ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בלחש: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קט

חברו דוד בברחו מפני שאול ובאותו פעם היה לו הרבה שונאים שהיו מדברים רק רע עליו והיו מראין אליו כאלו היו אוהביו לכך היה מקללם במר נפשו:

א לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר אֱלֹהֵי תְהִלָּתִי אַל־תֶּחֱרָשׁ: ב כִּי פִי רָשָׁע וּפִי־מִרְמָה עָלַי פָּתָחוּ דִּבְּרוּ אִתִּי לְשׁוֹן
שָׁקֶר: ג וְדִבְרֵי שִׂנְאָה סְבָבוּנִי וַיִּלָּחֲמוּנִי חִנָּם: ד תַּחַת־אַהֲבָתִי יִשְׂטְנוּנִי וַאֲנִי תְפִלָּה: ה וַיָּשִׁיתוּ עָלַי רָעָה
תַּחַת טוֹבָה וְשִׂנְאָה תַּחַת אַהֲבָתִי: ו הַפְקֵד עָלָיו רָשָׁע וְשָׂטָן יַעֲמֹד עַל־יְמִינוֹ: ז בְּהִשָּׁפְטוֹ יֵצֵא רָשָׁע
וּתְפִלָּתוֹ תִּהְיֶה לַחֲטָאָה: ח יְהִיוּ־יָמָיו מְעַטִּים פְּקֻדָּתוֹ יִקַּח אַחֵר: ט יִהְיוּ־בָנָיו יְתוֹמִים וְאִשְׁתּוֹ אַלְמָנָה:
י וְנוֹעַ יָנוּעוּ בָנָיו וְשִׁאֵלוּ וְדָרְשׁוּ מֵחָרְבוֹתֵיהֶם: יא יְנַקֵּשׁ נוֹשֶׁה לְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְיָבֹזּוּ זָרִים יְגִיעוֹ:
יב אַל־יְהִי־לוֹ מֹשֵׁךְ חָסֶד וְאַל־יְהִי חוֹנֵן לִיתוֹמָיו: יג יְהִי־אַחֲרִיתוֹ לְהַכְרִית בְּדוֹר אַחֵר יִמַּח שְׁמָם:
יד יִזָּכֵר | עֲוֹן אֲבֹתָיו אֶל־יְהוָה וְחַטַּאת אִמּוֹ אַל־תִּמָּח: טו יִהְיוּ נֶגֶד־יְהוָה תָּמִיד וְיַכְרֵת מֵאֶרֶץ זִכְרָם:
טז יַעַן אֲשֶׁר | לֹא זָכַר עֲשׂוֹת חָסֶד וַיִּרְדֹּף אִישׁ־עָנִי וְאֶבְיוֹן וְנִכְאֵה לֵבָב לְמוֹתֵת: יז וַיֶּאֱהַב קְלָלָה
וַתְּבוֹאֵהוּ וְלֹא־חָפֵץ בִּבְרָכָה וַתִּרְחַק מִמֶּנּוּ: יח וַיִּלְבַּשׁ קְלָלָה כְּמַדּוֹ וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן
בְּעַצְמוֹתָיו: יט תְּהִי־לוֹ כְּבֶגֶד יַעְטֶה וּלְמֵזַח תָּמִיד יַחְגְּרָהּ: כ זֹאת | פְּעֻלַּת שִׂטְנַי מֵאֵת יְהוָה וְהַדֹּבְרִים
רָע עַל־נַפְשִׁי: כא וְאַתָּה | יֱהוֹה אֲדֹנָי עֲשֵׂה־אִתִּי לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי־טוֹב חַסְדְּךָ הַצִּילֵנִי: כב כִּי־עָנִי וְאֶבְיוֹן
אָנֹכִי וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי: כג כְּצֵל־כִּנְטוֹתוֹ נֶהֱלָכְתִּי נֹעַרְתִּי כָּאַרְבֶּה: כד בִּרְכַּי כָּשְׁלוּ מִצּוֹם וּבְשָׂרִי כָּחַשׁ
מִשָּׁמֶן: כה וַאֲנִי | הָיִיתִי חֶרְפָּה לָהֶם יִרְאוּנִי יְנִיעוּן רֹאשָׁם: כו עָזְרֵנִי יְהוָה אֱלֹהָי הוֹשִׁיעֵנִי כְּחַסְדֶּךָ:
כז וְיָדְעוּ כִּי־יָדְךָ זֹאת אַתָּה יְהוָה עֲשִׂיתָהּ: כח יְקַלְלוּ־הֵמָּה וְאַתָּה תְּבָרֵךְ קָמוּ | וַיֵּבֹשׁוּ וְעַבְדְּךָ יִשְׂמָח:
כט יִלְבְּשׁוּ שׂוֹטְנַי כְּלִמָּה וְיַעֲטוּ כַמְעִיל בָּשְׁתָּם: ל אֹודֶה יְהוָה מְאֹד בְּפִי וּבְתוֹךְ רַבִּים אֲהַלְלֶנּוּ:
לא כִּי־יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיעַ מִשֹּׁפְטֵי נַפְשׁוֹ:

קי

בו יסופר היאך ששאלו לאליעזר עבד אברהם ויספר היאך הרג אברהם מלכים גדולים וחיילותם, עיין בפנים ותמצא שכל המזמור הולך על אברהם בשביל שהכיר את בוראו בילדותו לכך זכה לשם:

א לְדָוִד מִזְמוֹר נְאֻם יְהוָה | לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד־אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ: ב מַטֵּה עֻזְּךָ יִשְׁלַח יְהוָה
מִצִּיּוֹן רְדֵה בְּקֶרֶב אֹיְבֶיךָ: ג עַמְּךָ נְדָבֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ בְּהַדְרֵי־קֹדֶשׁ מֵרֶחֶם מִשְׁחַר לְךָ טַל יַלְדֻתֶיךָ: ד נִשְׁבַּע
יְהוָה | וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה־כֹהֵן לְעוֹלָם עַל־דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צֶדֶק: ה אֲדֹנָי עַל־יְמִינְךָ מָחַץ בְּיוֹם־אַפּוֹ מְלָכִים:
ו יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל־אֶרֶץ רַבָּה: ז מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל־כֵּן יָרִים רֹאשׁ:

מתוך פירוש שי למורא

קט (א) למנצח - מזמור שמסר דוד המלך לידי המנצח הממונה על בני לוי המשוררים והמזמרים על הדוכן בבית המקדש.

קי (א) לדוד מזמור - מזמור שחיברו דוד המלך, ואמרו רז"ל, כל מקום שנאמר "מזמור לדוד", היה מנגן ואחר כך שורה עליו שכינה, מזמור להביא רוח הקודש לדוד. וכל שנאמר בו "לדוד מזמור", שרתה עליו שכינה ואחר כך אמר שירה.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים ק״ט ק״י ..... ג

ג) מאמר ד״ה להבין ענין נתינת התורה (עם ביאור בדרך אפשר) ליל א׳ דחג השבועות (לפנות בוקר), ה׳תשט״ז ..... ה

ד) מכתב כללי ימי הגבלה, ה׳תש״כ ..... טז

ה) ר״ד ליל ראש חודש סיון ה׳תשי״ג ..... יח

ו) שיחת יום ב׳ פ׳ במדבר כ״ו אייר, ה׳תש״כ ..... יח

ז) לקוטי שיחות פרשת במדבר (בלה״ק) כרך יג ..... כ

ח) ליקוטים מתורת לוי יצחק לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... כה

ט) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע שבת פרשת במדבר ..... כו

י) לוח ״היום יום״ לשבוע שבת פרשת במדבר ..... לז

יא) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... לט

שיעורי רמב״ם – ע״פ נוסח כתבי יד תימן מדוייקים (קאפח):

יב) – ג׳ פרקים ליום לשבוע שבת פרשת במדבר ..... מב

יג) – פרק אחד ליום לשבוע שבת פרשת במדבר ..... סב

יד) – ספר המצוות לשבוע שבת פרשת במדבר ..... ע

טו) מסכת סוטה עם ביאורים לימי ספירת העומר מדף מ עד דף מו ..... עח

טז) נביאים וכתובים שמואל-א פרק יא-יב, דברי הימים-ב פרק כט ..... קח

יז) מסכת סנהדרין עם ביאורים מדף פו עד דף צב ..... קי

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

יח) שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו״ר הזקן ..... קמד

יט) שולחן ערוך הלכות נטילת ידים - אדמו״ר הזקן ..... קמד

כ) לקוטי תורה – ד״ה אדם כי יקריב - אדמו״ר הזקן ..... קמה

כא) מאמרים קונטרסים - אדמו״ר האמצעי ..... קנא

כב) דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... קנב

כג) תורת שמואל תרל״ב - אדמו״ר מוהר״ש ..... קנג

כד) קונטרס העבודה - אדמו״ר מוהרש״ב ..... קנד

כה) ספר המאמרים ה׳תש״ב - אדמו״ר מוהריי״צ ..... קנה

כו) לקוטי דיבורים - אדמו״ר מוהריי״צ ..... קנו

כז) ספר הזכרונות – אדמו״ר מוהריי״צ ..... קנז

כח) אגרות קודש – אדמו״ר מוהריי״צ ..... קס

כט) ביאורים לפרקי אבות פרק ו משנה ה ..... קסג

ל) חומש, רש״י ותרגום אונקלוס לשבוע שבת פרשת במדבר ע״פ חומש ״תורה תמימה״ ..... קסד

לא) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... קפב

לב) לוח זמנים לשבוע שבת פרשת במדבר ..... קפג

בס"ד. ליל א' דחג השבועות
(לפנות־בוקר), ה'תשט"ז

(הנחה בלתי מוגה)

לְהָבִין[1] **עִנְיָן נְתִינַת הַתּוֹרָה לְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, וְלַנְּשָׁמוֹת עַצְמָם כְּמוֹ שֶׁהֵם מְלֻבָּשִׁים בְּגוּפִים דַּוְקָא, וְלַנְּשָׁמוֹת בְּגוּפִים עַצְמָם כְּמוֹ שֶׁהֵם לְמַטָּה דַּוְקָא, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְּנָה הַתּוֹרָה לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת**[2]**, כִּי אִם לַנְּשָׁמוֹת עַצְמָם לֹא כְּמוֹ שֶׁהֵם קוֹדֶם הִתְלַבְּשׁוּתָם בַּגּוּף, כִּי אִם כְּמוֹ שֶׁהֵם מְלֻבָּשִׁים בַּגּוּף דַּוְקָא, וְלַנְּשָׁמוֹת בְּגוּפִים עַצְמָם הִנֵּה וַיֵּרֶד הַוַ"י עַל הַר סִינַי**[3] **וְנָתַן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה לְמַטָּה דַּוְקָא, הַיְנוּ, שֶׁלֹּא הֶעֱלָה אוֹתָם לְמַעְלָה, כִּי אִם שֶׁיָּרַד עַל הַר סִינַי וְנָתַן לָהֶם הַתּוֹרָה לְמַטָּה דַּוְקָא, צָרִיךְ לְבָאֵר תְּחִלָּה מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת עַל הַמַּלְאָכִים.**

ב) וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב[4] **וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה, וְהַיְנוּ**[5]**, שֶׁהַמַּלְאָכִים נִקְרָאִים בְּשֵׁם עוֹמְדִים, דְּעִנְיָן הָעֲמִידָה הוּא שֶׁעוֹמֵד עַל עָמְדוֹ (עֶר שְׁטֵייט אוֹיף זַיִין שְׁטַאנַד), בְּמַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ, דְּבִכְלָלוּת הוּא עִנְיָן הַמְּדִידָה וְהַהַגְבָּלָה, וְזֶהוּ שֶׁהַמַּלְאָכִים נִקְרָאִים עוֹמְדִים, לְפִי שֶׁהֵם בְּהַגְבָּלָה, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁעֲבוֹדָתָם הִיא בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה, מַחֲנֶה מִיכָאֵל בְּאַהֲבָה וּמַחֲנֶה גַּבְרִיאֵל בְּיִרְאָה**[6]**, וְיֵשׁ גַּם מַלְאָכִים שֶׁהֵם**

ביאור בדרך אפשר

בקובץ־ליובאוויטש (14 [תשט"ז] עמ' 147) מתואר אופן אמירת המאמר - "מאמר מתן־תורה" - שלפנינו: "בערך בשעה שלוש לפנות בוקר, נשמע בקרב החסידים קול תנועה ברעש גדול, כ"ק אדמו"ר שליט"א יוצא מחדרו המיוחד, ומכל עבר החלו להיחפז זקנים ונערים לכיוון בית־המדרש. תוך דקות ספורות התמלא בית־המדרש הגדול מפה אל פה. כ"ק אדמו"ר שליט"א התיישב בראש השולחן, על הבימה שהוכנה עוד קודם לכן, וכעבור רגעים מועטים של שקט מוחלט פתח הרבי שליט"א באמירת המאמר "להבין למה ניתנה תורה לנשמות בגופים דוקא", שאמירתו נמשכה כמחצית השעה. בסיום המאמר נאספו חסידים רבים ואברכים לחזרת המאמר ששמעו זה עתה מפי הרבי".

במאמר נתבאר מעלת נשמות ישראל על מלאכי השרת שלכן ניתנה התורה דווקא לנשמות בגופים בעולם הזה ולא למלאכי השרת שרצו לקבל התורה בעצמם כמובא במסכת שבת דף פח, א ואילך: "אמר רבי יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום [=לקבל התורה], אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם מה לילוד אשה בינינו? אמר להן לקבל תורה". בהמשך מביאה הגמרא את טענת המלאכים שאין התורה ראויה לינתן לבשר ודם: "מה אנוש כי תזכרנו"? וביקשו "תנה הודך על השמים" למלאכי השרת! עד שמשה רבינו ענה להם כי התורה ראויה להתקיים דוקא אצל בני־אדם, והביא כמה דוגמאות. ביניהם: "מה כתיב בה [=מה כתוב בתורה]? כבד את אביך ואת אמך. אב ואם יש לכם?" עד שהסכימו לדבריו.

לְהָבִין[1] **עִנְיָן נְתִינַת הַתּוֹרָה לְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, וְלַנְּשָׁמוֹת עַצְמָם כְּמוֹ שֶׁהֵם מְלֻבָּשִׁים בְּגוּפִים דַּוְקָא, וְלַנְּשָׁמוֹת בְּגוּפִים**

ביאור בדרך אפשר

עַצְמָם כְּמוֹ שֶׁהֵם לְמַטָּה דַּוְקָא? ומתחיל לבאר פרטי השאלה: א. להבין ענין נתינת התורה לנשמות ישראל דוקא - **שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְּנָה הַתּוֹרָה לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת**[2]**, כִּי אִם לַנְּשָׁמוֹת עַצְמָם לֹא כְּמוֹ שֶׁהֵם** נמצאות במקורם למעלה **קוֹדֶם הִתְלַבְּשׁוּתָם בַּגּוּף, כִּי אִם כְּמוֹ שֶׁהֵם מְלֻבָּשִׁים בַּגּוּף דַּוְקָא?** ג. **וְלַנְּשָׁמוֹת בְּגוּפִים עַצְמָם הִנֵּה** נאמר בפסוק: **וַיֵּרֶד הַוַ"י עַל הַר סִינַי**[3] **וְנָתַן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה לְמַטָּה דַּוְקָא?** להבין כל זה, **צָרִיךְ לְבָאֵר תְּחִלָּה מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת עַל הַמַּלְאָכִים.** בסעיף הבא יתחיל לבאר מעלת הנשמות שנקראו 'מהלכים' לעומת המלאכים שנקראו 'עומדים', כיון שהמלאכים הם חלק מהבריאה שנמשכה מדרגת ה"דיבור". והנשמות נמשכו מדרגה עליונה - "ישראל עלו במחשבה".

ב) וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב [=כתוב][4] נאמר ליהושע הכהן הגדול (כאשר עמד לפני המלאכים): **וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה, וְהַיְנוּ**[5]**, שֶׁהַמַּלְאָכִים נִקְרָאִים בְּשֵׁם עוֹמְדִים, דְּעִנְיָן הָעֲמִידָה הוּא שֶׁעוֹמֵד עַל עָמְדוֹ (עֶר שְׁטֵייט אוֹיף זַיִין שְׁטַאנַד), בְּמַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ, דְּבִכְלָלוּת הוּא עִנְיָן הַמְּדִידָה וְהַהַגְבָּלָה, וְזֶהוּ שֶׁהַמַּלְאָכִים נִקְרָאִים עוֹמְדִים, לְפִי שֶׁהֵם בְּהַגְבָּלָה, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁעֲבוֹדָתָם הִיא בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה, מַחֲנֶה מִיכָאֵל** עבודתם היא **בְּאַהֲבָה וּמַחֲנֶה גַּבְרִיאֵל** עבודתם היא **בְּיִרְאָה**[6]**, וְיֵשׁ גַּם מַלְאָכִים שֶׁהֵם** אינם עובדים באהבה ויראה - מדות, אלא למעלה מזה -

---

1) על העתק ההנחה שבספריית אגודת חסידי חב"ד – ציין כ"ק אדמו"ר שליט"א בכתי"ק: "לגב רנד" [ל"ג בעומר תרנ"ד (סה"מ תרנ"ד ע' רסא ואילך)]. 2) לשון חז"ל – ברכות כה, ב. יומא ל, א. ובכ"מ. 3) יתרו יט, כ. 4) זכרי' ג, ז. וראה תו"א וישב ל, סע"א ואילך. 5) ראה ד"ה להבין ענין הילולא דרשב"י במאמרי אדה"ז תקס"ד ס"ע קא ואילך. מאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא ח"ב ע' תרסז ואילך. אוה"ת ענינים ע' ריח ואילך. וראה גם ד"ה צאינה וראינה תשכ"ב (סה"מ תשכ"ב ע' ערה ואילך). 6) ראה לקו"ת

ביאור בדרך אפשר

הם שִׁכְלִיִּים[7], מִכָּל מָקוֹם [=למרות זאת], הֲרֵי כָּל זֶה הוּא בְּמִדִּידָה וְהַגְּבָלָה, וְלָכֵן נִקְרָאִים עוֹמְדִים. כיון שעבודתם היא מדודה ומוגבלת וללא שינוי מיום ליום. וְיוּבָן זֶה מִכְּמוֹ שֶׁהוּא בְּהַגַּלְגָּלִים [=תשעה גלגלים הסובבים את כדור הארץ], שֶׁשָּׁרְשָׁם מֵהַמַּלְאָכִים, דְּהִנֵּה כדברי הרמב"ם (הלכות יסודי התורה): הַגַּלְגָּלִים הֵם בַּעֲלֵי חוֹמֶר וְצוּרָה, גּוּף וְנֶפֶשׁ, וַהֲרֵי הֵם מֻגְבָּלִים בְּגוּפָם, שֶׁיֵּשׁ שִׁעוּר וּמִדָּה לְגוּפוֹ שֶׁל הַגַּלְגָּל. וּמִזֶּה שמוגבלים בגופם יוּבָן שֶׁגַּם נַפְשָׁם הִיא בְּהַגְּבָלָה, שֶׁהֲרֵי הַגּוּף הוּא בְּקִרוּב הָעֵרֶךְ וְקִרוּב הָעִנְיָן אֶל הַנֶּפֶשׁ, שֶׁלָּכֵן פּוֹעֶלֶת אֲמִירַת הַשִּׁירָה דְּנֶפֶשׁ הַגַּלְגָּל לִהְיוֹת הִשְׁתַּחֲוָאַת וְסִבּוּב שֶׁל גּוּף הַגַּלְגָּל, כַּיָּדוּעַ[8] בְּעִנְיָן שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם[9], שֶׁהִפְסִיק מִלּוֹמַר שִׁירָה[10] וְעַל יְדֵי זֶה הָיָה הֶפְסֵק גַּם בְּסִבּוּב גּוּף הַגַּלְגָּל, וְכָל זֶה הוּא לְפִי שֶׁהַגּוּף הוּא בְּקִרוּב הָעֵרֶךְ וְקִרוּב הָעִנְיָן לְהַנֶּפֶשׁ, וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁגַּם נֶפֶשׁ הַגַּלְגָּל הוּא בְּהַגְּבָלָה, לִהְיוֹתוֹ בְּקִרוּב לְגוּף הַגַּלְגָּל. וּכְמוֹ כֵּן יוּבָן גַּם בַּמַּלְאָכִים שֶׁהֵם מֻגְבָּלִים בְּגוּפָם וּבְנַפְשָׁם, שֶׁהֲרֵי גּוּפָם הוּא בְּהַגְּבָלָה, כְּמַאֲמָר רַז"ל[11] (בְּהֶמְשֵׁךְ לְבֵאוּר הַהַגְּבָלָה שֶׁבָּעוֹלָמוֹת, מִן הָאָרֶץ עַד לָרָקִיעַ וְכוּ') רַגְלֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כֻּלָּן, קַרְסוֹלֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כֻּלָּן וְכוּ' עַד קַרְנֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כֻּלָּן, שֶׁזֶּהוּ הַהַגְּבָלָה בְּגוּף הַמַּלְאָכִים. וּכְמוֹ כֵּן גַּם מִצַּד נַפְשָׁם הֵם בְּהַגְּבָלָה, שֶׁהֲרֵי[12] אֲמִירַת הַשִּׁירָה שֶׁל הַמַּלְאָכִים הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁהַשִּׁירָה שֶׁלָּהֶם נִשְׁמַעַת בְּאָזְנֵי הַנָּבִיא, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהִיא מְצִיאוּת שֶׁל דִּבּוּר, דְּעִם הֱיוֹתוֹ דִּבּוּר רוּחָנִי עַד שֶׁלְּגַבֵּינוּ הוּא כְּעִנְיָן הַמַּחֲשָׁבָה, מִכָּל מָקוֹם הוּא עִנְיָן שֶׁל דִּבּוּר, וְלָכֵן הֲרֵי זֶה נִשְׁמַע בְּאוֹזֶן הַנָּבִיא, וְכֵיוָן שֶׁאֲמִירַת הַשִּׁירָה דְּהַמַּלְאָכִים הִיא מִצַּד נַפְשָׁם, נִמְצָא שֶׁגַּם מִצַּד נַפְשָׁם הֵם בְּהַגְּבָלָה. וְטַעַם הַדָּבָר הוּא לְפִי שֶׁגּוּף וְנֶפֶשׁ הַמַּלְאָכִים הֵם בְּקִרוּב זֶה לָזֶה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ן[13] עַל פָּסוּק[14] עוֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לוֹהֵט, שֶׁגּוּף הַמַּלְאָכִים נִבְרָא מִבּ' יְסוֹדוֹת הַדַּקִּים וְהָרוּחָנִיִּים - אש ורוח (הרוחניים מתוך ד' היסודות: אש רוח מים ועפר), בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה מַתְאִים לִנְשְׁמַת הַמַּלְאָךְ, וּמֵאַחַר שֶׁהַגּוּף מַתְאִים לִנְשְׁמַת הַמַּלְאָךְ, וּמֵאַחַר שֶׁהַגּוּף מַתְאִים לִנְשְׁמַת הַמַּלְאָךְ, וּמֵאַחַר שֶׁהַגּוּף מַתְאִים לִנְשְׁמַת הַמַּלְאָךְ,

ביאור בדרך אפשר

שִׁכְלִיִּים[7], מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי כָּל זֶה הוּא בְּמִדִּידָה וְהַגְּבָלָה, וְלָכֵן נִקְרָאִים עוֹמְדִים. וְיוּבָן זֶה מִכְּמוֹ שֶׁהוּא בְּהַגַּלְגָּלִים, דְּהִנֵּה הַגַּלְגָּלִים הֵם בַּעֲלֵי חוֹמֶר וְצוּרָה, גּוּף וְנֶפֶשׁ, וַהֲרֵי הֵם מֻגְבָּלִים בְּגוּפָם, שֶׁיֵּשׁ שִׁעוּר וּמִדָּה לְגוּפוֹ שֶׁל הַגַּלְגָּל. וּמִזֶּה יוּבָן שֶׁגַּם נַפְשָׁם הִיא בְּהַגְּבָלָה, שֶׁהֲרֵי הַגּוּף הוּא בְּקִרוּב הָעֵרֶךְ וְקִרוּב הָעִנְיָן אֶל הַנֶּפֶשׁ, שֶׁלָּכֵן פּוֹעֶלֶת אֲמִירַת הַשִּׁירָה דְּנֶפֶשׁ הַגַּלְגָּל לִהְיוֹת הִשְׁתַּחֲוָאַת וְסִבּוּב שֶׁל גּוּף הַגַּלְגָּל, כַּיָּדוּעַ[8] בְּעִנְיָן שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם[9], שֶׁהִפְסִיק מִלּוֹמַר שִׁירָה[10] וְעַל יְדֵי זֶה הָיָה הֶפְסֵק גַּם בְּסִבּוּב גּוּף הַגַּלְגָּל, וְכָל זֶה הוּא לְפִי שֶׁהַגּוּף הוּא בְּקִרוּב הָעֵרֶךְ וְקִרוּב הָעִנְיָן לְהַנֶּפֶשׁ, וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁגַּם נֶפֶשׁ הַגַּלְגָּל הוּא בְּהַגְּבָלָה, לִהְיוֹתוֹ בְּקִרוּב לְגוּף הַגַּלְגָּל. וּכְמוֹ כֵּן יוּבָן גַּם בַּמַּלְאָכִים שֶׁהֵם מֻגְבָּלִים בְּגוּפָם וּבְנַפְשָׁם, שֶׁהֲרֵי גּוּפָם הוּא בְּהַגְּבָלָה, כְּמַאֲמָר רַז"ל[11] (בְּהֶמְשֵׁךְ לְבֵאוּר הַהַגְּבָלָה שֶׁבָּעוֹלָמוֹת, מִן הָאָרֶץ עַד לָרָקִיעַ וְכוּ') רַגְלֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כֻּלָּן, קַרְסוֹלֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כֻּלָּן וְכוּ' עַד קַרְנֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כֻּלָּן, שֶׁזֶּהוּ הַהַגְּבָלָה בְּגוּף הַמַּלְאָכִים. וּכְמוֹ כֵּן גַּם מִצַּד נַפְשָׁם הֵם בְּהַגְּבָלָה, שֶׁהֲרֵי[12] אֲמִירַת הַשִּׁירָה שֶׁל הַמַּלְאָכִים הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁהַשִּׁירָה שֶׁלָּהֶם נִשְׁמַעַת בְּאָזְנֵי הַנָּבִיא, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהִיא מְצִיאוּת שֶׁל דִּבּוּר, דְּעִם הֱיוֹתוֹ דִּבּוּר רוּחָנִי עַד שֶׁלְּגַבֵּינוּ הוּא כְּעִנְיָן הַמַּחֲשָׁבָה, מִכָּל מָקוֹם הוּא עִנְיָן שֶׁל דִּבּוּר, וְלָכֵן הֲרֵי זֶה נִשְׁמַע בְּאוֹזֶן הַנָּבִיא, וְכֵיוָן שֶׁאֲמִירַת הַשִּׁירָה דְּהַמַּלְאָכִים הִיא מִצַּד נַפְשָׁם, נִמְצָא שֶׁגַּם מִצַּד נַפְשָׁם הֵם בְּהַגְּבָלָה. וְטַעַם הַדָּבָר הוּא לְפִי שֶׁגּוּף וְנֶפֶשׁ הַמַּלְאָכִים הֵם בְּקִרוּב זֶה לָזֶה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ן[13] עַל פָּסוּק[14] עוֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לוֹהֵט, שֶׁגּוּף הַמַּלְאָכִים נִבְרָא מִבּ' יְסוֹדוֹת הַדַּקִּים וְהָרוּחָנִיִּים, בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה מַתְאִים לִנְשְׁמַת הַמַּלְאָךְ, וּמֵאַחַר שֶׁהַגּוּף מַתְאִים

במדבר יא, ב. ובכ"מ. 7) ראה לקו"ת שלח מה, א. מו, רע"א. ובכ"מ. 8) ראה סידור (עם דא"ח) קמב, ב ואילך. אוה"ת נ"ך ח"ב ע' תשלח ואילך. סהמ"צ להצ"צ ה, א ואילך. 9) יהושע י, יב. 10) ראה פרש"י עה"פ. ילקוט שמעוני יהושע רמז כב. 11) חגיגה יג, א. 12) ראה לקו"ת ברכה צח, א. סידור (עם דא"ח) ערה, ד ואילך. סה"מ תרנ"ד ס"ע רנג ואילך. 13) בסוף שער הגמול. הובא בתו"א בראשית ד, ב. מקומות שצויינו בהערה הקודמת. 14) תהלים קד, ד.

ביאור בדרך אפשר

מַתְאִים לְנֶפֶשׁ הַמַּלְאָךְ, לָכֵן הִגֵּה מוכח שגַּם **נֶפֶשׁ הַמַּלְאָךְ הוּא בְּהַגְבָּלָה. וְאַף שֶׁזּוֹהִי הַגְבָּלָה גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי זֶה הַגְבָּלָה. וְכָל זֶה הוּא בְּמַלְאָכִים, שֶׁלָּכֵן נִקְרָאִים עוֹמְדִים. מַה שֶּׁאֵין כֵּן נְשָׁמוֹת שֶׁנִּקְרָאִים מַהְלְכִים לִהְיוֹתָם בְּלִי גְּבוּל** (כמו שיתבאר בסעיפים הבאים).

בקטע הבא יתבאר שורש הגבלת המלאכים, לפי מקורם בעולם האצילות, ויבאר שעניין ההגבלה שייך גם בדרגות עליונות שלמעלה מעלה מאצילות.

וְשֹׁרֶשׁ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁסִּבַּת הַהַגְבָּלָה בְּהַמַּלְאָכִים הִיא לְפִי שֶׁהֵם בִּכְלָל הַבְּרִיאָה וְהַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִבְּחִינַת הַדִּבּוּר בריאת כל העולמות הרוחניים וירידתם מדרגה לדרגה, (ירידה זו נמשלה לשלשלת, שכל טבעת נמשכת ומשתלשלת מטבעת עליונה ממנה) נמשכה מדרגה נמוכה ביותר שנמשלה ל׳דיבור׳. כדיבור שהוא כוח חיצוני בלבד לעומת כוח המחשבה ושאר כוחות הפנימיים. ולא העולמות בלבד נמשכו מ׳דיבור׳ אלא גם המלאכים, **שֶׁהֲרֵי גַּם הַמַּלְאָכִים הִיא מִבְּחִינַת הַדִּבּוּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[15] **וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם** [=ברוח פיו של הקדוש־ברוך־הוא נעשו כל צבא השמים. מלאכים], **דְּהַיְנוּ** - ׳ברוח פיו׳ - דרגת ה׳דיבור׳ היא **בְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת** [=דרגה אחרונה שבעולם האצילות] לא כפי שהיא במקומה באצילות, אלא **הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה** ויורדת להחיות הנבראים, **שֶׁלָּכֵן הֲרֵי זֶה בְּהַגְבָּלָה. וִיתֵירָה מִזֶּה, שֶׁעִנְיַן הַהַגְבָּלָה** בספירת המלכות **הוּא לֹא רַק בְּהִתְלַבְּשׁוּת בְּבְרִיאָה, אֶלָּא גַּם בָּאֲצִילוּת, שֶׁהֲרֵי גַּם בָּאֲצִילוּת יֶשְׁנָם עֶשֶׂר עֶשֶׂר וְלֹא תֵשַׁע עֶשֶׂר וְלֹא אַחַד עָשָׂר**[16] **וּכְלָלוּת עִנְיָן הַסְּפִירוֹת הוּא עִנְיָן אוֹרוֹת וְכֵלִים, שֶׁהֵם בְּקִרוּב זֶה לָזֶה, כְּדֵי שֶׁהָאוֹרוֹת יוּכְלוּ לְהִתְלַבֵּשׁ בְּהַכֵּלִים וְהַכֵּלִים יוּכְלוּ לְקַבֵּל אֶת הָאוֹרוֹת, שֶׁהֲרֵי הָאוֹרוֹת דַּאֲצִילוּת אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְלַבְּשׁוּ בְּהַכֵּלִים דִּבְרִיאָה, וְהַכֵּלִים דִּבְרִיאָה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיְּקַבְּלוּ הָאוֹרוֹת דַּאֲצִילוּת, וְכֵיוָן שֶׁהָאוֹרוֹת וְכֵלִים הֵם בְּקִרוּב זֶה לָזֶה (שֶׁהוּא עִנְיָן דְּהִתְלַבְּשׁוּת פְּנִימִית), הֲרֵי הֵם בְּהַגְבָּלָה. וְגַם בְּכָל סְפִירָה גּוּפָא יֶשְׁנָהּ הַהַגְבָּלָה דְּעַד פֹּה תָּבֹא**[17] **וְתוּ לֹא, וּכְמוֹ בִּסְפִירַת הַחָכְמָה, שֶׁיֵּשׁ גְּבוּל לְהִתְפַּשְׁטוּתָהּ, וְאַחַר כָּךְ יִתְעַלֵּם וְיֵפָסֵק אוֹרָהּ, וְיִמְשָׁךְ סְפִירַת הַבִּינָה אוֹ הַחֶסֶד כו׳. וּכְמוֹ כֵן יֶשְׁנָהּ הַהַגְבָּלָה בְּעֶצֶם עִנְיָן הַאֲצָלַת הַסְּפִירוֹת, בְּאֵיזֶה אוֹפֶן יִהְיֶה הַמְשָׁכַת סְפִירַת הַחָכְמָה, וּבְאֵיזֶה אוֹפֶן יִהְיֶה סְפִירַת הַבִּינָה אוֹ הַחֶסֶד כו׳. וְגַם לְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת יֶשְׁנוֹ עִנְיָן הַהַגְבָּלָה, שֶׁהוּא עִנְיָן אוֹר הַקַּו שֶׁהוּא הָאוֹר שֶׁנִּמְשָׁךְ אַחֲרֵי פרטי בְּאֵיזֶה אוֹפֶן יִהְיֶה הַמְשָׁכַת סְפִירַת הַחָכְמָה, וּבְאֵיזֶה אוֹפֶן יִהְיֶה סְפִירַת הַבִּינָה אוֹ הַחֶסֶד כו׳. וְגַם לְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת יֶשְׁנוֹ עִנְיָן הַהַגְבָּלָה, שֶׁהוּא עִנְיָן אוֹר הַקַּו שֶׁהוּא הָאוֹר שֶׁנִּמְשָׁךְ אַחֲרֵי צִמְצוּם** שצמצם הקדוש־ברוך־הוא אורו הגדול

ביאור בדרך אפשר

עָשָׂר[16] ובזה מוכח שגם בעולם האצילות ישנה הגבלה. **וּכְלָלוּת עִנְיָן הַסְּפִירוֹת הוּא עִנְיָן אוֹרוֹת וְכֵלִים** - כל ספירה כלולה מאור וחיות הספירה, ומכלי המגביל את האור, שֶׁאורות וכלים אלו **הֵם בְּקִרוּב זֶה לָזֶה, כְּדֵי שֶׁהָאוֹרוֹת יוּכְלוּ לְהִתְלַבֵּשׁ בְּהַכֵּלִים וְהַכֵּלִים יוּכְלוּ לְקַבֵּל אֶת הָאוֹרוֹת** ולולא קירבה זו לא יוכלו להתאחד האורות והכלים, **שֶׁהֲרֵי הָאוֹרוֹת דַּאֲצִילוּת אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְלַבְּשׁוּ בְּהַכֵּלִים דִּבְרִיאָה, וְהַכֵּלִים דִּבְרִיאָה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיְּקַבְּלוּ הָאוֹרוֹת דַּאֲצִילוּת** אלא האורות מתאימים לכלים של אותו עולם, **וְכֵיוָן שֶׁהָאוֹרוֹת וְכֵלִים הֵם בְּקִרוּב זֶה לָזֶה (שֶׁהוּא עִנְיָן דְּהִתְלַבְּשׁוּת פְּנִימִית), הֲרֵי** גם האורות **הֵם בְּהַגְבָּלָה. וְגַם** בנוסף על כללות ענין ההגבלה של הספירות שמורכבות מאורות וכלים, ישנה הגבלה פרטית בכל ספירה (כדי ליתן מקום לספירה שאחריה) **בְּכָל סְפִירָה גּוּפָא** [=בכל ספירה עצמה] **יֶשְׁנָהּ הַהַגְבָּלָה דְּעַד פֹּה תָּבֹא**[17] **וְתוּ לֹא** [=ולא יותר], **וּכְמוֹ בִּסְפִירַת הַחָכְמָה, שֶׁיֵּשׁ גְּבוּל לְהִתְפַּשְׁטוּתָהּ, וְאַחַר כָּךְ יִתְעַלֵּם וְיֵפָסֵק אוֹרָהּ, וְיִמְשָׁךְ סְפִירַת הַבִּינָה אוֹ הַחֶסֶד כו׳. וּכְמוֹ כֵן יֶשְׁנָהּ הַהַגְבָּלָה בְּעֶצֶם עִנְיָן הַאֲצָלַת הַסְּפִירוֹת**, ההגבלה בכל ספירה היא לא רק ביחס לזולתה - כדי ליתן לה מקום, כנ״ל - אלא בה עצמה יש בחי׳ ציור

15) שם לג, ו. 16) ספר יצירה פ״א מ״ד. 17) ע״פ איוב לח, יא.

ביאור בדרך אפשר

כדי שיוכלו להתהוות עולמות, שלא היו יכולים להתקיים כלל אם היה מאיר, **וְנִקְרָא קַו הַמִּדָּה, שֶׁמּוֹדֵד מִדִּידַת הָאוֹרוֹת וְהַכֵּלִים דַּאֲצִילוּת** - עניינו של אור הקו, שממנו באה המדידה וההגבלה שישנה בספירות שבעולם האצילות, כמה אור יומשך בכל ספירה וכו', וכיון שממנו היא המדידה וההגבלה הרי גם בו עצמו ישנו עניין ההגבלה. **וְגַם לְמַעְלָה מִקַּו הַמִּדָּה יֵשׁ עִנְיָן הַהַגְבָּלָה, שֶׁהוּא עִנְיָן הַהַשְׁעָרָה שֶׁהָיָה בְּעַצְמוּת אוֹר אֵין סוֹף שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם** שעוד לפני ההגבלה בפועל היתה הגבלה בהשערה, **כְּמַאֲמָר** הזוהר[18] בריש הורמנותא דמלכא **גְּלִיף גְּלִיפוּ בְּטָהִירוּ עִלָּאָה** [=בתחלת גזירת המלך חקק חקיקה בטוהר העליון. שיער בעצמו מה שעתיד להיות בפועל], **וְהוּא עִנְיָן הָאוֹתִיּוֹת** [׳אותיות׳ משל על כלי ההגבלה] **וְכֹחַ הַגְּבוּל שֶׁבְּאֵין סוֹף, שֶׁזֶּהוּ שֹׁרֶשׁ כָּל הַהַגְבָּלוֹת. וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁהַהַגְבָּלָה שֶׁבְּמַלְאָכִים הִיא הַגְבָּלָה גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר כַּנַּ"ל, לְפִי שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַהַגְבָּלָה הוּא מִלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת, וּלְמַעְלָה יוֹתֵר כֹּחַ הַגְּבוּל שֶׁבְּאֵין סוֹף קוֹדֶם הַצִּמְצוּם, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם חֲרֵי זֶה הַגְבָּלָה. וְלָכֵן, הֲגַם שֶׁעֲבוֹדַת הַמַּלְאָכִים הִיא בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה, וְיֵשׁ לָהֶם עֲלִיּוֹת כוּ', מִכָּל מָקוֹם, חֲרֵי זֶה בְּהַגְבָּלָה, וְהַיְנוּ, שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לָצֵאת מִמְּצִיאוּתָם (זֵיי קְעֶנְעֶן נִיט אַרוֹיסְגֵיין פּוּן זֵייער עִנְיָן), וְכַאֲשֶׁר נִמְשָׁךְ לָהֶם תּוֹסֶפֶת אוֹר מִתְּבַטְּלִים מִמְּצִיאוּתָם לְגַמְרֵי, כְּמַאֲמָר**[19] הוֹשִׁיט הַקָּבָ"ה אֶצְבָּעוֹ הַקְּטַנָּה בֵּינֵיהֶם וּשְׁרָפָם, דְּכֵיוָן שֶׁשָּׁרְשָׁם הוּא מִכֹּחַ הַגְּבוּל שֶׁבְּאֵין סוֹף, חֲרֵי כָּל מְצִיאוּתָם הִיא בְּהַגְבָּלָה, וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר נִמְשָׁךְ לָהֶם אוֹר שֶׁלֹּא לְפִי אוֹפֶן הַגְבָּלָתָם, מִתְבַּטְּלִים מִמְּצִיאוּתָם (זֵיי וועֶרֶן אוֹיס עִנְיָן) לְגַמְרֵי, לְפִי שֶׁכָּל עִנְיָן מְצִיאוּתָם הוּא בְּהַגְבָּלָה מַה שֶּׁהֵם. וְכָל זֶה הוּא בַּמַּלְאָכִים, שֶׁהֵם בִּכְלָל הַבְּרִיאָה וְשָׁרְשָׁם הוּא מֵהַדִּבּוּר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁעָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה**[20], **הֵם בְּלִי גְּבוּל, וְלָכֵן נִקְרָאִים מַהְלְכִים.** לסיכום, המלאכים נקראו ׳עומדים׳ כיון שנשארים תמיד באותה דרגה מפני ששורשם הוא במדידה והגבלה - דיבור. אך הנשמות נקראו ׳מהלכים׳ שיכולים להלך לדרגות גבוהות ביותר מפני ששורשם הוא למעלה ממדידה והגבלה - מחשבה.

בסעיף הבא יקשה, הרי לכאורה גם הנשמות הרי הם בכלל ה׳בריאה׳ (דרגה מוגבלת - ׳עומד׳) ובמה גבוהים הם מהמלאכים? ויבאר, שאכן הנשמה מצד־עצמה נקראת ׳עומדת׳ אך על־ידי הירידה להתלבש בגוף נעשית ׳מהלך׳.

ג) אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין, שֶׁחֲרֵי גַּם הַנְּשָׁמוֹת הֵם בִּבְחִינַת בְּרִיאָה, כְּמַאֲמָר[21] **אַתָּה בְּרָאתָהּ, וּמֵאַחַר שֶׁהֵם גַּם כֵּן בִּכְלַל הַבְּרִיאָה חֲרֵי הֵם בְּהַגְבָּלָה. וִיתֵירָה מִזֶּה, שֶׁגַּם כְּפִי שֶׁהַנְּשָׁמָה הִיא בִּבְחִינַת טְהוֹרָה הִיא, דְּקָאֵי עַל בְּחִינַת הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בָּאֲצִילוּת, חֲרֵי זֶה גַּם כֵּן בְּהַגְבָּלָה, וְכַנַּ"ל שֶׁגַּם בָּאֲצִילוּת יֶשְׁנוֹ עִנְיָן הַהַגְבָּלָה. וְאַף**

ביאור בדרך אפשר

את מלאכי השרת. מבואר בחסידות פירוש ׳הושיט אצבעו הקטנה׳ שגילה להם אור שאין בכוחם לסבול, **דְּכֵיוָן שֶׁשָּׁרְשָׁם הוּא מִכֹּחַ הַגְּבוּל שֶׁבְּאֵין סוֹף, חֲרֵי כָּל מְצִיאוּתָם הִיא בְּהַגְבָּלָה, וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר נִמְשָׁךְ לָהֶם אוֹר שֶׁלֹּא לְפִי אוֹפֶן הַגְבָּלָתָם, מִתְבַּטְּלִים מִמְּצִיאוּתָם (זֵיי וועֶרֶן אוֹיס עִנְיָן) לְגַמְרֵי, לְפִי שֶׁכָּל עִנְיָן מְצִיאוּתָם הוּא בְּהַגְבָּלָה מַה שֶּׁהֵם. וְכָל זֶה הוּא בַּמַּלְאָכִים, שֶׁהֵם בִּכְלָל הַבְּרִיאָה וְשָׁרְשָׁם הוּא מֵהַדִּבּוּר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁעָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה, הֵם בְּלִי גְּבוּל, וְלָכֵן נִקְרָאִים מַהְלְכִים.**

ג) אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין, שֶׁחֲרֵי גַּם הַנְּשָׁמוֹת הֵם בִּבְחִינַת בְּרִיאָה, כְּמַאֲמָר[21] **אַתָּה בְּרָאתָהּ, וּמֵאַחַר שֶׁהֵם גַּם כֵּן בִּכְלַל הַבְּרִיאָה חֲרֵי הֵם בְּהַגְבָּלָה. וִיתֵירָה מִזֶּה, שֶׁגַּם כְּפִי שֶׁהַנְּשָׁמָה הִיא בִּבְחִינַת טְהוֹרָה הִיא, דְּקָאֵי עַל בְּחִינַת הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בָּאֲצִילוּת, חֲרֵי זֶה גַּם כֵּן בְּהַגְבָּלָה, וְכַנַּ"ל שֶׁגַּם בָּאֲצִילוּת יֶשְׁנוֹ עִנְיָן הַהַגְבָּלָה. וְאַף**

(זֵיי וועֶרֶן אוֹיס עִנְיָן) לְגַמְרֵי, לְפִי שֶׁכָּל עִנְיָן מְצִיאוּתָם הוּא בְּהַגְבָּלָה מַה שֶּׁהֵם. וְכָל זֶה הוּא בַּמַּלְאָכִים, שֶׁהֵם בִּכְלָל הַבְּרִיאָה וְשָׁרְשָׁם הוּא מֵהַדִּבּוּר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁעָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה**[20], **הֵם בְּלִי גְּבוּל, וְלָכֵן נִקְרָאִים מַהְלְכִים.** לסיכום, המלאכים נקראו ׳עומדים׳ כיון שנשארים תמיד באותה דרגה מפני ששורשם הוא במדידה והגבלה - דיבור. אך הנשמות נקראו ׳מהלכים׳ שיכולים להלך לדרגות גבוהות ביותר מפני ששורשם הוא למעלה ממדידה והגבלה - מחשבה.

בסעיף הבא יקשה, הרי לכאורה גם הנשמות הרי הם בכלל ה׳בריאה׳ (דרגה מוגבלת - ׳עומד׳) ובמה גבוהים הם מהמלאכים? ויבאר, שאכן הנשמה מצד־עצמה נקראת ׳עומדת׳ אך על־ידי הירידה להתלבש בגוף נעשית ׳מהלך׳.

ג) אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין, שֶׁחֲרֵי גַּם הַנְּשָׁמוֹת הֵם בִּבְחִינַת בְּרִיאָה, כְּמַאֲמָר[21] **אַתָּה בְּרָאתָהּ, וּמֵאַחַר שֶׁהֵם גַּם כֵּן בִּכְלַל הַבְּרִיאָה חֲרֵי הֵם בְּהַגְבָּלָה. וִיתֵירָה מִזֶּה, שֶׁגַּם כְּפִי שֶׁהַנְּשָׁמָה הִיא בִּבְחִינַת טְהוֹרָה הִיא, דְּקָאֵי עַל בְּחִינַת הַנְּשָׁמָה** בשורשה (לפני ירידתה לגוף) **כְּמוֹ שֶׁהִיא בָּאֲצִילוּת, חֲרֵי זֶה גַּם כֵּן בְּהַגְבָּלָה, וְכַנַּ"ל** (סעיף הקודם) **שֶׁגַּם בָּאֲצִילוּת יֶשְׁנוֹ עִנְיָן הַהַגְבָּלָה. וְאַף**

---

18) זח"א טו, א. 19) סנהדרין לח, ב. 20) ב"ר פ"א, ד. 21) ברכת "אלקי נשמה" (ברכות ס, ב).

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם אֱלֹקוּת, חֵלֶק אֱלֹקָה כוּ׳ כמו שמבאר בספר התניא (בתחילתו) שנשמת היהודי היא ״חלק אלוקה ממעל ממש״, מִכָּל מָקוֹם, חֲרֵי זֶה כְּפִי שֶׁאֱלֹקוּת בָּא (הָאָט זִיךְ אוֹיסְגֶעֶשְׁטֶעֶלְט [=העמיד עצמו]) בְּחֵלֶק נִבְדָּל, וְאִם כֵּן חֲרֵי גַּם הַנְּשָׁמוֹת הֵם בְּהַגְבָּלָה. וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁגַּם הַנְּשָׁמוֹת נִקְרָאִים בְּשֵׁם עוֹמְדִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[22] חַי הַוַּיְ׳ [=לשון שבועה] אֶלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו - לפני ירידתי לעולם. מכל זה רואים שגם הנשמות נקראו בשם ׳עומדים׳ כמו המלאכים? אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁמַּה שֶׁהַנְּשָׁמָה הִיא בִּבְחִינַת עֲמִידָה הוּא מִצַּד עַצְמָהּ דַּוְקָא, אֲבָל עַל יְדֵי יְרִידָתָהּ וְהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בְּגוּף נַעֲשִׂית הַנְּשָׁמָה בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ. וְטַעַם הַדָּבָר הוּא, לְפִי שֶׁבִּירִידַת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף נַעֲשָׂה חִבּוּר ב׳ הֲפָכִים, וּמִצַּד חִבּוּר ב׳ הֲפָכִים נִמְשָׁךְ כֹּחַ הָאֵין סוֹף. וְיוּבָן זֶה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל מִמַּה שֶׁאָנוּ רוֹאִים לְמַטָּה בְּיִחוּד דְּכַר וְנֻקְבָא, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם כְּשֶׁהוּא לְעַצְמוֹ הוּא מֻגְבָּל, וּמֻגְבָּלִים גַּם בְּהַשְׁפָּעָתָם, אַךְ עַל יְדֵי הַיִּחוּד דְּכַר וְנֻקְבָא שֶׁהוּא יִחוּד וְחִבּוּר ב׳ הֲפָכִים, אֲזַי נִמְשָׁךְ כֹּחַ הָאֵין סוֹף בְּעִנְיָן הַתּוֹלְדוֹת[23], שֶׁיּוּכָל לְהִסְתָּעֵף מֵהֶם דּוֹרֵי דּוֹרוֹת בְּלִי גְּבוּל, שֶׁזֶּהוּ מִצַּד כֹּחַ הָאֵין סוֹף דַּוְקָא, הַנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי יִחוּד ב׳ הֲפָכִים. וְזֶהוּ שֶׁרוֹאִים שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁכֹּחַ הַמּוֹלִיד יִהְיֶה בִּשְׁלֵמוּת וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יִהְיוּ תּוֹלְדוֹת, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁעִנְיָן הַתּוֹלְדוֹת הוּא מִצַּד כֹּחַ הָאֵין סוֹף דַּוְקָא, וְלִפְעָמִים לֹא נִמְשָׁךְ כֹּחַ הָאֵין סוֹף מִצַּד אֵיזֶה סִבָּה, וְכִדְאִיתָא בְּשַׁעַר הַגִּלְגּוּלִים[24] שֶׁלִּפְעָמִים יִתְגַּלְגֵּל נֶפֶשׁ דְּנוּקְבָא בְּגוּף דִּדְכַר, שֶׁאָז אֵין זֶה יִחוּד ב׳ הֲפָכִים, וְלָכֵן לֹא נִמְשָׁךְ אָז כֹּחַ הָאֵין סוֹף, וְצָרִיךְ זְכוּת גָּדוֹל שֶׁתִּתְעַבֵּר בּוֹ נֶפֶשׁ דִּדְכַר, שֶׁאָז נַעֲשָׂה יִחוּד ב׳ הֲפָכִים, וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ כֹּחַ הָאֵין סוֹף. וְעוֹד זֹאת, שֶׁצָּרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא יִהְיֶה הֶעְדֵּר הָאַחְדוּת, דְּהֶעְדֵּר הָאַחְדוּת אֵינוֹ כְּלִי לְהַמְשָׁכַת אוֹר אֵין סוֹף. אֲבָל כַּאֲשֶׁר נִתְעַבֵּר בּוֹ נֶפֶשׁ דִּדְכַר, שֶׁאָז יֶשְׁנוֹ יִחוּד ב׳ הָהֲפָכִים, וְגַם יֵשׁ עִנְיָן הָאַחְדוּת שֶׁהוּא כְּלִי לְאֵין סוֹף, אֲזַי נִמְשָׁךְ בּוֹ כֹּחַ הָאֵין סוֹף בְּדוֹר יְשָׁרִים יְבוֹרָךְ[25]. וּכְמוֹ שֶׁהוּא בְּעִנְיָן יִחוּד דְּכַר וְנוּקְבָא שֶׁעַל יְדֵי הַיִּחוּד נִמְשָׁךְ כֹּחַ הָאֵין סוֹף, כְּמוֹ כֵּן יוּבָן עַל דֶּרֶךְ זֶה בִּירִידַת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף, שֶׁהוּא כְּעִנְיָן יִחוּד דְּכַר וְנוּקְבָא, כְּמַאֲמָר רַז״ל[26] אִשְׁתּוֹ כְּגוּפוֹ [=אשתו של האדם נחשבת כגופו. הפירוש הפנימי: האשה היא בחינת ה׳גוף׳, והאיש הוא

ביאור בדרך אפשר

שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁכֹּחַ הַמּוֹלִיד יִהְיֶה באדם בִּשְׁלֵמוּת וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יִהְיוּ תּוֹלְדוֹת, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁעִנְיָן הַתּוֹלְדוֹת הוּא מִצַּד כֹּחַ הָאֵין סוֹף דַּוְקָא, וְלִפְעָמִים לֹא נִמְשָׁךְ כֹּחַ הָאֵין סוֹף מִצַּד אֵיזֶה סִבָּה, וְכִדְאִיתָא בְּשַׁעַר הַגִּלְגּוּלִים (לאר״י ז״ל)[24] שֶׁלִּפְעָמִים יִתְגַּלְגֵּל נֶפֶשׁ דְּנוּקְבָא בְּגוּף דִּדְכַר, שֶׁאָז אֵין זֶה יִחוּד ב׳ הֲפָכִים, וְלָכֵן לֹא נִמְשָׁךְ אָז כֹּחַ הָאֵין סוֹף, וְעַל־מנת לשנות מצב זה שיוכל להוליד צָרִיךְ זְכוּת גָּדוֹל שֶׁתִּתְעַבֵּר בּוֹ נֶפֶשׁ דִּדְכַר, שֶׁרק אָז נַעֲשָׂה יִחוּד ב׳ הֲפָכִים, וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ כֹּחַ הָאֵין סוֹף. וְעוֹד זֹאת, שֶׁצָּרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא יִהְיֶה הֶעְדֵּר הָאַחְדוּת, דְּהֶעְדֵּר הָאַחְדוּת אֵינוֹ כְּלִי לְהַמְשָׁכַת אוֹר אֵין סוֹף. אֲבָל כַּאֲשֶׁר נִתְעַבֵּר בּוֹ נֶפֶשׁ דִּדְכַר, שֶׁאָז יֶשְׁנוֹ יִחוּד ב׳ הָהֲפָכִים, וְגַם יֵשׁ עִנְיָן הָאַחְדוּת שֶׁהוּא כְּלִי לְאֵין סוֹף, אֲזַי נִמְשָׁךְ בּוֹ כֹּחַ הָאֵין סוֹף בְּדוֹר יְשָׁרִים יְבוֹרָךְ[25]. וּכְמוֹ שֶׁהוּא בְּעִנְיָן דְּכַר וְנוּקְבָא שֶׁעַל יְדֵי הַיִּחוּד נִמְשָׁךְ כֹּחַ הָאֵין סוֹף, כְּמוֹ כֵּן יוּבָן עַל דֶּרֶךְ זֶה בִּירִידַת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף, שֶׁהוּא כְּעִנְיָן יִחוּד דְּכַר וְנוּקְבָא, כְּמַאֲמָר רַז״ל[26] אִשְׁתּוֹ כְּגוּפוֹ

22) מלכים־א יז, א. ועוד. וראה לקו״ש חכ״ה ע׳ 147 הערה 53. 23) לקו״ת שה״ש לט, ד ואילך. ובכ״מ. 24) הקדמה ט. 25) תהלים קיב, ב. 26) מנחות צג, ב. ובכ״מ.

ביאור בדרך אפשר

בחינת ה'נשמה'], וזו מעלת התלבשות הנשמה בגוף **דְּאַף שֶׁהַנְּשָׁמָה מִצַּד עַצְמָהּ הִיא בִּבְחִינַת עֲמִידָה, הִנֵּה עַל יְדֵי יְרִידָתָהּ וְהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בְּגוּף, שֶׁהוּא יִחוּד וְחִבּוּר ב׳ הַפָּכִים** נשמה - רוחניות, וגוף - גשמיות, **אֲזַי נַעֲשֵׂית** הנשמה **בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ** ובכוחה להתעלות לדרגות גבוהות ביותר, **מִצַּד הַמְשָׁכַת כֹּחַ הָאֵין סוֹף שֶׁעַל יְדֵי יִחוּד ב׳ הַפָּכִים.** לסיכום, מעלת הנשמות על המלאכים - הליכה - באה על־ידי ירידתם להתלבש בגוף גשמי. שבחיבור הנשמה וגוף מתגלה כח האין־סוף. בסעיף הבא יבאר טעם הדבר שבירידה זו נמשך כוח האין־סוף.

ד) **אָמְנָם** עֲדַיִין צָרִיךְ לְהָבִין הַטַּעַם שֶׁכֹּחַ הָאֵין סוֹף נִמְשָׁךְ בְּהַנְּשָׁמָה בְּהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בַּגּוּף דַּוְקָא, שֶׁהֲרֵי מִמָּשָׁל הַנ״ל מוּכָח רַק שֶׁכֵּן הִיא הַמְּצִיאוּת (שֶׁמִּצַּד חִבּוּר ב׳ הַפָּכִים נַעֲשָׂה הַמְשָׁכַת כֹּחַ הָאֵין סוֹף), אֲבָל עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין טַעַם הַדָּבָר, מִפְּנֵי מַה הוּא כֵּן. וּלְהָבִין זֶה צָרִיךְ לְבָאֵר תְּחִלָּה עִנְיָן הַהָפְכִיּוּת דִּנְשָׁמָה וְגוּף. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה הַנְּשָׁמוֹת עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה, שֶׁזֶּהוּ מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת עַל כָּל הַנִּבְרָאִים וְהַמַּלְאָכִים בִּכְלָלָם, שֶׁכֻּלָּם נִתְהַוּוּ מֵהַדִּבּוּר, וְהַנְּשָׁמוֹת עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה. וְהַהֶפְרֵשׁ בֵּין דִּבּוּר לְמַחֲשָׁבָה הוּא, שֶׁהַדִּבּוּר הוּא לְזֻלָתוֹ, שֶׁהֲרֵי לְעַצְמוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ לְעִנְיָן הַדִּבּוּר, כִּי אִם לְזֻלָתוֹ דַּוְקָא, וְלָכֵן הִנֵּה מַה שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ וּמִתְגַּלֶּה בְּהַדִּבּוּר הוּא רַק חֵלֶק קָטָן בְּיוֹתֵר. וּכְמוֹ בְּהַשְׁפָּעַת הַשֵּׂכֶל מֵרַב לְתַלְמִיד, הִנֵּה מַה שֶׁנִּשְׁפַּע עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר הוּא חֵלֶק קָטָן מֵהַשֵּׂכֶל, וְאִלּוּ פְּנִימִיּוּת הַשֵּׂכֶל אֵינוֹ נִשְׁפַּע לְגַמְרֵי, וְלָכֵן הִנֵּה בִּנְבִיעַת הַשֵּׂכֶל, כַּאֲשֶׁר שִׂכְלוֹ שֶׁל הָרַב נוֹבֵעַ בְּיוֹתֵר, אֲזַי מִתְבַּלְבְּלִים אֶצְלוֹ כְּלֵי הַדִּבּוּר וְאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר כְּלָל, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁפְּנִימִיּוּת הַשֵּׂכֶל אֵינוֹ מִתְלַבֵּשׁ בְּהַדִּבּוּר כְּלָל וְכָל זֶה הוּא בְּדִבּוּר שֶׁהוּא לְזֻלָתוֹ. אָמְנָם בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁהִיא לְעַצְמוֹ, הִנֵּה גַּם בִּפְנִימִיּוּת הַשֵּׂכֶל יֶשְׁנָם אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה, שֶׁהֲרֵי כָּל גִּלּוּי הוּא עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת, וְלָכֵן גַּם גִּלּוּי הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה, מֵאַחַר שֶׁהוּא בִּכְלַל הַגִּלּוּי, בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אוֹתִיּוֹת. וְאַף שֶׁהָאוֹתִיּוֹת שֶׁבִּפְנִימִיּוּת הַשֵּׂכֶל הֵם בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר, מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי הֵם בִּכְלַל אוֹתִיּוֹת, אֶלָּא שֶׁהֵם בִּכְלַל אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁהֵם נַעֲלִים יוֹתֵר, שֶׁהֲרֵי הַמַּחֲשָׁבָה הִיא לְעַצְמוֹ. וּכְמוֹ בְּגִלּוּי השכל, מה שמתגלה בדיבור הוא רק חיצוניות השכל, כֵּן הוּא גַּם בְּדִבּוּר וּמַחֲשָׁבָה כְּפִי שֶׁנַּעֲשִׂים לְבוּשׁ לְהַמִּדּוֹת שמדות האדם מתגלות במחשבה ודיבור, שֶׁבְּדִבּוּר מִתְלַבֶּשֶׁת רַק חִצוֹנִיּוּת הַמִּדָּה, וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר הַמִּדָּה הִיא בְּתָקְפָּהּ, שֶׁהוּא בְּתוֹקֶף הָאַהֲבָה אוֹ בְּתוֹקֶף הַכַּעַס, אֲזַי אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר, מַה שֶׁאֵין כֵּן בְּמַחֲשָׁבָה, הֲרֵי גַּם בְּתוֹקֶף

ביאור בדרך אפשר

דַּמְיָא, דְּאַף שֶׁהַנְּשָׁמָה מִצַּד עַצְמָהּ הִיא בִּבְחִינַת עֲמִידָה, הִנֵּה עַל יְדֵי יְרִידָתָהּ וְהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בְּגוּף, שֶׁהוּא יִחוּד וְחִבּוּר ב׳ הַפָּכִים, אֲזַי נַעֲשֵׂית בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ, מִצַּד הַמְשָׁכַת כֹּחַ הָאֵין סוֹף שֶׁעַל יְדֵי יִחוּד ב׳ הַפָּכִים.

ד) עֲדַיִין צָרִיךְ לְהָבִין הַטַּעַם שֶׁכֹּחַ הָאֵין סוֹף נִמְשָׁךְ בְּהַנְּשָׁמָה בְּהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בַּגּוּף דַּוְקָא, שֶׁהֲרֵי מִמָּשָׁל הַנ״ל מוּכָח רַק שֶׁכֵּן הִיא הַמְּצִיאוּת (שֶׁמִּצַּד חִבּוּר ב׳ הַפָּכִים נַעֲשָׂה הַמְשָׁכַת כֹּחַ הָאֵין סוֹף), אֲבָל עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין טַעַם הַדָּבָר, מִפְּנֵי מַה הוּא כֵּן. וּלְהָבִין זֶה צָרִיךְ לְבָאֵר תְּחִלָּה עִנְיָן הַהָפְכִיּוּת דִּנְשָׁמָה וְגוּף. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה הַנְּשָׁמוֹת עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה, שֶׁזֶּהוּ מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת עַל כָּל הַנִּבְרָאִים וְהַמַּלְאָכִים בִּכְלָלָם, שֶׁכֻּלָּם נִתְהַוּוּ מֵהַדִּבּוּר, וְהַנְּשָׁמוֹת עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה. וְהַהֶפְרֵשׁ בֵּין דִּבּוּר לְמַחֲשָׁבָה הוּא, שֶׁהַדִּבּוּר הוּא לְזֻלָתוֹ, שֶׁהֲרֵי לְעַצְמוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ לְעִנְיָן הַדִּבּוּר, כִּי אִם לְזֻלָתוֹ דַּוְקָא, וְלָכֵן הִנֵּה מַה שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ וּמִתְגַּלֶּה בְּהַדִּבּוּר הוּא רַק חֵלֶק קָטָן בְּיוֹתֵר. וּכְמוֹ בְּהַשְׁפָּעַת הַשֵּׂכֶל מֵרַב לְתַלְמִיד, הִנֵּה מַה שֶׁנִּשְׁפַּע עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר הוּא חֵלֶק קָטָן מֵהַשֵּׂכֶל, וְאִלּוּ פְּנִימִיּוּת הַשֵּׂכֶל אֵינוֹ נִשְׁפַּע לְגַמְרֵי, וְלָכֵן הִנֵּה בִּנְבִיעַת הַשֵּׂכֶל, כַּאֲשֶׁר שִׂכְלוֹ שֶׁל הָרַב נוֹבֵעַ בְּיוֹתֵר, אֲזַי מִתְבַּלְבְּלִים אֶצְלוֹ כְּלֵי הַדִּבּוּר וְאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר כְּלָל, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁפְּנִימִיּוּת הַשֵּׂכֶל אֵינוֹ מִתְלַבֵּשׁ בְּהַדִּבּוּר כְּלָל. וְכָל זֶה הוּא בְּדִבּוּר שֶׁהוּא לְזֻלָתוֹ. אָמְנָם בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁהִיא לְעַצְמוֹ, הִנֵּה גַּם בִּפְנִימִיּוּת הַשֵּׂכֶל יֶשְׁנָם אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה, שֶׁהֲרֵי כָּל גִּלּוּי הוּא עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת, וְלָכֵן גַּם גִּלּוּי הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה, מֵאַחַר שֶׁהוּא בִּכְלַל הַגִּלּוּי, בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אוֹתִיּוֹת. וְאַף שֶׁהָאוֹתִיּוֹת שֶׁבִּפְנִימִיּוּת הַשֵּׂכֶל הֵם בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר, מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי הֵם בִּכְלַל אוֹתִיּוֹת, אֶלָּא שֶׁהֵם בִּכְלַל אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁהֵם נַעֲלִים יוֹתֵר, שֶׁהֲרֵי הַמַּחֲשָׁבָה הִיא לְעַצְמוֹ. וּכְמוֹ בְּגִלּוּי השכל, מה שמתגלה בדיבור הוא רק חיצוניות השכל, כֵּן הוּא גַּם בְּדִבּוּר וּמַחֲשָׁבָה כְּפִי שֶׁנַּעֲשִׂים לְבוּשׁ לְהַמִּדּוֹת שמדות האדם מתגלות במחשבה ודיבור, שֶׁבְּדִבּוּר מִתְלַבֶּשֶׁת רַק חִצוֹנִיּוּת הַמִּדָּה, וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר הַמִּדָּה הִיא בְּתָקְפָּהּ, שֶׁהוּא בְּתוֹקֶף הָאַהֲבָה אוֹ בְּתוֹקֶף הַכַּעַס, אֲזַי אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר, מַה שֶׁאֵין כֵּן בְּמַחֲשָׁבָה, הֲרֵי גַּם בְּתוֹקֶף

ביאור בדרך אפשר

בְּמַחֲשָׁבָה, חֲרֵי גַּם בְּתוֹקֶף וּפְנִימִיּוּת הַמִּדּוֹת בְּהֶכְרַח שֶׁיֵּשׁ שָׁם אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה, וְכַנַּ״ל שֶׁכָּל גִּלּוּי הוּא עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת, וְכֵיוָן שֶׁהַמִּדָּה הִיא בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיֵּשׁ שָׁם אוֹתִיּוֹת. וּכְלָלוּת הַהֶפְרֵשׁ בֵּין דִּבּוּר לְמַחֲשָׁבָה הוּא, שֶׁהַדִּבּוּר שֶׁהוּא לְזַלְּתוֹ חֲרֵי כָּל עִנְיָנוֹ הוּא הַהַמְשָׁכָה, חֲרֵי הוּא מֻגְבָּל כְּפִי אוֹפֶן הַהַמְשָׁכָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁהִיא לְעַצְמוֹ, חֲרֵי הוּא שַׁיָּךְ וְקָשׁוּר עִם הָעֶצֶם, וְלָכֵן הוּא בְּלִי גְּבוּל כְּמוֹ הָעֶצֶם. וְעַל פִּי זֶה יוּבָן הַהֶפְרֵשׁ בֵּין כָּל הַנִּבְרָאִים וּמַלְאָכִים לַנְּשָׁמוֹת, שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים וְהַמַּלְאָכִים בִּכְלָלָם נִתְהַוּוּ מֵהַדִּבּוּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם, וּמֵאַחַר שֶׁהִתְהַוּוּתָם הוּא מֵהַדִּבּוּר דְּכָל עִנְיָן הַדִּבּוּר הוּא עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה, חֲרֵי הֵם מֻגְבָּלִים כְּפִי אוֹפֶן עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה, אָמְנָם נְשָׁמוֹת שֶׁעָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה, שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה הִיא לְעַצְמוֹ, חֲרֵי הֵם בְּלִי גְּבוּל. וּבִפְרָט שֶׁבַּמַּחֲשָׁבָה גּוּפָא חֲרֵי הֵם בְּאוֹפֶן שֶׁעָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה, דְּבַמַּחֲשָׁבָה גּוּפָא יֵשׁ גַּם כֵּן כַּמָּה מַדְרֵיגוֹת, כִּדְאִיתָא בַּזֹּהַר[27] כַּמָּה מַחֲשַׁבְתָּא אִנּוּן, וְעָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה קָאֵי עַל הַכֶּתֶר, אוֹ לְמַעְלָה יוֹתֵר עַל מַחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה דְּא״ק שֶׁשָּׁם הוּא שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמוֹת, חֲרֵי בְּוַדַּאי שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם בְּלִי גְּבוּל. וּמִזֶּה מוּבָן גּוֹדֶל עִנְיָן הַהַפְכִּיּוּת דִּנְשָׁמָה וְגוּף, שֶׁהַנְּשָׁמָה הִיא לְמַעְלָה מִכָּל הַנִּבְרָאִים, וְאִלּוּ הַגּוּף הוּא לְמַטָּה מִכָּל הַנִּבְרָאִים, שֶׁהַמַּלְאָכִים נִתְהַוּוּ רַק מִבּ׳ יְסוֹדוֹת הַדַּקִּים וְהָרוּחָנִיִּים, וְאִלּוּ גּוּף הָאָדָם הוּא מִד׳ יְסוֹדוֹת, וִיתֵרָה מִזֶּה, שֶׁעִקָּרוֹ הוּא מִיסוֹד הֶעָפָר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[28] וַיִּיצֶר גוֹ׳ אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה, וּבִד׳ הַיְסוֹדוֹת גּוּפָא יֵשׁ לְמַטָּה מִכָּל הַנִּבְרָאִים, וְהַגּוּף הוּא לְמַטָּה מִכָּל הַנִּבְרָאִים.

ביאור בדרך אפשר

וּפְנִימִיּוּת הַמִּדּוֹת בְּהֶכְרַח שֶׁיֵּשׁ שָׁם אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה, וְכַנַּ״ל שֶׁכָּל גִּלּוּי הוּא עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת, וְכֵיוָן שֶׁהַמִּדָּה הִיא בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיֵּשׁ שָׁם אוֹתִיּוֹת. וּכְלָלוּת הַהֶפְרֵשׁ בֵּין דִּבּוּר לְמַחֲשָׁבָה הוּא, שֶׁהַדִּבּוּר שֶׁהוּא לְזַלְּתוֹ חֲרֵי כָּל עִנְיָנוֹ הוּא הַהַמְשָׁכָה, וּמֵאַחַר שֶׁהוּא עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה, חֲרֵי הוּא מֻגְבָּל כְּפִי אוֹפֶן הַהַמְשָׁכָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁהִיא לְעַצְמוֹ, חֲרֵי הוּא שַׁיָּךְ וְקָשׁוּר עִם הָעֶצֶם, וְלָכֵן הוּא בְּלִי גְּבוּל כְּמוֹ הָעֶצֶם. וְעַל פִּי זֶה יוּבָן הַהֶפְרֵשׁ בֵּין כָּל הַנִּבְרָאִים וּמַלְאָכִים לַנְּשָׁמוֹת, שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים וְהַמַּלְאָכִים בִּכְלָלָם נִתְהַוּוּ מֵהַדִּבּוּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם, וּמֵאַחַר שֶׁהִתְהַוּוּתָם הוּא מֵהַדִּבּוּר דְּכָל עִנְיָן הַדִּבּוּר הוּא עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה, חֲרֵי הֵם מֻגְבָּלִים כְּפִי אוֹפֶן עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה, אָמְנָם נְשָׁמוֹת שֶׁעָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה, שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה הִיא לְעַצְמוֹ, חֲרֵי הֵם בְּלִי גְּבוּל. וּבִפְרָט שֶׁבַּמַּחֲשָׁבָה גּוּפָא חֲרֵי הֵם בְּאוֹפֶן שֶׁעָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה - מקום עליון שבמחשבה, דְּבַמַּחֲשָׁבָה גּוּפָא יֵשׁ גַּם כֵּן כַּמָּה מַדְרֵיגוֹת, כִּדְאִיתָא בַּזֹּהַר[27] כַּמָּה מַחֲשַׁבְתָּא אִנּוּן [=כמה (דרגות ב)מחשבה הם], וְעָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה קָאֵי [=מוסב] עַל דרגת הַכֶּתֶר שלמעלה מעולם האצילות, אוֹ לְמַעְלָה יוֹתֵר עַל מַחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה דְּא״ק [=אדם קדמון. ראשית המחשבה על העולמות] שֶׁשָּׁם הוּא שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמוֹת, חֲרֵי בְּוַדַּאי שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם בְּלִי גְּבוּל. על־פי הקדמה זו ששורש הנשמות מגיע עד לדרגות שלמעלה מכל העולמות וּמִזֶּה מוּבָן גּוֹדֶל עִנְיָן הַהַפְכִּיּוּת דִּנְשָׁמָה וְגוּף, שֶׁחֲרֵי הַנְּשָׁמוֹת שֶׁהֵם בְּלִי גְּבוּל הֵם לְמַעְלָה מִכָּל הַנִּבְרָאִים, וְאִלּוּ הַגּוּף הוּא לְמַטָּה מִכָּל הַנִּבְרָאִים, שֶׁחֲרֵי הַמַּלְאָכִים נִתְהַוּוּ רַק מִבּ׳ יְסוֹדוֹת הַדַּקִּים וְהָרוּחָנִיִּים - אש ורוח, וְאִלּוּ גּוּף הָאָדָם הוּא מִד׳ יְסוֹדוֹת - אש רוח מים עפר, וִיתֵרָה מִזֶּה, שֶׁעִקָּרוֹ הוּא מִיסוֹד הֶעָפָר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ביצירת אדם הראשון[28] וַיִּיצֶר גוֹ׳ אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה, וּבִד׳ הַיְסוֹדוֹת גּוּפָא חֲרֵי יְסוֹד הֶעָפָר הוּא יְסוֹד הַתַּחְתּוֹן בְּיוֹתֵר, וְעוֹד זֹאת, שֶׁנִּקְרָא מַשְׁכָּא הגוף דְּחִוְיָא[29] [=עור הנחש. ׳נחש׳ מורה על כוחות הטומאה - קליפה], שֶׁהוּא חוֹמֶר עַב וְגַס בְּיוֹתֵר. וּמִזֶּה מוּבָן גּוֹדֶל עִנְיָן הַהַפְכִּיּוּת דִּנְשָׁמָה וְגוּף, שֶׁהַנְּשָׁמָה הִיא לְמַעְלָה מִכָּל הַנִּבְרָאִים, וְהַגּוּף הוּא לְמַטָּה מִכָּל הַנִּבְרָאִים. כדי לבאר עוד יותר את גודל ריחוק הערך בין הנשמה לגוף, יביא המבואר בספר ׳תורה־אור׳, שגופו של האדם הוא למטה במדרגה עוד יותר מגופם של

27) תקו״ז סוף תי״ט. תס״ט (קטו, א). 28) בראשית ב, ז. 29) תקו״ז בהקדמה (י, ב). שם תכ״א (מח, ב). וראה תניא פל״א (מ, ב).

ביאור בדרך אפשר

בעלי החיים - וְכַמְּבוֹאָר בְּתוֹרָה אוֹר[30] דִּבּוּר הַמַּתְחִיל לְהָבִין הַטַּעַם שֶׁנִּשְׁתַּנָּה יְצִירַת גּוּף הָאָדָם, שֶׁבְּכָל שְׁאָר הַנִּבְרָאִים נִבְרָא הַגּוּף יַחַד עִם נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית שֶׁבּוֹ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְרִיאַת הָאָדָם שֶׁנַּעֲשָׂה גּוּפוֹ תְּחִלָּה בְּלִי שׂוּם נֶפֶשׁ חִיּוּנִית בְּתוֹכוֹ, שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁגּוּפוֹת שְׁאָרֵי הַנִּבְרָאִים הֵם בְּקֵרוּב לְנַפְשָׁם, וְלָכֵן נִתְהַוּוּ מִלְּכַתְּחִילָּה בִּבְחִינַת צוֹמֵחַ וְחַי, מַה שֶּׁאֵין כֵּן גּוּף הָאָדָם שֶׁאֵינוֹ בְּקֵרוּב לְהַנֶּפֶשׁ, לָכֵן נִתְהַוָּה לְכַתְּחִלָּה בִּבְחִי׳ דּוֹמֵם. וְהִנֵּה, אַף שֶׁהַנִּשְׁמָה וְהַגּוּף הֵם ב׳ הֲפָכִים לְגַמְרֵי, מִכָּל מָקוֹם מִתְיַחֲדִים הֵם בְּיִחוּד גָּמוּר, שֶׁהֲרֵי הַנִּשְׁמָה מַרְגֶּשֶׁת אֶת הַגּוּף וּמִתְפָּעֶלֶת מִמִּקְרֵי הַגּוּף כְּמוֹ חוֹם וְקוֹר כו׳ (כִּדְאִיתָא בַּתַּנְיָא[31]). וְאֵיךְ אֶפְשָׁר לִהְיוֹת יִחוּד ב׳ הֲפָכִים, אַךְ זֶהוּ דַּוְקָא עַל יְדֵי כֹּחַ הַמַּפְלִיא לַעֲשׂוֹת[32], הַמְּחַבֵּר ב׳ הֲפָכִים. וְעַל פִּי זֶה מוּבָן שֶׁדַּוְקָא בִּירִידַת הַנִּשְׁמָה בְּגוּף נִמְשַׁךְ בָּהּ כֹּחַ הָאֵין סוֹף, וְלָכֵן עַל יְדֵי זֶה הִיא נַעֲשֵׂית בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ.

ה) **וַעֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁעַל יְדֵי הַיְרִידָה בְּגוּף תִּהְיֶה הַנִּשְׁמָה בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ, דְּכֵיוָן שֶׁהַנִּשְׁמָה מִצַּד עַצְמָהּ הִיא בִּבְחִינַת עֲמִידָה, שֶׁגַּם מִצַּד שָׁרְשָׁהּ הִיא מֻגְבֶּלֶת, וְכַנַּ״ל דְּגַם בָּאֲצִילוּת וּלְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת עַד קוֹדֶם הַצִּמְצוּם הוּא בִּבְחִינַת גְּבוּל, אִם כֵּן אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁעַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָהּ בַּגּוּף הַגַּשְׁמִי תִּהְיֶה בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ, לָצֵאת מֵהַהַגְבָּלוֹת שֶׁלָּהּ. וְהַיְנוּ, שֶׁמּוּבָן הַטַּעַם שֶׁדַּוְקָא הַנִּשְׁמָה צְרִיכָה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף גַּשְׁמִי, כִּי, מִצַּד הַכַּוָּנָה דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים צָרִיךְ לְבָרֵר אֶת הַגּוּף הַגַּשְׁמִי, וְעִנְיָן זֶה הוּא בְּכֹחַ הַנִּשְׁמוֹת דַּוְקָא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם מִבְּחִינַת הַדִּבּוּר, אִי אֶפְשָׁר שֶׁיְּבָרְרוּ אֶת הַגּוּף הַגַּשְׁמִי, שֶׁלְּהִיוֹתוֹ חוֹמֶר עַב וְגַס בְּיוֹתֵר, אֵין בְּכֹחַ הַמַּלְאָכִים לְבָרֵר אוֹתוֹ, וְאַדְּרַבָּה, שֶׁעַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָם בַּגּוּף הֵם נוֹפְלִים מִמַּדְרֵיגָתָם, כִּידוּעַ בְּעִנְיָן הַנִּפְלִים[33] שֶׁנָּפְלוּ לְמַטָּה וְלֹא עָמְדוּ נֶגֶד הַגּוּף, וְהַכֹּחַ לְבָרֵר אֶת הַגּוּף הוּא בַּנִּשְׁמוֹת דַּוְקָא. אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁעַל יְדֵי הַהִתְלַבְּשׁוּת בַּגּוּף תִּהְיֶה הַנִּשְׁמָה

ביאור בדרך אפשר

הנשמה והגוף), יבאר בסעיף הבא כיצד יכולה הנשמה לקבל כוח האין־סוף.

ה) **וַעֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁעַל יְדֵי הַיְרִידָה בְּגוּף תִּהְיֶה הַנִּשְׁמָה בִּבְחִינַת גְּבוּל, אִם כֵּן אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁעַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָהּ בַּגּוּף הַגַּשְׁמִי תִּהְיֶה בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ, לָצֵאת מֵהַהַגְבָּלוֹת שֶׁלָּהּ. וְהַיְנוּ, שֶׁמּוּבָן הַטַּעַם שֶׁדַּוְקָא הַנִּשְׁמָה צְרִיכָה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף גַּשְׁמִי, כִּי, מִצַּד הַכַּוָּנָה דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים צָרִיךְ לְבָרֵר אֶת הַגּוּף הַגַּשְׁמִי, וְעִנְיָן זֶה הוּא בְּכֹחַ הַנִּשְׁמוֹת דַּוְקָא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם מִבְּחִינַת הַדִּבּוּר, אִי אֶפְשָׁר שֶׁיְּבָרְרוּ אֶת הַגּוּף הַגַּשְׁמִי, שֶׁלְּהִיוֹתוֹ חוֹמֶר עַב וְגַס בְּיוֹתֵר, אֵין בְּכֹחַ הַמַּלְאָכִים לְבָרֵר אוֹתוֹ, וְאַדְּרַבָּה, שֶׁעַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָם בַּגּוּף הֵם נוֹפְלִים מִמַּדְרֵיגָתָם, כִּידוּעַ בְּעִנְיָן הַנִּפְלִים[33] שֶׁנָּפְלוּ לְמַטָּה וְלֹא עָמְדוּ נֶגֶד הַגּוּף, וְהַכֹּחַ לְבָרֵר אֶת הַגּוּף הוּא בַּנִּשְׁמוֹת דַּוְקָא. אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁעַל יְדֵי הַהִתְלַבְּשׁוּת בַּגּוּף תִּהְיֶה הַנִּשְׁמָה בִּבְחִינַת גְּבוּל (סעיף ב׳) דְּגַם בָּאֲצִילוּת וּלְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת עַד קוֹדֶם הַצִּמְצוּם הוּא בִּבְחִינַת גְּבוּל, אִם כֵּן אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁעַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָהּ בַּגּוּף הַגַּשְׁמִי תִּהְיֶה בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ, לָצֵאת מֵהַהַגְבָּלוֹת שֶׁלָּהּ. וְהַיְנוּ [=פירוש השאלה], שֶׁמּוּבָן הַטַּעַם שֶׁדַּוְקָא הַנִּשְׁמָה צְרִיכָה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף גַּשְׁמִי, כִּי, מִצַּד הַכַּוָּנָה דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים [כדברי חז״ל: ׳נתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו יתברך דירה בתחתונים׳ - בעולם־הזה הגשמי] צָרִיךְ לְבָרֵר [=לטהר ולזכך] אֶת הַגּוּף הַגַּשְׁמִי ובזה דווקא נשלמת הכוונה העליונה, וְעִנְיָן זֶה הוּא בְּכֹחַ הַנִּשְׁמוֹת דַּוְקָא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם נוצרו מִבְּחִינַת הַדִּבּוּר, אִי אֶפְשָׁר שֶׁיְּבָרְרוּ אֶת הַגּוּף הַגַּשְׁמִי, שֶׁלְּהִיוֹתוֹ חוֹמֶר עַב וְגַס בְּיוֹתֵר, אֵין בְּכֹחַ הַמַּלְאָכִים לְבָרֵר אוֹתוֹ, וְאַדְּרַבָּה, שֶׁעַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָם בַּגּוּף (אם המלאכים מתלבשים בגוף גשמי) הֵם נוֹפְלִים מִמַּדְרֵיגָתָם, כִּידוּעַ בְּעִנְיָן הַנִּפְלִים[33] שֶׁנָּפְלוּ לְמַטָּה וְלֹא עָמְדוּ נֶגֶד הַגּוּף ׳הנפילים׳ אלו מלאכים שהתלבשו בגוף גשמי, ולא יכלו לעמוד מנגד ונמשכו אחר תאוות הגוף, וְהַכֹּחַ לְבָרֵר אֶת הַגּוּף הוּא בַּנִּשְׁמוֹת דַּוְקָא. אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁעַל יְדֵי הַהִתְלַבְּשׁוּת בַּגּוּף תִּהְיֶה הַנִּשְׁמָה בִּבְחִינַת

30) ג, ד ואילך. 31) פמ״ב (ס, א). 32) ראה רמ״א או״ח ס״ו סוס״א. 33) ראה פרקי דר״א פכ״ב. ילקוט שמעוני בראשית רמז מד. ועוד.

1 בעלי החיים
2 הטעם שנשתנה יצירת גוף האדם, שבכל שאר הנברא הגוף יחד
3 עם נפש החיונית שבו, מה שאין כן בבריאת האדם שנעשה גופו תחלה בלי שום נפש חיונית
4 בתוכו, שזהו לפי שגופות שארי הנברא הם בקרוב לנפשם, ולכן נתהוו מלכתחילה בבחינת צומח וחי, מה שאין כן גוף
5 האדם שאינו בקרוב להנפש, לכן נתהוה לכתחלה בבחי׳ דומם. והנה, אף שהנשמה והגוף הם ב׳ הפכים לגמרי, מכל מקום מתיחדים הם ביחוד גמור, שהרי הנשמה מרגשת את הגוף ומתפעלת ממקרי הגוף כמו חום וקור כו׳ (כדאיתא בתניא[31]). ואיך אפשר להיות יחוד ב׳ הפכים, אך זהו דוקא על ידי כח המפליא לעשות[32], המחבר ב׳ הפכים. ועל פי זה מובן שדוקא בירידת הנשמה בגוף נמשך בה כח האין סוף, ולכן על ידי זה היא נעשית בבחינת מהלך.
6 ה) ועדין צריך להבין, איך אפשר שעל ידי הירידה בגוף תהיה הנשמה בבחינת מהלך, דכיון
7 שהנשמה מצד עצמה היא בבחינת עמידה, שגם מצד שרשה היא מגבלת, וכנ״ל דגם באצילות ולמעלה
8 מאצילות עד קודם הצמצום הוא בבחינת גבול, אם כן איך אפשר שעל ידי התלבשותה בגוף הגשמי תהיה
9 בבחינת מהלך, לצאת מהגבלות שלה. והיינו, שמובן הטעם שדוקא הנשמה צריכה להתלבש בגוף גשמי, כי,
10 מצד הכונה דדירה בתחתונים צריך לברר את הגוף הגשמי, וענין זה בכח הנשמות דוקא, מה שאין כן
11 המלאכים שהם מבחינת הדבור, אי אפשר שיברורו את הגוף הגשמי, שלהיותו חומר עב וגס ביותר, אין בכח
12 המלאכים לברר אותו, ואדרבה, שעל ידי התלבשותם בגוף הם נופלים ממדריגתם, כידוע בענין הנפלים[33]
13 שנפלו למטה ולא עמדו נגד הגוף. והכח לברר את הגוף הוא בנשמות דוקא. אך צריך להבין,
14 איך אפשר שעל ידי ההתלבשות בגוף תהיה הנשמה

30) ג, ד ואילך. 31) פמ״ב (ס, א). 32) ראה רמ״א או״ח ס״ו סוס״א. 33) ראה פרקי דר״א פכ״ב. ילקוט שמעוני בראשית רמז מד. ועוד.

ביאור בדרך אפשר

42 לכך שבחיבור הנשמה בגוף
43 מתגלה כוח האין־סוף (שכך
44 רואים בכוח המוליד), ובסעיף ד׳
45 נתבאר הסיבה שצריך לכוח
46 האין־סוף (מצד ריחוק ערך
47 הנשמה והגוף), יבאר בסעיף הבא כיצד יכולה הנשמה לקבל כוח האין־סוף.
48 ה) ועדין צריך להבין, איך אפשר שעל ידי הירידה בגוף
49 תהיה הנשמה בבחינת מהלך, דכיון שהנשמה מצד עצמה
50 היא בבחינת עמידה, שגם מצד שרשה היא מגבלת, וכנ״ל
51 (סעיף ב׳) דגם באצילות
52 ולמעלה מאצילות עד
53 קודם הצמצום הוא
54 בבחינת גבול, אם כן איך
55 אפשר שעל ידי
56 התלבשותה בגוף הגשמי
57 תהיה בבחינת מהלך,
58 לצאת מהגבלות שלה.
59 והיינו [=פירוש השאלה],
60 שמובן הטעם שדוקא
61 הנשמה צריכה להתלבש
62 בגוף גשמי, כי, מצד
63 הכונה דדירה בתחתונים
64 [כדברי חז״ל: ׳נתאווה הקדוש־
65 ברוך־הוא להיות לו יתברך דירה
66 בתחתונים׳ - בעולם־הזה
67 הגשמי] צריך לברר [=לטהר
68 ולזכך] את הגוף הגשמי
69 ובזה דווקא נשלמת הכוונה
70 העליונה, וענין זה הוא
71 בכח הנשמות דוקא, מה
72 שאין כן המלאכים שהם
73 נוצרו מבחינת הדבור, אי
74 אפשר שיברורו את הגוף
75 הגשמי, שלהיותו חומר
76 עב וגס ביותר, אין בכח
77 המלאכים לברר אותו,
78 ואדרבה, שעל ידי
79 התלבשותם בגוף (אם
80 המלאכים מתלבשים בגוף גשמי)
81 הם נופלים ממדריגתם,
82 כידוע בענין הנפלים[33]
83 שנפלו למטה ולא עמדו
84 נגד הגוף ׳הנפילים׳ אלו
85 מלאכים שהתלבשו בגוף גשמי,
86 ולא יכלו לעמוד מנגד ונמשכו
87 אחר תאוות הגוף, והכח
88 לברר את הגוף הוא
89 בנשמות דוקא. אך צריך
90 להבין, איך אפשר שעל
91 ידי ההתלבשות בגוף
92 תהיה הנשמה בבחינת

ביאור בדרך אפשר

מְהַלֵּךְ, וַהֲרֵי גַּם מִצַּד שָׁרְשָׁהּ הִיא בִּבְחִינַת גְּבוּל. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דַּאֲמִתִּית הַטַּעַם שֶׁעַל יְדֵי יְרִידָתָהּ לְמַטָּה נַעֲשֵׂת הַנְּשָׁמָה בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ הוּא, לְפִי שֶׁבִּהְיוֹתָהּ נִמְצֵאת בַּגּוּף הַגַּשְׁמִי לְמַטָּה הֲרֵי הִיא מַשְׁלֶמֶת הַכַּוָּנָה דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, וּמִצַּד כַּוָּנָה זוֹ מִתְבַּטְּלִים (גֵּיין אַראָפּ [=יורדים]) כָּל הַהַגְבָּלוֹת. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, כָּל הַהַגְבָּלוֹת הֵם מִצַּד הַבְּרִיאָה עַצְמָהּ, אַךְ הַבְּרִיאָה הֲרֵי יֵשׁ לָהּ תַּכְלִית, כְּמַאֲמָר[34] בְּרֵאשִׁית[35]: העולם נברא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָאִים רֵאשִׁית (בפסוק ״ראשית תבואתו״) וּבִשְׁבִיל הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת רֵאשִׁית (בפסוק ״ראשית דרכו״), וְהַיְנוּ שֶׁהַבְּרִיאָה עַצְמָהּ אֵינָהּ הַתַּכְלִית, וְהִיא רַק חִצּוֹנִיּוּת הָרָצוֹן - ״רצון חיצוני״ בדוגמת אדם המחפש עבודה שאין רצונו בעבודה עצמה, שהיא רק חיצוניות הרצון, אלא תכלית כוונתו שיוכל להתפרנס ברווח, וזהו ה״רצון הפנימי״. כך אין הבריאה מצד עצמה פנימיות רצונו יתברך, וְרַק תַּכְלִית הַבְּרִיאָה הוּא פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן, וּמִצַּד פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן אֵין שׁוּם הַגְבָּלוֹת כְּלָל. דְּהִנֵּה, הַהֶפְרֵשׁ בֵּין חִצּוֹנִיּוּת הָרָצוֹן לִפְנִימִיּוּת הָרָצוֹן הוּא עַל דֶּרֶךְ עִנְיָן הַדִּבּוּר שֶׁכָּל עִנְיָנוֹ הוּא הַמְשָׁכָה, שֶׁהֲרֵי חִצּוֹנִיּוּת הָרָצוֹן אֵינוֹ קָשׁוּר עִם הָעֶצֶם, וְכָל עִנְיָנוֹ הוּא רַק מִצַּד הַהַמְשָׁכָה, וְלָכֵן הוּא בְּהַגְבָּלָה כְּפִי אוֹפֶן עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה. אָמְנָם פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן הוּא עַל דֶּרֶךְ עִנְיָן הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁהוּא לְעַצְמוֹ וְהוּא בְּלִי גְּבוּל, שֶׁזֶּהוּ מַעֲלַת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל דְּעָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה כַּנַּ״ל, אֶלָּא שֶׁמִּצַּד עִנְיָן הַמַּחֲשָׁבָה הֲרֵי הֵם עֲדַיִן בִּכְלַל עִנְיָן הַבְּרִיאָה, שֶׁלָּכֵן הִנֵּה גַּם הַנְּשָׁמוֹת שֶׁעָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה הֵם בִּבְחִינַת עֲמִידָה, אַךְ מִצַּד פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן שֶׁקָּשׁוּר עִם הָעֶצֶם מַמָּשׁ, הִנֵּה בָּזֶה אֵין שׁוּם הַגְבָּלוֹת כְּלָל, שֶׁהֲרֵי זֶה רְצוֹן וְכַוָּנַת הָעַצְמוּת. וְכֵיוָן שֶׁעַל יְדֵי יְרִידַת הַנְּשָׁמָה וְהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בַּגּוּף לְמַטָּה מַשְׁלֶמֶת הִיא כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה, בִּבְחִינַת בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל וּבִשְׁבִיל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, דְּמִצְוָה הִיא מִלְּשׁוֹן צַוְּתָא וְחִבּוּר[36], אַז זִי וועֶרְט פאַרְבּוּנְדֶן מִיט עַצְמוּת [=נהיית היא קשורה עם ״עצמות״], וּכדברי הגמרא: מַאי פֵּרֵי מִצְוֹת[37] [=מצוות שהאדם עושה נקראים ״פירותיו״ - תולדותיו], עַל דֶּרֶךְ עִנְיָן הַתּוֹלְדוֹת שֶׁהוּא גִּלּוּי כֹּחַ הָאֵין סוֹף (כנ״ל סעיף ג׳), הִנֵּה מִצַּד הַשְׁלָמַת פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן וְכַוָּנַת הָעַצְמוּת, יוֹצֵאת הַנְּשָׁמָה מֵהַהַגְבָּלָה שֶׁלָּהּ, שֶׁזּוֹהִי הָעֲלִיָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ. וְזֶהוּ עִנְיָן יְרִידַת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף, שֶׁהַנְּשָׁמָה מְבָרֶרֶת אֶת הַגּוּף, שֶׁהַגּוּף יוֹצֵא מֵהַהַגְבָּלוֹת שֶׁלּוֹ, וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֵׂת

ביאור בדרך אפשר

בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ, וַהֲרֵי גַּם מִצַּד שָׁרְשָׁהּ הִיא בִּבְחִינַת גְּבוּל. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דַּאֲמִתִּית הַטַּעַם שֶׁעַל יְדֵי יְרִידָתָהּ לְמַטָּה נַעֲשֵׂת הַנְּשָׁמָה בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ הוּא, לְפִי שֶׁבִּהְיוֹתָהּ נִמְצֵאת בַּגּוּף הַגַּשְׁמִי לְמַטָּה הֲרֵי הִיא מַשְׁלֶמֶת הַכַּוָּנָה דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, וּמִצַּד כַּוָּנָה זוֹ מִתְבַּטְּלִים (גֵּיין אַראָפּ) כָּל הַהַגְבָּלוֹת. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, כָּל הַהַגְבָּלוֹת הֵם מִצַּד הַבְּרִיאָה עַצְמָהּ, אַךְ הַבְּרִיאָה הֲרֵי יֵשׁ לָהּ תַּכְלִית, כְּמַאֲמָר[34] בְּרֵאשִׁית[35] בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָאִים רֵאשִׁית וּבִשְׁבִיל הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת רֵאשִׁית, וְהַיְנוּ שֶׁהַבְּרִיאָה עַצְמָהּ אֵינָהּ הַתַּכְלִית, וְהִיא רַק חִצּוֹנִיּוּת הָרָצוֹן, וּמִצַּד פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן, דְּהִנֵּה, הַהֶפְרֵשׁ בֵּין חִצּוֹנִיּוּת הָרָצוֹן לִפְנִימִיּוּת הָרָצוֹן הוּא עַל דֶּרֶךְ עִנְיָן הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁהוּא לְעַצְמוֹ וְהוּא בְּלִי גְּבוּל, שֶׁזֶּהוּ מַעֲלַת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל דְּעָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה כַּנַּ״ל, אֶלָּא שֶׁמִּצַּד עִנְיָן הַמַּחֲשָׁבָה הֲרֵי הֵם עֲדַיִן בִּכְלַל עִנְיָן הַבְּרִיאָה, שֶׁלָּכֵן הִנֵּה גַּם הַנְּשָׁמוֹת שֶׁעָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה הֵם בִּבְחִינַת עֲמִידָה, אַךְ מִצַּד פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן שֶׁקָּשׁוּר עִם הָעֶצֶם מַמָּשׁ, הִנֵּה בָּזֶה אֵין שׁוּם הַגְבָּלוֹת כְּלָל, שֶׁהֲרֵי זֶה רְצוֹן וְכַוָּנַת הָעַצְמוּת. וְכֵיוָן שֶׁעַל יְדֵי יְרִידַת הַנְּשָׁמָה וְהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בַּגּוּף לְמַטָּה מַשְׁלֶמֶת הִיא כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה, בִּבְחִינַת בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל וּבִשְׁבִיל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, דְּמִצְוָה הִיא מִלְּשׁוֹן צַוְּתָא וְחִבּוּר[36], אַז זִי וועֶרְט פאַרְבּוּנְדֶן מִיט עַצְמוּת, וּמאי פֵּרֵי מִצְוֹת[37], עַל דֶּרֶךְ עִנְיָן הַתּוֹלְדוֹת שֶׁהוּא גִּלּוּי כֹּחַ הָאֵין סוֹף, הִנֵּה מִצַּד הַשְׁלָמַת פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן וְכַוָּנַת הָעַצְמוּת, יוֹצֵאת הַנְּשָׁמָה מֵהַהַגְבָּלָה שֶׁלָּהּ, שֶׁזּוֹהִי הָעֲלִיָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ. וְזֶהוּ עִנְיָן יְרִידַת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף, שֶׁהַנְּשָׁמָה מְבָרֶרֶת אֶת הַגּוּף, שֶׁהַגּוּף יוֹצֵא מֵהַהַגְבָּלוֹת שֶׁלּוֹ, וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֵׂת

34) הובא ברש״י ורמב״ן בראשית א, א. 35) בראשית שם. 36) ראה תניא מהדו״ק ספמ״ט. לקו״ת בחוקותי מה, ג. ובכ״מ. 37) סוטה מו, סע״א.

ביאור בדרך אפשר

הַנְּשָׁמָה בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ, שֶׁהַנְּשָׁמָה יוֹצֵאת מֵהַהַגְבָּלוֹת שֶׁלָּהּ (שורשה בעולמות המוגבלים), שֶׁזֶּהוּ מִצַּד הָעַצְמוּת דַּוְקָא, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁמִּצַּד פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן אֵין שׁוּם הַגְבָּלוֹת כְּלָל, דְּכָל הַהַגְבָּלוֹת הֵם מִצַּד הַבְּרִיאָה עַצְמָהּ, אֲבָל מִצַּד פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן אֵין הַגְבָּלוֹת כְּלָל.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן הַטַּעַם שֶׁהַנְּשָׁמוֹת פּוֹעֲלִים עֲלִיָּה בְּכָל הָעוֹלָם וְגַם בְּהַמַּלְאָכִים שֶׁגַּם הֵם נַעֲשִׂים בִּבְחִינַת מַהְלְכִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כנבואת ישעי׳ על המלאכים[38]: וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף [=לכל מלאך שתי כנפיים שבהם יעופף למלאות שליחות הבורא. ופירוש הפנימי בזה, שמעופף ומתעלה לדרגות גבוהות], שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁמִּצַּד פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן אֵין הַגְבָּלוֹת כְּלָל וכאשר נשלמת פנימיות הרצון על־ידי עבודת הנשמה בהיותה בגוף, נמשך ענין ה׳בלי גבול׳ בנשמה, במלאכים, ובעולמות בכלל. בקטע הבא יבאר פעולת עצם הנשמה שאינה מוגבלת כלל על האדם בהיותו בגוף, אף שעצם הנשמה אינה יורדת לגוף ממש, כמו שמבואר בחסידות בכמה מקומות ש״לא כל הנשמה מתלבשת בגוף״ אלא רק דרגה הנמוכה שבנשמה, והנשמה עצמה נשארה למעלה.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן הַטַּעַם שֶׁאַף שֶׁהִתְלַבְּשׁוּת הַנְּשָׁמָה בְּהַגּוּף הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת רַק בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה שֶׁבַּנְּשָׁמָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת רֶגֶל [=חלק התחתון] שֶׁבַּנְּשָׁמָה, מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי זֶה קָשׁוּר גַּם עִם עֶצֶם הַנְּשָׁמָה מֵאִיר רַק בִּבְחִינַת מַקִּיף וּבִבְחִינַת מַזָּל דַּהֲגַם שֶׁעֶצֶם הַנְּשָׁמָה מֵאִיר רַק בִּבְחִינַת מַקִּיף וּבִבְחִינַת מַזָּל [=מלשון נוזל. נוזל ונמשך מעט מעט ממנה לגוף] עצם הנשמה אינה יורדת

ביאור בדרך אפשר

להתלבש בגוף אלא מאירה עליו מבחוץ, מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי גַּם עֶצֶם הַנְּשָׁמָה קָשׁוּרָה עִם גּוּף זֶה דַּוְקָא, שֶׁזֶּהוּ הַטַּעַם שֶׁד׳ אַמּוֹת שֶׁל אָדָם קוֹנוֹת לוֹ [=אדם זוכה בחפץ הפקר המונח בד׳ אמותיו. ומבואר בחסידות שקנין הדבר שמחוץ לגוף האדם נעשה רק בכוח עצם הנשמה, והיא מאירה ומשפיעה בד׳ אמותיו][39]. וְזֶהוּ גַּם כֵּן הַטַּעַם שֶׁיֵּשׁ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כֹּחַ הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ, שֶׁהוּא מִצַּד עצם הנשמה עליה נאמר: חֲבוּקָה וּדְבוּקָה בָּךְ יְחִידָה לְיַחֲדָךְ[40], וְלַאו דַּוְקָא בְּכֹחַ הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ שבה האדם יוצא לגמרי ממציאותו, אֶלָּא גַּם בְּעֲבוֹדָה דְּאַהֲבָה, דְּלֵית פֵּלְחָנָא כְּפֵלְחָנָא דִּרְחִימוּתָא [=אין עבודה (נעלית) כעבודת האהבה][41], הֲרֵי עִנְיָן הָאַהֲבָה הוּא דְּבֵקוּת הָאוֹהֵב (האדם) לְהַנֶּאֱהָב (הקדוש־ברוך־הוא), וְעִנְיָן הָאַהֲבָה יֶשְׁנוֹ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁהִיא יְרֵשָׁה לָנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ. וְכָל זֶה הוּא לְפִי שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁבַּגּוּף קְשׁוּרָה גַּם עִם עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, וְגַם נְשָׁמוֹת נְמוּכוֹת דְּנֶפֶשׁ דַּעֲשִׂיָּה [=נשמות נמוכות שנמשכו מדרגה הנמוכה שבעולם העשיה], הֲרֵי שָׁרְשָׁם הוּא בַּאֲצִילוּת ורק ירדו למטה דרך כל העולמות עד עולם העשי׳, וְגַם בְּפָשׁוּט שֶׁבַּפְּשׁוּטִים וְקַל שֶׁבַּקַּלִּים יֵשׁ כֹּחַ הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ שֶׁהִיא מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת, וְמפני כוח זה שבנשמה זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז״ל[42] שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּב לוֹמַר מָתַי יַגִּיעוּ מַעֲשַׂי לְמַעֲשֵׂה אֲבוֹתַי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב,

---

38) ישעי׳ ו, ב. 39) ב״מ י, א. וראה קונטרס ענינה של תורת החסידות ס״כ (נדפס בספר הערכים־חב״ד כרך א ע׳ תשעב). 40) פיוט הושענות דיום ג׳ דחג הסוכות. 41) ראה זהר ח״ב נה, ב. ח״ג רסז, א. לקו״ת שלח מב, ג. קונטרס העבודה פ״א. פ״ג ואילך. 42) תדא״ר רפכ״ה.

ביאור בדרך אפשר

וּכְמוֹ כֵן גַּם מֹשֶׁה רַבֵּנוּ שֶׁהוּא נְשָׁמָה דַּאֲצִילוּת שנשמתו האירה למטה באותו אופן כפי שהייתה במקורה באצילות, **וְהַיְנוּ** כל אחד יכול להגיע לזאת **לְפִי שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה מֵאִיר גַּם כֵּן בְּהַנְּשָׁמָה שֶׁבַּגּוּף. וְטַעַם הַדָּבָר הוּא** כמבואר לעיל, **דְּכֵיוָן שֶׁבְּהִיוֹתָהּ בְּהַגּוּף לְמַטָּה מַשְׁלֶמֶת הִיא אֶת הַכַּוָּנָה וּפְנִימִיּוּת הָרָצוֹן, הִנֵּה מִצַּד זֶה מִתְבַּטְּלִים כָּל הַהַגְבָּלוֹת, וּמַגִּיעִים עַד הָעֶצֶם.** אחרי כל הביאור במעלת הנשמות על המלאכים (נמשכו מבחינת ׳מחשבה׳) ומעלת ירידתם לגוף (גילוי כוח האין־סוף) ועבודתם בעולם הזה (השלמת הכוונה העליונה), יובן הטעם שניתנה התורה דווקא לנשמות בגופים למטה, כדלהלן.

ו) וְעַל פִּי זֶה יוּבַן הַטַּעַם שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתּוֹרָה לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, כִּי אִם לַנְּשָׁמוֹת, וְלֹא לְהַנְּשָׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵם קוֹדֶם הִתְלַבְּשׁוּתָם בְּהַגּוּף, כִּי אִם לְאַחַר הִתְלַבְּשׁוּתָם בַּגּוּף, וּבָזֶה גּוּפָא הִנֵּה וַיֵּרֶד הֲוָיָ׳ עַל הַר סִינַי, שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה לְמַטָּה דַּוְקָא, הִנֵּה הַטַּעַם לָזֶה הוּא לְפִי שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִשְׁלָם פְּנִימִיּוּת רְצוֹן וְכַוָּנַת הָעַצְמוּת, שֶׁהוּא עַל יְדֵי לְמוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת לְמַטָּה דַּוְקָא. וְהַיְנוּ, שֶׁנּוֹסָף לְכָךְ שֶׁבְּעִנְיָן מַתַּן תּוֹרָה יֶשְׁנוֹ גַּם כֵּן חִבּוּר ב׳ הֲפָכִים, שֶׁהֲרֵי בְּמַתַּן תּוֹרָה נַעֲשָׂה חִבּוּר בְּנֵי רוֹמִי וּבְנֵי סוּרְיָא[43], שֶׁהוּא עִנְיָן חִבּוּר ב׳ הֲפָכִים, הִנֵּה הָעִקָּר הוּא שֶׁדַּוְקָא עַל יְדֵי זֶה נִשְׁלָמֶת הַכַּוָּנָה וּפְנִימִיּוּת הָרָצוֹן, וְלָכֵן הֲרֵי זֶה אֲמִתִּית עִנְיָן הַבְּלִי גְבוּל, דְּיִשְׂרָאֵל מִתְקַשְּׁרִין בְּאוֹרַיְתָא וְאוֹרַיְתָא בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא[44], הַיְנוּ שֶׁמִּצַּד הַשְׁלָמַת פְּנִימִיּוּת הַכַּוָּנָה נַעֲשִׂים יִשְׂרָאֵל אוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כֻּלָּא חָד[45].

ביאור בדרך אפשר

עַל יְדֵי לְמוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת לְמַטָּה דַּוְקָא. וְהַיְנוּ, שֶׁנּוֹסָף לְכָךְ שֶׁבְּעִנְיָן מַתַּן תּוֹרָה יֶשְׁנוֹ גַּם כֵּן חִבּוּר ב׳ הֲפָכִים, שֶׁהֲרֵי בְּמַתַּן תּוֹרָה נַעֲשָׂה חִבּוּר בְּנֵי רוֹמִי וּבְנֵי סוּרְיָא[43] כמובא במדרש משל על החידוש של מתן־תורה: ״משל למלך שגזר ואמר בני רומי לא ירדו לסוריא ובני סוריא לא יעלו לרומי, כך כשברא הקב״ה את העולם גזר ואמר השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם״ - גזירת המלך היתה שהקדושה תישאר למעלה, ולכן לפני מתן־תורה לא היתה המשכת אלקות בעולם, ובמתן תורה נתבטלה הגזירה ונעשה חיבור עליונים ותחתונים, **שֶׁהוּא עִנְיָן חִבּוּר ב׳ הֲפָכִים, הִנֵּה** נוסף לחידוש זה שבמתן־תורה **הָעִקָּר הוּא שֶׁדַּוְקָא עַל יְדֵי זֶה נִשְׁלֶמֶת הַכַּוָּנָה וּפְנִימִיּוּת הָרָצוֹן, וְלָכֵן הֲרֵי זֶה אֲמִתִּית עִנְיָן הַבְּלִי גְבוּל, דְּיִשְׂרָאֵל מִתְקַשְּׁרִין בְּאוֹרַיְתָא וְאוֹרַיְתָא בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא[44]** [=ישראל מתקשרים בתורה והתורה בהקדוש־ברוך־הוא], **הַיְנוּ שֶׁמִּצַּד הַשְׁלָמַת פְּנִימִיּוּת הַכַּוָּנָה נַעֲשִׂים יִשְׂרָאֵל אוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כֻּלָּא חָד[45]** [=ישראל, התורה והקדוש־ברוך־הוא דבר אחד].

---

43) ראה שמו״ר פי״ב, ג. 44) ראה זח״ג עג, א. סה״מ ה׳ש״ת ע׳ 61. 45) תניא פ״ד ורפכ״ג בשם הזהר. וראה זהר ח״א כד, א. ח״ב ס, א. תקו״ז ת״ו בתחילתו. לקו״ת נצבים מו, א. סה״מ ה׳ש״ת ע׳ 66.

מכתב כללי

ב״ה, ימי הגבלה,

ה׳תש״כ – שנת המאתים להסתלקות-הילולא

של הבעל שם טוב ז״ל.

ברוקלין, נ.י.

לבית יעקב (אלו הנשים)

ולבני ישראל (אלה האנשים)

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

ימי ההגבלה – ההכנה למתן תורה – דורשים ותובעים באופן מיוחד התבוננות עמוקה ופנימית – תורה מהי.

התורה הקדושה איננה אוסף של חוקים בענינים מסוימים, כי אם מקיפה את **האדם כולו**, מהרגע הראשון שלו ועד האחרון וכל הפרטים בחייו היום-יומיים.

זה הוא המובן הפנימי של תורה כתורת-חיים.

יתירה-מזו, כפי שמסבירים חז״ל, מקיפה תורה כל הבריאה כולה לפרטי׳ וכמשל בונה בנין אשר לפני שניגש לבני׳, מתכנן הוא תכנית הכוללת כל הפרטים של הבנין, כמו כן צייר הבורא ב״ה בתורה את כל הבריאה כולה עד הדרגה האחרונה של הדומם.

וזה מוביל לאחד היסודות העקריים של תורת החסידות הכללית של הבעל שם טוב, לפי ביאורו את הכתוב: לעולם הוי׳ דברך נצב בשמים (בתמידות, בלי הפסק, המאמר האלקי – יהי רקיע – ניצב בתוקף בשמים) כפי שמבאר באריכות כ״ק אדמו״ר הזקן בתורת חסידות חב״ד, במיוחד בשער היחוד והאמונה.

אשר הכל – בשמים ממעל ועד הארץ מתחת, כל פרטי החלקים שלהם – חיים וקיימים רק בדבר ה׳ שברא ומהווה אותם ומחי׳ אותם בלי כל הפסק כהרף עין.

מזה נובעת עוד נקודה יסודית –

כי ההשגחה הפרטית – הידיעה האלקית הישירה, וההשגחה המקיפה את כל הפרטים מתייחסת לכל היצירה, מן האדם, בחיר הבריאה, עד החלק הכי זעיר של הדומם.

מזה באים למסקנא שהיא בעצם דין מפורש בשולחן ערוך ונקודת יסוד בתורת החסידות המודגשת במיוחד על ידי הבעל שם טוב:

עבודת השי״ת צריכה להיות **בכל דרכיך** – בכל הענינים ולפרטיהם ועם כל הענינים ולפרטיהם, מתחיל בלימוד התורה וקיום התרי״ג מצוות, ועד המעשים הכי פשוטים והמאורעות בחיי יום יום.

לבית יעקב כו׳: מכילתא (שמות יט, ג).
האדם כולו: אבות פ״ו מ״ז. וראה מאמר כ״ק מו״ח אדמו״ר עה״פ ודברת בם (היום יום יג מנ״א).
שמסבירים חז״ל: בראשית רבה בתחלתו. זח״א ה, א. ובכ״מ.
בשער היחוד והאמונה: בתחלתו. וראה מדרש תהלים קיט, לו. לקו״ת ר״פ אחרי.
ההשגחה הפרטית: ראה חולין סג, א ופי׳ רבנו הזקן (ברשימות הצ״צ לתהלים לו, ז). היום יום כח חשון.
בשולחן ערוך: אורח חיים סרל״א. וראה ח׳ פרקים להרמב״ם פ״ה.

כל דבר וענין לימוד הוא והוראה **באהבת השם ויראת השם**, המקורות מהם שואב איש הישראלי את הרוח האמיתית לקיים את התורה והמצוות, מצוות-עשה ומצוות-לא תעשה, חדורים חיות פנימית ואמיתית, ולקיימן בהידור.

ההתבוננות בכל הנזכר למעלה וההתעמקות בזה בהתלהבות, בחיות ואורה.

ובימי סגולה אלה, ערב יום מתן תורה, שהוא גם יום הסתלקות-הילולא של הבעל שם טוב,

החדרת כל זה בכל פרטי החיים היום-יומיים, בין בחיים הפרטיים בין בכל הענינים הסובבים ובכל המתהווה בעולם לפי ההגדרה:

יפוצו מעינותיך חוצה שמעינות החסידות שהם פנימיות התורה יפוצו ויגיעו **חוצה** – עד הנקודה הכי רחוקה של כל הבריאה כולה.

- ימהר זה את הגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, עת שכל היצירה תראה ותרגיש אשר – אנכי ה׳ אלקיך.

בברכה – לקבלת התורה
בשמחה ובפנימיות
וחג שמח

מנחם שניאורסאהן

והוראה: פתגם הבעש״ט (היום יום ט׳ אייר).
המקורות מהם: תניא פ״ד.
חיות . . בהידור: קונטרס העבודה פ״ב.
שכל היצירה: כתפלת ר״ה וידע כל פעול כו׳. וראה מדרש תהלים עג. שער היחוד והאמונה רפ״ג.

ב״ה, ג׳ סיון, תשי״ד
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ״ב אייר, בו כותב אודות הכאב ברגלו הימנית. הנה נוסף על מה שעושה בדרך הטבע למלאות הוראת הרופאים במקצוע זה, הרי ע״פ המבואר בכ״מ אשר צדקה היא בחי׳ רגל בקומה הרוחנית של האדם וענין הצדקה כוללת צדקה בממונו וצדקה בגופו היינו טרחת הגוף בענינים דאהבת ישראל, עליו להוסיף אומץ בשני ענינים אלו, והשי״ת יוסיף ברכתו בהנוגע לבריאותו ברוחניות ובפרט בגשמיות.

המחכה לבשו״ט ובברכה לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

נ.ב. לפלא שאינו מזכיר דבר ע״ד השיעורים שלו בנגלה ובחסידות

בס"ד. ר"ד ליל ראש חודש סיון ה'תשי"ג.

– אחר תפלת ערבית –

בלתי מוגה

א. בודאי יערכו היום התוועדות, כמו בכל ראש חודש.

ובפרט שיש מעלה מיוחדת בראש חודש סיון, שעליו נאמר[1] "ביום הזה באו מדבר סיני", כמובא בתורה אור במאמר הראשון דפרשת יתרו[2], שהתחלתו בפסוק "בחודש השלישי גו' ביום הזה באו מדבר סיני", "שחז"ל דרשו[3] שהוא בראש חודש", והיינו, שבראש חודש סיון מתחיל הענין דמתן־תורה.

ולכן יש לערוך התוועדות בקשר עם התחלת הענין דמתן תורה, ויעזור ה' יתברך שתהיה קבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

– בודאי לא יסתפקו בברכה זו, אלא יערכו התוועדות בפועל ממש.

ב. בכללות הענין דמתן־תורה ישנו ענין שהוא מענה לאלה שיש להם טענות על לימוד נסתר דתורה – שבשעת מתן־תורה היה להיפך – שנגלה דתורה היה נסתר, ונסתר דתורה היה נגלה[4]:

בנוגע לנגלה דתורה – הרי בשעת מתן תורה שמעו רק עשרת הדברות, ובזה היו כלולים כל עניני התורה ומצוות, כדאיתא בגמרא[5] על הפסוק[6] "ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי גו'", שכל התורה והמצוות כלולים בעשרת הדברות שבלוחות. והיינו, שכל עניני התורה ומצוות – נגלה דתורה – היו בנסתר.

ואילו בנוגע לנסתר דתורה – "דבר גדול מעשה מרכבה"[7], שזהו ענין פנימיות התורה – הרי בשעת מתן תורה נתגלה הקב"ה עם המרכבה כו' לכל בני ישראל[8], גם לפחות שבפחותים[9] (ואפילו לשפחה[10]). והיינו, שהנסתר דתורה היה נגלה.

וענין זה נוגע במיוחד לתלמידי הישיבות ("ישיבה בחורים"), שצריכים לידע שבשעת מתן תורה היה נסתר דתורה – נגלה, ונגלה דתורה – נסתר, והיינו, שהיו צריכים להתייגע ולמצוא מנסתר דתורה את הנגלה דתורה, ואילו נסתר דתורה קיבלו ללא יגיעה.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א חזר ואמר שיערכו התוועדות, וסיים:] "אַ פריילעכן יום טוב".

בס"ד. שיחת* יום ב' פ' במדבר, כ"ו אייר ה'תש"כ.

– למשתתפות ב"קאָנווענשאָן" של נשי ובנות חב"ד –

א. בפרשה שהתחלנו לקרוא, מסופר[1], שהקב"ה אמר למשה רבינו – לאחר שמנה את בני ישראל – "הקרב את מטה לוי" מתוך בני ישראל, כדי "לעבוד את עבודת המשכן", ולאחרי זה – במקדש. בענין זה התבטא תפקידם של שבט לוי, שהיו באי־כחם של כל בני ישראל לעבוד את העבודה במשכן ובמקדש, ועל ידי זה גם להמשיך את כל הברכות מהקב"ה לבני ישראל, שנמשכו על ידי עבודה זו.

ב. במדרש[2] מובא על זה הפסוק[3] "צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה".

ומפרש הבעל־שם־טוב[4],

---

1) יתרו יט, א.
2) סו, סע"ג ואילך.
3) שבת פו, ב. מכילתא ופרש"י עה"פ.
4) ראה גם שיחת יום ב' דחג השבועות סמ"ה (לקמן ע' 241).
5) ברכות ה, א.
6) משפטים כד, יב.
7) סוכה כח, א.
8) ראה תנחומא צו יב. שמו"ר פכ"ט, ב. וש"נ.
9) ראה דב"ר פ"ז, ח.
10) ראה גם זח"ב צד, רע"א.

*) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה (סעיפים א-ד) בלקו"ש ח"ב ע' 557 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) בפרשה השייכת לזמן ה"קאָנווענשאָן" – אור ליום ד' (ג, ה ואילך).
2) במדב"ר פ"ג, א.
3) תהלים צב, יג.
4) צוואת הריב"ש סקכ"ה. ונשנה גם מהה"מ (אור תורה בסופו

— אשר ביום ראשון דחג השבועות בשנה זו ימלאו מאתיים שנה ליום ההילולא שלו, והוא גם היום[5] שבו ניתנה התורה, שהיא הוראה לכל ישראל עד סוף כל הדורות —

שישנם שני מיני צדיקים: ישנו צדיק שנמשל לתמר, וישנו צדיק שנמשל לארז.

ארז — יש בו מעלות רבות: ״ישגה״, הוא חזק, גבוה ונאה[6], אבל אינו עושה פירות. לאידך, תמר — אין בו מעלות אלו, אבל יש בו מעלה אחרת ועיקרית — ״כתמר יפרח״, הוא פורח ומוציא פירות נאים ומתוקים שנותנים כח ובריאות להאוכלם[7].

וכן הוא בצדיקים — שכל ישראל הם צדיקים, כמו שכתוב[8] ״ועמך כולם צדיקים״ — שיש שני דרכים לעבוד את הקב״ה:

ישנו צדיק — מבאר הבעל־שם־טוב — שנמשל לארז, אבל אינו עושה פירות. הוא לומד תורה, הוא מקיים מצוות, אבל הכל לעצמו. הוא לא משפיע על זולתו. ובכן, אמנם צדיק הוא, ומקבל שכר מהקב״ה — ״כארז ישגה״, חזק, גבה־קומה ונאה — אבל אין זו התכלית שחפץ בה הקב״ה.

התכלית שחפץ בה הקב״ה היא — להיות ״כתמר יפרח״ — לעשות פירות טובים ומתוקים. כלומר: הקב״ה דורש שהאדם יתן מזמנו, מכוחו וממרצו — שאפשר היה לנצלם לעצמו — ולנצלם כדי להשפיע על יהודי אחר, שאותו יהודי יהיה כזה שהקב״ה יאמר עליו שהוא פרי טוב ומתוק. וכאשר משפיע על זולתו, אזי נקרא ״תמר״, שעליו נאמרה המעלה — ״כתמר יפרח״.

ג. הפירוש האמור בפסוק זה, מסר הבעל־שם־טוב לתלמידיו ולתלמידי תלמידיו, בתוכם לאדמו״ר הזקן, ומשם ואילך עד כ״ק מו״ח אדמו״ר — שאף שאפשר לעבוד את הקב״ה גם בדרך הראשונה, וגם אז נקרא צדיק, ויש לו מעלות של קומה, חוזק ונוי, אבל לא זהו התכלית והדרך העיקרית שדורש הקב״ה. מה שהקב״ה דורש הוא, שלא לקמץ בזמן ובכוחות, אלא לתת מהם — ועד לכחות העמוקים ביותר של הנשמה — כדי להשפיע על הזולת, על כל הסביבה.

בדרך זו הלך הבעל־שם־טוב עצמו, ומסר זאת גם לנשיאי החסידות הכללית, לנשיאי חב״ד ולכל החסידים, שכל אחד ואחד מהם ילך בדרך זו, שהיא דרך האור, הדרך המהפכת חושך לאור.

ד. האמור לעיל הוא גם כן הדרך והתפקיד של שבט לוי[9] — לא רק למען עצמם, אלא גם כבאי־כח ומורי־דרך של כל ישראל.

ואף על פי שאפשר שישנם ״שבטים״, יהודים שעדיין לא באו לדעה והכרה זו — עלינו להתנהג בדרך שהורה לנו הבעל־שם־טוב, לפעול עם עצמנו ועם זולתנו, ולעשות אותנו ואת זולתנו ״כתמר יפרח״, עם פירות טובים ומתוקים, ולעשות זאת מתוך נשמה וחיות, לעורר בעצמו את הכחות העמוקים ביותר כדי להשפיע על כל הסביבה, למלא את חלקו בפעולה על העולם[10] שיהיה טהור יותר, נעלה יותר, מאיר יותר וקדוש יותר.

ה. כנציגות ה״קאָנווענשאָן״, שהוא עצמו צריך להיות בא־כחן של כל בנות ישראל — יזכה הקב״ה ויצליח כל אחת מכן, וכל אחת מבנות ישראל, שתוכלו למלא את תפקידכן,

ויתן את ברכתו שתקימו בתים[11] עם פירות טובים ומתוקים, ושתזכו לנחת אמיתי, שהוא נחת יהודי וחסידי, מעצמכן, מילדיכן ומנכדיכן שיחיו,

ויקויימו כל ברכות רבותינו נשיאינו, החל מהבעל־שם־טוב ואדמו״ר הזקן — עד לברכה העיקרית, שבקרוב ממש יוציאנו משיח צדקנו, בתוך כלל ישראל, מן הגלות, ויוליכנו לארצנו הקדושה בשמחה ובטוב לבב, מתוך מנוחה ושמחה.

ובינתיים, עד אז — תמשיכו בהצלחה בעבודתכן מתוך צמיחה מתמדת.

ה׳ יתברך יתן לכן הצלחה רבה בכל האמור לעיל, ותבשרו בשורות טובות עתה ותמיד.

יום־טוב שמח.

על תהלים — עו, ג).

5) ראה שו״ע אדה״ז או״ח רסתצ״ד.

6) ראה יחזקאל לא, ג ואילך.

7) יל״ש במקומו (רמז תתמה). כתובות יו״ד, ב.

8) ישעי׳ ס, כא. וראה סנהדרין ר״פ חלק.

9) ראה ברכה לג, יו״ד. רמב״ם סוף הל׳ שמיטה ויובל.

10) תניא פל״ז.

11) ראה מדרז״ל עה״פ שמות א, כא.

לקוטי שיחות פרשת במדבר כרך יג

א. על הפסוק[1] "איש על דגלו באתת לבית אבתם יחנו בני ישראל מנגד סביב לאהל מועד יחנו", מעתיק רש"י תיבת "מנגד" ומפרש: "מרחוק מיל, כמו שנאמר ביהושע[2] אך רחוק יהיה ביניהם וביניו כאלפים אמה, שיוכלו לבא בשבת. משה[3] ואהרן ובניו והלוים חונים בסמוך לו".

וצריך להבין:

א) מזה שרש"י מוסיף בהתחלת פירושו תיבת "מרחוק" (ואינו כותב "מנגד - מיל כמש"נ וכו'") משמע[4] שכוונתו לא רק לפרש שיעור הריחוק, אלא לומר ש"מנגד" פירושו "מרחוק" - ואינו מובן: על הפסוק[5] "והיו חייך תלויים לך מנגד" - לא פירש רש"י כלום. ועל־כרחך צריך לומר שהוא מפני שהפירוש מובן מעצמו[6] או שסומך עצמו על זה שכבר פירש כאן - ואם כן גם בפרשתנו אין צריך פירוש או שיסמוך על זה שכבר פירש על הפסוק[7] "ותלך ותשב לה מנגד - מנגד מרחוק", ולמה פרשו כאן עוד הפעם[8]? (ועל דרך זה קשה בפירוש רש"י על הפסוק[9] "כי מנגד תראה את הארץ וגו'" שגם שם פירש "מנגד - מרחוק").

ב) מה חסר בפירוש פשטות הכתובים - שלכן מבאר רש"י שיעור הריחוק (מיל) שבין האוהל מועד למחנה ישראל (ובמילא מוכרח גם להביא הטעם לזה)? ובפרט שב"ותלך ותשב לה מנגד וגו'" אינו מפרש השיעור (אף שבמדרש[10] מבואר שגם שם היה - מיל[11]) - הרי, שלא בכל מקום שכתוב בתורה "מנגד" נוגע לפשוטו של מקרא לידע שיעורו[12].

ג) מה נוגע[13] להבנת פירוש הכתוב כאן ש"משה ואהרן ובניו והלויים חונים בסמוך לו"[14]?

[לכאורה היה מקום לומר שרש"י בא לתרץ מעין סתירה שבהכתובים: לפני זה כתוב[15] "והלויים יחנו סביב **למשכן העדות", שבפשטות כוונת הכתוב לומר שהיו קרובים ("סביב") להמשכן, וכאן כתוב "**מנגד סביב **לאוהל מועד יחנו", שפירושו ד"סביב" זה יהיה** מרחוק **— ועל זה מתרץ רש"י, שמרחוק מיל היו שאר בני ישראל, מה שאין כן "משה ואהרן ובניו והלוים חונים בסמוך לו".**

אבל אי אפשר לומר כן, כי:

(א) בהכתוב שלפני זה מפורש "והלוים **יחנו סביב למשכן גו'"[16], ובכתוב זה** מפורש "**יחנו** בני ישראל **גו'" — ואין צריך בזה לתירוץ.**

(ב) לפי זה הסתירה היא בתיבת "סביב", שלפני זה פירושה "סביב" ממש, וכאן פירושה "מנגד (מרחוק) סביב" — ואם כן היה רש"י צריך להעתיק מן הכתוב גם תיבת "סביב"?

(ג) הסתירה בפירוש "סביב" אין רש"י מתרצה.

(ד) על פי הנ"ל אין ענין זה בא בהמשך **למה שכתב רש"י לפני זה - וכמדובר כמה פעמים[17] במקום**

---

1) פרשתנו ב, ב. וראה גם פרש"י תשא לג, ה. וראה לקמן הערה 12.

2) ג, ד. וראה פרש"י שם.

3) בכמה דפוסים: "ומשה כו'" (בוא"ו). ובס' הזכרון (להר"א בקראט הלוי) מדייק שכצ"ל. וכ"ה בתנחומא.

4) אבל אי"ז מוכרח, כי י"ל שזהו התחלת הפירוש (כמה הי' הריחוק) ובא ביחד עם תיבת מיל וכן מתאים יותר מצד הסגנון.

5) תבוא כח, סו.

6) ואז יקשה למה פירשו בוירא (כא, טז) — הובא לקמן בפנים.

7) וירא שם.

8) אבל ראה לקמן הערה 34.

9) האזינו לב, נב.

10) במדב"ר פ"ב, ט. ב"ר פנ"ג, יג.

11) ואף שבמדרש יליף לה מגז"ש (ומכיון שלא נזכרה בפרש"י מובן שע"ד הפשט אין לדון גז"ש זו), מ"מ אם להבנת הכתוב נוגע לידע השטח, הי' צריך רש"י להכריח השטח ע"ד הפשט, או לומר ורבותינו אמרו וכיו"ב, מאחר שזה נוגע לפשש"מ.

12) משא"כ בפ' תשא שם פי' "הרחק — אלפים אמה כענין שנאמר כו'" כי שם הרי מסיים בהכתוב "והי' כל מבקש ה' (באיזה יום שיהי') יצא אל מחוץ למחנה" ומבאר שכן הוא, כי מותר הי' ללכת שם בשבת.

13) ובפרט לפי הגירסא (ראה לעיל הערה 3) "ומשה כו'" (בוא"ו) — הרי מדגיש רש"י שזה בא בהמשך למ"ש לפנ"ז.

14) ברע"ב עה"פ תירץ "דבא לתת טעם למה הקפיד גם כאן שיוכלו לבוא בשבת אל אוה"מ — דהיינו טעם שמשה ואהרן ובניו והלויים חונין סמוך לו והיו ישראל צריכין לבא שם ללמוד תורה ולכן הקפיד" (ועד"ז פי' במשכיל לדוד).

אבל קשה לפרש שזוהי כוונת רש"י, כי לפי"ז הרי אין נוגע מה ש(אהרן ובניו — ובפרט) הלויים היו חונין בסמוך.

ולכן מוכרח לומר שרש"י מביאו כאן בשביל טעם אחר (כדלקמן), ובדרך ממילא מתורצת גם קושיא הנ"ל.

15) א, נג.

16) ועפ"ז מובן שגם אין לומר שכוונת רש"י לתרץ הקושיא: מכיון שבנ"י היו רחוקים מן המשכן מיל, נמצא שהמשכן הי' מבלי כל שמירה כלל*, וגם אין זה דרך כבוד (ולהעיר מרמב"ם הל' ביהב"ח רפ"ח: "אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין"), וע"ז מתרץ רש"י ש"משה ואהרן ובניו והלויים חונים בסמוך לו"

- כי מכיון שמפורש לפנ"ז שהלוים חנו סביב למשכן, הרי אין מקום לקושיא זו.

*) להעיר מפרש"י לקמן (ג, ו) ושמרו כו' שלא יקרב זר. וראה פרש"י בראשית (ג, כד) לאיים עליו מלכנוס.

17) ראה לקו"ש חי"א שיחה ב' לפ' וארא ס"ג ובכ"מ.

שרש"י מסביר ב' ענינים נפרדים בפירושה של תיבה אחת (או תיבות אחדות) מהכתוב, מעתיק הוא תיבה זו עוד הפעם, לפני כל ענין בפני עצמו; ובנדון דידן אין רש"י מעתיק "מנגד (סביב)" עוד הפעם?]

ד) הטעם לריחוק מיל "שיוכלו לבא בשבת" — הרי הוא טעם למה לא היה רחוק יותר ממיל. שמזה מובן שבעצם היה מחנה ישראל צריך להיות רחוק יותר[18] (אלא בכדי שיוכלו לבא בשבת היו רחוק רק מיל) — וצריך להבין: מאי טעמא תיסק אדעתין מעיקרא שמחנה ישראל צריך להיות רחוק יותר[19]?

ה) למה פרט רש"י "משה ואהרן ובניו", והוה ליה למימר בקיצור "והלויים" - שמשמעותו כל בני שבט לוי? ובפרט שפשט המקרא משמע שמה שכתוב לפני זה "והלויים יחנו סביב למשכן העדות" קאי גם על משה ואהרן ובניו, שהרי גם הם בכלל מה שנאמר "סביב למשכן העדות וגו' ושמרו הלוים את משמרת משכן העדות" (וכמפורש אחר כך[20] "והחונים לפני המשכן וגו' משה ואהרן ובניו שומרים משמרת המקדש וגו'"), אלא שלא נפרט עדיין מקומם במיוחד, ואחר כך פרט הכתוב שמשה ואהרן ובניו יהיה מקומם (שבכלל הוא "סביב למשכן העדות") "לפני המשכן קדמה לפני אוהל מועד מזרחה"; ואם כן גם רש"י הוה ליה למימר "והלויים" (ותהיה כוונתו למה שכתוב לפני זה "והלוים יחנו וגו'") והיו נכללים בזה גם "משה ואהרן ובניו" - ולמה מפרטם?

ב. הביאור בכל זה:

מובן מכמה וכמה פסוקים בתורה[21] שפירוש תיבת "נגד" הוא: "נוכח" ("בפני", "לפני" וכיוצא בזה). מזה מובן גם כשכתוב "כנגד", "מנגד" וכיוצא בזה, הפירוש הוא על דרך זה, שהרי זה[22] אותה התיבה בתוספת אחת מאותיות השימוש כ, מ כו'. ואף שלפעמים מצינו משמעות אחרת להתיבה, כדלקמן - אין הכוונה שפירוש התיבה משתנה, כי אם רק שנתסופה עוד משמעות בזה (נוסף על הפירוש "נוכח"[23]), מתאים להתוכן המדובר בקרא זה - היינו שה"נוכח" שבפסוק זה הוא באופן מיוחד. בסגנון אחר: "נוכח" - הוא מושג כללי, אפשר לומר: רחוק, סביב או מצד אחד, ועוד. ובכל מקום - משמעות הכתוב קובעת שבנדון דידן הוא רק באופן אחד מהנ"ל.

וכמו בכתוב[24] "עזר כנגדו", ופירש רש"י: "זכה עזר לא זכה כנגדו להלחם", היינו שגם כאן פירש "נגד" הוא "נוכח"[25], אלא שבנדון דידן מובן מהכתוב[26] (ובפרט על ידי הוספת אות כ"ף) ש"נוכח" זה הוא באופן של "להלחם". כן מה שכתוב[27] "נגד ההר" ופירש רש"י: "למזרחו, וכל מקום שאתה מוצא נגד פנים למזרח", כוונתו שבאם המדובר הוא בצד מסוים, אז ה"נגד" (ה"נוכח") הלזה הוא מזרח[28] דוקא[29].

על פי זה מובן בנוגע ל"מנגד" - שפירושו "מלפני"[30]. אמנם לפעמים משמעות הכתוב ש"מלפני" הלזה הוא בריחוק, ואז יהיה פירושו (נוסף על הענין דנוכח בכלל, גם[31]) "מרחוק". וכמו בהגר — שממה שכתוב "ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת", מוכח שבפסוק זה פירושו "מרחוק" (שאז מובן ההמשך - ביאור: וכמה רחוק? הרחק כמטחוי קשת). ואם כן פירש הכתוב לאחרי זה "ותשב מנגד" ש"הוסיפה להתרחק"[32].

---

18) ואין לומר, שמכיון שכתוב שהי' מרחוק בלי נתינת שיעור, הרי אפשר להיות גם רחוק ביותר, ולכן מסביר רש"י למה הגבילו אותו לאלפים אמה דוקא — כי בפשטות מובן, שמכיון שלא ניתן שיעור לזה בתורה, היו צריכים לקרב את המחנה להמשכן (עליו נאמר "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם") עד כמה שאפשר (ובלבד שיהי' שם "רחוק" עליו), ולא לרחקה (ולהעיר מפרש"י קרח יז, כח).

19) ובפרט שבפשטות (ראה הערה הקודמת) היו רוצים קרוב להמשכן.

20) ג, לח.

21) ראה (כמצויין בקונקורדנציא): ויצא לא, לב. שם, לז. ויגש מז, טו. בא י, י. תשא לד, י. בלק כה, ד (וראה פרש"י שם). וילך לא, יא.

22) ראה לקמן הערה 31.

23) ולהעיר מפרש"י וישלח לג, יב. בלק כב, לב.

24) בראשית ב, יח. שם, כ.

25) וכן פי' ברא"ם שם.

26) "דאל"כ כנגדו למ"ל" — כן פי' בגו"א שם.

27) יתרו יט, כ.

28) וכ"פ ברא"ם כאן וביתרו שם. ומתרץ עפ"ז קושיית הראב"ע ביתרו שם.

29) ראה במפרשים הראיות.

30) המ"ם ד"מלפני" — הוא המ"ם ד"מנגד". וראה לקמן הערה 35.

31) בספר השרשים לרד"ק ערך "נגד" ס"ל דנגד פי' לפני ו"מנגד" ענינו מרחוק, ומפרש "אעשה לו עזר כנגדו כלומר שתהי' לפניו ולעומתו תמיד לשרתו והכ"ף ככ"ף כהיום". וכן משמע מגו"א (כאן ובפ' יתרו) ד"מנגד" ו"נגד" אינם באותו הפירוש. וכ"ה במשכיל לדוד ס"פ האזינו.

אבל אין כן דעת רש"י כנ"ל בפנים. וכדמוכח גם מזה שהראב"ע ביתרו שם מקשה על פרש"י שם "נגד" מזה שכתוב כאן "מנגד". ולהעיר גם מת"א ותרגום יונתן שעל הרוב פי' תיבת "נגד" (נסמנו בהערה 20) "קבל" או "קביל", הנה גם בתיבת מנגד פי' עד"ז (כאן, ובפ' וירא, תבוא, האזינו) "מקביל" או "מלקביל". וכדמוכח גם ממש"כ אדה"ז באגה"ת (ראה לקמן הערה 35).

32) פרש"י שם.

על דרך זה מובן בנדון דידן: פירוש תיבת "מנגד" היא "לפני", כבכל המקומות. אמנם באם נפרשו באופן כללי הרי תיבה זו מיותרת כי תיכף ומיד אומר "סביב לאוהל מועד יחנו", היינו - לפני אוהל מועד[33], לכן מוכרח לומר שה"מלפני" דכאן הוא (מודיע שזהו) "מרחוק".

על פי זה מובן שצריך רש"י לפרש "מרחוק" בפסוק דילן, אף שפירש כן לפני זה בהגר, כי אין "מרחוק" פירוש התיבה, אלא כי אם שבמקום שהוא מוכרח מהכתוב צריך לומר שיש ב"מנגד" זה - פרט נוסף זה[34]. ובכל מקום בפני עצמו שיש פרט נוסף - רש"י מפרשו.

[ועל דרך זה מוכרח רש"י לפרשו במה שכתוב "כי מנגד תראה את הארץ וגו'". כי ממשמעות הכתוב דשם מוכח שאין כוונת "מנגד" "מלפני" סתם, כי אין זה מתאים לסיום הכתוב "ושמה לא תבוא וגו'" - לכן מוכרח לומר (ובמילא מוכרח רש"י לפרשו) שכוונתו "מרחוק", ואז מובנת כוונת הכתוב: מרחוק תראה את הארץ אבל "ושמה (מקרוב) לא תבוא"][35].

ג. אמנם עדיין אין תיבת "מנגד" בפסוק דילן מובנת כל צרכה: גם אם נאמר שפירושה "מרחוק", מיותרת היא, דהרי גם זה פשוט שמחנה ישראל היה רחוק מן המשכן, כיון שמפורש לפני זה "והלוים יחנו סביב למשכן העדות", ואם כן הרי אי אפשר שבני ישראל יהיו קרובים להמשכן שהרי הלוים מפסיקים?

לכן מוכרח לומר שכוונת הכתוב היא שירחיקו הרבה, יותר ממה שהיו רחוקים בלאו הכי (על ידי חניית הלוים).

והטעם על זה מובן בפשטות[36]: מכיון שכתוב לפני זה "ולא יהיה קצף על עדת בני ישראל וגו'" ופירש רש"י: "ואם לאו שיכנסו זרים בעבודתם זו יהי' קצף וכו'", לכן צוה הקב"ה שירחיקו מחנה ישראל מהמשכן הרבה, להרחיק יותר האפשריות שיכשלו זרים בכניסה וכו'.

- לכן פירש רש"י שהריחוק היה מיל, שבזה מדגיש ב' ענינים:

א) שכוונת הכתוב בכתיבת "מנגד" היא שיהיו רחוקים יותר מהמרחק מצד חניית הלוים - כי שבט לוי היו חונים רק מג' צדדי המשכן, וגם הי' מועט באוכלסין ולא תפסו שטח גדול. ומחנה ישראל רחוק מיל מן המשכן הרי זה יותר מהמרחק שמצד מחנה לוי'.

ב) לא יהיו רחוקים יותר ממיל.

ומפרש רש"י שמקורו שהריחוק היה (רק) מיל הוא מזה שביהושע כתוב "אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה".

אבל לכאורה מאי ראיה שבמדבר היו רחוקים מיל ממה שביהושע היה כן?

לכן ממשיך רש"י, שביהושע היו רחוקים מיל כדי "שיוכלו לבוא בשבת". וטעם זה הרי בתקפו גם במדבר, ולכן מובן שגם במדבר היו רחוקים מיל.

ד. אמנם צריך להבין:

למה לא היו בני ישראל יכולים לבא להמשכן גם אם היו רחוקים יותר מאלפיים אמה, שהרי מחנה ישראל היה מכל ד' הצדדים, כמבואר בפרשתנו. ואם כן נחשבת כולה כעיר אחת[37] וגם בפשטות הענין - ובעיר עצמה הרי אין האיסור דתחומין[38]?

והביאור בזה:

כבר הודגש כמה פעמים, דרש"י בפירושו על התורה מפרש הכתובים רק על דרך הפשט, ואינו מביא

---

33) וראה באר מים חיים (על פרש"י) עה"פ, ובדבק טוב.

34) וי"ל שלכן אין רש"י מפרש כלום עה"פ "והיו חייך וגו'" (ראה לעיל ס"א), כי שם אפ"ל הפי' "מלפניך" בקירוב, וכפרש"י "חייך תלואים לך – על הספק כו'", היינו שחייו תלואים לפניו בספק.

35) ע"פ כהנ"ל סרה הקושי' (הובאה בבית רבי ע' פא) עמש"כ אדה"ז באגה"ת (פי"א) "ומ"ש וחטאתי נגדי תמיד אין המכוון להיות תמיד עצב נבזה ח"ו דהא כתיב בתרי' תשמיעני ששון ושמחה וכו' אלא נגדי דייקא כמו ואתה תתיצב מנגד מנגד סביב לאוה"מ יחנו ופרש"י מרחוק", שהקשו דמהי הראי' מ"מנגד" ל"נגד", והרי "מנגד" הוא מרחוק, ו"נגד" הוא קרוב (ראה לעיל הערה 31).

- כי כנ"ל "מנגד" פי' "נוכח", ואפ"ל בקירוב (כבהערה הקודמת), או מרחוק, וכמו"כ הוא בפי' "נגד" – לפעמים פי' קרוב (כמו ב"נגד ההר" ולפעמים רחוק. וכוונת אדה"ז באגה"ת אינה שבכל מקום "נגד" פי' "רחוק", כ"א רק ש"נגד" אפשר לפרשו רחוק, וע"ז מביא ראי' שכמו ש"מנגד" לפעמים פי' רחוק כמו"כ מובן שגם "נגד" לפעמים פי' "רחוק", דהרי הם אותה התיבה אלא שניתוספה מ"ם ולכן "וחטאתי נגדי תמיד", אפ"ל פירושו "רחוק ממני".

וההכרח שבנדו"ד הפי' רחוק מביא אדה"ז ממ"ש בתרי' "תשמיעני ששון ושמחה וכו'", שמזה מוכח שהחטא צ"ל בריחוק ממנו, ואחר שמכריח שהתוכן כן הוא, מביא ראי' שתיבת "נגד" אפשר לפרשה כן "כמו כו' מנגד סביב לאוה"מ יחנו ופרש"י מרחוק".

ועפ"ז יומתק מ"ש אדה"ז "ופרש"י מרחוק" – כי בראב"ע מפרש עד"ז, אלא שהוא פי' "מנגד – רחוק" (בלא מ"ם – ולפ"ז אין ראי' מ"מנגד" ל"נגד"), משא"כ רש"י שמפרש "מרחוק" (במ"ם), שהמ"ם הזה הוא המ"ם של "מנגד" – מובן ש"נגד" פי' "רחוק".

36) אבל מ"מ בלא היתור ד"מנגד" לא הי' מובן מעצמו שצריכים להרחיק הרבה, כי ישנה גם סברא להיפך (ראה לעיל הערה 18, 19).

37) ראה עירובין נה, ב.

38) ראה במשכיל לדוד ופנים יפות עה"פ שהקשו עד"ז מעירובין (שם) עיי"ש.

ההלכות הנלמדות על ידי רמז ודרוש כו׳. ומזה מובן, דגם כשמביא הלכה מסויימת, הרי זה מפני שמוכרח הוא בפשוטו של מקרא. ועוד זאת: פרטי ההלכה כפי שהם על דרך הפשט אין הכרח שיתאימו לכפי שהם בחלק ההלכה שבתורה.

ועל דרך זה באיסור תחומין, שאיסורו מבואר בפשוטו של מקרא, כפירוש רש״י על הפסוק[39] ״אל יצא איש ממקומו - אלו אלפיים אמה של תחום שבת כו׳״[40]:

עם היות דמובנו של ״(אל יצא איש מ)מקומו״ הוא (לא רק מקומו הפרטי של האיש, אלא) עירו[41], בכל זאת צריך לומר כפשט הכתוב ״מקומו״ של ״איש״, היינו מקום מושב בני אדם. אבל אם יש שטח גדול שלא כרגיל באמצע עיר שאינו מושב בני אדם, שוב חל על אותו שטח האיסור ד״אל יצא איש ממקומו״, ואסור לילך בו יותר מאלפיים אמה.

ועל דרך זה בנדון דידן: עם היות דכל המחנה (ישראל לוי׳ ומשכן) נחשבת כעיר אחת (מכיון שדגלי ישראל היו מכל הד׳ צדדים), בכל זאת אם היה יותר מאלפיים אמה בין הדגלים להמשכן היה אסור[42] לבוא ממחנה ישראל אל המשכן[43].

ה. אלא שלפי זה (שעל פי פשוטו של מקרא[44] גדר ״מקומו״ הוא מקום מושב בני אדם) אינו מובן לאידך גיסא: למה היה צריך להיות לא יותר מאלפים אמה בין מחנה ישראל להמשכן כדי שיוכלו לבוא בשבת, והרי מכיון שמחנה לוי׳ היה סביב המשכן, ופשוט שגם מחנה לוי׳ הוא בכלל ״מקומו״ של (איש) בני ישראל, אם כן הרי יוכלו לבוא בשבת גם אם מחנה ישראל יהיה אלפים אמה ממחנה לוי׳, היינו יותר מאלפים אמה מהמשכן. ועל פי הנ״ל הרי הסברא נותנת שצריך להרחיק מחנה ישראל עד כמה שאפשר?

לזה מסיים רש״י ״משה ואהרן ובניו והלויים חונים בסמוך לו״. היינו שלא רק הלוים (כללות השבט) חנו סמוך להמשכן, אלא גם ״משה ואהרן ובניו״. ובהם הרי מפורש תיכף לקמן שהם (ורק הם) חנו מצד המזרח של המשכן, וכל שאר הלוים חנו בשאר ג׳ הצדדים, ואם כן הרי בצד המזרח לא היה אפשר להיות מחנה ישראל רחוק מהמשכן יותר מאלפים אמה (לבד מפורתא שתפסו אהלי משה ואהרן ובניו), ומכיון שמצד המזרח היה מוכרח להיות כן, לא חלקו בשבטים וכולם היו במרחק שווה, אלפים אמה, מן המשכן בכל צד[45].

---

39) בשלח טז, כט.

40) אף שמסיים ״ולא במפורש שאין תחומין אלא מדברי סופרים ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר״ – הרי מזה שרש״י מביאו שם בפי׳ הכתוב (והביאו בפשטות כאן ובפ׳ תשא. ועוד) מובן שדין תחום שבת ישנו ע״פ פשש״מ*, ומ״ש ״מדברי סופרים״ היינו שאי״ז עיקר פשש״מ, וס״ל דגם ״דברי סופרים״ הם מן התורה ע״ד שיטת הרמב״ם כו׳ – ראה בכ״ז לקו״ש ח״ו ע׳ 208 הערה 32, 33.

*) הכרחו של רש״י לפרש כן: אם כוונת הכתוב היא רק על לוקטי המן הו״ל לכתוב א) ״אל תלקטו ביום השביעי״. ב) בל׳ נוכח כשאר הפרטים שבכתוב. ומזה ששינה הכתוב מוכח שכוונתו להגיד דין כללי, ולא רק ללוקטי המן.

41) ראה טור (וכ״ה בשו״ע, ובשו״ע אדה״ז) ר״ס שצז: ״כל אדם יש לו אלפים אמה לכל רוח חוץ מד׳ אמותיו או מהמקום ששבת בו כו׳״, היינו ״שאם שבת בעיר או בקרקף חשבינן כולה כד׳ אמות (ראה רש״י עירובין מא, ב ד״ה כאילו. גמרא שם מז, ב ועוד) וחוצה לו נותנים לו אלפים כו׳״ (פרישה שם סק״א).

42) משא״כ ע״ד ההלכה – ראה עירובין (נה, ב) ובפרש״י שם ״מהלכין את כל המחנה כארבע אמות״.

43) ועפ״ז יובן מה שיש להקשות עוד: למה הוצרך רש״י להביא ראי׳ מיהושע שלא הי׳ יותר מאלפים אמה, הרי טעם זה ״שיוכלו לבוא בשבת״ מספיק להוכיח שכאן לא הי׳ יותר ממיל?

אך הראי׳ מיהושע היא לשלול סברא הנ״ל (בתחלת הסעיף) שכאן הי׳ הריחוק יותר ממיל ובכ״ז יכלו לבוא בשבת מכיון שהדגלים היו מד׳ צדדים.

והביאור: ביהושע לא הי׳ נוסע הארון אחר ב׳ הדגלים כבזמן משה, אלא ״הארון הי׳ נוסע תחלה״ לפני כל המחנה (פרש״י יהושע שם. וראה רד״ק שם. ועוד). ומזה שנאמר ביהושע ״אך רחוק יהי׳ ביניכם ובינו כאלפים אמה״, משמע שכוונת השוטרים היתה שירחיקו את הארון יותר מכפי שהי׳ נעשה בלי אמירה זו, ואם קודם האמירה הי׳ הריחוק יותר מאלפים אמה (מכיון שבהמחנה שבמדבר הי׳ המשכן מוקף מד׳ צדדים, והיו יכולים לבא בשבת גם אם הי׳ יותר ממיל) – היו השוטרים צריכים לומר ״אך קרוב יהי׳ ביניכם גו׳״, כיון שעכשיו צ״ל קרוב יותר מכפי שהי׳ ע״ע; ומזה שאמרו ״אך רחוק יהי׳ גו׳״ משמע שעד אז לא הי׳ רחוק יותר מאלפים אמה. ובהכרח לומר כבפנים שאף שנחשב כעיר אחת (מכיון שהיו הדגלים מד׳ צדדים), מ״מ בהשטח שלא הי׳ מושב בנ״א אסור לילך יותר מאלפים אמה. ורק עכשיו ביהושע הי׳ אפ״ל סברא שצ״ל קרוב יותר, מכיון שהארון נוסע תחלה, לכן אמרו שצ״ל רחוק אלפים אמה, כי עד אלפים אמה מותר לילך בכל אופן.

ואא״פ לרש״י להביא רק מ״ש ביהושע, כי שם אין מפורש שכן הי׳ במדבר – וע״כ צריך להוסיף גם הטעם ״שיוכלו לבוא בשבת״ – שגם במדבר בתקפו הוא.

44) ע״פ דרך ההלכה, אם הי׳ אסור לילך מסוף מחנה ישראל להמשכן יותר מאלפים אמה [יש] מקום לשקו״ט אם הי׳ מועיל זה שמחנה לוי׳ ביניהם, כי מכיון שב׳ עיירות שיש ביניהן יותר מקמ״א אמה ושליש אין מצטרפין (עירובין נז, א. שו״ע סי׳ שצח ס״ז. שו״ע אדה״ז שם סי״א) – ובפשטות הי׳ יותר מקמ״א אמה ושליש ריוח בין מחנה ישראל ומחנה לוי׳ כי ה״ה ב׳ מחנות – לשילוח טמאים וכו׳ (ודוחק לחלק שרק בנוגע לשבת (תחומין) יחשבו כעיר א׳) – במילא נפק״מ בין כלתה מדתו (האלפים אמה שמסוף עיר הא׳) באמצע או בסוף העיר (הב׳) – (ראה שו״ע או״ח סי׳ תח ס״א ובמג״א שם סק״ב). ואכ״מ.

45) בדוחק י״ל שהי׳ כן רק מצד המזרח, משא״כ בשאר הצדדים הי׳ יותר מאלפים אמה וכיון שרק בצד מזרח הי׳ מוכרח להיות שטח קבוע וגם העיקר הי׳ צד מזרח, שלשם הלכו כל בנ״י ללמוד כי שם הי׳ משה, לכן נקט רש״י השעור של צד הזה.

ו. ההוראה לכל אחד ואחד שבפירוש רש״י דילן: תובעים מכל אחד ואחד מבני ישראל שעליו לא רק לקיים את כל המצות דאורייתא ודרבנן והסייגים וכו׳, אלא גם שיהיו ״כל מעשיך לשם שמים״[46], ועוד יותר[47] ״בכל דרכיך דעהו״[48], היינו שגם כל עניני הרשות שעושה בכל זמן יהיו חדורים עבודת ה׳.

אמנם יש טוענים שקשה הדבר מאד: בשלמא בשבת ויום טוב, וכן בזמני התורה והתפלה בימות החול (שהם בדוגמת שבת ויום טוב), שפנויים אז מענינים גשמיים, אפשר להיות תוכו רצוף אהבה ועוסק בעבודת ה׳, אבל כשעסוקים בענינים גשמיים, איך אפשר לקיים זאת[49].

על זה בא הרמז בפירוש רש״י: למה היה המחנה רחוק מהמשכן רק אלפים אמה - כדי ״שיוכלו לבוא בשבת״. מטעם זה היה כן תמיד, אף ששייך זה רק לשבת (ויום טוב) - שמזה הרמז, שהמצב כמו שהוא בשבת (ויום טוב) - נמשך (משפיע) גם בשאר ימות השנה; והכוונה בזה, שמדרגת הקדושה שאדם עומד בה בשבת ויום טוב נמשכת ונותנת כח בעניני ימות החול של כל השנה, שגם אז יהיה חדור עבודת ה׳.

ובא הרמז בפירוש רש״י בקשר לשיעור הסמיכות והקירוב של מחנה ישראל להמשכן, כי המשכן שהוא מקום מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות ובו שורה השכינה, הרי הוא רומז לעבודת ה׳, והרי על ידי כל מצוה[50] ודבר טוב וקדושה מתקרב ומתאחד האדם עם ה׳ - ומרמז רש״י שאופן הקירוב וכו׳ שישנו להאדם (מחנה ישראל) להקב״ה (המשכן) ביום השבת, אותו הקירוב נמשך גם בימות החול, שתמיד יהיה קרב קרב אל הוי׳[51].

(משיחת שבת פרשת במדבר תש״ל)

46) אבות פ״ב מי״ב.
47) ההפרש בין ב׳ עבודות אלו נתבאר בלקו״ש ח״ג ע׳ 907, 932. ובארוכה בלקו״ש ח״י ע׳ 104 ואילך.
48) משלי ג, ו. וראה טושו״ע או״ח סי׳ רלא, שו״ע אדה״ז סי׳ קנו ס״ב.
49) ראה לקו״ש ח״ג ע׳ 790 ואילך. ובכ״מ.

50) דהרי מצוה היא מל׳ צוותא וחיבור (לקו״ת בחקותי מה, ג). ולפני כל מצוה מברכים ״אשר קדשנו כו׳״ (ראה תניא פמ״ו (סה, ב)).
51) להעיר מאוה״ת פרשתנו ע׳ לו (ביאוה״ז ע׳ תסב).

אגרות קודש

ב״ה, ה׳ סיון, תשי״ד
ברוקלין.

הרה״ג והרה״ח אי״א נו״נ מוה״ר אברהם חיים שי׳

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ״ז אייר, הנה כבקשתו נשלח לו קונטרס י״ט כסלו בחבילה בפ״ע.

במ״ש אודות אמירת לזמן בחיריק, הנה כן נוהגים כל אנ״ש, וכמדומה ברור שכן שמעתי אומר כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, ושאלתי היתה אם ידוע לכהדר״ג איזה מקור או מסורה בזה. ומה שמקשים מכללי הדקדוק וכותבם ג״כ במכתבו, הנה בד״א שצריך להיות בפת״ח כשמקצר הה״א הידיעה, אבל אם תיבת זמן היא מלכתחילה בלא ה״א הידיעה הרי הלמ״ד יכול להיות בחיריק גם ע״פ דקדוק, אלא שבכ״ז, הנני מחפש מקור על זה אף שלע״ע לא מצאתיו.

ולקראת חג השבועות זמן מתן תורתנו וקבלתה, הבע״ל, הנני בזה להביע ברכתי בנוסח כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם[1]

תלמיד חכם יש בו מוחין, ושלום והתכללות הם מצד המוחין.

מה שאין כן המדות הן בעצם נפרדות זו מזו, והראיה ממדות של עולם התהו, שהן בסוד רשות הרבים, ענפין מתפרדין.

(תורת לוי יצחק עמ׳ ערד)

וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ[2]

ורב שלום — מבחינת ורב, ריבוי ופירוד, נעשה שלום[3].

כי מתחילה הוא בבחינת מלחמה, מלחמתה של תורה, ואחר כך נעשה אהבה, כמו שכתוב[4] בספר מלחמות ה׳, את והב בסופה.

את והב — אותיות ואהבת.

(הערות לזהר א עמ׳ קפט)

וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ, אַל תִּקְרֵי בָּנָיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ

חורבן ירושלים היה בשביל ביטול תורה, כמו שכתוב[5] על עזבם את תורתי, וכמאמר רז״ל[6] ויתר הקב״ה . . ולא ויתר על מאסה של תורה.

כי בנין ירושלים וקיומה הוא על ידי תורה, כמאמר אל תקרי בניך אלא בוניך, שתלמידי חכמים, העוסקים בתורה, הם הבונים אותה[7].

ומכל מקום צריך להיות שלום גם כן, שהרי בבית שני היה לימוד התורה הרבה, ועם כל זה נחרב מפני שנאת חנם[8], היפך השלום. הרי שיחד עם לימוד התורה, בוניך, צריך להיות גם ורב שלום, הרבה שלום.

(הערות לזהר א עמ׳ קיד)

וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים

שכינת עוזו — היינו מלכות דאצילות, שנקראת שכינה[9].

מרומים — היכלות עולם הבריאה, כמו שכתוב[10] הללוהו במרומים, בריאה.

שכינת עוזו בגבהי מרומים — מלכות דאצילות מתלבשת בהיכל קדש הקדשים של בריאה[11], שהוא ההיכל היותר גבוה שבו.

(הערות לזהר ב עמ׳ ער)

וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם . . כִּי ה׳ הוּא הָאֱלֹהִים[12]

וידעת — בחינת דעת.

הוי׳ הוא האלקים — אחליפו דוכתייהו[13], אור הגבורה בכלי החסד ואור החסד בכלי הגבורה[14]. וכן כתיב[15] אתה הראת לדעת כי הוי׳ הוא האלקים.

והתחלפות זו היא בחסד וגבורה שבדעת, ששם יתכן התהפכות, כי הם במוח אחד, ושם הם מתכללים יחד.

דעת פירושו התחברות[16], והיינו התחברות חסד וגבורה שבו.

(תורת לוי יצחק עמ׳ צח)

---

1) ברכות סד, א.
2) ישעיה נד, יג.
3) לקוטי תורה ראה ל, א ואילך.
4) חקת כא, יד. קידושין ל, ב.
5) ירמיה ט, יב.
6) מדרש רבה פתיחתא למגילת איכה.
7) ועיין לקוטי תורה ד״ה וכל בניך ובהביאור.
8) יומא ט, ב.
9) תניא פנ״ב.
10) תהלים קמח, א.
11) עיין תניא פנ״א-נ״ב.
12) ואתחנן ד, לט.
13) זח״א פו, ב.
14) עיין במקדש מלך שם.
15) ואתחנן ד, לה.
16) תניא פ״ג.

יום ראשון כ"ה אייר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' עב, וככה ממש עד"מ... עד עמ' 144, א"ס ב"ה.

וְכָכָה מַמָּשׁ, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין – כל העולמות, **לְהַחֲיוֹתָם,** – כמו שלמדנו במשל הנפש, שהנפש נמצאת וממלאה את כל הגוף, כך אור אין סוף ברוך הוא "ממלא כל עלמין", ממלא ונמצא בכל העולמות, **וּבְכָל עוֹלָם יֵשׁ בְּרוּאִים לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית, רִבּוּא רְבָבוֹת מִינֵי מַדְרֵגוֹת מַלְאָכִים וּנְשָׁמוֹת כּוֹ',** – מספר נבראים בלי גבול בכל עולם, **וְכֵן רִבּוּי הָעוֹלָמוֹת אֵין לוֹ קֵץ וּגְבוּל, גָּבוֹהַּ עַל גָּבוֹהַּ כּוֹ'.** – ישנם עולמות בלי מספר, וכל עולם למעלה מהעולם השני – שכן, ההתחלקות בדברים ברוחניות, היא רק באשר לדרגה, וכשאומרים "הרבה עולמות", הכוונה היא, שכל אחד מהם הוא במדריגה אחרת, עולם אחד למעלה מהשני; ובכך מתבטאת ההתחלקות הגדולה בעולמות ונבראים, שהמשל על כך הוא ההתחלקות באברים, בין אבר אחד לשני. וכשם שביחס לנשמה, אי אפשר לומר שמהות ועצמות הנשמה נמצאת במוח שבראש יותר מאשר ברגלים – כך גם בנמשל, שמבחינת מהות ועצמות אין סוף אין הבדל בין עולם לעולם, אלא – ה"אין סוף" נמצא בכל העולמות בשווה, והוא בהעלם בכל העולמות בשווה. **וְהִנֵּה, מְהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שָׁוֶה בְּעֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, כִּמְשַׁל הַנִּשְׁמָה הַנִּזְכָּר לְעֵיל,** – שמהות ועצמות הנשמה היא למעלה מהתחלקות, ואי אפשר לומר שהיא נמצאת במוחין שבראש יותר מאשר ברגלים. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתִּקּוּנִים: "דְּאִיהוּ** – הקב"ה, **סְתִימוּ דְּכָל סְתִימִין",** – הוא נעלם מכל הנעלמים, **פְּרוּשׁ** – לא שהוא נעלם יותר מאשר כל הנעלמים, אלא שהוא נעלם גם מכל הנעלמים: **דַּאֲפִלּוּ בְּעָלְמִין סְתִימִין דִּלְעֵילָא הוּא סָתוּם וְנֶעְלָם בְּתוֹכָם,** – שאפילו בעולמות הנעלמים שלמעלה, הוא איננו בהתגלות, **כְּמוֹ שֶׁהוּא סָתוּם וְנֶעְלָם בַּתַּחְתּוֹנִים,** – כמו שהוא בהעלם בעולמות התחתונים, **כִּי לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל,** – אין מחשבה ש"תתפוס" בו כלל, **אֲפִלּוּ בְּעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים,** – הרי שלא שייך להבדיל ולומר שבעולמות התחתונים, מהות ועצמות אין־סוף ברוך־הוא הוא שלא בהתגלות, ואילו בעולמות העליונים, הוא בהתגלות – כי, גם בעולמות העליונים הוא שלא בהתגלות כמו בעולמות התחתונים. **וְנִמְצָא, כְּמוֹ שֶׁמָּצוּי שָׁם** – בעולמות העליונים, **כָּךְ נִמְצָא בַּתַּחְתּוֹנִים מַמָּשׁ.** – הרי שגם בהימצאותו אין הבדל בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים, שכן, כשם שהוא נמצא בעולמות העליונים, באותה מדה הוא נמצא גם בעולמות התחתונים. **וְהַהֶבְדֵּל שֶׁבֵּין עוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, הוּא מִצַּד הַמְשָׁכַת הַחַיּוּת אֲשֶׁר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר בִּבְחִינַת גִּלּוּי מֵהַהֶעְלֵם** – כפי שיסביר להלן, שההתגלות היא כדי להחיות העולמות והנבראים שבתוכם, כי חיותם, היא ההתגלות האלקית שבהם – ובכך מתבטא ההבדל שבין העולמות העליונים לעולמות התחתונים – באיזו מדה ההתגלות: בעולמות העליונים ההארה מהחיות האלקית היא יותר בהתגלות מאשר בעולמות התחתונים. בדברו כאן, בענין הגילוי וההעלם, מסביר רבנו הזקן, במאמר המוסגר, שזהו אחד הטעמים מדוע קוראים לחיות האלקית שבעולמות, בשם "אור" [**שֶׁזֶּה אֶחָד מֵהַטְּעָמִים שֶׁהַהַשְׁפָּעָה וְהַמְשָׁכַת הַחַיּוּת מְכֻנָּה בְּשֵׁם "אוֹר" עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל**] – במקום "שפע" שקוראים החוקרים להשפעת החיות האלקית – זה נקרא ב"קבלה" בשם "אור". אחד הטעמים לכך הוא: שכן, המושג אור, מבטא את ההתגלות מההעלם – בתחילה היה האור מוסתר ונעלם במאור, ולאחר מכן הוא נמשך ממקורו, שהוא ה"מאור", ומתגלה בתור "אור", כלומר: גילוי מההעלם באופן שהארה בלבד מההעלם באה בגילוי – שלא כמו ב"שפע", שעצם הדבר כמו שהוא – יכול להיות נשפע, כמו למשל, "שפעת מים", שהמים עצמם שהיו בתחילה במקום אחד, יימשכו במקום אחר. ואילו, "אור" ענינו גילוי מן ההעלם, שהארה בלבד מההעלם באה בהתגלות. זהו טעמו של דבר, מדוע החיות האלקית הנמשכת בעולמות – נקראת בשם "אור", מפני שהיא גילוי מן ההעלם]. המשכת החיות, שאין סוף ברוך הוא, ממשיך ומגלה, היא – **לְהַחֲיוֹת הָעוֹלָמוֹת וְהַבְּרוּאִים שֶׁבָּהֶם,** – שבכך, קיים כבר הבדל בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים, **שֶׁהָעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים מְקַבְּלִים** – המשכה וחיות זו, **בִּבְחִינַת גִּלּוּי קְצָת יוֹתֵר מֵהַתַּחְתּוֹנִים,** – מאשר העולמות התחתונים. כלומר: גם בעולמות העליונים אין האור והחיות בהתגלות ממש – כי אם קצת יותר מאשר בעולמות התחתונים. **וְכָל הַבְּרוּאִים שֶׁבָּהֶם** – בעולמות העליונים, **מְקַבְּלִים** – חיות גלויה זו, **כָּל אֶחָד כְּפִי כֹּחוֹ וּתְכוּנָתוֹ',** – כמו שלמדנו במשל, שכל אבר מקבל חיות מהמוח "כפי מזגו ותכונתו", כך

ליקוטי אמרים

וככה ממש עד"מ א"ס ב"ה ממלא כל עלמין להחיותם ובכל עולם יש ברואים לאין קץ ותכלית רבוא רבבות מיני מדרגות מלאכים ונשמות כו' וכן ריבוי העולמות אין לו קץ וגבול גבוה על גבוה כו'. והנה מהותו ועצמותו של א"ס ב"ה שוה בעליונים ותחתונים כמשל הנשמה הנ"ל וכמ"ש בתיקונים דאיהו סתימו דכל סתימין פי' דאפי' בעלמין סתימין דלעילא הוא סתום ונעלם בתוכם כמו שהוא סתום ונעלם בתחתוני' כי לית מחשבה תפיסא ביה כלל אפי' בעולמות עליונים. ונמצא כמו שמצוי שם כך נמצא בתחתונים ממש. וההבדל שבין עולמו' עליונים ותחתונים הוא מצד המשכת החיות אשר א"ס ב"ה ממשיך ומאיר בבחי' גילוי מההעלם [שזה אחד מהטעמי' שההשפעה והמשכות החיות מכונה בשם אור עד"מ] להחיות העולמות והברואים שבהם שהעולמו' העליוני' מקבלים בבחי' גילוי קצת יותר מהתחתוני' וכל הברואי' שבהם מקבלים כל א' כפי כחו ותכונתו שהיא תכונת

---

9. "כפי כחו ותכונתו' – הנמשל על הנאמר במשל: 'מזגו ותכונתו'" – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.

גם בנמשל, מקבל כל נברא את חיותו, "כפי מזגו ותכונתו", כלומר: עד כמה שיש בכוחו לקבל, ובאיזה אופן ותכונה תתגלה בו החיות – אם באופן של מוחין ושכל, או באופן של מדות ["אבל לא שה"תכונה" **מסתירה** הגילוי כ"א 'ממשיך **ומאיר** לו'" – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**], **שֶׁהִיא תְּכוּנַת וּבְחִינַת הַמְשָׁכָה הַפְּרָטִית אֲשֶׁר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר לוֹ**; – לאותו נברא פרטי. **וְהַתַּחְתּוֹנִים, אֲפִלּוּ הָרוּחֲנִיִּים, אֵינָם מְקַבְּלִים** – את החיות האלקית, **בִּבְחִינַת גִּלּוּי כָּל כָּךְ,** – כמו העולמות העליונים, **רַק בְּלְבוּשִׁים רַבִּים אֲשֶׁר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַלְבִּישׁ בָּהֶם** – באותם לבושים, **הַחִיּוּת וְהָאוֹר אֲשֶׁר מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר לָהֶם לְהַחֲיוֹתָם.** – שהחיות האלקית הנמשכת להחיות את העולמות התחתונים, לבושה בהרבה לבושים המסתירים, שהחיות לא תהיה בהתגלות; הסתרה גדולה זו שהלבושים מסתירים, איננה רק בכמות, במספר הלבושים המסתירים על החיות, כי אם גם באיכות: מדובר בסוג לבוש שונה, המסתיר בצורה כזו, שנברא ממנו עולם גשמי. שכן, גם במספר רב של לבושים בלבד, היו מתהווים מהחיות נבראים רוחניים; כדי שיווצרו נבראים כמו שבעולם הגשמי – נדרש סוג לבוש אחר לגמרי – ובלשון ה"תניא": **וְכָל כָּךְ עָצְמוּ וְגָבְרוּ הַלְּבוּשִׁים אֲשֶׁר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַלְבִּישׁ וּמַסְתִּיר בָּהֶם הָאוֹר וְהַחִיּוּת,** – לא רק שהלבושים הם גדולים ורבים במספר, אלא הם מסוג כזה שההסתרה עצמה שהם מסתירים, היא גדולה וחזקה יותר, **עַד אֲשֶׁר בָּרָא בּוֹ** – באור וחיות אלה, **עוֹלָם הַזֶּה הַחֻמְרִי וְהַגַּשְׁמִי מַמָּשׁ,** – "כי ישנו עולם העשי' רוחני"[10] – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**, **וּמְהַוֵּהוּ וּמְחַיֵּהוּ בְּחַיּוּת וְאוֹר אֲשֶׁר מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר לוֹ, אוֹר הַמְלֻבָּשׁ וּמְכֻסֶּה וּמְסֻתָּר בְּתוֹךְ הַלְּבוּשִׁים הָרַבִּים וְהָעֲצוּמִים הַמַּעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים הָאוֹר וְהַחִיּוּת, עַד שֶׁאֵין נִרְאֶה וְנִגְלֶה שׁוּם אוֹר וְחִיּוּת רַק דְּבָרִים חֲמָרִיִּים וְגַשְׁמִיִּים, וְנִרְאִים מֵתִים,** - נדמה שאלה הם דברים מתים, שאין בהם חיות רוחנית, וכפי שהדבר בכדור הארץ החומרי, כדלהלן. **אַךְ בְּתוֹכָם יֵשׁ אוֹר וְחִיּוּת הַמְהַוֶּה אוֹתָם מֵאַין לְיֵשׁ תָּמִיד, שֶׁלֹּא יַחְזְרוּ לִהְיוֹת אַיִן וָאֶפֶס כְּשֶׁהָיוּ,** – לפני שנבראו. שכן, לא די במה שהם נבראו פעם אחת בששת ימי בראשית, אלא, תמיד, בכל עת ובכל רגע, על האור והחיות האלקית לחדש ולהוות מחדש מאין ליש – הרי, שתמיד ישנם בהם האור והחיות האלקית המהווה אותם, למרות שאין הם נראים, **וְאוֹר זֶה הוּא מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, רַק שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשִׁים רַבִּים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּעֵץ חַיִּים**[11], **שֶׁאוֹר וְחַיּוּת כְּדוּר הָאָרֶץ הַחֻמְרִי הַנִּרְאֶה לְעֵינֵי בָשָׂר, הוּא מִמַّלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה,** – "מלכות דעשיה" היא הספירה התחתונה ביותר ב"עולם העשיה", וב"מלכות" עצמה, ישנה הרי התכללות מכל עשר הספירות, שהתחתונה שבהן היא "מלכות", וזהו "מלכות דמלכות דעשיה" – בחינת "מלכות" שבספירת "מלכות" של העולם התחתון ביותר – עולם הזה, **וּבְתוֹכָהּ** – ישנה, **מַלְכוּת דִּיצִירָה וְכוּ',** – וכך הלאה, שבתוך מלכות ד"יצירה" ישנה התכללות של "עולם הבריאה" וכו', **עַד שֶׁבְּתוֹךְ כֻּלָּן** – בספירות של כל העולמות – כולל גם "עולם העשיה", ישנן **י' סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת**[12] – "עולם האצילות" הוא העולם העליון ביותר, והספירות של "עולם האצילות" מיוחדות באין סוף ברוך הוא – **הַמְיֻחָדוֹת** – הספירות של "עולם האצילות" מיוחדות **בְּמַאֲצִילָן אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא:** – הרי, שגם בכדור הארץ החומרי ישנם אור וחיות של אין סוף ברוך הוא, הבאים על ידי הספירות של העולמות (שהן – ה"ספירות" – האלקות של העולמות), והם נמשכים דרך

ליקוטי אמרים

ובחי' המשכה הפרטית אשר א"ס ב"ה ממשיך ומאיר לו. והתחתונים אפי' הרוחניים אינם מקבלים בבחי' גילוי כ"כ רק בלבושים רבים אשר א"ס ב"ה מלביש בהם החיות והאור אשר ממשיך ומאיר להם להחיותם וכ"כ עצמו וגברו הלבושים אשר א"ס ב"ה מלביש ומסתיר בהם האור והחיות עד אשר ברא בו עוה"ז החומרי והגשמי ממש ומהווהו ומחייהו בחיות ואור אשר ממשיך ומאיר לו אור המלובש ומכוסה ומוסתר בתוך הלבושים הרבים והעצומים המעלימים ומסתירי' האור והחיות עד שאין נראה ונגלה שום אור וחיות רק דברים חומריים וגשמיים ונראים מתים אך בתוכם יש אור וחיות המהוה אותם מאין ליש תמיד שלא יחזרו להיות אין ואפס כשהיו ואור זה הוא מא"ס ב"ה רק שנתלבש בלבושים רבים וכמ"ש בע"ח שאור וחיות כדור הארץ החומרי הנראה לעיני בשר הוא ממלכות דמלכות דעשיה ובתוכה מלכות דיצירה*) וכו' עד שבתוך כולן י"ס דאצילות המיוחדות במאצילן א"ס ב"ה:

*) [בדפוסים הקודמים הי' כתוב "מלכות דמלכות דעשיה" וג"ל דצ"ל "מלכות דיצירה" וכ"ה באגה"ק סי' כ"ה המתחיל להבין אמרי בינה כו'. אשר נמצא לפנינו גוף כתי"ק].

---

10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כנראה כוונתו ודיוקו כאן החומרי והגשמי ממש – לענין ההתהוות מאין ליש ממש, היינו כדור הארץ החומרי, היינו רק חלק הדומם, [וענין הצמיחה, חיות ומדבר – בא מאור וחיות אחר ונגלה יותר מהנ"ל אף שגם הוא ממל' דמל' דעשי' [לקמן קלב, ע"ב בתחלתו], ובזה מובן כמה דיוקים בל': מאין ליש [דלכאורה הרי כבר אמר שמדובר בעוה"ז כו'] הנראה לעיני בשר ועוד. משא"כ עולם העשי' **סתם** (שכולל גם העשי' הרוחני) – כותב לקמן (ספנ"ב ופנ"ג) מל' דעשי' (ולא מל' דמל')". **11.** "ש"נ פ"א – בשער מ"ג פ"א גירסות שונות. ולהעיר ממשנת חסידים מס' עשי' גופנית פ"א משנה ב" – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. 12.** "**ראה לקמן קמ, א:** "**הארה שבאצי' בוקעת כו' ובעוה"ז החומרי**" – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.**

לבושים המכסים ומסתירים על החיות, שלא תיראה. זהו ההסבר על ההבדל שבין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים, הנובע מהאור והחיות הנמשכים מאור אין סוף ברוך הוא, להוות ולהחיות את העולמות: בעולמות העליונים החיות היא יותר בהתגלות, ובעולמות התחתונים היא פחות בהתגלות, עד שבעולם הזה הגשמי – החיות מכוסה לגמרי ואינה נראית כלל. ברם, מבחינת מהות ועצמות אין סוף ברוך הוא – אין כל הבדל בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים, שכן, אור אין סוף, מוסתר גם בתחתונים וגם בעליונים, והוא נמצא גם בעליונים וגם בתחתונים.

יום שני כ"ו אייר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 144, פרק נב. וכמו שבנשמת... עד עמ' עג, מהשמש.

פֶּרֶק נב. בפרק הקודם, החל רבנו הזקן להסביר, ענין השראת השכינה שהיתה בקדשי קדשים ובמקומות מסויימים נוספים, כאשר יש להבין לכאורה: מה משמעות "השראת השכינה" – במקום זה או אחר והרי "מלא כל הארץ כבודו"? ורבנו הזקן הסביר ש"מבשרי אחזה" – מגופו ונפשו יודע האדם, שנשמתו נמצאת בכל גופו ובכל אבריו – ובכל זאת, עיקר מקום הנשמה, הוא במוחין שבראש. והרי, כלפי עצם הנשמה, אי אפשר לומר כך, שכן עצם הנשמה נמצא בכל האברים באופן שווה, הוא לא נמצא במוחין שבראש יותר מאשר ברגלים; אלא, הכוונה להמשכה הכללית והגלויה של החיות, הנמשכת מהנשמה להחיות את הגוף, לפני שהיא מתפשטת בגוף לפי מזגו ותכונתו של כל אבר – על המשכה כללית וגלויה זו שמן הנשמה, אומרים שעיקר מקומה, הוא במוחין שבראש, ומשם נמשכת ומתפשטת הארה בלבד אל כל שאר אברי הגוף. כך – הסביר רבנו הזקן – גם בנמשל של אלקות ועולם. מבחינת עצמות ומהות אין סוף ברוך הוא, אין מקום לחלק בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים – שכן, גם הימצאותו של אור אין סוף בעולמות העליונים – הוא בהעלם, עד כדי כך, ששום מחשבה, גם של הנבראים שבעולמות העליונים, אין באפשרותה "לתפוס" ולהשיג אותו; ובאשר לעצם הימצאותו של אור אין סוף – הרי הוא נמצא באופן שווה בעולמות התחתונים ובעולמות העליונים. ההתחלקות בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים (כמו שהדבר במשל של התחלקות באברים) היא מצד המשכת וגילוי החיות מאין סוף ברוך הוא, להתהוות העולמות והנבראים ולהחיותם: החיות בעולמות העליונים היא בהתגלות יותר מאשר בעולמות התחתונים. בפרק הבא, אותו אנו מתחילים ללמוד, ממשיך רבנו הזקן להסביר בנמשל (של אלקות ועולם) מה שנאמר במשל, שהגילוי של החיות הכללית, הוא במוחין שבראש.

וּכְמוֹ שֶׁבְּנִשְׁמַת הָאָדָם עִקַּר גִּלּוּי כְּלָלוּת הַחַיּוּת הוּא בַּמֹּחִין, וְכָל הָאֵבָרִים מְקַבְּלִים אוֹר וְכֹחַ לְבַד, הַמֵּאִיר לָהֶם מִמְּקוֹר גִּלּוּי הַחַיּוּת שֶׁבַּמֹּחִין - כָּכָה מַמָּשׁ, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, עִקַּר גִּלּוּי כְּלָלוּת הַמְשָׁכַת הַחַיּוּת, לְהַחַיּוֹת הָעוֹלָמוֹת וְהַבְּרוּאִים שֶׁבָּהֶם - הוּא מְלֻבָּשׁ וְנִכְלָל בִּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, – של הקב"ה, **הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם "מֹחִין"**, – ספירות כתר (רצון), חכמה, בינה ודעת – נקראות "מוחין" למעלה, ובהן מלובשת ונכללת ההמשכה הכללית של החיות, והיא ההתגלות הראשונה של אין סוף ברוך הוא בעולמות, **וְהֵן הֵן** – הרצון, החכמה, הבינה והדעת שלמעלה, **הַמְלֻבָּשִׁים בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ.** – שכן, ההלכה עצמה או המצוה עצמה, – זהו רצונו של הקב"ה, שרוצה שההלכה תהיה כך וכך, או שהמצוה תהיה באופן כזה; והשכל וההבנה של ההלכות וטעמי המצוות – הם ה"חכמה־בינה־דעת" שלמעלה – הרי, בתורה ובמצוות מלובשים המוחין שלמעלה, שבהם ישנה ההמשכה הכללית של החיות האלקית לעולמות. **וְגִלּוּי כְּלָלוּת הַמְשָׁכָה זוֹ** – כשההמשכה הכללית שבמוחין – באה לידי התגלות, שכפי שרבנו הזקן מסביר להלן, הרי כשההמשכה מהמוחין באה בספירת המלכות, **הוּא מְקוֹר הַחַיּוּת, אֲשֶׁר הָעוֹלָמוֹת מְקַבְּלִים כָּל אֶחָד בִּפְרָטוּת. רַק הָאָרָה מִתְפַּשֶּׁטֶת וּמְאִירָה מִמָּקוֹר זֶה,** – לא מדובר כאן על ההמשכה **הכללית** שבמוחין, אלא – על **התגלותה** – של המשכה זו. התגלות זו – היא מקור החיות שמקבלים כל העולמות והנבראים, כל אחד מהם – ההארה הפרטית השייכת אליו. הארה והתפשטות זו, היא: **כִּדְמְיוֹן אוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט מֵהַשֶּׁמֶשׁ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל,** – כמשל האור שהוא הארה בלבד מהשמש, וכמשל **וְכֹחוֹת אֵבְרֵי הַגּוּף** – המתפשטים, **מֵהַמֹּחַ הַנִּזְכָּר לְעֵיל.** – בפרק נ"א. **וּמָקוֹר זֶה** – שהוא כבר **התגלות** מההמשכה הכללית שבמוחין, **הוּא הַנִּקְרָא** – בתורת הקבלה, **"עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא",** – עולם של התגלות, שכן, כאן מתחילה ההתגלות של אלקות בעולמות, וכן הוא נקרא **וּ"מַטְרוֹנִיתָא",** – מלכה, המקבלת מהקב"ה – המלך של המלכה, **וְ"אִמָּא תַּתָּאָה",** – המדריגה התחתונה יותר של "אימא", כי גם "בינה" נקראת "אימא" (ככתוב[1]: "אם (אם) לבינה תקרא"), אלא –

ליקוטי אמרים

פרק נב וכמו שבנשמת האדם עיקר גילוי כללות החיות הוא במוחין וכל האברים מקבלים אור וכח לבד המאיר להם ממקור גילוי החיות שבמוחין ככה ממש עד"מ עיקר גילוי כללות המשכת החיות להחיות העולמות והברואים שבהם הוא מלובש ונכלל ברצונו וחכמתו ובינתו ודעתו ית' הנק' בשם מוחין והן הן המלובשים בתורה ומצותיה וגילוי כללות המשכה זו הוא מקור החיות אשר העולמות מקבלי' כל א' בפרטות רק הארה מתפשטת ומאירה ממקור זה כדמיון אור המתפשט מהשמש עד"מ וכחות אברי הגוף מהמוח הנ"ל ומקור זה הוא הנקרא עלמא דאתגליא ומטרונית' ואימא תתאה ושכינה מלשון ושכנתי בתוכם

---

1. ראה משלי ב, ג; ברכות נז, א (וחדושי אגדות מהרש"א, שם).

בינה היא "אימא עילאה", המדריגה העליונה שב"אימא", ומלכות נקראת "אימא תתאה", **וּ"שְׁכִינָה"** - **מִלְּשׁוֹן "וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם"**[2], – שכינה והתגלות[3]. להלן יסביר רבנו הזקן – כפי שהרבי שליט"א מפרש זאת[4] משמעותם של כל התוארים האמורים, המתארים את תכונתו ופעולתו של מקור החיות: מקור החיות נקרא "עלמא דאתגליא" – **עַל שֵׁם שֶׁמָּקוֹר זֶה הוּא רֵאשִׁית הִתְגַּלּוּת אוֹר־אֵין־סוֹף,** – ומכיוון שהמקור **עצמו** הוא ענין של התגלות, לכן הוא **עצמו** (מצד תכונתו **העצמית**) נקרא בשם "עלמא דאתגליא" (עולם של התגלות), ולא משום שהוא **מחיה** עלמא דאתגליא; מקור החיות נקרא גם "מטרוניתא" (מלכה), מפני שהוא **אֲשֶׁר מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר לָעוֹלָמוֹת בִּבְחִינַת גִּלּוּי,** – ולכן, זה בדוגמת "מטרוניתא" (מלכה) שעל ידה נמשכים ומתגלים עניניו של מלך. הרי, שמקור החיות, הוא התחלת ההתגלות של אור אין סוף, המתגלה מאור אין סוף ב"מטרוניתא" (מלכה). **וּמִמָּקוֹר זֶה נִמְשָׁךְ לְכָל אֶחָד** – מהעולמות והנבראים, **הָאוֹר וְחַיּוּת פְּרָטִי הָרָאוּי לוֹ,** – שלכן, נקרא מקור החיות גם בשם "אימא תתאה", מפני שהוא ה"אם", מקור החיות הפרטית של כל נברא, **וְשׁוֹכֵן וּמִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכָם** – בעולמות ובנבראים, **לְהַחֲיוֹתָם.** – שלכן, נקרא מקור החיות גם בשם "שכינה", על שם ששוכנת ומתלבשת בעולמות ובנבראים, להחיותם. עד כאן למדנו, איך הוא מקור לעולמות ונבראים בכלל, להלן – נלמד איך הוא מקור לנשמות ישראל: **וְלָכֵן** – הוא **נִקְרָא** – גם כן, **"אֵם הַבָּנִים" עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל,** – "בנים" היינו "נשמות ישראל", ונקרא גם **וּ"כְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל", שֶׁמִּמָּקוֹר זֶה נֶאֱצְלוּ נְשָׁמוֹת דַּאֲצִילוּת** – שהם אינם נבראים, כי אם "נאצלים", **וְנִבְרְאוּ נְשָׁמוֹת דִּבְרִיאָה וְכוּ'. וְכֻלָּן** – גם העולמות והנבראים וגם הנשמות, **אֵינָן רַק מֵהִתְפַּשְׁטוּת הַחַיּוּת וְהָאוֹר** – המתפשטים ונמשכים, **מֵהַמָּקוֹר הַזֶּה הַנִּקְרָא "שְׁכִינָה", כְּהִתְפַּשְׁטוּת הָאוֹר מֵהַשֶּׁמֶשׁ.** – שהוא הארה בלבד מהשמש – כך גם כל אלה הם הארה בלבד ממקור זה.

ליקוטי אמרים

על שם שמקור זה הוא ראשית התגלות אור א"ס אשר ממשיך ומאיר לעולמות בבחי' גילוי וממקור זה נמשך לכל א' האור וחיות פרטי הראוי לו ושוכן ומתלבש בתוכם להחיותם ולכן נקרא אם הבנים עד"מ וכנסת ישראל שממקור זה נאצלו נשמות דאצי' ונבראו נשמות דבריאה וכו' וכולן אינן רק מהתפשטות החיות והאור מהמקור הזה הנק' שכינה כהתפשטות האור מהשמש

יום שלישי כ"ז אייר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' עג, אבל השכינה עצמה... עד עמ' עג, מצות התורה.

אֲבָל הַשְּׁכִינָה עַצְמָהּ, שֶׁהִיא רֵאשִׁית הַגִּלּוּי וְעִקָּרוֹ, מַה שֶּׁאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מֵאִיר לָעוֹלָמוֹת בִּבְחִינַת גִּלּוּי, וְהִיא – השכינה, **מְקוֹר כָּל הַמְּשָׁכוֹת הַחַיּוּת שֶׁבְּכָל הָעוֹלָמוֹת [שֶׁכָּל הַחַיּוּת שֶׁבָּהֶם** – שבעולמות, **אֵינוֹ רַק אוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה** – מהשכינה, **כְּאוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט מֵהַשֶּׁמֶשׁ]** – הרי השכינה עצמה, שהיא מקור כל החיות של העולמות – **אִי אֶפְשָׁר לְעוֹלָמוֹת לִסְבֹּל וּלְקַבֵּל אוֹר שְׁכִינָתָהּ, שֶׁתִּשְׁכֹּן וְתִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכָם מַמָּשׁ, בְּלֹא לְבוּשׁ הַמַּעֲלִים וּמַסְתִּיר אוֹרָהּ מֵהֶם,** – אין הם יכולים לקבל את אור השכינה, אם הוא יתגלה אליהם שלא על ידי לבוש המעלים ומסתיר את האור, **שֶׁלֹּא יִתְבַּטְּלוּ בַּמְּציאוּת לְגַמְרֵי בִּמְקוֹרָם, כְּבִטּוּל אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ בִּמְקוֹרוֹ בְּגוּף הַשֶּׁמֶשׁ,** – שאז, כשאור השמש נמצא במקורו, בשמש עצמה – הרי הוא באופן – **שֶׁאֵין נִרְאֶה שָׁם אוֹר זֶה, רַק עֶצֶם גּוּף הַשֶּׁמֶשׁ בִּלְבַד.** – כך גם, מכיוון שהשכינה היא מקור

ליקוטי אמרים

אבל השכינה עצמה שהיא ראשית הגילוי ועיקרו מה שא"ס ב"ה מאיר לעולמות בבחי' גילוי והיא מקור כל המשכות החיות שבכל העולמות [שכל החיו' שבהם אינו רק אור המתפשט ממנה כאור המתפשט מהשמש] א"א לעולמות לסבול ולקבל אור שכינתה שתשכון ותתלבש בתוכם ממש בלא לבוש המעלים ומסתיר אורה מהם שלא יתבטלו במציאות לגמרי במקורם כביטול אור השמש במקורו בגוף השמש שאין נראה שם אור זה רק עצם גוף השמש בלבד.

---

2. שמות כה, ח. **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכל זה אין מזכיר שהוא מלכות דאצילות ודבר הוי' רק אח"כ כהקדמה להענין דק"ק ותורה איך הם משתלשלים מעולם לעולם, אז אומר שהיא מלכות דאצי' וכו' דבריאה וכו' וכיון שמסתייע בזה מע"ח מביא ל' הע"ח "מלכות" (ולא שכינה וכו') – משא"כ בל' התניא מצ"ע – שאינו בל' ס' הקבלה". **4.** בלשון כ"ק אדמו"ר שליט"א: "התיבות "על שם שמקור זה הוא ראשית התגלות אוא"ס" הם ביאור על מה שאמר שמקור זה עצמו נקרא דאתגליא (ולא מפני שמחי' עלדאת"ג) "אשר ממשיך ומאיר לעולמות בבחי' גילוי" (בדוגמת מטרוניתא שע"י שנמשכים ונתגלים עניני המלך); והתיבות "וממקור זה נמשך לכל אחד האור וחיות פרטי הראוי לו", הוא ביאור על "אימא תתאה"; והתיבות "ושוכן ומתלבש בתוכם להחיותם", הם ביאור על מה שאמר שנקרא שכינה מלשון ושכנתי בתוכם ומוסיף אח"כ עוד ענין בנוגע לנשמות (כהקדמה ל"הנגלות לנו ולבנינו כו'") "ולכן נקרא אם הבנים וכנסת ישראל" (בתחלה מדבר בעולמות וברואים בכלל ואין זה הענין דכנס"י או הבנים)".

החיות של כל העולמות והנבראים, שחיותם היא הארה בלבד מהשכינה (כמו אור השמש שהוא הארה מהשמש), הרי, אם השכינה (המקור עצמו) היתה מאירה בהם, היו הם נמצאים אז במקורם, והיו בטלים במציאות, כמו שאור השמש בטל במציאות בהיותו במקור **שלו.** וכדי שהשכינה תתלבש בעולמות ובנבראים, מן ההכרח שהיא תתלבש בלבוש המעלים ומסתיר על האור שלה, שדוקא אז – בכוח העולמות והנבראים "לקלוט" ולקבל את האור ולא להתבטל במציאות. אך, נשאלת השאלה: באיזה לבוש מדובר, שיש ביכולתו להעלים ולהסתיר על אור השכינה, ושהוא עצמו לא יתבטל במציאות? מכיוון שהשכינה היא הרי מקור **כל** הנבראים, הרי היא מקור **גם** ללבוש זה, ובשעה שהשכינה מאירה באותו לבוש, והוא נמצא במקורו – הרי על הלבוש להתבטל במציאות? אלא – מסביר רבנו הזקן להלן – לבוש זה, הוא רצונו וחכמתו של הקב"ה שבתורה ומצוות, והוא מדריגה עליונה יותר מאשר מקור החיות של העולמות הנקרא "שכינה". לכן – אין לבוש זה מתבטל בפני אור השכינה, בהיותו מדריגה שלמעלה מהאור. "אלא שעפ"ז אדרבה עוד **תוגדל** הקושיא שאם אור השכינה א"א לסבול כו' עאכו"כ מה שלמע' מזה – ומתרץ: "רק שירדה.." – **לשון כ"ק אדמו"ר שליט"א.**

ובלשון ה"תניא": **וּמַהוּ הַלְּבוּשׁ שֶׁיּוּכַל לְהַסְתִּירָהּ וּלְהַלְבִּישָׁהּ,** – שיהיה בכוחו להסתיר על אור השכינה, **וְלֹא יִתְבַּטֵּל** – הלבוש עצמו, **בַּמְּצִיאוּת בְּאוֹרָהּ? הוּא רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ וְחָכְמָתוֹ וְכוּ'** – ובינתו ודעתו, שכאמור הם כולם מהווים ענין המוחין למעלה, **הַמְלֻבָּשִׁים בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, הַנִּגְלֵית לָנוּ וּלְבָנֵינוּ,** – הם יכולים להיות "לבוש" לאור השכינה, ושלבוש זה לא יתבטל באור השכינה – וכל כך למה? **דְּאוֹרַיְיתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת,** – שכן, התורה באה מן ה"חכמה", **הִיא חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, ספירת החכמה של "עולם האצילות", **דְּלְעֵילָא לְעֵילָא מֵעָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא,** – שלמעלה מעלה מהעולם של התגלות. "עלמא דאתגליא" הוא, כאמור, בחינת "שכינה" – "ראשית הגילוי" – ו"חכמה עילאה", שלמעלה מהתגלות בכלל, הרי היא למעלה ולמעלה מ"עלמא דאתגליא", **דְּאִיהוּ חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָה וְכוּ',** – הקב"ה חכם (בבחינת חכמה ד"אצילות") אבל לא ב"חכמה" הידועה, **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מְלֻבָּשׁ וּמְיֻחָד בְּחָכְמָה עִלָּאָה,** – בחכמה העליונה, **וְהוּא יִתְבָּרֵךְ וְחָכְמָתוֹ אֶחָד.** – הרי שחכמה, וכן גם שאר הבחינות של מוחין שלמעלה (כמו בינה ודעת) הם למעלה בהרבה מאשר מדריגת אור השכינה, ולכן יכולים הם להיות לבוש לאור השכינה ולא להתבטל במציאות באור זה. ברם, כיצד יכולים המוחין שלמעלה לשמש בתור לבוש, וכיצד יכולים הנבראים לקבל לבוש זה – בשעה שהוא למעלה גם מאור השכינה? – **רַק** – זהו מפני שחכמה עילאה ותורה[5] **שֶׁיָּרְדָה בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגוֹת מִמַּדְרֵגָה** – עליונה, **לְמַדְרֵגָה** – תחתונה, **בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת, עַד שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בְּדִבְרִים גַּשְׁמִיִּים, שֶׁהֵן תַּרְיַ"ג** – 613, **מִצְוֹת הַתּוֹרָה.** – שבהם ירדה ונתלבשה התורה, ובירידתה במדריגות ובדברים הגשמיים התחתוניים – יש בכוחה להיות לבוש **המסתיר** על אור השכינה.

ליקוטי אמרים

ומהו הלבוש שיוכל להסתירה ולהלבישה ולא יתבטל במציאות באורה הוא רצונו ית' וחכמתו וכו' המלובשים בתורה ומצותיה הנגלית לנו ולבנינו דאורייתא מחכמה נפקת היא חכמה עילאה דלעילא לעילא מעלמא דאתגליא דאיהו חכים ולא בחכמה ידיעה וכו' וכמש"ל שאור א"ס ב"ה מלובש ומיוחד בחכמה עילאה והוא ית' וחכמתו אחד רק שירדה בסתר המדרגות ממדריגה למדריגה בהשתלשלות העולמות עד שנתלבשה בדברים גשמיים שהן תרי"ג מצות התורה.

יום רביעי כ"ח אייר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' עג, ובירידתה בהשתלשלות... עד עמ' 146, כמ"ש בתיקונים.

וּבִירִידָתָהּ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת מֵעוֹלָם לְעוֹלָם - גַּם הַשְּׁכִינָה יָרְדָה וְנִתְלַבְּשָׁה בָּהּ בְּכָל עוֹלָם וְעוֹלָם, – בחכמה שלמעלה, הנמצאת בתורה שבכל עולם, מלובש אור השכינה, **וְזֶהוּ הֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁבְּכָל עוֹלָם וְעוֹלָם,** – קדשי קדשים הוא מקומה של השראת השכינה בכל עולם ועולם – המוחין שלמעלה, המלובשים בתורה שבכל עולם, הם היכל קדשי קדשים שבאותו עולם, ושם שורה השכינה, השוכנת ומתגלה באותו עולם. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר וְעֵץ חַיִּים, שֶׁהַשְּׁכִינָה שֶׁהִיא** – בספירות העליונות – בחינת וספירת **מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת** [**שֶׁהִיא** – מלכות דאצילות, **בְּחִינַת גִּלּוּי אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא וְחַיּוּת שֶׁמֵּאִיר לָעוֹלָמוֹת, וְלָכֵן** – מפני שהיא בחינת **גילוי** מאור אין סוף ומהחיות, לכן **הִיא נִקְרֵאת "דְּבַר ה'" וְ"רוּחַ**

ליקוטי אמרים

ובירידתה

בהשתלשלו' מעולם לעולם גם השכינה ירדה ונתלבשה בה בכל עולם ועולם וזהו היכל ק"ק שבכל עולם ועולם וכמ"ש בזהר וע"ח שהשכינה שהיא מלכות דאצילות [שהיא בחי' גילוי אור א"ס ב"ה וחיות שמאיר לעולמות ולכן היא נקראת דבר ה' ורוח פיו כביכול

---

5. "ואולי הכוונה רק לתורה ראה פ"ד ל' זה ממש. ועיין רפנ"ג: ח"ע דאצי' שהיא כללות התורה וצ"ע" – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.

פִּיו", כְּבִיכּוֹל – שכן, "דיבור" הוא ענין הגילוי – לגלות בדיבור מה שהיה נעלם במחשבה, **עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁבָּאָדָם הַדִּבּוּר הוּא מְגַלֶּה מַחֲשַׁבְתּוֹ הַסְּתוּמָה וְנֶעְלָמָה לְהַשּׁוֹמְעִים]** - כך גם למעלה, שבחינת מלכות ד"אצילות", שהיא בחינת הגילוי של אור אין סוף ושל החיות שהיו לפני זה בהעלם – נקראת "דבר ה'", זהו כביכול הדיבור שלמעלה המגלה אלקות בעולמות. ובכן, "שכינה" זו, שהיא "מלכות דאצילות" – **הִיא מִתְלַבֶּשֶׁת בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים דִּבְרִיאָה שֶׁהִיא חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דִּבְרִיאָה, וּבְהִתְלַבְּשׁוּתָן** – כשחכמה־בינה־דעת של "עולם הבריאה" ["יחד עם מלכות דאצילות שבתוכן (כנ"ל, **שממקור זה** – ונבראו' כו') – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א] מתלבשים **בְּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה - נִבְרְאוּ הַנִּשְׁמוֹת וְהַמַּלְאָכִים שֶׁבַּבְּרִיאָה.** – הנשמות והמלאכים של אותו עולם, הם כבר בבחינת **נבראים** של אותו עולם, ולא אלקות של אותו עולם, והם מתהווים מבחינת ה"מלכות" של אותו עולם[6]; הרי, שהנשמות והמלאכים של "עולם הבריאה" מתהווים מבחינת "מלכות" של "עולם **הבריאה**"; **וְגַם מִשָּׁם** – מספירת המלכות של "עולם הבריאה", שבה מלובשת בחינת השכינה – מלכות ד"אצילות", שהתלבשה בתחילה בחכמה־בינה־דעת שב"עולם הבריאה", ולאחר מכן התלבשה ב"מלכות" שב"עולם הבריאה", **נִמְשַׁךְ הַתַּלְמוּד שֶׁלְּפָנֵינוּ**[7], **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּשֵׁם הַתִּקּוּנִים, שֶׁבְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה מְאִירוֹת וּמַשְׁפִּיעוֹת שָׁם חָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בִּבְחִינַת צִמְצוּם עָצוּם,** – הם יורדים ונמשכים באופן של צמצום חזק ועצום, **בִּכְדֵי שֶׁיּוּכְלוּ הַנִּשְׁמוֹת וְהַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם בַּעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית לְקַבֵּל הַשְׁפָּעָה מִבְּחִינַת חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת אֵלּוּ,** – מחכמה־בינה־דעת של אין סוף ברוך הוא, כפי שהן בעצם, לא היה ביכולת הנשמות והמלאכים לקבל; אלא, דוקא, כפי שהן יורדות ונמשכות ב"עולם הבריאה" באופן מצומצם ביותר – הם יכולים לקבל. **וְלָכֵן נִמְשָׁךְ מִשָּׁם** – מ"עולם הבריאה", **הַתַּלְמוּד,** – לא ה"משנה", כי אם ה"תלמוד" – גמרא, **שֶׁהוּא** – ה"תלמוד", **גַּם כֵּן בְּחִינַת חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת, שֶׁהַתַּלְמוּד הוּא טַעֲמֵי הַהֲלָכוֹת עַל בּוּרְיָן, וְהַטְּעָמִים** – ענין של טעם ושכל, **הֵם בְּחִינַת חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת,** – מוחין; **וְהַהֲלָכוֹת עַצְמָן** – שב"משנה", **הֵן מִמִּדּוֹתָיו שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהֵן:** – בחינות, **חֶסֶד דִּין רַחֲמִים** – תפארת, **כּוֹ', שֶׁמֵּהֶן** – מהמדות, **נִמְשָׁךְ הַהֶתֵּר וְהָאִסּוּר, וְהַכָּשֵׁר וְהַפָּסוּל, וְהַחִיּוּב וְהַפְּטוּר,** – היתר וכשר – חסד, איסור ופסול – גבורה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתִּקּוּנִים.** – שההלכות הן מהמדות שלמעלה.

ליקוטי אמרים

עד"מ כמו שבאדם הדבור הוא מגלה מחשבתו הסתומה ונעלמה להשומעים] היא מתלבשת בהיכל ק"ק דבריאה שהיא חב"ד דבריאה ובהתלבשותן במלכות דבריאה נבראו הנשמות והמלאכי' שבבריאה וגם משם נמשך התלמוד שלפנינו וכמש"ל בשם התיקונים שבעולם הבריאה מאירות ומשפיעות שם חכמתו ובינתו ודעתו של א"ס ב"ה בבחי' צמצום עצום בכדי שיוכלו הנשמות והמלאכים שהם בעלי גבול ותכלית לקבל השפעה מבחי' חב"ד אלו ולכן נמשך משם התלמוד שהוא ג"כ בחי' חב"ד שהתלמוד הוא טעמי ההלכות על בוריין והטעמים הם בחי' חב"ד וההלכות עצמן הן ממדותיו של א"ס ב"ה שהן חסד דין רחמים כו' שמהן נמשך ההיתר והאיסור והכשר והפסול והחיוב והפטור כמ"ש בתיקוני'.

יום חמישי כ"ט אייר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 146, ובהתלבשות מל' דאצילות... עד עמ' עד, שכינה.

וּבְהִתְלַבְּשׁוּת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת בְּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה[8], – לאחר מכן היא, **מִתְלַבֶּשֶׁת בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים דִּיצִירָה שֶׁהוּא חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דִּיצִירָה.** – כך, שישנה השראת השכינה ממלכות ד"אצילות" ב"עולם היצירה", **וּבְהִתְלַבְּשׁוּתָן** – לאחר מכן, **בְּמַלְכוּת דִּיצִירָה** – בשעה שמלכות

ליקוטי אמרים

ובהתלבשות מלכות דאצי' במלכות דבריאה מתלבשת בהיכל ק"ק דיצי' שהוא חב"ד דיצירה ובהתלבשותן במלכות דיצירה

---

6. באגרת הקודש דף קלט, א. **7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "אולי הדיוק שלא יוקשה ממש"כ בפכ"ג דהתורה היא **אא"ס** כי הוא היודע כו' כולא **חד** – לכן כ' לפנינו וע"ד מש"כ בפכ"ג: ההלכות הן... המשכות כו' ולהעיר מהגהה (נה, א): ושם מאיר כו' אך עיקר כו' והארתן לבד כו'".

8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כופל עוה"פ (אף שכבר אמר "ובהתלבשותן במל' דבריאה") כי: 1) התלבשות שלפני' קלה היא והנמשך עי"ז הם ענינים דברי' (עלדאתכ"ס) – משא"כ התלבשות זו שמעלימה כ"כ עד שהנמשך עי"ז הם ענינים דיצירה (עלדאת"ג). 2) י"**ל דאין בזו** – התלבשות בחב"ד דבריאה, כ"א – מל' במל' (ראה לקמן "מל' דאצי' מלובשת במל'" ובהג"ה "מל' מלכות") – משא"כ בנוגע לעניני עולם הבריאה – **כל עניניו** – מוכרחת התלבשות **בחב"ד** דברי' (ועד"ז **בכל** עולם – בנוגע לעניני עולם זה) וכמו במשל – **דכל עניני** הגוף נמשכים **מהראש** ומוחין – וכנ"ל בארוכה. ואפילו את"ל שגם להתלבשות זו במל' דבריאה (שלצורך עולם היצירה) – צ"ל מקודם התלבשות בחב"ד דבריאה (וכ"מ קצת בסי' בדרוש שלאחר עלינו (שער הת"ת)) – הרי בזה פעולת חב"ד דבריאה רק במדה שתוכל מל' דבריאה לפעול בענין דיצירה – רחוק הערך מבריאה (במשל – המשכה ממוחין דהאדם במדה שיוכל לפעול בענין רחוק הערך ממנו – שאינו שייך כלל לשכל)".

ד"אצילות" כפי שהיא מלובשת במלכות ד"בריאה" ובחכמה־בינה־דעת ד"יצירה" – מתלבשת ב"מלכות" של "עולם היצירה" – **נוֹצְרוּ הָרוּחוֹת** – בחינות הנשמות הנקראות "רוח", שכן ישנן שלש מדריגות בנשמות – נפש, רוח ונשמה, והרי "נפש" היא מ"עשיה", "רוח" – מ"יצירה", ו"נשמה" – מ"בריאה". כשלמדנו אודות "עולם הבריאה", נאמר שממלכות ד"בריאה" נוצרות ה"נשמות" – המדריגה של "נשמה", ועתה, כשאנו לומדים אודות "מלכות דיצירה" – אומר רבנו הזקן, שממנה נוצרות ה"רוחות" – המדריגה של "רוח", **וְהַמַּלְאָכִים שֶׁבִּיצִירָה.** – גם בחינות ה"רוח" שבנשמות וגם המלאכים של "עולם היצירה" – נתהוו ממלכות ד"יצירה"; **וְגַם מִשָּׁם** – ממלכות ד"יצירה", **הִיא הַמִּשְׁנָה שֶׁלְּפָנֵינוּ, שֶׁהִיא הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת, הַנִּמְשָׁכוֹת גַּם כֵּן מֵחָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא**[9]. – כשם שלמדנו ביחס לתלמוד שהוא בא מחכמה־בינה־דעת של אין סוף ברוך הוא, שכן, תלמוד מורכב מהטעמים והשכל של ההלכות, כך גם ביחס למשנה, שלמרות שההלכות עצמן באות מבחינת המדות, בכל זאת, מכיוון **שבהן** גלומים הטעמים, שהם ענין של שכל וטעם, – הן גם כן נמשכות מחכמה־בינה־דעת של אין סוף ברוך הוא, **רַק שֶׁבְּחִינוֹת חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת שֶׁהֵם טַעֲמֵי הַהֲלָכוֹת, הֵם מְלֻבָּשִׁים וּגְנוּזִים בְּגוּפֵי הַהֲלָכוֹת, וְלֹא בִּבְחִינַת גִּלּוּי.** – בגמרא, **הטעמים** של ההלכות – בהתגלות, ואילו, במשנה **פסק** ההלכה בלבד הוא בהתגלות – ולא הטעם, **וְגוּפֵי הַהֲלָכוֹת שֶׁהֵן בִּבְחִינַת גִּלּוּי** – במשנה, **הֵן הֵן הָאֶרֶת מִדּוֹתָיו שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בִּבְחִינַת גִּלּוּי,** – כאמור, שפסק הלכה להיתר – זהו חסד, ופסק הדין לאיסור – זהו גבורה, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּשֵׁם הַתִּקּוּנִים דְּשִׁית סְפִירָן מְכַנְּנִין בִּיצִירָה,** – שש ספירות ומדות של אין סוף – שהן מדות "עולם האצילות" – נמצאות ומאירות ב"עולם היצירה", שֶׁהֵן דֶּרֶךְ **כְּלָל שְׁנֵי קַוִּין,** – שש המדות נחלקות בשני קווים כלליים: **יָמִין** – שהוא "חסד", **וּשְׂמֹאל** – שהוא "גבורה" – "חסד דרועא – זרוע – ימינא, גבורה דרועא – זרוע – שמאלא" – **לְהָקֵל מִסִּטְרָא דְּחֶסֶד,** – מבחינת ומדת החסד – בא פסק ההלכה להקל, **דְּהַיְנוּ לְהַתִּיר שֶׁיּוּכַל** – הדבר המותר, **לַעֲלוֹת אֶל ה',** – שתוכל להיות עליה לאותו דבר בקדושה. שכן, דבר המותר שיהודי משתמש בו לענין של קדושה ומצוה – עולה החיות שבו בקדושה, והרי זה ענין של חסד, **אוֹ לְהַחֲמִיר כּוֹ';** – שהדבר אינו היתר, ובמילא אי אפשר שתהיה לו עליה לקדושה, והרי זה ענין של "גבורה" ו"דין", שאותו דבר לא יוכל לעלות. אלה הם שני הקווים הכלליים של המדות שלמעלה, שמהם באות ההלכות שבמשנה, **וְהַכֹּל,** – גם תלמוד גם משנה, **עַל פִּי חָכְמָה עֲלָאָה** – חכמה עליונה, **דַּאֲצִילוּת, וּבִינָה וָדַעַת כְּלוּלוֹת בָּהּ,** – ב"חכמה", **וּמְיֻחָדוֹת** – המשנה והתלמוד, וכן ההארה שמחכמה־בינה־דעת ומדות שממנה נמשכים המשנה והתלמוד, **בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כִּי בְּתוֹךְ כֻּלָּן מְלֻבָּשׁוֹת חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דַּאֲצִילוּת, שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מְיֻחָד בָּהֶן בְּתַכְלִית הַיִּחוּד.** – הרי, כשהשכינה מתלבשת בהיכל קדשים של "עולם היצירה", ולאחר מכן בבחינת מלכות של "עולם היצירה" – נמשך חלק מן התורה, שהוא "משנה", – שהוא הכלי לאור השכינה כפי שהוא מתגלה ב"עולם היצירה". **וְכֵן בְּדֶרֶךְ זֶה** – שבתחילה מתלבשת השכינה בבחינת מלכות של "עולם היצירה", **יָרְדָה הַשְּׁכִינָה וְנִתְלַבְּשָׁה בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים דַּעֲשִׂיָּה. וְכָל עוֹלָם מִג' עוֹלְמוֹת אֵלּוּ** – בריאה, יצירה, עשיה, **מִתְחַלֵּק לְרִבְבוֹת מַדְרֵגוֹת, הַנִּקְרָאוֹת גַּם כֵּן עוֹלָמוֹת פְּרָטִים, וּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת** – שהיא, כאמור, בחינת ה"שכינה", **מְלֻבֶּשֶׁת בַּמַּלְכוּת הגהה** *(וּבְזֶה יוּבָן לְשׁוֹן הַכָּתוּב: "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים"** – מלשון הפסוק, משמע, שיש "מלכותך", המלכות **שלך**, ויש "מלכות כל עולמים", המלכות של כל העולמות, ועל כך אומרים, שמלכותך, המלכות **שלך**, היא הפנימיות של מלכות כל העולמות, שכן, בבחינת "מלכות" של כל העולמות – מלובשת **מלכותך** – מלכות ד"אצילות"): **שֶׁל כָּל עוֹלָם פְּרָטִי** – א) היא מתלבשת בבחינת מלכות שבכל עולם פרטי; **יוֹרֶדֶת** – ב) מלכות ד"אצילות" (על ידי ההתלבשות האמורה) יורדת, **וּמִתְלַבֶּשֶׁת** ג) מלכות ד"אצילות" מתלבשת, **בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, שֶׁהוּא חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ בְּמַדְרֵגָה.** – בחינת מלכות של "עולם האצילות", כפי שהיא מלובשת ב"מלכות"

ליקוטי אמרים

נוצרו הרוחות והמלאכים שביצירה וגם משם היא המשנה שלפנינו שהיא הלכות פסוקות הנמשכות ג"כ מחב"ד של א"ס ב"ה רק שבחי' חב"ד שהם טעמי ההלכות הם מלובשים וגנוזי' בגופי ההלכות ולא בבחי' גילוי וגופי ההלכו' שהן בבחי' גילוי הן הן הארת מדותיו של א"ס ב"ה בבחי' גילוי כמש"ל בשם התיקוני' דשית ספירן מקננין ביצירה שהן דרך כלל שני קוין ימין ושמאל להקל מסטרא דחסד דהיינו להתיר שיוכל לעלות אל ה' או להחמיר כו' והכל ע"פ חכמה עילאה דאצי' ובינה ודעת כלולות בה ומיוחדות בא"ס ב"ה כי בתוך כולן מלובשות חב"ד דאצילות שאור א"ס ב"ה מיוחד בהן בתכלית היחוד וכן בדרך זה ירדה השכינה ונתלבשה בהיכל ק"ק דעשיה וכל עולם מג' עולמות אלו מתחלק לרבבות מדריגות הנקראות גם כן עולמות פרטים ומלכות דאצילו' מלובשת במלכות * של כל עולם פרטי יורדת ומתלבשת בהיכל ק"ק שהוא חב"ד שבעולם

הגהה

(וכזה יובן לשון הכתוב מלכותך מלכות כל עולמים):

---

9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שהרי כל התורה היא חכ' של אוא"ס ב"ה (שלכן אורייתא וקב"ה כולא חד וגדול ענין ת"ת וכו' כמשנ"ת בכ"מ בתניא לפ"ז)".

של עולם עליון יותר, מתלבשת בחכמה־בינה־דעת, של עולם שלמטה במדריגה[10]. **וְהִנֵּה, מֵהַשְּׁכִינָה** – מלכות ד"אצילות", **הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁל כָּל עוֹלָם וְעוֹלָם, כְּלָלִי אוֹ פְּרָטִי, נִמְשָׁךְ וּמִתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה אוֹר וְחַיּוּת לְכָל הָעוֹלָם וְהַבְּרוּאִים שֶׁבּוֹ, נְשָׁמוֹת וּמַלְאָכִים וְכוּ', –** וכן שאר הנבראים שבאותו עולם, כמו ההיכלות וכו', כולם מקבלים אור וחיות מבחינת **שכינה** זו (המלובשת בהיכל קדשי קדשים שבאותו עולם), שכן, **כִּי כֻּלָּם נִבְרְאוּ בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית[11], שֶׁהֵם** – עשרת המאמרות, **"דִּבַּר ה'" הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "שְׁכִינָה"** – כפי שלמדנו שענינו של "דבר ה'" הוא לגלות את מה שהיה מוסתר ונעלם. שזהו גם כן ענין השכינה – התגלות האור האלקי שלמעלה מהעולם, בתוך העולם. הרי, שבחינת מלכות של "עולם האצילות" (הנקראת בשם "שכינה", והיא "דבר ה'" שנתגלה בעשרת המאמרות), היא זו שממנה נמשכים ומתפשטים האור והחיות בכל העולמות והנבראים. המשכה והתפשטות זו באה על ידי תורה, שהיא היכל קדשי קדשים (בו מתלבשת שכינה בתחילה) בכל עולם, והיא המשמשת כ"לבוש" לאור השכינה:

ליקוטי אמרים

שלמטה ממנו במדרגה. והנה מהשכינה המלובשת בהיכל ק"ק של כל עולם ועולם כללי או פרטי נמשך ומתפשט ממנה אור וחיות לכל העולם והברואים שבו נשמות ומלאכים וכו' כי כולם נבראו בעשרה מאמרות שבמעשה בראשית שהם דבר ה' הנקרא בשם שכינה:

יום שישי א' סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' עד, פרק נג והנה כשהי'... עד עמ' 148, לי"ח].

פֶּרֶק נג. בפרק הקודם, הסביר רבנו הזקן, שאור השכינה, שהוא אור שלמעלה מהעולם בכלל, זקוק ל"לבוש" כדי שיוכל להאיר בעולם. לבוש זה, הוא – "תורה"; ובכל עולם, מהווים המוחין והתורה, שהם החכמה, בינה ודעת של אותו עולם – "היכל קדשי קדשים" של אותו עולם, שבו שורה שכינה; ולאחרי שחכמה־בינה־דעת של אותו עולם (שבהן שורה השכינה) יורדות בבחינת "מלכות" של אותו עולם – מתהווים הנבראים והענינים של אותו עולם. על ידי ההתלבשות ב"מלכות" של אותו עולם, נמשך ויורד גם אור השכינה, שיוכל להאיר ב"היכל קדשי קדשים" של אותו עולם, שהוא למטה במדריגה. כך מוסברים הדברים ביחס לכל העולמות, עד לעולם העשיה הרוחני. בפרק נ"ג, אותו אנו מתחילים ללמוד, יסביר רבנו הזקן, שאור השכינה מאיר גם בעולם הזה הגשמי. בזמן שבית המקדש היה קיים האיר אור השכינה ב"היכל קדשי קדשים" שבבית המקדש. ואילו, לאחרי חורבן בית המקדש – התורה שיהודי לומד והמצוות שיהודי מקיים, הן הם "היכל קדשי קדשים", שבו שורה השכינה כיום. בהמשך פרק נ"ג, יסביר רבנו הזקן, את ההבדלים שבין מדריגת אור השכינה שהאירה בבית המקדש הראשון, לבין מדריגת אור השכינה שהאירה בבית המקדש השני, ולבין מדריגת השכינה המאירה כיום על ידי תורה ומצוות.

ליקוטי אמרים

פרק נג והנה כשהיה בית ראשון קיים שבו היה הארון והלוחות בבית ק"ק היתה השכינה שהיא מלכות דאצילות שהיא בחי' גילוי אור א"ס ב"ה שורה שם ומלובשת בעשרת הדברות ביתר שאת ויתר עז בגילוי רב ועצום יותר מגילויה בהיכלות ק"ק שלמעלה בעולמות עליונים כי עשרת הדברות הן

וְהִנֵּה, כְּשֶׁהָיָה בַּיִת רִאשׁוֹן קַיָּם, שֶׁבּוֹ הָיָה הָאָרוֹן וְהַלּוּחוֹת בְּבֵית קָדְשֵׁי קָדָשִׁים - הָיְתָה הַשְּׁכִינָה, שֶׁהִיא מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, שֶׁהִיא בְּחִינַת גִּלּוּי אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, – שאור שהוא בעצם "אין סוף" ולמעלה מ"עולם" – מתגלה בעולם, הרי שכינה זו היתה – **שׁוֹרָה שָׁם,** – בקדשי קדשים שבבית המקדש, **וּמְלֻבֶּשֶׁת בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת,** – שבלוחות הברית, שהיו מונחים בארון שבקדשי קדשים, **בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז, בְּגִלּוּי רַב וְעָצוּם יוֹתֵר מִגִּלּוּיָהּ** – של השכינה, **בְּהֵיכְלוֹת קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁלְּמַעְלָה בְּעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים.** – הכוונה לעולמות "עשיה" ו"יצירה"[1], שכן, גם ב"עולם היצירה" מאירה הרי רק מדריגת שכינה כפי שהיא **לאחרי** התלבשותה בהיכל קדשי קדשים שב"עולם

---

10. החלוקה ל-א)ב)ג) היא מכ"ק אדמו"ר שליט"א, כמו החזרה על "מלכות דאצילות" בכל אחד מהם; וכפי הנראה מציין בכך הרבי שליט"א שההתלבשות בקדשי קדשים **שבכל** עולם – מתייחסת למלכות **דאצילות** – ולא לבחינת מלכות שבעולמות שלמטה מ"אצילות", בהן מתלבשת מלכות דאצילות. זהו גם מה שרבנו הזקן אומר: "והנה מהשכינה המלובשת בהיכל ק"ק...". **11.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כי קודם לזה לא הי' עולמות – שזהו **בראשית** – כפשוטו התחלת של **ברא - מאין ליש**)". **1.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה כן משמע מפשטות הלשון (דהכוונה רק ליצירה ועשי') וכהטעם "**כי** עשה"ד כו' דאצי' ובריאה **לבדן** והן **לבדן** כו'", אלא 1) עפ"ז צע"ג כל האריכות שעשה"ד הן כללות כו', 2) צ"ע האריכות **שלפ"ז** "ביתר שאת ויתר עז בגילוי רב ועצום" איך זה ביתר וכו' וכו' באם החילוק רק ההתלבשות במלכות דיצירה, 3) ועיקר – בשער הת"ת (סידור צ"ח, ד) משמע כמעט בפי' **שהפי' בתניא** – דעלי' קאי – שזהו למע' מכל עולמות עליונים, וכ"מ ג"כ באוה"ת לבמדבר (סוף ע' ט"ז) וצע"ק שם ריש ע' רלג. ולכן נלפענ"ד – דמפרש בתניא **ב**' מעלות שבביהמ"ק: 1) מצד האור – עשה"ד הן כללות כו' (ראה ג"כ בביאור הר"י שי' קארף). 2) מצד אופן המשכתו ("וכדי לחקקן") – **לא** ירדה כו' [בסי' שם – מעלה שלישית – שבדברים תחתונים]. והמעלה לגבי כל עולמות העליונים: 1) גילוי עצמות אוא"ס כו' "מפני הלוחות שהיו שם ומטעם הנ"ל" (**סי' שם אלא**

הבריאה", ולאחרי התלבשותה ב"מלכות" שב"בריאה" (שהתלבשות זו, מאפשרת שתוכל להאיר בהיכל קדשי קדשים של "עולם היצירה"). ואילו, השכינה ששרתה בבית המקדש הראשון, הגם שאף שם, היה זה על ידי התלבשותה ב"מלכות" שב"עולם הבריאה", אך היה זה באופן שההסתרה מהתלבשות זו, היתה מעטה יותר, ואותו אור שהאיר (בבית המקדש) אחרי הסתרה זו, עדיין שייך רק ל"עולם הבריאה" ולא ל"עולם היצירה". – ולמרות שבית המקדש הוא הרי בעולם הזה הגשמי, וביצד, איפוא האירה שם מדריגת שכינה, בצורה נעלה, וחזקה יותר וביתר גילוי, מאשר בעולמות העליונים? – הרי זה, משום: **כִּי עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הֵן כְּלָלוּת הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ**, – הן כוללות את כל התורה כולה, כפי שמוסבר באזהרות רבי סעדיה גאון, ביצד כלולים בעשרת הדברות, כל תרי"ג מצוות התורה, (ולהעיר מהתחלת פרק כ'), **דְּנָפְקָא מִנּוֹ חָכְמָה עִלָּאָה**, – שהיא (התורה) באה מ"חכמה עילאה" (חכמה שב"עולם האצילות"), **דְּלְעֵילָא לְעֵילָא מֵעָלְמָא דְּאִתְגְּלְיָא**, – שלמעלה מעלה מהעולם של התגלות, כמו "מלכות" של "עולם האצילות", בחינת ה"שכינה", הנקראת "עלמא דאתגליא", כי זוהי ההתגלות של אור אין סוף בעולמות – והרי, תורה היא למעלה מ"עלמא דאתגליא", למעלה מ"שכינה"; ולכן יש בכוח התורה להיות "לבוש" שלא יתבטל בפני אור השכינה המתלבש באותו לבוש. אך, לבוש המסתיר, הוא דוקא כשהוא יורד בענין שלמטה משכינה, שלכן הוא מסתיר על אור השכינה שיוכל להתקבל; ברם, התורה, כפי שבאה בעשרת הדברות שבלוחות, איננה באופן שתהיה כמו הענינים שבעולם הגשמי, אלא – כפי שיוסבר להלן – היא נשארה באותה מדריגה שלמעלה מהעולמות העליונים האמורים. **וּכְדֵי לְחַקְּקָן** – את עשרת הדברות, **בְּלוּחוֹת אֲבָנִים גַּשְׁמִיִּים - לֹא יָרְדָה** – "חכמה עילאה" שהיא תורה, **מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, כְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת** – המשתלשלים מעולם עליון יותר לעולם תחתון יותר, שכך הוא הרי הסדר, שעד שהיא יורדת לעולם הזה הגשמי, היא צריכה לעבור ההשתלשלות של עולמות יצירה ועשיה הרוחניים, שלמעלה מהעולם הזה הגשמי, ורק אז, זה בא לעולם הזה הגשמי, **עַד עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, כִּי עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי מִתְנַהֵג בְּהִתְלַבְּשׁוּת הַטֶּבַע הַגַּשְׁמִי**, – ההשפעה האלקית היורדת בעולם הזה הגשמי, מתלבשת בלבוש של "טבע", ואילו ב"לוחות", לא היה כך, אלא, **"וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה,** – יצירה אלקית, שבה נראית אלקות, ולא טבע, **וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא"**[2], – כתב אלקי, שבו נראית אלקות, **לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, הַנִּשְׁפָּע** – העולם הזה הגשמי מקבל השפעתו, **מֵהָאָרַת הַשְּׁכִינָה שֶׁבְּהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים דַּעֲשִׂיָּה, שֶׁמְּמֻנָּה** – מהארת שכינה זו, – **נִמְשָׁךְ אוֹר וְחִיּוּת לְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה, שֶׁגַּם עוֹלָם הַזֶּה בִּכְלָלוֹ,** – העולם הזה הגשמי, שהוא הוא העולם הזה, כלול ב"עולם העשיה" המקבל את חיותו מהארת השכינה שבהיכל קדשי קדשים של "עולם העשיה" (לאחרי התלבשותה ב"מלכות" ד"עשיה"); אך, ב"לוחות", לא היה כך, **אֶלָּא בְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, **דַּאֲצִילוּת, שֶׁהִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה שֶׁבִּ' הַדִּבְּרוֹת, נִתְלַבְּשָׁה בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת וְדִבְרִיאָה לְבַדָּן,** – בלעדי התלבשותה בעולמות שלמטה מהם, **וְהֵן לְבַדָּן** – "חכמה דאצילות" כפי שהיא מלובשת במלכות דאצילות ובמלכות דבריאה, בלעדי ההתלבשות שלאחריהן, **הַמְיֻחָדוֹת בְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁבְּתוֹכָן - הֵן הַנִּקְרָאוֹת בְּשֵׁם "שְׁכִינָה", הַשּׁוֹרָה בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים דְּבֵית רִאשׁוֹן, עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָהּ** – של השכינה, **בִּ' הַדִּבְּרוֹת הַחֲקוּקוֹת בַּלּוּחוֹת שֶׁבָּאָרוֹן בְּגַם** – האותיות החקוקות בלוחות, היה בהן משום ענין של "נס", כמאמר חכמינו ז"ל[3], שהאותיות "מ" ו"ס" שבלוחות – "בנס היו עומדים", שכן, בהיותן חקוקות מעבר לעבר, לא יכלו לעמוד רק בנס – שהרי לא ניתן להן במה להיתפס, ועשרת הדברות שבלוחות, היו **וּמַעֲשֵׂה אֱלֹהִים חַיִּים** – הוא השם שבספירת "בינה" של "עולם האצילות", המאיר ב"עולם הבריאה", כדלהלן: [**הוא** – "אלקים חיים" בספירות, הוא ספירת בינה של עולם האצילות, הנקראת **"עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא"**, – העולם המכוסה, **הַמְכֻנֶּה בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, כַּנּוֹדָע לְיוֹדְעֵי חֵן** – חכמה נסתרה, היא תורת הקבלה] שספירת "בינה" של "עולם האצילות", מאירה ב"עולם הבריאה", שהוא עדיין ענין של "עלמא דאתכסיא" (עולם מכוסה ונעלם), כלומר: "בריאה" הוא "עולם", אבל עדיין לא במציאות של "יש", דבר שבהתגלות.

ליקוטי אמרים

כללות התורה כולה דנפקא מגו חכמה עילאה דלעילא לעילא מעלמא דאתגליא וכדי לחקקן בלוחות אבנים גשמיים לא ירדה ממדרגה למדרגה כדרך השתלשלות העולמות עד עוה"ז הגשמי כי עוה"ז הגשמי מתנהג בהתלבשות הטבע הגשמי והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא למעלה מהטבע של עוה"ז הגשמי הנשפע מהארת השכינה שבהיכל ק"ק דעשיה שממנה נמשך אור וחיות לעולם העשיה שגם עוה"ז בכללו אלא בחי' חכמה עילאה דאצילות שהיא כללות התורה שבי' הדברות נתלבשה במלכות דאצי' ודבריא' לבדן והן לבדן המיוחדות באור א"ס שבתוכן הן הנקראות בשם שכינה השורה בק"ק דבית ראשון ע"י התלבשותה בי' הדברות החקוקות בלוחות שבארון בגם ומעשה אלהים חיים [הוא עלמא דאתכסיא המקנן בעולם הבריאה כנודע לי"ח]

שהלוחות פעלו שעי"ז ניתוסף **גם** בהיכל ק"ק דבריאה – כצ"ל כדי שלא יוקשה בסי' מיני' ובי', וכמוש"כ באוה"ת (עט"ז) בחילוק – בריאה מצ"ע או כשמאיר מאצי'), 2) השגת המהות **לא** רק ידיעת המציאות (כ"מ באוה"ת עט"ז), 3) בחי' שלמע' מסובב וממלא, בחי' עונג העליון (כ"מ באוה"ת ערל"ג) [וכיון שממלא נמשך מקום, ומסובב – למע' ממקום, הרי הבחי' שלמע' משניהם ממנה נמשך: מקום ארון (**וביחד** עם זה) **אינו** מן המדה]". **2.** שמות כה, טז. **3.** מגילה ב, ב.

יום שבת קודש ב' סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 148, ובבית שבת קודש... עד עמ' 148, יסד ברתא.

וּבְבַית שֵׁנִי שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ הָאָרוֹן וְהַלּוּחוֹת, – בין חמשת הדברים שחסרו בבית שני, היו הארון והלוחות, **אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה**[4] **שֶׁלֹּא הָיְתָה שְׁכִינָה שׁוֹרָה בּוֹ, פֵּרוּשׁ** – לא, שבבית המקדש השני לא היתה השראת השכינה כלל, אלא הכוונה: **מַדְרֵגַת שְׁכִינָה שֶׁהָיְתָה שׁוֹרָה בְּבַית רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלְמוֹת,** – **אותה** מדריגת השכינה – לא היתה שורה בבית השני, כי אם, בחינה קטנה יותר של שכינה, שאינה בערך כלל למדריגת השכינה שבבית ראשון, **אֶלָּא בְּבַית שֵׁנִי הָיְתָה שׁוֹרָה** – השכינה, **כְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְהִתְלַבְּשׁוּת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת** – כפי שהיא מתלבשת **בְּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה, וְדִבְרִיאָה** – מלכות של עולם הבריאה, **בְּמַלְכוּת דִּיצִירָה, וְדִיצִירָה** – ומלכות של "עולם היצירה" כפי שהיא מתלבשת **בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים דַּעֲשִׂיָּה,** – בחכמה־בינה־דעת, הנקראות "היכל קדשי קדשים", של עולם העשיה, **וְקָדְשֵׁי קָדָשִׁים דַּעֲשִׂיָּה הָיָה מִתְלַבֵּשׁ בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁבְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלְּמַטָּה, וְשָׁרְתָה בּוֹ** – בבית המקדש השני, **הַשְּׁכִינָה** – אותה מדריגת שכינה של **מַלְכוּת דִּיצִירָה הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים דַּעֲשִׂיָּה. וְלָכֵן** – מפני שבקדשי קדשים שבבית המקדש, היתה השראת השכינה, **לֹא הָיָה רַשַּׁאי שׁוּם אָדָם לִכָּנֵס שָׁם,** – בקדשי קדשים שבבית ראשון ושני, **לְבַד כֹּהֵן גָּדוֹל** – היה מותר לו להיכנס שם, **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וּ"מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ** – כולל גם "היכל קדשי קדשים" שבבית המקדש, הרי באיזה היכל של קדשי קדשים מתלבשת השכינה? שהרי, כאמור, התלבשות השכינה היא רק ב"היכל קדשי קדשים" שהוא לבוש לאור השכינה – יסביר רבנו הזקן להלן, שתורה ומצוותיה הן הם "היכל קדשי קדשים" וה"לבוש" לאור השכינה, **אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעוֹלְמוֹ אֶלָּא ד' אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה בִּלְבַד"**[5], – תורה, היא ה"היכל קדשי קדשים" המאחדת את הקב"ה עם העולם, ש"הקדוש", אור שהוא קדוש ומובדל, אור השכינה, יהיה "ברוך" (מלשון המשכה) – יימשך בעולם. **וַ"אֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה - שְׁכִינָה עִמּוֹ",** – **כִּדְאִיתָא** – כמו שכתוב **בִּבְרָכוֹת פֶּרֶק קַמָּא,** – בפרק ראשון של מסכת ברכות[20] – **פֵּרוּשׁ "שְׁכִינָה עִמּוֹ"** – שבהיותו נברא של עולם הזה הגשמי, מאיר בו אור השכינה, – באיזו מדריגה של הארת השכינה, מדובר? – **כְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְהִתְלַבְּשׁוּת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת בְּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה וִיצִירָה וַעֲשִׂיָּה.** – שלא כהשראת השכינה בקדשי קדשים (אפילו) של בית שני, שלא היתה על ידי התלבשות במלכות ד"עשיה". ההבדל שבין השראת השכינה שבתורה לבין המשכת והארת השכינה בעולם בכלל, שבאה גם כן דרך אותו סדר השתלשלות – מתבטא בכך שבעולם, זה בא על ידי לבוש של "קליפת נוגה", מה שאין כן בתורה ומצוות. טעמו של דבר, מדוע השראת השכינה שעל ידי תורה, צריכה גם כן לעבור דרך ההתלבשות במלכות של "עולם העשיה" – יוסבר להלן, שהוא, מפני שהמצוות והתורה, הן ברובן הגדול, מצוות מעשיות – מצוות שיש לעשותן ב"מעשה" – הרי שאור השכינה בא כאן בענין של "מעשה" ו"עשיה", לכן זה צריך להיות על ידי התלבשות גם ב"מלכות" שב"עולם **העשיה**"; **כִּי תַּרְיַ"ג** – 613, **מִצְוֹת הַתּוֹרָה, רֻבָּן כְּכֻלָּן הֵן מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, וְגַם** – המצוות, **הַתְּלוּיוֹת בְּדִבּוּר וּמַחֲשָׁבָה, כְּמוֹ תַּלְמוּד תּוֹרָה וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן וּקְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה** – שהגם שמצוות אלו קשורות במחשבה – לחשוב ולהבין מה שלומדים ולחוש ולהרגיש בכוונה שבקריאת שמע ושבתפילה – הרי שאין הן לכאורה שייכות ל"עשיה", **הָא קַיְמָא לָן** – מקובל עלינו, **דְּ"הַרְהוּר לָאו כְּדִבּוּר דָּמֵי",** – מחשבה איננה כמו דיבור, **וְאֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּהַרְהוּר וְכַוָּנָה לְבַד** – גם לא בהרהור הקרוב לדיבור, לחשוב כיצד לדבר, שזה נקרא "הרהור", **עַד שֶׁיּוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו, וְקַיְמָא לָן** – ומקובל עלינו באופן הברור ביותר, **דַּ"עֲקִימַת שְׂפָתָיו** – בשעת הדיבור, **הָוֵי** – הוא, **מַעֲשֶׂה"** – כך, שגם במצוות **אלו**, ישנו הענין של מעשה ועשיה. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "ועדיין צ"ל הדיוק דד"א של **הלכה** דוקא בא במקום **קה"ק**, ולא עוסק בתורה

ליקוטי אמרים

ובבית שני שלא היה בו הארון והלוחות אמרז"ל שלא היתה שכינה שורה בו. פי' מדרגת שכינה שהיתה שורה בבית ראשון שלא כדרך השתלשלות העולמות אלא בבית שני היתה שורה כדרך השתלשלות והתלבשות מלכות דאצי' במלכות דבריאה ודבריא' במלכו' דיצירה ודיצי' בהיכל ק"ק דעשי' וק"ק דעשי' היה מתלבש בק"ק שבבהמ"ק שלמטה ושרתה בו השכינה מלכות דיצירה המלובשת בק"ק דעשיה. ולכן לא היה רשאי שום אדם ליכנס שם לבד כהן גדול ביה"כ ומשחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה בלבד ואפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שכינה עמו כדאית' בברכו' פ"ק פי' שכינה עמו כדרך השתלשלות והתלבשות מלכות דאצילות במלכות דבריאה ויצירה ועשיה כי תרי"ג מצות התורה רובן ככולן הן מצות מעשיות וגם התלויות בדבור ומחשבה כמו ת"ת ובהמ"ז וק"ש ותפלה הא קיימא לן דהרהור לאו כדבור דמי ואינו יוצא ידי חובתו בהרהור וכוונה לבד עד שיוציא בשפתיו וקי"ל דעקימת שפתיו הוי מעשה ותרי"ג

---

4. יומא ט, ב. 5. ברכות ו, א.

סתם אף שגם אז השכינה עמו – ומבאר שבזה יש גם מעלת **הרצון**, – בארוכה באגה"ק סכ"ט". **וְתַרְיַ"ג** – 613, **מִצְוֹת הַתּוֹרָה עִם שֶׁבַע מִצְוֹת דְּרַבָּנָן בְּגִימַטְרִיָּא "כֶּתֶר"**, 620, **שֶׁהוּא רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא** – רצון נקרא כתר, שכן, רצון הוא ענין של מקיף, כמו הכתר שהוא מקיף על הראש והמוחין – ראה בארוכה לקמן ב"אגרת הקודש" סימן כ"ט, **הַמְלֻבָּשׁ** – הרצון העליון מלובש, **בְּחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ**, – כלומר: לזה שהתורה היא חכמתו יתברך – שבירידתה בהשתלשלות העולמות, היא מהווה "היכל קדשי קדשים" לשכינה – מיתוסף כאן גם הענין של רצון העליון שהוא למעלה מחכמה, וזהו במיוחד ב"דבר הלכה" ומצוות שהם רצון הקב"ה, **הַמְיֻחָדוֹת** – חכמתו ורצונו יתברך, **בְּאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּתַכְלִית הַיִּחוּד.** – בהקשר למה שלמדנו שתורה באה מ"חכמה עילאה" – יסביר רבנו הזקן להלן, שגם תורה שבעל פה באה מ"חכמה", ובלשון ה"תניא": **וְ"ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ"**[6] **- הִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה** – שנקראת "ארץ", ו"ארץ" זו "יסד" הקב"ה ב"חכמה", **דְּנַפְקָא** – "ארץ" זו, שהיא תורה שבעל־פה, יוצאת **מֵחָכְמָה עִלָּאָה** – מחכמה העליונה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר דְּ"אַבָּא** – חכמה, **יָסַד בְּרַתְּא"** – מלכות; שהיא תורה שבעל־פה, "מלכות פה, תורה שבעל־פה קרינן לה".

ליקוטי אמרים

מצות התורה עם שבע מצות דרבנן בגימטריא כת"ר שהוא רצון העליון ב"ה המלובש בחכמתו יתברך המיוחדות באור א"ס ב"ה בתכלית היחוד וה' בחכמה יסד ארץ היא תורה שבעל פה דנפקא מחכמה עילאה כמ"ש בזהר דאבא יסד ברתא.

6. משלי ג, יט.

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום חמישי עמ' א

כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר – כשנאמר בתורה לגבי עדים זוממים 'לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו', למדנו שכל עד זומם שבא לחייב בעדותו מיתות שונות לאיש ואשה, כגון כאן שמיתת הבועל בחנק ומיתת בת הכהן בשריפה, הרי הוא נידון כפי שזמם לעשות לְאָחִיו שהוא הבועל, **וְלֹא** כפי שזמם לעשות לַאֲחוֹתוֹ בת הכהן, ועל כן מיתת זוממי בת כהן בחנק.

הדרן עלך אלו הן הנחנקין

פרק אחד עשר - חלק

משנה

לאחר שפירט התנא את דיני החוטאים החייבים בארבע מיתות בית דין, ממשיך התנא לבאר שיש גם חוטאים שאין להם חלק לעולם הבא בכלל, ובתחילה מביא שלכל ישראל יש חלק לעולם הבא. וכמו כן יבוארו בפרק זה ענינים רבים השייכים לחיי העולם הבא, לביאת המשיח, וכדומה.

כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ס כא) 'וְעַמֵּךְ [–ועם ישראל] כּוּלָּם צַדִּיקִים, לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ [–את העולם הבא], והסיבה שיירשו את העולם הבא משום שהם **נֵצֶר מַטָּעַי** [–ענף שנטעתי], והם **מַעֲשֵׂה יָדַי** שיש לְהִתְפָּאֵר בהם', כלומר, העם אשר בו בחרתי אתפאר בו כי יהיו צדיקים ותמימים, ויבואו לחיי העולם הבא.

המשנה מפרשת מי הם שאין להם חלק לעולם הבא: **וְאֵלּוּ הם שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, הָאוֹמֵר** אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים נלמדת מִן הַתּוֹרָה, וְהאומר שאֵין הַתּוֹרָה מסורה לנו מִן הַשָּׁמַיִם, **וְאֶפִּיקוֹרוֹס. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אַף הַקּוֹרֵא בַּסְּפָרִים הַחִיצוֹנִים** – ספרי מינים, **וְהַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה וְאוֹמֵר** את הפסוק (שמות טו, כו) 'כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָ'. **אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, אַף הַהוֹגֶה אֶת הַשֵּׁם בְּאוֹתִיּוֹתָיו** – המפרש שם בן ארבעים ושתים אותיות, אין לו חלק לעולם הבא.

המשנה מונה שמות של אנשים מסוימים וידועים שאין להם חלק לעולם הבא: **שְׁלֹשָׁה מְלָכִים, וְאַרְבָּעָה הֲדִיוֹטוֹת** – אנשים פשוטים, **אֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.** ואלו הם **הַשְּׁלֹשָׁה מְלָכִים, יָרָבְעָם** בן נבט מלך ישראל שחטא והחטיא את הרבים, **אַחְאָב** בן עמרי מלך ישראל, שעשה הרע בעיני ה' והיה מומר לעבודה זרה, **וּמְנַשֶּׁה** בן חזקיה מלך יהודה, שהיה מין ושפך דמים הרבה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מְנַשֶּׁה יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי מנשה (דברי הימים ב' לג יג) 'וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּשָׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלִַם לְמַלְכוּתוֹ'. **אָמְרוּ** לוֹ חכמים, אדרבא מכך שלא נאמר רק 'וישיבהו ירושלים' אלא נוסף 'למלכותו', יש ללמוד שלְמַלְכוּתוֹ בלבד הֶשִׁיבוֹ, **וְלֹא לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא הֶשִׁיבוֹ.** ואלו הם אותם **אַרְבָּעָה הֲדִיוֹטוֹת** שאין להם חלק לעולם הבא, **בִּלְעָם** בן בעור, **וְדוֹאֵג** האדומי, שהיה בעל לשון הרע והרג את כהני נוב, **וַאֲחִיתוֹפֶל**, **וְגֵחֲזִי**, תלמידו של אלישע הנביא.

גמרא

שנינו במשנה, ואלו שאין להם חלק לעולם הבא, האומר אין תחיית המתים מן התורה. מבררת הגמרא: **וְכָל כַּךְ לָמָּה** – מדוע עונשו חמור כל כך. משיבה הגמרא: **תָּנָא** – שנינו בברייתא, **הוּא כָּפַר בִּתְחִיַּית הַמֵּתִים, לְפִיכָךְ לֹא יִהְיֶה לוֹ חֵלֶק בִּתְחִיַּית הַמֵּתִים, שֶׁכָּל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הם מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה,** שכשאדם חוטא הקדוש ברוך הוא מענישו באותו דבר שחטא, ולכן אדם זה שחטא וכפר בתחיית המתים נענש שאין לו חלק לעולם הבא ואינו קם בתחיית המתים.

הגמרא מביאה את מקור הדבר שהקדוש ברוך הוא מעניש מדה כנגד מדה: **דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מְנַיִן נלמד שֶׁכָּל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הם מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי הרעב הגדול שהיה בימי אלישע בשומרון בזמן שמלך ארם צר עליה (מלכים ב' ז א) 'וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע שִׁמְעוּ דְּבַר ה' [וגו']', **כָּעֵת מָחָר סְאָה סֹלֶת בְּשֶׁקֶל, וְסָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן**', אלישע התנבא שלמחר יפסק הרעב, וסאה סולת וסאתיים שעורים ימכרו בשקל בשער שומרון, שזה מחיר זול ביותר. **וּכְתִיב** (שם ב) 'וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר (המלך) [לַמֶּלֶךְ] נִשְׁעָן עַל יָדוֹ אֶת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמַר, הִנֵּה ה' עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם, הֲיִהְיֶה הַדָּבָר הַזֶּה, וַיֹּאמֶר הִנְּךָ רֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכֵל', כלומר, השר שהמלך היה נשען על ידו אמר לאלישע, הרי אפילו אם ה' יעשה חלונות בשמים וישליך משם סולת ושעורים לא יתכן שיהיה כדבר הזה שימכרו סולת ושעורים במחיר כה מוזל. ואמר לו אלישע, בגלל שאינך מאמין בזה עונשך יהיה שתראה בעינך את התקיימות הנבואה אך לא תוכל לאכול מהסולת והשעורים.

יום ראשון

תהלים: פרק קיט אשרי ... עד פסוק צו מצותך מאד

יום ראשון — כה אייר, מ לעומר — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: וככה . . . ־עב־ בתחתונים ממש.

מִמַּאֲמָרֵי רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בִּשְׁנַת תקנ״ה בְּלִיאָזְנָא: ״שֹׂכַר מִצְוָה מִצְוָה״, הַמִּצְוָה בְּעֶצֶם עַצְמוּתָהּ הִיא הַשָּׂכָר, וְהִתְגַּלּוּת הָעַצְמוּת תִּהְיֶה לֶעָתִיד, אֲבָל זֶהוּ הַקֶּרֶן קַיֶּמֶת שֶׁל הַמִּצְוָה. אָמְנָם פֵּרוּתֶיהָ אָדָם אוֹכֵל בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהוּא בְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה בְּעִנְיָנָהּ, דְּכַאֲשֶׁר צָרִיךְ לְאוֹתוֹ דָּבָר הוּא נַעֲנֶה.

יום שני

תהלים: מפסוק צז מה . . . עד סוף הפרק לא שכחתי

יום שני — כו אייר, מא לעומר — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, שני עם פירש״י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: וההבדל . . . ־עב־ להחיותם.

קֹדֶם צִוּוּי ״הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ״, כְּתִיב ״לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ״, כִּי זֶהוּ תְּנַאי מֵקֶדֶם לַהוֹכָחָה. וְאַחֲרֵי זֶה כְּתִיב ״וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא״, שֶׁאִם לֹא פָּעֲלָה הַהוֹכָחָה, בְּוַדַּאי אַתָּה הָאָשֵׁם, שֶׁלֹּא הָיוּ דְּבָרִים הַיּוֹצְאִים מִן הַלֵּב.

יום שלישי

תהלים: מפרק קכ עד פרק קלד

יום שלישי — כז אייר, מב לעומר — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, שלישי עם פירש״י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: וכ״כ עצמו . . . א״ס ב״ה.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בּ] סִפֵּר שֶׁשָּׁמַע מֵאָבִיו [=אַדְמוֹר מַהַר״שׁ] בְּשֵׁם הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ שֶׁשָּׁמַע מֵרַבֵּנוּ הַזָּקֵן, שֶׁהָיָה קוֹרֵא אֶת עַצְמוֹ בְּשֵׁם בֵּן לְהָרַב הַמַּגִּיד, וּבְשֵׁם נֶכֶד לְהַבַּעַל שֵׁם טוֹב.

יום רביעי

תהלים: מפרק קלה עד פרק קלט

יום רביעי — כח אייר, מג לעומר — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: פרק נב. וכמו . . . ־עג־ האור מהשמש.

בְּאַחַד הַחֲזִיּוֹנוֹת לַיְלָה שֶׁרָאָה הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ אֶת רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים לְהִסְתַּלְּקוּתוֹ, אָמַר לְפָנָיו הַמַּאֲמָר ״עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד״. אַחֲרֵי הַמַּאֲמָר אָמַר לוֹ: ״אִישׁ מַזְרִיעַ תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת נְקֵבָה״ – זֶהוּ אִמְּךָ. ״אִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת זָכָר״ – זֶהוּ אַתָּה.

יום חמישי

תהלים: מפרק קמ עד פרק קנ

יום חמישי — כט אייר, מד לעומר — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קמ־קנ.
תניא: אבל השכינה . . . ־עג־ השמש בלבד.

עֲלִיַּת הַנְּשָׁמָה הִיא שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם בְּהַג׳ תְּפִלּוֹת, וּבִפְרָט נִשְׁמַת הַצַּדִּיקִים דְּיֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל. וְדָבָר וַדַּאי, אֲשֶׁר בְּכָל עֵת וּבְכָל מָקוֹם קָדוֹשׁ הֵיוֹתָם, נוֹשְׂאִים רִנָּה וּתְפִלָּה בְּעַד הַמְקַשְּׁרִים אֲלֵיהֶם וְאֶל פִּקֻּדָתָם וְשׁוֹמְרִים פִּקֻּדֵיהֶם, וּבִפְרָט בְּעַד תַּלְמִידֵיהֶם וְתַלְמִידֵי תַּלְמִידֵיהֶם, לְהִוָּשַׁע בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת.

יום ששי

תהלים: מפרק א עד פרק ט

יום ששי **א סיון, מה לעומר, ר"ח** ה'תש"ג

עַד י"ב בַּחֹדֶשׁ – וְעַד בִּכְלָל – אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

שיעורים. חומש: במדבר, ששי עם פירש"י.
תהלים: א־ט.
תניא: ומהו הלבוש . . . ־עג־ התורה.

"זְרוֹק חוּטְרָא לַאֲוִירָא, אַעֲקֵרֵיהּ קָאֵי" [=זְרֹק מַקֵּל לַאֲוִיר – עַל 'עִקָּרוֹ' לִמְקוֹרוֹ הוּא תָּמִיד יַחֲזֹר]. נַחֲלָה בְּלִי מְצָרִים הִנְחִילוּ אֲבוֹתֵינוּ רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים לִכְבוֹד חֲסִידִים הָרְאשׁוֹנִים, אֲשֶׁר בְּנֵי בְּנֵיהֶם וּבְנֵי בְּנוֹתֵיהֶם לְדוֹרוֹתֵיהֶם, בְּאֵיזֶה מְדִינָה וּסְבִיבָה שֶׁיִּהְיוּ, יִהְיֶה אֶצְלָם אוֹתוֹ הָ"עִקָּרִיהּ", וְהוּא הַמְשָׁכַת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב אֶל צוּר מַחְצַבְתּוֹ. לִפְעָמִים הָ"עִקָּרִיהּ" מְכַסֶּה וְנֶעְלָם בְּכַמָּה לְבוּשִׁים, וְזֹאת הִיא עֲבוֹדַת הֶחָפֵץ בַּחַיִּים, לְהָסִיר אֶת הַכִּסּוּיִים וְלִקְבֹּעַ לוֹ זְמַנֵּי לִמּוּד בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת וְלִנְהֹג בְּמִנְהֲגֵי עֲדַת הַחֲסִידִים.

שבת קודש

תהלים: מפרק י עד פרק יז

שבת **ב סיון, מו לעומר** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: במדבר, שביעי עם פירש"י.
תהלים: י־יז.
תניא: ובירידתה . . . בשם שכינה.

אָנָּא בְּכֹחַ – דְּקַבָּלַת שַׁבָּת – אוֹמְרִים בְּלַחַשׁ.
וּפְרוֹשׁ עָלֵינוּ כו' – בְּקַבָּלַת שַׁבָּת – בַּעֲמִידָה.

בִּשְׁנַת תקפ"ט חָל שַׁבָּת פָּרָשַׁת בַּמִּדְבָּר ה' בְּסִיוָן. קֹדֶם הַדְּלָקַת נֵרוֹת שֶׁל שַׁבָּת אָמַר הַ"צֶּמַח צֶדֶק" מַאֲמָר "שְׁאוּ אֶת רֹאשׁ גו' אֲבוֹתָם". פֵּרֵשׁ 'שְׁאוּ' כְּפֵרוּשׁ הָרַב אִבֶּן עֶזְרָא, מֵעִנְיָן "כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ". וּבֵאוּר הָעִנְיָן, שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָרֶת הַנִּשְׁמָה שֶׁבַּגּוּף, נַעֲשֶׂה עֲלִיָּה בְּרֹאשׁ וְעֶצֶם הַנִּשְׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה. וְהִסְבִּיר כַּמָּה פְּסוּקִים וּמַאֲמָרֵי זֹהַר וּמִדְרָשׁ. בְּשַׁבָּת בַּצָּהֳרַיִם אָמַר רַבֵּנוּ הַדְּרוּשׁ "וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם" וּבֵאוּרוֹ שֶׁנִּדְפַּסוּ בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה". בְּיוֹם א' דְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת אָמַר רַבֵּנוּ אֶת הַדְּרוּשׁ "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם" וּבֵאוּרוֹ – שֶׁנִּדְפַּסוּ בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה". בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי דְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת בִּסְעוּדַת יוֹם טוֹב אָמַר רַבֵּנוּ אֶת הַדְּרוּשׁ "וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא", וְהוּא בֵּאוּר הַשֵּׁנִי בְּעִנְיַן "תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם" הַנִּדְפָּס בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה".

אגרות קודש

ב"ה, ח' סיון, תשי"ד
ברוקלין.

שלום וברכה!

... מה שמעורר ע"ד עסקנותו של הרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ כו' מוה"ר...

שבמילא אפשר זה מפריעו משקידה בתורה כדבעי. הנה ידוע פסק רבנו הזקן (בתורה אור בתחלתו) אשר ע"י עשיית הצדקה (וצדקה דרבים עאכו"כ) נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה, ומהגהות אדמו"ר הצמח צדק לדרוש זה שנדפס בלקו"ת לג' פרשיות, מובן שהמספר אלף הוא בדיוק ולא בדרך גוזמא, ובמילא עסקנות דצרכי צבור אי אפשר שתפריע ואדרבא מסייעתו.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א.

'זה וזה גורם' באיסור עבודה זרה

יום ראשון כ"ה אייר ה'תש"ע

הלכות עבודה זרה פרק ז, הלכה יד: נָטַל מִמֶּנָּה כַּדְּכֹד וְאָרַג בּוֹ אֶת הַבֶּגֶד, אָסוּר בַּהֲנָאָה... וְכָל שֶׁדָּבָר אָסוּר וְדָבָר מֻתָּר גּוֹרְמִין לוֹ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר בְּכָל מָקוֹם. לְפִיכָךְ, שָׂדֶה שֶׁזִּבְּלָהּ בְּזֶבֶל עֲבוֹדָה זָרָה, מֻתָּר לִזְרֹעַ אוֹתָהּ.

מדברי הרמב"ם כאן עולה לכאורה כי ההיתר של 'זה וזה גורם' (דבר שהתהוותו נעשית ע"י גורם של איסור ושל היתר כאחד), נאמר גם בעבודה זרה, אך לשיטת הרמ"ה (הובא בטור יו"ד קמב), באיסור ע"ז החמור, אין להתיר ב'זה וזה גורם'.

והט"ז (שם, סק"ד) האריך להוכיח כדעת הרמ"ה, ולדבריו ההיתר לזרוע בקרקע שזבלה בזבל ע"ז הוא רק משום שהזבל אינו משמש להצמחת התבואה אלא להשבחתה בלבד.

ובעיקרו של דבר, שבעבודה זרה אין ההיתר של 'זה וזה גורם', ביאר המגן אברהם (או"ח תמה, ה): ההיתר מבוסס על דין ביטול, היינו שהגורם האסור בטל לגבי הגורם המותר, והרי עבודה זרה אסורה אף במשהו ואינה בטלה לעולם.

ולפי זה אף בחמץ בפסח, שגם הוא אסור במשהו, אין להתירו משום 'זה וזה גורם'. ואכן הפוסקים דנו במזון ותרופות שמיוצרים מרכיבים כימיים בצירוף רכיבי חמץ, שאין להתירם מדין 'זה וזה גורם' (ראה מנחת יצחק י, לה). וכן דנו לפי זה לאסור חלב פרה הניזונת ממזון של חמץ שהרי התהוות החלב נעשית בצירוף גורם של חמץ (ראה תורת חסד או"ח כא).

תפילה בנוסח האר"י בבית כנסת אשכנזי

יום שני כ"ו אייר ה'תש"ע

הלכות עבודה זרה פרק י"ב, הלכה י"ד: וּבְכְלַל אַזְהָרָה זוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ שְׁנֵי בָּתֵּי דִּינִין בְּעִיר אַחַת, זֶה נוֹהֵג כְּמִנְהָג, וְזֶה נוֹהֵג כְּמִנְהָג אַחֵר - שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לְמַחֲלֹקֶת גְּדוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִתְגֹּדְדוּ", לֹא תַעֲשׂוּ אֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת.

לדברי הרמב"ם איסור "לא תתגודדו" הוא כדי למנוע מחלוקת, ואילו רש"י (ד"ה אמינא יבמות יג, ב) כתב שהאיסור הוא משום שהדבר נראה כשתי תורות (משיב דבר ח"א סי' י"ד).

וה'מגן אברהם' (א"ח סי' תצ"ג ס"ק ו') הסיק מסוגיית הגמרא (יבמות שם) ש'לא תתגודדו' אמור רק כאשר יש בעיר בית דין אחד וחלק ממנו מורה כך וחלק מורה כך, אבל בשני בתי דין בעיר אחת אין משום 'לא תתגודדו'.

ולפי זה כתב ה'חתם סופר' (שו"ת ח"ו סי' א) כי בעיר שיש בה שני בתי כנסת, באחד מתפללים נוסח אשכנז ובשני נוסח האריז"ל – אין בזה משום 'לא תתגודדו', אך בבית כנסת שמתפללים בו בנוסח קבוע אין להתפלל בנוסח שונה, כי הדבר נחשב כבית דין בעיר אחת.

ובמקום אחר (שו"ת א"ח סי' ט"ו) כתב ה'חתם סופר' שרבותיו, הגאון רבי נתן אדלר והגאון בעל ההפלאה, התפללו בנוסח האריז"ל אף כשעברו לפני התיבה בבית כנסת של נוסח אשכנז. והקשה המהר"ם שיק (א"ח סי' מ"ג): הרי זה במקום אחד ובעיר אחת ובבית דין אחד!

ותירץ על פי דברי ה"מגן אברהם" (הנ"ל) בשם הרא"ש (יבמות פ"א סי' ט), שאיסור 'לא תתגודדו' אינו קיים כאשר ההבדלים אינם נובעים ממחלוקת הלכתית, כמו בקריאת המגילה שבני הכפרים קוראים ביום שלהם גם בעיר, אף שבני העיר קוראים ביום אחר, כי אין ביניהם מחלוקת בהלכה ואם בני הכרכים היו בני כפרים, גם הם היו עושים כן.

וכך גם בהנהגת הגאונים הנ"ל, להתפלל בנוסח האריז"ל – אין כל איסור, כי "אם גם שאר בני האדם היו יודעין סוד הכוונות היו גם הם מתפללין בנוסח ספרד [האר"י]".

מיהו 'מין'?

יום שלישי כ"ז אייר ה'תש"ע

הלכות תשובה פרק ג, הלכה ז: חֲמִשָּׁה הֵן הַנִּקְרָאִים 'מִינִים'... וְהָאוֹמֵר שֶׁיֵּשׁ שָׁם רִבּוֹן אֶחָד, אֶלָּא שֶׁהוּא גּוּף וּבַעַל תְּמוּנָה.

כאשר מלמדים "בן חמש למקרא" את פסוקי התורה שיש בהם תארים של הקב"ה כגון 'יד החזקה', 'יד הגדולה' וכדומה, הילד מבין שמדובר בידיים גדולות או חזקות מאוד, אבל לפי תפיסתו הכוונה לידיים גשמיות.

ולכאורה, כיון שהבנה זו סותרת, את האמונה שהקב"ה אינו גוף ואף לא דמות הגוף, איך יתכן שכך יתחיל לימודו של הילד ב'תורת אמת'?

והביאור:

כאשר הילד מתאר לעצמו את ה'יד הגדולה' או ה'יד החזקה' של הקב"ה כיד גשמית, אין לימודו מנוגד לאמת, כי גם ילד יודע ומבין כי כשם שהכוח של ידי האדם אינו בבשר ובעצמות אלא הכוח והחיות של הנשמה, כך גם כאשר מדברים על ה'ידים' של הקב"ה אין הכוונה לגודל וחוזק גשמי, אלא לכוח הרוחני שבהם.

ואמנם, הבנה זו מתאימה רק לילד קטן, אך כאשר הבנתו הולכת וגדלה הוא מבין שהקב"ה מופשט לגמרי מכל גשמיות, כפי שמבואר בפנימיות התורה.

והנה, הראב"ד השיג על דברי הרמב"ם: "למה קרא לזה [האומר "שהוא גוף ובעל תמונה"] מין? וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזו המחשבה, לפי מה שראו במקראות". וכתב עליו ה'כסף משנה': יש לתמוה על פה קדוש [הראב"ד] איך יקרא לאומרים שהוא גוף ובעל תמונה 'גדולים וטובים'"?

אך לפי האמור כוונת הראב"ד שאכן ה"גדולים וטובים" הבינו שהתארים הגשמיים שבמקראות לא מבטאים את הצד הגשמי, אלא את החיות והכח הרוחני.

(לקוטי שיחות חלק טו, עמ' 79)

'האומר אחטא ואשוב' פעם ופעמיים

יום רביעי כ"ח אייר ה'תש"ע

הלכות תשובה פרק ד, הלכה א: עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה דְּבָרִים מְעַכְּבִין אֶת הַתְּשׁוּבָה... הָאוֹמֵר: 'אֶחְטָא וְאָשׁוּב'; וּבִכְלַל זֶה, הָאוֹמֵר: 'אֶחְטָא, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר'.

נאמר במשנה (יומא פז, א): 'האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב – אין מספיקין בידו לעשות תשובה'. ומלשון זו דייקו בגמרא כי רק האומר פעמיים 'אחטא ואשוב' בכלל זה, אך לא האומר כן פעם אחת כי העובר עבירה ושנה בה נעשתה לו כהיתר.

ואם כן, למה מנה הרמב"ם 'האומר אחטא ואשוב' פעם אחת בלבד?

ויש ליישב שמקורו של הרמב"ם הוא בברייתא המובאת ברי"ף, שם נאמר 'האומר אחטא ואשוב' פעם אחת בלבד.

ונראה כי אין מחלוקת בדבר, שכן בברייתא מדובר בחטאים שעליהם 'אין מספיקין בידו לעשות תשובה', היינו שאין מסייעים לו משמים לשוב, אך מכל מקום יכול לעשות תשובה עליהם (כפי שמפרש הרמב"ם להלן בהלכה ה), וגם האומר אחטא ואשוב פעם אחת בכלל זה.

אך במשנה מדובר על חומרה הקיימת דווקא במי שאמר 'אחטא ואשוב' פעמיים, שאף הוא עצמו לא יתעורר לתשובה כי 'נעשית לו כהיתר' (לחם משנה).

ולפי זה יובן דיוק נוסף:

הרמב"ם כתב, ש'האומר אחטא ויוה"כ מכפר' הוא בכלל 'האומר אחטא ואשוב', אך במשנה (שם) השנים מנויים בנפרד!

אלא שהרמב"ם מדבר על 'האומר אחטא ואשוב' פעם אחת ובזה נכלל אף האומר אחטא ויוה"כ מכפר כי לשניהם אין מסייעים משמים לעשות את הנדרש מהם ביום הכיפורים לכפרת העוונות (כפי שביאר הרמב"ם בפירוש המשניות, סוף מסכת יומא). ואילו המשנה עוסקת בדין 'האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב' שחומרתו יתירה והוא עצמו לא יבוא לידי עשיית תשובה, ולפיכך 'האומר אחטא ויוה"כ מכפר' נמנה בפני עצמו (מנחת יצחק ז, מ).

שתי תקופות בימות המשיח

יום חמישי, כ"ט אייר ה'תש"ע

הלכות תשובה פרק ט, הלכה ב: יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ - הוּא הָעוֹלָם הַזֶּה, וְעוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ הוֹלֵךְ, אֶלָּא שֶׁהַמַּלְכוּת תַּחְזֹר לְיִשְׂרָאֵל.

וכן כתב הרמב"ם גם בסוף הל' מלכים (פי"ב ה"א): "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהיה שם חידוש במעשה בראשית אלא עולם כמנהגו הולך, וזה שנאמר בישעיהו (יא, ו) 'וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ' משל וחידה".

והשיג עליו הראב"ד: הרי נאמר בתורה (בחוקותי כו, ו) "והשבתי חיה רעה מן הארץ" והדברים כפשוטם, ולא משל וחידה.

ועוד: איך אפשר לומר שבימות המשיח לא יהיה חידוש במעשה בראשית, הרי אחד מעיקרי האמונה הוא תחיית המתים שהיא חידוש עצום במנהגו של עולם, ולשיטת הרמב"ם תחיית המתים תהיה ב'ימות המשיח' (קודם לתקופת 'עולם הבא' שבה יהיו נשמות בלי גופים)?

והביאור:

יש שתי תקופות ב'ימות המשיח'. בתחילה אכן לא יבטל דבר ממנהגו של עולם, וגם על ביאת המשיח כשלעצמה כתב הרמב"ם (הל' מלכים פי"א ה"ג) "אל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם...", וגם הייעודים שיהיו בעולם כתוצאה מזה לא יבטלו את מנהגי העולם. ולכן, הפסוק "וגר זאב עם כבש וגו'", המדבר על תקופה זו, אינו כפשוטו אלא "משל וחידה".

לאחר מכן יהיו גם הנהגות המהוות שינוי מנהגו של עולם, כתחיית המתים, וביחס לתקופה זו אפשר לפרש את הנבואות והייעודים כדוגמת "והשבתי חיה רעה מן הארץ", וכן מאמר חז"ל (הובא ברש"י בחוקותי כו, ד) "אילני סרק עתידים להיות עושים פירות" - כפשוטם ולא כמשל בלבד.

(לקוטי שיחות חלק כז עמ' 191)

תורה לשמה

יום שישי א' סיון ה'תש"ע

הלכות תשובה פרק י, הלכה ה: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר ... הֲרֵי זֶה עוֹסֵק בָּהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. וְכָל הָעוֹסֵק בָּהּ לֹא לִירֵאָה, וְלֹא לְקַבֵּל שָׂכָר, אֶלָּא מִפְּנֵי אַהֲבַת אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ שֶׁצִּוָּה בָּהּ - הֲרֵי זֶה עוֹסֵק בָּהּ לִשְׁמָהּ.

הרמב"ם כאן מגדיר לימוד תורה 'לשמה' שהלימוד הוא "מפני אהבת אדון כל הארץ שצוה בה". ובפשטות, מקורו בדברי חז"ל: "שמא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאקרא חכם, בשביל שאשאר בישיבה, בשביל שאאריך ימים לעולם הבא, תלמוד לומר לאהבה את ה' אלקיכם, למוד מכל מקום וסוף הכבוד לבוא".

נמצא שלפי הרמב"ם "למוד מכל מקום" משמעו לימוד לשם קיום מצות תלמוד תורה.

ויש להבין: על עבודת ה' בכללה שנינו באבות "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס", ולמה מצות לימוד התורה יוצאת מן הכלל, לומר שלימוד תורה 'לשמה' הוא דבר מיוחד שאיננו בשאר המצוות?

ויש לומר: גם אדם שלומד תורה מחמת ציווי השם ולא לשם פנייה אישית, יתכן שלימודו עדיין אינו תורה לשמה בטהרתה, כמבואר בחסידות ש'לשמה' היינו לשם דביקות בה'. שכן,

אפילו הלומד תורה, לא כדי למלא רצון אישי כזה או אחר אלא כדי ששכלו יהיה חדור וממולא בחכמת התורה, דבר רצוי כשלעצמו, עדיין לא הגיע ל'לשמה' כדבעי, כי עיקרה של התורה הוא היותה חכמתו של הקב"ה ולבוש להקב"ה בעצמו.

ולפיכך, 'לשמה' היא ההכרה שבלימוד התורה הוא מאחד ומקשר נפשו אל הקב"ה, נותן התורה.

(באור החסידות גל' לו, וראה תניא פרקים לט, נז, מא)

נטילה וניקוי לקריאת שמע ולתפילה

שבת קודש ב' סיון ה'תש"ע

הלכות קריאת שמע פרק ג, הלכה א: הַקּוֹרֵא קְרִיַּת שֶׁמַע, רוֹחֵץ יָדָיו בְּמַיִם קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא. הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאָה, וְלֹא מָצָא מַיִם - לֹא יְאַחֵר קְרִיאָתָהּ וְיֵלֵךְ לְבַקֵּשׁ הַמַּיִם, אֶלָּא מְקַנֵּחַ יָדָיו בִּצְרוֹר אוֹ בְּעָפָר אוֹ בְּקוֹרָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְקוֹרֵא.

בגמרא (ברכות טו) אמר רב חסדא שאין לחזר אחר מים כשהגיע זמן תפילה, אלא יקנח ידיו בעפר, צרור וקיסם.

ונחלקו הראשונים בגרסת הגמרא ובפירושה:

הגרסה שלפנינו היא: "והני מילי לקריאת שמע אבל לתפילה מהדר". ומפרש רש"י, שקריאת שמע זמנה קבוע ויש חשש שמא יעבור זמנה (ולכן לא יחזר אחר מים אלא יקנח ידיו בעפר וכדו'), אבל לתפילה שזמנה הוא כל היום צריך לחזר אחר מים.

אבל לדברי התוספות (ד"ה אמאן) אין חילוק בין קריאת שמע לתפילה, וכשם שאין מחזרים אחר מים לקריאת שמע, שמא יעבור זמנה, כך אין לחזר אחר מים לתפילה, שמא יעבור זמנה.

בשו"ע (א"ח סי' ד סכ"ב) פסק שצריך ליטול ידיו שחרית ולברך על הנטילה, ואם אין לו מים מקנח ידיו בצרור או בעפר, וקינוח זה מועיל גם לתפילה.

ובהמשך (שם, סכ"ג) פסק שתקנו נטילה לקריאת שמע ולתפילה ולא לברכות, ולכן 'סתם ידים', שאינו יודע אם נתלכלכו, כשרות ללימוד תורה ולברכות ופסולות לקריאת שמע ולתפילה, עד שיטול או עד שינקה אותן בכל מידי דמנקי.

ובהלכות תפילה (סימן צ"ב ס"ד) פסק שצריך לחזר אחר מים לתפילה לפניו עד ארבעה מיל ולאחוריו עד מיל, ואם מתיירא שיעבור הזמן יקנח ידיו בכל מידי דמנקי ויתפלל. והוסיף שהחיוב לחזר אחר מים הוא רק כאשר מדובר בידיים מטונפות, אך ב'סתם ידיים' יש חיוב נטילה , אך אין חיוב לחזר אחר מים.

וה'פרי מגדים' (שם) מביא את שיטת הרמב"ם, לפיה טהרת הידים מעכבת את התפילה, ולפי זה מסתפק לדינא, האם אדם שלא נטל ידיו ולא קנחן צריך לחזור ולהתפלל.

המשך ביאור למס' סוטה ליום ארבעים וארבעה לעומר עמ' א

1 **וְרַךְ הַלֵּבָב,** שמפחד שיענש על עבירה זו.
2 ממשיכה המשנה לתאר את מהלך המלחמה, **"וְהָיָה כְּכַלּוֹת הַשּׁוֹטְרִים**
3 **לְדַבֵּר אֶל הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת** – גיבורים הממונים לכך **בְּרֹאשׁ הָעָם",**
4 **וּבַעֲלֵיכוֹ שֶׁל עָם** – וכן מעמידים מאחורי העם. ומבארת המשנה, **מַעֲמִידִין**
5 **זְקִיפִין** – גיבורים, **לְפָנֶיהֶם,** שאם יפול אחד מהלוחמים יזקפוהו, **וַאֲחֹרֵיהֶם**
6 **מֵאַחוֹרֵיהֶם, וְכַשְׁשִׁלִּין** – וחיצים **שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶן, וְכָל הַמְבַקֵּשׁ לַחֲזוֹר**
7 ולברוח מהמלחמה, **הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ** של הזקיף **לְקַפֵּחַ אֶת שׁוֹקָיו** – לקטוע
8 רגליו,

המשך ביאור למס' סוטה ליום ארבעים וששה לעומר עמ' ב

1 את המעשה, **שֶׁנֶּאֱמַר** על אלישע הנביא אחר שריפא את המים בירידו,
2 **"וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית אֵל וְהוּא עֹלֶה בַּדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים יָצְאוּ מִן הָעִיר**
3 **וַיִּתְקַלְּסוּ בוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה קֵרֵחַ עֲלֵה קֵרֵחַ",** ומפרשת הגמרא, **אָמְרוּ**
4 **לוֹ, עֲלֵה שֶׁהִקְרַחְתָּ** – שרוקנת **עָלֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם** שכל עוד שהיו המים
5 רעים, היינו מתפרנסים על ידי שהבאנו מים ממקום אחר ומכרנו, ועכשיו
6 שרפאת את המים, קפחת את פרנסתינו.
7 עוד מבארת הגמרא, **מַאי 'וּנְעָרִים קְטַנִּים'** הרי נערים גדולים הם ואינם
8 קטנים, וקטנים אינם נערים, **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר,** נערים נקראו על שם
9 **שֶׁמְּנוֹעָרִים מִן הַמִּצְוֹת, קְטַנִּים** נקראים על שם **שֶׁהָיוּ מִקְּטַנֵּי אֻמָּנָה** בכך
10 שדאגו על הפסק פרנסתם על ידי ריפוי המים. **תָּנָא** בברייתא פירוש אחר
11 על כך, **נְעָרִים הָיוּ, וּבִזְּבוּז עַצְמָן** – הנהיגו את עצמם בבזיון **כִּקְטַנִּים.**
12 **מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף,** מה הקושי בכך שקרויים גם נערים וגם קטנים,
13 **וְדִלְמָא** נערים אינו כינוי לגילם אלא קרויים כך **עַל שֵׁם מְקוֹמָן** שבאו
14 מעיר ששמה 'נעורן', וקטנים היו, **מִי לֹא כְּתִיב** – וכי לא נאמר כעין זה,
15 **"וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה",** וְקַשְׁיָא לָן כמו
16 כן, כיצד היא **נַעֲרָה וּקְטַנָּה** הלא נערה בת שתים עשרה היא ואינה קטנה,
17 **וְאָמַר רַבִּי פְּדָת, קְטַנָּה** היתה **דְּמִן נְעוֹרָן** – מן העיר נעורן, וכך נאמר גם
18 כאן בענין נערים קטנים. מתרצת הגמרא, **הָתָם** בענין נערה קטנה **לֹא**
19 **מְפָרֵשׁ** הכתוב **מְקוֹמָהּ** מאין היא באה, לכך ניתן לפרש ש'נערה' הוא על
20 שם מקומה, ואילו **הָכָא** בענין הנערים הקטנים **מְפוֹרָשׁ מְקוֹמָן** שיצאו
21 מירידו, ולכך אין לפרש ש'נערים' הוא על שם מקומם.
22 עוד נאמר שם, **"וַיֵּפֶן אַחֲרָיו וַיַּרְאֵם וַיְקַלְּלֵם בְּשֵׁם ה'",** מפרשת הגמרא,
23 **מָה רָאָה, אָמַר רַב, רָאָה מַמָּשׁ** – שהעניש בראייתו, **כִּדְתַנְיָא, רַבָּן**
24 **שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים עֵינֵיהֶם** לרעה,
25 התוצאה היתה **אוֹ מִיתָה אוֹ עוֹנִי. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, רָאָה** ברוח הקדש
26 **שֶׁכּוּלָּן נִתְעַבְּרָה בָּהֶן אִמָּן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים** שהוא יום שאסור בתשמיש
27 המטה. **וְרַבִּי יִצְחָק נַפְחָא אָמַר, בְּלוּרִית** – שער שמגדלים אחורי העורף
28 **רָאָה** שיש **לָהֶן כָּאֱמוֹרִיִּים** ולכך קללם. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, רָאָה** ברוח
29 הקדש **שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּהֶן לַחְלוּחִית שֶׁל מִצְוָה** ולכך קללם. שואלת
30 הגמרא, **וְדִלְמָא בְּזַרְעֵיהוּ נֶיהֱוָה הֲוָה** – תהיה לחלולית, ואין ראוי
31 לקללם. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר** ראה שאין לחלוחית **לֹא כָּם וְלֹא בְּזַרְעָם עַד**
32 **סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת** ולכך קללם.
33 אחרי שאלישע קללם נאמר שם, **"וַתֵּצֶאנָה שְׁתַּיִם דֻּבִּים מִן הַיַּעַר**
34 **וַתְּבַקַּעְנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים",**

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – כ"ה אייר־ב' סיון ה'תש"ע

יום ראשון כ"ה אייר ה'תש"ע

הִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה פֶּרֶק ז

א. מִצְוַת עֲשֵׂה הִיא לְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה, וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ, וְכָל הַנַּעֲשֶׂה בִּשְׁבִילָהּ - שֶׁנֶּאֱמַר: "אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת", וְנֶאֱמַר: "כִּי אִם כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם - מִזִּבְחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ". וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִצְוָה לִרְדֹּף אַחֲרֶיהָ עַד שֶׁנְּאַבֵּד אוֹתָהּ מִכָּל אַרְצֵנוּ [אף ממקומות שלא כבשנום]; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אֵין אָנוּ מְצַוִּין לִרְדֹּף אַחֲרֶיהָ, אֶלָּא כָּל מָקוֹם שֶׁנִּכְבֹּשׁ אוֹתוֹ, נְאַבֵּד כָּל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא" - בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְצֻוֶּה לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶן, וְאֵין אַתָּה מְצֻוֶּה לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶן בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

ב. עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ, וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ, וְתִקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ [כגון בשר שמקריבים לה], וְכָל הַנַּעֲשֶׂה בִּשְׁבִילָהּ - אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ". וְכָל הַנֶּהֱנֶה בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ, לוֹקֶה שְׁתַּיִם - אַחַת מִשּׁוּם "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ", וְאַחַת מִשּׁוּם "וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם".

ג. בְּהֵמָה שֶׁהִקְרִיבוּהָ לַעֲבוֹדָה זָרָה, כֻּלָּהּ אֲסוּרָה; אֲפִלּוּ פִּרְשָׁהּ, וְעַצְמוֹתֶיהָ, וְקַרְנֶיהָ, וּטְלָפֶיהָ, וְעוֹרָהּ - הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה בָּעוֹר סִימָן שֶׁיּוֹדַע בּוֹ שֶׁזֶּה הָעוֹר תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה הוּא, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין שֶׁקּוֹרְעִין קֶרַע עָגֹל כְּנֶגֶד הַלֵּב וּמוֹצִיאִין הַלֵּב - הֲרֵי כֹּל אוֹתָן הָעוֹרוֹת שֶׁהֵן כָּךְ, אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ד. מַה בֵּין עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל גּוֹי, לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל? עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל גּוֹי, אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ", מִשֶּׁפְּסָלוֹ נַעֲשָׂה לוֹ אֱלוֹהַּ; וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֵינָהּ אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה עַד שֶׁתֵּעָבֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשַׂמְתֶּם בַּסֶּתֶר", עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהּ דְּבָרִים שֶׁבַּסֵּתֶר, שֶׁהֵן עֲבוֹדָתָהּ. וּמְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה, בֵּין שֶׁל גּוֹי בֵּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל - אֵינָן אֲסוּרִין עַד שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן לַעֲבוֹדָה זָרָה.

ה. הָעוֹשֶׂה עֲבוֹדָה זָרָה לַאֲחֵרִים - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לוֹקֶה, שְׂכָרוֹ מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ עֲשָׂאָהּ לְגוֹי, שֶׁהִיא אֲסוּרָה מִיָּד; מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת עַד שֶׁתִּגָּמֵר, וּמַכּוֹשׁ הָאַחֲרוֹן [מכה אחרונה] שֶׁגּוֹמְרָהּ - אֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה. הַלּוֹקֵחַ גְּרוּטָאוֹת [שברי מתכות] מִן הַגּוֹיִם, וּמְצָא בָּהֶן עֲבוֹדָה זָרָה - אִם נָתַן מָעוֹת וְלֹא מָשַׁךְ, יַחְזִירֵם לַגּוֹי; וְכֵן אִם מָשַׁךְ וְלֹא נָתַן מָעוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁמְּשִׁיכָה בְּגוֹי קוֹנֶה, כְּמִקַּח טָעוּת הוּא; מָשַׁךְ וְנָתַן מָעוֹת, יוֹלִיכֵם לְיָם הַמֶּלַח [לאבדם]. וְכֵן גּוֹי וְגֵר שֶׁיָּרְשׁוּ אֶת אֲבִיהֶן גּוֹי - יָכוֹל הַגֵּר לוֹמַר לַגּוֹי: 'טֹל אַתָּה עֲבוֹדָה זָרָה, וַאֲנִי מָעוֹת', 'אַתָּה יֵין נָסֶךְ, וַאֲנִי פֵּרוֹת'; וְאִם מִשֶּׁבָּאוּ לִרְשׁוּת הַגֵּר, אָסוּר.

ו. צוּרוֹת שֶׁעָשׂוּ אוֹתָן גּוֹיִם לְנוֹאִי, מֻתָּרִין בַּהֲנָאָה; וְצוּרוֹת שֶׁעוֹשִׂין אוֹתָן לַעֲבוֹדָה זָרָה, אֲסוּרִין. כֵּיצַד? כָּל הַצּוּרוֹת הַנִּמְצָאוֹת בַּכְּפָרִים - אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן שֶׁהֵן עֲשׂוּיִין לַעֲבוֹדָה זָרָה. וְהַנִּמְצָאוֹת בַּמְּדִינָה [בעיר] - אִם הָיוּ עוֹמְדִין עַל פֶּתַח הַמְּדִינָה, וְהָיָה בְּיַד הַצּוּרָה צוּרַת מַקֵּל אוֹ צִפּוֹר אוֹ כַּדּוּר אוֹ סַיִף אוֹ עֲטָרָה וְטַבַּעַת - חֲזָקָתוֹ שֶׁהוּא לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְאָסוּר בַּהֲנָאָה; וְאִם לָאו - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת לְנוֹאִי, וּמֻתָּר.

ז. צְלָמִים הַנִּמְצָאִים מֻשְׁלָכִים בַּשְּׁוָקִים אוֹ בְּתוֹךְ הַגְּרוּטָאוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שִׁבְרֵי צְלָמִים. אֲבָל הַמּוֹצֵא יַד עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ רַגְלָהּ אוֹ אֵבֶר מֵאֵבָרֶיהָ מֻשְׁלָךְ, הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָאָה - הוֹאִיל וְיָדַע בְּוַדַּאי שֶׁזֶּה הָאֵבֶר מִן הַצּוּרָה הַנֶּעֱבֶדֶת, הֲרֵי הִיא בְּאִסּוּרָהּ, עַד שֶׁיְּוַדַּע לוֹ שֶׁבִּטְּלוּהָ הַגּוֹיִם.

ח. הַמּוֹצֵא כֵּלִים וַעֲלֵיהֶן צוּרַת חַמָּה וּלְבָנָה וּדְרָקוֹן [מין נחש] - אִם הָיוּ כְּלֵי כֶסֶף וְזָהָב אוֹ בִּגְדֵי שָׁנִי [בגדי משי צבועים שני], אוֹ שֶׁהָיוּ חֲקוּקִים עַל הַנְּזָמִים וְעַל הַטַּבָּעוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין; וְעַל שְׁאָר הַכֵּלִים - מֻתָּרִין, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן לְנוֹאִי. וְכֵן שְׁאָר הַצּוּרוֹת הַנִּמְצָאוֹת עַל הַכֵּלִים, חֲזָקָתָן לְנוֹאִי וּמֻתָּרִין.

ט. עֲבוֹדָה זָרָה, וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ, וְכָל הַתִּקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ - אוֹסְרִים בְּכָל שֶׁהֵן. כֵּיצַד? עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּצוּרוֹת שֶׁל נוֹאִי, אֲפִלּוּ אַחַת בְּכַמָּה אֲלָפִים - יוֹלִיךְ הַכֹּל לְיָם הַמֶּלַח; וְכֵן אִם נִתְעָרֵב כּוֹס שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה בְּכַמָּה כּוֹסוֹת, אוֹ חֲתִיכָה מִן הַבָּשָׂר שֶׁנִּכְנָס לְבֵיתָהּ [בית ע"ז] בְּכַמָּה חֲתִיכוֹת - יוֹלִיךְ הַכֹּל לְיָם הַמֶּלַח; וְכֵן עוֹר לָבוּב [שיש בו חור נגד הלב, סימן היכר ש'הוקרב' לע"ז -] שֶׁנִּתְעָרֵב בְּכַמָּה עוֹרוֹת, הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה. עָבַר וּמָכַר עֲבוֹדָה זָרָה, אוֹ אֶחָד מִמְּשַׁמְּשֶׁיהָ, אוֹ תִּקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ - הֲרֵי הַדְּמִים אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה; וְאוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן כַּעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ" - כֹּל שֶׁאַתָּה מֵבִיא מֵעֲבוֹדָה זָרָה וּמִכָּל מְשַׁמְּשֶׁיהָ וְתִקְרָבְתָּהּ, הֲרֵי הוּא כָּמוֹהָ.

י. עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ אֲשֵׁרָה שֶׁנִּשְׂרְפָה, אֶפְרָהּ אָסוּר בַּהֲנָאָה. וְגַחֶלֶת שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, אֲסוּרָה; וְהַשַּׁלְהֶבֶת מֻתֶּרֶת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ. סְפֵק עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר; וּסְפֵק סְפֵקָהּ, מֻתָּר. כֵּיצַד? כּוֹס שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁנָּפַל בְּאוֹצָר [מחסן] מָלֵא כּוֹסוֹת - כֻּלָּן אֲסוּרִים, מִפְּנֵי שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה וְכָל מְשַׁמְּשֶׁיהָ אוֹסְרִים בְּכָל שֶׁהֵן; פֵּרַשׁ כּוֹס אֶחָד מִן הַתַּעֲרֹבֶת, וְנָפַל לְכוֹסוֹת שְׁנַיִם - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. טַבַּעַת שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה טַבָּעוֹת, וְנָפְלוּ שְׁתַּיִם מֵהֶן לַיָּם הַגָּדוֹל - הֵתִּירוּ הַכֹּל; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, אוֹתָהּ הַטַּבַּעַת הָיְתָה בִּכְלַל הַשְּׁתַּיִם שֶׁנָּפְלוּ. נִתְעָרְבָה בְּמֵאָה וְנֶחֱלְקוּ, אַרְבָּעִים לְמָקוֹם אֶחָד וְשִׁשִּׁים לְמָקוֹם אַחֵר, וְנָפְלוּ הָאַרְבָּעִים כֻּלָּן לְטַבָּעוֹת אֲחֵרוֹת - כֻּלָּן מֻתָּרוֹת; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, אוֹתָהּ הַטַּבַּעַת הָאֲסוּרָה - בָּרֹב הִיא; נָפְלוּ הַשִּׁשִּׁים לְטַבָּעוֹת אֲחֵרוֹת, כֻּלָּן אֲסוּרוֹת.

יא. הָאֲשֵׁרָה [אילן הנטוע לעבודה זרה] - בֵּין שֶׁהָיְתָה נֶעֱבֶדֶת, בֵּין שֶׁהָיְתָה עֲבוֹדָה זָרָה מֻנַּחַת תַּחְתֶּיהָ - אָסוּר לֵישֵׁב בְּצֵל קוֹמָתָהּ, וּמֻתָּר לֵישֵׁב בְּצֵל הַשָּׂרִיגִים [ענפים] וְהָעָלִים שֶׁלָּהּ. וְאִם יֵשׁ לוֹ דֶּרֶךְ אַחֶרֶת, אָסוּר לוֹ לַעֲבֹר תַּחְתֶּיהָ; וְאִם אֵין שָׁם דֶּרֶךְ אַחֶרֶת, עוֹבֵר תַּחְתֶּיהָ כְּשֶׁהוּא רָץ.

יב. אֶפְרוֹחִים שֶׁקִּנְּנוּ בָּהּ, וְאֵינָן צְרִיכִין לְאִמָּן [שגדולים הם] - מֻתָּרִין; וְהַבֵּיצִים וְהָאֶפְרוֹחִים שֶׁצְּרִיכִין לְאִמָּן - אֲסוּרִין, שֶׁהֲרֵי הָאֲשֵׁרָה כְּמוֹ בָּסִיס לָהֶן. וְהַקֵּן עַצְמוֹ שֶׁבְּרֹאשָׁהּ - מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹף מֵבִיא עֵצָיו מִמָּקוֹם אַחֵר.

יג. נָטַל מִמֶּנָּה עֵצִים, אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה. הִסִּיק בָּהֶן אֶת הַתַּנּוּר - יֵצֶן [יקורר], וְאַחַר כָּךְ יַסִּיק בְּעֵצִים שֶׁל הֶתֵּר וְיֹאפֶה בוֹ. אָפָה בוֹ אֶת הַפַּת, וְלֹא צִנְּנוֹ - הַפַּת אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה. נִתְעָרְבָה בַּאֲחֵרוֹת - יוֹלִיךְ דְּמֵי אוֹתָהּ הַפַּת לְיָם הַמֶּלַח כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵהָנֶה בָּהּ, וּשְׁאָר הַכִּכָּרוֹת מֻתָּרוֹת.

יד. נָטַל מִמֶּנָּה כַּדְכֹּד [מחט האורגים עשויה מעץ] וְאָרַג בּוֹ אֶת הַבֶּגֶד, אָסוּר בַּהֲנָאָה; נִתְעָרֵב בִּבְגָדִים אֲחֵרִים, יוֹלִיךְ דְּמֵי אוֹתוֹ הַבֶּגֶד לְיָם הַמֶּלַח, וּשְׁאָר הַבְּגָדִים מֻתָּרִין. וּמֻתָּר לִטַּע תַּחְתֶּיהָ יְרָקוֹת - בֵּין בִּימוֹת הַחַמָּה שֶׁהֵן צְרִיכִין לְצֵל, בֵּין בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים; מִפְּנֵי שֶׁצֵּל הָאֲשֵׁרָה שֶׁהוּא אָסוּר עִם הַקַּרְקַע שֶׁאֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת, גּוֹרְמִין לִירָקוֹת אֵלּוּ לִצְמֹחַ, וְכָל שֶׁדָּבָר אָסוּר וְדָבָר מֻתָּר גּוֹרְמִין לוֹ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר בְּכָל מָקוֹם. לְפִיכָךְ, שָׂדֶה שֶׁזִּבְּלָהּ בְּזֶבֶל עֲבוֹדָה זָרָה, מֻתָּר לִזְרֹעַ אוֹתָהּ; וּפָרָה שֶׁפִּטְּמָהּ בְּכַרְשִׁינֵי [מין קטניות] עֲבוֹדָה זָרָה, תֹּאכַל. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

טו. בָּשָׂר אוֹ יַיִן אוֹ פֵּרוֹת שֶׁהֻכְּנִיסוּם לְהַקְרִיבָן לַעֲבוֹדָה זָרָה - לֹא נֶאֱסְרוּ בַּהֲנָאָה אַף עַל פִּי שֶׁהִכְנִיסוּ אוֹתָן לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה, עַד שֶׁיַּקְרִיבוּם לְפָנֶיהָ; הִקְרִיבוּם לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה, נַעֲשׂוּ תִּקְרֹבֶת, וַאַף עַל פִּי שֶׁחָזְרוּ וְהוֹצִיאוּם, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין לְעוֹלָם. וְכָל הַנִּמְצָא בְּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה, אֲפִלּוּ מַיִם וּמֶלַח - אָסוּר בַּהֲנָאָה מִן הַתּוֹרָה; וְהָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כָּל שֶׁהוּא, לוֹקֶה.

טז. הַמּוֹצֵא כְּסוּת וְכֵלִים וּמְעוֹת בְּרֹאשׁ עֲבוֹדָה זָרָה - אִם מְצָאָן דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; וְאִם מְצָאָן דֶּרֶךְ כָּבוֹד, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין. כֵּיצַד? מָצָא כִּיס מָעוֹת תָּלוּי בְּצַוָּארָהּ, כְּסוּת מְקֻפֶּלֶת וּמֻנַּחַת עַל רֹאשָׁהּ, כְּלֵי כָּפוּי עַל רֹאשָׁהּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. מָצָא בְּרֹאשָׁהּ דָּבָר שֶׁכַּיּוֹצֵא בּוֹ קָרֵב לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ [בבית המקדש], הֲרֵי זֶה אָסוּר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁמְּצָאָן חוּץ לִמְקוֹם עֲבוֹדָתוֹ; אֲבָל אִם מְצָאָם בִּפְנִים - בֵּין דֶּרֶךְ כָּבוֹד בֵּין דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן, בֵּין דָּבָר הָרָאוּי לַמִּזְבֵּחַ בֵּין דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַמִּזְבֵּחַ - כָּל הַנִּמְצָא בִּפְנִים אָסוּר, אֲפִלּוּ מַיִם וּמֶלַח. וּפְעוֹר וּמַרְקוּלִיס - כָּל הַנִּמְצָא עִמָּהֶן בֵּין בִּפְנִים בֵּין בַּחוּץ, אָסוּר בַּהֲנָאָה. וְכֵן אַבְנֵי מַרְקוּלִיס - כָּל אֶבֶן הַנִּרְאֵית שֶׁהִיא עִמּוֹ [- סמוכה לו], אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה.

יז. עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהָיָה לָהּ מֶרְחָץ אוֹ גִּנָּה - נֶהֱנִין בָּהֶם שֶׁלֹּא בְּטוֹבָה [אין מחזיקין להם טובה], וְאֵין נֶהֱנִין בָּהֶם בְּטוֹבָה. הָיָה לָהּ וְלַאֲחֵרִים - נֶהֱנִין בָּהֶן וַאֲפִלּוּ בְּטוֹבַת הַכּוֹמְרִין, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתֵּן שָׂכָר.

יח. מֶרְחָץ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה - מֻתָּר לִרְחֹץ בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא נַעֲשָׂת שֵׁם לְנוֹאֵי לֹא לַעֲבוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהֵיהֶם" - בִּזְמַן שֶׁנּוֹהֲגִין בָּהּ מִנְהַג אֱלֹהוּת, וְלֹא בִּזְמַן שֶׁמְּבַזִּין אוֹתָן, כְּגוֹן זוֹ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת עַל הַבִּיב [חריץ ליציאת שופכין], וְהַכֹּל מַשְׁתִּינִין בְּפָנֶיהָ. וְאִם הָיְתָה דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ, אָסוּר לִכָּנֵס בּוֹ.

יט. סַכִּין שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁשָּׁחַט בָּהּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְקַלְקֵל; וְאִם הָיְתָה בְּהֵמָה מְסֻכֶּנֶת [נוטה למות] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקֵּן, וַהֲרֵי זֶה הַתִּקּוּן מֵהֲנָאַת מְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה. וְכֵן אָסוּר לַחְתּוֹךְ בָּהּ בָּשָׂר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקֵּן; וְאִם חָתַךְ דֶּרֶךְ הֶפְסֵד וְהַשְׁחָתָה, מֻתָּר.

הִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה פֶּרֶק ח

א. כָּל שֶׁאֵין בּוֹ תְּפוּסַת [מגע] יַד אָדָם [כגון הרים וגבעות], וְלֹא עָשָׂהוּ [כגון בעלי חיים] - אִם נֶעֱבַד, הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָאָה. לְפִיכָךְ, הַגּוֹיִם הָעוֹבְדִים אֶת הֶהָרִים, וְאֶת הַגְּבָעוֹת, וְאֶת הָאִילָנוֹת הַנְּטוּעִין מִתְּחִלָּתָן לְפֵרוֹת, וְאֶת הַמַּעְיָנוֹת הַנּוֹבְעִים לָרַבִּים, וְאֶת הַבְּהֵמָה - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּהֲנָאָה; וּמֻתָּר לֶאֱכֹל אוֹתָן הַפֵּרוֹת שֶׁנֶּעֱבְדוּ בִּמְקוֹם גִּדּוּלָתָן, וְאוֹתָהּ הַבְּהֵמָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, בְּהֵמָה שֶׁהֵקִּצָּת לַעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת בַּאֲכִילָה; בֵּין שֶׁהִקְּצוּהָ לְעָבְדָהּ, בֵּין שֶׁהִקְּצוּהָ לְהַקְרִיבָהּ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁאֵין הַבְּהֵמָה נֶאֱסֶרֶת? בְּשֶׁלֹּא עָשָׂה בָּהּ מַעֲשֶׂה לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה; אֲבָל אִם עָשָׂה בָּהּ מַעֲשֶׂה כָּל שֶׁהוּא, אֲסָרָהּ. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁשָּׁחַט בָּהּ סִימָן [קנה או וושט] לַעֲבוֹדָה זָרָה. עָשָׂה אוֹתָהּ חֲלִיפִין לַעֲבוֹדָה זָרָה [קיבל בהמה תמורת ע"ז] - אֲסָרָהּ, וְכֵן חֲלִיפֵי חֲלִיפִין; מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשֵׂת כִּדְמֵי עֲבוֹדָה זָרָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבֶהֱמַת עַצְמוֹ; אֲבָל אִם שָׁחַט בֶּהֱמַת חֲבֵרוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה אוֹ הֶחְלִיפָהּ - לֹא נֶאֱסְרָה, שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְקַרְקַע עוֹלָם, לֹא אֲסָרָהּ; חָפַר בָּהּ בּוֹרוֹת שִׂיחִין [חריצים ארוכים בקרקע] וּמְעָרוֹת [חצובות בסלע] לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, אֲסָרָהּ.

ב. מַיִם שֶׁעֲקָרָן הַגַּל [והוציאם מחוץ לים] וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהֶן, לֹא אֲסָרָן; נְטָלָן בִּידוֹ וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהֶן, אֲסָרָן. אַבְנֵי הַר שֶׁנִּדַּלְדְּלוּ [נעקרו ממקומם], וַעֲבָדָן בִּמְקוֹמָן - מֻתָּרוֹת, שֶׁהֲרֵי אֵין בָּהֶן תְּפוּסַת יַד אָדָם.

ג. יִשְׂרָאֵל שֶׁזָּקַף [העמיד] לְבֵנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהּ, וְלֹא הִשְׁתַּחֲוָה, וּבָא גּוֹי וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ - אֲסָרָהּ בַּהֲנָאָה, שֶׁזִּקִּיפָתָהּ מַעֲשֶׂה; וְכֵן אִם זָקַף בֵּיצָה, וּבָא גּוֹי וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ - אֲסָרָהּ. חָתַךְ דְּלַעַת וְכִיּוֹצֵא בָּהּ, וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ - אֲסָרָהּ; הִשְׁתַּחֲוָה לַחֲצִי הַדְּלַעַת, וַחֲצִי הָאַחֵר מְעֹרֶה [מחובר] בּוֹ - הֲרֵי זֶה אָסוּר מִסָּפֵק, שֶׁמָּא זֶה הַחֵצִי כְּמוֹ [בית] יָד לַחֲצִי הַנֶּעֱבָד. אֵילָן שֶׁנִּטְּעוֹ מִתְּחִלָּה שֶׁיְּהֵא נֶעֱבָד - אָסוּר בַּהֲנָאָה; וְזוֹ הִיא "אֲשֵׁרָה" הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה. הָיָה אִילָן נָטוּעַ, וְגִדְּעוּ וּפִסְלוּ [קיצצו] לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, אֲפִלּוּ הִבְרִיךְ [כפף ענף בקרקע וכיסהו בעפר] וְהִרְכִּיב [ענף מעץ אחר] בְּגוּפוֹ שֶׁל אִילָן, וְהוֹצִיא שָׂרִיגִים [ענפים] - כּוֹרֵת אֶת הַשָּׂרִיגִים, וְהֵם אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה; וּשְׁאָר הָאִילָן, מֻתָּר. וְכֵן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְאִילָן - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱסַר גּוּפוֹ - כָּל הַשָּׂרִיגִים וְהָעֲלִים וְהַלּוּלְבִין וְהַפֵּרוֹת שֶׁיּוֹצִיא כָּל זְמַן שֶׁהוּא נֶעֱבָד, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. אִילָן שֶׁהָיוּ הַגּוֹיִם מְשַׁמְּרִין אֶת פֵּרוֹתָיו, וְאוֹמְרִים שֶׁהֵם מוּכָנִים לַעֲשׂוֹת מֵהֶן שֵׁכָר לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית, וְעוֹשִׂין מֵהֶן שֵׁכָר, וְשׁוֹתִין אוֹתוֹ בְּיוֹם אֵידָם - הֲרֵי זֶה הָאִילָן אָסוּר בַּהֲנָאָה; מִפְּנֵי שֶׁסְּתָמוֹ שֶׁהוּא אֲשֵׁרָה, וּלְפִיכָךְ עוֹשִׂין בְּפֵרוֹתָיו כָּךְ, שֶׁזּוֹ הִיא חֵקֶה שֶׁל אֲשֵׁרָה.

ד. אילָן שֶׁמַּעֲמִידִין תַּחְתָּיו עֲבוֹדָה זָרָה - כָּל זְמַן שֶׁהִיא תַּחְתָּיו, אָסוּר בַּהֲנָאָה; נִטְלָה מִתַּחְתָּיו עֲבוֹדָה זָרָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָאִילָן עַצְמוֹ הוּא הַנֶּעֱבָד. בַּיִת שֶׁבָּנָה אוֹתוֹ הַגּוֹי מִתְּחִלָּה שֶׁיִּהְיֶה הַבַּיִת עַצְמוֹ נֶעֱבָד, וְכֵן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְבַיִת בָּנוּי - הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָאָה. הָיָה בָּנוּי, וְסִיְּדוּ וְכִיְּרוּ [קישטו] לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה עַד שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ - נוֹטֵל מַה שֶׁחִדֵּשׁ, וְהַחִדּוּשׁ אָסוּר בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂהוּ לְעָבְדוֹ; וּשְׁאָר הַבַּיִת, מֻתָּר. הִכְנִיס עֲבוֹדָה זָרָה לְתוֹךְ הַבַּיִת - כָּל זְמַן שֶׁהִיא שָׁם, הַבַּיִת אָסוּר בַּהֲנָאָה; הוֹצִיאָהּ, הֻתַּר הַבַּיִת. וְכֵן אֶבֶן שֶׁחֲצָבָהּ מִתְּחִלָּה לְעָבְדָהּ, אָסוּרָה בַּהֲנָאָה. הָיְתָה חֲצוּבָה, וְצִיְּרָהּ וְכִיְּרָהּ שֶׁתֵּעָבֵד - אֲפִלּוּ צִיֵּר וְכִיֵּר בְּגוּף הָאֶבֶן, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם סִיֵּד עָלֶיהָ - נוֹטֵל מַה שֶׁחִדֵּשׁ, וְהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה, הוֹאִיל וְנַעֲשָׂה שֶׁיֵּעָבֵד; וּשְׁאָר הָאֶבֶן, מֻתָּר.

ה. אֶבֶן שֶׁהֶעֱמִיד עָלֶיהָ עֲבוֹדָה זָרָה, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה כָּל זְמַן שֶׁהִיא עָלֶיהָ; סִלֵּק עֲבוֹדָה זָרָה, הָאֶבֶן מֻתֶּרֶת. מִי שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ סָמוּךְ לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה [וקיר אחד להם], וְנָפַל - אָסוּר לִבְנוֹתוֹ. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ [מרחיק ד' אמות], וּבוֹנֶה; וְאוֹתוֹ הָרֶוַח - מְמַלְּאֵהוּ קוֹצִים אוֹ צוֹאָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְחִיב בְּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה. הָיָה הַכֹּתֶל שֶׁלּוֹ וְשֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, יְדוֹן מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה: מֶחֱצָה שֶׁלּוֹ, מֻתָּר בַּהֲנָאָה; וְשֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר - אֲבָנָיו וְעֵצָיו וַעֲפָרוֹ, הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה.

ו. כֵּיצַד מְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה וּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁהֵן אֲסוּרִים בִּגְלָלָהּ, כְּגוֹן מְשַׁמְּשֶׁיהָ וְתִקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ? שׁוֹחֵק [טוחן] וְזוֹרֶה לָרוּחַ, אוֹ שׁוֹרֵף וּמְטִיל לְיָם הַמֶּלַח.

ז. דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ תְּפוּסַת יַד אָדָם, שֶׁנֶּעֱבַד, כְּגוֹן הָרִים וּבְהֵמָה וְאִילָן - אַף עַל פִּי שֶׁהַנֶּעֱבָד עַצְמוֹ מֻתָּר בַּהֲנָאָה, צִפּוּיָיו [אם הם מצופים] אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה; וְהַנַּהֲנֶה בְּכָל שֶׁהוּא מֵהֶן - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם". וְכָל צִפּוּיֵי עֲבוֹדָה זָרָה, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל מְשַׁמְּשֶׁיהָ.

ח. עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל גּוֹיִם, שֶׁבִּטְּלוּהָ גּוֹיִם קֹדֶם שֶׁתָּבוֹא לְיַד יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת בַּהֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ", כְּשֶׁבָּאוּ לְיָדֵינוּ וְהֵן נוֹהֲגִין בָּהֶם אֱלֹהוּת; אֲבָל אִם בִּטְּלוּם, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין.

ט. עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם; אֲפִלּוּ הָיָה לְגוֹי בָּהּ שֵׁתָּפוּת, אֵין בִּטּוּלוֹ מוֹעִיל כְּלוּם, אֶלָּא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה לְעוֹלָם, וּטְעוּנָה גְּנִיזָה. וְכֵן עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל גּוֹי שֶׁבָּאת לְיַד יִשְׂרָאֵל, וְאַחַר כָּךְ בִּטְּלָהּ הַגּוֹי - אֵין בִּטּוּלוֹ מוֹעִיל כְּלוּם, אֶלָּא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה לְעוֹלָם. וְאֵין יִשְׂרָאֵל מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה, וַאֲפִלּוּ בִּרְשׁוּת הַגּוֹי [שנתן לו רשות לבטל אלילו]. גּוֹי קָטָן אוֹ שׁוֹטֶה, אֵינוֹ מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה. וְגוֹי שֶׁבִּטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה - בֵּין שֶׁלּוֹ, בֵּין שֶׁל גּוֹיִם אֲחֵרִים, בְּעַל כָּרְחוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֲנָסוֹ יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ - הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה; וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא הַגּוֹי הַמְבַטֵּל עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה; אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד, אֵין בִּטּוּלוֹ בִּטּוּל. הַמְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה, בִּטֵּל מְשַׁמְּשֶׁיהָ; בִּטֵּל מְשַׁמְּשֶׁיהָ, מְשַׁמְּשֶׁיהָ מֻתָּרִין, וְהִיא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה, עַד שֶׁיְּבַטְּלָהּ. וְתִקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה, אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם.

י. כֵּיצַד מְבַטְּלָהּ? קָטַע רֹאשׁ אָזְנָהּ, רֹאשׁ חָטְמָהּ, רֹאשׁ אֶצְבָּעָהּ, פְּחָסָהּ [מיעכה] בְּפָנֶיהָ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא חִסְּרָהּ, אוֹ שֶׁמְּכָרָהּ לְצוֹרֵף יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה. אֲבָל אִם מִשְּׁכָנָהּ, אוֹ מְכָרָהּ לְגוֹי אוֹ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ צוֹרֵף, אוֹ שֶׁנָּפְלָה עָלֶיהָ מַפֹּלֶת וְלֹא פִּנָּהּ [את גל האבנים], גְּנָבוּהָ לִסְטִים וְלֹא תְּבָעָהּ [חיפשה], רָקַק בְּפָנֶיהָ, הִשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ, גְּרָרָהּ [גרר אותה], זָרַק בָּהּ אֶת הַצּוֹאָה - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ בְּטֵלָה.

יא. עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהִנִּיחוּהָ עוֹבְדֶיהָ בִּשְׁעַת שָׁלוֹם - מֻתֶּרֶת בַּהֲנָאָה, שֶׁהֲרֵי בִּטְּלוּהָ; בִּשְׁעַת מִלְחָמָה - אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִנִּיחוּהָ אֶלָּא מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה. עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁנִּשְׁבְּרָה מֵאֵלֶיהָ - שְׁבָרֶיהָ אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה, עַד שֶׁיְּבַטְּלוּהָ; לְפִיכָךְ, הַמּוֹצֵא שִׁבְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, שֶׁמָּא לֹא בִּטְּלוּהָ הַגּוֹיִם. וְאִם הָיְתָה שֶׁל פְּרָקִים [עשויה מכמה חלקים], וְהֶדְיוֹט יָכוֹל לְהַחְזִירָהּ - צָרִיךְ לְבַטֵּל כָּל פֶּרֶק וּפֶרֶק מִפְּרָקֶיהָ; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחְזִירָהּ - כֵּיוָן שֶׁבִּטֵּל אֵבֶר אֶחָד מִמֶּנָּהּ, בָּטְלוּ כָּל הַשְּׁבָרִים.

יב. מִזְבֵּחַ עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁנִּפְגַּם - עֲדַיִן הוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה, עַד שֶׁיִּנָּתֵץ רֻבּוֹ בְּיַד הַגּוֹיִם; וּבִימוֹס [אבן בסיס לע"ז] שֶׁנִּפְגַּם, מֻתָּר. אֵי זֶה הוּא בִּימוֹס וְאֵי זֶה הוּא מִזְבֵּחַ? בִּימוֹס, אֶבֶן אַחַת; מִזְבֵּחַ, אֲבָנִים הַרְבֵּה. וְכֵיצַד מְבַטְּלִין אַבְנֵי [עבודה זרה ששמה] מַרְקוּלִיס? כֵּיוָן שֶׁבָּנָה בָּהֶן בִּנְיָן, אוֹ חִפָּה [ריצף] בָּהֶן אֶת הַדְּרָכִים, וְכֵיוֹצֵא בָּאֵלּוּ - הֲרֵי הֵן מֻתָּרִין בַּהֲנָאָה. כֵּיצַד מְבַטְּלִין אֶת הָאֲשֵׁרָה? קְרֻסֵּם [קטף] מִמֶּנָּה עָלֶה, זֶרֶד [קצץ] מִמֶּנָּה יוֹנֵק [ענף רך], נָטַל מִמֶּנָּה מַקֵּל אוֹ שַׁרְבִיט, אוֹ שֶׁשְּׁפָיָהּ [שייפה] שֶׁלֹּא לְצָרְכָּהּ - הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה. שְׁפָיָהּ לְצָרְכָּהּ - הִיא אֲסוּרָה, וּשְׁפָיֶיהָ [הנסרים שמתקלפים בעת השיוף] מֻתָּרִין. וְאִם הָיְתָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל - בֵּין לְצָרְכָּהּ בֵּין לְצָרְכוֹ, בֵּין הִיא וּבֵין שְׁפָיֶיהָ אֲסוּרִין לְעוֹלָם; שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֵין לָהּ בִּטּוּל לְעוֹלָם.

הִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה פֶּרֶק ט

א. שְׁלֹשָׁה יָמִים לִפְנֵי אִידֵיהֶם [חגם] שֶׁל גּוֹיִם, אָסוּר לִקַּח מֵהֶם וְלִמְכֹּר לָהֶם דָּבָר הַמִּתְקַיֵּם [המשתמר לזמן], וְלִלְווֹת מֵהֶן וּלְהַלְווֹתָם, וּלְפָרְעָן וְלִפָּרַע מֵהֶן מִלְּוֶה שֶׁבִּשְׁטָר אוֹ שֶׁעַל הַמַּשְׁכּוֹן. אֲבָל מִלְּוֶה עַל פֶּה נִפְרָעִין מֵהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמַצִּיל מִיָּדָם; וּמֻתָּר לִמְכֹּר לָהֶן דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם, כְּגוֹן יְרָקוֹת וְתַבְשִׁיל, עַד יוֹם אִידָם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל בִּשְׁאָר אֲרָצוֹת, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא יוֹם אִידָם בִּלְבַד. עָבַר וְנָשָׂא וְנָתַן עִמָּהֶן בְּאוֹתָן הַשְּׁלֹשָׁה יָמִים, הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָאָה; וְהַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִמָּהֶם בְּיוֹם אִידָם, הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָאָה.

ב. וְאָסוּר לִשְׁלֹחַ דּוֹרוֹן [מתנה] לְגוֹי בְּיוֹם אִידוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן נוֹדַע לוֹ שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בַּעֲבוֹדָה זָרָה, וְאֵינוֹ עוֹבְדָהּ. וְכֵן גּוֹי שֶׁשָּׁלַח דּוֹרוֹן לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם אִידָם, לֹא יְקַבְּלֶנּוּ מִמֶּנּוּ; וְאִם חָשַׁשׁ לְאֵיבָה [אם יסרב], נוֹטְלוֹ בְּפָנָיו, וְאֵינוֹ נֶהֱנֶה בּוֹ - עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ שֶׁזֶּה הַגּוֹי אֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה וְאֵינוֹ מוֹדֶה בָּהּ.

ג. הָיָה אִידָם שֶׁל אוֹתָם הַגּוֹיִם יָמִים רַבִּים, שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה אוֹ עֲשָׂרָה - כָּל אוֹתָן הַיָּמִים כְּיוֹם אֶחָד הֵן, וְכֻלָּן אֲסוּרִין עִם שְׁלֹשָׁה יָמִים שֶׁלִּפְנֵיהֶן.

ד. הַנּוֹצְרִים - עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הֵם, וְיוֹם רִאשׁוֹן יוֹם אֵידָם הוּא. לְפִיכָךְ, אָסוּר לָשֵׁאת וְלָתֵת עִמָּהֶם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, יוֹם חֲמִישִׁי וְיוֹם שִׁשִּׁי שֶׁבְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר יוֹם רִאשׁוֹן עַצְמוֹ, שֶׁהוּא אָסוּר בְּכָל מָקוֹם. וְכֵן נוֹהֲגִים עִמָּהֶם בְּכָל אֵידֵיהֶם.

ה. יוֹם שֶׁמִּתְכַּנְּסִין בּוֹ הַגּוֹיִם לְהַעֲמִיד לָהֶן מֶלֶךְ, וּמַקְרִיבִין וּמְקַלְּסִין לֵאלֹהֵיהֶן - יוֹם אֵידָם הוּא, וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר אֵידֵיהֶן. אֲבָל גּוֹי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֵיד לְעַצְמוֹ, וּמוֹדֶה לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלּוֹ, וּמְקַלְּסָהּ בַּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד בּוֹ, בְּיוֹם תִּגְלַחַת זְקָנוֹ אוֹ בְּלוֹרִיתוֹ, בַּיּוֹם שֶׁעָלָה בּוֹ מִן הַיָּם אוֹ שֶׁיָּצָא בּוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִים, בַּיּוֹם שֶׁעָשָׂה בּוֹ מִשְׁתֶּה לִבְנוֹ [לנישואיו], וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - אֵין אָסוּר אֶלָּא אוֹתוֹ הַיּוֹם וְאוֹתוֹ הָאִישׁ בִּלְבַד. וְכֵן יוֹם שֶׁיָּמוּת לָהֶן בּוֹ מֵת וְיַעֲשׂוּ אוֹתוֹ אֵיד, אוֹתָם הָעוֹשִׂים אֲסוּרִין אוֹתוֹ הַיּוֹם; וְכָל מִיתָה שֶׁשּׂוֹרְפִין בָּהּ כֵּלִים וּמַקְטִירִין קְטֹרֶת, בְּיָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה. אֵין יוֹם הָאֵיד אָסוּר, אֶלָּא לָעוֹבְדִין בּוֹ בִּלְבַד; אֲבָל הַגּוֹיִם שֶׁשְּׂמֵחִים בּוֹ וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ מִנְּהָג, אוֹ מִפְּנֵי כְּבוֹד הַמֶּלֶךְ, אֲבָל הֵם אֵין מוֹדִין בּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין לָשֵׁאת וְלָתֵת עִמָּהֶן.

ו. דְּבָרִים שֶׁהֵן מְיֻחָדִין לְמִין מִמִּינֵי עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר לִמְכֹּר לְעוֹבְדֵי אוֹתָהּ עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם לְעוֹלָם. וּדְבָרִים שֶׁאֵינָן מְיֻחָדִין לָהּ מֻתָּר לִמְכֹּר אוֹתָם סְתָם; וְאִם פֵּרֵשׁ הַגּוֹי שֶׁהוּא קוֹנֶה אוֹתָם לַעֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר לִמְכֹּר לוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן פְּסָלוֹ מִלְּהַקְרִיבוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה, לְפִי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין חָסֵר לַעֲבוֹדָה זָרָה.

ז. הָיוּ מְעֹרָבִים דְּבָרִים הַמְיֻחָדִין עִם דְּבָרִים שֶׁאֵין מְיֻחָדִין, כְּגוֹן לְבוֹנָה זַכָּה [המשמשת לע"ז] בִּכְלַל לְבוֹנָה שְׁחוֹרָה - מוֹכֵר הַכֹּל סְתָם, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִלְקֵט הַזַּכָּה לְבַדָּהּ לַעֲבוֹדָה זָרָה; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ח. כְּשֵׁם שֶׁאֵין מוֹכְרִין לַגּוֹיִם דְּבָרִים שֶׁמְּחַזְּקִין בָּהֶן יְדֵיהֶן לַעֲבוֹדָה זָרָה - כָּךְ אֵין מוֹכְרִין לָהֶם דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֶזֶק לָרַבִּים, כְּגוֹן דֻּבִּים וַאֲרָיוֹת, וּכְלֵי זַיִן [כלי מלחמה] וּכְבָלִים וְשַׁלְשְׁלְיוֹת. וְאֵין מַשְׁחִיזִין לָהֶם אֶת הַזַּיִן. וְכָל שֶׁאָסוּר לִמְכֹּרוֹ לְגוֹי, אָסוּר לִמְכֹּרוֹ לְיִשְׂרָאֵל הֶחָשׁוּד לִמְכֹּר לְגוֹי; וְכֵן אָסוּר לִמְכֹּר כְּלֵי נֶזֶק לְלִסְטִים יִשְׂרָאֵל.

ט. הָיוּ יִשְׂרָאֵל שׁוֹכְנִים בֵּינֵי הַגּוֹיִם, וְכָרְתוּ לָהֶם בְּרִית - מֻתָּר לָהֶם לִמְכֹּר כְּלֵי זַיִן לְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְגִיסוֹתָיו; מִפְּנֵי שֶׁעוֹשִׂים בָּהֶם מִלְחָמָה עִם צָרֵי הַמְּדִינָה לְהַצִּילָהּ, וְנִמְצְאוּ מְגִנִּים עָלֵינוּ - שֶׁהֲרֵי אָנוּ שְׁרוּיִין בְּתוֹכָם. עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עַבוֹדָה זָרָה - מֻתָּר לְהַלֵּךְ חוּצָה לָהּ, וְאָסוּר לְהִכָּנֵס לְתוֹכָהּ. הָיָה חוּצָה לָהּ עֲבוֹדָה זָרָה, מֻתָּר לְהַלֵּךְ בְּתוֹכָהּ.

י. הַמְהַלֵּךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אָסוּר לוֹ לַעֲבֹר בְּעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהַדֶּרֶךְ מְיֻחֶדֶת לְאוֹתוֹ מָקוֹם [רק דרכה ניתן להגיע אליו]; אֲבָל אִם יֵשׁ שָׁם דֶּרֶךְ אַחֶרֶת וְנִקְרָה [קרה מקרה] וְהָלַךְ בָּזוֹ, מֻתָּר.

יא. וְאָסוּר לִבְנוֹת עִם הַגּוֹיִם, כִּפָּה [חדר] שֶׁמַּעֲמִידִים בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה; וְאִם עָבַר וּבָנָה, שְׂכָרָהּ מֻתָּר. אֲבָל בּוֹנֶה הוּא לְכַתְּחִלָּה, הַטְרַקְלִין אוֹ הֶחָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אוֹתָהּ הַכִּפָּה.

יב. עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה, וְהָיוּ בָהּ חֲנֻיּוֹת מְעֻטָּרוֹת [מקושטות] וְשֶׁאֵינָן מְעֻטָּרוֹת - הַמְעֻטָּרוֹת, אָסוּר לְהַנּוֹת בָּהֶן בְּכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָן, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן, שֶׁבִּגְלַל עֲבוֹדָה זָרָה נִתְעַטְּרוּ; וְשֶׁאֵינָן מְעֻטָּרוֹת, מֻתָּרוֹת בַּהֲנָאָה. חֲנֻיּוֹת שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה - אָסוּר לִשְׁכָּרָן, מִפְּנֵי שֶׁמְּהַנֶּה עֲבוֹדָה זָרָה.

יג. הַמּוֹכֵר בֵּיתוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה - דָּמָיו אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה, וְיוֹלִיךְ אוֹתָן לְיָם הַמֶּלַח; אֲבָל גּוֹיִם שֶׁאָנְסוּ יִשְׂרָאֵל וְגָזְלוּ בֵּיתוֹ וְהֶעֱמִידוּ בּוֹ עֲבוֹדָה זָרָה, דָּמָיו מֻתָּרִין; וְכוֹתֵב [שטר מכירה] וּמַעֲלֶה בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶם [חותם בפני בית דיניהם].

יד. וַחֲלִילִין [כלי נשיפה המשמשים להספד] שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר לִסְפֹּד בָּהֶן. הוֹלְכִין לִירִיד שֶׁל גּוֹיִם, וְלוֹקְחִין מֵהֶם בְּהֵמָה וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת בְּגִיוֹתָן, וּבָתִּים שָׂדוֹת וּכְרָמִים; וְכוֹתֵב וּמַעֲלֶה בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמַצִּיל מִיָּדָם [שתהיה בידו ראיה]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּלוֹקֵחַ מִבַּעַל הַבַּיִת שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן מֶכֶס. אֲבָל הַלּוֹקֵחַ שָׁם מִן הַתַּגָּר [סוחר] - אָסוּר; מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹתֵן מֶכֶס, וְהַמֶּכֶס לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְנִמְצָא זֶה מְהַנֶּה עֲבוֹדָה זָרָה. עָבַר וְלָקַח מִן הַתַּגָּר - אִם בְּהֵמָה לָקַח, נוֹשֵׂר [מפיל] פַּרְסוֹתֶיהָ מִן הָאַרְכֻּבָּה וּלְמַטָּה; וְאִם כְּסוּת וְכֵלִים לָקַח, יַרְקִבוּ; לָקַח מָעוֹת וּכְלֵי מַתָּכוֹת, יוֹלִיכֵם לְיָם הַמֶּלַח; לָקַח עֲבָדִים, לֹא מַעֲלִין [מן הבור אם נפלו לתוכו] וְלֹא מוֹרִידִין [לבור].

טו. גּוֹי שֶׁעָשָׂה מִשְׁתֶּה לִבְנוֹ אוֹ לְבִתּוֹ, אָסוּר לְהַנּוֹת מִסְּעוּדָתוֹ; וַאֲפִלּוּ לְאֻכָּל הַיִּשְׂרְאֵלִי וְלִשְׁתּוֹת מִשֶּׁלּוֹ שָׁם - אָסוּר, הוֹאִיל וּבְמִסְבַּת הַגּוֹיִם אֲכָלוֹ. וּמֵאֵימָתַי אָסוּר לֶאֱכֹל אֶצְלוֹ? מִשֶּׁיַּתְחִיל לַעֲסֹק וּלְהָכִין צָרְכֵי הַסְּעוּדָה, וְכָל יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, וּלְאַחַר הַמִּשְׁתֶּה שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאִם עָשָׂה סְעוּדָה אַחֶרֶת מְחֻמַּת הַנִּשּׂוּאִין, אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - אָסוּר, עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְכָל הַהֶרְחֵק הַזֶּה - מִפְּנֵי עֲבוֹדָה זָרָה הוּא [שלא ימשך אחריה], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקָרָא לְךָ, וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ - וְלָקַחְתָּ מִבְּנֹתָיו לְבָנֶיךָ, וְזָנוּ בְנֹתָיו אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן, וְהִזְנוּ אֶת בָּנֶיךָ".

טז. בַּת יִשְׂרָאֵל לֹא תָּנִיק אֶת בְּנָהּ שֶׁל נָכְרִית, מִפְּנֵי שֶׁמְּגַדֶּלֶת בֵּן לַעֲבוֹדָה זָרָה; וְלֹא תְּיַלֵּד אֶת הַנָּכְרִית. אֲבָל מְיַלֶּדֶת הִיא בְּשָׂכָר, מִשּׁוּם אֵיבָה [שנאה]. וְהַנָּכְרִית מְיַלֶּדֶת אֶת בַּת יִשְׂרָאֵל, וּמְנִיקָה אֶת בְּנָהּ - בִּרְשׁוּתָהּ [ברשות היהודיה], כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּהַרְגֶנּוּ.

יז. הַהוֹלְכִין לְתַרְפּוּת [בית עבודת כוכבים], אָסוּר לָשֵׁאת וְלָתֵת עִמָּהֶן. וְהַבָּאִין [חוזרין משם], מֻתָּרִין; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיוּ קְשׁוּרִין זֶה בָּזֶה [חבורות חבורות] - שֶׁאִם הָיוּ קְשׁוּרִין, שֶׁמָּא דַּעְתָּן לַחֲזוֹר. וְיִשְׂרָאֵל הַהוֹלֵךְ לְתַרְפּוּת - בַּהֲלִיכָה מֻתָּר לָשֵׁאת וְלָתֵת עִמּוֹ, שֶׁמָּא יַחֲזוֹר בּוֹ; וּבַחֲזִירָה, אָסוּר. יִשְׂרָאֵל מְשַׁמֵּד - בֵּין בַּהֲלִיכָה בֵּין בַּחֲזִירָה, אָסוּר.

יח. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָלַךְ לִירִיד שֶׁל גּוֹיִם, בַּחֲזִירָה אָסוּר לָשֵׁאת וְלָתֵת עִמּוֹ, שֶׁמָּא עֲבוֹדָה זָרָה מָכַר לָהֶן שָׁם, וּדְמֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה; וּבְיַד גּוֹי, מֻתָּרִין. וּמִפְּנֵי זֶה, נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין עִם הַגּוֹי הַבָּא מִן הַתַּרְפּוּת, וְאֵין נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין עִם יִשְׂרָאֵל הַבָּא מִן הַתַּרְפּוּת, וְלֹא עִם הַמְשַׁמֵּד, לֹא בַּהֲלִיכָתוֹ וְלֹא בַּחֲזִירָתוֹ.

יום שני כ"ו אייר ה'תש"ע

הִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה פֶּרֶק י

א. אֵין כּוֹרְתִין בְּרִית לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, כְּדֵי שֶׁנַּעֲשֶׂה עִמָּהֶן שָׁלוֹם וְנַנִּיחַ אוֹתָם לְעָבְדָם - שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית"; אֶלָּא יַחְזְרוּ מֵעֲבוֹדָתָה, אוֹ יֵהָרְגוּ. וְאָסוּר לְרַחֵם עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחָנֵּם". לְפִיכָךְ, אִם רָאָה עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה אוֹבֵד אוֹ טוֹבֵעַ בַּנָּהָר, לֹא יַעֲלֵנוּ; רָאָהוּ לָקוּחַ לָמוּת, לֹא יַצִּילֶנּוּ. אֲבָל לְאַבְּדוֹ בְּיָדוֹ, אוֹ לְדָחֳפוֹ לְבוֹר, וְכַיּוֹצֵא בָזֶה - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה עִמָּנוּ מִלְחָמָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּגוֹי. אֲבָל מוֹסְרֵי יִשְׂרָאֵל [מלשינים], וְהַמִּינִים, וְהָאֶפִּיקוֹרוֹסִים - מִצְוָה לְאַבְּדָן בְּיָד, וּלְהוֹרִידָן לִבְאֵר שַׁחַת; מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְצָרִין לְיִשְׂרָאֵל, וּמְסִירִין אֶת הָעָם מֵאַחֲרֵי ה', כְּיֵשׁוּעַ הַנּוֹצְרִי וְתַלְמִידָיו, וְצָדוֹק וּבֵיתוֹס וְתַלְמִידֵיהֶן [תלמידי חכמים שיצאו לתרבות רעה] - "וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב".

ב. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁאָסוּר לְרַפֵּאת עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, אֲפִלּוּ בְּשָׂכָר. וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא מֵהֶן, אוֹ שֶׁהָיָה חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם אֵיבָה - מְרַפֵּא בְּשָׂכָר; אֲבָל בְּחִנָּם אָסוּר. וְגֵר תּוֹשָׁב [שקיבל ז' מצוות] - הוֹאִיל וְאַתָּה מְצַוֶּה לְהַחְיוֹתוֹ, מְרַפְּאִין אוֹתוֹ בְּחִנָּם.

ג. אֵין מוֹכְרִין לָהֶם בָּתִּים וְשָׂדוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבְסוּרְיָא [ארצות שכבש דוד] - מוֹכְרִין לָהֶם בָּתִּים, אֲבָל לֹא שָׂדוֹת. וּמַשְׁכִּירִין לָהֶם בָּתִּים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲשֵׂם שְׁכוּנָה - וְאֵין שְׁכוּנָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה. וְאֵין מַשְׁכִּירִין לָהֶם שָׂדוֹת; וּבְסוּרְיָא, מַשְׁכִּירִין לָהֶם שָׂדוֹת. וּמִפְּנֵי מָה הֶחְמִירוּ בְּשָׂדֶה? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁתַּיִם - מַפְקִיעָהּ מִן הַמַּעַשְׂרוֹת, וְנוֹתֵן לָהֶם חֲנָיָה בַּקַּרְקַע. וּמֻתָּר לִמְכֹּר לָהֶם בָּתִּים וְשָׂדוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ אַרְצֵנוּ.

ד. אַף בְּמָקוֹם שֶׁהִתִּירוּ לְהַשְׁכִּיר, לֹא לְבֵית דִּירָה הִתִּירוּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַכְנִיס לְתוֹכָהּ עֲבוֹדָה זָרָה, וְנֶאֱמַר: "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ"; אֲבָל מַשְׁכִּיר לָהֶם בָּתִּים, לַעֲשׂוֹתָם אוֹצָר [מחסן]. וְאֵין מוֹכְרִין לָהֶם פֵּרוֹת וּתְבוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶם בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע; אֲבָל מוֹכֵר הוּא מִשֶּׁיָּקֵץ, אוֹ מוֹכֵר לוֹ עַל מְנַת לָקֵץ וְקוֹצֵץ. וּמִפְּנֵי מָה אֵין מוֹכְרִין לָהֶם בִּמְחֻבָּר? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחָנֵּם", לֹא תִתֵּן לָהֶם חֲנָיָה בַּקַּרְקַע; שֶׁאִם לֹא יִהְיֶה לָהֶם קַרְקַע, יְשִׁיבָתָן יְשִׁיבַת עֲרַאי הִיא. וְכֵן אָסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָן, וַאֲפִלּוּ לוֹמַר: כַּמָּה נָאֶה גּוֹי זֶה בְּצוּרָתוֹ; קַל וָחֹמֶר שֶׁיְּסַפֵּר בְּשֶׁבַח מַעֲשָׂיו, אוֹ שֶׁיְּחַבֵּב דָּבָר מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחָנֵּם" - לֹא יִהְיֶה לָהֶם חֵן בְּעֵינֶיךָ, מִפְּנֵי שֶׁגּוֹרֵם לְהִדָּבֵק עִמּוֹ וְלִלְמֹד מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים. וְאָסוּר לִתֵּן לָהֶם מַתָּנוֹת חִנָּם; אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְגֵר תּוֹשָׁב - שֶׁנֶּאֱמַר: "לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ, אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי", בִּמְכִירָה, לֹא בִּנְתִינָה.

ה. מְפַרְנְסִים עֲנִיֵּי גּוֹיִם עִם עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם; וְאֵין מְמַחִין בִּידֵי עֲנִיֵּי גּוֹיִם בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. וְשׁוֹאֲלִים בְּשְׁלוֹמָם, וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם אֵידָם, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם; וְאֵין כּוֹפְלִין לָהֶן שָׁלוֹם ["שלום שלום"] לְעוֹלָם. וְלֹא יִכָּנֵס לְבֵיתוֹ שֶׁל נָכְרִי בְּיוֹם אֵידוֹ לָתֵת לוֹ שָׁלוֹם; מְצָאוֹ בַּשּׁוּק, נוֹתֵן לוֹ שָׁלוֹם בְּשָׂפָה רָפָה וְכֹבֶד רֹאשׁ.

ו. אֵין כָּל הַדְּבָרִים הָאֲלוּ אֲמוּרִים, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל לְבֵין הָאֻמּוֹת, אוֹ בִּזְמַן שֶׁיַּד הַגּוֹיִם תַּקִּיפָה. אֲבָל בִּזְמַן שֶׁיַּד יִשְׂרָאֵל תַּקִּיפָה עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, אָסוּר לָנוּ לְהַנִּיחַ גּוֹי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה בֵּינֵינוּ; אֲפִלּוּ יוֹשֵׁב יְשִׁיבַת עֲרַאי, אוֹ עוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם לִסְחוֹרָה, לֹא יַעֲבֹר בְּאַרְצֵנוּ, אֶלָּא עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ - שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ", אֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה. וְאִם קִבֵּל עָלָיו שֶׁבַע מִצְוֹת, הֲרֵי זֶה גֵּר תּוֹשָׁב. וְאֵין מְקַבְּלִין גֵּר תּוֹשָׁב, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג; אֲבָל שֶׁלֹּא בִּזְמַן הַיּוֹבֵל, אֵין מְקַבְּלִין אֶלָּא גֵּר צֶדֶק בִּלְבַד.

הִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה פֶּרֶק יא

א. אֵין הוֹלְכִין בְּחֻקּוֹת הַגּוֹיִם, וְלֹא מְדַמִּין לָהֶם - לֹא בַּמַּלְבּוּשׁ, וְלֹא בַּשֵּׂעָר, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקַּת הַגּוֹי", וְנֶאֱמַר: "וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ", וְנֶאֱמַר: "הִשָּׁמֶר לְךָ, פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם". הַכֹּל בְּעִנְיָן אֶחָד הוּא מַזְהִיר: שֶׁלֹּא יִדַּמֶּה לָהֶם - אֶלָּא יִהְיֶה הַיִּשְׂרְאֵלִי מֻבְדָּל מֵהֶם וְיָדוּעַ [ניכר] בְּמַלְבּוּשׁוֹ וּבִשְׂאָר מַעֲשָׂיו, כְּמוֹ שֶׁהוּא מֻבְדָּל מֵהֶם בְּמַדָּעוֹ וּבְדֵעוֹתָיו [תורתו ומידותיו]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וָאַבְדֵּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים". לֹא יִלְבַּשׁ בְּמַלְבּוּשׁ הַמְיֻחָד לָהֶן, וְלֹא יְגַדֵּל צִיצִית [קצוות שער שמעל המצח] כְּמוֹ צִיצִית רֹאשָׁם, וְלֹא יְגַלַּח מִן הַצְּדָדִין וְיַנִּיחַ הַשֵּׂעָר בָּאֶמְצַע כְּמוֹ שֶׁהֵן עוֹשִׂין, וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'בְּלוֹרִית'; וְלֹא יְגַלַּח הַשֵּׂעָר מִכְּנֶגֶד פָּנָיו מֵאֹזֶן לְאֹזֶן וְיַנִּיחַ הַפֶּרַע [קבוצת שערות ארוכות] מִלְּאַחֲרָיו כְּדַרְךְ שֶׁהֵן עוֹשִׂין, וְלֹא יִבְנֶה מְקוֹמוֹת כְּבִנְיַן הֵיכָלוֹת שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ בָּהֶן רַבִּים כְּמוֹ שֶׁהֵן עוֹשִׂין. וְכָל הָעוֹשֶׂה אַחַת מֵאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - לוֹקֶה.

ב. גּוֹי שֶׁהָיָה מִסְתַּפֵּר מִיִּשְׂרָאֵל - כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ קָרוֹב לִבְלוֹרִיתוֹ שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת לְכָל רוּחַ, שׁוֹמֵט [מסלק] אֶת יָדוֹ.

ג. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה קָרוֹב לַמַּלְכוּת, וְצָרַךְ לֵישֵׁב לִפְנֵי מַלְכֵיהֶם, וְהָיָה לוֹ גְּנַאי לְמִי שֶׁלֹּא יִדַּמֶּה לָהֶם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִלְבֹּשׁ כְּמַלְבּוּשִׁים שֶׁלָּהֶם, וּלְגַלֵּחַ כְּנֶגֶד פָּנָיו כְּדַרְךְ שֶׁהֵן עוֹשִׂין.

ד. אֵין מְנַחֲשִׁין כְּגוֹיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְנַחֲשׁוּ". כֵּיצַד הוּא הַנִּחוּשׁ? כְּגוֹן אֵלּוּ שֶׁאוֹמְרִים: 'הוֹאִיל וְנָפְלָה פִּתִּי מִפִּי', אוֹ 'נָפַל מַקְלִי מִיָּדִי, אֵינִי הוֹלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי הַיּוֹם, שֶׁאִם אֵלֵךְ אֵין חֲפָצַי נַעֲשִׂים'; 'הוֹאִיל וְעָבַר שׁוּעָל מִימִינִי, אֵינִי יוֹצֵא מִפֶּתַח בֵּיתִי הַיּוֹם, שֶׁאִם יָצָאתִי, יִפְגָּעֵנִי אָדָם רַמַּאי'. וְכֵן אֵלּוּ שֶׁשּׁוֹמְעִים צִפְצוּף הָעוֹפוֹת וְאוֹמְרִים: 'יִהְיֶה כָּךְ', וְ'לֹא יִהְיֶה כָּךְ', 'טוֹב לַעֲשׂוֹת דָּבָר פְּלוֹנִי', וְ'רַע לַעֲשׂוֹת דָּבָר פְּלוֹנִי'. וְכֵן אֵלּוּ שֶׁאוֹמְרִים: 'שְׁחוֹט תַּרְנְגֹלֶת זוֹ שֶׁקָּרָאת כְּמוֹ תַּרְנְגוֹל', 'תַּרְנְגוֹל זֶה שֶׁקָּרָא עַרְבִית [קרא כעורב], שְׁחַט'. וְכֵן הַמֵּשִׂים לְעַצְמוֹ סִימָנִים: 'אִם יֵאָרַע לִי דָּבָר כָּךְ וְכָךְ אֶעֱשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי, וְאִם לֹא יֵאָרַע לִי לֹא אֶעֱשֶׂה', כְּאֶלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם. וְכֹל כַּיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ, הַכֹּל אָסוּר; וְכָל הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מִפְּנֵי דָּבָר מִדְּבָרִים אֵלּוּ, לוֹקֶה.

ה. מִי שֶׁאָמַר: 'דִּירָה זוֹ שֶׁבָּנִיתִי, סִימָן טוֹב הָיְתָה עָלַי' [מאז הצלחתי בעסקי], 'אִשָּׁה זוֹ שֶׁנָּשָׂאתִי וּבְהֵמָה זוֹ שֶׁקָּנִיתִי מְבֹרֶכֶת הָיְתָה, וּמִעֵת שֶׁקְּנִיתִיהָ הֶעֱשַׁרְתִּי', וְכֵן הַשּׁוֹאֵל לְתִינוֹק: 'אֵיזֶה פָּסוּק אַתָּה לָמֵד'? אִם אָמַר לוֹ פָּסוּק מִן

הַבְּרָכוֹת, יִשְׁמַח וְיֹאמַר: 'זֶה סִימָן טוֹב' - כָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, מֻתָּר; הוֹאִיל וְלֹא כֵּוֵן מַעֲשָׂיו וְלֹא נִמְנַע מִלַּעֲשׂוֹת, אֶלָּא עֲשָׂה זֶה סִימָן לְעַצְמוֹ לְדָבָר שֶׁכְּבָר הָיָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

ו. אֵיזֶה הוּא קוֹסֵם? זֶה הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מִשְּׁאָר הַמַּעֲשִׂיּוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּשֹּׁם [יתנהג כמשתומם] וְתִפָּנֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ מִכָּל הַדְּבָרִים [יתנתק מסביבתו], עַד שֶׁיֹּאמַר דְּבָרִים שֶׁעֲתִידִין לִהְיוֹת, וְיֹאמַר: 'דָּבָר פְּלוֹנִי עָתִיד לִהְיוֹת', אוֹ 'אֵינוֹ הֹוֶה', אוֹ שֶׁיֹּאמַר שֶׁרָאוּי לַעֲשׂוֹת כָּךְ, וְהִזְהֲרוּ מִכָּךְ. יֵשׁ מִן הַקּוֹסְמִין שֶׁהוּא מְמַשְׁמֵשׁ בְּחוֹל אוֹ בַּאֲבָנִים, וְיֵשׁ מֵהֶן מִי שֶׁגּוֹהֵר [מתכופף] לָאָרֶץ וְצוֹעֵק, וְיֵשׁ מִי שֶׁמִּסְתַּכֵּל בְּמַרְאָה שֶׁל בַּרְזֶל אוֹ עֲשָׁשִׁית וּמְדַמִּין וְאוֹמְרִים. וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹחֵז מַקֵּל בְּיָדוֹ וְנִשְׁעָן עָלָיו, וּמַכֶּה בּוֹ עַד שֶׁתִּפָּנֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ וּמְדַבֵּר - הוּא שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר: "עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל, וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ".

ז. אָסוּר לִקְסֹם, וְלִשְׁאֹל לַקּוֹסֵם; אֶלָּא שֶׁהַשּׁוֹאֵל לַקּוֹסֵם, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת [מלקות מדרבנן]; אֲבָל הַקּוֹסֵם עַצְמוֹ, אִם עָשָׂה מַעֲשֶׂה מִכָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ. . . קֹסֵם קְסָמִים".

ח. אֵיזֶה הוּא מְעוֹנֵן? אֵלּוּ נוֹתְנֵי הָעִתִּים, שֶׁאוֹמְרִים בְּאִצְטַגְּנִינוּת [חכמת האסטרולוגיה] שֶׁלָּהֶן: 'יוֹם פְּלוֹנִי רַע, וְיוֹם פְּלוֹנִי טוֹב', 'יוֹם פְּלוֹנִי רָאוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה פְּלוֹנִית', 'שָׁנָה פְּלוֹנִית' אוֹ 'חֹדֶשׁ פְּלוֹנִי רַע לְדָבָר פְּלוֹנִי'.

ט. אָסוּר לְעוֹנֵן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה אֶלָּא הוֹדִיעַ אוֹתָן הַכִּזָּבִים שֶׁהַסְּכָלִים מְדַמִּין שֶׁהֵן דִּבְרֵי אֱמֶת וְדִבְרֵי חָכְמָה. וְכָל הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מִפְּנֵי הָאִצְטַגְּנִינוּת, וְכֵוֵן מְלַאכְתּוֹ אוֹ הֲלִיכָתוֹ בְּאוֹתוֹ הָעֵת שֶׁקָּבְעוּ הוֹבְרֵי שָׁמַיִם [אסטרולוגים] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְעוֹנְנוּ". וְכֵן הָאוֹחֵז אֶת הָעִתִּים, וּמְדַמֶּה בִּפְנֵי הָרוֹאִים שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה תִּמָּהוֹן וְהוּא לֹא עָשָׂה - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל מְעוֹנֵן, וְלוֹקֶה.

י. אֵיזֶה הוּא חוֹבֵר ["וחובר חבר"]? זֶה שֶׁמְּדַבֵּר בִּדְבָרִים שֶׁאֵינָן לְשׁוֹן עַם [הברות בעלמא] וְאֵין לָהֶן עִנְיָן [משמעות], וּמַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ בְּסִכְלוּתוֹ שֶׁאוֹתָן הַדְּבָרִים מוֹעִילִין, עַד שֶׁהֵן אוֹמְרִים שֶׁהָאוֹמֵר כָּךְ וְכָךְ עַל הַנָּחָשׁ אוֹ עַל הָעַקְרָב, אֵינוֹ מַזִּיק; וְהָאוֹמֵר כָּךְ וְכָךְ עַל הָאִישׁ, אֵינוֹ נִזּוֹק מֵהֶן; וְאוֹחֵז בְּיָדוֹ בְּעֵת שֶׁמְּדַבֵּר מַפְּתֵחַ אוֹ סֶלַע, וְכַיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ - הַכֹּל אָסוּר. וְהַחוֹבֵר עַצְמוֹ שֶׁיֶּאֱחֹז בְּיָדוֹ כְּלוּם, אוֹ שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה עִם דִּבּוּרוֹ, אֲפִלּוּ הֶרְאָה בְּאֶצְבָּעוֹ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ. . . וְחֹבֵר חָבֶר". אֲבָל אִם אָמַר דְּבָרִים בִּלְבַד, וְלֹא הָנִיד לֹא אֶצְבַּע וְלֹא רֹאשׁ, וְלֹא הָיָה בְּיָדוֹ כְּלוּם, וְכֵן אָדָם שֶׁאָמַר עָלָיו הַחוֹבֵר אוֹתָן הַקּוֹלוֹת, וְהוּא יוֹשֵׁב לְפָנָיו וּמְדַמֶּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּזֶה הֲנָאָה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּף בְּסִכְלוּת הַחוֹבֵר. וְכָל אוֹתָן הַקּוֹלוֹת וְהַשֵּׁמוֹת הַמְשֻׁנִּים הַמְכֹעָרִים, "לֹא יֵרָעוּ, וְגַם הֵיטֵיב אֵין אוֹתָם".

יא. מִי שֶׁנִּשְׁכּוֹ עַקְרָב אוֹ נָחָשׁ, מֻתָּר לִלְחֹשׁ עַל מְקוֹם הַנְּשִׁיכָה, וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת, כְּדֵי לְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ וּלְחַזֵּק לִבּוֹ; אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַדָּבָר מוֹעִיל כְּלוּם - הוֹאִיל וּמִסֵּכָּן הוּא, הִתִּירוּ לוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְרֹף דַּעְתּוֹ עָלָיו.

יב. הַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה וְקוֹרֵא פָּסוּק מִן הַתּוֹרָה, וְכֵן הַקּוֹרֵא עַל הַתִּינוֹק שֶׁלֹּא יִבָּעֵת, וְהַמַּנִּיחַ סֵפֶר תּוֹרָה אוֹ תְּפִלִּין עַל הַקָּטָן בִּשְׁבִיל שֶׁיִּישַׁן - לֹא דֵּי לָהֶם שֶׁהֵם בִּכְלַל מְנַחֲשִׁים וְחוֹבְרִים, אֶלָּא שֶׁהֵם בִּכְלַל הַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה, שֶׁהֵן עוֹשִׂין דִּבְרֵי תּוֹרָה רִפְאוּת גּוּף, וְאֵינָן אֶלָּא רִפְאוּת נְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וִיהִיוּ חַיִּים לְנַפְשֶׁךָ". אֲבָל הַבְּרִיא שֶׁקָּרָא פְּסוּקִין אוֹ מִזְמוֹר מִתְּהִלִּים, כְּדֵי שֶׁתָּגֵן עָלָיו זְכוּת קְרִיאָתָן, וְיִנָּצֵל מִצָּרוֹת וּנְזָקִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

יג. אֵיזֶה הוּא דּוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים? זֶה הַמַּרְעִיב אֶת עַצְמוֹ וְהוֹלֵךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא הַמֵּת בַּחֲלוֹם, וְיוֹדִיעוֹ מַה יִּשְׁאַל עָלָיו. וְיֵשׁ אֲחֵרִים, שֶׁהֵם לוֹבְשִׁים מַלְבּוּשִׁים יְדוּעִים, וְאוֹמְרִים דְּבָרִים, וּמַקְטִירִין קְטֹרֶת יְדוּעָה, וְיִשָּׁנִים לְבַדָּן - כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא מֵת פְּלוֹנִי, וִיסַפֵּר עִמּוֹ בַּחֲלוֹם. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא הַמֵּת וְיוֹדִיעוֹ - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ. . . וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים".

יד. אָסוּר לִשְׁאֹל בַּעַל אוֹב אוֹ בַּעַל יִדְּעוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ. . . וְשֹׁאֵל אוֹב וִידִּעֹנִי". נִמְצָאתָ לָמֵד, שֶׁבַּעַל אוֹב וִידִּעוֹנִי עַצְמָן - בִּסְקִילָה. וְהַנִּשְׁאָל בָּהֶן - בְּאַזְהָרָה, וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת; וְאִם כֵּוֵן מַעֲשָׂיו וְעָשָׂה כְּפִי מַאֲמָרָן, לוֹקֶה.

טו. הַמְכַשֵּׁף, חַיָּב סְקִילָה; וְהוּא, שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה כְּשָׁפִים. אֲבָל הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם, וְהוּא שֶׁיִּרְאֶה שֶׁעָשָׂה וְהוּא לֹא עָשָׂה - לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בִּמְכַשֵּׁף בִּכְלַל "לֹא יִמָּצֵא", לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין הוּא, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה".

טז. וּדְבָרִים הָאֵלּוּ כֻּלָּן, דִּבְרֵי שֶׁקֶר וְכָזָב הֵן; וְהֵן שֶׁהִטְעוּ בָּהֶן עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הַקַּדְמוֹנִים לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּנְהוּ [ינהרו] אַחֲרֵיהֶן. וְאֵין רָאוּי לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם חֲכָמִים מְחֻכָּמִים, לְהִמָּשֵׁךְ בַּהֲבָלִים הָאֵלּוּ, וְלֹא לְהַעֲלוֹת עַל הַלֵּב שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן תְּעָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב, וְלֹא קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל", וְנֶאֱמַר: "כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם - אֶל מְעֹנְנִים וְאֶל קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ; וְאַתָּה - לֹא כֵן נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ". כָּל הַמַּאֲמִין בִּדְבָרִים אֵלּוּ, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וּמְחַשֵּׁב בְּלִבּוֹ שֶׁהֵן אֱמֶת וְדִבְרֵי חָכְמָה, אֲבָל הַתּוֹרָה אֲסָרָה אוֹתָן - אֵינוֹ אֶלָּא מִן הַסְּכָלִים וּמְחֻסְּרֵי הַדַּעַת, וּבִכְלַל הַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים שֶׁאֵין דַּעְתָּן שְׁלֵמָה. אֲבָל בַּעֲלֵי הַחָכְמָה וּתְמִימֵי הַדַּעַת, יֵדְעוּ בְּרִאָיוֹת בְּרוּרוֹת - שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁאָסְרָה תּוֹרָה, אֵינָם דִּבְרֵי חָכְמָה, אֶלָּא תֹּהוּ וְהֶבֶל שֶׁנִּמְשְׁכוּ בָּהֶן חַסְרֵי הַדַּעַת, וְנָטְשׁוּ כָּל דַּרְכֵי הָאֱמֶת בִּגְלָלָן. וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרָה תּוֹרָה, כְּשֶׁהִזְהִירָה עַל כָּל אֵלּוּ הַהֲבָלִים: "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ".

הִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה פֶּרֶק יב

א. אֵין מְגַלְּחִין פֵּאָתֵי [פאות] הָרֹאשׁ, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְכָמְרֵיהֶן - שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם". וְחַיָּב עַל כָּל פֵּאָה וּפֵאָה; לְפִיכָךְ, הַמְגַלֵּחַ שְׁנֵי צִדָּעָיו [רקותיו], אֲפִלּוּ בְּבַת אַחַת וְהַתְרָאָה אַחַת - לוֹקֶה שְׁתַּיִם. אֶחָד הַמְגַלֵּחַ הַפֵּאוֹת בִּלְבַד וּמַנִּיחַ שְׂעַר כָּל הָרֹאשׁ, וְאֶחָד הַמְגַלֵּחַ כָּל הָרֹאשׁ כְּאֶחָד - הוֹאִיל וְגִלַּח הַפֵּאוֹת, לוֹקֶה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בָּאִישׁ הַמְגַלֵּחַ; אֲבָל הָאִישׁ הַמִּתְגַּלֵּחַ, אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אִם כֵּן סִיַּע לַמְגַלֵּחַ. וְהַמְגַלֵּחַ אֶת הַקָּטָן, לוֹקֶה.

ב. הָאִשָּׁה שֶׁגִּלְּחָה פְּאַת רֹאשׁ הָאִישׁ, אוֹ שֶׁנִּתְגַּלְּחָה - פְּטוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם, וְלֹא תַשְׁחִית אֶת פְּאַת זְקָנֶךָ"; כֹּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּבַל תַּשְׁחִית, יֶשְׁנוֹ בְּבַל תַּקִּיף; וְאִשָּׁה אֵינָהּ בְּבַל תַּשְׁחִית, לְפִי שֶׁאֵין לָהּ זָקָן. לְפִיכָךְ, הָעֲבָדִים - הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהֶם זָקָן, אֲסוּרִין בְּהַקָּפָה.

ג. כָּל מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה - אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים, חַיָּבִים; חוּץ מִבַּל תַּשְׁחִית וּבַל תַּקִּיף, וּבַל יִטַּמֵּא כֹּהֵן לַמֵּתִים. וְכָל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהִיא מִזְּמַן לִזְמַן, וְאֵינָהּ תְּדִירָה - נָשִׁים פְּטוּרוֹת; חוּץ מִקִּדּוּשׁ הַיּוֹם [יום השבת], וַאֲכִילַת מַצָּה בְּלֵילֵי הַפֶּסַח, וַאֲכִילַת הַפֶּסַח וּשְׁחִיטָתוֹ, וְהַקְהֵל [בסוכות מקץ שנת השמיטה], וְשִׂמְחָה [ברגל] - שֶׁהַנָּשִׁים חַיָּבוֹת.

ד. טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, הֲרֵי הֵן סָפֵק [ספקי זכר ספקי נקיבה] - נוֹתְנִין עֲלֵיהֶן חֻמְרֵי הָאִישׁ וְחֻמְרֵי הָאִשָּׁה בְּכָל מָקוֹם, וְחַיָּבִין בַּכֹּל; וְאִם עָבְרוּ, אֵינָם לוֹקִין.

ה. אַף עַל פִּי שֶׁהָאִשָּׁה מֻתֶּרֶת לְגַלַּח פְּאַת רֹאשָׁהּ, הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה לְגַלַּח פְּאַת רֹאשׁ הַזָּכָר; וַאֲפִלּוּ פְּאַת קָטָן, אָסוּר לָהּ לְגַלַּח לוֹ.

ו. וּפֵאָה זוֹ שֶׁמַּנִּיחִים בַּצֵּדַע, לֹא נָתְנוּ בָּהּ חֲכָמִים שִׁעוּר; וְשֶׁמַּעְנוּ מִזְּקֵנֵינוּ, שֶׁאֵין מַנִּיחַ פָּחוֹת מֵאַרְבָּעִים שְׂעָרוֹת. וּמֵתֶר לִלְקֹט [לגזוז] הַפֵּאוֹת בְּמִסְפָּרַיִם; לֹא נֶאֱסַר, אֶלָּא הַשְׁחָתָה בְּתַעַר.

ז. דֶּרֶךְ כָּמְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיָה לְהַשְׁחִית זְקָנָם, לְפִיכָךְ אָסְרָה תּוֹרָה לְהַשְׁחִית הַזָּקָן. וְחָמֵשׁ פֵּאוֹת יֵשׁ בּוֹ - לְחִי הָעֶלְיוֹן וּלְחִי הַתַּחְתּוֹן מִיָּמִין, וּלְחִי הָעֶלְיוֹן וּלְחִי הַתַּחְתּוֹן מִשְּׂמֹאל, וְשִׁבְלֶת הַזָּקָן [שער הסנטר]. וְלוֹקֶה עַל כָּל פֵּאָה וּפֵאָה; וְאִם נִטְּלָן כֻּלָּן כְּאַחַת, לוֹקֶה חָמֵשׁ. וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּגַלְּחֶנּוּ בְּתַעַר - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַשְׁחִית אֶת פְּאַת זְקָנֶךָ", גִּלּוּחַ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַשְׁחָתָה; לְפִיכָךְ, אִם גִּלַּח זְקָנוֹ בְּמִסְפָּרַיִם, פָּטוּר. וְאֵין הַמִּתְגַּלֵּחַ לוֹקֶה, עַד שֶׁיְּסַיֵּעַ. וְאִשָּׁה - מֻתֶּרֶת לְהַשְׁחִית זְקָנָהּ, אִם יֵשׁ לָהּ שְׂעַר זָקָן; וְאִם הִשְׁחִיתָה זְקַן הָאִישׁ, פְּטוּרָה.

ח. הַשָּׂפָם - מֻתָּר לְגַלְּחוֹ בְּתַעַר, וְהוּא הַשֵּׂעָר שֶׁעַל גַּבֵּי הַשָּׂפָה הָעֶלְיוֹנָה; וְכֵן הַשֵּׂעָר הַמְּדֻלְדָּל מִן הַשָּׂפָה הַתַּחְתּוֹנָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר [לגלח השפם], לֹא נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁחִיתוֹ, אֶלָּא לְגַלֵּחַ קְצָתוֹ, עַד שֶׁלֹּא יַעֲכַּב אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה.

ט. הָעֲבָרַת הַשֵּׂעָר מִשְּׂאָר הַגּוּף, כְּגוֹן בֵּית הַשָּׁחִי וּבֵית הָעֶרְוָה - אֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְהַמַּעֲבִירוֹ, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת [מלקות מדרבנן]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַעֲבִירִין אוֹתוֹ אֶלָּא נָשִׁים - כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְקַן עַצְמוֹ תִּקּוּן נָשִׁים; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁמַּעֲבִירִין הַשֵּׂעָר הָאֲנָשִׁים - אִם הֶעֱבִיר, אֵין מַכִּין אוֹתוֹ. וּמֵתֶר לְהַעֲבִיר שְׂעַר שְׂאָר אֵבָרִים בְּמִסְפָּרַיִם, בְּכָל מָקוֹם.

י. לֹא תַעְדֶּה [תתקשט] אִשָּׁה עֲדִי [קישוטי] הָאִישׁ, כְּגוֹן שֶׁתָּשִׂים בְּרֹאשָׁהּ מִצְנֶפֶת אוֹ כּוֹבַע, אוֹ תִּלְבַּשׁ שִׁרְיוֹן [מגן מלחמה] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אוֹ שֶׁתְּגַלַּח רֹאשָׁהּ כְּאִישׁ; וְלֹא יַעְדֶּה אִישׁ עֲדִי אִשָּׁה, כְּגוֹן שֶׁיִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין וַחֲלִי [תכשיט] זָהָב, בְּמָקוֹם שֶׁאֵין לוֹבְשִׁין אוֹתָן הַכֵּלִים וְאֵין מְשִׁימִין אוֹתוֹ הַחֲלִי, אֶלָּא הַנָּשִׁים; הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. אִישׁ שֶׁעָדָה עֲדִי אִשָּׁה, וְאִשָּׁה שֶׁעָדָת עֲדִי אִישׁ - לוֹקִין. הַמְלַקֵּט שְׂעָרוֹת לְבָנוֹת מִתּוֹךְ הַשְּׁחֹרוֹת, מֵרֹאשׁוֹ אוֹ מִזְּקָנוֹ - מְשֻׁיְּלֵקֶט שַׁעֲרָה אַחַת, לוֹקֶה; מִפְּנֵי שֶׁעָדָה עֲדִי אִשָּׁה. וְכֵן אִם צָבַע שְׂעָרוֹ שָׁחֹר - מְשֻׁיְּצָבַע שַׁעֲרָה לְבָנָה אַחַת, לוֹקֶה. טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - אֵינוֹ עוֹטֶף [מתלבש] כְּאִשָּׁה, וְלֹא מְגַלֶּה רֹאשׁוֹ כְּאִישׁ; וְאִם עָשָׂה כֵּן, אֵינוֹ לוֹקֶה.

יא. "כְּתֹבֶת קַעֲקַע" הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה - הוּא שֶׁיִּשְׂרֹט עַל בְּשָׂרוֹ, וִימַלֵּא מְקוֹם הַשְּׂרִיטָה כֹּחַל [צבע שנותנות הנשים בעיניהן] אוֹ דְיוֹ אוֹ שְׂאָר צִבְעוֹנִין [צבעים] הָרוֹשְׁמִין [שרישומם ניכר]; וְזֶה הוּא מִנְהַג הַגּוֹיִם הָרוֹשְׁמִין עַצְמָן לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶן, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא עֶבֶד מָכוּר לָהּ וּמֵרֶשֶׁם לַעֲבוֹדָתָהּ. וּמֵעֵת שֶׁיְּרֻשַּׁם בְּאֶחָד מִדְּבָרִים הָרוֹשְׁמִין אַחַר שֶׁיִּשְׂרֹט, בְּאֵי זֶה מָקוֹם מִן הַגּוּף, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה - לוֹקֶה. כָּתַב [שרט] וְלֹא רָשַׁם בְּצֶבַע, אוֹ שֶׁרָשַׁם בְּצֶבַע וְלֹא כָּתַב בִּשְׂרִיטָה - פָּטוּר, עַד שֶׁיִּכְתֹּב וִיקַעְקֵעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּכְתֹבֶת קַעֲקַע". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכוֹתֵב. אֲבָל זֶה שֶׁכָּתְבוּ בִּבְשָׂרוֹ וְקִעְקְעוּ בּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אִם כֵּן סִיַּע, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה; אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה כְּלוּם, אֵינוֹ לוֹקֶה.

יב. הַשּׁוֹרֵט שְׂרִיטָה אַחַת עַל הַמֵּת - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ, לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם"; אֶחָד יִשְׂרָאֵל, וְאֶחָד כֹּהֵן. שָׂרַט שְׂרִיטָה אַחַת עַל חֲמִשָּׁה מֵתִים, אוֹ חָמֵשׁ שְׂרִיטוֹת עַל מֵת אֶחָד - לוֹקֶה חָמֵשׁ; וְהוּא, שֶׁהִתְּרוּ בּוֹ עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.

יג. גְּדִידָה וּשְׂרִיטָה, אַחַת הִיא. וּכְשֵׁם שֶׁהָיוּ הַגּוֹיִם שׁוֹרְטִים בִּבְשָׂרָם עַל מְתֵיהֶם מִפְּנֵי הַצַּעַר - כָּךְ הָיוּ חוֹבְלִין בְּעַצְמָם לַעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים". גַּם זֶה אָסְרָה תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִתְגֹּדְדוּ": אֶלָּא שֶׁעַל הַמֵּת - בֵּין שָׂרַט בְּיָדוֹ בֵּין שָׂרַט בִּכְלִי, לוֹקֶה. וְלַעֲבוֹדָה זָרָה - בִּכְלִי, חַיָּב מַלְקוּת; בְּיָדוֹ, פָּטוּר.

יד. וּבִכְלַל אַזְהָרָה זוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ שְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין בְּעִיר אַחַת, זֶה נוֹהֵג בְּמִנְהָג, וְזֶה נוֹהֵג בְּמִנְהָג אַחֵר - שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לְמַחֲלֹקֶת גְּדוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִתְגֹּדְדוּ", לֹא תֵּעָשׂוּ אֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת.

טו. הַקּוֹרֵחַ קָרְחָה עַל הַמֵּת - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת". אֶחָד יִשְׂרָאֵל וְאֶחָד כֹּהֵן שֶׁקָּרַח עַל הַמֵּת, אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת. הַקּוֹרֵחַ אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ קָרְחוֹת עַל מֵת אֶחָד, לוֹקֶה כְּמִנְיַן הַקָּרְחוֹת - וְהוּא שֶׁהִתְּרוּ בּוֹ עַל כָּל קָרְחָה וְקָרְחָה. אֶחָד הַקּוֹרֵחַ בְּיָדוֹ, אוֹ בְּסַם. הִטְבִּיל חָמֵשׁ אֶצְבְּעוֹתָיו בְּסַם, וְהִנִּיחָן בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת בְּרֹאשׁוֹ בְּבַת אַחַת - הוֹאִיל וְקָרַח חָמֵשׁ קָרְחוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁהִיא הַתְּרָאָה אַחַת, לוֹקֶה חָמֵשׁ; שֶׁהֲרֵי כֻּלָּן בָּאִין כְּאַחַת. וְחַיָּב עַל כָּל רֹאשׁ כְּבֵין הָעֵינַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִקְרְחוּ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם". וְכַמָּה שִׁעוּר הַקָּרְחָה? כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה מֵרֹאשׁוֹ כִּגְרִיס פָּנוּי [חצי פול] בְּלֹא שֵׂעָר [שטח של 36 שערות].

טז. הַקּוֹרֵחַ רֹאשׁוֹ, אוֹ הַשּׁוֹרֵט בִּבְשָׂרוֹ, עַל בֵּיתוֹ שֶׁנָּפַל, וְעַל סְפִינָתוֹ שֶׁטָּבְעָה בַּיָּם - פָּטוּר; וְאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא עַל הַמֵּת בִּלְבַד, אוֹ הַשּׁוֹרֵט לַעֲבוֹדָה זָרָה. הַקּוֹרֵחַ קָרְחָה בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְהַשּׁוֹרֵט שְׂרִיטָה בִּבְשַׂר חֲבֵרוֹ, וְהַכּוֹתֵב כְּתֹבֶת קַעֲקַע בִּבְשָׂרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְהָיָה חֲבֵרוֹ מְסַיֵּעַ - בִּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶן מְזִידִין, שְׁנֵיהֶן לוֹקִין; אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד - הַמֵּזִיד מִשְּׁנֵיהֶן לוֹקֶה, וְהַשּׁוֹגֵג פָּטוּר.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

יום שלישי כ"ז אייר ה'תש"ע

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהוּא שֶׁיָּשׁוּב הַחוֹטֵא מֵחֶטְאוֹ לִפְנֵי ה', וְיִתְוַדֶּה. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ וְעִקָּרִים הַנִּגְרָרִים עִמָּהּ בִּגְלָלָהּ - בְּפְרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק א

א. כָּל הַמִּצְוֹות שֶׁבַּתּוֹרָה, בֵּין עֲשֵׂה בֵּין לֹא תַעֲשֶׂה - אִם עָבַר אָדָם עַל אַחַת מֵהֶן, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה - כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְיָשׁוּב מֵחֶטְאוֹ, חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת לִפְנֵי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ... וְהִתְוַדּוּ אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ", זֶה וִדּוּי דְּבָרִים. וּוִדּוּי זֶה - מִצְוַת עֲשֵׂה. כֵּיצַד מִתְוַדֶּה? אוֹמֵר: 'אָנָּא ה', חָטָאתִי עָוִיתִי פָּשַׁעְתִּי לְפָנֶיךָ, וְעָשִׂיתִי כָּךְ וְכָךְ, וַהֲרֵי נִחַמְתִּי וּבֹשְׁתִּי בְּמַעֲשַׂי, וּלְעוֹלָם אֵינִי חוֹזֵר לְדָבָר זֶה'. זֶה הוּא עִקָּרוֹ שֶׁל וִדּוּי; וְכָל הַמַּרְבֶּה לְהִתְוַדּוֹת וּלְהַאֲרִיךְ בְּעִנְיָן זֶה, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וְכָל בַּעֲלֵי חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת - בְּעֵת שֶׁמְּבִיאִין קָרְבְּנוֹתֵיהֶן עַל שִׁגְגָתָן אוֹ עַל זְדוֹנָן, אֵין מִתְכַּפֵּר לָהֶן בְּקָרְבָּנָן, עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, וְיִתְוַדּוּ וִדּוּי דְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ". וְכֵן כָּל מְחֻיָּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין, וּמְחֻיָּבֵי מַלְקוּת - אֵין מִתְכַּפֵּר לָהֶן בְּמִיתָתָן אוֹ בִּלְקִיָּתָן, עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְיִתְוַדּוּ. וְכֵן הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ אוֹ הַמַּזִּיק מָמוֹנוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁלֵּם לוֹ מַה שֶּׁהוּא חַיָּב לוֹ - אֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ, עַד שֶׁיִּתְוַדֶּה וְיָשׁוּב מִלַּעֲשׂוֹת כָּזֶה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם".

ב. שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ [לעזאזל ביום הכיפורים] - לְפִי שֶׁהוּא כַּפָּרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, כֹּהֵן גָּדוֹל מִתְוַדֶּה עָלָיו עַל לְשׁוֹן כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְוַדָּה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר עַל כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, הַקַּלּוֹת וְהַחֲמוּרוֹת, בֵּין שֶׁעָבַר בְּזָדוֹן בֵּין שֶׁעָבַר בִּשְׁגָגָה, בֵּין שֶׁהוֹדַע לוֹ בֵּין שֶׁלֹּא הוֹדַע לוֹ - הַכֹּל מִתְכַּפֵּר בְּשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ; וְהוּא, שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה. אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵין הַשָּׂעִיר מְכַפֵּר לוֹ אֶלָּא עַל הַקַּלּוֹת. וּמַה הֵן הַקַּלּוֹת, וּמַה הֵן הַחֲמוּרוֹת? הַחֲמוּרוֹת, הֵן הָעֲבֵרוֹת שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִיתַת בֵּית דִּין אוֹ כָּרֵת; וּשְׁבוּעַת שָׁוְא וְשֶׁקֶר - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת, הֲרֵי הִיא מִן הַחֲמוּרוֹת. וּשְׁאָר מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה, וּמִצְוֹות עֲשֵׂה שֶׁאֵין בָּהֶן כָּרֵת - הֵן הַקַּלּוֹת.

ג. בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, וְאֵין לָנוּ מִזְבֵּחַ כַּפָּרָה - אֵין שָׁם אֶלָּא תְּשׁוּבָה. הַתְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת עַל כָּל הָעֲבֵרוֹת; אֲפִלּוּ רָשָׁע כָּל יָמָיו, וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּאַחֲרוֹנָה - אֵין מַזְכִּירִין לוֹ שֵׁם רִשְׁעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּרְשִׁעַת הָרָשָׁע לֹא יִכָּשֵׁל בָּהּ בְּיוֹם שׁוּבוֹ מֵרִשְׁעוֹ". וְעַצְמוֹ שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים [עצם הוויתו של היום הקדוש] מְכַפֵּר לַשָּׁבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם".

ד. אַף עַל פִּי שֶׁהַתְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת עַל הַכֹּל, וְעַצְמוֹ שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר - יֵשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁהֵן מִתְכַּפְּרִין בִּשְׁעָתָן [- מיד], וְיֵשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁאֵין מִתְכַּפְּרִין אֶלָּא לְאַחַר זְמַן. כֵּיצַד? עָבַר אָדָם עַל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת, וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - אֵינוֹ זָז מִשָּׁם עַד שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ מִיָּד, וּבְאֵלּוּ נֶאֱמַר: "שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים, אֶרְפָּא מְשׁוּבֹתֵיכֶם". עָבַר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת וְלֹא מִיתַת בֵּית דִּין, וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - תְּשׁוּבָה תּוֹלָה [את הכפרה, והיא לא גמורה] וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, וּבְאֵלּוּ נֶאֱמַר: "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם". עָבַר עַל כְּרֵתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין, וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - תְּשׁוּבָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים תּוֹלִין, וְיִסּוּרִין הַבָּאִין עָלָיו גּוֹמְרִין לוֹ הַכַּפָּרָה, וּלְעוֹלָם אֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ כַּפָּרָה גְּמוּרָה, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עָלָיו יִסּוּרִין; וּבְאֵלּוּ נֶאֱמַר: "וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם, וּבִנְגָעִים עֲוֹנָם". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם בְּעֵת שֶׁעָבַר. אֲבָל הַמְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם - אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְהִגִּיעַ יוֹם הַכִּפּוּרִים וְהוּא עוֹמֵד בִּתְשׁוּבָתוֹ וּבָאוּ עָלָיו יִסּוּרִין, אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר לוֹ כַּפָּרָה גְּמוּרָה עַד שֶׁיָּמוּת, אֶלָּא תְּשׁוּבָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים וְיִסּוּרִין שְׁלָשְׁתָּן תּוֹלִין, וּמִיתָה מְכַפֶּרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִגְלָה בְּאָזְנָי, ה' צְבָאוֹת, אִם יְכֻפַּר הָעָוֹן הַזֶּה לָכֶם, עַד תְּמֻתוּן".

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק ב

א. אֵיזוֹ הִיא תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה? זֶה שֶׁבָּא לְיָדוֹ דָּבָר שֶׁעָבַר בּוֹ, וְאֶפְשָׁר בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ, וּפָרַשׁ וְלֹא עָשָׂה מִפְּנֵי הַתְּשׁוּבָה, לֹא מִיִּרְאָה וְלֹא מִכִּשְׁלוֹן כֹּחַ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁבָּא עַל אִשָּׁה בַּעֲבֵרָה, וּלְאַחַר זְמַן נִתְיַחֵד עִמָּהּ, וְהוּא עוֹמֵד בְּאַהֲבָתוֹ בָּהּ וּבְכֹחַ גּוּפוֹ, וּבַמְּדִינָה שֶׁעָבַר בָּהּ, וּפָרַשׁ וְלֹא עָבַר - זֶה הוּא בַּעַל תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אוֹמֵר: "וּזְכֹר אֶת בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְּחוּרוֹתֶיךָ". וְאִם לֹא שָׁב אֶלָּא בִּימֵי זִקְנוּתוֹ, וּבְעֵת שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁהָיָה עוֹשֶׂה - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ תְּשׁוּבָה מְעֻלָּה, מוֹעֶלֶת הִיא לוֹ, וּבַעַל תְּשׁוּבָה הוּא. אֲפִלּוּ עָבַר כָּל יָמָיו, וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּיוֹם מִיתָתוֹ וּמֵת בִּתְשׁוּבָתוֹ - כָּל עֲוֹנוֹתָיו נִמְחָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד אֲשֶׁר לֹא תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ", שֶׁהוּא יוֹם הַמִּיתָה - מִכְּלָל, שֶׁאִם זָכַר בּוֹרְאוֹ וְשָׁב קֹדֶם שֶׁיָּמוּת, נִסְלַח לוֹ.

ב. וּמַה הִיא הַתְּשׁוּבָה? הוּא שֶׁיַּעֲזֹב הַחוֹטֵא חֶטְאוֹ, וִיסִירֶנּוּ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ, וְיִגְמֹר בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֵׂהוּ עוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ, וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבוֹתָיו", וְכֵן יִתְנַחֵם עַל שֶׁעָבַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי, וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל יָרֵךְ"; וְיָעִיד עָלָיו [יעשה עד על עצמו] יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת [את הקב"ה] שֶׁלֹּא יָשׁוּב לְזֶה הַחֵטְא לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא נֹאמַר עוֹד 'אֱלֹהֵינוּ' לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, אֲשֶׁר בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם". וְצָרִיךְ לְהִתְוַדּוֹת בִּשְׂפָתָיו, וְלוֹמַר בְּנִעְנוּת אֵלּוּ שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ.

ג. כָּל הַמִּתְוַדֶּה בִּדְבָרִים, וְלֹא גָּמַר בְּלִבּוֹ לַעֲזֹב - הֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְטוֹבֵל וְשֶׁרֶץ בְּיָדוֹ, שֶׁאֵין הַטְּבִילָה מוֹעֶלֶת עַד שֶׁיַּשְׁלִיךְ הַשֶּׁרֶץ; וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וּמוֹדֶה וְעוֹזֵב, יְרֻחָם". וְצָרִיךְ לִפְרֹט אֶת הַחֵטְא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָנָּא, חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה, וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב".

ד. מִדַּרְכֵּי הַתְּשׁוּבָה, לִהְיוֹת הַשֵּׁם צוֹעֵק תָּמִיד לִפְנֵי ה', בִּבְכִי וּבְתַחֲנוּנִים, וְעוֹשֶׂה צְדָקָה כְּפִי כֹּחוֹ, וּמִתְרַחֵק הַרְבֵּה מִן הַדָּבָר שֶׁחָטָא בּוֹ, וּמְשַׁנֶּה שְׁמוֹ - כְּלוֹמַר: 'שֶׁאֲנִי אַחֵר, וְאֵינִי אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה אוֹתָן הַמַּעֲשִׂים' - וּמְשַׁנֶּה מַעֲשָׂיו כֻּלָּן לְטוֹבָה וּלְדֶרֶךְ יְשָׁרָה, וְגוֹלֶה מִמְّקוֹמוֹ - שֶׁגָּלוּת מְכַפֶּרֶת עָוֹן, מִפְּנֵי שֶׁגּוֹרֶמֶת לוֹ לְהִכָּנַע וְלִהְיוֹת עָנָו וּשְׁפַל רוּחַ.

ה. וְשֶׁבַח גָּדוֹל לַשָּׁב, שֶׁיִּתְוַדֶּה בָּרַבִּים וְיוֹדִיעַ פְּשָׁעָיו לָהֶם, וּמְגַלֶּה עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּינוֹ וּבֵין חֲבֵרוֹ לַאֲחֵרִים, וְאוֹמֵר לָהֶם: 'אָמְנָם חָטָאתִי לְפִלּוֹנִי וְעָשִׂיתִי לוֹ כָּךְ וְכָךְ, וַהֲרֵינִי הַיּוֹם שָׁב וְנִחַם'. וְכָל הַמִּתְגָּאֶה וְאֵינוֹ מוֹדִיעַ, אֶלָּא מְכַסֶּה פְּשָׁעָיו - אֵין תְּשׁוּבָתוֹ גְּמוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְכַסֶּה פְּשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. אֲבָל שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין הַמָּקוֹם - אֵינוֹ צָרִיךְ לְפָרְסֵם חֶטְאוֹ, וְעַזּוּת פָּנִים הִיא לוֹ אִם גִּלָּם; אֶלָּא שֶׁב לִפְנֵי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא, וּפוֹרֵט חֲטָאָיו לְפָנָיו, וּמִתְוַדֶּה עֲלֵיהֶן בִּפְנֵי רַבִּים סְתָם [ללא פירוט]. וְטוֹבָה הִיא לוֹ שֶׁלֹּא נִתְגַּלָּה עֲוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי נְשׂוּי פֶּשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה".

ו. אַף עַל פִּי שֶׁהַתְּשׁוּבָה וְהַצְּעָקָה יָפָה לְעוֹלָם, בַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים הִיא יָפָה בְּיוֹתֵר, וּמִיָּד הִיא מִתְקַבֶּלֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ, קְרָאוּהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיָחִיד; אֲבָל בְּצִבּוּר - כָּל זְמַן שֶׁעוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וְצוֹעֲקִין בְּלֵב שָׁלֵם הֵן נַעֲנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה' אֱלֹהֵינוּ, בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו".

ז. יוֹם הַכִּפּוּרִים - הוּא זְמַן תְּשׁוּבָה לַכֹּל, לְיָחִיד וּלְרַבִּים, וְהוּא קֵץ [גמר] מְחִילָה וּסְלִיחָה לְיִשְׂרָאֵל; לְפִיכָךְ, חַיָּבִין הַכֹּל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וּלְהִתְוַדּוֹת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וּמִצְוַת וִדּוּי יוֹם הַכִּפּוּרִים - שֶׁיַּתְחִיל מֵעֶרֶב הַיּוֹם קֹדֶם שֶׁיֹּאכַל, שֶׁמָּא יֵחָנֵק בַּסְּעוּדָה קֹדֶם שֶׁיִּתְוַדֶּה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִתְוַדָּה קֹדֶם שֶׁיֹּאכַל, חוֹזֵר וּמִתְוַדֶּה בְּלֵילֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים עַרְבִית; וְחוֹזֵר וּמִתְוַדֶּה בְּשַׁחֲרִית, וּבְמוּסָף, וּבְמִנְחָה, וּבִנְעִילָה. וְהֵיכָן מִתְוַדֶّה? יָחִיד, אַחַר תְּפִלָּתוֹ; וּשְׁלִיחַ צִבּוּר, בְּאֶמְצַע תְּפִלָּתוֹ בִּבְרָכָה רְבִיעִית.

ח. הַוִּדּוּי שֶׁנֶּהֱגוּ בּוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל - 'אֲבָל אֲנַחְנוּ חָטָאנוּ. . . '; וְהוּא עִקַּר הַוִּדּוּי. עֲבֵרוֹת שֶׁהִתְוַדֶّה עֲלֵיהֶן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים זֶה - חוֹזֵר וּמִתְוַדֶّה עֲלֵיהֶן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹמֵד בִּתְשׁוּבָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי פְשָׁעַי אֲנִי אֵדָע, וְחַטָּאתִי נֶגְדִּי תָמִיד".

ט. אֵין הַתְּשׁוּבָה וְלֹא יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפְּרִין, אֶלָּא עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כְּגוֹן מִי שֶׁאָכַל דָּבָר אָסוּר אוֹ בָּעַל בְּעִילָה אֲסוּרָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אֲבָל עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כְּגוֹן חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ אוֹ הַמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ גּוֹזְלוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינוֹ נִמְחָל לוֹ לְעוֹלָם, עַד שֶׁיִּתֵּן לַחֲבֵרוֹ מַה שֶּׁהוּא חַיָּב לוֹ, וִירַצֶּהוּ. אַף עַל פִּי שֶׁהֶחְזִיר לוֹ מָמוֹן שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ, צָרִיךְ לְרַצּוֹתוֹ וְלִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ שֶׁיִּמְחֹל לוֹ; וַאֲפִלּוּ לֹא הִקְנִיט אֶת חֲבֵרוֹ אֶלָּא בִּדְבָרִים, צָרִיךְ לְפַיְּסוֹ וְלִפְגֹּעַ [להפציר] בּוֹ עַד שֶׁיִּמְחֹל לוֹ. לֹא רָצָה חֲבֵרוֹ לִמְחֹל לוֹ - מֵבִיא לוֹ שׁוּרָה שֶׁל שְׁלִשָּׁה בְּנֵי אָדָם מְרֵעָיו, וּפוֹגְעִין בּוֹ וּמְבַקְּשִׁין מִמֶּנּוּ. לֹא נִתְרַצָּה לָהֶן, מֵבִיא לוֹ שְׁנַיִּם וּשְׁלִישִׁית. לֹא רָצָה, מַנִּיחוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ; וְזֶה שֶׁלֹּא מָחַל, הוּא הַחוֹטֵא. וְאִם הָיָה רַבּוֹ - הוֹלֵךְ וּבָא אֲפִלּוּ אֶלֶף פְּעָמִים, עַד שֶׁיִּמְחֹל לוֹ.

י. לְפִי שֶׁאָסוּר לָאָדָם לִהְיוֹת אַכְזָרִי וְלֹא יִתְפַּיֵּס, אֶלָּא יִהְיֶה נוֹחַ לִרְצוֹת וְקָשֶׁה לִכְעֹס, וּבְשָׁעָה שֶׁמְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ הַחוֹטֵא לִמְחֹל, מוֹחֵל בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה; וַאֲפִלּוּ הֵצַר לוֹ וְחָטָא לוֹ הַרְבֵּה, לֹא יִקֹּם וְלֹא יִטֹּר. וְזֶה הוּא דַּרְכָּם שֶׁל זֶרַע יִשְׂרָאֵל, וְלִבָּם הַנָּכוֹן. אֲבָל הַגּוֹיִם עַרְלֵי לֵב אֵינָן כֵּן, אֶלָּא "וְעֶבְרָתוֹ [כעסו] שְׁמָרָה נֶצַח"; וְכֵן הוּא אוֹמֵר עַל הַגִּבְעוֹנִים, לְפִי שֶׁלֹּא מָחֲלוּ וְלֹא נִתְפַּיְּסוּ: "וְהַגִּבְעֹנִים - לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה".

יא. הַחוֹטֵא לַחֲבֵרוֹ, וּמֵת חֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מִתְּחִלָּה - מֵבִיא עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם וּמַעֲמִידָן עַל קִבְרוֹ, וְאוֹמֵר לִפְנֵיהֶם: 'חָטָאתִי לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְלִפְלוֹנִי זֶה שֶׁעָשִׂיתִי לוֹ כָּךְ וְכָךְ'. וְאִם הָיָה חַיָּב לוֹ מָמוֹן, יַחֲזִירוֹ לְיוֹרְשָׁיו; לֹא הָיָה יוֹדֵעַ לוֹ יוֹרֵשׁ - יַנִּיחֶנּוּ בְּבֵית דִּין, וְיִתְוַדֶּה.

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק ג

א. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי הָאָדָם, יֵשׁ לוֹ זְכֻיּוֹת וַעֲוֹנוֹת: מִי שֶׁזְّכֻיּוֹתָיו יְתֵרוֹת עַל עֲוֹנוֹתָיו, צַדִּיק; וּמִי שֶׁעֲוֹנוֹתָיו יְתֵרוֹת עַל זְכֻיּוֹתָיו, רָשָׁע; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה, בֵּינוֹנִי. וְכֵן הַמְּדִינָה - אִם הָיוּ זְכֻיּוֹת כָּל יוֹשְׁבֶיהָ מְרֻבּוֹת עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם, הֲרֵי זוֹ צַדֶּקֶת; וְאִם הָיוּ עֲוֹנוֹתֵיהֶם מְרֻבִּין, הֲרֵי זוֹ רְשָׁעָה. וְכֵן כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ.

ב. אָדָם שֶׁעֲוֹנוֹתָיו מְרֻבִּין עַל זְכֻיּוֹתָיו - מִיָּד הוּא מֵת בְּרִשְׁעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל רֹב עֲוֹנְךָ". וְכֵן מְדִינָה שֶׁעֲוֹנוֹתֶיהָ מְרֻבִּין - מִיָּד הִיא אוֹבֶדֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה". וְכֵן כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, אִם הָיוּ עֲוֹנוֹתֵיהֶם מְרֻבִּין - מִיָּד הֵן נִשְׁחָתִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּרְא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם". וְשִׁקּוּל זֶה אֵינוֹ לְפִי מִנְיַן הַזְּכֻיּוֹת וְהָעֲוֹנוֹת, אֶלָּא לְפִי גָּדְלָן: יֵשׁ זְכוּת שֶׁהִיא כְּנֶגֶד כַּמָּה עֲוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעַן נִמְצָא בּוֹ דָּבָר טוֹב"; וְיֵשׁ עָוֹן שֶׁהוּא כְּנֶגֶד כַּמָּה זְכֻיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחוֹטֵא אֶחָד, יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה". וְאֵין שׁוֹקְלִין אֶלָּא בְּדַעְתּוֹ שֶׁל אֵל דֵּעוֹת, וְהוּא הַיּוֹדֵעַ הֵיאַךְ עוֹרְכִין [שוקלים] הַזְּכֻיּוֹת כְּנֶגֶד הָעֲוֹנוֹת.

ג. כָּל מִי שֶׁנִּחַם עַל הַמִּצְוֹת שֶׁעָשָׂה, וְתָהָה [התחרט] עַל הַזְּכֻיּוֹת, וְאָמַר בְּלִבּוֹ: 'וּמַה הוֹעַלְתִּי בַּעֲשִׂיתָן? אוּלַי לֹא עָשִׂיתִי אוֹתָן'! - הֲרֵי זֶה אֹבֵד אֶת כֻּלָּן, וְאֵין מַזְכִּירִין לוֹ שׁוּם זְכוּת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "צִדְקָת הַצַּדִּיק לֹא תַצִּילֶנּוּ בְּיוֹם רִשְׁעוֹ"; אֵין זֶה, אֶלָּא בְּתוֹהֶה עַל הָרִאשׁוֹנוֹת. כְּשֵׁם שֶׁשּׁוֹקְלִין עֲוֹנוֹת אָדָם וּזְכֻיּוֹתָיו בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ - כָּךְ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, שׁוֹקְלִין עֲוֹנוֹת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּאֵי הָעוֹלָם עִם זְכֻיּוֹתָיו בְּיוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה: מִי שֶׁנִּמְצָא צַדִּיק, נֶחְתָּם לְחַיִּים; וּמִי שֶׁנִּמְצָא רָשָׁע, נֶחְתָּם לְמִיתָה. וְהַבֵּינוֹנִי, תּוֹלִין לוֹ עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים: אִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה, נֶחְתָּם לְחַיִּים; וְאִם לָאו, נֶחְתָּם לְמִיתָה.

ד. אַף עַל פִּי שֶׁתְּקִיעַת שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה גְּזֵרַת הַכָּתוּב - רֶמֶז יֵשׁ בּוֹ, כְּלוֹמַר: עוּרוּ עוּרוּ יְשֵׁנִים מִשְּׁנַתְכֶם, וְהָקִיצוּ נִרְדָּמִים מִתַּרְדֵּמַתְכֶם; וְחַפְּשׂוּ בְּמַעֲשֵׂיכֶם וְחִזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, וְזִכְרוּ בּוֹרַאֲכֶם. אֵלּוּ הַשּׁוֹכְחִים אֶת הָאֱמֶת בְּהַבְלֵי הַזְּמַן, וְשׁוֹגִים [מתמסרים] כָּל שְׁנָתָם בְּהֶבֶל וָרִיק אֲשֶׁר לֹא יוֹעִיל וְלֹא יַצִּיל - הַבִּיטוּ לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם, וְהֵיטִיבוּ דַּרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם; וְיַעֲזֹב כָּל אֶחָד מִכֶּם דַּרְכּוֹ הָרָעָה, וּמַחֲשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה. לְפִיכָךְ, צָרִיךְ כָּל אָדָם שֶׁיִּרְאֶה עַצְמוֹ כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, כְּאִלּוּ חֶצְיוֹ זַכַּאי וְחֶצְיוֹ חַיָּב, וְכֵן כָּל הָעוֹלָם (כֻּלּוֹ), חֶצְיוֹ זַכַּאי וְחֶצְיוֹ חַיָּב; חָטָא חֵטְא אֶחָד - הֲרֵי הִכְרִיעַ עַצְמוֹ וְהִכְרִיעַ אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף חוֹבָה, וְגָרַם לָהֶן הַשְׁחָתָה; עָשָׂה מִצְוָה אַחַת - הֲרֵי הִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ וְהִכְרִיעַ אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף זְכוּת, וְגָרַם לָהֶן תְּשׁוּעָה וְהַצָּלָה.

זֶה הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: "וְצַדִּיק, יְסוֹד עוֹלָם" - זֶה שֶׁצִּדֵּק עַצְמוֹ, הִכְרִיעַ אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ וְהִצִּילוֹ. וּמִפְּנֵי עִנְיָן זֶה, נָהֲגוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְהַרְבּוֹת בִּצְדָקָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְלַעֲסֹק בְּמִצְוֹות מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, יָתֵר מִכָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. וְנָהֲגוּ כֻּלָּם לָקוּם בַּלַּיְלָה בַּעֲשֶׂרֶת יָמִים אֵלּוּ, וּלְהִתְפַּלֵּל בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים וְדִבְרֵי כִּבּוּשִׁין [מוסר] עַד שֶׁיֵּאוֹר הַיּוֹם.

ה. בְּשָׁעָה שֶׁשּׁוֹקְלִין עֲוֹנוֹת אָדָם עִם זְכֻיּוֹתָיו, אֵין מְחַשְּׁבִין עָלָיו תְּחִלַּת עָוֹן שֶׁחָטָא בּוֹ וְלֹא שֵׁנִי, אֶלָּא מִשְּׁלִישִׁי וָאֵילָךְ. אִם נִמְצְאוּ עֲוֹנוֹתָיו מִשְּׁלִישִׁי וָאֵילָךְ מְרֻבִּין עַל זְכֻיּוֹתָיו - אוֹתָן שְׁנֵי הָעֲוֹנוֹת מִצְטָרְפִין, וְדָנִין אוֹתוֹ עַל הַכֹּל. וְאִם נִמְצְאוּ זְכֻיּוֹתָיו כְּנֶגֶד עֲוֹנוֹתָיו אֲשֶׁר מֵעָוֹן שְׁלִישִׁי וָאֵילָךְ - מַעֲבִירִים [מוחלין] כָּל עֲוֹנוֹתָיו רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן ["מוותרים" על הפעמיים הראשונות]; לְפִי שֶׁהַשְּׁלִישִׁי נֶחְשָׁב רִאשׁוֹן, שֶׁכְּבָר נִמְחֲלוּ הַשְּׁנַיִם; וְכֵן הָרְבִיעִי הֲרֵי הוּא רִאשׁוֹן, שֶׁכְּבָר נִמְחַל הַשְּׁלִישִׁי; וְכֵן עַד סוֹפָן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיָחִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵן כָּל אֵלֶּה יִפְעַל אֵל פַּעֲמַיִם שָׁלוֹשׁ עִם גָּבֶר". אֲבָל הַצִּבּוּר - תּוֹלִין לָהֶן עָוֹן רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ". וּכְשֶׁמְּחַשְּׁבִין לָהֶם עַל דֶּרֶךְ זוֹ, מְחַשְּׁבִין לָהֶן מֵרְבִיעִי וָאֵילָךְ. הַבֵּינוֹנִים - אִם הָיָה בִּכְלַל מֶחֱצָה עֲוֹנוֹת שֶׁלָּהֶן שֶׁלֹּא הִנִּיחַ תְּפִלִּין מֵעוֹלָם - דָּנִין אוֹתוֹ כְּפִי חֲטָאָיו, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; וְכֵן כָּל הָרְשָׁעִים שֶׁעֲוֹנוֹתֵיהֶן מְרֻבִּין - דָּנִין אוֹתָן כְּפִי חֲטֹאתֵיהֶן, וְיֵשׁ לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, אַף עַל פִּי שֶׁחָטְאוּ - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים, לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ"; אֶרֶץ זוֹ - מָשָׁל, כְּלוֹמַר: אֶרֶץ הַחַיִּים; וְהוּא הָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן חֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, יֵשׁ לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

ו. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא נִכְרָתִין וְאוֹבְדִין, וְנִדּוֹנִין עַל גֹּדֶל רִשְׁעָם וְחַטָּאתָם לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הַמִּינִים, וְהָאֶפִּיקוֹרוֹסִים, וְהַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה, וְהַכּוֹפְרִים בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, וְהַכּוֹפְרִים בְּבִיאַת הַגּוֹאֵל, וְהַמְּשַׁמְּדִים, וּמַטְחִיאֵי הָרַבִּים, וְהַפּוֹרְשִׁים מִדַּרְכֵי צִבּוּר, וְהָעוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת בְּיָד רָמָה בְּפַרְהֶסְיָא כִּיהוֹיָקִים [מלך יהודה], וְהַמּוֹסְרִין, וּמַטִּילֵי אֵימָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְשׁוֹפְכֵי דָמִים, וּבַעֲלֵי לָשׁוֹן הָרַע, וְהַמּוֹשֵׁךְ עָרְלָתוֹ [שלא יכירו שמהול הוא].

ז. חֲמִשָּׁה הֵן הַנִּקְרָאִים 'מִינִים': הָאוֹמֵר שֶׁאֵין שָׁם אֱלוֹהַּ, וְאֵין לָעוֹלָם מַנְהִיג; וְהָאוֹמֵר שֵׁיֵּשׁ שָׁם מַנְהִיג, אֲבָל הֵם שְׁנַיִם אוֹ יָתֵר; וְהָאוֹמֵר שֵׁיֵּשׁ שָׁם רִבּוֹן אֶחָד, אֶלָּא שֶׁהוּא גּוּף וּבַעַל תְּמוּנָה; וְכֵן הָאוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ לְבַדּוֹ רִאשׁוֹן וְצוּר לַכֹּל; וְכֵן הָעוֹבֵד אֱלוֹהַּ זוּלָתוֹ, כְּדֵי לִהְיוֹת מֵלִיץ [יושר] בֵּינוֹ וּבֵין רִבּוֹן הָעוֹלָמִים. כָּל אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה אֵלּוּ, הוּא מִין.

ח. שְׁלֹשָׁה הֵן הַנִּקְרָאִין 'אֶפִּיקוֹרוֹסִים': הָאוֹמֵר שֶׁאֵין שָׁם נְבוּאָה כְּלָל, וְאֵין שָׁם מַדָּע [חכמה] שֶׁמַּגִּיעַ מֵהַבּוֹרֵא לְלֵב בְּנֵי הָאָדָם; וְהַמַּכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ; וְהָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַבּוֹרֵא יוֹדֵעַ מַעֲשֵׂה בְּנֵי אָדָם. כָּל אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֵלּוּ - הֵן אֶפִּיקוֹרוֹס. שְׁלֹשָׁה הֵן הַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה: הָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מֵעַם ה' - אֲפִלּוּ פָּסוּק אֶחָד, אֲפִלּוּ תֵּבָה אַחַת, אִם אָמַר: 'מֹשֶׁה אָמָרוֹ מִפִּי עַצְמוֹ', הֲרֵי זֶה כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה; וְכֵן הַכּוֹפֵר בְּפֵרוּשָׁהּ, וְהִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְהִכְחִישׁ מַגִּידֶיהָ [חכמיה], כְּגוֹן צָדוֹק וּבַיְתוֹס; וְהָאוֹמֵר שֶׁהַבּוֹרֵא הֶחְלִיף מִצְוָה זוֹ בְּמִצְוָה אַחֶרֶת, וּכְבָר בָּטְלָה תּוֹרָה זוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא הָיְתָה מֵעַם ה', כְּגוֹן הַנּוֹצְרִים וְהַהַגְרִים. כָּל אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֵלּוּ - כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה.

ט. שְׁנַיִם הֵם הַמְּשַׁמְּדִים: הַמְּשַׁמֵּד לַעֲבֹרָה אַחַת, וְהַמְּשַׁמֵּד לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. הַמְּשַׁמֵּד לַעֲבֹרָה אַחַת - זֶה שֶׁהֶחֱזִיק עַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ עֲבֵרָה בְּזָדוֹן, וְנִתְפַּרְסֵם בָּהּ וְהֵרְגַּל, אֲפִלּוּ הָיְתָה מִן הַקַּלּוֹת, כְּגוֹן שֶׁהֶחֱזִיק תָּמִיד לִלְבֹּשׁ שַׁעַטְנֵז אוֹ לְהַקִּיף פֵּאָה, וְנִמְצָא כְּאִלּוּ בָּטְלָה מִצְוָה זוֹ מִן הָעוֹלָם אֶצְלוֹ - הֲרֵי זֶה מְשַׁמֵּד לְאוֹתוֹ דָּבָר; וְהוּא, שֶׁיַּעֲשֶׂה לְהַכְעִיס [הקב"ה, ולא למלאות תאוותו בלבד]. וְהַמְּשַׁמֵּד לְכָל הַתּוֹרָה, כְּגוֹן הַחוֹזֵר לְדָתֵי הַגּוֹיִם בְּשָׁעָה שֶׁגּוֹזְרִין שְׁמָד וְיִדְבַּק בָּהֶן, וְיֹאמַר: 'מַה בֶּצַע לוֹ לְהִדַּבֵּק בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן שְׁפָלִים וְנִרְדָּפִים, טוֹב לוֹ שֶׁיִּדְבַּק בְּאִלּוּ שֶׁיָּדָן תַּקִּיפָה' - הֲרֵי זֶה מְשַׁמֵּד לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ.

י. מַחְטִיאֵי הָרַבִּים כֵּיצַד? אֶחָד שֶׁהֶחְטִיא בְּדָבָר גָּדוֹל, כְּיָרְבָעָם וְצָדוֹק וּבַיְתוֹס; וְאֶחָד שֶׁהֶחְטִיא בְּדָבָר קַל, אֲפִלּוּ לַבֵּטֵל מִצְוַת עֲשֵׂה; וְאֶחָד הָאוֹנֵס אֲחֵרִים עַד שֶׁיֶּחֱטְאוּ - כִּמְנַשֶּׁה, שֶׁהָיָה הוֹרֵג יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיַּעַבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה; אוֹ שֶׁהִטְעָה אֲחֵרִים וְהִדִּיחָם - כְּיֵשׁוּעַ.

יא. הַפּוֹרֵשׁ מִדַּרְכֵי צִבּוּר - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָבַר עֲבֵרוֹת, אֶלָּא נִבְדָּל מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה מִצְוֹות בִּכְלָלָן, וְלֹא נִכְנָס בְּצָרָתָן וְלֹא מִתְעַנֶּה בְּתַעֲנִיתָן, אֶלָּא הוֹלֵךְ בְּדַרְכּוֹ כְּאֶחָד מִגּוֹיֵי הָאָרֶץ, וּכְאִלּוּ אֵינוֹ מֵהֶן - אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. הָעוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת בְּיָד רָמָה כִּיהוֹיָקִים - בֵּין שֶׁעָשָׂה קַלּוֹת, בֵּין שֶׁעָשָׂה חֲמוּרוֹת - אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה', מִפְּנֵי שֶׁהֵעֵז מִצְחוֹ וְגִלָּה פָּנָיו וְלֹא בֹּשׁ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה.

יב. שְׁנַיִם הֵם הַמּוֹסְרִין: הַמּוֹסֵר חֲבֵרוֹ בְּיַד גּוֹיִם לְהָרְגוֹ אוֹ לְהַכּוֹתוֹ, וְהַמּוֹסֵר מָמוֹן חֲבֵרוֹ בְּיַד גּוֹיִם אוֹ בְּיַד אַנָּס [בעל זרוע] שֶׁהוּא כְּגוֹי - שְׁנֵיהֶן, אֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

יג. מַטִּילֵי אֵימָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם - זֶה הָרוֹדֶה צִבּוּר בְּחָזְקָה וְהֵן יְרֵאִין וּפוֹחֲדִין מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה, וְכַנָּתוֹ לִכְבוֹד עַצְמוֹ וְכָל חֲפָצָיו, לֹא לִכְבוֹד שָׁמַיִם, כְּגוֹן מַלְכֵי הַגּוֹיִם.

יד. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֲנָשִׁים אֲלּוּ שֶׁמָּנִינוּ - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן יִשְׂרָאֵל, אֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְיֵשׁ עֲבֵרוֹת קַלּוֹת מֵאֵלּוּ, וְאַף עַל פִּי כֵן אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהָרָגִיל בָּהֶן אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, כְּדֵי לְהִתְרַחֵק מֵהֶן וּלְהִזָּהֵר מֵהֶן. וְאֵלּוּ הֵן: הַמְכַנֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, וְהַקּוֹרֵא לַחֲבֵרוֹ בְּכִנּוּי, וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, וְהַמִּתְכַּבֵּד בִּקְלוֹן חֲבֵרוֹ, וְהַמְבַזֶּה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וְהַמְבַזֶּה רַבּוֹתָיו, וְהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת, וְהַמְחַלֵּל אֶת הַקָּדָשִׁים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁכָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא? בְּשֶׁמֵּת בְּלֹא תְּשׁוּבָה. אֲבָל אִם שָׁב מֵרִשְׁעוֹ, וּמֵת וְהוּא בַּעַל תְּשׁוּבָה - הֲרֵי זֶה מִבְּנֵי הָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁעוֹמֵד בִּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה. אֲפִלּוּ כָּפַר בָּעִקָּר כָּל יָמָיו, וּבָאַחֲרוֹנָה שָׁב - יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם

הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב, אָמַר ה' - וּרְפָאתִיו". כָּל הָרְשָׁעִים וְהַפּוֹשְׁעִים וְהַמְשַׁמְּדִים וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן שֶׁחָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, בֵּין בְּגָלוּי בֵּין שֶׁחָזְרוּ בְּמַטְמוֹנִיּוֹת [בסתר] - מְקַבְּלִין אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים"; אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן שׁוֹבָב הוּא, שֶׁהֲרֵי בַּסֵּתֶר בְּלִבַּד חוֹזֵר וְלֹא בְּגָלוּי - מְקַבְּלִין אוֹתוֹ בִּתְשׁוּבָה.

יום רביעי כ"ח אייר ה'תש"ע

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק ד

א. עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה דְּבָרִים מְעַכְּבִין אֶת הַתְּשׁוּבָה. אַרְבָּעָה מֵהֶן - עָוֹן גָּדוֹל, וְהָעוֹשֶׂה אֶחָד מֵאַרְבַּעְתָּן, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַסְפִּיק [מסייע] בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, לְפִי גֹּדֶל חֶטְאוֹ. וְאֵלּוּ הֵן: (א) הַמַּחְטִיא אֶת הָרַבִּים; וּבִכְלַל עָוֹן זֶה, הַמְעַכֵּב אֶת הָרַבִּים מִלַּעֲשׂוֹת מִצְוָה. (ב) וְהַמַּטֶּה חֲבֵרוֹ מִדֶּרֶךְ טוֹבָה לְדֶרֶךְ רָעָה, כְּגוֹן מֵסִית [יחיד לעבודה זרה] וּמַדִּיחַ [רבים]. (ג) הָרוֹאֶה בְּנוֹ בְּתַרְבּוּת רָעָה, וְאֵינוֹ מְמַחֶה בְּיָדוֹ - הוֹאִיל וּבְנוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, אִלּוּ מִחָה בּוֹ הָיָה פּוֹרֵשׁ, וְנִמְצָא כְּמַחְטִיא אוֹתוֹ; וּבִכְלַל עָוֹן זֶה - כָּל שֶׁאֶפְשָׁר בְּיָדוֹ לְמַחוֹת בַּאֲחֵרִים בֵּין רַבִּים בֵּין יְחִידִים וְלֹא מִחָה בָּהֶן, אֶלָּא יַנִּיחַ אוֹתָן בְּכִשְׁלוֹנָן. (ד) וְהָאוֹמֵר: "אֶחְטָא וְאָשׁוּב"; וּבִכְלַל זֶה, הָאוֹמֵר: "אֶחְטָא, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר".

ב. וּמֵהֶן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים הַנּוֹעָלִין דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה בִּפְנֵי עוֹשֵׂיהֶן; וְאֵלּוּ הֵן: (א) הַפּוֹרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר - לְפִי שֶׁבִּזְמַן שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְלֹא יִהְיֶה עִמָּהֶן, וְאֵינוֹ זוֹכֶה עִמָּהֶן בִּזְכֻיּוֹת שֶׁעוֹשִׂין. (ב) וְהַחוֹלֵק עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים - לְפִי שֶׁמַּחֲלֹקְתּוֹ גּוֹרֶמֶת לוֹ לִפְרֹשׁ מֵהֶן, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה. (ג) וְהַמַּלְעִיג עַל הַמִּצְוֹת - שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּתְבַּזּוּ בְּעֵינָיו, אֵינוֹ רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶן וְלֹא עוֹשֶׂן; וְאִם לֹא יַעֲשֶׂה, בַּמֶּה יִזְכֶּה? (ד) וְהַמְבַזֶּה רַבּוֹתָיו - שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לָהֶן לִדָּחְפוֹ וּלְטָרְדוֹ כְּיֵשׁוּעַ וּכְגֵחֲזִי, וּבִזְמַן שֶׁנִּטְרָד לֹא יִמְצָא מְלַמֵּד וּמוֹרֶה לוֹ דֶּרֶךְ הָאֱמֶת. (ה) וְהַשּׁוֹנֵא אֶת הַתּוֹכָחוֹת - שֶׁהֲרֵי לֹא הִנִּיחַ לוֹ דֶּרֶךְ הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהַתּוֹכֵחָה גּוֹרֶמֶת לִתְשׁוּבָה, שֶׁבִּזְמַן שֶׁמּוֹדִיעִין לוֹ לָאָדָם חֲטָאָיו וּמַכְלִימִין אוֹתוֹ, חוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "זְכֹר, אַל תִּשְׁכַּח", "מַמְרִים הֱיִיתֶם", "וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב", "עַם נָבָל, וְלֹא חָכָם". וְכֵן יְשַׁעְיָהוּ הוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאָמַר: "הוֹי גּוֹי חוֹטֵא", "יָדַע שׁוֹר קוֹנֵהוּ", "מִדַּעְתִּי, כִּי קָשֶׁה אָתָּה, וְגִיד בַּרְזֶל עָרְפֶּךָ, וּמִצְחֶךָ נְחוּשָׁה"; וְכֵן צִוָּהוּ הָאֵל לְהוֹכִיחַ לַחַטָּאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "קְרָא בְגָרוֹן, אַל תַּחְשֹׂךְ". וְכֵן כָּל הַנְּבִיאִים הוֹכִיחוּ לְיִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁחָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה. לְפִיכָךְ, צָרִיךְ לְהַעֲמִיד בְּכָל קָהָל וְקָהָל מִיִּשְׂרָאֵל חָכָם גָּדוֹל וְזָקֵן וְיָרֵא שָׁמַיִם מִגְּעוּרָיו וְאוֹהֵב לָהֶן, שֶׁיְּהֵא מוֹכִיחַ לָרַבִּים וּמַחְזִירָן בִּתְשׁוּבָה. וְזֶה שֶׁשּׁוֹנֵא אֶת הַתּוֹכָחוֹת, אֵינוֹ בָּא לַמּוֹכִיחַ וְלֹא שׁוֹמֵעַ דְּבָרָיו; לְפִיכָךְ יַעֲמֹד בְּחַטֹּאתָיו, שֶׁהֵם בְּעֵינָיו טוֹבִים.

ג. וּמֵהֶם חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, הָעוֹשֶׂה אוֹתָן אִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיָּשׁוּב תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה, לְפִי שֶׁהֵן עֲוֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ חֲבֵרוֹ שֶׁחָטָא לוֹ, כְּדֵי שֶׁיַּחְזִיר לוֹ אוֹ יִשְׁאַל מִמֶּנּוּ לִמְחֹל לוֹ; וְאֵלּוּ הֵן: (א) הַמְקַלֵּל אֶת הָרַבִּים - וְלֹא קִלֵּל אָדָם יָדוּעַ, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁאַל מִמֶּנּוּ כַּפָּרָה. (ב) וְהַחוֹלֵק עִם גַּנָּב - לְפִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ גְּנֵבָה זוֹ שֶׁל מִי הִיא, אֶלָּא הַגַּנָּב גּוֹנֵב רַבִּים וּמֵבִיא לוֹ וְהוּא לוֹקֵחַ; וְעוֹד, שֶׁהוּא מְחַזֵּק יַד הַגַּנָּב, וּמַחְטִיא אוֹתוֹ. (ג) וְהַמּוֹצֵא אֲבֵדָה וְאֵינוֹ מַכְרִיז עָלֶיהָ עַד שֶׁיַּחְזִירֶהָ לִבְעָלֶיהָ - לְאַחַר זְמַן, כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי יַחֲזִיר. (ד) וְהָאוֹכֵל {שֹׁד} (שור) עֲנִיִּים וִיתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת - אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם אֵמְלָלִין הֵן וְאֵינָן יְדוּעִין וּמְפֻרְסָמִין, וְגוֹלִין מֵעִיר לְעִיר, אֵין לָהֶם מַכִּיר, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע שֹׁד זֶה שֶׁל מִי הוּא וְיַחְזִירֶנּוּ לוֹ. (ה) וְהַמְקַבֵּל שֹׁחַד לְהַטּוֹת דִּין - אֵינוֹ יוֹדֵעַ עַד הֵיכָן הִגִּיעָה הַטָּיָה זוֹ וְכַמָּה הוּא כֹּחָהּ כְּדֵי שֶׁיַּחְזִיר, שֶׁהַדָּבָר יֵשׁ לוֹ רַגְלַיִם [יש לו בסיס קל]; וְעוֹד שֶׁהוּא מְחַזֵּק יַד זֶה, וּמַחְטִיא אוֹתוֹ.

ד. וּמֵהֶן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, הָעוֹשֶׂה אוֹתָן אֵין חֶזְקָתוֹ לָשׁוּב מֵהֶן, לְפִי שֶׁהֵן דְּבָרִים קַלִּים בְּעֵינֵי רֹב הָאָדָם, וְנִמְצָא חוֹטֵא וְהוּא יָדֵמָה שֶׁאֵין זֶה חֵטְא; וְאֵלּוּ הֵן: (א) הָאוֹכֵל מִסְּעוּדָה שֶׁאֵינָהּ מַסְפֶּקֶת לִבְעָלֶיהָ [עני המזמין אורח מחמת נימוס אך לו עצמו אין די] - שֶׁזֶּה אֲבַק גָּזֵל, וְהוּא מְדַמֶּה שֶׁלֹּא חָטָא, וְיֹאמַר: 'כְּלוּם אָכַלְתִּי אֶלָּא בִּרְשׁוּתָן'. (ב) וְהַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בַּעֲבוֹטוֹ [משכונו] שֶׁל עָנִי - שֶׁהָעֲבוֹט שֶׁל עָנִי אֵינוֹ אֶלָּא כְּגוֹן קַרְדֹּם וּמַחֲרֵשָׁה, וְיֹאמַר בְּלִבּוֹ: 'אֵינָן חֲסֵרִים, וַהֲרֵי לֹא גָּזַלְתִּי אוֹתוֹ'. (ג) וְהַמִּסְתַּכֵּל בַּעֲרָיוֹת - מַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁאֵין בְּכָךְ כְּלוּם, שֶׁהוּא אוֹמֵר: 'וְכִי בָּעַלְתִּי?!' אוֹ 'קָרַבְתִּי'?! וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ, שֶׁרְאִיַּת הָעֵינַיִם עָוֹן גָּדוֹל, שֶׁהִיא גּוֹרֶמֶת לְגוּפָן שֶׁל עֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם". (ד) וְהַמִּתְכַּבֵּד בִּקְלוֹן חֲבֵרוֹ - אוֹמֵר בְּלִבּוֹ שֶׁאֵינוֹ חוֹטֵא, לְפִי שֶׁאֵין חֲבֵרוֹ עוֹמֵד, וְלֹא הִגִּיעָה לוֹ בּוֹשֶׁת, וְלֹא בִּיְּשׁוֹ, אֶלָּא עָרַךְ מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וְחָכְמָתוֹ לְמוּל מַעֲשֵׂה חֲבֵרוֹ אוֹ חָכְמָתוֹ, כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה מִכְּלָלָן שֶׁהוּא מְכֻבָּד וַחֲבֵרוֹ בָּזוּי. (ה) וְהַחוֹשֵׁד כְּשֵׁרִים - אוֹמֵר בְּלִבּוֹ שֶׁאֵינוֹ חֵטְא, לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר: 'מֶה עָשִׂיתִי לוֹ? וְכִי יֵשׁ שָׁם אֶלָּא חֲשַׁד שֶׁמָּא עָשָׂה אוֹ לֹא עָשָׂה', וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה עָוֹן שֶׁמֵּשִׂים אָדָם כָּשֵׁר בְּדַעְתּוֹ כְּבַעַל עֲבֵרוֹת.

ה. וּמֵהֶן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, הָעוֹשֶׂה אוֹתָן יִמָּשֵׁךְ אַחֲרֵיהֶן תָּמִיד, וְהֵן קָשִׁין לִפְרֹשׁ מֵהֶן; לְפִיכָךְ, צָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר מֵהֶן שֶׁמָּא יִדְבַּק בָּהֶן, וְהֵן כֻּלָּן דֵּעוֹת רָעוֹת עַד מְאֹד; וְאֵלּוּ הֵן: (א) רְכִילוּת. (ב) וְלָשׁוֹן הָרַע. (ג) וּבַעַל חֵמָה. (ד) וּבַעַל מַחֲשָׁבָה רָעָה. (ה) וְהַמִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע - מִפְּנֵי שֶׁהוּא לָמֵד מִמַּעֲשָׂיו, וְהֵם נִרְשָׁמִין בְּלִבּוֹ; הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "וְרֹעֶה כְסִילִים, יֵרוֹעַ". וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת דֵּעוֹת דְּבָרִים שֶׁצָּרִיךְ כָּל אָדָם לִנְהֹג בָּהֶן תָּמִיד, קַל וָחֹמֶר לְבַעַל תְּשׁוּבָה.

ו. כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - אַף עַל פִּי שֶׁמְּעַכְּבִין אֶת הַתְּשׁוּבָה, אֵין מוֹנְעִין אֶת הַתְּשׁוּבָה; אֶלָּא אִם עָשָׂה אָדָם תְּשׁוּבָה מֵהֶן - הֲרֵי זֶה בַּעַל תְּשׁוּבָה, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק ה

א. רְשׁוּת כָּל אָדָם נְתוּנָה לוֹ: אִם רָצָה לְהַטּוֹת עַצְמוֹ לְדֶרֶךְ טוֹבָה וְלִהְיוֹת צַדִּיק, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ; וְאִם רָצָה לְהַטּוֹת עַצְמוֹ לְדֶרֶךְ רָעָה וְלִהְיוֹת רָשָׁע, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ, לָדַעַת טוֹב וָרָע" - כְּלוֹמַר: הֵן מִין זֶה שֶׁל אָדָם הָיָה אֶחָד בָּעוֹלָם, וְאֵין מִין שֵׁנִי דּוֹמֶה לוֹ בְּזֶה

הָעִנְיָן, שֶׁיְּהֵא הוּא מֵעַצְמוֹ בְּדַעְתּוֹ וּבְמַחֲשַׁבְתּוֹ יוֹדֵעַ הַטּוֹב וְהָרַע וְעוֹשֶׂה כָּל מַה שֶּׁהוּא חָפֵץ, וְאֵין לוֹ מִי שֶׁיְּעַכֵּב עַל יָדוֹ מִלַּעֲשׂוֹת הַטּוֹב אוֹ הָרַע. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן הוּא, "פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ".

ב. אַל יַעֲבֹר בְּמַחֲשַׁבְתְּךָ דָּבָר זֶה שֶׁאוֹמְרִים טִפְּשֵׁי הָאֻמּוֹת וְרֹב גָּלְמֵי [בערי] בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר עַל הָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק אוֹ רָשָׁע. אֵין הַדָּבָר כֵּן; אֶלָּא כָּל אָדָם וְאָדָם רָאוּי לִהְיוֹת צַדִּיק כְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ אוֹ רָשָׁע כְּיָרָבְעָם, אוֹ חָכָם אוֹ סָכָל, אוֹ רַחְמָן אוֹ אַכְזָרִי, אוֹ כֵּילִי [קמצו] אוֹ שׁוֹעֵ [פזרו]; וְכֵן שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת [מידות]. וְאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּכְפֵּהוּ וְלֹא גּוֹזֵר עָלָיו, וְלֹא מִי שֶׁמּוֹשְׁכוֹ לְאֶחָד מִשְּׁנֵי הַדְּרָכִים, אֶלָּא הוּא מֵעַצְמוֹ וּמִדַּעְתּוֹ נוֹטֶה לְאֵיזֶה דֶּרֶךְ שֶׁיִּרְצֶה. הוּא שֶׁיִּרְמְיָה אוֹמֵר: "מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא הָרָעוֹת וְהַטּוֹב" - כְּלוֹמַר: אֵין הַבּוֹרֵא גּוֹזֵר עַל הָאָדָם לֹא לִהְיוֹת טוֹב, וְלֹא לִהְיוֹת רַע. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן הוּא, נִמְצָא זֶה הַחוֹטֵא הוּא הִפְסִיד עַל עַצְמוֹ; וּלְפִיכָךְ רָאוּי לוֹ לִבְכּוֹת וּלְקוֹנֵן עַל מַה שֶּׁעָשָׂה לְנַפְשׁוֹ, וּגְמָלָהּ רָעָה. הוּא שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו: "מַה יִּתְאוֹנֵן אָדָם חָי, גֶּבֶר עַל חֲטָאָיו". וְחָזַר וְאָמַר: הוֹאִיל וּרְשׁוּתֵנוּ בְּיָדֵינוּ, וּמִדַּעְתֵּנוּ עָשִׂינוּ כָּל הָרָעוֹת, רָאוּי לָנוּ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה וְלַעֲזֹב רִשְׁעֵנוּ, שֶׁהָרִשּׁוּת עַתָּה בְּיָדֵינוּ. הוּא שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו: "נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה, וְנָשׁוּבָה עַד ה'".

ג. וְעִקָּר זֶה - עִקָּר גָּדוֹל הוּא, וְהוּא עַמּוּד הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "רְאֵה, נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם, אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב, וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע", וְכָתוּב: "רְאֵה, אָנֹכִי נוֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה" - כְּלוֹמַר, שֶׁהָרִשּׁוּת בְּיֶדְכֶם; וְכָל שֶׁיֶּחְפַּץ הָאָדָם לַעֲשׂוֹת מִמַּעֲשֵׂה בְּנֵי הָאָדָם - עוֹשֶׂה, בֵּין טוֹבִים בֵּין רָעִים. וּמִפְּנֵי זֶה הָעִנְיָן נֶאֱמַר: "מִי יִתֵּן, וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם" - כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין הַבּוֹרֵא כּוֹפֶה בְּנֵי הָאָדָם וְלֹא גּוֹזֵר עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה, אֶלָּא לִבָּם מָסוּר לָהֶם.

ד. אִלּוּ הָיָה הָאֵל גּוֹזֵר עַל הָאָדָם לִהְיוֹת צַדִּיק אוֹ רָשָׁע, אוֹ אִלּוּ הָיָה שָׂם דָּבָר שֶׁמּוֹשֵׁךְ אֶת הָאָדָם בְּעִקַּר תּוֹלַדְתּוֹ לְדֶרֶךְ מִן הַדְּרָכִים, אוֹ לְמַדַּע מִן הַמַּדָּעוֹת [חכמה מן החכמות], אוֹ לְדֵעָה [מידה] מִן הַדֵּעוֹת, אוֹ לְמַעֲשֶׂה מִן הַמַּעֲשִׂים, כְּמוֹ שֶׁבּוֹדִים מִלִּבָּם הַטִּפְּשִׁים הוֹבְרֵי שָׁמַיִם [החוזים בכוכבים] - הֵיאַךְ הָיָה מְצֻוֶּה לָנוּ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים, 'עֲשֵׂה כָּךְ, וְאַל תַּעֲשֶׂה כָּךְ', 'הֵטִיבוּ דַּרְכֵיכֶם, וְאַל תֵּלְכוּ אַחֲרֵי רִשְׁעֲכֶם', וְהוּא מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ כְּבָר נִגְזַר עָלָיו, אוֹ תּוֹלַדְתּוֹ תִּמְשֹׁךְ אוֹתוֹ לְדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לָזוּז מִמֶּנּוּ? וּמַה מָּקוֹם הָיָה לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וּבְאֵיזֶה דִּין וְאֵיזֶה מִשְׁפָּט נִפְרָע מִן הָרָשָׁע אוֹ מְשַׁלֵּם שָׂכָר לַצַּדִּיק? הֲשׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט?! וְאַל תִּתְמַהּ וְתֹאמַר: הֵיאַךְ יִהְיֶה הָאָדָם עוֹשֶׂה כָּל מַה שֶּׁיֶּחְפַּץ, וְיִהְיוּ מַעֲשָׂיו מְסוּרִים לוֹ, וְכִי יֵעָשֶׂה בָּעוֹלָם דָּבָר שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת קוֹנוֹ וּבְלֹא חֶפְצוֹ?! וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: "כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה' עָשָׂה, בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ"! דַּע, שֶׁהַכֹּל בְּחֶפְצוֹ יֵעָשֶׂה, וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּעֲשֵׂינוּ מְסוּרִין לָנוּ. כֵּיצַד? כְּשֵׁם שֶׁחָפֵץ הַיּוֹצֵר לִהְיוֹת הָאֵשׁ וְהָרוּחַ עוֹלִין לְמַעְלָה, וְהַמַּיִם וְהָאָרֶץ יוֹרְדִים לְמַטָּה, וְהַגַּלְגַּל סוֹבֵב בְּעִגּוּל, וְכֵן שְׁאָר בְּרִיּוֹת הָעוֹלָם לִהְיוֹת כְּמִנְהָגָן שֶׁחָפֵץ בּוֹ - כָּכָה חָפֵץ לִהְיוֹת הָאָדָם רְשׁוּתוֹ בְּיָדוֹ, וְכָל מַעֲשָׂיו מְסוּרִין לוֹ, וְלֹא יִהְיֶה לוֹ לֹא כּוֹפֶה וְלֹא מוֹשֵׁךְ, אֶלָּא הוּא מֵעַצְמוֹ וּבְדַעְתּוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ הָאֵל עוֹשֶׂה כָּל שֶׁהָאָדָם יָכוֹל לַעֲשׂוֹת. לְפִיכָךְ דָּנִין אֶת הָאָדָם לְפִי מַעֲשָׂיו: אִם עָשָׂה טוֹבָה, מְטִיבִין לוֹ; וְאִם עָשָׂה רָעָה, מְרֵעִין לוֹ. הוּא שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר: "מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹאת לָכֶם"; "גַּם הֵמָּה בָּחֲרוּ בִּדְרָכֵיהֶם". וּבְעִנְיָן זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה: "שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶךָ. . . וְדַע, כִּי עַל כָּל אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים בַּמִּשְׁפָּט" - כְּלוֹמַר, דַּע שֶׁיֵּשׁ בְּיָדְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת, וְעָתִיד אַתָּה לִתֵּן אֶת הַדִּין.

ה. שֶׁמָּא תֹּאמַר: וַהֲלֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ כָּל מַה שֶּׁיִּהְיֶה קֹדֶם שֶׁיִּהְיֶה! יָדַע שֶׁזֶּה צַדִּיק אוֹ רָשָׁע, אוֹ לֹא יָדַע? אִם יָדַע שֶׁהוּא יִהְיֶה צַדִּיק, אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה צַדִּיק! וְאִם תֹּאמַר שֶׁיָּדַע שֶׁיִּהְיֶה צַדִּיק וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה רָשָׁע, חֲרִי לֹא יָדַע הַדָּבָר עַל בֵּרְיוֹ. דַּע, שֶׁתְּשׁוּבַת שְׁאֵלָה זוֹ "אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּה, וּרְחָבָה מִנִּי יָם", וְכַמָּה עִקָּרִים גְּדוֹלִים וַחֲרָרִים רָמִים תְּלוּיִים בָּהּ; אֲבָל צָרִיךְ אַתָּה לֵידַע וּלְהָבִין בְּדָבָר זֶה שֶׁאֲנִי אוֹמֵר. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שֵׁנִי מֵהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּדֵעָה שֶׁהִיא חוּץ מִמֶּנּוּ, כִּבְנֵי אָדָם שֶׁהֵן וְדַעְתָּן שְׁנַיִם, אֶלָּא הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְדַעְתּוֹ - אֶחָד; וְאֵין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם יְכוֹלָה לְהַשִּׂיג דָּבָר זֶה עַל בֵּרְיוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַשִּׂיג וְלִמְצֹא אֲמִתַּת הַבּוֹרֵא [מהות], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם, וָחָי" - כָּךְ אֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַשִּׂיג וְלִמְצֹא דַּעְתּוֹ [אופן ידיעתו] שֶׁל בּוֹרֵא. הוּא שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר: "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם, וְלֹא דַּרְכֵיכֶם דְּרָכָי". וְכֵיוָן שֶׁכֵּן הוּא, אֵין בָּנוּ כֹּחַ לֵידַע הֵיאַךְ יֵדַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל הַבְּרוּאִים וְהַמַּעֲשִׂים. אֲבָל נֵדַע בְּלֹא סָפֵק, שֶׁמַּעֲשֵׂה הָאָדָם בְּיַד הָאָדָם; וְאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹשְׁכוֹ, וְלֹא גּוֹזֵר עָלָיו לֹא לַעֲשׂוֹת כָּךְ וְלֹא שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת כָּךְ. וְלֹא מִפְּנֵי קַבָּלַת הַדַּת בִּלְבַד נֵדַע דָּבָר זֶה, אֶלָּא בִּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת מִדִּבְרֵי הַחָכְמָה. וּמִפְּנֵי זֶה נֶאֱמַר בַּנְּבוּאָה, שֶׁדָּנִין אֶת הָאָדָם עַל כָּל מַעֲשָׂיו כְּפִי מַעֲשָׂיו, אִם טוֹב וְאִם רַע. וְזֶה הָעִקָּר שֶׁכָּל דִּבְרֵי הַנְּבוּאָה תְּלוּיִין בּוֹ.

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק ו

א. פְּסוּקִים הַרְבֵּה יֵשׁ בַּתּוֹרָה וּבְדִבְרֵי הַנְּבִיאִים, שֶׁהֵן נִרְאִין כְּסוֹתְרִין עִקָּר זֶה, וְנִכְשָׁלִין בָּהֶן רֹב הָאָדָם, וְיַעֲלֶה עַל דַּעְתָּן מֵהֶן, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר עַל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה, וְשֶׁאֵין לִבּוֹ שֶׁל אָדָם מָסוּר לוֹ לְהַטּוֹתוֹ לְכָל אֲשֶׁר יִרְצֶה. וַהֲרֵינִי מְבָאֵר עִקָּר גָּדוֹל, שֶׁמִּמֶּנּוּ תֵּדַע פֵּרוּשׁ כָּל אוֹתָן הַפְּסוּקִים. בִּזְמַן שֶׁאָדָם אֶחָד חוֹטֵא, אוֹ אַנְשֵׁי מְדִינָה חוֹטְאִין, וְעוֹשֶׂה הַחוֹטֵא חֵטְא שֶׁעָשָׂה מִדַּעְתּוֹ וּבִרְצוֹנוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ - רָאוּי לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ; וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ הֵיאַךְ יִפָּרַע. יֵשׁ חֵטְא שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ עַל חֶטְאוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, בִּגּוּפוֹ אוֹ בְּמָמוֹנוֹ אוֹ בְּבָנָיו הַקְּטַנִּים; שֶׁבָּנָיו שֶׁל אָדָם הַקְּטַנִּים שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת וְלֹא הִגִּיעוּ לִכְלַל מִצְוֹת, כְּקִנְיָנוֹ הֵן - כָּתוּב: "אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָת", עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה "אִישׁ". וְיֵשׁ חֵטְא שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ לָעוֹלָם הַבָּא, וְאֵין עוֹבֵר עָלָיו שׁוּם נֶזֶק בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְיֵשׁ חֵטְא שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלָעוֹלָם הַבָּא.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁלֹּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה; אֲבָל אִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה, הַתְּשׁוּבָה כִּתְרִיס [מגן] לִפְנֵי הַפֻּרְעָנוּת. וּכְשֵׁם שֶׁאָדָם חוֹטֵא בִּרְצוֹנוֹ וּמִדַּעְתּוֹ, כָּךְ הוּא עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה בִּרְצוֹנוֹ וּמִדַּעְתּוֹ.

ג. וְאֶפְשָׁר שֶׁיֶּחְטָא הָאָדָם חֵטְא גָּדוֹל אוֹ חֲטָאִים הַרְבֵּה, עַד שֶׁיִּתֵּן הַדִּין לִפְנֵי דַּיַּן הָאֱמֶת, שֶׁיִּהְיֶה הַפֻּרְעוֹן מִזֶּה הַחוֹטֵא עַל חֲטָאָיו אֵלּוּ שֶׁעָשָׂה בִּרְצוֹנוֹ וּמִדַּעְתּוֹ, שֶׁמּוֹנְעִין מִמֶּנּוּ דֶּרֶךְ הַתְּשׁוּבָה וְאֵין מַנִּיחִין לוֹ רְשׁוּת לָשׁוּב מֵרִשְׁעוֹ, כְּדֵי שֶׁיָּמוּת וְיֹאבַד בַּחֲטָאִים שֶׁעָשָׂה. הוּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר עַל יְדֵי יְשַׁעְיָהוּ: "הַשְּׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה. . . וְשָׁב - וְרָפָא לוֹ". וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים, וּבוֹזִים דְּבָרָיו, וּמִתְעַתְּעִים בִּנְבִיאָיו, עַד עֲלוֹת חֲמַת ה' בְּעַמּוֹ עַד לְאֵין מַרְפֵּא" - כְּלוֹמַר, חָטְאוּ בִּרְצוֹנָם וְהִרְבּוּ לִפְשֹׁעַ, עַד שֶׁנִּתְחַיְּבוּ לִמְנֹעַ מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא הַמַּרְפֵּא. לְפִיכָךְ כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וַאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת לֵב פַּרְעֹה" - לְפִי שֶׁחָטָא מֵעַצְמוֹ תְּחִלָּה וְהֵרַע לְיִשְׂרָאֵל הַגָּרִים בְּאַרְצוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ", נָתַן הַדִּין לִמְנֹעַ מִמֶּנּוּ הַתְּשׁוּבָה, עַד שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ. לְפִיכָךְ חִזֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת לִבּוֹ. וְלָמָּה הָיָה שׁוֹלֵחַ לוֹ בְּיַד מֹשֶׁה וְאוֹמֵר לוֹ: 'שַׁלַּח, וַעֲשֵׂה תְּשׁוּבָה', וּכְבָר אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין אַתָּה מְשַׁלֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ, יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם תִּירָאוּן מִפְּנֵי ה' אֱלֹהִים"? כְּדֵי לְהוֹדִיעַ לְבָאֵי הָעוֹלָם, שֶׁבִּזְמַן שֶׁמּוֹנֵעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַתְּשׁוּבָה לַחוֹטֵא, אֵינוֹ יָכוֹל לָשׁוּב, אֶלָּא יָמוּת בְּרִשְׁעוֹ שֶׁעָשָׂה בַּתְּחִלָּה בִּרְצוֹנוֹ. וְכֵן יִשְׂרָאֵל בִּימֵי אֵלִיָּהוּ, לְפִי שֶׁהִרְבּוּ לִפְשֹׁעַ, מָנַע מֵאוֹתָן הַמַּרְבִּים לִפְשֹׁעַ תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה הֲסִבֹּתָ אֶת לִבָּם אֲחֹרַנִּית", כְּלוֹמַר, מָנַעְתָּ מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁאֵין הָאֵל גּוֹזֵר עַל פַּרְעֹה לְהָרַע לְיִשְׂרָאֵל, וְלֹא עַל סִיחוֹן לַחֲטֹא בְּאַרְצוֹ, וְלֹא עַל הַכְּנַעֲנִים לְהַתְעִיב, וְלֹא עַל יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה; אֶלָּא כֻּלָּן חָטְאוּ מֵעַצְמָן, וְכֻלָּן נִתְחַיְּבוּ לִמְנֹעַ מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה.

ד. וּבְעִנְיָן זֶה שׁוֹאֲלִין הַנְּבִיאִים וְהַצַּדִּיקִים בִּתְפִלּוֹתֵיהֶן מֵאֵת ה' לְעָזְרָם עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד: "הוֹרֵנִי, ה', דַּרְכֶּךָ" - כְּלוֹמַר: אַל יִמְנָעוּנִי חֲטָאַי דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, שֶׁמִּמֶּנָּה אֵדַע דַּרְכְּךָ וְיִחוּד שְׁמֶךָ. וְכֵן זֶה שֶׁאָמַר: "רוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי", כְּלוֹמַר: תַּנִּיחַ רוּחִי לַעֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ, וְאַל יִגְרְמוּ לִי חֲטָאַי לְמָנְעֵנִי הַתְּשׁוּבָה, אֶלָּא תִּהְיֶה הָרְשׁוּת בְּיָדִי, עַד שֶׁאֶחְזֹר וְאָבִין וְאֵדַע דֶּרֶךְ הָאֱמֶת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ, כָּל הַדּוֹמֶה לִפְסוּקִים אֵלּוּ.

ה. וּמַה הוּא זֶה שֶׁאָמַר דָּוִד, "טוֹב וְיָשָׁר ה', עַל כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ, יַדְרֵךְ עֲנָוִים בַּמִּשְׁפָּט, וִילַמֵּד עֲנָוִים דַּרְכּוֹ"? זֶה שֶׁשָּׁלַח לָהֶן נְבִיאִים מוֹדִיעִים לָהֶם דַּרְכֵי ה', וּמַחְזִירִין אוֹתָן בִּתְשׁוּבָה. וְעוֹד, שֶׁנָּתַן בָּהֶם כֹּחַ לִלְמֹד וּלְהָבִין; שֶׁמִּדָּה זוֹ בְּכָל אָדָם, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ בְּדַרְכֵי הַחָכְמָה וְהַצֶּדֶק, מִתְאַוֶּה לָהֶן וְרוֹדֵף אוֹתָן. וְהוּא שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים: 'בָּא לִטַּהֵר, מְסַיְּעִין אוֹתוֹ' - כְּלוֹמַר: יִמְצָא עַצְמוֹ נֶעֱזָר עַל הַדָּבָר. וַהֲלֹא כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם", הֲרֵי גָּזַר עַל הַמִּצְרִים לַעֲשׂוֹת רַע; וְכָתוּב: "וְקָם הָעָם הַזֶּה, וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכָר הָאָרֶץ", הֲרֵי גָּזַר עַל יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה. וְלָמָּה נִפְרַע מֵהֶן? לְפִי שֶׁלֹּא גָּזַר עַל אִישׁ פְּלוֹנִי הַיְּדוּעַ, שֶׁיִּהְיֶה הוּא הַזּוֹנֶה; אֶלָּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאוֹתָן הַזּוֹנִין שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה - אִלּוּ לֹא רָצָה לַעֲבֹד, לֹא הָיָה עוֹבֵד. וְלֹא הוֹדִיעוֹ הַבּוֹרֵא, אֶלָּא מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לָאוֹמֵר: 'הָעָם הַזֶּה, יִהְיֶה בָּהֶן צַדִּיקִים וּרְשָׁעִים' - לֹא מִפְּנֵי זֶה יֹאמַר הָרָשָׁע: 'כְּבָר נִגְזַר עָלָיו שֶׁיִּהְיֶה רָשָׁע, מִפְּנֵי שֶׁהוֹדִיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁיִּהְיוּ רְשָׁעִים בְּיִשְׂרָאֵל'; כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ" [אין מוכרח שכל אחד יהיה אביון]. וְכֵן הַמִּצְרִים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאוֹתָן הַמְּצָרִים וְהַמְּרַעִים לְיִשְׂרָאֵל, אִלּוּ לֹא רָצָה לְהָרַע לָהֶן, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ - שֶׁלֹּא גָּזַר עַל אִישׁ יָדוּעַ, אֶלָּא הוֹדִיעוֹ שֶׁסּוֹף זַרְעוֹ לְהִשְׁתַּעְבֵּד בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם. וּכְבָר אָמַרְנוּ, שֶׁאֵין כֹּחַ בָּאָדָם לֵידַע הֵיאַךְ יֵדַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דְּבָרִים שֶׁעֲתִידִין לִהְיוֹת.

יום חמישי כ"ט אייר ה'תש"ע

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק ז

א. הוֹאִיל וּרְשׁוּת כָּל אָדָם נְתוּנָה לוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, יִשְׁתַּדֵּל אָדָם לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וְלִנְעֹר כַּפָּיו מֵחֲטָאָיו, כְּדֵי שֶׁיָּמוּת וְהוּא בַּעַל תְּשׁוּבָה, כְּדֵי שֶׁיִּזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

ב. לְעוֹלָם יִרְאֶה אָדָם אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא נוֹטֶה לָמוּת, וְשֶׁמָּא יָמוּת בִּשְׁעָתוֹ [כשעומד בחטאו] וְנִמְצָא עוֹמֵד בַּחֲטָאָיו; לְפִיכָךְ, יָשׁוּב מֵחֲטָאָיו מִיָּד, וְלֹא יֹאמַר: 'כְּשֶׁאַזְקִין אָשׁוּב' - שֶׁמָּא יָמוּת קֹדֶם שֶׁיַּזְקִין. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אוֹמֵר בְּחָכְמָתוֹ: "בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים".

ג. וְאַל תֹּאמַר, שֶׁאֵין הַתְּשׁוּבָה אֶלָּא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן זְנוּת וְגָזֵל וּגְנֵבָה. כְּשֵׁם שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לָשׁוּב מֵאֵלּוּ - כָּךְ הוּא צָרִיךְ לְחַפֵּשׂ בְּדֵעוֹת [מידות] רָעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וְלָשׁוּב מֵהֶן: מִן הַכַּעַס, וּמִן הָאֵיבָה, וּמִן הַקִּנְאָה, וּמִן הַתַּחֲרוּת, וּמִן הָהֵתֵל [ליצנות], וּמֵרְדִיפַת הַמָּמוֹן וְהַכָּבוֹד, וּמֵרְדִיפַת הַמַּאֲכָלוֹת, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - מִן הַכֹּל צָרִיךְ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. וְאֵלּוּ הָעֲוֹנוֹת, קָשִׁים מֵאוֹתָן שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַעֲשֶׂה; שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם נִשְׁקָע בְּאֵלּוּ, קָשֶׁה הוּא לִפְרֹשׁ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ, וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבוֹתָיו".

ד. אַל יְדַמֶּה בַּעַל תְּשׁוּבָה, שֶׁהוּא מְרֻחָק מִמַּעֲלַת הַצַּדִּיקִים, מִפְּנֵי הָעֲוֹנוֹת וְהַחֲטָאוֹת שֶׁעָשָׂה. אֵין הַדָּבָר כֵּן! אֶלָּא אָהוּב וְנֶחְמָד הוּא לִפְנֵי הַבּוֹרֵא, וּכְאִלּוּ לֹא חָטָא מֵעוֹלָם; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁשְּׂכָרוֹ הַרְבֵּה, שֶׁהֲרֵי טָעַם טַעַם הַחֵטְא וּפָרַשׁ מִמֶּנּוּ וְכָבַשׁ יִצְרוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים: 'מָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִין בּוֹ, אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִין יְכוֹלִין לַעֲמֹד בּוֹ'; כְּלוֹמַר, מַעֲלָתָן גְּדוֹלָה מִמַּעֲלַת אֵלּוּ שֶׁלֹּא חָטְאוּ מֵעוֹלָם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כּוֹבְשִׁין יִצְרָן יֶתֶר מֵהֶן.

ה. כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּן צִוּוּ עַל הַתְּשׁוּבָה; וְאֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין, אֶלָּא בִּתְשׁוּבָה. וּכְבָר הִבְטִיחָה תּוֹרָה, שֶׁסּוֹף יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת

תְּשׁוּבָה בְּסוֹף גָּלוּתָן, וּמִיָּד הֵן נִגְאָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים וְגוֹ' וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ' וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְגוֹ'".

ו. גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁמְּקָרֶבֶת אֶת הָאָדָם לַשְּׁכִינָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבָה, יִשְׂרָאֵל, עַד ה' אֱלֹהֶיךָ", וְנֶאֱמַר: "וְלֹא שַׁבְתֶּם עָדַי, נְאֻם ה'", וְנֶאֱמַר: "אִם תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל, נְאֻם ה', אֵלַי תָּשׁוּב" - כְּלוֹמַר, אִם תַּחְזֹר בִּתְשׁוּבָה, בִּי תִּדְבַּק. הַתְּשׁוּבָה מְקָרֶבֶת אֶת הָרְחוֹקִים: אֶמֶשׁ הָיָה זֶה שָׂנוּי לִפְנֵי הַמָּקוֹם, מְשֻׁקָּץ וּמְרֻחָק וְתוֹעֵבָה, וְהַיּוֹם הוּא אָהוּב וְנֶחְמָד, קָרוֹב וְיָדִיד. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁבַּלָּשׁוֹן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרָחֵק אֶת הַחַטָּאִים - בָּהּ מְקָרֵב הוּא אֶת הַשָּׁבִים, בֵּין יָחִיד בֵּין רַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם, לֹא עַמִּי אַתֶּם, יֵאָמֵר לָהֶם, בְּנֵי אֵל חָי", וְנֶאֱמַר בִּיכָנְיָה בְּרִשְׁעָתוֹ: "כִּתְבוּ אֶת הָאִישׁ הַזֶּה, עֲרִירִי גֶּבֶר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו", "אִם יִהְיֶה כָּנְיָהוּ בֶּן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה, חוֹתָם עַל יַד יְמִינִי". וְכֵיוָן שֶׁשָּׁב בְּגָלוּתוֹ, נֶאֱמַר בִּזְרֻבָּבֶל בְּנוֹ: "בַּיּוֹם הַהוּא, נְאֻם ה' צְבָאוֹת, אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי, נְאֻם ה', וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם (עַל יַד יְמִינוֹ)".

ז. כַּמָּה מְעֵלָה מַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה! אֶמֶשׁ הָיָה זֶה מֻבְדָּל מֵה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם"; צוֹעֵק וְאֵינוֹ נַעֲנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "גַּם כִּי תַרְבּוּ תְפִלָּה, אֵינֶנִּי שׁוֹמֵעַ"; וְעוֹשֶׂה מִצְוֹת וְטוֹרְפִין [זורקים] אוֹתָן בְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרַי", "מִי גַם בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם", "עֹלֹתֵיכֶם סְפוּ עַל זִבְחֵיכֶם, וְאִכְלוּ בָשָׂר". וְהַיּוֹם הוּא מֻדְבָּק בַּשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם"; צוֹעֵק וְנַעֲנֶה מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ, וַאֲנִי אֶעֱנֶה"; וְעוֹשֶׂה מִצְוֹת וּמְקַבְּלִין אוֹתָן בְּנַחַת וְשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כְבָר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֶׂיךָ". וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁמִּתְאַוִּים לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָרְבָה לַה' מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַיִם, כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת".

ח. בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה, דַּרְכָּן לִהְיוֹת שְׁפָלִים וַעֲנָוִים בְּיוֹתֵר; אִם חֵרְפוּ אוֹתָן הַכְּסִילִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם הָרִאשׁוֹנִים, וְאָמְרוּ לָהֶם: 'אֶמֶשׁ הָיִיתָ עוֹשֶׂה כָּךְ וְכָךְ, וְאֶמֶשׁ הָיִיתָ אוֹמֵר כָּךְ וְכָךְ' - אַל יַרְגִּישׁוּ [אל ישימו לב] לָהֶן; אֶלָּא שׂוֹמְעִין וּשְׂמֵחִים, וְיוֹדְעִים שֶׁזּוֹ זְכוּת לָהֶם, וְשֶׁכָּל זְמַן שֶׁהֵם בּוֹשִׁים מִמַּעֲשֵׂיהֶם שֶׁעָבְרוּ וְנִכְלָמִין מֵהֶן, זְכוּתָם מְרֻבָּה וּמַעֲלָתָם מִתְגַּדֶּלֶת. וְחִטְא גָּדוֹל הוּא לוֹמַר לְבַעַל תְּשׁוּבָה: 'זְכֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים', אוֹ לְהַזְכִּירָן בְּפָנָיו כְּדֵי לְבַיְּשׁוֹ, אוֹ לְהַזְכִּיר דְּבָרִים וְעִנְיָנִים הַדּוֹמִין לָהֶם כְּדֵי לְהַזְכִּירוֹ מֶה עָשָׂה. הַכֹּל אָסוּר, וּמֻזְהָר עָלָיו בִּכְלַל הוֹנַאַת דְּבָרִים שֶׁהִזְהִירָה עָלֶיהָ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ, וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ [כי] אֲנִי ה'".

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק ח

א. הַטּוֹבָה הַצְּפוּנָה לַצַּדִּיקִים, הִיא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא; וְהֵן הַחַיִּים שֶׁאֵין עִמָּהֶן מָוֶת, וְהַטּוֹבָה שֶׁאֵין עִמָּהּ רָעָה. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "לְמַעַן יִיטַב לָךְ, וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [ממרע"ה] לָמְדוּ: "לְמַעַן יִיטַב לָךְ", לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב; "וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים", לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ; וְזֶה הוּא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. שְׂכַר הַצַּדִּיקִים - הוּא שֶׁיִּזְכּוּ לְנֹעַם זֶה, וְיִהְיוּ בְּטוֹבָה זוֹ; וּפֵרָעוֹן הָרְשָׁעִים - הוּא שֶׁלֹּא יִזְכּוּ לְחַיִּים אֵלּוּ, אֶלָּא יִכָּרְתוּ וְיָמוּתוּ. וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה לְחַיִּים אֵלּוּ, הוּא הַמֵּת שֶׁאֵינוֹ חוֹיֶה לְעוֹלָם, אֶלָּא נִכְרַת בְּרִשְׁעוֹ, וְאוֹבֵד כְּבְהֵמָה. וְזֶה הוּא הַכָּרֵת הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: "הִכָּרֵת", בָּעוֹלָם הַזֶּה, "תִּכָּרֵת", לָעוֹלָם הַבָּא; כְּלוֹמַר, שֶׁאוֹתָהּ הַנֶּפֶשׁ שֶׁפָּרְשָׁה מִן הַגּוּף בָּעוֹלָם הַזֶּה - אֵינָהּ זוֹכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא גַּם מִן הָעוֹלָם הַבָּא נִכְרָתָה.

ב. הָעוֹלָם הַבָּא - אֵין בּוֹ גּוּף וּגְוִיָּה [שלד], אֶלָּא נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים בִּלְבַד, בְּלֹא גּוּף כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. הוֹאִיל וְאֵין בּוֹ גְּוִיּוֹת, אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה וְלֹא דָּבָר מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁגּוּפוֹת בְּנֵי הָאָדָם צְרִיכִין לָהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְלֹא יֵאָרַע בּוֹ דָּבָר מִן הַדְּבָרִים שֶׁמְּאָרְעִין לַגּוּפוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּגוֹן יְשִׁיבָה וַעֲמִידָה וְשִׁנָּה וּמִיתָה וְעֶצֶב וּשְׂחוֹק וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: הָעוֹלָם הַבָּא - אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה וְלֹא תַּשְׁמִישׁ, אֶלָּא צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין וַעֲטָרוֹתֵיהֶן בְּרָאשֵׁיהֶן, וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה. הֲרֵי נִתְבָּרֵר לְךָ שֶׁאֵין שָׁם גּוּף, לְפִי שֶׁאֵין שָׁם אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ 'צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין', עַל דֶּרֶךְ הַחִידָה אָמְרוּ - כְּלוֹמַר, נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים מְצוּיִין שָׁם, בְּלֹא עָמָל וְלֹא יְגִעַ. וְכֵן זֶה שֶׁאָמְרוּ 'עַטְרוֹתֵיהֶן בְּרָאשֵׁיהֶן' - כְּלוֹמַר, דֵּעָה שֶׁיָּדְעוּ, שֶׁבִּגְלָלָהּ זָכוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, מְצוּיָה עִמָּהֶן, וְהִיא הָעֲטָרָה שֶׁלָּהֶן, כְּעִנְיָן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לּוֹ אִמּוֹ". וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם", וְאֵין הַשִּׂמְחָה גּוּף כְּדֵי שֶׁתָּנוּחַ עַל הָרֹאשׁ; כָּךְ עֲטָרָה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים כָּאן, הִיא הַדֵּעָה. וּמַה הוּא זֶה שֶׁאָמְרוּ, 'וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה'? שֶׁיּוֹדְעִין וּמַשִּׂיגִין מֵאֲמִתַּת [מהות] הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַה שֶּׁאֵינָן יוֹדְעִין וְהֵן בַּגּוּף הָאָפֵל הַשָּׁפֵל.

ג. כָּל 'נֶפֶשׁ' הָאֲמוּרָה בְּעִנְיָן זֶה, אֵינָהּ הַנְּשָׁמָה שֶׁהִיא צְרִיכָה לַגּוּף, אֶלָּא צוּרַת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהִיא הַדֵּעָה שֶׁהִשִּׂיגָה מֵהַבּוֹרֵא כְּפִי כֹּחָהּ, וְהִשִּׂיגָה הַדֵּעוֹת הַנִּפְרָדוֹת [המלאכים] וּשְׁאָר הַמַּעֲשִׂים [מעשה בראשית ומרכבה]. וְהִיא הַצּוּרָה שֶׁבֵּאַרְנוּ עִנְיָנָהּ בְּפֶרֶק רְבִיעִי מֵהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה; הִיא הַנִּקְרֵאת 'נֶפֶשׁ', בְּעִנְיָן זֶה. חַיִּים אֵלּוּ - לְפִי שֶׁאֵין עִמָּהֶן מָוֶת, שֶׁאֵין הַמָּוֶת אֶלָּא מִמְּאֹרְעוֹת הַגּוּף וְאֵין שָׁם גּוּף, נִקְרְאוּ 'צְרוֹר הַחַיִּים', שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים". וְזֶהוּ הַשָּׂכָר הַגָּדוֹל שֶׁאֵין שָׂכָר לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ, וְהַטּוֹבָה שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ טוֹבָה; וְהִיא שֶׁהִתְאַוּוּ לָהּ כָּל הַנְּבִיאִים.

ד. וְכַמָּה שֵׁמוֹת קָרְאוּ לָהּ דֶּרֶךְ מָשָׁל: הַר ה', וּמְקוֹם קָדְשׁוֹ, וְדֶרֶךְ הַקֹּדֶשׁ, וְחַצְרוֹת ה', וְאֹהֶל ה', וְנֹעַם ה', וְהֵיכַל ה', וּבֵית ה', וְשַׁעַר ה'. וְהַחֲכָמִים קָרְאוּ לָהּ דֶּרֶךְ מָשָׁל לְטוֹבָה זוֹ הַמְזֻמֶּנֶת לַצַּדִּיקִים, 'סְעוּדָה'; וְקוֹרִין לָהּ בְּכָל מָקוֹם 'הָעוֹלָם הַבָּא'.

ה. הַנְּקָמָה [הענישה] שֶׁאֵין נִקְמָה גְּדוֹלָה מִמֶּנָּה - שֶׁתִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ וְלֹא תִּזְכֶּה לְאוֹתָן הַחַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא, עֲוֹנָהּ בָּהּ". וְזֶה הָאָבְדָן, הוּא שֶׁקּוֹרְאִין אוֹתוֹ הַנְּבִיאִים דֶּרֶךְ מָשָׁל, 'בְּאֵר שַׁחַת', 'אַבַדּוֹן', וְ'תָפְתֶּה'

[מדורה], ר'עַלוּקָה'; וְכָל לְשׁוֹן כְּלָיָה וְהַשְׁחָתָה קוֹרְאִין לוֹ, לְפִי שֶׁהִיא הַכְּלָיָה שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ תְּקוּמָה לְעוֹלָם, וְהַהֶפְסֵד שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר לְעוֹלָם.

ו. שֶׁמָּא תֵּקַל בְּעֵינֶיךָ טוֹבָה זוֹ, וּתְדַמֶּה שֶׁאֵין שְׂכַר הַמִּצְוֹות וַהֲרָיַת הָאָדָם שָׁלֵם בְּדַרְכֵי הָאֱמֶת, אֶלָּא לִהְיוֹת אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה מַאֲכָלוֹת טוֹבוֹת וּבוֹעֵל צוּרוֹת נָאוֹת וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי שֵׁשׁ וְרִקְמָה וְשׁוֹכֵן בְּאָהֳלֵי שֵׁן וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְלֵי כֶּסֶף וְזָהָב וּדְבָרִים הַדּוֹמִים לְאֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁמְּדַמִּין אֵלּוּ הָעֲרָבִים הַטִּפְּשִׁים הָאֱוִילִים הַשָּׁטוּפִים בְּזִמָּה. אֲבָל הַחֲכָמִים וּבַעֲלֵי דֵּעָה יֵדְעוּ, שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ דִּבְרֵי הַבַאי וְהֶבֶל הֵן, וְאֵין בָּהֶם תּוֹחֶלֶת. וְאֵינָהּ טוֹבָה גְּדוֹלָה אֶצְלֵנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ בַּעֲלֵי גּוּף וּגְוִיָּה; וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, צָרְכֵי הַגּוּף הֵן, וְאֵין הַנֶּפֶשׁ מִתְאַוָּה לָהֶן וּמִתַּמַּדְתָּן אֶלָּא מִפְּנֵי צֹרֶךְ הַגּוּף, כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא חֶפְצוֹ וְיַעֲמֹד עַל בֵּרְיוֹ. וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם גּוּף, נִמְצְאוּ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ בְּטֵלִין. הַטּוֹבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁתִּהְיֶה בָּהּ הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הַבָּא, אֵין שׁוּם דֶּרֶךְ בָּעוֹלָם הַזֶּה לְהַשִּׂיגָהּ בָּהּ וּלֵידַע אוֹתָהּ, שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין בָּעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא טוֹבַת הַגּוּף, וְלָהּ אָנוּ מִתְאַוִּין; אֲבָל אוֹתָהּ הַטּוֹבָה גְּדוֹלָה עַד מְאֹד, וְאֵין לָהּ עֵרֶךְ [דמיון] בְּטוֹבוֹת שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא דֶּרֶךְ מָשָׁל. אֲבָל בְּדֶרֶךְ הָאֱמֶת, שֶׁנַּעֲרֹךְ [נדמה] טוֹבַת הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הַבָּא כְּמוֹ טוֹבַת הַגּוּף בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה, אֵינוֹ כֵּן; אֶלָּא אוֹתָהּ הַטּוֹבָה גְּדוֹלָה עַד אֵין חֵקֶר, וְאֵין עֵרֶךְ וְאֵין דִּמְיוֹן. הוּא שֶׁאָמַר דָּוִד: "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ, פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בָּךְ".

ז. וְכַמָּה הָמָה דָּוִד וְהִתְאַוָּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב ה' בְּאֶרֶץ חַיִּים". כְּבָר הוֹדִיעוּנוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁטּוֹבוֹת הָעוֹלָם הַבָּא אֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַשִּׂיגָהּ עַל בָּרְיָהּ, וְאֵין יוֹדֵעַ גָּדְלָהּ וְיָפְיָהּ וְעָצְמָהּ אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבַדּוֹ; וְשֶׁכָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁמִּתְנַבְּאִין בָּהֶן הַנְּבִיאִים לְיִשְׂרָאֵל, אֵינָן אֶלָּא לִדְבָרִים שֶׁל גּוּף, שֶׁנֶּהֱנִין בָּהֶן יִשְׂרָאֵל בִּימוֹת הַמָּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, בִּזְמַן שֶׁתַּחְזֹר הַמְּמְשָׁלָה לְיִשְׂרָאֵל. אֲבָל טוֹבוֹת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אֵין לָהּ עֵרֶךְ וְדִמְיוֹן, וְלֹא דִּמּוּהָ הַנְּבִיאִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְחֲתוּ אוֹתָהּ [- ערכה] בַּדִּמְיוֹן. הוּא שֶׁיְּשַׁעְיָהוּ אוֹמֵר: "עַיִן לֹא רָאָתָה, אֱלֹהִים זוּלָתְךָ - יַעֲשֶׂה לִמְחַכֶּה לוֹ"; כְּלוֹמַר, הַטּוֹבָה שֶׁלֹּא רָאָתָה אוֹתָהּ עַיִן נָבִיא, אֶלָּא עָשָׂה אוֹתָהּ הָאֱלֹהִים לָאָדָם שֶׁמְּחַכֶּה לוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים: "כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּן לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֲבָל הָעוֹלָם הַבָּא - עַיִן לֹא רָאָתָה, אֱלֹהִים זוּלָתְךָ".

ח. זֶה שֶׁקָּרְאוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים 'הָעוֹלָם הַבָּא' - לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מָצוּי עַתָּה, וְזֶה הָעוֹלָם אוֹבֵד, וְאַחַר כָּךְ יָבוֹא אוֹתוֹ הָעוֹלָם. אֵין הַדָּבָר כֵּן! אֶלָּא הֲרֵי הוּא מָצוּי וְעוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "מָה רַב טוּבְךָ, אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ". וְלֹא קָרְאוּהוּ 'הָעוֹלָם הַבָּא', אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאוֹתָן הַחַיִּים בָּאִין לוֹ לָאָדָם אַחַר חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁאָנוּ קַיָּמִין בּוֹ בְּגוּף וְנֶפֶשׁ, וְזֶה הוּא הַנִּמְצָא לְכָל אָדָם בָּרִאשׁוֹנָה.

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק ט

א. מֵאַחַר שֶׁנּוֹדַע שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹות וְהַטּוֹבָה שֶׁנִּזְכֶּה לָהּ אִם שָׁמַרְנוּ דֶּרֶךְ ה' הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה - הִיא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יִיטַב לָךְ, וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים"; וְהַנְּקָמָה שֶׁנּוֹקְמִין מִן הָרְשָׁעִים שֶׁעָזְבוּ אָרְחוֹת הַצֶּדֶק הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה - הִיא הַכָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא, עֲוֹנָהּ בָּהּ"; מַה הוּא זֶה שֶׁכָּתוּב בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, אִם תִּשְׁמְעוּ יַגִּיעַ לָכֶם, וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּ יִקְרֶה אֶתְכֶם, וְכָל אוֹתָן הַדְּבָרִים בָּעוֹלָם הַזֶּה - כְּגוֹן שֹׂבַע וְרָעָב, וּמִלְחָמָה וְשָׁלוֹם, וּמַלְכוּת וְשִׁפְלוּת, וִישִׁיבַת הָאָרֶץ וְגָלוּת, וְהַצְלָחַת מַעֲשֶׂה וְהֶפְסֵדוֹ, וּשְׁאָר כָּל דִּבְרֵי הַבְּרִית? כָּל אוֹתָן הַדְּבָרִים אֱמֶת הָיוּ, וְיִהְיוּ, וּבִזְמַן שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין כָּל מִצְוֹות הַתּוֹרָה, יַגִּיעוּ אֵלֵינוּ טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה כֻּלָּן; וּבִזְמַן שֶׁאָנוּ עוֹבְרִין עֲלֵיהֶן, תִּקְרֶא אוֹתָנוּ הָרָעוֹת הַכְּתוּבוֹת. וְאַף עַל פִּי כֵן, אֵין אוֹתָן הַטּוֹבוֹת, הֵן סוֹף מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹות; וְלֹא אוֹתָן הָרָעוֹת, הֵן סוֹף הַנְּקָמָה שֶׁנּוֹקְמִין מֵעוֹבֵר עַל כָּל הַמִּצְוֹות. אֶלָּא כָּךְ הוּא הֶצֵּעַ [הצעת] הַדְּבָרִים: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לָנוּ תּוֹרָה זוֹ, עֵץ חַיִּים, וְכָל הָעוֹשֶׂה כָּל הַכָּתוּב בָּהּ, וְיוֹדְעוֹ [את ה' - ע"י התורה] דֵּעָה גְּמוּרָה נְכוֹנָה - זוֹכֶה בָּהּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא; וּלְפִי גֹּדֶל מַעֲשָׂיו וְגֹדֶל חָכְמָתוֹ, הוּא זוֹכֶה. וְהִבְטִיחָנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁאִם נַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹבַת נֶפֶשׁ, וְנֶהְגֶּה בְּחָכְמָתָהּ תָּמִיד - שֶׁיָּסִיר מִמֶּנּוּ כָּל הַדְּבָרִים הַמּוֹנְעִין אוֹתָנוּ מִלַּעֲשׂוֹתָהּ, כְּגוֹן חֹלִי וּמִלְחָמָה וְרָעָב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וַיַּשְׁפִּיעַ לָנוּ כָּל הַטּוֹבוֹת הַמְחַזְּקִים אֶת יָדֵינוּ לַעֲשׂוֹת אֶת הַתּוֹרָה, כְּגוֹן שֹׂבַע וְשָׁלוֹם וְרִבּוּת כֶּסֶף וְזָהָב - כְּדֵי שֶׁלֹּא נַעֲסֹק כָּל יָמֵינוּ בִּדְבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן, אֶלָּא נֵשֶׁב פְּנוּיִין לִלְמֹד בְּחָכְמָה, וְלַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה, כְּדֵי שֶׁנִּזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּתּוֹרָה, אַחַר שֶׁהִבְטִיחַ בְּטוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה: "וּצְדָקָה תִּהְיֶה לָנוּ וְגוֹ'". וְכֵן הוֹדִיעָנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁאִם נַעֲזֹב הַתּוֹרָה מִדַּעְתֵּנוּ וְנַעֲסֹק בְּהַבְלֵי הַזְּמַן, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט" - שֶׁדַּיָּן הָאֱמֶת יָסִיר מִן הָעוֹזְבִים כָּל טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהֵן חִזְקוּ יְדֵיהֶם לִבְעֹט, וּמֵבִיא עֲלֵיהֶן כָּל הָרָעוֹת שֶׁמּוֹנְעִין אוֹתָן מִלְּקִנּוֹת הָעוֹלָם הַבָּא, כְּדֵי שֶׁיֹּאבְדוּ בִּרְשָׁעָם. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' וְגוֹ' וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ, אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ ה' בָּךְ". נִמְצָא פֵּרוּשׁ כָּל אוֹתָן הַבְּרָכוֹת וְהַקְּלָלוֹת, עַל דֶּרֶךְ זוֹ: כְּלוֹמַר, אִם עֲבַדְתֶּם אֶת ה' בִּשְׂמְחָה, וּשְׁמַרְתֶּם דַּרְכּוֹ - מַשְׁפִּיעַ לָכֶם הַבְּרָכוֹת הָאֵלּוּ וּמַרְחִיק הַקְּלָלוֹת, עַד שֶׁתִּהְיוּ פְּנוּיִים לְהִתְחַכֵּם בַּתּוֹרָה וְלַעֲסֹק בָּהּ, כְּדֵי שֶׁתִּזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְיֵיטַב לְךָ לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב, וְתַאֲרִיךְ יָמִים לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ, וְנִמְצָאתֶם זוֹכִין לִשְׁנֵי הָעוֹלָמוֹת, לְחַיִּים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַמְּבִיאִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁאִם לֹא יִקְנֶה הַיּוֹם חָכְמָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים - אֵין לוֹ בַּמֶּה יִזְכֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל". וְאִם עֲזַבְתֶּם אֶת ה' וּשְׁגִיתֶם בְּמַאֲכָל וּמִשְׁקֶה וּזְנוּת וְדוֹמֶה לָהֶן - מֵבִיא עֲלֵיכֶם כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלּוּ וּמֵסִיר כָּל הַבְּרָכוֹת, עַד שֶׁיִּכְלוּ יְמֵיכֶם בְּבֶהָלָה וּפַחַד, וְלֹא

יִהְיֶה לָכֶם לֵב פָּנוּי וְלֹא גּוּף שָׁלֵם לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוֹות, כְּדֵי שֶׁתֹּאבְדוּ מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְנִמְצֵאתֶם שֶׁאִבַּדְתֶּם שְׁנֵי עוֹלָמוֹת: שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם טָרוּד בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּחֹלִי וּבְמִלְחָמָה וּרְעָבוֹן, אֵינוֹ מִתְעַסֵּק לֹא בְּחָכְמָה וְלֹא בְּמִצְוָה שֶׁבָּהֶן זוֹכִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

ב. וּמִפְּנֵי זֶה הִתְאַוּוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, נְבִיאֵיהֶם וַחֲכָמֵיהֶם, יְמוֹת הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, כְּדֵי שֶׁיָּנוּחוּ מִמַּלְכוּת הָרְשָׁעָה שֶׁאֵינָהּ מַנַּחַת לָהֶן לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹות כַּהֹגֶן, וְיִמְצְאוּ לָהֶם מַרְגּוֹעַ וַיִּרְבּוּ בְּחָכְמָה, כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. לְפִי שֶׁבְּאוֹתָן הַיָּמִים תִּרְבֶּה הַדַּעַת וְהַחָכְמָה וְהָאֱמֶת - שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה'", וְנֶאֱמַר: "וְלֹא יְלַמְּדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת אָחִיו", וְנֶאֱמַר: "וַהֲסִירֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם". מִפְּנֵי שֶׁאוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ שֶׁיַּעֲמֹד מִזֶּרַע דָּוִד, בַּעַל חָכְמָה יִהְיֶה יָתֵר מִשְּׁלֹמֹה, וְנָבִיא גָּדוֹל הוּא קָרוֹב מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ; וּלְפִיכָךְ, יְלַמֵּד כָּל הָעָם וְיוֹרֶה אוֹתָן דֶּרֶךְ ה', וְיָבוֹאוּ כָּל הַגּוֹיִם לִשְׁמְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הֶהָרִים". וְסוֹף הַשֶּׁכָר כֻּלּוֹ וְהַטּוֹבָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁאֵין לָהּ הֶפְסֵק וְלֹא גֶּרְעוֹן, הוּא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא; אֲבָל יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ - הוּא הָעוֹלָם הַזֶּה, וְעוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ הוֹלֵךְ, אֶלָּא שֶׁהַמַּלְכוּת תַּחְזֹר לְיִשְׂרָאֵל. וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: 'אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבַד'.

יום שישי א' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק י

א. אַל יֹאמַר אָדָם: 'הֲרֵינִי עוֹשֶׂה מִצְוֹות הַתּוֹרָה וְעוֹסֵק בְּחָכְמָתָהּ, כְּדֵי שֶׁאֶקְבַּל הַבְּרָכוֹת הַכְּתוּבוֹת בָּהּ, אוֹ כְּדֵי שֶׁאֶזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא; וְאֶפְרֹשׁ מִן הָעֲבֵרוֹת שֶׁהִזְהִירָה תּוֹרָה מֵהֶן, כְּדֵי שֶׁאֶנָּצֵל מִן הַקְּלָלוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה, אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא אִכָּרֵת מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא'. אֵין רָאוּי לַעֲבֹד אֶת ה' עַל דֶּרֶךְ זוֹ! שֶׁהָעוֹבֵד עַל דֶּרֶךְ זוֹ, הוּא עוֹבֵד מִיִּרְאָה; וְאֵינָהּ מַעֲלַת הַנְּבִיאִים, וְלֹא מַעֲלַת הַחֲכָמִים. וְאֵין עוֹבֵד אֶת ה' עַל דֶּרֶךְ זוֹ, אֶלָּא עַמֵּי הָאָרֶץ וְהַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים, שֶׁמְּחַנְּכִין אוֹתָן לַעֲבֹד מִיִּרְאָה, עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַּעְתָּן וְיַעַבְדוּ מֵאַהֲבָה.

ב. הָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה, עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹות וְהוֹלֵךְ בִּנְתִיבוֹת הַחָכְמָה - לֹא מִפְּנֵי דָּבָר בָּעוֹלָם, לֹא מִפְּנֵי יִרְאַת הָרָעָה, וְלֹא כְּדֵי לִירַשׁ הַטּוֹבָה; אֶלָּא עוֹשֶׂה הָאֱמֶת מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֱמֶת, וְסוֹף הַטּוֹבָה לָבוֹא {בִּכְלָלָהּ} (בגללה). וּמַעֲלָה זוֹ הִיא מַעֲלָה גְּדוֹלָה עַד מְאֹד, וְאֵין כָּל חָכָם זוֹכֶה לָהּ. וְהִיא מַעֲלַת אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁקְּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא 'אוֹהֲבוֹ', לְפִי שֶׁלֹּא עָבַד אֶלָּא מֵאַהֲבָה. וְהִיא הַמַּעֲלָה שֶׁצִּוָּנוּ בָּהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ". וּבִזְמַן שֶׁיֶּאֱהַב אֶת ה' אַהֲבָה הָרְאוּיָה, מִיָּד יַעֲשֶׂה כָּל הַמִּצְוֹות מֵאַהֲבָה.

ג. וְכֵיצַד הִיא הָאַהֲבָה הָרְאוּיָה? הוּא שֶׁיֶּאֱהַב אֶת ה' אַהֲבָה גְּדוֹלָה יְתֵרָה, עַזָּה עַד מְאֹד, עַד שֶׁתִּהֵא נַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּאַהֲבַת ה', וְנִמְצָא שׁוֹגֶה [הוגה] בָּהּ תָּמִיד - כְּאִלּוּ חוֹלֵי הָאַהֲבָה, שֶׁאֵין דַּעְתָּן פְּנוּיָה מֵאַהֲבַת אוֹתָהּ אִשָּׁה שֶׁהוּא שׁוֹגֶה בָּהּ תָּמִיד, בֵּין בְּשָׁכְבוֹ בֵּין בְּקוּמוֹ, בֵּין בְּשָׁעָה שֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה. יָתֵר מִזֶּה תִּהְיֶה אַהֲבַת ה' בְּלֵב אוֹהֲבָיו, וְשׁוֹגִין בָּהּ תָּמִיד, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּנוּ: "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ". וְהוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר דֶּרֶךְ מָשָׁל: "כִּי חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי"; וְכָל שִׁיר הַשִּׁירִים - מָשָׁל הוּא לְעִנְיָן זֶה.

ד. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: שֶׁמָּא תֹּאמַר, הֲרֵינִי לָמֵד תּוֹרָה בִּשְׁבִיל שֶׁאֶהְיֶה עָשִׁיר, בִּשְׁבִיל שֶׁאֶקָּרֵא רַבִּי, בִּשְׁבִיל שֶׁאֶקַּבֵּל שָׂכָר לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא - תַּלְמוּד לוֹמַר: "לְאַהֲבָה אֶת ה'"; כָּל שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים, לֹא תַּעֲשׂוּ אֶלָּא מֵאַהֲבָה. וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים: "בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד" - "בְּמִצְוֹתָיו", וְלֹא בִּשְׂכַר מִצְוֹותָיו. וְכֵן הָיוּ גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים מְצַוִּין לִגְבוֹנֵי תַּלְמִידֵיהֶן וּמַשְׂכִּילֵיהֶן בִּיחוּד: אַל תִּהְיוּ כַּעַבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁים אֶת הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל טוֹבָה; אֶלָּא הֱיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנָת שֶׁלֹּא לְקַבֵּל כְּלוּם - אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא הָרַב, רָאוּי לְשַׁמְּשׁוֹ; כְּלוֹמַר, עִבְדוּ מֵאַהֲבָה.

ה. כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר, אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּגִּיעַ עָדָיו פֻּרְעָנוּת - הֲרֵי זֶה עוֹסֵק בָּהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. וְכָל הָעוֹסֵק בָּהּ לֹא לְיִרְאָה, וְלֹא לְקַבֵּל שָׂכָר, אֶלָּא מִפְּנֵי אַהֲבַת אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ שֶׁצִּוָּה בָהּ - הֲרֵי זֶה עוֹסֵק בָּהּ לִשְׁמָהּ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: 'לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ - שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, בָּא לִשְׁמָהּ'. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁמְּלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנִּים וְאֶת הַנָּשִׁים וּכְלַל עַמֵּי הָאָרֶץ, אֵין מְלַמְּדִין אוֹתָן אֶלָּא לַעֲבֹד מִיִּרְאָה וּכְדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר, עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַּעְתָּן וְיִתְחַכְּמוּ חָכְמָה יְתֵרָה, מְגַלִּין לָהֶן רָז זֶה מְעַט מְעַט; וּמַרְגִּילִין אוֹתָן לְעִנְיָן זֶה בְּנַחַת, עַד שֶׁיַּשִּׂיגוּהוּ וְיֵדְעוּהוּ וְיַעַבְדוּ מֵאַהֲבָה.

ו. דָּבָר יָדוּעַ וּבָרוּר, שֶׁאֵין אַהֲבַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְשֶׁרֶת בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם, עַד שֶׁיִּשְׁגֶּה [יעסוק] בָּהּ תָּמִיד כָּרָאוּי וְיַעֲזֹב כָּל שֶׁבָּעוֹלָם חוּץ מִמֶּנָּה, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ"; אֶלָּא בְּדֵעָה שֶׁיֵּדֵעָהוּ [כגודל ידיעתו כך אהבתו]. וְעַל פִּי הַדֵּעָה - תִּהְיֶה הָאַהֲבָה: אִם מְעַט מְעַט, וְאִם הַרְבֵּה הַרְבֵּה. לְפִיכָךְ, צָרִיךְ אָדָם לְיַחֵד עַצְמוֹ [להתמסר] לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בְּחָכְמוֹת וּתְבוּנוֹת הַמּוֹדִיעִין לוֹ אֶת קוֹנוֹ כְּפִי כֹּחַ שֶׁיֵּשׁ בָּאָדָם לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן. נִגְמַר סֵפֶר רִאשׁוֹן, בְּעֶזְרַת שַׁדַּי. וּמִנְיַן פְּרָקִים שֶׁל סֵפֶר זֶה, שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים פְּרָקִים: הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה, עֲשָׂרָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת דֵּעוֹת, שִׁבְעָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה, שִׁבְעָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה, שְׁנֵים עָשָׂר פְּרָקִים; הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה, עֲשָׂרָה פְּרָקִים.

בְּשֵׁם ה', אֵל עוֹלָם.

מָה אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ, כָּל הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי.

סֵפֶר שֵׁנִי וְהוּא סֵפֶר אַהֲבָה

הִלְכוֹתָיו שֵׁשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע, הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים, הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה, הִלְכוֹת צִיצִית, הִלְכוֹת בְּרָכוֹת, הִלְכוֹת מִילָה.

הִלְכוֹת קְרִיַּת שְׁמַע

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לִקְרוֹת קְרִיַּת שְׁמַע פַּעֲמַיִם בַּיּוֹם. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת קְרִיַּת שְׁמַע פֶּרֶק א

א. פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם קוֹרְאִין קְרִיַּת שְׁמַע - בָּעֶרֶב וּבַבֹּקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ" - בְּשָׁעָה שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם שׁוֹכְבִין, וְזֶה הוּא לַיְלָה, וּבְשָׁעָה שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין, וְזֶה הוּא יוֹם.

ב. וּמַה הוּא קוֹרֵא? שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ, וְהֵן: "שְׁמַע", וּ"וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ", וּ"וַיֹּאמֶר". וּמַקְדִּימִין לִקְרוֹת פָּרָשַׁת "שְׁמַע", מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִוּוּי עַל יִחוּד הַשֵּׁם וְאַהֲבָתוֹ וְתַלְמוּדוֹ [מצוות תלמוד תורה], שֶׁהוּא [מצוות ייחוד] הָעִקָּר הַגָּדוֹל שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בוֹ. וְאַחֲרֶיהָ "וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ", שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִוּוּי עַל שְׂאָר הַמִּצְוֹות כֻּלָּן. וְאַחַר כָּךְ פָּרָשַׁת "צִיצִית", שֶׁגַּם הִיא יֵשׁ בָּהּ צִוּוּי עַל זְכִירַת כָּל הַמִּצְוֹות.

ג. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִצְוַת צִיצִית נוֹהֶגֶת בַּלַּיְלָה, קוֹרְאִין אוֹתָהּ בַּלַּיְלָה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ זִכְרוֹן יְצִיאַת מִצְרַיִם; וּמִצְוָה לְהַזְכִּיר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה וּבַיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ". וּקְרִיאַת שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ עַל סֵדֶר זֶה, הוּא הַנִּקְרָא 'קְרִיַּת שְׁמַע'.

ד. הַקּוֹרֵא קְרִיַּת שְׁמַע - כְּשֶׁהוּא גּוֹמֵר פָּסוּק רִאשׁוֹן, אוֹמֵר בְּלַחַשׁ: 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד'; וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא כְּדַרְכּוֹ "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ", עַד סוֹפָהּ. וְלָמָּה קוֹרִין כֵּן? מְסֹרֶת הִיא בְּיָדֵינוּ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁקִּבֵּץ יַעֲקֹב אָבִינוּ אֶת בָּנָיו בְּמִצְרַיִם בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ, צִוָּם וְזִרְזָם עַל יִחוּד הַשֵּׁם, וְעַל דֶּרֶךְ ה' שֶׁהָלַךְ בָּהּ אַבְרָהָם וְיִצְחָק אָבִיו. וְשָׁאַל אוֹתָם וְאָמַר לָהֶם: 'בָּנַי, שֶׁמָּא יֵשׁ בָּכֶם פְּסֹלֶת [פגם באמונתכם], מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד עִמִּי בְּיִחוּד אֲדוֹן כָּל הָעוֹלָם'? - כָּעְנָיָן שֶׁאָמַר לָנוּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ: "פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה וְגוֹ'". עָנוּ כֻּלָּם וְאָמְרוּ לוֹ: "שְׁמַע, יִשְׂרָאֵל! ה' אֱלֹהֵינוּ, ה' אֶחָד" - כְּלוֹמַר: שְׁמַע מִמֶּנּוּ, אָבִינוּ יִשְׂרָאֵל! ה' אֱלֹהֵינוּ, ה' אֶחָד. פָּתַח הַזָּקֵן וְאָמַר: 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד'. לְפִיכָךְ נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לוֹמַר שֶׁבַח זֶה שֶׁשִּׁבַּח בּוֹ יִשְׂרָאֵל הַזָּקֵן, אַחַר פָּסוּק זֶה.

ה. כְּשֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא קְרִיַּת שְׁמַע, מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. בַּיּוֹם, מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ וְאַחַת לְאַחֲרֶיהָ; וּבַלַּיְלָה, מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ וּשְׁתַּיִם לְאַחֲרֶיהָ.

ו. בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ בַּיּוֹם, 'יוֹצֵר אוֹר'; שְׁנִיָּה לָהּ, 'אַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתָּנוּ'; וְשֶׁל אַחֲרֶיהָ, "אֱמֶת וְיַצִּיב". וּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ בַּלַּיְלָה, 'מַעֲרִיב עֲרָבִים'; שְׁנִיָּה לָהּ, 'אַהֲבַת עוֹלָם עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אָהָבְתָּ'; וּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל אַחֲרֶיהָ, 'אֱמֶת אֱמוּנָה'; שְׁנִיָּה לָהּ, 'הַשְׁכִּיבֵנוּ'.

ז. בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה - פּוֹתֵחַ בָּהּ בְּ'בָרוּךְ', וְחוֹתֵם בָּהּ בְּ'בָרוּךְ'; וּשְׁאָר בִּרְכוֹתֶיהָ - חוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן בְּ'בָרוּךְ', וְאֵין לָהֶם פְּתִיחָה. בִּרְכוֹת אֵלּוּ, עִם שְׁאָר כָּל הַבְּרָכוֹת הָעֲרוּכוֹת בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל - עֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ תִּקְּנוּם; וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לִפְחֹת מֵהֶן, וְלֹא לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶן: מָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ לַחְתֹּם בְּ'בָרוּךְ', אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לַחְתֹּם, וּמָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא לַחְתֹּם, אֵינוֹ רַשַּׁאי לַחְתֹּם; מָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא לִפְתֹּחַ בְּ'בָרוּךְ', אֵינוֹ רַשַּׁאי לִפְתֹּחַ, וּמָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ לִפְתֹּחַ בְּ'בָרוּךְ', אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לִפְתֹּחַ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל הַמְשַׁנֶּה מִמַּטְבֵּעַ [צורה ונוסח] שֶׁטָּבְעוּ חֲכָמִים בִּבְרָכוֹת - הֲרֵי זֶה טוֹעֶה, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ כַּמַּטְבֵּעַ. וְכָל שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר "אֱמֶת וְיַצִּיב" בְּשַׁחֲרִית, וְ"אֱמֶת אֱמוּנָה" בְּעַרְבִית - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ.

ח. הִקְדִּים בְּרָכָה שְׁנִיָּה לִבְרָכָה רִאשׁוֹנָה, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, בֵּין לְפָנֶיהָ בֵּין לְאַחֲרֶיהָ - יָצָא; לְפִי שֶׁאֵין סֵדֶר לַבְּרָכוֹת. בְּשַׁחֲרִית - פָּתַח 'יוֹצֵר אוֹר', וְסִיֵּם 'מַעֲרִיב עֲרָבִים' - לֹא יָצָא; פָּתַח בְּ'מַעֲרִיב עֲרָבִים', וְסִיֵּם בְּ'יוֹצֵר אוֹר' - יָצָא. וְכֵן בְּעַרְבִית - אִם פָּתַח בְּ'מַעֲרִיב עֲרָבִים', וְסִיֵּם בְּ'יוֹצֵר אוֹר' - לֹא יָצָא; פָּתַח בְּ'יוֹצֵר אוֹר', וְסִיֵּם בְּ'מַעֲרִיב עֲרָבִים' - יָצָא; שֶׁכָּל הַבְּרָכוֹת, הוֹלְכוֹת אַחַר חֲתִימָתָן.

ט. אֵיזֶה הוּא זְמַן קְרִיַּת שְׁמַע בַּלַּיְלָה? מִצְוָתָהּ מִשְּׁעַת יְצִיאַת הַכּוֹכָבִים, עַד חֲצִי הַלַּיְלָה. וְאִם עָבַר וְאֵחַר, וְקָרָא עַד שֶׁלֹּא עָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר [ניצנוץ האור שלפני עלות השמש] - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ; שֶׁלֹּא אָמְרוּ 'עַד חֲצוֹת', אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְחִיק אֶת הָאָדָם מִן הַפִּשִּׁיעָה.

י. הַקּוֹרֵא קְרִיַּת שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית אַחַר שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַّחַר, קֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה אָנוּס, כְּגוֹן שֶׁכּוֹר אוֹ חוֹלֶה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְאָנוּס שֶׁקָּרָא בְּעֵת זֶה, אֵינוֹ מְבָרֵךְ 'הַשְׁכִּיבֵנוּ'.

יא. וְאֵיזֶה הוּא זְמַנָּהּ בַּיּוֹם? מִצְוָתָהּ שֶׁיַּתְחִיל לִקְרוֹת קֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה, כְּדֵי שֶׁיִּגְמֹר לִקְרוֹת וּלְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה עִם הָנֵץ הַחַמָּה; וְשִׁעוּר זֶה, כְּמוֹ עֲשׂוֹר שָׁעָה [כשש דקות] קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ. וְאִם אֵחַר, וְקָרָא אַחַר שֶׁעָלְתָה הַשֶּׁמֶשׁ - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ; שֶׁעוֹנָתָהּ עַד סוֹף שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם לְמִי שֶׁעָבַר וְאֵחַר.

יב. מִי שֶׁהִקְדִּים וְקָרָא קְרִיַּת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית אַחַר שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַّחַר - אַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁלִים קֹדֶם שֶׁתְּנֵץ הַחַמָּה, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וּבִשְׁעַת הַדְّחַק, כְּגוֹן שֶׁהָיָה מַשְׁכִּים לָצֵאת לַדֶּרֶךְ - קוֹרֵא לְכַתְּחִלָּה מִשֶּׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַّחַר.

יג. הַקּוֹרֵא אַחַר שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, אֲפִלּוּ הָיָה אָנוּס - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת קְרִיַּת שְׁמַע בְּעוֹנָתָהּ, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּקוֹרֵא בַּתּוֹרָה; וּמְבָרֵךְ הוּא לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ כָּל הַיּוֹם, אֲפִלּוּ אַחַר וְקָרָא אַחַר שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת.

הִלְכוֹת קְרִיַּת שְׁמַע פֶּרֶק ב

א. הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע, וְלֹא כִּוֵּן לִבּוֹ בְּפָסוּק רִאשׁוֹן שֶׁהוּא: "שְׁמַע, יִשְׂרָאֵל! ה' אֱלֹהֵינוּ, ה' אֶחָד" - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ; וְהַשְּׁאָר - אִם לֹא כִּוֵּן לִבּוֹ, יָצָא. אֲפִלּוּ הָיָה קוֹרֵא בַּתּוֹרָה כְּדַרְכּוֹ, אוֹ מַגִּיהַּ אֶת הַפָּרָשִׁיּוֹת הָאֵלּוּ בְּעוֹנַת קְרִיאָה - יָצָא; וְהוּא, שֶׁכִּוֵּן אֶת לִבּוֹ בְּפָסוּק רִאשׁוֹן.

ב. כָּל אָדָם קוֹרִין כְּדַרְכָּן - בֵּין עוֹמְדִין, בֵּין מְהַלְּכִין, בֵּין שׁוֹכְבִין, בֵּין רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְהֵמָה. וְאָסוּר לִקְרוֹת קְרִיַּת שְׁמַע, וְהוּא מֻטָּל וּפָנָיו טוּחוֹת [דבוקות] בַּקַּרְקַע, אוֹ מֵשֶׁלְּךָ

עַל גַּבּוֹ וּפָנָיו לְמַעְלָה. אֲבָל קוֹרֵא הוּא, וְהוּא שׁוֹכֵב עַל צִדּוֹ;
וְאִם הָיָה בַּעַל בָּשָׂר הַרְבֵּה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְהַפֵּךְ עַל צִדּוֹ, אוֹ
שֶׁהָיָה חוֹלֶה - נוֹטֶה מְעַט לְצִדּוֹ, וְקוֹרֵא.

ג. מִי שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עַל רַגְלָיו - עוֹמֵד בְּפָסוּק רִאשׁוֹן, וְהַשְּׁאָר
קוֹרֵא וְהוּא מְהַלֵּךְ. הָיָה יָשֵׁן - מְצַעֲרִין אוֹתוֹ וּמְעִירִין אוֹתוֹ,
עַד שֶׁיִּקְרָא פָּסוּק רִאשׁוֹן; וּמִכָּאן וְאֵילָךְ, אִם אֲנַסָּתוּ שֵׁנָה,
אֵין מְצַעֲרִין אוֹתוֹ.

ד. מִי שֶׁהָיָה עוֹסֵק בִּמְלָאכָה - מַפְסִיק עַד שֶׁיִּקְרָא פָּרָשָׁה
רִאשׁוֹנָה כֻּלָּהּ; וְכֵן הָאֻמָּנִין בְּטֵלִין מִמְּלַאכְתָּן בְּפָרָשָׁה
רִאשׁוֹנָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קְרִיאַת עֲרַאי. וְהַשְּׁאָר, קוֹרֵא וְהוּא
עוֹסֵק בִּמְלַאכְתּוֹ. אֲפִלּוּ הָיָה עוֹמֵד בְּרֹאשׁ הָאִילָן אוֹ בְּרֹאשׁ
הַכֹּתֶל - קוֹרֵא בִּמְקוֹמוֹ, וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ.

ה. הָיָה עוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וְהִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע - פּוֹסֵק
וְקוֹרֵא; וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. הָיָה עוֹסֵק בְּצָרְכֵי רַבִּים -
לֹא יַפְסִיק, אֶלָּא יִגְמֹר עִסְקֵיהֶן; וְיִקְרָא, אִם נִשְׁאַר עֵת לִקְרוֹת.

ו. הָיָה עוֹסֵק בַּאֲכִילָה, אוֹ שֶׁהָיָה בְּמֶרְחָץ, אוֹ שֶׁהָיָה עוֹסֵק
בְּתִסְפֹּרֶת, אוֹ שֶׁהָיָה מְהַפֵּךְ בְּעוֹרוֹת [לבודקן אם עובדו], אוֹ
שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בְּדִין - גּוֹמֵר, וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע.
וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא שֶׁמָּא יַעֲבֹר זְמַן הַקְּרִיאָה, וּפָסַק וְקָרָא -
הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

ז. מִי שֶׁיָּרַד לִטְבֹּל - אִם יָכוֹל לַעֲלוֹת וּלְהִתְכַּסּוֹת וְלִקְרוֹת
קֹדֶם שֶׁתָּנֵץ הַחַמָּה, יַעֲלֶה וְיִתְכַּסֶּה וְיִקְרָא. וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא
שֶׁמָּא תָּנֵץ הַחַמָּה קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא, יִתְכַּסֶּה בַּמַּיִם שֶׁהוּא עוֹמֵד
בָּהֶן וְיִקְרָא. וְלֹא יִתְכַּסֶּה לֹא בְּמַיִם שֶׁרֵיחָן רַע, וְלֹא בְּמֵי
הַמִּשְׁרָה [ששרו בהם פשתן]; וְלֹא בְּמַיִם צְלוּלִין [שקופים],
מִפְּנֵי שֶׁעֶרְוָתוֹ נִרְאֵית בָּהֶן. אֲבָל מִתְכַּסֶּה הוּא בְּמַיִם עֲכוּרִין
[שאינם צלולים] שֶׁאֵין רֵיחָן רַע, וְקוֹרֵא בִּמְקוֹמוֹ.

ח. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע - לֹא יִרְמֹז בְּעֵינָיו, וְלֹא יִקְרֹץ
בִּשְׂפָתָיו, וְלֹא יַרְאֶה בְּאֶצְבְּעוֹתָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קְרִיאַת
עֲרַאי. וְאִם עָשָׂה כֵּן - אַף עַל פִּי שֶׁיָּצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, הֲרֵי זֶה
מְגֻנֶּה. וְצָרִיךְ לְהַשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ, כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא; וְאִם לֹא
הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ, יָצָא. וְצָרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ; וְאִם לֹא
דִּקְדֵּק, יָצָא.

ט. כֵּיצַד מְדַקְדֵּק? יִדְהַר שֶׁלֹּא יְרַפֶּה הֶחָזָק [הדגוש], וְלֹא
יְחַזֵּק [ידגיש] הָרָפֶה [שאינו מודגש]; וְלֹא יָנִיד [יעשה שווא
נע] הַנָּח [את שווא הנח], וְלֹא יָנִיחַ הַנָּד. לְפִיכָךְ, צָרִיךְ לִתֵּן
רֶוַח בֵּין כָּל שְׁתֵּי אוֹתוֹת הַדּוֹמוֹת שֶׁאַחַת מֵהֶן סוֹף תֵּבָה
וְהָאַחֶרֶת תְּחִלַּת תֵּבָה הַסְּמוּכָה לָהּ, כְּגוֹן: "בְּכָל לְבָבְךָ" -
קוֹרֵא "בְּכָל", וְשׁוֹהֶה, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא "לְבָבְךָ"; וְכֵן "וַאֲבַדְתֶּם
מְהֵרָה", "הַכָּנָף פְּתִיל". וְצָרִיךְ לְבָאֵר [להתיז] זַיִן שֶׁל
"תִּזְכְּרוּ". וְצָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ בְּדָלֶת שֶׁל "אֶחָד", כְּדֵי שֶׁיַּמְלִיכֵהוּ
עַל הַשָּׁמַיִם וְעַל הָאָרֶץ וְעַל אַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם; וְצָרִיךְ
שֶׁלֹּא לַחְטֹף בְּחֵית, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּאוֹמֵר 'אֵי חָד'.

י. קוֹרֵא אָדָם אֶת שְׁמַע בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהוּא מַכִּירָהּ; וְהַקּוֹרֵא
בְּכָל לָשׁוֹן - צָרִיךְ לְהִזָּהֵר מִדִּבְרֵי שִׁבּוּשׁ שֶׁבְּאוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן,
וּמְדַקְדֵּק בְּאוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁמְּדַקְדֵּק בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אִם
קָרָא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

יא. הַקּוֹרֵא לְמַפְרֵעַ [בסדר הפוך], לֹא יָצָא. בַּמֶּה דְּבָרִים
אֲמוּרִים? בְּסֵדֶר הַפְּסוּקִים. אֲבָל אִם הִקְדִּים פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה -
אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי - אֲנִי אוֹמֵר שֶׁיָּצָא, לְפִי שֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה
לָהּ בַּתּוֹרָה [ג' הפרשיות אינן מופיעות בתורה בסמיכות]. קָרָא
פָּסוּק וְחָזַר וּקְרָאוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה, הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה; קָרָא מִלָּה אַחַת
וּכְפָלָהּ, כְּגוֹן שֶׁקָּרָא 'שְׁמַע שְׁמַע', מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ.

יב. קְרָאָהּ סֵרוּגִין [בהפסקות], יָצָא; אֲפִלּוּ שָׁהָה בֵּין סֵרוּג
לְסֵרוּג כְּדֵי לִגְמֹר אֶת כֻּלָּהּ - יָצָא; וְהוּא, שֶׁיִּקְרָא עַל הַסֵּדֶר.
קָרָאָהּ מִתְנַמְנֵם, וְהוּא מִי שֶׁאֵינוֹ לֹא עֵר וְלֹא נִרְדָּם בְּשֵׁנָה -
יָצָא; וּבִלְבַד, שֶׁיְּהֵא עֵר בְּפָסוּק רִאשׁוֹן.

יג. סָפֵק קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע, סָפֵק לֹא קָרָא - חוֹזֵר וְקוֹרֵא, וּמְבָרֵךְ
לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. אֲבָל אִם יָדַע שֶׁקָּרָא, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם בֵּרַךְ
לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ אוֹ לֹא בֵּרַךְ - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ. קָרָא וְטָעָה
[דילג מילה], יַחֲזוֹר לַמָּקוֹם שֶׁטָּעָה; נֶעְלַם מִמֶּנּוּ בֵּין פָּרָשָׁה
לְפָרָשָׁה, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹ פָּרָשָׁה הִשְׁלִים וְאֵיזוֹ צָרִיךְ לְהַתְחִיל
- חוֹזֵר לְפֶרֶק רִאשׁוֹן, שֶׁהוּא "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ".

יד. טָעָה בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק, וְלֹא יָדַע הֵיכָן פָּסַק - חוֹזֵר לְרֹאשׁ
הַפֶּרֶק. הָיָה קוֹרֵא "וּכְתַבְתָּם", וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם הוּא
בְּ"וּכְתַבְתָּם" שֶׁבְּ"שְׁמַע" אוֹ בְּ"וּכְתַבְתָּם" שֶׁבְּ"וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ"
- חוֹזֵר לְ"וּכְתַבְתָּם" שֶׁבְּ"שְׁמַע"; וְאִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אַחַר שֶׁקָּרָא
"לְמַעַן יִרְבּוּ" - אֵינוֹ חוֹזֵר, שֶׁעַל הֶרְגֵּל לְשׁוֹנוֹ הוּא הוֹלֵךְ.

טו. הָיָה קוֹרֵא וּפָגַע בַּאֲחֵרִים, אוֹ פָּגְעוּ בוֹ - אִם הָיָה בֵּין
פֶּרֶק לְפֶרֶק - פּוֹסֵק וּמַתְחִיל וְשׁוֹאֵל [רק] בִּשְׁלוֹם מִי שֶׁהוּא
חַיָּב בִּכְבוֹדוֹ, כְּגוֹן שֶׁפָּגַע בְּאָבִיו אוֹ רַבּוֹ, אוֹ מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל
מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה; וּמֵשִׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם שֶׁנָּתַן לוֹ שָׁלוֹם.

טז. הָיָה קוֹרֵא בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק - אֵינוֹ פּוֹסֵק וּמַתְחִיל לִשְׁאֹל
אֶלָּא בִּשְׁלוֹם מִי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ, כְּגוֹן מֶלֶךְ אוֹ אַנָּס
[חמסן] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל מִי שֶׁהוּא חַיָּב בִּכְבוֹדוֹ, כְּגוֹן אָבִיו
אוֹ רַבּוֹ - אִם נָתַן לוֹ שָׁלוֹם תְּחִלָּה, פּוֹסֵק וּמֵשִׁיב לוֹ שָׁלוֹם.

יז. וְאֵלּוּ הֵן בֵּין הַפְּרָקִים: בֵּין בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה לִשְׁנִיָּה, בֵּין
שְׁנִיָּה לִ"שְׁמַע", בֵּין "שְׁמַע" לִ"וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ", בֵּין "וְהָיָה
אִם שָׁמֹעַ" לִ"וַיֹּאמֶר". אֲבָל בֵּין "וַיֹּאמֶר" לְ"אֱמֶת וְיַצִּיב",
הֲרֵי הוּא כְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק, וְלֹא יַפְסִיק אֶלָּא לִשְׁאֹל מִפְּנֵי
הַיִּרְאָה, וּלְהָשִׁיב מִפְּנֵי הַכָּבוֹד.

יום שבת קודש ב' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע פֶּרֶק ג

א. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע, רוֹחֵץ יָדָיו בְּמַיִם קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא. הִגִּיעַ
זְמַן קְרִיאָה, וְלֹא מָצָא מַיִם - לֹא יְאַחֵר קְרִיאָתָהּ וְיֵלֵךְ לְבַקֵּשׁ
הַמַּיִם, אֶלָּא מְקַנֵּחַ יָדָיו בִּצְרוֹר [אבן] אוֹ בְּעָפָר אוֹ בְּקִנּוּרָה
[קרש] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְקוֹרֵא.

ב. אֵין קוֹרִין, לֹא בְּבֵית הַמֶּרְחָץ; וְלֹא בְּבֵית הַכִּסֵּא, אַף עַל
פִּי שֶׁאֵין בּוֹ צוֹאָה; וְלֹא בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, וְלֹא בְּצַד הַמֵּת עַצְמוֹ
- וְאִם הִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִן הַקֶּבֶר אוֹ מִן הַמֵּת, מֻתָּר
לִקְרוֹת. וְכָל מִי שֶׁקָּרָא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין קוֹרִין בּוֹ, חוֹזֵר וְקוֹרֵא.

ג. בֵּית הַכִּסֵּא הֶחָדָשׁ, שֶׁהוּכַן וַעֲדַיִן לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ - מֻתָּר
לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע כְּנֶגְדּוֹ, אֲבָל לֹא בְּתוֹכוֹ. מֶרְחָץ חָדָשׁ, מֻתָּר

לִקְרוֹת בְּתוֹכוֹ. הָיוּ שְׁנֵי בָּתִּים - זִמֵּן [יעד] אֶחָד מֵהֶן לְבֵית הַכִּסֵּא, וְאָמַר עַל הַשֵּׁנִי: 'וְזֶה' - חֲרֵי הַשֵּׁנִי סָפֵק אִם הִזְמִינוֹ [לשם בית הכסא], אוֹ לֹא הִזְמִינוֹ; לְפִיכָךְ, אֵין קוֹרְאִין בּוֹ לְכַתְּחִלָּה, וְאִם קָרָא - יָצָא. אָמַר: 'וְגַם זֶה' - חֲרֵי שְׁנֵיהֶן מְזֻמָּנִין, וְאֵין קוֹרְאִין בָּהֶן. חָצַר הַמֶּרְחָץ, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין בּוֹ לְבוּשִׁין - מֵתֶר לִקְרוֹת בּוֹ קְרִיאַת שְׁמַע.

ד. וְלֹא קְרִיאַת שְׁמַע בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל עִנְיָן שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי קֹדֶשׁ - אָסוּר לְאָמְרוֹ בְּבֵית הַמֶּרְחָץ וּבְבֵית הַכִּסֵּא, וַאֲפִלּוּ אָמְרוֹ בִּלְשׁוֹן חֹל. וְלֹא לְאָמְרוֹ בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ לְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה בְּבֵית הַכִּסֵּא, וּבְבֵית הַמֶּרְחָץ, וּבְמָקוֹם הַטִּנּוֹפֶת, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צוֹאָה אוֹ מֵי רַגְלַיִם - אָסוּר.

ה. דְּבָרִים שֶׁל חֹל, מֵתֶר לְאָמְרָן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ בְּבֵית הַכִּסֵּא. וְכֵן הַכִּנּוּיִים, כְּגוֹן רַחוּם וְחַנּוּן וְנֶאֱמָן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מֵתֶר לְאָמְרָן בְּבֵית הַכִּסֵּא; אֲבָל הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִין, וְהֵן הַשֵּׁמוֹת [ז' שמות הקב"ה] שֶׁאֵין נִמְחָקִין - אָסוּר לְהַזְכִּירָן בְּבֵית הַכִּסֵּא וּבְבֵית הַמֶּרְחָץ הַיָּשָׁן. וְאִם נִזְדַּמֵּן לוֹ לְהַפְרִישׁ מִדָּבָר הָאָסוּר בְּבֵית הַמֶּרְחָץ אוֹ בְּבֵית הַכִּסֵּא - מַפְרִישׁ, וַאֲפִלּוּ בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ וּבְעִנְיְנֵי קֹדֶשׁ.

ו. צוֹאַת הָאָדָם, וְצוֹאַת כְּלָבִים וַחֲזִירִים בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ [מעורב] בְּתוֹכָן עוֹרוֹת, וְכָל צוֹאָה שֶׁרֵיחָהּ רַע כְּגוֹן אֵלּוּ - אָסוּר לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע כְּנֶגְדָּן. וְכֵן כְּנֶגֶד מֵי רַגְלֵי אָדָם. אֲבָל מֵי רַגְלֵי בְּהֵמָה, קוֹרְאִין כְּנֶגְדָּן. קָטָן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל כַּזַּיִת דָּגָן, בִּכְדֵי [בשיעור זמן] שֶׁיֹּאכַל הַגָּדוֹל כְּשָׁלֹשׁ בֵּיצִים דָּגָן - אֵין מַרְחִיקִין לֹא מִצּוֹאָתוֹ, וְלֹא מִמֵּימֵי רַגְלָיו.

ז. הָיְתָה צוֹאָה יְבֵשָׁה כְּחֶרֶשׁ, אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ; וְאִם הָיְתָה יְבֵשָׁה יוֹתֵר מִכְּחֶרֶשׁ, עַד שֶׁאִם זָרְקָהּ תִּתְפָּרֵר - חֲרֵי הִיא כְּעָפָר, וּמֵתֶר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ. מֵי רַגְלַיִם שֶׁנִּבְלְעוּ בַּקַּרְקַע - אִם הָיָה רִשּׁוּמָן נִכָּר, אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּן; וְאִם אֵין רִשּׁוּמָן נִכָּר, מֵתֶר.

ח. כַּמָּה יַרְחִיק מִצּוֹאָה וּמִמֵּי רַגְלַיִם וְאַחַר כָּךְ יִקְרָא? אַרְבַּע אַמּוֹת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהֵן לַאֲחוֹרָיו אוֹ מִצִּדָּדָיו; אֲבָל אִם הָיוּ כְּנֶגֶד פָּנָיו - מַרְחִיק מֵהֶן עַד שֶׁלֹּא יִרְאֶה אוֹתָן, וְאַחַר כָּךְ יִקְרָא.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה עִמָּהֶן בַּבַּיִת, בְּמָקוֹם שָׁוֶה. אֲבָל אִם הָיָה שָׁם מָקוֹם גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ נָמוּךְ מֵהֶם עֲשָׂרָה טְפָחִים - יֵשֵׁב בְּצַד הַמָּקוֹם וְקוֹרֵא, שֶׁהֲרֵי נִפְסַק בֵּינֵיהֶן; וְהוּא, שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לוֹ רֵיחַ רַע. וְכֵן אִם כָּפָה כְּלִי עַל הַצּוֹאָה, אוֹ עַל מֵימֵי רַגְלַיִם - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עִמּוֹ בַּבַּיִת - הֲרֵי אֵלּוּ כִּקְבוּרִין, וּמֵתֶר לִקְרוֹת עִמָּהֶן.

י. הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַצּוֹאָה מְחִצָּה שֶׁל זְכוּכִית - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתָהּ מֵאֲחוֹרֵי הַזְּכוּכִית, מֵתֶר לִקְרוֹת בְּצִדָּהּ. נָתַן רְבִיעִית מַיִם לְתוֹךְ מֵי רַגְלַיִם שֶׁל פַּעַם אַחַת, מֵתֶר לִקְרוֹת עִמָּהֶן בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת.

יא. הָיְתָה צוֹאָה בְּגֵמָּה - עוֹמֵד בְּסַנְדָּלוֹ עַל הַגֵּמָּה, וְקוֹרֵא: וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה סַנְדָּלוֹ נוֹגֵעַ בָּהּ. הָיְתָה כְּנֶגְדּוֹ צוֹאָה מְעוּטָה בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ טִפָּה - רוֹקֵק עָלֶיהָ רֹק עָבֶה עַד שֶׁתִּתְכַּסֶּה, וְקוֹרֵא. הָיְתָה נְטִישַׁת [לכלוך] צוֹאָה עַל בְּשָׂרוֹ, אוֹ הָיָה לָהֶן רֵיחַ רַע בְּלָל, מִפְּנֵי קָטְנָן אוֹ יְבִישָׁתָן - מֵתֶר לִקְרוֹת, לְפִי שֶׁאֵין לָהֶן רֵיחַ רַע. אֲבָל אִם הָיְתָה בִּמְקוֹמָהּ [בפי הטבעת] - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ נִרְאֵית כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד, הוֹאִיל וְנִרְאֵית כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב, אָסוּר לִקְרוֹת עַד שֶׁיְּקַנַּח יָפֶה יָפֶה, מִפְּנֵי שֶׁהַצּוֹאָה לַחָה הִיא וְיֵשׁ לָהּ רֵיחַ רַע. וְכַמָּה גְּאוֹנִים הוֹרוּ, שֶׁאָסוּר לוֹ לִקְרוֹת אִם הָיוּ יָדָיו מְטֻנָּפוֹת; וְכָךְ רָאוּי לַעֲשׂוֹת.

יב. רֵיחַ רַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ עִקָּר [שנודף ממקור מוחשי-ממשי] - מַרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת וְקוֹרֵא, אִם פָּסַק הָרֵיחַ; וְאִם לֹא פָּסַק, מַרְחִיק עַד מָקוֹם שֶׁפּוֹסֵק. וְשֶׁאֵין לוֹ עִקָּר, כְּגוֹן מִי שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְּמַטָּה - מַרְחִיק עַד מָקוֹם שֶׁתִּכְלֶה הָרוּחַ, וְקוֹרֵא. גֶּרֶף [כלי] שֶׁל רְעִי [צואה], וְעָבִיט [כלי] שֶׁל מֵימֵי רַגְלַיִם - אָסוּר לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע כְּנֶגְדָּן, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן כְּלוּם וְאֵין לָהֶם רֵיחַ רַע; מִפְּנֵי שֶׁהֵם כְּבֵית הַכִּסֵּא.

יג. צוֹאָה עוֹבֶרֶת, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה שָׁטָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם - אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ; וּפִי חֲזִיר, כְּצוֹאָה עוֹבֶרֶת. וְאָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּן, עַד שֶׁיַּעַבְרוּ מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת.

יד. הָיָה קוֹרֵא, וְהִגִּיעַ לִמְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת - לֹא יַנִּיחַ יָדָיו עַל פִּיו וְיִקְרָא [בלחש], אֶלָּא יַפְסִיק עַד שֶׁיַּעֲבֹר מֵאוֹתוֹ מָקוֹם. וְכֵן הַקּוֹרֵא שֶׁיָּצָאת מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְּמַטָּה - יַפְסִיק עַד שֶׁתִּכְלֶה בָּאִשָּׁה [הריח הרע], וְחוֹזֵר לִקְרִיאָתוֹ; וְכֵן בְּדִבְרֵי תּוֹרָה. יָצָאת רוּחַ מֵחֲבֵרוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁמַּפְסִיק לָהּ קְרִיאַת שְׁמַע, אֵינוֹ מַפְסִיק לָהּ דִּבְרֵי תּוֹרָה.

טו. הָיָה קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בַּבַּיִת, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם יֵשׁ שָׁם צוֹאָה אוֹ מֵי רַגְלַיִם אוֹ אֵין שָׁם - חֲרֵי זֶה מֵתֶר לִקְרוֹת. הָיָה קוֹרֵא בָּאַשְׁפָּה, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם יֵשׁ שָׁם צוֹאָה אוֹ אֵין שָׁם - לֹא יִקְרָא עַד שֶׁיִּבְדֹּק; שֶׁחֶזְקַת הָאַשְׁפָּה שֶׁהִיא מְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת. אֲבָל סְפֵק מֵי רַגְלַיִם - אֲפִלּוּ בָּאַשְׁפָּה, מֵתֶר לִקְרוֹת.

טז. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד צוֹאָה וּמֵי רַגְלַיִם עַד שֶׁיַּרְחִיק - כָּךְ אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד הָעֲרָוָה, עַד שֶׁיַּחְזִיר פָּנָיו; אֲפִלּוּ גּוֹי אוֹ קָטָן, לֹא יִקְרָא כְּנֶגֶד עֶרְוָתָן. וַאֲפִלּוּ מְחִצָּה שֶׁל זְכוּכִית מַפְסֶקֶת, הוֹאִיל וְהוּא רוֹאֶה אֶת הָעֲרָוָה, אָסוּר לִקְרוֹת, עַד שֶׁיַּחְזִיר פָּנָיו. וְכָל גּוּף הָאִשָּׁה, עֶרְוָה. לְפִיכָךְ, לֹא יִסְתַּכֵּל בְּגוּף הָאִשָּׁה כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא; אֲפִלּוּ אִשְׁתּוֹ - אִם הָיָה מְגֻלֶּה טֶפַח מִגּוּפָהּ [ממקומות המכוסים], לֹא יִקְרָא כְּנֶגְדָּהּ.

יז. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד עֲרָווֹת אֲחֵרִים - כָּךְ הוּא אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד עֶרְוָתוֹ. לֹא יִקְרָא כְּשֶׁהוּא עָרֹם, עַד שֶׁיְּכַסֶּה עֶרְוָתוֹ. הָיְתָה חֲגוֹרָה שֶׁל בֶּגֶד אוֹ עוֹר אוֹ שַׂק עַל מָתְנָיו - אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁאַר גּוּפוֹ עָרֹם, מֵתֶר לוֹ לִקְרוֹת; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה עֲקֵבוֹ נוֹגֵעַ בְּעֶרְוָתוֹ [כשיושב ורגליו מקופלות תחתיו]. הָיָה יָשֵׁן בְּטַלִּיתוֹ, וְהָיָה עָרֹם - חוֹצֵץ בְּטַלִּיתוֹ מִתַּחַת לִבּוֹ, וְקוֹרֵא; אֲבָל לֹא יָחוֹץ מִצַּוָּארוֹ וְיִקְרָא, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ רוֹאֶה אֶת הָעֶרְוָה, וְנִמְצָא כְּמִי שֶׁקָּרָא בְּלֹא חֲגוֹר.

יח. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ יְשֵׁנִים בְּטַלִּית אַחַת - כָּל אֶחָד מֵהֶן אָסוּר לִקְרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁכִּסָּה מִתַּחַת לִבּוֹ, עַד שֶׁתְּהֵא טַלִּית מַפְסֶקֶת בֵּינֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגַּע בְּשַׂר זֶה בִּבְשַׂר זֶה מִמָּתְנָיו וּלְמַטָּה. וְאִם הָיָה יָשֵׁן עִם אִשְׁתּוֹ, אוֹ בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ הַקְּטַנִּים - הֲרֵי גּוּפָן כְּגוּפוֹ, וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ מֵהֶן; לְפִיכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁבְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶן, מַחְזִיר פָּנָיו וְחוֹצֵץ מִתַּחַת לִבּוֹ, וְקוֹרֵא.

יט. עַד אֵימָתַי הֵם קְטַנִּים לְעִנְיָן זֶה? עַד שֶׁיִּהְיֶה הַזָּכָר בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְהַנְּקֵבָה בַּת אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד; וְהוּא, שֶׁתִּהְיֶה תַּבְנִיתָם כְּתַבְנִית גְּדוֹלִים, "שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ". וְאַחַר כָּךְ לֹא יִקָּרֵא, עַד שֶׁתַּפְסִיק טַלִּית בֵּינֵיהֶן. אֲבָל אִם עֲדַיִן לֹא הָיוּ "שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ", קוֹרֵא עִמָּהֶן בְּקֵרוּב בָּשָׂר וְאֵינוֹ צָרִיךְ הֶפְסֵק - עַד שֶׁיִּהְיֶה הַזָּכָר בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְהַנְּקֵבָה בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד.

הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע פֶּרֶק ד

א. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים, פְּטוּרִין מִקְּרִיאַת שְׁמַע; וּמְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנִּים לִקְרוֹת אוֹתָהּ בְּעוֹנָתָהּ, וּמְבָרְכִין לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, כְּדֵי לְחַנְּכָן בְּמִצְוֹת. מִי שֶׁהָיָה לִבּוֹ טָרוּד וְנֶחְפַּז בְּדָבָר מִצְוָה מִכָּל הַמִּצְוֹת, פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע. לְפִיכָךְ, חָתָן שֶׁנָּשָׂא בְּתוּלָה - פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע, עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ; לְפִי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה, שֶׁמָּא לֹא יִמְצָא בְּתוּלִים. וְאִם שָׁהָה עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת וְלֹא בָעַל, חַיָּב לִקְרוֹת מִמּוֹצָאֵי שַׁבָּת וָאֵילָךְ, שֶׁהֲרֵי נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ, וְלִבּוֹ גַּס [מורגל] בָּהּ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָעַל.

ב. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אֶת הַבְּעוּלָה - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה, חַיָּב לִקְרוֹת, הוֹאִיל וְאֵין לוֹ דָּבָר שֶׁמְּשַׁבֵּשׁ אֶת דַּעְתּוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ג. מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עָלָיו - פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע עַד שֶׁיִּקְבְּרֶנּוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה לִקְרוֹת. וְאִם הָיָה מְשַׁמֵּר אֶת הַמֵּת - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵתוֹ, פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע; וְאִם הָיוּ הַשּׁוֹמְרִים שְׁנַיִם - הָאֶחָד מְשַׁמֵּר, וְהַשֵּׁנִי נִשְׁמָט [מסתלק] לְמָקוֹם אַחֵר וְקוֹרֵא, וְחוֹזֵר וּמְשַׁמֵּר, וְנִשְׁמָט הָאַחֵר וְקוֹרֵא. וְכֵן הַחוֹפֵר קֶבֶר לְמֵת, פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע.

ד. אֵין מוֹצִיאִין אֶת הַמֵּת לְקָבְרוֹ סָמוּךְ לִזְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה אָדָם גָּדוֹל. וְאִם הִתְחִילוּ וְהוֹצִיאוּהוּ, וְהִגִּיעַ זְמַן הַקְּרִיאָה וְהֵן מְלַוִּין אֶת הַמֵּת - כָּל שֶׁיֵּשׁ לַמִּטָּה צֹרֶךְ בָּהֶן, כְּגוֹן נוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה וְחִלּוּפֵיהֶן וְחִלּוּפֵי חִלּוּפֵיהֶן [המחליפים את נושאי המיטה], בֵּין הָיוּ לִפְנֵי הַמִּטָּה, בֵּין הָיוּ לְאַחַר הַמִּטָּה - פְּטוּרִין; וּשְׁאָר הַמְּלַוִּים שֶׁאֵין לַמִּטָּה צֹרֶךְ בָּהֶן, חַיָּבִין.

ה. הָיוּ עוֹסְקִין בְּהֶסְפֵּד, וְהִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע - בִּזְמַן שֶׁהַמֵּת מֻנָּח לִפְנֵיהֶן, נִשְׁמָטִים אֶחָד אֶחָד וְקוֹרְאִין וְחוֹזְרִין לַהֶסְפֵּד. אֵין הַמֵּת מֻטָּל לִפְנֵיהֶם, כָּל הָעָם קוֹרִין קְרִיאַת שְׁמַע; וְהָאָבֵל יוֹשֵׁב וְדוֹמֵם, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לִקְרוֹת עַד שֶׁיִּקְבֹּר מֵתוֹ.

ו. קָבְרוּ אֶת הַמֵּת, וְחָזְרוּ הָאֲבֵלִים לְקַבֵּל תַּנְחוּמִין, וְכָל הָעָם הוֹלְכִין אַחֲרֵיהֶן מִמְּקוֹם הַקֶּבֶר לַמָּקוֹם שֶׁעוֹמְדִין בּוֹ הָאֲבֵלִים, לַעֲשׂוֹת שׁוּרָה לְקַבֵּל תַּנְחוּמִים - אִם יְכוֹלִין הָעָם לְהַתְחִיל וְלִגְמֹר אֲפִלּוּ פָּסוּק אֶחָד קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעוּ לַשּׁוּרָה, יַתְחִילוּ; וְאִם לָאו, לֹא יַתְחִילוּ, אֶלָּא יְנַחֲמוּ אֶת הָאֲבֵלִים, וְאַחַר שֶׁיִּפָּטְרוּ מֵהֶן יַתְחִילוּ לִקְרוֹת. בְּנֵי אָדָם הָעוֹמְדִין בַּשּׁוּרָה - הַפְּנִימִיִּים, שֶׁהֵן רוֹאִין אֶת פְּנֵי הָאֲבֵלִים - פְּטוּרִין מִקְּרִיאַת שְׁמַע; וְהַחִיצוֹנִים - הוֹאִיל וְאֵינָן רוֹאִין אֶת הָאֲבֵלִים, חַיָּבִין בִּקְרִיאַת שְׁמַע בִּמְקוֹמָן.

ז. כָּל מִי שֶׁהוּא פָּטוּר מִלִּקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע - אִם רָצָה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ וְלִקְרוֹת, קוֹרֵא; וְהוּא, שֶׁתִּהְיֶה דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו. אֲבָל אִם הָיָה זֶה הַפָּטוּר מִלִّקְרוֹת מְבֹהָל וְתָמֵהַּ - אֵינוֹ רַשַּׁאי לִקְרוֹת, עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ.

ח. כָּל הַטְּמֵאִין חַיָּבִין בִּקְרִיאַת שְׁמַע, וּמְבָרְכִין לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ וְהֵן בְּטֻמְאָתָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר לָהֶן לַעֲלוֹת מִטֻּמְאָתָן בּוֹ בַּיּוֹם, כְּגוֹן הַנּוֹגְעִין בְּשֶׁרֶץ אוֹ בִּנְדָּה וְזָבָה וּמִשְׁכָּבָן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְעֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ תִּקְּנוּ, שֶׁלֹּא יִקְרָא בַּעַל קֶרִי לְבַדּוֹ מִשְּׁאָר הַטְּמֵאִין, עַד שֶׁיִּטְבֹּל; וְלֹא פָּשְׁטָה תַּקָּנָה זוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא הָיָה כֹּחַ בְּרֹב הַצִּבּוּר לַעֲמֹד בָּהּ - לְפִיכָךְ בָּטְלָה. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה וְלִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע, וְהֵן בַּעֲלֵי קְרָאִין, לְפִי שֶׁאֵין דִּבְרֵי תּוֹרָה מִקַּבְּלִין טֻמְאָה, אֶלָּא עוֹמְדִין בְּטָהֳרָתָן לְעוֹלָם.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה: אַחַת, לַעֲבֹד אֶת ה' בִּתְפִלָּה בְּכָל יוֹם; שְׁנִיָּה, לְבָרֵךְ כֹּהֲנִים אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל יוֹם. וּבֵאוּר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק א

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲבַדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ - הִיא תְּפִלָּה, וְנֶאֱמַר: "וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם"; אָמְרוּ חֲכָמִים: 'אֵיזוֹ הִיא עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב? זוֹ תְּפִלָּה'. וְאֵין מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת מִן הַתּוֹרָה, וְאֵין מִשְׁנֵה הַתְּפִלָּה הַזֹּאת מִן הַתּוֹרָה. וְאֵין לַתְּפִלָּה זְמַן קָבוּעַ מִן הַתּוֹרָה.

ב. וּלְפִיכָךְ, נָשִׁים וַעֲבָדִים חַיָּבִין בַּתְּפִלָּה, לְפִי שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלֹּא הַזְּמַן גְּרָמָהּ. אֶלָּא חִיּוּב מִצְוָה זוֹ, כָּךְ הוּא - שֶׁיְּהֵא אָדָם מִתְפַּלֵּל וּמִתְחַנֵּן בְּכָל יוֹם, וּמַגִּיד שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַחַר כָּךְ שׁוֹאֵל צְרָכָיו שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶם בְּבַקָּשָׁה וּבִתְחִנָּה, וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן שֶׁבַח וְהוֹדָיָה לַה' עַל הַטּוֹבָה שֶׁהִשְׁפִּיעַ לוֹ; כָּל אֶחָד כְּפִי כֹּחוֹ.

ג. אִם הָיָה רָגִיל, מַרְבֶּה בִּתְחִנָּה וּבַקָּשָׁה; וְאִם הָיָה עֲרַל שְׂפָתַיִם [שאינו רגיל להתפלל], מְדַבֵּר כְּפִי יָכְלוֹ וּבְכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה. וְכֵן מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת, כָּל אֶחָד כְּפִי יְכָלְתּוֹ - יֵשׁ שֶׁמִּתְפַּלֵּל פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם, וְיֵשׁ שֶׁמִּתְפַּלֵּל פְּעָמִים הַרְבֵּה. וְהַכֹּל הָיוּ מִתְפַּלְּלִין נֹכַח הַמִּקְדָּשׁ, בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה. וְכֵן הָיָה הַדָּבָר תָּמִיד, מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ עַד עֶזְרָא.

ד. כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי נְבוּכַדְנֶאצַּר הָרָשָׁע, נִתְעָרְבוּ בְּפָרַס וְיָוָן וּשְׁאָר הָאֻמּוֹת, וְנוֹלְדוּ לָהֶם בָּנִים בְּאַרְצוֹת הַגּוֹיִם; וְאוֹתָן הַבָּנִים נִתְבַּלְבְּלָה שְׂפָתָם, וְהָיְתָה שְׂפַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְעֹרֶבֶת מִלְּשׁוֹנוֹת הַרְבֵּה. וְכֵיוָן שֶׁהָיָה מְדַבֵּר, אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר כָּל צָרָכָיו בְּלָשׁוֹן אַחַת אֶלָּא בְּשִׁבּוּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְנֵיהֶם, חֲצִי מְדַבֵּר אַשְׁדּוֹדִית, וְאֵינָם מַכִּירִים לְדַבֵּר יְהוּדִית - וְכִלְשׁוֹן עַם וָעָם". וּמִפְּנֵי זֶה, כְּשֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם מִתְפַּלֵּל, תִּקְצַר לְשׁוֹנוֹ לִשְׁאֹל חֲפָצָיו אוֹ לְהַגִּיד שֶׁבַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, עַד שֶׁיַּעֲרֵב עִמָּהּ לְשׁוֹנוֹת אֲחֵרוֹת. וְכֵיוָן שֶׁרָאָה עֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ כָּךְ, עָמְדוּ וְתִקְּנוּ לָהֶם שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת עַל הַסֵּדֶר: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, שֶׁבַח לַה', וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, הוֹדָיָה; וְאֶמְצָעִיּוֹת, יֵשׁ בָּהֶן שְׁאֵלַת כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהֵן כְּמוֹ אָבוֹת [דברים עיקריים] לְכָל חֶפְצֵי אִישׁ וָאִישׁ, וּלְצָרְכֵי הַצִּבּוּר כֻּלָּן - כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֲרוּכוֹת בְּפִי הַכֹּל, וְיִלְמְדוּ אוֹתָן בִּמְהֵרָה, וְתִהְיֶה תְּפִלַּת אֵלּוּ הָעִלְּגִים [שאינם יודעים לערוך תפילתם] תְּפִלָּה שְׁלֵמָה, כִּתְפִלַּת בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן הַצָּחָה. וּמִפְּנֵי עִנְיָן זֶה, תִּקְּנוּ כָּל הַבְּרָכוֹת וְהַתְּפִלּוֹת הַסְּדוּרוֹת בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל - כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶא כָּל עִנְיָן, בְּרָכָה עֲרוּכָה בְּפִי הָעִלֵּג.

ה. וְכֵן תִּקְּנוּ, שֶׁיִּהְיֶא מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת כְּמִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת - שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת בְּכָל יוֹם, כְּנֶגֶד שְׁנֵי תְּמִידִין. וְכָל יוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קָרְבַּן מוּסָף, תִּקְּנוּ בּוֹ תְּפִלָּה שְׁלִישִׁית כְּנֶגֶד קָרְבַּן מוּסָף. וּתְפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֹּקֶר, הִיא הַנִּקְרֵאת 'תְּפִלַּת שַׁחֲרִית'; וּתְפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, הִיא הַנִּקְרֵאת 'תְּפִלַּת מִנְחָה'; וּתְפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד הַמּוּסָפִין, הִיא הַנִּקְרֵאת 'תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין'.

ו. וְכֵן הִתְקִינוּ שֶׁיְּהֵא אָדָם מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה אַחַת בַּלַּיְלָה, שֶׁהֲרֵי אִבְרֵי תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם מִתְאַכְּלִין [נשרפים] וְהוֹלְכִין כָּל הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִיא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה, עַד הַבֹּקֶר", כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם, אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה". וְאֵין תְּפִלַּת עַרְבִית חוֹבָה כִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית וּמִנְחָה; וְאַף עַל פִּי כֵן נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית, וְקִבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם כִּתְפִלַּת חוֹבָה.

ז. וְכֵן תִּקְּנוּ תְּפִלָּה אַחַר תְּפִלַּת הַמִּנְחָה סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, בְּיוֹם הַתַּעֲנִית בִּלְבַד, כְּדֵי לְהוֹסִיף תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה, מִפְּנֵי הַתַּעֲנִית. וְזוֹ הַתְּפִלָּה נִקְרֵאת 'תְּפִלַּת נְעִילָה', כְּלוֹמַר נִנְעֲלוּ שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם בְּעֵד הַשֶּׁמֶשׁ וְנִסְתְּרָה; לְפִי שֶׁאֵין מִתְפַּלְּלִין אוֹתָהּ, אֶלָּא סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה.

ח. נִמְצְאוּ הַתְּפִלּוֹת בְּכָל יוֹם - שָׁלֹשׁ, עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה; וּבְשַׁבָּתוֹת וּבְמוֹעֲדִים וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים - אַרְבַּע, שָׁלֹשׁ שֶׁל כָּל יוֹם וּתְפִלַּת הַמּוּסָפִין; וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים - חָמֵשׁ, אַרְבַּע אֵלּוּ וּתְפִלַּת נְעִילָה.

ט. תְּפִלּוֹת אֵלּוּ - אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן: אִם רָצָה אָדָם שֶׁיִּתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. וְכָל אוֹתָן הַתְּפִלּוֹת שֶׁיּוֹסִיף, כְּמוֹ מַקְרִיב נְדָבוֹת. לְפִיכָךְ, צָרִיךְ שֶׁיְּחַדֵּשׁ [יוסיף] דָּבָר בַּתְּפִלָּה בְּכָל בְּרָכָה וּבְרָכָה מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת, מֵעֵין הַבְּרָכָה, וְאִם חִדֵּשׁ אֲפִלּוּ בִּבְרָכָה אַחַת - דַּיּוֹ, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁהִיא נְדָבָה, וְלֹא חוֹבָה. וְשָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת - לְעוֹלָם אֵין מוֹסִיפִין בָּהֶן, וְאֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, וְאֵין מְשַׁנִּין בָּהֶן דָּבָר.

י. אֵין הַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת נְדָבָה, לְפִי שֶׁאֵין הַצִּבּוּר מְבִיאִין קָרְבַּן נְדָבָה; וְלֹא יִתְפַּלֵּל אֲפִלּוּ יָחִיד מוּסָף שְׁתַּיִם, אַחַת חוֹבַת הַיּוֹם וְאַחַת נְדָבָה, לְפִי שֶׁאֵין מִתְנַדְּבִין קָרְבַּן מוּסָף. וְיֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁאָסוּר לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת נְדָבָה בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, לְפִי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין בָּהֶן נְדָבָה, אֶלָּא חוֹבַת הַיּוֹם בִּלְבַד.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ה אייר־ב' סיון ה'תש"ע

יום ראשון כ"ה אייר ה'תש"ע

הִלְכוֹת עֲרָכִים וַחֲרָמִים פֶּרֶק ז

א. הַהֶקְדֵּשׁוֹת - אֵין פּוֹדִין אוֹתָן לֹא בְּקַרְקָעוֹת, וְלֹא בַּעֲבָדִים שֶׁהֵרֵי הֶקְשׁוּ [הוסמכו והושוו] לְקַרְקָעוֹת, וְלֹא בִּשְׁטָרוֹת שֶׁאֵין גּוּפָן מָמוֹן [ומהווים רק הוכחה], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַן אֶת הַכֶּסֶף". אֶחָד הַכֶּסֶף, וְאֶחָד שְׁאָר הַמַּטַּלְטְלִין שֶׁשָּׁוִין כֶּסֶף; וַאֲפִלּוּ סֵבִין [קליפות].

ב. כָּל הַפּוֹדֶה קֳדָשָׁיו, מוֹסִיף חֹמֶשׁ; וְאֶחָד הַמַּקְדִּישׁ עַצְמוֹ, אוֹ אִשְׁתּוֹ, אוֹ הַיּוֹרֵשׁ - מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאַף הַחֹמֶשׁ, לֹא יִהְיֶה אֶלָּא מִן הַמַּטַּלְטְלִין. וְהַחֹמֶשׁ שֶׁמּוֹסִיף - הֲרֵי הוּא כַּהֶקְדֵּשׁ עַצְמוֹ, וְדִין אֶחָד לָהֶן.

ג. הַפּוֹדֶה קֳדָשָׁיו, אֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב; אֶלָּא מֵאַחַר שֶׁנָּתַן אֶת הַקֶּרֶן - יָצָא הֶקְדֵּשׁ לְחֻלִּין, וּמֻתָּר לֵהָנוֹת בּוֹ. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁאָסוּר לוֹ לֵהָנוֹת, עַד שֶׁיִּתֵּן הַחֹמֶשׁ - שֶׁמָּא יִפְשַׁע, וְלֹא יִתֵּן; אֲבָל בַּשַּׁבָּת - מִפְּנֵי עֹנֶג שַׁבָּת, הִתִּירוּ לוֹ לֶאֱכֹל, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נָתַן הַחֹמֶשׁ, וַהֲרֵי הַגִּזְבָּרִין תּוֹבְעִין אוֹתוֹ.

ד. קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ שֶׁנָּפַל בָּהֶן מוּם, וְנִפְדּוּ - אִם פָּדָה הַמַּקְדִּישׁ עַצְמוֹ, מוֹסִיף חֹמֶשׁ כִּשְׁאָר הַהֶקְדֵּשׁוֹת; וְהַמַּקְדִּישׁ שֶׁפָּדָה לְעַצְמוֹ, הוּא שֶׁמּוֹסִיף חֹמֶשׁ, לֹא הַמִּתְכַּפֵּר בָּהּ [מקריב הקרבן], שֶׁפְּדָאָהּ. וְהֶקְדֵּשׁ רִאשׁוֹן, הוּא שֶׁחַיָּב בְּתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ; אֲבָל הֶקְדֵּשׁ שֵׁנִי, אֵינוֹ מוֹסִיף עָלָיו חֹמֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת בֵּיתוֹ, וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף עֶרְכְּךָ עָלָיו" - הַמַּקְדִּישׁ, לֹא הַמַּתְפִּיס.

ה. לְפִיכָךְ אִם חִלֵּל בְּהֵמָה עַל בְּהֵמָה שְׁנִיָּה, בֵּין בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, בֵּין בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ שֶׁנָּפַל בָּהֶן מוּם, אוֹ שֶׁהֵמִיר [החליף בהמה הכשרה לקרבן בבהמה אחרת] בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ - כְּשֶׁהוּא פּוֹדֶה אֶת הַשְּׁנִיָּה שֶׁחִלֵּל עָלֶיהָ אוֹ אֶת הַתְּמוּרָה, לְעַצְמוֹ - אֵינוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ.

ו. הַמַּפְרִישׁ אָשָׁם לְהִתְכַּפֵּר בּוֹ, וְנָפַל בּוֹ מוּם, וְהוֹסִיף עָלָיו חֹמֶשׁ וְחִלְּלוֹ עַל בְּהֵמָה אַחֶרֶת, וְנִתְכַּפֵּר בְּאָשָׁם אַחֵר [שלישי, כי נאבדה הבהמה השנייה], וְנִתְקָה [ונעקרה מדין קרבן] הַבְּהֵמָה [שמצאה לאחר שכבר הקריב קרבנו] שֶׁחִלֵּל עָלֶיהָ לִרְעִיָּה [שתרעה עד שיפול בה מום ותפדה] כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ - הֲרֵי הִיא סָפֵק אִם מוֹסִיף עָלֶיהָ חֹמֶשׁ, הוֹאִיל וְהִיא קָרְבַּן עוֹלָה וַהֲרֵי הִיא גּוּף אַחֵר וּקְדֻשָּׁה אַחֶרֶת, אוֹ אֵינוֹ מוֹסִיף עָלֶיהָ חֹמֶשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא בָּאָה מִכֹּחַ הֶקְדֵּשׁ הָרִאשׁוֹן שֶׁכְּבָר הוֹסִיף עָלָיו חֹמֶשׁ.

ז. קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה - שֶׁלֹּא דָּנָה תּוֹרָה בִּתְמוּרָה, אֶלָּא בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ. כֵּיצַד? הָיוּ לְפָנָיו בֶּהֱמַת חֻלִּין וּבֶהֱמַת קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, וְאָמַר: 'זוֹ חֲלִיפַת זוֹ', אוֹ 'זוֹ תְּמוּרַת זוֹ' - לֹא אָמַר כְּלוּם. אֲבָל אִם אָמַר: 'הֲרֵי זוֹ תַּחַת זוֹ', אוֹ 'הֲרֵי זוֹ מְחֻלֶּלֶת עַל זוֹ' - דְּבָרָיו קַיָּמִין; וְיָצָאת הַבְּהֵמָה הָרִאשׁוֹנָה לְחֻלִּין, וְנִתְפְּסָה הַשֵּׁנִיָּה.

ח. אֶחָד קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, וְאֶחָד קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ שֶׁנִּפַּל בָּהֶן מוּם - אֵין פּוֹדִין אוֹתָן לְכַתְּחִלָּה, אֶלָּא בִּשְׁוֵיֵיהֶן; וְאִם עָבַר וְחִלְּלָן עַל פָּחוֹת מִשְּׁוֵיֵיהֶן, אֲפִלּוּ הֶקְדֵּשׁ שָׁוֶה מֵאָה דִּינָר שֶׁחִלְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה - הֲרֵי זֶה פָּדוּי וְיָצָא לְחֻלִּין, וּמֻתָּר לֵהָנוֹת בּוֹ. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁהוּא צָרִיךְ חֲקִירַת דָּמִים, וְחַיָּב לְהַשְׁלִים אֶת דָּמָיו.

ט. כֵּיצַד? הָיְתָה לוֹ בֶּהֱמַת קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ שֶׁנִּפַּל בָּהּ מוּם, וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה עֲשָׂרָה, וּבֶהֱמַת חֻלִּין שֶׁשָּׁוָה חֲמִשָּׁה, וְאָמַר: 'הֲרֵי זוֹ מְחֻלֶּלֶת עַל זוֹ' - הֲרֵי זוֹ נִפְדֵּית, וְיָצָאת לְחֻלִּין; אֲבָל צָרִיךְ לְהַשְׁלִים הַחֲמִשָּׁה. וְכֵן אִם הָיְתָה הַבְּהֵמָה הָרִאשׁוֹנָה קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת - הֲרֵי זוֹ יָצָאת לְחֻלִּין לְהִגָּזֵז וּלְהֵעָבֵד, וְתִכָּנֵס הַשֵּׁנִיָּה תַּחְתֶּיהָ דִּין תּוֹרָה; אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים צָרִיךְ חֲקִירַת דָּמִים אִם הָיְתָה זוֹ שֶׁחִלֵּל עָלֶיהָ שָׁוָה, אוֹ יַשְׁלִים דָּמֶיהָ.

י. שָׁמוּ אוֹתָהּ שְׁלֹשָׁה, וְאָמְרוּ שֶׁזּוֹ בְּדָמֶיהָ - אֲפִלּוּ בָּאוּ אַחֵר כֵּן מֵאָה וְאָמְרוּ: 'שֶׁל הֶקְדֵּשׁ הָיְתָה יָפָה', אֵינוֹ חוֹזֵר: הוֹאִיל וַחֲקִירַת הַדָּמִים מִדִּבְרֵיהֶם, לֹא הֶחְמִירוּ בָּהּ. אֲבָל אִם שָׁמוּ אוֹתָהּ שְׁנַיִם, וּבָאוּ שְׁלֹשָׁה וְאָמְרוּ שֶׁהוּנָה הֶקְדֵּשׁ בְּכָל שֶׁהוּא - חוֹזֵר.

יא. אֵין פּוֹדִין אֶת הַהֶקְדֵּשׁ אַכְסָרָה [אומדן שטחי], אֶלָּא בַּחֲקִירַת דָּמִים כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ; וְאִם פָּדָה, יַד הַהֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה. כֵּיצַד? 'פָּרָה זוֹ תַּחַת פָּרָה זוֹ שֶׁל הֶקְדֵּשׁ', 'טַלִּית זוֹ תַּחַת טַלִּית זוֹ שֶׁל הֶקְדֵּשׁ' - הֶקְדֵּשׁוֹ פָּדוּי, וְיַד הַהֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה; אִם הָיְתָה הַשֵּׁנִיָּה יָפָה [=יקרה] מִן הָרִאשׁוֹנָה בְּיוֹתֵר, לוֹקְחִין אוֹתָהּ הַגִּזְבָּרִין וְשׁוֹתְקִין; וְאִם אֵינָהּ יָפָה - מַשְׁלִים אֶת הַדָּמִים כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, וּמוֹסִיף חֹמֶשׁ. אֲבָל אִם אָמַר: 'טַלִּית זוֹ בְּעֶשֶׂר סְלָעִים תַּחַת טַלִּית שֶׁל הֶקְדֵּשׁ', וּפָרָה זוֹ בְּעֶשֶׂר סְלָעִים תַּחַת פָּרָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ' - אֲפִלּוּ הָיְתָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ שָׁוֶה חֲמִשָּׁה וְשֶׁלּוֹ עֲשָׂרָה, הֲרֵי זֶה מוֹסִיף חֹמֶשׁ וְנוֹתֵן שְׁנֵי סְלָעִים וּמֶחֱצָה: שֶׁהֲרֵי בְּדָמִים קְצוּבִים פָּדָה. וּשְׁנִיָּה, אֵינָהּ טְעוּנָה חֹמֶשׁ כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ.

יב. הַפּוֹדֶה מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ - מָשַׁךְ בְּמָנֶה [בשביל לשלם מנה], וְלֹא הִסְפִּיק לִתֵּן הַדָּמִים עַד שֶׁעָמַד בְּמָאתַיִם - נוֹתֵן מָאתַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַן אֶת הַכֶּסֶף, וְקָם לוֹ", בִּנְתִינַת הַכֶּסֶף הוּא שֶׁלּוֹ. מִשְּׁכוֹ בְּמָאתַיִם, וְלֹא הִסְפִּיק לִתֵּן אֶת הַדָּמִים עַד שֶׁעָמַד בְּמָנֶה - נוֹתֵן מָאתַיִם; לֹא יִהְיֶה כֹּחַ הֶדְיוֹט [שקונה במשיכה] חָמוּר מִכֹּחַ הֶקְדֵּשׁ, וַהֲרֵי קָנָה בִּמְשִׁיכָה וְנִתְחַיֵּב בַּדָּמִים.

יג. פָּדָה בְּמָאתַיִם, וְנָתַן הַדָּמִים, וְלֹא הִסְפִּיק לְמָשְׁכוֹ, עַד שֶׁעָמַד בְּמָנֶה - כְּבָר קָנָה בִּנְתִינַת הַכֶּסֶף; וּמוֹשֵׁךְ אֶת שֶׁלּוֹ, וְזָכָה הַהֶקְדֵּשׁ בְּמָאתַיִם. פָּדָהוּ בְּמָנֶה, וְנָתַן הַדָּמִים, וְלֹא הִסְפִּיק לְמָשְׁכוֹ, עַד שֶׁעָמַד בְּמָאתַיִם - מַה שֶּׁפָּדָה פָּדוּי, וְאֵינוֹ נוֹתֵן אֶלָּא הַמָּנֶה שֶׁכְּבָר נָתַן; וְאֵין אוֹמְרִין כָּאן, 'לֹא יִהְיֶה כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מִכֹּחַ הֶקְדֵּשׁ' - שֶׁאֲפִלּוּ הַהֶדְיוֹט אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, עַד שֶׁיְּקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע [מאנשי דור המבול.. הוא יפרע ממי שאינו עומד בדיבורו] כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ; וְאֵין הַהֶקְדֵּשׁ רָאוּי לְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע.

יד. הַמַּקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו, וְהָיְתָה עָלָיו כְּתֻבַּת אִשָּׁה, אוֹ שִׁטְרֵי בַּעֲלֵי חוֹבוֹת - אֵין הָאִשָּׁה יְכוֹלָה לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ מִן הַהֶקְדֵּשׁ, וְלֹא בַּעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ: שֶׁהַהֶקְדֵּשׁ מַפְקִיעַ [=מסיר] הַשִּׁעְבּוּד שֶׁקָּדַם. אֲבָל כְּשֶׁיִּמְכֹּר הַהֶקְדֵּשׁ הַקַּרְקַע שֶׁלּוֹ, וְתִצָּא הַשָּׂדֶה לְחֻלִּין - יֵשׁ לְבַעַל חוֹב וְלָאִשָּׁה לִגְבּוֹת מִן הַפּוֹדֶה, שֶׁהֲרֵי שִׁעְבּוּדָהּ עוֹמֵד עַל קַרְקַע זוֹ.

טו. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לִשְׁנֵי לָקוֹחוֹת שֶׁכָּתְבָה לְרִאשׁוֹן: 'דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עִמָּךְ' [לגבות ממך נכס], וּמִכַּר לַשֵּׁנִי: - שֶׁהִיא טוֹרֶפֶת [=גובה] מִן הַשֵּׁנִי.

טז. וְכֵיצַד פּוֹדִין קַרְקַע זֶה הָאִישׁ? מַשְׁבִּיעִין אֶת הָאִשָּׁה אוֹ בַּעֲלֵי חוֹבוֹת תְּחִלָּה, כְּדֶרֶךְ כָּל הַבָּא לִפְרַע מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים; וְאַחַר כָּךְ מַכְרִיזִין עָלֶיהָ שִׁשִּׁים יוֹם בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, וְאוֹמְרִין: כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן בְּשָׂדֶה זוֹ, עַל מְנָת לִתֵּן לָאִשָּׁה כְּתֻבָּתָהּ [שמקבל את המגיע לה] וּלְבַעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ [שמקבל אפילו מטבעות חסרות]. וְאַחַר שֶׁפּוֹדִין אוֹתָהּ, וְלוֹקֵחַ אוֹתָהּ הַלּוֹקֵחַ אֲפִלּוּ בְּדִינָר כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ 'הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּלֹא פִּדְיוֹן' - חוֹזֵר הַפּוֹדֶה וּמַגְבֶּה לָאִשָּׁה כְּתֻבָּתָהּ אוֹ לְבַעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ, וַאֲפִלּוּ הָיָה הַחוֹב מֵאָה וְהַשָּׂדֶה שָׁוָה תִּשְׁעִים: עַל מְנָת כָּךְ פּוֹדֶה אוֹתָהּ, הָרוֹצֶה לִפְדּוֹתָהּ. אֲבָל אִם הָיָה הַחוֹב [פי-] שְׁנַיִם בִּדְמֵי הַשָּׂדֶה, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה שָׁוָה מֵאָה וְיֵשׁ עָלָיו חוֹב וּכְתֻבַּת אִשָּׁה מָאתַיִם - אֵין פּוֹדִין אוֹתָהּ עַל מְנָת לִתֵּן הַחוֹב אוֹ הַכְּתֻבָּה, אֶלָּא פּוֹדִין אוֹתָהּ סְתָם [ובעל חוב מפסיד], שֶׁאִם הִתְנוּ [הגזברים, בפני הלוקח, שיש] לִתֵּן, אֵינָהּ נִפְדֵּית כְּלָל [שלא יימצאו פודים].

יז. הַמַּקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו, וְאַחַר כָּךְ גֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וְנָבְעָת כְּתֻבָּתָהּ מִן הַפּוֹדֶה מִן הַהֶקְדֵּשׁ - אֵינָהּ גּוֹבָה עַד שֶׁיַּדִּירֶנָּה הֲנָאָה, שֶׁמָּא קְנוּנְיָא [תכנית רמאות] עָשׂוּ עַל הַהֶקְדֵּשׁ; וְאֵין אוֹמְרִין אִלּוּ רָצָה הָיָה אוֹמֵר בְּטָעוּת הִקְדַּשְׁתִּי, וְיִשָּׁאֵל עַל הֶקְדֵּשׁוֹ לְחָכָם וְהָיָה חוֹזֵר לוֹ.

יח. וְכֵן אֵין נֶאֱמָן לוֹמַר אַחַר שֶׁהִקְדִּישׁ: 'מָנֶה לְפִלּוֹנִי חוֹב עָלַי', אוֹ: 'כְּלִי זֶה שֶׁל פִּלּוֹנִי הוּא' - שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ קְנוּנְיָא עַל הַהֶקְדֵּשׁ; וַאֲפִלּוּ הָיָה שְׁטָר בְּיַד בַּעַל חוֹב, אֵינוֹ גּוֹבֶה עַל פִּי זֶה אֶלָּא כְּדֶרֶךְ שֶׁגּוֹבִין כָּל בַּעֲלֵי חוֹבוֹת כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ.

יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבָרִיא. אֲבָל הַחוֹלֶה שֶׁהִקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו, וְאָמַר בְּשָׁעָה שֶׁהִקְדִּישׁ: 'מָנֶה לְפִלּוֹנִי בְּיָדִי' - נֶאֱמָן; שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה עָרְמָה עַל הַהֶקְדֵּשׁ בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ, וְחוֹטֵא לַאֲחֵרִים - שֶׁהֲרֵי הוּא הוֹלֵךְ לָמוּת. לְפִיכָךְ אִם אָמַר: 'תְּנוּ אוֹתָהּ לוֹ', נוֹטֵל בְּלֹא שְׁבוּעָה; וְאִם לֹא אָמַר 'תְּנוּ' [לא מספיקה אמירתו בלבד, ו] אֵין נוֹתְנִין לוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בְּיָדוֹ שְׁטָר מְקַיָּם, הֲרֵי זֶה נוֹטֵל מִן הַהֶקְדֵּשׁ מִפְּנֵי הַצַּוָּאָה. וְאִם אַחַר שֶׁהִקְדִּישׁ אָמַר 'תְּנוּ' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר בַּעֲלֵי חוֹבוֹת: אִם נִתְקַיֵּם שְׁטָרוֹ - נִשְׁבַּע וְגוֹבֶה מִן הַפּוֹדֶה, לֹא מִן הַהֶקְדֵּשׁ.

כ. מִי שֶׁיָּצָא עָלָיו קוֹל שֶׁהִפְקִיר אֶת נְכָסָיו, אוֹ הִקְדִּישָׁן, אוֹ הֶחְרִימָן - אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ, עַד שֶׁתִּהְיֶה שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה.

יום שני כ"ו אייר ה'תש"ע

הִלְכוֹת עֲרָכִים וַחֲרָמִים פֶּרֶק ח

א. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר, בֵּית דִּין נִפְנִין לְחַפֵּשׂ וְלִבְדֹּק עַל צָרְכֵי צִבּוּר וְעַל עִנְיְנֵי הֶקְדֵּשׁוֹת; וּבוֹדְקִין עֲלֵיהֶן וְדוֹרְשִׁין וְחוֹקְרִין, וּפוֹדִין אֶת הַהֶקְדֵּשׁוֹת וְאֶת הַחֲרָמִין, וְגוֹבִין אֶת הָעֲרָכִין וְאֶת הַדָּמִים מִכָּל הַחַיָּב בָּהֶן - כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל עָתִיד עִם תְּרוּמַת שְׁקָלִים, לְחַזֵּק אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ.

ב. אֵין פּוֹדִין אֶת הַהֶקְדֵּשׁוֹת, אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה בְּקִיאִין [=מומחים]; וְכֵן כְּשֶׁגּוֹבִין מִטַּלְטְלִין שֶׁמְּמַשְׁכְּנִין מֵחַיָּבֵי עֲרָכִין, שָׁמִין אוֹתָם בִּשְׁלֹשָׁה. וּכְשֶׁמַּעֲרִיכִין בְּהֵמָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ מִשְּׁאָר מִטַּלְטְלִין, שָׁמִין אוֹתָהּ בִּשְׁלֹשָׁה. אֲבָל כְּשֶׁמַּעֲרִיכִין אֶת הַקַּרְקָעוֹת, אוֹ אִם הֶזְקִקוּ לִגְבוֹת עֶרְכֵּי אָדָם מִן הַקַּרְקַע שְׁלוֹ - אֵין מַעֲרִיכִין אוֹתָן אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה, וְאֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן: שֶׁהֲרֵי "כֹּהֵן" כָּתוּב בַּפָּרָשָׁה. וְכֵן הָאוֹמֵר דָּמַי עָלַי, אוֹ דְּמֵי פְּלוֹנִי עָלַי, אוֹ דְּמֵי יָדִי, אוֹ דְּמֵי רַגְלִי - כְּשֶׁשָּׁמִין אוֹתוֹ כַּמָּה הוּא שָׁוֶה, אוֹ כַּמָּה דְּמֵי יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ - שָׁמִין בַּעֲשָׂרָה, וְאֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן.

ג. כְּשֶׁפּוֹדִין אֶת הַהֶקְדֵּשׁוֹת מִידֵי הַהֶקְדֵּשׁ, בֵּין שֶׁהָיוּ קַרְקָעוֹת אוֹ מִטַּלְטְלִין - מַכְרִיזִין עֲלֵיהֶן בִּפְנֵי כָּל הַבָּאִין לִפְדּוֹת. אָמַר אֶחָד: 'הֲרֵי הֵן שֶׁלִּי בְּעֶשֶׂר סְלָעִים', וְאָמַר אֶחָד בְּעֶשְׂרִים, וְאָמַר אֶחָד בִּשְׁלֹשִׁים, וְאָמַר אֶחָד בְּאַרְבָּעִים, וְאָמַר אֶחָד בַּחֲמִשִּׁים, חָזַר בּוֹ שֶׁל חֲמִשִּׁים לְבַדּוֹ - מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עֶשֶׂר, וְנוֹתְנִין אוֹתָן הַהֶקְדֵּשׁוֹת לָזֶה שֶׁנָּתַן אַרְבָּעִים; וְנִמְצָא הַהֶקְדֵּשׁ נוֹטֵל חֲמִשִּׁים, עֶשֶׂר מִזֶּה וְאַרְבָּעִים מִזֶּה. חָזַר בּוֹ אַחֲרֵי כֵן שֶׁל אַרְבָּעִים - מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עֶשֶׂר, וְנוֹתְנִין אֶת הַהֶקְדֵּשׁ לְבַעַל הַשְּׁלֹשִׁים; וְכֵן עַד הָרִאשׁוֹן. חָזַר בּוֹ הָרִאשׁוֹן שֶׁנָּתַן עֶשֶׂר - מַכְרִיזִין עַל הַהֶקְדֵּשׁ פַּעַם שְׁנִיָּה, וּמוֹכְרִין אוֹתוֹ: אִם נִפְדָּה בְּפָחוֹת מֵעֶשֶׂר, נִפְרָעִין מִשֶּׁל בַּעַל הָעֶשֶׂר אֶת הַמּוֹתָר [=ההפרש].

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁחָזְרוּ זֶה אַחַר זֶה; אֲבָל אִם חָזְרוּ כֻּלָּן כְּאַחַת, מְשַׁלְּשִׁין [=מחלקים] בֵּינֵיהֶם בְּשָׁוֶה. כֵּיצַד? אָמַר הָרִאשׁוֹן: 'הֲרֵי הוּא שֶׁלִּי בְּעֶשֶׂר', וְאָמַר הַשֵּׁנִי בְּעֶשְׂרִים, וְאָמַר הַשְּׁלִישִׁי בְּאַרְבָּע וְעֶשְׂרִים, וְחָזַר בּוֹ הַשְּׁלִישִׁי וְהַשֵּׁנִי כְּאֶחָד - נוֹתְנִין אוֹתוֹ לָרִאשׁוֹן בְּעֶשֶׂר, וּמְמַשְׁכְּנִין מִנְּכְסֵי שֵׁנִי בְּשֶׁבַע וּמִנְּכְסֵי שְׁלִישִׁי בְּשֶׁבַע; וְנִמְצָא הַהֶקְדֵּשׁ גּוֹבֶה אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים. וְכֵן אִם חָזְרוּ שְׁלָשְׁתָּן כְּאַחַת, וְנִמְכַּר הַהֶקְדֵּשׁ בְּשָׁלֹשׁ - מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכְסֵי כָּל אֶחָד מִשְּׁלָשְׁתָּן [שבע סלעים]. וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זוֹ לְעוֹלָם.

ה. הַבְּעָלִים קוֹדְמִין לְכָל אָדָם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ; וְאֵין מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ עַל עִלּוּיָן [התוספת] שֶׁל שְׁאָר הַפּוֹדִין, אֶלָּא עַל מַה שֶׁנּוֹתְנִין הֵם תְּחִלָּה. כֵּיצַד? אָמְרוּ הַבְּעָלִים: 'הֲרֵי זֶה שֶׁלָּנוּ בְּעֶשְׂרִים', וּבָא אַחֵר וְאָמַר: 'הֲרֵי הוּא שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים' - הַבְּעָלִים קוֹדְמִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵם מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ וְנוֹתְנִין חֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים. בָּא אֶחָד וְאָמַר: 'הֲרֵי הוּא שֶׁלִּי בְּאַחַת וְעֶשְׂרִים' - אִם שָׁתְקוּ הַבְּעָלִים וְלֹא הוֹסִיפוּ כְּלוּם, מוֹכְרִין אוֹתוֹ לָהֶם בְּחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים. וְאִם הוֹסִיפוּ הַבְּעָלִים עַל הָעֶשְׂרִים וְאַחַת, אֲפִלּוּ פְּרוּטָה אַחַת - הֲרֵי אֵלּוּ נוֹתְנִין שֵׁשׁ וְעֶשְׂרִים וּפְרוּטָה אַחַת: אֶחָד וְעֶשְׂרִים וּפְרוּטָה שֶׁנָּתְנוּ מֵעַצְמָן, וְחָמֵשׁ שֶׁהֵן חַיָּבִין בּוֹ מִשּׁוּם חֹמֶשׁ הַמַּתָּן שֶׁנָּתְנוּ תְּחִלָּה. וְכֵן אִם בָּא הַשֵּׁנִי וְאָמַר: 'הֲרֵי הוּא שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם', וּבָא שְׁלִישִׁי וְאָמַר: 'בְּעֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ', וּבָא רְבִיעִי וְאָמַר: 'בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע', וּבָא חֲמִישִׁי וְאָמַר: 'בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ', וְהוֹסִיפוּ הֵן עַל הָעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אֲפִלּוּ פְּרוּטָה אַחַת - כּוֹפִין אוֹתָן לִתֵּן שְׁלֹשִׁים וּפְרוּטָה: חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים וּפְרוּטָה שֶׁנָּתְנוּ מֵעַצְמָן, וְחָמֵשׁ שֶׁל חֹמֶשׁ שֶׁהֵן חַיָּבִין בּוֹ - לְפִי שֶׁאֵין הַבְּעָלִים מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ עַל עִלּוּיוֹ שֶׁל זֶה, אֶלָּא חֹמֶשׁ מַה שֶׁנָּתְנוּ תְּחִלָּה מוֹסִיפִין עַל מַה שֶׁנָּתַן הָאַחֲרוֹן אִם רָצוּ.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא שָׁמוּ [העריכו] הַהֶקְדֵּשׁ שְׁלֹשָׁה מֻמְחִין; אֲבָל אִם שָׁמוּ אוֹתוֹ שְׁלֹשָׁה, וְאָמְרוּ שֶׁהוּא שָׁוֶה מַה שֶׁנָּתַן הָאַחֲרוֹן, וְהוֹסִיפוּ הַבְּעָלִים עַל עִלּוּיוֹ, אֲפִלּוּ פְּרוּטָה אַחַת - הֲרֵי הֵן מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ עַל עִלּוּיוֹ שֶׁל אַחֲרוֹן, וְנוֹתְנִין אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים וְדִינָר וּפְרוּטָה.

ז. הֲרֵי שֶׁלֹּא נָשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ, וְנָתְנוּ הַבְּעָלִים תְּחִלָּה עֶשְׂרִים, וּבָא אַחֵר וְנָתַן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים, וְשָׁתְקוּ הַבְּעָלִים וְלֹא הוֹסִיפוּ כְּלוּם - הַבְּעָלִים קוֹדְמִין: שֶׁאַף הֵם חַיָּבִין לִתֵּן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים, מִפְּנֵי הַחֹמֶשׁ. בָּא אַחֵר וְנָתַן שֵׁשׁ וְעֶשְׂרִים, הוּא קוֹדֵם; וְאִם רָצוּ הַבְּעָלִים וְהוֹסִיפוּ אֲפִלּוּ פְּרוּטָה, נוֹתְנִין אַחַת וּשְׁלֹשִׁים וּפְרוּטָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ לְעוֹלָם.

ח. אֵין מַקְדִּישִׁין וְלֹא מַעֲרִיכִין וְלֹא מַחְרִימִין בַּזְּמַן הַזֶּה - שֶׁאֵין שָׁם מִקְדָּשׁ בַּחֲטָאֵינוּ, כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת בִּדְקוֹ. וְאִם הִקְדִּישׁ אוֹ הֶעֱרִיךְ אוֹ הֶחְרִים - אִם הָיְתָה בְּהֵמָה, נוֹעֵל דֶּלֶת בְּפָנֶיהָ עַד שֶׁתָּמוּת מֵאֵלֶיהָ; וְאִם הָיוּ כְּסוּת [=בגד] אוֹ כֵּלִים, מַנִּיחָן עַד שֶׁיֵּרָקְבוּ; וְאִם הָיוּ מָעוֹת אוֹ כְּלֵי מַתָּכוֹת, יַשְׁלִיכֵן לַיָּם הַגָּדוֹל יָם הַמֶּלַח כְּדֵי לְאַבְּדָן.

ט. הִקְדִּישׁ אוֹ הֶחְרִים עֶבֶד שֶׁנִּכְנַס לַמִּצְוֹת, פּוֹדֵהוּ וְיֵלֵכוּ הַדָּמִים לְיָם הַמֶּלַח כִּשְׁאָר דָּמִים וַעֲרָכִין שֶׁל זְמַן הַזֶּה; וְאִם הָיָה עֶבֶד גּוֹי, לֹא מַעֲלִין [מן הבור להצילו ממיתה] וְלֹא מוֹרִידִין [לבור להרגו].

י. מֵתָר לִפְדּוֹת הַהֶקְדֵּשׁוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה לְכַתְּחִלָּה, וַאֲפִלּוּ בִּפְרוּטָה; וּמַשְׁלִיךְ אֶת הַפְּרוּטָה לְיָם הַמֶּלַח. וַחֲכָמִים דָּנוּ שֶׁיִּפָּדֶה בְּאַרְבָּעָהזוּזִים אוֹ קָרוֹב לָזֶה, כְּדֵי לְפַרְסֵם הַדָּבָר. אֲבָל בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ, לֹא יִפָּדֶה לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא בְּשָׁוְיוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יא. מִי שֶׁהֶחֱרִים בַּזְּמַן הַזֶּה מִטַּלְטְלִין סְתָם, הֲרֵי אֵלּוּ נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים הַנִּמְצָאִין בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. אֲבָל אִם הֶחְרִים שָׂדֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל סְתָם, אוֹ שֶׁהֶחְרִימָהּ לַכֹּהֲנִים - אֵינָהּ חֵרֶם: שֶׁאֵין שְׂדֵה חֲרָמִים נוֹהֶגֶת, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. הֶחְרִים לַכֹּהֲנִים קַרְקַע בְּחוּץ לָאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה - הֲרֵי הִיא כְּמִטַּלְטְלִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְתִנָּתֵן לַכֹּהֲנִים.

יב. אַף עַל פִּי שֶׁהַהֶקְדֵּשׁוֹת וְהַחֲרָמִין וְהָעֲרָכִין מִצְוֹת, וְרָאוּי לוֹ לָאָדָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בִּדְבָרִים אֵלּוּ, כְּדֵי לָכֵן יִצְרוּ וְלֹא יִהְיֶה כִּילַי [=קמצן], וִיקַיֵּם מַה שֶּׁצִּוּוּ נְבִיאִים: "כַּבֵּד

אֶת ה' מֵהוֹנְךָ" - אַף עַל פִּי כֵן, אִם לֹא הִקְדִּישׁ וְלֹא הֶעֱרִיךְ וְלֹא הֶחְרִים מֵעוֹלָם, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם; הֲרֵי הַתּוֹרָה הֵעִידָה וְאָמְרָה: "וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר - לֹא יִהְיֶה בְךָ חֵטְא".

יג. לְעוֹלָם לֹא יַקְדִּישׁ אָדָם וְלֹא יַחֲרִים, כָּל נְכָסָיו; וְהָעוֹשֶׂה זֶה, עָבַר עַל דַּעַת הַכָּתוּב - שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ", לֹא כָּל אֲשֶׁר לוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ חֲכָמִים. וְאֵין זוֹ חֲסִידוּת, אֶלָּא שְׁטוּת - שֶׁהֲרֵי זֶה מְאַבֵּד כָּל מָמוֹנוֹ, וְיִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת; וְאֵין מְרַחֲמִין עָלָיו. וּבָזֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אָמְרוּ חֲכָמִים: חָסִיד שׁוֹטֶה מִכְּלַל מְבַלֵּי [=מחריבי] עוֹלָם. אֶלָּא כָּל הַמְפַזֵּר מָמוֹנוֹ בְּמִצְוֹת, לֹא יְפַזֵּר יוֹתֵר מֵחֹמֶשׁ; וְיִהְיֶה כְּמוֹ שֶׁצִּוּוּ נְבִיאִים "מִכַּלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט" - בֵּין בְּדִבְרֵי עוֹלָם, בֵּין בְּדִבְרֵי תוֹרָה. אֲפִלּוּ בַּקָּרְבָּנוֹת שֶׁאָדָם חַיָּב בָּהֶן - הֲרֵי חָסָה תּוֹרָה עַל הַמָּמוֹן, וְאָמְרָה שֶׁיָּבִיא כְּפִי מִסַּת יָד [=יכולתו הכלכלית]; קַל וָחֹמֶר לִדְבָרִים שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב בָּהֶן אֶלָּא מֵחֲמַת נִדְרוֹ - שֶׁלֹּא יִנְדֹּר אֶלָּא כָּרָאוּי לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ, כְּבִרְכַּת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ".

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסִיְּעַן. נִגְמַר סֵפֶר שִׁשִּׁי, בְּעֶזְרַת שַׁדַּי. וּמִנְיַן פְּרָקִים שֶׁל סֵפֶר זֶה, שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים: הִלְכוֹת שְׁבוּעוֹת, שְׁנַיִם עָשָׂר פְּרָקִים; הִלְכוֹת נְדָרִים, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פְּרָקִים; הִלְכוֹת נְזִירוּת, עֲשָׂרָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת עֲרָכִים וַחֲרָמִים, שְׁמוֹנָה פְּרָקִים.

יום שלישי כ"ז אייר ה'תש"ע

בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם.

תְּהִי יָדְךָ לְעָזְרֵנִי, כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי.

סֵפֶר שְׁבִיעִי וְהוּא סֵפֶר זְרָעִים

הִלְכוֹתָיו שֶׁבַע, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת כִּלְאַיִם, הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים, הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת, הִלְכוֹת מַעַשְׂרוֹת, הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי, הִלְכוֹת בִּכּוּרִים וּשְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה שֶׁבַּגְּבוּלִין, הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל.

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם

יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) שֶׁלֹּא לִזְרֹעַ זְרָעִים כִּלְאַיִם; (ב) שֶׁלֹּא לִזְרֹעַ תְּבוּאָה אוֹ יָרָק בַּכֶּרֶם; (ג) שֶׁלֹּא לְהַרְבִּיעַ בְּהֵמָה כִּלְאַיִם; (ד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּכִלְאֵי בְהֵמָה כְּאֶחָד; (ה) שֶׁלֹּא לִלְבֹּשׁ כִּלְאַיִם. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק א

א. הַזּוֹרֵעַ שְׁנֵי מִינֵי זְרָעִים כְּאֶחָד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם";

ב. וְאֶחָד הַזּוֹרֵעַ, אוֹ הַמְנַכֵּשׁ [מסיר צמחים מיותרים מסביבות הכלאים], אוֹ הַמְחַפֶּה - כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה חִטָּה אַחַת וּשְׂעוֹרָה אַחַת, אוֹ פּוֹל אֶחָד וַעֲדָשָׁה אַחַת מֻנָּחִין עַל הָאָרֶץ, וְחִפָּה אוֹתָן בֶּעָפָר, בֵּין בְּיָדוֹ בֵּין בְּרַגְלוֹ בֵּין בִּכְלִי - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה. וְאֶחָד הַזּוֹרֵעַ בָּאָרֶץ, אוֹ בְּעָצִיץ נָקוּב; אֲבָל הַזּוֹרֵעַ בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

ג. אָסוּר לִזְרֹעַ כִּלְאַיִם לְגוֹי, וּמֻתָּר לוֹמַר לְגוֹי לִזְרֹעַ לוֹ כִּלְאֵי זְרָעִים. וְאָסוּר לְאָדָם לְקַיֵּם כִּלְאֵי זְרָעִים בְּשָׂדֵהוּ, אֶלָּא עוֹקֵר אוֹתָן; וְאִם קִיֵּם, אֵינוֹ לוֹקֶה. וּמֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל לִזְרֹעַ כִּלְאֵי זְרָעִים בְּיָדוֹ, בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וַאֲפִלּוּ לְעָרֵב הַזְּרָעִים לְכַתְּחִלָּה, וּלְזָרְעָן בְּחוּצָה לָאָרֶץ - מֻתָּר. וּדְבָרִים אֵלּוּ, דִּבְרֵי קַבָּלָה.

ד. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאֵי זְרָעִים, אֶלָּא זְרָעִים הָרְאוּיִין לְמַאֲכַל אָדָם; אֲבָל עֲשָׂבִים הַמָּרִים, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִן הָעִקָּרִין [=שורשים] שֶׁאֵינָן רְאוּיִין אֶלָּא לִרְפוּאָה, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם כִּלְאֵי זְרָעִים.

ה. כִּלְאֵי הָאִילָנוֹת, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם". כֵּיצַד? הַמַּרְכִּיב אִילָן בְּאִילָן, כְּגוֹן שֶׁהִרְכִּיב יִחוּר [=ענף] שֶׁל תַּפּוּחַ בְּאֶתְרוֹג, אוֹ אֶתְרוֹג בְּתַפּוּחַ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וְכֵן הַמַּרְכִּיב יָרָק בְּאִילָן, אוֹ אִילָן בְּיָרָק - לוֹקֶה בְּכָל מָקוֹם.

ו. וְאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהַנִּיחַ הַגּוֹי שֶׁיַּרְכִּיב לוֹ אִילָנוֹ כִּלְאַיִם. וּמֻתָּר לִזְרֹעַ זְרָעִים וְזֶרַע אִילָן, כְּאֶחָד; וְכֵן מֻתָּר לְעָרֵב זַרְעֵי אִילָנוֹת וּלְזָרְעָן כְּאֶחָד - שֶׁאֵין לְךָ כִּלְאַיִם בְּאִילָנוֹת, אֶלָּא הַרְכָּבָה בִּלְבַד.

ז. הַזּוֹרֵעַ זְרָעִים כִּלְאַיִם, וְכֵן הַמַּרְכִּיב אִילָנוֹת כִּלְאַיִם - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לוֹקֶה - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה, וַאֲפִלּוּ לָזֶה שֶׁעָבַר וּזְרָעָן; שֶׁלֹּא נֶאֱסַר אֶלָּא זְרִיעָתָן בִּלְבַד. וּמֻתָּר לִטַּע יִחוּר מִן הָאִילָן שֶׁהֻרְכַּב כִּלְאַיִם, וְלִזְרֹעַ מִזֶּרַע הַיָּרָק שֶׁהֻרְכַּב כִּלְאַיִם.

ח. הַזְּרָעוֹנִין נֶחְלָקִין לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: הָאֶחָד מֵהֶן, הוּא הַנִּקְרָא 'תְּבוּאָה'; וְהִיא חֲמִשָּׁה מִינִין - הַחִטִּים, וְהַכֻּסְּמִין, וְהַשְּׂעוֹרִין, וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל, וְהַשִּׁפּוֹן. וְהַשֵּׁנִי מֵהֶן, הוּא הַנִּקְרָא 'קִטְנִיּוֹת'; וְהֵם כָּל זְרָעוֹן הַנֶּאֱכָל לָאָדָם, חוּץ מִן הַתְּבוּאָה - כְּגוֹן הַפּוֹל, וְהָאֲפוּנִים, וְהָעֲדָשִׁים, וְהַדֹּחַן, וְהָאֹרֶז, וְהַשֵּׁמְשֶׁמִין, וְהַפַּרְגִּין, וְהַסַּפִּיר, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְהַשְּׁלִישִׁי מֵהֶן, הוּא הַנִּקְרָא 'זַרְעוֹנֵי גִּנָּה'; וְהֵן שְׁאָר הַזְּרָעוֹנִין שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְמַאֲכַל אָדָם, וְהַפְּרִי שֶׁל אוֹתוֹ הַזֶּרַע מַאֲכַל אָדָם - כְּגוֹן זֶרַע הַבְּצָלִים וְהַשּׁוּמִין, וְזֶרַע הֶחָצִיר וְהַקֶּצַח, וְזֶרַע לֶפֶת, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם; וְזֶרַע פִּשְׁתָּן, הֲרֵי הוּא בִּכְלַל זַרְעוֹנֵי גִּנָּה. כְּשֶׁיִּזְרְעוּ כָּל מִינֵי זַרְעוֹנִים אֵלּוּ, וְיִצְמְחוּ - נִקְרָא הַצֶּמַח כֻּלּוֹ כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִכַּר הַזֶּרַע, 'דֶּשֶׁא', וְנִקְרָא 'יָרָק'.

ט. וְיֵשׁ מִזַּרְעוֹנֵי גִּנָּה זַרְעוֹנִים שֶׁדַּרְכָּן לִזְרֹעַ מֵהֶן שָׂדוֹת, כְּגוֹן הַפִּשְׁתָּן וְהַחַרְדָּל; וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין 'מִינֵי זְרָעִים'. וְיֵשׁ מִזַّרְעוֹנֵי גִּנָּה זְרָעִים שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִזְרֹעַ מֵהֶן אֶלָּא עֲרוּגוֹת עֲרוּגוֹת קְטַנּוֹת, כְּגוֹן הַלֶּפֶת וְהַצְּנוֹן וְהַתְּרָדִין וְהַבְּצָלִים וְהַכֻּסְּבָּר וְהַכַּרְפַּס וְהַמְּרוֹר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין 'מִינֵי יְרָקוֹת'.

יום רביעי כ"ח אייר ה'תש"ע

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק ב

א. זֶרַע שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ זֶרַע אַחֵר - אִם הָיָה אֶחָד מֵעֲשָׂרִים

וְאַרְבָּעָה, כְּגוֹן סְאָה שֶׁל חִטִּים שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּשֶׁלֹּשׁ וְעֶשְׂרִים סְאָה שֶׁל שְׂעוֹרִים - הֲרֵי זֶה אָסוּר לִזְרֹעַ אֶת הַמְּעֹרָב, עַד שֶׁיִּמַּעֵט הַחִטִּין אוֹ יוֹסִיף עַל הַשְּׂעוֹרִים; וְאִם זָרַע, לוֹקֶה.

ב. וְכֹל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם עִם הַזֶּרַע, מִצְטָרֵף לְאֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה. כֵּיצַד? שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים סְאָה שֶׁל חִטִּים, שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהּ שְׁנֵי קַבִּין שְׂעוֹרִין, וּשְׁנֵי קַבִּין עֲדָשִׁים, וּשְׁנֵי קַבִּין פּוֹלִים - הֲרֵי זֶה לֹא יִזְרַע הַכֹּל, עַד שֶׁיִּמַּעֵט סְאָה שֶׁל תַּעֲרֹבֶת, וְיָבֹר מִקְצָתָהּ אוֹ יוֹסִיף עַל הַחִטִּים; שֶׁהַשְּׂעוֹרִים וְהָעֲדָשִׁים וְהַפּוֹל, כֻּלָּן כִּלְאַיִם עִם הַחִטִּים.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּתְעָרְבוּ מִינֵי תְּבוּאָה זֶה בָּזֶה, אוֹ מִינֵי קִטְנִיּוֹת זֶה בָּזֶה, אוֹ שֶׁנִּתְעָרְבָה תְּבוּאָה בְּקִטְנִיּוֹת, אוֹ קִטְנִיּוֹת בִּתְבוּאָה. אֲבָל זֵרְעוֹנֵי גִּנָּה שֶׁנִּתְעָרֵב אֶחָד מֵהֶן בִּתְבוּאָה אוֹ בְּקִטְנִיּוֹת, שֶׁעוּרָן אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִמַּה שֶּׁזּוֹרְעִין בְּבֵית סְאָה מֵאוֹתוֹ הַמִּין: אִם נִתְעָרֵב בְּסְאָה שֶׁל תְּבוּאָה אוֹ קִטְנִית - לֹא יִזְרַע, עַד שֶׁיִּמַּעֵט אוֹ יוֹסִיף עַל הַתְּבוּאָה.

ד. כֵּיצַד? חַרְדָּל שֶׁנִּתְעָרֵב בִּתְבוּאָה, וַהֲרֵי הַחַרְדָּל זוֹרְעִין מִמֶּנּוּ קַב בְּכָל בֵּית סְאָה - אִם נִתְעָרֵב מִמֶּנּוּ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִן הַקַּב בְּסְאָה שֶׁל תְּבוּאָה אוֹ שֶׁל קִטְנִית, חַיָּב לְמַעֵט; וְכֵן אִם הָיָה מִין זֶה מִזֵּרְעוֹנֵי גִּנָּה זוֹרְעִין מִמֶּנּוּ סָאתַיִם בְּכָל בֵּית סְאָה - אִם נִתְעָרֵב מִמֶּנּוּ חֲצִי קַב בְּכָל סְאָה שֶׁל תְּבוּאָה אוֹ שֶׁל קִטְנִית, יְמַעֵט.

ה. לְפִיכָךְ, תְּבוּאָה שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהּ זֶרַע פִּשְׁתָּן - אִם הָיָה שְׁלֹשֶׁת רְבָעִים בְּכָל סְאָה, הֲרֵי זֶה יְמַעֵט; וְאִם לָאו, אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֵט; לְפִי שֶׁבֵּית סְאָה זוֹרְעִין בּוֹ שָׁלֹשׁ סְאִים זֶרַע פִּשְׁתָּן. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה, מְשַׁעֲרִין בְּכָל הַזְּרָעִים הָאֲחֵרִים.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְעָרֵב, וּבְשֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לִזְרֹעַ הַשְּׁנֵי מִינִין שֶׁנִּתְעָרְבוּ. אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לְעָרֵב זֶרַע בְּזֶרַע אַחֵר, אוֹ לִזְרֹעַ הַשְּׁנֵי מִינִין שֶׁנִּתְעָרְבוּ - אֲפִלּוּ הָיְתָה חִטָּה אַחַת בְּתוֹךְ כְּרִי שֶׁל שְׂעוֹרִים, אֲסוּרָה לִזְרָעָהּ. וְכֵן כֹּל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה.

ז. הַזּוֹרֵעַ שָׁדֵהוּ מִין מִן הַמִּינִין, וּכְשֶׁצָּמַח רָאָה בּוֹ כִּלְאַיִם - אִם הָיָה הַמִּין הָאַחֵר אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בַּשָּׂדֶה - הֲרֵי זֶה יְלַקֵּט [יעקור], עַד שֶׁיִּמַּעֵטֶנּוּ, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: 'כִּלְאַיִם זֶרַע בְּכַרְמָנָה'; בֵּין שֶׁהָיָה הַמִּין הָאַחֵר שֶׁצָּמַח תְּבוּאָה וְקִטְנִית בִּתְבוּאָה וְקִטְנִית, אוֹ זֵרְעוֹנֵי גִּנָּה בִּתְבוּאָה וְקִטְנִית וּבְזֵרְעוֹנֵי גִּנָּה. וְאִם הָיָה הַצּוֹמֵחַ פָּחוֹת מִכָּאן, אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֵטוֹ.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לַחֲשֹׁד; אֲבָל בִּזְמַן שֶׁהַדְּבָרִים מְרֻאִין שֶׁאֵין זֶה מִדַּעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה, אֶלָּא מֵאֲלֵיהֶן עָלוּ - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְמַעֵט.

ט. כֵּיצַד? כְּגוֹן תְּבוּאָה שֶׁעָלוּ בָּהּ סִפְיחֵי אִיסְטִיס, וְתִלְתָּן שֶׁזְּרָעָהּ לְמַאֲכַל אָדָם שֶׁעָלוּ בָּהּ מִינֵי עֲשָׂבִים - שֶׁזֶּה [מצב שבוודאי לא נגרם בכוונה, שהרי הזרע הנוסף מזיק ו-] מַפְסִיד הוּא. וְכֵן כֹּל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה.

י. וּבַמֶּה יִוָּדַע שֶׁהַתִּלְתָּן זְרוּעָה לְמַאֲכַל אָדָם? בְּשֶׁהָיְתָה זְרוּעָה עֲרוּגוֹת עֲרוּגוֹת, וְעָשָׂה לָהּ גְּבוּל סָבִיב. וְכֵן מְקוֹם הַגְּרָנוֹת שֶׁעָלוּ בּוֹ מִינִין הַרְבֵּה, אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לַעֲקֹר - שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁיִּצְמַח בִּמְקוֹם הַגְּרָנוֹת; וְאִם הִסִּיר מִקְצָתָן - אוֹמְרִין לוֹ: 'עֲקֹר הַכֹּל חוּץ מִמִּין אֶחָד', שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁהוּא רוֹצֶה בְּקִיּוּם הַשְּׁאָר.

יא. אֵין נוֹטְעִין יְרָקוֹת בְּתוֹךְ סַדָּן [מקום חיתוך הענפים] שֶׁל שִׁקְמָה [תאנה מדברית]. וְכַיּוֹצֵא בָּהּ. הַטּוֹמֵן אֲגֻדַּת לֶפֶת וּצְנוֹן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן תַּחַת הָאִילָן, אֲפִלּוּ תַּחַת הַגֶּפֶן - אִם הָיוּ מִקְצָת הֶעָלִין מְגֻלִּין, אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ רוֹצֶה בְּהַשְׁרָשָׁתָן. וְאִם אֵינָן אֲגֻדָּה, אוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ הֶעָלִין מְגֻלִּין - חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם כִּלְאַיִם.

יב. שָׂדֶה שֶׁהָיְתָה זְרוּעָה, וְקָצַר הַזֶּרַע, וְנִשְׁאֲרוּ הָעִקָּרִין בָּאָרֶץ - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מוֹצִיאִין צֶמַח אֶלָּא אַחַר כַּמָּה שָׁנִים - לֹא יִהְיֶה זוֹרֵעַ בְּאוֹתָהּ שָׂדֶה מִין אַחֵר, עַד שֶׁיַּעֲקֹר הָעִקָּרִין.

יג. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה חִטִּים, וְנִמְלַךְ לְזָרְעָהּ שְׂעוֹרִים קֹדֶם שֶׁיִּצְמְחוּ הַחִטִּים - יַמְתִּין לָהּ עַד שֶׁיִּפְסְדוּ הַחִטִּים וַיַּתְלִיעוּ בָּאָרֶץ, כְּמוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים אִם הָיְתָה שָׂדֵהוּ רָוָה [במים], וְאַחַר כָּךְ יְכַפֵּךְ אוֹתָן בְּמַחֲרֵשָׁה, וְיִזְרַע הַמִּין הָאַחֵר. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַכְפִּיל אֶת כֻּלָּהּ, עַד שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֵר חִטָּה שֶׁלֹּא נֶעֱקָרָה; אֶלָּא חוֹרֵשׁ אֶת הַשָּׂדֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁחוֹרְשִׁין אוֹתָהּ קֹדֶם הַמָּטָר כְּדֵי שֶׁתִּרְוֶה.

יד. צָמְחוּ הַחִטִּים, וְאַחַר כָּךְ נִמְלַךְ לְזָרְעָהּ שְׂעוֹרִים - יְכַפֵּךְ, וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע; וְאִם הוֹרִיד בְּהֶמְתּוֹ לְתוֹכָהּ, וְקִרְסְמָה אֶת הַצּוֹמֵחַ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ שָׁם מִין אַחֵר.

טו. בְּאֶחָד בַּאֲדָר מְשַׁמְּעִין עַל הַכִּלְאַיִם; וְכָל אָדָם יוֹצֵא לְגִנָּתוֹ וּלְשָׂדֵהוּ, וּמְנַקֵּין אוֹתָן מִן הַכִּלְאַיִם. וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ, יוֹצְאִין שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין, וּמְסַבְּבִין לְבַדֵּק.

טז. בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ עוֹקְרִין וּמַשְׁלִיכִין, וְהָיוּ בַּעֲלֵי בָּתִּים שִׁמְּחִין שֶׁמְּנַקִּין לָהֶן שְׂדוֹתֵיהֶן. הִתְקִינוּ שֶׁיְּהִיוּ מַפְקִירִין אֶת כָּל הַשָּׂדֶה שֶׁמָּצְאוּ בָּהּ כִּלְאַיִם - וְהוּא שֶׁיִּמְצְאוּ בָּהּ מִין אַחֵר, אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה; אֲבָל פָּחוֹת מִכֵּן, לֹא יִגְּעוּ בָּהּ.

יז. וְחוֹזְרִין שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין בְּחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד הַפֶּסַח, לִרְאוֹת הָאָפִיל [הזרעים המאחרים לצמוח] שֶׁיָּצָא. וְכִלְאַיִם שֶׁהֻנְּצוּ [ביצבצו] - אֵין מַמְתִּינִים לָהֶן, אֶלָּא יוֹצְאִין עֲלֵיהֶן מִיָּד; וּמַפְקִירִין אֶת כָּל הַשָּׂדֶה, אִם יֵשׁ בָּהּ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה.

יום חמישי כ"ט אייר ה'תש"ע

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק ג

א. יֵשׁ מִינִין בַּזְּרָעִים, שֶׁיִּהְיֶה הַמִּין הָאֶחָד נִפְרָד לְצוּרוֹת הַרְבֵּה, מִפְּנֵי שִׁנּוּי הַמְּקוֹמוֹת וְהָעֲבוֹדָה שֶׁעוֹבְדִין הָאָרֶץ, עַד שֶׁיֵּרָאֶה כִּשְׁנֵי מִינִין; וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין דּוֹמִין זֶה לָזֶה, הוֹאִיל וְהֵן מִין אֶחָד, אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה.

ב. וְיֵשׁ בַּזְּרָעִים שְׁנֵי מִינִין, שֶׁהֵן דּוֹמִין זֶה לָזֶה וְצוּרַת שְׁנֵיהֶן קְרוֹבָה לִהְיוֹת צוּרָה אַחַת; וְאַף עַל פִּי כֵן, הוֹאִיל וְהֵן שְׁנֵי מִינִין, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין זֶה עִם זֶה.

ג. כֵּיצַד? הַחֲזֶרֶת עִם חֲזֶרֶת גַּלִּים, וְהָעֲלָשִׁין עִם עֲלָשֵׁי שָׂדֶה, וְהַכְּרִשִׁין עִם כְּרִשֵׁי שָׂדֶה, וְהַכֻּסְבָּר עִם כֻּסְבָּר הָרִים, וְהַחַרְדָּל עִם חַרְדָּל מִצְרִי, וּדְלַעַת הַמִּצְרִית עִם הַדְּלַעַת הָרְמוּצָה - אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה. וְכֵן הַחִטִּים עִם הַזּוּנִין, וְהַשְּׂעוֹרִים עִם שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל, וְהַכֻּסְמִין עִם הַשִּׁפּוֹן, וְהַפּוֹל עִם הַסַּפִּיר, וְהַפֻּרְקְדָן עִם הַטַּפַּח, וּפוֹל לָבָן עִם הַשְּׁעוּעִית, וְהַקִּשּׁוּת עִם הַמְּלָפְפוֹן, וְהַכְּרוּב עִם הַתְּרוֹבְתּוֹר [כרוב מדברי], וְהַתְּרָדִין

עִם הַלְּעוּנִין - אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה עִם זֶה. אֲבָל הַצְּנוֹן עִם הַנַּפּוּס [דומה ללפת], וְהַחַרְדָּל עִם הַלַּפְסָן, וּדְלַעַת יְוָנִית עִם דְּלַעַת מִצְרִית אוֹ עִם דְּלַעַת הָרִמּוּצָה - אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה, הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה.

ד. וְכֵן בְּאִילָן - שְׁנֵי מִינִין שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה בְּעָלִין אוֹ בְּפֵרוֹת, הוֹאִיל וְהֵן שְׁנֵי מִינִין, הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם. כֵּיצַד? הַתַּפּוּחַ עִם הַחַזְרוּר, וְהַפַּרְסְקִין עִם הַשְּׁקֵדִים, וְהַשֵּׁיזָפִין עִם הָרִימִּין - אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה, הֲרֵי הֵן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה; אֲבָל הָאֲגָסִין עִם הַקְּרוּסְטֻמְלִין, וְהַפְּרִישִׁין עִם עֲזַרוּרִין - אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה.

ה. וְכֵן יֵשׁ שָׁם זְרָעִים וְאִילָנוֹת אֲחֵרוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁהֵם שְׁנֵי מִינִין בְּטִבְעָן, הוֹאִיל וְעָלִין שֶׁל זֶה דּוֹמִין לְעָלִין שֶׁל זֶה, אוֹ פְּרִי שֶׁל זֶה דּוֹמֶה לִפְרִי שֶׁל זֶה דִּמְיוֹן גָּדוֹל עַד שֶׁיֵּרָאוּ כִּשְׁנֵי גְּוָנִין מִמִּין אֶחָד - לֹא חָשְׁשׁוּ לָהֶן לְכִלְאַיִם זֶה עִם זֶה; שֶׁאֵין הוֹלְכִין בְּכִלְאַיִם אֶלָּא אַחַר מַרְאִית הָעַיִן.

ו. כֵּיצַד? הַלֶּפֶת עִם הַצְּנוֹן - אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה, מִפְּנֵי שֶׁפְּרִי שֶׁל זֶה דּוֹמֶה לִפְרִי שֶׁל זֶה; וְהַלֶּפֶת עִם הַנַּפּוּס - אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה, מִפְּנֵי שֶׁהֶעָלִין דּוֹמִין לְעָלִין. אֲבָל צְנוֹן עִם הַנַּפּוּס - אַף עַל פִּי שֶׁהֶעָלִין דּוֹמִין זֶה לָזֶה, וְהַפְּרִי דּוֹמֶה לַפְּרִי - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם, הוֹאִיל וְטַעַם פְּרִי זֶה רָחוֹק מִטַּעַם פְּרִי זֶה בְּיוֹתֵר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ.

ז. וְכַמָּה מַרְחִיקִין בֵּין שְׁנֵי מִינֵי זְרָעִים שֶׁהֵן כִּלְאַיִם זֶה עִם זֶה? כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נִרְאִין מֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה; אֲבָל אִם נִרְאִין שֶׁנִּזְרְעוּ בְּעַרְבּוּבִית, הֲרֵי זֶה אָסוּר.

ח. וְשִׁעוּרִין רַבִּים יֵשׁ בַּהַרְחָקָה הַזֹּאת - הַכֹּל לְפִי גֹּדֶל הַשָּׂדֶה הַנִּזְרַעַת, וּלְפִי רֹחַב הֶעָלִין, וְשִׁלּוּחַ הַיּוֹנְקוֹת [השורשים].

ט. כֵּיצַד? שָׂדֵהוּ שֶׁהָיְתָה זְרוּעָה מִין תְּבוּאָה, וּבִקֵּשׁ לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ מִין תְּבוּאָה אַחֵר בְּשָׂדֶה אַחֶרֶת - מַרְחִיק בֵּינֵיהֶן בֵּית רֹבַע, וְהוּא כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת וַחֲצִי אַמָּה עַל עֶשֶׂר אַמּוֹת וַחֲצִי אַמָּה מְרֻבָּע, בֵּין מִן הָאֶמְצַע בֵּין מִן הַצַּד. וְאִם לֹא הָיָה בֵּינֵיהֶן כַּשִּׁעוּר הַזֶּה, אָסוּר; וְאֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיִּהְיוּ קְרוֹבִין בְּתוֹךְ שִׁשָּׁה טְפָחִים.

י. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה יָרָק, וּבִקֵּשׁ לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ שָׂדֶה יָרָק אַחֵר, אֲפִלּוּ דְּלַעַת - מַרְחִיק בֵּין שְׁתֵּי הַשָּׂדוֹת שִׁשָּׁה טְפָחִים עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים מְרֻבָּע, בֵּין מִן הָאֶמְצַע בֵּין מִן הַצַּד. וּפְחוֹת מִשִּׁעוּר זֶה, אָסוּר; וְאֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיִּהְיוּ קְרוֹבִין בְּתוֹךְ טֶפַח.

יא. הָיְתָה אַחַת מִשְּׁתֵּי הַשָּׂדוֹת זְרוּעָה תְּבוּאָה, וְהַשְּׁנִיָּה שֶׁבְּצִדָּהּ יָרָק אוֹ דְּלַעַת - מַרְחִיק בֵּינֵיהֶן בֵּית רֹבַע.

יב. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁצָּרִיךְ לְהַרְחָקָה בַּשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ? בֵּין שְׁתֵּי שָׂדוֹת. אֲבָל אִם הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה יָרָק, וְרָצָה לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ שׁוּרָה שֶׁל יָרָק מִמִּין אַחֵר - דַּיּוֹ לַעֲשׂוֹת בֵּין הַשָּׂדֶה וּבֵין הַשּׁוּרָה תֶּלֶם [חפירה] אֶחָד, אָרְכּוֹ שִׁשָּׁה טְפָחִים בִּלְבַד וְרָחְבּוֹ כְּעָמְקוֹ.

יג. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה תְּבוּאָה, וְרָצָה לִזְרֹעַ בְּתוֹכָהּ שׁוּרָה אַחַת שֶׁל יָרָק - אֲפִלּוּ שׁוּרָה שֶׁל דְּלוּעִין, שֶׁהֶעָלִין שֶׁלָּהּ אֲרֻכִּין וּמִסְתַּבְּכִין - מַרְחִיק בֵּינֵיהֶן שִׁשָּׁה טְפָחִים; וְאִם נִמְשְׁכוּ הֶעָלִין שֶׁל דְּלַעַת וְנִכְנְסוּ לַתְּבוּאָה וְנִסְתַּבְּכוּ בָּהּ - יַעֲקֹר מִן הַתְּבוּאָה שֶׁלִּפְנֵי הַדְּלַעַת, עַד שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ הֶעָלִין. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם זָרַע שׁוּרָה מִמִּין זֶה, וְשׁוּרָה מִמִּין אַחֵר - שֶׁדַּיּוֹ לְהִיוֹת בֵּינֵיהֶן תֶּלֶם אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

יד. הִרְחִיק בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִין הַרְחָקָה הָרְאוּיָה לָהֶן, וְהָיָה מִין זֶה נוֹטֶה עַל גַּבֵּי מִין זֶה - בֵּין שֶׁנָּטַת תְּבוּאָה עַל הַתְּבוּאָה, אוֹ יָרָק עַל גַּבֵּי יָרָק, אוֹ יָרָק עַל הַתְּבוּאָה, אוֹ תְּבוּאָה עַל הַיָּרָק - הַכֹּל מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי הִרְחִיק כַּשִּׁעוּר; חוּץ מִדְּלַעַת יְוָנִית, שֶׁהִיא נִמְשֶׁכֶת הַרְבֵּה; לְפִיכָךְ, אִם נָטַת - יַעֲקֹר מִלְּפָנֶיהָ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

טו. הָיָה בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִין בּוּר [שדה שוממה], אוֹ נִיר [שדה חרושה], אוֹ גַּפָּה [גדר מערימת אבנים], אוֹ דֶּרֶךְ, אוֹ גָּדֵר שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ חָרִיץ שֶׁהוּא עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחָב אַרְבָּעָה, אוֹ אִילָן שֶׁהוּא מֵסֵךְ עַל הָאָרֶץ, אוֹ סֶלַע שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִסְמֹךְ הַמִּין לְצַד אֶחָד מֵאֵלּוּ, וְהַמִּין הָאֶחָד לַצַּד הַשֵּׁנִי; הוֹאִיל וְאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ מַבְדִּיל בֵּינֵיהֶן, הֲרֵי הֵן נִרְאִין מֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה.

טז. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁצָּרִיךְ הַרְחָקָה אוֹ דָּבָר הַמַּבְדִּיל? בְּשֶׁזָּרַע בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ. אֲבָל אִם הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה חִטִּים - מֻתָּר לַחֲבֵרוֹ לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ שְׂעוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם"; אֵין הָאִסּוּר אֶלָּא שֶׁיִּזְרַע שָׂדֵהוּ כִּלְאַיִם, וְלֹא נֶאֱמַר "הָאָרֶץ לֹא תִזְרַע כִּלְאַיִם". וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ זָרַע בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ שְׂעוֹרִים סָמוּךְ לַחִטִּים, וּמָשַׁךְ זֶרַע הַשְּׂעוֹרִים עַד שֶׁסָּמְכוֹ לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ שֶׁהִיא זְרוּעָה שְׂעוֹרִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאוּ הַשְּׂעוֹרִים שֶׁבְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, שֶׁהֵן סוֹף שְׂדֵה חֲבֵרוֹ.

יז. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה חִטִּים, וּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ בְּצִדָּהּ זְרוּעָה חִטִּים - מֻתָּר לוֹ לִזְרֹעַ תֶּלֶם אֶחָד שֶׁל פִּשְׁתָּן בְּצַד חִטִּים שֶׁלּוֹ, סָמוּךְ לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ; שֶׁהָרוֹאֶה יוֹדֵעַ שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הָעָם לִזְרֹעַ תֶּלֶם אֶחָד שֶׁל פִּשְׁתָּן, וְלֹא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא לִבְדֹּק שָׂדֵהוּ אִם רְאוּיָה הִיא לִזְרֹעַ פִּשְׁתָּן אִם לֹא, וְנִמְצָא כְּזוֹרֵעַ לְהַשְׁחָתָה. לְפִיכָךְ, אָסוּר לִזְרֹעַ מִין אַחֵר בֵּין שְׁתֵּי שׁוּרוֹת אֵלּוּ שֶׁהֵן מִמִּין אֶחָד, עַד שֶׁיַּרְחִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ.

יח. הָיְתָה שָׂדֵהוּ וּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ שֶׁבְּצִדָּהּ זְרוּעִין שְׁנֵי מִינֵי תְּבוּאָה - לֹא יִזְרַע בֵּינֵיהֶן חַרְדָּל וַחֲרִיעַ, אֲפִלּוּ תֶּלֶם אֶחָד; מִפְּנֵי שֶׁהָעָם זוֹרְעִין מֵאֵלּוּ תֶּלֶם אֶחָד. אֲבָל אִם הָיוּ שְׁתֵּי הַשָּׂדוֹת זְרוּעִין שְׁנֵי מִינֵי יְרָקוֹת, מֻתָּר לִזְרֹעַ בֵּינֵיהֶן חַרְדָּל אוֹ חֲרִיעַ - שֶׁמֻּתָּר לְהַקִּיף חַרְדָּל אוֹ חֲרִיעַ לְכָל מִין, חוּץ מִן הַתְּבוּאָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן מַזִּיקִין אוֹתָהּ. וְכֵן אִם הָיְתָה זָרוּעַ שֶׁל זֶרַע זֶה נוֹגַעַת בְּצֶלַע שֶׁל זֶרַע הָאַחֵר בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִרְאִין מֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם הָיְתָה זָרוּעַ שֶׁל זֶרַע זֶה נוֹגַעַת בְּזָרוּעַ שֶׁל זֶרַע הָאַחֵר - מִפְּנֵי שֶׁהֵם נִרְאִין כְּסוֹף שָׂדֶה שֶׁנָּגַע בְּסוֹף שָׂדֶה, שֶׁהוּא מֻתָּר בְּלֹא הַרְחָקָה וְלֹא הַבְדָּלָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יום שישי א' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק ד

א. מֻתָּר לִזְרֹעַ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ שֶׁל קִשּׁוּאִין, וּשְׁתֵּי שׁוּרוֹת בְּצִדָּן שֶׁל דְּלוּעִין, וּשְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל פּוֹל הַמִּצְרִי, וְתֶלֶם [חפירה] בֵּין כָּל מִין וָמִין. אֲבָל לֹא יִזְרַע שׁוּרָה אַחַת שֶׁל קִשּׁוּאִין, וְשׁוּרָה אַחַת שֶׁל דְּלוּעִין, וְשׁוּרָה אַחַת שֶׁל

פּוֹל הַמִּצְרִי - אַף עַל פִּי שֶׁהַתֶּלֶם מַבְדִּיל בֵּין כָּל מִין וָמִין; מִפְּנֵי שֶׁמִּינִין אֵלּוּ עָלִין שֶׁלָּהֶן אֲרֻכִּין וְנִמְשָׁכִין וּמִסְתַּבְּכִין, וְאִם זָרָע שׁוּרָה בְּצַד שׁוּרָה, יִתְעָרֵב הַכֹּל וְיֵרָאוּ כְּנִזְרָעִין בְּעֵרְבּוּבְיָה.

ב. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה מִין מִמִּינֵי יְרָקוֹת, וּבִקֵּשׁ לִזְרֹעַ בְּתוֹכָהּ שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת שֶׁל דְּלוּעִין - עוֹקֵר מִן הַיָּרָק מָקוֹם שֶׁזּוֹרֵעַ בּוֹ שׁוּרָה שֶׁל דְּלוּעִין, וּמַבְדִּיל בֵּינָהּ וּבֵין הַיָּרָק בְּתֶלֶם, וּמַנִּיחַ מִן הַיָּרָק רֹחַב שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה, וְעוֹשֶׂה שׁוּרָה שְׁנִיָּה שֶׁל דְּלוּעִין, וּמַבְדִּיל בֵּינָהּ וּבֵין הַיָּרָק בְּתֶלֶם; וְכֵן עַד מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה, שֶׁנִּמְצָא בֵּין כָּל שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל דְּלוּעִין שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה. אֲבָל פָּחוֹת מִכֵּן, אָסוּר - מִפְּנֵי שֶׁהָעֲלִין מִסְתַּבְּכִין מִכָּאן וּמִכָּאן בַּיָּרָק שֶׁבֵּינֵיהֶן, וְנִרְאֶה הַכֹּל כְּאִלּוּ נִזְרַע בְּעֵרְבּוּבְיָה.

ג. הָיְתָה שׁוּרָה שֶׁל דְּלַעַת זְרוּעָה, אֲפִלּוּ דְּלַעַת יְחִידִית, וּבָא לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ תְּבוּאָה - מַרְחִיק בֵּית רֹבַע; שֶׁהַרֵי נִמְשְׁכוּ עָלֶיהָ, וְהֶחְזִיקָה מָקוֹם גָּדוֹל. וְכָל דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה בְּתוֹךְ בֵּית הָרֹבַע שֶׁמַּרְחִיקִין בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִין - עוֹלֶה מִן הַמִּדָּה, כְּגוֹן הַקֶּבֶר וְהַסֶּלַע וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

ד. הַתֶּלֶם אוֹ אַמַּת [=תעלת] הַמַּיִם שֶׁהֵן עֲמֻקִּין טֶפַח - זוֹרְעִין לְתוֹכָן שְׁלֹשָׁה מִינֵי זֵרְעוֹנִין, אֶחָד עַל שְׂפַת הַתֶּלֶם מִכָּאן וְאֶחָד מִכָּאן וְאֶחָד בָּאֶמְצַע.

ה. וּמֻתָּר לִנְטֹעַ שְׁנֵי מִינִין בְּתוֹךְ גֻּמָּה אַחַת, וַאֲפִלּוּ קִשּׁוּת וּדְלַעַת; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה מִין זֶה נוֹטֶה מֵעַל שְׂפַת הַגֻּמָּה לְכָאן וְהַמִּין הָאַחֵר נוֹטֶה לְצַד הַשֵּׁנִי, וְיֵרָאוּ נִבְדָּלִין זֶה מִזֶּה. וְכֵן אִם נָטַע אַרְבָּעָה מִינִין בְּתוֹךְ הַגֻּמָּה, וַהֲפָכָן לְאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

ו. הָרוֹצֶה לִזְרֹעַ שָׂדֵהוּ מֵשֶׁר [=שורה] מֵשֶׁר מִכָּל מִין - מַרְחִיק בֵּין כָּל מֵשֶׁר וּמֵשֶׁר שְׁתֵּי אַמּוֹת עַל שְׁתֵּי אַמּוֹת, וּמֵצַר וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר בֵּינֵיהֶם בְּסוֹף הַמֵּשֶׁר אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא; שֶׁהַרֵי הֵן נִרְאִין שֶׁלֹּא נִזְרְעוּ בְּעֵרְבּוּבְיָה.

ז. רָצָה לַעֲשׂוֹת שָׂדֵהוּ קָרַחַת [=חלקת שדה] קָרַחַת מִכָּל מִין - לֹא יַעֲשֶׂה בְּתוֹךְ כָּל בֵּית סְאָה יָתֵר עַל תֵּשַׁע קָרָחוֹת, כָּל קָרַחַת מֵהֶן בֵּית רֹבַע; וְנִמְצָא רָחוֹק בֵּין כָּל קָרַחַת וְקָרַחַת, קָרוֹב לְעֶשֶׂר אַמּוֹת פָּחוֹת רְבִיעַ - שֶׁכָּל בֵּית סְאָה, חֲמִשִּׁים עַל חֲמִשִּׁים.

ח. וּמַה בֵּין הַמֵּשֶׁר לַקָּרַחַת? שֶׁהַמֵּשֶׁר אֹרֶךְ, וְהַקָּרַחַת מְרֻבַּעַת.

ט. מִינֵי יְרָקוֹת שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִזְרֹעַ מֵהֶן אֶלָּא מְעַט מְעַט, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ מִן הַיָּרָק בְּתוֹךְ עֲרוּגָה אַחַת, שֶׁהִיא שִׁשָּׁה טְפָחִים עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים; וְהוּא, שֶׁיִּזְרַע אַרְבָּעָה מִינִין בְּאַרְבַּע רוּחוֹת עֲרוּגָה, וְאֶחָד בָּאֶמְצַע, וְיַרְחִיק בֵּין כָּל מִין וָמִין כְּמוֹ טֶפַח וּמֻחֲצָה; כְּדֵי שֶׁלֹּא יִינָקוּ זֶה מִזֶּה. אֲבָל יוֹתֵר עַל חֲמִשָּׁה מִינִין - לֹא יִזְרַע, וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּרְחִיק בֵּינֵיהֶן; לְפִי שֶׁמִּינִין הַרְבֵּה בַּעֲרוּגָה כָּזוֹ, הֲרֵי הֵן כִּנְטוּעִין בְּעֵרְבּוּבְיָה.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּעֲרוּגָה שֶׁהִיא בְּחֲרֻבָה וְאֵין שָׁם זֶרַע חוּצָה לָהּ. אֲבָל עֲרוּגָה בֵּין עֲרוּגוֹת, אָסוּר לִזְרֹעַ בָּהּ חֲמִשָּׁה מִינִין; שֶׁאִם יִזְרַע בְּכָל רוּחַ [צד] מֵעֲרוּגָה זוֹ, וּבְכָל רוּחַ מֵעֲרוּגוֹת שֶׁסְּבִיבוֹתֶיהָ - יֵרָאֶה הַכֹּל כִּמְעֹרָב. וְאִם הִטָּה עָלִין שֶׁבַּעֲרוּגָה זוֹ לְכָאן, וְעָלִין שֶׁבַּעֲרוּגָה שֶׁבְּצִדָּהּ מִכָּאן, עַד שֶׁיֵּרָאוּ מֻבְדָּלִין - מֻתָּר; וְכֵן אִם עָשָׂה תֶּלֶם בֵּין כָּל עֲרוּגָה לַעֲרוּגָה, מֻתָּר.

יא. וְאָסוּר לִזְרֹעַ חוּץ לַעֲרוּגָה בְּלֹא תֶּלֶם וּבְלֹא נְטִיָּה, וַאֲפִלּוּ כְּנֶגֶד הַקָּרָנוֹת שֶׁל עֲרוּגָה שֶׁאֵין בָּהֶן זֶרַע; גְּזֵרָה - שֶׁמָּא יִזְרַע אַרְבַּעַת הַמִּינִין בְּאַרְבַּע זָוִיּוֹת עֲרוּגָה, וְיִזְרַע מִינִין אֲחֵרִים חוּצָה לָהּ כְּנֶגֶד הַזָּוִיּוֹת, וְנִמְצָא הַכֹּל מְעֹרָב.

יב. הָיְתָה הָעֲרוּגָה שִׁשָּׁה עַל שִׁשָּׁה, וְהָיָה לָהּ גְּבוּל טֶפַח סָבִיב - מֻתָּר לִזְרֹעַ בָּהּ וַאֲפִלּוּ שְׁמוֹנָה עָשָׂר מִין, שְׁלֹשָׁה עַל כָּל גְּבוּל וּגְבוּל, וְשִׁשָּׁה בָּאֶמְצַע; וְיַרְחִיק בֵּין כָּל מִין וָמִין טֶפַח וּמֻחֲצָה. וְלֹא יִזְרַע רֹאשׁ הַלֶּפֶת בְּתוֹךְ הַגְּבוּל, שֶׁמָּא יִמַּלְּאֵהוּ. יָתֵר עַל זֶה, לֹא יִזְרַע.

יג. וְאָסוּר לִזְרֹעַ בַּעֲרוּגָה מִינֵי זְרָעִים כְּעִנְּיָן זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִרְאִין כִּלְאַיִם; אֲבָל מִינֵי יְרָקוֹת - הוֹאִיל וְאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִזְרֹעַ מֵהֶן אֶלָּא מְעַט מְעַט, הֲרֵי זֶה מֻתָּר, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ.

יד. גְּבוּל שֶׁהָיָה גָּבוֹהַּ טֶפַח, וְזָרְעוּ בּוֹ מִינִין הַרְבֵּה כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, וְנִתְמַעֵט מִטֶּפַח מֵאַחַר שֶׁנִּזְרַע בּוֹ - כָּשֵׁר, שֶׁהָיָה כָּשֵׁר מִתְּחִלָּתוֹ.

טו. הָרוֹצֶה לְמַלֹּאת כָּל גִּנָּתוֹ מִינֵי יָרָק רַבִּים, וְלֹא יַרְחִיק בֵּינֵיהֶן - עוֹשֶׂה הַגִּנָּה כֻּלָּהּ עֲרוּגוֹת עֲרוּגוֹת מְרֻבָּעוֹת, אֲפִלּוּ שִׁשָּׁה עַל שִׁשָּׁה, וְעוֹשֶׂה בְּכָל עֲרוּגָה חֲמִשָּׁה עִגּוּלִין, אַרְבָּעָה בְּאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ וְאֶחָד בָּאֶמְצַע; וְזוֹרֵעַ מִין בְּכָל עִגּוּל, וְזוֹרֵעַ אַרְבָּעָה מִינִין אֲחֵרִים בְּאַרְבַּע קַרְנוֹת עֲרוּגָה - נִמְצְאוּ תִּשְׁעָה מִינִין בְּכָל עֲרוּגָה, וְהֵן נִרְאִין מֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה; וְאֵינוֹ מַפְסִיד אֶלָּא מַה שֶּׁבֵּין הָעִגּוּלִין בִּלְבַד - שֶׁהוּא מַנִּיחוֹ חָרֵב, כְּדֵי שֶׁיֵּרָאוּ הָעִגּוּלִין מֻבְדָּלִין מִן הַקָּרָנוֹת, וּמֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה. וְאִם רָצָה שֶׁלֹּא יַפְסִיד כְּלוּם - אִם הָיוּ הָעִגּוּלִין זְרוּעִין שְׁתֵּי, זוֹרֵעַ מַה שֶּׁבֵּינֵיהֶן עֵרֶב; וְאִם הָיוּ זְרוּעִין עֵרֶב, זוֹרֵעַ מַה שֶּׁבֵּינֵיהֶן שְׁתֵּי; כְּדֵי שֶׁיֵּרָאוּ מֻבְדָּלִין.

טז. מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִין הַרְחָקָה הָרְאוּיָה לָהֶן כְּדֵי שֶׁלֹּא יִינָקוּ זֶה מִזֶּה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְמַרְאִית הָעַיִן, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ; וּבִזְמַן שֶׁיֵּרָאוּ מֻבְדָּלִין זֶה מִזֶּה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לִינִיקָתוֹ, אֲפִלּוּ הֵן זֶה בְּצַד זֶה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר עַתָּה.

יום שבת קודש ב' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק ה

א. הַזּוֹרֵעַ שְׁנֵי מִינֵי תְּבוּאָה אוֹ שְׁנֵי מִינֵי יְרָקוֹת, עִם זֶרַע הַכֶּרֶם - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם "שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם", וְאַחַת מִשּׁוּם "לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם".

ב. וְאֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם זוֹרֵעַ כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, עַד שֶׁיִּזְרַע בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְחַרְצָן בְּמַפֹּלֶת יָד; וְכֵן אִם חִפָּה אוֹתָן בְּעָפָר, לוֹקֶה. וְכֵן אִם זָרַע שְׁנֵי מִינֵי יָרָק וְחַרְצָן, אוֹ זָרַע אֶחָד יָרָק וְזֶרַע אֶחָד מִין תְּבוּאָה וְחַרְצָן, בְּמַפֹּלֶת יָד - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה.

ג. וְאֵינוֹ חַיָּב מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל קַנְּבֹס, וְלוּף, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִזְּרָעִים שֶׁנִּגְמָרִין עִם גְּמַר תְּבוּאַת הַכֶּרֶם; אֲבָל שְׁאָר הַזְּרָעִים, אֲסוּרִין מִדִּבְרֵיהֶם. וְכֵן אָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם לִזְרֹעַ כִּלְאֵי הַכֶּרֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

ד. וְלָמָּה אָסְרוּ לִזְרֹעַ כִּלְאֵי הַכֶּרֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְלֹא אָסְרוּ כִּלְאֵי זְרָעִים? מִפְּנֵי שֶׁכִּלְאֵי הַכֶּרֶם חֲמוּרִין הֵן - שֶׁאִם נִזְרְעוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה; וְכֵיוָן שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה בָּאָרֶץ, אָסְרוּ לִזְרָעָן בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

ה. וְאֵין עוֹדְרִין [חופרים] עִם הַגּוֹי בְּכִלְאַיִם, אֲבָל עוֹקְרִין עִמּוֹ [ולמרות שיקח הגוי את הכלאים, הקלו -] כְּדֵי לְמַעֵט הַתִּפְלָה [=דבר המגונה].

ו. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, אֶלָּא מִינֵי תְּבוּאָה וּמִינֵי יְרָקוֹת בִּלְבַד. אֲבָל שְׁאָר מִינֵי זְרָעִים, מֻתָּר לִזְרָעָן בְּכֶרֶם; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שְׁאָר אִילָנוֹת.

ז. אָסוּר לִזְרֹעַ יְרָקוֹת אוֹ תְּבוּאָה בְּצַד הַגְּפָנִים, אוֹ לִטַּע גֶּפֶן בְּצַד הַיָּרָק אוֹ תְּבוּאָה. וְאִם עָשָׂה כֵּן - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה, הֲרֵי זֶה קֹדֶשׁ [אסר בהנאה], וְנֶאֱסְרוּ שְׁנֵיהֶן בַּהֲנָיָה - הַיָּרָק אוֹ הַתְּבוּאָה, וְהַגְּפָנִים. וְשׁוֹרְפִין אֶת שְׁתֵּיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּן תִּקְדַּשׁ [ודרשו בו: תוקד אש] הַמְּלֵאָה, הַזֶּרַע וְכוּ'"; וַאֲפִלּוּ הַקַּשׁ שֶׁל תְּבוּאָה, וְהָעֵצִים שֶׁל גְּפָנִים הָאֵלּוּ - אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה, וְשׁוֹרְפִין אוֹתָן. וְלֹא יַסִּיק בָּהֶן תַּנּוּר וְכִירַיִם, וְלֹא יְבַשֵּׁל בָּהֶן בִּשְׁעַת שְׂרֵפָתָן.

ח. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ, וְאֶחָד הַמְקַיֵּם, כְּגוֹן שֶׁרָאָה כִּלְאַיִם צָמְחוּ בְּכַרְמוֹ וְהִנִּיחָן - הֲרֵי זֶה קֹדֶשׁ. וְאֵין אָדָם מְקַדֵּשׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ; לְפִיכָךְ, הַמְסַכֵּךְ גַּפְנוֹ עַל גַּבֵּי תְּבוּאָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ - קֹדֶשׁ גַּפְנוֹ, וְלֹא נִתְקַדְּשָׁה הַתְּבוּאָה; סִכֵּךְ גֶּפֶן חֲבֵרוֹ עַל תְּבוּאָתוֹ - קֹדֶשׁ תְּבוּאָתוֹ, וְלֹא קֹדֶשׁ גֶּפֶן חֲבֵרוֹ; סִכֵּךְ גֶּפֶן חֲבֵרוֹ עַל תְּבוּאַת חֲבֵרוֹ, לֹא קֹדֶשׁ אֶחָד מֵהֶן. וּמִפְּנֵי זֶה, הַזּוֹרֵעַ כַּרְמוֹ בַּשְּׁבִיעִית [שהכל הפקר] - לֹא קֹדֶשׁ.

ט. הָרוֹאֶה כִּלְאַיִם בְּכֶרֶם חֲבֵרוֹ, וְקִיְּמוֹ - הֲרֵי זֶה הָרוֹאֶה אָסוּר בַּהֲנָיָתָן, וְכָל אָדָם מֻתָּרִין בָּהֶן. וְאִלּוּ קִיְּמָן בַּעַל הַכֶּרֶם - הָיָה מְקַדֵּשׁ אוֹתָן לְכָל אָדָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

י. הָאַנָּס [גזלן] שֶׁזָּרַע כִּלְאַיִם בְּכֶרֶם חֲבֵרוֹ - אִם נִשְׁתַּקְּעוּ [התחבא] הַבְּעָלִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ - הֲרֵי זֶה קֹדֶשׁ מִן הַתּוֹרָה; וְאִם לֹא נִשְׁתַּקְּעוּ הַבְּעָלִים, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ - אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

יא. הָרוּחַ שֶׁעָקְרָה פֹּארוֹת [=ענפי] הַגֶּפֶן, וְשִׁלְּחָה אוֹתָן עַל הַתְּבוּאָה - יִגְרֹד אוֹתָן מִיָּד; וְאִם אֵרְעוֹ אֹנֶס, וְלֹא סִלְּקָן - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין, וְלֹא נִתְקַדְּשׁוּ.

יב. אַנָּס שֶׁזָּרַע הַכֶּרֶם - כְּשֶׁיֵּצֵא הָאַנָּס, יִקְצֹר הַזֶּרַע מִיָּד, וַאֲפִלּוּ בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד. וְאִם לֹא מָצָא פּוֹעֲלִין, יוֹסִיף לָהֶן עַד שְׁלִישׁ בִּשְׂכָרָן; בִּקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ יוֹתֵר מִכָּאן, עַד שֶׁלֹּא מָצָא פּוֹעֲלִים - הֲרֵי זֶה מְבַקֵּשׁ בְּנַחַת וְקוֹצֵר. וְאִם נִשְׁתַּהָה הַזֶּרַע עַד שֶׁהִגִּיעַ לָעוֹנָת שֶׁיִּקְדַּשׁ - הֲרֵי זֶה יִקְדַּשׁ, וְיֶאֱסְרוּ שְׁנֵיהֶן.

יג. מֵאֵימָתַי תְּבוּאָה אוֹ יָרָק מִתְקַדְּשִׁין? מִשֶּׁיַּשְׁרִישׁוּ; עֲנָבִים, מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ כַּפּוֹל הַלָּבָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע, וּתְבוּאַת הַכֶּרֶם" - עַד שֶׁיַּזְרִיעַ זֶה, וְיִהְיֶה זֶה תְּבוּאָה; אֲבָל תְּבוּאָה שֶׁיָּבְשָׁה כָּל צָרְכָּהּ, וַעֲנָבִים שֶׁבִּשְּׁלוּ כָּל צָרְכָּן - אֵינָן מִתְקַדְּשׁוֹת. כֵּיצַד? תְּבוּאָה שֶׁיָּבְשָׁה כָּל צָרְכָּהּ, וּבָא וְנָטַע גֶּפֶן בְּתוֹכָהּ, וְכֵן עֲנָבִים שֶׁבִּשְּׁלוּ כָּל צָרְכָּן, וְזָרַע תְּבוּאָה אוֹ יָרָק בְּצִדָּן - אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה אָסוּר, אֵינָן מִתְקַדְּשׁוֹת.

יד. כֶּרֶם שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ עֲנָבָיו לִהְיוֹת כַּפּוֹל הַלָּבָן, אֶלָּא עֲדַיִן הֵן בֹּסֶר, וְזָרַע בְּתוֹכוֹ יָרָק אוֹ תְּבוּאָה, וְהִשְׁרִישׁוּ - הֲרֵי זֶה לֹא קֹדֶשׁ. וְאַף עַל פִּי כֵן קוֹנְסִין אוֹתוֹ, וְאוֹסְרִין אֶת הַזֶּרַע; אֲבָל הַבֹּסֶר, מֻתָּר. וְאִם עָקַר הַזֶּרַע קֹדֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ הָעֲנָבִים כַּפּוֹל הַלָּבָן, הֲרֵי הוּא מֻתָּר בַּהֲנָיָה. מִקְצָתָן נַעֲשׂוּ כַּפּוֹל הַלָּבָן, וּמִקְצָתָן לֹא נַעֲשׂוּ - אֶת שֶׁנַּעֲשׂוּ, נִתְקַדְּשׁוּ; וְשֶׁלֹּא נַעֲשׂוּ, מֻתָּרִין.

טו. עֲנָבִים שֶׁנַּעֲשׂוּ כַּפּוֹל הַלָּבָן, וְזָרַע בְּצִדָּן תְּבוּאָה אוֹ מִינֵי יְרָקוֹת, וְלִקֵּט הַזֶּרַע קֹדֶם שֶׁיַּשְׁרִישׁ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָיָה; וְאִם הִשְׁרִישׁ, אָסוּר.

טז. גֶּפֶן שֶׁיָּבְשׁוּ הָעָלִין שֶׁלָּהּ, וְנָפְלוּ כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּיבַשׁ הַגֶּפֶן בִּימֵי הַקֹּר - אָסוּר לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ יָרָק אוֹ תְּבוּאָה; וְאִם זָרַע, לֹא קֹדֵשׁ. וְכֵן הַזּוֹרֵעַ בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב בַּמֵּנָּח בַּכֶּרֶם - לֹא קֹדֵשׁ; וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. אֲבָל עָצִיץ נָקוּב, הֲרֵי הוּא כָּאָרֶץ.

יז. הָיָה עוֹבֵר בַּכֶּרֶם וְנָפְלוּ מִמֶּנּוּ זְרָעִים, אוֹ שֶׁיָּצְאוּ מִן הַזְּבָלִים אוֹ עִם הַמַּיִם, אוֹ שֶׁהָיָה זוֹרֵעַ אוֹ זוֹרֶה בִּשְׂדֵה לָבָן וְסִעֲרַתּוּ הָרוּחַ לַאֲחוֹרָיו וְנָפְלוּ הַזְּרָעִים בַּכֶּרֶם, וְצָמְחוּ - הֲרֵי זֶה לֹא נִתְקַדֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר תִּזְרָע", וְזֶה לֹא זָרַע. וְחַיָּב לַעֲקֹר כְּשֶׁיִּרְאֶה; וְאִם קִיְּמָן, הֲרֵי זֶה קֹדֵשׁ. סֵעֲרַתּוּ הָרוּחַ לְפָנָיו, וְרָאָה הַזְּרָעִים שֶׁנָּפְלוּ לַכֶּרֶם - הֲרֵי זֶה כְּזוֹרֵעַ. וְכֵיצַד יַעֲשֶׂה? אִם צָמְחוּ הָעַשְׂבִים - יְהַפֵּךְ אוֹתוֹ בַּמַּחֲרֵשָׁה, וְדַיּוֹ. וְאִם מְצָאָן שֶׁנַּעֲשׂוּ אָבִיב - יְנַפֵּץ אוֹתוֹ אָבִיב כְּדֵי לְהַשְׁחִיתוֹ, שֶׁהַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָיָה; וְאִם מְצָאָהּ שֶׁנַּעֲשָׂת דָּגָן, הֲרֵי זוֹ תִּשָּׂרֵף. וְאִם רָאָה אוֹתָן, וְקִיְּמָן - הֲרֵי אֵלּוּ יִשָּׂרְפוּ עִם הַגְּפָנִים הַסְּמוּכוֹת לָהֶן.

יח. הָרוֹאֶה בַּכֶּרֶם עֵשֶׂב שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְזָרְעוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רוֹצֶה בְּקִיּוּמוֹ לִבְהֵמָה אוֹ לִרְפוּאָה, הֲרֵי זֶה לֹא קֹדֵשׁ; עַד שֶׁיְּקַיֵּם דָּבָר שֶׁכָּמוֹהוּ מְקַיְּמִין רֹב הָעָם בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. כֵּיצַד? הַמְקַיֵּם קוֹצִים בַּכֶּרֶם בַּעֲרָב, שֶׁרוֹצִים בַּקּוֹצִים לִגְמַלֵּיהֶם - הֲרֵי זֶה קֹדֵשׁ.

יט. הָאִירוּס וְהַקִּיסוֹס וְשׁוֹשַׁנַּת הַמֶּלֶךְ וּשְׁאָר כָּל מִינֵי זְרָעִים, אֵינָן כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם; וְהַקַּנְבּוֹס וְהַקַּנְגְּרֵס וְצֶמֶר גֶּפֶן - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר מִינֵי יְרָקוֹת, וּמְקַדְּשִׁין בַּכֶּרֶם. וְכֵן כָּל מִינֵי דְּשָׁאִים שֶׁעוֹלִין מֵאֲלֵיהֶן בַּשָּׂדֶה, הֲרֵי הֵן מְקַדְּשִׁין בַּכֶּרֶם. וּפוֹל הַמִּצְרִי - מִין זְרָעִים, וְאֵינוֹ מְקַדֵּשׁ. הַקָּנִים וְהַוֶּרֶד וְהָאֲטָדִין - מִינֵי אִילָן, וְאֵינָן כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם.

כ. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמּוֹצִיא עָלִין מֵעִקָּרוֹ, הֲרֵי זֶה יָרָק; וְכָל שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיא עָלִין מֵעִקָּרוֹ, הֲרֵי זֶה אִילָן. וְהַצֶּלֶף, אִילָן לְכָל דָּבָר.

כא. הָרוֹאֶה יָרָק בַּכֶּרֶם, וְאָמַר: 'כְּשֶׁאַגִּיעַ לוֹ אֲלַקֶּטְנוּ' - מֻתָּר; הִגִּיעַ לוֹ, וְעָבַר מֵעָלָיו וְאָמַר: 'כְּשֶׁאֶחְזֹר לוֹ אֲלַקֶּטְנוּ' - אִם שָׁהָה עַד שֶׁהוֹסִיף אֶחָד מִמֵּאתַיִם, הֲרֵי זֶה קֹדֵשׁ.

כב. וְכֵיצַד מְשַׁעֲרִין שִׁעוּר זֶה? רוֹאִין: אִם נֶחְתַּךְ יָרָק זֶה אוֹ מִין תְּבוּאָה זֶה מִן הָאָרֶץ, בְּכַמָּה זְמַן יִיבַשׁ - הַגַּע עַצְמְךָ שֶׁיִּיבַשׁ עַד שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֵר בּוֹ לֵחָה, בְּמֵאָה שָׁעָה. אִם נִשְׁתַּהָה בָּאָרֶץ מִשֶּׁהִגִּיעַ לוֹ חֲצִי שָׁעָה, הֲרֵי הוֹסִיף וְאָסוּר; וְאִם נִשְׁתַּהָה פָּחוֹת מֵחֲצִי שָׁעָה, מֻתָּר.

כג. אָסוּר לַעֲבֹר בְּעָצִיץ נָקוּב שֶׁזָּרוּעַ בּוֹ יָרָק, בְּתוֹךְ הַכֶּרֶם; וְאִם הִנִּיחוֹ תַּחַת הַגֶּפֶן, וְנִשְׁתַּהָה שָׁם בָּאָרֶץ כְּדֵי לְהוֹסִיף אֶחָד מִמֵּאתַיִם - הֲרֵי זֶה קֹדֵשׁ.

כד. בְּצָל שֶׁנִּטְעוֹ בַּכֶּרֶם, וְאַחַר כָּךְ נֶעֱקַר הַכֶּרֶם, וְאַחַר כָּךְ צָמְחוּ הַבְּצָלִים מִן הָעִקָּר הַנָּטוּעַ - אַף עַל פִּי שֶׁרַבּוּ הַגִּדּוּלִים עַל עִקָּרוֹ בְּמָאתַיִם, הֲרֵי אוֹתוֹ הָעִקָּר בְּאִסּוּרוֹ: שֶׁאֵין גִּדּוּלֵי הֶתֵּר, מַעֲלִין אֶת הָעִקָּר הָאָסוּר.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ה אייר־ב' סיון ה'תש"ע

יום ראשון כ"ה אייר ה'תש"ע

מצות לא תעשה יא. יב. יג.

מצות עשה קפה.

מצות לא תעשה כה. כב. מח. נ.

נא. ל. לג. לא. לב.

הַמִּצְוָה הַי"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת מַצֵּבָה (מִבְנֶה) שֶׁיִּתְקַבְּצוּ אֵלֶיהָ וִיכַבְּדוּהָ, אֲפִלּוּ נַעֲשֵׂית לַעֲבוֹד עָלֶיהָ אֶת ה', כָּל־זֶה כְּדֵי שֶׁלֹּא נִתְדַּמֶּה בַּעֲבוֹדָתוֹ יִתְעַלֶּה לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, לְפִי שֶׁכָּךְ הָיוּ עוֹשִׂים: בּוֹנִים מַצֵּבוֹת וְשָׂמִים אֶת הַנֶּעֱבָדִים עֲלֵיהֶן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בָּאַזְהָרָה עַל כָּךְ: "וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים טז, כב); וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת.

הַמִּצְוָה הַי"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת אֲבָנִים מוּכָנוֹת לְהִשְׁתַּחֲוֹת עֲלֵיהֶן, אֲפִלּוּ אוֹתָהּ הַהִשְׁתַּחֲוָיָה הִיא לַה' יִתְעַלֶּה. וְגַם זֹאת כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהִתְדַּמּוֹת לְעוֹבְדֵי פְּסִילִים, לְפִי שֶׁכָּךְ הָיוּ עוֹשִׂים אֲבָנִים מְצֻיָּרוֹת מַעֲשֶׂה אֻמָּן לִפְנֵי הַפְּסִילִים, וַעֲלֵיהֶן הָיוּ מִשְׁתַּחֲוִים לְאוֹתוֹ הַפֶּסֶל. אָמַר יִתְעַלֶּה: "וְאֶבֶן מַשְׂכִּית (מצויירת) לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ" (ויקרא כו, א), וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (סוף פרשת בהר): "לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם — בְּאַרְצְכֶם אֵין אַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים עַל הָאֲבָנִים, אֲבָל מִשְׁתַּחֲוִים אַתֶּם עַל הָאֲבָנִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּגְמָרָא מְגִלָּה (כב:).

הַמִּצְוָה הַי"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּנְטוֹעַ אִילָנוֹת בַּמִּקְדָּשׁ אוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ לְנוֹי לוֹ וּלְיוֹפִי, אֲפִלּוּ נִתְכַּוֵּן בְּכָךְ לַעֲבוֹדַת ה', כֵּיוָן שֶׁכָּךְ הָיוּ מְכַבְּדִים גַּם לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהָיוּ נוֹטְעִים לָהּ עֵצִים נָאִים, יָפִים לְמַרְאֶה, בְּבָתֵּי עֲבוֹדָתָם. אָמַר יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל־עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים טז, כא), הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת.

וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּגְמָרָא תָּמִיד (כח:), וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁהַנִּטִּיעָה בְּכָל־הַמִּקְדָּשׁ אֲסוּרָה.

הַמִּצְוָה הַקפ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַשְׁמִיד כָּל־עֲבוֹדָה זָרָה וּבָתֶּיהָ בְּכָל־מִינֵי הַשְּׁמָדָה וְהַשְׁחָתָה: לְשַׁבֵּר, לִשְׂרוֹף, לַהֲרוֹס וְלִכְרוֹת — כָּל־מִין בְּמַה־שֶּׁרָאוּי לוֹ, כְּלוֹמַר: בְּמַה שֶׁיִּהְיֶה יוֹתֵר גָּמוּר וּמָהִיר בְּהַשְׁמָדָתוֹ. לְפִי שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא שֶׁלֹּא נַשְׁאִיר לָהּ זֵכֶר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת־כָּל־הַמְּקֹמוֹת" (שם יב, ב). וְעוֹד אָמַר: "כִּי אִם־כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ וְגוֹ'" (שם ז, ה), וְאָמַר עוֹד: "וְנִתַּצְתֶּם אֶת־מִזְבְּחֹתָם" (שם יב, ג). וּבְדֶרֶךְ אַגַּב שֶׁנִּזְכְּרָה בִּגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (צ.) מִצְוַת עֲשֵׂה דַּעֲבוֹדָה זָרָה, אָמְרוּ בִּתְמִיהָה: "בַּעֲבוֹדָה זָרָה מַאי (איזו) מִצְוַת עֲשֵׂה אִכָּא (ישנה)? ! תִּרְגְּמָה (פירשה) רַב חִסְדָּא: 'וְנִתַּצְתֶּם'". וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה שם): "מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאִם קִצֵּץ אֲשֵׁרָה וְהֶחֱלִיפָהּ אֲפִלּוּ עֶשֶׂר פְּעָמִים שֶׁחַיָּב לְקַצְּצָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'אַבֵּד תְּאַבְּדוּן'". וְשָׁם אָמְרוּ: "וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמָם מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא (שם) בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְצֻוֶּה לִרְדּוֹף אַחֲרֵיהֶם, וְאֵין אַתָּה מְצֻוֶּה לִרְדּוֹף אַחֲרֵיהֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ".

הַמִּצְוָה הַכ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף כְּלוּם מִשֵּׁל עֲבוֹדָה זָרָה עַל מָמוֹנֵנוּ אֶלָּא נִתְרַחֵק מִמֶּנָּה וּמִבָּתֶּיהָ וּמִכָּל־הַמִּתְיַחֵס אֵלֶיהָ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ" (שם ז, כו). וְהַנְּהֻגָּה מֵאֵיזֶה דָּבָר מִמֶּנָּה — לוֹקֶה. וּבְסוֹף מַכּוֹת (כד.) בְּאֵרוּ, שֶׁהַמְבַשֵּׁל בַּעֲצֵי אֲשֵׁרָה — לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם "וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ", וְאַחַת מִשּׁוּם "וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה" (שם יג, יח) — (ראה מצות לא תעשה כד — שיעור יג); וְהָבֵן זֹאת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מֵעֲבוֹדָה זָרָה.

הַמִּצְוָה הַכ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֵּהָנוֹת בַּתַּכְשִׁיטִים שֶׁקִּשְׁטוּ בָּהֶם עֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם" (שם ז, כה). וּבְסִפְרָא (ויקרא פרשה ב הלכה יז) בְּאָרוּ, שֶׁצִּפּוּיֵי נֶעֱבָד אֲסוּרִין, וְהִסְמִיכוּ אֶת־זֶה לְאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם". הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מֵעֲבוֹדָה זָרָה (מה.).

הַמִּצְוָה הַמ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּכְרוֹת בְּרִית עִם הַכּוֹפְרִים וּלְהַנִּיחָם שְׁקֵטִים בִּכְפִירָתָם, כְּלוֹמַר שִׁבְעָה עֲמָמִין. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית" (שם ז, ב). וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה, בְּמִצְוָה קפז, שֶׁמִּלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִין וְכֹל מַה־שֶּׁנֶּאֱמַר בָּהֶם, רָאוּי לִמְנוֹתוֹ, וְאֵין דִּינוֹ כַּמִּצְוֹת שֶׁאֵינָן נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה חֲמִשִּׁים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּחְמוֹל (לרחם) עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וּמִלְּשַׁבֵּחַ שׁוּם דָּבָר מִכֹּל מַה שֶּׁמְיַחֵד לָהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תְחָנֵּם" (שם ז, ב), וּבָא בַּקַּבָּלָה (וקיבלו חז"ל בעבודה זרה כ.): "לֹא תִתֵּן לָהֶם חֵן". וַאֲפִלּוּ אָדָם מֵעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁצּוּרָתוֹ נָאָה — אָסוּר לָנוּ לוֹמַר: זֶה נָאֶה בְּצוּרָתוֹ אוֹ זֶה יְפֵה פָּנִים, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּגְּמָרָא דִּילָן (שלנו). וּבִגְמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה יְרוּשַׁלְמִי (פרק א הלכה ט) אָמְרוּ: לֹא תִתֵּן לָהֶם חֵן — בְּלֹא־תַעֲשֶׂה.

הַמִּצְוָה הַנ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא יָדוּרוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּאַרְצֵנוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא נִלְמַד כְּפִירָתָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי" (שמות כג, לג). וַאֲפִלּוּ רָצָה הַגּוֹי לַעֲבוֹר בְּמוֹשְׁבוֹתֵינוּ אֵין זֶה מֻתָּר לָנוּ, עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְאָז יְהֵא מֻתָּר לוֹ לָדוּר, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: גֵּר תּוֹשָׁב. הַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁהוּא "גֵּר" לְעִנְיַן שֶׁמֻּתָּר לוֹ לָדוּר בָּאָרֶץ בִּלְבָד. וְכָךְ אָמְרוּ (עבודה זרה סד.): "אֵיזֶהוּ גֵּר תּוֹשָׁב? זֶה שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה"*; אֲבָל עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה אַל יָדוּר וְאֵין מוֹכְרִין לוֹ קַרְקָעוֹת וְלֹא מַשְׁכִּירִין. וּבִמְפֹרָשׁ בָּא לָנוּ הַבֵּאוּר (שם כ.): לֹא תִתֵּן לָהֶם חֲנָיָה בַּקַּרְקָע. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסַנְהֶדְרִין וּבַעֲבוֹדָה זָרָה.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשִׁים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּלֶכֶת אַחֲרֵי הַכּוֹפְרִים וּמִלְּהִתְנַהֵג כְּמִנְהָגָם, וַאֲפִלּוּ בְּמַלְבּוּשָׁם וְכִנּוּסֵיהֶם בְּאוּלָמֵיהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקֹּת הַגּוֹי אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם" (ויקרא כ, כג). וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה בְּאָמְרוֹ: "וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ" (שם יח, ג). וּבָא הַפֵּרוּשׁ (ספרא פרשת אחרי־מות): לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בַּחֻקִּים הַחֲקוּקִים לָהֶם וְלַאֲבוֹתֵיהֶם. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "וּבְחֻקּוֹתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ — שֶׁלֹּא תְהַלְּכוּ בְּנִמּוּסוֹת שֶׁלָּהֶם, בַּדְּבָרִים הַחֲקוּקִים לָהֶם, כְּגוֹן תְּרַטִּיּוֹת (מקום משחק לאדם) וְקִרְקָסְיוֹת (מקום משחק לחיות) וְהָאִסְתַּטְרִיּוֹת (אולמות לשיחות והטפות בעניני דת) אֵלֶּה הֵן מִינֵי מְסִבּוֹת שֶׁהָיוּ מִתְכַּנְּסִים בָּהֶן לַעֲבוֹדַת הָאֱלִילִים; רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֵלּוּ דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים; רַבִּי יְהוּדָה בֶּן־בְּתֵירָא אוֹמֵר: שֶׁלֹּא תִּנְחוֹר (יגלח שערותיו כחררה — עוגה) וְלֹא תְּגַדֵּל צִיצִית (בלורית בראשו) וְשֶׁלֹּא תְּסַפֵּר קוֹמֵי" (גילוח השער שכנגד פניו). וְהָעוֹשֶׂה דָּבָר מִכָּל־אֵלּוּ — חַיָּב מַלְקוּת. וְנִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ: "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם" (דברים יב, ל). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "הִשָּׁמֶר" — (בטוי של) בְּלֹא־תַעֲשֶׂה; "פֶּן" — (בטוי של) בְּלֹא־תַעֲשֶׂה; "תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם" — שֶׁמָּא תִּדְמֶה לָהֶם וְתַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיִהְיוּ לְךָ לְמוֹקֵשׁ, שֶׁלֹּא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְהֵם יוֹצְאִין בָּאַרְגָּמָן (צבע אדום) אֲנִי אֵצֵא בָּאַרְגָּמָן; הוֹאִיל וְהֵם יוֹצְאִין בִּתְלוּסִין, אַף אֲנִי אֵצֵא בִּתְלוּסִין — וְזֶה ("תלוסין") מִין מִמִּינֵי תַּכְשִׁיטֵי הַצָּבָא. וְיָדוּעַ לְךָ לְשׁוֹן סִפְרֵי הַנְּבוּאָה: "[וְהָיָה בְּיוֹם הַהוּא וּפָקַדְתִּי (אעניש) עַל־הַשָּׂרִים וְעַל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ...] וְעַל כָּל־הַלֹּבְשִׁים מַלְבּוּשׁ נָכְרִי" (צפניה א, ח). כָּל־זֶה לְשֵׁם הַרְחָקָה מֵהֶם וְגִנּוּי לְכָל־מִנְהַגֵּיהֶם — אֲפִלּוּ בַּמַּלְבּוּשׁ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִשַּׁבָּת (סז.) וְגַם בְּתוֹסֶפְתָּא שַׁבָּת (פרק ז, ח).

הַמִּצְוָה הַל"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּנַחֵשׁ (להמר), כְּגוֹן זֶה שֶׁאוֹמְרִים הֶהָמוֹן: כֵּיוָן שֶׁחָזַרְתִּי מִן־הַדֶּרֶךְ לֹא אַצְלִיחַ בְּמַעֲשַׂי; אוֹ: הַדָּבָר הָרִאשׁוֹן שֶׁרָאִיתִי הַיּוֹם הוּא דְּבַר פְּלוֹנִי, וַדַּאי אַרְוִיחַ הַיּוֹם דָּבָר. וְאֹפֶן זֶה נָפוּץ מְאֹד אֵצֶל הֲמוֹנֵי הָעַמִּים

הַסְּכָלִים. וְכָל־הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַל פִּי הַנִּחוּשׁ — לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ" (דברים יח, י). וּכְבָר כָּפַל צִוּוּי זֶה וְאָמַר: "לֹא תְנַחֲשׁוּ" (ויקרא יט, כו). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יח): "מְנַחֵשׁ — כְּגוֹן הָאוֹמֵר: נָפְלָה פִּתִּי מִפִּי, נָפְלָה מַקְלִי מִיָּדִי, עָבַר נָחָשׁ מִימִינִי וְשׂוּעָל מִשְּׂמֹאלִי". וּבְסִפְרָא (ויקרא יט, כו): "לֹא תְנַחֲשׁוּ — כְּגוֹן אֵלּוּ הַמְנַחֲשִׁים בַּחֲלָדָה וּבָעוֹפוֹת וּבַכּוֹכָבִים וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָהֶם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִשַּׁבָּת (סז:) וּבְתוֹסֶפֶת שַׁבָּת (תוספתא שבת פרק ז, ח).

הַמִּצְוָה הַל"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלְּקְסוֹם, כְּלוֹמַר: לְעוֹרֵר אֶת־כֹּחַ הַהַשְׁעָרָה (לעתיד) בְּאֶחָד מִמִּינֵי הָעוֹרְרוּת. לְפִי שֶׁכָּל־בַּעֲלֵי הַכֹּחוֹת הַמַּגִּידִים מַה שֶּׁיִּהְיֶה קֹדֶם הֱיוֹתוֹ — לֹא יִתָּכֵן לָהֶם דָּבָר זֶה אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁכֹּחַ הַהַשְׁעָרָה שֶׁלָּהֶם חָזָק וְיֶאֱרַע עַל־פִּי־רֹב כְּפִי הָאֱמֶת וְהַנָּכוֹן; לְפִיכָךְ מַרְגִּישִׁים מַה־שֶּׁיִּהְיֶה, וְיֵשׁ לָהֶם יִתְרוֹן זֶה עַל זֶה כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לְכָל־בְּנֵי־אָדָם יִתְרוֹן זֶה עַל זֶה בְּכָל־כֹּחַ מִכֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ. וְהֶכְרֵחִי הוּא לְבַעֲלֵי הַכֹּחוֹת הַהַשְׁעָרָתִיִּים הָאֵלּוּ לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה מַעֲשֶׂה כְּדֵי לְעוֹרֵר בּוֹ אֶת־כֹּחוֹ וּלְעוֹדֵד אֶת־פְּעֻלָּתוֹ (של כח ההשערה). יֵשׁ מֵהֶם מִי שֶׁמַּכֶּה בְּמַטֶּה עַל הָאָרֶץ הַכָּאוֹת תְּכוּפוֹת וְצוֹעֵק צְעָקוֹת מְשֻׁנּוֹת וּמְפַנֶּה מַחֲשַׁבְתּוֹ וְעוֹשֶׂה כָּךְ זְמַן מְמֻשָּׁךְ עַד שֶׁיֶּאֱרַע לוֹ מֵעֵין מַצַּב הִתְעַלְּפוּת וְיַגִּיד מַה שֶּׁיִּהְיֶה — וּכְבָר רָאִיתִי זֹאת פַּעַם בַּמַּעֲרָב הַפְּנִימִי. וְיֵשׁ מֵהֶם מִי שֶׁזּוֹרֵק אֲבָנִים קְטַנּוֹת בִּירִיעַת עוֹר וּמַאֲרִיךְ לְהַבִּיט בָּהֶן וְאַחַר־כָּךְ יַגִּיד, וְזֶה מְפֻרְסָם בְּכָל־מָקוֹם שֶׁעָבַרְתִּי בּוֹ. וּמֵהֶם מִי שֶׁזּוֹרֵק חֲגוֹרַת עוֹר אֲרֻכָּה עַל הָאָרֶץ וּמִסְתַּכֵּל בָּהּ וּמַגִּיד. הַכַּוָּנָה בְּכָל־אֵלּוּ לְעוֹרֵר אֶת־הַכֹּחַ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, לֹא שֶׁאוֹתוֹ דָּבָר בְּעַצְמוֹ פּוֹעֵל מַשֶּׁהוּ אוֹ מוֹרֶה עַל מַשֶּׁהוּ. וְזוֹהִי טָעוּת הֶהָמוֹן: כִּי כַּאֲשֶׁר מִתְאַמְּתוֹת מִקְצָת אוֹתָן הַהַגָּדוֹת, חוֹשְׁבִים שֶׁפְּעֻלּוֹת אֵלּוּ מוֹרוֹת עַל מַה שֶּׁיִּהְיֶה. וְנִמְשָׁךְ (נשתרש מתוך הרגל) הַדָּבָר אֶצְלָם בְּטָעוּת זוֹ עַד שֶׁחָשְׁבוּ שֶׁמִּקְצָת אוֹתָן הַפְּעֻלּוֹת הֵן הַגּוֹרֵם שֶׁיִּהְיֶה מַה שֶּׁיִּהְיֶה, כְּמוֹ שֶׁמְּדַמִּים בַּעֲלֵי מִשְׁפְּטֵי הַכּוֹכָבִים. לְפִי שֶׁמִּשְׁפְּטֵי הַכּוֹכָבִים אֵינָם אֶלָּא מִן־הַסּוּג הַזֶּה, כְּלוֹמַר: שֶׁהֵם מִין מִמִּינֵי (חוש מחושי) עוֹרְרוּת־הַכֹּחַ (בנפש); לָכֵן אֵין שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שָׁוִים בַּאֲמִתַּת הַגָּדַת הָעֲתִידוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם שָׁוִים בִּידִיעַת הַמִּשְׁפָּטִים (חכמת הכוכבים). וְהָעוֹשֶׂה אֵיזֶה מַעֲשֶׂה שֶׁיִּהְיֶה מֵהַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה וְזוּלָתָם, מִכָּל־מַה שֶּׁנּוֹהֵג בְּדֶרֶךְ זוֹ — נִקְרָא: קוֹסֵם, אָמַר ה' יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ [וְגוֹ'] קֹסֵם קְסָמִים" (דברים יח, י). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): אֵיזֶהוּ קוֹסֵם? זֶה הָאוֹחֵז בְּמַקְלוֹ וְאוֹמֵר: אִם אֵלֵךְ, אוֹ לֹא אֵלֵךְ. וְעַל סוּג זֶה שֶׁל עוֹרְרוּת הַמְּפֻרְסָם בְּאוֹתוֹ הַזְּמָן אָמַר הַנָּבִיא: "עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ" (הושע ד, יב). וְהָעוֹבֵר בְּמַעֲשֶׂה זֶה — חַיָּב מַלְקוּת, כְּלוֹמַר: הַקּוֹסֵם וּמַגִּיד עֲתִידוֹת עַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה, לֹא הַשּׁוֹאֵל אֶת־הַקּוֹסֵם; אֲבָל שְׁאֵלַת הַקּוֹסֵם (בלבד) מְגֻנָּה מְאֹד (אף שאין חייבים עליה מלקות). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (סה.) וּבְתוֹסֶפְתָּא שַׁבָּת (פרק ז, ח) וּבְסִפְרֵי.

הַמִּצְוָה הַל"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלְּכַוֵּן מַעֲשֵׂינוּ בִּבְחִירַת הַזְּמַנִּים עַל פִּי מַעַרְכוֹת הַכּוֹכָבִים (איצטגנינות), וְהוּא שֶׁנֹּאמַר: יוֹם זֶה רָאוּי לִפְעֻלָּה פְּלוֹנִית וְנִתְכַּוֵּן לַעֲשׂוֹתוֹ, אוֹ יוֹם זֶה לֹא רָצוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ פְּעֻלָּה פְּלוֹנִית וְנִמְנַע מִלַּעֲשׂוֹתָהּ. וְזֶה אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' מְעוֹנֵן" (דברים שם). וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה וְאָמַר: "וְלֹא תְעוֹנְנוּ" (ויקרא יט, כו). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם פרק ו הלכה ב): לֹא תְעוֹנְנוּ — אֵלּוּ נוֹתְנֵי הָעִתִּים. לְפִי שֶׁהוּא נִגְזָר מִן "עוֹנָה", כְּלוֹמַר: לֹא יִהְיֶה בָּכֶם קוֹבְעֵי עִתִּים הָאוֹמֵר: עֵת פְּלוֹנִית טוֹבָה וְעֵת פְּלוֹנִית רָעָה. וְגַם הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת, כְּלוֹמַר: הַמּוֹדִיעַ אֶת־הָעוֹנוֹת, לֹא זֶה הַשּׁוֹאֵל עֲלֵיהֶן; אֲבָל גַּם הַשְּׁאֵלָה עַל דָּבָר זֶה — אֲסוּרָה נוֹסָף עַל הֱיוֹתָהּ דָּבָר בִּלְתִּי אֲמִתִּי. וְהַמְכַוֵּן מַעֲשָׂיו לִזְמַן מְסֻיָּם מִתּוֹךְ חִשּׁוּב שֶׁיְּאַשֵּׁר אוֹ יַצְלִיחַ בְּאוֹתָהּ הַפְּעֻלָּה — הֲרֵי גַּם (גם אם הוא שואל בלבד הרי) זֶה לוֹקֶה, לְפִי שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה. וְעוֹד בִּכְלַל הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אִסּוּר מַעֲשֶׂה אַחֵרֶת הָעֵינַיִם. וּלְשׁוֹן חֲכָמִים (סנהדרין סה:): "מְעוֹנֵן — זֶה הָאוֹחֵז אֶת־הָעֵינַיִם", וְהוּא סוּג גָּדוֹל מִסּוּגֵי הַתַּחְבּוּלוֹת וְנוֹסָף לְכָךְ קַלּוּת (זריזות) תְּנוּעַת הַיָּד, עַד שֶׁנִּדְמִים לָאָדָם דְּבָרִים בִּלְתִּי אֲמִתִּיִּים. כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁהֵם עוֹשִׂים תָּמִיד, שֶׁמִּישֶׁהוּ לוֹקֵחַ חֶבֶל בְּיָדוֹ וְנוֹתְנוֹ

בִּכְנַף בִּגְדוֹ לְעֵינֵי בְּנֵי אָדָם וְאַחַר־כָּךְ מוֹצִיאוֹ נָחָשׁ; אוֹ זוֹרֵק טַבַּעַת לָאֲוִיר וּמוֹצִיאָהּ מִפִּי אָדָם שֶׁלְּפָנָיו וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה מִמַּעֲשֵׂי אַחִיזַת הָעֵינַיִם הַמְּפֻרְסָמִים אֵצֶל הֶהָמוֹן — כָּל־מַעֲשֶׂה מֵאֵלּוּ אָסוּר, וְהָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ נִקְרָא: אוֹחֵז אֶת־הָעֵינַיִם וְהוּא מִין מִמִּינֵי הַכְּשָׁפִים וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה. וְעִם זֶה הוּא גּוֹנֵב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת. וְהַהֶפְסֵד הַנִּגְרָם עַל־יְדֵי כָּךְ עָצוּם מְאֹד, לְפִי שֶׁהַדְּבָרִים הַנִּמְנָעִים לַחֲלוּטִין נַעֲשִׂים אֶפְשָׁרִיִּים בְּעֵינֵי הַסְּכָלִים וְהַנְּשִׁים וְהַנְּעָרִים, וּמַחֲשַׁבְתָּם מִתְרַגֶּלֶת לְקַבֵּל אֶת־הַנִּמְנָעוֹת וְלַחְשׁוֹב שֶׁהֵם אֶפְשָׁרִיִּים לִהְיוֹת. וְהָבֵן זֹאת.

יום שני כ"ו אייר ה'תש"ע

מצות לא תעשה לה. לח. לו. לז. לד.

מג. מד. מ. לט. מא. מה. קעא.

הַמִּצְוָה הַל"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִרְנוּ מִלַּחְבּוֹר (לאסוף קבוצות של שרצים ו"לחברם" יחד, ולקבל מהן עצות שונות), וְהוּא שֶׁיֹּאמַר דְּבָרִים (הברות וצירופי מילים משונות של "שמות" ו"לחשים") שֶׁמִּדַּמֶּה שֶׁהֵם מוֹעִילִים לְכָךְ וָכָךְ, וּמַזִּיקִים לְכָךְ וָכָךְ, וּלְשׁוֹן סִפְרֵי: "וְחוֹבֵר חָבֶר — אֶחָד חוֹבֵר (אוסף) אֶת־הַנָּחָשׁ וְאֶחָד חוֹבֵר אֶת־הָעַקְרָב", כְּלוֹמַר: הָאוֹמֵר עֲלֵיהֶם דְּבָרִים (לחשים) כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁכוּהוּ לְפִי דִּמְיוֹנוֹ. אוֹ שֶׁאוֹמְרָם עַל מְקוֹם נְשִׁיכָתָם כְּדֵי לְהַשְׁקִיט הַכְּאֵב; וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (סז.).

הַמִּצְוָה הַל"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִרְנוּ מִלִּדְרוֹשׁ יְדִיעָה מִן־הַמֵּתִים — כְּפִי מַה שֶּׁמְּדַמִּים (בדמיונם הכפרני) אוֹתָם (הרשעים) שֶׁהֵם מֵתִים בֶּאֱמֶת (שלהם ראוי באמת התואר "מתים"), אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם אוֹכְלִים וּמַרְגִּישִׁים (שהרי "רשעים בחייהם קרויים מתים" וקבעו בדמיונם) — שֶׁמִּי שֶׁעוֹשֶׂה כָּךְ וְלוֹבֵשׁ כָּךְ יְבוֹאֵהוּ הַמֵּת בִּשְׁנָתוֹ וְיַגִּיד לוֹ מַה־שֶּׁיִּשְׁאַל עָלָיו. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים" (שם). וּבִגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (סה:): "דֹּרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים — זֶה הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ וְהוֹלֵךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טֻמְאָה"; וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת.

הַמִּצְוָה הַל"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִרְנוּ מִלִּשְׁאוֹל (להתייעץ) בַּעַל אוֹב וּמִלְּבַקֵּשׁ יְדִיעָה מִמֶּנּוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וְשֹׁאֵל אוֹב" (שם). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, כְּלוֹמַר: הַשּׁוֹאֵל בַּעַל אוֹב — אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, אֲבָל דָּבָר זֶה אָסוּר (וראה לעיל מצות לא תעשה ח — שיעור יד).

הַמִּצְוָה הַל"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִרְנוּ מִלִּשְׁאוֹל (להתייעץ) בַּעַל יִדְּעוֹנִי וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ יְדִיעָה (ראה לעיל לא תעשה ט — שיעור יד), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי" (שם). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים): "'אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים' (ויקרא יט, לא), אוֹב — זֶה פִּיתוֹם (שם מכשף שתרגומו: מגלה נעלמות) הַמְּדַבֵּר מִשֶּׁחְיוֹ (קולו נשמע מתחת למקום החיבור של הזרוע אל הכתף); וְיִדְּעוֹנִי — הַמְדַבֵּר בְּפִיו — הֲרֵי אֵלּוּ (הם עצמם) בִּסְקִילָה; וְהַנִּשְׁאָל (המתייעץ) בָּהֶם בְּאַזְהָרָה".

הַמִּצְוָה הַל"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִרְנוּ מִכָּל־מַעֲשֶׂה הַכְּשָׁפִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וּמְכַשֵּׁף" (דברים יח, י) וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב סְקִילָה אִם הוּא מֵזִיד, וְחַטָּאת קְבוּעָה (שאינה תלויה בהשגת־ידו של המקריב) אִם הוּא שׁוֹגֵג. אָמַר יִתְעַלֶּה: "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה" (שמות כב, יז). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (סז.).

הַמִּצְוָה הַמ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִרְנוּ מִלְּגַלֵּחַ הַצְּדָעִים, (חלק המצח שליד האוזן) וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם" (ויקרא יט, כז). וְגַם הַלָּאו הַזֶּה הוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהִתְדַּמּוֹת לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, לְפִי שֶׁכָּךְ הָיוּ עוֹשִׂים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁמְּגַלְּחִים צִדְעֵיהֶם בִּלְבָד. וּלְפִיכָךְ הֵצְרְכוּ לְבָאֵר בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת (ה.) וְאָמְרוּ: "הַקָּפַת כָּל־הָרֹאשׁ — שְׁמָהּ הַקָּפָה", שֶׁלֹּא תֹּאמַר שֶׁתַּכְלִית הָאִסּוּר הוּא גִּלּוּחַ הַצְּדָעִים וְהַנָּחַת שְׂאָר הַשֵּׂעָר כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים כָּמְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה, אֲבָל אִם מְגַלֵּחַ הַכֹּל הֲרֵי אֵין בְּכָךְ הִתְדַּמּוּת לָהֶם — לְפִיכָךְ הוֹדִיעוּנוּ, שֶׁאָסוּר לְגַלֵּחַ הַצְּדָעִים כְּלָל בֵּין לְבַדָּם בֵּין עִם כָּל־הָרֹאשׁ; וְחַיָּב מַלְקוּת עַל כָּל־צֶדַע מֵהֶם, וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה שְׁתַּיִם אִם גִּלַּח כָּל־רֹאשׁוֹ. וְהַטַּעַם שֶׁלֹּא נִמְנָה אֵלּוּ כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת, אַף־עַל־פִּי

שֶׁלּוֹקֶה שְׁתַּיִם, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם שְׁנֵי לְשׁוֹנוֹת תַּחַת לָאו אֶחָד. שֶׁאִלּוּ אָמַר: לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשׁ מִיָּמִין וּפְאַת רֹאשׁ מִשְּׂמֹאל וְהָיֵינוּ מוֹצְאִים שֶׁחִיְּבוּ עֲלֵיהֶם שְׁתַּיִם כִּי אָז הָיָה אֶפְשָׁר לִמְנוֹתָם כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת; אֲבָל הוֹאִיל וְהֵם בְּלָשׁוֹן אֶחָד וְעִנְיָן אֶחָד — הֲרֵי הֵם מִצְוָה אַחַת. אַף־עַל־פִּי שֶׁבָּא (שקיבלנו) הַפֵּרוּשׁ (בכתוב), שֶׁלָּאו זֶה כּוֹלֵל חֲלָקִים שׁוֹנִים מֵהַגּוּף וְשֶׁהוּא חַיָּב עַל כָּל־חֵלֶק מֵהֶם לְבַדּוֹ, אֵין זֶה מְחַיֵּב שֶׁיִּהְיוּ מִצְוֹת הַרְבֵּה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַכּוֹת (כ.); וְלָאו זֶה אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בּוֹ.

הַמִּצְוָה הַמ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּגַלֵּחַ אֶת־הַזָּקָן, וְיֵשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה חֲלָקִים: הַלֶּחִי הָעֶלְיוֹן מִצַּד יָמִין, וְהַלֶּחִי הָעֶלְיוֹן מִצַּד שְׂמֹאל, וְהַלֶּחִי הַתַּחְתּוֹן מִצַּד יָמִין, וְהַלֶּחִי הַתַּחְתּוֹן מִצַּד שְׂמֹאל, וְשִׁבּוֹלֶת הַזָּקָן. וּכְבָר בָּא הַלָּאו בְּלָשׁוֹן זֶה: "וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ" (שם), לְפִי שֶׁהַכֹּל נִקְרָא: זָקָן. וְלֹא אָמַר וְלֹא תַשְׁחִית זְקָנֶךָ, אֶלָּא אָמַר: "וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ" — רְצוֹנוֹ לוֹמַר: לֹא תַשְׁחִית אַף פֵּאָה אַחַת מִכְּלַל הַזָּקָן. וּבָא הַפֵּרוּשׁ שֶׁהֵן חָמֵשׁ פֵּאוֹת, כְּמוֹ שֶׁחִלַּקְנוּ אוֹתָן. וְחַיָּב חָמֵשׁ מַלְקִיּוֹת אִם גִּלַּח הַכֹּל, וַאֲפִלּוּ גִּלְּחָן בְּבַת אַחַת. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (מכות כ.): "וְעַל הַזָּקָן (אם גלחו) חֲמִשָּׁה (מלקויות): שְׁתַּיִם מִכָּאן וּשְׁתַּיִם מִכָּאן וְאַחַת מִלְּמַטָּן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם נָטְלָן כֻּלָּן כְּאַחַת — אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת". וְאָמְרוּ בַּתַּלְמוּד (שם כא.): "אַלְמָא קָסָבַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (רואים אם כן שרבי אליעזר סובר) לָאו אֶחָד הוּא". הֲרֵי זוֹ רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁתַּנָּא קַמָּא (החולק על רבי אליעזר) סוֹבֵר שֶׁהֵם חֲמִשָּׁה לָאוִין וְכָךְ הִיא הַהֲלָכָה. וְגַם זֶה הָיָה דֶּרֶךְ כָּמְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָסָם הַיּוֹם בְּקִשּׁוּט נְזִירֵי הָאֵירוֹפִּים שֶׁהֵם מְגַלְּחִים אֶת־זְקָנָם. וְהַטַּעַם שֶׁאֵין לִמְנוֹתָן כְּחָמֵשׁ מִצְוֹת — לְפִי שֶׁהָאַזְהָרָה שֶׁבָּהּ נֶאֱמְרָה בְּלָשׁוֹן יָחִיד וְהוּא עִנְיָן אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּמִּצְוָה שֶׁלְּפָנֶיהָ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַכּוֹת; וּמִצְוָה זוֹ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה אַרְבָּעִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרוּ גַּם הַגְּבָרִים מִלְּהִתְקַשֵּׁט בְּתַכְשִׁיטֵי הַנָּשִׁים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה" (דברים כב, ה). וְכָל־גֶּבֶר שֶׁנִּתְקַשֵּׁט אוֹ לָבַשׁ מַה שֶׁיָּדוּעַ בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁצּוּרָה זוֹ מְיֻחֶדֶת לְנָשִׁים — לוֹקֶה. וְדַע שֶׁמַּעֲשֶׂה זֶה, כְּלוֹמַר: שֶׁהַנָּשִׁים מִתְקַשְּׁטוֹת בְּתַכְשִׁיטֵי הַגְּבָרִים אוֹ הַגְּבָרִים בְּתַכְשִׁיטֵי הַנָּשִׁים — יֵשׁ שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה לְעוֹרֵר אֶת־הַטְּבָעִים לִזְנוּת, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָסָם אֵצֶל הָעַמִּים, וְיֵשׁ שֶׁנַּעֲשֶׂה לְמִינֵי עֲבוֹדָה זָרָה כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּסְּפָרִים הַמְיֻחָדִים לְכָךְ. וּפְעָמִים רַבּוֹת שֶׁמַּתְנִים בַּעֲשִׂיַּת מִקְצָת הַקְּמֵעוֹת וְאוֹמְרִים (שכדי שיצליחו הקמעות, ראוי): שֶׁאִם הַמִּתְעַסֵּק בָּזֶה הוּא אִישׁ — יִלְבַּשׁ בִּגְדֵי נָשִׁים וְיִתְקַשֵּׁט בְּזָהָב וּמַרְגָּלִיּוֹת וְדוֹמֵיהֶם; וְאִם הִיא אִשָּׁה — תִּלְבַּשׁ שִׁרְיוֹן וְתַחְגּוֹר כְּלֵי זַיִן. וְזֶה מְפֹרָסָם מְאֹד אֵצֶל בַּעֲלֵי הָעִנְיָן הַזֶּה.

הַמִּצְוָה הַל"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ גַּם־כֵּן מִלְּלֶכֶת בְּדַרְכֵי הַכּוֹפְרִים בַּמֶּה שֶׁהַנָּשִׁים לוֹבְשׁוֹת בִּגְדֵי הַגְּבָרִים וּמִתְקַשְּׁטוֹת בְּתַכְשִׁיטֵיהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִהְיֶה כְלִי־גֶבֶר עַל־אִשָּׁה" (שם). וְכָל־אִשָּׁה הַמִּתְקַשֶּׁטֶת בְּתַכְשִׁיט מִתַּכְשִׁיטֵי הַגְּבָרִים, שֶׁיָּדוּעַ בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁתַּכְשִׁיט זֶה מְיֻחָד לַגְּבָרִים — לוֹקָה.

הַמִּצְוָה הַמ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּרְשׁוֹם בְּגוּפֵנוּ בְּצִבְעֵי הַכְּחוֹל וְהַסִּקְרָא (צבע בגוון ירוק אדום) וְזוּלָתָם, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה כַּמְּפֹרָסָם אֵצֶל בְּנֵי מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם. וְהָאַזְהָרָה עַל כָּךְ, הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם" (ויקרא יט, כח); הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת, וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַסֶּכֶת מַכּוֹת.

הַמִּצְוָה הַמ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּשְׁרוֹט אֶת־עַצְמֵנוּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תִתְגֹּדְדוּ" (דברים יד, א). וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם" (ויקרא יט, כח). וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא יְבָמוֹת (יג:): שֶׁגּוּפֵיהּ דִּקְרָא (עיקר הפסוק) "לֹא תִתְגֹּדְדוּ" מִבְּעֵי לֵיהּ (נצרך) לְגוּפֵיהּ (למשמעותו הראשונית) דְּאָמַר רַחֲמָנָא: (התורה אומרת) לֹא תַעֲשׂוּ חַבּוּרָה עַל מֵת (לאות אבל). וּבִגְמָרָא מַכּוֹת (כא.) אָמְרוּ: "שְׁרִיטָה

וּגְדִידָה אַחַת הִיא". וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁעַל הַמֵּת בֵּין בַּיָּד בֵּין בַּכְּלִי — חַיָּב; וְעַל עֲבוֹדָה זָרָה, בַּכְּלִי חַיָּב, בַּיָּד פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּסִפְרֵי הַנְּבִיאִים: "וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים" (מלכים־א יח, כח) — (מכאן שדרך השריטה לעבודה זרה היא רק בכלי). וּכְבָר אָמְרוּ (יבמות יג:) שֶׁבִּכְלַל לָאו זֶה, גַּם הָאַזְהָרָה מִפְּלוּג הָעָם וּמַחְלֹקֶת הָרַבִּים וְאָמְרוּ: "לֹא תִתְגֹּדְדוּ — לֹא תַעֲשׂוּ אֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת"; אֲבָל גּוּפֵיהּ דִּקְרָא הוּא כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ וְאָמְרוּ: "לֹא תַעֲשׂוּ חַבּוּרָה עַל הַמֵּת", וְזֶה מֵעֵין דָּרָשׁ. וְכֵן אָמְרָם (סנהדרין קי.): "כָּל־הַמַּחֲזִיק בְּמַחְלֹקֶת עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא־יִהְיֶה כְקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ" (במדבר יז, ה), שֶׁגַּם הוּא עַל דֶּרֶךְ הַדָּרָשׁ; אֲבָל גּוּפֵיהּ דִּקְרָא הֲרֵי הוּא אִיּוּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּהוּ חֲכָמִים שֶׁהוּא שְׁלִילָה, לֹא אַזְהָרָה, לְפִי שֶׁהֵם בֵּאֲרוּ שֶׁעִנְיַן דָּבָר זֶה: שֶׁה' מוֹדִיעַ שֶׁהַחוֹלֵק עַל הַכֹּהֲנִים וְטוֹעֵן לְעַצְמוֹ אֶת הַכְּהֻנָּה בַּדּוֹרוֹת הַבָּאִים לֹא יֵאָרַע בּוֹ מַה שֶּׁאֵרַע לְקֹרַח וְלֹא יִהְיֶה עָנְשׁוֹ, הַבְּלִיעָה (כמו שנענשו קרח ועדתו), אֶלָּא יִהְיֶה עָנְשׁוֹ "כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ" (שם), כְּלוֹמַר: הַצָּרַעַת, בְּאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לְמֹשֶׁה: "הָבֵא־נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וְגוֹ'" (שמות ד, ו), וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּעֲזִיָּה (דברי הימים־ב כו) — (שנענש בצרעת בכל חייו בגלל שחלק על הכהנים). אֶחָזוֹר לְעִנְיַן הַמִּצְוָה וָאֹמַר, שֶׁכְּבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַכּוֹת (כ.). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַקע"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּתָלֹשׁ שְׂעַר הָרֹאשׁ עַל הַמֵּתִים כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים הַסְּכָלִים, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא־תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת" (דברים יד, א). וְכָפַל לָאו זֶה בַּכֹּהֲנִים וְאָמַר: "לֹא־יִקְרְחֵה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם" (ויקרא כא, ה), כְּדֵי לְהַשְׁלִים הַדִּין, לְפִי שֶׁמִּמַּה־שֶּׁאָמַר "בֵּין עֵינֵיכֶם" הָיִינוּ אוֹמְרִים שֶׁרַק מִפְּאַת פָּנִים בִּלְבַד אָסוּר — לְפִיכָךְ בֵּאֵר וְאָמַר: "לֹא יִקְרְחֵה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם" לְחַיֵּב עַל כָּל־הָרֹאשׁ כְּבֵין הָעֵינָיִם. וְגַם אִלּוּ אָמַר: "לֹא יִקְרְחֵה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם" בִּלְבָד, הָיִינוּ אוֹמְרִים: בֵּין עַל הַמֵּת בֵּין שֶׁלֹּא עַל הַמֵּת — לְפִיכָךְ בֵּאֵר שָׁם "לָמֵת". וְכָל־הַמְּגַלֶּה (הקורח) כַּגְּרִיס מִשְּׂעַר רֹאשׁוֹ בִּתְלִישָׁה עַל הַמֵּת דַּוְקָא — לוֹקֶה, בֵּין שֶׁהוּא כֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ יִשְׂרָאֵל לוֹקֶה עַל כָּל־קָרְחָה וְקָרְחָה מַלְקוּת אֶחָת. וְכֵן מַה־שֶּׁכָּפַל בַּכֹּהֲנִים: "וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבְבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת" (שם) לֹא בָּא אֶלָּא לְהַשְׁלִים תּוֹרַת הַמִּצְוָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת (כא.).

יום שלישי כ"ז אייר ה'תש"ע

יום רביעי כ"ח אייר ה'תש"ע

יום חמישי כ"ט אייר ה'תש"ע

מצות עשה עג.

הַמִּצְוָה הָע"ג — הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהוֹדוֹת בַּחֲטָאִים שֶׁחָטָאנוּ לְפָנָיו יִתְעַלֶּה (להתודות עליהם) בְּדִבּוּר, כְּשֶׁנָּשׁוּב מֵהֶם — וְזֶהוּ הַוִּדּוּי וְעִנְיָנוֹ, שֶׁיֹּאמַר: "אָנָּא הַשֵּׁם! חָטָאתִי, עָוִיתִי, פָּשַׁעְתִּי וְעָשִׂיתִי כָּךְ וָכָךְ". וְיַרְחִיב אֶת־הַדִּבּוּר וִיבַקֵּשׁ כַּפָּרָה בְּעִנְיָן זֶה כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹנוֹ. דַּע, שֶׁאֲפִלּוּ הַחֲטָאִים שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת הָאֵלֶּה שֶׁנִּזְכְּרוּ מִקֹּדֶם, שֶׁבָּהֶם אָמַר יִתְעַלֶּה, שֶׁמִּי שֶׁמַּקְרִיבָם נִתְכַּפֵּר לוֹ — צָרִיךְ עַל־כָּל־פָּנִים גַּם לְהִתְוַדּוֹת בִּשְׁעַת הַקְרָבָתָם. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם וְגוֹ' וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ" (במדבר ה, ו־ז), וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא בְּפֵרוּשׁ פָּסוּק זֶה: "לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: '[וְהָיָה כִּי־יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה] וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא' (ויקרא ה, ה) — יִתְוַדֶּה עַל חֵטְא אֲשֶׁר חָטָא; 'עָלֶיהָ' — עַל הַחַטָּאת כְּשֶׁהִיא קַיֶּמֶת, לֹא מִשֶּׁנִּשְׁחֲטָה. אֵין בְּמַשְׁמַע שֶׁיִּתְוַדֶּה הַיָּחִיד אֶלָּא עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ". לְפִי שֶׁפָּסוּק זֶה, כְּלוֹמַר אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה "אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ" (שם) נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא בִּמְטַמֵּא מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו וְהַנִּזְכָּרִים עִמּוֹ (קבוצת חטאים שחייבים עליהם קרבן חטאת, עולה ויורד) כְּמוֹ שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ (מצוה עב — שיעור קצ), לְפִיכָךְ אָמַר כָּאן בַּמְּכִלְתָּא, שֶׁלֹּא הָיִינוּ לְמֵדִים מִפָּסוּק זֶה אֶלָּא חִיּוּב הַוִּדּוּי לִמְטַמֵּא מִקְדָּשׁ (קבוצת החטאים מאותו סוג בלבד); "מִנַּיִן אַתָּה מַרְבֶּה שְׁאָר כָּל־הַמִּצְוֹת? אָמַר (פסוק נוסף בחומש במדבר): דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְוַדּוּ. וּמִנַּיִן אַף מִיתוֹת וּכְרֵתוֹת? אָמַר: חַטָּאתָם, כָּל־חַטָּאתָם — לְרַבּוֹת מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה; כִּי יַעֲשׂוּ — לְרַבּוֹת מִצְוֹת עֲשֵׂה". וְשָׁם אָמְרוּ עוֹד: "'מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם' — מִמַּה שֶּׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ: עַל הַגְּנֵבוֹת וְעַל הַגְּזֵלוֹת וְעַל לָשׁוֹן הָרָע; 'לִמְעֹל' —

לְרַבּוֹת הַנִּשְׁבָּע בְּשֵׁם לַשֶּׁקֶר וְהַמְקַלֵּל; 'וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ' — לְרַבּוֹת כָּל־חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁיִּתְוַדּוּ. יָכוֹל אַף הַנֶּהֱרָגִין עַל־פִּי זוֹמְמִין? לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא 'וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא' כְּלוֹמַר שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת אִם יָדַע שֶׁלֹּא חָטָא, אֶלָּא הֵעִידוּ עָלָיו עֵדֵי שֶׁקֶר". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁעַל כָּל־סוּגֵי הַחֲטָאִים הַחֲמוּרִים וְהַקַּלִּים וַאֲפִלּוּ עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה חַיָּבִים עֲלֵיהֶם וִדּוּי, וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר הַצִּוּוּי הַזֶּה, כְּלוֹמַר "וְהִתְוַדּוּ", יַחַד עִם חִיּוּב הַקָּרְבָּן, הָיָה יָכוֹל לַעֲלוֹת בְּדַעְתֵּנוּ, שֶׁאֵין הַוִּדּוּי לְבַדּוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ אֶלָּא הוּא מֵהַנִּגְרָרִים אַחַר הַקָּרְבָּן, לְפִיכָךְ הֵצְרְכוּ לְבָאֵר אֶת־זֶה בַּמִּכְלְתָּא בְּלָשׁוֹן זֶה: "יָכוֹל בִּזְמַן שֶׁהֵם מְבִיאִין (קרבן) מִתְוַדִּין; וּמִנַּיִן אַף בִּזְמַן שֶׁאֵין מְבִיאִין? אָמַר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְוַדּוּ (בכל מצב). אֵין בְּמַשְׁמַע וִדּוּי אֶלָּא בָּאָרֶץ; מִנַּיִן אַף בַּגָּלוּת? אָמַר: וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֹנָם וְאֶת־עֲוֹן אֲבֹתָם" (שם כו, מ). וְכֵן דָּנִיאֵל אָמַר: "לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים" (דניאל ט, ז). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ מִכֹּל מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ, שֶׁהַוִּדּוּי מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְחוֹבָה עַל הַחוֹטֵא עַל אֵיזֶה חֵטְא שֶׁחָטָא, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בֵּין שֶׁהֵבִיא קָרְבָּן וּבֵין שֶׁלֹּא הֵבִיא קָרְבָּן, חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ". וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ויקרא טז, כא, פרשת אחרי מות) גַּם־כֵּן: "וְהִתְוַדָּה — זֶה וִדּוּי דְּבָרִים". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר מִכְּפוּרִים (פז:).

יום שישי א' סיון ה'תש"ע

מצות עשה עג. י.

הַמִּצְוָה הָעֲשִׂירִית נדפסה ביום הקודם.

הַמִּצְוָה הָעֲשִׂירִית — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל־יוֹם — עַרְבִית וְשַׁחֲרִית — וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ" (דברים ו, ב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, וְשָׁם (כא.) נִתְבָּאֵר שֶׁקְּרִיאַת שְׁמַע דְּאוֹרַיְתָא (מן התורה). וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא (ריש פרק ג דברכות): "כְּשֵׁם שֶׁנָּתְנָה תּוֹרָה קֶבַע (זמן) לִקְרִיאַת שְׁמַע, כָּךְ נָתְנוּ חֲכָמִים זְמַן לַתְּפִלָּה", כְּלוֹמַר: זְמַנֵּי הַתְּפִלָּה אֵינָם מִן־הַתּוֹרָה; אֲבָל מִצְוַת הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ הִיא מִן־הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (מצות עשה ה), וַחֲכָמִים תִּקְּנוּ לָהּ זְמַנִּים — וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרָם (ברכות כו.): "תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקְּנוּם", כְּלוֹמַר: תִּקְּנוּ זְמַנֵּיהֶן בִּזְמַנֵּי הַהַקְרָבָה. וּמִצְוָה זוֹ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ".

יום שבת קודש ב' סיון ה'תש"ע

מצות עשה י. ה.

הַמִּצְוָה הָעֲשִׂירִית — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל־יוֹם — עַרְבִית וְשַׁחֲרִית — וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ" (דברים ו, ב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, וְשָׁם (כא.) נִתְבָּאֵר שֶׁקְּרִיאַת שְׁמַע דְּאוֹרַיְתָא (מן התורה). וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא (ריש פרק ג דברכות): "כְּשֵׁם שֶׁנָּתְנָה תּוֹרָה קֶבַע (זמן) לִקְרִיאַת שְׁמַע, כָּךְ נָתְנוּ חֲכָמִים זְמַן לַתְּפִלָּה", כְּלוֹמַר: זְמַנֵּי הַתְּפִלָּה אֵינָם מִן־הַתּוֹרָה; אֲבָל מִצְוַת הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ הִיא מִן־הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (מצות עשה ה), וַחֲכָמִים תִּקְּנוּ לָהּ זְמַנִּים — וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרָם (ברכות כו.): "תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקְּנוּם", כְּלוֹמַר: תִּקְּנוּ זְמַנֵּיהֶן בִּזְמַנֵּי הַהַקְרָבָה. וּמִצְוָה זוֹ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ".

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית — הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם הַכְּלָלִיִּים — כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי — הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ — זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ — זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעַקֵּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" — כְּלוֹמַר יָשִׂים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

ב״ה, ג׳ סיון, תשי״ד
ברוקלין.

שלום וברכה!

.. במ״ש אודות הלימודים בהכפר, הנה לפלא שאינו מזכיר ע״ד לימוד הלכות במצות התלויות בארץ, ותקותי שאין זה אלא השמטה בכתיבה אבל לא בפועל, והרי ידוע פסק רז״ל שלא המדרש עיקר אלא המעשה...

מ״ש אודות החלישות ברכוז המחשבה, הרי ידוע[ה] אחת העצות בזה שכשמתעייפים מחליפים הלימוד ללימוד אחר ג״כ במקום שלבו חפץ ולא לכוף על כח המחשבה להמשיך דוקא בהענין שנתייגע בו.

ולהודעתו מיום הולדתו... הבע״ל, הנה יה״ר מהשי״ת שלאריכות ימים ושנים טובות, טובות עם כל הפירושים, יוסיף אומץ בתורה ובמצותי׳ ולהחדיר גם בסביבתו התורה והמצוה והמאור שבה היא תורת החסידות ובימיו ובימינו ימולא היעוד וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק שכפירוש רש״י על אתר מדבר בזה בגאולה האמיתית והשלימה במחיית עמלק ורוממות קרנות צדיקו של עולם, ולהעיר ג״כ מאור התורה לרבנו הצ״צ דרושי חנוכה (ע׳ תר).

בברכה בנוסח כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

ב״ה, ערב חג השבועות ה׳תשי״ד
ברוקלין, נ.י.

הרה״ג הנכבד והנעלה איש המעלה גזע תרשישים גדול
באישים וו״ח אי״א משכיל על דבר טוב וכו׳
מוהר״ר סלימאן דוד נ״ו ששון

שלום וברכה!

נעם לי לקבל פ״ש מכת״ר על ידי הרה״ג והרה״ח וו״ח אי״א נו״מ עוסק בצרכי ציבור באמונה וכו׳ וכו׳ מוהר״ר בן ציון שי׳ שם טוב שד״ר שכתב לי שיש לכת״ר קביעות עתים ללימוד דברי אלקים חיים היא תורת החסידות, פנימיות התורה.

ומכיון אשר פנימיות התורה, כלשון הזהר הקדוש, היא נשמתא דאורייתא, הנני בטוח אשר לימוד החסידות יביא וימשיך חיות גם בגופא דאורייתא הוא נגלה דאורייתא, ושניהם יחדיו יביאו חיות גם בגשמיות בבריות גופא, כיון שאצל בני ישראל הגשמיות והרוחניות יחד יהלכון.

ולקראת חג השבועות, זמן מתן תורתנו וקבלתה, הבע״ל, הנני להביע ברכתי, בנוסח כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

בברכה.

מוסג״פ העתק רשימת דברים מענינא דיומא.

ביאורים למסכת סוטה דף מ עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מבררת הגמרא, **בְּנֵעִילָה דְּיוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי** כשהכהנים נושאים כפיהם, **מַאי אָמַר** הציבור. **אָמַר מַר זוּטְרָא, וְאָמְרִי לַהּ בְּמַתְנִיתָא** תנא, שאומרים שלשת פסוקים אלו, א. "הִנֵּה כִּי כֵן יְבֹרַךְ גֶּבֶר יָרֵא ה'". ב. "יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלִַם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ". ג. "וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל".

מבררת הגמרא, **הֵיכָן** – באיזה שלב בברכת כהנים, הציבור **אוֹמְרָן** לכל הפסוקים הללו. **רַב יוֹסֵף אָמַר,** שאומרים פסוקים אלו **בֵּין כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה** מברכת כהנים. **וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר,** שאומרים פסוקים אלו **בְּחוּזְקָרַת הַשֵּׁם** שמזכירים הכהנים. עוד מבררת הגמרא, באיזה אופן מזכירים את שלושת הפסוקים, **פְּלִיגֵי בָּהּ רַב מָרִי וְרַב זְבִיד, חַד** מהם **אָמַר, פְּסוּקָא לְקַבֵּל פְּסוּקָא** – על כל פסוק שאומרים הכהנים, מזכיר הציבור פסוק אחד משלשת הפסוקים. **וְחַד אָמַר, אַכָּל פְּסוּקָא** שאומרים הכהנים, **אָמַר לְהוּ לְכוּלְּהוּ** – אומר הציבור את כל שלושת הפסוקים.

אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, כָּל הָאוֹמְרָן לפסוקים אלו בשעת ברכת כהנים **שֶׁבַּגְּבוּלִין, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה,** משום שלא נתקנו פסוקים אלו אלא לכבוד שם המפורש, שמזכירים הכהנים במקדש. **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָא,** תֵּדַע – יש סברא לכך שאין לאומרם בגבולין, דְּבַמִּקְדָּשׁ נַמִּי לֹא מִיבָּעֵי לְמֵימְרִינְהוּ **אוֹתוֹ** שליחי אדונו, **וְאֵינוֹ מַאֲזִין** לברכת האדון, ואף בברכת כהנים שמברכים אותנו הכהנים בשם ה', עלינו להאזין ולא לומר פסוקים, אלא שבמקדש אומרם לכבוד הזכרת השם. **אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא,** לחלוק על רבי חייא בר אבא, תֵּדַע לך דְּבַגְּבוּלִין נַמִּי מִיבָּעֵי לְמֵימְרִינְהוּ לפסוקים אלו, שהרי **כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁמְּבָרְכִין אוֹתוֹ** בשם רבו, **וְאֵין מַסְבִּיר פָּנִים** לרבו, ומראה לו שברכתו חשובה לו וחביבה עליו, ואף כאן אומרים פסוקים אלו, להראות שברכת ה' שבפי הכהנים חביבה עלינו.

אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מֵרֵישׁ הֲוָה אֲמִינָא לְהוּ לפסוקים אלו, אך כֵּיוָן דַּחֲזִינָא לֵיהּ לְרַבִּי אַבָּא דְּמִן עֻכּוֹ דְּלֵא אָמַר לְהוּ, אֲנָא נַמִּי לֹא אֲמִינָא לְהוּ.

מביאה הגמרא מאמר נוסף של רבי אבא דמן עכו. **וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ,** מֵרֵישׁ הֲוָה אֲמִינָא עִינְוֻתָנָא אֲנָא – בתחילה הייתי סבור שאני עניו, כֵּיוָן דַּחֲזִינָא לֵיהּ לְרַבִּי אַבָּא דְּמִן עֻכּוֹ, דְּאָמַר אִיהוּ למתורגמן המשמיע דבריו לרבים חַד טַעְמָא, וְאָמַר אָמוֹרֵיהּ לציבור חַד טַעְמָא – טעם אחר משל עצמו, **וְלֹא קָפִיד** עליו רבי אבא, **אֲמִינָא** שכיון שאני הייתי מקפיד על כך, אם כן **לָאו** עִינְוֻתָנָא אֲנָא.

מבארת הגמרא, **וּמַאי עִינְוֻתָנוּתֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ,** שבגללה היה סבור מתחילה שהוא עניו, **דְּאָמְרָה לָהּ דְּבִיתְהוּ דְּאָמוֹרֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ לְרִבִּיתֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ** – אמרה אשת המתורגמן של רבי אבהו לאשתו של רבי אבהו, **הָא דִּידָן** – בעלי, חכם הוא כמו בעלך, **וּלֹא צָרִיךְ לֵיהּ לְדִידֵךְ** ואינו צריך לשמוע דברי בעלך כדי לדרוש, **וְהָאי דְּנָחִין וְזָקִיף עָלֵיהּ** – ומה שמתכופף לבעלך כדי לשמוע דבריו וקם ומשמיע לציבור, **יְקָרָא בְּעָלְמָא הוּא דְּעָבִיד לֵיהּ** – הוא עושה כן משום כבודו של בעלך, שהוא חשוב בבית המלך. **אַזְלָא דְּבִיתְהוּ** של רבי אבהו **וְאָמְרָה לֵיהּ לְרַבִּי אַבָּהוּ** דברים אלו שאמרה לה אשת מתורגמנו, **אָמַר לָהּ** רבי אבהו לאשתו, **וּמַאי נַפְקָא לִיךְ מִינָּהּ** – מדבריה, העיקר שִׁמְיַנִּיהּ וּמִינַּיהּ יִתְקַלֵּס **עִילָּאָה** – שעל ידי שנינו מתרבה כבוד שמים. **וְתוּ** – ועוד מצינו מענותנותו של **רַבִּי אַבָּהוּ, שֶׁאִימְּנוּ רַבָּנַן עָלָיו לְמַנּוֹתוֹ בְּרֹאשָׁא** – החליטו החכמים למנותו לראש ישיבה, **כֵּיוָן דְּחַזְיֵהּ** רבי אבהו **לְרַבִּי אַבָּא דְּמִן עֻכּוֹ דִּנְפִישֵׁי לֵיהּ כַּעֲלֵי חוֹבוֹת,** והוא צריך ללוות, **אָמַר לְהוּ** 'אִיבָּא רַבָּה' – יש לכם רב גדול ממני דהיינו רבי אבא, ועליכם למנותו. ועשה כן כדי שיעשירוהו לרבי אבא, ולא יצטרך ללוות.

מביאה הגמרא מעשה נוסף מענותנותו של רבי אבהו. **רַבִּי אַבָּהוּ וְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אִיקְּלַעוּ לְהַהוּא אַתְרָא** – נזדמנו לאותו מקום, וכיבדו בני המקום את שניהם לדרוש באותה שעה בשני בתי מדרש, **רַבִּי אַבָּהוּ דָּרַשׁ בְּאַגַּדְתָּא** – בדברי אגדה הקלים להבנה, ואילו **רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא דָּרַשׁ בְּשִׁמְעָתָא** – בהלכות, **שֶׁבְּקוּהוּ כּוּלֵּי עָלְמָא לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, וְאָזוּל לְגַבֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ** לשמוע דרשתו, **חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ** של רבי חייא על כך שלא רצו לשומעו. **אָמַר לֵיהּ** רבי אבהו כדי לפייסו, **אֲמַשֵּׁל לְךָ מָשָׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְשֵׁנֵי בְּנֵי אָדָם** שבאים למכור בעיר, **אֶחָד מוֹכֵר אֲבָנִים טוֹבוֹת, וְאֶחָד מוֹכֵר מִינֵי סִידְקִית** – כלי מלאכות נשים ועניים, כגון פלכים מחטים וצינורות, **עַל מִי** רוב האנשים **קוֹפְצִין** לקנות ממנו, וכי **לֹא עַל זֶה שֶׁמּוֹכֵר מִינֵי סִידְקִית** – ואין זה משום מעלתו, אלא משום שמוכר דברים זולים שלכולם יש אפשרות לקנותם, אבל אבנים טובות קונים רק העשירים ואין עליהם הרבה קופצים, ואף כאן מה שבאו לשמוע אותי זה משום שדברי קלים להבנה, אך דבריך חשובים יותר. והוסיף רבי אבהו לפייסו, **שֶׁכָּל יוֹמָא הֲוָה מְלַוֶּה רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא לְרַבִּי אַבָּהוּ עַד אוּשְׁפִּיזֵיהּ** – עד מלונו, **מְשׁוּם יְקָרָא דְּבֵי קֵיסָר** – מפני כבוד המלך שרבי אבהו היה חשוב בביתו, ואילו **הַהוּא יוֹמָא אַלְוֵיהּ רַבִּי אַבָּהוּ לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא עַד אוּשְׁפִּיזֵיהּ** כדי לפייסו, **וַאֲפִילּוּ הָכִי לֹא אִיתּוֹתַב דַּעְתֵּיהּ מִינֵּיהּ** – לא התיישבה דעתו של רבי חייא מפיוסו של רבי אבהו.

מבררת הגמרא, **בְּזְמַן שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמֵר** ברכת 'מוֹדִים', **הָעָם מָה הֵם אוֹמְרִים. אָמַר רַב,** שאומרים הם 'מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ' – מודים אנחנו לך על שנתת בלבנו להיות דבוקים בך, ולהודות לך. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר** שאומרים הם 'מודים אנחנו לך ה' אלוקינו אֱלֹהֵי כָּל בָּשָׂר, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. **רַבִּי סִימַאי אוֹמֵר** שמוסיפים הם גם 'יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית', לפני שאומרים 'עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. **נַחְרְדְּעֵי אָמְרִי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי סִימַאי,** שמוסיפים גם 'בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָّדוֹל, עַל שֶׁהֶחֱיִתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ', לפני שאומרים 'עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. **רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב** בנוסח לנוסח הקודם, **מְסַיֵּים בָּהּ הָכִי,** 'כֵּן תְּחַיֵּינוּ וּתְחָנֵּנוּ וּתְקַבְּצֵנוּ, וְתָאֲסוֹף גְּלִיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ, לִשְׁמוֹר חוּקֶיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. **אָמַר רַב פָּפָא,** כיון שנחלקו איזה נוסח לומר, הֵילְכָךְ נֵימְרִינְהוּ לְכוּלְּהוּ – יש לומר את כל הנוסחאות.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, לְעוֹלָם תְּהֵא אֵימַת צִבּוּר עָלֶיךָ, שֶׁהֲרֵי הַכֹּהֲנִים בשעת ברכתם, עומדים כשפָנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם משום כבוד הציבור, **וַאֲחוֹרֵיהֶם** מופנות **כְּלַפֵּי שְׁכִינָה. רַב נַחְמָן אָמַר** שהמקור לכך שצריך לירא מהציבור הוא **מֵהָכָא,** "וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ דָּוִד עַל רַגְלָיו, וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּנִי אַחַי וְעַמִּי", שהרי יש להבין **אַחַי** קרא להם 'אַחַי' לָמָּה קרא להם גם 'עַמִּי', **וְאַחַי** קרא להם 'עַמִּי' לָמָּה קרא להם גם 'אַחַי'. **וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר,** כך **אָמַר לָהֶם דָּוִד לְיִשְׂרָאֵל, אַחַי אַתֶּם** כשרים למקום **וְשׁוֹמְעִין לִי, 'אַחַי'** וחברי **אַתֶּם, וְאַחַי לָאו, 'עַמִּי' אַתֶּם** וכבושים תחתי, **וַאֲנִי רוֹדֶה אֶתְכֶם** בְּמַקֵּל, ומבואר ממה שאמר אחי וחברי אתם, שאימת הציבור על המלך אם הם כשרים.

רַבָּנַן אָמְרִי שהמקור לכך שיש לירא מהציבור הוא **מֵהָכָא, דְּאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לַעֲלוֹת בְּסַנְדְּלֵיהֶן לַדּוּכָן, וְזֶהוּ אַחַת מִתְּשַׁע תַּקָּנוֹת שֶׁהִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי.** ויש לברר **מַאי טַעְמָא** אין הכהנים רשאין לעלות לדוכן בסנדליהן, **לָאו** – וכי אין הטעם **מִשּׁוּם כְּבוֹד צִבּוּר,** שבשעה שמגביהים ידיהם לברכת כהנים מתרוממים בגדיהם ומתגלים סנדליהם שמלאים בטיט, וזהו גנאי לציבור, ולכן צריכים לחלוץ סנדליהן תחילה. **אָמַר רַב אַשִּׁי,** שטעם התקנה הוא **לֹא** מפני כבוד הציבור, אלא **הָתָם** הטעם הוא, שיש לחשוש שאם יעלה עם סנדלו לדוכן, **שֶׁמָּא נִפְסְקָה** – תקרע לו **רְצוּעָה בְּסַנְדָּלוֹ,** והציבור יתלוצץ על כך, **וְהָדַר אָזִיל לְמִיקְטְרֵיהּ** – ומפני הבושה ירד הכהן מהדוכן לקשור סנדלו בשעה שחבריו מברכים, **וְאָמְרִי** שירד מהדוכן משום **שֶׁכֵּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה הוּא** – וחלל הוא, ודינו כזר שאינו נושא כפיו.

שנינו במשנה, **וּבַמִּקְדָּשׁ** לא היו הכהנים מפסיקים בין שלושת פסוקי ברכת כהנים, אלא היו אומרים אותם **כִּבְרָכָה אַחַת כּוּ'.**

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף מ עמוד א

רש"י

בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם. כְּשֶׁהַכֹּהֲנִים מְזַכִּירִין אֶת הַשֵּׁם: **פְּסוּקָא לְקָבֵל פְּסוּקָא.** שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים פָּסוּק רִאשׁוֹן וְהֵם אוֹמְרִים אֶחָד מֵאֵלּוּ, וּבַשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים אֶת הַשֵּׁנִי וּבַשְּׁלִישִׁי אֶת הַשְּׁלִישִׁי, וְכֵן בְּמוֹסָף וְכֵן בְּמִנְחָה, שֶׁהֲרֵי כֻּלָּן שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה הֵם: **אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה.** שֶׁלֹּא נִתְּקָנוּ לוֹמַר אֶלָּא לְכָבוֹד שֵׁם הַמְיֻחָד הַנִּזְכָּר בַּמִּקְדָּשׁ: **וְאֵינוֹ מַסְבִּיר פָּנִים.** לְהַרְאוֹת שֶׁבְּרִכַּת רַבּוֹ חֲשׁוּבָה לוֹ וַעֲרֻבָה עָלָיו וְתִגְמֹל לְרַבּוֹ עָלָיו בְּכָךְ: **אָמוֹרִיה.** הַמְתַרְגֵּם לְרַבִּים מַה שֶּׁהוּא לוֹחֵשׁ לוֹ בְּשַׁעַת הַדְּרָשָׁה: **לֹא צָרִיךְ לְדִידָךְ.** חָכָם הוּא כְּמוֹ בַּעֲלֵיךָ: **יִקְרָא דְּמַלְכוּתָא.** שֶׁהֲרֵי (שֶׁהָיָה) רַבִּי אַבָּהוּ נִשּׂוֹא פָּנִים בְּבֵית הַמֶּלֶךְ, כִּדְאָמְרִי׳ בַּחֲגִיגָה (דף יל.) נִשּׂוֹא פָּנִים בְּגוֹן ר׳ אַבָּהוּ בֵּי קֵיסָר, וּבְסַנְהֶדְרִין (דף יל.) אָמַר דַּהֲווּ נָפְקֵי אַמְהָתָא דְּבֵי קֵיסָר לְאַפֵּיהּ וּמִשְׁרֵין קַמֵּיהּ רַבָּה דְּעַמֵּיהּ מִדְּבַרְנָא לְאִמְתַּיהּ: **וְתוּ רַבָּנַן אִימְנוּ עָלֵיהּ.** וְעוֹד זוֹ מֵעֲנֻוָתְנוּתוֹ: **דִּנְפִישֵׁי עָלֵיהּ חוֹבוֹת.** שֶׁהָיָה צָרִיךְ לִלְווֹת: **אָמַר ר׳ אַבָּהוּ אִית לָן רַבָּה.** חָכָם גָּדוֹל וְרָאוּי לַיֵּשֶׁב בְּרֹאשׁ יוֹתֵר מִמֶּנִּי, כְּדֵי שֶׁיּוֹשִׁיבוּהוּ בְּרֹאשׁ וְנוֹתְנִין לוֹ מְנוֹת וּמַעֲשִׂירִין אוֹתוֹ כְּדֵי שֶׁיָּהֵא חָשׁוּב וְיִשְׁמְעוּ דְּבָרָיו, כִּדְתָנְיָא וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו גְּדֹלוּהוּ מִשֶּׁל אֶחָיו (יומא קף יח.): **ה"ג.** רַבִּי אַבָּהוּ דָּרַשׁ בְּאַגַּדְתָּא: **שְׁמַעְתָּתָא.** הֲלָכוֹת דִּינִין וְאִסּוּר וּטְהָרוֹת: **סִידְקִית.** כְּלֵי מְלָאכוֹת נָשִׁים וַעֲנָיִים כְּגוֹן פְּלָכִים מְחָטִין וְצִנּוֹרוֹת: **לֹא עַל מוֹכֵר סִידְקִית.** בְּתָמִיהָ, מִתּוֹךְ שֶׁדַּמֵּיהֶם קַלִּים יֵשׁ לָהֶם קוֹנִים הַרְבֵּה, וּלְהָפִיס דַּעְתּוֹ הוּא אוֹמֵר: **עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לְךָ.** עַל שֶׁנָּתַתָּ בְּלִבֵּנוּ לְהִיוֹת (מוליס קף) דְּבוּקִים בְּךָ וּמוֹדִים לְךָ: **רַבִּי סִימַאי.** מוֹסִיף הוּא, וְכֵן כֻּלָּם מוֹסִיפִין הֵן עַל הָרִאשׁוֹנִים: **שִׁמְעוּנִי אַחַי וְעַמִּי.** מִזְּהִירָם הָיָה לְהִתְנַדֵּב לְבֶדֶק הַבַּיִת לְבִנְיַן הַמִּקְדָּשׁ: **אִם אַתֶּם שׁוֹמְעִים לִי.** לִהְיוֹת שְׁלֵמִים לַמָּקוֹם אַחַי וְחַבְרֵי אַתֶּם, אֶלְמָא הַמֶּלֶךְ אֵימַת צִבּוּר עָלָיו אִם כְּשֵׁרִים הֵם: **עַמִּי אַתֶּם.** כְּבוּשִׁים תַּחְתַּי: **לָאו מִשּׁוּם אִימְתָא דְּצִבּוּרָא.** מִפְּנֵי שֶׁמִּסְתַּלְּקִין בְּגָדָיו הָעֲשׂוּיִין לְמִדָּתוֹ בְּהַגְבָּהַת יָדָיו וְנִרְאִין סַנְדָּלָיו לְצִבּוּר, וְהֵן אֵין רְאוּיִין לָרְאוֹת מִפְּנֵי טִיט שֶׁעֲלֵיהֶן: **דִּילְמָא מַפְסְקָא רְצוּעָה.** וּגְנַאי הוּא לְעַצְמוֹ וּמִתְלוֹצְצִים עָלָיו כְּשֶׁסַּנְדָּלוֹ מְתֻרֶּדֶת וְיָתֵיב לְמִקְטְרֵיהּ וְחַבְרָיו מְבָרְכִין, וְאִתֵּי לְמֵימַר אֵינוֹ רָאוּי לִנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם וְהָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ:

וכל

תוספות

בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר. לא ידענא אמאי לא אמר בנעילה דתענית כי היכא דאמר במנחתא דתעניתא דהא משמע בגמרא בפ׳ בשלשה פרקים (תענית כו:) דבתענית הוה נמי נעילה אבל מוסף לא הוה בהו: **כל** האומרם בגבולין אינו אלא טועה. פירש ר״י אע״ג דאמרי׳ בפרק הרואה (ברכות נה:) האי מאן דחזי חלמא וכו׳ דדהתם משום סכנה התירו שמא חלום מסוכן הוא שצריך רפואה דהא אפילו בשבת התירו להתענות תענית חלום. פירש ר״ח הני כולהו רבי חייא בר אבא ודרבי חיננא בר פפא ודרבי אבהו הילכתא נינהו:

על שאנחנו מודים לך. בערוך בערך הודאה פירש רב משה ראש ישיבה בן מרנא יעקב דקא מודו צבור על שליח צבור אינון סומכין ומאי על שאנו מודים לך על ההודאה דקאמר שליח צבור וקא ענו אינון אמן בירושלמי פ״ק דברכות איתא נמי רבי אבא ב״ר זבדא בשם רב מודים אנחנו לך שאנו חייבין להודות לך שמך תרננה שפתי כי אזמרה לך וגו׳ בא״י האל ההודאות ר׳ שמואל ב״ר אוניא בשם רבי אחא הודייה ושבח לשמך הגדול לך גבורה לך תפארת יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו שתסמכנו בתפלתנו ותזקפנו מכפיפתנו כי אתה הוא סומך נופלים וזוקף כפופים מלא רחמים ואין עוד מלבדך בא״י האל ההודאות בר קפרא אומר לך כריעה לך ברכה לך כפופה לך השתחויה כי לך תכרע כל ברך וכל לשון לך תשבע לך ה׳ הגדולה והגבורה וגו׳ והעושר והכבוד מלפניך וגו׳ ועתה ה׳ אלהינו בכל לב ובכל נפש לך משתחוים כל עצמותי תאמרנה ה׳ מי כמוך בא״י האל ההודאות אמר רבי יודן נהגין אמרי רבנן כולהון ואית דאמר או הדא או הדא או הדא:

שמא תפסוק רצועה בסנדלו. פירש ר״ח שמע מינה דמותר ליכנס בבית הכנסת בסנדל ובמנעל דלא אסרו אלא שלא לעלות לדוכן בסנדל ורבי הביא כמו כן מפרק שלישי דמגילה (דף כד:) האומר איני עובר לפני התיבה בסנדל אף יחף לא יעבור אלמא דאפילו לפני התיבה מותר לעבור בסנדל והכי מסיק בהדיא בפרק הרואה (ברכות דף סג.) אמר רבא מה ביתו אקפנדריא קפיד איניש ארקיקה ואמנעל לא קפיד איניש אף בית הכנסת קפנדריא אסור ורקיקה ומנעל שרי:

וכל

בְּנַעֲיָלָה דְּיוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי, מַאי אָמַר? אָמַר מָר זוּטְרָא, וְאָמְרִי לָהּ בְּמַסְּתְּנִיתָא "הִנֵּה כִּי כֵן יְבֹרַךְ גֶּבֶר יְרֵא ה׳" "יְבָרֶכְךָ ה׳ מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלִָם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" "וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל". הֵיכָן אוֹמְרָן? רַב יוֹסֵף אָמַר: בֵּין כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר: בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם. פְּלִיגִי בָּהּ רַב מָרִי וְרַב זְבִיד; חַד אָמַר: פְּסוּקָא לָקֵבֵל פְּסוּקָא, וְחַד אָמַר: אַכָּל פְּסוּקָא אָמַר לְהוּ לְכוּלְּהוּ. אָמַר ר׳ חִיָּיא בַּר אַבָּא: כָּל הָאוֹמְרָן בַּגְּבוּלִין אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה. אָמַר ר׳ חֲנִינָא בַּר פַּפָּא: תֵּדַע דְּבִמִּקְדָּשׁ נַמִּי לֹא מִיבָּעֵי לְמֵימְרִינְהוּ, כְּלוּם יֵשׁ לְךָ עֶבֶד שֶׁמְּבָרְכִין אוֹתוֹ וְאֵינוֹ מַאֲזִין? אָמַר ר׳ אַחָא בַּר חֲנִינָא: תֵּדַע דְּבַגְּבוּלִין נַמִּי מִיבָּעֵי לְמֵימְרִינְהוּ, כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁמְּבָרְכִין אוֹתוֹ וְאֵין מַסְבִּיר פָּנִים? אָמַר ר׳ אַבָּהוּ: מֵרֵישׁ הֲוָה אָמִינָא לְהוּ, כֵּיוָן דְּחָזֵינָא לֵיהּ לְר׳ אַבָּא דְּמִן עַכּוֹ דְּלָא אָמַר לְהוּ, אֲנָא נַמִּי לָא אָמִינָא לְהוּ. וְאָמַר ר׳ אַבָּהוּ: מֵרֵישׁ הֲוָה אָמִינָא עִינְוָתְנָא אֲנָא. כֵּיוָן דְּחָזֵינָא לֵיהּ לְר׳ אַבָּא דְּמִן עַכּוֹ דְּאָמַר אִיהוּ חַד טַעֲמָא וְאָמַר אֲמוֹרֵיהּ חַד טַעֲמָא וְלֹא קָפִיד, אָמִינָא לָאו עִינְוָתְנָא אֲנָא. וּמַאי עִינְוָתְנוּתֵיהּ דְּר׳ אַבָּהוּ? אָמְרָה לָהּ דְּבֵיתְהוּ דַּאֲמוֹרֵיהּ דְּר׳ אַבָּהוּ לְדִבֵיתֵיהּ דְּר׳ אַבָּהוּ: הָא דִּידָן, לָא צָרִיךְ לֵיהּ לְדִידָךְ. וְהַאי דְּנָחֵין וְזָקֵיף עֲלֵיהּ, יְקָרָא בְּעָלְמָא הוּא דְּעָבֵיד לֵיהּ. אֲזָלָא דְּבֵיתְהוּ וְאָמְרָה לֵיהּ לְר׳ אַבָּהוּ, אָמַר לָהּ: וּמַאי נָפְקָא לִיךְ מִינָּהּ? מִינִּי וּמִינֵּיהּ יִתְקַלֵּס עִילָּאָה. וְתוּ, ר׳ אַבָּהוּ אִימְנוּ רַבָּנַן עֲלֵיהּ לְמִמְנֵייהּ בְּרֵישָׁא, כֵּיוָן דְּחָזֵיהּ לְר׳ אַבָּא דְּמִן עַכּוֹ דִּנְפִישֵׁי לֵיהּ בַּעֲלֵי חוֹבוֹת, אָמַר לְהוּ: אִיבָּא רַבָּה. ר׳ אַבָּהוּ וְר׳ חִיָּיא בַּר אַבָּא אִיקַּלְעוּ לְהַהוּא אַתְרָא, ר׳ אַבָּהוּ דָּרַשׁ בַּאַגַּדְתָּא, ר׳ חִיָּיא בַּר אַבָּא דָּרַשׁ בִּשְׁמַעְתָּא. שַׁבְקוּהָ כּוּלֵּי עָלְמָא לְר׳ חִיָּיא בַּר אַבָּא, וַאֲזוּל לְגַבֵּיהּ דְּר׳ אַבָּהוּ. חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ, אָמַר לֵיהּ אֶמְשׁוֹל לְךָ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לִשְׁנֵי בְנֵי אָדָם, אֶחָד מוֹכֵר אֲבָנִים טוֹבוֹת וְאֶחָד מוֹכֵר מִינֵי סִידְקִית, עַל מִי קוֹפְּצִין? לֹא עַל זֶה שֶׁמּוֹכֵר מִינֵי סִידְקִית? כָּל יוֹמָא הֲוָה מְלַוֶּה ר׳ חִיָּיא בַּר אַבָּא לְר׳ אַבָּהוּ עַד אוּשְׁפִּיזֵיהּ, מִשּׁוּם יְקָרָא דְּבֵי קֵיסָר. הַהוּא יוֹמָא אַלְוֵיהּ ר׳ אַבָּהוּ לְר׳ חִיָּיא בַּר אַבָּא עַד אוּשְׁפִּיזֵיהּ, וַאֲפִילּוּ הָכִי לֹא אִיתְּוֹתַב דַּעְתֵּיהּ מִינַּיהּ. בִּזְמַן שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמֵר מוֹדִים, הָעָם מָה הֵם אוֹמְרִים? אָמַר רַב: "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לְךָ ה׳ אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לְךָ", וּשְׁמוּאֵל אָמַר: "אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לְךָ". ר׳ סִימַאי אוֹמֵר: "יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לְךָ". נְהַרְדְּעֵי אָמְרִי מִשְּׁמֵיהּ דְּר׳ סִימַאי: "בָּרְכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיְּימְתָּנוּ, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לְךָ". רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב מְסַיֵּים בָּהּ הָכִי: "כֵּן תְּחַיֵּינוּ וּתְחָנֵּנוּ, וּתְקַבְּצֵנוּ, וְתֶאֱסוֹף גָּלְיוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ, לִשְׁמוֹר חוּקֶיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ". אָמַר רַב פַּפָּא: הִילְכָּךְ נִימְרִינְהוּ לְכוּלְּהוּ. אָמַר ר׳ יִצְחָק: לְעוֹלָם תְּהֵא אֵימַת צִבּוּר עָלֶיךָ, שֶׁהֲרֵי כֹּהֲנִים פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי שְׁכִינָה. רַב נַחְמָן אָמַר: מֵהָכָא "וְיָקֵם דָּוִד הַמֶּלֶךְ עַל רַגְלָיו וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּנִי אַחַי וְעַמִּי" אִם "אַחַי" לָמָּה "עַמִּי", וְאִם "עַמִּי" לָמָּה "אַחַי"? אָמַר ר׳ אֶלְעָזָר: אָמַר לָהֶם דָּוִד לְיִשְׂרָאֵל: אִם אַתֶּם שׁוֹמְעִין לִי אַחַי אַתֶּם, וְאִם לָאו עַמִּי אַתֶּם, וַאֲנִי רוֹדֶה אֶתְכֶם בְּמִקֵּל. רַבָּנַן אָמְרִי מֵהָכָא, דְּתָנוּ רַבָּנַן אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לַעֲלוֹת בְּסַנְדַּלְיֵהֶן לַדּוּכָן, וְזֶהוּ, אַחַת מִתֵּשַׁע תַּקָּנוֹת שֶׁהִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. מַאי טַעֲמָא, לָאו מִשּׁוּם כְּבוֹד צִבּוּר? אָמַר רַב אַשִׁי: לֹא, הָתָם שָׁמָא נִפְסְקָה לוֹ רְצוּעָה בְּסַנְדַּלּוֹ וַהֲדַר אָזֵיל לְמִיקְטְרֵיהּ וְאָמְרִי בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה הוּא: וּבַמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אַחַת כּוּ׳

וכל

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף מ עמוד ב

תוספות

וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש. תימה והלא היו עונין ברוך שכמל"ו בשהיו שומעין שם הקדוש כדתנן בפרק אמר להן הממונה (יומא דף לה:) ובפרק טרף בקלפי (שם דף לט.) וזה היה הפסק גדול מעניית אמן ועוד שהיו נופלין על פניהם שהרי כשהיו שומעין את השם מפי כהן גדול בשעת הגרלה היו נופלין על פניהם כדאיתא בירושלמי הקרובים היו נופלין על פניהם והרחוקים היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ואלו ואלו לא היו זזין משם עד שהיה מתעלם מהן ונראה דהתם ה"פ הקרובים היו נופלים וכ"ש שהיו אומרים בשכמל"ו אבל הרחוקים לא היו נופלין אלא בלא נפילה היו אומרים והיה שם הקדוש מתעלם ומשכח מן השומעים קודם שהיו זזין משם מ"מ קא חזינן שהיו מפסיקין בענייתן בשכמל"ו ושמא היו עונין בשכמל"ו לאלתר כשהיו שומעין שם הנכבד והנורא ולא היו ממתינין עד סוף הפסוק ולפי שלא היו מפסיקין בין פסוק לפסוק חשוב להו כמו ברכה אחת: **ומנין** שעל כל ברכה תהלה. שנא' ומרומם על כל ברכה ותהלה ואותה תהלה מפרש בפ"ב דמסכת תענית (דף טז:) שהיא בשכמל"ו:

שמעת מינה חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב. פי' הרב ר' יצחק בר מרדכי בפרק בא לו (יומא סט:) נראה דאסגן קאי שמקבל ס"ת מראש הכנסת ואינה מקבלה מחזן בית הכנסת נמצא שזה חלק לו לסגן כבוד שראש הכנסת צריך לקבל מיד חזן הכנסת וליתן לסגן ומשני אביי כולה משום כבודו דכ"ג דסופו לקבלה מיד הסגן אע"פ שסגן חשוב ומכובד עדיין כהן גדול מעולה ממנו: **שמעת** מינה. וא"ת אמאי לא משני כגון דפליג ליה כ"ג יקרא לסגן וסגן לראש הכנסת כדפסיק התם ביש נוחלין (ב"ב דף קיט:) והילכתא חולקין והילכתא אין חולקין קשיא הילכתא אהילכתא ל"ק הא דפליג ליה רביה יקרא הא דלא פליג ליה י"ל הכא בסתמא קתני דלעולם היה המנהג כך בין פליג בין לא פליג ופלוגתייהו התם נמי בין פליג בין לא פליג דאי פלוגתייהו בדפליג לפסוק בהדיא כמ"ד חולקין ואי בדלא פליג לפסוק כמ"ד אין חולקין:

והאמר מר אין ישיבה בעזרה. לא ידעתי מקומו ומייתי לה בפ"ק דתמיד (דף כז.) ובפ' עשרה יוחסין (קדושין עח:) ובפ' ב' דיומא (דף כה.) ובתוספות רבי הראני דבחלק (סנהדרין קא:) בגמ' דג' מלכים מקומו ומורי הרב רבי מאיר בר קלונימוס הראני מקומו בתוספתא דסנהדרין (פ"ד) בפרק כהן גדול ונראה דבתוספתא דר' חייא מקומה דהא מקשה בירושלמי לא כן תני רבי חייא לא היתה ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד ואמר ר' אמי בשם בר"ל אף למלכי בית דוד לא היתה ישיבה בעזרה תיפתר שסמך לו בכותל וישב לו והכתיב ויבא המלך דוד וישב לפני ה' אמר ר' אייבו ב"ר נגרי שישב עצמו בתפלה תמן תנינן יצאת כת הראשונה וישבה לה בהר הבית השניה בחיל השלישית במקומה רבי נחמיה בשם ר' מנא מי תנינן ישבה לה (לא) במקומה עמדה לה במקומה והא דרבי אמי דמייתי בירושלמי דאף למלכי בית דוד לא היתה ישיבה במקומה בתחילת מדרש שוחר טוב והתם משמע דלבית דוד היה מתוקן כסא ושם היתה ישיבה וי"ל שאותו כסא היה חוץ לעזרה והכי איתא התם אשרי האיש זש"ה ויבא המלך דוד וישב לפני ה' וכן תני רבי חייא אין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד רבי אמי בשם ריש לקיש אמר אין ישיבה בעזרה אלא במקום מלכות בית דוד בלבד משמע דבאותו מקום היתה ישיבה לכל אדם ומינה דייק דכסאו היה נתון חוץ לעזרה מכלל דאף לעצמו אין ישיבה בעזרה ותו התם וכן הוא אומר וישב לפני ה' ולא כן א"ר הונא בשם רבי שמעון אין ישיבה למעלה שאין להם קפיצת רגל שנאמר ורגליהם רגל ישרה וכתיב שרפים עומדים ממעל לו וכתיב וכל צבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו למעלה אין ישיבה ודוד יושב אמר רבי אמי אף למלכי בית דוד אין להן ישיבה בעזרה מהו וישב לפני ה' שסמך עצמו לכותל ולמי היתה ישיבה בעזרה ובהיכל הוי אומר לב"ג שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא אם כן מהו וישב שישב עצמו בתפלה וקשה לר"י אם לב"ג היתה ישיבה א"כ מאי מקשה הכא והא אנן בב"ג קיימינן ותו קשיא מפ' שני דזבחים (דף יט:) דאמר התם כיצד קידש מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית ומקדש אמר לו הפלגת אי אפשר לעשות כן שפיר קאמר ליה אמר רב יוסף חבירו מסייעו מאי בינייהו עמידה מן הצד איכא בינייהו:

רש"י

וְכָל כָּךְ לָמָּה? לִפִי שֶׁאֵין עוֹנִין "אָמֵן" בַּמִּקְדָּשׁ. תָּנוּ רַבָּנָן: מִנַּיִן שֶׁאֵין עוֹנִין "אָמֵן" בַּמִּקְדָּשׁ? שֶׁנֶּאֱמַר: "קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם עַד הָעוֹלָם". וּמִנַּיִן שֶׁעַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, תְּהִלָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָרִוכוּ שֵׁם כְּבֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה" עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה תֵּן לוֹ תְּהִלָּה: **מתני'** בִּרְכוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל כֵּיצַד? חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן, וְהַסְּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא "אַחֲרֵי מוֹת" וְ"אַךְ בָּעָשׂוֹר", וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחִיקוֹ, וְאוֹמֵר: יָתֵר מִמַּה שֶׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם, כָּתוּב כָּאן. "וּבָעָשׂוֹר" שֶׁבְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא עַל פֶּה. וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת: עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה, וְעַל הַהוֹדָיָה, וְעַל מְחִילַת הָעָוֹן, וְעַל הַמִּקְדָּשׁ, וְעַל יִשְׂרָאֵל, וְעַל הַכֹּהֲנִים, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם, וְהַשְּׁאָר תְּפִלָּה. **גמ'** שָׁמַעְתָּ מִינָּהּ חוֹלְקִין כָּבוֹד לְתַלְמִיד בְּמְקוֹם הָרַב? אָמַר אַבָּיֵי: כּוּלָּהּ מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּכֹהֵן גָּדוֹל הוּא: וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא וְכוּ': "עוֹמֵד" מִכְּלָל דְּיוֹשֵׁב הוּא? וְהָאָמַר מָר: אֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵית דָּוִד בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה'" וַיֹּאמֶר מִי אָנֹכִי" וְגוֹ'. כְּדַאֲמַר רַב חִסְדָּא: בְּעֲזָרַת נָשִׁים, הָכָא נַמִּי בְּעֲזָרַת נָשִׁים. מֵיתִיבִי, וְהֵיכָן קוֹרִין בּוֹ? בָּעֲזָרָה. ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: בְּהַר הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר:

ויקרא

וְכָל כָּךְ לָמָּה. שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ אוֹמֵר אֶת שֶׁלְּשָׁתָן בְּרָכָה אַחַת: שֶׁאֵין עוֹנִין אָמֵן בַּמִּקְדָּשׁ. וְאֵין כָּאן בְּמָה לְהַפְסִיק: קוּמוּ וּבָרְכוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם. בְּסֵפֶר עֶזְרָא כְּתִיב, שֶׁכָּל בְּרָכָה שֶׁהָיוּ מְבָרְכִין בַּמִּקְדָּשׁ כָּךְ הָיוּ מְבָרְכִין, בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם לְמָגֵן אַבְרָהָם וְכֵן לְמַחֲיֵה הַמֵּתִים: וְיָרִוכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ. וּשְׁאָר הָעָם יַעֲנוּ בשכמל"ו, שֶׁהָעָם עוֹנִין לְהַלֵּל וּלְהוֹדוֹת: מַתְנִי'. בִּרְכוֹת כ"ג. בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְאַחַר שֶׁקָּלְטָה עֲבוֹדַת הַיּוֹם קוֹרֵא בַּתּוֹרָה כְּדַמְפָרַשׁ וְאָזֵיל, וּמְבָרֵךְ שְׁמוֹנֶה בְּרָכוֹת כִּדְרַבִּעִינוּ לְמֵימַר לְקַמָּן: חַזַּן הַכְּנֶסֶת. שַׁמָּשׁ הַכְּנֶסֶת שֶׁטָּרַח עִסְקֵי הַכְּנֶסֶת עָלָיו לְהַכְנִיס וּלְהוֹצִיא וּלְהַפְשִׁיט אֶת הַתֵּבָה וּלְהָכִין הַכֹּל: רֹאשׁ הַכְּנֶסֶת. עַל פִּיו נֶחְתָּכִין דִּבְרֵי הַכְּנֶסֶת, מִי יַפְטִיר בַּנְּבִיא מִי יִפְרוֹס עַל שְׁמַע מִי יֵרֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה: סְגָן. הַמּוּכָן תַּחַת כ"ג, שֶׁאִם יֶאֱרַע בּוֹ פְּסוּל תַּחְתָּיו: וְקוֹרֵא אַחֲרֵי מוֹת. שֶׁהוּא סֵדֶר יוֹם הַכִּפּוּרִים, וּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה לְחוּדָהּ קָאָמַר: וְאַךְ בָּעָשׂוֹר. פָּרָשַׁת שׂוֹר אוֹ כֶּשֶׂב הַסְמוּכָה הִיא לְאַחֲרֵי מוֹת, וְיָכוֹל לִגְלוֹל ס"ת לְשָׁם בְּעוֹד שֶׁהַתּוֹרֵגְמָן מִתְרַגֵּם מִקְרָא אַחֲרוֹן שֶׁל פָּרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת, וְאֵין כָּאן שְׁהוּת כְּדֵי שֶׁיַּפְסִיק מְתַרְגֵּם וְאֵין כָּאן גְּנַאי לַצִּבּוּר, וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה. וואע"פ שֶׁעֲדַיִן יִקְרָא בָּעָשׂוֹר שֶׁל חֻמַּשׁ הַפְקוּדִים, עַל פֶּה יִקְרָא אוֹתָהּ וְלֹא יִגְלֹל ס"ת לְשָׁם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָחוֹק וְיֵשׁ שֶׁהוּא שֶׁיַּפְסִיק מְתַרְגֵּם וְיִשְׁתּוֹק לְפָנֵיהֶם וְאֵין מַתְחִיל בְּפָסוּק אַחֵר וְאִיבָּא גְּנַאי: וְאוֹמֵר יָתֵר מִמַּה שֶׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם כָּתוּב כָּאן. אע"פ שֶׁאֲנִי עָתִיד לִקְרוֹת עוֹד פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית, אַל תִּדְמוּ לֵאמֹר שֶׁחֲסֵרָה הִיא מִן הַסֵּפֶר הַזֶּה וּלְכָךְ אֲנִי גּוֹלְלוֹ, דְּיוֹתֵר מִמַּה שֶׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם בְּעִנְיַן הַיּוֹם כָּתוּב בּוֹ. וּבַגְּמָרָא בְּעֵי כָּל כָּךְ לָמָּה, וּמְשַׁנְּיָן שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל סֵפֶר תּוֹרָה: עַל הַתּוֹרָה. בְּרָכָה שֶׁל אַחֲרֶיהָ, וְעַל הָעֲבוֹדָה רָצֵה, וְעַל הַהוֹדָאָה מוֹדִים, לְפִי שֶׁנִּגְמְרָה הָעֲבוֹדָה וְאֵין עֲבוֹדָה בְּלֹא הוֹדָאָה כִּדְאָמְרִי' בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה (קוֹ יח.) זוֹבֵחַ תּוֹדָה יַכְבְּדֶנְנִי, אַחַר זְבִיחָה הוֹדָאָה: וְעַל מְחִילַת הָעָוֹן. אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ, שֶׁחוֹטֵם מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ וְגוֹ': וְעַל הַמִּקְדָּשׁ. מִתְפַּלֵּל עַל הַמִּקְדָּשׁ וְחוֹתֵם בְּרָכוּךְ אֲשֶׁר בָּחַר בַּמִּקְדָּשׁ: וְעַל יִשְׂרָאֵל. מִתְפַּלֵּל עַל יִשְׂרָאֵל וְחוֹתֵם בְּרוּךְ הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, וְכֵן עַל יְרוּשָׁלַיִם, וּבְמַסֶּכֶת סוֹטָה יְרוּשַׁלְמִית מְפָרֵשׁ לָהּ: וְעַל שְׁאָר הַתְּפִלָּה. בְּגְמָרָא מְפָרֵשׁ לָהּ: **גמ'.** שְׁמַע מִנַּהּ. מִדְּקָתָנֵי חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת כו', וְאֵין חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לכ"ג אֶלָּא מְכַבֵּד אֶת רֹאשׁ הַכְּנֶסֶת בְּפְנֵי הַסְּגָן וּבְפְנֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת מְכַבֵּד הַסְּגָן בְּפְנֵי כ"ג, ש"מ חוֹלְקִין כָּבוֹד לְתַלְמִיד, תַּלְמִיד קָטָן חוֹלֵק כָּבוֹד לְתַלְמִיד גָּדוֹל מִמֶּנּוּ ואע"פ שֶׁהָרַב שָׁם וְאֵין גְּנַאי לָרַב, וּסְתָמָא כמ"ד חוֹלְקִין, דִּפְלוּגְתָּא הִיא בְּיֵשׁ נוֹחֲלִין גַּבֵּי בְּנוֹת צְלָפְחָד (כ"ב קיט:) : כֻּלָּהּ מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְכ"ג. וּלְעוֹלָם אֵין חוֹלְקִין, וְהָכָא כֻּלָּהּ מִשּׁוּם יְקָרָא דכ"ג הוּא, שֶׁמַּרְאִין אֶת מַעֲלוֹתָיו מַעֲלָה לְמַעְלָה מִמַּעֲלָה: אֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה. דְּאִין כִּבּוּד שָׁמַיִם בְּכָךְ, וַאֲפִי' מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת אֵין לָהֶם שָׁם יְשִׁיבָה דִּכְתִיב (יְחֶזְקֵאל ו) עוֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ, [קְרֻבַת] עַל חַד מִן קָאֲמִיָּא (קְיָיאוֹ ז) : אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵית דָּוִד. שֶׁחֵלֶק לָהֶם הַמָּקוֹם כָּבוֹד לְהַרְאוֹת שֶׁמַּלְכוּתוֹ שְׁלֵמָה: כְּדַאֲמַר רַב חִסְדָּא. לִקְמָן: בְּעֲזָרַת נָשִׁים. הָיוּ קוֹרִין בּוֹ, וְהִיא הָיְתָה חֹל כְּשִׁאָר הַר הַבַּיִת שֶׁלֹּא נִתְקַדֵּשׁ אֶלָּא מִן הַחוֹמָה וְלִפְנִים, וַאֲפִלּוּ חֵלֶל שַׁעַר נִקְנוֹר הָעוֹלֶה מֵעֲזָרַת נָשִׁים לְעֲזָרַת יִשְׂרָאֵל לֹא נִתְקַדֵּשׁ:

ויקרא

כתב

ביאורים למסכת סוטה דף מ עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מבררת הגמרא, **וְכָל כָּךְ לָמָּה** אומרים זאת כברכה אחת, ומבארת הגמרא, **לְפִי שֶׁאֵין עוֹנִין 'אָמֵן' בַּמִּקְדָּשׁ**, ואין שם במה להפסיק בין הברכות, וממילא זה נשמע כברכה אחת.

מביאה הגמרא ברייתא בענין זה, **תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן שֶׁאֵין עוֹנִין 'אָמֵן'** אחר הברכות **בַּמִּקְדָּשׁ**, אלא עונים 'ברוך שם כבוד מלכותו' וכו', **שֶׁנֶּאֱמַר בתפלת עזרא בבית שני, "קוּמוּ וּבָרְכוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם"** – שכל ברכה במקדש יש לסיים בתיבות אלו, כגון 'ברוך ה' אלוקי ישראל מן העולם ועד העולם מגן אברהם'. וממשיכה הברייתא, **וּמִנַּיִן שֶׁעַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה** שאומר השליח ציבור, אומר הציבור **תְּהִלָּה** – 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', **שֶׁנֶּאֱמַר** ['**וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ**'], היינו שעונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והמשך הפסוק, '**וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה**', בא ללמד, **שעַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה** שאומר השליח ציבור, **תֵּן לוֹ תְּהִלָּה** – יענו הציבור ברוך שם וכו'. ביום הכיפורים, לאחר שגומר הכהן גדול את עבודת היום, הוא קורא בתורה ומברך עליה שמונה ברכות, ומשנה זו מבארת את סדר קריאת הכהן הגדול וברכותיו.

משנה. שנינו לעיל שבְּרָכוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל אינן נאמרות אלא בלשון הקודש, ומבארת המשנה **כֵּיצַד** הוא סדר קריאתו וברכותיו. **חַזָּן** – שמש בית **הַכְּנֶסֶת** שהיה סמוך לעזרה בהר הבית, **נוֹטֵל** את **הַסֵּפֶר תּוֹרָה, וְנוֹתְנָהּ לוֹ לְרֹאשׁ** בית **הַכְּנֶסֶת** החשוב ממנו, שעל פיו נחתכים כל עניני בית הכנסת, **וְרֹאשׁ** בית **הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לְסַגָּן** של הכהן גדול, **וְהַסְּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל** היושב שם **עוֹמֵד** ממקומו **וּמְקַבֵּל** את הספר תורה. **וְקוֹרֵא** הכהן גדול את הפרשה הראשונה שב**אַחֲרֵי מוֹת**, שמבארת את סדר עבודת יום הכיפורים, **וְ'אַךְ בֶּעָשׂוֹר'** – וכמו כן קורא את 'אך בעשור' שבפרשת אמור, מתוך הספר תורה, שמבואר שם דיני יום הכיפורים, **וְגוֹלֵל אֶת** ספר **הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ וְאוֹמֵר** לנמצאים שם 'למרות שאני עתיד לקרות פרשה נוספת בעל פה, אין זה משום שאינה כתובה כאן, אלא **יָתֵר מִמַּה שֶּׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם כָּתוּב כָּאן**', ואומר כן כדי שלא יוציאו לעז על ספר התורה, ויאמרו שהוא קורא בעל פה משום שחסר בספר תורה. **וְ'בֶעָשׂוֹר' שֶׁבְּחוּמָשׁ הַפְּקוּדִים** – שכתוב בספר במדבר **קוֹרֵא** הכהן גדול **בַּעַל פֶּה**, משום שפרשה זו רחוקה היא, ולא יספיק לגלול עד אליה בשעה שמתרגמים הפסוק, וזהו גנאי לציבור להמתין בשתיקה עד שיגלול לשם.

וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ – על הקריאה **שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת**, מברך **עַל הַתּוֹרָה** ברכת של אחריה, היינו 'אשר נתן לנו תורת אמת', **וְעַל הָעֲבוֹדָה** שנגמרה מברך ברכת 'רצה', **וְעַל הַהוֹדָיָה** מברך ברכת 'מודים', **וְעַל מְחִילַת הָעָוֹן** מברך 'אתה בחרתנו וגו' ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח לעוונותינו וגו'', **וְעַל הַמִּקְדָּשׁ** מתפלל וחותם 'אשר בחר במקדש', **וְעַל יִשְׂרָאֵל** מתפלל וחותם 'הבוחר בעמו ישראל', **וְעַל הַכֹּהֲנִים** מתפלל ומברך 'הבוחר בכהנים', **וְעַל יְרוּשָׁלַיִם** מתפלל ומברך 'הבוחר בירושלים', ומברך ברכה נוספת שנקראת **וְהַשְּׁאָר תְּפִלָּה.**

גמרא. שנינו במשנה, שחזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנו לסגן, והסגן נותנו לכהן גדול, ונמצא שחזן הכנסת מכבד את ראש הכנסת בפני הסגן והכהן הגדול הגדולים ממנו, וראש הכנסת מכבד את הסגן בפני הכהן גדול הגדול ממנו, ולכאורה **שָׁמְעַתְּ מִינָּהּ**, שהמשנה סתמה כדעה **שחוֹלְקִין כָּבוֹד לְתַלְמִיד בִּמְקוֹם הָרַב** – שמותר לתלמיד קטן לחלוק כבוד לתלמיד גדול בפני הרב, ואין בכך גנאי לרב. **אָמַר אַבָּיֵי** שיש לדחות, שבאמת אסור לחלוק כבוד לתלמיד בפני הרב, אך במשנתנו אין המטרה לכבד את ראש הכנסת והסגן, אלא משנתינו **כּוּלָּהּ מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּכֹהֵן גָּדוֹל הוּא**, שרוצים להראות כבודו שיש כמה מעלות מתחתיו.

שנינו במשנה, **וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא וְכוּ'**. מקשה הגמרא, שמהלשון **'עוֹמֵד'** יש לדקדק, **מִכְּלָל דְּיוֹשֵׁב הוּא** לפני שעמד, **וְהָאָמַר מַר** שמפני כבוד השכינה אין לשבת בעזרה, **וְאֵין** היתר **יְשִׁיבָה בַּעֲזָרָה, אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵית דָּוִד בִּלְבָד**, שחלק להם הכתוב כבוד להראות שמלכותם שלימה, **שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה'** בעזרה, **וַיֹּאמֶר מִי אָנֹכִי וְגוֹ'"**. מתרצת הגמרא, **כִּדְאָמַר רַב חִסְדָּא** על קושיית הגמרא בהמשך, שיש להעמיד שהקריאה היתה **בְּעֲזָרַת נָשִׁים**, שלא התקדשה בקדושת העזרה ודינה כשאר הר הבית, ומותר לשבת שם, **הָכָא נַמִּי** יש להעמיד שהקריאה היתה **בְּעֲזָרַת נָשִׁים.**

מֵיתִיבִי, ששנינו ברייתא שביררה **וְהֵיכָן קוֹרִין בּוֹ** – בספר תורה את פרשת המלך, והוא הדין כהן גדול ביום הכיפורים. וביארה, שלדעת חכמים הקריאה היתה **בַּעֲזָרָה**, ואילו **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר**, שבְּהַר **הַבַּיִת** היו קוראים בו, **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי קריאת התורה שקרא עזרא בראש השנה, שעזרא הוציא ספר תורה

המשך ביאור למס' סוטה ליום ארבעים ואחד לעומר עמ' א

רַחֲמָנָא רק 'מִקֵּץ שבע שנים', **הֲוָה אֲמִינָא נִימְנוּ** שבע שנים **מֵהַשְּׁתָּא** – משנת הארבעים לצאתם ממצרים, שהיא שעת הציווי, ואז יקראו בפרשת המלך, **וְאַף עַל גַּב דְּלָא מִתְרַמֵּי** השנה השביעית **בַּשְּׁמִיטָּה**, שהרי לא מנו שמיטות אלא לאחר ארבע עשרה שנה משנכנסו לארץ, ולכן **כָּתַב רַחֲמָנָא** 'שְׁמִיטָּה' לחדש שקריאה זו תלויה בשנת השמיטה, **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** 'שְׁמִיטָּה' **הֲוָה אֲמִינָא** שקוראים **בְּסוֹף הַשְּׁמִיטָּה**, לפני ראש השנה של השנה השמינית, שהרי 'מקץ שבע שנים' משמע בסוף שנה, ולכן **כָּתַב רַחֲמָנָא 'בְּמוֹעֵד'** לחדש שזה במועד שאחר השמיטה. **וְאִי כָּתַב** הפסוק רק **'בְּמוֹעֵד' הֲוָה אֲמִינָא** שהקריאה היא **מֵרֵישׁ שַׁתָּא** – בראש השנה, שאף הוא נקרא 'מועד', ולכן **כָּתַב רַחֲמָנָא** 'בְּחַג הַסּוּכּוֹת', **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק 'בְּחַג הַסּוּכּוֹת' **הֲוָה אֲמִינָא** שיכול לקרוא **אֲפִילּוּ בְּיוֹם טוֹב אַחֲרוֹן** של סוכות, **כָּתַב רַחֲמָנָא** התיבות **'בְּכוֹא כָּל יִשְׂרָאֵל'**, והיינו

המשך ביאור למס' סוטה ליום ארבעים ושנים לעומר עמ' א

יוֹחֵי, שהתורה מרמזת להם בדברי הכהן דבר נוסף, והוא, **שֶׁאָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל** הבאים להילחם בגויים, **אֲפִילּוּ לֹא קִיְּימְתֶּם אֶלָּא** מצוה זו של **קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית** שהיא קבלת מלכות שמים ועול מצוות, **אִי אַתֶּם נִמְסָרִין בְּיָדָם**, שעל ידי שהשכינה שורה עימכם, אתם נוצחים.

שנינו במשנה שהכהן אומר לעם, **'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ כוּ'.** מבארת הגמרא את סדר דברי הכהן, לפי מהלך היציאה למלחמה והמלחמה עצמה. **תָּנוּ רַבָּנָן, פְּעָמִים מְדַבֵּר עִמָּם** הכהן עם הלוחמים, **אַחַת בַּסֵּפֶר** – כשיוצאים מגבול הארץ, לפני תחילת המערכה, **וְאַחַת בַּמִּלְחָמָה** – בתחילת המלחמה. **בַּסֵּפֶר** לפני המלחמה, **מַה הוּא אוֹמֵר** ללוחמים,

ביאורים למסכת סוטה דף מא עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

"וַיִּקְרָא כוֹ לִפְנֵי הָרְחוֹב אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר הַמַּיִם". בכל אופן רואים שלפי חכמים קראו בעזרה. ועל קושיה זו אָמַר רַב חִסְדָּא שיש ליישב, שכוונת הברייתא שקוראים בְּעֲזֶרֶת נָשִׁים.

שנינו במשנה וְקוֹרֵא הכהן גדול בפרשיות 'אַחֲרֵי מוֹת' וְ'אַךְ בֶּעָשׂוֹר'. מקשה הגמרא וּרְמִינְהִי, ששנינו שמְדַלְּגִין בְּנָבִיא – מותר למפטיר בנביא לדלג מפרשה לפרשה, וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה מפרשה לפרשה, ואיך כאן מדלג הכהן גדול מפרשת 'אחרי מות' לפרשת 'אך בעשור'. אָמַר אַבָּיֵי שקושיה זו לֹא קַשְׁיָא, משום שכָּאן ששנינו שאין מדלגים בתורה, מדובר בדילוג גדול שהוא בִּכְדֵי שֶׁיִּפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן מלתרגם, וזהו גנאי לציבור שישתקו וימתינו לקורא, ואילו כָּאן במשנתינו מדובר בדילוג קטן שהוא בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן מלתרגם, שתוך כדי התרגום של הפסוק האחרון של פרשת 'אחרי מות' גולל הכהן גדול לפרשת 'אך בעשור', ומיד כשגומר המתרגם ממשיך הכהן גדול בפרשה החדשה, ובאופן זה אין גנאי לציבור ומותר לדלג.

מקשה הגמרא, וְהָא עֲלָהּ – על המשנה שם קָתָנֵי בברייתא, מְדַלְּגִין בְּנָבִיא וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה, וְעַד כַּמָּה מְדַלְּגִין בנביא, עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן, ומשמע מִכְּלָל הדברים דְּבַתּוֹרָה כְּלָל וּכְלָל לֹא מדלגים. אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, לֹא קַשְׁיָא משום שיש ליישב באופן אחר, שבמשנה כָּאן מדלג הכהן גדול מפרשה לפרשה בְּעִנְיָן אֶחָד, ששתי הפרשיות בענין יום הכיפורים, ובאופן זה מותר לדלג כשאין בדילוג כדי שיפסוק התורגמן, וּכָאן – בברייתא שמבואר שאסור לדלג בתורה כלל, ובנביא מותר לדלג בכדי שלא יפסוק התורגמן, מדובר בְּשְׁנֵי עִנְיָנִין – שמדלג מענין לענין אחר, שאין הלב שנמשך לשמוע דבר אחד, ממהר לצאת ממנו לשמוע ולהבין ענין אחר. ובקריאת התורה שנועדה ללמד לעם את מצוות התורה, חששו שלא יבין השומע פסוק אחד ויצא מכך קלקול שיעבור עליו ולא יקיימו, ולכן אסרו לדלג מענין לענין ואפילו אם אין בכך כדי שיפסיק התורגמן, אך בנביא שאין חשש זה מותר לדלג מענין לענין אם אין בו כדי שיפסוק התורגמן. וְהָתַנְיָא כתירוץ זה, מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה מפרשה לפרשה דווקא בְּעִנְיָן אֶחָד, וּבְנָבִיא מותר לדלג אפילו בְּשְׁנֵי עִנְיָנִין, וְכָאן וְכָאן – בתורה ובנביא מותר רק בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. וְאֵין מְדַלְּגִין מִנָּבִיא לְנָבִיא, משום שזה מבלבל דעת השומעים יותר מדאי, וּבְנָבִיא שֶׁל שְׁנֵים עָשָׂר מְדַלְּגִין מנביא לנביא, וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג למפרע מִסּוֹף הַסֵּפֶר לִתְחִילָּתוֹ.

שנינו במשנה וְגוֹלֵל הכהן גדול אֶת הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ ואומר 'יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן', ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה כו'. מבארת הגמרא, וְכָל כָּךְ לָמָּה הוצרך לומר כן, כדי שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל סֵפֶר תּוֹרָה, שלא יאמרו שפרשה זו שהוא קורא בעל פה אינה כתובה בספר תורה, והוא ספר משובש.

שנינו במשנה וּבְעָשׂוֹר שֶׁבְּחוֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא הכהן גדול בעל פֶּה. שואלת הגמרא, מדוע הוצרך לקרוא בעל פה, וְלִיקְרֵיהּ – שיגלול לַסֵּפֶר תורה לפרשה זו, וְלִיקְרֵי מתוך הכתב. אָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, שאינו יכול לגלול הספר תורה, לְפִי שֶׁאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר תּוֹרָה בְּצִבּוּר מפני כבוד הציבור. שואלת הגמרא, וְלֵיתֵי סֵפֶר תּוֹרָה אַחֲרִינָא שגלול בפרשת 'בעשור', וְלִיקְרֵי בו מתוך הכתב, שבאופן זה אינו צריך לגלול הספר בציבור. רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר ליישב, שאין להוציא ספר תורה אחר מִשּׁוּם חשש פְּגָמוֹ שֶׁל ספר תורה רִאשׁוֹן, שלא יאמרו שנמצא פסול בראשון ולכן הוציאו ספר תורה אחר. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר ליישב, שאין להוציא ספר תורה אחר, לְפִי שֶׁאֵין מְבָרְכִין בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה – משום שהכהן גדול יצטרך לברך גם על הספר תורה השני, וזו ברכה שאינה צריכה.

מקשה הגמרא על תירוצו של רב הונא, וּמִי חָיְישִׁינַן לִפְגָמָא – שאם יוציאו שני ספרי תורה, יאמרו שהספר הראשון פסול הוא, וְהָאָמַר רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא, רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מֵבִיא שָׁלֹשׁ ספרי תּוֹרוֹת, וְקוֹרֵא בַּאֲחַת מהן מַעֲנְיָנֵיהוּ שֶׁל יוֹם – פרשת השבוע, וְאַחַת מהן קורא בה פרשה שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְאַחַת מהן קורא בה בְּשֶׁל חֲנוּכָּה, ומוכח מכך שאין חוששים שיוציאו לעז על הספר תורה הראשון. מיישבת הגמרא, ששם קוראים תְּלָתָא נַבְרֵי בִּתְלָתָא סִיפְרֵי, וכל אחד קורא בספר תורה אחר, ובאופן זה לֵיכָּא פְּגָמָא לספר תורה הראשון, אך כאן שקורא חַד נַבְרָא בִּתְרֵי סִיפְרֵי, ואינו קורא בספר הקודם, אִיכָּא חשש פְּגָמָא לספר תורה הראשון.

שנינו במשנה וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת כו'. תָּנוּ רַבָּנַן לבאר ברכותיו של הכהן גדול, [מְבָרְכִין] עַל הַתּוֹרָה 'אשר נתן לנו תורת אמת', כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת לאחר קריאת התורה, וְעַל הָעֲבוֹדָה מברך 'רצה', וְעַל הַהוֹדָאָה מברך 'מודים', וְעַל מְחִילַת עָוֹן מברך 'אתה בחרתנו וכו' ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח לעוונותינו', וברכות אלו מברך כְּתִיקָּנָן – כפי נוסחתם הרגילה. ומתפלל עַל הַמִּקְדָּשׁ כְּפִנֵּי עַצְמוֹ, וחותם 'אשר בחר במקדש', וְעַל הַכֹּהֲנִים מתפלל כְּפִנֵּי עַצְמָן, וחותם 'הבוחר בכהנים', וְעַל יִשְׂרָאֵל מתפלל כְּפִנֵּי עַצְמָן, וחותם 'הבוחר בעמו ישראל', וְעַל יְרוּשָׁלַיִם מתפלל כְּפִנֵּי עַצְמָהּ, וחותם 'הבוחר בירושלים'.

שנינו במשנה שהכהן גדול מברך ברכה נוספת שנקראת 'וְהַשְּׁאָר תְּפִלָּה'. תָּנוּ רַבָּנַן, על מה ששנינו במשנה 'הַשְּׁאָר תְּפִלָּה' מבארת הברייתא שהוא ברכה אחת שיש בה, 'תְּחִנָּה רְנָה וּבַקָּשָׁה שֶׁעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לִיוָּשַׁע', וְחוֹתֵם בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'. ממשיכה הברייתא, שמִכָּאן וְאֵילָךְ – לאחר שגמר הכהן גדול לקרוא הפרשה וברכותיה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מהנמצאים שם מֵבִיא סֵפֶר תּוֹרָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ לעזרה וְקוֹרֵא בּוֹ, וְכָל כָּךְ לָמָּה עושים כן, כְּדֵי לְהַרְאוֹת חָזוּתוֹ – יופיו של ספר תורה לָרַבִּים.

משנה. פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ, ששנינו לעיל שנאמרת דווקא בלשון הקודש, כֵּיצַד הוא סדר וזמן אמירתה. בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג, בְּשְׁמִינִי – בשנה השמינית שהיא בְּמוֹצָאֵי השנה הַשְּׁבִיעִית, עוֹשִׂין לוֹ למלך בִּימָה שֶׁל עֵץ בַּעֲזָרָה, וְהוּא יוֹשֵׁב עָלֶיהָ. וקריאה זו היא מן התורה שֶׁנֶּאֱמַר "מִקֵּץ" – לאחר שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד וגו' תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם" וגו'.

חַזָּן – שמש בית הַכְּנֶסֶת שהיה סמוך לעזרה בהר הבית, נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לְרֹאשׁ בית הַכְּנֶסֶת החשוב ממנו, וְרֹאשׁ בית הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן של הכהן גדול החשוב ממנו, וַהֲסְגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל נוֹתְנָהּ לַמֶּלֶךְ, וַהֲמֶלֶךְ עוֹמֵד ממקומו וּמְקַבֵּל הספר תורה, וְקוֹרֵא כשהוא יוֹשֵׁב. מספרת המשנה שאַגְרִיפָּס הַמֶּלֶךְ עָמַד מישיבתו וְקִבֵּל הספר תורה, וְקָרָא כשהוא עוֹמֵד משום כבוד התורה, וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים על כך. וּכְשֶׁהִגִּיעַ בקריאתו לְ"לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי" זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת, משום שמקרא זה פוסל אותו מהמלכות, שהרי היה מזרעו של הורדוס שהיה עבד. אָמְרוּ לוֹ הנוכחים שם, 'אַל תִּתְיָרֵא אַגְרִיפָּס שנדיח אותך מהמלכות, שמתוך שאמך מישראל אָחֵינוּ אַתָּה, אָחֵינוּ אַתָּה'.

וְקוֹרֵא המלך מִתְּחִילַּת ספר 'אֵלֶּה הַדְּבָרִים' עַד 'שְׁמַע ישראל וגו'', שבפרשת 'ואתחנן', וּ'שְׁמַע' – וקורא פרשת 'שמע' כדי שיקבלו עליהם עול מלכות שמים, ומדלג עד פרשת 'וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ' שבפרשת עקב, כדי שיקבלו עליהם עול מצוות. ומדלג וקורא פרשת 'עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר' שבפרשת ראה, ומשם מדלג וקורא פרשת 'כִּי תְכַלֶּה לַעֲשֵׂר' שבפרשת כי תבא, וקורא פרשיות אלו משום שהוא זמן אסיף, ומזהירם לתת מתנות עניים ולהפריש תרומות ומעשרות. וחוזר לאחוריו וקורא וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ – 'אשימה עלי מלך' שבפרשת שופטים. ומדלג וקורא וּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת שבפרשת כי תבא, כדי שיקבלו עליהם בריתות של עול תורה, עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה.

וכל שמונת הַבְּרָכוֹת שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מְבָרֵךְ אוֹתָן לאחר קריאתו ביום הכיפורים, גם הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ אוֹתָן לאחר קריאתו, אֶלָּא שֶׁנּוֹתֵן – שמברך ברכה שֶׁל רְגָלִים – 'מקדש ישראל והזמנים', תַּחַת – במקום ברכת מְחִילַּת הָעָוֹן שמברך הכהן גדול ביום הכיפורים.

גמרא. שנינו במשנה שקריאת המלך היא 'בשמיני', ובפשטות הכוונה לשמיני עצרת, ומקשה הגמרא בְּשִׁמִינִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – הרי מבואר שהיה זה במוצאי יום טוב הראשון של חג הסוכות. ומיישבת, אֵימָא 'בַּשְּׁמִינִית' – בשנה השמינית.

כתוב בתורה "מקץ שבע שנים, במועד שנת השמטה בחג הסוכות, בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר, תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם". שואלת הגמרא, וְכָל הָנֵי סימנים של מועד הקריאה לָמָּה לִי. ומבארת, שכל הלשונות צְרִיכֵי, דְּאִי כָּתַב

המשך בעמוד פא

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף מא עמוד א

"וַיִּקְרָא בוֹ לִפְנֵי הָרְחוֹב אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר הַמַּיִם". אָמַר רַב חִסְדָּא: בְּעֶזְרַת נָשִׁים: וְקוֹרֵא "אַחֲרֵי מוֹת" וְ"אַךְ בֶּעָשׂוֹר": וּרְמִינְהִי, מְדַלְּגִין בַּנָּבִיא וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה? אָמַר אַבַּיֵי: לָא קַשְׁיָא. כָּאן, בִּכְדֵי שֶׁיִּפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. כָּאן, בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. וְהָא עֲלָהּ קָתָנֵי: מְדַלְּגִין בַּנָּבִיא וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה, וְעַד כַּמָּה מְדַלְּגִין? עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. מִכְּלָל דְּבַתּוֹרָה כְּלָל כְּלָל לֹא?! אֶלָּא אָמַר אַבַּיֵי: לָא קַשְׁיָא. כָּאן, בְּעִנְיָן אֶחָד. כָּאן, בִּשְׁנֵי עִנְיָינִין. וְהָתַנְיָא: מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה בְּעִנְיָן אֶחָד, וּבַנָּבִיא בִּשְׁנֵי עִנְיָינִין. וְכָאן וְכָאן בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. וְאֵין מְדַלְּגִין מִנָּבִיא לְנָבִיא, וּבְנָבִיא שֶׁל שְׁנֵים עָשָׂר מְדַלְּגִין, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג מִסּוֹף הַסֵּפֶר לִתְחִילָּתוֹ: וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ כוּ': וְכָל כָּךְ לָמָּה? שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל סֵפֶר תּוֹרָה: "וּבֶעָשׂוֹר שֶׁבְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא עַל פֶּה": וְלִיכְרְכֵיהּ לַסֵּפֶר וְלִיקְרֵי? אָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לְפִי שֶׁאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר תּוֹרָה בְּצִבּוּר. וְלֵיתֵי סֵפֶר תּוֹרָה אַחֲרִינָא וְלִיקְרֵי? רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר: מִשּׁוּם פְּגָמוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, ר' שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: לְפִי שֶׁאֵין מְבָרְכִין בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה. וּמִי חָיְישִׁינַן לִפְגָמָא? וְהָאָמַר ר' יִצְחָק נַפָּחָא: רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת מֵבִיא שָׁלֹשׁ תּוֹרוֹת, וְקוֹרֵא אַחַת מֵעִנְיָינוֹ שֶׁל יוֹם, וְאַחַת שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְאַחַת בְּשֶׁל חֲנוּכָּה. תְּלָתָא גַּבְרֵי בִּתְלָתָא סִיפְרֵי, לֵיכָּא פְּגָמָא. חַד גַּבְרָא בִּתְרֵי סִיפְרֵי, אִיכָּא פְּגָמָא: "וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת" כוּ': תָּנוּ רַבָּנָן: [מְבָרְכִין] עַל הַתּוֹרָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין בְּבֵית כְּנֶסֶת. וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַהוֹדָאָה וְעַל מְחִילַת עָוֹן, כְּתִיקְנָן. עַל הַמִּקְדָּשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל הַכֹּהֲנִים בִּפְנֵי עַצְמָן, עַל יִשְׂרָאֵל בִּפְנֵי עַצְמָן, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם בִּפְנֵי עַצְמָהּ: "וְהַשְּׁאָר תְּפִלָּה": תָּנוּ רַבָּנָן, הַשְּׁאָר תְּפִלָּה: "תְּחִנָּה רִנָּה וּבַקָּשָׁה שֶׁעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לִיוָּושַׁע". וְחוֹתֵם בְּ"שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה". מִכָּאן וְאֵילָךְ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵבִיא סֵפֶר תּוֹרָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ וְקוֹרֵא בוֹ. וְכָל כָּךְ לָמָּה? כְּדֵי לְהַרְאוֹת חֲזוּתוֹ לָרַבִּים: **מתני'** פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ, כֵּיצַד? מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג, בַּשְּׁמִינִי, בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, עוֹשִׂין לוֹ בִּימָה שֶׁל עֵץ בָּעֲזָרָה, וְהוּא יוֹשֵׁב עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד". חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן, וְהַסְּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל נוֹתְנָהּ לַמֶּלֶךְ. וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמְקַבֵּל, וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב. אַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ עָמַד וְקִבֵּל וְקָרָא עוֹמֵד, וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים. וּכְשֶׁהִגִּיעַ לְ"לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי" זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת, אָמְרוּ לוֹ אַל תִּתְיָרֵא אַגְרִיפַּס, אָחִינוּ אַתָּה, אָחִינוּ אַתָּה, אָחִינוּ אַתָּה!. וְקוֹרֵא מִתְּחִילַּת "אֵלֶּה הַדְּבָרִים" עַד "שְׁמַע", וּ"שְׁמַע" "וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ" "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר", "כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר", וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ וּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה. בְּרָכוֹת שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מְבָרֵךְ אוֹתָן, הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ אוֹתָן, אֶלָּא שֶׁנּוֹתֵן שֶׁל רְגָלִים תַּחַת מְחִילַת הֶעָוֹן: **גמ'** בַּשְּׁמִינִי, סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֵימָא: בַּשְּׁמִינִית. וְכָל הָנֵי, לָמָּה לִי? צְרִיכִי, דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "מִקֵּץ" הֲוָה אָמִינָא נִימְנוּ מֵהָשְׁתָּא, וְאַף עַל גַּב דְּלָא מִתְרַמֵּי בַּשְּׁמִיטָּה, כָּתַב רַחֲמָנָא "שְׁמִיטָּה". וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "שְׁמִיטָּה" הֲוָה אָמִינָא בְּסוֹף שְׁמִיטָּה, כָּתַב רַחֲמָנָא "בְּמֹעֵד". וְאִי כָּתַב "בְּמֹעֵד" הֲוָה אָמִינָא מֵרֵישׁ שַׁתָּא, כָּתַב רַחֲמָנָא "בְּחַג הַסֻּכּוֹת". וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "בְּחַג הַסֻּכּוֹת" הֲוָה אָמִינָא אֲפִילּוּ יוֹם טוֹב אַחֲרוֹן, כָּתַב רַחֲמָנָא "בְּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל"

מאתחלתא

רש"י

וַיִּקְרָא כוּ'. בְּסֵפֶר עֶזְרָא כְּתִיב. קָתָנֵי מִיהָא לְרַבָּנָן בָּעֲזָרָה הָיוּ קוֹרְאִים: **מַתְנִי' בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן הוּא.** שֶׁפָּרָשַׁת שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב קְרוֹבָה לְפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת, וְלֹא גָּמַר הַתּוּרְגְּמָן לְתַרְגֵּם עַד שֶׁזֶּה רוֹאֶה אַךְ בֶּעָשׂוֹר וּמַתְחִיל כְּשֶׁמַּפְסִיק זֶה: **וְעַד כַּמָּה מְדַלְּגִין.** בַּנָּבִיא: **כָּאן בְּעִנְיָן אֶחָד.** מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה, כְּגוֹן מַתְנִי' דְּתַרְוַיְיהוּ בְּעִנְיָנָא דיה"כ נִינְהוּ, הִלְכָּךְ מְדַלְּגִין בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק. וּבָרַיְיתָא דְּקָתָנֵי דַּאֲפִי' בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק תּוּרְגְּמָן אֵין מְדַלְּגִין – בִּשְׁנֵי עִנְיָנִין, שֶׁזֶּה בְּעִנְיַן יוֹם הַכִּפּוּרִים וְזֶה בְּצַו אֶת אַהֲרֹן אוֹ בְּפָרָשָׁה אַחֶרֶת, שֶׁאֵין הַלֵּב שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ אַחַר עִנְיָן אֶחָד מְמַהֵר לָצֵאת מִמֶּנּוּ לִשְׁמוֹעַ וּלְהָבִין דִּבְרֵי עִנְיָן אַחֵר. הִלְכָּךְ תּוֹרָה שֶׁהַמִּצְוֹת תְּלוּיוֹת בָּהּ וּמַשְׁמִיעִין אוֹתָהּ לַצִּבּוּר, וּפָסוּק אֶחָד שֶׁלֹּא יָבִין בּוֹ הוּא שׁוֹכְחוֹ וְעוֹבֵר עָלָיו וְאֵינוֹ מְקַיְּמוֹ וּבָאָה חוּרְבָּה עַל כָּךְ, לָכֵן אֵין מְדַלְּגִין מֵעִנְיָן לְעִנְיָן וַאֲפִלּוּ אֵין הַתּוּרְגְּמָן מַפְסִיק, אֲבָל בַּנָּבִיא שַׁפִּיר דָּמֵי: **וְהָתַנְיָא.** בְּנִיחוּתָא: **וּבַנָּבִיא בִּשְׁנֵי עִנְיָנִין.** וְכָל שֶׁכֵּן בְּעִנְיָן אֶחָד: **וּבְנָבִיא שֶׁל שְׁנֵים עָשָׂר מְדַלְּגִין.** מִנְּבוּאָה לַחֲבֶרְתָּהּ, דִּכְלֵיהּ חַד סִפְרָא הוּא: **מִסּוֹף הַסֵּפֶר לִתְחִלָּתוֹ** לְמַפְרֵעַ: **וְכָל כָּךְ לָמָּה.** לוֹ לוֹמַר לָהֶם: **שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז.** שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ פָּרָשָׁה שֶׁהוּא קוֹרֵא עַל פֶּה אֵינָהּ כְּתוּבָה בּוֹ וְסֵפֶר מְשֻׁבָּשׁ הוּא: **מִשּׁוּם פְּגָמוֹ.** שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה רִאשׁוֹן, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ מָצָא בוֹ פְּסוּל: **בְּעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם.** פָּרָשָׁה שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת לְפִי סֵדֶר פָּרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה: **ת"ר הַשְּׁאָר תְּפִלָּה.** זוֹ הִיא שֶׁיֵּשׁ בְּרָכָה אַחַת וּבוֹ תְּפִלָּה תְּחִנָּה רִנָּה וּבַקָּשָׁה שֶׁעַמְּךָ כוּ': **מִכָּאן וְאֵילָךְ.** לְאַחַר שֶׁגָּמַר כֹּהֵן גָּדוֹל לִקְרוֹא פָּרָשָׁה בְּבִרְכוֹתֶיהָ, כָּל אֶחָד מִן הַצִּבּוּר מֵבִיא סֵפֶר תּוֹרָה מִבֵּיתוֹ לָעֲזָרָה, דְּקָסָבַר אֵין עֵרוּב וְהוֹצָאָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, אִי נַמִּי יְרוּשָׁלַיִם דַּלְתוֹתֶיהָ נְעוּלוֹת בַּלַּיְלָה וּמְעָרְבִין אֶת כֻּלָּהּ: **לְהַרְאוֹת חֲזוּתוֹ.** שֶׁל ס"ת וְנוֹיוֹ, דְּאָמַר מָר (נָזִיר דַּף ב:) זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ הִתְנָאֶה לְפָנָיו בְּמִצְוֹת בס"ת נָאֶה בְּצִיצִית נָאָה: **מַתְנִי'. בַּשְּׁמִינִי.** בִּגְמָרָא פָּרִיךְ בַּשְּׁמִינִי ס"ד, הָא אָמַרְתְּ בְּמוֹצָאֵי יו"ט הָרִאשׁוֹן, וּמְשַׁנִּינַן אֵימָא בַּשְּׁמִינִית בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית בְּסֻכּוֹת שֶׁבִּתְחִלַּת שָׁנָה שְׁמִינִית: **בִּימָה.** אלמבר"א: **שֶׁנֶּאֱמַר מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים.** בְּסוֹף שֶׁבַע שָׁנִים, וְאוֹתָהּ קְרִיָּה עַל יַד מֶלֶךְ הִיא, כִּדְתַנְיָא בְּסִפְרִי בְּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ, אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת, אֵין קוֹרִין בְּיוֹם הַקָּהֵל אֶלָּא בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה: **וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב.** וְקוֹרֵא בִּישִׁיבָה: **אַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ.** מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הָיָה מִזַּרְעוֹ שֶׁל הוֹרְדוֹס, וְהוּא שֶׁנֶּחֱרַב בהמ"ק בְּיָמָיו: **זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת.** שֶׁהַמִּקְרָא הַזֶּה פּוֹסְלוֹ מִן הַמַּלְכוּת: **אָחִינוּ אַתָּה.** שֶׁאִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל: **וְקוֹרֵא מִתְּחִלַּת אֵלֶּה הַדְּבָרִים עַד שְׁמַע.** שֶׁבְּוָאֶתְחַנַּן: **וּשְׁמַע וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ.** ע"י דִּלּוּג, וּמִשָּׁם מְדַלֵּג לְעַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר, וּמִשָּׁם מְדַלֵּג וְקוֹרֵא כִּי תְכַלֶּה לְעַשֵּׂר וּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת, וּמִשָּׁם חוֹזֵר לְמַפְרֵעַ וְקוֹרֵא אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ. שְׁמַע קַבָּלַת מַלְכוּת שָׁמַיִם, וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ קַבָּלַת עוֹל מִצְוֹת כִּדְאָמַר בְּפ' שְׁנֵי דִבְרָכוֹת (דַּף יג.), וְכֵן בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת קַבָּלַת בְּרִיתוֹת שֶׁל תּוֹרָה, וּמַשְׁמִיעַ לָרַבִּים עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר מִפְּנֵי שֶׁהוּא זְמַן אָסִיף וּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים וְהַפְרָשַׁת תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת. ואע"פ שֶׁפָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ מַפְסֶקֶת בֵּין עַשֵּׂר לְכִי תְכַלֶּה, קוֹרֵא אֶת אֵלֶּה יַחַד שֶׁלֹּא לְהַפְסִיק בְּמַעַשְׂרוֹת, ואח"כ קוֹרֵא פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ. וְאִי מִשּׁוּם דְּיֵשׁ כָּאן דִּלּוּג בַּתּוֹרָה בִּכְדֵי (שֶׁלֹּא) יַפְסִיק הַתּוּרְגְּמָן, אֵין לַמֶּלֶךְ תּוּרְגְּמָן וְאֵין מְתַרְגְּמִין אַחֲרָיו: **בְּרָכוֹת שֶׁכ"ג מְבָרֵךְ.** ביוה"כ אַחַר מִקְרָא פָּרָשָׁה כִּדְאַמְרָן (יוֹמָא סח.) מְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמוֹנֶה בְּרָכוֹת: **הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ.** אַחַר קְרִיאָתוֹ: **שֶׁל רְגָלִים.** מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים מְבָרֵךְ תַּחַת בְּרָכוֹת שֶׁל מְחִילַת הֶעָוֹן שביו"כ: **גמ'. צְרִיכֵי.** כָּל הַסִּימָנִין הַלָּלוּ מִקֵּץ שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וּבְמוֹעֵד: **נִימְנוּהוּ מֵהָשְׁתָּא.** מִשְּׁנַת אַרְבָּעִים וָהָלְאָה, שֶׁבְּעַרְבוֹת מוֹאָב נֶאֶמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ ואע"ג דְּלָא מִתְרְמֵי בִּשְׁמִטָּה, שֶׁלֹּא מָנוּ שְׁמִטִּין עַד לְאַחַר שֶׁבַע שֶׁכִּבְּשׁוּ וְשֶׁבַע שֶׁחִלְּקוּ כִּדְאָמְרִי' (בְּקִדּוּשִׁין) (דַּף מ:) [עֲרָכִין] (דַּף יב:) : **בְּסוֹף שְׁמִטָּה.** קֹדֶם ר"ה שֶׁל שְׁמִינִית, דְּהָא מִקֵּץ שֶׁבַע בְּסוֹף שָׁנָה מַשְׁמַע: **מֵרֵישׁ שַׁתָּא.** שֶׁכֻּלָּן נִקְרָאוּ מוֹעֵד כִּדְכְתִיב (וַיִּקְרָא כג) אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' וְקַחֲשִׁיב נַמִּי ר"ה:

מאימת

תוספות

כתב רחמנא בחג הסוכות. תימה השתא דכתיב בחג הסוכות במועד למה לי ועוד לא ליכתוב אלא מקץ שבע שנים שנת השמיטה בבא כל ישראל ליראות ואנא ידענא דלאו היינו מר"ה דאז אינם באים ליראות וי"ל אם כן הוה אמינא בחג המצות להכי איצטריך בחג הסוכות מיהו במועד לא הוה צריך ונראה דלהכי איצטריך משום דבבא כל ישראל ליראות משמע מאתחלתא דמועד ביום ראשון קמ"ל במועד דמשמע בתוך המועד ואהני בבא כל ישראל דמשמע מאתחלתא דמועד לא ביום ב' או ביום ג' אלא במוצאי יו"ט הראשון אבל פי' רש"י תמוה דפי' דמהאי טעמא ביום טוב ראשון לא דתיקון בימה אינה דוחה יו"ט כיון דגזירת הכתוב לקרות מאתחלתא דמועד יקראו בלא בימה מנלן דבימה מעכבת להכי מסתבר כדפי' ונראה דהיו בונין הבימה מעי"ט בנין של פרקים ובחולו של מועד לא היו עושין שום בנין אלא מקימין אותה ומחברין הפרקים יחד ואם לא בנו אותה מערב יו"ט נראה דבניינה לא היה דוחה אפילו חולו של מועד:

מצוה

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף מא עמוד ב

תוספות

מצוה שאני. והכי פרכינן נמי בפרק כ"ג בסנהדרין (דף יט:) גבי מלך דתנן לא חולץ ולא חולצין לאשתו רבי יהודה אומר אם רצה לחלוץ וליבם זכור לטוב איני והאמר רב אשי וכו' ומשני מצוה שאני וקשיא לר"י אמאי לא הכי בפרק שני דכתובות (דף יז.) מעבירין את המת מלפני כלה וזה וזה לפני מלך ישראל אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר לפני הכלה ושבחוהו חכמים וקא פריך מכלל דשפיר עבד והאמר רב אשי וכו' ומשני פרשת דרכים הוה ואמאי לא משני מצוה שאני ותו איכא למיתמה והא ההיא גופיה דרב אשי מיירי במקום מצוה דמעיקרא אמרי' אפי' למ"ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול ומותיב ליה מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק שהיו מסובין בבית המשתה בנו של ר"ג ברבי והיה ר"ג עומד ומשקה עליהן וכו' אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב אשי אפי' למ"ד נשיא שמחל על כבודו דהיינו רבי יהושע שקבל הכוס מרבן גמליאל וכן רבי (אלעזר בר) צדוק מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול משמע אפילו במקום מצוה דומיא דנשיא כההוא מעשה דרבן גמליאל שהיה סעודת מצוה ומחל על כבודו בשביל כבוד חכמים אורחין שהיו מסובין בסעודתו דמייתי עליה דאברהם אבינו והוא עומד עליהם אלמא דאפי' במקום מצוה אמר רב אשי אין כבודו מחול ונראה לתרץ דדוקא הכא שייך למימר מצוה שאני דמוחל על כבודו משום כבוד התורה שהוא כבוד השכינה וכן ההיא דפרק כהן גדול (סנהדרין יט:) דחולץ או מיבם מוחל על כבודו כדי לקיים מצות מלך עולמים ומראה בעצמו שאימת שכינה עליו אבל ההיא דכתובות (דף יז.) ופ"ק דקידושין (דף לב:) שמוחל על כבודו כדי לחלוק כבוד לבשר ודם כגון לבלה ות"ח בזה גזירת הכתוב הוא שאינו מוחל אפי' במקום מצוה שהרי מצות כיבוד עצמו שהן צריכין לעשות בו למלך כבוד גדולה ממצות כיבוד שחייב המלך לנהוג בהו שהרי גם עליהן אמרה תורה שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ולא אימתך עליו נמצא דמה שהמלך מכבדו ליכא מצוה: **אותו** היום נתחייבו שונאי ישראל כלייה. ירושלמי תני רבי חנינא ברבי גמליאל אומר הרבה חללים נפלו באותו יום שהחניפו לו ודבר תמוה לומר אם היה ראוי מפני [מדין] התורה כיון דאמו היתה מישראל אלא משום דזילא מילתא כמו שפירש"י שיתחייבו על חנופה מועטת כזאת עונש גדול ופירש ר"י אע"ג דאמר בפרק מצות חליצה (יבמות קב.) ובפרק החולץ (שם מה:) גבי רב מרי דמנייה רבא אפורסי דבבל וגבי אושפיזכניה דרב אדא בר אהבה אם היתמה אמו מישראל מקרב אחיך קרינן ביה (קדושין דף עו:) היינו דוקא גבי נשיאות ושררות בעלמא דלינהג שררות במתא דדרשינן שום תשים עליך מלך מקרב אחיך מדסמך משימות למקרב אחיך ש"מ דבעינן בהו מקרב אחיך קצת כגון אמו מישראל אבל מלך חזר ושנה עליו מקרב אחיך תשים עליך מלך דקפיד קרא גבי מלך עד שיהא ממש מקרב ממוצע מאביו ואמו מישראל ווו היתה החנופה שמלך בזרוע שלא כדין תורה והודו לו והחזיקו בכך נהי שלא יוכלו למחות היה להן לשתוק ולא להחזיקו וזהו עונש החנופה בדבר עבירה שמחניף לחבירו מחמת יראתו מפניו ואינו חושש על יראת הקב"ה ועושה עין שלמעלה כאילו אינה רואה בירושלמי דעשרה יוחסין בגמרא אין בודקין מן המזבח כתיב שום תשים עליך מלך אין לי אלא מלך מנין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינין ומכין ברצועות ת"ל מקרב אחיך תשים עליך מלך כל שתשימוהו עליך לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך:

כל המחניף לחבירו. יש לפרש שלא במקום סכנה אבל במקום סכנה מותר כי ההיא דפרק ארבעה נדרים (דף כב.) עולא אזל לארעא דישראל לוו בהדיה תרי בני חוזאי קם חד שחטיה לחבריה אמר ליה לעולא יאות עבדי אמר ליה אין ופרע לו בית השחיטה כי אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה דלמא ח"ו אחזקית ידי עוברי עבירה א"ל רבי יוחנן נפשך הצלתה:

רש"י

מֵאַתְחַלְתָּא דְמוֹעֵד: וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת: שְׁמָעַתְּ מִינָּהּ, חוֹלְקִין כָּבוֹד לְתַלְמִיד בִּמְקוֹם הָרַב? אָמַר אַבָּיֵי: כּוּלָּהּ מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּמֶלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב. אַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ עָמַד וְקִיבֵּל וְקָרָא עוֹמֵד: עוֹמֵד מִכְּלָל דְּיוֹשֵׁב וְהָאָמַר מָר: אֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵית דָּוִד לְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר" וְגוֹ'? כְּדַאֲמַר רַב חִסְדָּא: בְּעֲזָרַת נָשִׁים, הָכָא נַמִּי בְּעֲזָרַת נָשִׁים: וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים: שִׁבְּחוּהוּ, מִכְּלָל דְּשַׁפִּיר עָבַד? הָאָמַר רַב אַשִׁי: אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר נָשִׂיא שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מָחוּל, מֶלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ! מִצְוָה שָׁאנֵי: וּכְשֶׁהֵגִיעַ לְ"לֹא תוּכַל לָתֵת": תָּנָא מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי נָתָן: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְחַיְּבוּ שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל כְּלָיָה, שֶׁהֶחֱנִיפוּ לוֹ לְאַגְרִיפַּס. אָמַר ר' שִׁמְעוֹן בֶּן חַלַּפְתָּא: מִיּוֹם שֶׁגָּבַר אֲגַרּוּפָּה שֶׁל חֲנוּפָּה, נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין, וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים, וְאֵין אָדָם יָכוֹל לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ "מַעֲשֵׂי גְדוֹלִים מִמַּעֲשֶׂיךָ". דָּרַשׁ ר' יְהוּדָה בַּר מַעַרְבָא וְאִיתֵימָא ר' שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי: מוּתָּר לְהַחֲנִיף לָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִקְרָא עוֹד לְנָבָל נָדִיב וּלְכִילַי לֹא יֵאָמֵר שׁוֹעַ", מִכְּלָל דְּבָעוֹלָם הַזֶּה שָׁרֵי. ר' שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, מֵהָכָא: "הֲרֹאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתְּרַצְּנִי". וּפְלִיגָא דְּרַבִּי לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי לֵוִי: מָשָׁל שֶׁל יַעֲקֹב וְעֵשָׂו, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאָדָם שֶׁזִּימֵּן אֶת חֲבֵרוֹ וְהִכִּיר בּוֹ שֶׁמְּבַקֵּשׁ לְהוֹרְגוֹ, אָמַר לוֹ: טַעַם תַּכְשִׁיל זֶה שֶׁאֲנִי טוֹעֵם כְּתַכְשִׁיל שֶׁטָּעַמְתִּי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ. אָמַר: יָדַע לֵיהּ מַלְכָּא, מִיסְתַּפֵּי וְלָא קָטֵיל לֵיהּ: אָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה מֵבִיא אַף לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחַנְפֵי לֵב יָשִׂימוּ אָף" וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִשְׁוַּע כִּי אֲסָרֶם". סימן א"ף עוב"ר גיהנ"ם ביד"ו ניד"ה גול"ה: וְאָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה, אֲפִילּוּ עוֹבְרִין שֶׁבְּמַעֵי אִמָּן מְקַלְּלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֹמֵר לָרָשָׁע צַדִּיק אַתָּה יִקְּבֻהוּ עַמִּים יִזְעֲמוּהוּ לְאֻמִּים", וְאֵין "קוֹב" אֶלָּא קְלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא קֹבֹה אֵל", וְאֵין "לְאוֹם" אֶלָּא עוֹבְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר "וּלְאֹם מִלְּאֹם יֵאָמֵץ". וְאָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה נוֹפֵל בַּגֵּיהִנָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע" וְגוֹ', מַה כְּתִיב אַחֲרָיו "לָכֵן כָּאֲכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ וַחֲשַׁשׁ לְהָבָה יִרְפָּה". וְאָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל הַמַּחֲנִיף לַחֲבֵרוֹ סוֹף נוֹפֵל בְּיָדוֹ, וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיַד בָּנָיו, וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיַד בָּנָיו נוֹפֵל בְּיַד בֶּן בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה ה' יָקֵם ה' אֶת דְּבָרֶיךָ", וּכְתִיב: "ויהי

מַאֵימַת דְּמַתְחִיל מוֹעֵד. וּמִיהוּ בִּירוּשְׁלְמִי לֹא, שֶׁאֵין תִּקּוּן הַבִּימָה דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת וְלָא יוֹ"ט, וּמֵאֵתְמוֹל נַמִּי לֹא עֲבַדִּינַן לֵהּ דְּדַחְקָא לֵהּ עֲזָרָה, וְהַאי טַעְמָא מְפָרֵשׁ בְּגַמ' יְרוּשַׁלְמִי (פ"ח) בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה, דְּקָתָנֵי הַקָּהָל מֵאַחֲרֵין כְּשֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, וְקָאָמַר מִפְּנֵי הַבִּימָה, וְנַעֲבֵדֵהּ מֵאֵתְמוֹל דְּדַחְקָא לֵהּ עֲזָרָה אנקוברי"ר בְּלַע"ז: לְמַלְכֵי בֵית דָּוִד. אֲבָל לֹא לְמַלְכֵי בֵּית חַשְׁמוֹנַאי: אֲפִי' לְמַאן דְּאָמַר. בְּקִדּוּשִׁין בפ"ק (קף לב:): אַגְרוּפָּה. כּוֹחָה שֶׁל חֲנוּפָּה, דאע"ג דְּאִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל אֵין רָאוּי לְמַלְכוּת דְּעֶבֶד הָיָה וְזִילָא מִלְּתָא: נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין. שֶׁהֶחֱנִיפוּ הַדַּיָּנִין אֶת בַּעֲלֵי הַדִּין: וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים. שֶׁהַגְּדוֹלִים רָאוּ עוֹבְרֵי עֲבֵרָה וְלֹא מִחוּ בְּיָדָם מִפְּנֵי חֲנוּפָּה: וְאֵין אָדָם שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ מַעֲשֵׂי גְדוֹלִים מִמַّעֲשֶׂיךָ. שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא מִחוּ בְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה לְמֵדוּ הַדּוֹרוֹת אֶת מַעֲשֵׂיהֶם וְנִמְצָא כֻּלָּן עוֹבְרִין: לְכִילַי. לְשׁוֹן כְּלִתָּה נַפְשִׁי (קהלים קיט:), שֶׁמִּתְאַוָּה לִשְׁתּוֹת יֵין תְּדִיר: וּפְלִיגָא. הָא דְּרִישׁ לָקִישׁ דְּאָמַר לְהַחֲנִיפוֹ לְעֵשָׂו נִתְכַּוֵּן לוֹמַר לוֹ רָאִיתִי פָּנֶיךָ כִּרְאוֹת פְּנֵי וגו', פְּלִיגָא אַדְּרַבִּי לֵוִי דְּאָמַר לֹא לְהַחֲנִיפוֹ נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְאַיֵּם עָלָיו וּלְהוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא רָגִיל לִרְאוֹת מַלְאָכִים: לֹא יִשְׁוַּע כִּי אֲסָרֶם. בְּשֶׁיְּבוֹאוּ עֲלֵיהֶם יִסּוּרִין לֹא יוֹעִילֵם שַׁוְעָה: וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ לַחֲנַנְיָה הַנָּבִיא. שֶׁאָמַר נְבוּאַת שֶׁקֶר עַל גְּלוּת יְכָנְיָה וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁגָּלוּ עִמּוֹ, בְּעוֹד שְׁנָתַיִם יָמִים אֲנִי מְשִׁיבָם אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, אָמַן כֵּן יַעֲשֶׂה ה', חֲנוּפָּה הִיא זוֹ שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר בְּהֲדֵיא שֶׁקֶר אַתָּה נִבָּא: ויהי

הדרן עלך אלו נאמרין

ביאורים למסכת סוטה דף מא עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מַאַתְחִלְתָּא דְּמוֹעֵד – מתחילת חג הסוכות.

שנינו במשנה וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת. מעירה הגמרא, שלכאורה שָׁמְעַתְּ מִינַּהּ שמשנתינו סתמה כדעה שחוֹלְקִין כָּבוֹד לַתַּלְמִיד בִּמְקוֹם הָרַב, ואין בכך פחיתות כבוד לרב, שהרי כאן חולקים כבוד לראש הכנסת בפני המלך. אָמַר אַבָּיֵי שאין להוכיח זאת מכאן, משום שטעם משנתינו כּוּלָּהּ הוא מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּמֶלֶךְ, להראות שיש כמה שררות מתחתיו, ובאופן זה הכל מודים שחולקים כבוד לתלמיד במקום הרב.

שנינו במשנה וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב, אַגְרִיפָּס הַמֶּלֶךְ עָמַד וְקִיבֵּל, וְקָרָא עוֹמֵד. מקשה הגמרא, שמזה שכתוב ׳וקרא עומד׳, מִכְּלָל הדברים משמע דְּיוֹשֵׁב היה לפני כן, וְהָאָמַר מַר, שאין היתר יְשִׁיבָה בַּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד בִּלְבָד, משום שחלק להם הכתוב כבוד להראות שמלכותם שלימה, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה׳ וַיֹּאמֶר״ וְגו׳, ואיך ישב אגריפס שהיה ממלכי בית חשמונאי בעזרה. מתרצת הגמרא, כְּדְאָמַר רַב חִסְדָּא על קושיה דומה, שהקריאה היתה בְּעֲזֵרַת נָשִׁים שמותר לשבת בה, הָכָא נַמִּי יש ליישב שהקריאה היתה בְּעֲזֵרַת נָשִׁים.

שנינו במשנה, שאגריפס המלך קרא בעמידה וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים על כך. מקשה הגמרא, שמזה שכתוב שִׁבְּחוּהוּ מִכְּלָל הדברים עולה דְּשַׁפִּיר עָבֵד בכך שקרא בעמידה, וְהָאָמַר רַב אַשִּׁי, שאֲפִילּוּ לְמָאן דְּאָמַר שנָשִׂיא בישראל שֶׁמַּחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מָחוּל, מֶלֶךְ שֶׁמַּחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל, שֶׁנֶּאֱמַר ״שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ״ ומהיתור שכתוב פעמיים ׳שום׳ ו׳תשים׳, יש ללמוד שֶׁתְּהֵא אִימָתוֹ עָלֶיךָ, ואם מוחל על כבודו אין אימתו עלינו. מתרצת הגמרא, מִצְוָה שַׁאנִי – אגריפס מחל על כבודו לצורך מצוה, ובאופן זה כבודו מחול.

שנינו במשנה, וּכְשֶׁהִגִּיעַ אגריפס לְ״לֹא תוּכַל לָתֵת עליך איש נכרי״, זלגו עיניו דמעות, אמרו לו, ׳אל תתירא אגריפס, אחינו אתה, אחינו אתה׳. תָּנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי נָתָן, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שאמרו לו כן, נִתְחַיְּבוּ שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל כְּלָיָה, משום שֶׁהֶחֱנִיפוּ לוֹ לְאַגְרִיפָּס, שלמרות שאמו היתה מישראל, לא היה ראוי למלוך על ישראל, משום שהיה עבד, וזהו גנאי לישראל שעבד ימלוך עליהם.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חַלַּפְתָּא, מִיּוֹם שֶׁנָּבַר אַגְרוֹפָּהּ – כוחה שֶׁל חֲנוּפָּה – שהחניפו לאגריפס, נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין – שהדיינים החניפו לבעלי הדינים, וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים - שהצדיקים ראו עוברי עבירות ולא מחו בידם מפני החנופה, ומתוך כך למדו הדורות את מעשי הרשעים, וְאֵין אָדָם יָכוֹל לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ ׳מַעֲשַׂי גְּדוֹלִים מִמַּעֲשֶׂיךָ׳, שמתוך שלא מחו ברשעים הכל למדו ממעשיהם, ונעשו כולם עוברי עבירה.

דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר מַעַרְבָא, וְאִיתֵימָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי, מוּתָּר לְהַחֲנִיף לְרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר שלעתיד לבוא ״לֹא יִקָּרֵא עוֹד לְנָבָל – הנותן רק מה שחייב ובעין רעה נָדִיב – הנותן בעין יפה, וּלְכִילַי – רמאי חורש רעות לֹא יֵאָמֵר שהוא שׁוֹעַ – אדון נדיב שהכל פונים אליו״, ויש לדייק מִכְּלָל הדברים, דְּבָעוֹלָם הַזֶּה שָׁרֵי להחניף לרשעים, ורק לעתיד לבוא יהיה אסור להחניף להם. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, שהמקור לכך שמותר להחניף לרשעים הוא מֵהָכָא, שיעקב אבינו החניף לעשיו ואמר לו, ״כי על כן ראיתי פניך כִּרְאוֹת פְּנֵי אֱלֹהִים, וַתִּרְצֵנִי״.

וּפְלִיגָא דְּרַבִּי לֵוִי – ביאורו של רבי שמעון בן לקיש בפסוק, נחלק על ביאורו של רבי לוי, שיעקב אבינו לא החניף כלל לעשיו, אלא בא לאיים עליו. דְּאָמַר רַבִּי לֵוִי, מָשָׁל שֶׁל יַעֲקֹב וְעֵשָׂו בפסוק זה לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְאָדָם שֶׁזִּימֵּן אֶת חֲבֵירוֹ, וְהִכִּיר חבירו בּוֹ – במזמין, שֶׁמְּבַקֵּשׁ לְהוֹרְגוֹ, אָמַר לוֹ האורח למזמין, ׳טַעַם תַּבְשִׁיל זֶה שֶׁאֲנִי טוֹעֵם, כְּתַבְשִׁיל שֶׁטָּעַמְתִּי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ׳, אָמַר המזמין לעצמו, ׳מסתבר שאדם זה שטעם מתבשיל המלך, יָדַע לֵיהּ מַלְכָּא – המלך מכירו וחבירו׳, ומתוך כך מִיסְתְּפֵי – חושש הרוצח וְלֹא קָטֵיל לֵיהּ. ואף כאן יעקב אבינו איים על עשיו ורמז לו שהוא רגיל לראות מלאכים שעוזרים לו.

הגמרא מביאה כמה מימרות של רבי אלעזר, בגנות החנופה. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֵׁיֵשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה, מֵבִיא אַף – כעס לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְחַנְפֵי לֵב יָשִׂימוּ אָף׳. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ של החנף נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק ׳לֹא יְשַׁוְּעוּ – לא תתקבל שועתם, כִּי אֲסָרָם – כאשר יבואו עליהם יסורים׳.

(סִימָן למאמרי רבי אלעזר בעניני חנופה, א"ף עו"ב"ר, גי"הנ"ם בי"ד"ו, ניד"ה גו"ל"ה). וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֵׁיֵשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה, אֲפִילּוּ עוֹבְרִין שֶׁבְּמַעֵי אִמָּן מְקַלְּלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ״אוֹמֵר לָרָשָׁע צַדִּיק אָתָּה, יְקֻבּוּהוּ עַמִּים, יִזְעֲמוּהוּ לְאֻמִּים״, וְאֵין ביאור ׳קוֹב׳ המוזכר בפסוק אֶלָּא לשון קְלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר בפרשת בלעם, ״מה אקוב, לֹא קַבֹּה אֵל״ – כיצד אקללם, וה׳ לא קללם. וְאֵין ׳לְאוֹם׳ אֶלָּא עוֹבְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר על יעקב ועשיו כשהיו בבטן אמם ״וּלְאוֹם מִלְּאוֹם יֶאֱמָץ״.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֵׁיֵשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה נוֹפֵל בַּגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר ״הוֹי לחנפים, הָאֹמְרִים לָרַע – לאדם רע שהוא טוֹב, וְלַטּוֹב רָע וְגו׳״, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו בעונשם, ״לָכֵן כָּאֱכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ, וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה יִרְפָּה וְגו׳״, הרי שנופלים באש הגיהנם.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל הַמַּחֲנִיף לַחֲבֵירוֹ בסוֹף נוֹפֵל בְּיָדוֹ של הרשע שהחניף לו, וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיָדוֹ נוֹפֵל בְּיַד בָּנָיו, וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיַד בָּנָיו נוֹפֵל בְּיַד בֶּן בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא״ לֲחַנַנְיָה שהתנבא נבואת שקר, שבעוד שנתיים ישובו יכניה וכלי המקדש מגלותם, ״אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה ה׳, יָקֵם ה׳ אֶת דְּבָרֶיךָ״, והיתה זו חנופה משום שהיה לו לומר בפירוש ׳שקר אתה דובר׳, וּכְתִיב, שלאחר כמה ימים יצא ירמיה מירושלים לארץ בנימין, לחלוק נחלה שנפלה לו שם,

---

המשך ביאור למס' סוטה ליום ארבעים ושנים לעומר עמ' ב

תַּלְמוּד לוֹמַר המשך הפסוק ׳בּוּלָּם גִּבּוֹרִים׳ שגם היו גיבורים. וְחַד אָמַר, שהטעם שנקט המקרא לשון ׳אשפתו׳, הוא כדי לרמז שבְּשָׁעָה שֶׁעוֹשִׂין צוֹרְכֵיהֶן מתוך שאוכלים הרבה מחמת גבורתם עוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת ערימות רבות שֶׁל זֶבֶל מצרכיהם. ללמדך שגיבורים הם. וְשָׁמָא תֹּאמַר שאינם גיבורים, וריבוי הזבל הוא מִפְּנֵי שֶׁחוֹלֵי מְעַיִים הֵם ואינו מחמת גבורה, תַּלְמוּד לוֹמַר המשך הפסוק ׳כּוּלָּם גִּבּוֹרִים׳.

ומקושיית הגמרא יש להוכיח דבר אחר, אָמַר רַב מָרִי, שְׁמַע מִינַּהּ ממה שאמרה הגמרא שמא ריבוי הזבל הוא מפני שחולי מעים הם, הָאי מַאן דְּנָפֵיש זִיבְלֵיהּ – אדם אשר צרכיו מרובים, דבר זה מעיד שחוֹלֵי מְעַיִים הוּא – שהוא חולה מעיים. ומוסיפה הגמרא לְמַאי נַפְקָא מִינַּהּ – מה תועיל לו ידיעתו שהוא חולה מעיים, ענה הגמרא, כדי שלִיטְרַח בְּנַפְשֵׁיהּ ויבקש תרופה למחלתו, טרם תחמיר מאד.

עוד מצינו שנחלקו בביאור הפסוק ׳דְּאָנָה בְלֶב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה׳, שרַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי נחלקו מה כוונת הפסוק, וכיצד יפתור את דאגתו. חַד אָמַר שהדרך לפתור את הדאגה, הוא על ידי שיַשְׁחֶנָּה מִדַּעְתּוֹ – שיסיח דעתו הימנה. וְחַד אָמַר שהדרך להיפטר מהדאגה, היא על ידי שיְשִׂיחֶנָּה לַאֲחֵרִים וחבירו יתן לו עצה על דאגתו.

שנינו במשנה, וְאַתֶּם היוצאים למלחמה אִי אַתֶּם כֵּן אלא מובטח לכם נצחונכם, ״כי ה׳ אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם״ זה מחנה ארון כּוֹ׳. שואלת הגמרא, וְכָל כָּךְ לָמָה – מפני מה נקטה התורה את הלשון ׳כי ה׳ וכו׳ הולך עמכם׳, בלשון הליכה, ולא נאמר ׳כי ה׳ אלקיכם עמכם׳. עונה הגמרא, מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם וְכָל כִּינּוּיָו לוחות הברית, שבהם כתוב את שם ה׳ ואת הכינוי ׳אלוקיך׳ היו

ביאורים למסכת סוטה דף מב עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

"וַיְהִי הוּא בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן, וְשָׁם בַּעַל פְּקִידוּת – ממונה שלא יצאו מהעיר אל הכשדים, וּשְׁמוֹ יִרְאִיָּה בֶּן שֶׁלֶמְיָה בֶּן חֲנַנְיָה נביא השקר, וַיִּתְפֹּשׂ אֶת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר אֶל הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נוֹפֵל להיות עמהם, וַיֹּאמֶר (לוֹ) יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר אתה דובר, אֵינֶנִּי נוֹפֵל אֶל [ועל] הַכַּשְׂדִּים וְגוֹ'". וּכְתִיב "וַיִּתְפֹּשׂ יִרְאִיָּה בִּירְמְיָהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל הַשָּׂרִים, ויקצפו השרים על ירמיהו, והכו אותו ונתנו אותו בית הָאֲסוּר בית יהונתן הסופר, כי אותו עשו לבית הכלא", הרי שירמיהו נפל בידי נכדו של חנניה נביא השקר, שהחניף לו.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל עֵדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲנוּפָה – שאינם מוכיחים זה את זה, מְאוּסָה כְּנִדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי עֵדַת חָנֵף גַּלְמוּד", ו'גלמוד' הוא מלשון נדה, שֶׁכֵּן בְּכַרְכֵּי הַיָּם קוֹרִין לְנִדָּה 'גַּלְמוּדָה'. מבררת הגמרא, מַאי פירוש 'גַּלְמוּדָה', ומדוע נדה נקראת כן. ומבארת, ש'גלמודה' היא מלשון גְּמוּלָה דא מַבַּעְלָהּ – מובדלת זו מבעלה. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל עֵדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲנוּפָה לַסּוֹף גּוֹלָה, ודבר זה נלמד בגזירה שוה מהתיבה 'גלמוד', כְּתִיב הָכָא לגבי עדה שיש בה חנופה "כִּי עֵדַת חָנֵף גַּלְמוּד", וּכְתִיב הָתָם לגבי גלות "וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד לִי אֵת אֵלֶּה, וַאֲנִי שַׁכּוּלָה וְגַלְמוּדָה גּוֹלָה וְסוֹרָה וְגוֹ'".

אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, אַרְבַּע כִּיתּוֹת של רשעים אֵין מְקַבְּלוֹת פְּנֵי שְׁכִינָה, כַּת לֵיצִים וְכַת חֲנֵיפִים, וְכַת שַׁקְרָנִים וְכַת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע. והמקור לכך שכַּת לֵיצִים אינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב שהקדוש ברוך הוא "מָשַׁךְ יָדוֹ מלהיות אֶת לוֹצְצִים". והמקור לכַּת חֲנֵיפִים שאינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב "כִּי לֹא לְפָנָיו חָנֵף יָבוֹא". והמקור לכַּת שַׁקְרָנִים שאינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב שאמר הקדוש ברוך הוא "דּוֹבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי". והמקור לכַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע שאינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב "כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה, לֹא יְגוּרְךָ רָע" ופירוש הפסוק הוא, לא חפץ רשע אתה משום שצַדִּיק אַתָּה ה', לכן לֹא יָגוּר בְּמִגּוּרְךָ – עמך רָע, ופרשה זו מדברת בבעלי לשון הרע, כפי שכתוב בהמשך 'כי אין בפיהו נכונה' וכו'.

הדרן עלך אלו נאמרין

משוח מלחמה פרק שמיני

פרק זה, עוסק במהלכה של מלחמת ישראל עם הגויים, והמשנה שלפנינו, עוסקת בדברי הכהן משוח המלחמה לעורכי המלחמה, בעת צאתם מגבול הארץ. כמו שנאמר "והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם, ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם". והמשנה תבאר את הפסוקים.

משנה. הכהן אשר נבחר לתפקיד מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, שעליו לצוות את העם בעת יציאתם למלחמה, בְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר את דברי החיזוק אֶל הָעָם הלוחמים, בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ הָיָה מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר, 'וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה' בצאתכם את גבול הארץ, 'וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן' לומר את דבריו. ומבארת המשנה, 'הכהן' זֶה כֹּהֵן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה אשר נמשח במיוחד לתפקיד זה. ומה שנאמר בפסוק 'וְדִבֶּר אֶל הָעָם', זה דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.

"וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' אתם קרבים היום למלחמה עַל אויביכם" מבארת המשנה, 'על אויביכם' הגויים וְלֹא עַל אַחֵיכֶם היהודים. שמלחמה זו אינה לֹא כמלחמת שבט יְהוּדָה עַל שבט שִׁמְעוֹן הסמוך לו בגבולו, וְלֹא כמלחמת שבט שִׁמְעוֹן עַל שבט בִּנְיָמִין הסמוך לו בגבולו, שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם של אחיכם, יְרַחֲמוּ עֲלֵיכֶם. וּכְמַה שֶׁנֶּאֱמַר במלחמת פקח בן רמליהו מלך ישראל עם אחז מלך יהודה, "וַיָּקוּמוּ הָאֲנָשִׁים מבני אפרים אֲשֶׁר נִקְבוּ בְשֵׁמוֹת קודם לכן, וַיַּחֲזִיקוּ כַּשֵּׂכְיָה ששבו במלחמתם עימהם, לדאוג לצרכיהם ולמחסורם, וְכָל מַעֲרוֹמֵיהֶם – כל מי שלא היו לו בגדים ללבוש, הִלְבִּישׁוּ אותו מִן הַשָּׁלָל מן המלחמה, וַיַּלְבִּישׁוּם גם מבגדיהם שלהם, וַיַּנְעִילוּם – נתנו להם מנעלים, וַיַּאֲכִילוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסָכוּם בשמן, וַיַּנְהֲלוּם – הנהיגו ונשאו בַּחֲמוֹרִים לְכָל כּוֹשֵׁל – את החלשים שלא יכלו ללכת, וַיְבִיאוּם אל יְרִיחוֹ שהיתה נקראת עִיר הַתְּמָרִים, אֵצֶל אַחֵיהֶם בני יהודה, וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן וְגוֹ'", הרי שאחיכם בני ישראל מרחמים ונוהגים בחמלה באחיהם שבויי המלחמה.

אבל אתם, 'עַל אוֹיְבֵיכֶם' הגויים אַתֶּם הוֹלְכִים למלחמה, שֶׁאִם תנוצחו על ידיהם וּתִפָּלוּ בְּיָדָם בשבי, אֵין מְרַחֲמִין עֲלֵיכֶם אלא ינהגו בכם באכזריות מרובה, לפיכך אתם מוזהרים, 'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְגוֹ' ממאורעות המלחמה.

ומפרטת המשנה את ארבעת האזהרות שהשמיעו ללוחמים, 'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם' – שלא ישבר לבבכם מִפְּנֵי צְהֲלַת – צעקת הסוּסִים שהם עושים כדי להפחידכם ולהטיל מורך בלבבכם, וְצִיְּחָצוֹחַ – השחזת הַחֲרָבוֹת וכלי המלחמה. 'אַל תִּירְאוּ' – אל יפול מורך ופחד בלבבכם, מִפְּנֵי הֲנָפַת תְּרִיסִין – הקשת מגיניהם, וְשִׁפְעַת הַקַּלְגַּסִּין – ריבוי חילות המלחמה. 'אַל תַּחְפְּזוּ' – אל תמהרו להימלט מִקּוֹל תקיעת הַקְּרָנוֹת שהם תוקעים בהם כדי להפחידכם. 'אַל תַּעֲרֹצוּ' – אל תפחדו ותשברו, מִפְּנֵי קוֹל הַצְּוָחוֹת אשר הם משמיעים כדי להפחידכם.

ועליכם לזכור 'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ עִמָּכֶם', ואל תבטחו בגבורתכם כמו הגויים, שהֵם בָּאִין ובטוחים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם, וְאַתֶּם בָּאִים ובטוחים בְּנִצְחוֹנוֹ ובכוחו שֶׁל מָקוֹם, ועליכם להשיב ליבכם אליו ולבטוח בישועתו. שהרי הַפְּלִשְׁתִּים אשר נלחמו בישראל, בָּאוּ ובטוחים היו בְּנִצְחוֹנוֹ ובכוחו שֶׁל גָּלְיָת הפלישתי, וּמָה הָיָה סוֹפוֹ, לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב על ידי דוד, וְנָפְלוּ עִמּוֹ רבים מבני עמו, בידי יהודה וישראל, וכן מצינו בִּבְנֵי עַמּוֹן אשר בָּאוּ ובטחו בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שוֹבָךְ שר צבאו של הדרעזר מלך ארם, מָה הָיָה סוֹפוֹ של שובך, לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב בידי דוד וחילותיו, וְנָפְלוּ עִמּוֹ רבים מבני עמו. וְאַתֶּם בני ישראל, אִי אַתֶּם כֵּן – אין הנהגתכם ומחשבתכם כהגויים, 'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם וְגוֹ'" זֶה מַחֲנֵה הָאָרוֹן – מחנה ישראל, שנושאים עימם הארון ששברי לוחות מונחים בתוכו, והוא מסייע להם במלחמתם והם נוצחים.

גמרא. שנינו במשנה, 'ודבר אל העם' בלשון הקודש. מבררת הגמרא מַאי קָאָמַר, כיצד נדרש מהפסוק שהכהן חייב לדבר בלשון הקודש, מבארת הגמרא הָכִי קָאָמַר, שֶׁנֶּאֱמַר בפרשת משוח מלחמה 'וְדִבֶּר', וּלְהַלָּן במעמד הר סיני הוא אוֹמֵר, "מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל", ודורשים 'דיבור דיבור' גזירה שוה, מַה לְּהַלָּן במעמד הר סיני, אמר משה את דבריו בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, שהרי עשרת הדברות נאמרו בלשון הקודש, אַף כָּאן המשוח מלחמה מדבר בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.

במשנה מבואר, שדווקא משוח המלחמה אומר את דברי החיזוק לעם, מביאה הגמרא את המקור לכך. תָּנוּ רַבָּנַן, 'וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֵּר אֶל הָעָם', מבררת הגמרא, יָכוֹל – שמא כָּל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה יוכל לדבר את דברי החיזוק לעם, תַּלְמוּד לוֹמַר בהמשך הפרשה 'וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים' – שהשוטרים מדברים לעם דברי חיזוק נוספים מלבד הכהן, ומסמיכות הפסוקים יש ללמוד שמָה הַשּׁוֹטְרִים בְּמִמּוּנָה – שמונו לתפקיד זה, אַף כֹּהֵן בְּמִמּוּנָה – שהתמנה לכך, ולא כל כהן שירצה. שואלת הגמרא, וְאֵימָא כֹּהֵן גָּדוֹל, שהרי הוא ממונה לכהונה גדולה. ומתרצת, שהכהן צריך להיות דּוּמְיָא דְּשׁוֹטֵר, מַה שּׁוֹטֵר מהותו שֶׁיֵּשׁ שופט הַמְמוּנֶה עַל נַבָּיו והוא מורה לו לרדות את הצריך לכך, אַף כֹּהֵן צריך להיות שֶׁיֵּשׁ מְמוּנֶה עַל נַבָּיו, והוא הכהן גדול, אבל הכהן גדול אין ממונה מעליו. שואלת הגמרא, הרי כֹּהֵן גָּדוֹל נַמִּי, הָאִיכָּא מֶלֶךְ שהוא ממונה עַל נַבָּיו. ומתרצת, 'ממונה' שאמרנו, דווקא בַּעֲבוֹדָתוֹ קָאָמַר – מינוי הנוגע לעבודתו, וכהן גדול אין ממונה עליו בעבודתו. שואלת הגמרא, וְאֵימָא שהכהן המוזכר כאן הוא הסְּגָן, שהוא ממונה, והכהן גדול ממונה עליו בעבודה. מתרצת הגמרא, שאמנם על הסגן יש ממונה, אך הסְּגָן עצמו לָאו מְמוּנֶה הוּא לשון דבר, דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים, לְמָה – לאיזה דבר הסְּגָן מְמוּנֶה, ומבאר, שֶׁאִם אֵירַע בּוֹ פְּסוּל בְּכֹהֵן גָּדוֹל במהלך עבודתו, נִכְנַס הסגן, וּמְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו. אבל קודם שאירע פסול, אין לסגן שום מינוי בעבודת בית המקדש, והרי הוא ככל כהן, ובהכרח שנתמנה כהן מיוחד למלחמה, והוא משוח מלחמה.

שנינו במשנה, שהכהן פותח בלשון זו 'וְאָמַר הכהן אֲלֵהֶם, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל'. מבררת הגמרא, מַאי שְׁנָא – מדוע הכהן מתחיל את דבריו בלשון "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל'. ומבארת, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן

המשך בעמוד פא

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף מב עמוד א

רש"י תוספות

משוח מלחמה. נראה האי דלא תנא הכי משוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם כיצד כדקתני בפרק אלו נאמרין (לעיל דף לב.) מקרא בכורים כיצד משום דהתם סליק מיניה דתני לעיל מיניה ואלו נאמרין בלשון קודש אבל תימה למה הקדים פרק זה קודם פרק עגלה ערופה והלא שנה משוח מלחמה בבבא אחרונה אחרי כולן ויש לומר דהתם הקדים פרשת עגלה ערופה משום דאיירי בפרשת המלך נקט בתריה פרשת עגלה ערופה אבל הכא שבא לפרשה מקדים משוח מלחמה משום דזוטרי מיליה ופסיק ושדי להו וא"ת וליתני לעיל פרשת משוח מלחמה כדתני פרשת עגלה ערופה יש לומר דלא שייך למימר פרשת משוח מלחמה שהרי לא נתנה משום מצות קריאה אלא משום התראה: **הכי** קאמר שנאמר ודבר. ירושלמי למה בגין דכתי' ודבר הרי ק"ש דכתי' בה ודברת בם והיא נאמרת בכל לשון אלא בגין דכתיב בה אמירה הרי פרשת ודוי מעשר הרי כתיב בה אמירה והיא נאמרת בכל לשון אמר רבי חגי נאמר כאן הגשה ונאמר להלן הגשה ונגשו הכהנים בני לוי מה נגישה שנא' להלן בלשון קודש אף כאן בלשון קודש עד כדון כרבי עקיבא דאמר לשונות ריבויין הן כרבי ישמעאל דאמר לשונות כפולין הן ברם מאי אמר ר' חייא בר אבא נאמר כאן נגישה ונאמר להלן נגישה ונגש משה אל הערפל מה לשם לשון הקודש אף כאן לשון הקודש מסתברא דלא ופקדו שרי צבאות בראש העם ואחרי כן ונגש הכהן ודבר אל העם בתר דמתקן להון הוא משמע לון:

סגן לאו ממונה הוא. ואם תאמר הא אמרינן בסנהדרין פרק כהן גדול (דף יט.) בשהוא מנחם אחרים כל העם עוברין זה אחר זה והממונה ממצעו ותניא כשהוא עומד בשורה לנחם את האחרים סגן ומשוח מלחמה עומד בימינו ואמר רב פפא ש"מ מהא מתניתין תלת שמע מינה היינו סגן היינו ממונה יש לומר ודאי ממונה היה לדברים שמינוהו אחיו הכהנים כדתנן (יומא דף כח.) אמר להם הממונה אבל מן התורה אין לו שום מנוי ושררה יותר על אחיו הכהנים ואינו אלא כעין מינוי אמרכל וגיזבר שגידלוהו אחיו הכהנים: מאה

1 וַיְהִי הוּא בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן. לְאַחַר כְּמֵה יָמִים
2 הָיָה יִרְמְיָה יוֹצֵא מִירוּשָׁלַיִם לָלֶכֶת אֶרֶץ
3 בִּנְיָמִין לְחַלּוֹק נַחֲלָה שֶׁנִּפְלָה לוֹ, וּתְפָסוֹ
4 יִרְאִיָּה וַיֹּאמֵר לוֹ אֶל הַכַּשְׂדִּים אֹתָה נוֹפֵל:
5 גְּמוּלָה. בְּדוּלָה, כְּמוֹ וַיִּגְמֹל (כְּלִשׁוֹן כֹּל): מָשָׁךְ
6 יָדוֹ. הִקְבָּ"ה מִהְיוֹת אֶת לוֹצְצִים: לֹא יְגוּרְךָ
7 רָע. לֹא יָגוּר עִמְּךָ רָע, וְגַבֵּי מְסַפְּרֵי לְשׁוֹן
8 הָרָע כְּתִיב, דִּכְתִיב בְּהַהוּא פַּרְשְׁתָא כִּי אֵין
9 בְּפִיהוּ נְכוֹנָה וְגוֹ':

הַדְרָן עֲלָךְ אֵלּוּ נֶאֱמָרִין

10 **מַתְנִי'.** מְשׁוּחַ מִלְחָמָה. כֹּהֵן שֶׁנִּתְרַבָּה
11 לְבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְגוֹ', וּבְגִמְרָא פָּרִיךְ
12 מַאי קָאָמַר: וַיְקוּמוּ הָאֲנָשִׁים. כְּתִיב גַּבֵּי
13 פֶּקַח בֶּן רַמַלְיָהוּ שֶׁנִּלְחַם עִם אֶחָז בְּדִבְרֵי
14 הַיָּמִים, שֶׁשָּׁבוּ מִבְּנֵי יְהוּדָה הַרְבֵּה וְשָׁם הָיָה
15 נָבִיא עוֹדֵד שְׁמוֹ וְהוֹכִיחַם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
16 וְאָמַר לָהֶם בְּחֲמַת ה' עַל בְּנֵי יְהוּדָה נִתְּנָם
17 בְּיָדֵיכֶם וְהִכִּיתֶם בָּהֶם לְאֵין מַרְפֵּא, וְעַתָּה
18 אַתֶּם אוֹמְרִים לִכְבּוֹשׁ אוֹתָם לַעֲבָדִים,
19 שִׁמְעוּנִי וְהָשִׁיבוּ אֶת הַשִּׁבְיָה וְגוֹ': לְכָל
20 **כּוֹשֵׁל.** כָּל הַכּוֹשְׁלִים שֶׁבָּהֶם שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין
21 לֵילֵךְ בְּרַגְלֵיהֶם: **צָהֳלַת סוּסִים.** צִנָּף סוּסִים
22 קְרוּי צָהֳלָה בְּלִשּׁוֹן הַמִּקְרָא: **קַלְגַּסִּין.** חֵילוֹת:
23 **הֲנָפַת תְּרִיסִין.** מְגִיפִין וְסוֹגְרִין וּמִדְבְּקִין
24 הַתְּרִיסִין זֶה סָמוּךְ לָזֶה כְּדֵי שֶׁיִּנָּקְשׁוּ זֶה עַל
25 זֶה, וְהַקּוֹל נִשְׁמָע בְּקוֹל הָמוֹן לְאֵמִים עַל
26 שֶׁכְּנֶגְדָּם: **שׁוֹבָךְ.** שֹׁר צִבָא הַדְּרַעֲזֶר: **גמ'.**
27 **מַאי קָאָמַר.** הֵיכִי יְלִיף לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ מִדְּהָכָא:
28 **דּוּמְיָא דְּשׁוֹטֵר.** תִּירוּצָא הִיא. הַשּׁוֹפֵט
29 מְמֻנֶּה עַל הַשּׁוֹטֵר, שֶׁשּׁוֹטֵר עָשׂוּי לִנְגּוֹשׁ אֶת
30 מִי שֶׁיַּצְוֶה הַשּׁוֹפֵט לְכוֹפוֹ: **וְאִימָא סָגָן.** מִדְּבַר
31 דְּבָרִים הַלָּלוּ, דְּהָא מְמֻנֶּה הוּא וְיֵשׁ מִמְּנֶּה
32 עַל גַּבָּיו: **לְמָה סָגָן מִמְּנֶּה.** לְאַיזֶה דָּבָר הוּא
33 מְמֻנֶּה וּמוּכָן: **שֶׁאִם אֵרַע כּוֹ'.** אֲבָל בְּעוֹד
34 שֶׁלֹּא אֵרַע פְּסוּל לְכֹהֵן גָּדוֹל אֵין לְסָגָן גְּדֻלָּה
35 שֶׁל כְּלוּם: **מַאי שְׁנָא שֶׁמַּע יִשְׂרָאֵל.** לָמָּה
36 מַתְחִיל בְּלָשׁוֹן זֶה: **פַּעֲמַיִם מְדַבֵּר עִמָּהֶם,**
37 **אַחַת בַּסִּפֵּר.** כְּשֶׁיֵּצְאוּ מֵאַרְצָם:
שמעו

"וַיְהִי הוּא בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן וְשָׁם בַּעַל פְּקֻדֹּת וּשְׁמוֹ יִרְאִיָּה בֶּן
שֶׁלֶמְיָה בֶּן חֲנַנְיָה וַיִּתְפֹּשׂ אֶת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר אֶל
הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נֹפֵל. וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר אֵינֶנִּי נֹפֵל אֶל
הַכַּשְׂדִּים", וּכְתִיב: "וַיִּתְפֹּשׂ יִרְמְיָהוּ וַיְבִאֵהוּ אֶל הַשָּׂרִים".
וְאָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל עֵדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲנוּפָה מְאוּסָה כְּנֵדָה,
שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עֵדַת חָנֵף גַּלְמוּד", שֶׁכֵּן בְּכָרְכֵי הַיָּם קוֹרִין
לְנֵדָה "גַּלְמוּדָה". מַאי "גַּלְמוּדָה"? גְּמוּלָה מִבַּעְלָהּ. וְאָמַר
ר' אֶלְעָזָר: כָּל עֵדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲנוּפָה לְסוֹף גּוֹלָה, כְּתִיב
הָכָא "כִּי עֵדַת חָנֵף גַּלְמוּד", וּכְתִיב הָתָם "וְאָמַרְתִּ בִּלְבָבֵךְ
מִי יָלַד לִי אֶת אֵלֶּה וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גֹּלָה וְסוּרָה".
אָמַר ר' יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: אַרְבַּע כִּיתּוֹת אֵין מְקַבְּלוֹת פְּנֵי
שְׁכִינָה: כַּת לֵיצִים, וְכַת חֲנֵיפִים, וְכַת שַׁקְרִים וְכַת מְסַפְּרֵי
לָשׁוֹן הָרָע. כַּת לֵיצִים, דִּכְתִיב: "מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת לֹצְצִים".
כַּת חֲנֵיפִים, דִּכְתִיב: "כִּי לֹא לְפָנָיו חָנֵף יָבוֹא". כַּת
שַׁקְרִים, דִּכְתִיב: "דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי". כַּת
מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע, דִּכְתִיב: "כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה
לֹא יְגֻרְךָ רָע" צַדִּיק אַתָּה ה' לֹא יָגוּר בִּמְגוּרְךָ, רַע:

הדרן עלך אלו נאמרין

מִשּׁוּחַ מִלְחָמָה, בְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר אֶל הָעָם, בִּלְשׁוֹן
הַקּוֹדֶשׁ הָיָה מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם
אֶל הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן" זֶה כֹּהֵן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה "וְדִבֶּר
אֶל הָעָם" בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. "וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל
וְגוֹ' עַל אֹיְבֵיכֶם" וְלֹא עַל אַחֵיכֶם, לֹא יְהוּדָה עַל שִׁמְעוֹן
וְלֹא שִׁמְעוֹן עַל בִּנְיָמִין. שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם יְרַחֲמוּ עֲלֵיכֶם,
כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְשֵׁמוֹת וַיַּחֲזִיקוּ בַּשְּׁבִיָּה וְכָל מַעֲרֻמֵּיהֶם הִלְבִּישׁוּ מִן
הַשָּׁלָל וַיַּלְבִּשׁוּם וַיַּנְעֲלוּם וַיַּאֲכִלוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסָכוּם וַיְנַהֲלוּם בַּחֲמֹרִים לְכָל כּוֹשֵׁל וַיְבִיאוּם יְרֵחוֹ עִיר
הַתְּמָרִים אֶצֶל אַחֵיהֶם וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן" וְגוֹ'. עַל אוֹיְבֵיכֶם אַתֶּם הוֹלְכִים, שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם אֵין
מְרַחֲמִין עֲלֵיכֶם. "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ", "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם" מִפְּנֵי צַהֲלַת סוּסִים
וְצִחְצוּחַ חֲרָבוֹת, "אַל תִּירְאוּ" מִפְּנֵי הֲנָפַת תְּרִיסִין וְשִׁפְעַת הַקַּלְגַּסִּין, "אַל תַּחְפְּזוּ" מִקּוֹל קְרָנוֹת,
"אַל תַּעֲרֹצוּ" מִפְּנֵי קוֹל צְוָחוֹת, "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם" הֵם בָּאִין בִּנְצְחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם,
וְאַתֶּם בָּאִים בִּנְצְחוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם. פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בִּנְצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיָת, מָה הָיָה סוֹפוֹ? לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב וְנָפְלוּ עִמּוֹ. בְּנֵי עַמּוֹן בָּאוּ בִּנְצְחוֹנוֹ
שֶׁל שׁוֹבָךְ, מָה הָיָה סוֹפוֹ? לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב וְנָפְלוּ עִמּוֹ. וְאַתֶּם, אִי אַתֶּם כֵּן, "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם" זֶה מַחֲנֵה
הָאָרוֹן: **גמ'** מַאי קָאָמַר? הָכִי קָאָמַר: שֶׁנֶּאֱמַר "וְדִבֶּר", וּלְהַלָּן אוֹמֵר: "מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל" מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף
כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. תָּנוּ רַבָּנַן: "וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם" יָכוֹל כָּל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים", מַה שׁוֹטְרִים בְּמְמוּנֶּה,
אַף כֹּהֵן בְּמְמוּנֶּה. וְאֵימָא כֹּהֵן גָּדוֹל? דּוּמְיָא דְשׁוֹטֵר, מַה שׁוֹטֵר שֶׁיֵּשׁ מְמוּנֶּה עַל גַּבָּיו, אַף כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ מְמוּנֶּה עַל גַּבָּיו. כֹּהֵן גָּדוֹל נַמִי,
הָאִיכָּא מֶלֶךְ עַל גַּבָּיו? בַּעֲבוּרָתוֹ קָאָמַר. וְאֵימָא סְגָן? סְגָן לָאו מְמוּנֶּה הוּא, דְּתַנְיָא אָמַר ר' חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים: לְמָה סְגָן מְמוּנֶּה? שֶׁאִם
אֵירַע בּוֹ פְּסוּל בְּכֹהֵן גָּדוֹל נִכְנָס וּמְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו: "וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל": מַאי שְׁנָא "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל"? אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר'
שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אֲפִילּוּ לֹא קִיַּמְתֶּם אֶלָּא קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, אִי אַתֶּם נִמְסָרִין בְּיָדָם:
"אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ" כּוֹ': תָּנוּ רַבָּנַן: פַּעֲמַיִם מְדַבֵּר עִמָּם, אַחַת בַּסִּפֵּר וְאַחַת בַּמִּלְחָמָה. בַּסִּפֵּר, מַה הוּא אוֹמֵר?
שמעו

סוטה. פרק שמיני – משוח מלחמה דף מב עמוד ב

תוספות

מאה פפי וחד נאנאי. בירושלמי בפרק החולץ אגמרא וחייבין אשם תלוי את ש"מ [שהאשה] מתעברת וחוזרת ומתעברת את ש"מ שאין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת ופליגי על רבנן דאגדתא דרבנן דאגדתא אומרים ויצא איש הבינים ממערכות פלשתים ממאה ערלות פלשתים שהערו בה מאה ערלות פלשתים אמר רבי מתניא ולא פליגין עד שלא נסרחה הזרע האשה מתעברת משני בני אדם כאחת משנסרח הזרע אין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת זה משמע שכולן מאה היו אבותיו שהרי מכולן נתעברה אמו ולא כפי' רש"י שפירש וחד נאנאי שאחד מהן אביו ופי' הערוך נאנאי כלב שבאו עליה מאה אנשים וכלב אחד וכן מפורש בויקרא רבה ובאגדה דשמואל אמר ר' יצחק אותה הלילה שפירשה ערפה מחמותה נתערבו בה גייס של מאה בני אדם הדא דכתיב והוא מדבר עמם והנה איש הבינים וגו' ממערכות פלשתים ממערות כתיב ממאה ערלות פלשתים רבי תנחומא אמר אף כלב אחד שנאמר ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי וגו' ותו התם ויתיצב ארבעים יום אמר רבי ברכיה ב"ר יצחק בשכר ארבעים פסיעות שהלכה ערפה עם חמותה נתלה לבנה ארבעים יום: **מפני** שהשם וכל כנויו מונחים בארון. תוספתא (פ"ז ע"ש) כי ה' אלהיכם ההולך עמכם זה השם הנתון בארון שנאמר וישלח אותם משה וגו' מלמד שהיה פנחס משוח מלחמה וכלי הקודש זה הארון ויש אומרים אלו בגדי כהונה שנא' ובגדי הקודש אשר לאהרן [רבי יהודה בן לקיש] אומר ב' ארונות היו עמהם זה שיוצא עמהן למלחמה היו בו שברי לוחות שנאמר ויסעו מהר ה' וגו' זה שהיה עמהן היה בו ס"ת שנאמר ויעפילו לעלות וגו' ובירושלמי אמרי' ארון אחד היה:

מאלו התום' לא מצאתי יותר

רש"י

שִׁמְעוּ דִּבְרֵי מַעֲרְכֵי מִלְחָמָה. מִי רָאוּי לַחֲזוֹר וּמִי רָאוּי לֵילֵךְ, וְחָזְרוּ הָרְאוּיִים לַחֲזוֹר, כְּגוֹן בָּנָה בֵּית וְנָטַע כֶּרֶם וְאֵרַשׂ אִשָּׁה וְיָרֵךְ הַלֵּבָב. וואע"ג דִּכְתִיב בָּהֶן וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים, לְקַמָּן אָמְרִינַן דְּכֹהֵן קָאָמַר לְהוּ, אֶלָּא שֶׁהַשּׁוֹטְרִים מְשַׁמִּיעִין דְּבָרָיו לָעָם: אַל יֵרֵךְ לְבַבְכֶם, אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעֲרְצוּ. אַרְבָּעָה אַזְהָרוֹת כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁהָעוֹבְרֵי כּוֹכָבִים הָיוּ עוֹשִׂין לְאַיִּם, מְגִיפִּין בְּתַרִיסִין וּמְרִיעִין בְּקַרְנוֹת וְצוֹוְחִין בְּקוֹלָם וְרוֹמְסִין בְּצָהֳלַת סוּסֵיהֶן וְדַהֲרוֹתָם, אֲבָל צְחִצּוּחַ חֲרָבוֹת וְשִׁפְעַת קְלָגִסִּים הֵן עִקַּר הַמִּלְחָמָה וְאֵינָן לְאַיִּם: בְּגִלּוּי פָּנִים. בְּחִצָּפָה: בָּרוּ. בַּחֲרוּ: לְכָדוֹ פִּיו. אָמַר פִּיו אֶת כִּשְׁלוֹנוֹ: וְיָרֵד אֵלַי. מִשָּׁמַע עָלַי, שֶׁהוּא יוֹגֵבֶר, דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר וְיִלְחַם אִתִּי: וְאִידָךְ וְהִכַּנִי. וואע"ג דַּהֲדַר אָמַר וְאִם אֲנִי אוֹכֵל לוֹ וְהִכִּיתִיו, מִכָּל מְקוֹם פְּתִיחַת פִּיו לְרָעָתוֹ [הָוְוָת]: דָּוִד הָדַר קָאָמַר לֵיהּ וַאֲנִי בָּא. וְאֵין זוֹ פְּתִיחַת פֶּה לְרָעָה, דְּאָמַר לֵיהּ אַתָּה בָּא לִמְשׁוֹל בִּי עַל יְדֵי דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ, וַאֲנִי בָּא לִמְשׁוֹל בְּךָ בְּשֵׁם שֶׁהַנַּצְחָנוּת שֶׁלּוֹ: כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם. שֶׁאַחֲרָהּ תּוֹרָה לְהִתְקַבֵּל נִתָּן לוֹ כֹּחַ לְהִתְיַצֵּב: מִכָּל מוּם. מְתֻקָּן וּמְנֻקֶּה מִכָּל מוּם שֶׁל כִּעוּר: שֶׁבְּאֶחָיו. אַרְבָּעָה [אַחִים] הָיוּ (ט) כְּדִלְקָמָן: בַּר מִאָה פַּאפֵּי וְחַד נָאנַאי. בֶּן הַתַּעֲרֹבֶת, שֶׁבָּאוּ הַרְבֵּה אֲנָשִׁים עַל אִמּוֹ בְּלֵילָה אַחַת וְנִתְעַבְּרָה מִן אֶחָד, נִמְצָא הָאֶחָד אֲבִיו וְכֻלָּן מְנָאֲפִים: נָאנַאי. זֶהוּ אָב בְּלִשׁוֹן פַּרְסִי: פַּאפֵּי. פרשטרא, וּלְשׁוֹן אִישׁ הַבֵּינַיִם שֶׁיָּצָא מִבֵּין אֲנָשִׁים הַרְבֵּה: כְּתִיב מְעָרוֹת. מִמְּעָרוֹת פְּלִשְׁתִּים: כְּתִיב עָרְפָּה. שֵׁם הָאַחַת עָרְפָּה (רות א), וּכְתִיב הָרְפָה אֲשֶׁר בִּילִידֵי הָרָפָה, וְהֵיא עָרְפָּה דִּבְרֵאמְרִי' לְקַמָּן שֶׁנִּגְזַר עָלֶיהָ שֶׁיִּפְּלוּ בָּנֶיהָ בַּחֶרֶב בְּיַד בְּנֵי רוּת שֶׁדָּבְקָה בַּשְּׂכִינָה: עוֹרְפִין אוֹתָהּ. הִפְקִירָה עַצְמָהּ כִּבְהֵמָה פָּנִים כְּנֶגֶד עֹרֶף: כְּהָרִיפוֹת. חִטִּין כְּתוּשִׁין: סַף וּמָדוֹן וְגָלְיָת וְיִשְׁבִּי. כֻּלָּם בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל (כ' כא): בְּנֵי הַנְּשׁוּקָה. שֶׁנְּשָׁקָה לַחֲמוֹתָהּ לְהִפָּרֵד מֵעִמָּהּ, שֶׁלֹּא נִתְגַּיְּרָה: וַתְּבַכֶּינָה עוֹד. פַּעַם שֵׁנִיָּה, דִּלְעֵיל מִנַּיְהּ כְּתִיב וַתִּשָּׂאנָה קוֹלָן וַתֵּבְכֶּינָה: אַרְבַּע דְּמָעוֹת. שְׁתֵּי בְּכִיּוֹת מִשְּׁתֵּי עֵינַיִם: חֵין. לְשׁוֹן חִצִּי, הוֹדִיעֲךָ הַכָּתוּב שֶׁלֹּא סִפֵּר בַּחֲצִי גְּבוּרָתוֹ: לְאוֹדוֹעֵי שֶׁבְּחִיהּ דְּדָוִד. שֶׁנִּלְחָם עִם גִּבּוֹר כְּמוֹהוּ: כְּתִיב שׁוֹבֵךְ. בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל (כ' י) וּכְתִיב שׁוֹפֵךְ בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (א' יט): אַשְׁפָּתוֹ כִּקְבֶר פָּתוּחַ. בְּחֵילוֹת שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר כְּתִיב, וְאִידֵי דְּנָקֵט פְּלוּגְתָּא דְּרַב וּשְׁמוּאֵל בְּדִרְשׁוֹת דִּקְרָאֵי נָקֵט לָהּ: מִפְּנֵי שֶׁאוּמָּנִים. אֲבָל אֵינָם גִּבּוֹרִים: שֶׁל זֶבֶל. מַחֲמַת שֶׁאוֹכְלִין הַרְבֵּה בְּגִבּוּרָה: שִׁמְעַ מִנַּהּ. מִדְּקָאָמַר שֶׁמָּא תֹּאמַר חוֹלֵי מֵעַיִם הֵם: לִיטְרַח בְּנַפְשֵׁיהּ. לְבַקֵּשׁ לוֹ רְפוּאוֹת טֶרֶם יִכְבַּד חָלְיוֹ עָלָיו: דְּאָנָה כֶּלֶב אִישׁ יַשְׁחֵנָה. יַסְחֵנָה מִדַּעְתּוֹ. יְשִׁיחֶנָּה לַאֲחֵרִים: וְכָל כָּךְ לָמָּה. אוֹמֵר לָהֶם, וּמַה הִיא הִבְטָחָה הַזּוֹ שֶׁהִבְטִיחָן כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ וְלֹא אָמַר כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם עִמָּכֶם, וּמַה הִיא הֲלִיכָה זוֹ דְּמִשְּׁמַע הוֹלֵךְ מִמָּשׁ: שֶׁהַשֵּׁם וְכָל כִּנּוּיָיו עוֹמְדִין בְּאָרוֹן. הִיוּ יוֹצֵא עִמָּהֶם בַּמִּלְחָמָה:

שִׁמְעוּ דִּבְרֵי מַעֲרְכֵי הַמִּלְחָמָה, וְחָזְרוּ. בַּמִּלְחָמָה, מַה הוּא אוֹמֵר "אַל יֵרֵךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ", כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁאוּמּוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין: מַגִּיפִין, וּמְרִיעִין, צוֹוְחִין, וְרוֹמְסִין: פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיָת כו': גָּלְיָת, אָמַר ר' יוֹחָנָן: שֶׁעָמַד בְּגִילּוּי פָּנִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרוּ לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלָי" וְאֵין "אִישׁ" אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' אִישׁ מִלְחָמָה". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲרֵינִי מַפִּילוֹ עַל יַד בֶּן אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה". אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' מֵאִיר: בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת לְכָדוֹ פִּיו לְאוֹתוֹ רָשָׁע, אֶחָד "בְּרוּ לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלָי", וְאִידָךְ "אִם יוּכַל לְהִלָּחֵם אִתִּי וְהִכָּנִי". וְאִידָךְ, דְּקָאָמַר לֵיהּ לְדָוִד: "הַכֶּלֶב אָנֹכִי כִּי אַתָּה בָא אֵלַי בַּמַּקְלוֹת". דָּוִד נַמִי אָמַר לֵיהּ "אַתָּה בָא אֵלַי בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן"?, הַדַּר אָמַר לֵיהּ "וְאָנֹכִי בָא אֵלֶיךָ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ". "וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְּׁכֵם וְהַעֲרֵב" אָמַר ר' יוֹחָנָן: כְּדֵי לְבַטְּלָן מִקְּרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית. "וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם" אָמַר ר' יוֹחָנָן: כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְּנָה בָּהֶן תּוֹרָה. "וַיֵּצֵא אִישׁ הַבֵּנַיִם מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים". מַאי "בֵּינַיִם"? אָמַר רַב: שֶׁמִּבּוּנָּה מִכָּל מוּם. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: בֵּינוֹנִי שֶׁבְּאֶחָיו. דְּבֵי ר' שֵׁילָא אָמַר שֶׁהוּא עָשׂוּי כְּבִנְיָן. ר' יוֹחָנָן אָמַר: בַּר מֵאָה פַּפֵּי וַחֲדָא נַאנַאי. "גָּלְיָת שְׁמוֹ מִגַּת" תָּנֵי רַב יוֹסֵף: שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין אֶת אִמּוֹ כְּגַת. כְּתִיב "מְעָרוֹת", וְקָרֵינַן "מַעַרְכוֹת". תָּנֵי רַב יוֹסֵף: שֶׁהַכֹּל הֶעֱרוּ בְּאִמּוֹ. כְּתִיב "הָרָפָה" וּכְתִיב "עָרְפָּה", רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: "הָרָפָה" שְׁמָהּ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "עָרְפָּה" שֶׁהַכֹּל עוֹרְפִין אוֹתָהּ מֵאַחֲרֶיהָ. וְחַד אָמַר: "עָרְפָּה" שְׁמָהּ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "הָרָפָה" שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין אוֹתָהּ כְּהָרִיפוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַתִּקַּח הָאִשָּׁה וַתִּפְרֹשׂ הַמָּסָךְ עַל פְּנֵי הַבְּאֵר וַתִּשְׁטַח עָלָיו הָרִפֹדוֹת". וְאִי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא, "אִם תִּכְתּוֹשׁ אֶת הָאֱוִיל בַּמַּכְתֵּשׁ בְּתוֹךְ הָרִפֹדוֹת בַּעֲלִי". "אֶת אַרְבַּעַת אֵלֶּה יָלְדוּ לְהָרָפָה בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו" מַאי נִינְהוּ? אָמַר רַב חִסְדָּא: סַף וּמָדוֹן גָּלְיָת וְיִשְׁבִּי בְּנוֹב. "וַיִּפְּלוּ בְיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו", דִּכְתִיב: "וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת דָּבְקָה בָהּ" אָמַר ר' יִצְחָק, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יָבוֹאוּ בְּנֵי הַנְּשׁוּקָה, וְיִפְּלוּ בְּיַד בְּנֵי הַדְּבוּקָה. דָּרַשׁ רָבָא: בִּשְׂכַר אַרְבַּע דְּמָעוֹת שֶׁהוֹרִידָה עָרְפָּה עַל חֲמוֹתָהּ, זָכְתָה וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה אַרְבָּעָה גִּבּוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּשֶּׂנָה קוֹלָן וַתֵּבְכֶּינָה עוֹד". כְּתִיב "חֵץ חֲנִיתוֹ" וְקָרֵינַן "עֵץ חֲנִיתוֹ", אָמַר ר' אֶלְעָזָר: עֲדַיִן לֹא הִגִּיעָנוּ לְחֲצִי שִׁבְחוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, מִכָּאן שֶׁאָסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָן שֶׁל רְשָׁעִים. וְלֹא לִפְתַח בֵּיהּ כְּלָל? לְאוֹדוּעֵי שִׁבְחֵיהּ דְּדָוִד "בְּנֵי עַמּוֹן בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבֵךְ כו'": כְּתִיב "שׁוֹבֵךְ" וּכְתִיב "שׁוֹפֵךְ", רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: "שׁוֹפֵךְ" שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "שׁוֹבֵךְ" שֶׁעָשׂוּי כְּשׁוֹבֵךְ, וְחַד אָמַר: "שׁוֹבֵךְ" שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "שׁוֹפֵךְ" שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹתוֹ, נִשְׁפָּךְ לְפָנָיו כִּקְיתוֹן. "אַשְׁפָּתוֹ כִּקְבֶר פָּתוּחַ כֻּלָּם גִּבּוֹרִים" רַב וּשְׁמוּאֵל, וְאָמְרִי לָהּ ר' אַמִּי וְר' אַסִּי, חַד אָמַר: בְּשָׁעָה שֶׁוּרְקִין חֵץ, עוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת שֶׁל חֲלָלִים, וְשֶׁמָּא תֹּאמַר שֶׁאוּמָּנִין בַּקֶּרֶב, תַּלְמוּד לוֹמַר: "כֻּלָּם גִּבּוֹרִים". וְחַד אָמַר: בְּשָׁעָה שֶׁעוֹשִׂין צוֹרְכֵיהֶן עוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת שֶׁל זֶבֶל, וְשֶׁמָּא תֹּאמַר מִפְּנֵי שֶׁחוֹלֵי מֵעַיִם הֵם, תַּלְמוּד לוֹמַר: "כֻּלָּם גִּבּוֹרִים". אָמַר רַב מָרִי: שְׁמַע מִינַּהּ, הַאי מַאן דְּנָפֵיש זִיבְלֵיהּ, חוֹלֵי מֵעַיִם הוּא. לְמַאי נָפְקָא מִינַּהּ? לִיטְרַח בְּנַפְשֵׁיהּ. "דְּאָנָה כֶּלֶב אִישׁ יַשְׁחֵנָה" ר' אַמִּי וְר' אַסִּי; חַד אָמַר: יַשְׁחֵנָה מִדַּעְתּוֹ, וְחַד אָמַר: יְשִׁיחֶנָּה, לַאֲחֵרִים: "וְאַתֶּם אִי אַתֶּם כֵּן כו'" וְכָל כָּךְ לָמָּה? מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם וְכָל כִּינּוּיָו

ביאורים למסכת סוטה דף מב עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

שִׁמְעוּ דִּבְרֵי מַעֲרֶכֵי הַמִּלְחָמָה – את כללי המלחמה, מי ראוי להישאר במלחמה, ומי עליו לחזור. וְחָזְרוּ לביתם כל הראויים לחזור, שהם הבונה בית והנוטע כרם והנושא אשה והירא ורך הלבב.

ממשיכה הברייתא לבאר את חלקם השני של דברי הכהן, בַּמִּלְחָמָה – בתחילתה של המלחמה, מָה הוּא אוֹמֵר 'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם' – אל ישבר לבבכם מפחד המלחמה, 'אַל תִּירְאוּ' במחשבתכם ובליבכם מאימת המלחמה, 'וְאַל תֵּחָפְזוּ' – אל תמהרו להימלט, 'וְאַל תַּעֲרֹצוּ' – אל תישברו את מהלך המלחמה. ומבארת הברייתא, שהכהן מזהירם בארבע אזהרות אלו, כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים – פעולות מיוחדות שֶׁעוֹבְרֵי כּוֹכָבִים הנלחמים בכם עוֹשִׂין על מנת להטיל מורך בלבבכם. ואלו הדברים, מַגִּיפִין – מקישים בתריסים, וּמְרִיעִין – תוקעים בקרנות וצוֹוְחִין בקולם על מנת להפחיד, וְרוֹמְסִין בצהלת סוסיהם ובדהרתם להשמיע קול גדול.

שנינו במשנה, פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצָּחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיַת כּוּ'. מבארת הגמרא, מי הוא גלית, כיצד נלחם בישראל ומה היה סופו. מבארת הגמרא מדוע נקרא גָּלְיַת, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מפני שֶׁעָמַד בְּגִילּוּי פָּנִים – בעזות פנים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וכביכול לחם בו. שֶׁנֶּאֱמַר שאמר גלית לישראל 'בְּרוּ – בחרו לָכֶם אִישׁ וְיֵרֶד אֵלַי' להילחם בי. ומבארת הגמרא, וְאֵין 'אִישׁ' אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר בשירת הים, 'ה' אִישׁ מִלְחָמָה'. וכתשובה לדבריו אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא על גלית, הֲרֵינִי מַפִּילוֹ והורגו עַל יַד 'בֶּן אִישׁ' – דוד שהיה נער ולא הגיע לכלל איש, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה' – מיושבי בית לחם אשר בארץ אפרת.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת – שלוש פעמים לְבָדוֹ פִּיו לְאוֹתוֹ רָשָׁע – רמז גלית בדבריו את מפלתו העתידית. אֶחָד, במה שאמר לישראל, 'בְּרוּ לָכֶם אִישׁ וְיֵרֶד אֵלַי' – וממה שאמר לשון 'וירד אלי' ולא אמר וילחם אתי, משמע שיגבר עלי. וְאִידָךְ – פעם שניה, במה שאמר לישראל, על אותו איש אשר תבררו 'אִם יוּכַל לְהִלָּחֵם אִתִּי וְהָכָנִי וגו'', הרי שתחילה נקט את האפשרות שינוצח. וְאִידָךְ, דְּקָאָמַר לֵיהּ גלית לְדָוִד בשעה שבא להילחם עימו, 'הֲכֶלֶב אָנֹכִי בעיניך כִּי אַתָּה בָּא אֵלַי בַּמַּקְלוֹת' אשר בהם מכים את הכלבים, וממה שאמר הלשון 'בא אלי', משמע, שינוצח על ידי דוד. שואלת הגמרא, הרי דָּוִד נַמִּי אָמַר לֵיהּ לגלית "אַתָּה 'בָּא אֵלַי' בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן", הרי שגם דוד נקט את הלשון 'בא אלי', ואם כן אין זה לשון כישלון, שהרי דוד ניצח. מתרצת הגמרא, דוד הָדַר אָמַר לֵיהּ – הוסיף ופירש את דבריו במה שאמר "וְאָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי (יִשְׂרָאֵל) מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ" ובכוח זה אנצחך. ולפיכך דוד סמך את דבריו על כוחו של ה', ואין בדבריו הבעת חולשה.

נאמר בגלית 'וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי אל מחנה ישראל הַשְּׁכֵם וְהַעֲרֵב', מבארת הגמרא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מהו 'השכם והערב', שמטרתו של גלית היתה כְּדֵי לְבַטְּלָן לישראל מִקְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית שבזכותה הם ניצולים מאויביהם. עוד נאמר בגלית, 'וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם' לחרף ולגדף ולבטלם ממצוות, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שהטעם שהיתה לו אפשרות לעשות כן למשך זמן זה, היא כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְּנָה כָּהֵן תּוֹרָה שהתאחרה נתינת התורה מעשרת הדברות, לפיכך היה לו כח להתיצב ארבעים יום.

נאמר על גלית 'וַיֵּצֵא אִישׁ הַבֵּינַיִם מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים וְגו''. מבארת הגמרא, מַאי בֵּינַיִם – מדוע כונה כך. אָמַר רַב, מפני שֶׁמְּכוּנָּה – מנוקה מִכָּל מוּם, שהיה גופו נקי ממום של כיעור. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, מפני שהיה בֵּינוֹנִי – אמצעי שֶׁבְּאֶחָיו – בין ארבעת אחיו. דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא אָמַר, מפני שֶׁהוּא עָשׂוּי בחוזק רב כְּבֵנְיָן. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מפני שבאו על אמו מאה פלישתים בבת אחת, ולפיכך היה בַּר – בן מֵאָה פַּפִּי – מנאפים, וַחֲדָא נַאנֵאי – ורק אחד היה אביו האמיתי, ו'איש הבינים' פירושו, שיצא מבין הרבה אנשים.

בפסוק נאמר 'וּגְלְיַת שְׁמוֹ מִגַּת', תָּנֵי רַב יוֹסֵף, ממה שלא נאמר 'גלית הגיתי' אלא 'מגת', בא לרמז שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין בביאתם אֶת אִמּוֹ כְּגַת – כדישת הענבים בגת. כְּתִיב על גלית, שהיה מִמַּעַרְכוֹת פלישתים, וְקָרֵינַן – והקרי של תיבה זו היא מִמַּעַרְכוֹת פלישתים, ומבארת הגמרא תָּנֵי רַב יוֹסֵף שנקט הפסוק תיבת 'מערות' כדי לרמז, שֶׁהַכֹּל הֶעֱרוּ בְּאִמּוֹ – באו על אמו קודם שנולד.

כמו כן, בכתיבת שמה של אמו של גלית, מצינו חילוקים, שבמקום אחד כְּתִיב ששמה היה 'הָרָפָה', וּכְתִיב במקום אחר, ששמה היה 'עָרְפָה'. ובביאור דבר זה, נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר, 'הָרָפָה' שְׁמָהּ האמיתי, וְלָמָּה נִקְרָא במגילת רות שְׁמָהּ 'עָרְפָה' לרמז שֶׁהַכֹּל עוֹרְפִין אוֹתָהּ מֵאַחֲרֶיהָ – שהפקירה את עצמה לזנות כדרך הבהמה, פנים כנגד עורף. וְחַד אָמַר, 'עָרְפָה' שְׁמָהּ האמיתי, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ בנביא שמואל 'הָרָפָה' לרמז שהפקירה עצמה לזנות, כך שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין אוֹתָהּ בביאתן כְּהָרִיפוֹת – חיטים כתושים, שנכתשו על ידי דישה מרובה.

ומביאה הגמרא ראיה לכך שחיטים כתושים מכונים 'הריפות', וְכֵן הוּא אוֹמֵר על האשה אשר הסתירה את יהונתן ואחימעץ, "וַתִּקַּח הָאִשָּׁה וַתִּפְרוֹשׂ אֶת הַמָּסָךְ – הוילון עַל פְּנֵי הַבְּאֵר שבו הסתתרו וַתִּשְׁטַח עָלָיו על המסך שפרשה הָרִיפוֹת" – חיטים כתושים, שדרך לשוטחם כדי לייבשם, ומכאן ש'הריפות' הן חיטים כתושים, כי אותם רגילים לפרוש לייבוש. וְאִי בְּעֵית אֵימָא מֵהָכָא, שנאמר במשלי, שאף "אִם תְּכַתֻּשׁ – תטחן עד דק אֶת הָאֱוִיל – השוטה בַּמַּכְתֵּשׁ כדי להסיר את שטותו ממנו, ותכתוש אותו בְּתוֹךְ – יחד עם הָרִיפוֹת החיטים הכתושים בַּעֲלִי" – במכתש, לא יסור מאיוולתו. ומכאן, ש'הריפות' הן חיטים כתושים, שאת אלו דרך לכתוש במכתש.

הגמרא מבארת את הנאמר בנביא על מפלת בני ערפה בידי דוד ועבדיו. "וְאֵת אַרְבַּעַת הגיבורים הָאֵלֶּה יוּלְּדוּ – נולדו לְהָרָפָה אם גלית בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו" מבארת הגמרא מַאי נִינְהוּ אלה שנולדו לה, אָמַר רַב חִסְדָּא, ששמותיהם הם סַף, וּמָדוֹן, גָּלְיָת, וְיִשְׁבִּי בְּנוֹב, הנזכרים באותו פרק. נאמר בפסוק דלעיל, 'וַיִּפְּלוּ בְיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו', מבארת הגמרא, הסיבה שנפלו ביד דוד היא דִּכְתִיב 'וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ, ולא דבקה בה, וְרוּת דָּבְקָה בָּהּ', אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבוֹאוּ בְּנֵי הַנְּשׁוּקָה – שהיא ערפה וְיִפְּלוּ בְּיַד בְּנֵי רות הַדְּבוּקָה בנעמי. דָּרַשׁ רָבָא על בני ערפה הגיבורים, שבִּשְׂכַר אַרְבַּע דְּמֻעוֹת שֶׁהוֹרִידָה עָרְפָּה עַל חֲמוֹתָהּ בעת שנפרדו, זָכְתָה ערפה וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה אַרְבָּעָה גִּבּוֹרִים אשר נלחמו בישראל. ודבר זה נלמד ממה שֶׁנֶּאֱמַר בעת הפרידה מנעמי 'וַתִּשָּׂאנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה עוֹד' הרי שבכו פעם שניה, נוסף על מה שהוזכר כבר באותו פרק שבכו קודם, ושתי בכיות משתי עינים, הן ארבע דמעות, ובזכות זה זכתה לארבעה בנים גיבורים.

כְּתִיב על חניתו של גלית את הלשון 'חֵץ חֲנִיתוֹ' שהוא לשון מחצה, וְקָרֵינַן – ואילו הקרי הוא 'עֵץ חֲנִיתוֹ' שזה הוא לשון עץ, שממנו עשויה ידית החנית. מבארת הגמרא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שהלשון 'חצי' בא לרמז, שעֲדַיִין התיאור של גבורת גלית לֹא הִגִּיעָנוּ – אינו ממצה לַחֲצִי שִׁבְחוֹ – אפילו את חצי שבח גבורתו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע. וּמֵהָכָא – ממה שהנביא לא פירש אפילו את מחצית גדולתו אנו למדים, שֶׁאָסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָן שֶׁל רְשָׁעִים ולפיכך תיאר רק את מקצת גדולתו. שואלת הגמרא, אם כן, וְלֹא לִפְתַח בֵּיהּ כְּלָל – מדוע תיאר הנביא את מקצת שבחו הרי יש איסור בדבר. מתרצת הגמרא, שמטרת המקרא היתה לְאוֹדוּעֵי שִׁבְחֵיהּ דְּדָוִד שלחם עם גלית ונצחו, למרות גבורתו העצומה.

שנינו במשנה, וכך מצינו בִּבְנֵי עַמּוֹן אשר בָּאוּ ובטחו בְּנִצָּחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבָךְ כּוּ'. מבארת הגמרא את שמו וגבורתו של שובך, והשינוים שמצינו בכתיבתו. כְּתִיב בספר שמואל ששמו היה 'שׁוֹבָךְ', וּכְתִיב בדברי הימים ששמו 'שׁוֹפַךְ', ובביאור דבר זה נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר, 'שׁוֹפַךְ' שְׁמוֹ האמיתי, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ בספר שמואל 'שׁוֹבָךְ', מפני שֶׁעָשׂוּי – מבנה גופו היה גבוה כְּשׁוֹבָךְ. וְחַד אָמַר, 'שׁוֹבָךְ' שְׁמוֹ האמיתי, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ בדברי הימים 'שׁוֹפַךְ', מפני שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹתוֹ נִשְׁפָּךְ לְפָנָיו כְּקִיתּוֹן – שהיה שופך דמים רבים.

כמו כן, מצינו שנחלקו רב ושמואל לגבי דרשת הפסוק האמור בנביא לגבי חילות נבוכדנצאר. נאמר עליהם "אֲשֶׁפְתּוֹ כְּקֶבֶר פָּתוּחַ כּוּלָּם גִּבּוֹרִים". ובביאור מקרא זה נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל, וְאָמְרֵי לָהּ שנחלקו בזה רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, חַד אָמַר שהלשון 'אשפתו' הנאמר בפסוק מלמד שבְּשָׁעָה שֶׁזּוֹרְקִין חֵץ הורגים אנשים רבים וּעוֹשִׂין אֲשֻׁפָּתוֹת אֲשֻׁפָּתוֹת ערימות רבות שֶׁל חֲלָלִים מחמת זריקת החץ, וללמדך שגיבורים היו. וְשֶׁמָּא תֹּאמַר שלא היו גיבורים, ומה שהרגו רבים כל כך, זה מפני שֶׁאוּמָּנִין בַּקֶּרֶב היו, כלומר, מומחים ובעלי תכסיסים, ולא גיבורים.

המשך בעמוד פה

ביאורים למסכת סוטה דף מג עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מוּנָּחִין בָּאָרוֹן שהיה יוצא עימהם למלחמה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר במלחמת מדין "וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא, אוֹתָם וְאֶת פִּינְחָס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקודש וחצוצרות התרועה בידו", ומבארת הגמרא את הפסוק, 'אוֹתָם' אֵלּוּ הַסַּנְהֶדְרִין שיצאו גם הם למלחמה עימהם. 'פִּינְחָס בן אלעזר' זֶה מפני שהיה כהן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה. 'וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ' זֶה הָאָרוֹן וְלוּחוֹת שֶׁבּוֹ. 'וַחֲצוֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה' אֵלּוּ הַשּׁוֹפָרוֹת שבהם היו תוקעים בעת המלחמה.

הוזכר לעיל, שפנחס יצא למלחמה זו כיון שהיה משוח מלחמה, מביאה הגמרא טעם אחר לכך. תָּנָא, לֹא לְחִנָּם הָלַךְ דוּוקא פִּינְחָס ולא הלך אלעזר לַמִּלְחָמָה במדין. אֶלָּא בשביל לִיפָּרַע ממדין את דִּין – העוול שעשו לְאַבִי אִמּוֹ יוסף, שמכרוהו לעבד למצרים, וכמו שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהַמִּדְיָנִים – המדינים מָכְרוּ אוֹתוֹ אֶל מִצְרַיִם וְגוֹ" ולפיכך יצא דווקא פנחס, כדי לנקום את נקמת יוסף אבי אמו.

שואלת הגמרא, לְמֵימְרָא דְּפִינְחָס מִיּוֹסֵף אָתֵי, שאמו היתה משבט יוסף. וְהָא כְּתִיב "וְאֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה ותלד לו את פינחס", מַאי לָאו שכונה 'פוטיאל' משום דְּאָתֵי מִיַּתְרוֹ – שאמו היתה בת יתרו, שכונה 'פוטיאל' על שם שֶׁפִּיטֵּם עֲגָלִים כדי להקריבם לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מפני שהיה כומר לעבודה זרה. הרי שפינחס היה מיתרו ולא מיוסף. מתרצת הגמרא, לֹא, מוצאו היה מִיּוֹסֵף שגם הוא כונה בשם 'פוטיאל' על שם שֶׁפִּיטְּפֵט בִּיצָּרוֹ – זלזל וכבש את יצרו במעשה אשת פוטיפר. ולפיכך ניתן לומר שאם אמו של פנחס, היתה משבט יוסף.

מקשה הגמרא, וַהֲלֹא שְׁבָטִים מְבַזִּין אוֹתוֹ – את פנחס, באמרם רְאִיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה – אשר מוצאו מפוטיאל, שהוא בֵּן לאדם נבזה, שהרי מצינו שֶׁפִּיטֵּם אֲבִי אִמּוֹ יתרו עֲגָלִים לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וכיצד יקום זה וַיַּהֲרוֹג את זמרי, שהיה נָשִׂיא מִיִּשְׂרָאֵל, הרי יחוסו פגום ואין הוא ראוי לכך, אם כן רואים שמוצאו היה מיתרו. אֶלָּא מתרצת הגמרא, שאכן מוצאו היה מיוסף ויתרו יחד. וכיצד, אִי אָבוּהּ דְּאִימֵּיהּ מוצאו מִיּוֹסֵף, בהכרח שֶׁאִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מוצאה מִיִּתְרוֹ, וְאִי אִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מוצאה מִיּוֹסֵף, בהכרח שֶׁאָבוּהּ דְּאִימֵּיהּ היה מוצאו מִיִּתְרוֹ. מוסיפה הגמרא, דַּיְקָא נַמִּי שהיה מוצאו מיוסף ויתרו יחד, דִּכְתִיב 'מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל' תְּרֵי מַשְׁמַע, שהרי נאמר פוטיאל ולא פוטאל, שְׁמַע מִינָּהּ.

משנה. קודם יציאתם למלחמה "וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים את דברי הכהן אֶל הָעָם לֵאמֹר, מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ – ועדיין לא גר בו כלל, יֵלֵךְ וְיָשׁוֹב לְבֵיתוֹ לחנוך את ביתו וְגוֹ'". מבארת המשנה את דיני החזרה בבונה בית, אֶחָד הַבּוֹנֶה בֵּית הַתֶּבֶן – המיועד לשמירת תבן, או בֵּית הַבָּקָר, או בֵּית הָעֲצִים, או בֵּית הָאוֹצָרוֹת לשמירת שמן ותבואה. כל אלו דינם כבית, שחוזר עליהם אם לא חנכם. כמו כן, אֶחָד הַבּוֹנֶה בית חדש, וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ מאחר, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה, על כל אלו חוזר.

מוסיפים השוטרים לדבר, 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ וְגוֹ" – שלא פדה את הפירות על מעות בשנה הרביעית לנטיעתו. מבארת המשנה את דין החוזר בנוטע כרם. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ חמשה אילנות בְּכֶרֶם, וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילְנֵי משאר מיני מַאֲכָל, וַאֲפִילּוּ היו חמישה עצים מֵחֲמִשָּׁה הַמִּינִין – מחמישה מינים שונים, הרי אלו מצטרפין. כמו כן, אֶחָד הַנּוֹטֵעַ ממש, וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ – המכופף ענף מהאילן מתחת לאדמה והוא צומח כאילן חדש, וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב אילן באילן. וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ כרם, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה, בכל אלו, חוזר.

מוסיפים השוטרים לדבר, 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְגוֹ" ומבארת המשנה שֶׁאֶחָד הַמְּאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְּאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה, אֲפִילּוּ שׁוֹמֶרֶת יָבָם – שמת אחיו בלא בנים ועדיין לא ייבם את אשתו, בכל אלו חוזר מהמלחמה, ויתירה מזו וַאֲפִילּוּ שָׁמַע שֶׁמֵּת אָחִיו בַּמִּלְחָמָה ובעת עליו לייבם את אשתו, חוֹזֵר מהמלחמה וּבָא לוֹ לייבמה. כָּל אֵלּוּ וְאֵלּוּ שהוזכרו לעיל היו שׁוֹמְעִין את דִּבְרֵי כֹּהֵן מַעַרְכֵי מִלְחָמָה – את דברי מערכי המלחמה שאמר הכהן, וְחוֹזְרִין מלהילחם, וּמְסַפְּקִין מַיִם וּמָזוֹן וּמַתְקְנִין אֶת הַדְּרָכִים לחיל הלוחם.

וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין אף על פי שבנו ונשאו ונטעו. הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר – חדר שלפני הבית, אַכְסַדְּרָה – גג בלי מחיצות, וּמִרְפֶּסֶת, שאינם ראויים לדירה. כמו כן הַנּוֹטֵעַ אַרְבַּע אִילְנֵי מַאֲכָל, או וַחֲמִשָּׁה אִילְנֵי סָרָק שאינם חשובים כרם. וכן הַמַּחֲזִיר אֶת גְּרוּשָׁתוֹ שאינה אשה חדשה עבורו. או מקדש אשה האסורה לו, כגון אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין, בכל אלו לֹא הָיָה חוֹזֵר.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שמלבד כל אלו שהוזכרו לעיל, אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת חדש עַל מְכוֹנוֹ – שהרס את ביתו ובנאו בשנית במתכונתו הקודמת לֹא הָיָה חוֹזֵר, הואיל ולא חידש דבר בבנייתו כעת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַף הַבּוֹנֶה בֵּית לְבֵינִים בְּשָׂרוֹן שאינו בר קיימא כיון שצריך לחדשו מידי זמן לֹא הָיָה חוֹזֵר על בית כזה. זהו דין ההולכים למלחמה ושבים על פי דברי הכהן.

וְאֵלּוּ שֶׁאֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן ואינם יוצאים את בתיהם כלל, ואף לא עד הספר. והם מִי שֶׁבָּנָה בַּיִת וַחֲנָכוֹ ועדיין לא דר בו שנה, וכן אם נָטַע כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ ועדיין לא תמה השנה הרביעית. וכן הַנּוֹשֵׂא אֶת אֲרוּסָתוֹ או הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ ועוד לא עברה שנה. שֶׁנֶּאֱמַר בנושא אשה חדשה 'נְקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת' ודורשים 'לְבֵיתוֹ' זֶה בֵּיתוֹ – ללמד שממתין שנה בביתו ואינו יוצא. ומתיבת 'יִהְיֶה' זֶה כַּרְמוֹ – אנו למדים כן לגבי נוטע כרם. ומה שנאמר 'וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ' זוֹ אִשְׁתּוֹ – שהנושא אשה ממתין שנה, ו'אֲשֶׁר לָקַח' לְהָבִיא אֶת יְבִמְתּוֹ – מרבה לדין זה את כונס יבמתו. וכל אלו אֵין מַסְפִּיקִין (לָהֶם) מַיִם וּמָזוֹן וְאֵין מְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים, שאינם מחוייבים כלל בצרכי המלחמה.

גמרא. תָּנוּ רַבָּנַן נאמר בפסוק 'וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית וגו'", מבררת הברייתא, יָכוֹל שמדברים השוטרים דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן שלא על פי כהן, אי אפשר לומר כן, שהרי כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לאחר מכן את הלשון 'וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים ודברו אל העם מי האיש הירא ורך הלבב וגו'", הֲרֵי מכך משמע שרק דְּבָרִים אלו מִשֶּׁל עַצְמָן אָמוּר שלא על פי כהן. הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים' שנאמר קודם לכן, בהכרח שבְּדִבְרֵי מְשׁוּחַ מִלְחָמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר ולא דברי השוטרים, הָא כֵּיצַד, כֹּהֵן מְדַבֵּר תחילה וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ את דבריו לעם. מביאה הגמרא כמה ברייתות בזה, תָּנֵי חֲדָא, כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. וְתַנְיָא אִידָךְ, כֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ. וְתַנְיָא אִידָךְ, שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. ודברי הברייתות סותרים לכאורה. מבארת הגמרא, אָמַר אַבָּיֵי, הָא כֵּיצַד מהלך דברי הכהן והשוטרים, מ'וְנִגְנַשׁ' – מהיכן שנאמר הלשון 'וניגש' וְעַד תיבת 'וְדִבְּרוּ', דברים אלו היה הַכֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ את הדברים לעם. מ'וְדִבְּרוּ' עַד תיבת 'וְיָסְפוּ' היה הַכֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ את דבריו. ומ'וְיָסְפוּ' וְאֵילָךְ עד סוף פרשה זו, היה הַשּׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ.

שנינו במשנה מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ כו' אחד הבונה בית התבן וכו', ואחד הבונה ואחד הלוקח וכו'. מבארת הגמרא את מקור הדברים. תָּנוּ רַבָּנַן נאמר בדברי הכהן, 'מי האיש אֲשֶׁר בָּנָה בית', דנה הברייתא אֵין לִי לרבות מפסוק זה אֶלָּא 'אֲשֶׁר בָּנָה' ממש, לָקַח וְיָרַשׁ וְנִיתַּן לוֹ כְּמַתָּנָה מְנַיִן שאף הוא חוזר, תַּלְמוּד לוֹמַר 'מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה', תיבת 'איש' מיותרת, שיכל לכתוב 'מי אשר בנה', אלא בא לרבות קונה ויורש. עוד דנה הברייתא, על מה שנאמר בתורה 'בַּיִת', אֵין לִי ללמוד מפסוק זה אֶלָּא בַּיִת שדרים בו, מְנַיִן לְרַבּוֹת בַּיִת הַתֶּבֶן וּבַיִת הַבָּקָר וּבַיִת הָעֲצִים וּבַיִת הָאוֹצָרוֹת שגם עליהם חוזר, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר בָּנָה בית' ולא כתוב 'אשר בית בנה', לדרוש 'בנה' מִכָּל מָקוֹם, לרבות בית התבן ובית הבקר וכו'. אם כן, יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אַף הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר אַכְסַדְּרָה וּמִרְפֶּסֶת שעשויים לדריסת רגל ולא להשתמש בהם, תַּלְמוּד לוֹמַר 'בַּיִת', מַה בַּיִת הָרָאוּי לְדִירָה אַף כֹּל הָרָאוּי לְדִירָה, למעט את אלו שאינם עומדים לתשמיש דירה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, שהבית שנאמר בתורה הוא 'בַּיִת' כְּמַשְׁמָעוֹ, וחוזר מהמלחמה רק על בית רגיל, ולא על אלו שהוזכרו במשנה ובברייתא.

מוסיפה הברייתא לדרוש את הפסוק, שהיה יכול לכתוב 'וְלֹא חָנָךְ' וכתוב 'וְלֹא חֲנָכוֹ', משמע שבא למעט 'חנכו' לזה ולא לאחר, פָּרַט לְגַזְלָן שגזל בית, שאינו חוזר. שואלת הגמרא, לִימָא מה שהוצרך למעט גזלן דִּלְמָא כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אפשר למעט גזלן מסיבה אחרת שהרי הָא אָמַר – דרש מהאמור בפרשה 'וְרַךְ הַלֵּבָב' שכוונת התורה לְזֶה הַמִּתְיָרֵא

סוטה. פרק שמיני – משוח מלחמה דף מג עמוד א

רש"י

שֶׁפִּטְפֵּט. זְלִזֵּל וְכִבֵּשׁ אוֹתוֹ וְלֹא חָשְׁבוּ: וַהֲלֹא שֶׁכְּתִים מְכַבְּדִים אוֹתוֹ. כִּדְאָמְרִינַן בְּאֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין (סַנְהֶדְרִין קוּף פּ״ט.) לְפִיכָךְ הִצְרִיךְ לְיַחְסוֹ שֵׁם, פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן: תְּרֵי פּוּטֵי. מִדְּלֹא כְּתִיב פּוּטִיאֵל: מַתְנִי׳. בֵּית הָאוֹצָרוֹת. לְאוֹצַר יַיִן שֶׁמָּן וּתְבוּאָה: וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ. בֵּית בְּנוּי, שֶׁהֲרֵי אֶצְלוֹ הוּא חָדָשׁ, וּבְגְמָרָא מְרַבִּינַן לֵיהּ מִקְּרָא: חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מַאֲכָל. דִּבְהָכֵי הָוֵי כֶּרֶם, שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב: כְּזֶה

* *

* *

*

וַאֲפִלּוּ מַה׳ מִינִין. מִצְטַרְפִין: חִלְּלוּ. בִּשְׁנַת הָרְבִיעִית לִנְטִיעָתוֹ, שֶׁחִלֵּל אֶת הַפֵּרוֹת בְּמָעוֹת כְּדֶרֶךְ מַעֲשַׂר שֵׁנִי וּמַעֲלֶה אֶת הַמָּעוֹת לִירוּשָׁלַיִם וְאוֹכְלָן כְּדִכְתִיב (וַיִּקְרָא יט) קֹדֶשׁ הִלּוּלִים, וְגָמַר קֹדֶשׁ קֹדֶשׁ מִמַּעֲשֵׂר: ה״ג כָּל אֵלּוּ שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי כֹּהֵן מַעֲרָבִי מִלְּחָמָה וְחוֹזְרִין. כְּמוֹ שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי מַעֲרָבִי מִלְּחָמָה שֶׁל כֹּהֵן, כְּלוֹמַר שֶׁהַכֹּהֵן אוֹמֵר לְהֶן: סָרָק. כְּגוֹן אֲרָזִים וְשִׁקְמִים שֶׁאֵינָן עֵץ פְּרִי: וְהַמַּחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ. וְאַרְסָהּ אֵינוֹ חוֹזֵר שֶׁאֵינָהּ חֲדָשָׁה לוֹ, וּקְרָא אַאֲשָׁה חֲדָשָׁה קַפִּיד בִּדְכְתִיב כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה (דְּבָרִים כד) : אַלְמָנָה. וְאַרְסָהּ כֹּהֵן גָּדוֹל אֵינוֹ חוֹזֵר בִּשְׁבִילָהּ, דְּאִימַּעוּט מִוֹלֹא לִקְחָהּ מִדְּלֹא כְּתִיב וְלֹא לָקַח: עַל מְכוֹנוֹ. סִתְרוֹ וּבְנָאוֹ בְּמִדָּה רִאשׁוֹנָה אֵינוֹ חוֹזֵר, דְּלֹאו חָדָשׁ הוּא הוֹאִיל וְלֹא חִדֵּשׁ לְהוֹסִיף עָלָיו, וַאֲפִלּוּ אֶצְלוֹ אֵינוֹ חָדָשׁ וְגָרַע מֵהַלּוֹקֵחַ וְהַיּוֹרֵשׁ: אַף מוּנָּחִין בָּאָרוֹן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא אֹתָם וְאֶת פִּינְחָס", "אֹתָם" אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין, "פִּינְחָס" זֶה מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה, "וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ" זֶה אָרוֹן וְלוּחוֹת שִׁבּוֹ, "וַחֲצֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה" אֵלּוּ הַשּׁוֹפָרוֹת. תָּנָא: לֹא לְחִנָּם הָלַךְ פִּינְחָס לַמִּלְחָמָה, אֶלָּא לִיפָּרַע דִּין אֲבִי אִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַמִּדְיָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ אֶל מִצְרַיִם" וְגוֹ׳ לְמִימְרָא דְּפִינְחָס מִיּוֹסֵף אָתֵי? וְהָא כְּתִיב: "וְאֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה". מַאי לָאו, דְּאָתֵי מִיתְרוֹ שֶׁפִּיטֵּם עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה. לֹא, מִיּוֹסֵף שֶׁפִּיטְפֵּט בְּיִצְרוֹ. וַהֲלֹא שְׁכָתִים מְכַזִּין אוֹתוֹ: רְאִיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה, בֶּן שֶׁפִּיטֵּם אֲבִי אִמּוֹ עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה, יַהֲרוֹג נָשִׂיא מִיִּשְׂרָאֵל? אֶלָּא אִי אֲבוּהּ דְּאִימֵּיהּ מִיּוֹסֵף, אִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מִיתְרוֹ. וְאִי אִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מִיּוֹסֵף, אֲבוּהּ דְּאִימֵּיהּ מִיתְרוֹ. דַּיְקָא נַמִי, דִּכְתִיב "מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל", תְּרֵי מַשְׁמַע, שְׁמַע מִינָּהּ מתני׳ "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל הָעָם לֵאמֹר מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ" וְגוֹ׳ אֶחָד הַבּוֹנֶה בֵּית הַתֶּבֶן, בֵּית הַבָּקָר, בֵּית הָעֲצִים, בֵּית הָאוֹצָרוֹת. אֶחָד הַבּוֹנֶה וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה. "וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ" וְגוֹ׳ אֶחָד הַנּוֹטֵעַ כֶּרֶם, וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מַאֲכָל וַאֲפִילּוּ מֵחֲמֶשֶׁת הַמִּינִין. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ, וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ, וְאֶחָד הַמַּרְבִּיב, וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה. "וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה" אֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה. אֲפִילּוּ שׁוֹמֶרֶת יָבָם וַאֲפִילּוּ שָׁמַע שֶׁמֵּת אָחִיו בַּמִּלְחָמָה, חוֹזֵר וּבָא לוֹ. כָּל אֵלּוּ וְאֵלּוּ שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי כֹּהֵן מַעֲרָבִי מִלְּחָמָה, וְחוֹזְרִין וּמְסַפְּקִין מַיִם וּמָזוֹן וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים. וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין: הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר, אַכְסַדְרָה וּמִרְפֶּסֶת. הַנּוֹטֵעַ אַרְבַּע אִילָנֵי מַאֲכָל, חֲמִשָּׁה אִילָנֵי סָרָק, הַמַּחֲזִיר אֶת גְּרוּשָׁתוֹ, אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין לֹא הָיָה חוֹזֵר. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת עַל מְכוֹנוֹ, לֹא הָיָה חוֹזֵר. ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף הַבּוֹנֶה בֵּית לְבֵנִים בַּשָּׁרוֹן לֹא הָיָה חוֹזֵר. אֵלּוּ שֶׁאֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן: נָטַע כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ, הַנּוֹשֵׂא אֶת אֲרוּסָתוֹ, הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת, "לְבֵיתוֹ" זֶה בֵּרְמוֹ, "וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ" זוֹ אִשְׁתּוֹ, "אֲשֶׁר לָקָח" לְהָבִיא אֶת יְבִמְתּוֹ. אֵין מַסְפִּיקִין מַיִם וּמָזוֹן, וְאֵין מְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים: גמ׳ תָּנוּ רַבָּנַן: "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים..." יָכוֹל דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים" הֲרֵי דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים"? בְּדִבְרֵי מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, הָא כֵּיצַד? כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ, תָּנֵי חֲדָא כֹּהֵן: מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ, וְתַנְיָא אִידָךְ: כֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ, וְתַנְיָא אִידָךְ: שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. אָמַר אַבָּיֵי: הָא כֵּיצַד? מִ"וְנִגַּשׁ" וְעַד "וְדִבְּרוּ", כֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ. מִ"וְדִבְּרוּ" עַד "וְיָסְפוּ", כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. מִ"וְיָסְפוּ" וְאֵילָךְ, שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ" כו׳: תָּנוּ רַבָּנַן: "אֲשֶׁר בָּנָה", אֵין לִי אֶלָּא אֲשֶׁר בָּנָה. לָקַח, יָרַשׁ, נִיתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת", אֵין לִי אֶלָּא בַּיִת, מִנַּיִן לְרִבּוֹת בֵּית הַתֶּבֶן, וּבֵית הַבָּקָר, וּבֵית הָעֲצִים, וּבֵית הָאוֹצָרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר בָּנָה" מִכָּל מָקוֹם. יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אַף הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר, אַכְסַדְרָה וּמִרְפֶּסֶת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּיִת", מַה בַּיִת הָרָאוּי לְדִירָה, אַף כָּל הָרָאוּי לְדִירָה. ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: "בַּיִת" כְּמַשְׁמָעוֹ, "לֹא חֲנָכוֹ", פְּרָט לְגַזְלָן. לֵימָא דְּלָא כְּר׳ יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי ר׳ יוֹסֵי הַגְּלִילִי, הָא אָמַר: "וְרַךְ הַלֵּבָב" זֶה הַמִּתְיָרֵא

רש"י

הַבּוֹנֶה בֵּית לְבֵנִים בַּשָּׁרוֹן. מְקוֹם הוּא שֶׁשָּׁמוֹ שָׁרוֹן, וְאֵין הַקַּרְקַע יָפָה לִלְבֵנִים, וְלֹא הָוֵי דָּבָר קַיָּמָא, שֶׁפַּעֲמַיִם צְרִיךְ לְחַדְּשָׁהּ בְּשֶׁבַע שָׁנִים: וְאֵלּוּ שֶׁאֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן. דְּהָנָךְ דְּלַעֵיל הוֹלְכִין עַד לְסֵפֶר וְשָׁם שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי כֹּהֵן וְחוֹזְרִין מִן הַמַּעֲרָבָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵינָם חוֹזְרִין לְבָתֵּיהֶם אֶלָּא עוֹסְקִין בְּסִפּוּק מַיִם וּמָזוֹן לְהוֹלְכֵי מִלְחָמָה, וְאֵלּוּ אֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן אֲפִלּוּ לְלֶכֶת עַד הַסֵּפֶר וְלָשׁוּב ע״פ כֹּהֵן: הַבּוֹנֶה בֵּית וַחֲנָכוֹ. וְלֹא דַּר בּוֹ עֲדַיִן שָׁנָה: וְכֵן הַנּוֹטֵעַ כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ. וַעֲדַיִן לֹא עָבְרָה שְׁנַת רְבִיעִית עָלָיו שְׁלֵמָה: נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ. בְּשְׁבִיל בֵּיתוֹ: יִהְיֶה. רַבּוּיָא הוּא, הוֹסִיף לְךָ הֲוָיָה אַחֶרֶת לִהְיוֹת כָּזוּ: גמ׳. יָכוֹל דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן. יָכוֹל שֶׁהַדְּבָרִים הִלְּלוּ שֶׁהֵם אוֹמְרִים מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה וְגוֹ׳ שֶׁל עַצְמָן הֵן וְלֹא הָיָה כֹּהֵן אוֹמֵרָן אֶלָּא הַשּׁוֹטְרִים: ת״ל וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים. לְדַבֵּר אֵל הָעָם וְאָמְרוּ מִי הָאִישׁ וְגוֹ׳, וְיָסְפוּ מִשְׁמַע שֶׁדָּבָר זֶה הֵם מוֹסִיפִים מִשֶּׁלָּהֶם: הֲרֵי דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן אָמוּר. שֶׁהַדָּבָר זֶה לְבַדּוֹ הֵן מוֹסִיפִין עַל שֶׁל כֹּהֵן. מִדַּעַד הַשְׁתָּא גַּבֵּי נָטַע וְגַבֵּי אֵרַס אִשָּׁה לֹא כְּתִיב וְיָסְפוּ וְהָכָא כְּתִיב וְיָסְפוּ, ש״מ עַד הַנָּה דִּבְרֵי כֹּהֵן וְאֶת זוֹ הֵן מוֹסִיפִין: הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים. בְּבָנָה וְנָטַע וְאֵרַס: בְּדִבְרֵי מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר. שֶׁהַכֹּהֵן אוֹמֵר וְהַשּׁוֹטְרִים מַשְׁמִיעִין אוֹתָן: מִנְּגַשׁ עַד וְדִבְּרוּ. דְּהַיְנוּ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים וְגוֹ׳ עַד לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: מִי הָאִישׁ. רַבּוּיָא הוּא, דְּמַצִּי לְמִיכְתַּב מִי אֲשֶׁר בָּנָה, וּמִדְּלֹא כְּתִיב אֲשֶׁר בֵּית בָּנָה דְּרוֹשׁ בֵּיהּ בָּנָה מ״מ. וְהַאי דִּכְתִיב בֵּית, לְמֵעוּטֵי בֵּית שַׁעַר אַכְסַדְרָה וּמִרְפֶּסֶת שֶׁהֵם עֲשׂוּיִם לִדְרִיסַת רֶגֶל וְלֹא רְאוּיִים לְדוּר בָּהֶם: בֵּית שַׁעַר. בֵּית בְּנִיסַת שַׁעַר הֶחָצֵר לְהִסְתּוֹפֵף שָׁם שׁוֹמֵר הַפֶּתַח: וְלֹא חֲנָכוֹ. מִדְּלֹא כְּתִיב (וְלֹא) חֲנָךְ הָוֵי מִעוּטָא, חֲנָכוֹ לָזֶה וְלֹא לְאַחֵר פְּרָט לְגוֹזֵל בֵּית: כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. דְּמַתְנִי׳: מעבירות

מעבירות

סוטה. פרק שמיני – משוח מלחמה דף מג עמוד ב

מֵעֲבֵירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ? אֲפִילּוּ תֵּימָא ר׳ יוֹסֵי הַגְּלִילִי, כְּגוֹן דַּעֲבַד תְּשׁוּבָה וִיהַב דְּמֵי. אִי הָכִי הֲוָה לֵיהּ לוֹקֵחַ, וְלִיהֲדַר? כֵּיוָן דְּמֵעִיקָּרָא בְּתוֹרַת גְּזֵילָה אֲתָא לְיָדֵיהּ, לֹא: "וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם" כו׳: תָּנוּ רַבָּנָן: "אֲשֶׁר נָטַע" אֵין לִי אֶלָּא נָטַע. לָקַח, יָרַשׁ, נִיתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם" אֵין לִי אֶלָּא כֶּרֶם, מִנַּיִן לְרַבּוֹת חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מַאֲכָל וַאֲפִילּוּ מִשְּׁאָר מִינִין? תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר נָטַע". יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה הַנּוֹטֵעַ אַרְבָּעָה אִילָנֵי מַאֲכָל, וַחֲמִשָּׁה אִילָנֵי סְרָק תַּלְמוּד לוֹמַר: "כֶּרֶם". ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: כֶּרֶם כְּמַשְׁמָעוֹ, "לֹא חִילֵּל" "וְלֹא חִלְּלוֹ", פְּרָט לְמַבְרִיךְ וּלְמַרְכִּיב. וְהָא אֲנַן תְּנַן: אֶחָד הַנּוֹטֵעַ וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב? אָמַר ר׳ זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא: לָא קַשְׁיָא. כָּאן בְּהַרְכָּבַת אִיסּוּר, כָּאן בְּהַרְכָּבַת הֶיתֵּר. הַאי הַרְכָּבַת הֶיתֵּר, הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא יַלְדָּה בְּיַלְדָּה, תֵּיפּוֹק לֵיהּ, דִּבְעֵי מֶיהֱדַר מִשּׁוּם יַלְדָּה רִאשׁוֹנָה? אֶלָּא יַלְדָּה בִּזְקֵינָה, וְהָאָמַר ר׳ אַבָּהוּ: יַלְדָּה שֶׁסִּיבְּכָהּ בִּזְקֵינָה, בָּטְלָה יַלְדָּה בִּזְקֵינָה וְאֵין בָּהּ דִּין עָרְלָה? אָמַר ר׳ יִרְמְיָה: לְעוֹלָם יַלְדָּה בְּיַלְדָּה, וּכְגוֹן דְּנָטַע לְהַךְ קַמַּיְיתָא לְסְיָיג וּלְקוֹרוֹת, דִּתְנַן: הַנּוֹטֵעַ לִסְיָיג וּלְקוֹרוֹת, פָּטוּר מִן הָעָרְלָה. וּמַאי שְׁנָא יַלְדָּה בִּזְקֵינָה דְּבָטְלָה וּמַאי שְׁנָא יַלְדָּה בְּיַלְדָּה דְּלָא בָּטְלָה? הָתָם, אִי מִימְלִיךְ עֲלַהּ לָאו בַּת מִיהֲדַר הִיא, הָכָא, אִי מִימְלִיךְ עֲלַהּ בַּת מִיהֲדַר הִיא, [דְּהָא מֵעִיקָּרָא לְפֵירֵי קַיְימָא], מִידֵי דַּהֲוָה אַעָלוּ מֵאֵילֵיהֶן, דִּתְנַן: עָלוּ מֵאֵילֵיהֶן, חַיָּיבִין בְּעָרְלָה. וְלוֹקְמָהּ בְּכֶרֶם שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין, דְּהַאי הָדַר אַדִּידֵיהּ וְהַאי הָדַר אַדִּידֵיהּ? אָמַר רַב פַּפָּא: זֹאת אוֹמֶרֶת, כֶּרֶם שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין אֵין חוֹזְרִין עָלָיו מֵעַרְכֵי הַמִּלְחָמָה. וּמַאי שְׁנָא מֵחֲמִשָּׁה אַחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶן בַּמִּלְחָמָה, דְּכוּלָּן חוֹזְרִין? הָתָם, כָּל חַד וְחַד קָרֵינָא בֵּיהּ "אִשְׁתּוֹ". הָכָא, כָּל חַד וְחַד לָא קָרֵינָא בֵּיהּ "כַּרְמוֹ". רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, בְּמַבְרִיךְ אִילָן בְּיָרָק, וְהַאי תַּנָּא הוּא, דְּתַנְיָא הַמַּבְרִיךְ אִילָן בְּיָרָק, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מַתִּיר מִשּׁוּם ר׳ יְהוּדָה בֶּן גַּמְדָּא אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר ר׳ יוֹחָנָן: הָא מַנִּי, ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא. לֹא אָמַר ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הָתָם "כֶּרֶם" כְּמַשְׁמָעוֹ? הָכָא נַמִי "נָטַע" כְּמַשְׁמָעוֹ, נוֹטֵעַ אִין מַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב לֹא. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר ר׳ יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: יַלְדָּה פְּחוּתָה מִטֶּפַח, חַיֶּיבֶת בְּעָרְלָה כָּל שְׁנוֹתֶיהָ, דְּמִתְחַזְיָא כְּבַת שַׁתָּא, וְהָנֵי מִילֵּי, שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם, וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב, אֲבָל כּוּלֵּיהּ כֶּרֶם, קָלָא אִית לֵיהּ. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי, אָמַר ר׳ יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לִקְרִיאַת שְׁמַע, דִּכְתִיב: "לֹעֵג לָרָשׁ חֵרֵף עֹשֵׂהוּ". אָמַר ר׳ יִצְחָק אָמַר ר׳ יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: חוֹרַגְתָּא הַגְּדֵילָה בֵּין הָאַחִין, אֲסוּרָה לִינָּשֵׂא לָאַחִין, דְּמִתְחַזְיָא כִּי אַחָתַיְיהוּ. וְלָא הִיא, קָלָא אִית לֵיהּ לְמִילְּתָא. וְאָמַר ר׳ יִצְחָק אָמַר ר׳ יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה שֶׁעֲשָׂאָן בְּגוֹרֶן, הוּקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר. אָמַר עוּלָּא: לֹא אֲמָרַן אֶלָּא בַּשָּׂדֶה, אֲבָל בָּעִיר קָלָא אִית לֵיהּ לְמִילְּתָא. וְאָמַר ר׳ יִצְחָק אָמַר ר׳ יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: יַלְדָּה הַפְּחוּתָה מִטֶּפַח, אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת אֶת הַזְּרָעִים. וְהָנֵי מִילֵּי, שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב, אֲבָל כּוּלֵּי כֶּרֶם מְקַדֵּישׁ. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב:

מת

רש״י

מֵעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ. וְהַאי אִית לֵיהּ לְמִיהְדַּר מִשּׁוּם הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב: **תַּלְמוּד לוֹמַר אֲשֶׁר נָטַע.** מִדְּלָא כְּתִיב אֲשֶׁר כֶּרֶם נָטַע דְּרוֹשׁ בֵּיהּ נַמִּי נָטַע מִכָּל מָקוֹם וַאֲפִי׳ אֵינוֹ כֶּרֶם, שֶׁהֲרֵי לֹא הִזְכִּיר כֶּרֶם עֲדַיִן: **תַּלְמוּד לוֹמַר כֶּרֶם.** דְּדָמֵי לְכֶרֶם וּפָחוֹת שֶׁבַּכְּרָמִים חֲמִשָּׁה גְּפָנִים הֵם: **כֶּרֶם כְּמַשְׁמָעוֹ.** וְלֹא שְׁאָר אִילָנוֹת: **חִלְּלוֹ.** מַשְׁמַע מִעוּטָא, לָזֶה וְלֹא לְאַחֵר: **כָּאן בְּהַרְכָּבַת אִסּוּר.** בָּרַיְיתָא בְּהַרְכָּבַת אִסּוּר מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, וּמַעֲטֵיהּ קְרָא כִּדְמָעִיט וְלֹא חֲנָכוֹ גַּבֵּי בַּיִת פְּרָט לְגַזְלָן: **מַבְרִיךְ.** שֶׁכּוֹפֵף [הַזְּמוֹרָה אוֹ הַיִּחוּר] בָּאָרֶץ: **מַרְכִּיב.** שֶׁנּוֹקֵב הָאִילָן וְנוֹטֵל מִן הָרַךְ שֶׁבְּעַנְפֵי הָאִילָן וְתוֹחֵב לְתוֹכוֹ וְעוֹשֶׂה עָנָף בְּתוֹךְ הַנֶּקֶב וְנוֹשֵׂא מִמִּין אוֹתוֹ אִילָן שֶׁנּוֹטֵל מִמֶּנּוּ, וְיִשְׂרָאֵל מֻתָּר לְהַרְכִּיב מִשְּׁנֵי אִילָנוֹת שֶׁזֶּה פֵּרוֹתָיו גַּסִּין וְזֶה פֵּרוֹתָיו דַּקִּין, דַּהֲווּ מִמִּין אֶחָד זֶה בָּזֶה: **הַאי הַרְכָּבַת הֶתֵּר.** דְּאוֹקְמַת מַתְנִי׳ בָּהּ הֵיכִי דָּמֵי דְּחוֹזֵר מִפְּנֵי חִלּוּל הַהַרְכָּבָה: **אִי נֵימָא יַלְדָּה בְּיַלְדָּה.** שֶׁאַף זוֹ שֶׁבַּקַּרְקַע שֶׁהִרְכִּיב אֶת הֶעָנָף בָּהּ נְטִיעָה הִיא וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעָה לְשָׁנָה רְבִיעִית לְחַלְּלָהּ, הָא לָאו מִשּׁוּם הַרְכָּבָה הָדַר, דְּבְלָאו הַרְכָּבָה נַמִּי בָּעֵי לְמִיהְדַּר מִן הַמִּלְחָמָה מִשּׁוּם יַלְדָּה רִאשׁוֹנָה: **בִּזְקֵנָה.** שֶׁכְּבָר נִתְחַלְּלָה: **שֶׁסִּבְּכָהּ.** לְשׁוֹן נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ (בְּרֵאשִׁית כב), שֶׁעֲשָׂאָהּ עָנָף בִּזְקֵנָה: **בָּטְלָה לְגַבֵּי זְקֵנָה.** וְאֵינָהּ חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה וְאֵין בָּהּ דִּין רְבָעִי, וְכִי תְּנַן בְּמַסֶּכֶת עָרְלָה דְּמַרְכִּיב חַיָּב בְּעָרְלָה [זְקֵנָה] בְּיַלְדָּה תְּנַן, שֶׁאַף אוֹתוֹ עָנָף חַיָּב בְּעָרְלָה ואע״ג שֶׁקְּצָצוֹ מִזְּקֵנָה נַעֲשָׂה עַכְשָׁיו יַלְדָּה שֶׁזּוֹ הִיא נְטִיעָתוֹ: **לְעוֹלָם יַלְדָּה בְּיַלְדָּה.** וּדְקַשְׁיָא לָךְ בְּלָא הַרְכָּבָה נַמִּי בָּעֵי לְמִיהְדַּר מִמַּעַרְכֵי הַמִּלְחָמָה אַקַּמַּיְיתָא: **כְּגוֹן דִּנְטָעָהּ לְקַמַּיְיתָא לִסְיָיג.** כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה פִּרְצָה בְּגֶדֶר שָׂדֵהוּ וּנְטָעָהּ בַּפִּרְצָה לִסְתּוֹם, לְשׁוֹן סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים (שִׁיר הַשִּׁירִים ז) גְּדוּרָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים: **וּלְקוֹרוֹת.** לָקוֹץ מִמֶּנָּה קוֹרוֹת לִכְשֶׁתִּגְדַּל: **וּמַאי שְׁנָא יַלְדָּה בְּיַלְדָּה.** כִּי הָךְ יַלְדָּה קַמַּיְיתָא דְּבִזְקֵנָה הִיא לְעִנְיַן עָרְלָה (דְּלֹא) בָּטְלָה הַרְכָּבָה בָּהּ לְהִפָּטֵר מִן הָעָרְלָה כְּמוֹתָהּ: **הָתָם.** גַּבֵּי זְקֵנָה לָאו בַּת אִימְּלוּכֵי הִיא לַחֲזוֹר וְלִהְיוֹת יַלְדָּה עַל שׁוּם מַחֲשָׁבָה, אֲבָל נָטַע לִסְיָג אִי מַמְלִיךְ עֲלָהּ בְּתוֹךְ שְׁנֵי עָרְלָה לְקַיְּמָהּ לְפֵרוֹת חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה, הִלְכָּךְ יַלְדָּה דְּקָא מַרְכִּיב בְּגַוָּהּ לַאֲכִילָה חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה, ואע״ג דְּלָא אִימְּלִיךְ אַקַּמַּיְיתָא הָא מִיהָא לַאֲכִילָה הוּא וּמְהַנְּיָא מַחֲשָׁבָה, דְּעִקָּר דִּידָהּ נַמִּי אִי הֲוָה חָשִׁיב עֲלָהּ הֲוָה מְהַנֵּי מַחֲשָׁבָה ואע״ג דִּבְשַׁעַת נְטִיעָה לָאו לְהָכִי נְטָעָהּ: **מִידֵי דַּהֲוָה אַעָלוּ מֵאֲלֵיהֶן.** דִּבְשַׁעַת נְטִיעָה לֵיכָּא כַּוָּנָה: **וְלוֹקְמָהּ בְּכֶרֶם שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין.** לָמָּה לִי לְאַהְדּוּרֵי אַשְׁנוּיָא דְּחִיקָא בְּנוֹטֵעַ לִסְיָג וּלְקוֹרוֹת, לוֹקְמָהּ בְּנוֹטֵעַ לַאֲכִילָה, וּדְקַשְׁיָא לָךְ תִּיפּוֹק לִי מִשּׁוּם דִּבְעֵי לְמֶהְדַּר מִשּׁוּם רִאשׁוֹנָה, לִישָּׁנֵי כְּגוֹן שֶׁהַנְּטִיעָה שֶׁל רְאוּבֵן וּבָא שִׁמְעוֹן וְהִרְכִּיב בָּהּ לִהְיוֹת פֵּרוֹת הַרְכָּבָה שֶׁלּוֹ: **וּמַאי שְׁנָא מֵחֲמִשָּׁה אַחִין.** בָּרַיְיתָא הִיא לְקַמָּן בְּפִרְקִין (דף מז.): **כֻּלָּן חוֹזְרִין.** מִפְּנֵי שֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם לְכֻלָּם: **קָרֵינָא בֵּיהּ אִשְׁתּוֹ.** שֶׁמָּא לָזֶה תִּתְיַבֵּם: **כָּל חַד וְחַד לֹא קָרֵינָא בֵּיהּ כַּרְמוֹ.** הַמְיֻחָד לוֹ, שֶׁאֵין לְךָ בָּהּ גֶּפֶן שֶׁאֵין לִשְׁנַיִם חֵלֶק בָּהּ: **רַב נַחְמָן אָמַר.** הָא דְּקָתָנֵי מַתְנִי׳ מַרְכִּיב חוֹזֵר, בְּמַרְכִּיב אִילָן בְּיֶרֶק דְּלָא בָּעֵי לְמִיהְדַּר מִשּׁוּם קַמָּא. וְאִם תֹּאמַר מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ הוּא וְאִימַּעִיטָא לָהּ הַרְכָּבַת אִסּוּר מִוְּלֹא חִלְּלוֹ פְּרָט לְמַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב, הַאי תַּנָּא הוּא דְּאָמַר מֻתָּר: **כְּפַר עַכּוֹ.** כֵּן שְׁמָהּ: **הָא מַנִּי.** דְּקָתָנֵי פְּרָט לְמַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב, לָאו סְתָמָא הִיא אֶלָּא סֵיפָא דְּמִלְּתָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא וַאֲפִי׳ הַרְכָּבַת הֶתֵּר לֹא הָדַר עֲלָהּ: **פְּחוּתָה מִטֶּפַח.** שֶׁהִיא שְׁפַל קוֹמָה וְלֹא תִּגְבַּהּ לְעוֹלָם עַד טֶפַח: **כָּל שְׁנוֹתֶיהָ.** מִדְּרַבָּנָן כָּל הַיָּמִים עָרְלָה נוֹהֶגֶת בָּהּ דְּמִתְחַזְיָא כְּבַת שַׁתָּא וְהָרוֹאֶה שֶׁאוֹכְלִין פֵּרוֹתֶיהָ אוֹמֵר שֶׁפֵּרוֹת עָרְלָה מֻתָּרִין: **קָלָא אִית לֵיהּ.** הַכֹּל אוֹמְרִים כֶּרֶם יֵשׁ לִפְלוֹנִי מְשֻׁנֶּה מִכָּל הַכְּרָמִים וְיוֹדְעִין שֶׁהִיא זְקֵנָה, לְהָכִי נָקַט שְׁתַּיִם כו׳, דְּסָבַר לָהּ כְּמַאן דְּאָמַר בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (דף לה.) כֶּרֶם רְבָעִי תְּנַן, שֶׁאֵין עָרְלָה נוֹהֶגֶת בִּנְטִיעָה אַחַת אֶלָּא בְּכֶרֶם שָׁלֵם: **לִקְרִיאַת שְׁמַע.** שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת בְּאַרְבַּע אַמּוֹתָיו מִשּׁוּם לוֹעֵג לָרָשׁ, שֶׁזֶּה קוֹרֵא וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל לִקְרוֹת: **חוֹרְגְתָא.** בַּת אִשְׁתּוֹ: **שֶׁגְּדֵלָה בֵּין הָאַחִין.** בְּנֵי הַבַּעַל מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת: **דְּמִתְחַזְיָא כִּי אֲחָתַיְיהוּ.** מִי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר בָּהּ וְרוֹאֶה אוֹתָהּ שֶׁגְּדֵלָה אֶצְלוֹ כַּסָּבוּר שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ וְאוֹמֵר שֶׁנּוֹשֵׂא אֲחוֹתוֹ: **לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה שֶׁעֲשָׂאָן.** הֶעָנִי גֹּרֶן, שֶׁכִּנֵּס הַרְבֵּה כְּאֶחָד וְעָשָׂה מֵהֶן כְּרִי: **הֻקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר.** מִדְּרַבָּנָן, דְּמַאן דְּחָזֵי סָבוּר שֶׁגָּדַל בְּשָׂדֵהוּ: **וה״מ בַּשָּׂדֶה.** שֶׁלֹּא יָדְעוּ הַכֹּל שֶׁכְּנָסוֹ מְעַט מְעַט וּסְבוּרִין שֶׁגָּדַל שָׁם, אֲבָל בָּעִיר כָּל שְׁכֵנָיו רָאוּ שֶׁכִּנֵּס עַל יַד עַל יָד וְיוֹדְעִין שֶׁהֵן שֶׁל לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וּפָטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר, כִּדְתַנְיָא בְּסִפְרֵי וּבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ, בְּדָבָר שֶׁאֵין לוֹ בּוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ הוּא בָּא וְנוֹטֵל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלּוֹ, יָצָא לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ, שֶׁאַף לַעֲנִיִּים לְוִיִּם הֵם מֻפְקָרִים כִּשְׁאָר עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל: **אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת אֶת הַזְּרָעִים.** מִשּׁוּם כִּלְאֵי הַכֶּרֶם דִּכְתִיב בְּהוּ תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע. וְנִרְאֶה לִי דְּקָסָבַר כִּדְאָמְרִינַן בִּמְנָחוֹת (דף טו:) קַנְבּוֹס וְלוּף אָסְרָה תּוֹרָה, שְׁאָר זְרָעִים מִדְּרַבָּנָן נִינְהוּ, וּבְכִי הַאי כֶּרֶם לֹא גָּזוּר רַבָּנָן אַשְּׁאָר זְרָעִים: **אֲבָל כּוּלֵּיהּ כֶּרֶם.** [כֶּרֶם] גָּדוֹל שֶׁהִיא שִׁפְלַת קוֹמָה הוֹאִיל וַחֲשִׁיבָה גָּזוּר עָלֶיהָ:

מת

ביאורים למסכת סוטה דף מג עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

מְעֻבֵּירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ וחוזר, ואם כן, התמעט הגזלן מטעם זה. מתרצת הגמרא, אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, צריך מיעוט נוסף במקרה כְּגוֹן דְּעָבַד תְּשׁוּבָה על גזילתו וְיָהֵב דְּמֵי – ושילם את דמי הגזילה, ובאופן זה אינו חוזר מפני עבירה זו. שואלת הגמרא, אִי הָכִי ששילם על גזילתו, הֲוָה לֵיהּ לוֹקֵחַ על ידי כך וְלֵיחַדַּר – ויחזור לביתו כדין לוקח בית. עונה הגמרא, כֵּיוָן דְּמֵעִיקָּרָא קודם ששילם בְּתוֹרַת גְּזֵילָה אָתָא לְיָדֵיהּ – הבית הגיע לידו בגזילה לֹא יחזור עבורו, וזה המיעוט של גזלן.

שנינו במשנה, 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם' אחד הנוטע כרם וכו', אחד הנוטע ואחד המבריך וכו' ואחד הלוקח כו', מבארת הגמרא את המקור לכך, תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בפרשה 'ומי האיש אֲשֶׁר נָטַע כרם', אֵין לִי לרבות מפסוק זה אֶלָּא דווקא אם נָטַע ממש, לָקַח וְיָרַשׁ וְנִיתַּן לוֹ כְּמַתָּנָה מִנַּיִן שאף הוא חוזר. תַּלְמוּד לוֹמַר 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע', תיבת 'איש' מיותרת, שיכל לכתוב 'מי אשר נטע', אלא בא לרבות קונה ויורש. 'כֶּרֶם' אֵין לִי לרבות אֶלָּא כֶּרֶם דווקא, מִנַּיִן לְרַבּוֹת חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מַאֲכָל וַאֲפִילּוּ מִשְּׁאָר מִינִין שגם עליהם חוזר, כמבואר במשנה. תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר נָטַע כרם', ולא כתוב 'אשר כרם נטע' לדרוש 'נטע' מכל מקום, שכל נטיעות בכלל. אם כן יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה מפסוק זה אף הַנּוֹטֵעַ אַרְבָּעָה אִילָנֵי מַאֲכָל, או וַחֲמִשָּׁה אִילָנֵי סָרָק. תַּלְמוּד לוֹמַר 'כֶּרֶם' שמשמעה שצריך שידמה לכרם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב חולק וְאוֹמֵר, ש'כֶּרֶם' הנאמר כאן הוא כְּמַשְׁמָעוֹ, שדווקא על כרם חוזר, ולא על שאר אילנות,

ממשיכה הברייתא לדרוש, שהיה יכול לכתוב 'לֹא חִילֵּל' וכתוב 'וְלֹא חִילְּלוֹ', משמע שבא למעט, 'חילל' לזה ולא לאחר, פְּרָט לְמַבְרִיךְ וּלְמַרְכִּיב – שהמבריך אילן באדמה, או המרכיבו באחר, אינו חוזר. מקשה הגמרא וְהָא אֲנָן תְּנַן במשנתינו אֶחָד הַנּוֹטֵעַ וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב שבכל אלו חוזר. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן בברייתא שאומרת שאינו חוזר, מדברת בְּהַרְכָּבַת אִיסּוּר – שהרכיב מין במין אחר כָּאן במשנתינו מדובר בְּהַרְכָּבַת הֶיתֵּר ולפיכך חוזר כדין נטיעה רגילה.

מבררת הגמרא, הָאי הַרְכָּבַת הֶיתֵּר שעליה דיברה המשנה הֵיכִי דָּמֵי שיחזור עליה. אִילֵימָא שהרכיב יַלְדָּה – נטיעה שלא הגיעה לשנתה הרביעית בְּיַלְדָּה – בנטיעה כמוה, אם כן, מדוע צריך לרבותה לחזרה, וּתְיפּוּק לֵיהּ דְּבָעֵי מְיַחְדַּר אף לולא ההרכבה מִשּׁוּם יַלְדָּה רִאשׁוֹנָה שעדיין לא חיללה. אֶלָּא בהכרח מדובר בהרכיב יַלְדָּה בִּזְקִינָה – נטיעה שעברו עליה ארבע שנים, וצריך לחזור משום הילדה שהרכיב. גם על זה מקשה הגמרא, וְהָאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ שנטיעה יַלְדָּה שֶׁסִּיבְּכָהּ – הרכיבה בִּזְקִינָה, בְּטֵלָה הנטיעה הילדה בִּזְקִינָה וְאֵין בָּהּ דִּין עֲרֵלָה ולפיכך אין בה דין חילול נטע רבעי ומדוע חוזר. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, לְעוֹלָם מדובר שהרכיב יַלְדָּה בְּיַלְדָּה, ומה שקשתה הגמרא הרי צריך לחזור משום הנטיעה הילדה הראשונה, מדובר כאן וּכְגוֹן דְּנָטַע לְהַךְ נטיעה קַמַּיְיתָא לְסָיְיג – שתהיה לגדר וּלְקוֹרוֹת – או שנטע את הראשונה לקצוץ את קורותיה. ולפיכך אינו חוזר מחמתה, דְּתָנַן, הַנּוֹטֵעַ לְסָיְיג וּלְקוֹרוֹת ולא לאכילת פירותיו פָּטוּר מִן הָעֲרֵלָה, וכמו כן, אין בה דין חילול רבעי, ולכך חוזר רק על הנטיעה שהרכיב.

מקשה הגמרא, וּמַאי שְׁנָא הרכיב יַלְדָּה בִּזְקִינָה דְּבָטְלָה ולפיכך אינה חייבת בערלה, וּמַאי שְׁנָא יַלְדָּה שהרכיב בְּיַלְדָּה שנטעה לסייג וקורות דְּלֹא בָּטְלָה הנטיעה החדשה בחבירתה, וחייבת בערלה, הרי הנטיעה שנטעה לסייג וקורות היא כזקינה. מתרצת הגמרא, הָתָם בנטיעה זקינה, אִי מִימְלִיךְ עֲלָהּ ורוצה לנהוג בה כילדה, אינו יכול, שהרי לָאו בַּת מְיַחְדַּר הִיא כיון שבמציאות היא זקינה ואין מחשבתו מועילה. ואילו הָכָא בנטיעה ילדה שניטעה לקורות, אִי מִימְלִיךְ עֲלָהּ לייעדה לאכילה בַּת מְיַחְדַּר הִיא ותיחשב כנטיעה רגילה החייבת בערלה, [דְּהָא מֵעִיקָּרָא לְפִירֵי קַיְימָא] ולפיכך יכול לשנות את יעודה. מִידֵּי דַּהֲוָה אַעֲלוּ מַאֲיֵלֵיהֶן – וכמו שמצינו באילנות שעלו מאליהן, דְּתָנַן, עָלוּ מֵאֵילֵיהֶן חַיָּבִין בְּעֲרֵלָה הרי שיכול לייעדם לאכילה, אף שלא היו מיועדות לכך מתחילה.

שואלת הגמרא, מדוע העמיד רבי ירמיה את המשנה באופן דחוק, וְלוֹקְמָהּ במרכיב אילן בְּכֶרֶם שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין, דהיינו שהרכיב האחד בעץ חבירו, דְּהַאי הָדַר אַדִּידֵיהּ וְהַאי הָדַר אַדִּידֵיהּ – ולפיכך חוזרים שניהם על ידי הרכבה זו. עונה הגמרא, אָמַר רַב פָּפָּא, זֹאת אוֹמֶרֶת, מכך שלא תירצה כן מוכח שכֶּרֶם שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין אֵין חוֹזְרִין עָלָיו מֵעֵרְכֵי הַמִּלְחָמָה ולפיכך אין להעמיד כך.

מקשה הגמרא, וּמַאי שְׁנָא כרם של שותפין מֵחֲמִשָּׁה אַחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶן בַּמִּלְחָמָה וצריכים לייבם את אשתו, דְּכוּלָּן חוֹזְרִין מפני שהיא שומרת יבם לכולם, והרי הם כשותפים בה. מתרצת הגמרא, הָתָם בחמישה אחין כָּל חַד וְחַד קָרֵינָא בֵּיהּ אִשְׁתּוֹ כיון שיתכן שתתייבם לו, הָכָא בכרם של שותפין כָּל חַד וְחַד לֹא קָרֵינָא בֵּיהּ כַּרְמוֹ שהרי שניהם שותפים בכל עץ ועץ.

הגמרא מתרצת תירוץ נוסף על הקושיא מהמשנה האומרת שהמרכיב והמבריך חוזר, על הברייתא האומרת שאינו חוזר, רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, שמשנתינו שנקטה שחוזר במבריך ומרכיב, מדברת בְּמַבְרִיךְ – מרכיב, אִילָן שדינו לחזור עליו, בְּיָרָק שאין חוזרים עליו מצד עצמו, שהרי אין בו דיני ערלה ורבעי. ואם תקשה הרי הרכבה זו היא הרכבת איסור, ולמדנו בברייתא שאין חוזרים עליה. התירוץ וְהַאי תַּנָּא הוּא, דְּתַנְיָא, הַמַּבְרִיךְ אִילָן בְּיָרָק רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מַתִּיר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן גַּדְּיָא אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ, ומשנתינו סברה כמותו. וַחֲכָמִים אוֹסְרִין, ולדבריהם, הרכבה זו היא הרכבת איסור.

תירוץ נוסף על הקושיא מהמשנה על הברייתא, כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָא מַנִּי – הברייתא שנקטה שאינו חוזר על הרכבה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא שאמר לפני כן בברייתא 'כרם כמשמעו', שהרי האם לֹא אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הָתָם לעיל שכֶּרֶם כְּמַשְׁמָעוֹ למעט כל נטיעה שאינה גפן, הָכָא נַמִּי דורש רבי אליעזר בן יעקב את תיבת נָטַע שהוא כמשמעו, ולפיכך נוֹטֵעַ אֵין מַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב לֹא, ואינו חוזר על אפילו על הרכבת היתר, אבל תנא קמא של הברייתא סובר שחוזרים על הרכבה, ובדבריהם סוברת משנתינו.

מביאה הגמרא דין נוסף בשם רב אידי אמר רבי יוחנן, כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, נטיעה יַלְדָּה שהיא פְּחוּתָה בגובהה מִטֶּפַח חַיֶּבֶת בְּעֲרֵלָה כָּל שְׁנוֹתֶיהָ מדרבנן, משום דְּמִתְחַזְיָא כְּבַת שַׁתָּא, ונראה כאוכל פירות ערלה. ומוסיפה הגמרא וְהָנֵי מִילֵּי שחייבת בערלה, בִּשְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצֵאָה זָנָב – שיש כאן שיעור הקטן של כרם אֲבָל כּוּלֵּיהּ כֶּרֶם – אם כל הכרם הוא מנטיעות כאלו, קָלָא אִית לֵיהּ – ידוע הוא כמשונה, ואין חשד לערלה.

מביאה הגמרא עוד מימרא שנאמרה משמם של אלו, כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לְקֶרְיַאת שְׁמַע, ואסור לקרותה בארבע אמותיו. והטעם, משום דִּכְתִיב 'לוֹעֵג לָרָשׁ חֵרֵף עוֹשֵׂהוּ' וכשמקיים מצווה בקברתו, הוא כלועג עליו.

כעין מה ששנינו, מצינו דין נוסף. אָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, חוּרְגְּתָא – בת אשתו הַגְּדֵילָה בֵּין הָאַחִין – שגדלה בין בניו מאשה אחרת, אֲסוּרָה לִינְשָׂא לְאַחִין מאשתו השניה, מפני דְּמִתְחַזְיָא כִּי אֲחָתַיְיהוּ למי שאינו מכיר באמה האמיתית. דוחה הגמרא וְלֹא הִיא – אין איסור בדבר, מפני שקָלָא אִית לֵיהּ לְמִילְתָא וידעו כולם שאינה אחותם.

מימרא נוספת נאמרה מפי אלו. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה הפטורים ממעשר, שֶׁעֲשָׂאָן העני שקיבלם בְּגוֹרֶן – שכינסם ועשה מהם כרי, הוּקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר מדרבנן, מפני הרואים שאינם יודעים את מקורם, ויחשבו שגדל בשדהו של העני. מוסיפה הגמרא, אָמַר עוּלָּא, לֹא אֲמָרָן שחייבים במעשר אֶלָּא שכינסם בְּשָׂדֶה שלא ראו כולם כשכינסם, אֲבָל אם כינסם בָּעִיר אינו חייב לעשרם, כיון שקָלָא אִית לֵיהּ לְמִילְתָא שהוא לקט שכחה ופאה, שכל שכיניו ראו שהביאם מעט מעט.

מימרא נוספת נאמרה משמם, וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, שנטיעה יַלְדָּה הַפְּחוּתָה מִטֶּפַח שנטעה בין הזרעים, אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת לאסור אֶת הַזְּרָעִים מדין כלאים, כיון שאינה נראית נטיעה. ומוסיפה הגמרא, וְהָנֵי מִילֵּי שאינה אוסרת בִּשְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצֵאָה זָנָב – בכרם בשיעורו המועט ביותר, אֲבָל כּוּלֵּי כֶּרֶם – אם כל הכרם עשוי כן מַקְדִּישׁ – אוסר הזרעים.

מימרא נוספת שנינו משמם, וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב,

ביאורים למסכת סוטה דף מד עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לְטוּמְאָה – מת מטמא את העומדים בארבע אמותיו מדרבנן. **וְתָנָא תּוּנָא** – ויש להביא ראיה לדין זה מהמשנה, **חֲצַר הַקֶּבֶר** – החצר אשר לפני מערות הקברים **הָעוֹמֵד בְּתוֹכָהּ** כיון שיש היכר בינו ובין המת **טָהוֹר**, ואינו נטמא כדין נמצא בקרבת המת. **וְהוּא** – מה שאינו נטמא כשעומד בחצר, רק כְּשֶׁיְּהוּ בָּהּ – בחצר, **אַרְבַּע אַמּוֹת דִּבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי**, שלדעת בית שמאי, רק בגודל זה החצר נחשבת לעצמה, אבל בפחות מארבע אמות, החצר בטילה למערה, והרי הוא כעומד במערה. **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, אַרְבָּעָה טְפָחִים** הוא גודל החצר שהעומד בתוכה טהור.

ממשיכה הברייתא **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שלדעת בית הלל סגי בארבעה טפחים, כְּשֶׁפְּתָחָהּ של חצר הקבר הוא **מִלְּמַעְלָה** ויורדים לה בקפיצה, **אֲבָל** אם **פִּתְחָהּ** של חצר הקבר הוא **מִן הַצַּד** ויורדים לה במדרגות, **דִּבְרֵי הַכֹּל** – אף בית הלל מודים, ששיעורה הוא **אַרְבַּע אַמּוֹת** ופחות מכך מטמאת.

קודם שתבואר הראיה מהמשנה, הגמרא מבארת תחילה את תוכן דברי הברייתא. מקשה הגמרא, **כְּלַפֵּי לַיֵּיא** – לכאורה, דברי הברייתא הפוכים, שהרי **אַדְּרַבָּה**, כשהפתח **מִן הַצַּד** צריך להיות טהור אף בפחות מארבע אמות, שהרי **מִידְּרִיד וְנָפִיק** – יוצא מהחצר דרך הפתח, ואילו כאשר הפתח הוא **מִלְּמַעְלָה** כיון שצריך לטפס בעת יציאתו **אִי אֶפְשָׁר דְּלֵא מַאֲהִיל** בידיו על חלל הפתח, ובהכרח ששיעורה של החצר הוא ארבע אמות. לפיכך, מתקנת הגמרא, **אֶלָּא, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שמספיק שגודלה יהיה ארבעה טפחים, כְּשֶׁפִּתְחָהּ **מִן הַצַּד** ויכול לצאת מבלי להאהיל, **אֲבָל פִּתְחָהּ מִלְּמַעְלָה** כיון שבהכרח מאהיל ביציאתו, שיעורה הוא **אַרְבַּע אַמּוֹת** ורק בשיעור זה אינו מיטמא.

כעת מבארת הגמרא את הראיה מהמשנה, **וְהָנֵי מִילֵּי** – מבואר מדברי המשנה, שהאופן שטהור הוא ב**חֲצַר הַקֶּבֶר** והטעם, **דְּמִסְיְּיעָא מְחִיצָתָא** – שהמחיצות מהוות היכר להבדילו מן המת, **אֲבָל** – משמע, שמֵת **בְּעֶלְמָא** שאין מחיצה המבדילה בינו לאדם. **תָּפֵים** ומטמא סביבותיו ארבע אמות.

שנינו במשנה, 'מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה' אחד המארס את הבתולה **כו'**, מבארת הגמרא את מקור הדינים. **תָּנוּ רַבָּנַן** מה שנאמר בפרשה 'אֲשֶׁר אֵרַשׂ', פירושו, **אֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה, וְאֶחָד שׁוֹמֶרֶת יָבָם, וַאֲפִילּוּ חֲמִשָּׁה אַחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶם בַּמִּלְחָמָה** כיון שכל אחד יכול לייבמה **כּוּלָּן חוֹזְרִין**. וממה שלא נאמר הלשון 'לֹא לָקַח' אלא 'וְלֹא לְקָחָהּ', אנו ממעטים **פְּרָט לְאַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין** שכל אלו נישואיהן בעבירה ואינן חוזרים.

שואלת הגמרא **לֵימָא** מה שנתבאר שצריך למעט את כל אלו **דְּלֵא כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** אין צריך מיעוט, שהרי **הָא אָמַר** שהאמור בפרשה 'הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב' אין הכוונה כפשוטו, אלא **זֶה הַמִּתְיָרֵא מֵעֲבֵירוֹת שֶׁבִּידוֹ** שעליו לחזור, ומדוע צריך למעט את אלו, אחר שעשה איסור בקידושיהן. מתרצת הגמרא, **אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** אי אפשר למעטם בגלל האיסור, **כְּדַרְבָּה** שלדבריו אין עבירה בקידושין, **דְּאָמַר רַבָּה** על כהן המקדש את האסורה לו, **שֶׁלְּעוֹלָם אֵינוֹ חַיָּיב** על קידושיה **עַד שֶׁיִּבְעוֹל**, כיון שבקדושין גרידא אין איסור, **מַה טַּעַם** – והמקור לכך הוא 'לֹא יִקָּח' **מִשּׁוּם** 'לֹא יְחַלֵּל' – שהתורה נתנה טעם לאיסור הקידושין, משום חילול, **מִשּׁוּם הָכִי אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיִּבְעוֹל**, מפני שאם לא בעל, לא חילל, לכן לומדים שאין חוזר עליהן מ'לא לקחה'.

הגמרא מביאה, שניתן ללמוד מסדר הפסוקים דברים נוספים. **תָּנוּ רַבָּנַן**, ממה שהתחילה התורה ב**אֲשֶׁר בָּנָה** ואחר כך **אֲשֶׁר נָטַע** ואחר כך **אֲשֶׁר אֵרַשׂ** כאן **לִימְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ** – הנהגה הראויה, והיא **שֶׁיִּבְנֶה** תחילה **אָדָם בַּיִת**, ואחר כך **וְיִטַּע כֶּרֶם, וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה. וְאַף שְׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ** "הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לְךָ אַחַר וּבְנִית בֵיתֶךָ" ומבארת הברייתא את הראיה מהפסוק 'הָכֵן בַּחוּץ' – במקום הפנוי, **מְלַאכְתֶּךָ** 'זֶה בַּיִת' ותעשהו למקום זה בית ופנים. 'וְעַתְּדָהּ' – והזמין **בַּשָּׂדֶה לְךָ' זֶה כֶּרֶם** – שיזמין לו שדה פנויה, לעשותה כרם, 'אַחַר' שעשה כן 'וּבְנִית בֵיתֶךָ' **זוֹ אִשָּׁה** שהיא עיקרו של בית.

דָּבָר אַחֵר, מה שנאמר 'הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ' **זֶה** לימוד **מִקְרָא**, שהוא כהכנה ללימוד התורה. ומה שנאמר 'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לְךָ' **זֶה** לימוד **מִשְׁנָה**, שהוא כהכנה ללימוד הגמרא. ו'אַחַר' כל זאת 'וּבְנִית בֵיתֶךָ' **זֶה גְּמָרָא**, לתת סברא להבין את טעמי המשנה וכמי ההלכה.

דָּבָר אַחֵר, מה שנאמר 'הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ', **זֶה** לימוד **מִקְרָא וּמִשְׁנָה**, 'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לְךָ' **זֶה גְּמָרָא** שהיא גם הכנה אל הנרמז בהמשך, 'אַחַר וּבְנִית בֵיתֶךָ' **אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים** שהם העיקר, ובכך הלימוד מביא לידי מעשה שהם המעשים הטובים.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי מוסיף **וְאוֹמֵר**, ש'**הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ**' **זֶה** כולל **מִקְרָא וּמִשְׁנָה וּגְמָרָא** שכולם הכנה לקיום המצוות, ומה שנאמר 'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לְךָ' **אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים** קיום המצוות, **וְאַחַר** כל אלו 'וּבְנִית בֵיתֶךָ' **דִּרוּשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר** – ילמד את חכמת התורה בעיון.

שנינו במשנה, **וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר כו'** רבי יהודה אומר אף הבונה בית על מכונו, ולא שינה בו כלום, אינו חוזר. **תָּנָא** בברייתא, **שֶׁאִם הוֹסִיף בּוֹ** בבניינו מחדש **דִּימּוֹס אֶחָד** – שורת אבנים אחת, **חוֹזֵר** כדין בונה בית, שהרי הוסיף בו דבר.

שנינו במשנה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אַף הַבּוֹנֶה בֵּית לְבֵנִים בַּשָּׂרוֹן לֹא הָיָה חוֹזֵר. תָּנָא** בברייתא את טעמו של רבי אליעזר, שהוא **מִפְּנֵי שֶׁמְּחַדְּשִׁין אוֹתוֹ** – שצריכים לחדש את בניינו **פַּעֲמַיִם בַּשָּׁבוּעַ** – פעמיים בשבע שנים, מפני שאינו מתקיים.

שנינו במשנה, **וְאֵלּוּ שֶׁאֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ וַחֲנָכוֹ וְכו'**. נתבאר במשנה את דין אלו שאין יוצאים כלל ממקומן. ומבארת הגמרא את מקור הדבר, **תָּנוּ רַבָּנַן**, נאמר בתורה שהנושא 'אִשָּׁה חֲדָשָׁה' אינו יוצא בצבא למשך שנה. מבררת הברייתא, **אֵין לִי** לרבות ממשמעות הכתוב, **אֶלָּא** דווקא נושא **אִשָּׁה חֲדָשָׁה** – בתולה. **אַלְמָנָה, וּגְרוּשָׁה** מאיש אחר **מְנַיִן** שאם נושאם אינו יוצא בצבא, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִשָּׁה' מִכָּל מָקוֹם**, ותיבת 'אשה' כוללת גם אלמנה וגרושה. שואלת הברייתא **אִם כֵּן**, שמרבים גם אלמנה וגרושה, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִשָּׁה חֲדָשָׁה'** – לשם מה הוסיפה התורה את תיבת 'חדשה'. ומבארת הברייתא, שתיבה זו באה ללמד שדווקא **בְּמִי שֶׁחֲדָשָׁה לוֹ** אף שאינה בתולה, ולפיכך **יָצָא מַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ** מפני **שֶׁאֵין** היא **חֲדָשָׁה לוֹ**.

תָּנוּ רַבָּנַן נאמר על הנושא אשה חדשה **שֶׁלֹּא יֵצֵא בַּצָּבָא** למשך שנה, **יָכוֹל** נדרוש מפסוק זה **שֶׁבַּצָּבָא** למלחמה ממש **הוּא דְּלֹא יֵצֵא, אֲבָל** יצא מחוץ לביתו **וַיַּסִּיק מַיִם וּמָזוֹן וְיַתֵּקֵן הַדְּרָכִים** כאלו החוזרים מעורכי המלחמה. **תַּלְמוּד לוֹמַר** מה שנאמר בפרשה זו 'וְלֹא יַעֲבוֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר' גם לא לספק מים ומזון שהוא צורך הצבא, ולפיכך אינו זז ממקומו. אם כן, **יָכוֹל שֶׁאֲנִי מַרְבֶּה** כמו כן **אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת וְלֹא חֲנָכוֹ, נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ, אֵרַס אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ**, שלא יזוזו ממקומם כלל. **תַּלְמוּד לוֹמַר** לא יעבור 'עָלָיו' ויש לדרוש מזה **עָלָיו אִי אַתָּה מַעֲבִיר** את דבר הצבא **אֲבָל אַתָּה מַעֲבִיר עַל אֲחֵרִים** והם הבונה בית והנושא אשה וכו'.

שואלת הגמרא **וּמֵאַחַר דְּכָתַב** בנושא אשה 'לֹא יַעֲבֹר' עליו לכל דבר' ללמד שאינו יוצא כלל מביתו, אם כן 'לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא' **לָמָּה לִי**, עונה הגמרא, שפסוק זה נאמר כדי **לַעֲבוֹר עָלָיו** היוצא בשנה ראשונה **בִּשְׁנֵי לָאוִין**.

משנה. 'וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים על דברי הכהן **לְדַבֵּר אֶל הָעָם** מי האיש הירא ורך הלבב" **וְגו'**. ומבארת המשנה, ממה ירא אותו איש, **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב** הוא **כְּמִשְׁמָעוֹ, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל** מרוב פחדו **לַעֲמוֹד** עם הלוחמים **בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה**, כשמתחברים בצפיפות שלא יפרידום האויבים, **וְלִרְאוֹת חֶרֶב שְׁלוּפָה.**

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, 'הַיָّרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב' אינו מפחד המלחמה, אלא **זֶהוּ הַמִּתְיָרֵא מִן הָעֲבֵירוֹת שֶׁבִּידוֹ** שמא יענש עליהם במלחמה. **וּלְפִיכָךְ תָּלְתָה לוֹ הַתּוֹרָה אֶת כָּל אֵלּוּ** בנה בית ונטע כרם ונשא אשה **שֶׁיְּחַזֵּר בִּגְלָלָן**, אף שאינם הסיבה לחזרה, וזה מפני שרצתה התורה שלא יתבייש בעת חזרתו.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שהירא ורך הלבב הוא **אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל** – כהן גדול שנשא אלמנה, **או גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט** או **מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל** או **בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין** שנשאה בעבירה, **הֲרֵי הוּא הַיָּרֵא**

המשך בעמוד מא

סוטה. פרק שמיני – משוח מלחמה דף מד עמוד א

מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לְטוּמְאָה. וְתָנָא תּוּנָא: חֲצַר הַקֶּבֶר הָעוֹמֵד בְּתוֹכָהּ טָהוֹר, וְהוּא שֶׁיְּהוּ בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת, דִּבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי. בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: אַרְבָּעָה טְפָחִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁפִּתְחָהּ מִלְמַעְלָה. אֲבָל פִּתְחָהּ מִן הַצַּד, דִּבְרֵי הַכֹּל אַרְבַּע אַמּוֹת. כְּלַפֵּי לַיָּיא? אַדְּרַבָּא, מִן הַצַּד מִידְרִיד וְנָפֵיק. מִלְמַעְלָה אִי אֶפְשָׁר לֹא מַאֲהִיל. אֶלָּא: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁפִּתְחָהּ מִן הַצַּד, אֲבָל פִּתְחָהּ מִלְמַעְלָה, אַרְבַּע אַמּוֹת. וְהָנֵי מִילֵּי, חֲצַר הַקֶּבֶר דִּמְסַיְּימָא מְחִיצָתָא. אֲבָל מֵת בְּעָלְמָא, תָּפֵיס: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה": תָּנוּ רַבָּנַן: "אֲשֶׁר אֵרַשׂ" אֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה, וְאֶחָד שׁוֹמֶרֶת יָבָם. וַאֲפִילּוּ חֲמִשָּׁה אַחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶם בַּמִּלְחָמָה, כּוּלָּן חוֹזְרִין. "לֹא לָקַח" "וְלֹא לְקָחָהּ" פְּרָט לְאַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין, לֵימָא דְּלָא כְּר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, הָא אָמַר "הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב" זֶה הַמִּתְיָירֵא מֵעֲבֵירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ? אֲפִילּוּ תֵּימָא ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, כְּדְרַבָּה. דְּאָמַר רַבָּה: לְעוֹלָם אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיִּבְעוֹל, מַה טַּעַם "לֹא יִקָּח" מִשּׁוּם "לֹא יְחַלֵּל, מִשּׁוּם הָכִי אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיִּבְעוֹל. תָּנוּ רַבָּנַן: "אֲשֶׁר בָּנָה", "אֲשֶׁר נָטַע", "אֲשֶׁר אֵרַשׂ". לִימְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיִּבְנֶה אָדָם בַּיִת וְיִטַּע כֶּרֶם, וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה. וְאַף שְׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ: "הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ, אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ" "הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ" זֶה בַּיִת, "וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ" זֶה כֶּרֶם, "אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ" זוֹ אִשָּׁה. דָּבָר אַחֵר, "הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ" זֶה מִקְרָא, "וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ" זֶה מִשְׁנָה, "אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ" זֶה גְּמָרָא. דָּבָר אַחֵר: "הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ" זֶה מִקְרָא וּמִשְׁנָה, "וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ" זֶה גְּמָרָא, "אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ" אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים. ר' אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: "הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ" זֶה מִקְרָא וּמִשְׁנָה וּגְמָרָא, "וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ" אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים, "אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ" דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר: וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין, הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר כוּ': תָּנָא, אִם הוֹסִיף בּוֹ דִּימוֹס אֶחָד, חוֹזֵר: ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף הַבּוֹנֶה בֵּית לְבֵנִים בַּשָּׁרוֹן לֹא הָיָה חוֹזֵר: תָּנָא, מִפְּנֵי שֶׁמְּחַדְּשִׁין אוֹתוֹ פַּעֲמַיִם בְּשָׁבוּעַ: וְאֵלּוּ שֶׁאֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן, בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ וַחֲנָכוֹ וְכוּ': תָּנוּ רַבָּנַן "אִשָּׁה חֲדָשָׁה" אֵין לִי אֶלָּא אִשָּׁה חֲדָשָׁה. אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִשָּׁה", מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִשָּׁה חֲדָשָׁה"? מִי שֶׁחֲדָשָׁה לוֹ, יָצָא מַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ שֶׁאֵין חֲדָשָׁה לוֹ. תָּנוּ רַבָּנַן: "לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא" יָכוֹל בַּצָּבָא הוּא דְּלֹא יֵצֵא, אֲבָל יַסְפִּיק מַיִם וּמָזוֹן וִיתַקֵּן הַדְּרָכִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר". יָכוֹל שֶׁאֲנִי מַרְבֶּה אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת וְלֹא חֲנָכוֹ, נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ, אֵרַס אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "עָלָיו", עָלָיו אִי אַתָּה מַעֲבִיר אֲבָל אַתָּה מַעֲבִיר עַל אֲחֵרִים. וּמֵאַחַר דִּכְתַב "לֹא יַעֲבוֹר", "לֹא יֵצֵא בַצָּבָא" לָמָּה לִי? לַעֲבוֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין: **מתני'** "וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם" ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר: "הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב" כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה וְלִרְאוֹת חֶרֶב שְׁלוּפָה. ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: "הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב" זֶהוּ הַמִּתְיָירֵא מִן הָעֲבֵירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ, לְפִיכָךְ תָּלְתָה לוֹ הַתּוֹרָה אֶת כָּל אֵלּוּ שֶׁיַּחֲזוֹר בִּגְלָלָן. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר: אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין הֲרֵי הוּא הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב. "וְהָיָה כְּכַלֹּת הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם" וּבַעֲקֵיבוֹ שֶׁל עָם, מַעֲמִידִין זְקִיפִין לִפְנֵיהֶם, וַאֲחֵרִים מֵאֲחוֹרֵיהֶם, וְכַשִּׁילִין שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶן, וְכָל הַמְבַקֵּשׁ לַחֲזוֹר הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ לְקַפֵּחַ אֶת שׁוֹקָיו.

שתחילת

רש"י

מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לְטֻמְאָה. חֲכָמִים גָּזְרוּ שֶׁיְּהֵא הַמֵּת מְטַמֵּא כָּל הַנִּכְנָס בְּאַרְבַּע אַמּוֹתָיו כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְגִּילוּ אוֹכְלֵי טְהָרוֹת לִיקָּרֵב לוֹ וִיהֵא סָבוּר שֶׁלֹּא הֶאֱהִיל וְיֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא יִפְשׁוֹט יָדוֹ וְיַאֲהִיל וְלָאו אַדַּעְתֵּיהּ: **וְתָנָא תּוּנָא.** וְכֵן תָּנֵי תַּנָּא דִּידָן בְּמִשְׁנָה הַנִּשְׁנֵית בֵּינֵינוּ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ בְּסֵדֶר טְהָרוֹת (אהלות פט"ו מ"ח) : **חֲצַר הַקֶּבֶר.** שֶׁלִּפְנֵי הַמְּעָרָה, כִּדְאָמַר סֵדֶר בִּנְיַן הַקְּבָרוֹת בְּבָבָא בַּתְרָא (דף ק:) שֶׁעוֹשִׂין מְעָרוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁל שֵׁשׁ עַל שֵׁשׁ, וְחוֹפֵר בְּכָתְלֶיהָ סָבִיב כּוּכִין אֲרֻכּוֹת כְּמִדַּת הַמֵּת וְתוֹחֲבוֹ לְתוֹכָן, וְהַמְּעָרָה מְקוֹרָה בְּתִקְרָה וְכִסּוּי, וְעוֹשֶׂה גּוּמָא רְחָבָה בְּצַד הַמְּעָרָה וּפוֹתֵחַ פִּי הַמְּעָרָה לְתוֹךְ הַגּוּמָא בְּכֹתֶל הַמְּעָרָה כְּמִין פֶּתַח, וְאוֹתָהּ גּוּמָא הִיא חֲצַר הַקֶּבֶר: **הָעוֹמֵד בְּתוֹכוֹ טָהוֹר.** כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא עוֹמֵד בָּהּ טָהוֹר, דְּכֵיוָן דִּמְעָרָה חֲלוּקָה הֵימֶנָּה וּמְחִצּוֹתֶיהָ נִכָּרוֹת לֹא גָּזוּר רַבָּנָן בְּמֵתִים שֶׁבְּתוֹכָהּ שֶׁיִּתְפְּסוּ ד' אַמּוֹת סְבִיבוֹתֶיהָ לְצַד הַמְּעָרָה, דְּכִי גָּזוּר רַבָּנָן אַרְבַּע אַמּוֹת בְּמֵת הַמֻּטָּל בָּאֲוִיר, וּכְגוֹן לְמַעְלָה אֵצֶל גַּג הַמְּעָרָה כְּדֵי לְהַרְחִיק אֶת הָאָדָם מִלְּהַאֲהִיל עַל הַטֻּמְאָה, אֲבָל כָּאן יֵשׁ הֶכֵּר: **וְהוּא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת.** הוּא דַּחֲשִׁיבָא מָקוֹם לְעַצְמָהּ, אֲבָל פָּחוֹת מִכָּאן בְּטֵלָה אֵצֶל הַמְּעָרָה וְלֹא חֲשִׁיבָא לְמֶיהֱוֵי מָקוֹם לְעַצְמָהּ: **וב"ה אוֹמְרִים אַרְבָּעָה טְפָחִים.** הָוֵי מָקוֹם חָשׁוּב בְּכָל דּוּכְתָּא: **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים.** ב"ה אָמְרוּ לֵיהּ: **כְּשֶׁפִּתְחָהּ שֶׁל חָצֵר לְמַעְלָה.** שֶׁאֵין לָהּ כְּנִיסַת מַדְרוֹן בְּמַעֲלוֹת מִן הַצַּד, אֶלָּא כְּשֶׁיּוֹרְדִין לָהּ קוֹפְצִין לָהּ וּכְשֶׁעוֹלִין מִתּוֹכָהּ מְטַפֵּס וְעוֹלֶה. וּלְקַמָּן פָּרֵיךְ אִפְּכָא מִסְתַּבְּרָא: **כְּלַפֵּי לַיָּיא.** כְּנֶגֶד אִפּוּא הָפַכְתָּ דְּבָרֶיךָ. לַיָּיא אֵיפוֹא כִּדְאָמַר בִּבְרָכוֹת (דף נח.) כְּגַנֵּי לַיָּיא, כַּדִּים שְׁבוּרִים לְהֵיכָן הוֹלְכִים. אִפְּכָא מִסְתַּבְּרָא, מִן הַצַּד כְּשֶׁעָשׂוּי לֶחָצֵר מַדְרוֹן לָצֵאת דֶּרֶךְ צְדָדִים אִיכָּא לְמֵימַר כֵּיוָן דְּלָא גָּזוּר רַבָּנָן אַרְבַּע אַמּוֹת בִּמְחִצּוֹת נִכָּרוֹת סַגֵּי לְהַאי חָצֵר בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים וְהָעוֹמֵד בָּהּ הֲרֵי זֶה טָהוֹר, שֶׁאֵין לָנוּ בַּמָּה לְטַמְּאוֹ, דְּאֵינוֹ צָרִיךְ לְטַפֵּס וְלַעֲלוֹת שֶׁיִּפְשׁוֹט זְרוֹעוֹתָיו וְיַאֲהִיל וּכְנָפָיו עַל חֲלַל הַפֶּתַח, דְּכִי נָפֵיק מִידְּרֵי וְנָפֵיק, נִשְׁמָט וְנִמְשָׁךְ לוֹ מִן הַפֶּתַח שֶׁל מְעָרָה לְצַד פֶּתַח שֶׁל חָצֵר וְיוֹצֵא לוֹ: **מִלְמַעְלָה אִי אֶפְשָׁר דְּלֹא מַאֲהִיל.** כֵּיוָן דְּאֵינוֹ אֶלָּא אַרְבָּעָה טְפָחִים אִי אֶפְשָׁר לוֹ לִפְרוֹשׂ כְּנָפָיו וּלְטַפֵּס וְלַעֲלוֹת אֶלָּא אִם כֵּן מַאֲהִיל עַל חֲלַל הַפֶּתַח: **וְהָנֵי מִילֵּי כוּ'.** הַשְׁתָּא מַהְדַּר לְפָרוֹשֵׁי סִיַּעְתֵּיהּ מֵהָכָא. מִדְּאִיצְטְרִיךְ לְמִיתְנֵי הָעוֹמֵד לְתוֹכוֹ טָהוֹר, ש"מ הָנֵי מִלֵּי חֲצַר הַקֶּבֶר דִּמְסַיְּמָא מְחִצָּתָא דִּמְעָרָה לְחוּדֵיהּ וּדְחָצֵר לְחוּדֵיהּ וְיֵשׁ הֶכֵּר בַּדָּבָר, אֲבָל מֵת בְּעָלְמָא הַמֻּטָּל בָּאֲוִיר מוֹדוּ בֵּית הִלֵּל דְּתָפֵיס אַרְבַּע אַמּוֹת, מִדְּאִיצְטְרִיךְ לְמִיתְנֵי הָעוֹמֵד לְתוֹכוֹ טָהוֹר, דְּאִי בְּעָלְמָא לֹא גָּזוּר לָמָּה לִי לְאַשְׁמוּעִינַן הָכָא דְּטָהוֹר: **וַאֲפִי' הִיא לוֹ שׁוֹמֶרֶת יָבָם.** שֶׁלֹּא קִדְּשָׁהּ הוּא אֶלָּא מִכֹּחַ אָחִיו בָּאָה לוֹ: **לְקָחָהּ.** מִדְּלָא כְּתִיב לָקַח מִעוּטָא הוּא, לְמִעוּטֵי לְקִיחַת אִסּוּר: **כִּדְרַבָּה.** דְּאָמַר אֵין עֲבֵרָה בְּקִדּוּשִׁין עַד שֶׁיִּבְעוֹל, שֶׁיָּבִיא זַרְעוֹ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה לִידֵי חִלּוּל, וּמַמְזֶרֶת וּנְתִינָה אֵין עֲבֵרָה בַּקִּדּוּשִׁין, דְּלָא כְּתִיב בֵּיהּ לֹא יִקַּח אֶלָּא לֹא יָבֹא וְלֹא תִתְחַתֵּן, אֲבָל אַלְמָנָה כְּתִיב בָּהּ לֹא יִקַּח וְקִיחָה הַיְנוּ קִדּוּשִׁין. וְאִיצְטְרִיךְ דְּרַבָּה, דְּלָא תֵּימָא מִקִּדּוּשִׁין עָבֵד לֵיהּ אִסּוּר: **וּנְתִינָה.** מִן הַגִּבְעוֹנִים דִּכְתִיב בְּהוּ וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ לְחוֹטְבֵי עֵצִים (יהושע ט), וְהֵן מִשִּׁבְעָה אֻמּוֹת: **וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ.** וְנִצְבָה בְּשָׂדֶה מְלַאכְתְּךָ לָךְ: **גְּמָרָא.** לָתֵת סְבָרָא לְהָבִין בְּטַעֲמֵי הַמִּשְׁנָה וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי מִי: **אִם הוֹסִיף בּוֹ דִּימוֹס אֶחָד.** שׁוּרָה שֶׁל אֲבָנִים אוֹ בַּגֹּבַהּ אוֹ בָּעֳבִי תּוֹ לֹא הָוֵי עַל מְכוֹנוֹ וְקָרֵינָא בֵּיהּ חָדָשׁ: **שֶׁמְּחַדְּשִׁין אוֹתוֹ.** שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם: **בְּשָׁבוּעַ.** בְּשִׁמְטָה: **אֵין לִי אֶלָּא חֲדָשָׁה.** בְּתוּלָה: **אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה.** מֵאַחֵר וְנִשָּׂאָהּ זֶה: **יָכוֹל אַף בָּנָה בַּיִת.** חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יְהֵא כָּזֶה שֶׁיְּהֵא נָקִי מִן הַכֹּל: **מַתְנִי'. וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים.** עַל דִּבְרֵי כֹּהֵן: **בְּקִשְׁרֵי.** כְּשֶׁמִּתְקַשְּׁרִים לַעֲמוֹד צְפוּפִים שֶׁלֹּא יַפְרִידוּם אוֹיְבִים: **לְפִיכָךְ.** שֶׁהַיָּרֵא זֶהוּ הַיָּרֵא מֵעֲבֵרוֹת, תָּלָה הַתּוֹרָה בָּנָה וְנָטַע וְאֵרַס לַחֲזוֹר בִּגְלָלָן, כְּדֵי שֶׁיִּתָּלֶה בְּכָךְ הַחֲזָרָה וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ לוֹמַר מֵעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ הוּא יָרֵא וְחוֹזֵר: **ר' יוֹסֵי אוֹמֵר כוּ'.** בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ בְּמַאי פָּלֵיג אַדְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: **וּבַעֲקֵבוֹ שֶׁל עָם.** בְּסוֹפוֹ שֶׁל עַם שֶׁעוֹמְדִים שֶׁלֹּא יַחְזְרוּ אַחֲרוֹנִים לַאֲחֵרֵיהֶם לָנוּס: **מַעֲמִידִין זְקִיפִין מִלִּפְנֵיהֶם.** בְּרֹאשָׁהּ שֶׁל צַד הַמִּלְחָמָה מַעֲמִידִין בְּנֵי אָדָם גִּבּוֹרִים מְמֻנִּים לְכָךְ, שֶׁאִם יִפּוֹל אֶחָד מִן הַנִּלְחָמִים יַעֲמִידוּהוּ וְיַזְקִיפוּהוּ וִיגַבְּרוּ אֶת אַנְשֵׁי הַצָּבָא בְּדִבְרֵיהֶם: **[וַאֲחֵרִים].** וַאֲנָשִׁים אֲחֵרִים מֵאֲחֵרֵיהֶם: **וְכַשִּׁילִין שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶם.** לִשְׁמוֹר שֶׁלֹּא יָנוּסוּ. וְכַשִּׁילִין כְּעֵין חִצִּין שֶׁקּוֹרִין ווריי"ש:

שתחלת

סוטה. פרק שמיני – משוח מלחמה דף מד עמוד ב

רש"י

שֶׁתְּחִלַּת נִיסָּה נִפִּילָה. בגמ' פָּרִיךְ אִבָּא מִבָּעֵי לֵיהּ, שֶׁהַנִּיסָּה הִיא תְּחִלַּת הַנִּפִּילָה: **בד"א.** דְּחוּזְרִין מִן הַמַּעֲרָכָה וְיֵשׁ שֶׁאֵינָן זָזִין מִמְּקוֹמָן, בְּמִלְחֲמוֹת הָרְשׁוּת: **אֲבָל בְּמִלְחֲמוֹת מִצְוָה.** כְּגוֹן כִּבּוּשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּל יוֹצְאִין: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כּוּ'.** מְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא: **גמ'. עֲבֵרָה דְּרַבָּנָן.** לר"י הַגְּלִילִי אֲפִי' עֲבַר עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים חוֹזֵר, וּלְרַבִּי יוֹסֵי עַד שֶׁיַּעֲבוֹר עַל דִּבַּר תּוֹרָה דּוּמְיָא דְּאַלְמְנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, וּכְגוֹן שֶׁנִּשָּׂאָהּ דְּאִיבָּא אִסּוּר: **סָח בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה.** בֵּין הֲנָחַת תְּפִלִּין שֶׁל יָד לִתְפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ: **סָח.** סִפֵּר: **עֲבֵרָה הִיא בְּיָדוֹ.** אִם לֹא חָזַר וּבֵרַךְ, דְּהָכִי אָמְרִי' בְּמַנְחוֹת (קף לט.) סָח מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לֹא סָח מְבָרֵךְ אַחַת: **וּמַיִם שׁוֹתְתִין עַל בְּרָכָיו.** מִי רַגְלַיִם מַחֲמַת יִרְאָה: **מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נִפִּילָה נִיסָּה מִבְּעֵי לֵיהּ.** תְּחִלַּת מִשְׁמַע הַגְּרַמַת הַדִּבָּר, וְהָכִי אִיבָּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר כְּשֶׁהֵן נָסִין זוֹ הִיא תְּחִלַּת הַגְּרַמַת הַנִּפִּילָה, וּבְנִיסָּה לֹא שַׁיָּךְ לְמֵימַר תְּחִלָּה דְּהָא מַמָּשׁ קָא עָרְקִי: **רִשּׁוּת דְּרַבָּנָן זוֹ הִיא מִצְוָה דְּר' יְהוּדָה.** וּבְאוֹתָהּ מִלְחָמָה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהִיא רְשׁוּת וְאֵין חָתָן יוֹצֵא לָהּ אָמַר נַמִּי ר' יְהוּדָה דְּאֵין חָתָן יוֹצֵא לָהּ, אֶלָּא שֶׁרַבִּי יְהוּדָה קוֹרֵא אוֹתָהּ מִצְוָה, וְנָפְקָא מִנַּהּ לְפָטְרוֹ מִשֹּׁאר מִצְוֹת בְּעוֹדוֹ עָסוּק בָּהּ כְּדִמְפָרֵשׁ רָבָא וְאָזֵיל: **מִצְוָה דְּרַבָּנָן.** דְּאָמְרוּ בָּהּ הַכֹּל יוֹצְאִין אֲמַר נַמִּי ר' יְהוּדָה הַכֹּל יוֹצְאִין אֶלָּא דְּקָרֵי לָהּ חוֹבָה, וְלָאו מִידֵּי אַשְׁמַעִינָן בְּהָא אֶלָּא כֻּלָּהּ מִשּׁוּם מִצְוָה וּרְשׁוּת נָקְטוּ פְּלוּגְתֵּיהוּ, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּקָרוּ רַבָּנָן לְהָא רְשׁוּת דִּי לָהֶם אִם קָרְאוּ אֶת זוֹ מִצְוָה וְאַפְלוּ הִיא חוֹבָה, שֶׁהֲרֵי אֵין הַדָּבָר אֶלָּא לְהַעֲלוֹתָם מַעֲלָה אַחַת וְלוֹמַר אֲבָל בְּזוֹ הַכֹּל יוֹצְאִין, וְגַבֵּי רְשׁוּת דַּיָּם לִקְרוֹת אֶת שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה מִצְוָה, וְרַבִּי יְהוּדָה דְּקָרֵי לְקַמַּיְתָא מִצְוָה לְאִשְׁמוֹעֵי דְּהָעוֹסֵק בָּהּ פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה, וְהֵיצֵרְךָ לְהַעֲלוֹת אֶת זוֹ מַעֲלָה אַחַת לוֹמַר אֲבָל בְּזוֹ הַכֹּל יוֹצְאִין הִלְכָּךְ קָרֵיהּ חוֹבָה דְּאִיתָא: **אָמַר רָבָא כּוּ'.** מִלְּתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן מְפָרֵשׁ וְאָזֵיל, וְקָאָמַר דְּהָא דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן דְּאִיפְּלִיגוּ רַבָּנָן וְרַבִּי יְהוּדָה בְּאַחַת הַמִּלְחָמוֹת בִּקְרִיאַת הַשֵּׁם, נָפְקָא לָן מִנֵּיהּ לְעִנְיַן עוֹסֵק בַּמִּצְוָה דְּלַמַּר חוֹבָה וּלְמַר רְשׁוּת, וּפְרִישׁ לָן נַמִּי רָבָא בְּהֵי מִנַּיְהוּ אִיפְּלִיגוּ: **מִלְחֶמֶת יְהוֹשָׁעַ דְּלִכְבֹּשׁ.** בְּהָא לֵיכָּא לְמֵאן דְּקָרֵי רְשׁוּת, דְּאֲפִלּוּ חוֹבָה נַמִּי אִיתָא וְהָעוֹסֵק בָּהּ פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה, וְרַבָּנָן הוּא דְּלֵא אִכְפַּת לְהוּ לְקִרוֹתָהּ חוֹבָה דְּדַיָּם לִקְרוֹתָהּ מִצְוָה אֲצֵל הָרְשׁוּת שֶׁהֲרֵי אֵין אָנוּ צְרִיכִין אֶלָּא לְמִצּוֹא בָּהּ מַעֲלָה אַחַת, וּמִצְוָה לְגַבֵּי רְשׁוּת מַעֲלָה הִיא: **וּמִלְחֶמֶת בֵּית דָּוִד.** שֶׁנִּלְחַם בְּאֲרָם צוֹבָה לְהוֹסִיפָהּ עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִשְׁאָר סְבִיבוֹתֶיהָ לְהַעֲלוֹת לוֹ מִנְחָה וּמַס עוֹבֵד: **דְּבָרֵי הַכֹּל רְשׁוּת.** וְאַפְלוּ רַבִּי יְהוּדָה לְהָא לָאו מִצְוָה קָרֵי לָהּ, וְהָעוֹסֵק בָּהּ אֵינוֹ פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה: **כִּי פְּלִיגֵי.** ר' יְהוּדָה וְרַבָּנָן בְּמִצְוָה וּרְשׁוּת דִּלְמַר פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה וּלְמַר חַיָּב, בְּמִלְחָמָה שֶׁהִיא לְמַעוּטֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים דְּלֵא לֵיתוּ עֲלֵיהוּ:

הַדְרָן עֲלָךְ מְשׁוּחַ מִלְחָמָה

מַתְנִי'. עֶגְלָה עֲרוּפָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. נָאֲמֶרֶת. מַה שֶּׁהַזְּקֵנִים אוֹמְרִים יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הוּזְקְקוּ מִן הַתּוֹרָה לְאָמְרָהּ: **שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִמָּצֵא חָלָל.** וּבַגְּמָרָא פָּרִיךְ הֵיכִי יְלִיף מֵהָכָא: **הָיוּ יוֹצְאִין.** וּבְאִין שָׁם וּמוֹדְדִין מִן הַחָלָל לְצַד הָעֲיָרוֹת שֶׁסְّבִיבוֹתָיו לִידַע אֵיזוֹ קְרוֹבָה: **בְּגַל.** גַּל שֶׁל אֲבָנִים: **נִמְצָא סָמוּךְ לַסָּפֵר כּוּ'.** מְפָרֵשׁ טַעֲמָא בגמ'. **גמ'. מַאי קָאָמַר.** הֵיכִי יְלִיף לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ מֵהָכָא: **וְאֵין ב"ד** שָׁקוּל. אֵין עוֹשִׂין ב"ד שֶׁיְּהֵא יְכוֹל לְחַלֵּק שָׁוֶה בְּשָׁוֶה, אֶלָּא שֶׁיְּהֵא הָרוֹב לְצַד אֶחָד לְקַיֵּם אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת (סְמוֹךְ כג) : לַמְיַחֲדִין. הָנָךְ דִּלְשִׁכַּת הַגִּזִּית: מִזִּקְנֵי זְקָנֶיךָ. מִדְּמָצֵי לְמֵיכְתַּב זְקָנֵי וְכָתַב זְקָנֶיךָ, מְיַחֲדִין שֶׁבִּזְקָנֶיךָ: זְקָנֵי הַשּׁוּק. אע"פ שֶׁאֵינָן סַנְהֶדְרִין: שׁוֹפְטֶיךָ. זְקֵנִים שֶׁהֵם שׁוֹפְטִים אֶת יִשְׂרָאֵל: מִזִּקְנֵי הָעֵדָה. דִּסְמִיכַת פַּר הֶעְלֵם דָּבָר, וְאַיְיתֵר לֵיהּ שׁוֹפְטֶיךָ לְהָבִיא עוֹד שְׁנַיִם: לְגִמְרָהּ לְכֻלָּהּ מִלְּתָא מֵהָתָם. דְּהָא רַבִּי יְהוּדָה הָתָם נַמִּי חֲמִשָּׁה קָאָמַר, וְיָלִיף לָהּ מִקְּרָאֵי בפ"ק דְּסַנְהֶדְרִין: **אֶלָּא** [וי"ו] **וְשׁוֹפְטֶיךָ לְמִנְיָנָא.** כְּלוֹמַר לֹא גְּמִיר גז"ש וְאִיצְטְרִיךְ שׁוֹפְטֶיךָ לְסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה כר"ש

וי"ו

שֶׁתְּחִלַּת נִיסָּה, נִפִּילָה. שֶׁנֶּאֱמַר: "נָס יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וְגַם מַגֵּפָה גְדוֹלָה הָיְתָה בָעָם" וְלַהֲלָן הוּא אוֹמֵר: "וַיִּנָּסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים" וְגוֹ'. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּמִלְחֲמוֹת הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֲמוֹת מִצְוָה הַכֹּל יוֹצְאִין, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחִדְרוֹ וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּמִלְחֲמוֹת מִצְוָה, אֲבָל בְּמִלְחֲמוֹת חוֹבָה הַכֹּל יוֹצְאִין, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחִדְרוֹ וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ: **גמ'** מַאי אִיבָּא בֵּין ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי? אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ, עֲבֵירָה דְּרַבָּנָן. כְּמַאן אָזְלָא, הָא דְּתַנְיָא: שָׁח בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה, עֲבֵירָה הִיא בְּיָדוֹ, וְחוֹזֵר עָלֶיהָ מֵעוֹרְרֵי הַמִּלְחָמָה. כְּמַאן, כְּר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי. מַאן תָּנָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנָן: שָׁמַע קוֹל קָרְנוֹת וְהָרִתִּיעַ, הֲנָפַת תְּרִיסִין וְהָרִתִּיעַ, צְחִצּוּחַ חֲרָבוֹת וּמַיִם שׁוֹתְתִין לוֹ עַל בִּרְכָּיו, חוֹזֵר. כְּמַאן? לֵימָא ר' עֲקִיבָא הִיא וְלָא ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי? בְּהָא אֲפִילּוּ ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי מוֹדֶה, מִשּׁוּם דִּכְתִיב: "וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ": "וְהָיָה כְּכֻלַּת הַשֹּׁרְרִים כּוּ'": הַאי מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נִיסָּה נִפִּילָה! מִפְּנֵי שֶׁתְּחִילַּת נִפִּילָה נִיסָּה, מִבְּעֵי לֵיהּ? אֵימָא: מִפְּנֵי שֶׁתְּחִילַּת נִפִּילָה נִיסָּה: "בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּמִלְחֲמוֹת הָרְשׁוּת" כּוּ': אָמַר ר' יוֹחָנָן: רְשׁוּת דְּרַבָּנָן, זוֹ הִיא מִצְוָה דְּרַבִּי יְהוּדָה, מִצְוָה דְּרַבָּנָן, זוֹ הִיא חוֹבָה דְּרַבִּי יְהוּדָה. אָמַר רָבָא: מִלְחֲמוֹת יְהוֹשֻׁעַ לִכְבֹּשׁ, דִּבְרֵי הַכֹּל חוֹבָה. מִלְחֲמוֹת בֵּית דָּוִד לְרַוְוחָה, דִּבְרֵי הַכֹּל רְשׁוּת. כִּי פְּלִיגִי, לְמַעוּטֵי גּוֹיִם דְּלֵא לֵיתֵי עֲלֵיהוּ. מָר, קָרֵי לָהּ מִצְוָה. וּמָר, קָרֵי רְשׁוּת. נָפְקָא מִינָּהּ, לְעוֹסֵק בְּמִצְוָה שֶׁפָּטוּר מִן הַמִּצְוָה:

הדרן עלך משוח מלחמה

עֶגְלָה עֲרוּפָה, בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ". שְׁלִשָּׁה מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: חֲמִשָּׁה שֶׁנֶּאֱמַר "זְקֵנֶיךָ" שְׁנַיִם "וְשֹׁפְטֶיךָ" שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד. נִמְצָא טָמוּן בְּגַל, אוֹ תָּלוּי בְּאִילָן, אוֹ צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּאֲדָמָה" וְלֹא טָמוּן בְּגַל, "נֹפֵל" וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן, "בַּשָּׂדֶה" וְלֹא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם. נִמְצָא סָמוּךְ לַסָּפֵר אוֹ לְעִיר שֶׁרוּבָהּ גּוֹיִם, אוֹ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין: **גמ'** מַאי קָאָמַר? אָמַר ר' אַבָּהוּ, הָכִי קָאָמַר: שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָנוּ וְאָמְרוּ" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "וְעָנוּ הַלְּוִיִּם וְאָמְרוּ" וְגוֹ'. מָה "עֲנִיָּה" הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. וְסֵדֶר עֶגְלָה עֲרוּפָה כֵּיצַד: "כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה... וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ" שְׁלִשָּׁה מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין: ר' יְהוּדָה אוֹמֵר חֲמִשָּׁה וכו': תָּנוּ רַבָּנָן: "וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ". "זְקֵנֶיךָ" שְׁנַיִם, "וְשֹׁפְטֶיךָ" שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה, דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה. ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: "זְקֵנֶיךָ" שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן שְׁלִשָּׁה. ר' שִׁמְעוֹן נַמִּי, הָא כְּתִיב "וְשֹׁפְטֶיךָ"?! הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְמִיוְחַדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ. וְר' יְהוּדָה מ"זִקְנֵי" "זְקֵנֶיךָ" נָפְקָא. וְר' שִׁמְעוֹן, אִי כְּתַב רַחֲמָנָא "זִקְנֵי" הָוָה אָמִינָא אֲפִילּוּ זִקְנֵי הַשּׁוּק, כְּתַב רַחֲמָנָא "זְקֵנֶיךָ". וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא "זְקֵנֶיךָ" הָוָה אָמִינָא אֲפִילּוּ סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, כְּתַב רַחֲמָנָא "וְשֹׁפְטֶיךָ", לְמִיוְחַדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ. וְר' יְהוּדָה, גְּמַר "זִקְנֵי" "זְקֵנֶיךָ" מ"זִקְנֵי הָעֵדָה". מַה לְהַלָּן מִיוְחַדִין שֶׁבָּעֵדָה, אַף כָּאן מִיוְחַדִין שֶׁבָּעֵדָה. אִי גְּמַר, לִגְמָרָה לְכוּלָּהּ מִילְּתָא מֵהָתָם, "זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ" לָמָּה לִי? אֶלָּא וי"ו "וְשֹׁפְטֶיךָ" לְמִנְיָנָא וְר' שִׁמְעוֹן

וי"ו

ביאורים למסכת סוטה דף מד עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וזה מפני שֶׁתְּחִלַּת נִיסָּה נְפִילָה – שהנפילה נגרמת על ידי ניסת הלוחמים, שֶׁנֶּאֱמַר בדברי המבשר במלחמת פלישתים וישראל "נָס יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְּלִשְׁתִּים וְגַם מַגֵּפָה גְּדוֹלָה הָיְתָה בָעָם", הרי שהמגיפה והנפילה, נגרמו על ידי מנוסתם תחילה. עוד ראיה מביאה המשנה וְלֶהָלֵן הוּא אוֹמֵר, "וַיָּנוּסוּ [אַנְשֵׁי] יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים וְגוֹ'" הרי שמאחר שנסו מפניהם, נפלו בקרב לפניהם.

מסיימת המשנה, כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שיש החוזרים מהמלחמה ויש שאין יוצאים למלחמה כלל, בְּמִלְחֲמוֹת הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֲמוֹת מִצְוָה כמלחמת יהושע בכיבוש הארץ, הַכֹּל יוֹצְאִין להילחם, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחֶדְרוֹ – מחופתו וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאין יוצאים כולם, בְּמִלְחֲמוֹת מִצְוָה אֲבָל בְּמִלְחֲמוֹת חוֹבָה הַכֹּל יוֹצְאִין, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ.

גמרא. שואלת הגמרא, מַאי אִיכָּא בֵּין רַבִּי יוֹסִי לְרַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי, הרי לדברי שניהם היראה היא מעבירות. מתרצת הגמרא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ אם עבר על עֲבִירָה דְּרַבָּנָן, לרבי יוסי הגלילי חוזר, ולרבי יוסי אינו חוזר אלא על עבירה דאורייתא, כמו כהן גדול שנשא אלמנה.

מוסיפה הגמרא, כְּמַאן אֲזָלָא הָא דְּתַנְיָא בענין חזרת עורכי המלחמה, שאם שָׂח – סיפר בֵּין תְּפִילָה – הנחת תפילין של יד לִתְפִילָה – להנחת תפילין של ראש עֲבִירָה הִיא בְּיָדוֹ אם לא בירך שוב על של ראש, וְחוֹזֵר עָלָיו מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה. אומרת הגמרא כְּמַאן בהכרח שברייתא זו היא כְּרַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי שחוזר אף על עבירות דרבנן, כגון ברכות.

מבררת הגמרא, מַאן תָּנָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנָן בחוזרה מעורכי המלחמה שאם שָׁמַע קוֹל קְרָנוֹת בעת המלחמה וְהִרְהִיעַ ונפחד מאד, וכן אם שמע הֲנָפַת תְּרִיסִין וְהִרְהִיעַ, או שמע צְחִצּוּחַ חֲרָבוֹת וּמַיִם שׁוֹתְתִין לוֹ עַל בִּרְכָּיו מחמת יראתו, חוֹזֵר מעורכי המלחמה. ומבררת הגמרא כְּמַאן סוברת ברייתא זו, לֵימָא רַבִּי עֲקִיבָא הִיא שלדבריו חוזרים מחמת יראה, וְלֹא רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי שלדבריו יכולים לחזור רק מפני פחד עבירות, ולא מעצם המלחמה. דוחה הגמרא, בְּהָא – בפחד גדול כזה אֲפִילּוּ רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי מוֹדֶה שחוזר גם משום זה, מִשּׁוּם דִּכְתִיב 'וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ' וכשמפחד כך, מרתיע גם את האחרים הואיל ופחדו ניכר.

שנינו במשנה 'וְהָיָה כְּכָלּוֹת הַשּׁוֹטְרִים' כו' שתחילת ניסה נפילה. שואלת הגמרא על לשון המשנה, הַאי מִפְּנֵי שֶׁתְּחִילַת נִיסָּה נְפִילָה – וכי הגורם לניסה היא הנפילה, ומדוע נקטה המשנה לשון זו, הרי מִפְּנֵי שֶׁתְּחִילַת נְפִילָה נִיסָּה מִבָּעֵי לֵיהּ לתנא לכתוב, שהרי הגורם לנפילה היא הניסה. מתרצת הגמרא אֵימָא בדברי המשנה מִפְּנֵי שֶׁתְּחִילַת נְפִילָה נִיסָּה – הגורם לנפילה היא הניסה.

שנינו במשנה, כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּמִלְחֲמוֹת הָרְשׁוּת כו' אמר רבי יהודה במה דברים אמורים במלחמות מצוה וכו'. מבארת הגמרא את דבריהם ומחלוקתם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, 'מלחמת רְשׁוּת' דְּרַבָּנָן – מה שרבנן מכנים רשות, זוֹ הִיא 'מלחמת מִצְוָה' דְּרַבִּי יְהוּדָה – היא אותה המלחמה שכונתה אצל רבי יהודה 'מצוה' ואין כולם יוצאים עליה. כמו כן, 'מלחמת מִצְוָה' דְּרַבָּנָן מה שכונה בדברי רבנן מלחמת מצוה, זוֹ הִיא 'מלחמת חוֹבָה' דְּרַבִּי יְהוּדָה – היא מלחמת החובה שעליה דיבר רבי יהודה, והכל יוצאין עליה.

ומבאר רבא את מחלוקתם, אָמַר רָבָא, מִלְחֲמוֹת יְהוֹשֻׁעַ שהיו כדי לִכְבּשׁ את ארץ ישראל על פי הדיבור דִּבְרֵי הַכֹּל חוֹבָה ויוצאים כולם. ואילו מִלְחֲמוֹת בֵּית דָּוִד שהיו לְרַוָּוחָה להרחיב את גבול ישראל וליטול מס מהגויים, דִּבְרֵי הַכֹּל נידונית כמלחמת רְשׁוּת. כִּי פְּלִיגֵי רבנן ורבי יהודה, במלחמה שמטרתה לְמַעוּטֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים – להחליש את כוחם של הגויים דְּלֵא לֵיתֵי עֲלֵייהוּ – כדי שלא יהיה בהם כח להילחם ביהודים. ובזה, מַר – רבי יהודה, קָרֵי לָהּ מִצְוָה, וּמַר – תנא קמא, קָרֵי למלחמה זו מלחמת רְשׁוּת, ולכולי עלמא אין כולם יוצאים למלחמה זו, והַנַּפָּקָא מִינָּהּ אם היא נקראת רשות או מצוה היא לְעוֹסֵק בְּמִצְוָה שֶׁפָּטוּר מִן הַמִּצְוָה – לענין ההלכה שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, שלדברי רבי יהודה שמלחמה זו נקראת 'מצוה' העוסק בה פטור ממצוה אחרת, ולתנא קמא שמלחמה זו נקראת 'רשות' העוסק בה חייב במצוה אחרת.

הדרן עלך משוח מלחמה

עגלה ערופה פרק תשיעי

פרק זה עוסק בפרשת עגלה ערופה. פרשה זו נאמרה, שכשימצא חלל בארץ ישראל, ולא נודע מי הרגו, צוותה התורה שילכו לשם זקנים מבית דין הגדול, וימדדו ממנו לכל סביבותיו איזו עיר קרובה לו, וזקני אותה העיר מביאים עגלה, ומורידים אותה בנחל איתן, ועורפים אותה שם, וכל זקני העיר ההיא רוחצים את ידיהם במקום עריפתה, והזקנים אומרים בלשון הקודש 'ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו', והכהנים אומרים 'כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל'.

משנה. עֶגְלָה עֲרוּפָה – האמירות שבפרשת עגלה ערופה, ששנינו לעיל שנאמרת דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, מנין, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה' ולא נודע מי הכהו. 'וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ' למדוד מה היא העיר הקרובה אל החלל, וכמה דיינים הם, שְׁלֹשָׁה, ואלו השלשה מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם היושב בלשכת הגזית הָיוּ יוֹצְאִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חֲמִשָּׁה דיינים הם, שֶׁנֶּאֱמַר 'זְקֵנֶיךָ' שמשמעו שְׁנַיִם שהוא מיעוט רבים, 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' שמשמעו שְׁנַיִם הרי יש כאן ארבעה, וְאֵין בֵּית דִּין שמספרו שָׁקוּל, לכך מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד והרי כאן חמשה.

נִמְצָא ההרוג טָמוּן בְּגֵל אבנים, אוֹ תְּלוּי בְּאִילָן, אוֹ צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין עגלה עליו, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי ימצא חלל בָּאֲדָמָה' וְלֹא טָמוּן בְּגַל, 'נוֹפֵל' וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן, 'בַּשָּׂדֶה' וְלֹא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם.

נִמְצָא ההרוג סָמוּךְ לַסָּפֵר – עיר שהיא בגבול ישראל סמוך לנכרים, אוֹ לְעִיר שֶׁרוּבָּהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אוֹ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין [מודדין]. אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין.

גמרא. שואלת הגמרא על החלק הראשון של המשנה, מַאי קָאָמַר – כיצד למד התנא ממה שנאמר 'כי ימצא חלל באדמה' שעגלה ערופה נאמרת בלשון הקודש. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, לא ממקרא זה למד זאת התנא, אלא ממקום אחר, ושני דברים נאמרו בחלק זה של המשנה, והתנא הָכִי קָאָמַר, תחילה אמר, מנין שבלשון הקודש, שֶׁנֶּאֱמַר כאן בעגלה ערופה 'וְעָנוּ וְאָמְרוּ', וּלְהֶלָּן בפרשת ברכות וקללות הוּא אוֹמֵר 'וְעָנוּ הַלְּוִיִּם וְאָמְרוּ וְגוֹ'", ויש ללמוד גזרה שוה, מָה עֲנִיָּה הָאֲמוּרָה לְהֶלָּן בברכות וקללות היא דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף העִנייה האמורה כָּאן היא דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. ואחר כך אמר דין אחר, וְסֵדֶר עֶגְלָה עֲרוּפָה כֵּיצַד נעשית, נאמר 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ', שְׁלֹשָׁה דיינים מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין למדוד.

שנינו במשנה, שלשה מבית דין הגדול, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר חֲמִשָּׁה וְכוּ'. מביאה הגמרא ברייתא המבארת את המחלוקת במשנה, תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר 'וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ', 'זְקֵנֶיךָ' הרי הם שְׁנַיִם, 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' הרי הם עוד שְׁנַיִם, הרי כאן ארבעה, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר 'זְקֵנֶיךָ' הרי הם שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה. שואלת הגמרא, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן נַמִּי מדוע אינו דורש כרבי יהודה הָא כְּתִיב גם 'וְשׁוֹפְטֶיךָ', משיבה הגמרא, הַהוּא 'ושופטיך' לא נכתב לצורך מנין הדיינים, אלא מִיבָּעֵי לֵיהּ ללמוד ממנו לְמִיּוּחָדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ – שאותם זקנים האמורים יהיו מבית דין הגדול שבלשכת הגזית.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי יְהוּדָה שדורש מ'ושופטיך' להצריך עוד שני דיינים, מנין ילמד שצריכים הדיינים להיות מבית הגדול, משיבה הגמרא, מִ'זְקֵנֶיךָ' 'זְקֵנֶיךָ' נַפְקָא – ממה שהיתה יכולה התורה לכתוב 'זקני', וכתבה 'זקניך', הרי כ"ף זו מיותרת לדרוש ממנה למיוחדין שבזקניך.

אומרת הגמרא, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן שדרש דין מיוחדין מ'ושופטיך', ולא מן הכ"ף של 'זקניך', ולכך אינו דורש מ'בשופטיך' להצריך עוד שני דיינים, סבר שמן הכ"ף של 'זקניך' לבדה עדיין אין ללמוד דין מיוחדין, כי אִי כָּתַב רַחֲמָנָא 'זְקֵנֵי' ללא הכ"ף, הֲוָה אֲמִינָא שלמדידת העיר כשרים אֲפִילּוּ זְקֵנֵי הַשּׁוּק שאינם סנהדרין, כָּתַב רַחֲמָנָא וְזֶקֶנֶיךָ עם כ"ף ללמדנו שצריך שיהיו מן הסנהדרין, וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא 'וְזֶקֶנֶיךָ' ולא היה נכתב גם 'ושופטיך', הֲוָה אֲמִינָא שלמדידת העיר כשרים אֲפִילּוּ סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה שיש בכל עיר ועיר, כָּתַב רַחֲמָנָא גם 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' לְמִיּוּחָדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ – שצריך לכך דיינים מסנהדרין גדולה היושבת בירושלים בלשכת הגזית.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי יְהוּדָה, הרי ודאי מ'זקני זקניך' צריך ללמוד מזה

המשך בעמוד קו

ביאורים למסכת סוטה דף מה עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וְי"ו לֹא מַשְׁמַע לֵיהּ לדרוש ממנה דרשה (מַאי קָאָמַר רַחֲמָנָא במה שהוסיפה 'ושופטיך', הַמְיוּחָדִין שֶׁבִּשּׁוֹפְטֶיךָ ולא למנין הדיינים).
מקשה הגמרא, אֶלָּא מֵעַתָּה שדורשים כל מלה יתירה למנין נוסף של דיינים, כמו כן נדרוש 'וְיָצְאוּ' שמשמע שְׁנַיִם, 'וּמָדְדוּ' שמשמע שְׁנַיִם, הרי ארבעה נוספים, ואם כך, לְרַבִּי יְהוּדָה שדרש מ'זקניך ושופטיך' חמשה דיינים, כשנוסיף עליהם ארבעה, הֲרֵי כָּאן תִּשְׁעָה, לְרַבִּי שִׁמְעוֹן שדרש משם שלשה, כשנוסיף עליהם ארבעה הֲרֵי כָּאן שִׁבְעָה. מתרצת הגמרא, מלים אלו 'ויצאו' 'ומדדו' אינם מיותרים למנין, אלא הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא, 'וְיָצְאוּ', מלמד שרק הֵן – הדיינים יעסקו במדידה וְלֹא שְׁלוּחֵיהֶן, 'וּמָדְדוּ' מלמד שֶׁאֲפִילּוּ נִמְצָא במקום שהוא בַּעֲלִיל לָעִיר – גלוי ופשוט שסמוך לעיר זו, הָיוּ הזקנים מוֹדְדִין, שֶׁמִּצְוָה לַעֲסוֹק בְּמִדִּידָה.
אומרת הגמרא, מַתְנִיתִין שאמרה שדיינים מן הסנהדרין מודדים, ולא הצריכה שאף המלך והכהן הגדול ימדדו, דְּלֹא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, 'זְקֵנֶיךָ' זוּ סַנְהֶדְרִין, 'שׁוֹפְטֶיךָ' זֶה מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל, וכיצד הם רמוזים ב'שופטיך', מֶלֶךְ, דִּכְתִיב "מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ", כֹּהֵן גָּדוֹל, דִּכְתִיב "וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה וְגוֹ'", שמשמעו השופט הממונה על הכהנים שהוא כהן גדול.
מסתפקת הגמרא, אִיבַּעְיָא לְהוּ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב שחולק על משנתינו, האם כְּמֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל בלבד הוּא דְּפָלֵיג וסובר שצריך מלך וכהן, אֲבָל בְּסַנְהֶדְרֵי אינו חולק על המשנה במנין הדיינים, אלא אִי כְּרַבִּי יְהוּדָה שאמר חמשה, אִי כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שאמר שלשה סְבִירָא לֵיהּ, אוֹ דִּלְמָא, בְּסַנְהֶדְרֵי נַמִּי פָּלֵיג על השיטות שבמשנה, ומה שאמר 'זקניך אלו סנהדרין' היינו עַד דְּאִיכָּא כּוּלָּהּ סַנְהֶדְרֵי גדולה במדידה.
אָמַר רַב יוֹסֵף, תָּא שְׁמַע לפשוט מברייתא שנאמרה בענין זקן ממרא, מְצָאן זָקֵן מַמְרֵא לחכמי הסנהדרין אַבִּי פַּגִּי – מקום בתוך חומת ירושלים וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן – ששאל מהם שם את שאלתו, והלך למקומו והורה אחרת ממה שהשיבו לו, יָכוֹל תְּהֵא הַמְרָאָתוֹ הַמְרָאָה להתחייב עליה מיתה, תַּלְמוּד לוֹמַר באותה פרשה, "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם" שהוא לשכת הגזית הסמוכה לעזרה, מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם לחיוב זקן ממרא. ומדקדק רב יוסף, דְּנָפוּק כַּמָּה – כמה דיינים מן הסנהדרין יצאו ממקומם, אִילֵּימָא דְּנָפוּק מִקְצָתָן ומקצתן עדיין נשארו במקומם, מדוע יש בכך המראה, דִּלְמָא הָנָךְ דְּאִיכָּא גַּוַּאי כְּוָותֵיהּ סְבִירָא לְהוּ – שמא אותם שנותרו בפנים סוברים כמותו, אֶלָּא פְּשִׁיטָא מדובר כאן דְּנָפוּק כּוּלְּהוּ – שיצאו כל הסנהדרין ממקומם, וּלְמַאי – לאיזה צורך יצאו, אִי יצאו לְדַבֵּר הָרְשׁוּת, מִי מָצוּ נָפְקֵי – וכי מותר להם לצאת כולם וְהָכְתִיב "שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג" ונדרש פסוק זה לענין הסנהדרין, שלא יחסר ממנה כדרך מזיגה שהיא שליש יין ושני שליש מים, ומכאן למדנו שֶׁאִם נִצְרַךְ אֶחָד מֵהֶם לָצֵאת מלשכת הגזית, יבדוק, אִם יֵשׁ שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דיינים כְּנֶגֶד סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה שהם שליש מסנהדרין גדולה, יוֹצֵא, וְאִם לָאו, אֵינוֹ יוֹצֵא, הרי שלא יתכן שיצאו כולם לדבר הרשות, אֶלָּא פְּשִׁיטָא שיצאו כולם לְדָבָר מִצְוָה, לְמַאי – לצורך איזו מצוה יש צורך שתצא כל הסנהדרין, לָאו לְמִדִּידַת עֶגְלָה – האם לא לצורך מדידת העיר הקרובה להבאת עגלה ערופה, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא שאמר 'זקניך' זו סנהדרין, ונפשוט מכאן שכוונתו לכל הסנהדרין, וחולק על התנאים שבמשנה, שאמרו שלשה או חמשה.
אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרב יוסף, לֹא, אין מכאן ראיה לכך, דִּלְמָא לא יצאו הסנהדרין לצורך מדידת עגלה ערופה, אלא לְהוֹסִיף עַל הָעִיר ירושלים וְעַל הָעֲזָרוֹת שבמקדש, שדבר זה נעשה רק על ידי הסנהדרין כולה, כְּדְתַנֵּן במשנה בסנהדרין, אֵין מוֹסִיפִין שטח עַל הָעִיר להתקדש בקדושת ירושלים, וְעַל הָעֲזָרוֹת להתקדש בקדושת עזרה אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד.
תַּנְיָא מפורש בברייתא כְּוָותֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף – כפי שפירש רב יוסף את הברייתא דלעיל, והוכיח משם שרבי אליעזר בן יעקב חולק על משנתינו, מְצָאן זָקֵן ממרא לסנהדרין אַבֵּית פַּגִּי וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן, כְּגוֹן שֶׁיָּצְאוּ לְמִדִּידַת עֶגְלָה אוֹ לְהוֹסִיף עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת, יָכוֹל תְּהֵא הַמְרָאָתוֹ הַמְרָאָה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ' אל המקום', מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם, הרי מצינו שתנא זה סובר שצריך את כל הסנהדרין למדידה, והיינו רבי אליעזר בן יעקב.
שנינו במשנה, נִמְצָא טָמוּן בְּגַל אוֹ תָּלוּי בְּאִילָן לא היו עורפין. שואלת הגמרא, לֵימָא מַתְנִיתִין שממעטת טמון מ'באדמה' שמשמעו על פני האדמה מעליה, רַבִּי יְהוּדָה הִיא וְלֹא רַבָּנַן שנחלקו כעין זה בענין שכחה, כשהיה העומר טמון, דְּתַנְיָא, נאמר בפסוק 'וְשָׁכַחְתָּ עוֹמֶר בַּשָּׂדֶה', 'בשדה' משמע על פני השדה, פְּרָט לְטָמוּן בתוכה שלא חל עליו דין שכחה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, 'בַּשָּׂדֶה' משמעו אף בתוך גופה של שדה, לְרַבּוֹת אף אֶת העומר הַטָּמוּן בה. הרי שלרבנן, כשם ש'בשדה' משמע בגופה של שדה, כך 'באדמה' משמע בגופה של אדמה, ואדרבא, היה לנו לרבות את הטמון.
אָמַר רַב, אֲפִילּוּ תֵּימָא שהמשנה שממעטת טמון היא כשיטת רַבָּנַן, אין בכך קושי, כי המשמעות של 'בשדה' או 'באדמה' משתנית לפי ענין הפסוק, הָכָא בעגלה ערופה מֵעֲנְיָנֵיהּ דִּקְרָא – מתוך ענין הפסוקים יש ללמוד שבא למעט טמון, ואילו הָתָם בשכחה מֵעֲנְיָנֵיהּ דִּקְרָא יש ללמוד שבא לרבות את הטמון. ומבאר רב כיצד מבינים זאת מתוך הפסוקים. כאן בעגלה ערופה, דִּכְתִיב 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל' שמשמעו הֵיכָא דְּמִשְׁתַּכַּח – בכל מקום שימצא, ואף הטמון בגל, הרי אין צורך לפסוק נוסף לרבות את הטמון, ואם כך, כשכתבה תורה אחר כך 'בָּאֲדָמָה', ודאי הכוונה על פני האדמה פְּרָט לְטָמוּן. וְהָתָם בשכחה למדים זאת מֵעֲנְיָנֵיהּ דִּקְרָא, דִּכְתִיב בו "כִּי תִקְצוֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עוֹמֶר בשדה", ומתוך הסמיכות של 'ושכחת' ל'קצירך' משמע, שענין שִׁכְחָה הוא דּוּמְיָא דְּקָצִיר, מָה קָצִיר אינו אלא בְּגָלוּי על פני השדה, אַף שִׁכְחָה אינה נוהגת אלא בְּגָלוּי, והרי אין צורך בפסוק נוסף למעט את הטמון, וכשאחר כך כָּתַב רַחֲמָנָא 'בַּשָּׂדֶה', ודאי הכוונה לְרַבּוֹת אֶת הַטָּמוּן בגופה של שדה.
שואלת הגמרא, לְרַבִּי יְהוּדָה נַמִּי שפוטר עומר טמון מדין שכחה, מדוע הוצרך למעטו מ'בשדה', תִּיפּוֹק לֵיהּ כדברי רב מִ'שִׁכְחָה' דּוּמְיָא דְּ'קָצִיר' האמור בתחילת הפסוק. משיבה הגמרא, אֵין הָכִי נַמִּי – אכן רבי יהודה למד זאת מהיקש זה. שואלת הגמרא, וְאֶלָּא אם כך 'בַּשָּׂדֶה' שכתבה תורה, לדברי רבי יהודה שאינו מרבה את הטמון, לָמָּה לִי. משיבה הגמרא, מִיבְּעֵי לֵיהּ לְרַבּוֹת ממנו שִׁכְחַת קָמָה – שאף אם היתה השכחה בתבואה מחוברת, ששכח פינה בשדה והניח מלקצרה, חל עליו האיסור של 'לא תשוב לקחתו', שכך משמע, 'ושכחת עומר' או 'ושכחת בשדה' לרבות שכחת קמה.
שואלת הגמרא, וְרַבָּנַן המרבים את העומר הטמון מ'בשדה', שִׁכְחַת קָמָה מְנָא לְהוּ לחייב, משיבה הגמרא, נַפְקָא לְהוּ מִ'כִּי תִקְצוֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ ושכחת' ומסמיכות 'שדך' ל'ושכחת', משמע ששכח מקצת משדהו, לרבות שכחת קמה. שואלת הגמרא, וְרַבִּי יְהוּדָה שלמד לרבות שכחת קמה מ'בשדה', מה ילמד מ'בשדך ושכחת'. משיבה הגמרא, מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שמ'בשדך ושכחת' יש למעט פְּרָט לְשֶׁצָּפוּ עוֹמְרִין באויר על ידי הרוח ונפלו לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵירוֹ ומתוך שהיה סבור שהם של חברו שכחם, שאין נוהג בהם דין שכחה, כיון שאינם בשדך.
שואלת הגמרא, וְרַבָּנַן שלמדו מ'בשדך' לרבות שכחת קמה, מנין ילמדו למעט צפו עומרין לשדה חבירו שאינם שכחה. משיבה הגמרא, חכמים למדים דין זה, מִ'בַּשָּׂדֶה' 'בְּשָׂדֶךָ' – ממה שהיתה יכולה תורה לכתוב כי תקצור קצירך 'בשדה', וכתבה 'בשדך', מכ"ף זו למדים רבנן שאם היתה השכחה שלא בשדך, אינה שכחה, אבל מעיקר המלה 'בשדה' למדו לרבות שכחת קמה. וְרַבִּי יְהוּדָה שלא למד מכאן שכחת קמה, משום נצרך לו את עיקר הפסוק למעט צפו עומרים לתוך שדה חברו, לא רצה ללמוד זאת מן היתור של הכ"ף, כי 'בַּשָּׂדֶה' 'בְּשָׂדֶךָ' לֹא מַשְׁמַע לֵיהּ שזהו יתור שניתן לדורשו, שגם ללא דרשה ניתן לכתוב 'בשדך' עם כ"ף, אם כן מ'בשדה' הוא צריך ללמוד שכחת קמה, ואין לו דרשה למעט טמון.
בהקשר לדין זה שהוזכר בענין שכחה, צפו עומרין לתוך שדה חברו, מביאה הגמרא את ספקו של רבי ירמיה. בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה, צָפוּ עוֹמְרִין לְתוֹךְ שָׂדֶהוּ – היו העומרים באויר שדהו, ולא על שדהו ממש, כגון על גבי אבן או עמוד, או על עומרים אחרים, ושכחם, מַהוּ, האם חל עליהם דין שכחה או לא, והספק הוא, האם אֲוִיר שָׂדֶה כְּשָׂדֶה דָּמֵי אוֹ לָאו

המשך בעמוד קו

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מה עמוד א

וי״ו לָא מַשְׁמַע לֵיהּ. (מַאי קָאָמַר רַחֲמָנָא הַמְיוּחָדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ). אֶלָּא מֵעַתָּה "וְיָצְאוּ" שְׁנַיִם, "וּמָדְדוּ" שְׁנַיִם, לְר' יְהוּדָה הֲרֵי כָּאן תִּשְׁעָה, לְר' שִׁמְעוֹן הֲרֵי כָּאן שִׁבְעָה! הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לִכְדְתַנְיָא: "וְיָצְאוּ" הֵן וְלֹא שְׁלוּחֵיהֶן, "וּמָדְדוּ" שֶׁאֲפִילּוּ נִמְצָא בַּעֲלִיל לָעִיר הָיוּ מוֹדְדִין, שֶׁמִּצְוָה לַעֲסוֹק בִּמְדִידָה. מַתְנִיתִין, דְּלָא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, דְּתַנְיָא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: "זְקֵנֶיךָ" זוֹ סַנְהֶדְרִין, "שֹׁפְטֶיךָ" זֶה מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל. מֶלֶךְ דִּכְתִיב: "מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ", כֹּהֵן גָּדוֹל דִּכְתִיב: וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה וְגוֹ'. אִיבַּעְיָא לְהוּ, ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב בְּמֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל הוּא דִּפְלִיג, אֲבָל בְּסַנְהֶדְרֵי אִי כְּר' יְהוּדָה אִי כְּר' שִׁמְעוֹן סְבִירָא לֵיהּ, אוֹ דִּלְמָא בְּסַנְהֶדְרֵי נַמִּי פְּלִיג, עַד דְּאִיכָּא כּוּלָּהּ סַנְהֶדְרֵי? אָמַר רַב יוֹסֵף: תָּא שְׁמַע, מְצָאָן זָקֵן מַמְרֵא אַבֵּי פַּגֵּי וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן, יָכוֹל תְּהֵא הַמְרָאָתוֹ הַמְרָאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם" מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם. דְּנִפּוֹק כַּמָּה? אִילֵימָא דְּנִפּוֹק מִקְצָתָן, דִּלְמָא הָנָךְ דְּאִיכָּא גַּוָּאֵי, כְּוָותֵיהּ סְבִירָא לְהוּ? אֶלָּא פְּשִׁיטָא דְּנִפּוֹק כּוּלְּהוּ, וּלְמַאי? אִי לִדְבַר הָרְשׁוּת, מִי מָצוּ נָפְקִי? וְהָכְתִיב: "שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג" שֶׁאִם נִצְרַךְ אֶחָד מֵהֶם לָצֵאת, אִם יֵשׁ שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה כְּנֶגֶד סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה יוֹצֵא, וְאִם לָאו אֵינוֹ יוֹצֵא. אֶלָּא פְּשִׁיטָא לִדְבַר מִצְוָה, לְמַאי, לָאו לִמְדִידַת עֶגְלָה, וְר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא? אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: לֹא, דִּלְמָא לְהוֹסִיף עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת, כִּדְתְנַן: אֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף מְצָאָן אַבֵּית פַּגֵּי וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן, כְּגוֹן שֶׁיָּצְאוּ לִמְדִידַת עֶגְלָה אוֹ לְהוֹסִיף עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת, יָכוֹל תְּהֵא הַמְרָאָתוֹ הַמְרָאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ", מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם: נִמְצָא טָמוּן בְּגַל אוֹ תָּלוּי בְּאִילָן: לֵימָא, מַתְנִיתִין ר' יְהוּדָה הִיא וְלֹא רַבָּנַן. דְּתַנְיָא "וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה" פְּרָט לְטָמוּן, דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: "בַּשָּׂדֶה" לְרַבּוֹת אֶת הַטָּמוּן. אָמַר רַב: אֲפִילּוּ תֵּימָא, רַבָּנַן. הָכָא מֵעִנְיָינֵיהּ דִּקְרָא, הָתָם מֵעִנְיָינֵיהּ דִּקְרָא. דִּכְתִיב "כִּי יִמָּצֵא חָלָל" הֵיכָא דְּמִשְׁתַּכַּח, "בָּאֲדָמָה" פְּרָט לְטָמוּן. וְהָתָם מֵעִנְיָינֵיהּ דִּקְרָא, דִּכְתִיב: "כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר" שִׁכְחָה דּוּמְיָא דְּקָצִיר, מַה קָּצִיר בְּגָלוּי אַף שִׁכְחָה בְּגָלוּי, כָּתַב רַחֲמָנָא "בַּשָּׂדֶה" לְרַבּוֹת אֶת הַטָּמוּן. לְר' יְהוּדָה נַמִּי, תֵּיפּוֹק לֵיהּ מִשִּׁכְחָה דּוּמְיָא דְּקָצִיר, אִין הָכִי נַמִּי, וְאֶלָּא "בַּשָּׂדֶה", לָמָּה לִי? מִיבָּעֵי לֵיהּ לְרַבּוֹת שִׁכְחַת קָמָה. וְרַבָּנַן, שִׁכְחַת קָמָה מְנָא לְהוּ? נָפְקָא לְהוּ מִ"כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ". וְר' יְהוּדָה מִיבָּעֵי לֵיהּ ל ר' אַבָּהוּ ר' אֶלְעָזָר, דְּאָמַר ר' אַבָּהוּ אָמַר ר' אֶלְעָזָר: פְּרָט לְשֶׁצָּפוּ עוֹמָרִין לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵירוֹ. וְרַבָּנַן, מִ"בְּשָׂדֶה" "בְּשָׂדְךָ". וְר' יְהוּדָה "בְּשָׂדֶה" "בְּשָׂדְךָ" לָא מַשְׁמַע לֵיהּ בָּעֵי ר' יִרְמְיָה: צָפוּ עוֹמָרִין לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, מַהוּ? אֲוִיר שָׂדֶה כְּשָׂדֶה דָּמֵי, אוֹ לָאו כְּשָׂדֶה דָּמֵי? אָמַר לֵיהּ רַב כָּהֲנָא לְרַב פַּפִּי, וְאָמְרִי לָהּ רַב כָּהֲנָא לְרַב זְבִיד: תִּפְשׁוֹט לֵיהּ מִדְּרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר ר' אֶלְעָזָר, דְּאָמַר: פְּרָט לְשֶׁצָּפוּ עוֹמָרִין לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵירוֹ. חֲבֵירוֹ אִין לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ לֹא וְלִיטַעֲמִיךְ לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵירוֹ, צָפוּ אִין, מוּנָּחִין לֹא? וְהָא בָּעֵינַן "בְּשָׂדְךָ" וְלֵיכָּא! אֶלָּא לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵירוֹ וַאֲפִילּוּ מוּנָּחִין, וְהַאי דְּקָאָמַר צָפוּ, דְּלָא מַשְׁכְּחַת לָהּ אֶלָּא בְּצָפוּ. תָּא שְׁמַע: עוֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ לָעִיר, וְהִנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ וּשְׁכָחוֹ, הַתַּחְתּוֹן שִׁכְחָה, וְהָעֶלְיוֹן אֵינוֹ שִׁכְחָה. ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם ר' שִׁמְעוֹן: שְׁנֵיהֶם אֵינָן שִׁכְחָה, הַתַּחְתּוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָמוּן, וְהָעֶלְיוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף. עַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי אֶלָּא בְּתַחְתּוֹן, אֲבָל בְּעֶלְיוֹן דִּבְרֵי הַכֹּל לָא הֲוַאי שִׁכְחָה. שָׁאנֵי הָתָם, כֵּיוָן דְּאַחֲזִיק בֵּיהּ, זָכָה בֵּיהּ. אִי הָכִי, מַאי אִירְיָא עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ? אֲפִילּוּ בַּשָּׂדֶה נַמִּי! אִין הָכִי נַמִּי, וְהַאי דְּקָתָנֵי "עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ", מִשּׁוּם תַּחְתּוֹן. וְהָא "מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף" קָאָמַר! אֵימָא: "מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּצָף". אָמַר אַבַּיֵי: הֲרֵינִי כְּבֶן עַזַּאי בְּשׁוּקֵי טְבֶרְיָא. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מֵדְּרַבָּנָן לְאַבַּיֵי: שְׁנֵי חֲלָלִים זֶה עַל גַּבֵּי זֶה, מֵהֵיכָן הוּא מוֹדֵד? מִין בְּמִינוֹ הָוֵי טָמוּן, וּמִין בְּמִינוֹ לָא הָוֵי צָף, וּמֵעֶלְיוֹן מוֹדֵד. אוֹ דִּלְמָא מִין בְּמִינוֹ הָוֵי צָף, וּמִין בְּמִינוֹ לָא הָוֵי טָמוּן, וּמִתַּחְתּוֹן מוֹדֵד. אוֹ דִּלְמָא מִין בְּמִינוֹ הָוֵי טָמוּן, וּמִין בְּמִינוֹ הָוֵי צָף, וְלֹא מִתַּחְתּוֹן מוֹדֵד וְלֹא מֵעֶלְיוֹן מוֹדֵד? אָמַר לֵיהּ,

תניתוה:

רש"י

וי"ו דִּוְשׁוֹפְטֶיךָ דָּרֵישׁ ר' יְהוּדָה לְמִנְיָנָא לְהָבִיא עוֹד שְׁנַיִם: **בַּעֲלִיל לָעִיר.** בְּמִגְלֶה. וּפָשׁוּט שֶׁאֵין עִיר קְרוֹבָה כָּזוֹ: **מַתְנִי'.** דְּלֹא קָתָנֵי מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל דְּלֹא כְּר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: **אִי כְּרַבִּי יְהוּדָה.** חֲמִשָּׁה, אִי כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁלֹשָׁה, וְלֹא בָּעֵי כֻּלָּהּ סַנְהֶדְרִין: **מְצָאָן זָקֵן מַמְרֵא.** לב"ד הַגָּדוֹל. שֶׁאֵינוֹ נַעֲשֶׂה מַמְרֵא אֶלָּא בב"ד שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד כִּדְיָלֵיף בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין: **אַבֵּי פַּאגֵי.** כָּל שֶׁהוּא בְּתוֹךְ הֶקֵּף הַחִיצוֹן שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם קָרוּי בֵּי פַּאגֵי. וְלִי נִרְאֶה שֶׁהוּא לְשׁוֹן חֲבִישָׁה כְּמוֹ שֶׁקּוֹרִין צִיגְל"א שֶׁל עִיר, כְּמוֹ חֲמוֹר וּבֵית פַּאגֵי (כ"מ דַּף ט.) בשטדידור"א בֵּית רֹאשׁ שֶׁל אַפְסָר קוֹרִין כֵּן: **וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן.** כְּלוֹמַר עַל מַה שֶּׁשָּׁאַל מֵהֶם שָׁם וְאָמְרוּ לוֹ הַהֲלָכָה הָלַךְ לְעִירוֹ וְהוֹרָה לַעֲשׂוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה מוֹרֶה בִּתְחִלָּה, דַּהֲוָה לֵיהּ מַמְרֵא עַל פִּיהֶם: **הַמָּקוֹם.** הַמְיֻחָד לַמִּשְׁפָּט, וְהוּא לִשְׁכַּת הַגָּזִית: **דְּנָפִיק מִנַּיְיהוּ כַּמָּה.** לְבֵי פַּאגֵי, דְּאִיצְטְרִיךְ לְאַשְׁמוּעִינַן דְּפָטוּר מִשּׁוּם טַעֲמָא דְּחוּץ לב"ד: **דִּלְמָא הָנָךְ דְּאִיכָּא גַּוָּאֵי כְּוָתֵיהּ סְבִירָא לְהוּ.** וּמֵהֵיכָא תֵּיתֵי לָךְ חִיּוּבָא דְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא לְמִיפְטְרֵיהּ: **שָׁרְרֵךְ.** זֶה סַנְהֶדְרִין שֶׁיּוֹשֶׁבֶת בְּטַבּוּרָהּ שֶׁל א"י: **אַגַּן הַסַּהַר.** שֶׁעֲשׂוּיִין כַּחֲצִי לְבָנָה עֲגֻלָּה בְּשׁוּרַת יְשִׁיבָתָן כְּדֵי שֶׁיְּהוּ כֻּלָּן רוֹאִין זֶה אֶת זֶה: **הַמָּזֶג.** כְּשִׁיעוּר מֶזֶג, שְׁנֵי חֲלָקִים מַיִם וְאֶחָד יַיִן, וְאַף כָּאן צָרִיךְ שֶׁיִּשְׁתַּיֵּיר שְׁלִישׁ: **עַל עִיר.** עַל יְרוּשָׁלַיִם: **תַּנְיָא כְּרַב יוֹסֵף.** דְּאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב כֻּלְּהוּ סַנְהֶדְרֵי בָּעֵי: **מַתְנִי'.** דְּיָלֵיף פְּרָט לְטָמוּן רַבִּי יְהוּדָה הִיא: **בַּשָּׂדֶה.** וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה, לְרַבִּי יְהוּדָה מַשְׁמַע בַּשָּׂדֶה עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה, וּלְרַבָּנַן מַשְׁמַע בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה: **הָתָם מֵעִנְיָנֵיהּ דִּקְרָא.** צְרִיכִין לְמִידְרְשֵׁיהּ, וְהָכָא מֵעִנְיָנֵיהּ דִּקְרָא תִּדְרוֹשׁ לֵיהּ. גַּבֵּי חָלָל כְּתִיב כִּי יִמָּצֵא חָלָל, כָּל הֵיכָא דְּמִשְׁתַּכַּח וַאֲפִי' טָמוּן, הִלְכָּךְ עַל כָּרְחָךְ כִּי אָתָא בָּאֲדָמָה לְמַעוּטֵי טָמוּן בָּא דְּתִדְרוֹשׁ בֵּיהּ עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, דְּאִי לְרִבּוּיֵי לֹא אִיצְטְרִיךְ: **אַף שִׁכְחָה בְּגָלוּי.** וַהֲוָה מְמַעֵט טָמוּן מִמַּשְׁמָעוּתָא אִי לָאו דַּהֲדַר רַבְּיֵיהּ:

לְשִׁכְחַת קָמָה. שֶׁאִם שָׁכַח זָוִית אַחַת לִקְצוֹר קָאֵי עָלָהּ בְּלֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ, וְהָכִי מַשְׁמַע וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר אוֹ וְשָׁכַחְתָּ בַּשָּׂדֶה: **נָפְקָא לְהוּ.** מִבְּשָׂדְךָ וְשָׁכַחְתָּ, קְרֵי בֵּיהּ שֶׁשָּׁכַח אֶת קְצַת שָׂדֵהוּ: **שֶׁצָּפוּ עֳמָרִין לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ.** שֶׁנְּשָׁבָה הָרוּחַ וְהֵרִימָה אֶת הָעֳמָרִין מִן הָאָרֶץ וְהֵצִיפָתַן לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ וּשְׁכָחָן, כְּסָבוּר שֶׁאֵינָן שֶׁלּוֹ, נָפְקָא מִבְּשָׂדְךָ וְלֹא בִּשְׂדֵה חֲבֵרְךָ דְּלֹא הֱוֵי שִׁכְחָה: **וְרַבָּנָן.** מְעוּטָא דִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ נָפְקָא לְהוּ מִדַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב כִּי תִקְצוֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶה וְשָׁכַחְתָּ וּכְתִיב בְּשָׂדֶךָ: **צָפוּ עֳמָרִין לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ.** שֶׁהָיוּ מֻטָּלִים עַל גַּבֵּי אֶבֶן אוֹ עַמּוּד אוֹ זוֹ עַל זוֹ: **פְּרָט לְשֶׁצָּפוּ.** וְקָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ צָפוּ מַמָּשׁ עַל גַּבֵּי אֶבֶן אוֹ עַל גַּבֵּי עַמּוּד: **וּלְטַעְמֵיךְ לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ.** צָפוּ עַל גַּבֵּי אֶבֶן הוּא דְּמַעִיט אֲבָל מֻנָּחִים לֹא מַעֵט, וְהָא בְּשָׂדְךָ כְּתִיב, אֶלָּא הָא דְּקָאָמַר צָפוּ לָאו דַּוְקָא צָפוּ עַל שׁוּם דָּבָר קָאָמַר, דַּאֲפִי' מֻנָּחִים עַל גַּבֵּי קַרְקַע נַמִּי קָאָמַר אֵינוֹ שִׁכְחָה, וְהַאי דְּקָאָמַר צָפוּ דְּלֹא מַשְׁכַּחַת עֳמָרִין לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ אֶלָּא בְּצָפוּ, שֶׁהָרוּחַ מְצִיפָתָן עַל הָאָרֶץ וּמְבִיאָתָן לְשָׁם: **שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ לָעִיר.** ס"ד הַשְׁתָּא דְּאוֹרְחָא דְּמִלְּתָא נָקַט וְלָאו דַּוְקָא: **זָכָה בֵּיהּ.** וְתוּ לָא הָוֵי שִׁכְחָה, דְּבָעֵינָן שָׁכוּחַ מֵעִקָּרוֹ כִּדְאָמַר בב"מ בְּפֶרֶק קַמָּא (דַּף יא.): **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּצָף.** שֶׁהוּא פָּטוּר עַל שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ כְּאִלּוּ הָיָה עוֹדֶנּוּ צָף מֵעַל הַקַּרְקַע וּמֻנָּח בְּיָדוֹ: **הֲרֵינִי כְּבֶן עַזַּאי בְּשׁוּקֵי טְבֶרְיָא.** יוֹם אֶחָד הָיָה דַּעְתּוֹ צְלוּלָה, אָמַר הֲרֵינִי כָּאן בְּפוּמְבְּדִיתָא מוּכָן לְהָשִׁיב דָּבָר לַשּׁוֹאֵל בְּעֹמֶק וּבַחֲרִיפוּת כְּבֶן עַזַּאי שֶׁהָיָה חָרִיף וְדוֹרֵשׁ בְּשׁוּקֵי טְבֶרְיָא: **שְׁנֵי חֲלָלִים זֶה עַל גַּב זֶה.** וְהָאֶחָד מָשׁוּךְ לְהַלָּן מֵחֲבֵרוֹ מְעַט, וְאִם תִּמְדּוֹד מִזֶּה יִקְרַב לְעִיר אַחַת וְאִם תִּמְדּוֹד מֵחֲבֵרוֹ יִקְרַב לְעִיר אַחֶרֶת: **וְלֹא מִזֶּה מוֹדֵד כו'.** וה"ה דְּמִיבַּעְיָא לֵיהּ נַמִּי אוֹ דִּלְמָא מִין בְּמִינוֹ לֹא הָוֵי טָמוּן. מִין בְּמִינוֹ לֹא הָוֵי צָף וּמִשְּׁנֵיהֶם מוֹדֵד אֶלָּא שֶׁהוּא בִּכְלַל אֵלּוּ:

תניתוה

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מה עמוד ב

רש"י

תְּנִיתוּהָ. לַחֲדָא מִנַּיְיהוּ דִּפְלוּגְתָּא הִיא בְּטָמוּן, אֲבָל צָף לֹא פְּשִׁט לָהּ מִנַּהּ דְּהָא אוֹקִימְנָא טַעֲמָא דְּעֶלְיוֹן מִשּׁוּם דְּאַחֲזִיק בֵּיהּ הוּא וְצָף לֹא יָדְעִינַן מַאי הָוֵי עֲלָהּ: סָבְרוּהָ. רַבָּנַן דְּבֵי מִדְרָשָׁא דְּבָעוּ לְמִיפְּשַׁט מִנַּהּ דִּפְלוּגְתָּא בְּטָמוּן דְּמִין בְּמִינוֹ הוּא, דְּהָנֵי תַּנָּאֵי אֲפִלּוּ תַּנָּא קַמָּא דְּאָמַר תַּחְתּוֹן שִׁכְחָה כַּר' יְהוּדָה סְבִירָא לֵיהּ דְּאָמַר בַּשָּׁדֶה פֶּרֶט לְטָמוּן, וְטַעֲמָא מִשּׁוּם דְּמִין בְּמִינוֹ לֹא הָוֵי טָמוּן: חָלָל. לֹא מִקְּרֵי אֶלָּא בְּכֵלִי בַּרְזֶל כְּעֵין חֶרֶב: בְּכֶלֶן. וְאַפִּלּוּ מִפַּרְפַּר צָף וְטָמוּן וְתָלוּי: וּמָטֵל בָּאֲשִׁפָּה. דְּלֹא הָוֵי צָף וְלֹא טָמוּן וְלֹא תָּלוּי וְאַפִּלּוּ הָכִי אֵין עוֹרְפִין דְּחָלָל קְבָעֵי, אַלְמָא קְרָא בְּדִכְתִיב בְּעִית: חָלָל יִתְרָא כְּתִיב. הַקְּרוּבִים אֶל הַחָלָל וְעוֹד חֲלָלִים טוּבָא לְמִדְרָשׁ חָלָל דּוּקָא וְלֹא חָנוּק: פֶּרֶט לְמָצוּי. תָּדִיר, כְּגוֹן סֵפֶר אוֹ עִיר שֶׁרֻבָּהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: קמ"ל כִּדְתַנְיָא כו'. וְהָכִי קָאֲמַר, נִמְצָא סָמוּךְ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ ב"ד, אֵין מוֹדְדִין לָהּ אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ ב"ד מוֹדְדִין, אֵיזוֹ הִיא עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ ב"ד קְרוֹבָה לוֹ, וְאִי לֹא הָדַר תַּנְיָא זְקֵנֵי הָעִיר מִכָּל מָקוֹם. דְּהַאי הָעִיר קְרָא יִתְרָא הוּא, דְּמָצֵי לְמִכְתַּב וְהָיְתָה הָעִיר הַקְּרוֹבָה אֶל הַחָלָל וְלָקְחוּ זְקֵנֵיהָ עֶגְלַת בָּקָר: מַתְנִי'. מְצָמֵצָם, שֶׁאֵין זוֹ קְרוֹבָה לוֹ מִזּוֹ אֲפִלּוּ כְּמֵלֹא חוּט: וְאֵין יְרוּשָׁלַיִם כו'. מְפָרֵשׁ טַעֲמָא בּגמ': מוֹלִיכִין הָרֹאשׁ אֵצֶל הַגּוּף. בּגמ' מְפָרֵשׁ לְמַאי הִלְכְתָּא מוֹלִיכִין: גמ'. אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם. אֶפְשָׁר לְכַוֵּן הַמִּדָּה וְאַמַּת מִדָּתוֹ שֶׁאֵין זוֹ קְרוֹבָה לוֹ מִזּוֹ כְּלָל וְהָווּ לְהוּ שְׁתֵּיהֶן קְרוֹבוֹת: וְקָסָבַר. נַמִּי קְרוֹבָה דִּכְתִיב בְּקָרָא אֲפִלּוּ קְרוֹבוֹת בְּמִשְׁמַע כְּמוֹ וּבְהֵמָה רַבָּה (יוֹנָה 7), דאס"ד אִי אֶפְשָׁר

רש"י

תְּנִיתוּהָ: עוֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ לָעִיר וְהִנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ וּשְׁכָחוֹ, הַתַּחְתּוֹן שִׁכְחָה וְהָעֶלְיוֹן אֵינוֹ שִׁכְחָה. ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם ר' שִׁמְעוֹן: שְׁנֵיהֶן אֵינָן שִׁכְחָה, הַתַּחְתּוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָמוּן, וְהָעֶלְיוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף. סַבְרוּהָ, דְּהָנֵי תַּנָּאֵי כַּר' יְהוּדָה סְבִירָא לְהוּ, דְּאָמַר: "בַּשָּׂדֶה" פֶּרֶט לְטָמוּן. מַאי לָאו, בְּהָא קָא מִיפַּלְגִי? דְּמָר סָבַר מִין בְּמִינוֹ הָוֵי טָמוּן וּמָר סָבַר לָא הָוֵי טָמוּן. לֹא, אִי כַּר' יְהוּדָה סְבִירָא לְהוּ, דִּכְוֹלֵי עָלְמָא מִין בְּמִינוֹ הָוֵי טָמוּן. וְהָכָא בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה וְרַבָּנָן קָמִיפַּלְגִי, דְּרַבָּנָן כְּרַבָּנָן, וְר' שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה כַּר' יְהוּדָה. אִי הָכִי, מַאי אִירְיָא עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ? אֲפִילּוּ בְּעָפָר וּבִצְרוֹר נַמִּי! אִין הָכִי נַמִּי, וּלְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר: אֲפִילּוּ מִין בְּמִינוֹ הָוֵי טָמוּן. תָּנוּ רַבָּנַן: "חָלָל" וְלֹא חָנוּק, "חָלָל" וְלֹא מְפָרְפַּר, "בָּאֲדָמָה" וְלֹא טָמוּן בְּגַל, "נֹפֶל" וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן, "בַּשָּׂדֶה" וְלֹא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם. ר' אֶלְעָזָר אוֹמֵר: בְּכוּלָּן, אִם הָיָה חָלָל, עוֹרְפִין. תַּנְיָא: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה, אָמְרוּ לוֹ לְר' אֶלְעָזָר: אִי אַתָּה מוֹדֶה שֶׁאִם הָיָה חָנוּק וּמוּטָּל בָּאַשְׁפָּה שֶׁאֵין עוֹרְפִין? אַלְמָא "חָלָל" וְלֹא חָנוּק. הָכָא נַמִּי "בָּאֲדָמָה" וְלֹא טָמוּן בְּגַל, "נֹפֶל" וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן, "בַּשָּׂדֶה" וְלֹא צָף עַל גַּבֵּי מַיִם. וְרַבִּי אֶלְעָזָר, "חָלָל" יְתֵירָא כְּתִיב: נִמְצָא סָמוּךְ לַסֵּפֶר אוֹ לְעִיר שֶׁרֻבָּהּ גּוֹיִם לְצַמְצֵם אֵין כָּאן קְרוֹבָה אֶלָּא אַחַת וַאֲנַן הוּא דְּלֹא יָדְעִינָן הֵי מִנַּיְיהוּ, וְהָוָה לֵיהּ לְמֵימַר יָבִיאוּ עֶגְלָה בְּשִׁתְּפוּת וַיִּתְנוּ אִם שֶׁלָּנוּ קְרוֹבָה חֶלְקָכֶם יְהֵא קָנוּי וְאִם עִירְכֶם קְרוֹבָה חֶלְקֵנוּ יְהֵא קָנוּי לָכֶם: אִילֵימָא לְעֵנְיַן מְדִידָה. קָאָמַר יָבִיאוּ הָרֹאשׁ אֵצֶל הַגּוּף, דְּמִמְּקוֹם שֶׁנִּמְצָא הַגּוּף שָׁם צָרִיךְ לְמֵדוֹד וְיָבִיאוּ הָרֹאשׁ לְכָאן, וְהָא מִדְּקָתָנֵי כו': קָנָה מְקוֹמוֹ. לְקָבְרוֹ שָׁם, דְּזֶה אֶחָד מִי' תְּנָאִים שֶׁהִתְנָה יְהוֹשֻׁעַ בְּפֶרֶק מְרֻבֶּה (כ"ק קף פח.): עָקַר חַיּוּתָא כו'. הֶלְכָּךְ עִקַּר חָלָל מִיקְּרֵי וּמוֹדְדִין מִנַּיְיהוּ כְּדִכְתִיב אֶל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹת הַחָלָל: אַתָּה גוֹזֵר. אַתָּה מֵרֹאשִׁי יָצַרְתָּ רֹאשׁ תְּחִלָּה, דְּגוֹזֵר לִישָׁנָא דְּרִישָׁא כְּמוֹ גְּזֵי נִזְרָךְ שֵׂעַר רֹאשֶׁךָ, תִּלְשִׁי וְגַלֵּי רֹאשֶׁךָ: אֲפִלּוּ תֵּימָא אַבָּא שָׁאוּל. כַּר' עֲקִיבָא סְבִירָא לֵיהּ: מ"ט דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב. דְּאָמַר מִן הַצִּוּאר הוּא קָרוּי חָלָל: דִּכְתִיב אֶל צִוְּאֵרֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים. וְהִלְכָּךְ מִמֶּנּוּ מוֹדְדִין כְּדִכְתִיב אֶל הַחָלָל: מַתְנִי'. נִפְטְרוּ זְקֵנֵי יְרוּשָׁלַיִם כו'. שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם אֶלָּא לְמִדּוּד, כְּדִכְתִיב וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמָדְדוּ: וְאע"פ שֶׁאֵינוֹ אֵיתָן כָּשֵׁר. דְּלֹא כְּתִיב בֵּיהּ עִבּוּבָא וְלֹא נֶאֱמַר אֶלָּא לְמִצְוָה: בְּקוֹפִּין. בְּמִין סַכִּין גָּדוֹל: מֵאַחֲרֶיהָ. מִמּוּל עָרְפָּהּ: מָקוֹמָהּ אָסוּר. לְעוֹלָם: וּמֻתָּר לִסְרוֹק שָׁם פִּשְׁתָּן. דִּוְקָא נָקֵט עֲבוֹדָה שֶׁאֵינָהּ בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע כְּדִמְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא: לֹא בָא לְיָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ. בְּגְמָרָא מְפָרֵשׁ בְּלֹא מְזוֹנוֹת, וְהַיְינוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ, לֹא נֶהֱרַג עַל יָדֵינוּ, שֶׁפְּטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת וְהִקְרַבְתָּ לְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת (וְעַל יָדֵי) כְּךָ נֶהֱרַג: לֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ. יְחִידִי בְּלֹא חֲבוּרָה, וְהַיְינוּ וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ: 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62

והכהנים

כו': דִּכְתִיב: "כִּי יִמָּצֵא" פֶּרֶט לְמָצוּי: אוֹ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין: דְּבָעֵינָא "זְקֵנֵי הָעִיר וְלִיקְּחוּ אֶלָּא לְעִיר כו'": פְּשִׁיטָא? בֵּיוָן דְּתָנָא לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, אֲנָא יָדַעְנָא דְּאֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין! הָא קָא מַשְׁמַע לָן, כִּדְתַנְיָא: מִנַּיִן שֶׁאִם נִמְצָא סָמוּךְ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָהּ וּמוֹדְדִין לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלִקְחוּ זְקֵנֵי הָעִיר הַהִוא" מִכָּל מָקוֹם: מתני' נִמְצָא מְכוּוָּן בֵּין שְׁתֵּי עֲיָרוֹת, שְׁתֵּיהֶן מְבִיאוֹת שְׁתֵּי עֶגְלוֹת, דִּבְרֵי ר' אֱלִיעֶזֶר. וְאֵין יְרוּשָׁלַיִם מְבִיאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה. נִמְצָא רֹאשׁוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד וְגוּפוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, מוֹלִיכִין הָרֹאשׁ אֵצֶל הַגּוּף, דִּבְרֵי ר' אֱלִיעֶזֶר. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר: הַגּוּף אֵצֶל הָרֹאשׁ. מַאַיִן הָיוּ מוֹדְדִין? ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִטִּיבּוּרוֹ, ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: מִמְּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה חָלָל, מִצַּוָּארוֹ: גמ' מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר? קָסָבַר אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם, וּ"קְרוֹבָה" וַאֲפִילּוּ קְרוֹבוֹת: וְאֵין יְרוּשָׁלַיִם מְבִיאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה: דְּאָמַר קְרָא: "לְרִשְׁתָּהּ", וְקָסָבַר יְרוּשָׁלַיִם לֹא נִתְחַלְּקָה לִשְׁבָטִים נִמְצָא רֹאשׁוֹ בְּמָקוֹם בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? אִילֵימָא לְעֵנְיַן מְדִידָה קָמִיפַּלְגִי, הָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא "מֵאַיִן הָיוּ מוֹדְדִין", מִכְּלָל דְּרֵישָׁא לֹא בִּמְדִידָה עָסְקִינַן! אָמַר ר' יִצְחָק: בְּ"מֵת מִצְוָה קָנָה מְקוֹמוֹ" קָמִיפַּלְגִי, וְהָכִי קָאָמַר: לְקוֹבְרוֹ קָנָה מְקוֹמוֹ, וְהֵיכָא דְּנִמְצָא רֹאשׁוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד וְגוּפוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר מוֹלִיכִין הָרֹאשׁ אֵצֶל הַגּוּף, דִּבְרֵי ר' אֱלִיעֶזֶר. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר: הַגּוּף אֵצֶל הָרֹאשׁ. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? מָר סָבַר: גּוּפֵיהּ בְּדוּכְתֵּיהּ נָפֵיל, רֵישָׁא דְּנָאדֵי וְנָפֵיל. וּמָר סָבַר עִיקַּר חִיּוּתָא בְּטִיבּוּרֵיהּ לֵימָא כִּי הָנֵי תַּנָּאֵי מֵהֵיכָן הַוָּלַד נוֹצָר מֵרֹאשׁוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "מִמְּעֵי אִמִּי אַתָּה גוֹזִי" וְאוֹמֵר "גְּזֵי נִזְרָךְ וְהַשְׁלִיכִי" וְגוֹ'. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: מִטִּיבּוּרוֹ, וּמְשַׁלֵּחַ שָׂרְשׁוֹ אֵילָךְ וְאֵילָךְ. אֲפִילּוּ תֵּימָא אַבָּא שָׁאוּל, עַד כָּאן לֹא קָאָמַר אַבָּא שָׁאוּל אֶלָּא לְעִנְיַן יְצִירָה, דְּכִי מִיתְצַר וָלָד, מִמְּצִיעָתֵיהּ מִיתְצַר. אֲבָל לְעִנְיַן חִיּוּתָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא בְּאַפֵּיהּ הוּא, דִּכְתִיב: "כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו" וְגוֹ': ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: מִמְּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה חָלָל מִצַּוָּארוֹ: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב? כִּדְכְתִיב: "לֶתֶת אוֹתְךָ אֶל צִוְּאֵרֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים": מתני' נִפְטְרוּ זְקֵנֵי יְרוּשָׁלַיִם וְהָלְכוּ לָהֶן. זְקֵנֵי אוֹתָהּ הָעִיר מְבִיאִין עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְּעוֹל, וְאֵין הַמּוּם פּוֹסֵל בָּהּ, וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ לְנַחַל אֵיתָן. "אֵיתָן" כְּמַשְׁמָעוֹ, קָשֶׁה. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אֵיתָן, כָּשֵׁר. וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ בְּקוֹפִּין מֵאַחֲרֶיהָ. וּמְקוֹמָהּ, אָסוּר מִלִּזְרוֹעַ וּמִלַּעֲבוֹד. וּמוּתָּר לִסְרוֹק שָׁם פִּשְׁתָּן וּלְנַקֵּר שָׁם אֲבָנִים. זְקֵנֵי אוֹתָהּ הָעִיר רוֹחֲצִין אֶת יְדֵיהֶן בְּמַיִם בְּמָקוֹם עֲרֵיפָה שֶׁל עֶגְלָה, וְאוֹמְרִים "יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ" וְכִי עַל דַּעְתֵּינוּ עָלְתָה שֶׁזְּקֵנֵי בֵית דִּין שׁוֹפְכֵי דָמִים הֵן? אֶלָּא שֶׁלֹּא בָא עַל יָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מָזוֹן, וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ בְּלֹא לְוָיָה. 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 21

והכהנים

ביאורים למסכת סוטה דף מה עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

תְּנִיתוּהָ – יש לפשוט חלק מספק זה מן הברייתא שהוזכרה לעיל בסוגיא, ששנינו בה, **עוֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ לָעִיר וְהִנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי** עומר **חֲבֵירוֹ וּשְׁכָחוֹ, הַתַּחְתּוֹן שֶׁכָּחָה וְהָעֶלְיוֹן אֵינוֹ שֶׁכָּחָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן, שְׁנֵיהֶן אֵינָן שֶׁכָּחָה, הַתַּחְתּוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָמוּן, וְהָעֶלְיוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף.** ומבארת הגמרא את הראיה מן הברייתא, **סַבְרוּהָ** – סברו בני בית המדרש, **דְּהָנֵי תַּנָּאֵי** שבברייתא שנחלקו בדין העומר התחתון, ואף מי שמחייב בו בשכחה **כְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לְהוּ, דְּאָמַר, 'בַּשָּׂדֶה' פְּרָט לְטָמוּן** שאין נוהג בו דין שכחה, ולמרות כך מחייב תנא קמא את העומר התחתון בדין שכחה. **מַאי לָאו בְּהָא קָא מִיפַּלְגִי** תנא קמא ורבי שמעון בן יהודה, **דְּמַר** – רבי שמעון בן יהודה שפוטר **סָבַר,** שגם כשההטמנה היא באופן של **מִן בְּמִינוֹ** כמו בענייננו שהעומר התחתון נטמן תחת העומר העליון שהוא מינו, **הָוֵי בכך טָמוּן** ואינו נוהג בו דין שכחה. **וּמַר** – תנא קמא שמחייב **סָבַר,** שכשההטמנה היא באופן של מין במינו, אין העליון חשוב כהפסק, ולכך **לֹא הָוֵי טָמוּן** ונוהג בו דין שכחה. נמצא אם כך, שהשאלה ששאלו את אביי, האם סברת מין במינו נכונה היא לענין שלא יקרא טמון או לא, נחלקו בכך תנא קמא ורבי שמעון בן יהודה.

דוחה הגמרא, **לא,** אין לפשוט מברייתא זו, ולא בכך נחלקו תנא קמא ורבי שמעון, אלא **אִי כְּרַבִּי יְהוּדָה** היה **סְבִירָא לְהוּ** שפוטר בעומר טמון, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** היו אומרים שגם כשההטמנה היא באופן של **מִן בְּמִינוֹ הָוֵי טָמוּן** ולא היה חל עליו דין שכחה. **וְהָכָא** בברייתא זו, חכמים ורבי שמעון בן יהודה **כִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה וְרַבָּנַן קָמִיפַּלְגִי, דְּרַבָּנַן** שאמרו שיש לתחתון דין שכחה סוברים **כְּרַבָּנַן** שמחייבים את העומר הטמון. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה** שאמר שאין לתחתון דין שכחה סבר **כְּרַבִּי יְהוּדָה** שפוטר את העומר הטמון.

מקשה הגמרא, **אִי הָכִי** שרבנן שבברייתא מחייבים בדין שכחה בכל עומר טמון, **מַאי אִירְיָא** שנקטה הברייתא את המחלוקת באופן שהניח את העומר **עַל גַּבֵּי** עומר **חֲבֵירוֹ** שבכך יש מקום לומר שאין לתחתון דין טמון משום שההטמנה היא במינו, הרי לדבריך **אֲפִילּוּ** אם טמנו ממש **בְּעָפָר וּבִצְרוֹר נַמִּי** מחייבים רבנן. מתרצת הגמרא, **אֵין הָכִי נַמִּי** יכלה הברייתא לנקוט את המחלוקת גם כשטמנו בעפר או בצרור, **וּלְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר אֲפִילּוּ מִן בְּמִינוֹ הָוֵי טָמוּן** ואין נוהג בו דין שכחה, נקטה הברייתא את המחלוקת כשנטמן תחת עומר חברו.

תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בפסוק שנמצא 'חָלָל' שמשמעו הרוג בכלי ברזל, **וְלֹא** כשנמצא **חָנוּק.** וכמו כן 'חָלָל' משמעו שכבר הרוג **וְלֹא** כשנמצא **מְפֻרְפָּר.** נאמר 'בָּאֲדָמָה' **וְלֹא** כשנמצא **טָמוּן בְּגַל.** נאמר 'נוֹפֵל' **וְלֹא** כשנמצא **תָּלוּי בְּאִילָן.** נאמר 'בַּשָּׂדֶה' **וְלֹא** כשנמצא **צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בְּכוּלָּן** – בכל מצב שנמצא, בין אם הוא מפרפר או טמון או תלוי או צף, **אִם הָיָה חָלָל** – הרוג במכת חרב **עוֹרְפִין.**

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה, אָמְרוּ לוֹ חכמים **לְרַבִּי אֱלִעֶזֶר, אִי אַתָּה מוֹדֶה שֶׁאִם הָיָה חָנוּק וּמוּטָל בְּאַשְׁפָּה, שֶׁאֵין עוֹרְפִין** עליו, שכיון שלא הוכה במכת חרב, אין זה קרוי חלל, **אַלְּמָא** גם לדבריך דורשים 'חָלָל' **וְלֹא חָנוּק, הָכָא נַמִּי** תדרוש 'בָּאֲדָמָה' **וְלֹא טָמוּן בְּגַל,** 'נוֹפֵל' **וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן,** 'בַּשָּׂדֶה' **וְלֹא צָף עַל גַּבֵּי מַיִם,** ומדוע בדרשות אלו אתה חלוק עלינו. אומרת הגמרא, **וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר** שדורש רק את 'חלל' ולא את יתר הדרשות, טעמו הוא כי **'חָלָל' יְתֵרָא כְּתִיב** בפרשה זו פעמים רבות, ומן היתור הוא דורש למעט חנוק, אבל הפסוקים האחרים אינם מיותרים, ומן המשמעות עצמה לא משמע לו למעט.

שנינו במשנה, **נִמְצָא סָמוּךְ לַסָּפָר אוֹ לָעִיר שֶׁרּוּבָהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים כּוּ',** מבארת הגמרא את הטעם שבשני אלו לא היו עורפין, **דִּכְתִיב 'כִּי יִמָּצֵא** חלל' שמשמע שנמצא דבר שאינו רגיל, **פְּרָט לְמָצוּי** – לדבר שהוא רגיל שימצא, ובעיר הסמוכה לספר וכן ברובה עובדי כוכבים, מצוי הדבר שיהיו חללים.

שנינו במשנה, **אוֹ לָעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין.** מבארת הגמרא, שהטעם שאין מודדין לעיר שאין בה בית דין, הוא משום **דִּבְעֵינָא** – שיש צורך שיתקיים מה שנאמר בפרשה **'זִקְנֵי הָעִיר', וְלֵיכָא.**

שנינו בסוף המשנה, **אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לָעִיר** שיש בה בית דין **כּוּ'.** מקשה הגמרא, **פְּשִׁיטָא,** כֵּיוָן **דְּתָנָא** כבר שאין מודדין **לָעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, אֲנָא יָדַעְנָא דְּאֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לָעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין.** מתרצת הגמרא, אילו לא שנינו אלא שעיר שאין בה בית דין אין מודדין לה, היינו אומרים, שאם העיר הקרובה אל החלל אין בה בית דין, אין מביאים עגלה ערופה כלל, ובתוספת זו שבמשנה **הָא קָא מַשְׁמַע לָן, כִּדְתַנְיָא** – את הדין השנוי בברייתא, **מִנַּיִן שֶׁאִם נִמְצָא** החלל **סָמוּךְ לָעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָהּ וּמוֹדְדִין לָעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין, תַּלְמוּד לוֹמַר "וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא"** ומלת 'עיר' יתירה היא, שהיה יכול לומר ולקחו זקניה, ומן היתור אנו למדים שגם כשהעיר הקרובה אין בה בית דין, **מֵבִיל מָקוֹם** מביאה העיר הקרובה ביותר שיש בה בית דין.

משנה. נִמְצָא ההרוג **מְכֻוָּן בֵּין שְׁתֵּי עֲיָרוֹת** בדיוק באותה מידת קירבה, **שְׁתֵּיהֶן מְבִיאוֹת שְׁתֵּי עֶגְלוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְאֵין יְרוּשָׁלַיִם מְבִיאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה** גם כשהיא העיר הקרובה אל החלל.

נִמְצָא ראשׁוֹ של ההרוג **בְּמָקוֹם אֶחָד** לחוד, **וְגוּפוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, מוֹלִיכִין הָרֹאשׁ אֶצֶל הַגּוּף, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,** מוליכין **הַגּוּף אֶצֶל הָרֹאשׁ.**

מֵאַיִן – מאיזה מקום בגוף **הָיוּ מוֹדְדִין, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** מודדין **מִטִּיבּוּרוֹ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,** מודדין **מֵחוֹטְמוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר,** מודדין **מִמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ חָלָל,** דהיינו **מִצְּוָארוֹ.**

גמרא. אומרת הגמרא, **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** במה שאמר שאם נמצא מכוון בין שתי עיירות, שתיהן מביאות, **קָסָבַר, אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם** – יש אפשרות לצמצם ולדייק, שמה שנמצאו שתי העיירות מכוונות במדה, אכן מדידה נכונה היא וקרובות הן במידה שוה, ואין אחת קרובה מחברתה אפילו במשהו, שאם נאמר שאי אפשר לצמצם, והמדידה שלנו אינה מדוייקת, הרי זה ספק מי מהן הקרובה, ועל שתיהן להביא עגלה אחת בשותפות, ולהתנות, שאם היא אינה העיר הקרובה, הרי היא מקנה את חלקה בעגלה לעיר האחרת. ועוד סבר רבי אליעזר, שאף אמרה תורה 'קרובה' בלשון יחיד, אין קפידא שתהיה רק אחת שמביאה, אלא לאו דווקא הוא, ו'קְרוֹבָה' **וַאֲפִילּוּ קְרוֹבוֹת.**

שנינו במשנה, **וְאֵין יְרוּשָׁלַיִם מְבִיאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה.** מבארת הגמרא את הטעם, **דְּאָמַר קְרָא** 'באדמה אשר ה' אלקיך נותן לך לְרִשְׁתָּהּ' שמשמעו, שהוא מקום שעלה ונחלק בגורל, **וְקָסָבַר** התנא של המשנה **יְרוּשָׁלַיִם לֹא נִתְחַלְּקָה לִשְׁבָטִים** לפי הגורל, אלא היא נחלת הכלל.

שנינו במשנה, **נִמְצָא ראשׁוֹ בְּמָקוֹם** אחד וגופו במקום אחר, מוליכין הראש אצל הגוף דברי רבי אליעזר, רבי עקיבא אומר הגוף אצל הראש **כּוּ'.** שואלת הגמרא, רבי אליעזר ורבי עקיבא **בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי** – לענין מה נחלקו, **אִילֵימָא לְעִנְיַן מְדִידָה** של העיר הקרובה **קָמִיפַּלְגִי,** ומוליכין הראש אצל הגוף, היינו שמודדין מהגוף, **הָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא** בהמשך המשנה שנחלקו תנאים **מֵאַיִן הָיוּ מוֹדְדִין** האם מטיבורו או מחוטמו או מצוארו, **מִכְּלָל דְּרֵישָׁא** שעוסקת בשהראש והגוף היו בשני מקומות **לֹא בִּמְדִידָה עָסְקִינַן,** שהרי לענין מדידה ברור לנו לפי כל שיטה מהיכן מודדים.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, רבי אליעזר ורבי עקיבא שבמשנה, אינם עוסקים במדידת עגלה ערופה, אלא **בְּמֵת מִצְוָה קָנָה מְקוֹמוֹ** – בדין זה שמת מצוה שנמצא בשדה שקנה את מקומו לקוברו שם **קָמִיפַּלְגִי, וְהָכִי קָאָמַר** התנא של המשנה, הרוג זה שנמצא, לענין **לְקוֹבְרוֹ, קָנָה מְקוֹמוֹ** שנמצא בו וקוברים אותו שם, **וְהֵיכָא דְּנִמְצָא ראשׁוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד וְגוּפוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, מוֹלִיכִין הָרֹאשׁ אֶצֶל הַגּוּף** וקוברים אותו במקום שנמצא הגוף, **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,** מוליכין **הַגּוּף אֶצֶל הָרֹאשׁ** וקוברים אותו במקום שנמצא הראש. ומבארת הגמרא את טעם המחלוקת, **בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי, מַר** – רבי אליעזר **סָבַר, גּוּפֵיהּ בְּדוּכְתֵּיהּ נָפֵיל** – גופו של ההרוג במקום שעמד בו בשעת המכה שם נפל, ואילו **רֵישָׁא דְּנָאדֵי וְנָפֵיל** – הראש דרכו לנוד ממקומו וליפול במקום אחר, ולכך קוברים אותו במקום הגוף, ששם היא נפילתו. **וּמַר** – רבי עקיבא **סָבַר, רֵישָׁא הֵיכָא דְּנָפֵיל נָפֵיל** – הראש דרכו ליפול במקום שהותז ונהרג, ואילו **גּוּפָא הוּא דְּרָהִיט אָזֵיל** – הגוף דרכו לרוץ אחר שהוכה וליפול במקום אחר, ולכך קוברים אותו במקום הראש, ששם היא נפילתו.

שנינו במשנה, **מַאַיִן הָיוּ מוֹדְדִין,** רבי אליעזר אומר מטיבורו, רבי עקיבא אומר מחוטמו. מבארת הגמרא, **בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי** התנאים שבמשנה, **מַר**

המשך בעמוד קז

ביאורים למסכת סוטה דף מו עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים, "כַּפֶּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ [ה'] וְאַל תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל", ואף שהפסוק מסיים 'ונכפר להם הדם', לא הָיוּ צְרִיכִין לוֹמַר "וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם", שאין זה בכלל האמירה, אֶלָּא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבַשַּׂרְתָּן ואומרת בתורה, אֵימָתַי שֶׁתַּעֲשׂוּ כָּכָה הַדָּם מִתְכַּפֵּר לָהֶם.

גמרא. שנינו במשנה שאין המום פוסל בעגלה. מקשה הגמרא, **וְיֵהָא מוּם פּוֹסֵל בְּעֶגְלָה מִקַּל וָחוֹמֶר, וּמַה פָּרָה** אדומה **שֶׁאֵין הַשְּׁנַיִם פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שהרי אין שיעור לשנותיה, **מוּם פּוֹסֵל בָּהּ** שהרי נאמר בה 'אשר אין בה מום', **עֶגְלָה שֶׁשְּׁנַיִם פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שהרי אין קרויה עגלה אלא עד בת שנה, **אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא מוּם פּוֹסֵל בָּהּ.** מתרצת הגמרא, **שַׁאנִי הָתָם** לענין מום שחלוקה בו עגלה מפרה, **דְּאָמַר קְרָא** בפרה, **'אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם', ומלת 'בה' באה למעט, דווקא בָּהּ מוּם פּוֹסֵל, וְאֵין מוּם פּוֹסֵל בְּעֶגְלָה** והמיעוט מוציא מסברת הקל וחומר.

מקשה הגמרא, **אֶלָּא מֵעַתָּה** ש'בה' משמע מיעוט, **לֹא יְהוּ שְׁאָר עֲבוֹדוֹת** מלבד עלה עליה עול **פּוֹסְלוֹת בָּהּ** – בפרה, **אַלְמָה אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר רַב, הִנִּיחַ עָלֶיהָ** – על פרה אדומה **עוּדָה** – אגודה **שֶׁל שַׁקִּין פְּסוּלָה** משום מלאכה, וחילוק יש בין פרה לעגלה, שלענין פרה די בעליית המשא עליה כדי לפוסלה, שכן כתוב בה 'אשר לא עלה עליה', **וּבְעֶגְלָה** אינה נפסלת במלאכת משא **עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ** את המשא מעט, שכן כתוב בה 'אשר לא משכה', הרי שלענין זה שוה פרה לעגלה, שמלאכת משא פוסלת בה, אף שלא נאמר בה אלא עול, אלא משום שלמדים פרה בקל וחומר מעגלה כדלקמן בברייתא, ולדבריך שאמרת ש'בה' שבפרה מוציא מקל וחומר לעגלה, נאמר גם ש'בה' שבעגלה שנאמר בה 'אשר לא עובד בה', יוציא מן הקל וחומר לפרה, ונאמר שדווקא 'בה' בעגלה שאר עבודות פוסלות, אבל בפרה שלא נאמר בה אלא עול, לא תפסולנה בה שאר עבודות.

מתרצת הגמרא, **שַׁאנִי פָּרָה** שמה ששאר עבודות פוסלות בה, אינו משום שלמדים מקל וחומר, אלא משום **דְּיָלְפִינַן** בגזרה שוה **'עוֹל' 'עוֹל'** פרה **מֵעֶגְלָה,** שכשם שעגלה שאר עבודות פוסלות בה, כך פרה שאר עבודות פוסלות בה, וכיון שמלה זו מופנית לגזרה שוה, הרי הוא כאילו מפורש בה ששאר עבודות פוסלות בה, והמיעוט של 'בה' שבעגלה, בהכרח נדרשנו לדבר אחר. מקשה הגמרא, אם כך, **עֶגְלָה נַמִּי** מדוע אין המום פוסל בה, **תֵּיתֵי** גם היא בגזרה שוה **'עוֹל' 'עוֹל' מִפָּרָה,** ונאמר שכשם שהמום פוסל בפרה, כך יפסול בעגלה. מתרצת הגמרא, אי אפשר ללמוד מגזרה שוה זו לענין מום, כי **הָא מִיעֵט רַחֲמָנָא** בפרה **'בָּהּ'**, לומר שאין המום פוסל אלא בה ולא בעגלה. מקשה הגמרא, אם כך, מדוע לענין שאר עבודות בפרה, אמרת שלמדים מגזרה שוה לפסול שאר עבודות, הרי **בְּעֶגְלָה נַמִּי כְּתִיב 'בָּהּ'**, ונאמר שאין ללמוד גזרה שוה לענין שאר עבודות, כיון שמיעטה תורה בעגלה לומר שרק בה שאר עבודות פוסלות ולא בפרה.

מתרצת הגמרא, **הַהוּא** – המיעוט 'בה' שממעט שדווקא בעגלה פוסלות שאר עבודות ולא בדבר אחר לא מפרה ממעט אותם, אלא **מִיבָּעֵי לֵיהּ לְמַעוּטֵי קָדָשִׁים דְּלֹא פְּסֵלָה בְּהוּ עֲבוֹדָה,** שלולא מיעוט זה, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא לֵיתֵי** קדשים בְּקַל **וָחוֹמֶר מֵעֶגְלָה** שתפסול בהם עבודה, **וּמָה עֶגְלָה** שקלה היא **שֶׁאֵין מוּם פּוֹסֵל בָּהּ, עֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהּ, קָדָשִׁים** שחמורים הם **שֶׁמּוּם פּוֹסֶלֶת בָּהֶן, אֵינוֹ דִּין שֶׁעֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהֶן,** ולכך הוצרך הכתוב לומר בעגלה 'בה', לומר שרק בעגלה פוסלת עבודה ולא בקדשים, אבל פרה לא נתמעטה מכאן, ולמדה מגזרה שוה מעגלה שאף שאר עבודות פוסלות בה.

מקשה הגמרא, כיצד אמרת ש'בה' שבעגלה הוצרך למעט שאין עבודה פוסלת בקדשים, כדי שלא נלמד אותם בקל וחומר מעגלה, הרי **אִיבָּא לְמִיפְרַךְ** על הקל וחומר, **מַה לְּעֶגְלָה** שלכך פוסלת בה עבודה, שחמורה היא בכך **שֶׁכֵּן שְׁנַיִם פּוֹסְלוֹת בָּהּ,** שהרי אינה קרויה עגלה אלא בת שנתה, אבל קדשים שקלים הם בכך שאין השנים פוסלות בהם, אף עבודה לא תפסול בהם, וכיון שאין כאן קל וחומר, אין צורך למעט אותם מ'בה', ובהכרח בא למעט פרה משאר עבודות שאינם עול, ומדוע אמר רב שאף שאר עבודות פוסלות בפרה. מתרצת הגמרא, **אָטוּ קָדָשִׁים מִי לֵיבָּא דְּפָסְלֵי בָּהוּ שְׁנַיִם** – וכי לא מצאנו קדשים שפוסלים בהם שנים, וכיון שיש קדשים שפוסלים בהם שנים, כגון פסח וחטאת שנאמר בהם 'בן שנתו', **כִּי אִיצְטְרִיךְ קְרָא** שנאמר בעגלה 'בה', **לְהָנָךְ קָדָשִׁים דְּפָסְלָה בְּהוּ שְׁנַיִם** שבהם ניתן ללמוד בקל וחומר מעגלה שתפסול בהם עבודה, הואיל ואין בהם פירכא זו של פסול שנים, ולכך ניתן לומר ש'בה' זה ממעט רק קדשים ולא פרה.

מקשה הגמרא, **וְקָדָשִׁים,** מה **דְּלֹא פְּסֵלָה בְּהוּ עֲבוֹדָה, וכי מַהָכָא נַפְקָא** מהמיעוט 'בה', הרי **מַהָתָם נַפְקָא,** ממה שנאמר בפרשת מומין, **"עִוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ חָרוּץ אוֹ יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'"**, ומהמלה 'אלה' מדוייק, שרק **אֵלֶּה** שהם מומין **אִי אַתָּה מַקְרִיב, אֲבָל אַתָּה מַקְרִיב קָדָשִׁים שֶׁנַּעֲבְדָה בָּהֶן עֲבוֹדָה,** ואין צריך ללמוד זאת מ'בה', ושוב יקשה, שבהכרח נדרוש מ'בה' שאין שאר עבודות פוסלות בפרה, וקשה על דברי רב. מתרצת הגמרא, אף שכבר נאמר 'לא תקריבו אלה', עדיין **אִיצְטְרִיךְ** למעט זאת מ'בה', שאילו נאמר רק 'לא תקריבו אלה', **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא,** שמה שאין עבודה פוסלת בקדשים, **הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּעָבַד בָּהֶן עֲבוֹדַת הֶיתֵּר, אֲבָל** עבד בהם **עֲבוֹדַת אִיסּוּר** כגון שעבד בהם בשבת, או שחרש בכלאים של שור וחמור, **אֵימָא לִיתַּסְרוּ** להקרבה, לכך **צְרִיכָא** למעט זאת גם מ'בה'.

מקשה הגמרא, **וְהָא נַמִּי** כשעבד בהם עבודת איסור, הרי **מַהָכָא נַפְקָא,** שנאמר בפרשת מומין פסוק נוסף, **"וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה",** וגם כאן מדוייק מהמלה 'אלה', שרק **אֵלֶּה** שהם מומין **אִי אַתָּה מַקְרִיב, אֲבָל אַתָּה מַקְרִיב קָדָשִׁים שֶׁנַּעֲבְדָה בָּהֶן עֲבוֹדָה,** וכיון שנאמרו שני פסוקים, ודאי יש לדרוש את השני לעבודת איסור, ושוב אין צורך ללמוד זאת מ'בה' שבעגלה, ובהכרח נדרוש מ'בה' שאין שאר עבודות פוסלות בפרה, ושוב יקשה על דברי רב. מתרצת הגמרא, אף שנאמרו שני פסוקים בפרשת מומין, עדיין **אִיצְטְרִיךְ** למעט זאת מ'בה', שאילו לא נאמרו אלא פסוקים אלו, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא,** שמה שאין עבודה פוסלת בקדשים, בין עבודת היתר ובין עבודת איסור, **הָנֵי מִילֵּי, הֵיכָא דְּעָבַד בָּהֶן כְּשֵׁהֵן חוּלִין, אֲבָל** אם **עָבַד בָּהֶן כְּשֶׁהֵן קָדָשִׁים, אֵימָא לִיתַּסְרוּ** בכך מהקרבה, לכך **צְרִיכָא** למעט זאת גם מ'בה' שבעגלה, ולענין זה נדרש 'בה', ולא למעט פרה, וכדברי רב שלמדים מעגלה לפסול גם שאר עבודות בפרה.

גּוּפָא, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הִנִּיחַ עָלֶיהָ – על פרה אדומה **עוּדָה** – אגודה **שֶׁל שַׁקִּין, פְּסוּלָה** משום מלאכה, וחילוק יש בין פרה לעגלה, שלענין פרה די בעליית המשא עליה כדי לפוסלה, שכן כתוב בה 'אשר לא עלה עליה', **וּבְעֶגְלָה** אינה נפסלת במלאכת משא **עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ** את המשא מעט, שכן כתוב בה 'אשר לא משכה'.

מקשה הגמרא מברייתא, על דברי רב שחילק בין פרה לעגלה, **מֵיתִיבִי,** נאמר בפרה 'אשר לא עלה עליה **עוֹל', אֵין לִי** שפוסל בה **אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מַנִּין** שפוסלות בפרה, **אֲמַרְתָּ, קַל וָחוֹמֶר** הוא, **וּמָה עֶגְלָה** שקלה היא בכך **שֶׁאֵין מוּם פּוֹסֵל בָּהּ, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שכן כתוב בה 'אשר לא עובד בה', **פָּרָה** שחמורה היא בכך **שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהּ** שכן כתוב בה 'אשר אין בה מום', **אֵינוֹ דִּין שֶׁשְּׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלִין בָּהּ. וְאִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר** שאין זה קל וחומר, יש ללמוד זאת מגזרה שוה, **נֶאֱמַר כָּאן** בפרה 'אשר לא עלה עליה **עוֹל', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** בעגלה 'אשר לא משכה **בעוֹל' מַה לְּהַלָּן** בעגלה **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ, אַף כָּאן** בפרה **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ.**

ומבארת הגמרא תחילה את דברי הברייתא, ואחר כך תקשה ממנה את הקושיא. שואלת הגמרא, **מַאי 'אִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר'** שאמרה הברייתא, שפירושו שאם תאמר שאין ללמוד זאת מקל וחומר, מדוע תאמר כך. משיבה הגמרא, **וְכִי תֵּימָא, אִיבָּא לְמִיפְרַךְ** על קל וחומר זה, **מַה לְּעֶגְלָה** שלכך פוסלת בה עבודה, שחמורה היא בכך **שֶׁכֵּן שְׁנַיִם פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שהרי אינה קרויה עגלה אלא בת שנתה, תאמר בפרה שקלה היא בכך שאין השנים פוסלות בה, לכך לא יפסלו בה שאר עבודות. **אִי נַמִּי** עוד ניתן לפרוך את הקל וחומר, **קָדָשִׁים יוֹכִיחוּ, שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהֶן, וְאֵין עֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהֶן,** הרי שאין פסול המום גורם שעבודות יפסלו בה, לכך אמרה הברייתא שיש ללמוד זאת מגזרה שוה, **נֶאֱמַר כָּאן 'עוֹל', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן 'עוֹל', מַה שְּׁאָר עֲבוֹדוֹת** פוסלות, **אַף כָּאן** בפרה, אף **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת** פוסלות. ועתה, אחר שנתבארה הברייתא,

המשך בעמוד קז

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מו עמוד א

וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים: "כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ ה' וְאַל תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל". לֹא הָיוּ צְרִיכִין לוֹמַר "וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם" אֶלָּא רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ מְבַשַּׂרְתָּן: אֵימָתַי שֶׁתַּעֲשׂוּ כָּכָה הַדָּם מִתְכַּפֵּר לָהֶם: **גמ'** וִיהֵא מוּם פּוֹסֵל בְּעֶגְלָה, מִקַּל וָחוֹמֶר? וּמַה פָּרָה שֶׁאֵין הַשָּׁנִים פּוֹסְלוֹת בָּהּ, מוּם פּוֹסֵל בָּהּ. עֶגְלָה שֶׁשָּׁנִים פּוֹסְלוֹת בָּהּ, אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא מוּם פּוֹסֵל בָּהּ? שָׁאנֵי הָתָם, דְּאָמַר קְרָא: "אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם" בָּהּ מוּם פּוֹסֵל, וְאֵין מוּם פּוֹסֵל בְּעֶגְלָה. אֶלָּא מֵעַתָּה, לֹא יְהוּ שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ? אַלְמָה אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: הִנִּיחַ עָלֶיהָ עוֹדָה שֶׁל שַׂקִּין פְּסוּלָה, וּבְעֶגְלָה עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ? שָׁאנֵי פָּרָה, דְּיָלְפִינַן "עֹל" "עֹל" מֵעֶגְלָה. עֶגְלָה נַמִי, תֵּיתֵי "עֹל" "עֹל" מִפָּרָה? הָא מִיעֵט רַחֲמָנָא "בָּהּ". בְּעֶגְלָה נַמִי כְּתִיב "בָּהּ"? הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ, לְמַעוּטֵי קֳדָשִׁים דְּלֹא פָּסְלָה בְּהוּ עֲבוֹדָה. סָלְקָא דַעְתָּךְ אָמִינָא, לֵיתֵי בְּקַל וָחוֹמֶר מֵעֶגְלָה וּמָה עֶגְלָה, שֶׁאֵין מוּם פּוֹסֵל בָּהּ, עֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהּ. קֳדָשִׁים שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהֶן, אֵינוֹ דִּין שֶׁעֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהֶן? אִיכָּא לְמִיפְרַךְ מַה לְעֶגְלָה, שֶׁכֵּן שָׁנִים פּוֹסְלוֹת בָּהּ. אַטּוּ קֳדָשִׁים, מִי לֵיכָּא דְּפָסְלֵי בְּהוּ שָׁנִים? כִּי אִיצְטְרִיךְ קְרָא, לְהָנָךְ קֳדָשִׁים דְּפָסְלָה בְּהוּ שָׁנִים. וְקָדָשִׁים דְּלֹא פָּסְלָה בְּהוּ עֲבוֹדָה מֵהָכָא נָפְקָא? מֵהָתָם נָפְקָא! "עַוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ חָרוּץ אוֹ יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'" אֵלֶּה אִי אַתָּה מַקְרִיב, אֲבָל אַתָּה מַקְרִיב קֳדָשִׁים שֶׁנֶּעֶבְדָה בָּהֶן עֲבוֹדָה! אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּעָבַד בָּהֶן עֲבוֹדַת הֶיתֵּר, אֲבָל עֲבוֹדַת אִיסּוּר אֵימָא לִיתַּסְרוּ, צְרִיכָא. וְהָא נַמִי, מֵהָכָא נָפְקָא "וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה" אֵלֶּה, אִי אַתָּה מַקְרִיב, אֲבָל אַתָּה מַקְרִיב קֳדָשִׁים שֶׁנֶּעֶבְדָה בָּהֶן עֲבוֹדָה. אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּעָבַד בָּהֶן כְּשֶׁהֵן חוּלִּין, אֲבָל עָבַד בָּהֶן כְּשֶׁהֵן קֳדָשִׁים אֵימָא לִיתַּסְרוּ, צְרִיכָא. גּוּפָא, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: הִנִּיחַ עָלֶיהָ עוֹדָה שֶׁל שַׂקִּין פְּסוּלָה, וּבְעֶגְלָה עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ. מֵיתִיבֵי "עֹל" אֵין לִי אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן? אָמַרְתָּ: קַל וָחוֹמֶר, וּמָה עֶגְלָה שֶׁאֵין מוּם פּוֹסֵל בָּהּ, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ. פָּרָה שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהּ, אֵינוֹ דִּין שֶׁשְּׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלִין בָּהּ? וְאִם נַפְשָׁךְ לוֹמַר: נֶאֱמַר כָּאן "עֹל" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "עֹל" מַה לְהַלָּן שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ, אַף כָּאן שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת? מַאי "אִם נַפְשָׁךְ לוֹמַר"? וְכִי תֵּימָא: אִיכָּא לְמִיפְרַךְ, מַה לְעֶגְלָה שֶׁכֵּן שָׁנִים פּוֹסְלוֹת בָּהּ, אִי נַמִי קֳדָשִׁים יוֹכִיחוּ, שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהֶן וְאֵין עֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהֶן, נֶאֱמַר כָּאן "עֹל" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "עֹל", מַה לְהַלָּן שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, אַף כָּאן שְׁאָר עֲבוֹדוֹת. וּמִמְּקוֹם שֶׁבָּאתָה, מַה לְהַלָּן עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ, אַף כָּאן עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ. תַּנָּאֵי הִיא, דְּאִיכָּא דְּמַיְיתֵי לָהּ מֵעֶגְלָה, אִיכָּא דְּמַיְיתֵי לָהּ מִגּוּפָהּ דְּפָרָה, דְּתַנְיָא: "עֹל", אֵין לִי אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל" מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "עֹל"? עוֹל פּוֹסֵל בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, אֵין פּוֹסְלוֹת אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. וְאֵימָא "אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ" כְּלָל, "עֹל" פְּרָט, כְּלָל וּפְרָט, אֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט, עוֹל אִין, מִידֵּי אַחֲרִינָא לֹא?! "אֲשֶׁר" רִבּוּיָא הוּא. וְתַנְיָא נַמִי גַּבֵּי עֶגְלָה כִּי הַאי גַּוְונָא: "עֹל", אֵין לִי אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ" מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "עֹל"? עוֹל פּוֹסֵל בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, אֵין פּוֹסְלוֹת אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. וְאֵימָא "אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ" כְּלָל, "עֹל" פְּרָט, כְּלָל וּפְרָט, אֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט: עוֹל אִין, מִידֵּי אַחֲרִינָא לֹא?! "אֲשֶׁר" רִבּוּיָא הוּא. אָמַר ר' אַבָּהוּ: בְּעַי מִינֵּיהּ מֵר' יוֹחָנָן: מְשִׁיכַת עוֹל בְּכַמָּה? אָמַר לִי: כִּמְלֹא עוֹל. אִיבַּעְיָא לְהוּ, לְאָרְכּוֹ אוֹ לְרָחְבּוֹ? אָמַר לְהוּ הַהוּא מֵרַבָּנָן וְר' יַעֲקֹב שְׁמֵיהּ: לְדִידִי מְפָרְשָׁא לִי מִינֵּיהּ ר' יוֹחָנָן מְשִׁיכַת עוֹל לְרָחְבּוֹ טֶפַח. וְלֵימָא טֶפַח? הָא קָא מַשְׁמַע לָן, שִׁיעוּרָא דְעוֹל טֶפַח הָוֵי. לְמַאי נָפְקָא מִינַּהּ? לְמִקָּח וּמִמְכָּר. אָמַר ר' יוֹחָנָן בֶּן שָׁאוּל, מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה: הָבִיא עֶגְלָה בְּנַחַל? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יָבֹא דָּבָר שֶׁלֹּא עָשָׂה פֵּירוֹת, וְיֵעָרֵף בְּמָקוֹם שֶׁאֵין עוֹשֶׂה פֵּירוֹת, וִיכַפֵּר עַל מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחוּ לַעֲשׂוֹת פֵּירוֹת. מַאי פֵּירוֹת? אִילֵימָא פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אֶלָּא מֵעַתָּה זָקֵן וְסָרִיס, הָכִי נַמִי דְּלָא עָרְפִינַן? אֶלָּא מִצְוֹת: וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ אֶל נַחַל אֵיתָן. "אֵיתָן" כְּמַשְׁמָעוֹ, קָשֶׁה: תָּנוּ רַבָּנָן: מִנַּיִן לְאֵיתָן שֶׁהוּא קָשֶׁה? שֶׁנֶּאֱמַר:

"איתן

רש"י

וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים. כִּדְכְתִיב לְעֵיל וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי וְלֹא פֵּרֵשׁ עַל מַה הֵם נִגָּשִׁים: **וְלֹא הָיוּ צְרִיכִים לוֹמַר וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם.** כְּלוֹמַר וְנִכַּפֵּר דִּכְתִיב בִּקְרָא לָאו אַוְּעָנוּ וְאָמְרוּ קָאֵי שֶׁיְּהֵא אַף זֶה בִּכְלַל אֲמִירָה, אֶלָּא מִלְּתָא בְּאַנְפֵּי נַפְשָׁהּ הִיא, שֶׁרוּחַ הַקֹּדֶשׁ בִּשֵּׂר אֶת יִשְׂרָאֵל ע"י מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לִכְשֶׁיַּעֲשׂוּ כֵּן וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם. **גמ' עֶגְלָה.** בַּת שְׁנָתָהּ הִיא וְאִם עָבְרָה שְׁנָתָהּ פְּסוּלָה, דְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה עֵגֶל סְתָם בֶּן שָׁנָה הוּא, דְּיָלֵיף מְוּעֵגֶל וָכֶבֶשׂ בְּנֵי שָׁנָה: **פָּרָה אֲדֻמָּה.** אֵין שִׁעוּר לִשְׁנוֹתֶיהָ: **מוּם פּוֹסֵל בָּהּ.** דִּכְתִיב בְּפָרָה אֲדֻמָּה אֵין בָּהּ מוּם (בְּמִדְבַּר יט): **בָּהּ.** מִעוּט: **אֶלָּא מֵעַתָּה.** דְּכָל הֵיכָא דִּכְתַב בָּהּ מִעוּטָא הוּא וְלֹא גָּמְרִינַן מִנֵּיהּ בְּקַל וָחֹמֶר: **לֹא יְהוּ שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת.** בְּפָרָה, דְּהָא עֹל בִּלְבַד כְּתִיב בָּהּ אֶלָּא דְּגָמַר לָהּ בק"ו מֵעֶגְלָה דִּכְתִיב (דְּבָרִים כא) אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ כָּל עֲבוֹדוֹת בְּמַשְׁמַע, וְאִי בָּהּ מִעוּטָא לֹא נִגְמַר מִנֵּיהּ: **אַלְמָה אָמַר רַב יְהוּדָה הִנִּיחַ.** עַל פָּרָה עוֹדָה שֶׁל שַׂקִּין אֲגֻדָּה שֶׁל שַׂקִּין פְּסוּלָה ואע"ג דְּלָאו עֹל הוּא וּבַעֲלִיָּה לְחוּדֵיהּ מִיפַּסְלָא כִּדְכְתִיב בְּפָרָה בִּמְלֶאכֶת עֹל הָאֲמוּרָה בָּהּ אֲשֶׁר לֹא עָלָה, בַּעֲלִיָּה לְחוּדָהּ וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא מָשְׁכָה: **וּבְעֶגְלָה עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ.** שֶׁתְּטַלְטֵל הַמַּשָּׂא מְעַט, דִּבְעֶגְלָה כְּתִיב אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה, וּלְקַמָּן פָּרִיךְ כֵּיוָן דִּשְׁאָר עֲבוֹדוֹת בְּפָרָה לֹא כְּתִיבֵי וּמֵעֶגְלָה יָלְפִינַן אַמַּאי מִיפְּסַל בַּעֲלִיָּה לְחוּדָהּ דִּשְׁאָר מַשּׂאוֹי שֶׁאֵינוֹ עֹל מַמָּשׁ, מ"מ שְׁמַע מִנַּהּ דְּגָמַר פָּרָה מֵעֶגְלָה בק"ו בִּשְׁאָר עֲבוֹדוֹת ואע"ג דִּכְתִיב בָּהּ מִעוּטָא: **שָׁאנֵי פָּרָה דְּיָלְפִינַן עֹל עֹל.** וְכֵיוָן דִּגְזֵרָה שָׁוָה מְפַנֶּה הִיא הָוָה לֵיהּ כְּמַאן דִּכְתִיב בְּגוּפָהּ, וּמִעוּטָא דְּבָהּ דָּרֵשׁ לֵיהּ לִדְרָשָׁא אַחֲרִינָא כִּדְלְקַמָּן: **עֶגְלָה נַמִּי תֵּיתֵי עֹל עֹל מִפָּרָה.** לְמוּם: **לְמַעוּטֵי קֳדָשִׁים דְּלֹא פָּסְלָה בְּהוּ עֲבוֹדָה.** מֵהַקְרָבָה, אֲבָל פָּרָה לֹא מְמַעֲטָא דְּאַתְיָא מג"ש: **מִי לֵיכָּא דְּפָסְלֵי בְּהוּ שָׁנִים.** וַהֲרֵי פֶּסַח וְחַטָּאת דִּכְתִיב בְּהוּ בְּנֵי שְׁנָתָן וְכִי אִיצְטְרִיךְ בָּהּ לְמַעֲטִינְהוּ מִפְּסוּל עֲבוֹדָה לְהָכִי אִיצְטְרִיךְ, דְּאִי לֹא מַעֲטִינְהוּ הֲווּ גָּמְרֵי בְּקַל וָחֹמֶר מֵעֶגְלָה: **שֶׁנֶּעֶבְדָה בָּהֶן עֲבוֹדָה.** גָּרְסִי': **עֲבוֹדַת אִסּוּר.** כְּגוֹן בְּשַׁבָּת אוֹ כִּלְאַיִם בְּשׁוֹר וַחֲמוֹר: **עֲבוֹדַת אִסּוּר נַמִּי מֵהַאי קְרָא נָפְקָא.** דְּכֵיוָן דִּתְרֵי קְרָאֵי כְּתִיבֵי, עַל כָּרְחָךְ חַד מִנַּיְהוּ לַעֲבוֹדַת אִסּוּר: **עֹל.** גַּבֵּי פָּרָה תַּנְיָא: **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ.** דִּכְתִיב אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ: **וְאִם נַפְשָׁךְ לוֹמַר.** וְאִם יֵשׁ לְךָ לְהָשִׁיב עַל ק"ו זֶה, צֵא וּלְמַד בג"ש, נֶאֱמַר כָּאן עֹל כו': **מַאי אִם נַפְשָׁךְ לוֹמַר.** מַאי הֲוָה לָךְ לְמִיפְרַךְ דְּשָׁבְקָהּ תַּנָּא לְאוֹרְחֵיהּ וְיָלֵיף בִּגְזֵרָה שָׁוָה: **נֶאֱמַר כָּאן כו'.** וְהַאי עֹל יְתֵרָא הוּא, דְּהָא בִּכְלַל שְׁאָר עֲבוֹדוֹת הוּא: **וּמִמָּקוֹם שֶׁבָּאתָ.** לָאו תַּנָּא קָתָנֵי לָהּ אֶלָּא תְּיוּבְתֵּיהּ קָא מְפָרֵשׁ וְאָזֵיל גְּמָרָא דְּקָא מוֹתִיב לְרַב יְהוּדָה דְּאָמַר לְעֵיל שְׁאָר מַשָּׂאוֹת פּוֹסֵל בְּפָרָה בַּעֲלִיָּה בְּעָלְמָא, וְהָא כֵּיוָן דִּשְׁאָר מַשׂאוֹי בְּפָרָה לֹא כְּתִיב וּמֵעֶגְלָה יָלֵיף לָהּ בִּגְזֵרָה שָׁוָה, וּמִמָּקוֹם שֶׁבָּאתָ מִשָּׁם יֵשׁ לְךָ לְלַמֵּד נַמִּי דְּמָה עֶגְלָה עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ אַף פָּרָה בִּשְׁאָר מַשָּׂאוֹת דְּיָלְפִינַן מֵעֶגְלָה עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ: **ת"ל אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל מ"מ.** דָּרֵישׁ לֵיהּ בְּלֹא עֹל מִדְּלֹא כְּתִיב אֲשֶׁר לֹא עָלָה עֹל עָלֶיהָ, וְתוּ הָדַר כְּתִיב עֹל לִדְרָשָׁא כִּדְדָרְשִׁינָא וְאָזֵיל: **א"כ כו' שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה.** וַאֲפִלּוּ הִנִּיחוּ עָלֶיהָ לְהָקֵל מַשָּׂא מִיָּדוֹ וְלֹא לִמְשׁוֹךְ: **אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה.** כְּלוֹמַר שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ לְצָרְךָ הִיא, אֲבָל אַקְרָאֵי בְּעָלְמָא שֶׁהִנִּיחַ שַׂק עָלֶיהָ וְלֹא לְהוֹלִיכוֹ אֶלָּא אִקְרֵי וְאוֹתִיב לֹא פְּסָלָהּ: **מְשִׁיכַת עֹל.** לִפְסוּל בְּעֶגְלָה: **שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּרוֹת.** עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ לֹא יָלְדָה: **בְּמָקוֹם שֶׁאֵין עוֹשֶׂה פֵּרוֹת.** נַחַל אֵיתָן קָשֶׁה: **שֶׁלֹּא הִנִּיחוּהוּ.** שֶׁהֲרָגוּהוּ:

איתן

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מו עמוד ב

רש"י

אִיתָּן מוֹשָׁבְךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ. אַלְמָא אִיתָּן הוּא סֶלַע: **מוֹסְדֵי אָרֶץ.** הֵם הָרִים, וְכָל הַר שֶׁל אֲבָנִים הוּא: **שֶׁהוּא יָשָׁן.** וְלֹא שֶׁהוּבְּא קַרְקְעִיתוֹ מְחָדָשׁ מִקַּרְקַע אַחֲרִיתִי: **גּוֹי מֵעוֹלָם הוּא.** הֵינוּ יָשָׁן: **מֶחֱצַאת עוֹף.** דִּכְתִיב בָּהּ מִמּוּל עָרְפּוֹ (וַיִּקְרָ׳ ה) : **כְּלִי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי.** דְּהָא כְּתִיב וְלֹא יִזָּרֵעַ מַשְׁמַע לְהַבָּא, מִדְּלֹא כְּתִיב וַאֲשֶׁר לֹא יִזָּרֵעַ דִּלְהֲוֵי מַשְׁמַע לְשֶׁעָבַר: **מִי כְּתִיב וְלֹא יַעֲבֹד.** אִי הָוָה כְּתִיב אֶל נַחַל אֵיתָן וְלֹא יַעֲבֹד בּוֹ הָוָה מַשְׁמַע לְהַבָּא, אֲבָל הַשְׁתָּא דִּכְתִיב (וַאֲשֶׁר) לֹא יַעֲבֹד מַשְׁמַע לְשֶׁעָבַר, דַּאֲשֶׁר לָאו לְשׁוֹן צַוָּאָה הוּא: **אֲשֶׁר מַשְׁמַע.** אע"ג דְּלֹא יַעֲבֹד לְהַבָּא מַשְׁמַע, הָנֵי מִלֵּי בְּלָאו אֲשֶׁר, אֲבָל הַשְׁתָּא דִּכְתִיב אֲשֶׁר עַל כָּרְחָךְ מוּכָח עֲלָהּ דִּלְשֶׁעָבַר הוּא: **רִבּוּיָא הוּא.** לֹא בָּא אֶלָּא לְרַבּוֹת כָּל עֲבוֹדוֹת כְּדִלְקָמָן דְּלֹא תִּדְרְשִׁיהּ בִּכְלָל וּפְרָט: **כּוֹפִין לִלְוָיָה.** כּוֹפִין אֶת מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִלְוּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ לַדֶּרֶךְ שֶׁיִּלְוֶהוּ: **וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז.** סִיְּפֵיהּ דִּקְרָא, הֵיא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה, וּמַנִּיחַ יְלִיף דְּלֹא נִתְבַּלְבְּלָה וְלֹא חָרְבָה, כְּדַאֲמְרִינַן כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר עַד הַיּוֹם הַזֶּה לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים הוּא: **שֶׁלֹּא דִּבֵּר בְּפִיו.** דְּלֹא כְּתִיב אֶלָּא וַיַּרְאֵם בְּאַצְבְּעוֹ אוֹ בְּעֶקְמִימוּת שְׂפָתַיִם כְּדִלְקָמָן: **וּלְזָרְעוֹ.** כְּדַאֲמְרִינַן שֶׁאֵין מַלְאַךְ הַמָּוֶת שׁוֹלֵט בָּהֶם: **שֶׁלְּוָהוּ פָּרָעָה.** דִּכְתִיב וַיֵּצוּ עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ: **אֵינוֹ נִזּוֹק.** אוֹתוֹ הַיּוֹצֵא לְדַרְךָ: **עַד עֲבוּרָהּ שֶׁל עִיר.** שֶׁהוּא יוֹצֵא מִמֶּנָּהּ, וְהוּא בְּבֵית הַחִיצוֹן שֶׁבְּתוֹךְ שְׁבָעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם לְבָתֵּי הָעִיר: **כֵּי צִינְיָתָא דְּבָבֶל.** מְקוֹם הוּא וּבוֹ דְּקָלִים הַרְבֵּה כְּמוֹ צִינֵי הַר הַבַּרְזֶל (סִפְרֵי קוּף כט):: **לֹא נִתְיַשֵּׁב.** וְהַיְינוּ לֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם, לֹא גָּזַר אָדָם הָרִאשׁוֹן יִשּׁוּב שָׁם, וְהַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי אִיתְנְהוּ מִשְּׁנֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁגָּזַר עָלָיו אָדָם הָרִאשׁוֹן יִשּׁוּב דְּקָלִים וְלֹא יִשּׁוּב אַחֵר: **שֶׁהִקְרַחְתָּ עָלֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם.** שֶׁכִּשֶׁהָיוּ הַמַּיִם הָרָעִים הַיְּתָה פַּרְנָסָתָנוּ לְהָבִיא מַיִם וּלְמִכּוֹר: **מִקְּטַנֵּי אֲמָנָה.** שֶׁהָיוּ דּוֹאֲגִים שֶׁפִּסְקָה פַּרְנָסָתָם בִּשְׁבִיל שֶׁנִּתְרַפְּאוּ הַמַּיִם: **וְדִלְמָא.** קְטַנִּים מִמֶּשׁ הָווּ וְעַל שֵׁם מְקוֹמָם נִקְרְאוּ נְעָרִים שֶׁהָיוּ מִן נְעוּרָיו: **הָכָא מְפָרֵשׁ מְקוֹמָן.** יְרִיחוֹ:

"אִיתָּן מוֹשָׁבְךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ" וְאוֹמֵר: "שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה' וְהָאֵתָנִים מֹסְדֵי אָרֶץ". אֲחֵרִים אוֹמְרִים: מַנִּין לְ"אִיתָּן" שֶׁהוּא יָשָׁן? שֶׁנֶּאֱמַר: "גּוֹי אֵיתָן הוּא, גּוֹי מֵעוֹלָם הוּא": וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ בְּקוֹפִין מֵאַחוֹרֶיהָ: מַאי טַעְמָא? גְּמַר עֲרֵיפָה עֲרֵיפָה מֶחֱצַאת הָעוֹף: וּמְקוֹמָהּ אָסוּר מִלִּזְרוֹעַ וּמִלֵּיעָבֵד: תָּנוּ רַבָּנָן: "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ" לְשֶׁעָבַר, דִּבְרֵי ר' יאשִׁיָּה. ר' יוֹנָתָן אוֹמֵר: לְהַבָּא. רָבָא אָמַר: לְהַבָּא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי, דִּכְתִיב: "וְלֹא יִזָּרֵעַ". כִּי פְּלִיגִי, לְשֶׁעָבַר. ר' יאשִׁיָּה סָבַר: מִי כְּתִיב "וְלֹא יְעוּבַּד"? וְר' יוֹנָתָן: מִי כְּתִיב "אֲשֶׁר לֹא נֶעֱבַד"? וְר' יאשִׁיָּה: "אֲשֶׁר" לְשֶׁעָבַר מַשְׁמַע, וְר' יוֹנָתָן: "אֲשֶׁר" רִבּוּיָא הוּא: וּמוּתָּר לִסְרוֹק שָׁם פִּשְׁתָּן וּלְנַקֵּר שָׁם אֲבָנִים. תָּנוּ רַבָּנָן: "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ" אֵין לִי אֶלָּא זְרִיעָה, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ" מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "וְלֹא יִזָּרֵעַ"? לוֹמַר לְךָ: מַה זְּרִיעָה מְיוּחֶדֶת שֶׁהִיא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע, אַף כָּל שֶׁהִיא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע. יָצָא סְרִיקַת פִּשְׁתָּן וְנִיקּוּר אֲבָנִים, שֶׁאֵינָן בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע. וְאִימָא "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ" כְּלָל, "וְלֹא יִזָּרֵעַ" פְּרָט, כְּלָל וּפְרָט אֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט; זְרִיעָה אֵין מִידֵּי אַחֲרִינָא לֹא! "אֲשֶׁר" רִבּוּיָא הוּא: זְקֵנֵי הָעִיר רוֹחֲצִין יְדֵיהֶן כו' כו'. תָּנוּ רַבָּנָן, "וְכֹל זְקֵנֵי הָעִיר הַהִיא הַקְּרֹבִים אֶל הֶחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַּנָּחַל" שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר "הָעֲרוּפָה", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "הָעֲרוּפָה"? עַל מְקוֹם עֲרִיפָתָהּ שֶׁל עֶגְלָה. "וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ", וְכִי עַל לִבֵּנוּ עָלְתָה שֶׁבֵּית דִּין שׁוֹפְכִין דָּמִים? אֶלָּא, לֹא בָּא לְיָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ בְּלֹא לְוָיָה. תַּנְיָא, הָיָה ר' מֵאִיר אוֹמֵר: כּוֹפִין לִלְוָיָה אֵין לָהּ שִׁיעוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד", וּכְתִיב: "וַיַּרְאֵם אֶת מְבוֹא הָעִיר". וּמַה חֶסֶד עָשׂוּ עִמּוֹ? שֶׁכָּל אוֹתָהּ הָעִיר הָרְגוּ לְפִי חֶרֶב, וְאוֹתוֹ הָאִישׁ וּמִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלְּחוּ. "וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז הוּא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה" תַּנְיָא: הִיא לוּז שֶׁצּוֹבְעִין בָּהּ תְּכֵלֶת, הִיא לוּז שֶׁבָּא סַנְחֵרִיב וְלֹא בִּלְבְּלָהּ, נְבוּכַדְנֶצַּר וְלֹא הֶחֱרִיבָהּ, וְאַף מַלְאַךְ הַמָּוֶת אֵין לוֹ רְשׁוּת לַעֲבוֹר בָּהּ. אֶלָּא זְקֵנִים שֶׁבָּהּ, בִּזְמַן שֶׁדַּעְתָּן קָצָה עֲלֵיהֶן, יוֹצְאִין חוּץ לַחוֹמָה וְהֵן מֵתִים. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר: וּמַה בְּנֵעֲנִי זֶה שֶׁלֹּא דִּיבֵּר בְּפִיו וְלֹא הָלַךְ בְּרַגְלָיו, גָּרַם הַצָּלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. מִי שֶׁעוֹשֶׂה לְוָיָה בְּרַגְלָיו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. בַּמֶּה הֶרְאָה לָהֶם? חִזְקִיָּה אָמַר: בְּפִיו עִקֵּם לָהֶם, ר' יוֹחָנָן אָמַר: בְּאֶצְבָּעוֹ הֶרְאָה לָהֶם. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: בִּשְׁבִיל שֶׁבְּנֵעֲנִי זֶה הֶרְאָה בְּאֶצְבָּעוֹ, גָּרַם הַצָּלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ לְוָיָה, יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לְוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ". וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בִּשְׁבִיל אַרְבָּעָה פְּסִיעוֹת שֶׁלְּוָהּ פַּרְעֹה לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים" וְגוֹ' נִשְׁתַּעְבֵּד בִּבְנָיו אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַמְלַוֶּה אֶת חֲבֵירוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעִיר, אֵינוֹ נִיזּוֹק. רַבִּינָא אַלְוֵיהּ לְרָבָא בַּר יִצְחָק אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעִיר, מְטָא לִידֵיהּ הֵיזִיקָא וְאִיתְצִיל. תָּנוּ רַבָּנָן: הָרַב לְתַלְמִיד, עַד עִיבּוּרָהּ שֶׁל עִיר. חָבֵר לְחָבֵר, עַד תְּחוּם שַׁבָּת. תַּלְמִיד לְרַב, אֵין לוֹ שִׁיעוּר. וְכַמָּה? אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: עַד פַּרְסָה, וְלֹא אָמְרָן אֶלָּא רַבּוֹ שֶׁאֵינוֹ מוּבְהָק, אֲבָל רַבּוֹ מוּבְהָק שְׁלֹשָׁה פַּרְסָאוֹת. רַב כָּהֲנָא אַלְוֵיהּ לְרַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי מֵפּוּם נַהֲרָא עַד בֵּי צִינְיָתָא דְּבָבֶל. כִּי מָטוּ הָתָם, אָמַר לֵיהּ: וַדַּאי דְּאָמְרִיתוּ, הָנֵי צִינְיָתָא דְּבָבֶל מִשְּׁנֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן אִיתְנְהוּ. אָמַר לֵיהּ: אַדְּכַרְתָּן מִלְּתָא דְּאָמַר ר' יוֹסֵי בַּר' חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב "בְּאֶרֶץ לֹא עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם" וְכִי מֵאַחַר שֶׁלֹּא עָבַר, הֵיכָן יָשַׁב? אֶלָּא, אֶרֶץ שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיִשּׁוּב נִתְיַשְּׁבָה, אֶרֶץ שֶׁלֹּא גָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לֹא נִתְיַשְּׁבָה. רַב מָרְדְּכַי אַלְוֵיהּ לְרַב אַשִׁי מֵהַגְרוֹנְיָא וְעַד בֵּי כִּיפֵי, וְאָמְרִי לֵהּ עַד בֵּי דּוּרָא. אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' מֵאִיר: כָּל שֶׁאֵינוֹ מְלַוֶּה וְמִתְלַוֶּה כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁאִילְמָלֵי לִיוּוּהוּ אַנְשֵׁי יְרִיחוֹ לְאֱלִישָׁע, לֹא גֵּירָה דּוּבִּים לַתִּינוֹקוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית אֵל וְהוּא עֹלֶה בַּדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים יָצְאוּ מִן הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ בוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה קֵרֵחַ עֲלֵה קֵרֵחַ" אָמְרוּ לוֹ: עֲלֵה, שֶׁהִקְרַחְתָּ עָלֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם. מַאי "וּנְעָרִים קְטַנִּים"? אָמַר ר' אֶלְעָזָר שֶׁמְּנוּעָרִים מִן הַמִּצְוֹת, "קְטַנִּים" שֶׁהָיוּ מִקְּטַנֵּי אֲמָנָה. תָּנָא: נְעָרִים הָיוּ, וּבוּזְּבוּ עַצְמָן כִּקְטַנִּים. מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף: וְדִלְמָא עַל שֵׁם מְקוֹמָן? מִי לֹא כְּתִיב "וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה" וְקַשְׁיָא לָן "נַעֲרָה"? וְאָמַר ר' פְּדָת: קְטַנָּה מִן נְעוּרָן. הָתָם, לֹא מְפָרֵשׁ מְקוֹמָהּ. הָכָא, מְפוֹרָשׁ מְקוֹמָן. "וַיִּפֶן אַחֲרָיו וַיַּרְא אֶת יְקַלְלֵם בְּשֵׁם ה'" מָה רָאָה? אָמַר רַב: רָאָה מַמָּשׁ, כִּדְתַנְיָא רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים עֵינֵיהֶם, אוֹ מִיתָה אוֹ עוֹנִי. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: רָאָה שֶׁכּוּלָּן נִתְעַבְּרָה בָּהֶן אִמָּן בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים. וְר' יִצְחָק נַפְחָא אָמַר: בְּלוֹרִית רָאָה לָהֶן, כְּגוֹיִם. וְר' יוֹחָנָן אָמַר: רָאָה שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּהֶן לַחְלוּחִית שֶׁל מִצְוָה. וְדִלְמָא בְּזֶרֶעַיְיהוּ נִיהְוָה הֲוָה, אָמַר ר' אֶלְעָזָר: לֹא בָּם וְלֹא בְּזַרְעָם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת: "וַתֵּצֶאנָה שְׁתַּיִם דֻּבִּים מִן הַיַּעַר וַתְּבַקַּעְנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים"

ביאורים למסכת סוטה דף מו עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

"אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ – מקום מושבך קשה, משום וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ", הרי שאיתן הוא סלע, **וְאוֹמַר, "שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה' וְהָאֵתָנִים מוֹסְדֵי אָרֶץ"** הרי שההרים קרויים איתנים, והר הוא של אבנים. **אֲחֵרִים אוֹמְרִים, מִנַּיִן לְאֵיתָן שֶׁהוּא** מקום **יָשָׁן** – דהיינו שמקום עריפת העגלה צריך להיות מקום שלא הביאו קרקע ממקום אחר לכאן, **שֶׁנֶּאֱמַר** בנבואת ירמיהו על בבל, **"גּוֹי אֵיתָן הוּא גּוֹי מֵעוֹלָם הוּא"**, הרי ש'איתן' פירושו ישן.

שנינו במשנה, **וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ בְּקוֹפִין מֵאֲחוֹרֶיהָ.** אומרת הגמרא, **מַאי מַעֲמָא** עורפים אותה במקום זה, משום **שְׁנֶּמֶר** בגזרה שוה **'עֲרִיפָה' 'עֲרִיפָה' מְחַטֵּאת הָעוֹף** שנאמר בה 'ממול ערפו', שפירושו, המקום שתחת הערוף שאחורי הפנים.

שנינו במשנה, **וּמְקוֹמָהּ אָסוּר מִלְּזָרוֹעַ וּמִלֵּיעָבֵד. תָּנוּ רַבָּנָן,** נאמר על מקום העריפה, שהוא נחל **"אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ"**, לשון זה משמע **לְשֶׁעָבַר** – שבעבר לא נעבד ולא נזרע בו, לומר שאם נזרע או נעבד בו בעבר נפסל מלערוף בו, **דִּבְרֵי רַבִּי יֹאשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר,** לשון זה משמע **לְהַבָּא** – שאסור לעבוד ולזרוע במקום העריפה מכאן ולהבא.

מבאר רבא את מחלוקתם, **רָבָא אָמַר, לְהַבָּא** – שאסור לעבוד ולזרוע במקום העריפה מכאן ולהבא, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** הן רבי יאשיה והן רבי יונתן **לֹא פְּלִיגִי, דִּכְתִיב 'וְלֹא יִזָּרֵעַ'** שמשמעותו להבא, **כִּי פְּלִיגִי** – במה נחלקו, האם יש בפסוק משמעות גם **לְשֶׁעָבַר,** ובכך נחלקו, **רַבִּי יֹאשִׁיָּה סָבַר,** שנכלל בפסוק גם תנאי שבעבר לא נעבד ולא נזרע בו, שהרי כתוב באותו פסוק, 'אשר לא יעבד בו', **וּמִי כְּתִיב 'וְלֹא יְעוּבַד'** בלבד, שמשמעו לשון צוואה לעתיד, הרי 'אשר לא יעבד' נאמר, ובשנוספת המלה 'אשר', אין זה לשון צוואה, אלא עובדה שכך היה. **וְרַבִּי יוֹנָתָן** סבר שאין נכלל בכך תנאי לשעבר, כי **מִי כְּתִיב "אֲשֶׁר לֹא נֶעֱבַד"** שהוא לשון עבר, 'אשר לא יעבד' נאמר, ו'יעבד' הוא לשון עתיד. **וְרַבִּי יֹאשִׁיָּה** משיב על כך, שאמנם ללא המלה 'אשר', 'לא יעבד' הוא לשון עתיד, אולם כשנוסף על כך **'אֲשֶׁר',** לשון זה **לְשֶׁעָבַר מַשְׁמַע. וְרַבִּי יוֹנָתָן** סבר שהתוספת של **'אֲשֶׁר'** לא משום לשון עבר נאמר, אלא **רַבּוּיָא הוּא** לרבות את כל העבודות לאיסור, ובדלהלן.

שנינו במשנה, **וּמוּתָּר לִסְרוֹק שָׁם פִּשְׁתָּן וּלְנַקֵּר שָׁם אֲבָנִים. תָּנוּ רַבָּנָן, "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ",** כיון שנאמר 'ולא יזרע', **אֵין לִי** לאסור בו **אֶלָּא זְרִיעָה, שֶׁאֵר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן** שאסורות, **תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ",** שמשמע כל העבודות **מִכָּל מָקוֹם, אִם כֵּן** כיון שנאסרו כל העבודות, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְלֹא יִזָּרֵעַ', לוֹמַר לְךָ,** שלא נאסרו אלא העבודות הדומות לזריעה, **מַה זְּרִיעָה מְיוּחֶדֶת** בכך **שֶׁהִיא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע, אַף כָּל** עבודה **שֶׁהוּא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע** אסורה, **יָצָא סְרִיקַת פִּשְׁתָּן וְנִיקּוּר אֲבָנִים שֶׁאֵינָן בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע** שמותרות. מקשה הגמרא, מדוע כל העבודות אסורות, **וְאִימָּא "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ" הרי הוא כְּלָל, 'וְלֹא יִזָּרֵעַ'** הרי הוא **פְּרָט,** והמדה היא שבמקום שיש **כְּלָל וּפְרָט, אֵין בְּכְלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבְּפְרָט,** ואם כך **זְרִיעָה אֵין** – תהיה אסורה, **מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא** יהיה אסור. מתרצת הגמרא, **'אֲשֶׁר'** שנאמר כאן **רַבּוּיָא הוּא** לרבות כל העבודות.

שנינו במשנה, **זְקֵנֵי הָעִיר רוֹחֲצִין יְדֵיהֶן כּוּ'. תָּנוּ רַבָּנָן,** נאמר בפסוק, **"וְכֹל זְקֵנֵי הָעִיר הַהִיא הַקְּרוֹבִים אֶל הַחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַּנָּחַל", שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר** – שלא היה צריך לומר **'הָעֲרוּפָה', וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'הָעֲרוּפָה',** שצריכים לרחוץ את ידיהם **עַל מְקוֹם עֲרִיפָתָהּ שֶׁל עֶגְלָה.** הברייתא ממשיכה לבאר את המשך הפסוק, **"וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ", וְכִי עַל לִבֵּנוּ עָלְתָה שֶׁבֵּית דִּין שׁוֹפְכִין דָּמִים, אֶלָּא** כך פירושו, **לֹא בָא** הרוג זה **לְיָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ** לדרכו **בְּלֹא מְזוֹנוֹת,** שאם שלחנו אותו ללא מזון, יש לחוש שעל ידי כך הוצרך לגזול מן הבריות ומתוך כך נהרג, וזהו 'ידינו לא שפכו', **וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ** ללכת לדרכו יחידי **בְּלֹא לְוָיָה** וזהו 'ועינינו לא ראו'.

תְּנִיָּא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, בית דין **כּוֹפִין לִלְוָיָה** – את מי שאינו רוצה ללוות האורח, לפי **שֶׁשְּׂכַר הַלְוָיָה אֵין לָהּ שִׁיעוּר, שֶׁנֶּאֱמַר** בענין כיבוש העיר לוז על ידי בני יוסף, **"וַיַּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד" וּכְתִיב, "וַיַּרְאֵם אֶת מְבוֹא הָעִיר", וּמַה חָסֶד עָשׂוּ עִמּוֹ,** מה שנאמר שם **שֶׁכָּל אוֹתָהּ הָעִיר הָרְגוּ לְפִי חֶרֶב, וְאוֹתוֹ הָאִישׁ וּמִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלֵּחוּ.**

עוד נאמר שם, **"וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז הִיא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה",** תַּנְיָא, אותה עיר לוז שבנה אותו איש, **הִיא** העיר **לוּז שֶׁצּוֹבְעִין בָּהּ תְּכֵלֶת,** וממה שנאמר 'היא שמה עד היום הזה' למדנו, **הִיא לוּז שֶׁבָּא סַנְחֵרִיב וְלֹא בִּלְבְּלָהּ,** אף שבלבל את כל האומות, בא **נְבוּכַדְנֶצַּר** שהחריב את ארץ ישראל **וְלֹא הֶחֱרִיבָהּ, וְאַף מַלְאַךְ הַמָּוֶת אֵין לוֹ רְשׁוּת לַעֲבוֹר בָּהּ, אֶלָּא וְקֵנִים שֶׁבָּהּ, בִּזְמַן שֶׁדַּעְתָּן קָצָה עֲלֵיהֶן, יוֹצְאִין חוּץ לְחוֹמָהּ וְהֵן מֵתִים.** ומעתה, **וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר, וּמַה כְּנַעֲנִי זֶה** שהראה להם את מבוא העיר, **שֶׁלֹּא דִּיבֵּר בְּפִיו** לשם כך, **וְלֹא הָלַךְ בְּרַגְלָיו** שהרי לא נאמר אלא 'ויראם', בשכר זאת **גָּרַם הַצָּלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת,** שאין מלאך המות שולט בהם, כדלעיל, **מִי שֶׁעוֹשֶׂה לְוָיָה** בְּרַגְלָיו, **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שאין שיעור לשכרו. אומרת הגמרא, **כַּמָּה הֶרְאָה לָהֶם** אותו כנעני את מבוא העיר, **חִזְקִיָּה אָמַר, בְּפִיו עָקַם לָהֶם** לצד אותו מקום. **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, בְּאֶצְבָּעוֹ הֶרְאָה לָהֶם** את המקום. **תְּנִיָּא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, בְּשֵׂכִיל שֶׁכְּנַעֲנִי זֶה הֶרְאָה בְּאֶצְבָּעוֹ, גָּרַם הַצָּלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.**

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הַמְּהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ לְוָיָה, יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר על התורה שהיא לויה, **"כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרוֹתֶיךָ".**

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בִּשְׂכִיל אַרְבָּעָה פְּסִיעוֹת שֶׁלְּוָיָה פָּרְעָה לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר, "וַיֵּצֵא עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וישלחו אתו ואת אשתו ואת כל אשר לו" **וְגוֹ'**, שנאמר שם 'וישלחו אותו' שזו היא לויה, **נִשְׁתַּעְבֵּד בְּבָנָיו** של אברהם עד **אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה".**

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל הַמְּלַוֶּה אֶת חֲבֵירוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעִיר, אותו חבר **אֵינוֹ נִיזּוֹק** בדרכו. ומספרת הגמרא שכך אירע, **רַבִּינָא אַלְוֵיהּ לְרָבָא בַּר יִצְחָק אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעִיר, מְטָא לְדֵיהּ הֵיזֵיקָא, וְאִיתְּצִיל** – הגיע בדרך היזק לרבא בר יצחק, וניצול ממנו.

תָּנוּ רַבָּנָן, הָרַב לְתַלְמִיד חייב ללוותו **עַד עִיבּוּרָהּ שֶׁל עִיר** – עד הבית החיצון של העיר שעומד בתוך שבעים אמה וארבעה טפחים לבתי העיר, **חָבֵר לְחָבֵר** חייב ללוותו **עַד** סוף **תְּחוּם שַׁבָּת** שהם אלפיים אמה מחוץ לעיר, **תַּלְמִיד לְרַב אֵין לוֹ שִׁיעוּר.** אומרת הגמרא, **וְכַמָּה** חייב התלמיד ללוות את רבו, **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, עַד פַּרְסָה, וְלֹא אַמְרָן** שדי בפרסה אחת **אֶלָּא רַבּוֹ שֶׁאֵינוֹ מוּכְהָק, אֲבָל רַבּוֹ מוּכְהָק** צריך ללוותו עד **שְׁלֹשָׁה פַּרְסָאוֹת.**

מספרת הגמרא, **רַב כַּהֲנָא אַלְוֵיהּ לְרַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי רבו, מִפּוּם נַהֲרָא** – עיר בבבל, **עַד בֵּי צִינְיָתָא דְּבָבֶל** – מקום שיש בו הרבה עצי דקל, **כִּי מָטוּ הָתָם** – כשהגיעו לשם, **אָמַר לֵיהּ** רב כהנא לרב שימי בר אשי, **וַדַּאי דְּאַמְרִיתוּ** – האם אמת הוא דבר זה שאומרים, **הָנֵי צִינְיָתָא דְּבָבֶל מִשֵּׁנִי אָדָם הָרִאשׁוֹן אִיתַּנְהוּ** – אלו הדקלים שבבבל מצויים שם משנות אדם הראשון. **אָמַר לֵיהּ** רב שימי בר אשי, **אַדְּכַרְתָּן מִלְּתָא** – הזכרת לי דבר זה **דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב** שהקדוש ברוך הוא הוליך את בני ישראל **"בְּאֶרֶץ לֹא עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם",** לשם מה הוצרך לומר שלא ישב אדם שם, **וְכִי מֵאַחַר שֶׁלֹּא עָבַר, הֵיכָן יֵשֵׁב (וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא יָשַׁב הֵיכָן עָבַר), אֶלָּא** כוונת הפסוק לאדם הראשון, שכל **אֶרֶץ שֶׁנָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לִישּׁוּב, נִתְיַשְּׁבָה, אֶרֶץ שֶׁלֹּא נָזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן** לישוב **לֹא נִתְיַשְּׁבָה** ו'לא ישב אדם', פירושו, שלא גזר עליה אדם הראשון לישוב, ולכך לא עבר בה איש, וכן דקלים אלו, במקום זה יש רק דקלים, כי כך גזר אדם הראשון, שלא יהיה בו אלא ישוב דקלים, ולכך מתכוונים במה שאומרים שהדקלים משנות אדם הראשון. מספרת הגמרא, **רַב מָרְדְּכַי אַלְוֵיהּ לְרַב אַשִׁי** רבו **מֵהַגְרוֹנְיָא וְעַד בֵּי כִיפֵּי, וְאָמְרֵי לֵהּ, עַד בֵּי דּוּרָא.**

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, כָּל שֶׁאֵינוֹ מְלַוֶּה וּמִתְלַוֶּה – כל שאינו מלוה את חברו, וכן מי שאינו מניח שילווהו, הרי הוא **כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁאִילְמָלֵי לִיווּהוּ אַנְשֵׁי יְרִיחוֹ לְאֱלִישָׁע** כשהלך מעירם, לא היו התינוקות מתקלסים בו, וכך **לֹא גֵּרָה דּוּבִּים לַתִּינוֹקוֹת.** ומביאה הגמרא

המשך בעמוד מא

המשך ביאור למס׳ סוטה ליום ארבעים וארבעה לעומר עמ׳ ב

למעט זקני השוק, ואם כן מנין ילמד למיוחדין שבזקניך, משיבה הגמרא, רבי יהודה מיוחדין שבזקניך, **גָּמַר** בגזרה שוה ׳זְקָנַי׳ ׳זְקָנַי׳ מִ׳זִּקְנֵי הָעֵדָה׳ האמור בסמיכה על פר העלם דבר של צבור, **מַה** ׳זקני׳ האמור לְהַלָּן בפר העלם דבר, הם **מְיוּחָדִין שֶׁבָּעֵדָה**, כפי שנאמר ׳זקני העדה׳, **אַף כָּאן** במדידת עגלה ערופה צריך שיהיו **מְיוּחָדִין שֶׁבָּעֵדָה** שהם מסנהדרין גדולה, ו׳משופטיך׳ למד שצריך עוד שנים. מקשה הגמרא, **אִי גָּמַר** רבי יהודה גזרה שוה מפר העלם דבר, **לִגְמָרָה לְכוּלָּהּ מִילְּתָא מֵהָתָם** – נלמד בגזרה שווה זו את כל דין הדיינים, וגם שצריך חמישה, ואם כך, ׳זְקָנֶיךָ׳ **וְשׁוֹפְטֶיךָ**׳ שכתבה תורה בעגלה ערופה **לָמָּה לִי** לכתבם כלל. חוזרת בה הגמרא, **אֶלָּא** לעולם לא נאמרה גזרה שוה זו של ׳זקני זקניך׳, ולדברי הכל יש צורך בשתי דרשות, ללמדנו שצריך שיהיו מסנהדרין, ושצריך שיהיו מסנהדרין גדולה, וטעמו של רבי יהודה שמרבה עוד שני דיינים אינו מ׳שופטיך׳ כפי שסברנו, שהרי הוא נצרך לסנהדרין גדולה, אלא ״יו״ו של ׳וְשׁוֹפְטֶיךָ׳ באה **לְמִנְיָנָא** להביא עוד שנים, **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** שאינו מרבה עוד דיינים, הוא כי

המשך ביאור למס׳ סוטה ליום ארבעים וחמישה לעומר עמ׳ א

כְּשֶׁרָה דָּמֵי.

אָמַר לֵיהּ רַב כַּהֲנָא לְרַב **פַּפִּי, וְאָמְרִי לָהּ,** רַב כַּהֲנָא לְרַב **זְבִיד, תִּפְשׁוֹט** לֵיהּ את ספקו של רבי ירמיה, **מִדְּרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר, פָּרַט לְשֶׁצָּפוּ עוֹמְרִין לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵירוֹ** שאז לא חל עליהם דין שכחה, והבין רב כהנא, ש׳צפו׳ פירושו שהעומרים עומדים באויר שדה חברו על גבי משהו, ואינם על שדהו ממש, ומבואר בכך, שגם אם העומרים צפים ואינם על גבי השדה ממש, **דַּחֲבֵירוֹ אֵין** – אז מיעטתו תורה מדין שכחה, אבל **לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ,** גם אם אינם על השדה ממש **לֹא** מיעטה תורה, וחל עליהם דין שכחה.

דחה רב פפי או רב זביד את הראיה, ואמר לרב כהנא, **וְלִיתַּעֲמֵיךְ** שהבנת ש׳צפו׳ שהזכיר רבי אלעזר, פירושו שעמדו באויר שדה חברו, אם כך משמע, שגם **לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵירוֹ, צָפוּ אֵין** – אז מיעטתו תורה מדין שכחה, אבל אם הם **מוּנָּחִין** בשדה חברו ממש **לֹא** מיעטה תורה, וחל עליהם דין שכחה, וביצד אפשר לומר כך, **וְהָא** סוף סוף, הרי **בְּעֵינָן** שהעומר ישכח **׳בְּשָׂדֶךָ׳** כדי שיחול עליו דין שכחה, שהרי זהו לימודו של רבי אלעזר, **וְלֵיכָּא** – וגם כשהעמרים על הארץ, עדיין אינו מתקיים תנאי זה. **אֶלָּא** ודאי, **לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵירוֹ** שאמר רבי אלעזר שאין נוהג בהם שכחה, כוונתו **וַאֲפִילּוּ** הם **מוּנָּחִין** על שדה חברו ממש, **וְהַאי דְּקָאָמַר** רבי אלעזר **צָפוּ** אין פירושו שהם צפים באויר שדה חברו על גבי משהו, ואינם מונחים, אלא פירושו שהתרוממו ברוח ונפלו לתוך שדה חברו ממש, ונקט כך משום **דְּלֹא מַשְׁכַּחַת לָהּ** שישכחו עומרים שלו בשדה חברו, **אֶלָּא בְּצָפוּ** ברוח באויר שדהו, וכך נפלו לתוך שדה חברו, אבל כשמונחים באויר ייתכן שאף בשדהו לא חל עליהם דין שכחה.

הגמרא מביאה ראיה לפשוט את ספקו של רבי ירמיה, בצפו עומרים בתוך שדהו. **תָּא שְׁמַע** ראיה מברייתא, **עוֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ** בעליו **לְהוֹלִיכוֹ** מן השדה **לָעִיר, וְהִנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי** עומר **חֲבֵירוֹ, וּשְׁכָחוֹ,** העומר **הַתַּחְתּוֹן** הרי הוא **שִׁכְחָה, וְהָעֶלְיוֹן אֵינוֹ שִׁכְחָה.** רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה **אוֹמֵר מִשּׁוּם** רַבִּי שִׁמְעוֹן, **שְׁנֵיהֶם אֵינָן שִׁכְחָה,** העומר **הַתַּחְתּוֹן** אינו שכחה **מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָמוּן** תחת העומר העליון, **וְהָעֶלְיוֹן** אינו שכחה **מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף** באויר שדהו, ואינו על שדהו ממש. ומדקדקת הגמרא מכאן, **עַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי** התנאים בברייתא **אֶלָּא בְּתַחְתּוֹן** אם הוא שכחה או לא, **אֲבָל בָּעֶלְיוֹן דִּבְרֵי הַכֹּל לֹא הַוַּאי שִׁכְחָה,** הרי מפורש שכל שהעומר באויר שדהו ולא בשדהו ממש, אינו שכחה. דוחה הגמרא, לעולם נוהג דין שכחה גם בעומר העומד באויר שדהו, ומה שהעומר העליון כאן אינו שכחה, **שַׁאנִי הָתָם כֵּיוָן דְּאַחְזִיק בֵּיהּ** בעל הבית לפני שהניחו על עומר אחר, שהרי בכך עוסקת הברייתא, **זָכָה בֵּיהּ** ואינו נעשה שוב הפקר מדין שכחה.

מקשה הגמרא, **אִי הָכִי** שטעם הפטור בעומר העליון הוא משום שזכה בו, **מַאי אִירְיָא** שנקטה הברייתא שהניחו **עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ, אֲפִילּוּ** אם יניחנו **בְּשָׂדֶה נַמִּי** פטור מטעם זה, ומדוע נקטה הברייתא את הפטור דווקא באופן זה. מתרצת הגמרא, **אֵין הָכִי נַמִּי** – אכן היה לברייתא לנקוט את פטורו גם כשהניחו על גבי קרקע, שפטור משום שכבר זכה בו, **וְהַאי דְּקָתָנֵי** בברייתא שהניחו **עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ, מִשּׁוּם** שרצתה לפרש גם את דינו של עומר **תַּחְתּוֹן** שנחלקו בו תנא קמא ורבי יהודה. מקשה הגמרא, כיצד תאמר שטעם הפטור של העומר העליון הוא משום שזכה בו, **וְהָא** ׳**מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף**׳ **קָאָמַר** בברייתא, הרי מפורש שהטעם הוא משום שצף באויר. מתרצת הגמרא, **אֵימָא** – אמור בברייתא, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא** ׳**כְּצָף**׳ בתוספת כ״ף הדמיון, ופירושו, שכיון שזכה בו, אף שהניחו מידו, הרי הוא כאילו הוא צף עדיין מן השדה ומונח בידו, ולא חל עליו דין שכחה.

הגמרא חוזרת לענין עגלה ערופה. **אָמַר אַבָּיֵי, הֲרֵינִי** כאן בפומבדיתא מוכן להשיב לכל שואל בעומק ובחריפות **כְּבֶן עַזַּאי** שהיה חריף והיה יושב ודורש **בְּשׁוּקֵי טְבֶרְיָא.** כיון שכך, **אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִדְּרַבָּנָן לְאַבָּיֵי, שְׁנֵי חֲלָלִים** – שני הרוגים מוטלים **זֶה עַל גַּבֵּי זֶה** ואחד משוך מעט מחברו, ומתוך כך יש לכל אחד מהם עיר קרובה אחרת, **מֵהֵיכָן הוּא מוֹדֵד** את העיר המביאה עגלה ערופה. ויש בשאלה זו כמה צדדים, שהרי יתכן שההרוג התחתון קרוי ׳טמון׳, שהעליון מסתירו, ואין מביאים עליו עגלה ערופה. ויתכן שההרוג העליון קרוי ׳צף׳ מאחר שאינו נוגע בארץ, והרי אין מביאים עליו עגלה ערופה, כפי שלמדנו במשנה שאין מביאין עגלה ערופה בנמצא חלל צף. ומאידך יתכן שכיון שההטמנה או ההגבהה היא דרך מין במינו, שהוא אדם כמותו, אינו נחשב הפסק, ואין זה ׳טמון׳ או ׳צף׳. ויתכן גם שסברת ׳מין במינו׳ נכונה רק לגבי שלא יקרא ׳טמון׳ ולא לגבי שלא יקרא ׳צף׳. או ההיפך, רק לגבי ׳צף׳ ולא לגבי ׳טמון׳. וביאר השואל את הספק, האם נאמר שגם כשההטמנה היא דרך **מִין בְּמִינוֹ** שהרי הוא אדם כמותו, גם בכגון זה **הָוֵי** התחתון **טָמוּן,** שאין סברת מין במינו נכונה לענין שלא יקרא ׳טמון׳, אבל לענין שלא יקרא ׳צף׳ סברת מין במינו נכונה היא, **וּמִין בְּמִינוֹ** – וכשההגבהה היא דרך מין במינו **לֹא הָוֵי** בכך **צָף, וּמַעֲלִיוֹן מוֹדֵד** – והעיר הקרובה לעליון מביאה עגלה ערופה ולא הקרובה לתחתון. **אוֹ דִּלְמָא,** גם כשההגבהה היא דרך **מִין בְּמִינוֹ, הָוֵי** ההרוג העליון **צָף,** שאין סברת מין במינו נכונה לענין שלא יקרא ׳צף׳, אבל לענין שלא יקרא ׳טמון׳ סברת מין במינו נכונה היא, **וּמִין בְּמִינוֹ** – וכשההטמנה היא דרך מין במינו **לֹא הָוֵי** בכך **טָמוּן, וּמִתַּחְתּוֹן מוֹדֵד** – והעיר הקרובה לתחתון מביאה עגלה ערופה ולא הקרובה לעליון. **אוֹ דִּלְמָא,** גם כשההגבהה היא דרך **מִין בְּמִינוֹ הָוֵי** בכך **טָמוּן, וּמִין בְּמִינוֹ הָוֵי** כמו כן **צָף** שאין סברת מין במינו נכונה לא לענין שלא יקרא טמון ולא לענין שלא יקרא צף, **וְלֹא מִתַּחְתּוֹן מוֹדֵד וְלֹא מֵעֲלִיוֹן מוֹדֵד** – והן העיר הקרובה לעליון, הן הקרובה לתחתון, שתיהן אינן מביאות עגלה ערופה.

אָמַר לֵיהּ אביי,

המשך ביאור למס' סוטה ליום ארבעים וחמישה לעומר עמ' ב

– רבי עקיבא **סָבַר, עִיקָּר חִיּוּתָא בְּאַפֵּיהּ** – עיקר חיותו של האדם היא באפו, וממילא שם היא עיקר ההריגה שבו, ולכך מודדין מחוטמו. **וּמַר** – רבי אליעזר **סָבַר, עִיקָּר חִיּוּתָא בְּטִיבּוּרֵיהּ** – עיקר חיותו של האדם היא בטיבורו, וממילא שם היא עיקר הריגתו, ולכך מודדין מטיבורו.

שואלת הגמרא, **לֵימָא** מחלוקת רבי אליעזר ורבי עקיבא, **כִּי הָנֵי תַּנָּאֵי** – תלויה במחלוקת תנאים אלו, ששנינו בברייתא, **מְהֵיכָן הַוָּלָד נוֹצֵר** – מתחיל להווצר במעי אמו, **מֵרֹאשׁוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "מִמְּעֵי אִמִּי אַתָּה גּוֹזִי"** שפירושו, אתה יצרתני במעי אמי מראשי, ומנין ש'גוזי' הוא כינוי לראש, **וְאוֹמֵר, 'גָּזִי נְזִרֵךְ וְהַשְׁלִיכִי וְגוֹ'"** שפירושו גזיזת שער הראש. **אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר,** הוולד מתחיל להווצר **מִטִּיבּוּרוֹ, וּמְשַׁלֵּחַ שְׂרֹשׁוֹ אֵילָךְ וְאֵילָךְ,** ואם כך נאמר, שרבי עקיבא שאמר שעיקר חיותו של אדם היא באפו, הוא משום שסבר כתנא קמא שתחילת יצירתו היא מראשו, ורבי אליעזר שאמר שעיקר חיותו של אדם היא בטיבורו, הוא משום שסבר כאבא שאול שתחילת יצירתו היא מטיבורו.

משיבה הגמרא, **אֲפִילּוּ תֵּימָא** שרבי עקיבא הסובר שמודדין מחוטמו סבר כשיטת **אַבָּא שָׁאוּל** שיצירת הולד היא מטבורו, **שַׁעַר כָּאן לֹא קָאָמַר אַבָּא שָׁאוּל, אֶלָּא לְעִנְיַן יְצִירָה, דְּכִי מִיתְּצַר וְלָד מִמְּצִיעֲתֵיהּ מִיתְּצַר** – שכשנוצר הוולד מאמציעתו נוצר, **אֲבָל לְעִנְיַן חִיּוּתָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** יודו שעיקר החיות **בְּאַפֵּיהּ הוּא, דִּכְתִיב, "כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו וְגוֹ'"**.

עוד שנינו במשנה שיטה שלישית, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, מִמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה חָלָל, מִצֻּוָּארוֹ.** מבארת הגמרא, **מַאי מַעֲמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, כִּדְכְתִיב "לָמֶת אוֹתָךְ אֶל צַוְּארֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים",** הרי שה'חללות' קרויה על שם הצואר, ובעניינו הלא נאמר 'אשר סביבות החלל'.

מִשְׁנָה. אחר שמדדו זקני הסנהדרין אל העיר הקרובה, **נִפְטְרוּ זִקְנֵי יְרוּשָׁלַיִם וְהָלְכוּ לָהֶן, וְזִקְנֵי אוֹתָהּ הָעִיר** שנמצאת קרובה **מְבִיאִין עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְּעוֹל** – כלי שמניחים אותו על הבהמה כדי לכוון החרישה שתהיה כראוי, **וְאֵין הַמּוּם פּוֹסֵל בָּהּ, וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ לְנַחַל אֵיתָן,** ומהו **אֵיתָן, כְּמַשְׁמָעוֹ, קָשֶׁה** – שהוא בארץ סלע, שהיא קשה, ומכל מקום **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אֵיתָן כָּשֵׁר,** שלא נאמר איתן אלא למצוה. **וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ בְּקוֹפִּין** – בסכין גדול **מֵאַחוֹרֶיהָ** ממול ערפה, **וּמְקוֹמָהּ** שנערפה בו **אָסוּר מִלִּזְרוֹעַ וּמִלֶּעֱבוֹד** בו לעולם, **וּמוּתָּר לִסְרוֹק שָׁם פִּשְׁתָּן, וּלְנַקֵּר** – לסתת **שָׁם אֲבָנִים** אחר העריפה, מכיון שאינם עבודת קרקע. **זִקְנֵי אוֹתָהּ הָעִיר רוֹחֲצִין אֶת יְדֵיהֶן בְּמַיִם בְּמָקוֹם עֲרִיפָה שֶׁל עֶגְלָה, וְאוֹמְרִים, 'יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ',** תמה התנא, **וְכִי עַל דַּעְתֵּינוּ עָלְתָה שֶׁזִּקְנֵי בֵית דִּין שׁוֹפְכֵי דָּמִים הֵן** שהוצרכו לומר 'ידינו לא שפכו את הדם', **אֶלָּא** 'ידינו לא שפכו' הכוונה, שלא גרמנו שישפך דמו, והיינו, **שֶׁלֹּא בָּא** ההרוג **עַל יָדֵינוּ וּפִטַּרְנוּהוּ (בְּלֹא מָזוֹן)** שאם שלחנו אותו ללא מזון, יש לחוש שעל ידי כך הוצרך לגזול מן הבריות ומתוך כך נהרג, ו'עינינו לא ראו' הכוונה, **וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ** ללכת לדרכו יחידי **(בְּלֹא לְוָיָה),**

המשך ביאור למס' סוטה ליום ארבעים וששה לעומר עמ' א

מקשה ממנה הגמרא על דברי רב, **וּמִמָּקוֹם שֶׁבָּאתָה** – הרי המקור שיפסלו בפרה שאר עבודות מלבד עול, אינו אלא מעגלה, ואם כך, **מַה לְּהַלָּן** בעגלה, אין עבודת משא פוסלת בה **עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ, אַף כָּאן** בפרה, לא תפסול בה עבודת משא **עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ,** ומדוע חילק רב בכך בין פרה לעגלה.

מתרצת הגמרא, **תַּנָּאֵי הִיא** – דבר זה, מהו המקור ששאר עבודות מלבד עול פוסלות בפרה, שנוי במחלוקת תנאים, **דְּאִיכָּא** תנא **דְּמַיְּיתֵי לָהּ** בגזרה שוה **מֵעֶגְלָה** והיא הברייתא האמורה, **וְאִיכָּא** תנא **דְּמַיְּיתֵי לָהּ** ששאר עבודות פוסלות בפרה **מִגּוּפָהּ דְּפָרָה** – מפרשת פרה אדומה עצמה, **דְּתַנְיָא,** נאמר בפרה 'אשר לא עלה עליה **עוֹל', אֵין לִי** שיפסול בה **אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר, 'אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל',** ולא נאמר 'אשר לא עלה עול עליה', לכן דורשים 'אשר לא עלה עליה' **מִכָּל מָקוֹם** גם אם אינה עול, **אִם כֵּן,** כיון שלאו דווקא עול פוסל בה, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'עוֹל', לומר, עוֹל פּוֹסֵל בה בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה,** כלומר שהניח העול לצורך שהפרה תישא את העול, **בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – שאינו צריך שהפרה תישא עכשו את העול, אלא הניח העול על הפרה כדי להקל משאו מידו, ואילו **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת אֵין פּוֹסְלוֹת בה אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – כגון שהניח עליה משא כדי להוליכו, ולא כשהניח עליה באקראי להקל משאו מידו. ומעתה, רב שחילק בין פרה לעגלה, שפרה פוסלת משעת עליית המשא, ובעגלה עד שתמשוך, לא למד פסול שאר עבודות בפרה מעגלה, אלא סבר כברייתא זו, שלמדה שאר עבודות בפרה מפרשת פרה אדומה עצמה.

מקשה הגמרא, לדברי הברייתא שלמדה את שאר העבודות מגופה של פרה, מדוע אתה מרבה שאר עבודות בפרה, **וְאִימָא, 'אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ'** שמשמע כל דבר מלאכה, הרי הוא **כְּלָל,** ומה שנאמר אחריו **'עוֹל',** הרי הוא **פְּרָט,** נמצא שהוא **כְּלָל וּפְרָט,** והמדה היא, שכשיש כלל ופרט **אֵין בִּכְלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבִּפְרָט,** שהפרט פירושו של כלל, נמצא, **עוֹל אֵין** – יפסול בה, אבל **מִידֵּי אַחֲרִינָא לֹא** יפסול בה. מתרצת הגמרא, **'אֲשֶׁר' שנאמר כאן רַבּוּיָא הוּא,** ומרבה את שאר העבודות, ולכך אין דורשים כאן כלל ופרט.

אומרת הגמרא, **וְתַנְיָא נַמִּי גַּבֵּי עֶגְלָה כִּי הַאי גַּוְונָא** – כאותם דרשות ששנינו בפרה, נאמר בעגלה ערופה 'אשר לא משכה **בעוֹל', אֵין לִי שפוסל בה אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן** שפוסלות בה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** לפני זה בפסוק, **'אֲשֶׁר לֹא עָבַד בָּהּ',** הרי שעבודה **מִכָּל מָקוֹם** פוסלת בה, **אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** בהמשך הפסוק **'עוֹל',** לומר, **עוֹל פּוֹסֵל בה בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – אפילו אם הניחו דבר עליה שלא לשם עבודה, כגון להקל משאו מידו, ואילו **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת אֵין פּוֹסְלוֹת בה אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – כגון שהניח עליה משא כדי להוליכו, ולא כשהניח עליה באקראי.

מקשה הגמרא, מדוע מרבים שאר עבודות בעגלה, **וְאֵימָא** שמה שנאמר בתחילת הפסוק **'אֲשֶׁר לֹא עָבַד בָּהּ'** שמשמע כל עבודה, הרי הוא **כְּלָל,** ומה שנאמר אחר כך **'עוֹל',** הרי הוא **פְּרָט,** נמצא שהוא **כְּלָל וּפְרָט,** והרי **אֵין בִּכְלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבִּפְרָט,** נמצא **עוֹל אֵין** – יפסול בה, אבל **מִידֵּי אַחֲרִינָא לֹא** יפסול בה. מתרצת הגמרא, **אֲשֶׁר' שנאמר כאן רַבּוּיָא הוּא** ומרבה את שאר העבודות, ולכך אין דורשים כאן כלל ופרט.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן שָׁאוּל, מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה הָבִיא עֶגְלָה בְּנַחַל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבֹא עגלה שהיא **דָּבָר שֶׁלֹּא עָשָׂה** עדיין **פֵּרוֹת** שהרי בת שנתה היא ולא ילדה, **וְיֵעָרֵף** בנחל איתן שהוא **בְּמָקוֹם** קשה **שֶׁאֵין עוֹשֶׂה פֵּרוֹת, וִיכַפֵּר עַל מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחוּ** לחלל זה **לַעֲשׂוֹת פֵּרוֹת.** מבררת הגמרא, **מַאי** כוונת רבי יוחנן בן שאול שלא הניחו לו לעשות **פֵּרוֹת, אִילֵּימָא** פירות **פְּרִיָּה וּרְבִיָּה** שלא הניחו להרוג לעסוק בה, **אֶלָּא מֵעַתָּה אַזְקֵן וְאַסָּרִים** שנמצאו חללים, **הָכִי נַמִּי דְּלֹא עָרְפִינַן** – וכי אין עורפים עליהם עגלה, מכיון שאינם ראויים ללדת, **אֶלָּא** פירות אלו הכוונה שלא הניחו לו לעשות עוד **מִצְוֹת.**

שנינו במשנה, **וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ אֶל נַחַל אֵיתָן, אֵיתָן כְּמַשְׁמָעוֹ קָשֶׁה. תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן לְאֵיתָן שֶׁהוּא קָשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר** בפרשת בלעם, כשראה את הקיני,

שמואל־א יא יג־טו

יג וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לֹא־יוּמַת אִישׁ בַּיּוֹם הַזֶּה כִּי הַיּוֹם עָשָׂה־יְהוָה תְּשׁוּעָה
בְּיִשְׂרָאֵל׃ יד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם לְכוּ וְנֵלְכָה הַגִּלְגָּל וּנְחַדֵּשׁ שָׁם
הַמְּלוּכָה׃ טו וַיֵּלְכוּ כָל־הָעָם הַגִּלְגָּל וַיַּמְלִכוּ שָׁם אֶת־שָׁאוּל לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל
וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם זְבָחִים שְׁלָמִים לִפְנֵי יְהוָה וַיִּשְׂמַח שָׁם שָׁאוּל וְכָל־אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל
עַד־מְאֹד׃

שמואל־א יב א־ד

יב א וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל הִנֵּה שָׁמַעְתִּי בְקֹלְכֶם לְכֹל אֲשֶׁר־אֲמַרְתֶּם
לִי וָאַמְלִיךְ עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ׃ ב וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ ׀ מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵיכֶם וַאֲנִי זָקַנְתִּי
וָשַׂבְתִּי וּבָנַי הִנָּם אִתְּכֶם וַאֲנִי הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנֵיכֶם מִנְּעֻרַי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה׃ ג הִנְנִי
עֲנוּ בִי נֶגֶד יְהוָה וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ אֶת־שׁוֹר מִי לָקַחְתִּי וַחֲמוֹר מִי לָקַחְתִּי וְאֶת־מִי
עָשַׁקְתִּי אֶת־מִי רַצּוֹתִי וּמִיַּד־מִי לָקַחְתִּי כֹּפֶר וְאַעְלִים עֵינַי בּוֹ וְאָשִׁיב לָכֶם׃
ד וַיֹּאמְרוּ לֹא עָשַׁקְתָּנוּ וְלֹא רַצּוֹתָנוּ וְלֹא לָקַחְתָּ מִיַּד־אִישׁ מְאוּמָה׃

רש"י

(יד) ויאמר שמואל וגו׳ ונחדש שם המלוכה. לפי שבראשונה היו עוררים על הדבר, ועתה נתרצו כולם: **(ב) ואני זקנתי ושבתי.** אמרו רבותינו: זקנה קפצה עליו, כדאיתא במסכת תענית (ה ב): **(ג) את שור מי לקחתי.** לעבודתי: **וחמור מי לקחתי.** כשהייתי הולך מעיר לעיר לשפוט אותם על עסקי צרכיהם, הייתי הולך על החמור שלי, והיה לי ליטול משלהם: **את מי רצותי.** כל לשון מרוצה הסמוך לעושק, לשון עשוק ורצוץ הוא, חומס דלים ורוצץ: **ואעלים עיני בו.** כדי להעלים עיני מן המשפט בשביל הממון: **ואשיב לכם.** כל מה שתאמרו:

מצודת דוד

(יג) כי היום וכו׳. ואין ראוי להמית איש ביום תשועה: **(יד) ונחדש שם המלוכה.** על כי בראשונה לא קבלוהו כולם ברצון: **(טו) וימליכו שם.** המליכוהו שנית, בהסכמת כולם וברצון טוב: **לפני ה׳.** כי השכינה שורה במקום שרוב צבור נאספים:

מצודת ציון

(ב) ושבתי. השיבה הוא יותר מהזקנה: **הנם.** הנה הם: **(ג) ענו.** העידו, כמו (שמות כ יג): לא תענה: **שור מי.** שור של מי: **עשקתי.** מלשון עושק וגזל: **רצותי.** ענין שבירת הגוף, וכן (דברים כח לג): עשוק ורצוץ: **כופר.** פדיון:

(א) הנה שמעתי וכו׳. רצה לומר: עד לא המלכתי מלך, לא יכולתי להוכיח אתכם, כי פן תחשבו שתכלית דברי המה למנוע המלכת מלך, ולזה שמעתי בתחלה לקולכם והמלכתי מלך: **(ב) ועתה.** אבל עתה הואיל והמלך מתהלך לפניכם והוחזק במלוכה, ואם כן מי הוא אשר יערב לבו להעבירו ממלכותו, וגם אני זקנתי וכחי תש להחזיק עוד בממשלה, ובני הלא המה אתכם נכונים לעבודת המלך וחפצים בו כמותכם, ואם כן שוב אין מקום לומר שרוח אחרת אתי, ולזה אדבר עתה דברי: **ואני התהלכתי.** רצה לומר: ועוד הלא הייתי מתהלך לפניכם מעיר לעיר לשפוט אתכם, ולא יום ולא יומים, כי אם מנעורי עד היום הזה, ואם כן כולכם מכירים ויודעים אותי, אשר לא כן אנכי הולך בתחבולות וערמומית: **(ג) הנני.** רצה לומר: בעוד שאני פה, ענו בי נגד ה׳ ונגד המלך הנמשח מה׳: **לקחתי כופר.** פדיון על פשעו: **ואעלים עיני בו.** ובעבור הכופר העלמתי עיני מבלי לענשו עונש הראוי: **ואשיב לכם.** רצה לומר: וכאשר תענו בי דבר מה בעודי פה, הנה אשיב לכם על דבריכם: **(ד) מאומה.** שום דבר מה:

דברי הימים־ב כט לא־לו

לא וַיַּעַן יְחִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר עַתָּה מִלֵּאתֶם יֶדְכֶם לַיהוָה גְּשׁוּ וְהָבִיאוּ זְבָחִים
וְתוֹדוֹת לְבֵית יְהוָה וַיָּבִיאוּ הַקָּהָל זְבָחִים וְתוֹדוֹת וְכָל־נְדִיב לֵב עֹלוֹת: לב וַיְהִי
מִסְפַּר הָעֹלָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ הַקָּהָל בָּקָר שִׁבְעִים אֵילִים מֵאָה כְּבָשִׂים מָאתָיִם
לְעֹלָה לַיהוָה כָּל־אֵלֶּה: לג וְהַקֳּדָשִׁים בָּקָר שֵׁשׁ מֵאוֹת וְצֹאן שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים:
לד רַק הַכֹּהֲנִים הָיוּ לִמְעָט וְלֹא יָכְלוּ לְהַפְשִׁיט אֶת־כָּל־הָעֹלוֹת וַיְחַזְּקוּם
אֲחֵיהֶם הַלְוִיִּם עַד־כְּלוֹת הַמְּלָאכָה וְעַד יִתְקַדְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים כִּי הַלְוִיִּם יִשְׁרֵי לֵבָב
לְהִתְקַדֵּשׁ מֵהַכֹּהֲנִים: לה וְגַם־עֹלָה לָרֹב בְּחֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים וּבַנְּסָכִים לָעֹלָה
וַתִּכּוֹן עֲבוֹדַת בֵּית־יְהוָה: לו וַיִּשְׂמַח יְחִזְקִיָּהוּ וְכָל־הָעָם עַל הַהֵכִין הָאֱלֹהִים
לָעָם כִּי בְּפִתְאֹם הָיָה הַדָּבָר:

רש"י

(לא) ויביאו הקהל זבחים ותודות. דבר המותר לבעלי׳ באכילה: **וכל נדיב לב עולות.** קצת מהם מי שהתנדב לבו הביאו עולות ולא כולם לפי שאין לבעלים היתר אכילה בהם: **(לג) והקדשים.** קדשים קלים זבחי׳ ושלמים מה שהבעלים נהנים בהם: **(לד) רק הכהנים היו למעט.** כלומר אותן שהקדישו היו עדיין למעט ויחזקום אחיהם הלוים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים, וא"ת היאך יתקדשו הלוים ולא יתקדשו הכהנים ומפרש לפי כי הלוים ישרי לבב להתקדש מהכהנים וישרו לבם הלוים להתקדש יותר מהכהנים והיו הכהנים והלוים וכל יראי השם מתחפשים ומתנכרים ואף מסתתרים כל ימי המלכים הרשעים וכשבא חזקיהו שהיה צדיק לא היו יכולים מיד להתקדש ולטהר שזה בשנה ראשונה היה למלכו והיו באים ומתקדשים על יד כדכתיב (משלי כ"ח) בעלוץ צדיקים רבה תפארת ובקום רשעים יחופש אדם וכתיב (שם) בקום רשעים יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים כלומר בקום רשע אחז יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים חזקיה וסיעתו: **(לו) על ההכין האלהים לעם.** לעבדו ולעשות רצונו דוגמא דלמטה (ל פסוק יט) כל לבבו הכין לדרוש וגו׳ וגם שמחו כי בפתאום היה הדבר עליהם בשנה ראשונה למלכו לשוב אל ה׳ ושבו מיד:

מצודת דוד

(לא) מלאתם ידכם. התחלת הדב׳ וחנוכו נקרא מלוי ידים כמו ומלאת יד אהרן (שמות כ"ט) ור"ל והנה עד עתה חדלתם מעבודת המקום ב"ה ועתה התחלתם לעבדו: **זבחים.** שלמים: **ותודות.** שלמי תודה: **נדיב לב.** לפי שהעולה כולה כליל ואין לבעליהן בהם כלום לכן קורא למביאיהן נדיב לב: **(לב) כל אלה.** היו עולות ואמר לתוספת ביאור: **(לג) והקדשים.** שאר הקדשים והם שלמים ותודות: **(לד) ויחזקום.** רצה לומר היו מסייעין להם: **המלאכה.** מלאכת ההפשט: **ועד יתקדשו הכהנים.** ר"ל וכן בכל פעם היו מסייעין להם עד אשר נתקדשו הכהנים להיות די בהם לכלות המלאכה: **כי הלוים ישרי לבב.** המה היו ישרי לבב למהר לקדש עצמן יותר מן הכהנים אשר נתעצלו בדבר: **(לה) וגם עולה לרוב.** ר"ל לזה היו צריכים הלוים לסייע את הכהנים כי המלאכה היתה מרובה כי הקריבו גם עולות מרובות עם חלבי השלמים ועם הנסכים לעולה ולא יכלו הכהנים להקריב כל אלה ולהפשיט: **ותכון.** כי הלוים סייעו בעבודת ההפשט: **(לו) על ההכין.** על אשר הכין אלהים להעם להיות הכל בסדור נפלא ועם כי נעשה הדבר בפתאום:

מצודת ציון

(לד) להפשיט. להסיר העור: **(לה) בחלבי.** עם חלבי כמו הרק אך במשה (במדבר יב) ומשפטו עם משה: **ותכין.** מל׳ הכנה:

הגמרא מקשה על הברייתא השניה: **תָּנֵי תַּנָּא** – חכם השונה ברייתות שנה ברייתא זו שמכרו לקרוביו חייב **קַמִּיהּ** [–לפני] **דְּרַב שֵׁשֶׁת, אָמַר לוֹ** רב ששת, **אֲנִי שׁוֹנֶה** ברייתא שכתוב בה, **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר**, 'גּוֹנֵב נֶפֶשׁ **מֵאֶחָיו'**, למדנו שאינו חייב **עַד שֶׁיּוֹצִיאֶנּוּ מֵרְשׁוּת אֶחָיו**, אבל מכרו למשפחתו שנשאר ברשות אחיו, פטור, **וְאִיךְ אַתְּ אָמַרְתְּ** שמכרו לקרוביו **חַיָּיב.** אלא **תְּנֵי פָּטוּר** – גרוס בברייתא שהבאת 'פטור', שלא תהיה סתירה בין הברייתות.

הגמרא שואלת על רב ששת: **מַאי קוּשְׁיָא** – מדוע קשה על הברייתא מדברי רבי שמעון, **דִּילְמָא** – אולי נאמר **שְׁהָא** – הברייתא ששנה רב ששת היא דעת **רַבִּי שִׁמְעוֹן, וְהָא** – הברייתא ששנה החכם לפני רב ששת נאמרה **לְרַבָּנָן,** הסוברים שגונב נפש חייב אף שלא הוציאו מרשות אחיו.

משיבה הגמרא: **לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – לא תעלה על דעתך שאין הברייתא כדעת רבי שמעון, כיון **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, סְתָם מַתְנִיתִין** שלא פירש רבי מי אמרה, הרי זו בשם **רַבִּי מֵאִיר,** וכן **סְתָם תּוֹסְפְתָּא** שלא נזכר מי אמרה, היא **מִרַבִּי נְחֶמְיָה,** וכן **סְתָם סִפְרָא** – הברייתות שעל חומש ויקרא הקרויות 'תורת כהנים', הם **מִרַבִּי יְהוּדָה, וְסְתָם סִפְרֵי** – הברייתות שעל חומש במדבר ודברים, הם **מִרַבִּי שִׁמְעוֹן, וְכוּלְּהוּ** – וכל התנאים הללו שנו ברייתות אלו **אַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא,** כיון שאת כולם למדו ממנו. נמצא שאין לפרש את הברייתא שמכרו לקרוביו חייב שלא כרבי שמעון, שהרי היא בחומש דברים ושנויה בשמו, ויש לגרוס בה 'פטור' כפי שאמר רב ששת.

שנינו במשנה: **הַגּוֹנֵב אֶת בְּנוֹ,** רבי ישמעאל מחייב וחכמים פוטרין. מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנָן** הפוטרים. מבארת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, דְּאָמַר קְרָא** (דברים כד ז) 'כִּי יִמָּצֵא אִישׁ גּוֹנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו', ומשמע שמדובר רק אם מצא את הנגנב בשעת הגניבה, **פְּרָט** לְגונב את **הַמְצוּי** בידו תמיד, כמו בנו, ועל כן הגונב בנו פטור.

רב פפא מקשה על דברי אביי: **אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי, אֶלָּא מַעֲתָּה** – עכשיו שדרשת מ'כי ימצא' למעט את המצוי כבר, אם כן, מה שנאמר לגבי איסור אשת איש (דברים כב כב) 'כִּי יִמָּצֵא אִישׁ שֹׁכֵב **עִם אִשָּׁה בְּעֻלַת בַּעַל** וּמֵתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם', **הָכִי נַמִּי** – וכי גם תדרוש מ'כִּי יִמָּצֵא' למעט **פְּרָט לְמָצוּי, בְּגוֹן** המשפחות **שֶׁל בֵּית פְּלוֹנִי,** שגרים כמה אנשים ונשים יחד באותו בית, **דִּשְׁכִיחַן נַבְיְהוּ** – שנמצאים תמיד עם נשות חבריהם, **הָכִי נַמִּי דְּפָטִירִי** – וכי יש לפוטרם אם שכב אחד מהם עם אשת חברתו, כיון שנדרוש 'פרט למצוי', והרי ודאי לא יתכן הדבר.

אביי מתרץ את קושיית רב פפא: **אָמַר לֵיהּ** אביי לרב פפא, אמת שאין לדרוש מ'כי ימצא' לפטור על המצוי בידו, ובודאי לגבי אשת איש אין לדרוש כן, אלא **אָנָא** שדרשתי 'פרט למצוי', **מִ'וְנִמְצָא בְיָדוֹ' קָאָמִינָא** – כוונתי היתה לדרוש פסוק אחר, (שמות כא טז) 'וְגוֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת', וכיון שהמילים 'ונמצא בידו' מיותרות, ניתן למעט מהן את הגונב מי שמצוי אצלו תמיד.

הגמרא לומדת דין חדש מדברי אביי. מוסיפה הגמרא: **אָמַר רָבָא, הִלְכָּךְ** – כיון שמיעטנו מ'ונמצא בידו' את הגונב מי שמצוי אצלו תמיד, **הָנֵי מִיקְרֵי דַּרְדְּקֵי** – מלמדי תינוקות, **וּמַתְנוּ רַבָּנָן** – והמלמדים משניות לחכמים, **כְּמְצוּיִין בְּיָדָן דָּמוּ** – נחשבים התלמידים כמצויים בידם תמיד, **וּפְטִירִי** – ופטורים ממיתה אם גנבום ומכרום.

שנינו במשנה: **גָּנַב** את **מִי שֶׁחֲצִיוֹ וְכוּ'** עבד וחציו בן חורין, רבי יהודה מחייב וחכמים פוטרין. הגמרא מביאה את דברי רבי יהודה במקום אחר לגבי עבדים: **תְּנַן הָתָם** במשנה (בבא קמא פז.), החובל בעבד כנעני של אחרים חייב בכל דיני תשלומים, ומשלם לו אף בושת, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין לְעֲבָדִים בּוֹשֶׁת** – המבייש עבד כנעני, פטור מלשלם לו דמי בושתו.

מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה** הפוטר את המבייש עבד. מבארת הגמרא: **אָמַר קְרָא** בפרשה המלמדת חיוב בושת (דברים כה יא), 'כִּי יִנָּצוּ **אֲנָשִׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו',** ומהמילה 'אחיו' משמע שדין זה נאמר רק **בְּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַחְוָה** – שהנולדים לאביו נחשבים לאחיו, כיון שהם מיוחסים לאותו אב, **יָצָא עֶבֶד שֶׁאֵין לוֹ אַחְוָה** – ולפי זה יש למעט עבד כנעני אשר בני אביו אינם נחשבים לאחיו, שהם כבהמות ואינם מתייחסים אחר אביהם.

שואלת הגמרא: **וְרַבָּנָן,** כיצד הם סוברים שהמבייש עבד חייב לשלם לו דמי בושתו, והרי נאמר 'ואחיו', ולעבד אין אחוה. משיבה הגמרא: לרבנן גם עבד נחשב ל'אחיו', כיון **שְׁאָחִיו הוּא בְּמִצְוֹת** – שמחוייב במצוות כאשה.

הגמרא מקשה על פי זה על דברי רבי יהודה במשנתינו. מקשה הגמרא: **וְהָכָא** במשנה שרבי יהודה מחייב מיתה את הגונב מי שחציו עבד, **הֵיכִי דָּרֵישׁ** את הפסוק (דברים כד ז) 'כִּי יִמָּצֵא אִישׁ גּוֹנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל', והרי לשיטתו יש למעט עבדים מ'מאחיו'.

מיישבת הגמרא: **רַבִּי יְהוּדָה סָבַר** שדורשים את הפסוק כך, מהמילה 'מֵאֶחָיו' לומדים **לְאַפּוֹקֵי עֲבָדִים** – למעט את הגונב עבד כנעני שהרי אין לו אחוה, וכפי שדרש לגבי תשלום בושת, והמילים 'בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' נדרשות **לְמַעוּטֵי מִי שֶׁחֲצִיוֹ עֶבֶד וְחֲצִיוֹ בֶּן חוֹרִין** לפי שאינו בכלל בני ישראל, **וּמִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל** – מהאות מ"ם שנוספה על המילים 'בני ישראל', שוב ניתן לדרוש **לְמַעוּטֵי מִי שֶׁחֲצִיוֹ עֶבֶד וְחֲצִיוֹ בֶּן חוֹרִין,** וכיון שכך **הָוֵי מִיעוּט אַחַר מִיעוּט, וְכֹלֶל הוּא שֵׁאֵין מִיעוּט אַחַר מִיעוּט אֶלָּא לְרַבּוֹת,** ומכאן למד רבי יהודה לרבות שהגונב מי שחציו עבד וחציו בן חורין חייב במיתה.

הגמרא מבארת את הפסוק לדעת רבנן. מבררת הגמרא: **וְרַבָּנָן** הסוברים שהגונב מי שחציו עבד פטור, כיצד ידרשו את הפסוק, והלא יש כאן מיעוט אחר מיעוט שבא לרבות. מבארת הגמרא: לרבנן מה שדרש רבי יהודה 'מֵאֶחָיו' **לְאַפּוֹקֵי** [–למעט] **עֲבָדִים, לֹא מַשְׁמַע לְהוּ** לדרוש כן, **דְּהָא** עבד **אָחִיו הוּא בְּמִצְוֹת,** שחייב במצוות כאשה. ושני המיעוטים הנותרים, 'בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' ו'מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל' שנדרשת המ"ם למיעוט נוסף, **חַד** – אחד בא **לְמַעוּטֵי עֶבֶד, וְחַד לְמַעוּטֵי מִי שֶׁחֲצִיוֹ עֶבֶד וְחֲצִיוֹ בֶּן חוֹרִין,** שהגונבם פטור ממיתה, ואם כן אין כאן שני מיעוטים לחציו עבד וחציו בן חורין.

הגמרא מבררת מהו מקור האיסור לגנוב נפש. מבררת הגמרא: **אַזְהָרָה לְגוֹנֵב נֶפֶשׁ** שלא יעשה כן, **מַנִּין.** משיבה הגמרא: **רַבִּי יְאוֹשִׁיָּה אָמַר** שאיסור זה נלמד **מִ'לֹא תִגְנֹב'** (שמות כ יג), **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר** שהאיסור נלמד **מִ'לֹא יִמְכְּרוּ מִמְכֶּרֶת עֶבֶד'** (ויקרא כה מב) שנאמר לגבי עבד עברי היוצא ביובל. **וְלָא פְּלִיגִי** – רבי יאשיה ורבי יוחנן, אלא יש בגניבת נפש ומכירתה לאו על הגניבה ולאו נוסף על המכירה, **וּמַר** – רבי יאשיה **קָא חָשֵׁיב** – הזכיר את **הַלָּאו דִּגְנֵיבָה, וּמַר** – רבי יוחנן **קָא חָשֵׁיב** את **הַלָּאו דִּמְכִירָה.**

הגמרא דנה בפסוקים השונים שנאמרו באיסור גניבה: **תָּנוּ רַבָּנָן,** נאמר בעשרת הדברות (שמות כ יג) **'לֹא תִגְנֹב',** מפרשת הברייתא **שִׁבְגוֹנֵב נְפָשׁוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר,** וכפי שדרש רבי יאשיה לעיל.

מבררת הברייתא: **אַתָּה אוֹמֵר** שהפסוק עוסק **בְּגוֹנֵב נְפָשׁוֹת,** אך מנין לך זאת, **אוֹ אֵינוֹ** – שמא אינו מדבר **אֶלָּא בְּגוֹנֵב מָמוֹן.** משיבה הברייתא: **אָמְרַת** – אמור כך, **צֵא וּלְמַד מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת** [–דרכים] **שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֵן,** שאחת מהן היא **'דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ',** שאם לא פירשה התורה באיזה ענין דיברה, יש ללומדו מתוך הפרשה שבה נכתב, ואף כאן בעשרת הדברות, **בַּמֶּה הַכָּתוּב** המסמוך ל'לא תגנוב' **מְדַבֵּר, בִּנְפָשׁוֹת** – באיסורים כגון 'לא תרצח' ו'לא תנאף', שהעובר עליהם חייב מיתה, ואם כן נלמד בדבר הלמד מעניינו **שֵׁאַף כָּאן** – באיסור 'לא תגנוב', דברה התורה **בִּנְפָשׁוֹת** – באיסור גניבה שהעובר עליו מתחייב בנפשו, וזהו הגונב נפש.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: **תַּנְיָא אִידָּךְ** – שנינו בברייתא אחרת, נאמר בפסוק (ויקרא יט יא) **'לֹא תִגְנֹבוּ',** מפרשת הברייתא **שִׁבְגוֹנֵב מָמוֹן הַכָּתוּב מְדַבֵּר.**

מבררת הברייתא: **אַתָּה אוֹמֵר** שהפסוק מדבר **בְּגוֹנֵב מָמוֹן, אוֹ אֵינוֹ** – שמא אינו מדבר **אֶלָּא בְּגוֹנֵב נְפָשׁוֹת,** משיבה הברייתא, **אָמְרַת** – אמור כך, **צֵא וּלְמַד מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֵן,** מהמידה **'דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ',** **בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר** בסמוך ל'לא תגנובו', **בְּמָמוֹן,** שנאמר שם (ויקרא יט יג) 'לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ', אם כן **אַף כָּאן** ב'לא תגנובו', מדבר הכתוב **בְּגניבת מָמוֹן.**

עדים שבאו לחייב אדם בדין, והוזמה עדותם [שבאו אחרים ואמרו

המשך בעמוד קלח

תני תנא. להך מתני' דקתני מכר לאביו חייב: **סתם ספרא.** תורת כהנים: **סתם ספרי.** ספר וידבר ומשנה תורה והאי סתמא דכי ימצא איש במשנה תורה הוא: **אליבא דרבי עקיבא.** ממה שלמדו מר' עקיבא אמרום: **של בית פלוני.** לא רצה להזכיר שמם שחשובין היו ובזה לא היו נוהגין כדת שהיו הרבה דרין בבית אחד אנשים ונשים והיו מצויין תמיד עם נשי חבירתן ולא שמתייחדין: **ונמצא.** קרא יתירא הוא דאי ללמד שימצא בעדים מכי ימצא נפקא: **כמצויין בידן דמו.** התלמידים מצויין תמיד בבית הרב ואם גנב הרב אחד מתלמידיו ומכרו אינו נהרג: **אין לעבדים בושת.** המבייש את העבד לא חייבתו תורה לתת דמי בשתו: **וכי ינצו אנשים יחדיו והכה איש וגו'.** מהתם נפקא לן חיוב בשת דכתיב וקצותה את כפה ממון אתה אומר ממון או אינו אלא ממש נאמר כאן לא תחוס עינך ונאמר להלן בעדים זוממין (דברים יט) לא תחוס עינך מה להלן ממון אף כאן ממון: **עבד שאין לו אחות.** ואפ' עם אחיו בני אביו דכתיב (בראשית כב) עם החמור עם הדומה לחמור אינו אלא בבהמה: **אחיו הוא במצות.** בכל מצות שהאשה חייבת בהן עבד חייב בהן דגמר לה לה מאשה: **והכא** במתני' בגונב נפש דכתיב מאחיו: **היכי דריש.** רבי יהודה לחייב על מי שחציו עבד: **מאחיו למעוטי עבדים.** דהא לרבי יהודה אין לו אחות: **מבני.** יתירא דריש ליה דהוה ליה למכתב מאחיו בני ישראל: **מלא תגנוב.** האמור בעשרת הדברות דבגונב נפשות מתוקם לקמן בשמעתין: **דבר** הלמד מעניינו. אם אי אתה יודע במה הכתוב מדבר צא ולמד מפרשה שכתוב בה ולפי הפרשה הוא נכתב אצלה וכאן במה כל הענין מדבר בנפשות לא תרצח ולא תנאף כל אלה חייבי מיתות ב"ד אף לא תגנוב בגניבה שיש בה מיתת ב"ד: **לא תגנובו.** בפרשת קדושים תהיו: **משלש עשרה מדות.** זו היא אחת מהן שיהא הדבר מעניינו למד: **במה הכתוב מדבר.** הענין של מטה ושל מעלה מזו: **בממון.** לא תעשוק את רעך (ויקרא יט): **עידי גניבה ועידי מכירה.** שני כיתי עדים אחת העידה שגנב את הנפש ואחת העידה שמכר אין נהרגין כדמפרש טעמא ואזיל וכיון דאינהו לא מקטלי איהו נמי אם לא הוזמו לא מקטיל דהוי' לה עדות שאי אתה יכול להזימה ולא משכחת לה דמקטיל אלא בכת אחת שמעידין על הגניבה ועל המכירה: **פלונתא דר"ע ורבנן.** בבבא בתרא בחזקת הבתים על פי שנים עדים יקום דבר ולא חצי דבר והאי חצי דבר הוא אצל כל כת וכת דאי לאו עידי גניבה אינו נהרג משום עידי מכירה שיכול לומר עבדי מכרתי ואי לאו מכירה נמי לא מיחייב אגניבה: **בעדים האחרונים של בן סורר ומורה.** דתנן לעיל (דף עא.) מתרין בו בפני ג' ומלקין אותו חזר וקלקל נדון בעשרים ושלשה מתרין בו אביו ואמו בפני הדיינין וכשבאין עדים ראשונים ומעידין עליו שאכל תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין מגניבה מלקין אותו בדכתיב ויסרו אותו דהיינו מלקות חזר וקלקל נדון בכ"ג למיתה ומודה חזקיה בהנך אחרונים שהעידו שחזר וקלקל שהוזמו שנהרגין ולא אמרינן שחצי דבר הוא דאי לאו סהדותא דקמאי לא מקטיל בסהדותא דהני אלא אמרינן הואיל ויש עונש על פי ראשונים שזה לקה על ידה תו לא שייבא ההוא סהדותא קמייתא בהני בתרייתא והני בתראי כוליה דבר קא עבדי:

מונמצא בידו קא אמינא. תימא דבסוטה פ' עגלה ערופה (דף מה:) דרשינן כי ימצא חלל פרט למצוי ופטרינן עיר שרובה גוים וי"ל דהתם כתיב באדמה והוי כמו בידו דהכא ואכתי קשה דדרשינן בפ' בתרא דערכין (דף ל:) גבי בתי ערי חומה ומצא פרט למצוי שלא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב וי"ל כדפי' בקונטרס דהכא מריבויא דקרא:

יצא עבד שאין לו אחות. פירש בקונטרס עבד אין לו אחות ואפילו עם אחיו בני אביו דכתיב עם החמור עם הדומה לחמור וקשה דאם כן גר ומשוחרר נמי ונראה לפרש שאין לו אחות שאין יוצאי חלציו קרויין אחות משא"כ בגר: **בני** ישראל למעוטי מי שחציו וכו'. אבל כולו משוחרר וגר לא ממעט מבני ישראל וכן בפרק בנות כותים (נדה דף לד. ושם) בני ישראל מיטמאין בזיבה וכו' אבל גרים ומשוחררים לא ממעט וכן שלהי פ"י דמנחות גבי סמיכה בני ישראל סומכין ואין הגרים סומכין ומשוחרר וגר לא ממעטינן וכן בפ"ק דערכין (דף ה:) בני ישראל מעריכין ואין הגרים מעריכין ולא ממעטין גרים ולא עבדים משוחררין ותימה דבפרק כל המנחות באות מצה (מנחות דף סא. ושם) גבי תנופה אמרינן בני ישראל מניפין ואין הגרים מניפין ואין לי אלא בני ישראל גרים ועבדים משוחררים מניין תלמוד לומר המקריב וכן בפ' הערל (יבמות דף עד: ושם) ובשלהי פ"ק דכריתות (דף ז:) אשה כי תזריע אין לי אלא בני ישראל גיורת ושפחה משוחררת מניין ת"ל אשה ושמא בכל הני יש שום רבוי דמרבינן מיניה גרים ומשוחררין: **דבר** ואפ' חצי דבר. וא"ת הא אמרינן לקמן (דף צ.) קיים מקצת וביטל מקצת דשאר מצות דברי הכל פטור ופי' בקונטרס משום דכתיב אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר ולא חצי דבר וי"ל דרבנן נמי מודו דדרשינן ולא חצי דבר והא דפליגי אדרבי עקיבא היינו משום דחשבי ליה דבר שלם כדמוכח במרובה (ב"ק דף ע:) ובחזקת הבתים (ב"ב דף נו: ושם) וצריך לחלק בדברים ד"יש מקומות כה"ג בפ' ד' וה' (ב"ק דף מ. ושם) כופר שלם אמר רחמנא ולא חצי כופר ובפרק יש בכור (בכורות דף מח:) חומש ולא חצי חומש ובמרובה (ב"ק דף עא:) חמשה בקר אמר רחמנא ואפ' חמשה חצאי בקר ובפרק אותו ואת בנו (חולין דף עט: ושם) פליגי ר' אליעזר ורבנן בשה ואפילו מקצת שה ולענין כיסוי בצבי ואפילו מקצת צבי ובפרק הבא על יבמתו (יבמות דף נט: ושם) בבתולה מקצת בתולים ובכתובות פרק אלמנה (דף צז: ושם) במקצת כסף ככל כסף ושלהי בסוי הדם (חולין דף פח. ושם) דם ואפילו מקצת דם וריש בכורות (דף ג. ושם) בכור ואפילו מקצת בכור: **מתוך** שיכולים עדים הראשונים כו'. אין הטעם תלוי באמירתם אלא במאי דעידי גניבה ראשונה לא צריכי לעידי גניבה שניה כדאמרינן במרובה (ב"ק דף ע: ושם) דמודה רבי עקיבא בשנים אומרים קידש ושנים אומרים בעל אע"ג דעידי ביאה צריכי לעידי קדושין [הואיל] והן לא צריכי לעידי ביאה כוליה דבר הוא: גניבה

תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב שֵׁשֶׁת, אָמַר לוֹ, אֲנִי שׁוֹנֶה, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, 'מֵאֶחָיו', עַד שֶׁיּוֹצִיאֶנּוּ מֵרְשׁוּת אֶחָיו, וְאַתְּ אָמְרַת חַיָּיב. תְּנֵי, פָּטוּר. מַאי קוּשְׁיָא, דִּילְמָא, הָא רַבִּי שִׁמְעוֹן, הָא רַבָּנַן. לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, סְתָם מַתְנִיתִין, רַבִּי מֵאִיר. סְתָם תּוֹסֶפְתָּא, רַבִּי נְחֶמְיָה. סְתָם סִפְרָא, רַבִּי יְהוּדָה. סְתָם סִפְרֵי, רַבִּי שִׁמְעוֹן. וְכוּלְּהוּ, אַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא: הַגּוֹנֵב אֶת בְּנוֹ: מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנַן? אָמַר אַבָּיֵי, דְּאָמַר קְרָא 'כִּי יִמָּצֵא', פְּרָט לְמָצוּי. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבָּיֵי, אֶלָּא מֵעַתָּה, 'כִּי יִמָּצֵא אִישׁ שֹׁכֵב עִם אִשָּׁה בְּעֻלַת בַּעַל', הָכִי נַמִּי 'כִּי יִמָּצֵא' פְּרָט לְמָצוּי, כְּגוֹן שֶׁל בֵּית פְּלוֹנִי, דִּשְׁכִיחַן גַּבְּיֵיהוּ, הָכִי נַמִּי דִּפְטִירִי. אָמַר לֵיהּ, אֲנָא, מִ'וְנִמְצָא בְיָדוֹ' קָאֲמִינָא. אָמַר רָבָא, הִלְכָּךְ, הָנֵי מִיקְרֵי דַּרְדְּקֵי וּמַתְנוּ רַבָּנַן, כִּמְצוּיִין בְּיָדָן דָּמוּ, וּפְטִירִי: גָּנַב מִי שֶׁחֶצְיוֹ וְכוּ': תְּנַן הָתָם, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין לָעֲבָדִים בּוֹשֶׁת. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? אָמַר קְרָא, 'כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו', מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַחְוָה, יָצָא עֶבֶד שֶׁאֵין לוֹ אַחְוָה. וְרַבָּנַן, אָחִיו הוּא בְּמִצְוֹת. וְהָכָא, הֵיכִי דָּרֵישׁ רַבִּי יְהוּדָה. סָבַר, 'מֵאֶחָיו' לְאַפּוֹקֵי עֲבָדִים. 'בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', לְמַעוּטֵי מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין. 'מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל', לְמַעוּטֵי מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין, הֲוֵי מִיעוּט אַחַר מִיעוּט, וְאֵין מִיעוּט אַחַר מִיעוּט אֶלָּא לְרַבּוֹת. וְרַבָּנַן, 'מֵאֶחָיו' לְאַפּוֹקֵי עֲבָדִים, לֹא מַשְׁמַע לְהוּ, דְּהָא אָחִיו הוּא בְּמִצְוֹת. 'בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' 'מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל', חַד לְמַעוּטֵי עֶבֶד, וְחַד לְמַעוּטֵי מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין. אַזְהָרָה לְגוֹנֵב נֶפֶשׁ, מְנַיָּן. רַבִּי יֹאשִׁיָּה אָמַר, מִ'לֹא תִּגְנֹב'. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מִ'לֹא יִמָּכֵרוּ מִמְּכֶרֶת עֶבֶד'. וְלָא פְּלִיגִי. מַר, קָא חָשֵׁיב לָאו דִּגְנֵיבָה. וּמַר, קָא חָשֵׁיב לָאו דִּמְכִירָה. תָּנוּ רַבָּנַן, 'לֹא תִּגְנֹב', בְּגוֹנֵב נְפָשׁוֹת, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אַתָּה אוֹמֵר בְּגוֹנֵב נְפָשׁוֹת, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּגוֹנֵב מָמוֹן. אָמְרַת, צֵא וּלְמַד מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֵן, 'דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ'. בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, בְּנִפְשׁוֹת. אַף כָּאן, בְּנִפְשׁוֹת. תַּנְיָא אִידָּךְ, 'לֹא תִּגְנֹבוּ', בְּגוֹנֵב מָמוֹן, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אַתָּה אוֹמֵר בְּגוֹנֵב מָמוֹן, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּגוֹנֵב נְפָשׁוֹת. אָמְרַת, צֵא וּלְמַד מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֵן, 'דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ'. בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, בְּמָמוֹן. אַף כָּאן, בְּמָמוֹן. אִיתְּמַר, עֵדֵי גְּנֵיבָה וְעֵדֵי מְכִירָה בְּנֶפֶשׁ, שֶׁהוּזְּמוּ. חִזְקִיָּה אָמַר, אֵין נֶהֱרָגִין. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, נֶהֱרָגִין. חִזְקִיָּה דְּאָמַר כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר, 'דָּבָר' וְלֹא חֲצִי דָּבָר. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר כְּרַבָּנַן, דְּאָמְרִי, 'דָּבָר' וַאֲפִילּוּ חֲצִי דָּבָר. וּמוֹדֶה חִזְקִיָּה, בָּעֵדִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁהוּזְּמוּ, שֶׁנֶּהֱרָגִין. מִתּוֹךְ שֶׁיְּכוֹלִים לוֹמַר הָרִאשׁוֹנִים,

להלקותו

בסהדותא דהני אלא אמרינן הואיל ויש עונש על פי ראשונים שזה לקה על ידה תו לא שייבא ההוא סהדותא קמייתא בהני בתרייתא והני בתראי כוליה דבר קא עבדי:

להלקותו

גניבה אתחלתא דמכירה היא. וא"ת אמאי מקטלי הא מצו למימר לפוסלו לעדות באנו וכ"ת דבעו התראה וכיון דאמרי שהתרו בו למיתה אלמא למיקטליה קא אתו אם כן לחזקיה נמי לקטלו אע"ג דאתו נמי להלקותו בדאשכחן בפ"ב דב"ק (דף כד. ושם) דעידי נגיחה ראשונה ושניה אע"ג דאתו לחיובי חצי נזק כיון דאתו נמי לייעודי משלמי חצי נזק של העדאה עם הבת השלישית כשהוזמו השלש כתות וי"ל דקסבר חזקיה דגניבה לחודה קיימא כמו עידי קדושין ועידי ביאה ואע"ג דמיירי באתרו ביה מדמקטלי לרבי יוחנן מ"מ לא שייך בהו חיוב מיתה ואפשר דלחזקיה לא בעי התראה ולר' יוחנן בעי אי נמי הש"ס לא חש בטעמא דלפוסלו לעדות באנו מדאיצטריך לעיל למימר להלקותו ושמא איצטריך היכא דמפסיל מעיקרא וקאי:

עבדי מכרתי. וא"ת אי לאו למקטליה קא אתו אם יבאו עדים שאינו עבדו אם כן למאי קא אתו וי"ל דאתו לקיים המקח וא"ת אי דלא אתרו ביה למה לן טעמא דעבדי מכרתי אלא ודאי אתרו ביה אם כן למקטליה קאתי וי"ל דאתרו ביה אחריני ואינהו לא ידעי וכי האי גוונא הוה מצי לשנויי בריש פרק היו בודקין (לעיל דף מא.) גבי נערה המאורסה:

אמר רב יוסף כו'. סלקא דעתך דרב יוסף בדאתו עידי גניבה וה"פ מתוך שהוא יכול לומר עבדי מכרתי אם לא היו באים עידי גניבה אם כן אין בעדותם ממש וחצי דבר הוא ואביי פריך ליה הא מתוך קאמר דמשמע הלשון דאפילו השתא נמי בתר דאתו עידי גניבה מצי למימר הכי: **קמ"ל** רמיזה לאו כלום הוא. בפ"ב דב"ק (דף כד: ושם) גבי לייעודי תורא ולייעודי גברא דמסקינן התם אלא דקא מרמזי רמוזי לא דמי לרמיזה דהכא דהתם מיירי ברמיזה חשובה שבכל השלשה ימים באו אלו עם אלו וקא מרמזי אבל הכא ברמיזה גרועה איירי דלאו מילתא היא אי נמי דיני נפשות שאני: במופלא

לְהַלְקוֹתוֹ בָּאנוּ. וְהָנֵי אַחֲרִינֵי, כּוּלֵּי דְּבָר קָא עָבְדִי לֵיהּ. מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא, אִי הָכִי, עֵדֵי מְכִירָה נַמִּי לִיקְטְלֵיהּ, מִתּוֹךְ שֶׁיְּכוֹלִין עֵדֵי גְּנֵיבָה לוֹמַר 'לְהַלְקוֹתוֹ בָּאנוּ'. וְכִי תֵּימָא דְּקָסְבַר חִזְקִיָּה דְּלָא לָקֵי, וְהָא אִיתְּמַר, עֵדֵי גְּנֵיבָה בְּנֶפֶשׁ שֶׁהוּזְּמוּ, חִזְקִיָּה וְרַבִּי יוֹחָנָן, חַד אָמַר לוֹקִין, וְחַד אָמַר אֵין לוֹקִין. וְאָמְרִינַן, תִּסְתַּיֵּים דְּחִזְקִיָּה דְּאָמַר לוֹקִין, מִדְּאָמַר חִזְקִיָּה, אֵין נֶהֱרָגִין. דְּאִי רַבִּי יוֹחָנָן, כֵּיוָן דְּאָמַר נֶהֱרָגִין, הֲוָה לֵיהּ לָאו שֶׁנִּיתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, וְכָל לָאו שֶׁנִּיתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, אֵין לוֹקִין עָלָיו. אִיהוּ לָא לָקֵי, אִינְהוּ הֵיכִי לָקוּ. אֶלָּא אָמַר רַב פַּפָּא, בְּעֵדֵי מְכִירָה, דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּנֶהֱרָגִין. כִּי פְּלִיגִי, בְּעֵדֵי גְּנֵיבָה. חִזְקִיָּה אָמַר אֵין נֶהֱרָגִין, גְּנֵיבָה לְחוּדָהּ קָיְימָא, וּמְכִירָה לְחוּדָהּ קָיְימָא. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר נֶהֱרָגִין, גְּנֵיבָה אַתַּחַלְתָּא דִּמְכִירָה הִיא. וּמוֹדֶה רַבִּי יוֹחָנָן, בְּעֵדִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה שֶׁהוּזְּמוּ, שֶׁאֵין נֶהֱרָגִין, מִתּוֹךְ שֶׁיְּכוֹלִין לוֹמַר, לְהַלְקוֹתוֹ בָּאנוּ. אָמַר אַבָּיֵי, הַכֹּל מוֹדִים בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, וְהַכֹּל מוֹדִים בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, וּמַחֲלוֹקֶת בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. הַכֹּל מוֹדִים בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, בְּעֵדִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁאֵין נֶהֱרָגִין, מִתּוֹךְ שֶׁיְּכוֹלִין לוֹמַר לְהַלְקוֹתוֹ בָּאנוּ. וְהַכֹּל מוֹדִים בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, בְּעֵדִים אַחֲרוֹנִים שֶׁנֶּהֱרָגִים, מִתּוֹךְ שֶׁעֵדִים הָרִאשׁוֹנִים יְכוֹלִין לוֹמַר, לְהַלְקוֹתוֹ בָּאנוּ. וְהָנֵי, כּוּלֵּיהּ דְּבָר, קָא עָבְדִי לֵיהּ. וּמַחֲלוֹקֶת בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שְׁנַיִם אוֹמְרִים בְּפָנֵינוּ גָּנַב, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים בְּפָנֵינוּ אָכַל. אָמַר רַב אַסִּי, עֵדֵי מְכִירָה בְּנֶפֶשׁ, שֶׁהוּזְּמוּ, אֵין נֶהֱרָגִין, מִתּוֹךְ שֶׁיְּכוֹל לוֹמַר עַבְדִּי מָכַרְתִּי. אָמַר רַב יוֹסֵף, כְּמַאן אָזְלָא הָא שְׁמַעְתָּא דְּרַב אַסִּי, כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר 'דָּבָר' וְלֹא חֲצִי דָּבָר. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי, דְּאִי כְּרַבָּנַן, נֶהֱרָגִין הָא, מִתּוֹךְ קָאָמַר. אֶלָּא, אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן, וּבְדְלָא אָתוּ עֵדֵי גְּנֵיבָה. אִי הָכִי, מַאי לְמֵימְרָא. לָא צְרִיכָא, דְּאַף עַל גַּב דְּאָתוּ לְבַסּוֹף. וְאַכַּתִּי, מַאי לְמֵימְרָא. לָא צְרִיכָא, דְּקָא מְרַמְּזִי רַמּוּזֵי. מַהוּ דְּתֵימָא, רְמִיזָא מִילְּתָא הִיא. קָא מַשְׁמַע לָן, רְמִיזָא לָאו כְּלוּם הוּא: **משנה** זָקֵן מַמְרֶא, עַל פִּי בֵית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָּבָר לַמִּשְׁפָּט'. שְׁלֹשָׁה פָּתֵי דִינִין הָיוּ שָׁם, אֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת, וְאֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְאֶחָד יוֹשֵׁב בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית. בָּאִין לָזֶה שֶׁעַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת, וְאוֹמֵר, כָּךְ דָּרַשְׁתִּי, וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי. כָּךְ לִימַּדְתִּי, וְכָךְ לִימְּדוּ חֲבֵרַי. אִם שָׁמְעוּ, [אוֹמְרִים] לָהֶם. וְאִם לָאו, בָּאִין לָהֵן לְאוֹתָן שֶׁעַל פֶּתַח עֲזָרָה, וְאוֹמֵר, כָּךְ דָּרַשְׁתִּי, וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי, כָּךְ לִימַּדְתִּי, וְכָךְ לִימְּדוּ חֲבֵרַי. אִם שָׁמְעוּ, [אוֹמְרִים] לָהֶם. וְאִם לָאו, אֵלּוּ וָאֵלּוּ בָּאִין לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצֵא תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר 'מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה'". חָזַר לְעִירוֹ, שָׁנָה וְלִמֵּד בְּדַרְכָּהּ שֶׁהָיָה לָמֵד, פָּטוּר. וְאִם הוֹרָה לַעֲשׂוֹת, חַיָּיב, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן', אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיּוֹרֶה לַעֲשׂוֹת. תַּלְמִיד שֶׁהוֹרָה לַעֲשׂוֹת, פָּטוּר, נִמְצָא חוּמְרוֹ קוּלוֹ: **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן, 'כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָּבָר', במופלא

להלקותו **באנו**. ולא הועדנו להמיתו שלא ידענו שסופו לחזור ולקלקל: **להלקותו באנו**. על הגניבה ולא ידענו שימכרנו: **דלא** לקי. אגניבה לחודה משום דהוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד שאם ימכרנו יהרג: **עידי גניבה בנפש**. שהעידוהו שגנב נפש: **מדאמר חזקיה אין נהרגין**. אם הוזמו לאחר שבאו עידי מכירה משום הכי לוקין שהרי אין סופן למות על עדות זו ולא הוי לגבייהו לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד: **דאי ר' יוחנן כיון דאמר נהרגין**. אם באו עידי מכירה אחרי כן קודם הזמה ונגמר דינו ע"פ שתי הכתות והוזמו היכי לקו אם הוזמו קודם שבאו עידי מכירה הא הוה ליה לאו דלא תענה לגבייהו בשעה שהעידו לאו שניתן לאזהרה שלא להעיד כן שאם יעידו ולא יוזמו עד שיבאו עידי מכירה דינו ויוזמו ימותו: **וכל לאו שניתן לאזהרת ב"ד אין** לוקין עליו. ואפילו יפטרו מן המיתה שהרי לא לאזהרת מלקות ניתן: **אינהו היכי** לקו. הא לאו כאשר זמם הוא ואי משום לא תענה (שמות כ) לאו שאין בו מעשה הוא: **בעידי מכירה כולי עלמא לא פליגי דנהרגין**. אם נגמר דינו על פי שתי הכתות: **לחודה קיימא**. ועידי גניבה אינן באין להורגו אלא להלקותו אבל עידי מכירה שבאין עמהן ואומרין שהתרו בו למיתה מונעין אותו ממלקות ומחייבין אותו מיתה והויא לה מכירה דבר שלם: **אתחלתא דמכירה**. דקסבר ר' יוחנן לא לקי עלה דלאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואינן באין אלא להורגו ואף על גב דשתיהן צריכות זו לזו והוה ליה כל חדא וחדא חצי דבר מיקטל כרבנן: **ומודה ר' יוחנן בעדים הראשונים של בן סורר ומורה שהוזמו דאין נהרגין**. דאינהו ודאי למלקות אתו כדכתיב ויסרו אותו (דברים כא): **הכל מודים כו'**. כלומר יש עדים בבן סורר ומורה שהכל מודים באחת כתותיו לפטור ויש כת שהכל מודים בו לחיוב ויש כת בבן סורר ומורה שנחלקו חזקיה ורבי יוחנן לפי מה ששמענו במחלוקתן: **שנים אומרים בפנינו גנב**. משל אביו מעות לקנות בשר ויין בפעם שניה אחר שלקה: **ושנים אומרים בפנינו אכל**. הבשר ברשות אחרים דאינו חייב עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים הנך שתי כתות צריכות זו לזו ואין הראשונים יכולין לומר להלקותו באנו והוה ליה חצי דבר לחזקיה דסבר לה כר"ע דאמר אין נהרגין ולר' יוחנן דאמר נהרגין כרבנן: **עידי מכירה בנפש**. ולא באו עידי גניבה על כך לפנינו: **הא מתוך קאמר**. אפי' חצי דבר אין כאן שהרי היה לו להציל נפשו מב"ד בטענה זו: **ובדלא אתו עידי גניבה**. קאמר רב אשי ובדפרישית שהיה יכול לומר עבדי מכרתי: **לבסוף**. אחר שהעידו עידי מכירה באו עידי גניבה ונגמר הדין ע"פ שניהם: **ואכתי מאי למימרא**. כשהעידו הראשונים לא היה הדין ראוי ליגמר על פיהם ויכולין לומר לא היינו יודעין שיבואו עידי גניבה עלינו: **דקא מרמזי רמוזי**. הני להני: **מתני' ג' בתי דינין היו שם**. בירושלים דמשתעי בה קרא וקמת ועלית: **אחד יושב על פתח הר הבית**. הוא שער המזרחי שלפנים מן החיל לפני עזרת נשים: **ואחד יושב למעלה הימנו**. כשעברו עזרת נשים ובאין לפני עזרת ישראל: **ואחד בלשכת הגזית**. שהיא בנויה בתוך העזרה חציה בקודש וחציה בחול כדאמרינן בסדר יומא (דף כה.): **באין לזה שעל פתח הר הבית**. זקן זה שהורה בעירו ונחלק ב"ד שבעירו עליו והזקיקו הכתוב לעלות לירושלים ולשאול ובאין הוא ובית דין שבעירו לב"ד זה שעל פתח הר הבית שהרי בו פוגעין תחילה: **תלמיד שהורה לעשות**. תלמיד שלא הגיע להוראה ונחלק על ב"ד שבעירו ובאו לב"ד הגדול ושאלו וחזר לעירו והורה כבתחילה פטור שאין לסמוך על הוראתו והתורה לא חייבה אלא מופלא ומומחה לב"ד כדאמרי' בגמ': **נמצא חומרו קולו**. חומר שהחמירו עליו שאינו ראוי להוראה עד שיהא בן ארבעים שנה נעשה לו קל לפוטרו מן המיתה:

'אנו בעדותנו לְהַלְקוֹתוֹ בָּאנוּ' שלא ידענו כלל שיגנוב ויתחייב מיתה, ועדותם עומדת לעצמה לחייבו מלקות, וְהָנֵי אַחֲרִינֵי – והכת השניה, כּוּלֵּי דְּבָר קָא עָבְדִי לֵיהּ – פעלו דבר שלם בנוסף לראשונים, לחייבו מיתה.

מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא, אִי הָכִי שלחזקיה כת העדים השניה בבן סורר היא דבר שלם, עֵידֵי מְכִירָה נַמִּי לִיקְטְלֵיהּ – גם עידי מכירה בנפש שהוזמו, יתחייבו מיתה, שמִּתּוֹךְ שֶׁיְּכוֹלִין עֵידֵי גְּנֵיבָה לוֹמַר 'לְהַלְקוֹתוֹ בָּאנוּ' על שעבר על 'לא תגנוב', ולא באנו להורגו, אם כן עידי המכירה באו להורגו לבדם ופעלו דבר שלם, ומדוע אמר חזקיה שאינם נהרגים.

מוסיף רב פפא: וְכִי תֵּימָא – ואם תתרץ דְּקָסָבַר חִזְקִיָּה דְּלָא לָקֵי – שעידי גניבת נפש אינם מחייבים מלקות, ואינם יכולים לומר שבאו להלקותו, וְהָא אִיתְּמַר, עֵידֵי גְּנֵיבָה בְּנֶפֶשׁ – שהעידו על גניבת נפש שֶׁהוּזְּמוּ, ולא באו עידי מכירה, נחלקו חִזְקִיָּה וְרַבִּי יוֹחָנָן, חַד [–אחד] אָמַר לוֹקִין, וְחַד אָמַר אֵין לוֹקִין, וְאָמְרִינַן, תִּסְתַּיֵּים – יש סימן דְּחִזְקִיָּה הוּא דְּאָמַר לוֹקִין, והסימן הוא מִדְּאָמַר חִזְקִיָּה (לעיל ע"א) שעידי גניבה שהוזמו לאחר שבאו עידי מכירה אֵין נֶהֱרָגִין, דְּאִי רַבִּי יוֹחָנָן הוא האומר שלוקים, הדבר לא יתכן, כֵּיוָן דְּאָמַר רבי יוחנן שעידי גניבה שהוזמו לאחר שבאו עידי מכירה נֶהֱרָגִין, הָוֶה לֵיהּ – נמצא שהאיסור להעיד שקר על הגניבה הוא לָאו שֶׁנִּיתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין – שהעובר עליו עונשו מיתה, שהרי אם יוזמו לאחר שיבואו עידי מכירה, ימותו, וְכָל לָאו שֶׁנִּיתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, אֵין לוֹקִין עָלָיו. ואם נאמר שלחזקיה אִיהוּ – הגונב נפש לָא לָקֵי, אִינְהוּ – העדים שעונשם כאשר זממו לעשות לו, הֵיכִי לָקוּ – איך יתכן שילקו על עדותם. אלא מוכרחים לומר שלחזקיה עידי גניבה מחייבים מלקות. ואם כן גם עדות המכירה היא דבר שלם, שבאה לחייבו מיתה, וחזרה הקושיא מדוע לדעתו עידי המכירה אינם נהרגים.

רב פפא מפרש את מחלוקת חזקיה ורבי יוחנן באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רַב פַּפָּא, בְּעֵידֵי מְכִירָה שבאו לאחר עידי גניבה, ונגמר דין הנידון ליהרג ואחר כך הוזמו כולם, דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּעידי המכירה נֶהֱרָגִין, אלא שטעמם שונה, לחזקיה הטעם הוא שעדותם היא דבר שלם, שהרי עידי הגניבה יכולים לומר 'להלקותו באנו', ולרבי יוחנן הטעם שגם עדות שהיא חצי דבר מתקבלת. כִּי פְּלִיגִי – במה נחלקו, בְּעֵידֵי גְּנֵיבָה, חִזְקִיָּה אָמַר אֵין נֶהֱרָגִין, כיון שגְּנֵיבָה לְחוּדָהּ קָיְימָא – היא איסור נפרד שעונשו מלקות, וּמְכִירָה לְחוּדָהּ קָיְימָא – לבדה עומדת, שאם באו עידי מכירה, הם פוטרים אותו מהמלקות ומחייבים אותו מיתה, ואם כן עידי הגניבה זממו רק לחייבו מלקות ואינם נהרגים. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר נֶהֱרָגִין, כיון שגְּנֵיבָה אַתַּחְלְתָּא דִּמְכִירָה [–תחילת המכירה] הִיא, ששניהם עבירה אחת שעונשה מיתה, ואין מלקות על הגניבה לבדה כיון שהלאו שבה ניתן לאזהרת מיתת בית דין, ואם כן עידי הגניבה לא באו להלקותו אלא להורגו, ונהרגין. ואף שכל אחת מהכתות מעידה חצי דבר, רבי יוחנן סובר כרבנן שאין פסול בעדות על חצי דבר.

מוסיף רב פפא: וּמוֹדֶה רַבִּי יוֹחָנָן בְּעֵדִים הָרִאשׁוֹנִים – עידי הגניבה הראשונה שֶׁל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה שֶׁהוּזְּמוּ, שֶׁאֵין נֶהֱרָגִין, מִתּוֹךְ שֶׁיְּכוֹלִין לוֹמַר לְהַלְקוֹתוֹ בָּאנוּ, שהרי בן סורר ודאי לוקה על הגניבה הראשונה, וזממו להלקותו ולא להורגו, ועל כן אינם נהרגים.

אביי מפרט שלשה דינים היוצאים ממחלוקת חזקיה ורבי יוחנן לגבי בן סורר: אָמַר אַבָּיֵי, הַכֹּל – בין חזקיה ובין רבי יוחנן מוֹדִים בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה במקרה אחד, וְהַכֹּל מוֹדִים בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה במקרה נוסף, וּמַחְלוֹקֶת בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה במקרה שלישי, וכמפורט להלן.

מבארת הגמרא: הַכֹּל מוֹדִים בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה שהעידו שתי כתות עדים לחייבו, אלו על הגניבה הראשונה ואלו על השניה, והוזמו, מודים כולם בְּעֵדִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁאֵין נֶהֱרָגִין, מִתּוֹךְ שֶׁיְּכוֹלִין לוֹמַר לְהַלְקוֹתוֹ בָּאנוּ, ובזה רבי יוחנן מודה לחזקיה, כיון שחייב מלקות על הגניבה הראשונה.

וְכֵן הַכֹּל מוֹדִים בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה שהעידו שתי כתות עדים לחייבו על שתי גניבות, והוזמו, מודים כולם בְּעֵדִים אַחֲרוֹנִים שֶׁנֶּהֱרָגִים, ואף לחזקיה הסובר ש'דבר ולא חצי דבר', והטעם, מִתּוֹךְ שֶׁעֵדִים הָרִאשׁוֹנִים יְכוֹלִין לוֹמַר לְהַלְקוֹתוֹ בָּאנוּ כאמור לעיל, וְהָנֵי – האחרונים, כּוּלֵּיהּ דְּבָר קָא עָבְדִי לֵיהּ – הם לבדם חייבוהו מיתה, עדותם היא דבר שלם.

ובמקרה שלישי יש מַחְלוֹקֶת בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, ששנינו לעיל (עא.), אין בן סורר חייב עד שיגנוב בשר ויין מאביו, ויאכלנו ברשות אחרים, ואם גנב פעם אחת ולקה, ובאים שְׁנַיִם וְאוֹמְרִים בְּפָנֵינוּ גָּנַב מאביו פעם שניה, וּשְׁנַיִם נוספים אוֹמְרִים בְּפָנֵינוּ אָכַל את מה שגנב, נחלקו חזקיה ורבי יוחנן, כיון שהראשונים אינם יכולים לומר להלקותו באנו שהרי אין מלקות על הגניבה השניה, ואם כך הם באו עם הכת השניה להורגו, ועדותם היא חצי דבר, ולחזקיה אינה עדות, והנידון והעדים פטורים ממיתה. ולרבי יוחנן שעדות מתקבלת אף שהיא חצי דבר, הם מחייבים יחד את הבן הסורר מיתה, ועל כן אם הוזמו חייבים מיתה.

אָמַר רַב אַסִּי, עֵידֵי מְכִירָה בְּנֶפֶשׁ שֶׁהוּזְּמוּ, ולא באו עמם עדים על הגניבה, אֵין נֶהֱרָגִין, שמִּתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל היה הנידון לוֹמַר עֲבָדֵי מָכַרְתִּי, ולא גנבתי נפש, לא יכלו לחייבו מיתה, ועל כן אם הוזמו אינם נהרגים.

אָמַר רַב יוֹסֵף, כְּמַאן אֲזָלָא הָא שְׁמַעְתָּא דְּרַב אַסִּי – כשיטת מי נאמר דינו של רב אסי, כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר 'דָּבָר' וְלֹא חֲצִי דָּבָר, וכיון שעידי המכירה אינם יכולים לחייבו מיתה ללא עידי הגניבה, עדותם היא חצי דבר ואין הנידון נהרג על פיה, ועל כן אינם נהרגים.

אביי מקשה על דברי רב יוסף ומבאר דברי רב אסי באופן שונה: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, מדבריך משמע דְּאִי כְּרַבָּנַן הסוברים שמקבלים עדות של חצי דבר, הדין יהיה שעדים אלו נֶהֱרָגִין, וקשה, הָא מִתּוֹךְ קָאָמַר – והרי טעמו של רב אסי הוא 'מתוך שיכול לומר עבדי מכרתי', ואם כן אף לרבנן אין מקבלים עדות זו. אֶלָּא אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן – יכול אתה לומר שרב אסי אמר את דינו גם לרבנן שמקבלים עדות שהיא חצי דבר, וּבְדְלָא אָתוּ – כשלא באו עֵידֵי גְּנֵיבָה עם עידי המכירה, ויכול הנידון לומר עבדי מכרתי ולהפטר, ועל כן גם העדים פטורים.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי שלא באו עידי גניבה, מַאי לְמֵימְרָא – מה מחדש רב אסי, הרי פשוט שאין לחייבו מיתה. מיישבת הגמרא: לָא צְרִיכָא להשמיע את דינו של רב אסי אלא במקרה כזה, דְּאַף עַל גַּב דְּאָתוּ לְכַסּוּף – אף שלאחר עידי המכירה באו עידי גניבה, עידי המכירה פטורים, שהרי כשבאו בתחילה הם לא זממו להרוג את הנידון.

שבה הגמרא ומקשה: וְאַכַּתִּי – ועדיין קשה, מַאי לְמֵימְרָא, הרי ודאי שעידי המכירה פטורים, כיון שלא ידעו שיבואו לבסוף גם עידי גניבה, ולא באו להורגו. מיישבת הגמרא: לָא צְרִיכָא רב אסי להשמיענו, אלא במקרה דְּקָא מְרַמְּזִי רַמּוּזֵי – שרימזו עידי המכירה לפני עדותם לעידי הגניבה. מַהוּ דְּתֵימָא – שמא תאמר, שרְמִיזָא מִילְּתָא הִיא – שיש הוכחה מרמיזתם שזממו להורגו עם עידי הגניבה, קָא מַשְׁמַע לָן רב אסי שרְמִיזָא לָאו כְּלוּם הוּא, וכיון שבשעת עדותם לא יכלו להורגו, הם פטורים.

משנה

נאמר בתורה (דברים יז ח–יב), שאם זקן חולק על בית דין שבעירו, עליהם לשאול את פי הסנהדרין, ואם אינו מקבל את דבריהם, הוא 'זקן ממרא' וחייב חנק. המשנה מפרטת דינים אלו.

בראש הפרק מנתה המשנה את חייבי מיתת חנק, ובהם זָקֵן מַמְרֵא עַל פִּי בֵית דִּין – דיין המסרב לנהוג על פי בית דין הגדול שבירושלים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז ח) 'כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ' וגו', שבפרשה זו מפורש דין זקן ממרא.

מפרטת המשנה את דיניו: אחר שנחלק הזקן על בית דין שבעירו, הם עולים לירושלים, וּשְׁלֹשָׁה בָּתֵּי דִינִין הָיוּ שָׁם, אֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת המזרחי לפני עזרת נשים, וְאֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה – עזרת ישראל, וְאֶחָד יוֹשֵׁב בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית שבחלקה היתה בתוך העזרה.

בָּאִין הזקן ובית הדין שבעירו, לָזֶה – לבית הדין שֶׁעַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת,

המשך בעמוד קלח

שבְּמוּפְלָא שֶׁבְּבֵית דִּין – מומחה הראוי לדון הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אבל תלמיד שהמרה את פי בית דין הגדול, פטור ממיתה.

הברייתא ממשיכה לדרוש את הפסוק: 'מִמִּךָ', זֶה יוֹעֵץ – דין זקן ממרא נאמר גם בחולק על בית דין בעיבור השנה הקרוי סוד ועצה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בפסוק לשון 'ממך' לגבי יועץ (נחום א יא), 'מִמֵּךְ יָצָא חֹשֵׁב עַל ה' רָעָה, יֹעֵץ בְּלִיָּעַל'.

'דָּבָר', זוֹ הֲלָכָה למשה מסיני, שגם החולק עליה נקרא זקן ממרא.

'לִמְשָׁפָט', זֶה הַדִּין – שחולק על הלכה שנלמדה מדין גזירה שווה.

'בֵּין דָּם לְדָם', בֵּין הלכות דַּם נִדָּה – אשה הרואה דם ומחמתו היא טמאה שבעה ימים בטומאת נדה (ויקרא טו יט), וְדַם לֵידָה – יולדת הנטמאת בטומאת לידה (שם יב ב–ה), וְדַם זִיבָה – אשה הרואה דם בימי טהרתה, והם אחד עשר ימים לאחר שכלו ימי הנדה (שם טו כה), שנחלק הזקן על בית דין באחד ממראות דמים אלו אם הוא טמא או טהור.

'בֵּין דִּין לְדִין', בֵּין דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וְדִינֵי מָמוֹנוֹת, וּדְינֵי מַכּוֹת [–מלקות], שנחלק הזקן האם הנידון חייב או זכאי.

'בֵּין נֶגַע לְנֶגַע', בֵּין אם נחלק בהלכות נִגְעֵי אָדָם – שנולדה בבשרו צרעת (שם יג א–מו), או בִּנְגְעֵי בָתִּים – שנולדה צרעת בבית (שם יד לג–נג), או בִּנְגְעֵי בְגָדִים – שנולדה צרעת בבגד (שם יג מז–נט), ונחלק הזקן אם הם טמאים או טהורים.

'דִּבְרֵי', אֵלּוּ הלכות הַחֲרָמִים וְהָעֲרָכִין וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת – סוגי דיבור של הקדש נכסים לשמים.

'רִיבוֹת', זוֹ הַשְּׁקָאַת סוֹטָה – אשה שנסתרה עם זר לאחר שהתרה בה בעלה שלא לעשות כן, אשר משקים אותה במים המרים, וַעֲרִיפַת עֶגְלָה – כאשר נמצא הרוג, על זקני העיר הקרובה אליו להביא עגלה ערופה, וְטְהֲרַת מְצוֹרָע, אם נחלק הזקן על בית דין באחת מהלכות אלו, הרי הוא נהרג.

'בִּשְׁעָרֶיךָ', זוֹ לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה – מתנות שיש להותיר מהתבואה לעניים.

'וְקַמְתָּ', משמע מִבֵּית דִּין שיושבים תמיד לדון, שזקן ממרא הוא דווקא החולק על בית דין.

'וְעָלִיתָ' אל הסנהדרין שבבית המקדש, מְלַמֵּד שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ גָּבוֹהַּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, ועל כן יש לעלות אליו. וְכֵן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת, כנלמד להלן.

'אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'', מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם – שזקן ממרא הוא דווקא החולק על הסנהדרין היושבים בבית המקדש שבו בחר ה', אך הנחלק על הסנהדרין כשהיו מחוץ למקומם אינו נהרג.

הגמרא מבררת את דברי הברייתא בענין גובה ארץ ישראל. מבררת הגמרא: כְּשֶׁלָּמָא – מובן מה ששנינו שבֵּית הַמִּקְדָּשׁ גָּבוֹהַּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב 'וְעָלִיתָ', וכנדרש לעיל, אֶלָּא שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת, מְנָא לֵיהּ – מהו המקור לזה. משיבה הגמרא: המקור הוא דִּכְתִיב (ירמיה כג ז–ח) 'לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' (לא יאמר) [וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד] חַי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, כִּי אִם חַי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹנָה וּמִכֹּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם וְיָשְׁבוּ עַל אַדְמָתָם', ומזה שנאמר 'העלה' מכל הארצות, משמע שארץ ישראל גבוהה מכולן.

הגמרא מביאה מחלוקת באלו הלכות נעשה החולק עליהם זקן ממרא: תָּנוּ רַבָּנַן, זָקֵן מַמְרֵא אֵינוֹ חַיָּיב מיתה אֶלָּא כשחולק עַל דָּבָר שֶׁזִּדּוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת – שהעובר עליו במזיד חייב כרת, ובשוגג חייב חטאת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שאינו חייב מיתה אלא כשחולק עַל דָּבָר שֶׁעִיקָּרוֹ מפורש מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וּפֵירוּשׁוֹ – ופרטי הלכותיו, נאמרו מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים – על ידי חכמים, כגון תפילין שהן מצוה דאורייתא, אך דין ארבע הפרשיות שבהם נמסר בתורה שבעל פה על ידי חכמים. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִילּוּ אם נחלק עַל דִּקְדּוּק אֶחָד מִדִּקְדּוּקֵי סוֹפְרִים – הלכות דאורייתא שלמדו חכמים ממידות שהתורה נדרשת בהם, חייב מיתה.

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר הסובר שזקן ממרא הוא רק החולק על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת. משיבה הגמרא: רבי מאיר גָּמַר [–למד] גזירה שוה בין המילים 'דָּבָר דָּבָר', שכְּתִיב הָכָא בזקן ממרא (דברים יז ח) 'כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָּבָר לַמִּשְׁפָּט', וּכְתִיב הָתָם בפרשת קרבן העלם דבר, העוסקת בקרבן שמביאים הסנהדרין אם טעו והורו לעם היתר בדבר איסור, 'וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל' (ויקרא ד יג), וכיון שבשניהם נאמר 'דבר' למדנו, מַה לְהַלָּן אין הסנהדרין מביאים קרבן אלא אם טעו בדָּבָר שֶׁחַיָּיב עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, אַף כָּאן אין זקן ממרא חייב אלא אם חולק על דָּבָר שֶׁחַיָּיב עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת.

מבררת הגמרא: וְרַבִּי יְהוּדָה הסובר שזקן ממרא הוא החולק על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים, מה טעמו. משיבה הגמרא: נאמר בזקן ממרא (דברים יז יא) 'עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ', דרש רבי יהודה, שלא נאמר דין ממרא אלא עַד דְּאִיכָּא – עד שיהיה בדין שעליו נחלק הזקן, גם 'תּוֹרָה' – שעיקר הדין יאמר בתורה, וְגם 'יוֹרוּךָ' – שאת פרטי הדין יורו חכמים.

מוסיפה הגמרא לברר: וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הסובר שנעשה ממרא אפילו אם חולק על דקדוק אחד מדברי סופרים, מה טעמו. משיבה הגמרא: טעמו הוא שנאמר בזקן ממרא (שם יז י) 'וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא', ומשמע שאֲפִילּוּ כָּל דְּהוּ – שגם החולק על דקדוק מדבריהם, חייב מיתה.

לעיל הביאה הגמרא ברייתא שדרשה מהפסוק 'כי יפלא' הלכות רבות שהחולק עליהם נעשה זקן ממרא. רב הונא מברר איך תתפרש ברייתא זו לרבי מאיר: אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בַּר חִינְנָא לְרָבָא, תַּרְגְּמָא לִי – תפרש לי לְהָא מַתְנִיתָא – לברייתא זו אַלִּיבָּא דְּרַבִּי מֵאִיר, הסובר שאין זקן ממרא אלא החולק על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, והרי לא בכל הדינים שהביאה הברייתא הדבר כן. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב פַּפָּא, פּוּק תַּרְגְּמָא לֵיהּ – צא ותפרש לרב הונא כיצד יבאר רבי מאיר את הברייתא לשיטתו.

רב פפא מבאר את הברייתא כשיטת רבי מאיר: 'כִּי יִפָّלֵא', בְּמוּפְלָא – במומחה שֶׁבְּבֵית דִּין דווקא הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וכפי שביארה הגמרא לעיל.

'מִמְּךָ', זֶה יוֹעֵץ – חכם שֶׁיּוֹדֵעַ לְעַבֵּר שָׁנִים – לחשב מתי צריך להוסיף לשנה חודש נוסף, וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים – לחשב מתי יש להוסיף יום לחודש, וענין זה נוגע לאיסור שזדונו כרת ושגגתו חטאת, כִּדְתָנֵי בעדויות (פ"ז מ"ז), הֵן – רבי יהושע ורבי פפייס הֵעִידוּ לפני חכמים, שקיבלו מרבותיהם שֶׁמְּעַבְּרִים אֶת הַשָּׁנָה ומוסיפים לה חודש במשך כָּל אֲדָר, ואפילו אחרי פורים. והוצרכו לעדות זו, כיון שֶׁהָיוּ חכמים אוֹמְרִים שאין מעברים את השנה אלא עַד הַפּוּרִים, ואם נחלק הזקן בהלכה זו הרי זה איסור שזדונו כרת ושגגתו חטאת, דְּאִי לְהַאי גִּיסָא – שאם פסקו בית דין שמעברים את השנה אחר הפורים והזקן נחלק עליהם, נמצא שקָא שָׁרֵי – הוא מתיר לאכול חָמֵץ בְּפֶסַח שעונשו כרת במזיד, כי לשיטתו יש אדר אחד ופסח חל מיד אחריו, ואם כן כשיחול הפסח לפי בית דין חדשיים אחר כך, יהיה לשיטתו חודש אייר, ויאכלו חמץ בפסח. וְאִי לְהַאי גִּיסָא – וכן אם פסקו בית דין כצד השני שאין מעברים אחר הפורים, ונחלק הזקן עליהם ועיבר את השנה, גם אז קָא שָׁרֵי חָמֵץ בְּפֶסַח, כיון שלפי בית דין פסח חל מיד אחרי אדר הראשון, ולדבריו בזמן זה חל אדר שני.

רב פפא ממשיך לבאר את הברייתא כרבי מאיר. עוד שנינו בברייתא: 'דָּבָר', זֶה הֲלָכָה למשה מסיני, מבאר רב פפא, זוֹ הלכה מֵהֲלָכוֹת היום הָאֶחָד עָשָׂר של ימי זיבה, דְּאִיתְּמַר, יום הָעַשִּׂירִי מימי זיבה, נחלקו אמוראים בדינו, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר שיום הָעַשִּׂירִי הוא כְּיוֹם הַתְּשִׁיעִי, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר שיום הָעַשִּׂירִי כְּיוֹם הָאֶחָד עָשָׂר. ומבארת הגמרא את דבריהם, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר עַשִּׂירִי כְּתִשִּׁעִי, מַה תְּשִׁעִי בָּעֵי שִׁימּוּר – כשם שהרואה דם ביום התשיעי עליה לשמור את היום שלמחרת בטהרה ורק אחר כך מותרת לבעלה, אַף עַשִּׂירִי בָּעֵי שִׁימּוּר – כך גם הרואה ביום העשירי עליה לשמור את יום האחד עשר בטהרה ורק אחר כך היא מותרת, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר עַשִּׂירִי כְּאַחַד עָשָׂר, מַה אַחַד עָשָׂר לָא בָּעֵי שִׁימּוּר – כשם שהרואה

המשך בעמוד קלח

גמ' במופלא שבב"ד. במומחה לב"ד למעוטי תלמיד: **ממך זה יועץ.** שנחלק בעיבור השנה הקרוי סוד ועצה כדמפרש לקמן: **וכן הוא אומר.** דגבי יועץ כתוב ממך: **זו הלכה למשה מסיני.** שאף עליה הוא נהרג: **למשפט זה הדין.** אם נחלק בדבר הלמד בדין ג"ש גם הוא נהרג דאילו דין ממש כתיב להדיא בין דין לדין: **בין דם נדה דם לידה כו'.** שנחלקו בדם נדה או בדם לידה או בדם זיבה: **ובין נגע לנגע.** שנחלקו בנגעי אדם או בנגעי בגדים: **דברי ריבות.** ה"ל למכתב דבר ריב וכתיב דברי ריבות לרבות חרמין וערכין והקדשות שהן באין וחלים ע"י דיבור הפה: **זו השקאת סוטה.** שהיא על ידי ריב שבינה ובין בעלה: **ועריפת העגלה.** שהחלל נהרג ע"י מריבה: **וטהרת מצורע.** שאף נגעים ע"י ריב של לשון הרע הם באים: **זה לקט שכחה ופאה.** שהן לעניים שכתוב בהן ואכלו בשעריך: **וקמת מבית דין.** מדכתיב וקמת מכלל דבישבין עסקינן והיינו ב"ד שיושבין במקום הקבוע להם עד עת האוכל ושם באין כל הצריכין לדין ולהוראה בכל עיר ועיר ואזהר רחמנא לב"ד של אותה העיר שהמחלוקת ביניהם לילך ולישאל: **מלמד שבית המקדש גבוה מא"י.** וקמת ועלית אל המקום ש"מ אין לך עיר בא"י שאין ירושלים גבוה ממנה: **וא"י גבוה מכל הארצות.** תנא דברייתא קא מסיק למלתיה ולאו מהאי קרא יליף ולקמן מפרש מנלן: **אשר העלה וגו' מכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם.** ש"מ דאדמתם גבוה מכל הארצות דכתיב העלה: **מה להלן דבר שחייבים כו'.** כדילפינן בהוריות: **תרגמא לי.** לאהאי מתניתא דלעיל דקתני דמיקטיל אכל הני דחשיב בה הלכה וגזירה שוה וערכים והקדשות וכולהו הנך דתנא בה דתיתוקם כר"מ דאמר אין חייב אלא על דבר שזדונו כרת וכו': **כדתנן הם העידו.** כלומר אי אפלוגתא דהנך תנאי פליגי זקן ממרא ורבנן: **הם העידו.** ר' יהושע ור' פפייס במס' עדיות: **שמעברין את השנה כל אדר.** ואע"פ שלא נמלכו לעבר קודם הפורים וקראו את המגילה באדר הראשון ואחר כך ראו שהשנה צריכה להתעבר ועברוה: **שהיו אומרים כו'.** לפיכך הוצרכו להעיד כן שהיו שאר חכמים אומרים עד הפורים מעברין ושוב אין מעברין וטעמא מפרש במס' ר"ה דמן הפורים התחילו לדרוש בהלכות הפסח דתניא שואלים בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום וכי מרחק להו לא צייתי לשלוחי ב"ד שכבר שמעו מן הדרשנים לעשות הפסח בסוף ל' ואתי לזלזולי בחמץ: **דאי להאי גיסא.** אם אמרו ב"ד שבלשכת הגזית שמעברים אחר הפורים מעוברת כר' יהושע ור' פפייס והוא אמר אינה מעוברת קא שרי חמץ בפסח: **ואי איפכא.** נמי שרי חמץ בפסח דדזונו כרת: **הלכות אחד עשר.** יום אחרון של י"א שבין נדה לנדה קיימא לן י"א יום שבין נדה לנדה הלכה למשה מסיני משעברו ז' ימי הנדה אינה חוזרת להיות נדה עד שיעברו י"א יום דכל דמים שרואה בהם דם זיבה הם ואם ראתה בהם יום או יומים רצופים שומרת יום ג' ואם פסקה ולא ראתה בו טובלת בו ביום וטהורה ואם ראתה ג' ימים רצופים הויא זיבה לקרבן ולטבילת מים חיים ואפליגו רבי יוחנן ורשב"ל בהלכות יום האחרון: רבי יוחנן אמר הלכה אחת נאמרה בו ר"ל אמר שתי הלכות נאמרו בו ליחלק משלפניו והך פלוגתא בשילהי מסכת נדה ואתמר בתרתי לישני וחד מיניידו נקט הכא: **עשירי רבי יוחנן אמר הרי הוא כתשיעי.** מה הרואה בתשיעי צריכה להיות שומרת עשירי שהרי הראיה בצירוף ג' לזיבה ושמא תראה בעשירי הרי שנים ותחזור ותראה באחד עשר הרי ג' אף הרואה בעשירי צריכה להיות שומרת אחד עשר ואע"פ שעשירי אינו ראוי לצירוף ג' שאין שנים עשר מצטרף עמהם לזיבה דהיכא דלא ראתה ג' רצופין להיות זבה בהנך י"א יום הוי יום שנים עשר תחלת נדה והיינו דקאמר רבי יוחנן התם הלכתא י"א הלכה אחת נאמרה בו ליחלק משלפניו ומאי איהו דלא בעי שימור להיות שומרת שנים עשר נגדו דהא לאו מימי זיבה הוא אבל שוה לשלפניו להיות שימור לראיית עשירי כשם שהעשירי שימור לראיית תשיעי: **ור"ל אמר עשירי כאחד עשר.** מה אחד עשר לא בעי שימור שנים עשר שהרי אין השנים עשר מימי הזיבה אף עשירי לא בעי שימור להיות שומרת י"א דלא נאמרה שומרת יום נגד יום אלא בראויה לצירוף ג' הלכך לר"ל שתי הלכות נאמרו ביום אחד עשר ליחלק משאר ימים שלפניו אחת שאינו צריך שימור ואחת שאין נעשה שימור לראיית עשירי ואי איפלוג זקן ממרא ורבנן בהלכות אחד עשר כדאיפליגו ר"ל ורבי יוחנן הוי דבר שזדונו כרת על שומרת יום כנגד יום חייב כרת כדכתיב (ויקרא טו) כל ימי זוב טומאתה וגו' ודרשינן ימי וכל ימי:

במופלא שבב"ד. מומחה למעוטי תלמיד ואין זה כשאר מופלא דבכל דוכתין כדפרישית שלהי פרק קמא (דף טז:):

שבית המקדש גבוה. לאו מכל א"י דאיכא עין עיטם דמידלי מיניה כדאמר באיזהו מקומן (זבחים דף נד:) סבור למבנייה בעין עיטם דמידלי אי נמי כותלי בהמ"ק גבוה מעין עיטם שגובהן ק' אמה: **מלמד** שהמקום גורם. לאפוקי מצאן בבית פאגי והמרה עליהם כדאמרינן לעיל בפרק קמא (שם יד:): **דאי** להאי גיסא קא שרי חמץ בפסח. תימה הא מ"ד עד הפורים מודה דאם עברוה אחר הפורים מעוברת דדוקא בניסן הוא דאמר בפרק קמא (דף יב: ושם) זה ניסן ואין אחר ניסן אבל מאן דאמר עד הפורים מדרבנן בעלמא הוא דאסור כדמפרש בפרק קמא דר"ה (דף ז. ושם) מ"ט דמ"ד עד הפורים כיון דאמר מר שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום אתי לזלזולי בחמץ וכיון דאם עברוה כ"ע מודו דמעוברת לא קא שרי חמץ בפסח:

ורשב"ל אומר עשירי כאחד עשר. וא"ת ולרשב"ל אי אמר זקן ממרא כרבי יוחנן אמאי מיתייב הרי מחמיר הוא ואין באן דבר שזדונו כרת וי"ל דמשכחת לה אי נגעה בכבר של תרומה וקידש בו את האשה דאי טמא הוא אין בו שוה פרוטה דלא חזי אלא להסקה ואינה מקודשת ואי טהור הוא יש בו שוה פרוטה דחזי לאכילה ומקודשת:

בְּמוּפְלָא שֶׁבְּבֵית דִּין הַכָּתוּב מְדַבֵּר. 'מִמְּךָ', זֶה יוֹעֵץ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר 'מִמְּךָ יָצָא חֹשֵׁב עַל רָעָה, יֹעֵץ בְּלִיָּעַל'. 'דָּבָר', זוֹ הֲלָכָה. 'לַמִּשְׁפָּט', זֶה הַדִּין. 'בֵּין דָּם לְדָם', בֵּין דַּם נִדָּה, דַּם לֵידָה, דַּם זִיבָה. 'בֵּין דִּין לְדִין', בֵּין דִּינֵי נְפָשׁוֹת, דִּינֵי מָמוֹנוֹת, דִּינֵי מַכּוֹת. 'בֵּין נֶגַע לְנֶגַע', בֵּין נִגְעֵי אָדָם, נִגְעֵי בָּתִּים, נִגְעֵי בְּגָדִים. 'דִּבְרֵי', אֵלּוּ הַחֲרָמִים וְהָעֲרָכִין וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת. 'רִיבוֹת', זוֹ הַשְּׁקָאַת סוֹטָה וַעֲרִיפַת עֶגְלָה וְטָהֳרַת מְצוֹרָע. 'בִּשְׁעָרֶיךָ', זוֹ לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה. 'וְקַמְתָּ', מִבֵּית דִּין. 'וְעָלִיתָ', מְלַמֵּד שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ גָּבוֹהַּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת. 'אֶל הַמָּקוֹם', מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם. בִּשְׁלָמָא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ גָּבוֹהַּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב 'וְעָלִיתָ'. אֶלָּא, אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת, מְנָא לֵיהּ, דִּכְתִיב 'לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' [וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד] חַי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, כִּי אִם חַי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹנָה וּמִכֹּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם וְיָשְׁבוּ עַל אַדְמָתָם'. תָּנוּ רַבָּנַן, זָקֵן מַמְרֵא אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁזְّדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַל דָּבָר שֶׁעֵיקָּרוֹ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וּפֵירוּשׁוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִילּוּ אֶחָד מִדִּקְדּוּקֵי סוֹפְרִים. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר, גָּמַר 'דָּבָר דָּבָר'. כְּתִיב הָכָא 'כִּי יִפָّלֵא מִמְּךָ דָּבָר לַמִּשְׁפָּט', וּכְתִיב הָתָם 'וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל'. מַה לְּהַלָּן, דָּבָר שֶׁחַיָּב עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. אַף כָּאן, דָּבָר שֶׁחַיָּב עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. וְרַבִּי יְהוּדָה, 'עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ', עַד דְּאִיכָּא 'תּוֹרָה' וְ'יוֹרוּךָ'. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, 'אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא', אֲפִילּוּ כָּל דְּהוּ. אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בַּר חִינְנָא לְרָבָא, תַּרְגְּמָא לִי לְהָא מַתְנִיתָא, אַלִּיבָּא דְּרַבִּי מֵאִיר. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב פַּפָּא, פּוּק תַּרְגְּמָא לֵיהּ. 'כִּי יִפָّלֵא', בְּמוּפְלָא שֶׁבְּבֵית דִּין הַכָּתוּב מְדַבֵּר. 'מִמְּךָ', זֶה יוֹעֵץ שֶׁיּוֹדֵעַ לְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים, כִּדְתַנְּנָן, הֵן הֵעִידוּ שֶׁמְּעַבְּרִים אֶת הַשָּׁנָה כָּל אָדָר, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים עַד הַפּוּרִים. דְּאִי לְהַאי גִּיסָא, קָא שָׁרֵי חָמֵץ בַּפֶּסַח. וְאִי לְהַאי גִּיסָא, קָא שָׁרֵי חָמֵץ בַּפֶּסַח. 'דָּבָר', זֶה הֲלָכָה, זוֹ הִלְכוֹת אַחַד עָשָׂר. דְּאִיתְּמַר, עָשִׂירִי, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, עָשִׂירִי כִּתְשִׁיעִי. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, עָשִׂירִי כְּאַחַד עָשָׂר. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר עָשִׂירִי כִּתְשִׁיעִי, מַה תְּשִׁיעִי בָּעֵי שִׁימּוּר, אַף עָשִׂירִי בָּעֵי שִׁימּוּר. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר עָשִׂירִי כְּאַחַד עָשָׂר, מָה אַחַד עָשָׂר לָא בָּעֵי שִׁימּוּר, אַף עָשִׂירִי לָא בָּעֵי שִׁימּוּר. 'מִשְׁפָּט', זֶה הַדִּין,

דין בתו מאנוסתו. בבולהו משכח פלוגתא בר מהאי ורוצה לומר דאין זקן ממרא מודה בגזירה שוה זה:

עקביא בן מהללאל מטמא. ואף על גב דעקביא מחמיר זמנין דהויא קולא כגון שרואה דם אדום ומשלימתו לדם ירוק:

כלילי שבת ויומו. לאפוקי יום תחלה ואח"כ לילה אלא א"כ שפתה לילה שלם ואחר כך יום שלם כלילי שבת ויום שהיום הולך אחר הלילה: **כפלוגתא** דרבי יהושע ורבנן. פי' בקונטרס לרבנן אם נכנס למקדש חייב ולרבי יהושע פטור ולא יתכן דאכי האי גוונא לא מחייב זקן ממרא כיון שהוא בעולה ויורד דהא ילפינן לעיל דבר דבר מונעלם דבר דתנן בפ' [הור'] כהן משוח (הוריות דף ט.) מביאין עולה ויורד על טומאת מקדש וקדשיו ויש לפרש כדפרישית לעיל בכבר של תרומה:

רבי יהושע אומר כיהה. פירש בקונטרס כאילו כיהה הנגע דהוא מסימני טהרה כשמשתנה בו לובן שלו לאחר הסגר וקשה היכי פריך בשילהי נזיר (דף סה:) ודילמא כיהה וטמא הא לפירושו כל כיהה טהור ועוד אי כיהה וטמא היינו ת"ק ונראה בגירסת ר"ח קהה בקו"ף ול"ג אומר כלומר ר' יהושע הקשה ודקדק בדבר כמו הקהה את שיניו וכן מקהו אקהייתא בשוקא (יבמות דף קי:) מאספים אסופות של בני אדם כלומר עמדו למניין ולא ידע הש"ס אם להביא ראיה לת"ק או לסתור ולהכי בעי מאי קיהה וקאמר קיהה וטיהר ומיהו בירושלמי דריש שבועות משמע דיש כיהה טמא דאמר התם והתורה אמרה והנה כהה הנגע הכהה טמא וכהה מן הכהה טהור:

מרדחו

דרב יצחק בר אבודימי. באלו הן הנשרפין פרישית לה גבי בתו מאנוסתו דמהאי דינא ילפינן והוא דבר שודונו כרת: הירוק עקביא בן מהללאל מטמא. דם הירוק הוי דם הנדה ואם אמר זקן ממרא בעקביא בן מהללאל מייתי לה לחיוב כרת שפעמים שרואה דם הירוק בתחלת נדותה ולבסוף ב' ימים רואה דם אדום ופוסקת והיא מתחלת למנות שבעה ימים מראיית דם ירוק וטובלת ומשמשת עם בעלה ב' ימים בנדותה לפי שדם הירוק טהור הוא והיה לה להתחיל למנות מראיית דם אדום: מעין אחד הוא. דם הבא בשבועיים של נקיבה שהוא טמא ודם הבא לאחר שבועיים שהוא טהור ממעין אחד הוא: התורה טימאתו. כל שבועיים: והתורה טיהרתו. לאחר שבועיים וחזרה וטימאתו לאחר שכלין ימי טוהר: ולוי אמר ב' מעיינות הן. נסתם הטמא לאחר שבועיים ונפתח הטהור וכשנסתם הטהור בסוף ימי טוהר נפתח הטמא ואמרי' במס' נדה מאי ביניידהו בשופעת מתוך שבועיים לאחר שבועיים או מתוך שמונים לאחר שמונים לרב אע"פ שלא פסק מעיינה בתוך שבועיים ויוצא דם לאחר שבועיים ממנה טהור וללוי טמא עד שתפסוק שעה דנימא נסתם הטמא והשופעת מתוך שמונים לאחר שמונים לרב טמאה ואע"פ שזהו מעין עצמו של ימי טוהר וללוי טהורה עד שיפסוק מעין הטהור ויפתח מעין הטמא ואי איפלוג זקן ממרא ורבנן בהא קאתי לידי כרת אי רבנן כרב והוא כלוי איכא כרת לאחר ימי טוהר ואי רבנן כלוי והוא כרב איכא כרת בתחלת ימי טוהר דרב לקולא ולוי לחומרא: קישתה ג' ימים בתוך אחד עשר יום כו'. כתיב בפרשת זבה באחד עשר יום שבין נדה לנדה שהם הימים המביאין לידי זיבה ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים ותניא בפרק בנות כותים (נדה לו:) דמה מחמת עצמה ולא מחמת ולד מגיד שדם הקישוי שיצא קודם הולד מחמת צער הקישוי אינו מביאה לידי זיבה וכ"ש דם שלאחר הולד אבל אם ראתה ג' ימים רצופין בהן מתוך קושי ושפתה קודם יציאת הולד יום אחד מעת לעת ששקטה ונחה מצערה ואח"כ ילדה בין מתוך קושי בין מתוך שופי הרי זו יולדת בזוב לפי שכיון שלאחר ג' שפתה איגלאי מילתא דלאו מחמת ולד אתא ונעשית בהן זבה למנות ז' נקיים כדין זבה וכל

דִּין בִּתּוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ, דְּאָמַר רָבָא, אָמַר לִי רַב יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי, אָתְיָא 'הֵנָּה הֵנָּה', אָתְיָא 'זִימָה זִימָה'. 'בֵּין דָּם לְדָם', בֵּין דַּם נִדָּה, דַּם לֵידָה, דַּם זִיבָה. דַּם נִדָּה, בִּפְלוּגְתָּא דְּעַקְבְיָא בֶּן מַהַלַּלְאֵל וְרַבָּנַן. דִּתְנַן, דָּם הַיָּרוֹק, עַקְבְיָא בֶּן מַהַלַּלְאֵל מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. דַּם לֵידָה, בִּפְלוּגְתָּא דְּרַב וְלֵוִי, דְּאִתְּמַר, רַב אָמַר, מַעְיָן אֶחָד הוּא, הַתּוֹרָה טִימְּאַתּוּ, וְהַתּוֹרָה טִיהֲרַתּוּ. וְלֵוִי אָמַר, שְׁנֵי מַעְיָנוֹת הֵן. נִסְתַּם הַטָּמֵא, נִפְתַּח הַטָּהוֹר. נִסְתַּם הַטָּהוֹר, נִפְתַּח הַטָּמֵא: דַּם זִיבָה, בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. דִּתְנַן, קִישְׁתָּה שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּתוֹךְ אַחַד עָשָׂר יוֹם, אִם שָׁפְתָה מֵעַת לְעַת וְיָלְדָה, הֲרֵי זוֹ יוֹלֶדֶת בְּזוֹב, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לַיְלָה וְיוֹם, כְּלֵילֵי שַׁבָּת וְיוֹמוֹ, שֶׁשָּׁפְתָה מִן הַצַּעַר וְלֹא מִן הַדָּם. 'בֵּין דִּין לְדִין', בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת, דִּינֵי נְפָשׁוֹת, דִּינֵי מַכּוֹת. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, בִּפְלוּגְתָּא דִּשְׁמוּאֵל וְרַבִּי אַבָּהוּ. דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ דִּינֵיהֶם דִּין, אֶלָּא שֶׁנִּקְרָאִין 'בֵּית דִּין חָצוּף'. וְרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר, לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין דִּינֵיהֶן דִּין. דִּינֵי נְפָשׁוֹת, בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי וְרַבָּנַן. דִּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר, 'וְנָתַתָּ נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ', מָמוֹן. אַתָּה אוֹמֵר מָמוֹן, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא נֶפֶשׁ מַמָּשׁ. נֶאֱמַר 'וְתִינָה' לְמַעְלָה, וְנֶאֱמַר 'וְתִינָה' לְמַטָּה. מַה לְּהַלָּן מָמוֹן, אַף כָּאן מָמוֹן. דִּינֵי מַכּוֹת, בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבָּנַן. דִּתְנַן, מַכּוֹת בִּשְׁלֹשָׁה. מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. 'בֵּין נֶגַע לָנֶגַע', בֵּין נִגְעֵי אָדָם, נִגְעֵי בָתִּים, נִגְעֵי בְגָדִים. נִגְעֵי אָדָם, בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבָּנַן. דִּתְנַן, אִם בַּהֶרֶת קָדָם לַשֵּׂעָר הַלָּבָן, טְמֵא. אִם שֵׂעָר לָבָן קָדַם לַבַּהֶרֶת, טָהוֹר. סָפֵק, טָמֵא. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כֵּהָה. מַאי כֵּהָה, אָמַר רָבָא, כֵּהָה, טָהוֹר. נִגְעֵי בָתִּים, בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי אֱלִעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנַן. דִּתְנַן, רַבִּי אֱלִעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְעוֹלָם אֵין הַבַּיִת טָמֵא עַד שֶׁיֵּרָאֶה כִּשְׁנֵי גְרִיסִין עַל שְׁתֵּי אֲבָנִים, בִּשְׁתֵּי כְּתָלִים בְּקֶרֶן זָוִית, אָרְכּוֹ כִּשְׁנֵי גְרִיסִין, וְרָחְבּוֹ כִּגְרִיס. מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי אֱלִעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, כְּתִיב 'הַקִּיר', וּכְתִיב 'בְּקִירֹת'. אֵיזֶהוּ קִיר שֶׁהוּא כְּקִירוֹת, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה קֶרֶן זָוִית. נִגְעֵי בְגָדִים, בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי (יוֹ)[נָתָן] בֶּן אַבְטוֹלְמוֹס וְרַבָּנַן. דִּתַנְיָא, רַבִּי (יוֹ)[נָתָן] בֶּן אַבְטוֹלְמוֹס אוֹמֵר, מִנַּיִן

לפריחה

זמן שלא תספור ז' נקיים לא יהא דם שלה דם טוהר ואפילו לאחר שבועיים ואחר מלאת שמונים שלה צריכה שני קרבנות אחד ללידתה ואחד לזיבתה: לילה ויום. אבל מעת לעת לא חשיב שופי אם שפתה משש שעות של שלישי עד שש שעות של ד' הואיל וה"ל מקצת קושי ביום השופי לא הויא יולדת בזוב ור"א לחומרא ורבי יהושע לקולא והיינו דבר שודונו כרת: ששפתה מן הצער. ואין אנו חוששין אם לא שפתה מן הדם: בפלוגתא דשמואל ור' אבהו. וכיון דאפיקי הני בי תרי ממונא מהאי ויהבו להאי בדינא דידהו והלך זה וקידש אשה באותו ממון לשמואל מקודשת לרבי אבהו אינה מקודשת דה"ל קידשה בגזל וקי"ל בפ"ב דקידושין (דף נב.) גבי מעשה דה' נשים שנתקדשו בכלכלה קידשה בגזל אינה מקודשת דהשתא אתי לידי כרת אי רבנן כשמואל וזקן ממרא כרבי אבהו וא"נ רבנן כרבי אבהו וזקן ממרא כשמואל אתי לידי כרת דקא משוי להו קידושין ואי אתי אינש אחרינא לבתר הכי וקדשה מפיק לה מבתרא בלא גט וה"ל דבר שודונו כרת בלא עדים ובלא התראה דאי איכא עדים והתראה הוי מיתת ב"ד ואי ליכא לא זה ולא זה הוי כרת: ונתתה נפש תחת נפש. במתכוין להרוג את זה והרג את זה ומיחייב ליה רבי ממון ורבנן פטרי וכפלוגתא באלו הן הנשרפין ואי תפסו יורשין דהרוג ממונא דהורג ופטר ליה זקן ממרא וקידשו בו את האשה לרבי מקודשת לרבנן אינה מקודשת ואי אתי אינש אחרינא וקידשה מקודשת לשני הרי חיוב כרת בדבר: נתינה למעלה. גבי נוגף אשה הרה ונתן בפלילים (שמות כא) דמי ולדות: כב"ג. ואם הלקוהו ג' לר' שמעאל חייבין לו ממון כשאר חובל בחבירו ומקדש בו את האשה ולרבנן בדין הלקוהו ואם תפס ממונו וקידש בו אינה מקודשת: ספק. אם זה קדם אם זה קדם: כהה. כאילו כהה הנגע דהוי מסימני טהרה כשמשתנה הלובן לאחר הסגר ולרבנן אם נכנס למקדש חייב כרת ולר' יהושע פטור: עד שיראה כשני גריסין. שיעור הנגע כגריס על גריס וכתיב את האבנים אשר בהן הנגע שיהא הנגע על שתי אבנים על כל אחד ואחד שיעור נגע על ב' כתלים ובקרן זוית כגון מקצוע דרומית מזרחית אורכו כשני גריסין ורחבו כגריס שיהא בקיר הדרומי גריס וכן בקיר המזרחי והנגע כולו מחובר כאחד: מאי טעמא דר' אליעזר. דבעי קרן זוית: כתיב. ומראיהן שפל מן הקיר (ויקרא יג) וכתיב והנה הנגע בקירות הבית: זה קרן זוית. ורבנן לא בעו קרן זוית והיכא דליתיה בקרן זוית ונכנס בה אדם ואח"כ נכנס למקדש לרבנן חייב כרת לר' אלעזר בר"ש פטור:

לפריחה

והכוונה שנחלק הזקן על הדין האוסר לישא בתו שנולדה מאנוסתו, שנלמד מגזירה שוה, דְּ**אָמַר רָבָא, אָמַר לִי רַב יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי, אָתְיָא** – באה הגזירה שוה בין המילים 'הֲנָה הֲנָה' ללמדנו איסור בתו מאנוסתו, שנאמר (ויקרא יח ז) 'עֶרְוַת בַּת בִּנְךָ אוֹ בַת בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתְךָ הֵנָּה', ולמדנו שאסור לבוא על בת בתו מאנוסתו, ונאמר (שם יח יז) 'עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֶּה, אֶת בַּת בִּנָּהּ וְאֶת בַּת בִּתָּהּ לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ, שְׁאֵרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא', ולמדנו שבת אשתו אסורה לו, ואפילו מאיש אחר, וכיון שבשתיהן כתוב 'הנה', למדנו שכשם שאין חילוק בין בת אשתו לבת בתה, כך גם בתו מאנוסתו אסורה כמו בת בתו מאנוסתו.

לימוד זה הוא לענין האיסור, **וְאָתְיָא** – ובאה גזירה שוה **'זִימָּה זִימָּה'** ללמדנו עונש הבא על בתו מאנוסתו, שנאמר בנושא אשה ובתה [שממנו למדנו בתו מאנוסתו] 'זִמָּה הִוא', ונאמר בבא על חמותו (ויקרא כ יד) 'וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זִמָּה הִוא, בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאָתְהֶן', וכשם ששם נידון בשריפה, כך הבא על בתו מאנוסתו נדון בשריפה. ואם נחלק הזקן על גזירה שוה זו והתיר את בתו מאנוסתו, הרי זה דבר שזדונו כרת.

רב פפא מבאר את המשך הברייתא לשיטת רבי מאיר: **'בֵּין דָּם לְדָם', בֵּין** אם נחלק הזקן על דיני **דַּם נִדָּה, וְדַם לֵידָה, וְדַם זִיבָה,** הוא נעשה ממרא. מבאר רב פפא, שלגבי **דַּם נִדָּה** נחלק הזקן **בִּפְלוּגְתָּא דְּעַקְבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל וְרַבָּנָן, דְּתַנַּן** (נדה פ"ב מ"ו), אשה הרואה דם אדום טמאה נדה, ואם ראתה **דָּם הַיָּרוֹק, עַקְבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מְטַמֵּא** וסובר שזהו דם נדה, **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין** שאין זה דם נדה. ואם נחלק הזקן על בית דין בזה, הרי זה דבר שזדונו כרת, שהבא על הנדה בכרת.

ומחלוקת הזקן ב**'דַּם לֵידָה'** היא **בִּפְלוּגְתָּא דְּרַב וְלֵוִי, דְּאִתְּמַר,** נאמר בתורה (ויקרא יב ה) שהיולדת נקבה טמאה שבועיים, ולאחר מכן כל הדמים שתראה במשך שישים וששה יום, טהורים. ונחלקו אמוראים מדוע עד שבועיים הדם טמא ולאחר מכן טהור, **רַב אָמַר, מַעְיָן אֶחָד הוּא** – הדם תמיד מגיע מאותו מקור, אלא שבשבועיים הראשונים **הַתּוֹרָה טִימְּאַתּוּ,** ולאחר מכן **הַתּוֹרָה טִיהֲרַתּוּ** בשישים וששה ימי הטוהר, **וְלֵוִי אָמַר, שְׁנֵי מַעְיָנוֹת הֵן** – בגוף האשה יש שני מקורות דם, אחד טמא ואחד טהור, ובלידה נפתח המעין הטמא, ולאחר שבועיים **נִסְתַּם הַטָּמֵא וְנִפְתַּח הַטָּהוֹר,** ועל כן הדם שרואה לאחר שבועיים טהור, וכאשר **נִסְתַּם** המעין **הַטָּהוֹר** לאחר שישים וששה יום, **נִפְתַּח הַטָּמֵא,** ואם רואה דם היא חוזרת ונטמאת.

ההבדל בין רב ללוי הוא בשופעת דם ללא הפסקה ובתוך כך הסתיימו השבועיים הראשונים, ללוי דם זה טמא אף שהחלו ימי הטוהר, כיון שבודאי בא מהמעין הטמא, ולרב הדם טהור כיון שגזירת הכתוב לטהרו לאחר שבועיים, אף שבא מאותו מעין. וכן השופעת דם בסוף ימי הטוהר והמשיכה לראות לאחר מכן, לרב טמאה, וללוי טהורה, ואם נחלק הזקן על בית דין בענין זה, הרי זה בדבר שזדונו כרת, שהבא על הנדה בכרת.

ומחלוקת הזקן ב**'דַּם זִיבָה'** היא **בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, דְּתַנַּן** (נדה פ"ד מ"ד), אשה הרואה דם שלשה ימים בתוך אחד עשר ימי זיבה, הרי היא זבה גדולה וצריכה למנות שבעה נקיים ולהביא קרבן. אך העומדת ללדת, **וּקְיוֹשְׁתָּה** – וחשה בצירי הלידה, וראתה דם **שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּתוֹךְ אַחַד עָשָׂר יוֹם** מימי הזיבה, אם ילדה מיד לאחר מכן אינה נעשית זבה, כיון שהדם בא מחמת צער הולד, **וְאִם שָׁפְתָה** – שקטה ונחה מצערה **מַעַת לָעַת** – עשרים וארבע שעות, **וְאַחַר כָּךְ יָלְדָה, הֲרֵי זוֹ יוֹלֶדֶת בְּזוֹב,** כי הדם אינו מחמת הצער שהרי היה הפסק בינו ללידה, וסופרת שבעה נקיים ומביאה קרבנות ללידתה ולזיבתה, אלו **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** מיקל יותר, **וְאוֹמֵר** שדווקא אם שפתה **לַיְלָה וְיוֹם** שלמים **כְּלֵילֵי שַׁבָּת וְיוֹמוֹ** דינה כזבה, אבל שפתה מאמצע היום עד אמצע היום למחרת, ולא לילה ויום שלמים, אין זה נחשב שנחה מצערה אלא הדם בא מחמת הולד, והיא אינה זבה. וממשיכה המשנה, שאשה **שֶׁשָּׁפְתָה מִן הַצַּעַר וְלֹא מִן הָדָם** – שפסקו כאביה אך המשיכה לראות דם עד הלידה, מכל מקום זו הפסקה והדם שראתה הוא דם זיבה. ואם חלק הזקן על בית דין בזה, זהו דבר שזדונו כרת ונעשה ממרא.

המשך ביאור הברייתא לשיטת רבי מאיר: **'בֵּין דִּין לְדִין', בֵּין** שנחלק הזקן **בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת,** או **בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת,** או **בְּדִינֵי מַכּוֹת,** הרי הוא ממרא. מבאר רב פפא: **בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת** נחלק הזקן **בִּפְלוּגְתָּא דִּשְׁמוּאֵל וְרַבִּי אַבָּהוּ, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל,** אף שדיני ממונות בשלושה דיינים, בדיעבד גם **שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ דִּינֵיהֶם דִּין, אֶלָּא שֶׁנִּקְרָאִין 'בֵּית דִּין חָצוּף'** כיון שדנו בשנים, **וְרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר, לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין דִּינֵיהֶן דִּין.** ומחלוקת זו נוגעת לאיסור שזדונו כרת, שאם ישבו שנים בדין והוציאו ממון מאדם לחבירו, וקידש בו השני אשה, לשמואל זהו ממונו והרי היא אשת איש והבא עליה בכרת, ולרבי אבהו קידשה בגזל, ולא חלו הקידושין, ועל כן אם נחלק הזקן בזה הרי זה בדבר שזדונו כרת.

ולגבי **דִּינֵי נְפָשׁוֹת** נחלק הזקן **בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי וְרַבָּנָן, דְּתַנְיָא** (לעיל עט.), **רַבִּי אוֹמֵר,** שהנאמר לגבי רוצח שהתכוין להרוג אדם זה ובטעות הרג אחר, **'וְנָתַתָּ נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ'** (שמות כא כג), כוונת הפסוק לחייבו **מָמוֹן,** ולא מיתה. מדייקת הברייתא: **אַתָּה אוֹמֵר** שהכוונה **לְמָמוֹן, אוֹ אֵינוֹ** – שמא אין הכוונה **אֶלָּא לְנֶפֶשׁ מַמָּשׁ** וחייב מיתה. משיבה הברייתא: רבי למד היקש, **שֶׁנֶּאֱמַר 'נְתִינָה' לְמַעְלָה** בפסוק הקודם, 'וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וגו' וְנָתַן בְּפִלִּלִים', **וְנֶאֱמַר 'נְתִינָה' לְמַטָּה** בפסוק זה, 'וְנָתַתָּ נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ', **מַה לְהַלָּן** – למעלה, הכוונה לנתינת **מָמוֹן** שמשלם דמי הולדות, **אַף כָּאן** במתכוין לזה והרג את זה, הכוונה **לְמָמוֹן** ולא לנפש ממש. זו דעת רבי, אך לחכמים המתכוין להרוג את זה והרג את זה חייב מיתה, כפשטות הפסוק שנאמר בו 'נפש', ופטור מממון, שאין אדם מת ומשלם כאחד. ואם נחלק הזקן בזה יכול הדבר לבוא לידי כרת של איסור אשת איש, שאם נטלו יורשי הנרצח ממון מן הרוצח וקידשו בו אשה, לרבנן גזל בידם ואינה מקודשת, ולרבי הממון שלהם והיא מקודשת.

ולגבי **דִּינֵי מַכּוֹת** [–מלקות], הכוונה שנחלק הזקן **בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבָּנָן, דְּתַנָּן,** דיני **מַכּוֹת** דנים **בְּשִׁלְשָׁה** דיינים, אך **מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** דיינים. ואם שלשה דנו אדם למלקות, לרבי ישמעאל דינם כחובל בחבירו ומשלמים לו ממון, שהרי אין בכוחם לחייבו מלקות. ואם לקח מהם הנידון ממון וקידש בו אשה, לרבי ישמעאל היא מקודשת ולרבנן אינה מקודשת, והרי זה דבר שזדונו כרת, וכמבואר לעיל.

המשך ביאור הברייתא לשיטת רבי מאיר. כתוב בברייתא: **'בֵּין נֶגַע לְנֶגַע', בֵּין** אם נחלק הזקן בדין **נִגְעֵי אָדָם,** או **נִגְעֵי בָתִּים,** או **נִגְעֵי בְגָדִים,** הרי הוא ממרא. מבאר רב פפא: **בְּנִגְעֵי אָדָם** נחלק הזקן **בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבָּנָן, דְּתַנָּן** (נגעים פ"ד מי"א), אדם שנמצאה בבשרו בהרת שהיא כתם לבן בעור, הרי זה נגע צרעת והכהן מסגירו לשבעה ימים, ואם נמצא בו לאחר מכן סימן טומאה הוא הופך למצורע מוחלט. ואחד מסימני הטומאה הוא שיער לבן הצומח בבהרת, ועל סימן זה אומרת המשנה, **אִם כַּהֶרֶת קָדַם לַשֵּׂעָר הַלָּבָן** – שהשיער הלבין אחר שנראתה הבהרת, הרי זה **טָמֵא, וְאִם שֵׂעָר לָבָן קָדַם לַכַּהֶרֶת,** הרי זה **טָהוֹר,** ואם **סָפֵק** הדבר מה קדם, הרי זה **טָמֵא,** אלו דברי תנא קמא, **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כֵּהָה.** מבררת הגמרא: **מַאי כֵּהָה, אָמַר רָבָא,** כאילו **כֵּהָה** הנגע ושינה מלובנו בתוך ימי ההסגר שהוא **טָהוֹר.** ומחלוקת זו נוגעת לדבר שזדונו כרת, שמצורע הנכנס במזיד למקדש בטומאה חייב כרת, וכשספק אם קדם השיער הלבן לבהרת ונכנס למקדש, לחכמים הוא טמא וחייב כרת ולרבי יהושע טהור ופטור, ועל כן אם נחלק הזקן בזה הוא נעשה ממרא.

ובדין **נִגְעֵי בָתִּים** נחלק הזקן **בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי אֱלִעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנָן, דְּתַנָּן** (נגעים פ"ב מ"ג), בית שנמצא נגע בכתליו הרי הוא טמא, ונחלקו תנאים בדין נגע המטמא, **רַבִּי אֱלִעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְעוֹלָם אֵין הַבַּיִת טָמֵא עַד שֶׁיֵּרָאֶה** בו נגע כְּשִׁיעוּר **שְׁנֵי גְּרִיסִין עַל שְׁתֵּי אֲבָנִים,** על כל אבן גריס אחד, שנאמר בנגעי בתים (ויקרא יד מ) 'וְחִלְּצוּ אֶת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר בָּהֵן הַנָּגַע', ומשמע שיש שתי אבנים שבכל אחת מהן שיעור נגע. ומוסיף רבי אלעזר, שאין זה נגע אלא כשנמצא **בִּשְׁתֵּי כְתָלִים** בבית, **בְּקֶרֶן זָוִית** – בפינה שבין הכתלים, **וְאָרְכּוֹ** יהיה

המשך בעמוד קלח

לִפְרִיחָה בִּבְגָדִים שֶׁהִיא טְהוֹרָה – מהו המקור שאם התפשטה הצרעת בכל הבגד הוא טהור, מגזירה שוה, **שנֶּאֱמְרָה** 'קְרַחַת וְגַבַּחַת' **בְּנִגְעֵי אָדָם** (ויקרא יג מב), **וְנֶאֱמְרָה** 'קְרַחַת וְגַבַּחַת' **בְּנִגְעֵי בְגָדִים** (שם יג נה), ללמדנו, **מַה לְהַלָּן** – בנגעי אדם, אם **פָּרַח** והתפשט הנגע **בְּכוּלּוֹ הוּא טָהוֹר, אַף כָּאן** בבגדים, אם **פָּרַח** הנגע **בְּכוּלּוֹ הוּא טָהוֹר.**

רבנן חולקים על דין זה, וסוברים שהבגד טמא גם כשפשטה הצרעת בכולו, ועל כן מחלוקת זו נוגעת לאיסור כרת, שאם הכניס אדם בגד זה למקדש, או שנכנס למקדש לאחר שנגע בבגד, לרבנן הבגד טמא והוא חייב כרת, ולרבי יונתן הבגד טהור ואינו חייב כרת.

עוד שנינו בברייתא: 'דִּבְרֵי', **אֵלּוּ הָעֲרָכִין וְהַחֲרָמִים וְהַקְּדִישׁוֹת,** שאם נחלק הזקן בדינים אלו הרי הוא ממרא. מבאר רב פפא: בדיני **הָעֲרָכִין** – הנודר לבדק הבית [לצרכי בית המקדש] את דמי ערכו של אדם על פי השיעור המפורש בתורה (ויקרא כז ב–ח), נחלק הזקן **בְּפִלּוּגְתָּא דְּרַבִּי מֵאִיר וְרַבָּנַן, דְּתַנְיָא, הַמַּעֲרִיךְ** – הנודר לבדק הבית ערך תינוק שגילו **פָּחוֹת מִבֶּן חֹדֶשׁ,** שלא הוזכר ערכו בתורה, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, נוֹתֵן דָּמָיו** של התינוק על פי הערכה בכמה הוא נמכר בשוק לעבד, **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא אָמַר כְּלוּם** ואינו צריך לשלם.

מחלוקת זו נוגעת לאיסור כרת של אשת איש, שאם גזבר בדק הבית נטל מהמעריך משכון על נדרו, ולקחו המעריך ממנו בשוגג וקידש בו אשה, לרבי מאיר זהו ממון הקדש ואינה מקודשת, ולחכמים שלא אמר כלום, אין זה ממון הקדש והיא מקודשת.

עוד מבאר רב פפא: בדין **הַחֲרָמִים** – הנודר את נכסיו שיהיו חרם, נחלק הזקן **בְּפִלּוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה וְרַבָּנַן, דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר, סְתָם חֲרָמִים** – כשלא אמר הנודר למי החרם, יתנו **לְבֶדֶק הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא כז כח) 'כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים **הוּא לַה'', וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי הקונה שדה הקדש אשר יוצאת ממנו ביובל, (ויקרא כז כא) 'וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה' כִּשְׂדֶה הַחֵרֶם, **לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ'.** שואלת המשנה: **אם כֵּן** שהחרמים לכהן, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** הפסוק שהביא רבי יהודה 'כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים **הוּא לַה''.** משיבה המשנה: חכמים לומדים מפסוק זה שֶׁהחרם **חָל עַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְעַל קָדָשִׁים קַלִּים** – אם אדם נדר בהמה לעולה או שלמים, ולאחר מכן אמר שתהיה חרם, החרם חל, ועליו לתת לכהן את דמי הבהמה, והיא עצמה קרבה על המזבח.

מחלוקת זו נוגעת לאיסור כרת, אם החרים אדם מנכסיו ואחר כך נהנה מהם, לרבי יהודה שהם של בדק הבית, הרי זו מעילה ועליו להקריב אשם מעילות, ואם אכל מאשם זה בטומאה הוא חייב כרת, ולחכמים החרם לכהנים, ואם נהנה ממנו לא מעל, ואם הביא אשם על כך ואכלו בטומאה אין הוא חייב כרת שאין זה אשם כלל, נמצא שמחלוקת זו נוגעת לדבר שזדונו כרת.

עוד מבאר רב פפא: בדין **הַקְּדִישׁוֹת,** נחלק הזקן **בְּפִלּוּגְתָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב וְרַבָּנַן, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אֲפִילּוּ צִינּוֹרָא שֶׁל חֶרֶשׁ** – מולג קטן שטווים בו זהב, ושוויו מועט, **צְרִיכָה** שיעריכו את שוויה **עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם** כדי **לִפְדּוֹתָהּ** – אם רוצה אדם לקנותה מהקדש.

לעיל (יד:) מבואר שחכמים נחלקו על דין זה, ולשיטתם די בשלשה לפדות מטלטלי הקדש. ואם פדה אדם הקדש בשלשה, לרבי אליעזר הפדיון לא חל, ואם מעל בו אדם עליו להביא אשם מעילות, ואם אכל מאשם זה בטומאה חייב כרת. ולחכמים אין זה הקדש ואינו חייב קרבן, ואם הביאו ואכלו בטומאה אינו חייב כרת, נמצא שמחלוקת זו נוגעת לאיסור כרת.

עוד למדנו בברייתא: 'רִיבּוֹת', **זֶה הַשְּׁקָאַת סוֹטָה, וַעֲרִיפַת הָעֶגְלָה, וְטָהֳרַת מְצוֹרָע,** שהחולק בדינים אלו הוא ממרא. ומבאר רב פפא שייכות דינים אלו לאיסור כרת: בדין **הַשְּׁקָאַת סוֹטָה,** נחלק הזקן **בְּפִלּוּגְתָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, דְּתַנְיָא, הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ** – החושד באשתו שנסתרת [–מתייחדת] עם אחר, מתרה בה שלא תסתר עמו, ואם נסתרה לאחר ההתראה, הוא מביאה לבית המקדש והכהן משקה אותה במים המרים, ונחלקו תנאים כמה עדים צריך לקינוי וסתירה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מְקַנֵּא עַל פִּי שְׁנַיִם עדים, וְאם נסתרה לאחר מכן, הוא מַשְׁקֶה** במים המרים **עַל פִּי עֵד אֶחָד** המעיד שנסתרה, **אוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ** אם ראה שנסתרה. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** חולק **וְאוֹמֵר, מְקַנֵּא עַל פִּי שְׁנַיִם,** וכמו כן **מַשְׁקֶה עַל פִּי שְׁנַיִם,** אך אם יש רק עד אחד על הסתירה אינו משקה אותה.

אם התרה אדם באשתו שלא תסתר ובאו עדים שנסתרה, ואינה רוצה לשתות ממים המרים, דינה שיוצאת בלא כתובה. ואם אין שני עדים על הסתירה, לרבי יהושע שאינו יכול להשקותה יש לה כתובה, ואם מכרה כתובתה, ותפס הקונה ממון הבעל וקידש בו אשה, הרי היא מקודשת. ולרבי אליעזר שיכול להשקותה היא יוצאת בלא כתובה, ואם מכרה כתובתה ותפס הקונה ממון הבעל, גזל בידו, ואם קידש בו אשה אינה מקודשת, נמצא שמחלוקת זו נוגעת לאיסור כרת של אשת איש.

ממשיך רב פפא ומבאר: בדין **עֲרִיפַת עֶגְלָה** נחלק הזקן **בְּפִלּוּגְתָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי עֲקִיבָא, דְּתַנְיָא,** הרוג שנמצא בשדה ולא נודע מי הרגו, זקני העיר הקרובה אליו מביאים עגלה ערופה, **וּמֵאַיִן** בגוף ההרוג **הָיוּ מוֹדְדִין** את המרחק ממנו אל הערים, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מִטִּיבּוּרוֹ** של ההרוג, **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מֵחוֹטְמוֹ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, מִמָּקוֹם** שֶׁסתם הרוג **נֵעֲשָׂה חָלָל,** כלומר **מְצֻוָּארוֹ.**

עגלה ערופה אסורה בהנאה, והמקדש בה אשה אין קידושיו חלים (קידושין נה:), ואם נמצא הרוג שחוטמו קרוב לעיר זו וטיבורו לעיר זו, ומדד הזקן מטיבורו ובית הדין מחוטמו, והביאו שתי הערים עגלה ערופה, לרבי אליעזר אם קידש אדם אשה בעגלה שהביאה העיר הקרובה לטיבורו, אינה מקודשת, שהרי זו עגלה ערופה, ולרבי עקיבא הסובר שהעיר הקרובה לחוטמו חייבת להביא עגלה, זו אינה עגלה ערופה כלל, והאשה מקודשת, וכן להיפך. נמצא שמחלוקת זו נוגעת לאיסור כרת של אשת איש.

ממשיך רב פפא ומבאר: בדין **טָהֳרַת מְצוֹרָע** נחלק הזקן **בְּפִלּוּגְתָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנַן, דְּתַנְיָא,** בנגעים (פי"ד מ"ט), מצורע הבא להטהר מביא למקדש אשם ולוג שמן, והכהן מזה מדם האשם ומהשמן על אזנו הימנית, ועל בוהן ידו ובוהן רגלו הימניים (ויקרא יד יד, יז), ואם **אֵין לוֹ בֹּהֶן יָד** ימנית, או **בֹּהֶן רֶגֶל** ימנית, או **אוֹזֶן יְמָנִית, אֵין לוֹ טָהֳרָה עוֹלָמִית,** כיון שההזאה צריכה להיות כנאמר בפסוק דווקא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** חולק **וְאוֹמֵר, נוֹתֵן לוֹ** הכהן את הדם והשמן **עַל מְקוֹמוֹ** – על המקום שבו היו הבוהן או האוזן, **וְיוֹצֵא** ידי חובה ונטהר, **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, נוֹתֵן** הכהן מן הדם והשמן **עַל** בוהן או אוזן **שֶׁל שְׂמֹאל, וְיוֹצֵא** ידי חובה ונטהר.

אם הזה הכהן על מצורע זה על מקום הבוהן והאוזן או על צד שמאל, לרבי אליעזר ורבי שמעון הוא טהור ויכול להכנס למקדש ולאכול קדשים, ולרבנן לא נטהר, ואם נכנס למקדש או שאכל קדשים בטומאתו עונשו כרת, נמצא שמחלוקת זו נוגעת לאיסור כרת.

רב פפא ממשיך בביאור הברייתא לרבי מאיר. שנינו עוד בברייתא: 'בִּשְׁעָרֶיךָ', **זֶה לֶקֶט שִׁכְחָה פֵּיאָה,** מבאר רב פפא: בדין **לֶקֶט** יש מחלוקת בדבר שזדונו כרת, **דְּתַנְיָא,** אם נפלו בשעת הקציר **שְׁנֵי שִׁבֳּלִין** הרי הם **לֶקֶט** וזכו בהן העניים, אך **שְׁלֹשָׁה** שנפלו יחד **אֵינָן לֶקֶט.** וכן לגבי **שִׁכְחָה,** אם נשכחו בשדה **שְׁנֵי עֹמָרִין** – אלומות תבואה קצורה, הרי הם **שִׁכְחָה** ואסור לקחתם, אך **שְׁלֹשָׁה אֵינָן שִׁכְחָה.** דינים אלו הם דברי בית הלל, **וְעַל כּוּלָּן בֵּית שַׁמַּאי** חולקים **וְאוֹמְרִים,** שבין בלקט ובין בשכחה, **שָׁלֹשׁ** שבלים או עומרים שנשכחו הרי הם **לֶעָנִי, וְאם שכח אַרְבַּע,** הם **לְבַעַל הַבַּיִת.**

אם נטל עני שלשה שבלים או עומרים שנשכחו בשדה, ולקחם בעל הבית מידו וקידש בהם אשה, לבית הלל הם של בעל הבית והאשה מקודשת, ולבית שמאי גזל הם ביד בעל הבית ואינה מקודשת, נמצא שמחלוקת זו נוגעת לאיסור כרת של אשת איש.

ממשיך רב פפא ומבאר: בדין **פֵּיאָה** נחלק הזקן **בְּפִלּוּגְתָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבָּנַן, דְּתַנְיָא, מִצְוַת פֵּיאָה** לכתחילה **לְהַפְרִישׁ** מִן הַקָּמָה – מן התבואה לפני קצירתה, ולהותירה בשדה לעניים, ואם **לֹא הִפְרִישׁ** פאה **מִן הַקָּמָה, יַפְרִישׁ** מִן הָעוֹמְרִין לאחר הקצירה, ואם **לֹא הִפְרִישׁ** גם **מִן הָעוֹמְרִין, יַפְרִישׁ** מִן הַכָּרִי – מהגדיש שבו אוספים את

המשך בעמוד קמ

רש"י

לפריחה בבגדים. אם פרוח תפרח הצרעת ונתמלא כל הבגד: **אדם שפרחה בכולו טהור.** דכתיב (ויקרא יג) אם פרוח תפרח הצרעת וגו' ופליגי רבנן עליה והיכא דפרחה בבגד כולו והכניסו למקדש או הנוגע בו נכנס למקדש לרבנן חייב ולר' יונתן פטור: **המעריך פחות מבן חדש.** אמר על פחות מבן חדש ערכו עלי והתורה לא נתנה לו ערך דגבי ערכין כתיב (ויקרא כז) ואם מבן חדש וגו': **ר"מ אומר נותן דמיו.** כמה שהוא נמכר בשוק דקסבר אין אדם מוציא דבריו לבטלה ויודע שאין ערך לפחות מבן חדש וגמר ואמר לשם דמים ולרבנן פטור ואם בא גיזבר ומשכנו לר"מ הוי הקדש ואין אשה מתקדשת בו אלא אם כן יודע בו כדתנן (קידושין דף נב:) ובהקדש במזיד קידש בשוגג לא קידש ולרבנן לא הוי הקדש והרי הוא של בעלים לקדש בו האשה והאחר שקדש בו אינה מקודשת א"נ לר"מ הוי הקדש והנהנה ממנו מביא אשם מעילות והרי אותו אשם קדש קדשים והאוכלו בטומאת גופו חייב כרת ולרבנן לא הוי הקדש והרי של בעלים הוא והנהנה ממנו לא מעל ואם הביא אשם מעילות חולין לעזרה הוא ואין חייבין עליו משום טומאה: **לבדק הבית.** ומועלין בדק: **לכהנים.** ואין מועלין בהם: **שחל על קדשי קדשים.** כדתנן (ערכין דף כח:) מחרים אדם את קדשיו אם נדר נותן דמיהם ואם נדבה נותן את טובתם כפי חלק שיש לו בה כדמפרש במסכת ערכין בפ' המקדיש: **צינורא.** מזלג קטן שטווין בו זהב: **י' כהנים.** כדמפרש בפרק קמא י' כהנים כתובין בפרשה אם נפדית בפחות מעשרה בני אדם עדיין הקדש היא ומועלין בה ולרבנן אין מועלין בה: **המקנא לאשתו.** המתרה באשתו אל תסתרי עם איש פלוני: **ומשקה על פי עד אחד.** שבא ואמר אני ראיתיה שנסתרה ואם לא השקה נאסרת עליו ותנן (סוטה דף כד.) אלו לא שותות ולא נוטלות כתובתן האומרת איני שותה והיכא דליכא עידי סתירה ואמרה איני שותה לרבי אליעזר אין לה כתובה לרבי יהושע יש לה כתובה שאינה נאסרת עליו ואם מכרה לאחר כתובתה קנה ואם תופס ממונו של זה כדי כתובה הרי הוא שלו לקדש בו את האשה ולרבי אליעזר הוי גזל ולא קידש: **מאין היו מודדין.** לידע אי זו עיר קרובה אל החלל: **מטבורו.** ואותה שקרובה לטבורו תביא את העגלה ולא הקרובה לחוטמו: **ר' עקיבא אומר מחוטמו.** ובמסכת סוטה מפרש טעמא מר סבר עיקר חיותיה באפיה ומר סבר עיקר חיותיה בטבוריה: **ממקום שנעשה חלל.** דהיינו מצואריה דסתם חלל מן הצואר כדמפרש התם לתת אותך על צוארי חלל רשעים ותנן (קידושין דף נו:) המקדש בעגלה ערופה אינה מקודשת ואם מדד זקן ממרא מטיבורו וב"ד מחוטמו והביאו אלו עגלה ואלו עגלה למר זו עגלה אסורה ואין מקדשין בה וזו אינה עגלה ומקדשין בה ולמר הוי איפכא: **אין לו טהרה עולמית.** דבעינן קרא כדכתב כדאמרן בנגמר הדין: **נותן על מקומו.** על מקום הבוהן נותן דם האשם וטהור ליכנס למקדש ולאכול קודש דהיינו זדונו כרת: **שלש אינן לקט.** שאין דרך להפקירן: **שלשה אינן שכחה.** בסיפרא יליף לה מקראי בפרשת שכחה ואם נחלק זקן ממרא ואמר אף שלשה שכחה ובא עני ונטלן ובא בעל הבית ונטלן הימנו לזקן ממרא הוי גזל ואין מקדשין בו אשה ולרבנן מקודשת: **מצות פיאה מפריש מן הקמה.** דכתיב לא תכלה אלא הנח לפניהם והם יקצרוהו: **מרחו.** בברי נתחייב במעשר דנגמרה מלאכתו הלכך מעשר תחילה את הברי מכל מעשרותיו ונותן לו את הפאה שאילו הפרישה לא היו עניים צריכין לעשרה דלקט שכחה פאה פטורין מן המעשר: **אף מפריש מן העיסה.** אם טחנה ולשה ולת"ק טחנה פטור דקנייה בשינוי ואם בא עני ונטל כדי פאה משסחנה לר' ישמעאל לא הוי גזל לרבנן הוי גזל: **עקביא בן מהללאל.** נחלק על חכמים בלשכת הגזית בד' דברים במסכת עדיות (פ"ה משנה ו) שהיה אומר לבנו בשעת מיתתו חזור בך בד' דברים שהייתי אומר אמר לו אבא ואתה מפני מה לא חזרתה בהם אמר לו אני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים הם עמדו בשמועתן ואני עמדתי בשמועתי אבל אתה שמעת מפי היחיד וכו': **על קינויו.** שקינא לאשתו אל תסתרי עם פלוני: **קינויו מחול.** ואם נסתרה אינה נאסרת עליה:

תוספות

מרחו מעשר ונותן לו. ואפילו למאן דאית ליה ברירה כל זמן שלא הפריש פיאה ולא בירורה היה הכל שלו ונתחייב הכל במעשר ושוב לא יפטר וא"ת תרומה נמי לתני שתורם ונותן לו וכ"ת דתרומה בלאו הכי יפריש העני דכל פיאה חייבת בתרומה חדא דאם כן הרי הוא מקדים מעשר לתרומה גדולה ועוד דתנן במסכת תרומות פ"ק [מ"ה] אין תורמין מן הלקט מן השכחה ומן הפיאה וי"מ דלהכי לא תני תורם דאפילו הפקיר לאחר מירוח פטור מן התרומה (דתנן במסכת מעשרות פ' שלשה מינין) פירות ממורחין בשדה מכונסין אסורים משום גזל מפוזרים מותרין בין כך בין כך חייבין במעשר ופטורים מן התרומה וליתא דבירושל' מפרש דלהכי פטורין מן התרומה לפי שאי אפשר לגורן שתעקר אלא אם כן נתרמה ממנו תרומה גדולה לפיכך אין צריך לתרום כשמצא פירות דמסתמא הופרשה מהם תרומה גדולה ונראה לפרש דמשום דתרומה דבר מועט לא חש להזכיר:

קינויו מחול. היינו דוקא קודם שנמוחקה המגילה אבל לאחר מיכן אין יכול למחול:

מסית

לִפְרִיחָה בִּבְגָדִים שֶׁהִיא טְהוֹרָה, נֶאֱמְרָה 'קְרַחַת וְגַבַּחַת' בָּאָדָם, וְנֶאֱמְרָה 'קְרַחַת וְגַבַּחַת' בַּבְּגָדִים. מַה לְּהַלָּן, פָּרַח בְּכוּלּוֹ טָהוֹר. אַף כָּאן, פָּרַח בְּכוּלּוֹ טָהוֹר. 'דִּבְרֵי', אֵלּוּ הָעֲרָכִין וְהַחֲרָמִים וְהַקְּדָשִׁים. הָעֲרָכִין, בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי מֵאִיר וְרַבָּנַן. דִּתְנַן, הַמַּעֲרִיךְ פָּחוֹת מִבֶּן חֹדֶשׁ, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, נוֹתֵן דָּמָיו. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא אָמַר כְּלוּם. הַחֲרָמִים, בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה וְרַבָּנַן. דִּתְנַן, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר, סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר 'כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לַה'". וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם, לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ'. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לַה'", שֶׁחָל עַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְעַל קָדָשִׁים קַלִּים. הֶקְדֵּשׁוֹת, בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב וְרַבָּנַן. דִּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אֲפִילּוּ צִינּוֹרָא שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, צְרִיכָה עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם לִפְדּוֹתָהּ. 'רִיבּוֹת', זֶה הַשִּׁקְּאַת סוֹטָה, וַעֲרִיפַת הָעֶגְלָה, וְטָהֳרַת מְצוֹרָע. הַשִּׁקְּאַת סוֹטָה, בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. דִּתְנַן, הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מְקַנֵּא עַל פִּי שְׁנַיִם, וּמַשְׁקֶה עַל פִּי עֵד אֶחָד, אוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, מְקַנֵּא עַל פִּי שְׁנַיִם, וּמַשְׁקֶה עַל פִּי שְׁנַיִם. עֲרִיפַת עֶגְלָה, בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי עֲקִיבָא. דִּתְנַן, מֵאַיִן הָיוּ מוֹדְדִין, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מִטִּבּוּרוֹ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מֵחוֹטְמוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, מִמְּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה חָלָל, מַצָּוָּארוֹ. טָהֳרַת מְצוֹרָע, בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנַן. דִּתְנַן, אֵין לוֹ בֹּהֶן יָד, בֹּהֶן רֶגֶל, אוֹזֶן יְמָנִית, אֵין לוֹ טָהֳרָה עוֹלָמִית. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, נוֹתֵן לוֹ עַל מְקוֹמוֹ, וְיוֹצֵא. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, נוֹתֵן עַל שֶׁל שְׂמֹאל, וְיוֹצֵא. 'בִּשְׁעָרִיךָ', זֶה לֶקֶט, שִׁכְחָה, פֵּיאָה. לֶקֶט, דִּתְנַן, שְׁנֵי שִׁבֳּלִין, לֶקֶט. שְׁלֹשָׁה, אֵינָן לֶקֶט. שִׁכְחָה, שְׁנֵי עֹמָרִין, שִׁכְחָה. שְׁלֹשָׁה, אֵינָן שִׁכְחָה. וְעַל כּוּלָּן, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שָׁלֹשׁ לָעָנִי, וְאַרְבַּע לְבַעַל הַבַּיִת. פֵּיאָה, בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבָּנַן. דִּתְנַן, מִצְוַת פֵּיאָה, לְהַפְרִישׁ מִן הַקָּמָה. לֹא הִפְרִישׁ מִן הַקָּמָה, יַפְרִישׁ מִן הָעוֹמָרִין. לֹא הִפְרִישׁ מִן הָעוֹמָרִין, יַפְרִישׁ מִן הַכְּרִי, עַד שֶׁלֹּא מֵירְחוֹ. מֵירְחוֹ, מְעַשֵּׂר וְנוֹתֵן לוֹ. מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ, אַף מַפְרִישׁ מִן הָעִיסָּה: שְׁלֹשָׁה בָּתֵּי דִינִין וְכוּ': אָמַר רַב כַּהֲנָא, הוּא אוֹמֵר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, וְהֵן אוֹמְרִין מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, אֵינוֹ נֶהֱרָג. הוּא אוֹמֵר כָּךְ הוּא בְּעֵינַי, וְהֵן אוֹמְרִין כָּךְ הוּא בְּעֵינֵינוּ, אֵינוֹ נֶהֱרָג. וְכָל שֶׁכֵּן, הוּא אוֹמֵר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, וְהֵן אוֹמְרִין כָּךְ הוּא בְּעֵינֵינוּ, אֵינוֹ נֶהֱרָג. עַד שֶׁיֹּאמַר כָּךְ הוּא בְּעֵינַי, וְהֵן אוֹמְרִים מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי לֹא הָרְגוּ אֶת עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל. וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אֲפִילּוּ הוּא אוֹמֵר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, וְהֵן אוֹמְרִין כָּךְ הוּא בְּעֵינֵינוּ, נֶהֱרָג, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. וְאִם תֹּאמַר, מִפְּנֵי מָה לֹא הָרְגוּ אֶת עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הוֹרָה הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה. תְּנַן, כָּךְ דָּרַשְׁתִּי, וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי. כָּךְ לִמַּדְתִּי, וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵרַי. מַאי לָאו, דְּהוּא אָמַר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, וְהֵם אוֹמְרִין כָּךְ הוּא בְּעֵינֵינוּ. לֹא. הוּא אוֹמֵר כָּךְ הוּא בְּעֵינַי, וְהֵם אוֹמְרִים מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים סָח לִי זְעֵירָא מֵאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, בַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ, קִינּוּיוֹ מָחוּל.

בן

מסית דלא בעי התראה מאי איכא למימר. לאו אליבא דר' מאיר פריך דאמסית לא מיחייב דאין בו כרת.

ואין לנו אלא תפילין ואליבא דר' יהודה. כל הנך דרשות דדרשינן לעיל מקרא דכי יפלא לא חייש: **אי** סבירא לן דלולב אין צריך אגד וכו'. משמע אבל אי סבירא לן דצריך אגד לא אמרינן האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי והכי נמי אמרי' בריש לולב הגזול (סוכה דף לא.) דקאמר רבי יהודה אין אוגדין את הלולב אלא במינו מאי טעמא דכיון דאמר ר' יהודה לולב צריך אגד אי עבדי ליה ממין אחר הוה ליה ה' מינין ותימה דאמר התם (שם:) ד' מינין שבלולב כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהם ופריך פשיטא ומשני מהו דתימא הואיל ואמר רבי יהודה לולב צריך אגד אי אייתי מינא אחרינא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי קמ"ל מאי קא תלי טעמא דהאי לחודיה קאי משום דלולב צריך אגד אדרבה מטעם זה יש לנו לומר יותר דאסור ומיהו י"ל דהתם בדמנח ליה חוץ לאגד אבל קשה דמשמע דמסיק לר' יהודה דלא אמר האי לחודיה וכ"ש לרבנן והכא משמע דלרבנן אמר האי לחודיה קאי וי"ל דהתם מדרבנן אסור ור"ח ל"ג התם הואיל ואמר ר' יהודה וזהו לשונו מהו דתימא הואיל ואמרו חכמים בין אגוד בין שאינו אגוד כשר הלכך אין צריך אגד והאי יתירה דמוסיף על הד' לחודיה קאי ולא מיפסל ביה קמ"ל ומיהו תימה אמאי לא משכח לולב לרבי יהודה בבי האי גוונא שאגד ג' מינין בפני עצמן דנעשה בכשרות ואחר כך אגד עמהן מין אחר דהוה ליה מוסיף גורע ויש לומר כיון דקודם נטילתו נפסל הוה ליה גרוע ועומד אבל תפילין אם הניחן בראשו בכשרות והניח גבייהו בית חמישי הרי זה מוסיף גורע שפוסלן ומבטל מצות שעל ראשו ולא דמי ללולב דאם נטלו ובעודו בידו הוסיף מין חמישי אין זה מבטל מצותו דמדאגביה נפק ביה:

קשר

בן סורר ומורה, שֶׁרָצוּ אָבִיו וְאִמּוֹ לִמְחוֹל לוֹ, מוֹחֲלִין לוֹ. זָקֵן מַמְרֵא, שֶׁרָצוּ בֵּית דִּינוֹ לִמְחוֹל לוֹ, מוֹחֲלִין לוֹ. וּכְשֶׁבָּאתִי אֵצֶל חֲבֵרַי שֶׁבַּדָּרוֹם, עַל שְׁנַיִם הוֹדוּ לִי, עַל זָקֵן מַמְרֵא לֹא הוֹדוּ לִי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְבּוּ מַחֲלוֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל. תְּיוּבְתָּא. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מִתְּחִילָּה לֹא הָיוּ מַרְבִּין מַחֲלוֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, וּשְׁנֵי בָּתֵּי דִּינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, אֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת, וְאֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וּשְׁאָר בָּתֵּי דִּינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, יוֹשְׁבִין בְּכָל עָיְרוֹת יִשְׂרָאֵל. הוּצְרַךְ הַדָּבָר לִשְׁאוֹל, שׁוֹאֲלִין מִבֵּית דִּין שֶׁבְּעִירָן. אִם שָׁמְעוּ, אָמְרוּ לָהֶן. וְאִם לָאו, בָּאִין לָזֶה שֶׁסָּמוּךְ לְעִירָן. אִם שָׁמְעוּ, אָמְרוּ לָהֶם. וְאִם לָאו, בָּאִין לָזֶה שֶׁעַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת. אִם שָׁמְעוּ, אָמְרוּ לָהֶם. וְאִם לָאו, בָּאִין לָזֶה שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה. וְאוֹמֵר כָּךְ דָּרַשְׁתִּי, וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי. כָּךְ לִמַּדְתִּי, וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵרַי. אִם שָׁמְעוּ, אָמְרוּ לָהֶם. וְאִם לָאו, אִלּוּ וָאִלּוּ בָּאִין לִלְשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁשָּׁם יוֹשְׁבִין מִתָּמִיד שֶׁל שַׁחַר עַד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. וּבְשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים, יוֹשְׁבִין בַּחֵיל. נִשְׁאֲלָה שְׁאֵלָה בִּפְנֵיהֶם, אִם שָׁמְעוּ, אָמְרוּ לָהֶם. וְאִם לָאו, עוֹמְדִין לַמִּנְיָן. רַבּוּ הַמְטַמְּאִים, טִמְּאוּ. רַבּוּ הַמְטַהֲרִין, טִהֲרוּ. מִשֶּׁרַבּוּ תַּלְמִידֵי שַׁמַּאי וְהִלֵּל שֶׁלֹּא שִׁמְּשׁוּ כָּל צָרְכָּן, רַבּוּ מַחֲלוֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, וְנַעֲשֵׂית תּוֹרָה כְּשִׁתֵּי תּוֹרוֹת. מִשָּׁם, כּוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִין בְּכָל מְקוֹמוֹת. כָּל מִי שֶׁהוּא חָכָם, וּשְׁפַל בֶּרֶךְ, וְדַעַת הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, יְהֵא דַיָּן בְּעִירוֹ. מִשָּׁם, מַעֲלִין אוֹתוֹ לְהַר הַבַּיִת.

מִשָּׁם, לָעֲזָרָה. מִשָּׁם, לִלְשְׁכַּת הַגָּזִית. שָׁלְחוּ מִתָּם, אֵיזֶהוּ בֶן הָעוֹלָם הַבָּא, עַנְוְתָנוּת, וּשְׁפַל בֶּרֶךְ, שֶׁיֵּיף עָיֵל, שֶׁיֵּיף וְנָפֵיק, וְגָרִים בְּאוֹרַיְיתָא תְּדִירָא, וְלֹא מַחֲזִיק טִיבוּתָא לְנַפְשֵׁיהּ. יַהֲבוּ בֵּיהּ רַבָּנָן עֵינַיְיהוֹן, בְּרַב עוּלָּא בַּר אַבָּא: חָזַר לְעִירוֹ, וְשָׁנָה: תָּנוּ רַבָּנָן, אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּהוֹרָאָתוֹ, אוֹ שֶׁיּוֹרֶה לַאֲחֵרִים וְיַעֲשׂוּ כְּהוֹרָאָתוֹ. בִּשְׁלָמָא, יוֹרֶה לַאֲחֵרִים וַיַּעֲשׂוּ כְּהוֹרָאָתוֹ, מַעֲיִקָּרָא, לָאו בַּר קְטָלָא הוּא, וְהַשְׁתָּא בַּר קְטָלָא הוּא. אֶלָּא, שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּהוֹרָאָתוֹ, מַעֲיִקָּרָא נַמִּי בַּר קְטָלָא הוּא. הָתְינַח, הֵיכָא דְּאוֹרֵי בְּחֵלֶב וָדָם, דְּמַעֲיִקָּרָא לָאו בַּר קְטָלָא הוּא, וְהַשְׁתָּא בַּר קְטָלָא הוּא. אֶלָּא, הֵיכָא דְּאוֹרֵי בְּחַיָּיבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין, מַעֲיִקָּרָא נַמִּי בַּר קְטָלָא הוּא. מַעֲיִקָּרָא, בְּעֵי הַתְּרָאָה. הַשְׁתָּא, לָא בְּעֵי הַתְּרָאָה. מֵסִית, דְּלָא בְּעֵי הַתְּרָאָה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר. מַעֲיִקָּרָא, אִי אָמַר טַעְמָא, מְקַבְּלִינַן מִינַּיהּ. הַשְׁתָּא, אִי אָמַר טַעְמָא, לָא מְקַבְּלִינַן מִינַּיהּ: **משנה** חוֹמֶר בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים מִבְּדִבְרֵי תּוֹרָה, הָאוֹמֵר אֵין תְּפִילִּין, כְּדֵי לַעֲבוֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, פָּטוּר. חָמֵשׁ טוֹטָפוֹת, לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים, חַיָּיב: **גמרא** אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁעִיקָּרוֹ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וּפֵירוּשׁוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְיֵשׁ בּוֹ לְהוֹסִיף, וְאִם הוֹסִיף גּוֹרֵעַ. הוּצְרַךְ הַדָּבָר לִשְׁאוֹל, שׁוֹאֲלִין מִבֵּית דִּין שֶׁבְּעִירָן. אֲלִיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה. וְהָאִיכָּא לוּלָב, דְּעִיקָּרוֹ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וּפֵירוּשׁוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְיֵשׁ בּוֹ לְהוֹסִיף, וְאִם הוֹסִיף גּוֹרֵעַ. בְּלוּלָב מַאי סְבִירָא לָן, אִי סְבִירָא לָן דְּלוּלָב אֵין צָרִיךְ אֲגֻדָּה, הַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי וְהַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי. וְאִי סְבִירָא לָן דְּצָרִיךְ אֲגֻדָּה, גָּרוּעַ וְעוֹמֵד הוּא. וְהָאִיכָּא ציצית, דְּעִיקָּרוֹ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וּפֵירוּשׁוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְיֵשׁ בּוֹ לְהוֹסִיף, וְאִם הוֹסִיף גּוֹרֵעַ. בְּציצית מַאי סְבִירָא לָן, אִי סְבִירָא לָן דְּקֶשֶׁר הָעֶלְיוֹן לָאו דְּאוֹרַיְיתָא, הַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי וְהַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי. וְאִי סְבִירָא לָן

דקשר

בן סורר ומורה. אף לאחר שהתרו בו וקלקל והלקוהו וחזר וקלקל אם רצו למחול ולא הביאוהו לבית דין מוחלין לו שהכתוב תלה בהם ותפשו בו: **תיובתא.** מדתלי טעמא בשלא ירבו מחלוקת ש"מ אפי' הוא אומר מפי השמועה והן אומרין כך הוא בעינינו: **יושבין בחיל.** מפני שהעם רב ומקום צר להם בלשכה אי נמי שלא יהו נראים כישובין בדין שבלשכת הגזית היו דנים וזה עיקר: **משם מעלין אותו.** להיות דיין בהר הבית כשמת אחד מהם ויושב שם עד שמת אחד משל עזרה ומעלין את זה שם וכולן יש בהם מעלה זה מזה: **שייף.** שוחה נכנס ושוחה יוצא והכי אמרי' בב"ב (דף ז.) גבי תקרת הבית שנחבטה שוף עול שוף פוק: **מעיקרא.** קודם שבא לבית דין שבלשכת הגזית לישאל לא הוה מיחייב קטלא כל כמה דלא עביד איהו גופיה: **מעיקרא נמי בר קטלא הוא.** אם עושה עבירה שיש בה מיתת בית דין הוה מיקטיל: **מסית דלא בעי התראה.** אם היה מסית ומורה טעם היתר ולומר אין בלשון הזה הסתה מעיקרא נמי מקטיל בלא התראה: **אי אמר טעמא לזכותא.** לאצוליה אבל השתא אי אמר טעמא לא מקבלינן שהרי שמע מפי ב"ד שלא לעשות והמרה: **מתני' האומר אין תפילין פטור.** דאין זו הוראה דזיל קרי בי רב הוא: **חמש טוטפות יש.** שאע"פ שאין דבר זה אלא להוסיף על דברי סופרים חייב דמדרש דסופרים הוא לטטפת לטטפת לטוטפות הרי כאן ד': **גמ' ויש בו להוסיף.** על מה שפירשו חכמים: **ואם הוסיף גורע.** ופוסל הראשון בתוספתו: **ואין לנו אלא תפילין.** שעיקרן בתורה ופירושן מדברי סופרים שהם ד' בתים ויש להוסיף חמשה או יותר ואם הוסיף גורע דקא עבר בבל תוסיף ולא עבד מצוה: **ואליבא דרבי יהודה.** אמר ר' אושעיא למילתיה דאמר לעיל עד דאיכא תורה ויורוך ואית דאמרי אין לנו אלא תפילין ואליבא דרבי יהודה דאמר צריך להדביק במנחות בהקומץ רבה (דף לד:) ולא נהירא לי דהתהיא בתפילין של יד קאי ומתני' טוטפות תאני והיינו דראש ועוד מדקא מקשי בסיפא אי דעבד ארבעה בתים כו' שמע מינה בשל ראש קיימין דאי בשל יד בית אחד הוא דקא הוי: **האי לחודיה קאי.** ואין זה גורע: **גרוע ועומד.** דמתחילתו לא עשה כהוגן שאגד שם תוספת מצוה ואגן בענין גורע דהשתא שהיה מתחילתו כשר ופוסלו בתוספתו: **ופירושו מדברי סופרים.** ד' חוטין דילפינן גדיל ב' גדילים ד': **קשר עליון.** שעושין סמוך לכנף בשנתלו החוטין ועל ידיהן נעשין חיבור לטלית לאו דאורייתא (אלא) הלכה למשה מסיני דפלוגתא היא במנחות (דף לט.): **האי לחודיה קאי.** דכיון דלא נקשר אינו חיבור עם השאר והראוי למצוה היא המצוה והעודף כמי שאינו:

שאינו

הדין השני: בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה שגנב בשר ויין מאביו ואכלם שני פעמים, אשר עונשו במיתה, שֶׁרָצוּ אָבִיו וְאִמּוֹ לִמְחוֹל לוֹ ולא להביאו לבית הדין כדי להורגו, הרי הם מוֹחֲלִין לוֹ, שנאמר (דברים כא יט), 'וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ', ומשמע שברצונם הדבר תלוי. והדין השלישי: זָקֵן מַמְרֵא שֶׁרָצוּ בֵּית דִּינוֹ – הסנהדרין שעליהם נחלק, לִמְחוֹל לוֹ ולא להורגו, מוֹחֲלִין לוֹ.

ממשיך רבי יאשיה: וּכְשֶׁבָּאתִי אֵצֶל חֲבֵירַי שֶׁבַּדָּרוֹם ואמרתי להם דינים אלו, עַל שְׁנַיִם – על קינוי הבעל, ועל בן סורר ומורה, הוֹדוּ לִי שאפשר למחול. אך עַל זָקֵן מַמְרֵא לֹא הוֹדוּ לִי שיכולים הסנהדרין למחול, אלא הם חייבים להורגו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְבּוּ מַחֲלוֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל. לפי זה נמצא שלא כרב כהנא, שהרי אם הטעם הוא שלא ירבו מחלוקות, אפילו זקן החולק מפי השמועה יש להורגו. מסיקה הגמרא: תְּיוּבְתָּא, ונדחו דברי רב כהנא.

הגמרא מביאה ברייתא בדרך הכרעת הספקות בזמן הסנהדרין: תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מִתְּחִילָּה – בזמן הסנהדרין, לֹא הָיוּ מַרְבִּין מַחֲלוֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא כך נהגו, בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד דיינים יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, ועוד שְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה היו במקדש, אֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת, וְאֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וּשְׁאָר בָּתֵּי דִינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה יוֹשְׁבִין בְּכָל עָיְרוֹת יִשְׂרָאֵל.

אם הוּצְרַךְ הַדָּבָר באחת העיירות לִשְׁאוֹל הלכה מבית דין, שׁוֹאֲלִין מִבֵּית דִּין שֶׁבְּעִירָן, אִם שָׁמְעוּ וקבלה בידם מה היא ההלכה, אָמְרוּ לָהֶן, וְאִם לָאו, בָּאִין לָזֶה – לבית דין שֶׁסָּמוּךְ לְעִירָן, אִם שָׁמְעוּ, אָמְרוּ לָהֶם, וְאִם לָאו, בָּאִין לְבֵית דִּין זֶה שֶׁעַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת, אִם שָׁמְעוּ אָמְרוּ לָהֶם, וְאִם לָאו, בָּאִין לָזֶה שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה. וְאוֹמֵר השואל, כָּךְ דָּרַשְׁתִּי, וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵירַי, כָּךְ לִמַּדְתִּי, וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵירַי, אִם שָׁמְעוּ אָמְרוּ לָהֶם, וְאִם לָאו, אֵלּוּ וְאֵלּוּ בָּאִין לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁשָּׁם יוֹשְׁבִין הסנהדרין מִהקרבת תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר עַד הקרבת תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, וּבְשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים שאסור לדון, היו יוֹשְׁבִין בַּחֵיל – השטח שבין העזרה לסורג המקיף אותה, כדי שלא יראו ביושבים בדין. נִשְׁאֲלָה שְׁאֵלָה בִּפְנֵיהֶם, אִם שָׁמְעוּ בקבלה מה הדין, אָמְרוּ לָהֶם, וְאִם לָאו, אומר כל דיין את דעתו, וְעוֹמְדִין הסנהדרין לַמְּנִין, אם רַבּוּ הַמְטַמְּאִים, טִמְּאוּ, ואם רַבּוּ הַמְטַהֲרִין, טִהֲרוּ.

אימתי הדבר כן, בזמן הסנהדרין, אך משבטלה סנהדרין, וּמִשֶּׁרַבּוּ תַּלְמִידֵי שַׁמַּאי וְהִלֵּל שֶׁלֹּא שִׁמְּשׁוּ את רבותיהם כָּל צָרְכָּן, רַבּוּ מַחֲלוֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, וְנַעֲשֵׂית [–ונראית] הַתּוֹרָה כִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת.

הברייתא מבארת כיצד היו מתמנים הדיינים לסנהדרין: מִשָּׁם – מהסנהדרין, היו כּוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִין בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת, שִׁבְל מִי שֶׁהוּא חָכָם, וּשְׁפַל בֶּרֶךְ, וְדַעַת הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, יְהֵא דַּיָּן בְּעִירוֹ, וּמִשָּׁם – אחר שהיה דיין בעירו, מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית הדין שבהַר הַבַּיִת אם מת אחד הדיינים, וּמִשָּׁם מעלים אותו לְבֵית הדין שבַּעֲזָרָה, וּמִשָּׁם לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית.

הגמרא מביאה מאמר בענין מיהו בן העולם הבא: שָׁלְחוּ מִתָּם – מארץ ישראל, אֵיזֶהוּ בֶן הָעוֹלָם הַבָּא, עֲנָוְתָן, וּשְׁפַל בֶּרֶךְ, וְשֵׁיף עָגֵיל שָׁיף וְנָפִיק – מתכופף ונכנס ומתכופף ויוצא, שאינו מתגאה, וְגָרִים בְּאוֹרַיְיתָא תְּדִירָא – ולומד תורה תמיד, וְלֹא מַחֲזִיק טִיבוּתָא לְנַפְשֵׁיהּ – ואינו מחזיק טובה לעצמו על לימודו. כששמעו זאת בבבל, יָהֲבוּ בֵּיהּ רַבָּנַן עֵינֵיהוֹן – נתנו החכמים עיניהם בְּרַב עוּלָּא בַּר אַבָּא, אשר התקיימו בו כל המעלות הללו.

שנינו במשנה: חָזַר הזקן לְעִירוֹ, וְשָׁנָה ולימד לאחרים כנגד דעת הסנהדרין, אם הורה לנהוג כך למעשה, חייב מיתה.

הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: תָּנוּ רַבָּנָן, זקן ממרא, אֵינוֹ חַיָּיב מיתה עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּהוֹרָאָתוֹ, אוֹ שֶׁיּוֹרֶה לַאֲחֵרִים וְיַעֲשׂוּ כְּהוֹרָאָתוֹ. מקשה הגמרא: בִּשְׁלָמָא – מובן הדין שאם הזקן יוֹרֶה לַאֲחֵרִים וְיַעֲשׂוּ כְּהוֹרָאָתוֹ הוא חייב מיתה, כי מַעִיקָּרָא – מתחילה, קודם שהורו סנהדרין שלא כדבריו, לָאו בַּר קְטָלָא הוּא – אינו חייב מיתה על הוראה זו, וְהַשְׁתָּא – ועכשיו שהורה נגד דעתם, בַּר קְטָלָא הוּא – הוא חייב מיתה כדין זקן ממרא, אֶלָּא על הדין שאינו חייב מיתה עד שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּהוֹרָאָתוֹ, קשה למה צריך לחייבו מיתה, הרי מַעִיקָּרָא נַמִּי בַּר קְטָלָא הוּא – גם מתחילה ללא דין זקן ממרא הוא חייב מיתה, אם עבר על אחד מדיני התורה שעונשו מיתת בית דין.

הגמרא מבארת באיזה אופן נאמרה קושיא זו: הָתִינַח – מובן הדבר ואין להקשות, הֵיכָא דְּאוֹרֵי בְּחֵלֶב וָדָם – כשהורה הזקן להתיר אכילת חלב או דם שאין בהם חיוב מיתה, דְּמַעִיקָּרָא – אם אכל קודם ששאל את הסנהדרין, לָאו בַּר קְטָלָא הוּא, וְהַשְׁתָּא – ועתה ששאל את הסנהדרין ואכל נגד הוראתם, בַּר קְטָלָא הוּא כדין זקן ממרא. אֶלָּא הֵיכָא דְּאוֹרֵי בְּחַיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין – אך במקום שהורה להתיר איסור שעונשו מיתת בית דין, ועשה בעצמו כהוראתו, קשה שהרי מַעִיקָּרָא נַמִּי בַּר קְטָלָא הוּא, ואף אם לא שאל את הסנהדרין. מיישבת הגמרא: גם בעבירות שחייב עליהם מיתה, מַעִיקָּרָא – אם עבר עליהם בלי לשאול את הסנהדרין, בְּעֵי [–צריך] הַתְּרָאָה כדי להורגו, כדין כל חייב מיתה שאינו נהרג אלא בעדים והתראה, וְהַשְׁתָּא – אך עתה שעבר אף שהורו לו הסנהדרין לאיסור, לָא בְּעֵי הַתְּרָאָה – אין צריך להתרות בו כדי להורגו, שזקן ממרא נהרג בלא התראה.

ממשיכה הגמרא להקשות: מַסֵּית – אם התיר הזקן להסית לעבודה זרה, ועשה כהוראתו והסית, דְּלָא בְּעֵי הַתְּרָאָה – שאין צריך התראה כדי להורגו, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – איך נפרש את הברייתא שהזקן חייב מיתה מחמת שעבר על דברי בית דין, הרי במקרה כזה הוא חייב מיתה בלא התראה גם כשלא שאל את הסנהדרין. מיישבת הגמרא: מַעִיקָּרָא – אם הסית הזקן בלא ששאל את הסנהדרין, אף שאינו צריך התראה, אִי אָמַר מַעֲמָא – אם לימד על עצמו זכות שחשב שאין איסור בדבר, מְקַבְּלִינַן מִינֵּיהּ – מקבלים את דבריו, הַשְׁתָּא – אך עתה שהמרה את פי הסנהדרין, גם אִי אָמַר מַעֲמָא להצילו, לָא מְקַבְּלִינַן מִינֵּיהּ, כיון ששמע מפורש מבית דין שאסור לעשות כן.

משנה

משנתינו ממשיכה לעסוק בדיני זקן ממרא: חוֹמֶר יש לענין זקן ממרא, בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים – בדרשות חכמים, יותר מִבְּדִבְרֵי תּוֹרָה, שזקן הָאוֹמֵר שאֵין להניח תְּפִילִין, כְּדֵי – ובכך מורה לַעֲבוֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, פָּטוּר ממיתה, כיון שאין זו הוראה, שמצות תפילין ידועה לכל. אך המורה לעשות בתפילין של ראש חָמֵשׁ טוֹטָפוֹת [–בתים], כדי לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים שדרשו (לעיל ד:) שיש בהן ארבע טוטפות, חַיָּיב מיתה כדין זקן ממרא.

גמרא

הגמרא דנה באלו תנאים נעשה החולק על סנהדרין זקן ממרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, זקן ממרא אֵינוֹ חַיָּיב מיתה אֶלָּא כשחולק עַל דָּבָר שֶׁעִיקְּרוֹ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וּפֵירוּשׁוֹ – ופרטי הלכותיו נדרשו מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְיֵשׁ בּוֹ לְהוֹסִיף – ואפשר במציאות להוסיף על פירוש חכמים במצוה זו, וְאִם הוֹסִיף על המצוה גּוֹרֵעַ ופוסלה בזה. ולפי זה אֵין לָנוּ מצוה שמתקיימים בה תנאים אלו אֶלָּא תְּפִילִין, שעיקרן מהתורה, וחכמים פירשו שיש בהן ארבעה בתים, ושייך להוסיף על הבתים, ואם מוסיף גורע, שעובר ב'בל תוסיף' (דברים ד ב) ופוסל את התפילין.

לעיל (פז.) נחלקו תנאים באלו דינים נעשה החולק על הסנהדרין זקן ממרא. מבארת הגמרא: דינו של רבי אושעיא נאמר אַלִּיבָּא [–לשיטתו] דְּרַבִּי יְהוּדָה, הסובר שזקן ממרא הוא החולק על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים, והוסיף רבי אושעיא שצריך שיהיה במצוה זו כדי להוסיף, ושאם מוסיף גורע.

הגמרא מקשה ממצוה נוספת שמתקיימים בה תנאים אלו. מקשה הגמרא: כיצד אמר רבי אושעיא שאין לנו אלא תפילין, וְהָאִיכָּא לוּלָב – הרי גם החולק במצות לולב יתכן שיהיה ממרא, דְּעִיקְּרוֹ של לולב מִדִּבְרֵי תּוֹרָה בחומש ויקרא (כג מ), וּפֵירוּשׁוֹ, כגון שעץ הדר האמור בפסוק הוא אתרוג, נאמר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְיֵשׁ בּוֹ לְהוֹסִיף אם נוטל חמשה מינים במקום ארבעה, וְאִם הוֹסִיף ונטל חמשה הוא גּוֹרֵעַ, שפוסל במין החמישי את ארבעת הראשונים.

המשך בעמוד קלט

דְּקֶשֶׁר הָעֶלְיוֹן דְּאוֹרַיְיתָא, אם כן לא התוספת פסלה המצוה, אלא **גָּרוּעַ וְעוֹמֵד** הוא מתחילה, שהרי הטיל בציצית חמשה חוטים שלא כדין.

הגמרא מקשה כיצד בתפילין התוספת גורעת מהמצוה. מקשה הגמרא: **אִי הָכִי,** במצות **תְּפִילִּין נַמִּי,** שאמר רבי אושעיא שהחולק עליה נעשה ממרא, יש להקשות כיצד ניתן להוסיף בה תוספת המגרעת, שהרי **אִי עָבֵיד** – אם עשה בתפילין של ראש **אַרְבָּעָה בָּתֵּי,** **וְאַחַר כָּךְ אַיְיתֵי אַחֲרִינָא וְאַנַח גַּבְיְיהוּ** – הביא בית נוסף והניחו בצידם, אין זו תוספת, כיון **דַּהַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי וְהַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי,** **וְאִי עָבֵיד** מתחילה **חֲמִשָּׁה בָּתֵּי,** אם כן **גָּרוּעַ וְעוֹמֵד הוּא** מתחילה, שעשה שלא כדין, ולא התוספת מגרעת.

מיישבת הגמרא: מדובר שבתחילה היו ארבעה בתים, ואחר כך הוסיף עליהם, ואף שהתוספת עומדת לבדה, **הָאָמַר רַבִּי זֵירָא, בַּיִת חִיצוֹן** שבתפילין **שֶׁאִינוֹ רוֹאֶה אֶת הָאַוִּיר** כיון שהוסיף עליו בית חמישי או דבר אחר, **פָּסוּל,** נמצא שבתפילין שייך להוסיף, ואם הוסיף פוסל את המצוה.

משנה

המשנה מבארת היכן ומתי נהרג זקן ממרא: זקן ממרא שהתחייב מיתה, **אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ לֹא בְּבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ, וְלֹא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּיבְנֶה** – אם שאל את הסנהדרין בלשכת הגזית וחזר לעירו, ולאחר מכן גלתה סנהדרין ליבנה, ואז הורה לעשות שלא כדבריהם, אין ממיתים אותו ביבנה, לפי שאין כל ישראל מתקבצים שם, **אֶלָּא מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ עַד הָרֶגֶל,** הקרוב, שבו ישראל עולים לרגל, **וּמְמִיתִין אוֹתוֹ בָּרֶגֶל,** כדי שיראו כל העם את מיתתו ולא יעשו כמוהו, **שֶׁנֶּאֱמַר** במיתת זקן ממרא (דברים יז יג) **'וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד',** **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא.** **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין מַעֲנִין אֶת דִּינוֹ שֶׁל זֶה** בהמתנה עד הרגל, **אֶלָּא מְמִיתִין אוֹתוֹ מִיָּד** בעירו, **וְכוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִין שְׁלוּחִין בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת,** להכריז **שֶׁאִישׁ פְּלוֹנִי מִתְחַיֵּב מִיתָה בְּבֵית דִּין** על שהמרה פי בית דין, כדי לקיים 'וכל העם ישמעו ויראו'.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא הדנה במה שלמדנו במשנה: **תָּנוּ רַבָּנָן,** זקן ממרא **אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ לֹא בְּבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ, וְלֹא בְּבֵית דִּין שֶׁבִּיבְנֶה, אֶלָּא מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ עַד הָרֶגֶל, וּמְמִיתִין אוֹתוֹ בָּרֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ', דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה, וְכִי נֶאֱמַר 'וכל העם יִרְאוּ וְיִירָאוּ', שצריכים לראות מיתתו בעיניהם, **וַהֲלֹא לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא 'יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ',** ואם כן די בכך שישמעו מיתתו, **וְלָמָּה מְעַנִּין דִּינוֹ שֶׁל** זקן **זֶה** לחינם וממתינים לרגל, **אֶלָּא מְמִיתִין אוֹתוֹ מִיָּד** בעירו, **וְכוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִין בְּכָל מָקוֹם** להכריז **שֶׁאִישׁ פְּלוֹנִי נִתְחַיֵּב מִיתָה בְּבֵית דִּין.**

הגמרא מביאה ברייתא המפרטת על אלו היוצאים ליהרג מכריזים: **תָּנוּ רַבָּנָן, אַרְבָּעָה** חייבי מיתות **צְרִיכִין הַכְרָזָה** כשנהרגים כדי שייראו העם מלעשות כן, **הַמֵּסִית** לעבודה זרה, **וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, וְזָקֵן מַמְרֵא, וְעֵדִים זוֹמְמִין.** ולמדנו כן מהפסוקים. **דִּבְכוּלְּהוּ** – במסית, ובן סורר ומורה, וזקן ממרא, **כְּתִיב בָּהוּ** – כתוב במיתתם **'וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ',** או **'וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ'.** **וּבְעֵדִים זוֹמְמִין דִּכְתִיב** **'וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ'** (דברים יט כ), ולא נאמר בהם 'כל העם', הטעם, כיון **דְּלָא כּוּלֵּי עָלְמָא חָזוּ לְסַהֲדוּתָא** – שלא כל העם ראויים לעדות, שהרי יש הפסולים לעדות, כגון גזלנים, ועוד.

משנה

למדנו לעיל (פד:) שנביא שקר נידון בחנק. המשנה מפרטת את דיניו: **נְבִיא הַשֶּׁקֶר הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע** מפי ה', **וְכֵן** המתנבא **מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ,** ואף שנאמר בנבואה לחבירו, **מִיתָתוֹ בִּידֵי אָדָם** בחנק. **אֲבָל** נביא אמת **הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ** – שאינו אומרה, **וְהַמְּוַוֵּתֵר עַל דִּבְרֵי נָבִיא** – השומע מנביא נבואת אמת ומתעלם ממנה, **וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ** שאמר בנבואה, אינו בחנק, אלא **מִיתָתוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם,** **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יח יט) **'וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי, אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ',** כלומר שה' יעניש אותו.

המשנה ממשיכה לפרט את דיני הנהרגים בחנק: **הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְאוֹמֵר, כָּךְ אָמְרָה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים,** נידון בחנק, **וְאֲפִילּוּ** אם **כַּוֵּן** בדבריו **אֶת הַהֲלָכָה,** דהיינו שמתנבא **לְטַמֵּא אֶת הַטָּמֵא** על פי תורה **וּלְטַהֵר אֶת הַטָּהוֹר** על פי תורה. וכן **הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ,** **כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסָה** אשה זו **לִרְשׁוּת הַבַּעַל לְנִשּׂוּאִין** – כגון שמסרה אביה לשלוחי הבעל לשם נישואין, **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה, הַבָּא עָלֶיהָ חַיָּבִין זֶה בְּחֶנֶק.** וְכן **זוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן** – שהעידו על בת כהן נשואה שזינתה ונמצאו שקרנים, **וּכוֹעֲלָהּ** של בת כהן נשואה, אף הם נידונים בחנק, והטעם שזוממי בת כהן בחנק, כיון **שֶׁכָּל** העדים **הַמּוּזָּמִין, מַקְדִּימִין** [–מצפים] **לְאוֹתָהּ מִיתָה** שרצו לחייב את הנידון, **חוּץ מִזּוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן,** שדרשו בגמרא להלן (צ.) שאינם נהרגים בשריפה שרצו לחייב את בת הכהן, אלא בחנק. **וְכֵן כּוֹעֲלָהּ** של בת כהן בחנק, אף שכל הבועלים אשה באיסור נידונים במיתת הנבעלת, והטעם יבואר בגמרא (שם).

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא בענין נביא שקר: **תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁלֹשָׁה מִיתָתָן בִּידֵי אָדָם, וּשְׁלֹשָׁה מִיתָתָן בִּידֵי שָׁמַיִם.** **הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע, וְהַמתנבא מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ, וְהַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, מִיתָתָן בִּידֵי אָדָם** בחנק. אבל **הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ, וְהַמְּוַוֵּתֵר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, מִיתָתָן בִּידֵי שָׁמַיִם.**

הגמרא מברררת מה מקור דינים אלו. מבררת הגמרא: **מְנָהֲנֵי מִילֵּי, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, דְּאָמַר קְרָא** (דברים יח כ), **'אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר, וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא',** ולמדנו מכאן, **'אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי', זֶה הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע, וְ'אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו',** משמע שאותו לא צויתי, **הָא לַחֲבֵירוֹ צִוִּיתִיו** – אבל צויתי את חבירו, **זֶה הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ** אלא לחבירו, **'וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים', זֶה הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים,** **וּכְתִיב** בהם **'וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא',** **וְכָל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק.**

עוד שנינו: **הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ, וְהַמְּוַוֵּתֵר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, מִיתָתָן בִּידֵי שָׁמַיִם.** מבאר רב יהודה מה מקור דינים אלו, **דִּכְתִיב** (שם יח יט), **'וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי, אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ',** ולמדנו מכאן, **'וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע',** זה המוותר על דברי נביא, **וּקְרֵי בֵּיהּ** – ועוד יש לדרוש כאילו נאמר **'לֹא יַשְׁמִיעַ',** וזהו הכובש נבואתו ואינו משמיעה, **וּקְרֵי בֵּיהּ** עוד כאילו נאמר **'לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרַי',** וזהו נביא העובר על דברי עצמו, שאינו נשמע לצווי ה', **וּכְתִיב** בהם **'אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ',** שעונשם **בִּידֵי שָׁמַיִם.**

שנינו בברייתא: **הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע,** מבארת הגמרא: **כְּגוֹן צִדְקִיָּה בֶּן כְּנַעֲנָה, דִּכְתִיב** בו, כאשר שאלו אחאב אם להלחם בארם (מלכים א' כב יא), **'וַיַּעַשׂ לוֹ צִדְקִיָּה בֶן כְּנַעֲנָה קַרְנֵי בַרְזֶל, וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר ה' בְּאֵלֶּה תְּנַגַּח אֶת אֲרָם עַד כַּלּוֹתָם',** והיתה זו נבואת שקר.

הגמרא מקשה שצדקיה לא ידע שאין זו נבואת אמת. מקשה הגמרא: **מַאי הֲוָה לֵיהּ לְמֵיעֲבַד** – מה יכל צדקיה לעשות, והרי **רוּחַ נְבוּת אַטְעֵיתֵיהּ** – הטעתה אותו שזו נבואת אמת, **דִּכְתִיב** (שם כב כ–כב) **'וַיֹּאמֶר ה', מִי יְפַתֶּה אֶת אַחְאָב וְיַעַל וְיִפֹּל בְּרָמוֹת גִּלְעָד וגו', וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי ה', וַיֹּאמַר אֲנִי אֲפַתֶּנּוּ וגו', וְהָיִיתִי רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל נְבִיאָיו, וַיֹּאמֶר תְּפַתֶּה וְגַם תּוּכָל, צֵא וַעֲשֵׂה כֵן', וְאָמַר רַב יְהוּדָה, מַאי 'צֵא',** שאמר ה' לרוח **'צֵא מִמְּחִיצָתִי',** כיון שרצה לשקר. ועוד דרשו, **מַאי 'רוּחַ', אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, זוֹ רוּחוֹ שֶׁל נְבוּת הַיִּזְרְעֵאלִי,** שנרצח על ידי אחאב. אם כך נמצא שרוח נבות הטעתה את צדקיה, ומדוע הוא נקרא נביא שקר.

המשך בעמוד קמ

שאינו רואה את האויר. כגון שהוסיף בית חמישי עליהם בצדו או דבר אחר: **מתני'** **כל ישראל ישמעו.** צריך להשמיע מיתתו לרבים שלא יעשה אדם עוד כן: **לא בבית דין שביבנה.** אם נשאלו לבית דין בשלשכת הגזית ואמרו להם וחזור לעירו ושהה ימים עד שגלתה סנהדרי גדולה לביבנה ועדיין הבית קיים ואחרי כן הורה כבתחילה אין ממיתין אותו ביבנה ואע"פ ששם סנהדרי גדולה שסוף סוף אין נקבצים שם: **גמ'** **וכי נאמר וכל העם יראו ויירא.** דבעינן שיהו רואין במיתתו: **הכריזה.** פלוני מת בב"ד על שעבר עבירה זו כדי לרדות את האחרים: **וכל ישראל.** ישמעו ויירא: **ובעדים זוממים כתיב והנשארים.** ישמעו ויירא משום דלא שייך למיכתב וכל העם דלאו כולי עלמא חזו לסהדותא שיש גלגלין ומלוי בריבית ומועלים בשביעית שהן פסולים לעדות: **מתני'** ומה **שלא נאמר** לו. אע"פ שנאמר לחבירו ובגמרא יליף לה: **הכובש נבואתו.** שלא אמרה כגון יונה בן אמיתי: **והמוותר על דברי נביא.** המפקירים שלא חשש למה שאמר לו הנביא: **גמ'** **והאיש אשר לא ישמע.** היינו מוותר: **קרי ביה איש אשר לא ישמיע.** היינו כובש וקרי ביה לא ישמע שהוא עצמו אינו נשמע היינו עובר על דברי עצמו: **ויצא הרוח ויאמר אני אפתנו.** אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו: **סיגנון.** דבר מליצות של רוח הקודש: **עולה לכמה נביאים.** נכנס בלבם לזה בלשון זה ולזה בלשון זה והכל אחד: **ואין שני נביאים מתנבאין בסיגנון אחד.** בלשון אחד ואלו כולן לשון אחד היו אומרים דכתיב הנה נא כל הנביאים אומרים פה אחד טוב:

חבריה

קשר העליון דאורייתא. פי' בקונט' דפלוגתא היא בפ' התכלת (מנחות דף לט. ושם) ולויתיה אלא דמסקינן התם שמע מינה קשר העליון דאורייתא: **ולא** בבית דין שביבנה. פירש בקונטרס אם נשאלו בבית דין שבלשכת הגזית ואמרו להם וחזור לעירו ושהה ימים עד שגלתה סנהדרי גדולה ותימה דסוף סוף בשממתינין עד הרגל היאך ממיתין הא כיון דגלתה סנהדרין אין דנין דיני נפשות כדאמר בפרק היו בודקין (לעיל דף מא.) וכי תימא דברגל חוזרים ב"ד הגדול ויושבין בלשכת הגזית אף לאחר שגלו ואז דנין אותו חדא דאם כן משכחת ליה לרבן יוחנן בן זכאי דהוה בסנהדרין ובפרק היו בודקין (שם) לא משמע הכי ועוד מאי עינוי הדין יש הא אין שייך עינוי הדין אלא כשמשהין אותו אחר גמר דינו כדמוכח בפרק אחד דיני ממונות (לעיל דף לה.) דפריך לגמרוהו לדיניה בשבתא וליקטלוהו וכו' ומשני אתה מענה את דינו והדר פריך לדיינוהו במעלי שבתא וכו' ועוד מאי אריא זקן ממרא בשאר עבירות נמי ועוד אמאי נקט יבנה לימא לא בב"ד שבחנות ודוחק לומר דאעבירה דקודם שגלתה סנהדרין דנין אף לאחר שגלתה ולא אמרינן מקום גורם כיון דבשעת עבירה סנהדרי גדולה במקומן ור"ת אומר דמיירי בשנגמר דינו קודם שגלתה סהנדרי: **הכובש** נבואתו לוקה. לית ביה לאו ועוד דאין בו מעשה אלא מכין אותו עד שתצא נפשו כמו עשה סוכה ואינו עושה:

אליהו

דְּקֶשֶׁר הָעֶלְיוֹן דְּאוֹרַיְיתָא, גָּרוּעַ וְעוֹמֵד. אִי הָכִי, תְּפִילִין נַמִּי, אִי עָבֵיד אַרְבָּעָה כָּתֵי, וְאַיְיתֵי אַחֲרִינָא וְאָנַח גַּבַּיְיהוּ, הַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי וְהַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי. וְאִי עָבֵיד חֲמִשָּׁה כָּתֵי, גָּרוּעַ וְעוֹמֵד הוּא. הָאָמַר רַבִּי זֵירָא, בַּיִת חִיצוֹן שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הָאָוִיר, פָּסוּל: **משנה** אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ לֹא בְּבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ, וְלֹא בְּבֵית דִּין שֶׁבְּיַבְנֶה, אֶלָּא מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ עַד הָרֶגֶל, וּמְמִיתִין אוֹתוֹ בָּרֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד', דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין מְעַנְּין אֶת דִּינוֹ שֶׁל זֶה, אֶלָּא מְמִיתִין אוֹתוֹ מִיָּד, וְכוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִין שְׁלוּחִין בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת, אִישׁ פְּלוֹנִי מִתְחַיֵּיב מִיתָה בְּבֵית דִּין: **גמרא** תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ לֹא בְּבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ, וְלֹא בְּבֵית דִּין שֶׁבְּיַבְנֶה, אֶלָּא מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ עַד הָרֶגֶל, וּמְמִיתִין אוֹתוֹ בָּרֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ', דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה, וְכִי נֶאֱמַר 'יִרְאוּ וְיִרָאוּ', וַהֲלֹא לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא 'יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ', לָמָּה מְעַנְּין דִּינוֹ שֶׁל זֶה, אֶלָּא מְמִיתִין אוֹתוֹ מִיָּד, וְכוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִין בְּכָל מָקוֹם, אִישׁ פְּלוֹנִי נִתְחַיֵּיב מִיתָה בְּבֵית דִּין. תָּנוּ רַבָּנָן, אַרְבָּעָה צְרִיכִין הַכָּרָזָה. הַמֵּסִית, וּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, וְזֵקֵן מַמְרֵא, וְעֵדִים זוֹמְמִין. בְּכוּלְּהוּ, כְּתִיב בְּהוּ 'וְכָל הָעָם', 'וְכָל יִשְׂרָאֵל'. בְּעֵדִים זוֹמְמִין, כְּתִיב 'וְהַנִּשְׁאָרִים', דְּלָא כּוּלֵּי עָלְמָא חָזוּ לְסָהֲדוּתָא: **משנה** נְבִיא הַשֶּׁקֶר, הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע, וּמַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ, מִיתָתוֹ בִּידֵי אָדָם. אֲבָל הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ, וְהַמְּוַוֵּתֵר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, מִיתָתוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר 'אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ'. הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְאוֹמֵר, כָּךְ אָמְרָה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲפִילּוּ כִּוֵּון אֶת הַהֲלָכָה, לְטַמֵּא אֶת הַטָּמֵא וּלְטַהֵר אֶת הַטָּהוֹר. הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, כִּיוֵּן שֶׁנִּכְנְסָה לִרְשׁוּת הַבַּעַל לְגִשּׂוּאִין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה, הַבָּא עָלֶיהָ הֲרֵי זֶה בְּחֶנֶק. וְזוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן, וּבוֹעֲלָהּ. שֶׁכָּל הַמּוּזָּמִין, מַקְדִּימִין לְאוֹתָהּ מִיתָה, חוּץ מִזּוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן, וּבוֹעֲלָהּ: **גמרא** תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁלֹשָׁה, מִיתָתָן בִּידֵי אָדָם. וּשְׁלֹשָׁה, מִיתָתָן בִּידֵי שָׁמַיִם. הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע, וּמַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ, וְהַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, מִיתָתָן בִּידֵי אָדָם. הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ, וְהַמְּוַוֵּתֵר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, מִיתָתָן בִּידֵי שָׁמַיִם. מְנָהֲנֵי מִילֵּי, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, דְּאָמַר קְרָא 'אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי', זֶה הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע. וְ'אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו', הָא לַחֲבֵירוֹ, צִוִּיתִיו, זֶה הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ. 'וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים', זֶה הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וּכְתִיב 'וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא', וְכָל מִיתָה דְּאָמְרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק. הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ, וְהַמְּוַוֵּתֵר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, מִיתָתָן בִּידֵי שָׁמַיִם. דִּכְתִיב 'וְהָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע', קְרִי בֵּיהּ 'לֹא יַשְׁמִיעַ', וּקְרִי בֵּיהּ 'לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרַי', וּכְתִיב 'אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ', בִּידֵי שָׁמַיִם: הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע: כְּגוֹן צִדְקִיָּה בֶּן כְּנַעֲנָה, דִּכְתִיב 'וַיַּעַשׂ לוֹ צִדְקִיָּה בֶן כְּנַעֲנָה קַרְנֵי בַרְזֶל', מַאי הֲוָה לֵיהּ לְמֶעֱבַד, רוּחַ נְבוֹת אַטְעֵיתֵיהּ, דִּכְתִיב 'וַיֹּאמֶר ה', מִי יְפַתֶּה אֶת אַחְאָב וְיַעַל וְיִפּוֹל בְּרָמוֹת גִּלְעָד וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי ה', וַיֹּאמֶר אֲנִי אֲפַתֶּנּוּ וַיֹּאמֶר תְּפַתֶּה וְגַם תּוּכָל, צֵא וַעֲשֵׂה כֵן'. אָמַר רַב יְהוּדָה, מַאי 'צֵא', 'צֵא מִמְּחִיצָתִי'. מַאי 'רוּחַ', אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רוּחוֹ שֶׁל נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי. הֲוָה לֵיהּ לְמֵידַק כִּדְרַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, סִיגְנוֹן אֶחָד עוֹלֶה לְכַמָּה נְבִיאִים, וְאֵין שְׁנֵי נְבִיאִים מִתְנַבְּאִין בְּסִיגְנוֹן אֶחָד. עוֹבַדְיָה אָמַר 'זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ'. יִרְמְיָה אָמַר 'תִּפְתֶּה הִשִּׁיא אוֹתְךָ זְדוֹן לִבֶּךָ'. וְהָנֵי, מִדְּקָאָמְרִי כּוּלְּהוּ כַּהֲדָדֵי, שְׁמַע מִינַּהּ, לֹא כְּלוּם קָאָמְרִי. דִּילְמָא, לָא הֲוָה יָדַע לֵיהּ לְהָא דְּרַבִּי יִצְחָק. יְהוֹשָׁפָט הֲוָה הָתָם, וְקָאָמַר לְהוּ, דִּכְתִיב 'וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט, הַאִין פֹּה נָבִיא (עוֹד לַה')'. אָמַר לֵיהּ, הָא אִיכָּא כָּל הָנֵי. אָמַר לֵיהּ, כָּךְ מְקוּבְּלַנִי מִבֵּית אָבִי אַבָּא, סִיגְנוֹן אֶחָד עוֹלֶה לְכַמָּה נְבִיאִים, וְאֵין שְׁנֵי נְבִיאִים מִתְנַבְּאִים בְּסִיגְנוֹן אֶחָד: הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ, כְּגוֹן חֲנַנְיָה בֶן עַזּוּר, דְּקָאֵי יִרְמְיָה בַּשּׁוּק הָעֶלְיוֹן, וְקָאָמַר 'כֹּה אָמַר ה' [צְבָאוֹת] הִנְנִי שׁוֹבֵר אֶת קֶשֶׁת עֵילָם'. נָשָׂא חֲנַנְיָה קַל וָחוֹמֶר בְּעַצְמוֹ, מָה עֵילָם שֶׁלֹּא בָא אֶלָּא לַעֲזוֹר אֶת בָּבֶל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא 'הִנְנִי שׁוֹבֵר אֶת קֶשֶׁת עֵילָם'. כַּשֻּׁדִּים עַצְמָן, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אֲתָא אִיהוּ בַּשּׁוּק הַתַּחְתּוֹן, אָמַר 'כֹּה אָמַר ה' וְגוֹ', 'שָׁבַרְתִּי אֶת עוֹל מֶלֶךְ בָּבֶל'. אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵי, הַאי, לַחֲבֵירוֹ נַמִּי לֹא נֶאֱמַר. אָמַר לֵיהּ, כֵּיוָן דְּאִיתְיְהִיב קַל וָחוֹמֶר לְמִידְרַשׁ, כְּמַאן דְּאִיתְמַר לֵיהּ דְּמִי, הוּא נִיהוּ דְּלֹא נֶאֱמַר לוֹ. הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּגוֹן נְבִיאֵי הַבַּעַל. הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ, כְּגוֹן יוֹנָה בֶן אֲמִתַּי. וְהַמְּוַוֵּתֵר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, כְּגוֹן

חבריה

תוספות

אליהו בהר הכרמל וכו'. משמע דבשם הקב"ה היה מתנבא לעבור וכיון דמוחזק מהימנינן ביה אע"ג דלא יהיב אות ובהאשה רבה (יבמות דף צ: ושם) נפקא לן דכתיב אליו תשמעון אפי' אמר לך עבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה כגון אליהו בהר הכרמל ותימה מאי קא פריך התם וליגמר מיניה כיון דע"פ הדיבור היה מתנבא מה שייך למילף מיניה לעבור משום תקנה דרבנן שלא על פי הדיבור ועוד למה לן הבא טעמא משום דאיתחזק בנביאות הא אפילו בלא נביא שרי לב"ד לעבור משום מיגדר מילתא ויש לומר דמודקדק התם מלישנא דברייתא דקתני הכל לפי שעה דמשמע הכל מפני צורך השעה ואי על פי הדיבור למה לי צורך השעה בין לצורך בין שלא לצורך צריך לקיים צוויו של מקום אלא ודאי בנביא שעשה מדעתו קא אמרה ברייתא דמיירי קרא והא דבעי הכא איתחזק היינו משום דכי איתחזק בנביאות סומכין עליו במה שהיה מבטיח לירידת אש ושוחטין על הבטחתו קדשים בחוץ שבזכותו ובתפלתו תרד אש מהשמים ויהיה מגדר מילתא בדבר שיתקדש שמו של הקב"ה ברבים ויחזורו ישראל למוטב ומיהו בקראי משמע שעל פי הדיבור עשה דכתיב באליהו וכדברך עשיתי וגו' ופרש"י מאור הגולה בפירושו לנביאים וכדברך עשיתי שהקרבתי בשעת איסור הבמות ונראה לומר דכיון דעל פי הדיבור שרי משום צורך שעה הוא הדין שלא על פי הדיבור שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר כדאיתא בפ"ק דמגילה (דף ב:) ועוד י"ל דהא דקאמר אליהו וכדברך עשיתי לא שאמר לו הקב"ה אלא מקרא היה דורש דכתיב גוי וקהל גוים יהיה ממך ואמרינן עתידין בניך לעשות כמעשה גוים פירוש לשחוט בחוץ ואני מסכים על ידו ולפי שהיה נביא מוחזק סמכו עליו שעליו נאמר מקרא זה:

הדרן עלך אלו הן הנחנקין

חבריה דמיכה. דכתיב ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' הכני נא זה היה מיכיהו בן ימלא שנתנבא אותו היום על אחאב ליפול ביד ארם מפני שנפל בן הדד בידו ושלחו לשלום והיינו דקאמר אחאב ליהושפט לא ידבר עלי טוב כי אם רע מפני שנתנבא כבר את זו עליו ולא קיבל חבירו את דבריו דכתיב וימאן האיש להכותו: **עדו הנביא.** שנתנבא על מזבח ה' בבית אל שהיה ירבעם מקטר עליו ובדברי הימים גבי יאשיהו כתיב והוא היה עדו: **כי כן צוה אותי.** בדבר ה' לאמר לא תאכל לחם ולא תשתה מים (במקום הזה) ועבר על דברי עצמו ושמע לדברי הנביא השקר ואכל ושתה: **תמרי בארבילא.** תמרים הנתונים בכבכה: **דילמא הדרו ביה.** פמליא של מעלה וניחם על הרעה והם אינם יודעים והיאך מתרינן בו התראת ספק: **והא יונה דהדרו ביה.** מהפוך את נינוה: **מעיקרא נינוה נהפכת אמרו ליה.** ברוח הקדש ומשמע נמי לטובה שיהפכו מעשיהם מרעה לטובה וכיון ששבו נתקיימה הנבואה ולא מיהדר הוא: **ואיהו דלא ידע.** הוא היה טועה וסבור שהוא לרעה: **מנא ידע.** האי גברא שזה נביא אמת שהקב"ה עונשו והלא שמא סבור שזהו נביא שקר לפיכך מוותר על דבריו: **היכא דהוחזק.** שהוא צדיק ונביא אמת: **שאני.** ולא בעי אות: **היכי שמע ליה יצחק.** שהוא דבר אמת מה שלא נאמר לשום אדם להקריב את בנו: **שחוטי חוץ.** שהרי בית המקדש היה בירושלים: **הנסה דבר אליך תלאה.** וכי היה לאוהבך לנסותך בדבר שהיא תלאה אותך ומכרית את זרעך: **הנה יסרת רבים.** רצית והחיית' לו כל באי העולם בדברים ועתה הנה בא להלאותך ולבהלך: **נביא שהדית.** שמתנבא בשם הקב"ה לעבוד עבודה זרה: **הדחה.** כתיב הכא כי דבר סרה להדיחך וכתיב במסית כי ביקש להדיחך וגו': **מיתה כתב ביה.** וחך גזירה שוה לא גמר מרביה דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו: **ורבי שמעון גמר הדחה הדחה מנביא.** דבעיר הנדחת אגמריה רביה גזירה שוה מסיני לדון הדחה הדחה ומסתברא דמנביא אגמריה הלכה למשה גזירה שוה זו כדיהיב טעמא למלתיה:

מחלוקת

חַבְרֵיהּ דְּמִיכָה, דִּכְתִיב ׳וְאִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים אָמַר אֶל רֵעֵהוּ, בִּדְבַר ה' הַכֵּנִי נָא, וַיְמָאֵן הָאִישׁ לְהַכּוֹתוֹ׳, וּכְתִיב ׳וַיֹּאמֶר לוֹ יַעַן אֲשֶׁר לֹא שָׁמַעְתָּ׳ [וְגוֹ׳]. וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, כְּגוֹן עִדּוֹ הַנָּבִיא, דִּכְתִיב ׳כִּי כֵן צִוָּה אוֹתִי׳, וּכְתִיב ׳וַיֹּאמֶר לוֹ גַּם אֲנִי נָבִיא כָּמוֹךָ׳, וּכְתִיב ׳וַיָּשָׁב אִתּוֹ׳, וּכְתִיב ׳וַיֵּלֶךְ וַיִּמְצָאֵהוּ אַרְיֵה׳. תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא, הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ, לוֹקֶה. אָמַר לֵיהּ, מַאן דְּאָכִיל תַּמְרֵי בְּאַרְבֵּלָא לָקֵי. מַאן מַתְרֵי בֵּיהּ? אָמַר אַבָּיֵי, חַבְרֵיהּ נְבִיאֵי. מְנָא יָדְעֵי? אָמַר אַבָּיֵי, דִּכְתִיב ׳כִּי לֹא יַעֲשֶׂה [אֱלֹהִים] דָּבָר, כִּי אִם גִּלָּה סוֹדוֹ׳. וְדִילְמָא, הָדְרֵי בֵּיהּ. אִם אִיתָא דְּהָדְרֵי בֵּיהּ, אוֹדוּעֵי הֲווֹ מוֹדְעֵי לְכֻלְּהוּ נְבִיאֵי. וְהָא יוֹנָה, דְּהָדְרֵי בֵּיהּ, וְלָא הוֹדְעוּהוּ. יוֹנָה, מֵעִיקָּרָא ׳נִינְוֵה נֶהְפָּכֶת׳ אָמְרֵי לֵיהּ. אִיהוּ, לֹא יָדַע אִי לְטוֹבָה, אִי לְרָעָה. הַמְוַוּתֵּר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, מְנָא יָדַע דְּאִיעַנַּשׁ, דִּיהַב לֵיהּ אוֹת. וְהָא, מִיכָה דְּלָא יְהִיב לֵיהּ אוֹת, וְאִיעַנַּשׁ. הֵיכָא דְּמוּחְזָק, שָׁאנִי. דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי, אַבְרָהָם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה, הֵיכִי שְׁמַע לֵיהּ יִצְחָק. אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל, הֵיכִי סָמְכִי עֲלֵיהּ, וְעָבְדִי שְׁחוּטֵי חוּץ. אֶלָּא, הֵיכָא דְּמוּחְזָק שָׁאנִי. ׳וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם׳, (אַחַר מַאי), אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִימְרָא, אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל שָׂטָן, דִּכְתִיב ׳וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמֶל וְגוֹ׳, אָמַר שָׂטָן לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זָקֵן זֶה חֲנַנְתּוֹ לְמֵאָה שָׁנָה פְּרִי בָטֶן, מִכָּל סְעוּדָה שֶׁעָשָׂה, לֹא הָיָה לוֹ תּוֹר אֶחָד אוֹ גּוֹזָל אֶחָד לְהַקְרִיב לְפָנֶיךָ. אָמַר לוֹ, כְּלוּם עָשָׂה אֶלָּא בִּשְׁבִיל בְּנוֹ, אִם אֲנִי אוֹמֵר לוֹ, זְבַח אֶת בִּנְךָ לְפָנַי, מִיָּד זוֹבְחוֹ. מִיָּד, ׳וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם׳. ׳וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בִּנְךָ׳, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר אַבָּא, אֵין ׳נָא׳, אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁעָמְדוּ עָלָיו מִלְחָמוֹת הַרְבֵּה, וְהָיָה לוֹ גִּבּוֹר אֶחָד, וְנִצְּחָן. לְיָמִים, עָמְדָה עָלָיו מִלְחָמָה חֲזָקָה. אָמַר לוֹ, בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, עֲמוֹד לִי בְּמִלְחָמָה זוֹ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, רִאשׁוֹנוֹת, אֵין בָּהֶם מַמָּשׁ. אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְאַבְרָהָם, נִיסִּיתִיךָ בְּכַמָּה נִסְיוֹנוֹת, וְעָמַדְתָּ בְּכֻלָּן. עַכְשָׁיו, עֲמוֹד לִי בְּנִסָּיוֹן זֶה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ אֵין מַמָּשׁ בָּרִאשׁוֹנִים. ׳אֶת בִּנְךָ׳, שְׁנֵי בָּנִים יֵשׁ לִי. ׳אֶת יְחִידְךָ׳, זֶה יָחִיד לְאִמּוֹ, וְזֶה יָחִיד לְאִמּוֹ. ׳אֲשֶׁר אָהַבְתָּ׳, תַּרְוַיְיהוּ רָחֵימְנָא לְהוּ. ׳אֶת יִצְחָק׳, וְכָל כָּךְ לָמָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְרַף דַּעְתּוֹ עָלָיו. קִדְּמוֹ שָׂטָן לַדִּרָּךְ, אָמַר לוֹ, ׳הַנִּסָּה דָּבָר אֵלֶיךָ תְּלָאָה׳ ׳הִנֵּה יִסַּרְתָּ רַבִּים וְיָדַיִם רָפוֹת תְּחַזֵּק, כּוֹשֵׁל יְקִימוּן מִלֶּיךָ׳ ׳כִּי עַתָּה תָּבֹא אֵלֶיךָ וַתֵּלֶא׳. אָמַר לוֹ, ׳אֲנִי בְּתוּמִי אֵלֵךְ׳. אָמַר לוֹ, ׳הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ׳. אָמַר לוֹ, ׳זְכָר נָא מִי הוּא נְקִי אָבָד׳. כֵּיוָן דַּחֲזָא דְּלָא קָא שְׁמִיעַ לֵיהּ, אָמַר לֵיהּ, ׳וְאִלֵּי דָּבָר יְגוּנָב׳. כָּךְ שָׁמַעְתִּי מֵאַחוֹרֵי הַפָּרְגוֹד, הַשָּׂה לְעוֹלָה, וְאֵין יִצְחָק לְעוֹלָה. אָמַר לוֹ כָּךְ עוֹנְשׁוֹ שֶׁל בַּדַּאי, שֶׁאַפִּילּוּ אָמַר אֱמֶת, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. רַבִּי לֵוִי אָמַר, אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל לְיִצְחָק, אָמַר לוֹ יִשְׁמָעֵאל לְיִצְחָק, אֲנִי גָּדוֹל מִמְּךָ בְּמִצּוֹת, שֶׁאַתָּה מַלְתָּ בֶּן שְׁמֹנַת יָמִים, וַאֲנִי בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה. אָמַר לוֹ, וּבְאֵבֶר אֶחָד אַתָּה מְגֻרָה בִּי, אִם אוֹמֵר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, זְבַח עַצְמְךָ לְפָנַי, אֲנִי זוֹבֵחַ. מִיָּד, ׳וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם׳. תָּנוּ רַבָּנָן, נְבִיא שֶׁהִדִּיחַ, בִּסְקִילָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, בְּחֶנֶק. מַדִּיחֵי עִיר הַנִּדַּחַת, בִּסְקִילָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, בְּחֶנֶק. נְבִיא שֶׁהִדִּיחַ, בִּסְקִילָה. מַאי טַעֲמָא דְּרַבָּנָן? אָתְיָא ׳הַדָּחָה׳ ׳הַדָּחָה׳ מִמַּסִּית, מַה לְהַלָּן בִּסְקִילָה, אַף כָּאן בִּסְקִילָה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, מִיתָה כְּתִיבָא בֵּיהּ, וְכָל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק. מַדִּיחֵי עִיר הַנִּדַּחַת, בִּסְקִילָה. מַאי טַעֲמָא דְּרַבָּנָן? גְּמִרִי ׳הַדָּחָה׳ ׳הַדָּחָה׳, אוֹ מִמַּסִּית, אוֹ מִנָּבִיא שֶׁהִדִּיחַ. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, גְּמַר ׳הַדָּחָה׳ ׳הַדָּחָה׳ מִנָּבִיא. וְלִיגְמַר מִמַּסִּית? דָּנִין מַסִּית רַבִּים, מִמַּסִּית רַבִּים. וְאֵין דָּנִין מַסִּית רַבִּים, מִמַּסִּית יָחִיד. אַדְּרַבָּה, דָּנִין הֶדְיוֹט מֵהֶדְיוֹט, וְאֵין דָּנִין הֶדְיוֹט מִנָּבִיא. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, כֵּיוָן שֶׁהִדִּיחַ, אֵין לְךָ הֶדְיוֹט גָּדוֹל מִזֶּה. אָמַר רַב חִסְדָּא,

מחלוקת

חַבְרַיְיהוּ דְּמִיכָה – חבירו של מיכיהו בן ימלא הנביא, **דִּכְתִיב** (מלכים א' כ לה), **'וְאִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים אָמַר אֶל רֵעֵהוּ, בִּדְבַר ה' הַכֵּנִי נָא, וַיְמָאֵן הָאִישׁ לְהַכּוֹתוֹ', וּכְתִיב שם** (כ לו) **'וַיֹּאמֶר לוֹ** [מיכיהו לחבירו] **'יַעַן אֲשֶׁר לֹא שָׁמַעְתָּ [וְגוֹ']** בְּקוֹל ה', הִנְךָ הוֹלֵךְ מֵאִתִּי וְהִכְּךָ הָאַרְיֵה וגו', **וַיִּמָּצְאֵהוּ הָאַרְיֵה וַיַּכֵּהוּ'.** וזהו המוותר על דברי נביא, דהיינו שלא שמע לציוויו בשם ה'.

עוד למדנו בברייתא, **וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ,** מבארת הגמרא: **כְּגוֹן עֲדוֹ הַנָּבִיא, דִּכְתִיב** (מלכים א' יג ט) **כאשר ירבעם ביקש מעידו** שיאכל עימו, **השיב עידו שאינו יכול, 'כִּי כֵן צִוָּה אוֹתִי בִּדְבַר ה'** לֵאמֹר לא תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא תִשְׁתֶּה מָיִם', **וּכְתִיב שם** (יג יח) **שלאחר מכן** בא לעידו נביא שקר, **'וַיֹּאמֶר לוֹ גַּם אֲנִי נָבִיא כָּמוֹךָ,** וּמַלְאָךְ דִּבֶּר אֵלַי בִּדְבַר ה' לֵאמֹר הֲשִׁבֵהוּ אִתְּךָ אֶל בֵּיתֶךָ וְיֹאכַל לֶחֶם וְיֵשְׁתְּ מָיִם', **וּכְתִיב שם** (יג יט), **שעידו שמע לו, 'וַיָּשָׁב אִתּוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם בְּבֵיתוֹ',** ועבר בזה על דברי עצמו שאמר לו ה' שלא לאכול, **וּכְתִיב** לאחר מכן (שם יג כד) **'וַיֵּלֶךְ וַיִּמְצָאֵהוּ אַרְיֵה בַּדֶּרֶךְ וַיְמִיתֵהוּ'.**

הגמרא דנה בענין חיוב מלקות לכובש נבואתו: **תָּנֵי תַּנָּא** – אחד החכמים שנה ברייתא **קַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא, הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ** ואינו אומרה, **לוֹקֶה. אָמַר לֵיהּ** רב חסדא בתמיהה, **מַאן דְּאָכִיל תַּמְרֵי בְּאַרְבְּלָא לָקֵי** – האם האוכל תמרים בקערה לוקה, ודאי שלא, שהרי אין בזה כל חטא, ואם כן גם הכובש נבואתו, **מַאן מַתְרֵי בֵּיהּ** – מי יתרה בו על עבירה זו, והרי אין איש יודע שחטא, וכיצד הוא לוקה.

מיישבת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, חַבְרַיְיהוּ נְבִיאֵי** – חבריו הנביאים יודעים שהוא כובש נבואתו, והם מתרים בו ומחייבים אותו מלקות.

שואלת הגמרא: **מְנָא יָדְעִי** – מהיכן יודעים זאת חבריו. משיבה הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, דִּכְתִיב** (עמוס ג ז), **'כִּי לֹא יַעֲשֶׂה ה' [אֱלֹהִים] דָּבָר, כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים',** וכל מה שאומר ה' לנביא, מתגלה לכל הנביאים.

מוסיפה הגמרא ומקשה: אף אם יודעים חברי הנביא על נבואתו, **וְדִילְמָא הָדְרֵי בֵּיהּ** – שמא מן השמים חזרו בהם, ועל כן הוא כובש נבואתו, ואי אפשר להתרות בו התראה ודאית, ואיך הוא לוקה.

מתרצת הגמרא: **אִם אִיתָא דְּהָדְרֵי בֵּיהּ** – אם אכן מן השמים חזרו בהם, **אוֹדְעֵי הֲווּ מוֹדְעֵי לְכֻלְּהוּ נְבִיאֵי** – היו מודיעים זאת לכל הנביאים, וכיון שלא הודיעו להם כך, יכולים חבריו להתרות בו.

מקשה הגמרא: **וְהָא יוֹנָה** – והרי מצאנו אצל יונה הנביא שנשלח לנבא על הפיכת נינוה (יונה ג ד), **דְּהָדְרֵי בֵּיהּ** מן השמים ולא הפכו את נינוה, **וְלָא אוֹדְעוּהוּ** – ולא הודיעו על כך ליונה, וחזרה השאלה איך מתרים בו חברי הנביא, הרי יתכן שמן השמים חזרו בהם ובדין הוא כובש נבואתו, והם אינם יודעים על כך. מיישבת הגמרא: אצל יונה לא בטלה נבואתו, כי **לְיוֹנָה מַעִיקְּרָא 'נִינְוֵה נֶהְפָּכֶת' אָמְרֵי לֵיהּ** – מתחילה נאמר לו שנינוה תתהפך, ולא שתחרב, ויש לפרש גם לטובה, שיהפכו מעשיהם ויחזרו בתשובה, וכיון שחזרו בתשובה נמצא שהתקיימה הנבואה, ועל כן לא הודיעו ליונה שהיא מתבטלת, אלא **אִיהוּ** [–יונה] **לֹא יָדַע אִי לְטוֹבָה** – האם הכוונה לטובה שיחזרו בתשובה, **אִי לְרָעָה** – או לרעה שהעיר תחרב, וטעה וחשב שהיא לרעה בלבד.

הגמרא דנה מנין יודעים מה היא נבואת אמת. שנינו במשנה: **הַמְוַותֵּר עַל דִּבְרֵי נָבִיא** ואיננו שומע לו, מיתתו בידי שמים מקשה הגמרא: **מְנָא יָדַע דְּאִיעַנַּשׁ** – מהיכן ידע האדם שנבואה זו אמת, ומדוע הוא נענש. מתרצת הגמרא: מדובר **דִּיהַב לֵיהּ אוֹת** – שהנביא נתן לו סימן להוכיח שנבואתו אמת.

מקשה הגמרא: **וְהָא מִיכָה** – והרי למדנו לעיל לגבי מיכיהו שציוה על חבירו בנבואה להכותו, **דְּלָא יְהִיב לֵיהּ אוֹת** להוכיח שהוא נביא אמת, **וְאִיעַנַּשׁ** – ובכל אופן נענש חבירו שהכהו האריה. מיישבת הגמרא: **הֵיכָא דְּמוּחְזָק שָׁאנִי** – במקום שהנביא מוחזק כבר כנביא אמת, חובה להאמין לו גם בלא אות, וכיון שמיכה היה מוחזק לנביא היה על חבירו לקיים דבריו.

ומוכיחה הגמרא שכך הדבר, **דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי** – שאם לא כן שהמוחזק בנביאות נאמן בלי אות, **אַבְרָהָם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה,** שאמר ליצחק בשם ה' לעלות לעולה, **הֵיכִי שְׁמַע לֵיהּ יִצְחָק** – איך האמין יצחק לנבואתו, והרי מעולם לא אמר ה' לאדם להקריב בנו, ואברהם לא עשה מופת להוכיח נבואתו. וכן **אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל,** שאמר לבנות שם מזבח ולהקריב פר (מלכים א' יח כג–לג), **הֵיכִי סָמְכִי עֲלֵיהּ** – איך שמעו לו ישראל **וְעָבְרֵי שְׁחוּטֵי חוּץ** – ועברו על האיסור להקריב מחוץ למקדש, **אֶלָּא** מוכח, **דְּהֵיכָא דְּמוּחְזָק** הנביא בנביאות, כגון אברהם ואליהו, **שָׁאנֵי,** ומקבלים דבריו גם בלי מופת.

הגמרא עוברת לדון בעקידת יצחק: נאמר בתחילת פרשת העקידה (בראשית כב א), **'וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם',** מבארת הגמרא: מה הכוונה 'אחר הדברים האלה', **(אַחַר מַאי), אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִימְרָא, אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל שָׂטָן, דִּכְתִיב** בפרשה הקודמת (שם כא ח) **'וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וְגוֹ',** ולאחר המשתה **אָמַר הַשָּׂטָן לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זָקֵן זֶה** – אברהם, **חַנַּנְתּוֹ לְמֵאָה שָׁנָה פְּרִי בִטְנוֹ,** ומִכָּל הַסְּעוּדָה שֶׁעָשָׂה **לֹא הָיָה לוֹ** אפילו **תּוֹר אֶחָד אוֹ גּוֹזָל אֶחָד לְהַקְרִיב לְפָנֶיךָ. אָמַר לוֹ** ה' לשטן, **כֻּלּוּם עָשָׂה** אברהם **אֶלָּא בִּשְׁבִיל בְּנוֹ** – הרי משתה זה הוא עשה לכבוד בנו, ואף שטרח כל כך לכבודו, **אִם אֲנִי אוֹמַר לוֹ זְבַח אֶת בִּנְךָ לְפָנַי, מִיָּד** הוא **זוֹבְחוֹ.** וזהו שנאמר **מִיָּד** לאחר מכן, 'אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, **וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם',** שאמר לו לשחוט את בנו.

עוד נאמר שם (כב ב): **'וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בִּנְךָ** וגו' **וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה',** דורשת הגמרא: **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר אַבָּא, אֵין** הכוונה כאן במילה **'נָא', אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה,** שה' ביקש מאברהם שיעמוד בניסיון, **מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁעָמְדוּ עָלָיו מִלְחֲמוֹת הַרְבֵּה, וְהָיָה לוֹ גִּבּוֹר אֶחָד, וְנִצְּחָן. לְיָמִים עָמְדָה עָלָיו מִלְחָמָה חֲזָקָה, אָמַר לוֹ** המלך לגיבור, **בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, עָמוֹד לִי גַּם בְּמִלְחָמָה זוֹ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ** שהמלחמות **הָרִאשׁוֹנוֹת** שניצחת **אֵין בָּהֶם מַמָּשׁ** – שלא היה בהם קושי. כך **אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְאַבְרָהָם, נִסִּיתִיךָ** כבר **בְּכַמָּה נִסְיוֹנוֹת, וַעֲמַדְתָּ בְּכֻלָּן, עַכְשָׁיו** בבקשה **עָמוֹד לִי בְּנִסָּיוֹן זֶה** של העקידה, **שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ** הבריות **שֵׁאֵין מַמָּשׁ בַּנִּסְיוֹנוֹת הָרִאשׁוֹנִים.**

עוד נאמר שם: **'וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק',** דורשת הגמרא: כשאמר ה' 'קח נא **אֶת בִּנְךָ',** אמר לו אברהם, **שְׁנֵי בָנִים יֶשׁ לִי,** ישמעאל ויצחק, ואיני יודע למי כוונתך. אמר לו ה' **'אֶת יְחִידְךָ'** – כוונתי לבנך היחיד. המשיך אברהם ושאל, והלא שניהם יחידים, **זֶה** – ישמעאל, **יָחִיד לְאִמּוֹ** הגר, **וְזֶה** – יצחק, **יָחִיד לְאִמּוֹ** רבקה, ואיני יודע למי הכוונה. אמר לו ה' **'אֲשֶׁר אָהַבְתָּ'** – כוונתי לבן שאתה אוהב. אמר לו אברהם, **תַּרְוַיְיהוּ רְחֵימְנָא לְהוּ** – את שתיהם אני אוהב. ורק אז אמר לו ה' **'אֶת יִצְחָק',** וְכָל כָּךְ **לָמָּה** הרבה ה' בדברים, ולא פירש לו מתחילה, **כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְרַף דַּעְתּוֹ עָלָיו** כשישמע את הציווי פתאום.

הגמרא מביאה כיצד ניסה השטן למנוע מאברהם לעמוד בניסיון העקידה: כשהלך אברהם לקיים את העקידה, **קִדְּמוֹ שָׂטָן לַדֶּרֶךְ. אָמַר לוֹ** השטן לאברהם בלשון הפסוק (איוב ד ב–ה) **'הֲנִסָּה דָבָר אֵלֶיךָ תִּלְאֶה'** – האם היה לה' שאוהבך לייגע אותך ולהכרית זרעך, הרי **'הִנֵּה יִסַּרְתָּ רַבִּים וְיָדַיִם רָפּוֹת תְּחַזֵּק, כּוֹשֵׁל יְקִימוּן מִלֶּיךָ'** – אתה קרבת את באי העולם לעבודת ה', **'כִּי עַתָּה תָּבֹא אֵלֶיךָ וַתֵּלֶא'** – ועתה ה' בא להבהילך ולייגעך. **אָמַר לוֹ** אברהם בלשון הפסוק (תהילים כו יא), **'אֲנִי בְּתֻמִּי אֵלֵךְ'** – אני מקיים מצות ה' בתמימות ובלי חשבונות.

אָמַר לוֹ השטן (איוב ד ו), **'הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ'** – היה לך לבטוח ביראתך את ה' שתגן עליך, ועכשיו אתה מפסיד מפניה, שנצטוית לשחוט את בנך. **אָמַר לוֹ** אברהם (שם ד ז), **'זְכָר נָא מִי הוּא נָקִי אָבָד'** – לא יתכן שאפסיד מפני צדקתי.

כֵּיוָן דַּחֲזָא דְּלָא קָא שְׁמִיעַ לֵיהּ – כיון שראה השטן שאברהם אינו שומע לו, **אָמַר לֵיהּ** לאברהם (שם ד יב), **'וְאֵלַי דָּבָר יְגוּנָב', כָּךְ שָׁמַעְתִּי מֵאַחֲרֵי הַפַּרְגּוֹד,** שרצון ה' שיהא **הַשָּׂה** קרב **לְעוֹלָה, וְאֵין יִצְחָק לְעוֹלָה. אָמַר לוֹ** אברהם, **כָּךְ עוֹנְשׁוֹ שֶׁל בַּדַּאי** [–שקרן], **שֶׁאֲפִילּוּ**

מַחֲלוֹקֶת חכמים ורבי שמעון בדין נביא שהדיח, היא דווקא בְּנביא שקר שעוֹקֵר הַגּוּף דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים – שאומר שנצטווה מפי ה׳ לבטל לגמרי את איסור עבודה זרה, שלחכמים דינו בסקילה כיון שנאמרה בו ׳הדחה׳, כאמור לעיל (פט:), וְכן בקִיּוּם מִקְצָת וּבִיטּוּל מִקְצָת דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים – אם אומר לבטל רק חלק מאיסור עבודה זרה, כיון דְּרַחֲמָנָא אֲמַר לגבי נביא שהדיח (דברים יג ו) ׳כִּי דִבֶּר סָרָה וגו׳ לְהַדִּיחֲךָ מִן הַדֶּרֶךְ׳, ולמדנו מלשון ׳מן הדרך׳ שנאמרה פרשה זו אֲפִילּוּ אם מדיח רק מִקְצָת הַדֶּרֶךְ, ועל כן גם המבטל חלק מאיסור עבודת כוכבים קרוי נביא שהדיח, ועונשו בסקילה לדעת חכמים, אֲבָל נביא שקר העוֹקֵר בנבואתו את הַגּוּף [–את כל הציווי] דְּשְׁאָר מִצְוֹת חוץ מעבודה זרה, לְדִבְרֵי הַכֹּל – אף לחכמים, נידון בְּחֶנֶק ולא בסקילה, כיון שעונשו נלמד מהפסוק (שם יח כ) ׳אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר, וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא׳, וסתם מיתה האמורה בתורה היא חנק. ממשיך רב חסדא, וְאם התנבא על קִיּוּם מִקְצָת וּבִיטּוּל מִקְצָת דְּבִשְׁאָר מִצְוֹת – לבטל רק חלק מהציווי בשאר המצוות, לְדִבְרֵי הַכֹּל פָּטוּר ממיתה, ואפילו מחנק, כיון שבפסוק העוסק בנביא המבטל שאר מצוות נאמר (שם יח כ) ׳אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי׳, ולמדנו מלשון ׳דבר׳ שדווקא אם דיבר בשם ה׳ דבר שלם דינו במיתה, אך לא חצי דבר, ועל כן המתנבא לבטל חלק ממצוה פטור.

לרב חסדא נמצא שפרשת נביא שהדיח נאמרה רק במדיח לעבודה זרה. רב המנונא מקשה על דבריו מברייתא: מֵתִיב רַב הַמְנוּנָא על דברי רב חסדא, נאמר בנביא שהדיח (דברים יג ו) ׳כִּי דִבֶּר סָרָה וגו׳ לְהַדִּיחֲךָ מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ׳, ומיתור התיבות ׳ללכת בה׳ דרשו בספרי (ראה פל״ד), ׳לָלֶכֶת׳ זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה, ׳בָּהּ׳ זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה – שהנביא מדיח בדבריו לעבור על מצות עשה ועל מצות לא תעשה, וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – ואם תעלה על דעתך כרב חסדא שפרשת נביא שהדיח נאמרה רק בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, עֲשֵׂה בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ – איזו מצות עשה שייך לבטל בעבודת כוכבים. מיישבת הגמרא: תַּרְגְּמָהּ רַב חִסְדָּא – ביאר רב חסדא את הברייתא לשיטתו, שבאמת פרשת נביא שהדיח נאמרה רק לגבי עבודה זרה, וכוונת הברייתא לדרוש מ׳ללכת׳ נביא המדיח לעבור על עשה של ׳וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם׳ (דברים יב ג), שנאמרה לגבי מזבחות עבודה זרה.

רב המנונא חולק על רב חסדא: רַב הַמְנוּנָא אָמַר, מַחֲלוֹקֶת חכמים ורבי שמעון בנביא שהדיח היא בְּנביא שעוֹקֵר הַגּוּף, בֵּין בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּבֵין בִּשְׁאָר מִצְוֹת, כיון שפרשת נביא שהדיח עוסקת בכל המצוות, כפי שמוכח מהברייתא שדרשה את המילים ׳ללכת בה׳ על מצות עשה ולא תעשה, וְכן נחלקו בקִיּוּם מִקְצָת וּבִיטּוּל מִקְצָת דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כיון דְּרַחֲמָנָא אֲמַר ׳לְהַדִּיחֲךָ מִן הַדֶּרֶךְ׳, ולמדנו שמדובר אֲפִילּוּ במדיח רק מִקְצָת הַדֶּרֶךְ בעבודה זרה, אֲבָל המתנבא על קִיּוּם מִקְצָת וּבִיטּוּל מִקְצָת דְּבִשְׁאָר מִצְוֹת חוץ מעבודה זרה, לְדִבְרֵי הַכֹּל הוא פָּטוּר ממיתה, ואפילו מחנק.

הגמרא מביאה ברייתא בענין נביא שהדיח: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, נביא שקר הַמִּתְנַבֵּא לַעֲקוֹר דָּבָר שלם מִן הַתּוֹרָה, חַיָּיב מיתה. והמתנבא לְקַיֵּים מִקְצָת הדבר וּלְבַטֵּל מִקְצָת, רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר. וּבַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים – ואם הדיח לעבודת כוכבים, אֲפִילּוּ באופן שאוֹמֵר הנביא, הַיּוֹם עִיבְּדוּהָ לעבודה זרה זו, וּלְמָחָר בַּטְּלוּהָ, שזהו ביטול מקצת וקיום מקצת, לְדִבְרֵי הַכֹּל – אף לרבי שמעון הוא חַיָּיב מיתה.

הגמרא מבארת את דברי הברייתא בשני אופנים, לשיטת רב חסדא ולשיטת רב המנונא: אִבְּיֵי סָבַר לָהּ כְּרַב חִסְדָּא, שמחלוקת חכמים ורבי שמעון נאמרה רק לגבי נביא שהדיח לעבודה זרה, וּמְתָרֵץ לָהּ – ומבאר ברייתא זו כְּרַב חִסְדָּא, וְרָבָא סָבַר לָהּ כְּרַב הַמְנוּנָא, שמחלוקתם נאמרה גם במדיח לעבור על שאר מצוות, וּמְתָרֵץ לָהּ לברייתא זו כְּרַב הַמְנוּנָא, ומביאה הגמרא את דברי שניהם.

מבארת הגמרא: אִבְּיֵי סָבַר לָהּ כְּרַב חִסְדָּא, וּמְתָרֵץ לָהּ לברייתא כְּרַב חִסְדָּא, וכך פירושה, הַמִּתְנַבֵּא לַעֲקוֹר דָּבָר שלם מִן הַתּוֹרָה בשאר מצוות חוץ מעבודה זרה, לְדִבְרֵי הַכֹּל מיתתו בְּחֶנֶק, והמתנבא לְקַיֵּים מִקְצָת וּלְבַטֵּל מִקְצָת בשאר מצוות, רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר ממיתה, וְהוּא הַדִּין לְרַבָּנַן, שאף הם פוטרים ממיתה. וּבַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים – והמתנבא לעקור איסור עבודה זרה, אֲפִילּוּ אם מבטל מקצת האיסור, שאָמַר, הַיּוֹם עִיבְּדוּהָ וּלְמָחָר בַּטְּלוּהָ, חַיָּיב מיתה, ובאיזו מיתה נידון, מַר כְּרֵאִית לֵיהּ – לחכמים חייב סקילה כשיטתם בנביא שהדיח, וּמַר כְּרֵאִית לֵיהּ – ולרבי שמעון חייב חנק כשיטתו בנביא שהדיח.

ומבארת הגמרא את הברייתא גם לשיטת רב המנונא: רָבָא סָבַר לָהּ כְּרַב הַמְנוּנָא, וּמְתָרֵץ לָהּ לברייתא כְּרַב הַמְנוּנָא, וכך פירושה, הַמִּתְנַבֵּא לַעֲקוֹר דָּבָר שלם מִן הַתּוֹרָה, בֵּין בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּבֵין בִּשְׁאָר מִצְוֹת, חַיָּיב מיתה, ובאיזו מיתה הוא נידון, מַר כְּרֵאִית לֵיהּ – לחכמים הוא חייב סקילה כשיטתם בנביא שהדיח, וּמַר כְּרֵאִית לֵיהּ – ולרבי שמעון הוא חייב חנק כשיטתו בנביא שהדיח. והמתנבא לְקַיֵּים מִקְצָת וּלְבַטֵּל מִקְצָת, אם התנבא כן בִּשְׁאָר מִצְוֹת, רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר ממיתה, וְהוּא הַדִּין לְרַבָּנַן שפוטרים ממיתה, וּבַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים – ואם התנבא לבטל מקצת בעבודת כוכבים, אֲפִילּוּ אם אוֹמֵר, הַיּוֹם עִיבְּדוּהָ וּלְמָחָר בַּטְּלוּהָ, הרי הוא חַיָּיב מיתה, מַר כְּרֵאִית לֵיהּ – לחכמים חייב סקילה כשיטתם, וּמַר כְּרֵאִית לֵיהּ – ולרבי שמעון חייב חנק כשיטתו.

הגמרא מביאה דין בענין נביא שקר: אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּכָל מצוות התורה, אִם יֹאמַר לְךָ נָבִיא המוחזק בנביאות, עֲבוֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, כפי שעשה אליהו הנביא שהתיר שחוטי חוץ בהר הכרמל (מלכים א׳ יח לא–לח), שְׁמַע לוֹ, ובלבד שיבטל המצוה רק בהוראת שעה, חוּץ מֵמַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים – חוץ מנביא האומר לעבוד עבודה זרה, שֶׁאֲפִילּוּ אם עושה מופת להוכיח את נבואתו, וּמַעֲמִיד לְךָ חַמָּה מהילוכה בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ, אַל תִּשְׁמַע לוֹ, ואפילו אם הורה לעבוד עבודה זרה בהוראת שעה בלבד, הרי הוא נביא שקר.

הגמרא מביאה שתי ברייתות החולקות בענין זה: תַּנְיָא בברייתא, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, הַגִּיעָה תּוֹרָה לְסוֹף דַּעְתָּהּ שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים – התורה ידעה עד היכן מגיע כוחם של נביאי עבודה זרה, שנתן להם ה׳ כח לעשות מופתים בכישוף להוכיח את שקריהם, לְפִיכָךְ נָתְנָה תּוֹרָה מָמְשָׁלָה בָּהּ – על כן כתבה התורה בפירוש שיש כח בידם למשול ולעשות מופתים, שנאמר (דברים יג ב–ג) ׳כִּי יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא וגו׳, וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר נֵלְכָה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים׳, כדי לצוותך שֶׁאֲפִילּוּ מַעֲמִיד לְךָ חַמָּה בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ ואומר לעבוד עבודה זרה, אַל תִּשְׁמַע לוֹ.

ומביאה הגמרא ברייתא נוספת החולקת על ברייתא זו: תַּנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, חַס וְשָׁלוֹם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲמִיד חַמָּה לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ, ולא יתכן שיקרה דבר כגון זה, ואין כוונת הכתוב ׳וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת׳ שנביאי השקר יוכלו לעשות מופתים, אֶלָּא כוונת התורה כְּגוֹן חֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר, שֶׁמִּתְּחִלָּתוֹ היה נְבִיא אֱמֶת ועשה מופתים להוכיח נבואתו, וּלְבַסּוֹף הפך לְנָבִיא שָׁקֶר, וציוותה התורה שגם אם נביא אמת המוחזק בנבואתו על ידי מופתים שנתן בתחילתו, מצוה אותך לעבוד עבודה זרה, אל תשמע לו.

שנינו במשנה בכלל אלו הנהרגים בחנק: ׳וְזוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן׳. מבררת הגמרא: מְנָהֲנֵי מִילֵּי, שזוממי בת כהן בחנק. משיבה הגמרא: אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, המקור לזה הוא דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר – מה מלמדינו הפסוק לגבי עדי שקר (דברים יט יט) ׳וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו׳, והלא המילה ׳לאחיו׳ מיותרת, אלא לְפִי שֶׁכָּל (המזוממין) [הַמּוּמְתִּין] שֶׁבַּתּוֹרָה – כל הנידונים למיתה שבתורה, דין זוֹמְמֵיהֶן – העדים שבאו לחייבם מיתה והוזמו, וְדִין בּוֹעֲלֵיהֶן של מומתים אלו [שנידונו למיתה על ידי בעילה זו] כַּיּוֹצֵא בָּהֶן – הם נהרגים באותה מיתה כמותם, חוץ מבַּת כֹּהֵן נשואה שזינתה, אשר נהרגת בשריפה כנאמר בתורה (ויקרא כא ט) ׳אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׳, ויש לימוד מיוחד מהמילה ׳היא׳, שדווקא הִיא נהרגת בִּשְׂרֵיפָה, וְאֵין בּוֹעֲלָהּ נהרג בִּשְׂרֵיפָה, אלא בחנק, ועל כן, הַזּוֹמְמִין – המעידים על בת כהן שזינתה והוזמו, אֵינִי יוֹדֵעַ באיזו מיתה נהרגים, שיש להסתפק אִם לוֹ [–לבועל] הוּקְשׁוּ ומיתתם בחנק כפי שרצו לחייבו, או אִם לָהּ [–לבת כהן] הוּקְשׁוּ ומיתתם בשריפה כפי שרצו לחייבה, ולמדנו את דינם מלשון הפסוק,

המשך בעמוד לו

רש"י

מחלוקת. דרבנן ורבי שמעון בנביא בעוקר כל הגוף בעבודה זרה ואומר נצטויתי ברוח הקודש מפי הגבורה להתנבאות לעקור כל מצות עבודה זרה מן התורה או לקיים מקצת ולבטל מקצת בהאי הוא דקאמרי רבנן סקילה משום דבהאי עניינא דכתיבא הדחה בנביא דגמרי סקילה מיניה בע"ז הוא משתעי דכתיב ובא האות והמופת וגו' נלכה ונעבדה היינו עקירת הגוף ובטול מקצת התם נמי כתיב בסיפא יומת כי דבר סרה וגו' להדיחך מן הדרך ואפי' במקצת במשמע ומיהו לא מישתעי קרא אלא בע"ז דדבר למד מעניינו: **אבל עוקר הגוף דשאר מצות דברי הכל בחנק.** דנפקא לן מקרא אחרינא האמור בפרשה אחרינא דלא כתיב בה הדחה אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי (דברים יח) והיינו מה שלא שמע וכתיב ומת הנביא ההוא וכל מיתה האמורה סתם חנק הוא: **פטור.** דהתם דבר כתיב דבר שלם ולא חצי דבר: **ללכת זו מצות עשה.** ברייתא היא בספרי גבי פרשת נביא המדיח דכתב בה הדחה (שם יג) להדיחך מן הדרך אשר צוך ה' אלהיך ללכת בה וגו' ודריש קרא יתירא ללכת זו מצות עשה דמשמע לעשות ולא משמע אזהרה: **בה לא תעשה.** דגמרינן מאשר חטא בה דבלא תעשה מיירי אלמא דשאר מצות נמי הכא גבי הדחה כתיבי דאי לא משתעי קרא אלא בע"ז מאי עשה איכא: **וכן בשאר מצות.** דהאי ללכת בה לא משמע ליה לרב המנונא אונתצתם דרחמנא אמר מן הדרך ואע"ז קאי דאכתי לא איתרבו שאר מצות בהאי עניינא דללכת בה כולה משמע: **ר"ה פטור.** ואפילו מחנק דהתם דבר שלם כתיב ולאו אעוקר דברי תורה האי כי יזיד לדבר דבר קאי דהתם סקילה הוא אלא אדברים בעלמא כגון צדקיה בן כנענה: **היום עובדה.** כלומר היינו קיום מקצת וביטול מקצת: **כרב חסדא.** דאמר בע"ז הוא דפליגי אבל בשאר מצות עוקר הגוף הוא בחנק וביטול מקצת פטור: **ר"ש פוטר והוא הדין לרבנן.** דגבי חנק דבר שלם כתיב ולרב חסדא הא דנקט ר"ש הא קמ"ל דרישא דקתני סתמא חייב ואפילו לרבנן בחנק דרבי שמעון הוא דקא מחייב חנק ולא סקילה דשאר מצות בעניינא הדחה דסקילה לא כתיבי: **מר כראית ליה כו'.** לרבנן בסקילה לרבי שמעון בחנק והוא הדין לרבנן ולרב המנונא האי דנקט ר' שמעון רבותא הוא כלומר ואפילו מחנק דרבי שמעון פטור וכ"ש מסקילה דמחייבי ליה רבנן בעוקר את הכל: **אם יאמר לך נביא.** המוחזק עבור על דברי תורה הכל לפי תקנת השעה כגון אליהו בהר הכרמל בשחוטי חוץ: **נתנה התורה ממשלה בה.** כלומר אפילו תראה אותו נביא מושל ועושה כרצונו דכתיב (דברים יג) ונתן אליך אות או מופת: **שתחילתו נביא אמת.** כגון חנניה הנביא והאי ונתן אליך אות בעודו נביא אמת יתן לך אות בנבואה אחרת ולבסוף בשיחזור להרשיע יאמר לעבוד עבודה זרה וסמוך עלי שהרי מוחזק אני על ידי אות ומופת שנתתי לך כבר: (**לרשות הבעל.** כגון מסרה האב לשלוחי הבעל ועדיין היא בדרך ולא קרינן בה בית אביה: **לאותה מיתה.** שהיו מחייבין את הנידון: **ובועלה.** כלומר וכל הבועלים נידונין במיתת הנבעלת חוץ מבועל בת כהן:) **מה ת"ל לאחיו.** לכתוב כאשר זמם לעשות ולישתוק: **אם לו הוקשו.** לבועל שהיו מחייבין אותו חנק: **אם לה.** שמחייבין אותה שריפה: **לאחיו ולא לאחותו.** כל היכא דבעדותן מחייבין איש ואשה ודינן חלוק כי הכא לו הוקשו:

מַחֲלוֹקֶת, בְּעוֹקֵר הַגּוּף דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְקִיּוּם מִקְצָת וּבִיטּוּל מִקְצָת דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, דְּרַחֲמָנָא אָמַר 'מִן הַדֶּרֶךְ', אֲפִילּוּ מִקְצָת הַדֶּרֶךְ. אֲבָל עוֹקֵר הַגּוּף דִּשְׁאָר מִצְוֹת, דִּבְרֵי הַכֹּל בְּחֶנֶק. וְקִיּוּם מִקְצָת וּבִיטּוּל מִקְצָת דִּבְשְׁאָר מִצְוֹת, דִּבְרֵי הַכֹּל פָּטוּר. מֵתִיב רַב הַמְנוּנָא, 'לְלֶכֶת' זוֹ מִצְוֹת עֲשֵׂה, 'בָּהּ' זוֹ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, עֲשֵׂה בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ. תַּרְגֵּמָהּ רַב חִסְדָּא, 'וְנִתַּצְתֶּם'. רַב הַמְנוּנָא אָמַר, מַחֲלוֹקֶת בְּעוֹקֵר הַגּוּף, בֵּין בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בֵּין בִּשְׁאָר מִצְוֹת, וְקִיּוּם מִקְצָת וּבִיטּוּל מִקְצָת דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, דְּרַחֲמָנָא אָמַר 'מִן הַדֶּרֶךְ', אֲפִילּוּ מִקְצָת הַדֶּרֶךְ. אֲבָל קִיּוּם מִקְצָת וּבִיטּוּל מִקְצָת דִּבְשְׁאָר מִצְוֹת, דִּבְרֵי הַכֹּל פָּטוּר. תָּנוּ רַבָּנַן, הַמִּתְנַבֵּא לַעֲקוֹר דָּבָר מִן הַתּוֹרָה, חַיָּיב לְקַיֵּים מִקְצָת וּלְבַטֵּל מִקְצָת. רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר. וּבַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲפִילּוּ אוֹמֵר הַיּוֹם עַיְבְּדוּהָ וּלְמָחָר בַּטְּלוּהָ, דִּבְרֵי הַכֹּל חַיָּיב. אַבַּיֵּי סָבַר לָהּ כְּרַב חִסְדָּא, וּמְתָרֵץ לָהּ כְּרַב חִסְדָּא. רָבָא סָבַר לָהּ כְּרַב הַמְנוּנָא, וּמְתָרֵץ לָהּ כְּרַב הַמְנוּנָא. אַבַּיֵּי סָבַר לָהּ כְּרַב חִסְדָּא, וּמְתָרֵץ לָהּ כְּרַב חִסְדָּא, הַמִּתְנַבֵּא לַעֲקוֹר דָּבָר מִן הַתּוֹרָה, דִּבְרֵי הַכֹּל בְּחֶנֶק. לְקַיֵּים מִקְצָת וּלְבַטֵּל מִקְצָת, רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר, וְהוּא הַדִּין לְרַבָּנַן. וּבַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲפִילּוּ אָמַר הַיּוֹם עַיְבְּדוּהָ וּלְמָחָר בַּטְּלוּהָ, חַיָּיב, מַר כִּדְאִית לֵיהּ וּמַר כִּדְאִית לֵיהּ. רָבָא סָבַר לָהּ כְּרַב הַמְנוּנָא, וּמְתָרֵץ לָהּ כְּרַב הַמְנוּנָא, הַמִּתְנַבֵּא לַעֲקוֹר דָּבָר מִן הַתּוֹרָה, בֵּין בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בֵּין בִּשְׁאָר מִצְוֹת, חַיָּיב, מַר כִּדְאִית לֵיהּ וּמַר כִּדְאִית לֵיהּ. לְקַיֵּים מִקְצָת וּלְבַטֵּל מִקְצָת, בִּשְׁאָר מִצְוֹת, רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר, וְהוּא הַדִּין לְרַבָּנַן. וּבַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲפִילּוּ אוֹמֵר הַיּוֹם עַיְבְּדוּהָ וּלְמָחָר בַּטְּלוּהָ, חַיָּיב, מַר כִּדְאִית לֵיהּ וּמַר כִּדְאִית לֵיהּ. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּכֹל, אִם יֹאמַר לְךָ נָבִיא עֲבוֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, שְׁמַע לוֹ. חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁאֲפִילּוּ מַעֲמִיד לְךָ חַמָּה בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ, אַל תִּשְׁמַע לוֹ. תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, הִגִּיעָה תּוֹרָה לְסוֹף דַּעְתָּהּ שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, לְפִיכָךְ נִתְּנָה תּוֹרָה מֻמְשָׁלָה בָּהּ, שֶׁאֲפִילּוּ מַעֲמִיד לְךָ חַמָּה בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ, אַל תִּשְׁמַע לוֹ. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, חַס וְשָׁלוֹם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲמִיד חַמָּה לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ. אֶלָּא, כְּגוֹן חֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר, שֶׁמֵּתְחִלָּתוֹ נְבִיא אֱמֶת וּלְבַסּוֹף נְבִיא שֶׁקֶר; וְזוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן: מְנָהֲנֵי מִילֵּי, אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו', לְפִי שֶׁכָּל [הַמּוּמָתִין] שֶׁבַּתּוֹרָה, זוֹמְמֵיהֶן וּבוֹעֲלֵיהֶן כַּיּוֹצֵא בָּהֵן. בַּת כֹּהֵן, הִיא בִּשְׂרֵיפָה, וְאֵין בּוֹעֲלָהּ בִּשְׂרֵיפָה. זוֹמְמִין, אֵינִי יוֹדֵעַ אִם לוֹ הוּקְשׁוּ, אִם לָהּ הוּקְשׁוּ. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו', לְאָחִיו וְלֹא לַאֲחוֹתוֹ:

הדרן עלך אלו הן הנחנקין

משנה כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים, לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר'. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, הָאוֹמֵר אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, וְאֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, וְאֶפִּיקוֹרוֹס. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אַף הַקּוֹרֵא בַּסְּפָרִים הַחִיצוֹנִים, וְהַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה וְאוֹמֵר 'כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי רוֹפְאֶךָ'. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, אַף הַהוֹגֶה אֶת הַשֵּׁם בְּאוֹתִיּוֹתָיו. שְׁלֹשָׁה מְלָכִים, וְאַרְבָּעָה הֲדְיוֹטוֹת, אֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. שְׁלֹשָׁה מְלָכִים, יָרָבְעָם אַחְאָב וּמְנַשֶּׁה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מְנַשֶּׁה יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַיִם לְמַלְכוּתוֹ'. אָמְרוּ לוֹ, לְמַלְכוּתוֹ הֶשִׁיבוֹ, וְלֹא לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא הֶשִׁיבוֹ. אַרְבָּעָה הֲדְיוֹטוֹת, בִּלְעָם וְדוֹאֵג וַאֲחִיתוֹפֶל, וְגֵחֲזִי: **גמרא** וְכָל כַּךְ לָמָּה? תְּנָא, הוּא כָּפַר בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, לְפִיכָךְ לֹא יִהְיֶה לוֹ חֵלֶק בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁכָּל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מִנַּיִן שֶׁכָּל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע שִׁמְעוּ דְּבַר ה' [וגו']], כָּעֵת מָחָר סְאָה סֹלֶת בְּשֶׁקֶל, וְסָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל בְּשַׁעַר שׁוֹמְרוֹן', וּכְתִיב 'וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר [לַמֶּלֶךְ] נִשְׁעָן עַל יָדוֹ אֶת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמַר, הִנֵּה ה' עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם, הַיִּהְיֶה הַדָּבָר הַזֶּה, וַיֹּאמֶר הִנְּךָ רוֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכַל',

וכתיב

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. מעיקרא איירי בארבע מיתות ומפרש ואזיל להו לכולהו והדר מפרש הני דאין להם חלק לעולם הבא: ה"ג **האומר אין תחיית המתים מן התורה.** שכופר במדרשים דדרשינן בגמרא לקמן מניין לתחיית המתים מן התורה ואפי' יהא מודה ומאמין שיחיו המתים אלא דלא רמיזא באורייתא כופר הוא הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה מה לנו ולאמונתו וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא הלכך כופר גמור הוא: **אפיקורוס.** מפרש בגמרא: **ספרים החיצונים.** מפרש בגמרא: **גמ'** ויהי

רש"י

ויהי לו כן וירמסו אותו. דבדבר שכפר בו נדון שלא אכל משם ונרמס ברגלי הבאים לקנות: (וכי אהרן קיים לעולם. כלומר וכי אהרן חיה כל כך שתנתן לו תרומה והלא לא נבנס לארץ ישראל ומאי האי דקאמר ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן): לעולם קיים. לאו דווקא אלא כלומר הלא לא נגזר עליו שיחיה כל כך: שעתיד לחיות. לעולם הבא: דבי רבי ישמעאל תנא.

הא דכתיב לאהרן לאו להכי הוא דאתא אלא לומר לך כאהרן וכו': מה ארי ספק דורס ואוכל. ואין אנו יודעין כשנוטל בהמה מן העדר אם דעתו לדורסה ולאוכלה מיד קודם שתסריח או לא אלא לטרוף ולמלא (חורו) [תאותו] ולאחר זמן יאכלנה כשתסריח וה"נ כהן עם הארץ כשאנו נותנין לו תרומה בידו אין אנו יודעין אם יאכלנה בטהרה או בטומאה [אי נמי] ספק דורס שארי דרכו לדרוס ולרמוס בהמה ברגליו ואוכלה כשהיא דרוסה מנוולת ופעמים שנותנה בחורו ואינה מנוולת: עון אשמה. עונות הרבה מטעין עליו: באכלם את קדשיהם. ומתרגמינן במיכלהון בסואבא ית קודשיהון: אלא להם. דמשמע שהבטיח הקב"ה לאבותינו אברהם יצחק ויעקב שיתן להם ארץ ישראל וכי להם ניתנה והלא לבניהם ניתנה אלא מלמד שעתידין לחיות ועתיד הקב"ה ליתן להם את ארץ ישראל: הנך שוכב עם אבותיך וקם. הנה אתה מת שוכב והנה אתה קם שתחיה לעתיד לבא והאי וקם אהנך קאי: דילמא וקם העם וזנה. דלקמי' קאי ולאו אדלעיל והיינו אחד (מג') מקראות שאין להם הכרע: יחיו מתיך. דמתים שבארץ ישראל יחיו: נבלתי יקומון. אפי' נפלים יחיו במסכת כתובות: ודילמא

רש"י

מתים שהחיה יחזקאל. דהההיא קרא יחיו מתיך ישעיה אמרו והוא קדם ליחזקאל שנתנבא בימי חזקיה והיה מתנבא פסוק זה על שהיה עתיד יחזקאל להחיות מתים אבל לעולם הבא לא: דובב. פרונמיי"ש בלע"ז כלומר נעות ומתנודדות שפתי ישיני עפר מכלל שיחיו: מרחשן שפוותיהן בעלמא. שפתותיהן נעות מעט בתוך הקבר אבל אין חיין ויוצאין לאויר העולם וכרבי יוחנן וכו': ולא קבלו ממנו. עד שאמר להם וכו': חיים כלכם היום. דהאי יום מיותר הוא דמצי למכתב חיים כלכם מה תלמוד לומר היום כהיום מה היום וכו' כך שמעתי: הנך שוכב עם אבותיך וקם. הרי תחיית המתים העם הזה וזנה הרי מה שעתיד להיות: פלגא בידך. דמהאי קרא נפקא דיודע מה שעתיד: זייפתם ולא העליתם. כזב אתם אומרים ואין ממש בדבריכם: לאו לעולם הבא. אלמא יש תחיית המתים: מהכרת תכרת. הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא: אינהו הוו אמרי ליה דברה תורה כלשון בני אדם. ולהכי אמר להו הכי כי היכי דלא להוי פתחון פה: הכרת תכרת. בעבודה זרה כתיב: והלא כבר נאמר. בעבודה זרה את ה' הוא מגדף ונברתה דס"ל מגדף הויינו עובד עבודה זרה: וכי שלשה עולמים יש וכו'. ור"ע סבירא ליה דמגדף הויינו מברך השם: והשתא בין לרבי ישמעאל בין לר"ע עונה בה מאי עבדי ליה. מבעי ליה וכו': שעונה בה. שלא שב קודם מיתה הוי בכרת אבל שב לא: דחיי שכבי. שהמתים חיים: ויציצו מעיר. שעתידין ישראל לציץ ולפרוח מעיר ירושלים וכדאמרינן (כתובות דף קיא.) הקב"ה עושה להם מחילות לצדיקים והולכין ועולין לירושלים: אמרה

וכתיב 'וַיְהִי לוֹ כֵּן, וַיִּרְמְסוּ אוֹתוֹ הָעָם בַּשַּׁעַר, וַיָּמוֹת'. וְדִילְמָא, קְלָלַת אֱלִישָׁע גָּרְמָה לֵיהּ, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, קְלָלַת חָכָם אַפִּילּוּ עַל חִנָּם הִיא בָּאָה. אִם כֵּן, לִכְתּוֹב קְרָא 'וַיִּרְמְסוּהוּ וַיָּמוֹת', מַאי 'בַּשַּׁעַר', 'עַל עִסְקֵי שַׁעַר'. (אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן), מִנַּיִן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ [אֶת] תְּרוּמַת ה' לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן', וְכִי אַהֲרֹן לְעוֹלָם קַיָּם, וַהֲלֹא לֹא נִכְנַס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ תְּרוּמָה. אֶלָּא, מְלַמֵּד שֶׁעָתִיד לִחְיוֹת, וְיִשְׂרָאֵל נוֹתְנִין לוֹ תְּרוּמָה. מִכָּאן, לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תְּנָא, 'לְאַהֲרֹן', כְּאַהֲרֹן. מָה אַהֲרֹן 'חָבֵר', אַף בָּנָיו חֲבֵרִים. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מִנַּיִן שֶׁאֵין נוֹתְנִין תְּרוּמָה לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיֹּאמֶר לָעָם לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם לָתֵת מְנָת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְמַעַן יֶחֱזְקוּ בְּתוֹרַת ה'", כָּל הַמַּחֲזִיק בְּתוֹרַת ה', יֵשׁ לוֹ מְנָת. וְשֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיק בְּתוֹרַת ה', אֵין לוֹ מְנָת. אָמַר רַב אֲחָא בַּר אַדָּא, אָמַר רַב יְהוּדָה, כָּל הַנּוֹתֵן תְּרוּמָה לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ, כְּאִילּוּ נוֹתְנָהּ לִפְנֵי אַרְיֵה. מָה אַרְיֵה, סָפֵק דּוֹרֵס וְאוֹכֵל, סָפֵק אֵינוֹ דּוֹרֵס וְאוֹכֵל. אַף כֹּהֵן עַם הָאָרֶץ, סָפֵק אוֹכְלָהּ בְּטָהֳרָה, סָפֵק אוֹכְלָהּ בְּטוּמְאָה. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אַף גּוֹרֵם לוֹ מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלוּהוּ'. דְּבֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר 'וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה בְּאָכְלָם אֶת קָדְשֵׁיהֶם'. תַּנְיָא, רַבִּי סִימָאִי אוֹמֵר, מִנַּיִן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְגַם הֲקִימוֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן', לָכֶם' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'לָהֶם', מִכָּאן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה: (צֶדֶ"ק גִ"ם גֶּשֶׁ"ם קָ"ם סִימָן): שָׁאֲלוּ [צְדוּקִין] אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל, מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֵּה מֵתִים. אָמַר לָהֶם, מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַכְּתוּבִים, וְלֹא קִיְּלוּ מִמֶּנּוּ. מִן הַתּוֹרָה, דִּכְתִיב 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּךְ שׁוֹכֵב עִם אֲבוֹתֶיךָ וְקָם'. אָמְרוּ לוֹ, וְדִילְמָא, 'וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה'. מִן הַנְּבִיאִים, דִּכְתִיב 'יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שׁוֹכְנֵי עָפָר, כִּי טַל אוֹרוֹת טַלֶּךָ וְאֶרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל'. וְדִילְמָא, מֵתִים שֶׁהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל. מִן הַכְּתוּבִים, דִּכְתִיב 'וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב, הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים, דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים'. וְדִילְמָא, רַחוֹשֵׁי מְרַחֲשָׁן שִׂפְוָותֵיהּ בְּעָלְמָא, כְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק, כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמְרָה הֲלָכָה בִּשְׂמוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, שִׂפְתוֹתָיו דּוֹבְבוֹת בַּקֶּבֶר, שֶׁנֶּאֱמַר 'דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים'. עַד שֶׁאָמַר לָהֶם מִקְרָא זֶה, 'אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם', 'לָכֶם' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'לָהֶם', מִיכָּן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה אָמַר לָהֶם, 'וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם' (פְּשִׁיטָא דְּ'חַיִּים כּוּלְּכֶם הַיּוֹם', אֶלָּא, אֲפִילּוּ בְּיוֹם שֶׁכָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ מֵתִים אַתֶּם חַיִּים), מָה הַיּוֹם כּוּלְּכֶם קַיָּמִין, אַף לָעוֹלָם הַבָּא כּוּלְּכֶם קַיָּמִין. שָׁאֲלוּ רוֹמִיִּים אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֵּה מֵתִים, וְיוֹדֵעַ מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת. אָמַר לָהוּ, תַּרְוַוּיְיהוּ מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּךְ שׁוֹכֵב עִם אֲבוֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה'. וְדִילְמָא 'וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה', אָמַר לָהוּ. נְקוּטוּ מִיהָא פַּלְגָּא בִּידַיְיכוּ, דְּיוֹדֵעַ מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת. אִיתְּמַר נַמִּי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֵּה מֵתִים וְיוֹדֵעַ מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר 'הִנֵּךְ שׁוֹכֵב עִם אֲבוֹתֶיךָ וְקָם' וְגוֹ'. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יוֹסֵי, בְּדָבָר זֶה זִייַפְתִּי סִפְרֵי מִינִים, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים אֵין תְּחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. אָמַרְתִּי לָהֶן, זִייַפְתֶּם תּוֹרַתְכֶם, וְלֹא הֶעֱלִיתֶם בְּיָדְכֶם כְּלוּם. שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים אֵין תְּחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר 'הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא עֲוֹנָהּ בָּהּ', 'הִכָּרֵת תִּכָּרֵת' בָּעוֹלָם הַזֶּה, 'עֲוֹנָהּ בָּהּ', לְאִימַת. לָאו, לָעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵּי, וְלֵימָא לְהוּ, תַּרְוַוּיְיהוּ מֵהִכָּרֵת תִּכָּרֵת. אִינְהוּ הָווּ אָמְרִי לֵיהּ, דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. כְּתַנְּאֵי, 'הִכָּרֵת תִּכָּרֵת', 'הִכָּרֵת' בָּעוֹלָם הַזֶּה, 'תִּכָּרֵת' לָעוֹלָם הַבָּא, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר 'אֶת ה' הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה', וְכִי שְׁלֹשָׁה עוֹלָמִים יֵשׁ? אֶלָּא, 'וְנִכְרְתָה' בָּעוֹלָם הַזֶּה, 'הִכָּרֵת' לָעוֹלָם הַבָּא, 'הִכָּרֵת תִּכָּרֵת' דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. בֵּין רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וּבֵין רַבִּי עֲקִיבָא, 'עֲוֹנָהּ בָּהּ' מַאי עָבְדִי בֵּיהּ. לְכִדְתַנְיָא, יָכוֹל אֲפִילּוּ עָשָׂה תְּשׁוּבָה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'עֲוֹנָהּ בָּהּ', לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁעֲוֹנָהּ בָּהּ. שָׁאֲלָה קְלֵיאוֹפַּטְרָא מַלְכָּתָא אֶת רַבִּי מֵאִיר, אָמְרָה, יָדְעָנָא דְּחַיֵּי שָׁכְבֵי, דִּכְתִיב 'וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ'. אֶלָּא, כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין, עוֹמְדִין עֲרוּמִּין, אוֹ בִּלְבוּשֵׁיהֶן עוֹמְדִין. אָמַר לָהּ, קַל וָחוֹמֶר מֵחִיטָּה, וּמַה חִיטָּה שֶׁנִּקְבֶּרֶת עֲרוּמָּה, יוֹצֵאת בְּכַמָּה לְבוּשִׁין. צַדִּיקִים, שֶׁנִּקְבָּרִים בִּלְבוּשֵׁיהֶן, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר לֵיהּ קֵיסָר לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, אָמְרִיתוּ דְּשָׁכְבֵי חָיֵי, הָא הָווּ עַפְרָא, וְעַפְרָא מִי קָא חָיֵי?

אמרה

וכתיב (שם ז כ) 'וַיְהִי לוֹ כֵּן, וַיִּרְמְסוּ אוֹתוֹ הָעָם בַּשַּׁעַר, וַיָּמֹת', הרי שבאותו דבר שכפר נידון בו מידה כנגד מידה, שלא אכל מהתבואה, ונרמס מרגלי הבאים לקנות את התבואה בזול, ומכאן יש ללמוד שדרך הקב"ה להעניש מידה כנגד מידה.

שואלת הגמרא: **וְדִילְמָא** – שמא **קְלָלַת אֱלִישָׁע גָּרְמָה לֵיהּ** – היא שגרמה לו שיראה בעיניו את השפע ולא יאכל ממנו, וכמו **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, קְלָלַת חָכָם אֲפִילּוּ עַל חִנָּם הִיא בָּאָה** ומתקיימת, וקל וחומר כאן שקללו בגלל שלא האמין בנבואתו וביזהו לפני המלך, ומנין שהיה זה עונש של 'מידה כנגד מידה'. משיבה הגמרא: **אִם כֵּן** שנענש רק מחמת קללת אלישע, **לִכְתּוֹב קְרָא** 'וַיִּרְמְסוּהוּ **וַיָּמוֹת', מַאי** – מדוע הוסיף הפסוק את המילה **'בַּשַּׁעַר'**, ללמד שנענש **'עַל עִסְקֵי שַׁעַר'**, על כך שכפר בדברי הנביא שאמר ששער המחירים ירד, ונענש מידה כנגד מידה.

שנינו במשנה שהאומר שאין תחיית המתים נלמדת מן התורה, אין לו חלק לעולם הבא. הגמרא מבארת מהיכן בתורה נלמד ענין תחיית המתים: (**אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**), **מְנַיִן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** גבי תרומת מעשר, שהלויים נותנים לכהנים תרומה מהמעשר הראשון שקבלו מישראל, 'כֵּן תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם תְּרוּמַת ה' מִכֹּל מַעְשְׂרֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל **וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ [אֶת] תְּרוּמַת ה' לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן'** (במדבר יח כח), וקשה, **וְכִי אַהֲרֹן** הכהן **לְעוֹלָם קַיָּים, וַהֲלֹא** הוא **לֹא נִכְנַס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**, שנוכל לומר **שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ תְּרוּמָה, אֶלָּא** פסוק זה **מְלַמֵּד שֶׁעָתִיד** אהרן **לִחְיוֹת** לעתיד לבוא, **וְיִשְׂרָאֵל נוֹתְנִין לוֹ תְּרוּמָה. וּמִכָּאן** יש לימוד **לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה.**

הגמרא מביאה דרשה אחרת לפסוק זה: **דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא,** ממה שנאמר **'לְאַהֲרֹן', יש** ללמוד שצריך לתת את התרומה לכהן שהוא **כְּאַהֲרֹן, מָה אַהֲרֹן 'חָבֵר'** – תלמיד חכם, **אַף לְבָנָיו** נותנים תרומה רק כשהם **חֲבֵרִים.**

הגמרא מביאה דרשה נוספת המלמדת שאין נותנים תרומה אלא לכהן תלמיד חכם: **אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מַנַּיִן שֶׁאֵין נוֹתְנִין תְּרוּמָה לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ,** שאינו עוסק בתורה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דה"י ב' לא ד) **'וַיֹּאמֶר לָעָם לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם לָתֵת מְנָת הַכֹּהֲנִים וְהַלְּוִיִּם לְמַעַן יֶחֱזְקוּ בְּתוֹרַת ה'"** – חזקיהו המלך אמר לעם ישראל תושבי ירושלים לתת את מתנות הכהונה שלהם לכהנים והלויים כדי שתהא פרנסתם מצויה ויעסקו בתורת ה', ומכאן יש ללמוד **שכָּל כהן הַמַּחֲזִיק** – העוסק **בְּתוֹרַת ה' יֶשׁ לוֹ מְנָת** – נותנים לו מתנות כהונה, **וְשֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיק בְּתוֹרַת ה' אֵין** נותנים **לוֹ מְנָת** – מתנות כהונה.

מאמר נוסף בענין נתינת תרומה לכהן עם הארץ: **אָמַר רַב אַחָא בַּר אַדָּא, אָמַר רַב יְהוּדָה, כָּל הַנּוֹתֵן תְּרוּמָה לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ, כְּאִילּוּ נוֹתְנָהּ לְפָנַי אֲרִי, מָה אֲרִי** שנוטל בהמה מהעדר, **סָפֵק** בידינו אם **דּוֹרֵס וְאוֹכֵל** את הבהמה מיד, קודם שתסריח, **סָפֵק אֵינוֹ דּוֹרֵס וְאוֹכֵל** את הבהמה מיד, אלא מצניעה בחורו ולאחר זמן כשמסריחה, אוכלה, **אַף** כֹּהֵן **עַם הָאָרֶץ** שנותנים לו תרומה **סָפֵק אוֹכְלָהּ בְּטָהֳרָה, סָפֵק אוֹכְלָהּ בְּטוּמְאָה,** ולכן אין ראוי לתת לו תרומה.

טעם נוסף שאין לתת תרומה לכהן עם הארץ: **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר,** הנותן תרומה לכהן עם הארץ **אַף גּוֹרֵם לוֹ מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי אכילת תרומה בטהרה, 'וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא **וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלוּהוּ אֲנִי ה' מְקַדְּשָׁם'** (ויקרא כב ט), ואם יאכל הכהן את התרומה בטומאה, יתחייב מיתה.

דבר נוסף שגורם הנותן תרומה לעם הארץ: **דְּבֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב תָּנָא,** הנותן תרומה לכהן עם הארץ, **אַף מַשִּׂיאוֹ עָוֹן אַשְׁמָה** – גורם לעם הארץ שישא הרבה עוונות, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם טז) **'וְהִשִּׂיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה בְּאָכְלָם אֶת קָדְשֵׁיהֶם',** ותרגם אונקלוס 'ויקבלון עליהון עוין וחובין במיכלהון בסואבה ית קודשיהון' [–ויקבלו עליהם עוונות וחובות באכלם בטומאה את קדשיהם], והיינו שאכילת התרומה בטומאה גורמת לעם הארץ שיהיו לו הרבה עוונות.

מקור נוסף מן התורה לתחיית המתים: **תַּנְיָא, רַבִּי סִימַאי אוֹמֵר, מְנַיִן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** בנבואה שנאמרה למשה רבינו (שמות ו ג–ד) 'וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם, **וְגַם הֲקִימוֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן',** ויש לדייק, ש'לתת **לָכֶם' לֹא נֶאֱמַר** בפסוק, והיינו שיקיים ה' את הבטחתו לאבות בכך שיתן לבניהם את ארץ כנען, **אֶלָּא** נאמר 'לתת **לָהֶם',** והיינו לתת את הארץ לאבות עצמם, **וּמִכָּאן** יש לימוד **לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה,** שהאבות יקומו בתחיית המתים והקב"ה יתן להם את הארץ.

בגמרא להלן יסופר על כמה ששאלו מהחכמים מקור לתחיית המתים, ואת התשובות שהשיבום חכמים: (**צֶדֶק"ק גַּ"ם גֶּשֶׁ"ם קָ"ם** הוא **סִימָן** לשואלים אלו ולחכמים שהשיבום). מספרת הגמרא: **שָׁאֲלוּ** (מינין) [**צְדוֹקִין**] **אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל, מְנַיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֶּה מֵתִים, אָמַר לָהֶם** רבן גמליאל, יש לדבר זה ראיה **מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַכְּתוּבִים, וְלֹא קִיְּבְלוּ** הצדוקים **מִמֶּנּוּ** את ראיותיו.

מביאה הגמרא את ראיותיו ואת תשובות הצדוקים: הביא להם ראיה **מִן הַתּוֹרָה, דִּכְתִיב** (דברים לא טז) **'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם'.** כלומר, לאחר שתשכב עם אבותיך עתיד אתה לקום בתחיית המתים. **אָמְרוּ לוֹ** הצדוקים, **וְדִילְמָא** אין תיבת 'וְקָם' נמשכת אחר תחילת הפסוק, אלא על בני ישראל המוזכרים בהמשך, וכך יש לקרוא את הפסוק, 'הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם אֲבוֹתֶיךָ, **וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה** אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכָר הָאָרֶץ' וגו', ואין ראיה מפסוק זה לתחיית המתים.

הביא להם ראיה **מִן הַנְּבִיאִים, דִּכְתִיב** (ישעיה כו יט) בנבואת ישעיה על העתיד לבוא, שהתפלל ואמר לה' 'יִחְיוּ מֵתֶיךָ – יקומו ויחיו הצדיקים שמתו בארץ ישראל, ויאמר ה' **נְבֵלָתִי יְקוּמוּן** – אפילו נפלים יחיו, ויאמר להם ה', **הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שוֹכְנֵי עָפָר** – המתים השוכנים בעפר תתעוררו ותשבחו את ה', **כִּי טַל אוֹרוֹת טַלֶּךָ** – כי טל התורה והמצוות יהיה כטל של אור למתים, **וְאֶרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל** – והארץ תפיל ותוציא מתוכה את המתים הקבורים בה, הרי מפורש שיחיו המתים. אמרו לו, **וְדִילְמָא** – שמא נבואת ישעיה היתה על **הַמֵּתִים שֶׁהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל,** ואין ראיה שלעתיד לבוא יחיו המתים.

הביא להם ראיה **מִן הַכְּתוּבִים, דִּכְתִיב** (שיר השירים ז י) **'וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב, הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים, דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים'.** ו'ישנים' הוא כינוי למתים, שהם 'ישני עפר', וממה שנאמר 'דובב שפתי ישנים' יש ללמוד שעתידים המתים לחיות וידברו בשפתותיהם. אמרו לו, **וְדִילְמָא רַחוּשֵׁי מְרַחֲשָׁן שִׂפְוָתֵיהּ בְּעָלְמָא** – שמא הכוונה ששפתותיהם רק ינועו מעט בתוך הקבר, אך אין הכוונה שיצאו מקברם לאויר העולם לחיות. ומביאה הגמרא מי שאכן דרש את הפסוק כדברי הצדוקים, והיינו **כְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק, כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַרָה הֲלָכָה בִּשְׁמוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה** לאחר שנפטר, **שִׂפְתוֹתָיו דּוֹבְבוֹת** – נעות **בַּקֶּבֶר, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **'דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים'.**

וכך דחו הצדוקים את ראיותיו, **עַד שֶׁאָמַר לָהֶם מִקְרָא זֶה,** שנאמר בפסוק שאמר משה רבינו לישראל, **'לְתֵת לָהֶם** רבן גמליאל ראיה לתחיית המתים, שנאמר (דברים ד ד) **'וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם'** (ויש להקשות שהרי **פְּשִׁיטָא** דְּ'חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם', **אֶלָּא** כוונתו לומר **שֶׁאֲפִילּוּ בְּיוֹם שֶׁכָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ מֵתִים אַתֶּם חַיִּים,** ומכאן רמז לתחיית המתים), ומכך שנאמר 'היום', אף שלכאורה תיבה זו מיותרת, יש לדרוש כך, **מָה הַיּוֹם כּוּלְּכֶם** חיים **וְקַיָּימִין, אַף לָעוֹלָם הַבָּא כּוּלְּכֶם** תהיו חיים **וְקַיָּימִין,** ומוכח מכאן שעתידים המתים לחיות.

מספרת הגמרא: **שָׁאֲלוּ רוֹמִיִּים אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, מְנַיִן אנו** יודעים מהתורה **שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֶּה מֵתִים, וְיוֹדֵעַ מָה שֶׁעָתִיד לִהְיוֹת. אָמַר לָהוּ, תַּרְוַיְיהוּ** – את שני הדברים יש ללמוד **מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים לא טז) **'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנְּךָ שֹׁכֵב**

המשך בעמוד קמב

אָמְרָה לֵיהּ בְּרַתֵּיהּ – אמרה בתו של הקיסר לרבן גמליאל, **שַׁבְּקִיהּ** – הנח לו לאבי הקיסר, ואל תענה לו על שאלתו, **וַאֲנָא מַהַדְּרְנָא לֵיהּ** – ואני אענה לו תשובה על שאלתו. פנתה בת הקיסר אל אביה ושאלה אותו, **שְׁנֵי יוֹצְרִים יֵשׁ בְּעִירֵנוּ,** כלומר אילו היו שני יוצרי כלים בעירנו, **אֶחָד יוֹצֵר כֵּלִים מִן הַמַּיִם, וְאֶחָד יוֹצֵר כֵּלִים מִן הַטִּיט, אֵיזֶה מֵהֶן מְשׁוּבָּח מחבירו. אָמַר לָהּ** אביה הקיסר, אומן **זֶה שֶׁיּוֹצֵר מִן הַמַּיִם** משובח יותר, שהרי הטיט יכול לעמוד יותר מן המים, ואין זו גדולה ליצור ממנו כלים, **אָמְרָה לוֹ** בתו, אם כן, הרי בעצמך ענית את התשובה לשאלתך לגבי תחיית המתים, שהרי אם **מִן הַמַּיִם צָר** – הקדוש ברוך הוא יוצר את האדם מטיפה סרוחה שהיא כמים, **מִן הַטִּיט לֹא כָּל שֶׁכֵּן** – וכי לא קל וחומר שיכול להחיותו לאחר שנעשה עפר בטיט.

הגמרא מביאה דעה שונה בתשובת בת הקיסר לאביה: **דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תְּנָא,** שכך השיבה בת הקיסר לאביה, דבר זה נלמד בקל **וָחוֹמֶר מִכְּלֵי זְכוּכִית, מַה כְּלֵי זְכוּכִית, שֶׁעֲמָלָן בְּרוּחַ בְּשָׂר וָדָם** – שנעשים על ידי נפיחת רוח של אדם, אם **נִשְׁבְּרוּ, יֵשׁ לָהֶן תַּקָּנָה** – אפשר לחזור ולתקנם, על ידי שמתיכים את הזכוכית וחוזרים ונופחים בה עד שנעשית שוב כלי, **בָּשָׂר וָדָם, שֶׁבְּרוּחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** – שנעשה על ידי נפיחת רוח של הקדוש ברוך הוא, **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שיכול לחזור ולחיות לאחר מותו.

הגמרא מביאה ויכוח נוסף לגבי תחיית המתים: **אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא** – אמר לו אותו מין **לְרַבִּי אַמִּי, אָמְרִיתוּ דְּשָׁכְבֵי חַיֵּי** – אומרים אתם שהמתים עתידים לחיות, כיצד יתכן דבר זה, **וְהָא הָווּ עַפְרָא** – והרי הם נעשו לעפר, **וְעַפְרָא מִי קָא חָיֵי** – וכי עפר יכול לחיות. **אָמַר לֵיהּ** רבי אמי, **אֲמִשּׁוּל לְךָ מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו, לְכוּ וּבְנוּ לִי פַּלְטְרִין** – ארמונות **גְּדוֹלִים, בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַיִם וְעָפָר,** ואפילו שלא היה להם חומר לבניית הארמון, **הָלְכוּ** והביאו חומרים ממקומות אחרים **וּבְנוּ אוֹתוֹ, לְיָמִים** – לאחר תקופה **נָפְלוּ** הארמונות, **אָמַר לָהֶם** המלך, **חִזְרוּ וּבְנוּ אוֹתוֹ בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ עָפָר וּמַיִם, אָמְרוּ לוֹ עבדיו, אֵין אָנוּ יְכוֹלִין. כָּעַס עֲלֵיהֶם** המלך **וְאָמַר לָהֶן,** הלא **בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַיִם וְעָפָר בְּנִיתֶם** את הארמונות, **עַכְשָׁיו** שאני מבקש מכם לבנות במקום **שֶׁיֵּשׁ מַיִם וְעָפָר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שאתם יכולים לבנות. והנמשל הוא, שאם הקדוש ברוך הוא ברא את האדם מטיפה סרוחה, בודאי שיכול להחיות את האדם מעפרו.

הוסיף רבי אמי ואמר למין, **וְאִם** עדיין **אֵי אַתָּה מַאֲמִין** שהקדוש ברוך הוא יוצר בריה חיה מהעפר, **צֵא לַבִּקְעָה וּרְאֵה** מין **עַכְבָּר שֶׁהַיּוֹם** – כשנברא מהעפר ומתחיל להווצר, הוא עדיין **חֲצִיוֹ בָּשָׂר וְחֲצִיוֹ אֲדָמָה, לְמָחָר הִשְׁרִיץ** – הוא ממשיך להווצר **וְנַעֲשָׂה כֻּלּוֹ בָּשָׂר.** הרי שהקדוש ברוך הוא בורא בריות חיות מהעפר. **וְשָׁמָּא תֹּאמַר** שכמו שאותו עכבר אינו נברא בשעה אחת אלא בשבוע או שבועיים, כך גם אין הקדוש ברוך הוא מחיה את המתים בשעה אחת אלא **לִזְמַן מְרוּבֶּה,** אין דבר זה נכון, וראיה לדבר, **עֲלֵה לָהָר וּרְאֵה שֶׁהַיּוֹם אֵין בּוֹ אֶלָּא חִלְזוֹן אֶחָד, לְמָחָר יָרְדוּ גְּשָׁמִים וְמִיד נִתְמַלֵּא כּוּלּוֹ חִלְזוֹנוֹת,** הרי שיש ברואים שבורא הקדוש ברוך הוא בשעה אחת, כך גם תחיית המתים תהיה בשעה אחת.

הגמרא מביאה ויכוח נוסף לגבי תחיית המתים: **אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא לְחִכּם בישראל** ששמו היה **גְּבִיהָא בֶּן פְּסִיסָא, וַוי לְכוֹן חַיָּיבָיָא** – אוי לכם רשעים, **דְּאָמְרִיתוּן מֵיתֵי חַיֵּין** – שאתם אומרים שהמתים עתידים לחיות, והרי יש ללמוד בקל וחומר שלא יחיו המתים, **דְּחַיֵּין מֵיתֵי** – אם אלו שכבר חיים סופם למות, כיצד נאמר **דְּמֵיתֵי חַיֵּין** – שאלו שמתים עתידים לחזור ולחיות. **אָמַר לֵיהּ,** אדרבה, **וַוי לְכוֹן חַיָּיבָיָא** – אוי לכם רשעים, **דְּאָמְרִיתוּן מֵיתֵי לָא חַיֵּין** – שאתם אומרים שהמתים אינם עתידים לחיות, והרי יש ללמוד את תחיית המתים מקל וחומר, **דְּלָא הָווּ** – אם אלו שעדיין לא נולדו, **חַיֵּי** – נולדים וחיים, אנשים **דְּהָווּ חַיֵּי** – שכבר נולדו והיו בחיים ומתו, **לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שהם עתידים לחזור ולחיות. רצה אותו מין להכעיסו, **אָמַר לֵיהּ** לגביהא בן פסיסא שהיה גיבן, **חַיָּיבָיָא קָרֵית לִי** – וכי לי אתה קורא רשע, **אִי קָאִימְנָא** – אם אקום בתחיית המתים, **בְּעִיטְנָא בָךְ** – אבעוט בך, **וּפְשֵׁשִׁיטְנָא לְעַקְמוּתָךְ מִינָּךְ**– ואיישר את עקמימות גבך ממך. **אָמַר לֵיהּ** גביהא בן פסיסא, **אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן, רוֹפֵא אוּמָּן תִּקָּרֵא, וְשָׂכָר הַרְבֵּה תִּטּוֹל** ממני על כך.

הגמרא מביאה מקרים נוספים שבהם גביהא בן פסיסא התווכח עם רשעים ונצחם: **תְּנוּ רַבָּנָן, בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בְּנִיסָן אִיתְנַטִּילוּ דִּימוֹסְנָאֵי מִיהוּדָה וּמִירוּשָׁלַיִם** – נסתלקו אנשים שרצו לערער על זכותם של ישראל וליטול חלק ביהודה וירושלים, ומחמת הטובה שבדבר קבעו יום זה ליום שאסור בהספד. וכך היה המעשה, **כְּשֶׁבָּאוּ בְּנֵי אַפְּרִיקִיָּא לָדוּן עִם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אַלֶּכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן, אָמְרוּ לוֹ, אֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁלָּנוּ הִיא,** דִּכְתִיב (במדבר לד ב) 'אֶרֶץ כְּנַעַן לִגְבוּלֹתֶיהָ', הרי שהתורה קובעת שארץ זו היא של כנען, **וּכְנַעַן אֲבִיהוֹן דְּהַנְּהוּ אִינְשֵׁי הָווּ** – הוא אביהם של אנשים אלו, כלומר אבינו, ומן הדין הארץ שייכת לנו. **אָמַר לְהוּ גְּבִיהָא בֶּן פְּסִיסָא לַחֲכָמִים, תְּנוּ לִי רְשׁוּת, וְאֵלֵךְ וְאָדוּן עִמָּהֶן לִפְנֵי אַלֶּכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן, אִם בני אפריקיא יְנַצְּחוּנִי, אָמְרוּ, הֲדְיוֹט שֶׁבָּנוּ** – אדם פשוט מאיתנו **נִצַּחְתָּם,** ואין זה ראיה שאתם צודקים, **וְאִם אֲנִי אֲנַצֵּחַ אוֹתָם, אָמְרוּ לָהֶם תּוֹרַת מֹשֶׁה נִצַּחְתֶּם. נָתְנוּ לוֹ** החכמים **רְשׁוּת, וְהָלַךְ וְדָן עִמָּהֶם** לפני אלכסנדרוס מוקדון, **אָמַר לָהֶם** גביהא בן פסיסא לבני אפריקיא, **מֵהֵיכָן אַתֶּם מְבִיאִים רְאָיָה** שהארץ שייכת לכם, **אָמְרוּ לוֹ** בני אפריקיא, ראייתנו היא **מִן הַתּוֹרָה** שנאמר בה שהארץ היא 'ארץ כנען', **אָמַר לָהֶן** גביהא בן פסיסא, **אַף אֲנִי לֹא אָבִיא לָכֶם רְאָיָה** שהארץ שייכת לבני ישראל **אֶלָּא מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית ט כה) 'וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו', ומכיון שאנו מבני בניו של שם שכנען היה עבדו, בדין הוא שהארץ שייכת לנו, שהרי **עֶבֶד שֶׁקָּנָה נְכָסִים, עֶבֶד לְמִי, וּנְכָסִים לְמִי,** כלומר, כיון שהעבד שייך לאדונו גם נכסיו שייכים לאדונו, ואף הארץ שהיא מנכסי כנען שייכת לנו שאנו מבני שם, **וְלֹא עוֹד, אֶלָּא** אתם חייבים לנו ממון, **שֶׁהֲרֵי כַּמָּה שָׁנִים שֶׁלֹּא עֲבַדְתּוּנוּ** כדינכם שאתם עבדינו. **אָמַר לָהֶם אַלֶּכְסַנְדְּרוֹס מַלְכָּא** לבני אפריקיא, **הַחֲזִירוּ לוֹ תְּשׁוּבָה** על טענתו. **אָמְרוּ לוֹ, תֵּנָה לָנוּ זְמַן שְׁלֹשָׁה יָמִים** למצוא תשובה לטענתו, **נָתַן לָהֶם** אלכסנדרוס **זְמַן** שלשה ימים, **בְּדָקוּ וְלֹא מָצְאוּ תְּשׁוּבָה** לטענת גביהא בן פסיסא, **מִיָּד בָּרְחוּ** בני אפריקיא מארץ ישראל, **וְהִנִּיחוּ שְׂדוֹתֵיהֶן כְּשֶׁהֵן זְרוּעוֹת** תבואה, **וְכַרְמֵיהֶן כְּשֶׁהֵן נְטוּעוֹת** גפנים, **וְאוֹתָהּ שָׁנָה שְׁבִיעִית הָיְתָה,** ונטלו ישראל את פירותיהם ואכלום.

שׁוּב היה מעשה **שפַּעַם אַחַת בָּאוּ בְּנֵי מִצְרַיִם לָדוּן עִם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אַלֶּכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן, אָמְרוּ לוֹ** בני מצרים, בני ישראל חייבים לנו ממון רב, **שֶׁהֲרֵי הוּא** [–הפסוק] **אוֹמֵר** (שמות יב לו) 'וַה' נָתַן אֶת חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיַּשְׁאִילוּם וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרָיִם', ופנו ליהודים ואמרו להם, **תְּנוּ לָנוּ כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁנִּטַּלְתֶּם מִמֶּנּוּ** בצאתכם ממצרים ולא החזרתם לנו. **אָמַר גְּבִיהָא בֶּן פְּסִיסָא לַחֲכָמִים, תְּנוּ לִי רְשׁוּת, וְאֵלֵךְ וְאָדוּן עִמָּהֶן לִפְנֵי אַלֶּכְסַנְדְּרוֹס, אִם בני מצרים יְנַצְּחוּנִי, אָמְרוּ לָהֶם, הֲדְיוֹט שֶׁבָּנוּ נִצַּחְתֶּם, וְאִם אֲנִי אֲנַצֵּחַ אוֹתָם, אָמְרוּ לָהֶם תּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ נִצַּחְתֶּם. נָתְנוּ לוֹ** החכמים **רְשׁוּת, וְהָלַךְ וְדָן עִמָּהֶן** לפני אלכסנדרוס, **אָמַר לָהֶן** גביהא בן פסיסא לבני מצרים, **מֵהֵיכָן אַתֶּם מְבִיאִין רְאָיָה** שאנו חייבים לכם ממון, **אָמְרוּ לוֹ מִן הַתּוֹרָה,** שנאמר בה שמצרים השאילו לישראל קודם צאתם ממצרים כסף וזהב, **אָמַר לָהֶן, אַף אֲנִי לֹא אָבִיא לָכֶם רְאָיָה** שאינכם צודקים בתביעתכם **אֶלָּא מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם יב מ) 'וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה', ובאותם שנים היו בני ישראל עבדים למצרים ללא תמורה, אם כן **תְּנוּ לָנוּ שְׂכַר עֲבוֹדָה** שֶׁל שֵׁשׁ **רִיבּוֹא** – שש מאות אלף אנשים מישראל **שֶׁשִּׁעְבַּדְתֶּם בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה,** וממון זה רב יותר מכלי הכסף והזהב שנטלו ישראל ממצרים קודם צאתם, ונמצא שאתם חייבים לנו ממון רב. **אָמַר לָהֶן אַלֶּכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן** לבני מצרים, **הַחֲזִירוּ לוֹ תְּשׁוּבָה** על טענתו, **אָמְרוּ לוֹ** בני מצרים **תֵּנוּ לָנוּ זְמַן שְׁלֹשָׁה יָמִים, נָתַן לָהֶם זְמַן** שלשה ימים, **בְּדָקוּ וְלֹא מָצְאוּ תְּשׁוּבָה** לטענת גביהא בן פסיסא, **מִיָּד הִנִּיחוּ** בני מצרים את **שְׂדוֹתֵיהֶן כְּשֶׁהֵן זְרוּעוֹת, וְכַרְמֵיהֶן כְּשֶׁהֵן נְטוּעוֹת** גפנים, **וּבְרָחוּ, וְאוֹתָהּ שָׁנָה שְׁבִיעִית הָיְתָה,** ונטלו ישראל את פירותיהם ואכלום.

המשך בעמוד קמב

רש"י

אמרה ליה ברתיה. דקיסר לרבן גמליאל שבקיה: **שני יוצרים וכו'.** משל הוא אלו היו שני יוצרים בעירנו אחד יוצר כלים מן המים וכו': **אמרה לו.** א"כ הקב"ה אם מן המים הוא מצייר דמטפה סרוחה שהיא במים הוא מולידו: **מן העפר לא כל שכן.** שבידו: **דבי רבי ישמעאל תנא** קל וחומר מכלי זכוכית. וזו היא תשובה שהשיבה לאביה: **מה כלי זכוכית שעמלן ברוח של אדם.** שכשהוא עושה אותו יש לו שפופרת ונופח לתוכה וכן נשמע מפי האומנין: **יש להם תקנה.** להתיכן ולחזורן ולעשות מהן כלי והא דאמרינן בחגיגה (דף טו.) ונוחין לאבדם בכלי זכוכית לא שאין להם תקנה אלא שנפסדין לשעתן ואין מתקיימין: **עכשיו שיש מים.** והכי נמי הקב"ה יוצר את האדם מטפה קטנה שאין בה ממש וכ"ש שיכול לבראתו מן העפר אי נמי כל העולם כולו יצר מתוהו: **ואם אי אתה מאמין.** שהקב"ה יוצר מן העפר: **עכבר.** שקורין אשקרו"ל ויש במינן שאין נבראין על ידי תולדה: **היום.** מתחיל לברא ולצאת מן העפר ולמחר מהלך כשהוא נברא כדאמרי' בשחיטת חולין בהעור והרוטב (דף קכז.): **ושמא תאמר** לזמן מרובה. שאותו שרץ אינו נברא לאלתר אלא לזמן מרובה שבוע או שבועיים ותהא סבור שאין הקב"ה מחזיה המתים לפי שעה: **לך עלה להר וכו':** חלזון.

רש"י

תולעת שיוצא מן הים אחד לשבעים שנה וצובעין בדמו תכלת ולכתחלה אינו נראה בכל ההר אלא חלזון אחד: ולמחר. שהגשמים יורדין מתמלא כולו חלזונות ונראה למורי שביצי חלזון (ראשון) משריצין כולן אלמא יש בידו לחיות לפי שעה: **גביהא בן פסיסא.** כך שמו והיתה לו עקמומיות בגבו כדמוכח לקמן: **ווי לכון חייא.** אוי לכם לרשעים: **דחיי מתים.** אותן שהן חיין רואין אנו שמתין והיאך יעלה על דעתנו שהמתים חוזרין וחיים: **דלא הוו.** אותן שלא היו מעולם נוצרין ונולדין וחיין אותן שהיו כבר לא כ"ש שחוזרין וחיין: **א"ל.** מינא: **חייבא** קרית לי וכו'. בא לקנתרו: **דימוסנאי.** עוררין בעלי חמס שהיו רוצין ליטול חלק ביהודה ובירושלים: **שבאו בני אפריקא** לדון וכו'. ובמגלת תענית חשיב להו כל אותן ימים שנעשה בהן נסים לישראל וקבעום יו"ט ולהכי קאמר הכא בעשרים וארבעה בניסן לומר דיום טוב הוא ואסור בהספד משום נס זה: **ארץ כנען לגבולותיה.** דלהך ארעא קרי ארץ כנען ואתם ירשתם שלא כדין דשלנו הוא דכנען אבינו היה: **אנטין.** כתבים שלא יטול אחד בחלק חבירו כמו שעשה אברהם לישמעאל שלא ליטול במה שנתן ליצחק כלום יש לזה על זה כלום: **שם טומאה.** כשוף ומעשה שדים:

אָמְרָה לֵיהּ בְּרַתֵּיהּ, שַׁבְקֵיהּ וַאֲנָא מַהְדְּרְנָא לֵיהּ. שְׁנֵי יוֹצְרִים יֵשׁ בְּעִירֵנוּ, אֶחָד יוֹצֵר מִן הַמַּיִם, וְאֶחָד יוֹצֵר מִן הַטִּיט, אֵיזֶה מֵהֶן מְשׁוּבָּח. אָמַר לָהּ, זֶה שֶׁיּוֹצֵר מִן הַמַּיִם. אָמְרָה לוֹ, מִן הַמַּיִם צָר, מִן הַטִּיט לֹא כָּל שֶׁכֵּן. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא, קַל וָחוֹמֶר מִכְּלֵי זְכוּכִית, מַה כְּלֵי זְכוּכִית, שֶׁעֲמָלָן בְּרוּחַ בָּשָׂר וָדָם, נִשְׁבְּרוּ, יֵשׁ לָהֶן תַּקָּנָה. בָּשָׂר וָדָם, שֶׁבְּרוּחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא לְרַבִּי אַמִּי, אָמְרִיתְּוּ דְּשָׁכְבֵי חָיֵי, וְהָא הָווּ עַפְרָא, וְעַפְרָא מִי קָא חָיֵי? אָמַר לֵיהּ, אֶמְשׁוֹל לְךָ מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו, לְכוּ וּבְנוּ לִי פַּלְטְרִין גְּדוֹלִים, בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַיִם וְעָפָר. הָלְכוּ וּבְנוּ אוֹתוֹ, לְיָמִים נָפַלוּ. אָמַר לָהֶם, חִזְרוּ וּבְנוּ אוֹתוֹ בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ עָפָר וּמַיִם. אָמְרוּ לוֹ, אֵין אָנוּ יְכוֹלִין. כָּעֵס עֲלֵיהֶם וְאָמַר לָהֶן, בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַיִם וְעָפָר בְּנִיתֶם. עַכְשָׁיו שֶׁיֵּשׁ מַיִם וְעָפָר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְאִם אִי אַתָּה מַאֲמִין, צֵא לַבִּקְעָה וּרְאֵה עֲכָבָר שֶׁהַיּוֹם חֲצִיוֹ בָּשָׂר וְחֲצִיוֹ אֲדָמָה, לְמָחָר הִשְׁרִיץ וְנַעֲשָׂה כֻּלּוֹ בָּשָׂר. שֶׁמָּא תֹּאמַר לִזְמַן מְרוּבֶּה, עֲלֵה לָהָר וּרְאֵה שֶׁהַיּוֹם אֵין בּוֹ אֶלָּא חִלָּזוֹן אֶחָד, לְמָחָר יָרְדוּ גְּשָׁמִים וְנִתְמַלֵּא כּוּלּוֹ חֲלָזוֹנוֹת. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא לִגְבִיהָא בֶּן פְּסִיסָא, וַוי לְכוֹן חַיָּיבֵיָא, דְּאַמְרִיתּוּן מִיתֵי חַיִּין. דְּחַיִּין מִיתֵי, דְּמִיתֵי חַיִּין? אָמַר לֵיהּ, וַוי לְכוֹן חַיָּיבֵיָא, דְּאַמְרִיתּוּן מִיתֵי לָא חַיִּין. דְּלָא הַווּ, חָיֵי. דְּהָווּ חָיֵי, לֹא כָּל שֶׁכֵּן. אָמַר לֵיהּ, חַיָּיבֵיָא קָרֵית לִי. אִי קָאֵינָא, בָּעֵינָא בָּךְ, וּפָשֵׁיטְנָא לְעַקְמוּתָךְ מִינָּךְ. אָמַר לֵיהּ, אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן, רוֹפֵא אוּמָּן תִּקְרָא, וְשָׂכָר הַרְבֵּה תִּטּוֹל. תָּנוּ רַבָּנַן, בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בְּנִיסָן, אִיתְנַטִּילוּ דִּימוֹסְנָאֵי מִיהוּדָה וּמִירוּשָׁלַיִם. כְּשֶׁבָּאוּ בְּנֵי אַפְרִיקְיָא, לָדוּן עִם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן. אָמְרוּ לוֹ, אֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁלָּנוּ הִיא, דִּכְתִיב 'אֶרֶץ כְּנַעַן לִגְבוּלוֹתֶיהָ', וּכְנַעַן אֲבוּהוֹן דַּהֲנָהוּ אִינְשֵׁי הֲוָה. אָמַר לְהוּ גְּבִיהָא בֶּן פְּסִיסָא לַחֲכָמִים, תְּנוּ לִי רְשׁוּת, וְאֵלֵךְ וְאָדוּן עִמָּהֶן לִפְנֵי אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן. אִם יְנַצְּחוּנִי, אִמְרוּ, הֶדְיוֹט שֶׁבָּנוּ נִצַּחְתֶּם. וְאִם אֲנִי אֲנַצֵּחַ אוֹתָם, אִמְרוּ לָהֶם, תּוֹרַת מֹשֶׁה נִצַּחְתֶּם. נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת, וְהָלַךְ וְדָן עִמָּהֶם. אָמַר לָהֶם, מֵהֵיכָן אַתֶּם מְבִיאִים רְאָיָה. אָמְרוּ לוֹ, מִן הַתּוֹרָה. אָמַר לָהֶן, אַף אֲנִי לֹא אָבִיא לָכֶם רְאָיָה אֶלָּא מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיֹּאמֶר אֲרוֹר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו', עֶבֶד שֶׁקָּנָה נְכָסִים, עֶבֶד לְמִי, וּנְכָסִים לְמִי. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהֲרֵי כַּמָּה שָׁנִים שֶׁלֹּא עֲבַדְתּוּנוּ. אָמַר לָהֶם אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מֵלֶכָא, הַחֲזִירוּ לוֹ תְּשׁוּבָה. אָמְרוּ לוֹ, תְּנֵה לָנוּ זְמַן שְׁלֹשָׁה יָמִים. נָתַן לָהֶם זְמַן, בָּדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ תְּשׁוּבָה. מִיָּד, בָּרְחוּ וְהִנִּיחוּ שְׁדוֹתֵיהֶן כְּשֶׁהֵן זְרוּעוֹת וְכַרְמֵיהֶן כְּשֶׁהֵן נְטוּעוֹת, וְאוֹתָהּ שָׁנָה שְׁבִיעִית הָיְתָה. שׁוּב פַּעַם אַחַת בָּאוּ בְּנֵי מִצְרַיִם לָדוּן עִם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן, אָמְרוּ לוֹ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר 'וַה' נָתַן אֶת חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיַּשְׁאִילוּם', תְּנוּ לָנוּ כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁנִּטַּלְתֶּם מִמֶּנּוּ. אָמַר גְּבִיהָא בֶּן פְּסִיסָא לַחֲכָמִים, תְּנוּ לִי רְשׁוּת, וְאֵלֵךְ וְאָדוּן עִמָּהֶן לִפְנֵי אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס. אִם יְנַצְּחוּנִי, אִמְרוּ לָהֶם, הֶדְיוֹט שֶׁבָּנוּ נִצַּחְתֶּם. וְאִם אֲנִי אֲנַצֵּחַ אוֹתָם, אִמְרוּ לָהֶם, תּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ נִצַּחְתֶּם. נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת, וְהָלַךְ וְדָן עִמָּהֶן. אָמַר לָהֶן, מֵהֵיכָן אַתֶּם מְבִיאִין רְאָיָה. אָמְרוּ לוֹ, מִן הַתּוֹרָה. אָמַר לָהֶן, אַף אֲנִי לֹא אָבִיא לָכֶם רְאָיָה אֶלָּא מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה', תְּנוּ לָנוּ שְׂכַר עֲבוֹדָה שֶׁל שִׁשִּׁים רִיבּוֹא, שֶׁשִּׁעְבַּדְתֶּם בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. אָמַר לָהֶן אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן, הַחֲזִירוּ לוֹ תְּשׁוּבָה. אָמְרוּ לוֹ, תְּנוּ לָנוּ זְמַן שְׁלֹשָׁה יָמִים. נָתַן לָהֶם זְמַן, בָּדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ תְּשׁוּבָה. מִיָּד, הִנִּיחוּ שְׁדוֹתֵיהֶן כְּשֶׁהֵן זְרוּעוֹת, וְכַרְמֵיהֶן כְּשֶׁהֵן נְטוּעוֹת וּבָרְחוּ, וְאוֹתָהּ שָׁנָה שְׁבִיעִית הָיְתָה. וְשׁוּב פַּעַם אַחַת בָּאוּ בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה לָדוּן עִם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן, אָמְרוּ לוֹ, אֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁלָּנוּ וְשֶׁלָּכֶם, דִּכְתִיב 'וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם', וּכְתִיב 'אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם'. אָמַר לָהֶן גְּבִיהָא בֶּן פְּסִיסָא לַחֲכָמִים, תְּנוּ לִי רְשׁוּת, וְאֵלֵךְ וְאָדוּן עִמָּהֶם לִפְנֵי אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן. אִם יְנַצְּחוּנִי, אִמְרוּ, הֶדְיוֹט שֶׁבָּנוּ נִצַּחְתֶּם. וְאִם אֲנִי אֲנַצֵּחַ אוֹתָם, אִמְרוּ לָהֶם, תּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ נִצַּחְתֶּם. נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת, הָלַךְ וְדָן עִמָּהֶן. אָמַר לָהֶם, מֵהֵיכָן אַתֶּם מְבִיאִין רְאָיָה. אָמְרוּ לוֹ, מִן הַתּוֹרָה. אָמַר לָהֶן, אַף אֲנִי לֹא אָבִיא לָכֶם רְאָיָה אֶלָּא מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק', 'וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנוֹת', אָב שֶׁנָּתַן אַגּוּטִין לְבָנָיו בְּחַיָּיו, וְשִׁגֵּר זֶה מִעַל זֶה, כְּלוּם יֵשׁ לָזֶה עַל זֶה כְּלוּם. מַאי 'מַתָּנוֹת'? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, מְלַמֵּד שֶׁמָּסַר לָהֶם שֵׁם טוּמְאָה. אָמַר לֵיהּ אַנְטוֹנִינוֹס לְרַבִּי, גּוּף וּנְשָׁמָה יְכוֹלִין לִפְטוֹר עַצְמָן מִן הַדִּין. כֵּיצַד, גּוּף אוֹמֵר, נְשָׁמָה חָטְאַת, שֶׁמִּיּוֹם שֶׁפֵּירְשָׁה מִמֶּנִּי, הֲרֵינִי מוּטָל כְּאֶבֶן דּוֹמֵם בַּקֶּבֶר. וּנְשָׁמָה אוֹמֶרֶת, גּוּף חָטָא, שֶׁמִּיּוֹם שֶׁפֵּירַשְׁתִּי מִמֶּנּוּ, הֲרֵינִי פּוֹרַחַת בָּאֲוִיר כְּצִפּוֹר. אָמַר לֵיהּ, אֶמְשׁוֹל לְךָ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהָיָה לוֹ כַּרְדֵּם נָאֶה, וְהָיָה בּוֹ

בכורות. תאני הבכורות: יקרא אל השמים מעל. כלומר יקרא הקב"ה לנשמה הבאה לו לתוך גופו של אדם מאל השמים מעל ויקרא אף אל הגוף שבא מן הארץ: מפני מה שוקעת במערב. תסובב את כל העולם עד שתחזור למקום זריחתה למזרח ותשקע דאי הוה הכי לא הוה אמינא לך מפני מה שוקעת במזרח דנוהג העולם כך הוא ממקום שיצא שם נכנס: כדי ליתן שלום לקונה. להקב"ה שהשכינה במערב וכיון שמגעת עד מערב הולכת ומשתחוה לפני הקב"ה שבראה ולכך שוקעת ונכנסת כפופה לפני הקב"ה: ותיתי עד פלגא דרקיעא. דאם לכך מתכוונת למה הולכת בתוך המערב תבא עד אמצעו של רקיע ותשקע לשם ומשם תשתחוה כלפי מערב שכן דרך ב"א שמשתחוה ברחוק לפני המלך ואינו מתקרב כל כך: משום פועלים. דאילו כן היה מחשיך פתאום שכשחמה באמצע הרקיע מאירה ביותר וסבורים שעדיין יש שהות ביום והיו פועלין שוהין במלאכתן עד שחשיכה ועוברי דרכים נמי לא היו יודעין מתי יחשוך לבקש להם בית לינה ולכך שוקעת במערב שכשהולכת ומשתפלת והולכת וכלה אורה יודעין שמגיע שעת חשיכה: משעת יציאה. שנקרם כולו בבשר וגידין ועצמות: פקידה. משעה שהמלאך פוקד הטיפה ומביאה לפני המקום מה תהא עליה כדאמרינן בפרק כל היד במסכת נדה (דף טז:) מיד נזרקה בו נשמה וחיות: אמר ליה. רבי משעת יצירה: ואמר לו. אנטונינוס וכי אפשר לחתיכה שתתקיים אפילו ג' ימים בלא מלח שאינה מסרחת וה"נ אילו לא היתה נשמה נתונה עד שעת יצירה היאך תתקיים הטיפה שלא תסריח במעיה וכיון שטיפה מסרחת שוב אינה מולדת: למדני אנטונינוס. מדבריו למדתי: ופקודתך

1 בכורות רוחי. משעת פקידה נשמר רוחי: משעת יציאה. כשיוצא ממעי אמו או משעת
2 יצירה: א"ל. רבי משעת יצירה: אמר לו אנטונינוס א"כ בועט במעי אמו ויוצא. אלא
3 משעת יציאתה: כם עור ופסח. שחיין עם מומן: וכתיב אז ידלג כאיל פסח. דמשמע
4 שמתרפאין: עומדין במומן. ואח"כ מתרפאין: בלע המות לנצח. דלעתיד לבא מאחר
5 שחיין שוב אינן מתין: כי הנער. כלומר
6 כשימות אדם לעתיד ומת בן מאה שנה
7 יאמרו נער הוא מת כי הנער בן מאה שנה
8 ימות אלמא מתין: וחפרה הלבנה ובושה
9 החמה. משמע שיהא אורם כהה וכתיב
10 והיתה אור הלבנה כאור החמה: כאן לימות
11 המשיח. כשיכלה השיעבוד והיתה אור
12 הלבנה כאור החמה ולעתיד לבא וחפרה
13 הלבנה ובושה החמה מרוב נגהם של צדיקים:
14 ולשמואל דאמר. בדוכתא אחריתי: אין בין
15 העולם הזה וכו'. אידי ואידי לעוה"ב: אלא
16 כאן במחנה שכינה. וחפרה מזיו השכינה:
17 כאן במחנה צדיקים. כאן במחנה רשעים לא
18 גרסינן: כתיב אני אמית ואחיה. דמשמע
19 כשם שאני אמית את האדם כך אני מחייהו
20 כשמת בעל מום עומד וחי בעל מום: וכתיב
21 מחצתי ואני ארפא. שכשהוא מחיה מרפא
22 את המחץ ועומד שלם: והדר מה שמחצתי.
23 שלאחר כן מתרפא וכדלעיל עומדין במומן
24 ומתרפאין: מיתה באחד וחיים באחד. וה"ק
25 אני ממית אדם זה ומחיה אדם אחר: כדרך
26 שהעולם נוהג. שזה מת וזה נולד: מה מחץ
27 ורפוי באחד. ואין רפואה אלא במקום מחץ:
28 ישר. משמע לעתיד: נשאו קול יחדיו. היינו
29 קול אחד: המונע הלכה. מללמדו: מששת ימי
30 בראשית. דכתיב בראשית ברא בשביל
31 התורה שהיא ראשית וישראל נקראו ראשית
32 תבואתה שעתידין להנחיל' ברא אלהים את
33 השמים וגו': בר. תורה:

יקבוהו

1 בַּכּוּרוֹת נָאוֹת, וְהוֹשִׁיב בּוֹ שְׁנֵי שׁוֹמְרִים, אֶחָד חִיגֵּר, וְאֶחָד
2 סוּמָא. אָמַר לוֹ חִיגֵּר לַסּוּמָא, בַּכּוּרוֹת נָאוֹת אֲנִי רוֹאֶה
3 בַּפַּרְדֵּס, בֹּא וְהַרְכִּיבֵנִי וּנְבִיאֵם לְאָכְלָם. רָכַב חִיגֵּר עַל גַּבֵּי
4 סוּמָא, וֶהֱבִיאוּם וַאֲכָלוּם. לְיָמִים, בָּא בַּעַל פַּרְדֵּס. אָמַר
5 לָהֶן, בַּכּוּרוֹת נָאוֹת, הֵיכָן הֵן. אָמַר לוֹ חִיגֵּר, כְּלוּם יֵשׁ לִי
6 רַגְלַיִם לְהַלֵּךְ בָּהֶן. אָמַר לוֹ סוּמָא, כְּלוּם יֵשׁ לִי עֵינַיִם
7 לִרְאוֹת. מָה עָשָׂה, הִרְכִּיב חִיגֵּר עַל גַּבֵּי סוּמָא, וְדָן אוֹתָם
8 כְּאֶחָד. אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא נְשָׁמָה וְזוֹרְקָהּ בַּגּוּף,
9 וְדָן אוֹתָם כְּאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר 'יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל וְאֶל
10 הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ'. 'יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל', זוֹ נְשָׁמָה. 'וְאֶל
11 הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ', זֶה הַגּוּף. אָמַר לֵיהּ אַנְטוֹנִינוֹס לְרַבִּי,
12 מִפְּנֵי מַה חַמָּה יוֹצְאָה בַּמִּזְרָח, וְשׁוֹקַעַת בַּמַּעֲרָב. אָמַר
13 לֵיהּ, אִי הֲוָה אִיפְּכָא, נַמִּי הָכִי הֲוָה אָמְרַת לִי. אָמַר לֵיהּ,
14 הָכִי קָאָמִינָא לָךְ מִפְּנֵי מַה שׁוֹקַעַת בַּמַּעֲרָב. אָמַר לֵיהּ,
15 כְּדֵי לִיתֵּן שָׁלוֹם לְקוֹנָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ
16 מִשְׁתַּחֲוִים'. אָמַר לֵיהּ, וְתֵיתִי עַד פַּלְגָּא דִּרְקִיעַ, וְתִתֵּן
17 שְׁלָמָא וְתֵיעוֹל. מִשּׁוּם פּוֹעֲלִים, וּמִשּׁוּם עוֹבְרֵי דְּרָכִים.
18 וְאָמַר לֵיהּ אַנְטוֹנִינוֹס לְרַבִּי, נְשָׁמָה מֵאֵימָתַי נִיתְּנָה בָּאָדָם,
19 מִשְּׁעַת פְּקִידָה אוֹ מִשְּׁעַת יְצִירָה. אָמַר לֵיהּ, מִשְּׁעַת יְצִירָה.
20 אָמַר לֵיהּ, אֶפְשָׁר חֲתִיכָה שֶׁל בָּשָׂר עוֹמֶדֶת שְׁלֹשָׁה יָמִים
21 בְּלֹא מֶלַח, וְאֵינָהּ מַסְרַחַת. אֶלָּא, מִשְּׁעַת פְּקִידָה. אָמַר
22 רַבִּי, דָּבָר זֶה לִמַּדְנִי אַנְטוֹנִינוֹס, וּמִקְּרָא מְסַיְּיעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר
23 'וּפְקֻדָּתְךָ שָׁמְרָה רוּחִי'. וְאָמַר לֵיהּ אַנְטוֹנִינוֹס לְרַבִּי, מֵאֵימָתַי יֵצֵר הָרָע שׁוֹלֵט בָּאָדָם, מִשְּׁעַת
24 יְצִירָה אוֹ מִשְּׁעַת יְצִיאָה. אָמַר לֵיהּ, מִשְּׁעַת יְצִירָה. אָמַר לֵיהּ, אִם כֵּן, בּוֹעֵט בִּמְעֵי אִמּוֹ וְיוֹצֵא. אֶלָּא, מִשְּׁעַת יְצִיאָה. אָמַר רַבִּי, דָּבָר זֶה
25 לִמַּדְנִי אַנְטוֹנִינוֹס, וּמִקְּרָא מְסַיְּיעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'לַפֶּתַח חַטָּאת רוֹבֵץ'. רֵישׁ לָקִישׁ רָמִי, כְּתִיב 'כֶּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וְיוֹלֶדֶת יַחְדָּו', וּכְתִיב 'אָז
26 יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ, וְתָרוֹן לְשׁוֹן אִלֵּם, כִּי נִבְקְעוּ בַמִּדְבָּר מַיִם וּנְחָלִים בָּעֲרָבָה'. הָא כֵּיצַד, עוֹמְדִין בְּמוּמָן וּמִתְרַפְּאִין. עוּלָּא רָמִי, כְּתִיב 'בִּלַּע
27 הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה ה' דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים', וּכְתִיב 'כִּי הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת', 'לֹא יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד עוֹל יָמִים'. לֹא קַשְׁיָא, כָּאן
28 בְּיִשְׂרָאֵל, כָּאן בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. וְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, מַאי בָּעוּ הָתָם? הָנָךְ דִּכְתִיב בְּהוּ 'וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם וּבְנֵי נֵכָר אִכָּרֵיכֶם וְכוֹרְמֵיכֶם'.
29 רַב חִסְדָּא רָמִי, כְּתִיב 'וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי מָלַךְ ה' צְבָאוֹת', וּכְתִיב 'וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה
30 שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים'. לֹא קַשְׁיָא, כָּאן לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, כָּאן לָעוֹלָם הַבָּא. וְלִשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ
31 אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבַד, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן בְּמַחֲנֵה צַדִּיקִים, כָּאן בְּמַחֲנֵה שְׁכִינָה. רָבָא רָמִי, כְּתִיב 'אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה', וּכְתִיב 'מָחַצְתִּי
32 וַאֲנִי אֶרְפָּא', אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַה שֶּׁאֲנִי מֵמִית, אֲנִי מְחַיֶּה. וַהֲדַר, מַה שֶּׁמָּחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא. תָּנוּ רַבָּנָן, 'אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה', יָכוֹל
33 שֶׁתְּהֵא מִיתָה בְּאֶחָד וְחַיִּים בְּאֶחָד, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָעוֹלָם נוֹהֵג. תַּלְמוּד לוֹמַר 'מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא', מַה מְּחִיצָה וּרְפוּאָה בְּאֶחָד, אַף מִיתָה
34 וְחַיִּים בְּאֶחָד, מִיכָּן תְּשׁוּבָה לְאוֹמְרִין אֵין תְּחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מְנַיִן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר
35 'אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה'', 'שָׁר' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'יָשִׁיר', מִכָּאן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. כֵּיוָצֵא בַּדָּבָר
36 אַתָּה אוֹמֵר 'אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ לַה'', 'בָּנָה' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'יִבְנֶה', מִכָּאן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. אֶלָּא מֵעַתָּה, 'אָז יִבְנֶה שְׁלֹמֹה
37 בָּמָה לִכְמוֹשׁ שִׁקּוּץ מוֹאָב', הָכִי נַמִּי דִּיבְנֶה. אֶלָּא, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ בָּנָה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מְנַיִן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן
38 הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶלָה', 'הִילְלוּךָ' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'יְהַלְלוּךָ', מִכָּאן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. וְאָמַר
39 רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל הָאוֹמֵר שִׁירָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה וְאוֹמְרָהּ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶלָה'. אָמַר
40 רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מְנַיִן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'קוֹל צוֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יַרֻּנּוּ' וְגוֹ', 'רִינְּנוּ' לֹא נֶאֱמַר,
41 אֶלָּא 'יַרֻּנּוּ', מִכָּאן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. וְאָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עֲתִידִין כָּל הַנְּבִיאִים כּוּלָּן לוֹמַר שִׁירָה בְּקוֹל
42 אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר 'קוֹל צוֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יַרֻּנּוּ'. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל הַמּוֹגֵעַ הֲלָכָה מִפִּי תַּלְמִיד, כְּאִילּוּ גּוֹזְלוֹ מִנַּחֲלַת אֲבוֹתָיו,
43 שֶׁנֶּאֱמַר 'תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרֻשָׁה קְהִילַּת יַעֲקֹב', מוֹרֻשָׁה הִיא לְכָל יִשְׂרָאֵל מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. אָמַר רַב חִנָּא בַּר בִּיזְנָא, אָמַר
44 רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, כָּל הַמּוֹגֵעַ הֲלָכָה מִפִּי תַּלְמִיד, אֲפִילּוּ עוּבְּרִין שֶׁבְּמֵעֵי אִמּוֹ מְקַלְּלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'מוֹגֵעַ בָּר

יקבוהו

תאנים בְּכוּרוֹת [–שנתבשלו ראשונות] נָאוֹת, וְהוֹשִׁיב בּוֹ שְׁנֵי שׁוֹמְרִים, אֶחָד חִיגֵּר, שאינו יכול להלך ברגליו, וְאֶחָד סוּמָא, שאינו רואה בעיניו. אָמַר לוֹ חִיגֵּר לַסּוּמָא, בְּכוּרוֹת נָאוֹת אֲנִי רוֹאֶה בַּפַּרְדֵּס, ומאחר ואיני יכול ללוקטם בעצמי, בֹּא וְהַרְכִּיבֵנִי על כתפיך, ואף שאינך רואה אני אומר לך להיכן ללכת, וּנְבִיאֵם לְאִכְלָם יחד. רָכַב הַחִיגֵּר עַל גַּבֵּי הַסּוּמָא, והלכו יחדיו וְהֵבִיאוּם לתאנים וַאֲכָלוּם. לְיָמִים – לאחר זמן בָּא בַּעַל הַפַּרְדֵּס, אָמַר לָהֶן לשומרים, בְּכוּרוֹת נָאוֹת שהיו בפרדס הֵיכָן הֵן, אָמַר לוֹ השומר הַחִיגֵּר למלך, כְּלוּם – וכי יֵשׁ לִי רַגְלַיִם לְהַלֵּךְ בָּהֶן וללקוט את התאנים, שאתה חושדני שאכלתים, וכמו כן אָמַר לוֹ הַסּוּמָא, כְּלוּם יֵשׁ לִי עֵינַיִם לִרְאוֹת את התאנים, שאתה חושדני שאכלתים. מֶה עָשָׂה המלך, הִרְכִּיב את הַחִיגֵּר עַל גַּבֵּי הַסּוּמָא, כפי שעשו בלקיטת התאנים, וְדָן אוֹתָם כְּאֶחָד והענישם, נמצא שקבלו את עונשם באופן שבו חטאו. אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוהג כך, כשבא להעניש את האדם הוא מֵבִיא את הַנְּשָׁמָה וְזוֹרְקָהּ בַּגּוּף, כמו שהיו בחייהם כשחטאו יחד, וְדָן אוֹתָם כְּאֶחָד, ודבר זה יש ללמוד ממה שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים נ ד) 'יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ', וכך דורשים, 'יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל', זוֹ הַנְּשָׁמָה שבאה לגופו של האדם מהשמים, 'וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ', זֶה הַגּוּף שבא מן הארץ.

הגמרא מביאה שאלה נוספת ששאל אנטונינוס את רבי: אָמַר לֵיהּ אַנְטוֹנִינוֹס לְרַבִּי, מִפְּנֵי מַה הַחַמָּה יוֹצֵאָה בבוקר בַּמִּזְרָח, וְשׁוֹקַעַת בערב בַּמַּעֲרָב. אָמַר לֵיהּ רבי, אִי הָוָה אִיפְּכָא – אם היה להיפך, והשמש היתה יוצאת במערב ושוקעת במזרח, נַמִּי הָכִי הָוָה אָמְרַת לִי – גם כן היית שואלני מדוע כך הוא ולא להיפך. אָמַר לֵיהּ אנטונינוס, הָכִי קָאמִינָא לָךְ – כך כוונתי לשאול, מִפְּנֵי מַה השמש שׁוֹקַעַת בַּמַּעֲרָב ולא במזרח שממנו יצאה, והלא היה מן הראוי שתשקע במזרח, כדרך העולם, שבמקום ממנו יצא שם הוא נכנס. אָמַר לֵיהּ רבי, השמש עושה כן, כְּדֵי לִיתֵּן שָׁלוֹם לְקוֹנָהּ – לקדוש ברוך הוא, כלומר, כיון שהשכינה נמצאת בצד מערב, כשמגיעה השמש לצד מערב הרי היא משתחוה לפני הקדוש ברוך הוא שבראה, ולכן היא שוקעת בצד מערב ונכנסת כפופה לפני הקדוש ברוך הוא, שֶׁנֶּאֱמַר (נחמיה ט ו) 'וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים', הרי שהשמש משתחוה לה'. אָמַר לֵיהּ אנטונינוס, לדבריך ששוקעת במערב כדי להשתחוות לשכינה שבמערב, וְתֵיתֵי עַד פַּלְגָא דְּרְקִיעָ – היה עליה להגיע עד חצי הרקיע, וְתִתֵּן שִׁלְמָא וְתֵיעוֹל – ותשתחוה לצד מערב כדי לתת שלום לקונה, כדרך בן אדם המשתחוה לפני המלך שאינו משתחוה כשמגיע סמוך למלך ממש, אלא משתחוה לכיוון המלך בעודו רחוק ממנו, ותשקע שם, באמצע השמים. ענה לו רבי, אכן ראוי היה שהשמש תעשה כן, אלא שאינה עושה כן, מִשּׁוּם פּוֹעֲלִים וּמִשּׁוּם עוֹבְרֵי דְּרָכִים – שאם היתה שוקעת באמצע השמים, בעודה מאירה ביותר, לא היו הפועלים מבחינים בכך שהיום עומד להסתיים, והיו שוהים במלאכתם עד שתחשך, וכמו כן עוברי הדרכים לא היו מבחינים שהלילה עומד להגיע ולא היו מחפשים לעצמם מקום לינה, ולכן שוקעת השמש באופן זה, שהיא מתקרבת לצד מערב, וככל שהיא מתקרבת לשם אורה מתמעט והולך, וכך יודעים הפועלים ועוברי הדרכים להתכונן לילה.

שאלה נוספת ששאל אנטונינוס את רבי: וְאָמַר לֵיהּ אַנְטוֹנִינוֹס לְרַבִּי, נִשְׁמָה מֵאֵימָתַי נִיתְּנָה בָּאָדָם, האם מִשָּׁעַת פְּקִידָה – משעה שהמלאך פוקד את הטיפה ומביאה לפני הקדוש ברוך הוא שיחליט מה יהא עליה, אוֹ מִשָּׁעַת יְצִירָה – משעה שהגוף כולו נוצר ונקרם בבשר גידים ועצמות. אָמַר לֵיהּ רבי, מִשָּׁעַת יְצִירָה. אָמַר לֵיהּ אנטונינוס, לדבריך, שמשעת פקידה עד שעת יצירה אין נשמה באדם, וכי אֶפְשָׁר חֲתִיכָה שֶׁל בָּשָׂר עוֹמֶדֶת שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּלֹא מֶלַח וְאֵינָהּ מַסְרַחַת, כלומר, כמו שלא יתכן שחתיכת בשר תעמוד שלשה ימים ללא מלח ולא תסריח, כך גם לא יתכן שהטיפה תעמוד ללא נשמה כמה ימים במעי האשה ולא תסריח, ואחר שתסריח שוב אינה ראויה להולדה, אֶלָּא בודאי מִשָּׁעַת פְּקִידָה ניתנת הנשמה בטיפה ולכן אינה מסרחת. אָמַר רַבִּי, דָּבָר זֶה שהנשמה ניתנת בשעת פקידה, לְמַדֵּנִי אַנְטוֹנִינוֹס מסברא, וּמִקְּרָא מְסַיְּיעוֹ – וגם מהפסוק יש ללמוד כדבריו, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב י יב) 'וּפְקֻדָּתְךָ שָׁמְרָה רוּחִי', שמשעת הפקידה נשמרת בי רוחי.

שאלה נוספת ששאל אנטונינוס את רבי: וְאָמַר לֵיהּ אַנְטוֹנִינוֹס לְרַבִּי, מֵאֵימָתַי יֵצֵר הָרָע שׁוֹלֵט בָּאָדָם, האם מִשָּׁעַת יְצִירָה בבטן אמו, אוֹ מִשָּׁעַת יְצִיאָה – בשנולד. אָמַר לֵיהּ רבי, מִשָּׁעַת יְצִירָה. אָמַר לֵיהּ אנטונינוס, אִם כֵּן, שהיצר שולט בו משעת יצירה, היה בּוֹעֵט בְּמֵעֵי אִמּוֹ וְיוֹצֵא, אֶלָּא בודאי היצר הרע שולט בו רק מִשָּׁעַת יְצִיאָה. אָמַר רַבִּי, דָּבָר זֶה לְמַדֵּנִי אַנְטוֹנִינוֹס מסברא, וּמִקְּרָא מְסַיְּיעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ד ז) 'לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ', ויש לדרוש שהכוונה משעה שיוצא מפתח רחם אמו רובץ בו יצר הרע המחטיאו.

הגמרא חוזרת לדון בענין תחיית המתים: רֵישׁ לָקִישׁ רָמֵי – הקשה סתירה בין הפסוקים לענין תחיית המתים, כְּתִיב בפסוק אחד (ירמיה לא ז) 'הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ, בָּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וְיוֹלֶדֶת יַחְדָּו, קָהָל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה', הרי שלעתיד לבוא יהיו עיורים וחגרים, וּכְתִיב בפסוק אחר (ישעיה לה ו), 'אָז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ, וְתָרֹן [–תשורר] לְשׁוֹן אִלֵּם, כִּי נִבְקְעוּ בַמִּדְבָּר מַיִם וּנְחָלִים בָּעֲרָבָה', הרי שבעלי המומים יתרפאו ממומם בתחיית המתים. הָא כֵּיצַד מתפרשים שני פסוקים אלו שלא יסתרו זה את זה, יש ליישב שעוֹמְדִין האנשים לתחיית המתים בְּמוּמָן, כפי שהיו בחייהם, ולכן נאמר עליהם 'חגר' ו'פסח', וְאחר כך מִתְרַפְּאִין, ולכן נאמר שידלג הפסח כאיל, והאלם יוכל לדבר.

הגמרא מביאה יישוב סתירה נוספת בענין תחיית המתים: עוּלָּא רָמֵי, כְּתִיב (ישעיה כה ח) 'בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה ה' דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים', הרי שלעתיד לבוא לאחר שיחיו המתים שוב לא ימותו לנצח, וּכְתִיב בפסוק אחר (ישעיה סה כ) 'כִּי הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת', כלומר שיאריכו האנשים ימים, ומי שימות בן מאה שנה יחשב כ'נער', הרי שלעתיד לבוא יהיו אנשים שימותו, וכן נאמר שם בתחילת הפסוק 'לֹא יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד עוֹל יָמִים וְזָקֵן אֲשֶׁר לֹא יְמַלֵּא אֶת יָמָיו', ופירוש הפסוק הוא שלא יצא משם אדם לקבר בעודו צעיר, ואף לא בהיותו זקן שלא השלים את שנותיו, הרי שלעתיד לבוא ימותו לאחר שימלאו את ימיהם. ותירץ עולא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – הפסוק שנאמר בו שלעתיד לבוא תתבטל המיתה, עוסק בְּיִשְׂרָאֵל, שהם אכן לא ימותו לעתיד לבוא כלל, וְכָאן – הפסוק שנאמר בו שלעתיד לבוא ימותו אנשים לאחר אריכות ימיהם, עוסק בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.

מקשה הגמרא: וְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מַאי בָּעוּ הָתָם – ומה יעשו שם עובדי כוכבים, הרי הם לא יקומו בתחיית המתים. מתרצת הגמרא: הָנָךְ דִּכְתִיב בְּהוּ – הכוונה לגוים שנאמר עליהם (ישעיה סא ה) 'וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם וּבְנֵי נֵכָר אִכָּרֵיכֶם וְכוֹרְמֵיכֶם', ופירוש הפסוק הוא, שלעתיד לבוא יעמדו גוים ['זרים'] וירעו את צאן ישראל, ונכרים יחרשו את שדותיהם ויעבדו בכרמיהם, וגוים אלו יאריכו ימים אך ימותו לבסוף, ובהם עוסק הפסוק השני.

הגמרא מביאה יישוב לסתירה נוספת בענין מה שיהיה לעתיד לבוא: רַב חִסְדָּא רָמֵי, כְּתִיב (ישעיה כד כג) 'וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי מָלַךְ ה' צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִַם', ופירוש הפסוק הוא שיתביישו החמה והלבנה מחמת שאורם יחלש בעת שימלוך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים, וּכְתִיב בפסוק אחר (שם ל כו) 'וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים בְּיוֹם חֲבֹשׁ ה' אֶת שֶׁבֶר עַמּוֹ וּמַחַץ מַכָּתוֹ יִרְפָּא', הרי שאור החמה והלבנה יתחזק לעתיד לבוא. ומתרץ רב חסדא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, כָּאן לָעוֹלָם הַבָּא – בימות המשיח יתחזק אור הלבנה ויהיה כאור החמה, ואור החמה יהיה שבעתיים כאור שבעת הימים, ובעולם הבא יתביישו השמש והירח באורם מחמת רוב נוגה זיו הצדיקים.

מקשה הגמרא: וְלִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר שאין חילוק בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבָד, שלא יהיו ישראל משועבדים למלכי האומות, אבל בשאר דברים אין חילוק בין העולם הזה לימות המשיח, אם כן אין לפרש שהפסוק 'והיה אור הלבנה' וגו' עוסק על ימות המשיח, שהרי לשמואל יהיה אור השמש והירח בימות המשיח כפי שהוא כיום. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – הפסוק שאומר שאור הלבנה והחמה יתחזק לעתיד לבוא עוסק בְּמַחֲנֵה צַדִּיקִים,

המשך בעמוד קלט

יִקְבּוּהוּ לְאוֹם', וְאֵין 'לְאוֹם' האמור כאן אֶלָּא עוּבְּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר לגבי יעקב ועשיו כשהיו בבטן אמם, 'וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בִּבְטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפְרֵדוּ וּלְאוֹם מִלְּאוֹם יֶאֱמָץ' (בראשית כה כג), הרי שעוברים נקראים 'לאום', וְאֵין 'קָבָה' אֶלָּא לשון קְלָלָה וכפי שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כג ח) לגבי הקללות שרצה בלק שבלעם יקלל את ישראל, ואמר לו בלעם 'מָה אֶקֹּב לֹא קָבַהּ אֵל', ופירושו 'כיצד אקלל אם לא קללם האל', וְאֵין 'בָּר' האמור כאן אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ב יב) 'נַשְּׁקוּ בַר פֶּן יֶאֱנַף' – והכוונה ללימוד התורה, ומי שמונע אותו מהתלמיד יקללוהו עוברים.

עולא בר ישמעאל למד מפסוק זה עונש אחר למי שמונע תורה מפי תלמיד: עוּלָּא בַּר יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, המונע הלכה מפי תלמיד, גוים מְנַקְּבִין אוֹתוֹ – עושים בו חורים כְּכִבְרָה – כמין נפה שבוררים בה את התבואה, ויש ללמוד זאת ממה דִּכְתִיב הָכָא 'מוֹנֵעַ בָּר יִקְּבוּהוּ לְאוֹם' וּכְתִיב הָתָם (מלכים ב' יב י) 'וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חוֹר בְּדַלְתּוֹ', הרי שיקבוהו הוא מלשון עשיית חור. וְאָמַר אַבָּיֵי מנקבים אותו כִּי אוּכְלָא דְּקַצְרֵי – כמו כלי של כובסים שהוא מנוקב כולו, ומזלפים בו מים על הבגדים.

ממשיכה הגמרא בענין זה: וְאַם לִמְּדוּ תורה מַה שְּׁכָרוֹ, אָמַר רָבָא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת זוֹכֶה לִבְרָכוֹת כְּיוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק במשלי (שם) 'וּבְרָכָה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר', וְאֵין 'מַשְׁבִּיר' אֶלָּא יוֹסֵף שֶׁנֶּאֱמַר 'וְיוֹסֵף הוּא [הַשַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ הוּא] הַמַּשְׁבִּיר לְכָל עַם הָאָרֶץ'.

אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, כָּל הַמְלַמֵּד תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה וּמְלַמְּדָהּ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יא כה) 'וּמַרְוֶה גַּם הוּא יוֹרֶה', כלומר, ה'מרוה' ומשביע את תלמידו בדבר הלכה, שכרו הוא שלעולם הבא 'גם הוא יורה', ילמד תורה.

הגמרא חוזרת לדון מנין לומדים שעתידה להיות תחיית המתים: אָמַר רָבָא, מְנַיִּין לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג ו) 'יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמוּת', וכך יש לדרוש את כפל הלשון, 'יְחִי רְאוּבֵן' בָּעוֹלָם הַזֶּה, והיינו שיקום בתחיית המתים ויחיה, 'וְאַל יָמוּת' לָעוֹלָם הַבָּא, שהוא אחרי תחיית המתים. רַבִּינָא אָמַר, מֵהָכָא, שנאמר (דניאל יב ב) 'וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת עָפָר יָקִיצוּ, אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם, וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדִרְאוֹן עוֹלָם' – לקללות ובזיון עולם, הרי מפורש בפסוק שעתידים המתים, המכונים 'ישני עפר', להקיץ לחיי עולם, או לדראון עולם. רַב אַשֵׁי אָמַר, מֵהָכָא, שנאמר בפסוק האחרון בספר דניאל (יב יג) שאמר לו המלאך 'וְאַתָּה לֵךְ [לַקֵּץ] וְתָנוּחַ וְתַעֲמוֹד לְגוֹרָלְךָ לְקֵץ הַיָּמִין', כלומר, תיפטר לבית עולמך אשר הוא קץ לכל בשר, ושם תנוח, ותחזור ותעמוד לאחר מכן בתחיית המתים.

הגמרא מביאה מאמר נוסף מענין דבריו של רב ששת לעיל, שהעושה דבר בעולם הזה זוכה לעשות כן לעולם הבא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל פַּרְנָס – ממונה על הציבור שֶׁמַּנְהִיג אֶת הַצִּבּוּר בְּנַחַת – בסבלנות וברחמים, זוֹכֶה וּמַנְהִיגָם לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מט י) 'כִּי מְרַחֲמָם יְנַהֲגֵם וְעַל מַבּוּעֵי מַיִם יְנַהֲלֵם' [–ינהיגם במקום נביעת מים מהאדמה], כלומר, פרנס ה'מרחמם', מנהיגם ברחמים, בעולם הזה, 'ינהגם' לעולם הבא.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, גְּדוֹלָה וחשובה הִיא הַדֵּעָה – הנהגת האדם על פי דעת ושכל, שֶׁנִּיתְּנָה בפסוק בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת של שם ה', כלומר בין שתי שמותיו של ה', שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א' ב ג) 'כִּי אֵל דֵּעוֹת ה'". וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, גָּדוֹל וחשוב הוא בית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנִּיתַּן בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת של שם ה', שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו יז) 'מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ ה' מִקְדָּשׁ ה' כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ'.

מקשה הגמרא: מַתְקִיף לָהּ רַב אַדָּא קַרְחִינָאָה, אֶלָּא מַעֲתָּה – לדבריך שכל דבר הכתוב בין שני שמות ה' מראה על גדולה וחשיבות, האם נאמר גם שגְּדוֹלָה נְקָמָה שגם היא נִיתְּנָה בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, דִּכְתִיב (תהלים צד א) 'אֵל נְקָמוֹת ה' אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ', וכי יש חשיבות לנקמה. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רבי אלעזר, לְמִילְּתֵיהּ, הָכִי נַמִּי – לדבר שהיא נצרכת בו, אכן גדולה וחשובה היא הנקמה, והיינו התגמול שנותן הקדוש ברוך הוא לבני אדם על מעשיהם, דִּרְעוּלָא, דְּאָמַר עוּלָּא על הפסוק 'אֵל נְקָמוֹת ה' אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ', שְׁתֵּי הוֹפָעִיּוֹת הַלְּלוּ – שתי פעמים 'הופעה' שבפסוק, לָמָּה נאמרו, כלומר, תיבת 'הופיע' שבפסוק נאמרה על שתי הלשונות של נקמה שבפסוק, וכאילו נכתבה בכל נקמה גם לשון הופעה, ומדוע הוצרכו שתיהם. והשיב עולא, אַחַת לְמִדַּת טוֹבָה – תגמול טוב, שסילק הקדוש ברוך הוא את שכינתו מאומות העולם והשרה אותה על ישראל, כשאמרו 'נעשה ונשמע', והשראת השכינה היא הופעת הקדוש ברוך הוא, וְאַחַת לְמִדַּת פּוּרְעָנוּת – תגמול רע, שהקדוש ברוך הוא יופיע בעצמו ויפרע מאומות העולם ביום הדין שיהיה לעתיד לבוא. ולענין זה אכן גדולה היא הנקמה.

הגמרא ממשיכה להביא את מימרותיו של רבי אלעזר בענין חשיבות הדעת: וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּעָה, כְּאִילּוּ נִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו, כיון שמכח הדעה שבו יוכל להשיג את כל אותן השגות שניתן להשיג מראיית בית המקדש בהיותו בנוי, והראיה לכך, שֶׁזֶּה – דעה נִיתַּן בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת של שם ה', וכמו שהתבאר, וְזֶה – בית המקדש נִיתַּן בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת של שם ה'.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּעָה, לַסּוֹף [–סופו שהוא] מִתְעַשֵּׁר, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כד ד) 'וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ כָּל הוֹן יָקָר וְנָעִים', כלומר, על ידי הדעת, כל החדרים יתמלאו בממון יקר וממון נעים.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה – שאינו רוצה לתת ליבו להתבונן ולידע, אָסוּר לְרַחֵם עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כז יא) 'כִּי לֹא עַם בִּינוֹת הוּא עַל כֵּן לֹא יְרַחֲמֶנּוּ עֹשֵׂהוּ וְיוֹצְרוֹ לֹא יְחוֹנְנֶנּוּ', כלומר, מחמת שישראל אינם בני בינה אין הקדוש ברוך הוא מרחם עליהם ונותן להם חנינה, ועלינו להדבק במידותיו של הקדוש ברוך הוא ולעשות כמעשיו.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל הַנּוֹתֵן פִּיתוֹ [–לחמו] לְמִי שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה, יְסוּרִין בָּאִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר לגבי סופה של מלכות אדום (עובדיה א ז) 'לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ', וְאֵין לשון 'מָזוֹר' האמורה כאן אֶלָּא יִסּוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ה יג) 'וַיַּרְא אֶפְרַיִם אֶת חָלְיוֹ וִיהוּדָה אֶת מָזּוֹרוֹ' – את יסוריו, והפסוק בעובדיה נדרש כך, 'יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ', יבואו עליך מכות ויסורים, מחמת שנתת את 'לַחְמְךָ' למי ש'אֵין תְּבוּנָה בּוֹ'.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה, לַסּוֹף גּוֹלֶה ממקומו, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ה יג) 'לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי דָעַת'.

הגמרא מביאה מימרות נוספות בשם רבי אלעזר: וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל בַּיִת שֶׁאֵין דִּבְרֵי תּוֹרָה נִשְׁמָעִים בּוֹ בַּלַּיְלָה, אֵשׁ הגיהנם אוֹכֶלְתּוֹ לבעל הבית, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כ כו) 'כָּל חֹשֶׁךְ טָמוּן לִצְפוּנָיו – כל חושך ולילה שהוא מוטמן ונחבא ממצפוני התורה, כלומר מקום שלא נשמעים בו דברי תורה בלילה, תֹּאכְלֵהוּ אֵשׁ לֹא נוּפָּח – תאכלהו אש של גיהנם, שאין צריך לנפוח בה כדי להבעירה, למי שִׁירֵע שָׁרִיד בְּאָהֳלוֹ' – לבעל הבית שרע בעיניו שיש תלמיד חכם הקרוי 'שריד' בביתו, וְאֵין שָׁרִיד אֶלָּא תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ג ה) 'כִּי בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִַם תִּהְיֶה פְלֵיטָה כַּאֲשֶׁר אָמַר ה', וּבַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר ה' קוֹרֵא', ו'קורא' הוא מלשון 'קרואים' ומוזמנים, ואלו תלמידי חכמים שה' קוראם.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל שֶׁאֵינוֹ מְהַנֶּה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִנְּכָסָיו, אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כ כא) 'אֵין שָׁרִיד לְאָכְלוֹ עַל כֵּן לֹא יָחִיל טוּבוֹ', וְאֵין שָׁרִיד אֶלָּא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ג ה) 'וּבַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר ה' קוֹרֵא', ופירוש הפסוק באיוב הוא שלפי שאין תלמיד חכם אוכל עמו מנכסיו, לכן לא יצליח טובו ועשרו להתקיים בידו.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל שֶׁאֵינוֹ מְשַׁיֵּיר פַּת עַל שֻׁלְחָנוֹ לאחר שאכל, אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כ כא) 'אֵין שָׁרִיד לְאָכְלוֹ עַל כֵּן לֹא יָחִיל טוּבוֹ' – אין שארית ושיור למאכלו, על כן לא יצליח טובו ועשרו, לפי שצריך האדם לשייר ממאכליו, שנאמר (מלכים ב' ד מג) 'כִּי כֹה אָמַר ה' אָכוֹל וְהוֹתֵר'.

מקשה הגמרא: וְהָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל הַמְשַׁיֵּיר פִּתִּיתִים עַל שֻׁלְחָנוֹ, כְּאִילּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שכן דרך עובדי עבודה זרה להניח פת לכבודה, שֶׁנֶּאֱמַר לגבי עובדי עבודה זרה (ישעיה סה יא) 'הָעֹרְכִים

המשך בעמוד קמג

רש"י

יקבוהו. מנקבים אותו לשון (מלכים ב יב) ויקוב חור בדלתו: **אוכלא דקצרי.** כלי של כובסין שהוא מנוקב ומזלפין בו מים על הבגדים: **ומרוה גם הוא יורה.** מי שמרווה את תלמידו בדבר הלכה גם הוא יורה לעולם הבא ל"א ומרוה לשון מורה: **ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד וגו'.** רמז לו שימות ויעמוד לאחר מכן לקץ הימין לקץ שעתיד הקב"ה להחזיר ימינו לפניו שהרי השיב אחור ימינו: **מרחמם** בעוה"ז: **ינהגם.** לעוה"ב: **שתי אותיות.** של שם. כך שמעתי. ל"א כל שמות על שם דאמרי' בעלמא (חגיגה דף טז.) צבאות אות הוא בצבא שלו קרי להו אותיות לשון מופלא: גדול מקדש. חשוב הוא: **למילתיה הכי נמי.** דגדולה היא וכדעולא: **שתי הופעיות.** דכתיב אל נקמות ה' אל נקמות הופיע ואיכא תרי נקמות וחדא הופעה בתרוייהו ודמי כמאן דאיכא אבל נקמה ונקמה חדא הופעה: **חדא לטובה.** של ישראל שסילק שכינתו מאומות העולם ובא על ישראל וקרי ליה נקמות משום דתגמול טוב הוא שזכו לשכינה על שאמרו נעשה ונשמע ונקמה היינו תגמול ואחת לפורענות לגוים שנפרע מהן ליום הדין כדאמרינן בפרק קמא דמסכת ע"ז (דף ד.) נוקם ה' ובעל חמה לגוים שהוא בעצמו ובכבודו נפרע מהן והיינו הופעה: **ובדעת.** מפני הדעת מלאו כל החדרים הון: **כשביל לחמך.** שנתת למי שאין בו דעה ישימו מזור תחתיך: **כל חשך טמון לצפוניו.** כל לילה צפון ונחבא ממצפוני התורה שאין דברי תורה נשמעין באותו בית: **תאכלהו אש לא נופח.** זה אשו של גיהנם שאין צריך נפוח: **ירע שריד באהלו.** מי שרע בעיניו שיש שריד באהלו: **כל שאינו משייר פתיתין.** דצריך לשייר כדכתיב אכול והותר (מלכים ב ד): **והא אמר רבי אלעזר כל המשייר פתיתין על שולחנו כאילו עובד ע"ז שנאמר העורכים לגד שולחן.** שכן עושין שמניחין שלחן ערוך במאכל ומשתה לשם אותה ע"ז שקורין גד וממלאים כוסות של מרקחים נסוכים לע"ז ששמה מני: **הא.** דקאמר אסור: **דאיכא שלימה בהדיה.** שמביא שלימה לאחר שאכל ונותן על השלחן עם הפתיתין ששייר דמחזי דלשם ע"ז עביד הכי: **והא.** דליכא שלימה בהדייהו דמזומנין לענין: הא גדא לביתיה לא גרסי': **המחליף בדבורו.** משנה בדבורו שלא יהא ניכר: **קשתו נגערת.** כח קושי אבר שלו נגער שאינו מוליד שנאמר עריה תעור קשתך עריה שאתה מסתכל בה ממש בערותה היא תעיר קשתך ד"א המסתכל המחשב בעריות דאשת איש קשתו גבורת ידו נגערת מתהלכת ומתמעטת כמו (ב"מ דף כט:) מצא כסות מנערה אחת לשלשים יום א"נ כמו (שמות יד) וינער ה': **הוי קבל.** הוי עניו ותחיה. קבל לשון אפל עשה עצמך אפל ושפל: **בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו.** כנגע נראה לי בבית כתיב דמשמע נראה ממילא ועוד דכתיב לי ולא לאורי נמצא שאפלתו הצלתו דכל זמן שאין כהן רואהו אין מטמא בנגעים: **שאול ועוצר רחם ארץ לא שבעה מים.** קבר לא שבע ממתים ועוצר רחם בית הרחם שהוא קצור ועצור לא ישבע מבעילות וכן ארץ לא שבעה מים: **וכי מה ענין שאול וכו'.** למה נסמכו הני אהדדי: **מכניס.** הזרע ומוציא הולד אף שאול מכניס ומוציא לתחיית המתים: **שמכניסין בה בקולי קולות.** בבכי גדול קוברין את המת: **אינו דין שמוציאין אותו בקולי קולות.** שנאמר יתקע בשופר גדול: **שעתיד הקב"ה להחיות.** לימות המשיח: **לאחר שיחיו שוב אין חוזרין לעפרם.** בין (לימות המשיח בין לעולם הבא) אלא הבשר מתקיים עליהם עד שישובו ויחיו לעתיד לבא:

ואותן

רש"י

יִקְבּוּהוּ לְאוֹם', וְאֵין 'לְאוֹם' אֶלָּא עוּבְּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּלְאוֹם מִלְּאוֹם יֶאֱמָץ'. וְאֵין 'קָבָה' אֶלָּא קְלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'מָה אֶקֹּב לֹא קָבַּה אֵל'. וְאֵין 'בָּר' אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'נַשְּׁקוּ בַר פֶּן יֶאֱנַף'. עוּלָּא בַּר יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, מְנַקְּבִין אוֹתוֹ כִּכְבָרָה, כְּתִיב הָכָא 'יִקְבּוּהוּ לְאוֹם', וּכְתִיב הָתָם 'וַיִּקֹּב חוֹר בְּדַלְתּוֹ', וְאָמַר אַבָּיֵי, כִּי אוּכְלָא דְּקַצְרֵי. וְאִם לִמְּדוֹ, מַה שְּׁכָרוֹ. אָמַר רָבָא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, זוֹכֶה לִבְרָכוֹת כְּיוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּבְרָכָה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר', וְאֵין 'מַשְׁבִּיר' אֶלָּא יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְיוֹסֵף הוּא [הַשַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ הוּא] הַמַּשְׁבִּיר לְכָל עַם הָאָרֶץ'. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, כָּל הַמְלַמֵּד תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה וּמְלַמְּדָהּ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּמַרְוֶה גַּם הוּא יוֹרֶה'. אָמַר רָבָא, מְנַיִּין לְתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמוּת', 'יְחִי רְאוּבֵן' בָּעוֹלָם הַזֶּה, 'וְאַל יָמוּת' לָעוֹלָם הַבָּא. רְבִינָא אָמַר, מֵהָכָא, 'וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת עָפָר יָקִיצוּ, אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם, וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדִרְאוֹן עוֹלָם'. רַב אַשִׁי אָמַר, מֵהָכָא, 'וְאַתָּה לֵךְ [לַקֵּץ] וְתָנוּחַ וְתַעֲמוֹד לְגוֹרָלְךָ לְקֵץ הַיָּמִין'. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל פַּרְנָס שֶׁמְּנַהֵיג אֶת הַצִּבּוּר בְּנַחַת, זוֹכֶה וּמַנְהִיגָם לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי מְרַחֲמָם יְנַהֲגֵם וְעַל מַבּוּעֵי מַיִם יְנַהֲלֵם'. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, גְּדוֹלָה דֵּעָה שֶׁנִּיתְּנָה בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי אֵל דֵּעוֹת ה'". וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, גָּדוֹל מִקְּדָּשׁ, שֶׁנִּיתַּן בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר 'פָּעֲלָתָּ ה' מִקְדָּשׁ ה' כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ'. מַתְקִיף לָהּ רַב אַדָּא קַרְחִינָאָה, אֶלָּא מֵעַתָּה, גְּדוֹלָה נְקָמָה שֶׁנִּיתְּנָה בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, דִּכְתִיב 'אֵל נְקָמוֹת ה' אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ'. אָמַר לֵיהּ לְמִילְתֵיהּ, הָכִי נַמִּי כְּדְעוּלָּא, דְּאָמַר עוּלָּא, שְׁתֵּי הוֹפָעִיּוֹת הֵלְלוּ לָמָּה, אַחַת לְמִדַּת טוֹבָה וְאַחַת לְמִדַּת פּוּרְעָנוּת. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּעָה, כְּאִילּוּ נִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו, שֶׁזֶּה נִיתַּן בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, וְזֶה נִיתַּן בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּעָה, לַסּוֹף מִתְעַשֵּׁר, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ כָּל הוֹן יָקָר וְנָעִים'. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה, אָסוּר לְרַחֵם עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי לֹא עַם בִּינוֹת הוּא עַל כֵּן לֹא יְרַחֲמֶנּוּ עֹשֵׂהוּ וְיוֹצְרוֹ לֹא יְחוֹנְנֶנּוּ'. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל הַנּוֹתֵן פִּיתוֹ לְמִי שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה, יִסּוּרִין בָּאִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר 'לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ'. וְאֵין 'מָזוֹר' אֶלָּא יִסּוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיַּרְא אֶפְרַיִם אֶת חָלְיוֹ וִיהוּדָה אֶת מְזוֹרוֹ'. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה, לַסּוֹף גּוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר 'לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי דָעַת'. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל בַּיִת שֶׁאֵין בּוֹ דִּבְרֵי תּוֹרָה נִשְׁמָעִים בּוֹ בַּלַּיְלָה, אֵשׁ אוֹכַלְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'כָּל חֹשֶׁךְ טָמוּן לִצְפוּנָיו תֹּאכַלֵהוּ אֵשׁ לֹא נוּפָח יֵרַע שָׂרִיד בְּאָהֳלוֹ'. אֵין שָׂרִיד אֶלָּא תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּבַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר ה' קוֹרֵא'. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל שֶׁאֵינוֹ מְהַגֶּה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִנְּכָסָיו, אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֵין שָׂרִיד לְאָכְלוֹ עַל כֵּן לֹא יְחִיל טוּבוֹ'. אֵין שָׂרִיד אֶלָּא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּבַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר ה' קוֹרֵא'. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל שֶׁאֵינוֹ מְשַׁיֵּר פַּת עַל שֻׁלְחָנוֹ, אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֵין שָׂרִיד לְאָכְלוֹ עַל כֵּן לֹא יְחִיל טוּבוֹ'. וְהָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל הַמְשַׁיֵּר פִּתִּיתִים עַל שֻׁלְחָנוֹ, כְּאִילּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'הָעוֹרְכִים לַגַּד שֻׁלְחָן וְהַמְמַלְּאִים לַמְנִי מִמְסָךְ'. לֹא קַשְׁיָא. הָא, דְּאִיכָּא שְׁלִימָה בַּהֲדֵיהּ. הָא, דְּלֵיכָּא שְׁלִימָה בַּהֲדֵיהּ. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל הַמַּחֲלִיף בְּדִבּוּרוֹ כְּאִילּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, כְּתִיב הָכָא, 'וְהָיִתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ', וּכְתִיב הָתָם, 'הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים'. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל הַמִּסְתַּכֵּל בָּעֲרָוָה, קַשְׁתּוֹ נִגְעֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר 'עֶרְיָה תֵעוֹר קַשְׁתֶּךָ'. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לְעוֹלָם הֱוֵי קָבֵל וְקָיֵים. אָמַר רַבִּי זֵירָא, אַף אֲנַן נַמִּי תָּנִינָא, בַּיִת אָפֵל אֵין פּוֹתְחִין לוֹ חַלּוֹנוֹת לִרְאוֹת נִגְעוֹ, שְׁמַע מִינָּהּ. אָמַר רַבִּי טָבִי, אָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה, מַאי דִּכְתִיב 'שְׁאוֹל וְעוֹצֶר רָחַם אֶרֶץ לֹא שָׂבְעָה מָיִם', וְכִי מָה עְנְיַן שְׁאוֹל אֵצֶל רֶחֶם, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, מָה רֶחֶם מַכְנִיס וּמוֹצִיא, אַף שְׁאוֹל מַכְנִיס וּמוֹצִיא. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר, וּמָה רֶחֶם שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ בַּחֲשַׁאי, מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת. אֵינוֹ דִּין שֶׁמּוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת. שְׁאוֹל, שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ בְּקוֹלוֹת, אֵינוֹ דִּין שֶׁמּוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת, מִיכָּן תְּשׁוּבָה לְאוֹמְרִין אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ, צַדִּיקִים שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲיוֹתָן, אֵינָן חוֹזְרִין לַעֲפָרָן, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַיִם קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ כָּל הַכָּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלָיִם', מַה קָּדוֹשׁ לְעוֹלָם קַיָּים, אַף הֵם לְעוֹלָם קַיָּימִין.

ואם

רש"י

ואותן שנים שעתיד הקב"ה לחדש את עולמו. ויהיה עולם זה חרב אלף שנים אותן צדיקים הכין הם הואיל ואינן נקברין בארץ: **לא נירא בחמיר ארץ.** כשמחליף הקב"ה את הארץ לא נירא לפי שאנו בלב ימים: **וקווי ה' יחליפו כח.** שיהא להם כח לשוט ולעופף בלי צער: **ונילף ממתים שהחיה יחזקאל.** שחזרו ומתו כך צדיקים שעתיד להחיות יחזורו לעפרם כך שמעתי יחזקאל הגלהו נבוכדנצר עם יכניה מלך יהודה והיה יחזקאל מתנבא בבבל וירמיה בארץ ישראל באותן אחת עשרה שנה שמלך צדקיה: **באמת.** בברור: **משל היה.** שהיה מרמז להם על הגלות כאדם מת שחוזר וחי כך ישראל ישובו מן הגלות: **מהם.** שאותן תפילין היו שלהם: **שמנו לקץ.** של יציאת מצרים: **וטעו.** שלא היה להם למנות גזירת ועבדום וענו אותם אלא משנולד יצחק דהא כתיב (בראשית טו) כי גר יהיה זרעך זה יצחק דכתיב (שם כא) כי ביצחק יקרא לך זרע והם מנו משעת הדיבור לאברהם ותניא בסדר עולם אברהם אבינו בשעה שנדבר עמו בין הבתרים בן שבעים שנה היה ומבין הבתרים עד שנולד יצחק היה ל' שנה כדכתיב (בראשית כא) ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו נמצאת אומר משדבר עמו בין הבתרים עד שיצאו ממצרים היו ארבע מאות ואותן ל' שמן הדבור עד לידת יצחק טעו בני אפרים. ומניין שבני אפרים הן שיצאו קודם זמנן ונהרגו שנאמר ובני אפרים שותלח וגו' והרגום אנשי גת: **ושמואל אמר.** מתים שהחיה יחזקאל אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים שנאמר (יחזקאל לז) אבדה תקותנו: **העצמות האלה כל בית ישראל המה.** עצמות הללו סימן לכל ישראל הן שעתידה להם תחיית המתים כמו לאלו שהרי אלו אמרו אבדה תקותנו ועכשו ידעו שאני מחיה את המתים וסימן זה לכל ישראל שגם הם עתידין להחיות ולא מן הדין חיו דהא אמרן הכופר בתחיית המתים אין לו חלק לעוה"ב אלא משום סימן חיו: **שחיפו** להיכל. שהיו מציירין צלמים על קירות ההיכל דכתיב ואבא ואראה מחוקה על הקיר סביב: **וכתיב והעבירני עליהם סביב סביב.** כלומר על אותן אנשים שכתוב עליהם סביב עבר עליהם יחזקאל להחיותם: **אלו מתים שבבקעת דורא.** שהמית נבוכדנצר מלך בבל על שהיו יפים בדלקמן: **מנהר אשל עד רבת.** מקומות הן היו בבקעת דורא: **שופעות.** מרחמת תאוה: **וצוה המלך והרגן ועדיין היו שופעות.** שהיתה נראית זיו תארם וצוה המלך ורמסום: **ובאו עצמות מן הבקעה וטפחו לו לאותו רשע על פניו.** והלכו להם ואית דאמרי שמאותן עצמות היה לו כלים וכשהגיעה שעה שחיו טפחו לו על פיו כשהיה רוצה לשתות בהם: **חבריהם של אלו מחיה מתים.** על יחזקאל היו אומרין שהיה חבירן של חנניה מישאל ועזריה ונבוכדנצר היה יודע שהיה הקב"ה מחיה אותם: **פתח ואמר.** להקב"ה אתוהי כמה רברבין פסוק הוא (דניאל ג): **יוצק זהב רותח.** משום דקא מיירי בשבחו דנבוכדנצר נקיט נמי לישנא מעליא ולשון קללה: **סטרו.** הכהו מאחורי ידו: **לגנות.** שהיה מסדר שבחות נאות יותר מדוד ואילו אמרן הקב"ה היה נוטה אחריהן יותר מאחרי השירות שעשה דוד: **כאותו יום.** שהשליכן לכבשן: **צף הכבשן.** שהכבשן היה משוקע בארץ בעין כבשן של סיד וצף ועומד על גבי קרקע כדי שיראוהו כל העולם: **נפרץ הכבשן.** נפלו קצת כותליו כדי שיוכלו כולם לראות בתוכו: **הומק סורו.** נשפל גאותו כמו סורו רע (קדושין דף פב.) ל"א הומק סודו כמו יסודו נשתלשל וכן לימדני רבי יעקב בן יקר אבל מורי גרס והומק סידו סיד הכבשן נמסה מרוב חמימות כך שמעתי והיתה מושכת למרחוק ומהבל של אותו הסיד נשרפו אותן שהשליכו חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש: **ונהפך.** צלם של זהב על פניו: **ארבע מלכיות.** מלכים ואנשיהם שסייעו לנבוכדנצר להשליך חנניה מישאל ועזריה לתוך האור: **מקראי נפקי.** דכתיב (דניאל ג) נבוכדנצר שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ולבסוף לאחר שבאו מן הכבשן כתיב ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והנך דלא כתיבי נשרפו: **אל ישנה מן הרבנות שלו.** שהרי חנניה מישאל ועזריה היו לבושין בגדי תפארתן כשהושלכו לכבשן אל ישנה שלא יראה מבוהל ומפוחד ומתביישין שונאיו מפניו: **פטשיהון וכרבלתהון.** עניני מלבושין: גדולים

1 **וְאִם תֹּאמַר, אוֹתָן שְׁנִים שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַדֵּשׁ**
2 **בָּהֶן אֶת עוֹלָמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא',**
3 **צַדִּיקִים מָה הֵן עוֹשִׂין, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם**
4 **כְּנָפַיִם כַּנְּשָׁרִים, וְשָׁטִין עַל פְּנֵי הַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר 'עַל כֵּן לֹא**
5 **נִירָא בְּהָמִיר אֶרֶץ בְּמוֹט הָרִים בְּלֶב יַמִּים'. וְשָׁמָּא תֹּאמַר**
6 **יֵשׁ לָהֶם צַעַר, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְקִוֵּי ה' יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ**
7 **אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים, יָרוּצוּ וְלֹא יִיגְעוּ, יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ'. וְנִילַף,**
8 **מִמֵּתִים שֶׁהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל. סָבַר לֵהּ כְּמַאן דְּאָמַר, בָּאֱמֶת**
9 **מָשָׁל הָיָה. דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מֵתִים שֶׁהֶחֱיָה**
10 **יְחֶזְקֵאל, עָמְדוּ עַל רַגְלֵיהֶם וְאָמְרוּ שִׁירָה, וָמֵתוּ. מַה שִּׁירָה**
11 **אָמְרוּ, 'מִמִּית בְּצִדֶּךָ וּמְחַיֶּה בְּרַחֲמִים'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר,**
12 **שִׁירָה זוֹ אָמְרוּ, 'ה' מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיַּעַל'. רַבִּי**
13 **יְהוּדָה אוֹמֵר, אֱמֶת מָשָׁל הָיָה. אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה, אִם**
14 **'אֱמֶת', לָמָּה 'מָשָׁל'. וְאִם 'מָשָׁל', לָמָּה 'אֱמֶת'. אֶלָּא,**
15 **בָּאֱמֶת מָשָׁל הָיָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי**
16 **אוֹמֵר, מֵתִים שֶׁהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל, עָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְנָשְׂאוּ**
17 **נָשִׁים, וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת. עָמַד רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא**
18 **עַל רַגְלָיו וְאָמַר, אֲנִי מִבְּנֵי בְּנֵיהֶם, וְהַלָּלוּ תְּפִילִין שֶׁהִנִּיחַ**
19 **לִי אָבִי אַבָּא מֵהֶם. וּמַאן נִינְהוּ מֵתִים שֶׁהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל,**
20 **אָמַר רַב, אֵלּוּ בְּנֵי אֶפְרַיִם שֶׁמָּנוּ לַקֵּץ וְטָעוּ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּבְנֵי**
21 **אֶפְרַיִם שׁוּתֶלַח וּבֶרֶד בְּנוֹ וְתַחַת בְּנוֹ וְאֶלְעָדָה בְּנוֹ וְתַחַת**
22 **בְּנוֹ, וְזָבָד בְּנוֹ וְשׁוּתֶלַח בְּנוֹ וְעֶזֶר [וְאֶלְעָד] וַהֲרֻגוּם אַנְשֵׁי**
23 **גַּת הַנּוֹלָדִים בָּאָרֶץ' וגו'. וּכְתִיב 'וַיִּתְאַבֵּל אֶפְרַיִם אֲבִיהֶם**
24 **יָמִים רַבִּים וַיָּבֹאוּ אֶחָיו לְנַחֲמוֹ'. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵלּוּ בְּנֵי**
25 **אָדָם שֶׁכָּפְרוּ בִּתְחִיַּית הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן**
26 **אָדָם, הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה, הִנֵּה אוֹמְרִים**
27 **יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה תִקְוָתֵנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ'. רַבִּי יִרְמְיָה בַּר**
28 **אַבָּא אָמַר, אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵין בָּהֶן לַחְלוּחִית שֶׁל מִצְוָה,**
29 **שֶׁנֶּאֱמַר 'הָעֲצָמוֹת הָיְבֵשׁוֹת שִׁמְעוּ דְּבַר ה'". רַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא אָמַר, אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁחִיפּוּ אֶת**
30 **הַהֵיכָל כּוּלּוֹ שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, שֶׁנֶּאֱמַר 'וָאָבוֹא וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה כָל תַּבְנִית רֶמֶשׂ וּבְהֵמָה שֶׁקֶץ וְכָל גִּלּוּלֵי בֵית יִשְׂרָאֵל מְחוּקָה עַל הַקִּיר סָבִיב**
31 **וגו', וּכְתִיב 'וְהֶעֱבִירַנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב סָבִיב'. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֵלּוּ מֵתִים שֶׁבִּבְקְעַת דּוּרָא. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִ'נְּהַר אֶשֶׁל' עַד 'רַבַּת',**
32 **בְּקְעַת דּוּרָא. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע אֶת יִשְׂרָאֵל, הָיוּ בָּהֶן בַּחוּרִים שֶׁהָיוּ מְגַנִּין אֶת הַחַמָּה בְּיוֹפְיָן, וְהָיוּ כַּשְׁדִּיּוֹת רוֹאוֹת אוֹתָן,**
33 **וְשׁוֹפְעוֹת זְבוֹת. אָמְרוּ לְבַעֲלֵיהֶן, וּבַעֲלֵיהֶן לַמֶּלֶךְ. צִוָּה הַמֶּלֶךְ וַהֲרֻגוּם, וַעֲדַיִּין הָיוּ שׁוֹפְעוֹת זְבוֹת. צִוָּה הַמֶּלֶךְ וּרְמָסוּם. תָּנוּ רַבָּנָן, בְּשָׁעָה**
34 **שֶׁהִפִּיל נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע אֶת חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיחֶזְקֵאל, לֵךְ וְהַחֲיֵה מֵתִים בְּבִקְעַת דּוּרָא.**
35 **כֵּיוָן שֶׁהֶחֱיָה אוֹתָן, בְּאוּ עַצְמוֹת וְטָפְחוּ לוֹ לְאוֹתוֹ רָשָׁע עַל פָּנָיו. אָמַר, מַה טִּיבָן שֶׁל אֵלּוּ. אָמְרוּ לוֹ, חַבְרֵיהֶן שֶׁל אֵלּוּ, מְחַיֵּה מֵתִים**
36 **בְּבִקְעַת דּוּרָא. פָּתַח וְאָמַר, 'אָתוֹהִי כְּמָה רַבְרְבִין וְתִמְהוֹהִי כְּמָה תַקִּיפִין מַלְכוּתֵיהּ מַלְכוּת עָלַם וְשָׁלְטָנֵיהּ עִם דָּר וְדָר' וגו'. אָמַר רַבִּי**
37 **יִצְחָק, יוּצַק זָהָב רוֹתֵחַ לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, שֶׁאִילְמְלֵא בָּא מַלְאָךְ וּסְטָרוֹ עַל פִּיו, בִּיקֵּשׁ לְגַנּוֹת כָּל שִׁירוֹת וְתוּשְׁבָּחוֹת שֶׁאָמַר דָּוִד**
38 **בְּסֵפֶר תְּהִלִּים. תָּנוּ רַבָּנָן, שִׁשָּׁה נִסִּים נַעֲשׂוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, וְאֵלּוּ הֵן, צָף הַכִּבְשָׁן, וְנִפְרַץ הַכִּבְשָׁן, וְהוּמַק סוֹדוֹ, וְנֶהְפַּךְ צֶלֶם עַל פָּנָיו, וְנִשְׂרְפוּ**
39 **אַרְבַּע מַלְכִיּוֹת, וְהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל אֶת הַמֵּתִים בְּבִקְעַת דּוּרָא. וְכוּלְּהוּ 'גְּמָרָא', וְאַרְבַּע מַלְכִיּוֹת, קְרָא. דִּכְתִיב 'וּנְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא שְׁלַח לְמִכְנַשׁ**
40 **לְאַחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סִגְנַיָּא וּפַחֲוָתָא אֲדַרְגָּזְרָיָא גְּדָבְרָיָא תִּפְתָּיֵא וְכָל שִׁלְטוֹנֵי מְדִינָתָא' וגו'. וּכְתִיב 'אִיתֵי גּוּבְרִין יְהוּדָאִין', וּכְתִיב**
41 **'וּמִתְכַּנְּשִׁין אַחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סִגְנַיָּא וּפַחֲוָתָא וְהַדְּבָרֵי מַלְכָּא, חָזַיִן לְגֻבְרַיָּא אִלֵּךְ' וגו'. תָּנֵי דְּבֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, אֲפִילּוּ בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה,**
42 **לֹא יְשַׁנֶּה אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִן הָרַבְּנוּת שֶׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'בֵּאדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ כְּפִתּוּ בְּסַרְבָּלֵיהוֹן וּכַרְבְּלָתְהוֹן וגו'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,**

גדולים

וְאִם תֹּאמַר, בְּאוֹתָן אלף **שָׁנִים שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַדֵּשׁ בָּהֶן אֶת עוֹלָמוֹ,** ויהא העולם חרב באותם שנים, **שֶׁנֶּאֱמַר** בנבואת ישעיה על אחרית הימים (ישעיה ב יא) **'וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא'** – יתנשא הקדוש ברוך הוא לבדו בלי העולם ביום ההוא שיהיה באחרית הימים, ו'יום' של ה' הוא אלף שנים, אותם **צַדִּיקִים מָה הֵן עוֹשִׂין** – היכן יהיו, והרי לא יקברו בארץ. משיב התנא: **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם כְּנָפַיִם כִּנְשָׁרִים, וְשָׁטִין** – מעופפים **עַל פְּנֵי הַמַּיִם** – שיחזור כל העולם להיות מים, כפי שהיה בתחילת בריאתו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים מו ג) **'עַל כֵּן לֹא נִירָא בְּהָמִיר אָרֶץ בְּמוֹט הָרִים בְּלֵב יַמִּים',** כלומר, כשיחליף הקדוש ברוך הוא את העולם הזה בעולם אחר ויתמוטטו ההרים והעולם יחרב, לא נירא, כיון שנהיה בלב ימים. **וְשֶׁמָּא תֹּאמַר שֶׁיֵּשׁ לָהֶם צַעַר** באותו זמן, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (ישעיה מ לא) **'וְקוֹוֵי ה' יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ'** – המקווים אל ה' יחליפו כח חדש בכל עת, יצמיחו כנפים כנשרים, וירוצו וילכו בלא יגיעה ועייפות.

מקשה הגמרא: כיצד ניתן לומר שהצדיקים שיקומו לתחיה בביאת המשיח לא ימותו, **וְנֵילַף** – נלמד שהם עתידים למות, **מִמֵּתִים שֶׁהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל** הנביא, כאמור בספר יחזקאל (לז א,ב,י) **'הָיְתָה עָלַי יַד ה' וַיּוֹצִאֵנִי בְרוּחַ ה' וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבִּקְעָה וְהִיא מְלֵאָה עֲצָמוֹת, וְהֶעֱבִירַנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב סָבִיב וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל פְּנֵי הַבִּקְעָה וְהִנֵּה יְבֵשׁוֹת מְאֹד וגו', וְהִנַּבֵּאתִי כַּאֲשֶׁר צִוָּנִי וַתָּבוֹא בָהֶם הָרוּחַ וַיִּחְיוּ וַיַּעַמְדוּ עַל רַגְלֵיהֶם חַיִל גָּדוֹל מְאֹד מְאֹד',** ואותם מתים שקמו לתחיה, חזרו ומתו, שהרי אנו רואים שאינם חיים עמנו היום. מתרצת הגמרא: תנא זה **סָבַר לָהּ כְּמַאן דְּאָמַר בֶּאֱמֶת מָשָׁל הָיָה** – שנבואה זו של יחזקאל לא היתה מעשה שאירע באמת, אלא חזיון שהראה הקדוש ברוך הוא ליחזקאל, כמשל לכך שישראל ישובו מהגלות, כמת שקם לתחיה.

הגמרא מביאה את המחלוקת בענין זה של נבואת יחזקאל: **דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מֵתִים שֶׁהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל עָמְדוּ עַל רַגְלֵיהֶם וְאָמְרוּ שִׁירָה,** וחזרו **וָמֵתוּ. וּמַה שִּׁירָה אָמְרוּ 'ה' מֵמִית בְּצֶדֶק וּמְחַיֶּה בְּרַחֲמִים'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר שִׁירָה זוֹ אָמְרוּ, 'ה' מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל'** (שמואל א' ב ו). **רַבִּי יְהוּדָה** חולק **וְאוֹמֵר, אֱמֶת מָשָׁל הָיָה** דבר זה. **אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה,** דבריך סותרים זה את זה, **אִם** היה הדבר **'אֱמֶת', לָמָּה** תאמר שהיה זה **'מָשָׁל', וְאִם 'מָשָׁל'** היה, **לָמָּה 'אֱמֶת'. אֶלָּא, בֶּאֱמֶת מָשָׁל הָיָה** – ברור שדבר זה לא היה אלא משל לשיבת ישראל מהגלות, ולא אירע כן במציאות. מביאה הברייתא דעה שלישית: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, מֵתִים שֶׁהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל עָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְנָשְׂאוּ נָשִׁים, וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת. עָמַד רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא עַל רַגְלָיו וְאָמַר, אֲנִי מִבְּנֵי בְּנֵיהֶם, וְהַלָּלוּ** – התפילין שבראשי, הם **תְּפִילִּין שֶׁהִנִּיחַ** [–שהשאיר] **לִי אֲבִי אַבָּא מֵהֶם.**

הגמרא מביאה כמה דעות מי היו אותם מתים שהחיה יחזקאל. מבררת הגמרא: **וּ**לדעת הסוברים שאכן היה המעשה במציאות, **מַאן נִינְהוּ** – מי הם אותם **מֵתִים שֶׁהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל. אָמַר רַב, אֵלּוּ בְּנֵי אֶפְרַיִם** בן יוסף הצדיק, **שֶׁ**היו בגלות מצרים **וּמָנוּ לַקֵּץ** של יציאת מצרים, **וְטָעוּ** בחשבונם ויצאו ממצרים קודם הזמן, ונהרגו על ידי אנשי העיר גת, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דה"י א' ז כ–כב) **'וּבְנֵי אֶפְרַיִם שׁוּתָלַח וּבֶרֶד בְּנוֹ וְתַחַת בְּנוֹ וְאֶלְעָדָה בְנוֹ וְתַחַת בְּנוֹ, וְזָבָד בְּנוֹ וְשׁוּתֶלַח בְּנוֹ וְעֵזֶר** (ואלעזר) **[וְאֶלְעָד] וַהֲרָגוּם אַנְשֵׁי גַת הַנּוֹלָדִים בָּאָרֶץ** וְגוֹ' **כִּי יָרְדוּ לָקַחַת אֶת מִקְנֵיהֶם', וּכְתִיב 'וַיִּתְאַבֵּל אֶפְרַיִם אֲבִיהֶם יָמִים רַבִּים וַיָּבֹאוּ אֶחָיו לְנַחֲמוֹ',** ואת אותם הרוגים החיה יחזקאל.

וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אותם עצמות יבשות, **אֵלּוּ** היו **בְּנֵי אָדָם שֶׁ**בחייהם **כָּפְרוּ בִּתְחִיַּית הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר** (יחזקאל לז יא) בהמשך הנבואה, לאחר שקמו העצמות לתחיה, שאמר יחזקאל **'וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם, הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה, הִנֵּה אוֹמְרִים יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה תִקְוָתֵנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ'** – ויאמר הקדוש ברוך הוא אלי, העצמות האלה הם סימן לכל ישראל, שכשם שמתים אלו היו כופרים בתחיית המתים ואומרים 'אבדה תקותינו' ולאחר מיתתנו נגזרנו ונכרתנו לעולם ועד, ועכשיו מתים אלו יודעים שאני מחיה את המתים, אף כל ישראל עתידים לקום לתחיית המתים.

רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר, אותם עצמות יבשות **אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵין בָּהֶן** – שלא היתה בהם אפילו **לַחְלוּחִית שֶׁל מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם לז ד) **'הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת שִׁמְעוּ דְּבַר ה'',** שהיו יבשות ממצוות, ונהג עמהם ה' לפנים משורת הדין, כדי לתת סימן לכל ישראל שגם הם עתידים לקום בתחיית המתים.

רַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא אָמַר, אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁחִיפּוּ [–שכיסו] **אֶת** כותלי **הַהֵיכָל** של בית המקדש **כּוּלּוֹ** בציורים של **שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים** שעשו לשם עבודה זרה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם ח י) **'וָאָבוֹא וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה כָל תַּבְנִית רֶמֶשׂ וּבְהֵמָה שֶׁקֶץ וְכָל גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל מְחוּקֶּה** [–חקוקה] **עַל הַקִּיר סָבִיב** וְגוֹ' **סָבִיב', וּכְתִיב הָתָם** – ונכתב שם, ביחזקאל, כשהביא הקדוש ברוך הוא בתחילה את יחזקאל אל הבקעה וראה שהיא מלאה עצמות, אומר הנביא (שם לז ב) **'וְהֶעֱבִירַנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב סָבִיב',** וכיון שבשני הפסוקים נאמר לשון 'סביב', יש לדרוש שהעבירו הקדוש ברוך הוא על אותם אנשים שנאמר בהם 'סביב'.

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אותם עצמות יבשות **אֵלּוּ מֵתִים שֶׁבְּבִקְעַת דּוּרָא,** שהמית נבוכדנצר מלך בבל בעת שהגלה את ישראל, וכדלהלן.

מביאה הגמרא מי הם אותם מתים שבבקעת דורא: **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִ'נְּהַר אֶשֶׁל' עַד** מקום ששמו **'רַבַּת',** זהו המקום המכונה **בִּקְעַת דּוּרָא. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהִגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע אֶת יִשְׂרָאֵל** מירושלים, **הָיוּ בָּהֶן בַּחוּרִים שֶׁהָיוּ מְגַנִּין אֶת הַחַמָּה בְּיוֹפְיָין** – שהחמה היתה נראית כעורה לעומת יופיים, **וְהָיוּ הַכַּשְׂדִּיּוֹת** [– נשות הכשדים] שבאו עם חיל נבוכדנצר **רוֹאוֹת אוֹתָן, וְשׁוֹפְעוֹת זָבוֹת** מרוב תאוה. **אָמְרוּ** אותן כשדיות דבר זה **לְבַעֲלֵיהֶן, וּבַעֲלֵיהֶן** אמרו **לַמֶּלֶךְ** – לנבוכדנצר, **וּצִוָּה הַמֶּלֶךְ וַהֲרָגוּם** לאותם בחורים כדי שתפסק תאוותן. **וַעֲדַיִין** היו הכשדיות רואות את יופים של הבחורים כשהם מתים, **וְהָיוּ שׁוֹפְעוֹת זָבוֹת. צִוָּה הַמֶּלֶךְ וּרְמָסוּם,** כדי שלא יהיה ניכר תוארם, ואת אותם בחורים החיה יחזקאל.

הגמרא מבררת מתי היה מעשה זה שהחיה יחזקאל את המתים: **תָּנוּ רַבָּנָן, בְּשָׁעָה שֶׁהִפִּיל נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע אֶת חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ,** על שלא השתחוו לצלם, **אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיחֶזְקֵאל, לֵךְ וְהַחֲיֵה מֵתִים בְּבִקְעַת דּוּרָא. כֵּיוָן שֶׁהֶחֱיָיה אוֹתָן** יחזקאל, **בָּאוּ** אותם **עֲצָמוֹת** מהבקעה **וְטָפְחוּ לוֹ** – היכו **לְאוֹתוֹ רָשָׁע עַל פָּנָיו,** והלכו משם העצמות וקמו לתחיה. **אָמַר** נבוכדנצר, **מַה טִּיבָן שֶׁל אֵלּוּ** – מה עניינם של עצמות אלו. **אָמְרוּ לוֹ** עבדיו, **חַבְרֵיהֶן שֶׁל אֵלּוּ** – יחזקאל, שהוא חברם של חנניה מישאל ועזריה, **מְחַיֶּה מֵתִים בְּבִקְעַת דּוּרָא,** והיה יודע נבוכדנצר שהקדוש ברוך הוא החיה אותם. **פָּתַח** נבוכדנצר **וְאָמַר** את האמור בפסוק (דניאל ג לג) **'אָתוֹהִי כְּמָה רַבְרְבִין** [– אותותיו של ה', כמה גדולים הם] **וְתִמְהוֹהִי כְּמָה תַקִּיפִין** [– ומעשיו המתמיהים בנפלאותם כמה חזקים הם] **מַלְכוּתֵיהּ מַלְכוּת עָלַם וְשָׁלְטָנֵיהּ עִם דָּר וְדָר'** וְגוֹ' [– מלכותו של ה' היא מלכות לעולם ושלטונו על כל דור ודור].

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, יוּצַק זָהָב רוֹתֵחַ לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע – לשון קללה היא, שראוי היה לעשות לו כן, מחמת **שֶׁאִילְמָלֵא** (לא) – אם לא **שֶׁבָּא מַלְאָךְ וּסְטָרוֹ** לנבוכדנצר **עַל פִּיו,** היה ממשיך לומר שירות ותשבחות נאות כל כך, עד שבכך **בִּיקֵּשׁ לְגַנּוֹת** את **כָּל הַשִּׁירוֹת וְתוּשְׁבָּחוֹת שֶׁאָמַר דָּוִד** המלך **בְּסֵפֶר תְּהִלִּים,** ואם היה ממשיך לאומרם היה הקדוש ברוך הוא נוטה אחריהן יותר מאחרי שיריו של דוד המלך.

בספר דניאל (פ"ג) מסופר, שנבוכדנצר הקים צלם של זהב בבקעת דורא בגובה שישים אמות, והזמין את כל המושלים והשרים לחנוכת הפסל, וציוה על כל אומות העולם שבשעה שישמעו את קול הניגון שינוגן לכבוד הצלם יכרעו וישתחוו לו, ומי שלא יעשה כן יושלך לכבשן האש. ואכן כל אומות העולם שהיו שם השתחוו לפסל, אך חנניה מישאל ועזריה שהיו שם לא השתחוו, והכשדיים הלשינו על כך לנבוכדנצר, וציוה להסיק את הכבשן שבעה פעמים יותר מחומו הרגיל, והשליכו אותם לכבשן, אמנם הקדוש ברוך הוא הצילם

המשך בעמוד קמא

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום ראשון עמ׳ א

שבאותו זמן עליו הם מעידים היו עימם במקום אחר], ענושם הוא ׳וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו׳ (דברים יט יט). הגמרא מביאה מחלוקת בענין עדות על גניבת ומכירת נפש שהוזמה: **אִיתְּמַר, עֵדֵי גְּנֵיבָה וְעֵדֵי מְכִירָה בְּנֶפֶשׁ** – ארבעה עדים שרצו יחד לחייב אדם מיתה על גניבת ומכירת נפש, שנים העידו שגנבה ושנים העידו שמכרה, **שֶׁהוּזְּמוּ** – שנמצאו שקרנים, **חִזְקִיָּה אָמַר אֵין נֶהֱרָגִין, וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר נֶהֱרָגִין** כפי שזממו להורגו.

מבארת הגמרא במה נחלקו: **חִזְקִיָּה** האומר שאינם נהרגים, טעמו **דְּאָמַר כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר** בבבא בתרא (נו:), כיון שנאמר בתורה (דברים יט טו) ׳עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים וגו׳ יָקוּם דָּבָר׳, משמע שעדות מתקבלת רק כשהיא דבר שלם, **וְלֹא** כשהיא **חֲצִי דָּבָר** וזקוקה לעדות אחרת להשלים דבריה, וכיון שכך, אלו המעידים בנפרד על הגניבה ועל המכירה, לא יכלו לחייבו מיתה שהרי שכל כת מעידה על חצי דבר, ולכן גם הם אם הוזמו אינם נהרגים. **וְרַבִּי יוֹחָנָן** הסובר שנהרגים, **אָמַר כְּרַבָּנָן** החולקים על רבי עקיבא, **דְּאָמְרִי** שכוונת הפסוק היא ״יקום **דָּבָר׳ וַאֲפִילּוּ חֲצִי דָּבָר,** שגם עדות הצריכה עדות אחרת כדי לחייב בדין, כגון עדי הגניבה ועדי המכירה, מתקבלת, ועל כן אם הוזמו מקיימים בהם ׳ועשיתם לו כאשר זמם׳ והם נהרגים.

_הגמרא מביאה אופן בו מודה חזקיה לרבי יוחנן: למדנו לעיל (עא.) שאביו ואמו של בן סורר ומורה [שגונב מהם בשר ויין ואוכלם] מתרים בו בפני בית דין, ואם אחר כך באו עדים שגנב בשר ויין הרי הוא לוקה, ואם שוב העידו שגנב, הוא נידון למיתה. הגמרא מוסיפה שאף שלחזקיה המעידים על חצי דבר אינם נהרגים, **וּמוֹדֶה חִזְקִיָּה כְּעֵדִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁל בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה** המעידים שגנב בשנית ורוצים לחייבו מיתה, **שֶׁהוּזְּמוּ** – שנמצאו שקרנים, **שֶׁנֶּהֱרָגִין** כפי שזממו להורגו, ואף שלא יכלו לחייבו מיתה ללא עדי הגניבה הראשונה, אין עדותם נחשבת לחצי דבר, והטעם הוא, **מִתּוֹךְ שֶׁיְּכוֹלִים לוֹמַר** העדים **הָרִאשׁוֹנִים**

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום ראשון עמ׳ ב

וְאוֹמֵר להם הזקן, **כָּךְ דָּרַשְׁתִּי** בהלכה זו, **וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי** שלא כמותי, **כָּךְ לִימַּדְתִּי, וְכָךְ לִימְּדוּ חֲבֵרַי. אִם שָׁמְעוּ** בית הדין היושב שם מה הדין, **(אמר) [אוֹמְרִים] לָהֶם,** אם קיבל הזקן את דעתם, מוטב, **וְאִם לָאו** – ואם אין לבית הדין קבלה בדין זה, או שהזקן אינו מקבל דעתם, **בָּאִין לָהֵן** הזקן ובית דין שבעירו **לְאוֹתָן** היושבים בבית דין **שֶׁעַל פֶּתַח עֲזָרָה, וְאוֹמֵר, כָּךְ דָּרַשְׁתִּי וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי, כָּךְ לִימַּדְתִּי וְכָךְ לִימְּדוּ חֲבֵרַי, אִם שָׁמְעוּ, (אמר) [אוֹמְרִים] לָהֶם, וְאִם לָאו, אֵלּוּ וְאֵלּוּ** – הזקן ובית דין שבעירו עם בית הדין שבפתח העזרה, **בָּאִין לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל** – סנהדרין של שבעים ואחד דיינים **שֶׁבְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצֵא תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יז ט) ׳וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳״.

חָזַר הזקן **לְעִירוֹ** ולא קיבל דברי הסנהדרין, אם **שָׁנָה וְלִמֵּד** לאחרים **כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה לָמֵד** לפני כן, אך לא הורה כך למעשה, **פָּטוּר, וְאִם הוֹרָה לַעֲשׂוֹת** כדעתו, **חַיָּיב** חנק, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם יז יב) ׳**וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן** לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ וגו׳, וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא׳, ומשמע מ״יעשה׳ **שאינו חַיָּיב עַד שֶׁיּוֹרֶה לַעֲשׂוֹת.**

זקן ממרא הוא דווקא אם ראוי לשבת בבית דין, אבל **תַּלְמִיד** בן פחות מארבעים שנה שאינו ראוי להוראה, **שֶׁהוֹרָה לַעֲשׂוֹת** נגד הסנהדרין, **פָּטוּר** ממיתה, שהרי אין לסמוך על הוראתו, **וְנִמְצָא חוּמְרוֹ קוּלוֹ** – החומרא שאינו ראוי להורות גורמת להקל עליו לפטרו ממיתה.

גמרא

נאמר בפרשת זקן ממרא (דברים יז ח), ׳כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ׳. הגמרא מביאה ברייתא הדורשת פסוק זה: **תָּנוּ רַבָּנָן,** נאמר בפסוק ׳**כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר**׳, ולמדנו מלשון ״יפלא״,

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום שני עמ׳ א

דם ביום האחד עשר אינה שומרת את יום השנים עשר בטהרה אלא טובלת בלילה ומותרת, **אַף עֲשִׂירִי לָא כְּעֵי שִׁימּוּר** – כך גם הרואה ביום העשירי אינה שומרת את היום האחד עשר בטהרה, אלא טובלת בלילה. ומחלוקת זו היא בדבר שיש בזדונו כרת ובשגגתו חטאת, כיון שאם הלכה כרבי יוחנן שעל הרואה בעשירי לשמור עוד יום, הבא עליה באותו לילה חייב כרת.

רב פפא ממשיך לבאר את הברייתא לשיטת רבי מאיר: ׳**מִשְׁפָּט, זֶה הַדִּין**׳, דהיינו דין הנלמד מגזירה שוה וכמבואר לעיל,

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום שני עמ׳ ב

יחד **כִּשְׁנֵי גְרִיסִין** מחוברים, **וְרָחְבּוֹ כִּגְרִיס,** ונמצא שעל כל קיר ישנו שיעור נגע, שהוא גריס על גריס.

מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שנגע מטמא רק בפינת הבית. משום **דִּכְתִיב** בפסוק לגבי מראה הנגע (ויקרא יד לז) ׳וּמַרְאֵיהֶן שָׁפָל מִן הַקִּיר׳, ומשמע קיר אחד, **וּכְתִיב** שם ׳וְהִנֵּה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבַּיִת׳ בלשון רבים, ומשמע שעל הנגע להיות בקיר אחד, אך במקום הנחשב לשני קירות, **וְאֵיזֶהוּ קִיר שֶׁהוּא כְּקִירוֹת, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה קֶרֶן זָוִית,** שבה מתחברים שני הקירות. רבנן חולקים על רבי אלעזר, וסוברים שאין הנגע צריך להיות בקרן זוית דווקא. ומחלוקת זו נוגעת לדבר שזדונו כרת, שאם נכנס אדם לבית שיש בו נגע שלא בקרן זוית, לרבנן נטמא ואם נכנס לבית המקדש הוא חייב כרת, ולרבי אלעזר אין הנגע מטמא.

ולגבי **נִגְעֵי בְגָדִים** נחלק הזקן **בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי (יוֹנָתָן) בֶּן אַבְטוֹלְמוֹס וְרַבָּנָן, דְּתַנְיָא,** בגד שנמצא בו נגע הרי הוא טמא, והכהן מסגירו, ואם נראים בו לאחר מכן סימני טומאה יש לשרוף את הבגד (ויקרא יג נז). ונחלקו התנאים לגבי אחד הסימנים, **רַבִּי (יוֹנָתָן) בֶּן אַבְטוֹלְמוֹס אוֹמֵר, מִנַּיִן**

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום שלישי עמ׳ ב

מתרצת הגמרא: בלולב אי אפשר להוסיף תוספת שתפסול את המצוה, שהרי **בְּלוּלָב מַאי סְבִירָא לָן** – כפי איזו שיטה אנו סוברים בדיני לולב, **אִי סְבִירָא לָן דְּלוּלָב אֵין צָרִיךְ אֶגֶד** – שאין צריך לאגוד ולקשור את הלולב עם הערבות וההדסים, וכשיטת חכמים בסוכה (יא:), אם כך אי אפשר להוסיף על המינים, כיון שגם אם יצרף אליהם מין נוסף, **הַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי וְהַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי** – זה לבדו עומד והם לבדם עומדים, ואין המין הנוסף פוסלם כיון שאיננו חלק מהם. **וְאִי סְבִירָא לָן** כרבי יהודה (שם) **דְּלוּלָב צָרִיךְ אֶגֶד** עם המינים האחרים, ומדובר כשאגד עמהם מין נוסף, הרי **גָּרוּעַ וְעוֹמֵד הוּא** מתחילה, כיון שקשרם עם מין אחר שלא כראוי, ולרבי אושעיא צריך שתהיה המצוה מתחילתה כראוי, ונפסלת בתוספת.

הגמרא מקשה ממצוה אחרת. מקשה הגמרא: **וְהָאִיכָּא** – והרי ישנה מצות **צִיצִית, דְּעִיקָּרוֹ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה** (במדבר טו לח), **וּפֵירוּשׁוֹ,** שיש בכל כנף ארבעה חוטים, נאמר **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְיֵשׁ בּוֹ לְהוֹסִיף** שאפשר להטיל חוטים נוספים, **וְאִם הוֹסִיף גּוֹרֵעַ,** שפסל הציצית. _מתרצת הגמרא: אי אפשר להוסיף בציצית תוספת שתגרע מהמצוה, שהרי **בְּצִיצִית מַאי סְבִירָא לָן, אִי סְבִירָא לָן** כדברי האומר **דְּכֶשֵׁר הָעֶלְיוֹן** שבחוטי הציצית, הקושרם בסמוך לכנף הבגד, **לָאו דְּאוֹרַיְיתָא** – אינו חיוב מן התורה, אם כן כשמטיל חוט נוסף בציצית לא נפסלה המצוה, שכן **הַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי וְהַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי** – הוא לבדו עומד והם לבדם עומדים, כיון שאינו קשור עמהם, **וְאִי סְבִירָא לָן**

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום שישי עמ׳ ב

כָּאן – והפסוק שאומר שהשמש והירח יתביישו באורם עוסק **בְּמַחֲנֵה שְׁכִינָה,** שבו יהיה אור חזק מזיו השכינה.

הגמרא חוזרת לענין בעלי מומים בתחיית המתים, ומביאה ראיה נוספת למה שנתבאר שעומדים במומם ומתרפאים: **רָבָא רָמֵי** – הקשה סתירה, **כְּתִיב** (דברים לב לט) **׳אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה׳,** ומשמע שכשם שאני ממית את האדם כך אני מחייהו, ואם היה בעל מום יקום במומו, **וּכְתִיב** בהמשך הפסוק **׳מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא׳,** ומשמע שמרפא את המום שמחץ והכה מיד כשמחיה את האדם, והאדם יעמוד בלא מום. והביאור הוא, **אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,** תחילה **מַה שֶּׁאֲנִי מֵמִית אֲנִי מְחַיֶּה,** כלומר כשם שהיה בזמן שאני ממית אותו כך אקים אותו לתחיה, ואם בחייו היה בו מום, יהיה כן אף כשיקום לתחיה, **וַהֲדַר** – ואחר כך **מַה שֶּׁמָּחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא,** וכפי שאמרו לעיל, שתחילה עומדים במומם ואחר כך מתרפאים.

הגמרא מביאה ברייתא שמבארת באופן אחר את הפסוק שהובא, ומוכיחה ממנו את תחיית המתים עצמה: **תָּנוּ רַבָּנַן,** נאמר בפסוק **׳אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה׳, יָכוֹל** הייתי לומר שכוונת הפסוק היא **שֶׁתְּהֵא מִיתָה בְּאָדָם אֶחָד וְחַיִּים בְּאָדָם אֶחָד,** שהקדוש ברוך הוא ימית אדם זה ויחיה אדם אחר, **כְּדֶרֶךְ שֶׁהָעוֹלָם נוֹהֵג** בזמן הזה, שאנשים מתים ואחרים נולדים, **תַּלְמוּד לוֹמַר** בהמשך הפסוק **׳מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא׳,** ויש ללמוד מכך **מַה מְּחִיצָה וּרְפוּאָה בְּאֶחָד** – כשם ש׳מחצתי ואני ארפא׳ מדבר באותו אדם שהוכה שירפאהו הקב״ה, שהרי אין רפואה אלא למכה, **אַף מִיתָה וְחַיִּים בְּאֶחָד** – כך גם מה שנאמר ׳אני אמית ואחיה׳ מדבר באותו אדם שמת שיחייהו הקב״ה לעתיד לבוא, **וּמִיכָּן תְּשׁוּבָה לְאוֹמְרִין אֵין תְּחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה,** שהרי בפסוק זה מוכח שיחיה הקדוש ברוך הוא את המתים.

הגמרא מביאה ראיות נוספות לתחיית המתים: **תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מִנַּיִן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** בקריעת ים סוף אחרי שראו את טביעת המצרים בים, **׳אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה׳״** (שמות טו א), ויש לדייק, שאז **׳שָׁר׳** משה **לֹא נֶאֱמַר** בפסוק, **אֶלָּא ׳יָשִׁיר׳** שמשמעו שישיר לעתיד לבוא, **מִכָּאן** רמז **לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה,** שעתידים משה רבינו ובני ישראל לומר שירה לעתיד לבוא.

כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר – ראיה דומה אפשר להביא ממה שנאמר (יהושע ח ל) **׳אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ לַה׳״,** ויש לדייק ש׳**בָּנָה**׳ **לֹא נֶאֱמַר** בפסוק, **אֶלָּא ׳יִבְנֶה׳** שמשמעו שיבנה לעתיד לבוא, **מִכָּאן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה,** שעתיד יהושע לבנות מזבח לעתיד לבוא.

מקשה הגמרא: **אֶלָּא מֵעַתָּה** שביארנו ש׳יבנה׳ הכוונה לעתיד לבוא, מה שנאמר (מלכים א׳ יא ז) **׳אָז יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בָמָה לִכְמוֹשׁ** [–שם עבודה זרה] **שִׁקּוּץ מוֹאָב׳, הָכִי נַמִּי דִּיבְנֶה** – האם גם כאן אפשר לומר שהכוונה שלעתיד לבוא הוא יבנה במה לעבודה זרה, והרי פשוט שלא יתכן לומר כן. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** לגבי שלמה המלך יש סיבה אחרת שנאמר ׳יבנה׳ ולא ׳בנה׳, לפי שבאמת שלמה לא בנה מעולם במה, אלא מתוך שרצה לבנות את הבמה **מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ בָנָה** בעצמו, ולכן נאמר רק בלשון עתיד ולא בלשון עבר לפי שהכתוב החשיב את מחשבתו העתידית.

ראיה נוספת לתחיית המתים: **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מִנַּיִן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהילים פד ה) **׳אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶלָה׳,** ויש לדייק ש׳**הילוך**׳ **לֹא נֶאֱמַר** בפסוק, **אֶלָּא ׳יְהַלְלוּךָ׳,** שמשמעו שלעתיד לבוא יהללו, **מִכָּאן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה.**

הגמרא מביאה דרשה נוספת שדרש רבי יהושע בן לוי על פסוק זה: **וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל הָאוֹמֵר שִׁירָה בָּעוֹלָם הַזֶּה זוֹכֶה וְאוֹמְרָהּ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר ׳אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶלָה׳,** ו׳יהללוך׳ היינו בעולם הבא, ומכך שנאמר ׳עוד יהללוך׳ משמע שמדובר במי שכבר הילל פעם אחת את הקדוש ברוך הוא בעולם הזה, שהוא יזכה להללו ׳עוד׳ בעולם הבא.

ראיה דומה נוספת לתחיית המתים: **אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִנַּיִן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה נב ח) **׳קוֹל צוֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ וְגוֹ׳** כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב ה׳ צִיּוֹן׳, ויש לדייק, שלשון ׳רִנְּנוּ׳ **לֹא נֶאֱמַר** בפסוק, **אֶלָּא ׳יְרַנֵּנוּ׳** שמשמעו שלעתיד לבוא ירננו, **מִכָּאן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה.**

הגמרא מביאה דרשה נוספת על פסוק זה: **וְאָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עָתִידִין כָּל הַנְּבִיאִים כּוּלָּן לוֹמַר שִׁירָה בְּקוֹל אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר ׳קוֹל צוֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ׳,** והיינו שירננו בקול אחד.

הגמרא מביאה דרשה בענין אחר: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל הַמּוֹנֵעַ הֲלָכָה מִפִּי תַּלְמִיד,** שאינו מלמדו, הרי זה **כְּאִילּוּ גּוֹזְלוֹ מִנַּחֲלַת אֲבוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים לג ד) **׳תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב׳,** ומפסוק זה יש ללמוד שהתורה **מוֹרָשָׁה** [–ירושה] **הִיא לְכָל יִשְׂרָאֵל מֻשֶּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית,** ומכיון שכן המונע הלכה מישראל הרי גוזלו מירושתו ומנחלת אבותיו.

דרשה נוספת בענין זה: **אָמַר רַב חִנָּא בַּר בִּיזְנָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, כָּל הַמּוֹנֵעַ הֲלָכָה מִפִּי תַּלְמִיד** ואינו מלמדו, **אֲפִילּוּ עוֹבְרִין שֶׁבְּמֵעֵי אִמּוֹ מְקַלְּלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי יא כו) **׳מוֹנֵעַ בָּר**

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום שלישי עמ׳ א

העומרים, ויכול להפריש מהכרי **עַד שֶׁלֹּא** מֵירְחוֹ – כל זמן שלא החליק את הכרי, אבל אם מֵירְחוֹ כבר, התחייב הכרי במעשרות, ועל כן הוא **מְעַשֵּׂר** את הכרי וְאחר כך **נוֹתֵן לוֹ** לעני את הפאה, כיון שאם יתנה לו לפני המעשר יצטרך העני לעשרה, ונמצא שקיבל פחות מהמגיע לו, **מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ, שאַף** אם כבר טחן את החיטים ולש אותן לעיסה, אם עדיין לא הפריש פאה הרי הוא **מַפְרִישׁ מִן הָעִיסָּה**, אך לרבנן אינו מפריש מן העיסה, כיון שהחיטים נשתנו מצורתן, וקנה אותן בעל הבית בשינוי.

אם נטל עני פאה מן העיסה, לרבי ישמעאל זהו ממונו, ואם קידש בו אשה היא מקודשת, ולרבנן העיסה פטורה מפאה וגזל בידו, ואינה מקודשת, נמצא שמחלוקת זו נוגעת לאיסור כרת של אשת איש.

נמצא לביאור רב פפא, שהברייתא של ׳רבי יפלא׳ שנאמרה לעיל (פז.), כולה לשיטת רבי מאיר, שאין זקן נעשה ממרא אלא אם חולק על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת.

שנינו במשנה: **שְׁלֹשָׁה בָּתֵּי דִינִין וְכוּ׳** היו שם, ואם נחלק הזקן על הסנהדרין הרי הוא ממרא. הגמרא מביאה מחלוקת בענין זה: **אָמַר רַב כַּהֲנָא, אם הוּא** – הזקן, **אוֹמֵר** את שיטתו **מִפִּי הַשְּׁמוּעָה** – שכך שמע מרבותיו, וְאף **הֵן** – הסנהדרין, **אוֹמְרִין** את שיטתם **מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, אֵינוֹ נֶהֱרָג**, שמותר לו לחלוק עליהם במה שקיבל מרבותיו. וכן אם **הוּא אוֹמֵר שכָּךְ הוּא** הדין **בְּעֵינַי** – מסברתי, וְאף **הֵן אוֹמְרִין כָּךְ הוּא בְּעֵינֵינוּ, אֵינוֹ נֶהֱרָג, וְכָל שֶׁכֵּן** אם **הוּא אוֹמֵר** את שיטתו **מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, וְהֵן** – והסנהדרין **אוֹמְרִין כָּךְ הוּא בְּעֵינֵינוּ, אֵינוֹ נֶהֱרָג**, שהרי כן קיבל והם חולקים רק מסברא, **עַד שֶׁיֹּאמַר** הזקן **כָּךְ הוּא בְּעֵינַי, וְהֵן אוֹמְרִים מִפִּי הַשְּׁמוּעָה**, שאז נהרג כדין זקן ממרא, כיון שחולק מדעתו על קבלת הסנהדרין.

רב כהנא מביא ראיה לדבריו: **תֵּדַע** שהדין כדברי, **שֶׁהֲרֵי לֹא הָרְגוּ אֶת עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל** אף שחלק על הסנהדרין בארבעה דברים (עדויות פ״ה מ״ז), כיון שקיבלם מרבותיו, ומוכח שאינו ממרא אלא אם חולק מדעתו.

אלו דברי רב כהנא, **וְרַבִּי אֶלְעָזָר** חולק, **וְאוֹמֵר שאֲפִילּוּ הוּא אוֹמֵר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, וְהֵן אוֹמְרִין כָּךְ הוּא בְּעֵינֵינוּ, נֶהֱרָג** הזקן, **כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל**. וממשיך רבי אלעזר, **וְאִם תֹּאמַר** שלדברי קשה **מִפְּנֵי מָה לֹא הָרְגוּ אֶת עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל** שחלק על הסנהדרין מפי השמועה, התשובה היא **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הוֹרָה** כדבריו **הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה**, ושנינו לעיל (פז:) שדווקא אם הורה הזקן לנהוג כדבריו למעשה הוא חייב מיתה.

הגמרא מביאה ראיה לרבי אלעזר: **תְּנַן**, כשבא הזקן עם בית דין שבעירו לפני בתי הדין שבמקדש, הוא אומר להם **כָּךְ דָּרַשְׁתִּי, וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי, כָּךְ לִמַּדְתִּי, וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵרַי. מקשה הגמרא: מַאי לָאו** – האם אין מדובר **דְּהוּא אָמַר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, וְהֵם אוֹמְרִין כָּךְ הוּא בְּעֵינֵינוּ**, ואף על פי כן נעשה ממרא כרבי אלעזר. דוחה הגמרא: **לֹא** – אין הפירוש כדבריך, אלא מדובר כשהוּא **אוֹמֵר כָּךְ הוּא בְּעֵינַי, וְהֵם אוֹמְרִים מִפִּי הַשְּׁמוּעָה**, אבל החולק מפי השמועה אינו נהרג.

הגמרא מביאה ראיה נוספת: **תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים סָח** [–אמר] **לִי זְעֵירָא מֵאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם**, הראשון הוא, **בַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ** – בעל שקינא לאשתו והתרה בה שלא תתייחד עם אחר, אם התייחדה עימו היא נאסרת על בעלה, ועליה להבדק בבית המקדש על ידי המים המרים, ואם חזר בו הבעל ומחל על קינויו, **קִינּוּיוֹ מָחוּל**, ואם נסתרה היא מותרת לו אף בלא להבדק.

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום רביעי עמ׳ א

מתרצת הגמרא: אף שרוח נבות הטעתה את צדקיה, **הָוָה לֵיהּ לְמִידַק** – היה עליו לדייק בנבואה זו, ולדעת ששקר היא, **וּכְדְרַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק**, כלל הוא, **שסִיגְנוֹן** [–לשון המליצה של רוח הקודש] **אֶחָד עוֹלֶה לְכַמָּה נְבִיאִים** – שמתנבאים נבואה אחת, **וְאולם אֵין שְׁנֵי נְבִיאִים מִתְנַבְּאִין בְּסִיגְנוֹן אֶחָד** – לעולם אין שני נביאים מדברים באותה לשון בדיוק, וכמו שמצאנו **שעוֹבַדְיָה אָמַר** על אדום (עובדיה א ג) ׳**זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ**׳ – הסיתך להתגאות, **וּירְמִיָּה אָמַר** (ירמיה מט טז) ׳**תִּפְלַצְתְּךָ הִשִּׁיא אוֹתָךְ זְדוֹן לִבֶּךָ**׳ – גדולתך והפחד שפחדו ממך, וזדון לבך, הסיתוך להתגאות, ואף שנבואות אלו הן אותו ענין, נאמרו בשינוי לשון, **וְהָנֵי** – וארבע מאות הנביאים ששאל אחאב, אמרו לו באותו לשון שיצליח, **וּמִדְּקָאָמְרִי כּוּלְּהוּ כַּהֲדָדֵי** – ומכך שהתנבאו באותו לשון, **שְׁמַע מִינַּהּ** – מוכח **דְּלֹא כְּלוּם קָאָמְרִי** – שאין בנבואתם ממש, ואם כן צדקיה יכל לדייק שאין נבואתו אמת, ואף על פי כן אמרה, ועל כן הוא נקרא מתנבא מה שלא שמע.

שואלת הגמרא: **דִּילְמָא לָא הָוָה יָדַע לֵיהּ לְהָא דְּרַבִּי יִצְחָק** – שמא צדקיה לא ידע שאין שנים מתנבאים בסיגנון אחד, ולא יכל לדייק שאין נבואתו אמת. משיבה הגמרא: **יְהוֹשָׁפָט הָוָה הָתָם** – היה שם, **וְקָאָמַר לְהוּ** כלל זה, **דִּכְתִיב** לאחר שהתנבאו נביאי הבעל שיצליחו במלחמה, ׳**וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט, הַאֵין פֹּה נָבִיא (עוֹד לַה׳) וְנִדְרְשָׁה מֵאוֹתוֹ**׳ (מלכים א׳ כב ז), **אָמַר לֵיהּ** אחאב, **הָא אִיכָּא כָּל הָנֵי** – והרי כבר התנבאו כל אלו, **אָמַר לֵיהּ** יהושפט, **כָּךְ מִקּוּבְּלַנִי מִבֵּית אָבִי אַבָּא, סִיגְנוֹן אֶחָד עוֹלֶה לְכַמָּה נְבִיאִים, וְאֵין שְׁנֵי נְבִיאִים מִתְנַבְּאִים בְּסִיגְנוֹן אֶחָד**, ואם כן כל אלו נביאי שקר הם, שהרי התנבאו באותו לשון. וכיון שיהושפט לימדם כלל זה, יכל צדקיה לדעת שאין זו נבואת אמת.

שנינו בברייתא: **הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ**, ואף שנאמר לחבירו.

מבארת הגמרא: **כְּגוֹן חֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר, דְּקָאֵי** [–שהיה עומד] **יִרְמְיָה בַּשּׁוּק הָעֶלְיוֹן, וְקָאָמַר** בנבואה (ירמיה מט לה) ׳**כֹּה אָמַר ה׳ [צְבָאוֹת] הִנְנִי שׁוֹבֵר אֶת קֶשֶׁת עֵילָם**׳ – את חוזקם של מלכות מדי הקרויה עילם, כיון שעזרו לבבל להרע לישראל. כיון ששמע חנניה את דבריו, **נְשָׂא חֲנַנְיָה** קַל וָחוֹמֶר **בְּעַצְמוֹ, וּמָה עֵילָם שֶׁלֹּא בָא אֶלָּא לַעֲזוֹר אֶת בָּבֶל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ׳הִנְנִי שׁוֹבֵר אֶת קֶשֶׁת עֵילָם, הַכַּשְׂדִּים** בני בבל **עַצְמָן**, שהרעו לישראל יותר, **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שיענישם ה׳, **וְאַתָּא אִיהוּ** [–בא חנניה] **בְּשׁוּק הַתַּחְתּוֹן, וְאָמַר** (ירמיה כח ב) ׳**כֹּה אָמַר ה׳ וְגוֹ׳, שָׁבַרְתִּי אֶת עוֹל מֶלֶךְ בָּבֶל**׳ – אשבור את עולו שלא ימשול עוד באחרים, ונבואה זו לא נאמרה לו אלא לירמיה, וזהו ׳המתנבא מה שלא נאמר לו׳.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָא לְאַבַּיֵּי, הרי הַאי** – נבואה זו שאמר חנניה, **לַחֲבֵירוֹ נַמִּי לֹא נֶאֱמַר**, אלא חנניה דרש אותה בקל וחומר, ואין הוא בגדר ׳המתנבא מה שלא נאמר לו׳ ונאמר לחבירו.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** אביי לרב פפא, **כֵּיוָן דְּאִיתְּהִיב** קַל וָחוֹמֶר **לְמִידְרַשׁ** – כיון שניתן לדרוש פסוקים בקל וחומר, **כְּמַאן דְּאִיתְּמַר לֵיהּ דָּמֵי** – הרי זה כאילו נאמרה נבואה זו לירמיה במפורש, **והוּא נִיהוּ דְּלֹא נֶאֱמַר לוֹ** – וחנניה הוא שלא נאמרה לו נבואה זו, ועל כן הוא נקרא ׳המתנבא מה שלא נאמר לו׳, אף שנאמר לחבירו.

עוד למדנו, **הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**, מבארת הגמרא: **כְּגוֹן נְבִיאֵי הַבַּעַל**, שהתנבאו בשם עבודה זרה הקרויה בעל. עוד למדנו, **הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ**, מבארת הגמרא: **כְּגוֹן יוֹנָה בֶּן אֲמִיתַּי**, ששלחו ה׳ להתנבא על הפיכת נינוה, והוא לא עשה זאת אלא ניסה לברוח לתרשיש.

עוד למדנו, **וְהַמְּוַוּתֵּר עַל דִּבְרֵי נָבִיא**, מבארת הגמרא: **כְּגוֹן**

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום רביעי עמ' ב

אָמַר אֶמֶת אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, וכיון שעד עתה ניסית לעצרני בדברי הבל, איני מאמין שכך שמעת, ועל כן אעלה את יצחק לעולה.

עוד דורשת הגמרא באופן אחר מהו 'אחר הדברים האלה': **רַבִּי לֵוִי אָמַר,** 'אחר הדברים האלה', **אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל לְיִצְחָק, שֶׁאָמַר לוֹ יִשְׁמָעֵאל לְיִצְחָק, אֲנִי גָּדוֹל מִמְּךָ בְּמִצְוֹת, שֶׁאַתָּה מַלְתָּ בֶּן שְׁמֹנַת יָמִים** ולא יכולת למחות, **וַאֲנִי** נימולתי **בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה,** ולא מחיתי. **אָמַר לוֹ** יצחק, **וּבְאֵבֶר אֶחָד** שבו נימולת **אַתָּה מְגָרֶה בִּי** – אתה מצערני ומתפאר עלי, אני גדול ממך, שאפילו **אִם אוֹמֵר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, זְבַח עַצְמְךָ לְפָנַי, אֲנִי זוֹבֵחַ** עצמי לפניו. וזהו שנאמר **מִיָּד** לאחר מכן 'וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם', שציוהו לשחוט את יצחק.

הגמרא חוזרת לעסוק בדיני נביא שקר: **תָּנוּ רַבָּנָן, נָבִיא שֶׁהִרְיחַ** – שהתנבא בשם ה' שיש לעבוד עבודה זרה, נידון **בְּסִקִּילָה,** דברי חכמים, **רַבִּי שִׁמְעוֹן** חולק **וְאוֹמֵר** שנידון **בְּחֶנֶק.** וכן **מַדִּיחֵי עִיר הַנִּדַּחַת** – שהסיתו יושבי עיר מישראל לעבודת כוכבים, חכמים אומרים, שמיתתם **בְּסִקִּילָה, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, בְּחֶנֶק.**

הגמרא מבארת את טעם מחלוקתם: למדנו בברייתא, שלדעת חכמים **נָבִיא שֶׁהִרְיחַ** מיתתו **בְּסִקִּילָה.** מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנָן.** מבארת הגמרא: **אָתְיָא הַדָּחָה הַדָּחָה מִמִּסִּית** – לומדים מגזירה שוה בין 'הדחה' שנאמרה בנביא (דברים יג ו) 'וְהַנָּבִיא הַהוּא וגו' יוּמָת כִּי דִבֵּר סָרָה וגו' לְהַדִּיחֲךָ', ל'הדחה' שנאמרה במסית (שם יג יא), 'וְסִקַּלְתּוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת כִּי בִקֵּשׁ לְהַדִּיחֲךָ', **מַה לְּהַלָּן** [–מסית] **בְּסִקִּילָה, אַף כָּאן** [–נביא שהדיח] **בְּסִקִּילָה.**

ומבארת הגמרא עוד: **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** הסובר שנביא שהדיח בחנק, טעמו **שִׁמְיָתָה כְּתִיבָא בֵּיהּ** – נאמר בו 'יוּמָת' (שם יג ו), **וְכָל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק.**

עוד למדנו, שלחכמים **מַדִּיחֵי עִיר הַנִּדַּחַת בְּסִקִּילָה.** מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנָן.** מבארת הגמרא: חכמים **גָּמְרִי** – למדו גזירה שוה **הַדָּחָה הַדָּחָה,** שנאמרה 'הדחה' במדיחי עיר הנידחת (דברים יג יד) 'וַיַּדִּיחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם' וגו', ויש ללמוד **אוֹ מִמִּסִּית** שנאמרה בו הדחה כאמור לעיל, ועונשו בסקילה, **אוֹ מִנָּבִיא שֶׁהִרְיחַ,** שאף בו נאמרה 'הדחה', ולמדנו לעיל שמיתתו בסקילה מגזירה שוה ממסית, והוא חוזר ומלמד לגבי מדיחי עיר הנידחת.

ומבארת הגמרא עוד: **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** הסובר שמדיחי עיר הנידחת בחנק, **גָּמַר** גזירה שוה **הַדָּחָה הַדָּחָה מִנָּבִיא** – מ'הדחה' שנאמרה בנביא שהדיח, ל'הדחה' שנאמרה במדיחי עיר הנידחת, וכיון שלרבי שמעון מיתת נביא שהדיח בחנק, אף מדיחי עיר הנידחת מיתתם בחנק.

שואלת הגמרא על רבי שמעון: **וְלִיגְמַר** – וילמד גזירה שוה זו של הדחה הדחה **מִמִּסִּית,** כפי שלמדו חכמים, ויהיה דין מדיחי עיר הנידחת בסקילה כמסית. מיישבת הגמרא: לרבי שמעון **דָּנִין** בגזירה שוה את דין **הַמִּסִּית רַבִּים** בעיר הנידחת, **מִמִּסִּית רַבִּים** – מנביא שהדיח רבים, **וְאֵין דָּנִין** בגזירה שוה את דין **הַמִּסִּית רַבִּים** בעיר הנידחת, **מִמִּסִּית יָחִיד,** ועל כן הוא לומד מנביא שהדיח ולא ממסית.

מקשה הגמרא: **אַדְּרַבָּה** – מסתבר יותר להיפך, **שֶׁדָּנִין** את דין מדיחי עיר הנידחת שהם **הֲרִיוֹט** [–אדם פשוט], **מִדִּין** מסית שהוא **הֲרִיוֹט, וְאֵין דָּנִין** את דין מדיחי עיר הנידחת שהם **הֲרִיוֹט, מִדִּין נָבִיא,** שעונשו חמור יותר בגלל מעלתו.

מיישבת הגמרא: **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** יאמר לך, שאכן יש לדון הדיוט מהדיוט, ולא מנביא, אבל **כֵּיוָן שֶׁנָּבִיא זֶה הִרִיחַ** לעבוד עבודה זרה, **אֵין לְךָ הֲרִיוֹט גָּדוֹל מִזֶּה,** ואין הוא נחשב לנביא.

רב חסדא מבאר לגבי אלו מצות נאמרה מחלוקתם של רבי שמעון ורבנן בנביא שקר: **אָמַר רַב חִסְדָּא,**

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שבת קודש עמ' ב

ונשארו חיים, ועבדי המלך הגבורים שהשליכום לאש הם שנשרפו.

הגמרא מביאה את הניסים שאירעו באותו היום: **תָּנוּ רַבָּנָן, שֶׁשָּׁה נִסִּים נַעֲשׂוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, וְאֵלּוּ הֵן,** א. **צָף הַכִּבְשָׁן,** שהכבשן בנוי כשהוא משוקע בקרקע, ונעשה נס וצף ועלה למעלה כדי שיראו כל האנשים את הכבשן. ב. **וְנִפְרַץ הַכִּבְשָׁן** – נפלו חלק מכתליו, כדי שכולם יוכלו לראות שחנניה מישאל ועזריה לא נשרפו. ג. **וְהוּמַק סוֹדוֹ** – יסוד הכבשן נימוח ומתוך כך נשתלשלו כתליו למטה. ד. **וְנָהְפַךְ הַצֶּלֶם** של זהב שעשה נבוכדנצר **עַל פָּנָיו.** ה. **וְנִשְׂרְפוּ אַרְבַּע מַלְכִיּוֹת** – ארבעה מלכים ואנשיהם, שסייעו להשליך את חנניה מישאל ועזריה לכבשן, כמו שנאמר (דניאל ג כב) 'גְּבָרַיָּא אִלֵּךְ דִּי הֲסִקוּ לְשַׁדְרָךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוּ קַטֵּל הִמּוֹן שְׁבִיבָא דִּי נוּרָא' – אנשים אלו שהוציאו לשריפה את חנניה מישאל ועזריה, נהרגו מחמת ניצוצות האש שיצאו מהכבשן. ו. **וְהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל אֶת הַמֵּתִים בְּבִקְעַת דּוּרָא.**

הגמרא מבארת את המקור לששה ניסים אלו: **וְכוּלְּהוּ** – כל הניסים שהובאו בברייתא [מלבד הנס החמישי] הן 'גְּמָרָא' – כך היה מקובל ביד החכמים, **וְהנס** שנשרפו **אַרְבַּע מַלְכִיּוֹת, קְרָא** – נלמד מהפסוק, **דִּכְתִיב** לאחר שהקים נבוכדנצר את צלם הזהב שלו (דניאל ג ב) 'וּנְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא שְׁלַח לְמִכְנַשׁ – ונבוכדנצר המלך שלח לאסוף **לְאַחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סְגָנַיָּא וּפַחֲוָתָא וְגוּ'** [כל אלו הם שמות שררות ושלטונות בלשונם], **לְמִתָּא לַחֲנֻכַּת צַלְמָא דִּי הֲקִים נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא'** – לבוא לחנוכת הצלם שהקים נבוכדנצר המלך, ונמנו בפסוק זה שבע לשונות שררה. **וּכְתִיב** (שם ג יב) 'אִיתַי גּוּבְרִין יְהוּדָאִין' וגו', ושם מבואר שהלשינו עבדי נבוכדנצר על חנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם, והשליכום לאש, **וּכְתִיב** לאחר שניצלו חנניה מישאל ועזריה מהאש (שם ג כז) 'וּמִתְכַּנְּשִׁין – והתאספו **אַחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סְגָנַיָּא וּפַחֲוָתָא וְהַדְּבָרֵי מַלְכָּא, חֲזַיִן לְגֻבְרַיָּא אִלֵּךְ' וְגוּ'** – לראות את האנשים הללו, שלא שלטה בהם האש, ובפסוק זה הוזכרו רק 'אַחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא, סְגָנַיָּא וּפַחֲוָתָא', ולא הוזכרו עוד ארבע מלכויות שנמנו בתחילה, והם 'אֲדַרְגָּזְרַיָּא, גְּדַבְרַיָּא, דְּתָבְרַיָּא, תִּפְתָּיֵא', ומכאן לומדים שנשרפו ארבעה מלכויות באש בשעה שהפילו את חנניה מישאל ועזריה.

הגמרא לומדת מפרשה זו דרך בהנהגת האדם: **תָּנֵי דְּבֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב** – שנו בבית מדרשו של רבי אליעזר בן יעקב, **אֲפִילּוּ בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה, לֹא יְשַׁנֶּה אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִן הָרְכָנוּת שֶׁלּוֹ** – ממלבושיו והנהגתו, שלא ייראה מבוהל ומפוחד משונאיו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם ג כא) 'בֵּאדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ' – אז, אנשים אלו **כְּפָתוּ בְּסַרְבָּלֵיהוֹן פַּטְּשֵׁיהוֹן וּכְרֵבְלָתְהוֹן וְגוּ'** וּלְבֻשֵׁיהוֹן – נקשרו עם בגדיהם העליונים ובמלבושי המלכות שהיו להם, וּרְמִיו לְגוֹא אַתּוּן נוּרָא יָקֵדְתָּא' – והושלכו לתוך כבשן האש הבוער, הרי שהיו חנניה מישאל ועזריה לבושים בכל בגדי תפארתם בשעה שהשליכום לכבשן האש.

הגמרא מביאה דרשה נוספת בענין חנניה מישאל ועזריה: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,**

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום חמישי עמ' ב

עַם אֲבוֹתֶיךָ וְקָם, ומוכח שיחיו המתים, וממה שנאמר בהמשך הפסוק 'הָעָם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכָר הָאָרֶץ' וגו', מוכח שה' יודע עתידות, שעתידים ישראל לזנות אחר עבודה זרה.

דחאוהו הרומיים ואמרו לו, וְדִילְמָא קריאת הפסוק היא 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנְךָ שׁוֹכֵב עִם אֲבוֹתֶיךָ, וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה', ואינו מלמד כלל על תחיית המתים. אָמַר לְהוּ, אף לדבריכם, נָקוֹטוּ מִיהָא פַּלְגָא בִּידֵיכוּ – תאחזו לפחות חצי מהתשובה בידכם, כלומר מכאן תשובה לכל הפחות לשאלתכם השניה, שמפסוק זה יש ראיה דְּיוֹדֵעַ מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת.

אִיתְּמַר נַמִּי – שנינו כך גם בברייתא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֶּה מֵתִים וְיוֹדֵעַ מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר 'הִנְךָ שׁוֹכֵב עִם אֲבוֹתֶיךָ וְקָם וְגוֹ' הָעָם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכָר הָאָרֶץ'.

הגמרא מביאה ברייתא שמוכיחה את ענין תחיית המתים מן התורה מפסוק אחר: תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יוֹסֵי, בְּדָבָר זֶה זִיַּפְתִּי סִפְרֵי מִינִים, והוכחתי להם שהשינויים שעשו בתורה אינם נכונים, שֶׁהָיוּ הכותים אוֹמְרִים שאֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, ומשום כך זייפו ושינו פסוקים בתורה שיש בהם רמז לתחיית המתים, אָמַרְתִּי לָהֶן, זִיַּפְתֶּם ושיניתם את תּוֹרַתְכֶם, וְלֹא הֶעֱלִיתֶם בְּיֶדְכֶם כְּלוּם – והדברים שאתם אומרים הינם כזב ואין בהם ממש, שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, ודבר זה נסתר מהתורה, שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר לגבי עובד עבודה זרה 'הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא עֲוֹנָה בָהּ' (במדבר טו לא), וביאור 'הִכָּרֵת תִּכָּרֵת' הוא שיכרת בָּעוֹלָם הַזֶּה וימות קודם זמנו, ואם כן מה שנאמר בהמשך 'עֲוֹנָה בָהּ', לְאֵימַת – על איזה זמן מדובר, וכי לְאו לְעוֹלָם הַבָּא, שלאחר תחיית המתים עדיין ישאר עון בנפש החוטא, ומכאן יש ללמוד את תחיית המתים.

שואלת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי, וְלֵימָא לְהוּ תַּרְוַיְיהוּ מֵהִכָּרֵת תִּכָּרֵת – מדוע לא אמר להם רבי אליעזר ברבי יוסי שתחיית המתים נרמזת במה שכפל הפסוק וכתב 'הִכָּרֵת תִּכָּרֵת' שמשמע הן מהעולם הזה והן מהעולם הבא. השיב לו אביי: אילו היה רבי אליעזר ברבי יוסי אומר להם כך, אֵינָהוּ הֲווּ אָמְרִי לֵיהּ – היו המינים אומרים לו שאין ראיה מפסוק זה לפי שדִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם שדרכם לכפול את דבריהם. ולכן הביא להם רבי אליעזר ברבי יוסי ראיה מ'עונה בה' כדי שלא יהיה להם מה להשיב.

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בענין זה: כְּתַנָּאֵי – דבר זה שנוי במחלוקת תנאים, ששנינו בברייתא, נאמר בתורה לגבי עובד עבודה זרה 'הִכָּרֵת תִּכָּרֵת', 'הִכָּרֵת' היינו בָּעוֹלָם הַזֶּה, ו'תִּכָּרֵת' היינו לָעוֹלָם הַבָּא, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר בפסוק הקודם (במדבר טו ל) 'אֶת ה' הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה', ואם נאמר שכל פעם שכתוב לשון כרת מרמז על עולם אחר קשה כיצד נדרוש את שלשת לשונות 'כרת' האמורים כאן, וְכִי שְׁלֹשָׁה עוֹלָמִים יֵשׁ. אֶלָּא כך יש לדרוש, 'וְנִכְרְתָה' היינו בָּעוֹלָם הַזֶּה, ו'הִכָּרֵת' היינו לָעוֹלָם הַבָּא, והכפילות 'הִכָּרֵת תִּכָּרֵת' אינה מלמדת על עולם נוסף אלא דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם.

שואלת הגמרא: בֵּין לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וּבֵין לְרַבִּי עֲקִיבָא, 'עֲוֹנָה בָהּ' מַאי עָבְדִי בֵּיהּ – מה הם לומדים ממה שנאמר 'עונה בה'. משיבה הגמרא: לְכַרְתַנְיָא, יָכוֹל הייתי לומר שהעובד עבודה זרה חייב כרת אֲפִילּוּ אם עָשָׂה תְּשׁוּבָה, לכך תַּלְמוּד לוֹמַר 'עֲוֹנָה בָהּ', ללמד שלא אָמַרְתִּי שיכרת אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁעֲוֹנָה בָהּ, אבל אם חזר בתשובה ואין עוונה בה אינו חייב כרת.

הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין תחיית המתים: שָׁאֲלָה קְלִיאוֹפַטְרָא מַלְכָּתָא – קליאופטרא המלכה אֶת רַבִּי מֵאִיר, וכך אָמְרָה, יָדְעָנָא דְּחָיֵי שָׁכְבֵי – יודעת אני שהמתים יחיו, דִּכְתִיב (תהילים עב טז) 'וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ' ופירוש הפסוק הוא שעתידים בני ישראל שמתו לציץ ולפרוח מהעיר ירושלים, כמו עשב הארץ שצומח מהאדמה, אֶלָּא דבר זה איני יודעת, האם כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין לחיות, הם עוֹמְדִין עֲרוּמִּין, אוֹ שבִּלְבוּשֵׁיהֶן הם עוֹמְדִין. אָמַר לָהּ רבי מאיר, יש ללמוד דבר זה בקַל וָחוֹמֶר מִחִיטָּה, וּמַה חִיטָּה שֶׁנִּקְבְּרָה – שנשתלה באדמה עֲרוּמָּה – ללא קליפה, יוֹצֵאָה בְּכַמָּה לְבוּשִׁין – צומחת עם קליפות המכסות את הגרעין, צַדִּיקִים שֶׁנִּקְבְּרִים בְּלִבּוּשֵׁיהֶן – בתכריכים, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שיקומו בבגדיהם.

הגמרא מביאה ויכוח נוסף לגבי תחיית המתים: אָמַר לֵיהּ קֵיסָר לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, אָמְרִיתוּ – אתם היהודים אומרים, דְּשָׁכְבֵי חָיֵי – שהמתים עתידים לחיות, וכי כיצד יכול דבר זה להיות וְהָא הָווּ עַפְרָא – והרי המתים נעשים לעפר, וְעַפְרָא מִי קָא חָיֵי – וכי עפר יכול לחיות,

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שישי עמ' א

וְשׁוּב היה מעשה שפַּעַם אַחַת בָּאוּ בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה לָדוּן עִם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אַלֶכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן, אָמְרוּ לוֹ, אֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁלָּנוּ וְשֶׁלָּכֶם – שייכת לנו ולבני ישראל בשותפות, שהרי זכות ישראל בארץ היא מכח היותם בני אברהם אשר לו הובטחה הארץ, וכיון שגם אנחנו בני אברהם, אנו שוים בזכויותינו על הארץ, דִּכְתִיב (בראשית כה יב) 'וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם', וּכְתִיב (שם כה יט) 'אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם', הרי שהתורה מחשיבה ל'בן אברהם' גם את ישמעאל וגם את יצחק. אָמַר לָהֶן גֶּבִיהָא בֶּן פְּסִיסָא לַחֲכָמִים, תְּנוּ לִי רְשׁוּת, וְאֵלֵךְ וְאָדוּן עִמָּהֶם לִפְנֵי אַלֶכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן, אִם יְנַצְּחוּנִי, אֹמְרוּ להם, הֲרֵיוֹט שֶׁבָּנוּ נִצַּחְתֶּם, וְאִם אֲנִי אֲנַצֵּחַ אוֹתָם, אֹמְרוּ לָהֶם, תּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ נִצַּחְתֶּם. נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת, הָלַךְ וְדָן עִמָּהֶן לפני אלכסנדרוס מוקדון, אָמַר לָהֶם, מֵהֵיכָן אַתֶּם מְכִיאִין רְאָיָה שיש לכם זכות בארץ כבני ישראל, אָמְרוּ לוֹ, מִן הַתּוֹרָה שמחשיבה את ישמעאל ויצחק לתולדות אברהם, אָמַר לָהֶן, אַף אֲנִי לֹא אָבִיא רְאָיָה אֶלָּא מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כה ה) 'וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק' ואחר כך נאמר (שם כה 1) 'וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנוֹת, וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ חַי קֵדְמָה אֶל אֶרֶץ קֶדֶם', והרי אֲבָל שֶׁנָּתַן אַנּוּטִין – שטרות לְבָנָיו כִּחַיָּיו וכתב בהם שלא יטול אחד בחלק חבירו, וְשִׁגֵּר [–ושלח] את זֶה מֵעַל זֶה, כפי שעשה אברהם ששלח את בני הפילגשים מיצחק, כְּלוּם יֵשׁ לָזֶה עַל זֶה כְּלוּם – וכי יש להם חלק יחדיו, והרי ודאי שלא, ומכאן ראיה שאין לכם כל חלק בארץ ישראל.

הגמרא מפרשת את הפסוק שהובא בענין זה. מבררת הגמרא: מַאי 'מַתָּנוֹת' – איזה מתנות נתן אברהם לבני הפילגשים. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, מְלַמֵּד שֶׁמָּסַר לָהֶם שֵׁם טוּמְאָה כישוף ומעשה שדים. _הגמרא חוזרת לדון בענין העתיד לבוא: אָמַר לֵיהּ אַנּוּטִינִינוֹס לְרַבִּי, כיצד מעניש הקדוש ברוך את הרשעים לעתיד לבוא, והרי גּוּף וּנְשָׁמָה יְכוֹלִין לִפְטוֹר עַצְמָן מִן הַדִּין, ולטענת טענות שלא יתחייבו בעונש, כֵּיצַד, הַגּוּף אוֹמֵר, שהַנְּשָׁמָה היא שֶׁחָטְאָה, והראיה, שֶׁמִּיּוֹם שֶׁפֵּרְשָׁה ויצאה מִמֶּנִּי הֲרֵינִי מוּטָל כְּאֶבֶן דּוּמֵם בַּקֶּבֶר, ואיני חוטא, ואין העונש מגיע לי כי אם לנשמה, וְנִשְׁמָה אוֹמֶרֶת שהגּוּף חָטָא, והראיה, שֶׁמִּיּוֹם שֶׁפֵּרַשְׁתִּי ויצאתי מִמֶּנּוּ הֲרֵינִי פּוֹרֵחַת בָּאֲוִיר כְּצִפּוֹר ואיני חוטאת, ואין העונש מגיע לי כי אם לגוף. אָמַר לֵיהּ רבי, אֲמָשׁוּל לְךָ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס נָאֶה, וְהָיָה בּוֹ

לַגַּד שֻׁלְחָן וְהַמְמַלְּאִים לַמְּנִי מִמְסָךְ, שהיו עורכים שולחן במאכל ובמשתה לכבוד עבודה זרה הקרויה 'גד', והיו ממלאים כוסות של יינות מבושמים לכבוד עבודה זרה הקרויה 'מני', וכיצד אמר רבי אלעזר שמי שאינו משייר פתיתים אינו רואה סימן ברכה לעולם, והרי הוא עצמו אומר שהדבר אסור. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** [–זה], מה שאמר רבי אלעזר שאסור לשייר פתיתים, היינו **דְּאִיכָּא שְׁלֵימָה בַּהֲדֵיהּ** – כשיש שלימה יחד עם הפתיתים, כלומר, שאחר שסיים לאכול מביא פת שלימה ומניחה יחד עם הפתיתים ששייר, שדבר זה נראה כאילו עושה כן לשם עבודה זרה, **וְהָא** – מה שאמר שיש להניח פתיתים, היינו באופן **דְּלֵיכָּא שְׁלֵימָה בַּהֲדֵיהּ** – כשאין שלימה עם הפתיתים, אלא משייר על השולחן מהפת שאכל סעודתו, שאם יבואו עניים יוכל להאכילם.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל הַמַּחֲלִיף בְּדִבּוּרוֹ – משנה את קולו, כדי שלא יכירוהו, **כְּאִילּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה**, והראיה לכך, **דִּכְתִיב הָכָא**, לגבי יעקב אבינו שאמרה לו אימו שישנה את קולו לקול אחיו עשיו, ואמר לה יעקב שחרשש הוא לעשות כן, 'אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו **כִּמְתַעְתֵּעַ**' (בראשית כז יב), **וּכְתִיב הָתָם**, לגבי עבודה זרה (ירמיה י יד–טו) 'הֹבִישׁ כָּל צוֹרֵף מִפֶּסֶל כִּי שֶׁקֶר נִסְכּוֹ וְלֹא רוּחַ בָּם, הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה **תַּעֲתֻעִים**' – יתבייש כל צורף מהפסל שהוא עצמו עשה, כשיראה שהוא שקר ואין בו רוח חיים, ואינו אלא דבר הבל ומעשה של התועים מדרך השכל. וכיון שלשון 'תעתוע' נאמר בשניהם, יש ללמוד שהמחליף דיבורו הוא כעובד עבודה זרה.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל הַמִּסְתַּכֵּל בָּעֲרָוָה, קַשְׁתּוֹ נִגְעֶרֶת – כח קושי האבר שלו ננער ממנו, שאינו יכול להוליד, **שֶׁנֶּאֱמַר** (חבקוק ג ט) 'עֲרָיָה **תָּעוֹר קַשְׁתֶּךָ**', כלומר, ההסתכלות ב'עריה', גורמת ש'תעור קשתך', שגבורתך תתנער, היינו שתלך ותתמעט.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לְעוֹלָם חֲיֵי וְקַל – תמיד תהיה עניו ושפל, **וְקַיָּים** – ועל ידי כך תתקיים ותחיה. מסייעת לו הגמרא, **אָמַר רַבִּי זֵירָא, אַף אֲנַן נַמִּי תְּנִינָא** – אף אנו שנינו במשנה דין דומה, ששפלותו של הדבר מצילה ומקיימת אותו, וכך שנינו (נגעים פ"ב מ"ג), לגבי נגעים הנראים בבית, שציותה התורה שאם יהיו הנגעים בצבע מסוים הרי הבית טמא, וצריכים לנתוץ את הבית, **בַּיִת אָפֵל** – חשוך, שאין בו חלונות ואי אפשר לראות את נגעיו, **אֵין פּוֹתְחִין לוֹ חַלּוֹנוֹת לִרְאוֹת** את **נְגָעוֹ**, שנאמר (ויקרא יד לה) 'כְּנֶגַע נֶרְאָה לִי בַּבָּיִת', ו'נראה' היינו שנראה מעצמו, ולא שיפתחו חלונות כדי לראות את נגעיו, ולכך הנגע טהור. **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן זהו סיוע לכלל שאמר רבי אלעזר. הגמרא מביאה לימוד נוסף לתחיית המתים מן התורה: **אָמַר רַבִּי טָבִי, אָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה, מַאי דִּכְתִיב** – מהו הדבר שכתוב (משלי ל טו–טז) 'אַרְבַּע לֹא אָמְרוּ הוֹן, שְׁאוֹל **וְעוֹצֶר** רָחַם אֶרֶץ **לֹא שָׂבְעָה מַיִם** וְאֵשׁ לֹא אָמְרָה הוֹן', כלומר, ארבע דברים לא אמרו יש לנו כבר הרבה ואיננו רוצים עוד, 'שאול' שהוא הקבר, אינו שבע ממתים שמכניסים לתוכו, ובית הרחם אינו שבע מבעילות, וכן הארץ אינה שבעה ממי הגשמים שיורדים בה, ואש הגיהנם לא תכבה ולא אמרה די להעניש הרשעים. **וְכִי מָה עִנְיַן שְׁאוֹל אֵצֶל רֶחֶם**, ומדוע נסמכו שני דברים אלו זה לזה, **אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, מָה רֶחֶם מַכְנִיס וּמוֹצִיא** – מכניס זרע ומוציא ולד, **אַף שְׁאוֹל מַכְנִיס וּמוֹצִיא** – מכניס את המתים, ומוציאם שוב בתחיית המתים. מוסיף רבי יאשיה ואומר, **וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר, וּמָה רֶחֶם שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ בַּחֲשַׁאי, מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ** את הולד **בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת** של שמחה, **שְׁאוֹל, שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ** את המת **בְּקוֹלוֹת** של בכי ומספד, **אֵינוֹ דִּין שֶׁבִּתְחִיַּית הַמֵּתִים מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ** את החיים **בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת**, שנאמר (ישעיה כז יג) 'וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל'. **מִיכָּן** – מדרשה זו יש **תְּשׁוּבָה לָאוֹמְרִין אֵין תְּחִיַּית הַמֵּתִים** נלמדת **מִן הַתּוֹרָה**, שהרי בפסוק זה נדרשת תחיית המתים.

שתי פעמים עתידים לחיות המתים. תחיה ראשונה תהיה לצדיקים בלבד בימות המשיח, ובה יזדכך גופם מעט, ויהיו אוכלים ושותים ופרים ורבים בקדושה ובטהרה. ותחיה נוספת תהיה לעתיד לבא, שאז יקומו כולם לתחיה, וגם הצדיקים יזדככו תכלית הזיכוך עד שיהיה הגוף רוחני כמו הנפש. הגמרא מבארת מה יהיה עם הצדיקים שיקומו בתחיה הראשונה בימות המשיח:

תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ, צַדִּיקִים שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲיוֹתָן כשיבוא המשיח, שבאותו זמן יקומו לתחיה רק הצדיקים, **אֵינָן חוֹזְרִין לַעֲפָרָן** בזמן שבין סיום ימות המשיח לבין העולם הבא, אלא ישאר גופם קיים, ולאחר מכן בתחיה השניה יזדכך גופם לגמרי ויהיה רוחני כולו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה ד ג) 'וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלִַם **קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ כָּל הַכָּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלִַם**', ו'כל הכתוב לחיים' הם הצדיקים שנכתבים לחיי העולם הבא, ועליהם נאמר 'קדוש יאמר לו', ויש לדרוש, **מַה קָּדוֹשׁ** – הקדוש ברוך הוא **לְעוֹלָם קַיָּים, אַף הֵם** – אותם צדיקים, **לְעוֹלָם קַיָּימִין** ולא יחזרו לעפרם במיתה השניה.

אגרות קודש

ב"ה, ח' סיון, תשי"ד
ברוקלין.

הוו"ח אי"א נו"נ כו' מוה"ר שלמה שי'

שלום וברכה!

... נהניתי ממ"ש בסיום מכתבו אשר הכניס ס"ת לבית הכנסת בשירה וזמרה כראוי, ובטח ראה מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בזה (נדפס בקובץ מכתבים שלישי).

ובימים האלו דתשלומי זמן מתן תורתנו המביאה רפואה לעולם ואשר ע"י העמל בה זוכים לגשמים בעתם ואשר הארץ נותנת יבולה גו' וגו' הרי יהי רצון שגם בעניניו הנ"ל ילך מחיל אל חיל הן בגשמיות והן ברוחניות.

בברכה לבריאות הנכונה. המחכה לבשו"ט.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

ח וְחָלָב שֶׁהִתִּיכוּ וְכֵן קְרָבֵי דָּגִים שֶׁנִּימּוּחוּ שֶׁהֵם נִמְשָׁכִים אַחַר הַפְּתִילָה מוּתָּר לְהַדְלִיקָם[כא] ע"י שֶׁיִּתֵּן לְתוֹכָם שֶׁמֶן כָּל שֶׁהוּא מִשְּׁאָר כָּל הַשְּׁמָנִים שֶׁמַּדְלִיקִין בָּהֶם[כב] אֲבָל בְּלֹא תַּעֲרוֹבֶת שְׁאָר שֶׁמֶן אֵין מַדְלִיקִין בָּהֶם גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָבֹא לְהַדְלִיק בָּהֶם כְּשֶׁעֲדַיִן לֹא נִתּוּכוּ וְנִמּוֹחוּ וְאָז אֵינָם נִמְשָׁכִים וְיֵשׁ חֲשָׁשׁ הַטָּיַת הַנֵּר משא"כ כְּשֶׁמַּדְלִיקָם ע"י תַּעֲרוֹבֶת שְׁאָר שֶׁמֶן כָּל שֶׁהוּא אַף אִם יָבֹא לְהַדְלִיקָם ע"י תַּעֲרוֹבוֹת זֶה כְּשֶׁעֲדַיִן לֹא נִתּוּכוּ וְנִמּוֹחוּ לֹא יִהְיֶה שָׁם חֲשָׁשׁ הַטָּיָה לְפִי שֶׁהֵם נִמְשָׁכִים אַחַר הַפְּתִילָה ע"י הַשֶּׁמֶן כָּל שֶׁהוּא:

חלק ב סימן רסד, דיני הפתילה והשמן סעיף ח

הלכתא רבתא

כא] מותר להדליקם - המדליקים בנר של חלב יזהרו להרחיק ממנו המאכלים באופן שלא יהיו ניצוצות הניתזים מהנר על המאכלים[24].

כב] כל השמנים שמדליקים בהם - שמנים שאין בהם שום חשש, לא מצד שאינם נמשכים אחר הפתילה, ולא מצד שמא יסתפק מהם או מפני שהם עפים (כמו צרי ועטרן)[25].

ציונים והוספות

24) שמועה בשם אדה"ז, נדפסה בס' שאלות ותשובות הרב סי' נה: שמעתי בשם אדמו"ר הזקן נ"ע שנר של חלב שמדליקים ירחיקו את המאכלים ממנו יותר מחצי אמה שעד חצי אמה ניצוצותיו ניתזים דהיינו טיפים קטנים מאוד של חלב.
כך שמעתי מפי מורי הרב נתן סג"ל דפאלאצק ז"ל.
וצ"ע אם זהירות זו היא רק בנרות של ימיהם (חלב שהתיכו) או גם בנרות חלב.
ומכל מקום רוב נרות החלב (שמן) המיוצרים בימינו אינם מתיזים ניצוצות כלל, וברובם מיוצרים מנפט וכד' ולא משומנים אסורים.

25) מפני שאז יש לחוש שמא ירבה מהם, ועוד שגם בהם יש לחוש שאינם נמשכים אחר הפתילה (קו"א סק"א).

שולחן ערוך – הלכות נטילת ידים

יט רביעית שאמרו בין לנוטל ב' ידיו בין לנוטל ידו אחת בלבד בין לידיו של גדול בין לידיו של קטן נטלו ב' בני אדם זה ידו אחת וזה ידו אחת ואח"כ חזר השני ונטל ידו השנית הרי אלו כג' בני אדם שידו השנית נחשבת כיד אדם אחר כיון שלא נטל מתחלה אלא ידו אחת ולפיכך אם היה בכלי חצי לוג ידיו טהורות ואם לאו אין ידו השניה טהורה שאין נוטלין בפחות מחצי לוג יותר משני בני אדם שמא יצמצמו המים וכאן יש לחוש ג"כ שמא יצמצם כיון שאינו נוטל שתי ידיו כאחת:

חלק א סימן קס, איזו מים כשרים ואיזו פסולים לנטילה סעיף יט:

א כל דבר החוצץ בטבילת כל הגוף חוצץ בנטילת ידים שכל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה ולפיכך צריך (לטהר) [ליזהר] מכל דבר שמקפידים עליו להסירו לפעמים.

כגון צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר דהיינו אם הציפורן גדול ועודף על בשר האצבע ויש שם צואה תחת עודף זה צריך להסירה קודם נטילה לפי שדרך רוב בני אדם להקפיד עליה משום מיאוס לכן אינה בטלה לגבי היד וחוצצת אף למי שאינו מקפיד עליה.

ובצק שתחת הציפורן אפילו כנגד הבשר דרך רוב בני אדם להקפיד עליו וחוצץ לכל אדם כשרוחצים ידיהם:

ב רטיה שעל בשרו אם אין שם מכה אלא מיחוש בעלמא ויוכל להסירה מתי שירצה צריך להסירה קודם נטילה אבל אם יש שם מכה אין צריך ליטול כלל במקום הרטיה כמו שיתבאר בסימן קס"ב:

ג טיט הבורות וטיט היוצרים שהם נדבקים ביותר ומונעים המים מלבא תחתיהם וכן שאר כל הטיט כשהוא יבש ונדבק בבשר חוצצין בין על גבי היד בין תחת הציפורן אפי' כנגד הבשר.

אלא א"כ הוא דבר מועט שאין דרך בני אדם להקפיד עליו להסירו (כשרוחץ ומנקה ידיו) א"צ להסירו ג"כ לנטילת ידים לסעודה וה"ה לבצק וצואה אם הן מעט כל כך שאין דרך רוב בני אדם להקפיד עליו אינו חוצץ אפי' הוא שלא כנגד הבשר.

ואם הוא מקפיד עליו חוצץ אע"פ שאין הרוב בני אדם מקפידים עליו ומה שלא נהגו לנקר הטיט שתחת הצפרנים קודם הנטילה הוא משום שאין מקפידין להסירו (בשעת רחיצת ונקיון ידים במדינות אלו לכן אינו חוצץ לנטילת ידים אם הוא כנגד הבשר אפילו הוא טיט הבורות והיוצרים אבל אם הוא מקפיד עליו צריך להסירו ויש אומרים שכל דבר שרוב בני אדם אין מקפידין עליו אע"פ שהוא מקפיד בטלה דעתו אצל כל אדם ויש לסמוך על דבריהם בנטילת ידים שעיקרה מדברי סופרים אבל לא בטבילת כל הגוף כמו שיתבאר ביו"ד סי' קצ"ח).

ואם הצפרנים גדולים ועודפים על הבשר צריך כל אדם לנקר

הטיט והצואה שתחתיהם כי רוב בני אדם מקפידים על מה שלא כנגד הבשר וחוצץ אף למי שאינו מקפיד אלא א"כ הוא מעט כל כך שאין דרך להקפיד עליו.

(ובשבת דוחק את הבשר שתחת הציפורן כדי שלא יגרור את הציפורן כשמסיר הטיט):

ד צריך ליזהר בציפורן שפירשה מיעוטה לקוץ אותה שהיא חוצצת כמו שיתבאר ביו"ד סי' קצ"ח:

ה הדיו והצבע לחים אינם חוצצים מפני שנמחים במים. יבשים חוצצים והוא שיש ממשות הצבע על ידיו אבל אם אין עליהן אלא מראית הצבע אינו חוצץ.

ומי שהוא צובע אין הצבע חוצץ על ידיו אף על פי שיש ממשות של צבעונים על ידיו וכן מי שאומנתו להיות שוחט או קצב וידיו מלוכלכות תמיד בדם אינו חוצץ וכן למוכר שומן ואע"פ שרוב בני אדם מקפידים כיון שרוב בני אומניות הללו אין מקפידין אין חוצצין להם אבל לאחר שאינו רגיל בכך חוצצין אפי' אינו מקפיד.

והנשים שדרכן לצבוע ידיהם לנוי וכיוצא בזה אין אותו צבע חוצץ.

וכל זה במיעוט היד אבל אם רוב היד מכוסה בדבר שיש בו ממש חוצץ אפי' לאותם שאין דרכם להקפיד:

ו ריר היוצא מן המכה ומתייבש ונעשה גליד אם אינו מקפיד עליו להסירו או שמצטער להסירו שמעתה אין דעתו להסירה כל זמן שיהיה בענין זה קרוי אינו מקפיד ואינו חוצץ לנטילה אף על פי שלטבילה מחמירין:

חלק א סימן קסא, דיני חציצה וטבילה ובו סעיפים א־ו:

לקוטי תורה

בדרוש נכבד זה שאנו מו"ל הפעם, מבוארים ענינים רבים בחסידות ובדרכי עבודת השי"ת, אולם נקודתו המרכזית הוא ביאור ענין "אתערותא דלתתא" ו"אתערותא דלעילא". ענין זה של "אתערותא דלתתא" ו"אתערותא דלעילא" כפי שמבארו אדמו"ר הזקן בדרוש זה הוא יסוד מוצק בתורת חסידות חב"ד (ראה לעיל בהקדמה), ועל יסוד זה סובבים והולכים ביאורים נוספים במאמרים ו"המשכים" של רבותינו נשיאי חב"ד לדורותיהם בפרטי עבודות אלו גבוה מעל גבוה עד אין קץ.

מאמר זה דרשו כ"ק רבינו הזקן בסוף ימיו, בש"פ ויקרא שנת תקע"ב (בעת רעוא דרעווין, בסעודה שלישית). מעניין לציין כאן אשר דרושים נוספים שדרש אדמו"ר הזקן בתקופה ההיא (סוף חורף תקע"ב), תוכנם ג"כ מענין "אתערותא דלתתא" ו"אתערותא דלעילא" (ראה מאמר שוש תשיש בלקוטי תורה פ' תזריע, ומאמר צאינה וראינה בלקוטי תורה שיר השירים, ובמראי מקומות שם), וכמה ענינים שם גם תואמים את המבואר בדרוש דידן.

כידוע, רבינו הזקן לא הי' רושם בעצמו את רוב מאמריו, ורק בנו כ"ק אדמו"ר האמצעי ונכדו כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" הם היו רושמים את הדרושים כפי אשר שמעו מפיו [וכן היו עוד רושמי דרושים, ובינהם אחיו של רבינו הזקן בעל השו"ת "שארית יהודה", ובנו הרה"צ ר' משה, ועוד מגדולי גאוני החסידים], ופעמים רבות הי' רבינו הזקן מגיה את הרשימות ומוסיף בהם תיקונים. ובגלל זה ימצא פעמים רבות בדרושי רבינו הזקן, אשר הם נמצאים בנוסחאות שונות (דהיינו אותו תוכן, אבל בשינויים בסגנון הכתיבה).

וכן במאמר שלפנינו, הרי כאן הוא נדפס מתוך ספר לקוטי תורה לרבינו הזקן, שם מופיע המאמר (כפי הנראה מרשימת מהרי"ל אחי אדמו"ר הזקן) עם הגהות והוספות רבות מאת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק המשולבות בתוך המאמר (כי הספר לקוטי תורה נסדר לדפוס על ידי כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, והוא אשר ליקט את המאמרים וניסחם ועיטרם בהגהותיו).

אולם מצאנו מאמר זה בנוסחא אחרינא בעוד שני מקומות: א) בספר המאמרים - תקע"ב (אשר נמצא כעת בדפוס, על ידי מערכת "אוצר החסידים", קה"ת), שם מופיע המאמר כפי שנרשם על ידי כ"ק אדמו"ר האמצעי בשנת תקע"ב (בסמוך לזמן שמיעתו את המאמר מרבינו הזקן). ב) בספר מאמרי אדמו"ר הזקן על פרשיות התורה (ח"ב ע' תקו), שם נדפס המאמר מתוך גוף כתב יד קודש הצמח צדק (ג"כ כפי אשר רשמו בשנת תקע"ב בסמיכות לזמן אמירתו). בלקוטי תורה נדפס גם "ביאור" על המאמר, שבו נתבארו הענינים יותר ע"ד הסוד.

דרוש זה נשנה ג"כ בהרחבת הביאור וענינים נוספים, בס' מאמרי אדמו"ר האמצעי - ויקרא (ח"א בתחילתו). וכן בתוספת ביאורים מאדמו"ר הצמח צדק, בס' אור התורה ויקרא (כרך שלישי) ע' תשכא ואילך. גם כ"ק רבינו הגדול זי"ע ביאר ענינים רבים בתוכן מאמר זה בהתוועדות ש"פ בחוקותי שנת

תשכ"ה (כדרכו בקודש בשנה ההיא, שבכל שבת ביאר דרוש בלקוטי תורה של הפרשה, כפי שקראו אז "די חסידישע פרשת השבוע"), ונדפס בס' לקוטי שיחות חלק י"ז (ע' 233 ואילך).

תוכן הפרק: שליחות הנפש האלקית להפוך את הנפש הבהמית להיות "קרבן לה'"

אדם כי יקריב מכם וגו' [תקריבו את קרבנכם].

להבין החילו שלא לנוכח, אדם כי יקריב לשון נסתר, וסיים תקריבו את קרבנכם לשון נוכח.

וגם, דכי יקריב [הוא] **לשון יחיד ותקריבו את קרבנכם** [הוא] **לשון רבים.**

וגם, דהוי לי' לומר מלת מכם קודם כי יקריב, היינו אדם מכם כי יקריב כו'.

בלשון הכתוב "אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה גו' תקריבו את קרבנכם", יש ג' דיוקים: א) מתחיל בלשון נסתר, "כי יקריב", ומסיים בל' נוכח, "תקריבו את קרבנכם". ב) מתחיל בלשון יחיד ומסיים בלשון רבים. ג) תיבת "מכם" הול"ל לפני "כי יקריב", והפירוש הוא "אדם מכם (מבני ישראל) כי יקריב קרבן לה'".

[כדי ליישב את לשון הכתוב מקדים רבינו לבאר את התוכן הפנימי של עבודת הקרבנות, כפי שהיא אצל כל אחד ואחד מישראל בכל מקום ובכל זמן. דהנה קרבן הוא לשון "קירוב", ו"קרבן לה'" ענינו – הקירוב של האדם להקב"ה. כי כמו שהקרבן הגשמי בא "מן הבהמה", כך בעבודת הקרבנות ברוחניות, ענין ה"קירוב לה'" הוא לקרב את הנפש ה"בהמית" שבאדם אל ה'.

תחילה מבאר בארוכה ענין שתי הנפשות שיש בכל אחד מישראל, וכיצד אפשר לו לאדם להפוך את "נפשו הבהמית" להיות "קרבן לה'"].

אך הנה נודע שיש בכל אחד ב' נפשות, נפש האלקית ונפש הבהמית.

"כתב הרב ר' חיים וויטאל ז"ל בשער הקדושה [ובעץ חיים שער נ' פ"ב] דלכל איש ישראל, אחד צדיק ואחד רשע, יש שתי נשמות . . שהן שתי נפשות". נפש אחת נקראת "נפש הבהמית", לפי שכל ענינה של נפש זו הוא – להחיות את הגוף, ולהיות חייו ממש כמו חיי הבהמה, שכן כל חפצה ורצונה של נפש זו הוא רק להימשך אחרי צרכים הגשמיים (אכילה שתי' שינה כו') ולהתענג בתענוגים גופניים, וה"ז כמו חיי בהמה ממש. "ונפש השנית בישראל היא חלק אלקה ממעל ממש", ולפיכך נקראת "נפש אלקית", שכל חפצה ורצונה של נפש זו הוא שהאדם יהי' דבוק באלקות בתכלית, בכל אברי גופו ובכל כחות נפשו.

הנפש האלקית שבישראל היא הנקראת "אדם", להיותה ה"נפש המשכלת", היינו שהשכל שלה שולט על כל שאר כחותי' ועניני', ולכן מקום משכן נפש זו בגוף האדם הוא במוחין שבראש. אבל הנפש הבהמית, אע"פ שגם לה יש שכל (הוא השכל האנושי שיש באדם), מכל מקום אין לשכלה שליטה על שאר כחותי', רק מדותי' ותאוותי' שבלב הן המתגברות ושולטות, ולכן מקום משכנה הוא בלב האדם.

*[בהמאמר דידן נחית רבינו בעיקר לבאר את ההבדל שבין שתי הנפשות הללו מצד **שרשן ומקורן** (ולא את ההבדל שביניהן מצד טבען ותכונתן).*

כי כידוע, כל נברא בעולם הזה מורכב משני חלקים – חומר גשמי, ונפש וחיות רוחנית המחי' את החומר הגשמי. הגשם וחומר הנברא הוא חידוש גמור שמציאותו מתחילה בעולם הזה שהרי בעולמות העליונים אין מציאות גשמית, ואילו הנפש (והחיות הרוחנית) שבכל נברא מקורה ושרשה מעולמות עליונים, ומשם נמשכת ויורדת לעולם הזה. וההבדלים שיש בין סוגי הנפשות והכחות השונים בתכונתן וטבען הם בהתאם לההבדל שיש בשרשם ומקורם למעלה.

וכך שתי הנפשות שבכל אחד מישראל שרשן ומקורן בעולמות עליונים, ומשם הן נמשכות ויורדות לעולם הזה להתלבש בגוף האדם; וההבדל בטבען של שתי נפשות הללו הוא בהתאם לההבדל בשרשן ומקורן.

[וזהו שהולך ומבאר:]

אשר נפש האלקית שרשה מבחינת אדם.

הנפש האלקית, שהיא ה"אדם" שבישראל (כנ"ל), שרשה (בעולמות עליונים) מבחינה הנקראת "אדם". והיות שהנשמה היא "חלק אלקה ממעל ממש", הרי שרשה בעולמות עליונים הוא ב"אלקות" גופא, ושרשה הוא במדריגה נעלית באלקות הנקראת בחינת "אדם".

כמו שכתוב ויברא אלקים את האדם בצלמו, וכתיב ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם.

ענין זה מפורש בכתוב "ויברא אלקים את האדם בצלמו", ש"האדם" – היינו הנפש האלקית שבישראל,

"אתם קרויים אדם" – נברא "בצלם אלקים", וענין ה"צלם אלקים" מפורש במרכבת יחזקאל – "ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה", הרי שנתגלה הקב"ה ליחזקאל במראה הנבואה בדמות "מראה אדם".

– הכוונה ב"דמות כמראה אדם" למעלה היא למדריגה מסויימת באורו של הקב"ה, שבה יתכן להיות ציור ("צלם") רוחני בדוגמת הציור של נפש ה"אדם", וענינו של ציור זה יבאר להלן, והיות שהיא ב"דמות כמראה אדם" לפיכך היא השורש לנפש האלקית שהיא בחינת "אדם".

והשתלשלות שלה למטה הוא על ידי בחינת פני אדם שבמרכבה.

במרכבת יחזקאל נאמר, שראה "דמות ארבע חיות": פני אדם, פני ארי', פני שור ופני נשר – והם משרתי עליון העומדים למעלה סביב למרכבה העליונה. ונמצא שיש במרכבה שתי בחינות "אדם": א) הבחינה העליונה היא "דמות כמראה אדם" שעל הכסא, הנקרא "אדם העליון", וקאי על אורו של הקב"ה כפי שהוא מתגלה כביכול בדמות אדם; ב) למטה מזה היא בחינת "אדם" שהיא אחת מד' החיות שבמרכבה – "פני אדם" (ונקרא "אדם תתאה").

וזהו שאומר רבינו כאן, דמלבד זה שהשורש של הנפש האלקית היא במדריגה נעלית באלקות "בחינת אדם", הנה גם ירידת הנשמה ממדריגה למדריגה דרך העולמות הרוחניים (הנקראים בשם "השתלשלות העולמות"), היא על ידי בחינת "אדם" שביצורים עליונים, והיינו "פני אדם" שבמרכבה העליונה.

ונפש הבהמית היא נלקחה משמרי האופנים.

נפש הבהמית שבאדם שרשה מן המלאכים העליונים הנקראים בשם "בהמות וחיות", ו"היא נלקחה משמרי האופנים". פירוש: המדריגה האחרונה שממנה יורדת הנפש הבהמית בפועל לעולם הזה – היא בחינת "שמרי האופנים", כי ה"אופנים" עצמם הם המדריגה התחתונה שיש במלאכים כידוע, ו"שמרי האופנים" היינו ה"פסולת" של המלאכים.

כלומר: זה שהנפש הבהמית נמשכת אחרי תאוות ותענוגים גשמיים, אף ששרשה היא במלאכים העליונים (ש"כולם קדושים" הם) – לפי שהיא נלקחת רק מבחינת ה"פסולת" של המלאכים, שממנה יכולה להיות יניקה ללעומת־זה.

ושרשה מבחינת פני שור.

אולם השורש הראשון של הנפש הבהמית (היינו המדריגה הראשונה שמשם מתחילה מציאותה) הוא ב"פני שור" שבמרכבה העליונה, דהשור הוא מלך שבבהמות ו"פני שור" הוא השורש הראשון לכל הנפשות של כל מיני בהמות, כולל גם הנפש הבהמית שבאדם.

[אחר שביאר בקצרה השורש של שתי נפשות הללו, יבאר את התכלית שבעבודת האדם בשתי הנפשות הללו:]

ותכלית ירידת הנשמה לעולם הזה הוא כדי לברר נפש הבהמית.

מבואר בכתבי האריז"ל שהטעם שהקב"ה הוריד נשמה קדושה לעולם הזה להתלבש בגוף גשמי אינו בשביל הנשמה עצמה – "כי הנשמה עצמה אינה צריכה תיקון כלל" – אלא זוהי שליחות מאתו יתברך לתקן ו"לברר" את גופו ונפשו הבהמית, להפכם לקדושה (הפיכת הגוף ונפש הבהמית לקדושה נקראת בשם "בירור").

להיות בבחינת אתכפיא ואתהפכא.

בבירור הנפש הבהמית יש שני שלבים הנקראים בשם "אתכפיא" ו'אתהפכא". "אתכפיא" הוא מלשון כפי', ומשמעה, כאשר האדם שולט על נפשו הבהמית וכופה אותה לעשות את רצון הנפש האלקית, למרות שהנפש הבהמית מצד עצמה עדיין מתאווה לתענוגים גשמיים); ואילו "אתהפכא" – לשון הפיכה – היא מדריגה נעלית יותר, שהאדם מהפך את הנפש הבהמית עצמה, שתמורת החשק שלה להתענג בתענוגים גשמיים ותאוות עוה"ז, תימשך אחרי אלקות וענינים רוחניים.

*[וכיצד אפשר להפוך את הנפש **הבהמית** אשר כשמה כן היא, שאינה אלא מדריגה של "חיים" הראויים לבהמה – עד שרצונה וחפצה של הנפש הבהמית עצמה יהיו לעשות רצונו יתברך?*

וזהו שממשיך:]

והיינו על ידי נפש האלקית המתלבשת בה, ומתבוננת בה' אחד בקריאת שמע, שמע ישראל כו', ועל ידי זה ואהבת בכל לבבך בשני יצריך כו'.

הפיכת הנפש הבהמית לקדושה (להיות "קרבן לה'") היא היא תכליתה של מצות קריאת שמע, שבה אומרים "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך", ופירשו

רז"ל "בשני יצריך", היינו שהאדם מצווה להפוך את יצרו הרע (היינו ה"נפש הבהמית"), שתמורת הנטי' שלו לתאוות עוה"ז, יאהב את ה'.

אך כדי להגיע למדריגה זו באהבה צריך האדם להתבונן לפני כן באמירת "שמע ישראל גו' ה' אחד", "שמע ישראל" קאי על הנפש האלקית (ה"ישראל" שבאדם), ו"שמע" הוא גם לשון הבנה, היינו שזוהי ההתבוננות של הנפש האלקית. ובמה צריכה להתבונן? — ב"ה' אחד", וכפירוש הפנימי באחדות ה' שגילה לנו הבעש"ט, שלא רק שאין שום אלקה מלבדו ח"ו, אלא שאין שום מציאות בלעדו יתברך, כי אמיתיות המציאות של כל נברא שבכל העולמות כולם — כולל גם הנפש הבהמית שבאדם — היא רק בכחו של הקב"ה הבורא ומחי' אותו בכל רגע.

וכאשר הנשמה מתבוננת בדבר זה, ובאופן כזה שהיא "מתלבשת" בנפש הבהמית, היינו שהנשמה עוסקת ומתייגעת להחדיר הכרה זו בנפש הבהמית, על ידי שהאדם מסביר ענין זה לעצמו באותיות כאלו שגם השכל האנושי שבו (השכל של הנפש הבהמית) יוכל להשיגו — אזי יכול הוא להפוך גם את יצרו הרע ואת נפשו הבהמית לקדושה.

שהרי גם הנפש הבהמית רוצה בקיומה, שזהו טבע מוטבע בכל דבר חי — אפילו אצל הבהמה — שהוא רוצה לחיות ולהשאר בחיים, ולפיכך אם השכל של הנפש הבהמית יבין ויכיר שהקב"ה הוא מקור החיים האמיתי, אזי תרצה גם היא להימשך אל הקב"ה (ובלשון הכתוב: "לאהבה את ה' אלקיך כי הוא חייך").

[אלא שהדבר דורש ביאור, דלכאורה סוף־סוף ענין המשיכה לתאוות עוה"ז ותענוגים גשמיים מוטבע בעצם הטבע והמציאות של הנפש הבהמית, ואיך תוכל הנפש הבהמית עצמה להתהפך ממהות למהות, לאהוב את ה' על ידי התבוננות בענין ה' אחד? וכי אפשר לומר, למשל, שבהמה גשמית שהיא אכזרית בטבעה תשנה את טבעה ומהותה על ידי התבוננות במעלת ההנהגה במדות טובות?!

וזהו שממשיך:]

אך קודם קריאת שמע תקנו חכמים שתים לפניה לקיום הקריאת שמע, כי אי אפשר להכניע ולכבוש את רוח הנפש הבהמית תחת ממשלת הנפש האלקית כי אם על ידי שרשה של הנפש הבהמית, שמקור חוצבה הוא מחיות הקדש שבמרכבה, פני אריה פני שור כו'.

כדי להפוך את הנפש הבהמית לקדושה לא מספיקה ההתבוננות לבד בענין "ה' אחד", אלא דרושה גם התבוננות אחרת, והיא תוכנן של ברכות קריאת שמע, שחכמים תקנו שתים לפני', שהרי "לכאורה אין להם שייכות כלל עם קריאת שמע כמ"ש הרשב"א ושאר פוסקים", ועל כרחך צריך לומר שאמירת ברכות הללו נוגע "לקיום הקריאת שמע" (היינו שנוכל לקיים מטרת מצות קריאת שמע).

והענין בזה:

שתי הברכות שלפני קריאת שמע מדברות בענין המלאכים העליונים, ומתארות את גודל קדושתם ועבודתם כו', וההתבוננות בעבודת המלאכים מסייעת להפיכת הנפש הבהמית לקדושה. שהרי שרשה של הנפש הבהמית הוא מהמלאכים, מהחיות הקודש שבמרכבה העליונה, וכמ"ש לעיל ששורש הנפש הבהמית הוא מ"פני שור", ונמצא שהנפש הבהמית איננה דבר רע בעצם מהותה, שהרי בשרשה היא מלאך עליון, ומשיכתה לתענוגים גשמיים היא באה רק כתוצאה מכך שנמצאת בעולם הזה הגשמי והחומרי.

ולפיכך על ידי התבוננות זו יכולה הנפש הבהמית להתפעל ולהכנע תחת ממשלת הנפש האלקית וליהפך לקדושה, מאחר שאין כאן צורך לשנותה ולהפכה ממהותה למהות אחרת, רק לגלות את מהותה האמיתית כפי שהיא מצד שרשה ומקורה.

כי אין הדינין נמתקין אלא בשרשן.

ענין הפיכת הנפש הבהמית לקדושה "על ידי שרשה" למעלה, הוא גם התוכן של הענין המבואר בספרי קבלה "אין הדינין נמתקין אלא בשרשן".

פירוש:

שורש הדברים שהם היפך הטוב הוא במדת ה"גבורה" וה"דין" שלמעלה, וביטול הקטרוגים של מדת הדין — המביא לביטול כל הדברים הרעים הבאים מחמתם — נקרא בספרי הקבלה בשם "המתקת הגבורות והדינים". כלומר, שבמקום הנהגת הקב"ה באופן של מרירות ("דינים") תהי' הנהגה באופן של מתיקות ("חסדים").

ענין המתקת "הדינים" הוא הן בקשר לדברים רעים גשמיים ("יסורים" וכדומה) המתהווים בעולם הזה, והן בכל עניני רע הרוחניים ודברים שהם היפך הקדושה (כמו כחות הטומאה, היצר הרע שבאדם וכו'). שכן, הסיבה והאפשרות למציאות של רע היא

רק מצד ההעלמות וההסתרים על אור הקדושה הבאים ממדת הגבורה והדין, ולפיכך על ידי "המתקת הדינים" מתהפכים לטוב "כל עניני רע" שנוצרו ונעשו כתוצאה ממדת הדין, "הן במילי דעלמא והן במילי דשמיא".

אמנם, יש כמה אופנים ב"המתקת הדינים":

ואופן הנעלה ביותר ב"המתקת הדינים" הוא — ש"הדינים עצמם נמתקים". כלומר: אין הכוונה שהדינים מתבטלים על ידי ש"מדת החסד" מתגברת על מדת הדין אלא שהם עצמם מתהפכים ונעשים מתוקים, עד שממדת הדין עצמה באה הנהגה באופן של רחמים וחסדים (על דרך שהקטיגור עצמו נעשה סניגור).

אופן זה בהמתקת הדינים נעשה על ידי גילוי "שורש הדינים".

כלומר: "כל רעות ודינים רחמנא ליצלן שנתהוו בעולם, שרשם ומקורם המחי' אותם הוא טוב . . ורק כשיורד למטה על ידי השתלשלות [היינו גבורות וצמצומים] נעשה באמת רע גמור ודינים גמורים", ולפיכך, על ידי שמגלים את השורש של ה"דינים" ששם הוא טוב וקדושה, מתבטלים הדינים והענינים של היפך הקדושה.

וכך הוא בענינו, שהדרך להפוך את הנפש הבהמית עצמה לקדושה, היא על ידי שמגלים שהשורש של הנפש הבהמית עצמה הוא תכלית הקדושה (מלאכים עליונים), ולכן משיכתה לאלקות אינה בסתירה למציאותה.

[עד כאן נתבאר ענין הקרבנות בעבודת האדם, להפוך את ה"בהמה" שבו – נפשו הבהמית – לקדושה, כמו הקרבת בהמה על גבי מזבח.

*ועתה יבאר את **התוצאה** הבאה להנפש האלקית מעבודה זו:]*

והנה על ידי זה נעשה עלייה גם לנפש האלקית, על דרך והחיות נושאות את הכסא.

אף שנתבאר לעיל שהנשמה לא ירדה לעולם הזה כדי "לתקן את עצמה", שהרי היא בעצמה "אינה צריכה תיקון", מכל מקום, "הירידה היא צורך עליי", שעל ידי שהנשמה ממלאת את שליחותה ומהפכת את הנפש הבהמית לקדושה, הרי היא עצמה עולה למדריגה גבוהה יותר באלקות, שלולא עבודתה בהפיכת הנפש הבהמית לקדושה אי אפשר לה להגיע אלי'.

עלי' זו בנפש האלקית על ידי הפיכת הנפש הבהמית לקדושה היא על דרך מה שמצינו גבי המרכבה העליונה ש"החיות נושאות את הכסא", היינו שהמלאכים העליונים (הנקראים "חיות") מגביהים ומנשאים את הכסא שעליו יושב ה"אדם העליון" ("על דמות הכסא דמות כמראה אדם"), ונמצא שבחינת האדם שעל הכסא מתנשא למעלה ממדריגתו על ידי החיות, שהן למטה מן האדם.

והענין בעבודת ה' — שהנפש האלקית, שהיא בחינת "אדם" (ושרשה מ"אדם העליון" כנ"ל) מתעלית על ידי זיכוך ובירור הנפש הבהמית ("שמקור חוצבה מחיות הקדש שבמרכבה", כנ"ל) למדריגה עליונה יותר, בחינת "לא אדם".

"וזהו ענין הירידה צורך עלי'".

והנה על ידי העלאת מיין נוקבין ואתערותא דלתתא נמשך אתערותא דלעילא.

איתא בזהר "באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא", פירוש, על ידי שהאדם מתעורר "למלמטה" להתקרב אל ה' — באה התעוררות והשפעה אלקות "למלמעלה" למטה. על דרך מאמר רז"ל "אדם מקדש עצמו מלמטה, מקדשין אותו מלמעלה".

שני אופני התעוררות אלו ("אתערותא דלתתא" ו"אתערותא דלעילא"), נקראים בכתבי האריז"ל בשם "העלאת מיין נוקבין" ו"המשכת מיין דכורין".

וזהו ענין שנאמר בקרבנות ריח ניחוח להוי'.

ענין זה מצינו גם בקרבנות, והוא מה שנאמר בתורה שעל ידי הקרבת הקרבנות נעשה "ריח ניחוח לה'" — "נחת רוח לפני", היינו שעבודת האדם למטה גורמת נחת רוח למעלה, וזה בא לידי ביטוי בכך שהקב"ה מעורר את האדם ומקדש אותו מלמעלה, בקדושה עליונה כזו שאי אפשר לאדם להגיע אלי' בעצמו.

והנה בחינה זו זהו ענין מה שבאתערותא דלתתא אתערותא דלעילא.

אך יש גם כן אתערותא דלעילא מלמעלה הנמשך לעורר אתערותא דלתתא, דהיינו לעורר את האדם להקיצו משנתו בהבלי העולם.

בענין "אתערותא דלעילא" (התעוררות הבאה מלמעלה) יש שני אופנים:

אופן אחד הוא ההתעוררות מלמעלה הבאה כתוצאה מעבודת האדם למטה, כנ"ל, ואופן ב' הוא ענין "אתערותא דלעילא" הקודמת לעבודת האדם, והיא כעין נתינת כח לאדם שיוכל לעבוד את ה', וזהו חסדו יתברך שחפץ להטיב עם בריותיו, דכאשר האדם נמצא בבחינת "שינה" רוחנית, היינו שהוא שקוע בהבלי העולם, אזי הקב"ה מעירו ומקיצו משינתו, על ידי שמכניס בו התעוררות קדושה ורוח טהרה.

(ד)כמו שבתחלת בריאת העולם היה ההמשכה בחסד חנם, כי חפץ חסד הוא, ואחר כך תולה במעשה התחתונים, כמו שכתוב ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה.

מושג זה של התעוררות מלמעלה הקודמת לעבודה, הבאה רק מצד חסדו של הקב"ה – מצינו בתחילת הבריאה, וכמבואר בספר עץ חיים שתחילת הבריאה היתה רק חסד חנם מאתו יתברך, דאילו לאחר שכבר נברא העולם ומלואו, קיום העולם הוא רק בזכות "מעשה התחתונים" (כידוע דרק בזכות בני אדם העוסקים בתורה מקיים הקב"ה את עולמו);

וזהו מה שכתוב "ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה", דלכאורה ה"גן עדן" הוא מקום של שכר, ומהי הכוונה באמרו "לעבדה ולשמרה", אלא שזהו לפי שעכשיו לאחר בריאת העולם, קיום העולמות והנבראים הוא רק על ידי מעשה התחתונים בעבודתם, וקודם החטא הי' ה"גן עדן" הסוף של כל העולמות ושם הי' אדם הראשון עובד עבודתו, כדרך שאנחנו עובדים ב"עולם הזה". וכל זה הוא רק אחר שכבר נברא האדם, ושייך ענין "מעשה התחתונים", אבל על עצם בריאת העולמות לפני בריאת האדם לא הי' שייך כלל מעשה תחתונים, נמצא שכל הבריאה היתה רק מחמת חסד חנם של הקב"ה.

ועל דרך זה הוא גם בעבודת האדם בכל יום ויום, שתחילת העבודה באה על ידי ההתעוררות מלמעלה מצד חסדו של הקב"ה, והיא נתינת כח על העבודה, ואח"כ צריך האדם לעורר את עצמו מלמטה להתקרב אל ה' (אתערותא דלתתא), כפי שיבאר להלן בארוכה.

אבל מכל מקום, עם היות שצריך להיות אתערותא דלתתא דוקא, אבל עם כל זה נמשך אתערותא דלעילא לעורר אתערותא דלתתא.

אף שאחר בריאת העולם אין העולם קיים בחסד חנם אלא הכל נמשך ו"תולה במעשה התחתונים" כנ"ל – מכל מקום, בחינת "חסד חנם" שהי' נמשך בתחילת הבריאה נמשכת תמיד, וזהו הענין שהקב"ה עוזר לאדם ומעוררו מלמעלה כדי שיוכל להתחיל בעבודתו אחר כך ולהתקרב אל ה' בכח עצמו.

[לסיכום:

יש שני אופנים ב"אתערותא דלעילא": א) אתערותא דלעילא הנמשכת על ידי ה"אתערותא דלתתא" (כמבואר בזהר). ב) אתערותא דלעילא הבאה לפני ה"אתערותא דלתתא", והיא העזר והסיוע מלמעלה בתור חסד חנם לעורר את האדם לעבודתו יתברך.

להלן בפרק ב' יבאר רבינו בארוכה את ההבדל בין שני אופנים אלה ב"אתערותא דלעילא", ויבאר אשר התעוררות האדם הבאה רק כתוצאה מאתערותא דלעילא, מבלי שהאדם מתייגע אחר כך בכחות עצמו, היא חולפת ועוברת במעט זמן;

ובפרק ג' יפרש שזוהי כוונת הכתוב בתחילת פרשת הקרבנות "אדם כי יקריב גו'", שהכתוב בא להודות אל האדם שכאשר הוא זוכה לאתערותא דלעילא זו הבאה עליו בחסד חנם צריך הוא להתחיל מיד להתייגע בכחות עצמו להתקרב אל ה';

ובפרק ד' ימשיך, שעיקר יגיעת האדם בעבודתו (הפועלת שההתעוררות שלו תהי' בת קיימא) היא העבודה של בירור וזיכוך הנפש הבהמית שבו, כיון שהיא עצמה איננה מתפעלת ומתעוררת כלל מ"אתערותא דלעילא";

ובפרק חמישי יסיק, שהאדם אין צריך לחכות ולהמתין על עת רצון מיוחד עד שיזכה לקבל העזר והסיוע מלמעלה בתור מתנת חנם, אלא הוא יכול לזכות אלי' על ידי לימוד התורה].

קיצור פרק א

מקשה בלשון הכתוב "אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה גו' תקריבו את קרבנכם", מדוע מתחיל בלשון נסתר ולשון יחיד ומסיים בלשון נוכח ולשון רבים. גם הול"ל אדם מכם כי יקריב. ומבאר את תוכנה הרוחני של עבודת הקרבנות, בהקדם ביאור שתי הנפשות שיש בכל אחד מישראל, נפש האלקית ששרשה מבחינת "אדם העליון" ונפש הבהמית ששרשה מבחינת "פני שור" שבמרכבה העליונה, ותכלית ירידת הנפש האלקית לעולם הזה היא כדי להפוך את הנפש הבהמית להיות "קרבן לה'".

כאשר האדם עובד עבודתו ב"אתערותא דלתתא" — הרי הוא זוכה ל"אתערותא דלעילא", שעל ידה הוא יכול לעלות למדריגה נעלית יותר שאי אפשר להגיע אלי' בכחות עצמו. הארה עליונה זו באה רק אחר עבודת האדם והוי כעין קיבול שכר על עבודתו, אבל יש עוד סוג בהערה עליונה הקודמת לעבודת האדם, והיא נתינת כח על העבודה, ההינו שהקב"ה מעורר את האדם ה"ישן" בהבלי העולם — ש"יקיץ" משנתו ויתחיל לעבוד את ה'.

מושגי חסידות בפרק: אדם העליון שעל הכסא. — השתלשלות. — פני אדם שבמרכבה. — פני שור שבמרכבה. — שמרי האופנים. — בירור. — אתכפיא ואתהפכא. — התלבשות הנפש האלקית בנפש הבהמית. — אין הדינין נמתקין אלא בשרשן. — והחיות נושאות את הכסא. — העלאת מיין נוקבין והמשכת מיין דכורין. — אתערותא דלתתא ואתערותא דלעילא. — חפץ חסד הוא. — תולה במעשה התחתונים.

ד"ה אדם כי יקריב מכם

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

אך הנה יש להקדים הקדמה אחת הידוע בענין המאמר דאבא יסד ברתא שצירופי אותיו' הדיבור נמשך מכח אור החכמה דוקא כמ"ש מצרף לחכמה וכתיב ה' בחכ' יסד ארץ כידוע ומבואר במ"א. ויש להבין לכאורה למה צירופי אותיו' הדיבור נמשך מכח החכ' ולא צירופי אותיו' המחשבה שהרי [ידוע ד]צירופי אותיו' המחשבה נמשך מבחי' אחוריים דבינה בלבד שנק' מל' דתבונה כו', וכן ה' גבורות מנצפ"ך דאימא כמ"ש במ"א. אך הענין הוא משום דשרש כח אותיו' הדיבור נמשך ממקור החכ' וכמ"ש לנפש חי' ות"א לרוח ממללא וחי' הוא בחי' פנימי' חכ' ומקורה דהיינו בחי' עצמיות כח ההשכלה שלמעלה מבחי' השגה דבינה [כו' וע"כ] הארת אור זה מתפשט למטה מטה דוקא והוא בצירופי אותיות הדיבור לפי שנעוץ תחילתן בסופן וסופן בתחילתן כמ"ש במ"א, ובזה יש יתרון מעלה לבחי' הדיבור על המחשבה להיות שרש הדיבור בפנימיות אור אב"א ע"כ אור אבא דוקא יסד ברתא בצירופי' שוני' דוקא כו', וכמו התינוק שא"י לצרף אותיות הדיבור מפני שלא נשלם בו הארת אור החכ' עדיין שנק' נפש חי' כו' וד"ל, וזהו פי' כל המאמרים הנ"ל דכל בחי' קדושי דמלכא עילאה מתעטרין דוקא בדיבור פי' קדושי הוא בחי' אורו' ומקיפי' שנק' קדושים מובדלים בערך גילוי אור במקבל כו', ומלכא עילאה הוא בחי' אור אב"א כידוע, והכונה שכל בחי' המקיפי' דאבא מתעטרים בבחי' הדיבור דוקא מטעם הנ"ל וד"ל. וגם מזה הטעם אמר בזוהר דעיקר חילול שבת בדיבור ובהרהור לא עביד מידי, כי כל המשכת קדושה עליונה דאור אבא שהוא בחי' השבת שנק' קודש כמ"ש כי קודש היא כו' וכמ"ש במ"א הכל תלוי בדיבור שממשיך מפנימי' אור אב"א כנ"ל, וע"כ כשמחלל שבת בדיבור של חול מחלל לבחי' קודש העליון דאור אבא והרהור של חול לא עביד חילול בקד"ש דחכ' מטעם הנ"ל וד"ל, והיינו ג"כ ענין הנ"ל בבחי' המשכת מ"ד דחכ' בקריאת התורה ע"י הדיבור דוקא ואין בכח המחשבה להמשיך כו' מטעם ששרש הדיבור בחכמה ע"כ ע"י הדיבור נמשך מקור המשכת מ"ד מפנימי' החכמה ולא ע"י העיון במחשבה שאינו רק בבחי' השגה כו' (ולפי זה הרי מצות גירסא בהלכות פסוקות בלי פלפול גבוה [מ]מצות עיון להיות' במחשבה כו', ולמעלה מבואר דבחי' העיון למעלה מבחי' הגירסא להיות[ו] בחי' כח המברר כו' עד שהוא בבחי' הקבלה שבאצילו' כו'. הענין יובן ע"פ הנ"ל דמצד הבירור שמתברר ע"י [העיון], מעלת העיון גבוה על הגירסא, אבל מצד בחי' עצם העיון שהוא ע"י המחשבה הוא רק בחי' העלאה, וע"י הדיבור דגירסא הוא בחי' המשכה דחכ' למעלה גם מבחי' הבירור דחכ' כי כל מעלת הבירור דחכ' הוא מצד ההארה מבחי' ח"ע דאצילות ואינו רק הארה בעלמא לגבי המשכת אור דח"ע בדיבור מטעם הנ"ל וד"ל), (ובמק"א מבואר במעלת העיון על הגירסא באופן אחר וכמ"ש במ"א).

והנה כתיב השמיעני את קולך כי קולך כו' מזה משמע שיש גם בבחי' הקריאה בדיבור בחי' העלאה דוקא כמ"ש השמיעני את קולך וכל שמיעה לקול הוא עליית הקול ממטה למעלה, והענין הוא כי הבל הדיבור הגשמי מורכב מאמ"ר גשמית שנעשה מכח הבל הלב שהוא מאכילה ושתי' גשמי' עולה למעלה [ב]בחי' העלאת מ"ן בקול דתורה, והרי נתעלה בחי' נוג"ה ש[ב]אכילה ושתי' בכח הקול הזה למעלה להיות בחי' כלי לשכון בו אור האלקי בהמשכת מ"ד דחכ' שנמשך מדיבור דוקא מטעם הנ"ל, ונמצא יש בדיבור בחי' העלאת [מ"ן] מצד עצם קול הדיבור ובחי' המשכה דח"ע דתורה בצירופי אותיות הדיבור, וה"ז עד"מ השליח שמביא דבר מה לשולחו מלמ[ט]ה וחוזר הוא ונעשה שליח להחזיר הדבר מלמעלה

למטה שאין זה רק כמו אמצעי בין העליון והתחתון להביא ולהעלות מתחתון אל העליון ולהוריד ולהמשיך מן העליון אל התחתון וכך הוא בבחי' הדיבור שהוא בחי' שליח להביא ולהעלות מלמטה למעלה בבחי' העלאת מ"ן והוא עצמו המוריד והממשיך בחי' המשכת מ"ד ממקור ח"ע למטה כנ"ל בענין הצרופי' דדיבור (ולהיות[ו] כלול מבחי' העלאה והמשכה יחד נק' רוח ממללא בחי' רוח כולל חו"ג כמ"ש במ"א וד"ל).

ובכל הנ"ל מובן מ"ש בע"ח דמבחי' הבל הדיבור דד"ת שלמדו נשמות הצדיקי' בעוה"ז דוקא נעשה בחי' היכל ומקיף גשמי לנשמות הצדיקים בג"ע העליון (והיינו ענין המאמר דאורייתא היכלא עילאה דקודב"ה שהוא בחי' היכלות דאבא וכמאמרז"ל א"ת בניך אלא בוניך שעוסקים בבניינו ש"ע כו'), דהנה מה שמבואר למעלה בבחי' המשכת ח"ע בדיבור דד"ת היינו בחי' המשכת אור חכ' דאצי' שרש כל האצילו' שבא האור בירידת השתלשלות בחכ' שבמל' דבריאה שרש התלמוד כנ"ל, ומכריזין בג"ע אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו שלמד בעוה"ז שבדיבורו שדבר בד"ת [ישכון] אור ח"ע דאצילו', ואמנם דוקא מה שלמד בעוה"ז בקול הבא מבחי' בירורי נוג"ה דוקא שמבחי' בירורים הללו נעשה בחי' היכל ומקיף לנשמה להיות שהבל הקול הגשמי נמשל לבחי' דומ"ם כמ"ש בס"י ה' אבנים בונות ק"ך בתים (והיינו א"ת בניך אלא בוניך), והן אותיו' התורה שנאמרו בהבל קול גשמי שנבנה מהם בנין היכל מקיף על הנשמה בג"ע כדמיון האדם שיושב בהיכל שההיכל מקיפו מכל צד, ובזאת יתרון מעלת ההיכל על האדם שאין ההיכל צריך לאדם והאדם צריך לו כו', להיות בחי' מקיף ושומר לפי ששרש ההיכל מבחי' אור מקיף דחכ' שהוא למעלה מבחי' החכמה שבנפש האדם כו', ובשרש ההיכל הזה בבחי' מקיף דאבא יש לו יתרון מעלה גם על בחי' המשכת ח"ע דתורה דאצילות שנמשך בדיבור שנק' נהנין מזיו השכינה שהוא בחי' חכמה שבמל' דאצילות המאיר לנשמות בג"ע בהשגות סודות הקבלה פנימיות התורה או בפלפול דיני הלכות שרש בחי' התלמוד דאינון במדריגת מארי קבלה בבחי' אצילו' שבבריאה, אמנם בלא דו"ר לא פרח' לעילא ונחסר ב' דברים הנ"ל בחי' ההעלאה שיהי' מזה ההיכל ובחי' ההמשכה דח"ע שמלובש בתלמוד כו', וע"כ מכריזין אשרי מי שבא לכאן לג"ע ותלמודו שלמד בעוה"ז בידו [דוקא כו'] וד"ל.

להבין וכו' ההפרש בין ו' יומין דחול לשבת

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

לב) **והנה** כמו שנת' לעיל (אות י"ט עד כ"ב) שהתהוות הנבראים דבי"ע הוא ע"י אותיות דבר ה' מבחי' מל' דאצילות שאותיות אלו הם המהוים אותם מאין ליש והן העשרה מאמרות שבהן נבה"ע וכמבואר בלק"א ח"ב באריכות, כמ"כ יובן גם בענין חכמה עילאה דאצי' שנז' למעלה שהתהוות' מא"ס ב"ה הוא ג"כ יש מאין וכמ"ש והחכמה מאין תמצא, והיינו שהתהוות' הוא ג"כ מבחי' אותיות שלמעלה מהחכמה, כי כמו עד"מ בגשמיות באדם אנו רואים שיש אותיות הדבור ויש אותיות המחשבה ועד"ז יובן הנמשל למעלה שיש כמה בחי' אותיות דהיינו אותיות הדבור עליון ויש בחי' אותיות המחשבה עליונה שמהם נמשכו עלמין סתימין ועלמין דאתגליין ויש ג"כ בחי' אותיות בחכמ' שלמעלה מהמחשבה עד שיש ג"כ בחי' אותיות בתענוג שלמעלה מהחכמה וזהו ענין ד' בחי' טנת"א הנז' בע"ח שבחי' האחרונה הם האותיות (דהיינו אותיות הדבור ואפשר גם אותיות המחשבה בכלל זה) ולמעלה מהם הם בחי' התגין שהם ג"כ כמו בחי' אותיות אלא שהם האותיות שבבחי' עליונה יותר מאותיו' הדבור, ולמעלה מהתגין הם הנקודות ולמעלה מהן הם הטעמים זרקא מקף שופר כו' שהם בחי' האותיות של התענוג העליון, כי הנה הטעם יש בו בחי' תענוג כמ"ש טעמו וראו כי טוב ה' והנה בטעמים יש נגינה שהניגון יש בו תענוג ומתיקות נמצא הטעמים הם בחי' גילוי התענוג והרי הם לגבי התענוג בחי' אותיות כי ענין האותיות הוא בחי' התגלות מל' אתא בוקר וכך הטעמים הם בחי' גילוי תענוג העליון וכנראה בטעמים שבנגינה הגשמיות זרקא מקף שופר כו' שיש מהם ניגון ומתיקות שזה הי' עבודת הלוים בשיר היום לנגן כו'. והנה בחי' התענוג העליון הוא מאד נעלה במדרגה למעלה מעלה מבחי' החכמה (כי בחי' עתיק יומין שהוא בחי' עולם התענוג נק' בחי' תחתונה שבמאציל כמ"ש במ"א) לכך מבחי' האותיות בלבד דשם מקבלת החכמה שהאותיות אינן ערוך לגבי עצמות התענוג (וכמו שאין ערוך אותיות המו"ד לגבי עצם השכל כו') וז"ש רז"ל ביו"ד נברא העוה"ב כי היו"ד הוא רק נקודה א' שזה מורה על צמצום הארת התענוג ומזה שרש התהוות העה"ב שהוא מקום תענוג הנשמות כו' שמקור ושרש העה"ב הוא מבחי' עדן העליון שהיא הח"ע שנק'

עדן ע"ש הארת עונג העליון מטעמים עליונים אכן התהוותה הוא רק מן יו"ד א' בלבד כנ"ל ולכן נק' החכמה אור וכמ"ש ותורה אור לפי שהוא בחי' אור וזיו בלבד מא"ס ב"ה. והנה באמצעות החכמה מקבלים אח"כ גם כל הנבראים הארת והמשכת החיות מא"ס ב"ה וכמש"ל באריכות, ולולי שהי' הארה זו מתלבשת תחלה בחכמה לא היו יכולים להכיל אורה כלל כו' וזהו עוטה אור כשלמה אורה זו תורה שנק' אור כנ"ל והיא הנקראת ג"כ שלמה שהיא בחי' לבוש הפנימי שבה מתלבש אור א"ס ב"ה ובה ועל ידה נמשך אח"כ לשאר הט' ספירות שכולם מקבלים הארת אור א"ס ע"י החכמ' דוקא וכן מהם נמשך אח"כ בבי"ע כנ"ל וז"ש בזהר באורייתא אתקיים עלמא וכן כתיב עולם חסד יבנה והיינו ע"י התורה שנקראת תורת חסד וזהו שנק' ג"כ התורה בשם מזון כמ"ש ותורתך בתוך מעי כו' כי ע"י המשכת אור א"ס בחכמה נמשך אח"כ החיות והקיום לכל העולמות ולכן נק' מזון כמו שהמזון מחבר הנפש עם הגוף כך ע"י התורה נמשך אוא"ס בח"ע ובכל העולמות ע"י אמצעות החכמה: והנה ארז"ל ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים, דהיינו שהם הממשיכים התלבשות אור א"ס בח"ע שזה נק' פרנסה כי פרנסה כוללת מזון ולבוש כדאי' בכתובות (דס"ח ע"א הא באכילה כו' נ"ל) והתלבשות אור א"ס בח"ע נק' מזון ולבוש כנ"ל, ואיך הם ממשיכים, הנה ארז"ל גבי משה כשעלה למרום מצאו למלאך סנד"ל שיושב וקושר כתרים לקונו מתפלותיהם של ישראל, וענין הכתרים היינו בחי' אותיות עליונים שנק' בשם כתרין כמ"ש בהקדמת זהר בראשית ע"ש, והענין כי הם בחי' אותיות והתגלות התענוג העליון הנ"ל שהוא בחי' האין שממנו תמצא החכמה וזהו שקושר כתרים לקונו שממשיך מבחי' תענוג עליון הנ"ל להיות בחי' האותיות וההתגלות שלו הנק' בשם טעמים נמשכים ומתלבשים בחכמה שהיא בחי' התורה, וזהו דוקא מתפלותיהם של ישראל פי' מדיבורי וצירופי אותיות שהישראל אומרים בתפלה הם עולים עד רום המעלות עד בחי' אותיות שלמעלה מהחכמה שהם בחי' הטעמים עליונים שהם אותיות התענוג ומשם ממשיכים ההארה מלמעלה למטה להיות מתלבש בחכמה, והכח הזה בישראל הוא לפי שניצוץ אלקות שיש בכל נפש מישראל שרשה למעלה מהחכמה (וכמבואר במ"א באריכות שעשר בחי' חב"ד כו' שבנפש הם רק כלים לגבי הנפש שהיא במהותה ועצמותה למעלה מן השכל כי היא חלק אלוה ממעל וא"כ יש בה הארה מבחי' א"ס שהוא פשוט ולמעלה מהחכמה וכמש"ל באריכות וא"ש מ"ש הג' מהר"ל וכי הנשמה שבגוף כו' ע"ל אות כ"ט ודו"ק) ולכך אנו רואים שיש בכח כל א' מישראל למסור נפשו על קידוש השם שהוא למעלה מהשכל שהרי מהשכל לא נמצא טעם רק לאהבה את ה' כי הוא חייך אבל על מס"נ לא נמצא טעם בספרים אלא שזהו מצד עצם הניצוץ אלקות שטבעו לחפוץ להכלל במקורו כנר בפני האבוקה ולא להיות נפרד ממנו ח"ו בשום אופן אפי' במס"נ ממש וזהו בחי' שלמעלה מהחכמה רק שלהיות הנפש מלובשת בגוף ונה"ב שהגוף הוא מסתיר ומכסה על הארה זו לכך צריכה להתבונן מאד בהעמקת הדעת בגדולת ה' בתפלה להעביר חושך הגוף ונה"ב והנה בתפלה ע"י הקדמת פסוד"ז הוא מבעיר ומלהיב את הניצוץ אלקי עד שיבוא ויגיע בק"ש לבחי' מס"נ באחד שהוא בחי' שלמעלה מהחכמה ואז ע"י אותיות אלו ממשיכין מבחי' אותיות עליונים וכתרין עילאין הנק' בשם טעמים להיות מתלבשים בחכמה וזהו שנאמר בק"ש אחד ואהבת ואח"כ ודברת בם כי מתחלה צ"ל המס"נ באחד ואהבת ואז אח"כ יבוא למדרגת ודברת בם שהוא לשון המשכה והנהגה כמו ידבר עמים ובם היינו בד"ת ור"ל שימשיך הארת התענוג בחכמה הנק' תורה (והנה במ"א מבואר שהמשכה זו הוא ע"י רננא דאוריי' ובלילה שירה עמי שבזה ממשיך גילוי תענוג עליון בח"ע בחי' טעמי תורה וכאן מבואר שהוא ע"י אותיו' התפלה ושניהם אמת כי יש אותיות זכרים ואותיות נקבות כמ"ש באריכות ע"פ מאמר הזהר בשלח בפסוק לסוסתי בענין סוסין דוכרן כו' והיינו בחי' אותיות נקבות הם העלאה ממטה למעלה לעורר בחי' אותיות התענוג הנ"ל וזהו אותיות שבצלותא שנק' סולם ממטה למעלה ואח"כ ההמשכה ממעלה למטה ע"י אותיות דוכרן רננא דאורייתא) ועיין לקמן אות מ"ג באריכות מענין זה:

שרש מצות התפלה

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ומעתה יובן ג"כ ענין המצנפת והאבנט, כי האבנט פעולתו לחבר הלבושי' עם הגוף שלא יהי' חלל ביניהם, והענין שהלבושי' הם בחי' מקיפי', ושיהיו מתחברי' עם הפנימי' הוא ע"י המשכת מקיפי' עליוני' יותר, שלהיותו עליון יותר יכול להכריח את המקיף שתחתיו שיתחבר עם הפנימי, כי יש כמה מדרגו' מקיפי' זה עליון מזה כנ"ל,

משא"כ המצנפת הוא רק סובב לראש לחממו, ולכן שם רק י"ו אמה, ובאבנט צ"ל כל ל"ב אמה שאז יוכל לחבר וד"ל. והענין כי יש ל"ב נתיבות ד"פ הוי' אדנ"י וכנודע בענין ד' מוחי' דתפילין, אך סיבת התחלקו' לד' מוחי' הוא לפי שהדעת מתחלק לב' ונעשה ב' בחי' חו"ג ולכן במוח יש ב' בחי' שורש ימין ושמאל חו"ג אבל לא יותר, וע"כ הם י"ו אמה ב"פ הוי' אד', אבל בלב צ"ל יותר כדי לחבר המקיפי' עם הפנימי', ולזה נצרך כל הל"ב נתי', והיינו שהדעת מתחלק לב' מוחי' בב' חללי הלב חלל השמאלי מלא דם גבו', וחלל הימני מלא רוח חסדים, הגם שבלא"ה יש חו"ג היינו בבחי' מדות בלבד חסד ויתור כו', משא"כ מה שהדעת מתחלק לב' מוחי' חו"ג היינו החסד שע"י החכ' וכן הגבורה כו'.

וביאור ענין ההתחברות יותר הוא כי כהן גדול רב חסד שבלי גבול, ואיש כהן חסד סתם, וכנודע דאית חסד ואית חסד כו', כמו בגשמיו' יש מי שהוא בעל צדקה בגבול, ויש הרבה מאד, ובכלליו' חסד שבעוה"ז עושר ומזון בגבול, וחסד שבעולמו' העליוני' בלי גבול, ובכדי שיתחברו יחד הוא ע"י גילוי בחי' עליונה יותר, ולכן חגר האבנט בין אצילי ידיו דוקא ששם צ"ל ההתחברות (כי הוא בחי' חו"ג) והיינו ע"י ל"ב נתי' שעש"ז נק' הלב כן, לב שבו יש ל"ב אורות ע"י התחלקות הדעת לב' מוחי' חו"ג כנ"ל, ומקיפו ומחזירו כרך ע"ג כרך בחי' עיגולים, כנודע הענין בבחי' עיגולי' ויושר שהעיגולי' הוא עד"מ כשהאדם משיג איזה שכל ששכלו מקיף אותו דבר המוקף כו', וכן הרב מקיף את שכל התלמיד, משא"כ התלמיד אינו מקיף את שכל הרב כי אינו מבין בו רק מעט מה שהבינהו הרב, אבל הרב מבין כל מהות התלמיד ומקיפו כו', וכן למעלה המגביהי לשבת וע"כ משפילי לראות בשמים וארץ סוכ"ע, משא"כ אנחנו איננו תופסים רק מעט הנראה, וכך היו בגדי כה"ג מבחי' מקיפי' סוכ"ע כנ"ל.

ולבני אהרן תעשה כותנות

ש"פ תצוה, תרל"ב

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס העבודה

והנה כאשר מתבונן בבחי' כללות בלבד ומתפעל בנפשו (דע"ז א"צ יגיעה הן בהתבוננות מאחר שהיא בבחי' כללות לבד וה"ה רק כמו זכרון שנזכר על אלקות כנ"ל, והן ההתפעלות באה בלי שום יגיעה כלל, כי בבחי' מקיף כל אחד מתפעל על אלקות, ואין זה לשום פועל כלל, היינו שאין בזה שום קירוב לאלקות ואינה מביאה לידי קיום רצונו ית', וגם המרירות שנת"ל היא בנקל מאד ע"י ההפלאה דאלקות כנ"ל ובפרט במי שיש לו חוש בענין אלקי כו' וכמשנת"ל) וכשמתחיל אח"כ להתבונן באיזה ענין בדרך פרט יתקרר לגמרי מהתפעלות הקודמת (וכן הוא כאשר מתחיל להתפלל באיזה חיות ע"י עסק הדא"ח שקודם התפלה כשמתחיל אח"כ בתפלה באיזה התבוננות פרטיות מתקרר כו'), הנה על קירור התפעלות הקודמת אל יחוש ואל ידאג כלל, כי אינה התפעלות אמיתי, ואינה ענין ודבר מה הן מצד עצמה כי אין בזה קירוב לאלקות (וגם החיות הנעשה ע"י לימוד דא"ח קודם התפלה היא רק הקדמה וכמו כלי לקירוב לאלקות כאשר יעבוד עבודתו בתפלה כדבעי למיהוי) והן מצד שאינה שייכה לפועל בעסק התורה וקיום המצות בסו"מ וע"ט ובזיכוך המדות טבעיית והיינו דבשעת מעשה הוא רק התפעלות דמיוני, ולא נשאר מזה שום רושם על כל היום, וא"כ אין זה שנתקרר כי לא נתחמם ולא נתפעל עדיין בבחי' התפעלות פנימי ואמיתי, הבאה דוקא ע"י התבוננות והשגה טובה באלקות, והתפעלות הנ"ל ממילא יחלוף ויעבור במעט זמן מבלי שנשאר אחרי' שום רושם כו' (ויותר טוב מזה המתפלל בכוונה בפי' המלות ויש לו חיות בהתיבות, דעם היות שלא יש בזה התפעלות אהבה וגם לא זיכוך חומריות המדות טבעיים מ"מ יש בזה איזה רגש פנימי וה"ה נאחז באיזה דבר היינו בהחיות האלקי שבתיבות התפלה האוחז אותו במקצת עכ"פ גם במשך היום, משא"כ בהתפעלות מהזכרון הכללי הנ"ל שאין כאן דבר האוחז אותו כי חולף ועובר מיד) ומה לו אם נתקרר ע"י התחלת ההתבוננות בענין פרטי (אשר באמת אם יעמוד על נפשו ויתחזק בהתבוננות יבוא סוף כל סוף לידי התפעלות אלקי) או שנתקרר ממילא מפני שלא יש גילוי אור אלקי בנפשו.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים ה'תש"ב

בחדש השלישי – חידוש וגילוי אלקות השלישי. הא' ביציאת מצרים, הב' בקריעת ים־סוף, והג' באו למדבר סיני בשמחה גדולה. שאלה: מהו החידוש במ"ת. עבודת אברהם אבינו בכח עצמו. בנה ב' מזבחות, א' לה' הנראה אליו – אור הממכ"ע, ב' להוי' דלעילא – מקור לעלמין סתימין

"בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי". וְאִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי רֹאשׁ הַשָּׁנָה פֶּרֶק א הֲלָכָה א, "מַגִּיד שֶׁמּוֹנִים חֳדָשִׁים לִיצִיאַת מִצְרַיִם", וּפֵרוּשׁ שֶׁצְּרִיכִים לִמְנוֹת הַחִדּוּשִׁים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ מֵאָז יָצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְזֶהוּ "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי", שֶׁהוּא חִדּוּשׁ כְּלָלִי הַשְּׁלִישִׁי בְּגִלּוּי אֱלֹקוּת שֶׁהָיָה מֵאָז נִגְאָלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּגְאָלָם, שֶׁהוּא גִּלּוּי כְּלָלִי דֶּאֱלֹקוּת הָרִאשׁוֹן, וְאַחַר כָּךְ בִּקְרִיעַת יַם סוּף הוּא גִּלּוּי כְּלָלִי דֶּאֱלֹקוּת הַשֵּׁנִי, שֶׁכָּל אֶחָד מַרְאֶה בְּאֶצְבַּע זֶה אֵלִי, וּבִיאָתָם לְמִדְבַּר סִינַי לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה שֶׁהוּא גִּלּוּי כְּלָלִי דֶּאֱלֹקוּת הַשְּׁלִישִׁי, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ן שֶׁהָיָה לָהֶם שִׂמְחָה גְּדוֹלָה, דְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הִגִּיד לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה. וְהִנֵּה טַעַם אָמְרוֹ "בַּיּוֹם הַזֶּה" סְתָם וְלֹא נִתְפָּרֵשׁ בְּאֵיזֶה יוֹם, וְרַק רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (שַׁבָּת דַּף פּוּ עַמּוּד ב) פֵּרְשׁוּ "בַּיּוֹם הַזֶּה" הוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ, הִנֵּה הַטַּעַם כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שֶׁיִּהְיוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה חֲדָשִׁים עָלֶיךָ כְּאִלּוּ הַיּוֹם נִתְּנוּ מִסִּינַי. אָמְנָם בִּכְלָלוּת הָעִנְיָן יֵשׁ לְהָבִין מָה עִנְיַן הַחִדּוּשׁ שֶׁנִּתּוֹסֵף בְּמַתַּן תּוֹרָה לְגַבֵּי לִפְנֵי מַתַּן תּוֹרָה, דַּהֲלֹא גַּם קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיוּ צַדִּיקִים גְּדוֹלִים כְּמוֹ חֲנוֹךְ וּמְתוּשֶׁלַח, נֹחַ וְשֵׁם, הָאָבוֹת וְהַשְּׁבָטִים, וְהָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה, אִם כֵּן מָה עִנְיַן הַחִדּוּשׁ שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בְּמַתַּן תּוֹרָה. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה בְּאַבְרָהָם כְּתִיב "הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה", דְּאַבְרָהָם הָיְתָה עֲבוֹדָתוֹ בְּכֹחַ עַצְמוֹ, וְתֹכֶן עֲבוֹדָתוֹ הָיְתָה "הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה", וּבַעֲבוֹדָתוֹ זֹאת בָּנָה שְׁנֵי מִזְבְּחוֹת, שֶׁהֵן שְׁנֵי אָפְנֵי עֲבוֹדָה בִּשְׁתֵּי דַּרְגּוֹת חֲלוּקוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַהֲוָי' הַנִּרְאֶה אֵלָיו", וּכְתִיב "וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַהֲוָי'" סְתָם, שֶׁהֵם שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת חֲלוּקוֹת בְּשֵׁם הֲוָי', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיִּקְרָא הֲוָי' הֲוָי'", שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי שֵׁמוֹת הֲוָי', שֵׁם הֲוָי' הַנִּרְאֶה וְשֵׁם הֲוָי' סְתָם שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִשֵּׁם הֲוָי' הַנִּרְאֶה, דְּשֵׁם הֲוָי' הַנִּרְאֶה הוּא שֵׁם הֲוָי' שֶׁהוּא מָקוֹר לְעָלְמִין דְּאִתְגַּלְיָן[א], דְּעִם הֱיוֹת דַּהֲוָי' הוּא הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד וְהַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל הִיא מִשֵּׁם אֱלֹקִים כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים", בְּכָל זֶה הִנֵּה עִקַּר הַהִתְהַוּוּת הִיא מִשֵּׁם הֲוָי', דַּהֲוָי' לְשׁוֹן מְהַוֶּה, וְאוֹת י' דְּשֵׁם הֲוָי' מוֹרֶה עַל תְּמִידוּת הַהִתְהַוּוּת, שֶׁהַהִתְהַוּוּת הַתְּמִידִית הִיא מִשֵּׁם הֲוָי' דַּוְקָא, וּכְמוֹ בְּתֵבַת "עָשָׂה", הִנֵּה עָשָׂה מוֹרֶה עַל הֶעָבָר, וְיַעֲשֶׂה מוֹרֶה עַל הַהֹוֶה וְעַל הַתְּמִידוּת הָעֲשִׂיָּה, וּכְמוֹ "כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב", שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כֵּן תָּמִיד, הִנֵּה כֵּן אוֹת י' דְּשֵׁם הֲוָי' מוֹרֶה עַל תְּמִידוּת הַהִתְהַוּוּת שֶׁמְּהַוֶּה וּמְחַיֶּה תָּמִיד מֵאַיִן לְיֵשׁ בְּלִי הֶפְסֵק, וּכְמַאֲמַר "בְּיוּ"ד נִבְרָא עוֹלָם הַבָּא וּבְה' נִבְרָא עוֹלָם הַזֶּה". אָמְנָם כָּל זֶה הוּא מִשֵּׁם הֲוָי' דִּלְתַתָּא[ב], שֶׁהוּא שֵׁם הֲוָי' הַנִּרְאֶה, הַיְנוּ בְּחִינַת אוֹר הַמְמַלֵּא כָּל עָלְמִין[ג], וְזֶהוּ דִּכְתִיב "שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּה", שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת בִּבְרִיאַת וְהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת הִיא בִּבְחִינַת רְאִיָּה מוּחָשִׁית, וְהַיְנוּ דְּהֵן עִנְיַן הַבְּרִיאָה וְהַיְצִירָה שֶׁל כָּל הַדּוֹמֵם צוֹמֵחַ חַי מְדַבֵּר וְהֵן הַהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית בְּכָל מִלּוּי צָרְכֵיהֶם, הִנֵּה בְּהַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל נִרְאֶה הַפְּלִיאוֹת דֶּאֱלֹקוּת, מֵעֵן זְעֶהט די געטליכע וואונדער[ד] בְּכָל הַפְּרָטֵי פְּרָטִים מַמָּשׁ, וְהַכּוֹפֵר בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית וּבֶאֱלֹקוּת וּמַסְבִּיר זֹאת בְּהֶסְבֵּר הַטֶּבַע, הִנֵּה מִלְּבַד זֹאת דְּטֶבַע עַצְמוֹ הוּא עִנְיַן אֱלֹקִי, שֶׁהוּא רַק בְּחֵיק הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא לְהַטְבִּיעַ בְּהַנִּבְרָאִים אֶת טִבְעָם לְפִי אוֹתָהּ הַכַּוָּנָה שֶׁבִּשְׁבִילָם נִבְרְאוּ וּלְפִי אוֹתוֹ הַתַּפְקִיד אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם לְמַלֹּאת, הִנֵּה לְבַד זֹאת הֲרֵי הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית הִיא אֱלֹקוּת גָּלוּי וְלֹא אֱלֹקוּת הַמֻּסְתָּר, הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית אֵיז אָפְעֶנְע געטליכקייט[ה] שֶׁנִּרְאֶה לְכָל אֲשֶׁר מֹחַ בְּקָרְקָדוֹ, וְטַעַם הַדָּבָר הוּא לְפִי שֶׁכְּלָלוּת הִתְהַוּוּת דִּבְרִיאַת הָעוֹלָם הוּא מִבְּחִינַת שֵׁם הֲוָי' הַנִּרְאֶה, וְאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הִתְחִיל עֲבוֹדָתוֹ בִּבְחִינַת שֵׁם הֲוָי' הַנִּרְאֶה שֶׁהוּא אוֹר הַמְמַלֵּא כָּל עָלְמִין, וְזֶהוּ "וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לַה' הַנִּרְאֶה", וְעָלָה בַּעֲבוֹדָתוֹ בְּעִלּוּי אַחַר עִלּוּי עַד כִּי אַחַר כָּךְ בָּנָה מִזְבֵּחַ לַהֲוָי' סְתָם, שֶׁהוּא שֵׁם הֲוָי' דִּלְעֵלָּא הַמְהַוֶּה עָלְמִין סְתִימִין דְּלָא אִתְגַּלְיָן[ו].

חג השבועות תש"ב

*) נדפס בספר המאמרים - תש"ב עמ' 99 ואילך.

א. לעולמות המגולים. ב. שלמטה. ג. הממלא כל העולמות (דרגה בהשפעת האור האלוקי). ד. רואים את הפלאים האלקיים. ה. היא אלקות גלויה. ו. שם הוי' העליון שמהווה עולמות סתומים שאינם מתגלים.

לקוטי דיבורים

עוד בחיי המהר"ל מפראג נתפרסם שמו הטוב של ר' אליהו בעל שם מוורמייזא, ובהתלקח ההתנגדות הגדולה[6] של הגאון הישיש ר' פנחס זליג משפייער ובנו הגאון ר' שמאי זונדל נסע בכמה מדינות להכריז בשם אביו ראש גאוני הדור ובשם שאר הגאונים, איסור בנידוי חרם על תורתו ושיטתו של ר' אליהו בעל שם מוורמייזא, עשה המהר"ל עם בנו הגאון ר' בצלאל מסעם לוורמייזא לתהות על קנקנו של ר' אליהו בעל שם, ובשובו לפראג פרסם דעתו דעת תורה לזכותו של ר' אליהו בעל שם. ומני אז התרבו בפראג ובכל הגליל תלמידי ר' אליהו בעל שם.

בבוא ר' יהודה אריה לפראג היה ראש הקהל ר' שמואל בן הגאון ר' בצלאל בנו יחידו של המהר"ל, אשר כיהן אז במשרה זו כשמונה עשרה שנה, כי הוא נבחר על מקומו של הנדיב הנודע ר' מרדכי מייזל שנפטר בשנת שס"א, וכשמונה שנים נשא רבי שמואל את עטרת ראש הקהל בחיי זקנו המהר"ל שנפטר בן שבע ותשעים שנה בשמונה עשר לחודש אלול שס"ט.

ר' שמואל ראש הקהל היה עשיר גדול, והיה מכניס שנה שנה לקופת הקהילה אותו סכום שהכניסו כל אנשי הקהילה, ובמחצית הכנסתו היה פודה את הערכת מס העניים שבעדה שהיו צריכים - ככל אנשי העדה - לשלם שלשה מסים: א) מס הממשלה, ב) מס העיר, ג) מס הקהל. ושמו הטוב הולך למרחקים כי מלבד צדקת פזרונו בעיר מושבו פראג בכל מוסדי העיר, ועזרת יחידים בתמיכות גדולות בגלוי ובסתר, היה שולח סכומים גדולים בשביל החזקת הישיבות בפולין ובאשכנז, והיה מחזיק בישיבתו של הגאון ר' אליהו בעל שם בוורמייזא ברוח נדיבה. ובהעתיק ר' אליהו את ישיבתו לגרודנא חלם ולובלין - מקום הישיבות הכי מפורסמות בעת ההיא - תמכו ר' שמואל מכיסו בסכומים גדולים, כי שמע ר' שמואל מסבו המהר"ל אשר מישיבותיו של ר' אליהו בעל שם ותלמידיו ותלמידי תלמידיו תצא אורה לישראל.

בבוא ר' יהודה אריה לפראג השתתף גם הוא בהחזקת ישיבתו של ר' אליהו בעל שם. ובהישמע בשנת שפ"ד כי ר' אליהו בעל שם מתכונן להעתיק אחת מישיבותיו לעיר פראג, שלחו ר' שמואל ראש הקהל ומשנהו ר' יהודה אריה פרנס הקהלה ציר מיוחד עם צרור כסף על הוצאות הדרך לר' אליהו ותלמידיו, ועוד טרם בואם קנו ר' שמואל ור' יהודה אריה על חשבונם הפרטי חצר גדולה עם בתים לשבתם של ר' אליהו בעל שם וישיבתו הקדושה.

הגאון בעל "תוספות יום טוב" אם כי היה כבר כבן חמשים ומפורסם בגאונותו, נכנס גם הוא לישיבתו של ר' אליהו בעל שם, בין העשרים ושבעה בני עליה תלמידי ר' אליהו, אשר המליץ עליהם כי הם המה עשרים ושבע האותיות שבהן ניתנה התורה ובהן ברא הקב"ה את עולמו.

עשרים ושבעה בני העליה קבעו להם רובם ככולם ישיבה ללימוד תורת הנגלה ועם זה הדריכם בשיטת ר' אליהו בעל שם ומזמן לזמן למד אתם תורת הקבלה והרבה מהם עשו חיל במדות טובות, ומיום ליום התרחב חוג ישיבותיהם בתלמידים בעלי כשרון רב.

בין השוקדים בלימוד ועושים חיל גם בלימוד תורת הקבלה ושיטת הנהגת ר' אליהו בעל שם, היה גם האברך ר' אברהם משה נכד ר' יהודה אריה. ובראות מורו ורבו הגאון בעל "תוספות יום טוב" את גודל יראתו את ה' וזהירותו בהידורי מצוה וגודל תשוקתו בלימוד תורת הקבלה - קבע לו זמנים מיוחדים ללמדו ולחכמו בתורת הקבלה וילמד אתו בספרי הקבלה ויסבירו את הענינים העמוקים שבתורת הקבלה. ביחוד עשה רושם אדיר על ר' אברהם משה ספר הפרדס להרמ"ק וישקוד בו עד כי כמעט ידעו בעל פה. כך התנהג משך שנים עד כי גדל שמו בין הגאונים ובעלי הקבלה ור' אליהו בעל שם הכניסו בין ראשי תלמידיו.

* * *

ר' יהודה אריה שכח את מעשי אחיו משה ותעתועיו וכך גם הוטב מצב בריאותו. אך איש אחד היה בפראג מופלג בזקנה והוא מידידי אביו הגאון ר' שמואל צדוק, ובשמעו את הנעשה עם משה בן ידידו התעצב מאד ובפגשו בר' יהודה אריה אמר בקול בוכים:

אנכי העידותי באביך הגאון אשר לא יהיה בין המקילים בהוראה ואל יפתח פיו ולשונו על בעלי הקבלה גדולי היראה והוא היה שוחק עלי לאמר גם אתה אלימלך בין הרואים מה שאינו נראה, כי כיחש בתורת הקבלה ובא על שכרו בן רשע ובעל תועבה.

ראה, היה הישיש ר' אלימלך אומר לבן ידידו ר' יהודה אריה, והבט משפטו של הקב"ה, כי בדבר אשר זדה אביך - בזה ענשו, בעונש של קלון ובושה המר ממות, אביך היה גאון מפורסם שוקד בתורה ומקיל

6) ראה אודות כל הבא להלן ס' הזכרונות ח"א פרק נו, נז, סא.

במצוות ולועג ממהדרים במצוות והרחיב פיו ולשונו על לומדי תורת הקבלה, וענשו הקב"ה בבן גדול בתורה ועובר על כל מצוות השם יתברך בשאט נפש.

בנוסח זה היה הישיש ר' אלימלך דובר אל ר' יהודה אריה בכל עת פגשו בו, מבלי דעת כי בנפשו של ר' יהודה אריה הוא, וכאשר בעת ההיא חרשו אזניו משמוע ועיניו מלראות, הנה אי אפשר להתדבר עמו אשר לא יצער את ר' יהודה אריה בדבריו. ר' יהודה אריה כיבד מאד את הישיש ר' אלימלך, ובהיותו ידיד אביו היה מבקרו לעתים קרובות מבלי להתחשב עם צערו מנוסחו האמור של הישיש.

* * *

פעם כשהלך ר' יהודה אריה לבקר את ידיד אביו הישיש ר' אלימלך, הלך אתו גם נכדו ר' אברהם משה. והיה כדבר הישיש אל זקנו את הנוסח הידוע, נזכר ר' אברהם משה על דודו הזקן משה אשר כבר שכחו, ובראותו התוגה השוכנת על פני סבו לרגלי דיבורי הישיש, תקפוהו לחץ לב. ביותר הכאיבו בשמעו אודות אבי זקנו שהיה מקיל בהוראה ולועג מהמקובלים ואנשי מעשה, כי ידע שאבי זקנו היה גאון אדיר ומחדש נפלא והרבה פעמים הסתייע בחידושיו וביאוריו בכמה וכמה סוגיות כבדות ביחוד בסדר נשים.

נזכר הוא על אותו מאורע שגרם לו מלחמה עצומה. לרגלי לימודם באחת הסוגיות ביבמות וחבריו לא יכלו לעמוד על בוריים של דברים, והוא בעיונו בחידושי אבי זקנו היתה הסוגיא סדורה בפיו, והתפלאו במאד ויהללוהו ושמו נתפרסם בין התלמידים. שני ימים לא מצא מנוח לנפשו מן המלחמה שהתלקחה בלבו, אם יאמר האמת שאת הסוגיא למד בחידושי אבי זקנו הגאון המפורסם ר' שמואל צדוק או לא, גם בלילה לא יכל לישון, וכמעט גמר בדעתו לגלות את הדבר, ומחשבה נפלה ברעיונו הלא קנאת סופרים תרבה חכמה, כשחבריו חושבים שהוא מעצמו עמד על בוריה של הסוגיא תגדיל אז קנאתם לו את התשוקה בלימוד העיוני, אבל כאשר ידעו כי ביאור הסוגיא הוא מחידושיו של אחד מאדירי הגאונים בדור שלפניהם - לא יפעל עליהם כלום בענין התשוקה.

אמנם נקודת התום והיושר לא נתנה לו מנוח ויהיה כמבולבל מבלי דעת מה יעשה. ובהיות כי מסכת סוטה היתה מונחת לפניו, אמר בלבו כי יפיל גורל, ואפשר אשר המאמר הראשון אשר יראה יכריע את ספיקו. ויתפלל בלבו אל ה' כי ינחהו בדרך האמת ויפתח את הגמרא, והמאמר הראשון אשר עלה לו: "בי דינא רבא ליתפרע מהני דחפי גונדא"[7] לבוש שאינו שלו, ויבין את פתרון שאלתו כי צריך לגלות את הדבר באשר הוא, כי ביאור הסוגיא למד בחידושי אבי זקנו הגאון.

בלילה ההוא נדדה שנתו מהצער הגדול, כי כאשר יגלה שביאור הסוגיא לא שלו הוא כי אם של אחד הגאונים בדור שלפניו, יבזוהו חבריו, וכבושת גנב כאשר יתפש ביד יתבייש, וכל היום היה כמבולבל, וכמה פעמים התכונן לגלות הדבר לחבריו אבל לשונו דבקה לחכו ולא יכל להוציא אף הגה. עד כי התגבר על עצמו ויספר לחבריו את הדבר כאשר הוא. וחברו ר' חיים שמואל היה הראשון אשר הוכיחו על אשר כיחד מקור מוצא ביאורה של הסוגיא, ושאר חבריו נעצו עיניהם בו בבוז כמתפאר בעושר גנוב, וזוכר הוא אשר כשבועיים היה נשבר ונדכא מהמאורע ההוא.

כ"ד טבת תשי"א

7) סוטה כב, ב.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק צ"א – ביטול הגזירה

שלושה חודשים לפני חלוף השנתיים שנקבעו לגירוש היהודים מממלכתו של פרדיננד, הגיע ראש הכנסייה למלך והזכיר לו את הבטחתו לגרש את היהודים. מצבו של אוצר המלוכה היה אז גרוע בהרבה מבעבר. המלך ידע היטב כי אם אמנם יגורשו היהודים מהמדינה. ההכנסות מהמיסים יופחתו והמשבר הכספי יחריף בה עוד יותר.

מצד שני חש המלך כי אין לו ברירה ועליו לקיים את הבטחתו. הוא היה שרוי, אפוא, במבוכה גדולה.

בניו, הנסיכים פרדיננד ומקסימיליאן, יעצו שאחד המנהיגים היהודיים ייסע אל האפיפיור ברומא וישתדל אצלו שיתיר למלך להפר את הנדר, שנכפה עליו על ידי הקרדינל לבצע את הגירוש.

ואמנם, לשליחות זו נבחר ר' מרדכי צמח מפראג.

באותו זמן כיהן כאפיפיור פיוס הרביעי, הוא קיבל תפקיד זה מידי פאול הרביעי. פיוס היה הרבה יותר ידידותי ליהודים מאשר קודמו בתפקיד.

בפגישה עם האפיפיור הרשים אותו מאוד ר' מרדכי, והאפיפיור הסכים לתת למלך בוהמיה ומוראביה את ההיתר המבוקש ולא לבצע את גירושם של היהודים.

כאשר שב ר' מרדכי לפראג עם ההיתר הנ"ל מהאפיפיור הייתה השמחה בקרב היהודים באופן שאין לשער. המלך מסר כעת את כל הטיפול ביהודים לבנו מאקסימיליאן אשר בשנת שכ"ג ביטל כליל את הגזירה נגד היהודים.

בשנת שס"א נפטר ר' מרדכי מייזל, ראש קהילת פראג, ובמקומו מונה כראש-הקהל ר' שמואל, נכדו של המהר"ל מפראג. המהר"ל עצמו נפטר ביום ח"י אלול שס"ט, בגיל תשעים ושבע שנים.

המהר"ל הכין בבית העלמין בפראג שלושה קברים - עבורו, עבור זוגתו הלמדנית פערל ועבור בנו יחידו ר' בצלאל. אך היות ור' בצלאל כבר נפטר והובא לקבורה בעיר קֶלְן בה כיהן כראש ישיבה - ייעד המהר"ל את הקבר השלישי עבור נכדו ר' שמואל.

לר' שמואל היה בן אשר נתן לו את שמו של סבו המהר"ל - יהודה לייב. נכד זה חונן בכישרונות גדולים והיה למדן גדול.

לר' יהודה לייב זה היו חיי משפחה כאלו שהסבו לו צער רב. שתי נשים נפטרו לו ושתיהן השאירו לו ילדים.

כאשר מלאו לר' שמואל תשעים ושבע שנים, והרגיש שהוא נחלש מיום ליום, קרא לגבאי החברה קדישא והזכירו שהקבר השלישי ליד המהר"ל שייך אליו.

"אך המקום צר מאוד" העיר גבאי החברה קדישא "וזה בלתי אפשרי לכרות שם קבר נוסף".

והייתה זו אמת לאמיתה. כי במשך הזמן התמלא בית העלמין בפראג, ועקב לחצם של נכבדים רבים אשר רצו להיטמן דווקא ליד המהר"ל, כך שלא נותר כמעט מקום עבור הקבר השלישי אותו ייעד המהר"ל עבור נכדו.

"עומד הנני על זכותי להיקבר במקום זה" אמר ר' שמואל בתקיפות "הדבר היחיד שאני יכול לייעץ הוא שילכו לקברו של סבי הקדוש ויזכירו לו את עניין הקבר אשר הועיד עבורי ובוודאי יקיים סבי הקדוש את הבטחתו בזה".

עצתו של ר' שמואל בוצעה, ואכן, כאשר נפטר ר' שמואל - נכדו של המהר"ל - בשנת תט"ו, הרי קטע אדמה צר זה, אשר ליד קברי המהר"ל וזוגתו התרחב מעצמו, כך שהיה מספיק מקום לכרות שם קבר עבור נכדו.

ר' אליהו הבעל-שם מוורמייזא, התפרסם כבר בחייו של המהר"ל.

לאחר שר' אליהו הוציא מישיבותיו - בתחילה מוורמייזא ולאחר מכן מחלם שבפולין - מאות תלמידים, התיישב בפראג לשם העביר את ישיבתו.

נכדו של המהר"ל, ר' שמואל, אשר כאמור היה עשיר גדול, החזיק על חשבונו ישיבה זו - אשר בה למדו את תורת הנסתר בדיוק כמו את תורת הנגלה - בסכומי כסף גדולים.

בישיבה זו - בפראג - חידש הבעל-שם מוורמייזא בזה שהקים שם גם מכינה לבחורים צעירים, ולא הסתפק בהתעסקות רק עם אברכים כפי שהיה בוורמייזא ובחלם. למכינה זו הכניס ר' שמואל את בנו ר' יהודה לייב, שם עשה חיל בלימודיו.

כאשר נפטר ר' שמואל היה ר' אליהו בן מאה ושמונה שנים. וכאשר היו צריכים - כאמור לעיל - ללכת לקברו של המהר"ל ולהזכירו אודות הקבר אשר הניח עבור נכדו, שלח ר' אליהו עשרה מתלמידיו, להזכיר למהר"ל אודות הבטחתו לנכדו ר' שמואל, והוא עצמו אף הלך ללווייתו והספידו.

בנו של ר' שמואל, ר' יהודה ליב, ירש מאביו רכוש רב. לאחר מות רעייתו השנייה שידכוהו לאשה שלישית מהעיר פוזנא. ולשם כך אף עבר לגור בעיר זו.

הוא היה אז בן שישים וחמש שנים. ואשתו זו השלישית ילדה לו בשנת תכ"ז את בנו "משה".

"משה" זה היה אב סבו של ר' שניאור זלמן בעל התניא מייסדה של חסידות חב"ד.

פוזנא הייתה בתקופה זו מקום תורה, ור' יהודה לייב מצא שם מספיק למדנים על מנת להשתעשע עימם בלימוד תורה. ובמיוחד עם תלמידי תלמידיו של ר' יצחק קלובר, אשר היו גאונים גדולים הן בתורת הנגלה והן בתורת הקבלה (ר' יצחק קלובר היה רבו של המהרש"ל).

אחד מילידי פוזנא היה הגאון ר' שמואל אליעזר הלוי איידיל, המוכר בשמו המקוצר "המהרש"א". הוא היה רבה של טיקטין ולאחר מכן רבה של אוסטראה. הוא התפרסם בישיבתו המפוארת אשר הוציאה מתוכה גדולי תורה רבים.

המהרש"א היה מנגד לקבלה. וכך היו גם תלמידיו. והיות והרבה מתלמידיו היו מהעיר פוזנא, נוצר מצב שחלק גדול מתושבי פוזנא התנגד ללימוד קבלה.

ההתנגדות ללימוד הקבלה בעיר פוזנא הייתה הרבה יותר חריפה מאשר בקהילות יהודיות אחרות. לאחר התופעה הטראגית של שבתי צבי משיח השקר, סברו רבים שהאשם בתופעה טראגית זו הוא לא פחות ולא יותר מאשר לימוד הקבלה. זאת אומרת שלולא לימוד הקבלה לא היו מגיעים למצב כזה ששבתי צבי ייחשב כמשיח ויהודים רבים יתפתו ויוסטו מדרכם היהודית.

במשך עשרים שנה להטה המחלוקת בין הנוהים אחר לימוד הקבלה ומתנגדיה. היו אלה עשרים שנה קריטיות בהם התפתח ונקבע אופיו של ר' משה בנו של ר' יהודה לייב. עקב מחלוקת זו חונך ר' משה רק בלימוד תורת הנגלה ולא על ידי תורת הנסתר. הוא מילא כרסו בתורה ובעיקר בהלכה ובחקירה אך לא בתורת הקבלה.

בגיל שבע עשרה שנה שודך ר' משה ליתומה שרה, בתו של ר' שניאור זלמן, שהיה מגזע היחס של ר' יצחק כ"ץ, חתנו של המהר"ל. כך התקשרו ביניהם שני צאצאים של המהר"ל, מבנו היחיד ובתו היחידה.

ר' שניאור זלמן היה סוחר יהלומים ואבני חן. בתו - הגם שהייתה נערה מאוד צעירה בעת שאביה נפטר - קבלה לידיה את עסקיו של אביה והצליחה בהם מאוד. היא צברה רכוש רב בנוסף למה שירשה מאביה.

מאוחר יותר התמנה ר' משה לראש הקהל של פוזנא. היה זה בשנת תנ"ב, מאה שנה במדויק לאחר שהמהר"ל ביקר בעיר זו.

ר' משה היה אב לבן אשר נתן לו את שמו של חמיו אבי אשתו שניאור זלמן. שניאור זלמן זה היה סבו של ר' שניאור זלמן מי שלעתיד ייסד את חסידות חב"ד.

ר' משה היה בן עשרים ושניים שנים כאשר נולד לו בנו שניאור זלמן, וכעבור שלוש שנים מונה כראש הקהל של פוזנא, כהונה שמעולם לא כיהן בה אדם בגיל כה צעיר.

מינוי זה לא נעשה בגלל ייחוסו או למדנותו וגם לא בגלל עשירותו, אלא אך ורק עקב מעלות אחרות שהיו בו. שכן, כבר בגיל צעיר נוכחו כולם להכיר את כישרונותיו המיוחדים בהנהגה המכשירות אותו להיות מנהיג בישראל.

אגרות קודש

ב"ה, . . . סיון תרפ"ז

לענינגראד

ידידי הוו"ח אי"א מו"ה דוב משה שי'

שלום וברכה.

מכתבו המבשר כי יצאו זכאים במשפטם נכון הגיעני, ות"ל בעד זה, והשי"ת יעזר לו ולבנו שי' כי תהי' פרנסתם בריוח בנקל ובמנוחה בגו"ר.

מאז רוממנו הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הזקן זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע ויפלס לנו חיים בתורת כ"ק הבעש"ט נבג"מ זיע"א הנה בכל דור ודור זקני אנ"ש שי' הי' כל אחד מהם עוסק בהתעוררות בין המקורבים אליו וגם היו באים בכתובים למקומות שונים בדברי התעוררות בדבר לימוד דא"ח בקירוב הלבבות, ומהם אשר היו מיחדים נסיעות בשביל זה והיו מטריחים בטרחות גדולות לקרב את האברכים הצעירים לנהגם ולהדריכם וכן את הבע"ב.

והדברים עמוקים מיוסדים על אדני פז כמאמר מלאים זיו ומפיקים נוגה, וכאשר בעצמם מלאים זיו מזיו קודש תורת החסידות במסירה ונתינה אמיתית אז מפיקים נוגה ואור חיות פנימי להאיר גם לזולתו.

כל אחד ואחד מאנ"ש שי' עליו החובת גברא בגזירת עירין פתגמין קדישין ללכת בעקבי אבותיהם ומוריהם ז"ל ללכת בדרך סלולה אשר סללו לנו הוד כ"ק אבותינו רבותינו ה[ק]' אבות העולם, אשר אור תורתם ועבודתם בקדש חי עמנו כהיום בתוס' אור וחיות בגדולי גידולין (כמבואר באגה"ק פרק כ"ז) מן אור זרוע לצדיק.

ובזה הנני לעוררו אשר יתן עצמו על זה לבא במכתבי התעוררות בין אנ"ש מהסמוכים אליו, לחקור ולדרוש בהנוגע לעניני לימוד דא"ח, וגם ידרוש ויחקור בהנעשה מסביב להם לידע שמות מאנ"ש שי' הנמצאים שמה ולבא עליהם בכתובים בענין זה כי סוף כל סוף צריכים להגיע אל האמת הבהיר היא הכוונה העליונה אשר נתאווה הקב"ה להיות לו יתי' דירה בתחתונים ולהאיר מחשכי ארץ בחיות פנימי בבנים ובני בנים עוסקים בתורה ומצות יודעים ומכירים את מי שאמר והי' העולם כי הוא לבדו הוא ואין זולתו.

ידידו הדו"ש ומברכו

יוסף יצחק שניאורסאהן

[אג"ק מוהריי"צ כרך א' עמ' תקצד]

אגרות קודש

ב״ה, ה׳ סיון, תשי״ד
ברוקלין.

הרה״ח הוו״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ מוה״ר חיים שי׳

שלום וברכה!

זה מזמן קבלתי מכתבו בו מאשר קבלת הספרים שנשלחו מכאן, ולפלא שאין מזכיר אם משתמשים בספרים הנ״ל להחזקת והפצת היהדות התורה והמצוה,

ומובן אשר אף שצודק במש״כ שאם הי׳ מנהיג רוחני מבני התושבים עצמם הרבה נקל יותר להשפיע עליהם ולהנהיגם, אבל אין לחכות עד אז כי הרי הזמן הוא אבדה שאינה חוזרת וגם הנוער ההולך וגדל וכמרז״ל (קדושין ל״ד רע״א). ובמילא עליו ועל חבריו לעשות בזה כפי יכולתם, ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

ובודאי ידוע לו שכאשר באו פליטי רוסיא ופולין לפאריז החלו להתעסק בשדה חינוך הכשר דבני היהודים דצרפת שלא היתה להם בתחלה כל שפה משותפת וצריכים היו להעזר ברמיזה בידים וכו׳ וכן במלות האחדות דלשון הקדש שבחומש וכו׳ שידועים היו גם להנ״ל על ידי זה ששמעום בבית הכנסת וכיו״ב, ולאט לאט פרחה עבודתם והצליחה בממדים רחבים יותר ויותר ועשיריות נערים ונערות לומדים כבר ומבינים בטוב, ולא עוד אלא שגם השפיעו בבית הוריהם לקרבם ליהדות לתורה ומצותי׳.

וכשילכו בדרך זה במקומם עתה בודאי יצליחו, ולא רק ע״פ מרז״ל שהמקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא אלא שבודאי יקיימו כמה וכמה נפשות.

ולקראת חג השבועות זמן מתן תורתנו וקבלתה, הבע״ל, הנני בזה להביע ברכתי בנוסח כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

ב״ה, ה׳ סיון, תשי״ד
ברוקלין.

הוו״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ מוה״ר שמואל
מנחם מענדל שי׳

שלום וברכה!

נהניתי לקבל מכתבו מר״ח סיון, בו כותב אודות פעולותיו בין השו״בים אשר מתקדמים הם לאט לאט לתורת החסידות הדרכותי׳ ומנהגי׳ ובודאי כשימשיך בזה בדרכי נועם ובדרכי שלום שהם הם דרכי התורה יצליח בזה עוד יותר.

וה״ה למה שכותב אודות התועדות ומהנכון לקרות בהשיחות באסיפת אגודת נשי ובנות חב״ד. והנה אף שקריאת ספרים החיצונים מקלקלת ומזקת כו׳ וכו׳ אבל ידוע שבכלל צריך ללכת מן הקל אל הכבד ובפרט בהנוגע לתעמולה בין הנשים וכמשארז״ל בזה ג״כ בנוגע למתן תורה והובא בפירוש רש״י במקומו כה תאמר לבית יעקב, אשר להנשים צריכה להיות אמירה רכה, וכן בהנוגע להנ״ל צריכה להיות ההדגשה יותר בההוספה בועשה טוב היינו קריאת שיחות כו׳ וכו׳ שאז במשך הזמן יקויים הפסק דין דמעט אור דוחה הרבה חשך ממילא ועאכו״כ הרבה אור. מובן שאין כוונתי בזה שיתן הסכם ע״ז שיקראו הנ״ל בספרים החיצונים אלא שלע״ע תהי׳ ההדגשה בהענין דועשה טוב.

בעת רצון הנה אזכיר את כל אלו שכותב שמותיהם בהיותי על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע והשי״ת יצליחם שילכו מחיל אל חיל.

כותב שלומד תניא לפני בחורים צעירים, ובטח בהזדמנות הבאה יודיע אם הם מבני הישיבה או שמבחוץ עדיין והשי״ת יצליחו בכל הנ״ל.

ולקראת חג השבועות זמן מתן תורתנו וקבלתה, הבע״ל הנני בזה להביע ברכתי בנוסח כ״ק מו״ח אדמו״ר, לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

בברכה.

ב״ה, ח׳ סיון, תשי״ד
ברוקלין.

הרה״ח הוו״ח אי״א נו״נ מוה״ר דן שי׳

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מכ״ח אייר וכן ההגדה עם הספר תולדות יוסף, ות״ח ת״ח.

ומה שכותב מענין קביעות לימוד בתורת החסידות, הנה תורה זו כבר נדפסה בכמה ספרים וקונטרסים, ויפנה בזה להרה״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ מוה״ר שלמה שי׳ מתוסוף כפי הכתבת דלמטה, אשר תחת ידו נמצאים גם כן ספרים וקונטרסים בחלק תורתנו הק׳ זה,

וכבר ידוע פירוש של״ה הקדוש, חטאתי כי לא ידעתי, אשר גם העדר הידיעה לחטא נחשב, ובפרט בדורנו זה שפסק האר״י החי הקדוש שמצוה לגלות זו החכמה.

ומובן שאין יוצאים ידי חובתם באמירה בעלמא אשר אף גם אמירה זו סגולה היא לכמה וכמה ענינים, הנה לימוד התורה צריך להיות גם כן בהבנה והשגה. והאריכות בזה אך למותר.

בברכת הצלחה בכל הנ״ל.

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א,
מזכיר

נ.ב. בודאי אם יש להשיג כתבי יד או ספרים בחכמת האמת הנה יודיעני עד״ז, ואם אינם אצלי בטח אפשר יהי׳ להחליפם בספרים מהוצאתנו, ומהנכון שגם בזה יתדבר עם הרה״ח כו׳ הר״ש שי׳ מתוסוף, כיון שהוא יודע ע״ד הספרים הנמצאים כבר בכאן.

ב״ה, ח׳ סיון, תשי״ד
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ״ט אייר, הנה ירבה באותיות התורה והתפלה וישתדל שיהיו חקוקים במוחו לכל הפחות איזה פרקים משניות ואיזה פרקים תניא, והדרוש ד״ה והדרת פני זקן בלקוטי תורה סוף פ׳ קדושים. כן יפריש בכל יום שני וחמישי קודם התפלה בבקר פרוטה או שתים לצדקה, וישתדל כפי האפשרי בהשפעה על הנוער לקרב את לבם לאבינו שבשמים. נוסף על כל זה, והוא העיקר, שיסיח דעתו מהעון ואפילו מתיקונו, אשר כל הנ״ל הוא סגולה ותיקון לכשיעבוד את השי״ת בשמחה הרי לאט לאט ירגיש בהטבת מצבו. ויהי רצון שההתחלה בזה תהי׳ בקרוב.

ובודאי למותר להעירו על שמירת שלשת השיעורים השוים לכל נפש מתקנת כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע והם בחומש תהלים ותניא הידועים.

בברכת הצ׳ בעניניו.

ב״ה, ה׳ סיון, תשי״ד
ברוקלין.

הרה״ג והרה״ח הוו״ח אי״א נו״מ עוסק בצ״צ וכו׳
מוה״ר אפרים אליעזר שי׳ הכהן

שלום וברכה!

מכתבי כת״ר נתקבלו.

ובמה דשאילנא קדמיכון בפרש״י (סוטה לט, ב) ד״ה מן דכשכלה אמן אחרון כהנים מחזירין פניהם וש״ץ מתחיל ש״ש והכהנים מתפללים רבש״ע כו׳ - והרי בש״ס אמרו דאין הכהנים מחזירין פניהם עד שיתחיל ש״צ ש״ש (חו״י על הרי״ף סוף מגילה), ולא נמצא בראשונים חבר לרש״י בזה.

יל״פ פירש״י שהוא מוכרח מסברא (עיין תוד״ה איבעית - שבועות כב, סע״ב. שד״ח כללים מע׳ סברא) ומש״ס.

מש״ס - דאמר לפ״ז דאין הכהנים רשאין להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן, משמע דתיכף אח״כ רשאין, וי״ל דלרש״י קאי בברכת רבש״ע, וע״ד מש״כ והכריח בב״י וראה שו״ע או״ח סקכ״ח סוסי״ח.

מסברא:

א) תפלת הכהנים רבש״ע כו׳ הוא בהמשך לב״כ, וא״כ צ״ל סמוכה לה (והוא נוסף על הענין שנת׳ בסק״י ס״ז), ומקודם לזה צריכים להחזיר פניהם כדי שיתפללו לרוח שהשכינה שם,

ב) אף שיש לקשר אמירת רבש״ע עם ש״ש - דחד ענינא הוא, אבל מה טעם לפא״פ דכהנים והעם - לאחר סיום אמן אחרון, שנגמר ענין דב״כ?

ומה אומר וכל הפוסקים - וגם אדה״ז - פסקו אחרת.

ומ״ש בש״ס דאין רשאין להחזיר עד שיתחיל השי״ץ ש״ש - יפרש רש״י דעכצ״ל כפי׳ הרש״ל שמביא כת״ר במכתבו. ויש להמתיק, דנקט ר״ח ל׳ זה דאינו מדויק כ״כ אגב סיפא עד שיגמור - שזהו עיקר חידושו.

* * *

כיון דבתוד״ה וכי (סוטה לט, סע״א) מביא פרש״י מבלי להעיר ע״ז משמע דס״ל כותי׳.

מש״כ בלבוש סקכ״ח סט״ו דמחזירים פניהם, כשאומר וטוב בעיניך כו׳ - כבר הקשה ע״ז בס׳ כה תברכו מע׳ תפלה. גם צ״ע מל׳ הלבוש עצמו שם סט״ז. ואין הזמ״ג להאריך.

ולקראת חג השבועות, זמן מתן תורתנו וקבלתה, הבע״ל, הנני בזה להביע ברכתי, בנוסח כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע:

לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

בברכה.

פרק ו משנה ה

אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמְךָ וְאַל תַּחְמֹד כָּבוֹד. יוֹתֵר מִלִּמּוּדְךָ עֲשֵׂה. וְאַל תִּתְאַוֶּה לְשֻׁלְחָנָם שֶׁל מְלָכִים, שֶׁשֻּׁלְחָנְךָ גָּדוֹל מִשֻּׁלְחָנָם, וְכִתְרְךָ גָּדוֹל מִכִּתְרָם. וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ, שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ:

נקודות משיחות קודש

לענין "גדולה" אומרת לנו המשנה "אל תבקש" ואילו לענין "כבוד" - "אל תחמוד". משמעות הדברים היא ש"כבוד" - לא רק שאין "לחפש" אלא אסור "לחמוד" אותו כלל. לעומת זה "גדולה", אין "לחפש" אחריה ולבקשה, אך אין מניעה לחמוד אותה, שהרי לא נאמר "אל תחמוד גדולה" אלא רק "אל תבקש". והדבר דורש הסבר.

עוד צריך להבין: מהי הוראת המשנה "יותר מלמודך עשה"; אם כוונתה לומר שיש ללמוד תורה יותר מהרגילות[1], היה עליה לכתוב זאת באופן ברור ומפורש - "יותר מלמודך למד"!

הביאור בזה:

בלימוד תורה יש מעלה ועדיפות ללימוד החותר אל ההלכה. כי בכדי לברר את סוגיות הש"ס, ולמצות את הדיון בשיטות הפוסקים עד לפסיקת הלכה למעשה, דרושה יגיעה והעמקה מיוחדת[2].

לאור זאת, היה מקום לומר כי לימוד להלכה ולמעשה כדי להיות מורה הוראה בישראל הוא לימוד נכון ורצוי, שהרי באופן כזה הלימוד הוא בדרגה גבוהה!

משמיענו התנא ואומר: "אל תבקש גדולה לעצמך". בבואך ללמוד תורה אל תעשה זאת לשם "גדולה" - להיות "מורה הוראה". לימוד תורה באמת הוא לימוד "לשמה", לשם התורה עצמה, ולא לשום מטרה אחרת (ואם נקבע לך משמים תפקיד של מורה הוראה בישראל יזמינו לך זאת מלמעלה).

וכך אפוא מתפרשים דברי המשנה: "אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד". כבוד - הוא דבר שלילי, שהרי "הקנאה, התאווה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם"[3], ולכן אל תחמוד אותו אפילו בלבך. "גדולה", לעומת זאת, מותר לרצות. אין כל פסול בשאיפה לגדלות בתורה עד לדרגה שיוכל להורות הלכה, כי על־ידי זה הוא מתעלה בתורה. ובכל זאת "אל תבקש גדולה". אין לרדוף ולחפש אחר גדלות זאת [ואולם לכשיציעו לו משרת מורה הוראה יכול לקבלה[4]] .

מכיון שאסור לחמוד כבוד ואף גדולה אין לבקש - יכול הלומד לחשוש, שמא יהא לימוד התורה שלו נטול כל "חיות" - כי הנפש הבהמית מקבלת "חיות" רק כאשר יש לה כבוד וגדולה - והרי הלימוד צריך להיות ב"חיות" (גם של) הגוף והנפש הבהמית[5]!

על־כך מוסיפה משנתנו ואומרת, "יותר מלמודך עשה" - "עשיה" מלשון כפיה[6], כלומר, אף אם אין לך "חיות" ותענוג בלימודך, כפה על עצמך ("עשה") ולמד "בקבלת עול" במידה גדולה יותר מאשר "התענוג" המוגבל שלך.

(לקוטי־שיחות, כרך ד, עמ' 1240)

צריך להבין: מדוע יתאווה העוסק בתורה לשולחנם של מלכים, עד שצריך להזהירו מפני זה?

יתירה מזאת: מסדר הדברים במשנה משמע כי גם אם מקיים האדם את ההוראה הקודמת במשנה - "אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד" - עדיין צריך להזהירו ש"אל תתאווה לשלחנם של מלכים"! מהי פשר תאווה זו שכל־כך צריך להזהיר מפניה?

מאידך גיסא, צריך להבין: מהלשון "ששלחנך גדול משלחנם" אפשר לדייק שעצם התאווה "לשלחנם של מלכים" אינה שלילית כל־כך ורק שאין בה צורך מפני ש"שולחנך גדול משולחנם"!

ביאור הענין:

במשנתנו מדובר על אדם שעמל ויגע בתורה מעל ומעבר לתענוג שיש לו בלימוד מצד עצמו[7]. לאדם זה הבטיחה התורה[8] "אם בחוקותי תלכו" - שתהיו עמלים בתורה[9] - "ונתתי גשמיכם בעתם וגו'", דהיינו שכל צרכיו הגשמיים מובטחים לו. ומכיון שכל צרכיו בעולם יהיו בידו הרי הוא "בעל הבית" ושליט על כל העולם, בבחינת "מאן מלכי רבנן"[10].

על כך מוסיפה המשנה ואומרת "אל תתאווה לשולחנם של מלכים"; אף שהקב"ה נותן לך "שולחן של מלכים" כשכר על עמלך בתורה - אל לך להתאוות לכך. המשנה אינה אומרת כי אין להתעסק בדברים גשמיים. אדרבה, צריך להתעסק בדברים הגשמיים כדי "לברר" ולהעלותם לקדושה. ההוראה היא רק לא להתאוות להם ולהתענג מהם[11].

על כך נשאלת השאלה - אם הפירוש ב"שולחן מלכים" הוא "עבודת הבירורים", "לברר" ולזכך את הגשמיות ועל־ידי זה מתעלה גם האדם ה"מברר"[12] מדוע אם־כן לא להתאוות "לשלחנם של מלכים"?

על כך התשובה היא - "ששלחנך גדול משלחנם". כלומר, על־אף המעלה הגדולה ב"עבודת הבירורים", אין היא מגיעה לדרגה הרוחנית המושגת בכח לימוד התורה. כי על־ידי לימוד התורה, האדם מתאחד עם מלך־מלכי־המלכים הקב"ה. נדרשת אמנם גם "עבודת הבירורים", אך יש לדעת כי תכלית העליה היא זו המושגת על־ידי לימוד תורה - "שולחנך גדול".

(לקוטי־שיחות, כרך ד, עמ' 1241)

---

1) שהרי הפרק קרוי "קנין תורה", ובהתאם לכך, ההוראות בפרק זה מתייחסות ללימוד התורה. **2)** ראה המשך יום־טוב של ר"ה תרס"ו, עמ' ת"כ. וראה ירושלמי בכורים, פרק ג, הלכה ג ר' זעירא. **3)** לעיל פרק ד, משנה כא. **4)** ראה ירושלמי בכורים שם. **5)** ראה עירובין נד, א. והלכות תלמוד־תורה לרבנו הזקן, פרק ד, הלכה ט "כל המשמיע קולו בשעת תלמודו תלמודו מתקיים", ונתבאר בתניא פרק לז. **6)** ראה בית יוסף יורה־דעה סימן רמח ד"ה ומי שאינו. **7)** כאמור בביאור הקודם על המאמר "יותר מלמודך עשה", שהכוונה היא שיש לכפות על עצמו לימוד בקבלת עול, יותר מרגילותו. **8)** בחוקותי כו, ג. **9)** רש"י שם. **10)** ראה גיטין סב, א. **11)** ראה תניא תחילת פרק ז. **12)** ראה לקוטי־תורה צו יג, ב; אמור לה, ג.

א א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי
בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה
הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר רש״י:
ב שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת
כָּל־זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם רש״י: ג מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם
לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן רש״י: ד וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ
אִישׁ לַמַּטֶּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית־אֲבֹתָיו הוּא רש״י:
לוי ה וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ אִתְּכֶם
לְרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר: ו לְשִׁמְעוֹן
שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי: ז לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־
עַמִּינָדָב: ח לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר:
ט לִזְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן: י לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם
אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־
פְּדָהצוּר: יא לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי: יב לְדָן
אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי: יג לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־
עָכְרָן: יד לְגָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל: טו לְנַפְתָּלִי
אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן: טז אֵלֶּה כתיב קריאי קרי קְרוּאֵי
הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת אֲבוֹתָם רָאשֵׁי אַלְפֵי

א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּמַדְבְּרָא
דְּסִינַי בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא בְּחַד לְיַרְחָא
תְּנִינָנָא בְּשַׁתָּא תְּנִיתָא לְמִפַּקְהוֹן
מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְמֵימָר:
ב קַבִּילוּ יָת חֵשְׁבַּן כָּל כְּנִשְׁתָּא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן כָּל דְּכוּרָא
לְגֻלְגְּלַתְהוֹן: ג מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין
וּלְעֵלָּא כָּל נָפֵק חֵילָא בְּיִשְׂרָאֵל
תִּמְנוּן יָתְהוֹן לְחֵילֵיהוֹן אַתְּ
וְאַהֲרֹן: ד וְעִמְּכוֹן יְהוֹן גַּבְרָא
גַּבְרָא לְשִׁבְטָא גְּבַר רֵישׁ לְבֵית
אֲבָהָתוֹהִי הוּא: ה וְאִלֵּין שְׁמָהַת
גֻּבְרַיָּא דִּי יְקוּמוּן עִמְּכוֹן לִרְאוּבֵן
אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר: ו לְשִׁמְעוֹן
שְׁלֵמִיאֵל בַּר צוּרִישַׁדָּי: ז לִיהוּדָה
נַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב: ח לְיִשָּׂשכָר
נְתַנְאֵל בַּר צוּעָר: ט לִזְבוּלֵן
אֱלִיאָב בַּר חֵלוֹן: י לִבְנֵי יוֹסֵף
לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בַּר עַמִּיהוּד
לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצוּר:
יא לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בַּר גִּדְעוֹנִי:
יב לְדָן אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדָּי:
יג לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בַּר עָכְרָן:
יד לְגָד אֶלְיָסָף בַּר דְּעוּאֵל:
טו לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר עֵינָן:
טז אִלֵּין מְעַרְעֵי כְּנִשְׁתָּא רַבְרְבֵי
שִׁבְטֵי אֲבָהַתְהוֹן רֵישֵׁי אַלְפַיָּא

רש״י

(א) וַיְדַבֵּר. בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ. מִתּוֹךְ חִבָּתָן לְפָנָיו מוֹנֶה אוֹתָם כָּל שָׁעָה: כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם מְנָאָן, וּכְשֶׁנָּפְלוּ בָּעֵגֶל - מְנָאָן לֵידַע מִנְיַן הַנּוֹתָרִים, כְּשֶׁבָּא לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתוֹ עֲלֵיהֶם מְנָאָן. בְּאֶחָד בְּנִיסָן הוּקַם הַמִּשְׁכָּן וּבְאֶחָד בְּאִיָּר מְנָאָן: **(ב) לְמִשְׁפְּחֹתָם.** דַּע מִנְיַן כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט: **לְבֵית אֲבֹתָם.** מִי שֶׁאָבִיו מִשֵּׁבֶט אֶחָד וְאִמּוֹ מִשֵּׁבֶט אַחֵר, יָקוּם עַל שֵׁבֶט אָבִיו: **לְגֻלְגְּלֹתָם.** עַל־יְדֵי שְׁקָלִים בְּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת: **(ג) כָּל־יֹצֵא צָבָא.** מַגִּיד, שֶׁאֵין יוֹצֵא בַּצָּבָא פָּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים: **(ד) וְאִתְּכֶם יִהְיוּ.** כְּשֶׁתִּפְקְדוּ אוֹתָם יִהְיוּ עִמָּכֶם נְשִׂיא כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט: חומש ה **(טז) אֵלֶּה קְרוּאֵי הָעֵדָה.** הַנִּקְרָאִים לְכָל

יִשְׂרָאֵל הֵם רס״ע׃ יז וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת־
הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְבוּ בְּשֵׁמוֹת רס״ע׃
יח וְאֶת כָּל־הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי וַיִּתְיַלְּדוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה
לְגֻלְגְּלֹתָם רס״ע׃ יט כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
וַיִּפְקְדֵם בְּמִדְבַּר סִינָי׃ ע״כ בחול ס שני כ וַיִּהְיוּ
בְּנֵי־רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־
זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
כא פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים
אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ פ כב לִבְנֵי שִׁמְעוֹן
תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם פְּקֻדָיו
בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים
שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ כג פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה
שִׁמְעוֹן תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ
מֵאוֹת׃ פ כד לִבְנֵי גָד תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים
שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ כה פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה
גָד חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת
וַחֲמִשִּׁים׃ פ כו לִבְנֵי יְהוּדָה תּוֹלְדֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃

דְּיִשְׂרָאֵל אִנּוּן׃ יז וּדְבַר מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן יָת גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין דִּי
אִתְפְּרָשׁוּ בִּשְׁמָהָן׃ יח וְיָת כָּל
כְּנִשְׁתָּא אַכְנְשׁוּ בְּחַד לְיַרְחָא
תְּנִינָא וְאִתְיַחֲסוּ עַל זַרְעַיַתְהוֹן
לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן
מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא
לְגֻלְגֻּלַתְהוֹן׃ יט כְּמָא דִי פַּקִּיד יְיָ
יָת מֹשֶׁה וּמְנָנוּן בְּמַדְבְּרָא דְסִינָי׃
כ וַהֲווֹ בְנֵי רְאוּבֵן בּוּכְרָא
דְיִשְׂרָאֵל תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן
לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן
לְגֻלְגֻּלַתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר
עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק
חֵילָא׃ כא מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא
דִרְאוּבֵן אַרְבְּעִין וְשִׁתָּא אַלְפִין
וַחֲמֵשׁ מְאָה׃ כב לִבְנֵי שִׁמְעוֹן
תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן מִנְיָנוֹהִי בְּמִנְיַן שְׁמָהָן
לְגֻלְגֻּלַתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר
עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק
חֵילָא׃ כג מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא
דְשִׁמְעוֹן חַמְשִׁין וְתִשְׁעָה אַלְפִין
וּתְלַת מְאָה׃ כד לִבְנֵי גָד
תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר
עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק
חֵילָא׃ כה מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְגָד
אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְשִׁית
מְאָה וְחַמְשִׁין כו לִבְנֵי יְהוּדָה
תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר
עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק

רש״י

דִּבַּר חֲשִׁיבוּת שֶׁבָּעֵדָה׃ (יז) הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה. אֶת בְּשֵׁמוֹת׃ (יח) וַיִּתְיַלְּדוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם. הֵבִיאוּ
שְׁנֵים עָשָׂר נְשִׂיאִים הַלָּלוּ׃ אֲשֶׁר נִקְבוּ. לוֹ כָּאן סִפְרֵי יִחוּסֵיהֶם וְעֵדֵי חֶזְקַת לִדָּתָם כָּל אֶחָד וְאֶחָד

כז פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יְהוּדָה אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים
אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת: פ כח לִבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלְדֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:
כט פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים
אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: פ ל לִבְנֵי זְבוּלֻן תּוֹלְדֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:
לא פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה זְבוּלֻן שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
וְאַרְבַּע מֵאוֹת: פ לב לִבְנֵי יוֹסֵף לִבְנֵי אֶפְרַיִם
תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא
צָבָא: לג פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אֶפְרַיִם אַרְבָּעִים אֶלֶף
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: פ לד לִבְנֵי מְנַשֶּׁה תּוֹלְדֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:
לה פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף
וּמָאתָיִם: פ לו לִבְנֵי בִנְיָמִן תּוֹלְדֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:
לז פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה בִנְיָמִן חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים
אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: פ לח לִבְנֵי דָן תּוֹלְדֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:
לט פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה דָן שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף

חֵילָא: כז מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא
דִיהוּדָה שַׁבְעִין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין
וְשִׁית מְאָה: כח לִבְנֵי יִשָּׂשכָר
תּוּלְדַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר
עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק
חֵילָא: כט מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא
דְיִשָּׂשכָר חַמְשִׁין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין
וְאַרְבַּע מְאָה: ל לִבְנֵי זְבוּלֵן
תּוּלְדַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר
עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק
חֵילָא: לא מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא
דִזְבוּלֵן חַמְשִׁין וּשְׁבַע אַלְפִין
וְאַרְבַּע מְאָה: לב לִבְנֵי יוֹסֵף לִבְנֵי
אֶפְרַיִם תּוּלְדַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן
לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן
מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק
חֵילָא: לג מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא
דְאֶפְרַיִם אַרְבְּעִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ
מְאָה: לד לִבְנֵי מְנַשֶּׁה תּוּלְדַתְהוֹן
לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן
שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא
כֹּל נָפֵק חֵילָא: לה מִנְיָנֵיהוֹן
לְשִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה תְּלָתִין וּתְרֵין
אַלְפִין וּמָאתָן: לו לִבְנֵי בִנְיָמִן
תּוּלְדַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר
עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק
חֵילָא: לז מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא
דִבְנְיָמִן תְּלָתִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין
וְאַרְבַּע מְאָה: לח לִבְנֵי דָן
תּוּלְדַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר
עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק
חֵילָא: לט מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא
דְדָן שִׁתִּין וּתְרֵין אַלְפִין וּשְׁבַע

וּשְׁבַ֥ע מֵא֖וֹת׃ פ מ לִבְנֵ֣י אָשֵׁ֗ר תּוֹלְדֹתָ֤ם
לְמִשְׁפְּחֹתָם֙ לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֔ם בְּמִסְפַּ֖ר שֵׁמֹ֑ת מִבֶּ֣ן
עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה כֹּ֖ל יֹצֵ֥א צָבָ֑א׃
מא פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה אָשֵׁ֑ר אֶחָ֣ד וְאַרְבָּעִ֔ים אֶ֖לֶף
וַחֲמֵ֥שׁ מֵא֖וֹת׃ פ מב בְּנֵ֣י נַפְתָּלִ֗י תּוֹלְדֹתָ֤ם
לְמִשְׁפְּחֹתָם֙ לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֔ם בְּמִסְפַּ֖ר שֵׁמֹ֑ת מִבֶּ֣ן
עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה כֹּ֖ל יֹצֵ֥א צָבָ֑א׃
מג פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה נַפְתָּלִ֑י שְׁלֹשָׁ֣ה וַחֲמִשִּׁ֔ים
אֶ֖לֶף וְאַרְבַּ֥ע מֵא֖וֹת׃ פ מד אֵ֣לֶּה הַפְּקֻדִּ֗ים אֲשֶׁר֙
פָּקַ֣ד מֹשֶׁ֔ה וְאַהֲרֹ֖ן וּנְשִׂיאֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל שְׁנֵ֥ים עָשָׂ֖ר
אִ֣ישׁ אִ֣ישׁ אֶחָ֔ד לְבֵ֥ית־אֲבֹתָ֖יו הָיּֽוּ׃ מה וַיִּהְי֡וּ
כָּל־פְּקוּדֵ֣י בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֗ל לְבֵ֤ית אֲבֹתָם֙ מִבֶּ֣ן
עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה כָּל־יֹצֵ֥א צָבָ֖א בְּיִשְׂרָאֵֽל׃
מו וַיִּהְי֣וּ כָל־הַפְּקֻדִ֗ים שֵׁ֤שׁ־מֵאוֹת֙ אֶ֣לֶף וּשְׁלֹ֣שֶׁת
אֲלָפִ֔ים וַחֲמֵ֥שׁ מֵא֖וֹת וַחֲמִשִּׁ֑ים׃ מז וְהַלְוִיִּ֗ם
לְמַטֵּ֤ה אֲבֹתָם֙ לֹ֣א הָתְפָּקְד֔וּ בְּתוֹכָֽם׃ פ
מח וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֣ה לֵּאמֹ֑ר׃ מט אַ֣ךְ אֶת־
מַטֵּ֣ה לֵוִ֔י לֹ֥א תִפְקֹ֖ד וְאֶת־רֹאשָׁ֑ם לֹ֣א תִשָּׂ֔א
בְּתוֹךְ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל רש״י׃ נ וְאַתָּ֣ה הַפְקֵ֔ד אֶת־
הַלְוִיִּ֖ם עַל־מִשְׁכַּ֣ן הָעֵדֻ֑ת וְעַ֗ל כָּל־כֵּלָ֤יו וְעַל֙
כָּל־אֲשֶׁר־לּ֔וֹ הֵ֣מָּה יִשְׂאוּ֔ אֶת־הַמִּשְׁכָּ֖ן וְאֶת־כָּל־כֵּלָ֑יו וְהֵ֥ם יְשָׁרְתֻֽהוּ׃

מִאָה׃ מ לִבְנֵי אָשֵׁר תּוּלְדַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא׃ מא מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְאָשֵׁר אַרְבְּעִין וְחַד אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מִאָה׃ מב בְּנֵי נַפְתָּלִי תּוּלְדַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא׃ מג מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְנַפְתָּלִי חַמְשִׁין וּתְלַת אַלְפִין וְאַרְבַּע מִאָה׃ מד אִלֵּין מִנְיָנַיָא דִי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְרַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל תְּרֵין עֲשַׂר גֻּבְרִין גַּבְרָא חַד לְבֵית אֲבָהָתוֹהִי הֲווֹ׃ מה וַהֲווֹ כָּל מִנְיָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כָּל נָפֵק חֵילָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ מו וַהֲווֹ כָּל מִנְיָנַיָא שִׁית מְאָה וּתְלָתָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וְחַמְשִׁין׃ מז וְלֵוָאֵי לְשִׁבְטָא דַאֲבָהַתְהוֹן לָא אִתְמְנִיאוּ בֵּינֵיהוֹן׃ מח וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ מט בְּרַם יָת שִׁבְטָא דְלֵוִי לָא תִמְנֵי וְיָת חֵשְׁבַּנְהוֹן לָא תְקַבֵּל בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ נ וְאַתְּ מַנִּי יָת לֵוָאֵי עַל מַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא וְעַל כָּל מָנוֹהִי וְעַל כָּל דִּי לֵהּ אִנּוּן יִטְלוּן יָת מַשְׁכְּנָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְאִנּוּן יְשַׁמְּשֻׁנֵּהּ וּסְחוֹר סְחוֹר

רש״י

לְהִתְיַחֵס עַל הַשֵּׁבֶט׃ חומש יט **(מט) אַךְ אֶת־מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד.** (במדבר רבה, ב״ב קכא) כְּדַאי הוּא לִגְיוֹן שֶׁל מֶלֶךְ לִהְיוֹת נִמְנֶה לְבַדּוֹ. דָּבָר אַחֵר: צָפָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁעֲתִידָה לַעֲמֹד גְּזֵרָה עַל כָּל הַנִּמְנִין מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה שֶׁיָּמוּתוּ בַּמִּדְבָּר, אָמַר: אַל יִהְיוּ אֵלּוּ בַּכְּלָל, לְפִי שֶׁהֵם שֶׁלִּי, שֶׁלֹּא טָעוּ בָּעֵגֶל׃ **(נ) וְאַתָּה הַפְקֵד אֶת־הַלְוִיִּם.** כְּתַרְגּוּמוֹ: ״מַנִּי״, לְשׁוֹן מִנּוּי שְׁרָרָה עַל דָּבָר שֶׁהוּא

לְמַשְׁכְּנָא יִשְׁרוּן: נא וּבְמִטַּל מַשְׁכְּנָא יְפָרְקוּן יָתֵה לֵוָאֵי וּבְמִשְׁרֵי מַשְׁכְּנָא יְקִימוּן יָתֵה לֵוָאֵי וְחִלּוֹנֵי דְּיִקְרַב יִתְקְטָל: נב וְיִשְׁרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר עַל מַשְׁרוֹהִי וּגְבַר עַל טִקְסֵה לְחֵילֵיהוֹן: נג וְלֵוָאֵי יִשְׁרוּן סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא דְּסַהֲדוּתָא וְלָא יְהֵי רוּגְזָא עַל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִטְרוּן לֵוָאֵי יָת מַטְרַת מַשְׁכְּנָא דְּסַהֲדוּתָא: נד וַעֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן עֲבָדוּ: א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר: ב גְּבַר עַל טִקְסֵה בְּאַתְוָן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן יִשְׁרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִלְּקֳבֵל סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכַּן זִמְנָא יִשְׁרוּן: ג וְדִי שְׁרַן קְדוּמָא מַדִּינְחָא טֵקַס מַשְׁרִית יְהוּדָה לְחֵילֵיהוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי יְהוּדָה נַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב: ד וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן שַׁבְעִין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה: ה וְדִי שְׁרַן סְמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְּיִשָּׂשְׁכָר וְרַבָּא לִבְנֵי יִשָּׂשְׁכָר

וְסָבִיב לַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ רש״י: נא וּבִנְסֹעַ הַמִּשְׁכָּן יוֹרִידוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וּבַחֲנֹת הַמִּשְׁכָּן יָקִימוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת רש״י: נב וְחָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל־מַחֲנֵהוּ וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ לְצִבְאֹתָם רש״י: נג וְהַלְוִיִּם יַחֲנוּ סָבִיב לְמִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְלֹא־יִהְיֶה קֶצֶף עַל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן הָעֵדוּת רש״י: נד וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ: פ שלישי

ב א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: ב אִישׁ עַל־דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנֶּגֶד סָבִיב לְאֹהֶל־מוֹעֵד יַחֲנוּ רש״י: ג וְהַחֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי יְהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב רש״י: ד וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת: ה וְהַחֹנִים עָלָיו

רש״י

מְמֻנֶּה עָלָיו, כְּמוֹ (אסתר ב): "וַיַּפְקֵד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים": **(נא) יוֹרִידוּ אֹתוֹ.** כְּתַרְגּוּמוֹ: "יְפָרְקוּן". כְּשֶׁבָּאִין לִסַּע בַּמִּדְבָּר מִמַּסָּע לְמַסָּע הָיוּ מְפָרְקִין אוֹתוֹ מֵהֲקָמָתוֹ וְנוֹשְׂאִין אוֹתוֹ עַד מָקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן שָׁם הֶעָנָן וְיַחֲנוּ שָׁם וּמְקִימִין אוֹתוֹ: **וְהַזָּר הַקָּרֵב.** לַעֲבוֹדָתָם זוֹ: **יוּמָת.** בִּידֵי שָׁמַיִם: **(נב) וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ.** כְּמוֹ שֶׁהַדְּגָלִים סְדוּרִים בְּסֵפֶר זֶה; שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים לְכָל דֶּגֶל: **(נג) וְלֹא־יִהְיֶה קֶצֶף.** אִם תַּעֲשׂוּ כְּמִצְוָתִי לֹא יִהְיֶה קֶצֶף, וְאִם לָאו - שֶׁיִּכָּנְסוּ זָרִים בַּעֲבוֹדָתָם זוֹ - יִהְיֶה קֶצֶף, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּמַעֲשֵׂה קֹרַח (במדבר יז): "כִּי יָצָא הַקֶּצֶף וְגוֹ'": חומש נד **(ב) בְּאֹתֹת.** כָּל דֶּגֶל יִהְיֶה לוֹ אוֹת: מַפָּה צְבוּעָה תְּלוּיָה בּוֹ, צִבְעוֹ שֶׁל זֶה לֹא כְּצִבְעוֹ שֶׁל זֶה, צֶבַע כָּל אֶחָד כִּגְוַן אַבְנוֹ הַקְּבוּעָה בַּחֹשֶׁן, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יַכִּיר כָּל אֶחָד אֶת דִּגְלוֹ. דָּבָר אַחֵר: "בְּאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם", בָּאוֹת שֶׁמָּסַר לָהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם כְּשֶׁנִּשְׁאוּהוּ מִמְּצָרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית נ): "וַיַּעֲשׂוּ בָּנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם": יְהוּדָה וְיִשָּׂשְׂכָר וּזְבוּלֵן יִשָּׂאוּהוּ מִן הַמִּזְרָח, וּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְגָד מִן הַדָּרוֹם וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּתַנְחוּמָא בְּפָרָשָׁה זוֹ: **מִנֶּגֶד.** מֵרָחוֹק מִיל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּיהוֹשֻׁעַ (יהושע ג): "אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינָיו כְּאַלְפַּיִם אַמָּה", שֶׁיּוּכְלוּ לָבֹא בְּשַׁבָּת, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו וְהַלְוִיִּם חוֹנִים בְּסָמוּךְ לוֹ: **(ג) קֵדְמָה.** לְפָנִים, הַקְּרוּיָה "קֶדֶם". וְאֵיזוֹ? זוֹ רוּחַ מִזְרָחִית, וְהַמַּעֲרָב קָרוּי "אָחוֹר": תורה ד

מַטֵּה יִשָּׂשכָר וְנָשִׂיא לִבְנֵי יִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל
בֶּן־צוּעָר: ו וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים
אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: ז מַטֵּה זְבוּלֻן וְנָשִׂיא לִבְנֵי
זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן: ח וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁבְעָה
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: ט כָּל־הַפְּקֻדִים
לְמַחֲנֵה יְהוּדָה מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנִים אֶלֶף
וְשֵׁשֶׁת־אֲלָפִים וְאַרְבַּע־מֵאוֹת לְצִבְאֹתָם
רִאשֹׁנָה יִסָּעוּ רס״י: ס י דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן
תֵּימָנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר
בֶּן־שְׁדֵיאוּר: יא וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים
אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: יב וְהַחוֹנִים עָלָיו מַטֵּה
שִׁמְעוֹן וְנָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־
צוּרִישַׁדָּי: יג וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים
אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת: יד וּמַטֵּה גָּד וְנָשִׂיא לִבְנֵי
גָּד אֶלְיָסָף בֶּן־רְעוּאֵל: טו וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם
חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים:
טז כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה רְאוּבֵן מְאַת אֶלֶף
וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים
לְצִבְאֹתָם וּשְׁנִים יִסָּעוּ: ס יז וְנָסַע אֹהֶל־מוֹעֵד
מַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֹת כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן
יִסָּעוּ אִישׁ עַל־יָדוֹ לְדִגְלֵיהֶם רס״י: ס יח דֶּגֶל
מַחֲנֵה אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם יָמָּה וְנָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־

נְתַנְאֵל בַּר צוּעָר: ו וְחֵילֵה
וּמִנְיָנוֹהִי חַמְשִׁין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין
וְאַרְבַּע מְאָה: ז שִׁבְטָא דִּזְבוּלֵן
וְרַבָּא לִבְנֵי זְבוּלֵן אֱלִיאָב בַּר
חֵלוֹן: ח וְחֵילֵה וּמִנְיָנוֹהִי חַמְשִׁין
וְשִׁבְעָא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:
ט כָּל מִנְיָנָיָא לְמַשְׁרִית יְהוּדָה
מְאָה וּתְמָנָן וְשִׁתָּא אַלְפִין וְאַרְבַּע
מְאָה לְחֵילֵיהוֹן בְּקַדְמֵיתָא נָטְלִין:
י טֵקַס מַשְׁרִית רְאוּבֵן דָּרוֹמָא
לְחֵילֵיהוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי רְאוּבֵן
אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר: יא וְחֵילֵה
וּמִנְיָנוֹהִי אַרְבְּעִין וְשִׁתָּא אַלְפִין
וַחֲמֵשׁ מְאָה: יב וְדִי שְׁרַן סְמִיכִין
עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן וְרַבָּא
לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בַּר
צוּרִישַׁדָּי: יג וְחֵילֵה וּמִנְיָנֵיהוֹן
חַמְשִׁין וּתְשַׁע אַלְפִין וּתְלַת מְאָה:
יד וְשִׁבְטָא דְגָד וְרַבָּא לִבְנֵי גָד
אֶלְיָסָף בַּר רְעוּאֵל: טו וְחֵילֵה
וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין
וְשִׁית מְאָה וְחַמְשִׁין: טז כָּל
מִנְיָנָיָא לְמַשְׁרִית רְאוּבֵן מְאָה
וְחַמְשִׁין וְחַד אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה
וְחַמְשִׁין לְחֵילֵיהוֹן בְּתִנְיָתָא
נָטְלִין: יז וְנָטֵל מַשְׁכַּן זִמְנָא
מַשְׁרִית לֵוָאֵי בְּגוֹ מַשְׁרִיתָא כְּמָא
דְשָׁרַן כֵּן נָטְלִין גְּבַר עַל אַתְרֵהּ
לְטִקְסֵיהוֹן: יח טֵקַס מַשְׁרִית
אֶפְרַיִם לְחֵילֵיהוֹן מַעַרְבָּא וְרַבָּא
לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בַּר

רש״י

(ט) רִאשֹׁנָה יִסָּעוּ. כְּשֶׁרוֹאִין הֶעָנָן מִסְתַּלֵּק תּוֹקְעִין בָּאֶמְצַע, דֶּגֶל יְהוּדָה בַּמִּזְרָח, וְשֶׁל רְאוּבֵן בַּדָּרוֹם, הַכֹּהֲנִים בַּחֲצוֹצְרוֹת וְנוֹסֵעַ מַחֲנֵה יְהוּדָה תְּחִלָּה, וְשֶׁל אֶפְרַיִם בַּמַּעֲרָב, וְשֶׁל דָּן בַּצָּפוֹן: חומש י וּכְשֶׁהוֹלְכִין הוֹלְכִין כְּדֶרֶךְ חֲנָיָתָן: הַלְוִיִּם וְהָעֲגָלוֹת (יז) וְנָסַע אֹהֶל־מוֹעֵד. לְאַחַר שְׁנֵי דְּגָלִים הַלָּלוּ:

עַמִּיהוּד׃ יט וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃ כ וּדִי סְמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דִּמְנַשֶּׁה וְרַבָּא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצוּר׃ כא וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן תְּלָתִין וּתְרֵין אַלְפִין וּמָאתָן׃ כב וְשִׁבְטָא דִּבְנְיָמִן וְרַבָּא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בַּר גִּדְעוֹנִי׃ כג וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן תְּלָתִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃ כד כָּל מִנְיָנַיָּא לְמַשְׁרִית אֶפְרַיִם מְאָה וְתַמְנֵי אַלְפִין וּמְאָה לְחֵילֵיהוֹן בִּתְלִיתָתָא נָטְלִין׃ כה טֵקַס מַשְׁרִית דָּן צִפּוּנָא לְחֵילֵיהוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדַּי׃ כו וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן שִׁתִּין וּתְרֵין אַלְפִין וּשְׁבַע מְאָה׃ כז וְדִי שָׁרַן סְמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְּאָשֵׁר וְרַבָּא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בַּר עָכְרָן׃ כח וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וְחַד אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃ כט וְשִׁבְטָא דִּנַפְתָּלִי וְרַבָּא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר עֵינָן׃ ל וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן חַמְשִׁין וּתְלָתָא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃ לא כָּל מִנְיָנַיָּא לְמַשְׁרִית דָּן מְאָה וְחַמְשִׁין וְשַׁבְעָא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה בְּבַתְרָתָא נָטְלִין לְטִקְסֵיהוֹן׃ לב אִלֵּין מִנְיָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן כָּל מִנְיָנֵי מַשְׁרִיתָא לְחֵילֵיהוֹן שִׁית מְאָה וּתְלָתָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וְחַמְשִׁין׃ לג וְלֵוָאֵי לָא אִתְמְנִיאוּ

עַמִּיהוּד׃ יט וּצְבָאָו וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ כ וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה וְנָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃ כא וּצְבָאָו וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמָאתָיִם׃ כב וּמַטֵּה בִּנְיָמִן וְנָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ כג וּצְבָאָו וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ כד כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה אֶפְרַיִם מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנַת־אֲלָפִים וּמֵאָה לְצִבְאֹתָם וּשְׁלֹשִׁים יִסָּעוּ׃ ס כה דֶּגֶל מַחֲנֵה דָן צָפֹנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ כו וּצְבָאָו וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת׃ כז וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה אָשֵׁר וְנָשִׂיא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ כח וּצְבָאָו וּפְקֻדֵיהֶם אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ כט וּמַטֵּה נַפְתָּלִי וְנָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ ל וּצְבָאָו וּפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ לא כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה דָן מְאַת אֶלֶף וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת לָאַחֲרֹנָה יִסְעוּ לְדִגְלֵיהֶם׃ פ לב אֵלֶּה פְקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־פְּקוּדֵי הַמַּחֲנֹת לְצִבְאֹתָם שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ לג וְהַלְוִיִּם לֹא

רש"י

כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן יִסָּעוּ. כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, הֲלִיכָתָן כַּחֲנָיָתָן, כָּל דֶּגֶל מְהַלֵּךְ לָרוּחַ הַקְּבוּעָה לוֹ: עַל־יָדוֹ. עַל מְקוֹמוֹ. וְאֵין לְשׁוֹן יָד זָז מִמַּשְׁמָעוֹ. רוּחַ שֶׁל צִדּוֹ קָרוּי "עַל יָדוֹ", הַסְּמוּכָה לוֹ לְכָל הוֹשָׁטַת יָדוֹ. אינשו"ן איש"א בְּלַעַז: חומש יח (כ) וְעָלָיו. כְּתַרְגּוּמוֹ: "וְדִסְמִיכִין עֲלוֹהִי": חומש כא

הִתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה: לד וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן חָנוּ לְדִגְלֵיהֶם וְכֵן
נָסָעוּ אִישׁ לְמִשְׁפְּחֹתָיו עַל־בֵּית אֲבֹתָיו: פ
רביעי ג א וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹם
דִּבֶּר יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי רס״י: ב וְאֵלֶּה
שְׁמוֹת בְּנֵי־אַהֲרֹן הַבְּכֹר | נָדָב וַאֲבִיהוּא
אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר: ג אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן
הַכֹּהֲנִים הַמְּשֻׁחִים אֲשֶׁר־מִלֵּא יָדָם לְכַהֵן:
ד וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי יְהוָה בְּהַקְרִבָם אֵשׁ
זָרָה לִפְנֵי יְהוָה בְּמִדְבַּר סִינָי וּבָנִים לֹא־הָיוּ
לָהֶם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר עַל־פְּנֵי אַהֲרֹן
אֲבִיהֶם רס״י: פ ה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:
ו הַקְרֵב אֶת־מַטֵּה לֵוִי וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי
אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְשֵׁרְתוּ אֹתוֹ רס״י: ז וְשָׁמְרוּ אֶת־
מִשְׁמַרְתּוֹ וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת כָּל־הָעֵדָה לִפְנֵי אֹהֶל
מוֹעֵד לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן רס״י: ח וְשָׁמְרוּ
אֶת־כָּל־כְּלֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת

בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ
יָת מֹשֶׁה: לד וַעֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
כְּכֹל דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן שָׁרַן
לְטִקְסֵיהוֹן וְכֵן נָטְלִין גְּבַר
לְזַרְעַיָתְהוֹן עַל בֵּית אֲבָהָתוֹהִי:
א וְאִלֵּין תּוּלְדַת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה
בְּיוֹמָא דְּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּטוּרָא
דְּסִינָי: ב וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי אַהֲרֹן
בּוּכְרָא נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר
וְאִיתָמָר: ג אִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי
אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא דְּאִתְרַבִּיאוּ דִּי
אִתְקָרֵב קֳרְבָּנְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא:
ד וּמִית נָדָב וַאֲבִיהוּא קֳדָם יְיָ
בְּקָרוֹבֵיהוֹן אֶשָּׁתָא נוּכְרֵיתָא קֳדָם
יְיָ בְּמַדְבְּרָא דְּסִינַי וּבְנִין לָא הֲווֹ
לְהוֹן וְשַׁמֵּשׁ אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר עַל
אַפֵּי אַהֲרֹן אֲבוּהוֹן: ה וּמַלִּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: ו קָרֵב יָת
שִׁבְטָא דְּלֵוִי וּתְקִים יָתֵהּ קֳדָם
אַהֲרֹן כַּהֲנָא וִישַׁמְּשׁוּן יָתֵהּ:
ז וְיִטְרוּן יָת מַטַּרְתֵּהּ וְיָת מַטְּרַת
כָּל כְּנִשְׁתָּא קֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא
לְמִפְלַח יָת פֻּלְחַן מַשְׁכְּנָא:
ח וְיִטְרוּן יָת כָּל מָנֵי מַשְׁכַּן זִמְנָא

רש״י

(א) **וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה.** וְאֵינוֹ מַזְכִּיר אֶלָּא בְּנֵי אַהֲרֹן. וְנִקְרְאוּ "תּוֹלְדוֹת מֹשֶׁה", לְפִי שֶׁלִּמְּדָן תּוֹרָה. מְלַמֵּד, שֶׁכָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יְלָדוֹ: **בְּיוֹם דִּבֶּר ה׳ אֶת־מֹשֶׁה.** נַעֲשׂוּ אֵלּוּ הַתּוֹלְדוֹת שֶׁלּוֹ, שֶׁלִּמְּדָן מַה שֶׁלָּמַד מִפִּי הַגְּבוּרָה: חומש ב **(ד) עַל־פְּנֵי אַהֲרֹן.** בְּחַיָּיו: חומש ה **(ו) וְשֵׁרְתוּ אֹתוֹ.** וּמַהוּ הַשֵּׁרוּת? וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ, לְפִי שֶׁשְּׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ עָלָיו שֶׁלֹּא יִקְרַב זָר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח): "אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבֵית־אָבִיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹן הַמִּקְדָּשׁ", וְהַלְוִיִּם הַלָּלוּ מְסַיְּעִין אוֹתָם, זוֹ הִיא הַשֵּׁרוּת: **(ז) וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ.** כָּל מִנּוּי שֶׁהָאָדָם מְמֻנֶּה עָלָיו וּמֵטֵל עָלָיו לַעֲשׂוֹתוֹ, קָרוּי "מִשְׁמֶרֶת" בְּכָל הַמִּקְרָא וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּבִגְתָּן וָתֶרֶשׁ (מגילה י״ג ב׳): וַהֲלֹא אֵין מִשְׁמַרְתִּי וּמִשְׁמַרְתְּךָ שָׁוָה, וְכֵן מִשְׁמְרוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה: **(ח) וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** שֶׁכֻּלָּן הָיוּ זְקוּקִין לְצָרְכֵי הַמִּקְדָּשׁ, אֶלָּא שֶׁהַלְוִיִּם בָּאִים

הַמִּשְׁכָּן רס״ע׳: ט וְנָתַתָּה אֶת־הַלְוִיִּם לְאַהֲרֹן
וּלְבָנָיו נְתוּנִם נְתוּנִם הֵמָּה לוֹ מֵאֵת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל רס״ע׳: י וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּפְקֹד
וְשָׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנָּתָם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת רס״ע׳: פ
יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יב וַאֲנִי הִנֵּה
לָקַחְתִּי אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת
כָּל־בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי
הַלְוִיִּם רס״ע׳: יג כִּי לִי כָּל־בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי
כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָל־בְּכוֹר
בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אֲנִי
יְהוָה: פ חמישי יד וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר
סִינַי לֵאמֹר: טו פְּקֹד אֶת־בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה
תִּפְקְדֵם רס״ע׳: טז וַיִּפְקֹד אֹתָם מֹשֶׁה עַל־פִּי יְהוָה
כַּאֲשֶׁר צֻוָּה רס״ע׳: יז וַיִּהְיוּ־אֵלֶּה בְּנֵי־לֵוִי בִּשְׁמֹתָם

וְיָת מַטְרַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִפְלַח יָת
פָּלְחַן מַשְׁכְּנָא: ט וְתִתֵּן יָת לֵוָאֵי
לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי מְסִירִין יְהִיבִין
אִנּוּן לֵהּ מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: י וְיָת
אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי תְּמַנֵּי וְיִטְּרוּן יָת
כְּהֻנַּתְהוֹן וְחִלּוֹנַי דְּיִקְרַב יִתְקְטֵל:
יא וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:
יב וַאֲנָא הָא קָרֵבִית יָת לֵוָאֵי מִגּוֹ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֵלַף כָּל בּוּכְרָא פָּתַח
וַלְדָּא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוֹן
מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי לֵוָאֵי: יג אֲרֵי
דִילִי כָּל בּוּכְרָא בְּיוֹמָא דְקָטֶלִית
כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
אַקְדֵּשִׁית קֳדָמַי כָּל בּוּכְרָא
בְּיִשְׂרָאֵל מֵאֱנָשָׁא עַד בְּעִירָא דִילִי
יְהוֹן אֲנָא יְיָ: יד וּמַלִּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה בְּמַדְבְּרָא דְסִינַי לְמֵימָר:
טו מְנֵי יָת בְּנֵי לֵוִי לְבֵית
אֲבָהָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא
מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא תִּמְנְנוּן:
טז וּמְנָא יָתְהוֹן מֹשֶׁה עַל מֵימְרָא
דַיְיָ כְּמָא דְאִתְפַּקַּד: יז וַהֲווֹ אִלֵּין

רש״י

תַּחְתֵּיהֶם בִּשְׁלִיחוּתָם, לְפִיכָךְ לוֹקְחִים מֵהֶם הַמַּעֲשְׂרוֹת בִּשְׁכָרָן, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יח) "כִּי־שָׂכָר הוּא לָכֶם חֵלֶף עֲבֹדַתְכֶם": **(ט) נְתוּנִים הֵמָּה לוֹ.** לְעֲזָרָה: **מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** כְּמוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר, מִשְּׁאָר כָּל הָעֵדָה נִבְדְּלוּ לְכָךְ בִּגְזֵרַת הַמָּקוֹם, וְהוּא נְתָנָם לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ח): "וָאֶתְּנָה אֶת־הַלְוִיִּם נְתֻנִים וְגוֹ'": **(י) וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּפְקֹד.** לְשׁוֹן פְּקִידוּת, וְאֵינוֹ לְשׁוֹן מִנְיָן: **וְשָׁמְרוּ אֶת כְּהֻנָּתָם.** קַבָּלַת דָּמִים וּזְרִיקָה וְהַקְטָרָה וַעֲבוֹדוֹת הַמְּסוּרוֹת לַכֹּהֲנִים: חומש יא **(יב) וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי.** וַאֲנִי מֵהֵיכָן זָכִיתִי בָּהֶן?: **מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל שׁוֹכְרִין אוֹתָן לַשֵּׁרוּת שֶׁלִּי עַל־יְדֵי הַבְּכוֹרוֹת זָכִיתִי בָּהֶם וּלְקַחְתִּים תְּמוּרָתָם, לְפִי שֶׁהָיְתָה הָעֲבוֹדָה בַּבְּכוֹרוֹת, וּכְשֶׁחָטְאוּ בָּעֵגֶל נִפְסְלוּ, וְהַלְוִיִּם שֶׁלֹּא עָבְדוּ עֲבוֹדַת אֱלִילִים נִבְחַרוּ תַּחְתֵּיהֶם: חומש יג **(טו) מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה.** מִשֶּׁיָּצָא מִכְּלַל נְפָלִים הוּא נִמְנָה לִיקָּרֵא שׁוֹמֵר מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי שָׁלוֹם: לָמוּד הוּא אוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט לִהְיוֹת נִמְנֶה מִן הַבֶּטֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כו): "אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לֵלוִי בְּמִצְרָיִם" עִם כְּנִיסָתָהּ בְּפֶתַח מִצְרַיִם יָלְדָה אוֹתָהּ וְנִמְנֵית בְּשִׁבְעִים נְפָשׁוֹת, שֶׁכְּשֶׁאַתָּה מוֹנֶה חֶשְׁבּוֹנָם לֹא תִּמְצָאֵם אֶלָּא שִׁבְעִים חָסֵר אַחַת, וְהִיא הִשְׁלִימָה אֶת הַמִּנְיָן: **(טז) עַל־פִּי ה׳.** אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: הֵיאַךְ אֲנִי נִכְנָס לְתוֹךְ אָהֳלֵיהֶם לָדַעַת מִנְיָן יוֹנְקֵיהֶן? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עֲשֵׂה אַתָּה שֶׁלְּךָ וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה שֶׁלִּי, הָלַךְ מֹשֶׁה וְעָמַד עַל פֶּתַח הָאֹהֶל וְהַשְּׁכִינָה מְקַדֶּמֶת לְפָנָיו וּבַת

גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי׃ יח וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־
גֵרְשׁוֹן לְמִשְׁפְּחֹתָם לִבְנִי וְשִׁמְעִי׃ יט וּבְנֵי קְהָת
לְמִשְׁפְּחֹתָם עַמְרָם וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל׃
כ וּבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה
הֵם מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְבֵית אֲבֹתָם׃ כא לְגֵרְשׁוֹן
מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי וּמִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי אֵלֶּה הֵם
מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי רס״י׃ כב פְּקֻדֵיהֶם בְּמִסְפַּר כָּל־
זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה פְּקֻדֵיהֶם שִׁבְעַת
אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ כג מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי
אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ יָמָּה׃ כד וּנְשִׂיא בֵית־אָב
לַגֵּרְשֻׁנִּי אֶלְיָסָף בֶּן־לָאֵל׃ כה וּמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי־
גֵרְשׁוֹן בְּאֹהֶל מוֹעֵד הַמִּשְׁכָּן וְהָאֹהֶל מִכְסֵּהוּ
וּמָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד רס״י׃ כו וְקַלְעֵי הֶחָצֵר
וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח הֶחָצֵר אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן
וְעַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת מֵיתָרָיו לְכָל
עֲבֹדָתוֹ רס״י׃ ס כז וְלִקְהָת מִשְׁפַּחַת הָעַמְרָמִי
וּמִשְׁפַּחַת הַיִּצְהָרִי וּמִשְׁפַּחַת הַחֶבְרֹנִי
וּמִשְׁפַּחַת הָעֻזִּיאֵלִי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת
הַקְּהָתִי׃ כח בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה
שְׁמֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת
הַקֹּדֶשׁ׃ כט מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־קְהָת יַחֲנוּ עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה רס״י׃

בְּנֵי לֵוִי בִּשְׁמָהַתְהוֹן גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת
וּמְרָרִי׃ יח וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי
גֵרְשׁוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי׃
יט וּבְנֵי קְהָת לְזַרְעַיָתְהוֹן עַמְרָם
וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל׃ כ וּבְנֵי
מְרָרִי לְזַרְעַיָתְהוֹן מַחְלִי וּמוּשִׁי
אִלֵּין אִנּוּן זַרְעַיַת לֵוָאֵי לְבֵית
אֲבָהָתְהוֹן׃ כא לְגֵרְשׁוֹן זַרְעִית
לִבְנִי וְזַרְעִית שִׁמְעִי אִלֵּין אִנּוּן
זַרְעַיַת גֵּרְשׁוֹן׃ כב מִנְיָנֵיהוֹן
בְּמִנְיַן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא
וּלְעֵלָא מִנְיָנֵיהוֹן שַׁבְעָא אַלְפִין
וַחֲמֵשׁ מְאָה׃ כג זַרְעַיַת גֵּרְשׁוֹן
אֲחוֹרֵי מַשְׁכְּנָא יִשְׁרוּן מַעַרְבָּא׃
כד וְרַב בֵּית אַבָּא לְבֵית גֵּרְשׁוֹן
אֶלְיָסָף בַּר לָאֵל׃ כה וּמַטְרַת בְּנֵי
גֵרְשׁוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא מַשְׁכְּנָא
וּפְרָסָא חוֹפָאֵהּ וּפְרָסָא דִּתְרַע
מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ כו וּסְרָדֵי דְּדַרְתָּא
וְיָת פְּרָסָא דִּתְרַע דַּרְתָּא דִּי עַל
מַשְׁכְּנָא וְעַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר
וְיָת אַטּוּנוֹהִי לְכֹל פֻּלְחָנֵהּ׃
כז וְלִקְהָת זַרְעִית עַמְרָם וְזַרְעִית
יִצְהָר וְזַרְעִית חֶבְרוֹן וְזַרְעִית
עֻזִּיאֵל אִלֵּין אִנּוּן זַרְעַיַת קְהָת׃
כח בְּמִנְיַן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא
וּלְעֵלָא תְּמַנְיָא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה
נָטְרֵי מַטַּרְתָּא דְּקוּדְשָׁא׃
כט זַרְעַיַת בְּנֵי קְהָת יִשְׁרוּן עַל

רש״י

קוֹל יוֹצֵאת מִן הָאֹהֶל וְאוֹמֶרֶת: כָּךְ וְכָךְ תִּינוֹקוֹת יֵשׁ בְּאֹהֶל זֶה, לְכָךְ נֶאֱמַר: "עַל פִּי ה'": חומש יז **(כא) לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי.** כְּלוֹמַר, לְגֵרְשׁוֹן הָיוּ הַפְּקוּדִים מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי וּמִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי. פְּקוּדֵיהֶם כָּךְ וְכָךְ: חומש כב **(כה) הַמִּשְׁכָּן.** יְרִיעוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת: **וְהָאֹהֶל.** יְרִיעוֹת עִזִּים הָעֲשׂוּיוֹת לְגָג: **מִכְסֵהוּ.** עוֹרוֹת אֵילִים וּתְחָשִׁים: **וּמָסַךְ פֶּתַח.** הוּא הַוִּילוֹן: **(כו) וְאֵת מֵיתָרָיו.** שֶׁל מִשְׁכָּן וְהָאֹהֶל, וְלֹא שֶׁל חָצֵר: חומש כז **(כט) מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־קְהָת יַחֲנוּ וְגוֹ' תֵּימָנָה.** וּסְמוּכִין לָהֶם דֶּגֶל רְאוּבֵן הַחוֹנִים

ל וּנְשִׂיא בֵית־אָב לְמִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי אֱלִיצָפָן
בֶּן־עֻזִּיאֵל׃ לא וּמִשְׁמַרְתָּם הָאָרֹן וְהַשֻּׁלְחָן
וְהַמְּנֹרָה וְהַמִּזְבְּחֹת וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ
בָּהֶם וְהַמָּסָךְ וְכֹל עֲבֹדָתוֹ רש״י׃ לב וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי
הַלֵּוִי אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן פְּקֻדַּת שֹׁמְרֵי
מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ רש״י׃ לג לְמָרָרִי מִשְׁפַּחַת
הַמַּחְלִי וּמִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת
מְרָרִי׃ לד וּפְקֻדֵיהֶם בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ
וָמַעְלָה שִׁשֶּׁת אֲלָפִים וּמָאתָיִם׃ לה וּנְשִׂיא
בֵית־אָב לְמִשְׁפְּחֹת מְרָרִי צוּרִיאֵל בֶּן־אֲבִיחָיִל
עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ צָפֹנָה׃ לו וּפְקֻדַּת
מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי מְרָרִי קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו
וְעַמֻּדָיו וַאֲדָנָיו וְכָל־כֵּלָיו וְכֹל עֲבֹדָתוֹ׃
לז וְעַמֻּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וַאֲדָנֵיהֶם וִיתֵדֹתָם
וּמֵיתְרֵיהֶם׃ לח וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה
לִפְנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִזְרָחָה מֹשֶׁה | וְאַהֲרֹן
וּבָנָיו שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת הַמִּקְדָּשׁ לְמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת רש״י׃ לט כָּל־פְּקוּדֵי

צִדָּא דְּמַשְׁכְּנָא דָּרוֹמָא׃ ל וְרַב בֵּית אַבָּא לְזַרְעַית קְהָת אֱלִיצָפָן בַּר עֻזִּיאֵל׃ לא וּמַטַּרְתְּהוֹן אֲרוֹנָא וּפָתוֹרָא וּמְנָרְתָּא וּמַדְבְּחָא וּמָנֵי קוּדְשָׁא דִּי יְשַׁמְּשׁוּן בְּהוֹן וּפְרָסָא וְכֹל פָּלְחָנֵהּ׃ לב וַאֲמַרְכְּלָא דִּמְמַנָּא עַל רַבְּרְבֵי לֵוָאֵי אֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא דְּמִתְּחוֹת יְדוֹהִי מְמַנָּן נָטְרֵי מַטְּרַת קוּדְשָׁא׃ לג לִמְרָרִי זַרְעִית מַחְלִי וְזַרְעִית מוּשִׁי אִלֵּין אִנּוּן זַרְעַית מְרָרִי׃ לד וּמִנְיָנֵיהוֹן בְּמִנְיַן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא שִׁתָּא אַלְפִין וּמְאָתָן׃ לה וְרַב בֵּית אַבָּא לְזַרְעַית מְרָרִי צוּרִיאֵל בַּר אֲבִיחָיִל עַל צִדָּא דְּמַשְׁכְּנָא יִשְׁרוּן צִפּוּנָא׃ לו וְדִי מְסִיר לְמַטְּרַת בְּנֵי מְרָרִי דַּפֵּי מַשְׁכְּנָא וְעַבְרוֹהִי וְעַמּוּדוֹהִי וְסַמְכוֹהִי וְכָל מָנוֹהִי וְכֹל פָּלְחָנֵהּ׃ לז וְעַמּוּדֵי דְּדַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר וְסַמְכֵיהוֹן וְסִכֵּיהוֹן וְאַטּוּנֵיהוֹן׃ לח וְדִי שְׁרַן קֳדָם מַשְׁכְּנָא קִדּוּמָא קֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא מַדִּינְחָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְנוֹהִי נָטְרִין מַטְּרַת מַקְדְּשָׁא לְמַטְּרַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְחִלּוֹנַי דְּיִקְרַב יִתְקְטֶל׃ לט כָּל מִנְיָנֵי לֵוָאֵי דִּי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן

רש״י

תִּימְנָה, "אוֹי לָרָשָׁע וְאוֹי לִשְׁכֵנוֹ", לְכָךְ לָקוּ מֵהֶם דָּתָן וַאֲבִירָם וּמָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים אִישׁ עִם קֹרַח וַעֲדָתוֹ, שֶׁנִּמְשְׁכוּ עִמָּהֶם בְּמַחְלֹקְתָּם: חומש ל **(לא) וְהַמָּסָךְ.** הִיא הַפָּרֹכֶת, שֶׁאַף הִיא קְרוּיָה פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ: **(לב) וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי הַלֵּוִי.** מְמֻנֶּה עַל כֻּלָּם; וְעַל מַה הִיא נְשִׂיאוּתוֹ? פְּקֻדַּת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ - עַל יָדוֹ הָיָה פְּקֻדַּת כֻּלָּם: חומש לג **(לח) מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו.** וּסְמוּכִין לָהֶם דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה וְהַחוֹנִים עָלָיו יִשָּׂשכָר וּזְבוּלֵן, "טוֹב לַצַּדִּיק טוֹב לִשְׁכֵנוֹ". לְפִי שֶׁהָיוּ שְׁכֵנָיו שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, נַעֲשׂוּ גְּדוֹלִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ס): "יְהוּדָה מְחֹקְקִי" (ד"ה א יב): "וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה וְגוֹ'" מָאתַיִם רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת, וּמִזְבוּלֵן (שופטים ה): "מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סוֹפֵר": **(לט) אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן.** נָקוּד עַל וְאַהֲרֹן, לוֹמַר שֶׁלֹּא הָיָה בְּמִנְיַן הַלְּוִיִּם (בכורות ד): **שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אָלֶף.** וּבִפְרָטָן אַתָּה מוֹצֵא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת יְתֵרִים: בְּנֵי גֵרְשׁוֹן - שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת,

הַלְוִיִּם אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה
לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה שְׁנַיִם
וְעֶשְׂרִים אָלֶף רס״י: ס ששי מ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה פְּקוֹד כָּל־בְּכוֹר זָכָר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֶּן־
חֹדֶשׁ וָמַעְלָה וְשָׂא אֵת מִסְפַּר שְׁמֹתָם רס״י:
מא וְלָקַחְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִי אֲנִי יְהוָה תַּחַת
כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵת בְּהֵמַת הַלְוִיִּם
תַּחַת כָּל־בְּכוֹר בְּבְהֵמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: מב וַיִּפְקֹד
מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֶת־כָּל־בְּכוֹר
בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: מג וַיְהִי כָל־בְּכוֹר זָכָר בְּמִסְפַּר
שֵׁמֹת מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם
וְעֶשְׂרִים אֶלֶף שְׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתָיִם: פ
מד וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: מה קַח אֶת־
הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־
בְּהֵמַת הַלְוִיִּם תַּחַת בְּהֶמְתָּם וְהָיוּ־לִי הַלְוִיִּם
אֲנִי יְהוָה רס״י: מו וְאֵת פְּדוּיֵי הַשְּׁלֹשָׁה
וְהַשִּׁבְעִים וְהַמָּאתַיִם הָעֹדְפִים עַל־הַלְוִיִּם
מִבְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רס״י: מז וְלָקַחְתָּ חֲמֵשֶׁת חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת

עַל מֵימְרָא דַיְיָ לְזַרְעַיָתְהוֹן כָּל
דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא עַשְׂרִין
וּתְרֵין אַלְפִין: מ וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
מְנֵי כָּל בּוּכְרַיָּא דִּכְרַיָּא לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא וְקַבֵּל
יָת מִנְיַן שְׁמָהַתְהוֹן: מא וּתְקָרֵב
יָת לֵוָאֵי קֳדָמַי אֲנָא יְיָ חֵלַף כָּל
בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָת בְּעִירָא
דְּלֵוָאֵי חֵלַף כָּל בּוּכְרָא בִּבְעִירָא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: מב וּמְנָא מֹשֶׁה
כְּמָא דִי פַּקִּיד יְיָ יָתֵהּ יָת כָּל
בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: מג וַהֲווֹ כָּל
בּוּכְרַיָּא דִּכְרַיָּא בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר
יַרְחָא וּלְעֵלָא לְמִנְיָנֵיהוֹן עַשְׂרִין
וּתְרֵין אַלְפִין מָאתָן וְשַׁבְעִין
וּתְלָתָא: מד וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר: מה קָרֵב יָת לֵוָאֵי חֵלַף
כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָת
בְּעִירָא דְּלֵוָאֵי חֵלַף בְּעִירְהוֹן
וִיהוֹן מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי לֵוָאֵי אֲנָא
יְיָ: מו וְיָת פֵּרְקַן מָאתָן וְשַׁבְעִין
וּתְלָתָא דְּיַתִּירִין עַל לֵוָאֵי
מִבּוּכְרַיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: מז וְתִסַּב
חָמֵשׁ חָמֵשׁ סִלְעִין לְגֻלְגַּלְתָּא
בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תִּסַּב עַשְׂרִין מָעִין

רש״י

בְּנֵי קְהָת - שְׁמוֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת, בְּנֵי מְרָרִי - שֵׁשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתַיִם. וְלָמָּה לֹא כְּלָלָן עִם הַשְּׁאָר וְיִפְקֹד אֶת הַבְּכוֹרוֹת וְלֹא יִהְיוּ זְקוּקִים הַשְּׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתַיִם בְּכוֹרוֹת הָעוֹדְפִים עַל הַמִּנְיָן לְפִדְיוֹן? אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (ה): אוֹתָן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת לְוִיִּם - בְּכוֹרִים הָיוּ וְדַיָּם שֶׁיַּפְקִיעוּ עַצְמָם מִן הַפִּדְיוֹן: **(מ) פְּקֹד כָּל־בְּכוֹר זָכָר וְגוֹ׳ מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה.** מִשֶּׁיָּצָא מִכְּלָל סָפֵק נְפָלִים: חומש מא **(מה) וְאֶת־בְּהֵמַת הַלְוִיִּם וְגוֹ׳.** לֹא פָּדוּ בַּהֲמוֹת הַלְוִיִּם אֶת בְּכוֹרֵי בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא אֶת פִּטְרֵי חֲמוֹרֵיהֶם, וְשֶׁה אֶחָד שֶׁל בֶּן לֵוִי פָּטַר כַּמָּה פִּטְרֵי חֲמוֹרִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל. תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי מָנָה הָעוֹדְפִים בָּאָדָם וְלֹא מָנָה הָעוֹדְפִים בַּבְּהֵמָה: **(מו) וְאֵת פִּדוּיֵי הַשְּׁלֹשָׁה וְגוֹ׳.** וְאֶת הַבְּכוֹרוֹת הַצְּרִיכִין לְהִפָּדוֹת בָּהֶם - אֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתַיִם הָעוֹדְפִים בָּהֶם וִיתֵרִים עַל הַלְוִיִּם, מֵהֶם תִּקַּח חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת. כָּךְ הָיְתָה מְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, עֶשְׂרִים כֶּסֶף, שֶׁהָיָה בְּכוֹר שֶׁל

בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ תִּקָּח עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשָּׁקֶל׃
מח וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו פִּדוּיֵי
הָעֹדְפִים בָּהֶם׃ מט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֵת כֶּסֶף
הַפִּדְיוֹם מֵאֵת הָעֹדְפִים עַל פִּדוּיֵי הַלְוִיִּם רש״י׃
נ מֵאֵת בְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקַח אֶת־הַכֶּסֶף
חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וָאֶלֶף בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ רש״י׃ נא וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־כֶּסֶף הַפְּדוּיִם
לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו עַל־פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃ פ שביעי ד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ ב נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי קְהָת
מִתּוֹךְ בְּנֵי לֵוִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם רש״י׃
ג מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים
שָׁנָה כָּל־בָּא לַצָּבָא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאֹהֶל
מוֹעֵד׃ ד זֹאת עֲבֹדַת בְּנֵי־קְהָת בְּאֹהֶל מוֹעֵד
קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים רש״י׃ ה וּבָא אַהֲרֹן וּבָנָיו בִּנְסֹעַ
הַמַּחֲנֶה וְהוֹרִדוּ אֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ וְכִסּוּ־בָהּ
אֵת אֲרֹן הָעֵדֻת רש״י׃ ו וְנָתְנוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ וּפָרְשׂוּ בֶגֶד־כְּלִיל

סִלְעָא׃ מח וְתִתֵּן כַּסְפָּא לְאַהֲרֹן
וְלִבְנוֹהִי פֵּרְקַן דְּיַתִּירִין בְּהוֹן׃
מט וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת כְּסַף פֵּרְקַנְהוֹן
מִן דְּיַתִּירִין עַל פְּרִיקֵי לֵוָאֵי׃ נ מִן
בּוּכְרָיָא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְסִיב יָת
כַּסְפָּא אַלַף וּתְלַת מְאָה וְשִׁתִּין
וְחָמֵשׁ סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא׃
נא וִיהַב מֹשֶׁה יָת כְּסַף פְּרִיקַיָּא
לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי עַל מֵימְרָא דַיְיָ
כְּמָא דִי פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃
א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן
לְמֵימָר׃ ב קַבִּילוּ יָת חֵשְׁבַּן בְּנֵי
קְהָת מִגּוֹ בְּנֵי לֵוִי לְזַרְעֲיַתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן׃ ג מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין
וּלְעֵלָא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל
דְּאָתֵי לְחֵילָא לְמֶעְבַּד עִבְדְּתָא
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ ד דֵּין פּוּלְחַן בְּנֵי
קְהָת בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא קֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא׃
ה וְיֵעוֹל אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי בְּמִטַּל
מַשְׁרִיתָא וִיפַרְקוּן יָת פָּרֻכְתָּא
דִּפְרָסָא וִיכַסּוּן בַּהּ יָת אֲרוֹנָא
דְּסַהֲדוּתָא׃ ו וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי
חוֹפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגּוֹנָא וְיִפְרְסוּן

רש״י

רָחֵל: חומש מז (מט) **הָעֹדְפִים עַל פִּדוּיֵי הַלְוִיִּם.** עַל אוֹתָן שֶׁפָּדוּ הַלְוִיִּם בְּגוּפָן: (נ) **חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וָאֶלֶף.** כָּךְ סְכוּם הַחֶשְׁבּוֹן: חֲמִשֶּׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת, לְמָאתַיִם בְּכוֹרוֹת - אֶלֶף שֶׁקֶל, לְשִׁבְעִים בְּכוֹרוֹת - שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל, לְשָׁלֹשׁ בְּכוֹרוֹת - חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁקֶל. (במדבר רבה. סנהדרין יז) אָמַר: כֵּיצַד אֶעֱשֶׂה? בְּכוֹר שֶׁאֹמַר לוֹ: "תֵּן חֲמִשֶּׁת שְׁקָלִים!", יֹאמַר לִי: "אֲנִי מִפְּדוּיֵי הַלְוִיִּם!". מָה עָשָׂה? הֵבִיא שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף פְּתָקִין וְכָתַב עֲלֵיהֶן: "בֶּן לֵוִי". וּמָאתַיִם וְשִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה פְּתָקִין כָּתַב עֲלֵיהֶם: "חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים", בְּלָלָן וּנְתָנָן בְּקַלְפֵּי, אָמַר לָהֶן: בּוֹאוּ וּטְלוּ פִּתְקֵיכֶם לְפִי הַגּוֹרָל: חומש נא (ב) **נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ וְגוֹ׳.** מְנֵה מֵהֶם אֶת הָרְאוּיִין לַעֲבוֹדַת מַשָּׂא, וְהֵם מִבֶּן שְׁלֹשִׁים עַד בֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה; וְהַפָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים לֹא נִתְמַלֵּא כֹּחוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ: "בֶּן שְׁלֹשִׁים לַכֹּחַ". וְהַיּוֹתֵר עַל בֶּן חֲמִשִּׁים, כֹּחוֹ מַכְחִישׁ מֵעַתָּה: חומש ג (ד) **קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים.** הַמְקֻדָּשׁ שֶׁבְּכֻלָּן: הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבְּחוֹת וְהַפָּרֹכֶת וּכְלֵי שָׁרֵת: (ה) **וּבָא אַהֲרֹן וּבָנָיו וְגוֹ׳.** יַכְנִיסוּ כָּל כְּלִי וּכְלִי לְנַרְתִּיקוֹ הַמְפֹרָשׁ לוֹ בְּפָרָשָׁה זוֹ, וְלֹא יִצְטָרְכוּ הַלְוִיִּם בְּנֵי קְהָת אֶלָּא לָשֵׂאת: **בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה.** כְּשֶׁהֵעָנָן

תְּכֵלֶת מִלְּמַעְלָה וְשָׂמוּ בַּדָּיו׃ ז וְעַל | שֻׁלְחַן
הַפָּנִים יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־
הַקְּעָרֹת וְאֶת־הַכַּפֹּת וְאֶת־הַמְּנַקִּיֹּת וְאֵת
קְשׂוֹת הַנָּסֶךְ וְלֶחֶם הַתָּמִיד עָלָיו יִהְיֶה׃ רש״י
ח וּפָרְשׂוּ עֲלֵיהֶם בֶּגֶד תּוֹלַעַת שָׁנִי וְכִסּוּ אֹתוֹ
בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו׃ ט וְלָקְחוּ |
בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֶת־מְנֹרַת הַמָּאוֹר וְאֶת־
נֵרֹתֶיהָ וְאֶת־מַלְקָחֶיהָ וְאֶת־מַחְתֹּתֶיהָ וְאֵת כָּל־
כְּלֵי שַׁמְנָהּ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־לָהּ בָּהֶם׃ רש״י י וְנָתְנוּ
אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ אֶל־מִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ
וְנָתְנוּ עַל־הַמּוֹט׃ רש״י יא וְעַל | מִזְבַּח הַזָּהָב
יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֹתוֹ בְּמִכְסֵה עוֹר
תָּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו׃ יב וְלָקְחוּ אֶת־כָּל־כְּלֵי
הַשָּׁרֵת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־בָם בַּקֹּדֶשׁ וְנָתְנוּ אֶל־בֶּגֶד
תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אוֹתָם בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְנָתְנוּ
עַל־הַמּוֹט׃ רש״י יג וְדִשְׁנוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ
עָלָיו בֶּגֶד אַרְגָּמָן׃ רש״י יד וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־כָּל־
כֵּלָיו אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ עָלָיו בָּהֶם אֶת־הַמַּחְתֹּת

לְבוּשׁ גְּמִיר תְּכֵלָא מִלְּעֵלָא וִישַׁוּוּן
אֲרִיחוֹהִי׃ ז וְעַל פָּתוֹרָא דִלְחֵם
אַפַּיָּא יִפְרְסוּן לְבוּשׁ תְּכֵלָא וְיִתְּנוּן
עֲלוֹהִי יָת מַגִּיסַיָּא וְיָת בָּזִיכַיָּא וְיָת
מְכִילָתָא וְיָת קַסְוֹות נִסוּכָא וּלְחֵם
תְּדִירָא עֲלוֹהִי יְהֵי׃ ח וְיִפְרְסוּן
עֲלֵיהוֹן לְבוּשׁ צְבַע זְהוֹרִי וִיכַסּוּן
יָתֵהּ בְּחוֹפָאָה דִמְשַׁךְ סַסְגוֹנָא
וִישַׁוּוּן יָת אֲרִיחוֹהִי׃ ט וְיִסְּבוּן
לְבוּשׁ תְּכֵלָא וִיכַסּוּן יָת מְנָרְתָּא
דְאַנְהוֹרֵי וְיָת בּוּצִינָהָא וְיָת
צִבְתָהָא וְיָת מַחְתִּיתָהָא וְיָת כָּל
מָנֵי מִשְׁחָא דִי יְשַׁמְּשׁוּן לַהּ
בְּהוֹן׃ י וְיִתְּנוּן יָתֵהּ וְיָת כָּל
מָנָהָא לְחוֹפָאָה דִמְשַׁךְ סַסְגוֹנָא
וְיִתְּנוּן עַל אֲרִיחָא׃ יא וְעַל
מַדְבְּחָא דְדַהֲבָא יִפְרְסוּן לְבוּשׁ
תְּכֵלָא וִיכַסּוּן יָתֵהּ בְּחוֹפָאָה
דִמְשַׁךְ סַסְגוֹנָא וִישַׁוּוּן יָת
אֲרִיחוֹהִי׃ יב וְיִסְּבוּן יָת כָּל מָנֵי
שִׁמּוּשָׁא דִי יְשַׁמְּשׁוּן בְּהוֹן
בְּקוּדְשָׁא וְיִתְּנוּן לִלְבוּשׁ תְּכֵלָא
וִיכַסּוּן יָתְהוֹן בְּחוֹפָאָה דִמְשַׁךְ
סַסְגוֹנָא וְיִתְּנוּן עַל אֲרִיחָא׃
יג וְיִסְּפוּן יָת קִטְמָא דְמַדְבְּחָא
וְיִפְרְסוּן עֲלוֹהִי לְבוּשׁ אַרְגְּוָן׃
יד וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי יָת כָּל מָנוֹהִי דִי

רש״י

מִסְתַּלֵּק, הֵם יוֹדְעִים שֶׁיִּסְעוּ: חומש ו **(ז) קְעָרֹת וְכַפֹּת קְשָׂוֹת וּמְנַקִּיֹּת.** כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן: **הַנָּסֶךְ.** הַכִּסּוּי, לְשׁוֹן מָסָךְ, אֲשֶׁר יַסֵּךְ בָּהֶם: חומש ח **(ט) מַלְקָחֶיהָ.** כְּמִין צְבָת שֶׁמּוֹשֵׁךְ בָּהּ אֶת הַפִּתִּילָה לְכָל צַד שֶׁיִּרְצֶה: **מַחְתֹּתֶיהָ.** כְּמִין כַּף קְטַנָּה וְשוּלֶיהָ פְּשׁוּטִין וְלֹא סְגַלְגַּלִּים וְאֵין לָהּ מְחִצָּה לְפָנֶיהָ אֶלָּא מִצִּדֶּיהָ, וְחוֹתֶה בָּהּ אֶת דֶּשֶׁן הַנֵּרוֹת כְּשֶׁמֵּיטִיבָן: **נֵרֹתֶיהָ.** לוצי״ש בְּלַעַז, שֶׁנּוֹתְנִים בָּהֶן הַשֶּׁמֶן וְהַפִּתִּילוֹת: **(י) אֶל־מִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ.** (כלים לב) כְּמִין מַרְצוּף: חומש יא **(יב) אֶת־כָּל־כְּלֵי הַשָּׁרֵת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־בָם בַּקֹּדֶשׁ.** בְּתוֹךְ הַמִּשְׁכָּן שֶׁהוּא קֹדֶשׁ וְהֵן כְּלֵי הַקְּטֹרֶת שֶׁמְּשָׁרְתִין בָּהֶן בַּמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי: **(יג) וְדִשְׁנוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ.** מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת: **וְדִשְׁנוּ.** יִטְלוּ אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעָלָיו: **וּפָרְשׂוּ עָלָיו בֶּגֶד אַרְגָּמָן.** (יומא כא) וְאֵשׁ שֶׁיָּרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם רְבוּצָה תַּחַת הַבֶּגֶד כַּאֲרִי בִּשְׁעַת הַמַּסָּעוֹת וְאֵינָהּ שׁוֹרֵפְתּוֹ, שֶׁהָיוּ כּוֹפִין עָלֶיהָ פְּסַכְתֵּר (עירובין קד) שֶׁל נְחֹשֶׁת: **(יד) מַחְתֹּת.** שֶׁבָּהֶן חוֹתִים גֶּחָלִים לִתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן,

יְשַׁמְּשׁוּן עֲלוֹהִי בְּהוֹן יָת מַחְתְּיָתָא
וְיָת צִנּוֹרְיָתָא וְיָת מַגְרוּפְיָתָא וְיָת
מִזְרַקְיָא כֹּל מָנֵי מַדְבְּחָא וְיִפְרְסוּן
עֲלוֹהִי חוּפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגּוֹנָא
וִישַׁוּוּן אֲרִיחוֹהִי: טו וִישֵׁצֵי אַהֲרֹן
וּבְנוֹהִי לְכַסָּאָה יָת קוּדְשָׁא וְיָת כָּל
מָנֵי קוּדְשָׁא בְּמֵטַל מַשְׁרִיתָא
וּבָתַר כֵּן יֵעֲלוּן בְּנֵי קְהָת לְמִטַּל
וְלָא יִקְרְבוּן לְקוּדְשָׁא וְלָא יְמוּתוּן
אִלֵּין מַטּוּל בְּנֵי קְהָת בְּמַשְׁכַּן
זִמְנָא: טז וְדִי מְסִיר לְאֶלְעָזָר בַּר
אַהֲרֹן כַּהֲנָא מִשְׁחָא דְּאַנְהָרוּתָא
וּקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא וּמִנְחָתָא תְּדִירָא
וּמִשְׁחָא דִּרְבוּתָא מַטְרַת כָּל
מַשְׁכְּנָא וְכָל דִּי בֵּהּ בְּקוּדְשָׁא
וּבְמָנוֹהִי: יז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר: יח לָא
תְּשֵׁיצוּן יָת שִׁבְטָא זַרְעַית קְהָת
מִגּוֹ לֵוָאי: יט וְדָא עִבִּידוּ לְהוֹן
וִיחוּן וְלָא יְמוּתוּן בְּמִקְרַבְהוֹן
לְקֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי
יֵעֲלוּן וִימַנּוּן יָתְהוֹן גְּבַר גְּבַר עַל
פֻּלְחָנֵהּ וּלְמַטּוּלֵהּ: כ וְלָא יֵעֲלוּן
לְמֶחֱזֵי כַּד מְכַסָּן יָת מָנֵי קוּדְשָׁא
וְלָא יְמוּתוּן: פ פ פ

אֶת־הַמִּזְלָגֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת כֹּל
כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ
וְשָׂמוּ בַדָּיו רש״י: טו וְכִלָּה אַהֲרֹן וּבָנָיו לְכַסּוֹת
אֶת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ בְּנְסֹעַ
הַמַּחֲנֶה וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹאוּ בְנֵי־קְהָת לָשֵׂאת
וְלֹא־יִגְּעוּ אֶל־הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ אֵלֶּה מַשָּׂא בְנֵי־
קְהָת בְּאֹהֶל מוֹעֵד רש״י: טז וּפְקֻדַּת אֶלְעָזָר |
בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן שֶׁמֶן הַמָּאוֹר וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים
וּמִנְחַת הַתָּמִיד וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה פְּקֻדַּת כָּל־
הַמִּשְׁכָּן וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ בְּקֹדֶשׁ וּבְכֵלָיו רש״י: פ
מפטיר יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
לֵאמֹר: יח אַל־תַּכְרִיתוּ אֶת־שֵׁבֶט מִשְׁפְּחֹת
הַקְּהָתִי מִתּוֹךְ הַלְוִיִּם רש״י: יט וְזֹאת | עֲשׂוּ לָהֶם
וְחָיוּ וְלֹא יָמֻתוּ בְּגִשְׁתָּם אֶת־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים
אַהֲרֹן וּבָנָיו יָבֹאוּ וְשָׂמוּ אוֹתָם אִישׁ אִישׁ
עַל־עֲבֹדָתוֹ וְאֶל־מַשָּׂאוֹ: כ וְלֹא־יָבֹאוּ לִרְאוֹת
כְּבַלַּע אֶת־הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ רש״י: פפפ קנ״ט פסוקים חלקיה״ו סימן.

רש״י

הָעֲשׂוּיָה כְּמִין מַחֲבַת שֶׁאֵין לָהּ אֶלָּא שָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת
וּמִלְּפָנֶיהָ שׁוֹאֶבֶת אֶת הַגֶּחָלִים: **מִזְלָגֹת.** צִנּוֹרִיּוֹת שֶׁל
נְחֹשֶׁת, שֶׁבָּהֶן מַכִּין בָּאִיבָרִים שֶׁעַל הַמִּזְבֵּחַ לְהָפְכָן
כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכְּלוּ יָפֶה וּמַהֵר: **יָעִים.** הֵם מַגְרֵפוֹת
וּבְלַעַז ווידי״ל איינע שופעל, וְהֵן שֶׁל נְחֹשֶׁת וּבָהֶן
מְכַבְּדִין אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ: **(טו) לְכַסּוֹת
אֶת־הַקֹּדֶשׁ.** הָאָרוֹן וְהַמִּזְבֵּחַ: **וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ.**
הַמְּנוֹרָה וּכְלֵי שָׁרֵת: **וָמֵתוּ.** שֶׁאִם יִגְּעוּ - חַיָּבִין
מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם: **(טז) וּפְקֻדַּת אֶלְעָזָר.** שֶׁהוּא
מְמֻנֶּה עֲלֵיהֶם לָשֵׂאת אוֹתָם: שֶׁמֶן וּקְטֹרֶת וְשֶׁמֶן
הַמִּשְׁחָה, וּמִנְחַת הַתָּמִיד, עָלָיו מֻטָּל לְצַוּוֹת וּלְזָרֵז
וּלְהַקְרִיב בְּעֵת חֲנָיָתָן: **פְּקֻדַּת כָּל־הַמִּשְׁכָּן.** וְעוֹד
הָיָה מְמֻנֶּה עַל מַשָּׂא בְּנֵי קְהָת לְצַוּוֹת אִישׁ אִישׁ
עַל עֲבוֹדָתוֹ וְעַל מַשָּׂאוֹ וְהוּא הַמִּשְׁכָּן וְכָל־אֲשֶׁר־
בּוֹ, כָּל הַסִּדּוּרִים לְמַעְלָה בְּפָרָשָׁה זוֹ, אֲבָל מַשָּׂא
בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן וּמְרָרִי, שֶׁאֵינָן מִקֹּדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, עַל
פִּי אִיתָמָר הָיָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא: חומש יז
(יח) אַל־תַּכְרִיתוּ. אַל תִּגְרְמוּ לָהֶם שֶׁיָּמוּתוּ:
חומש יט **(כ) וְלֹא־יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת־הַקֹּדֶשׁ.**
לְתוֹךְ נַרְתֵּק שֶׁלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה בַּפָּרָשָׁה
זוֹ, וּפָרְשׂוּ עָלָיו בֶּגֶד פְּלוֹנִי וְכִסּוּ אוֹתוֹ בְּמִכְסֶה
פְּלוֹנִי, וּבְלוּעַ שֶׁלּוֹ הוּא כִּסּוּיוֹ: חסלת פרשת במדבר

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן חלק ב, סימן רפד סעיף יא

הפטרה לשנים מקרא ואחד תרגום ולקריאה בציבור הושע פרק ב

ב א וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יֵאָמֵר
לָהֶם לֹא־עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי: ב וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי־יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ
לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל: ג אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחוֹתֵיכֶם
רֻחָמָה: ד רִיבוּ בְּאִמְּכֶם רִיבוּ כִּי־הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ
וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ: ה פֶּן־אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה וְהִצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ כַּמִּדְבָּר
וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ בַּצָּמָא: ו וְאֶת־בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה: ז כִּי זָנְתָה
אִמָּם הוֹבִישָׁה הֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי
שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי: ח לָכֵן הִנְנִי־שֹׂךְ אֶת־דַּרְכֵךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא:
ט וְרִדְפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה
אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה: י וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן
וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל: יא לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ
וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ וְהִצַּלְתִּי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת־עֶרְוָתָהּ: יב וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת־נַבְלָתָהּ

לְעֵינַי מְאַהֲבָיָה וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי: יג וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכָל
מוֹעֲדָהּ: יד וַהֲשִׁמֹּתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה הֵמָּה לִּי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי
וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה: טו וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר
לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה: טז לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי
מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ: יז וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת־עֵמֶק
עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ־מִצְרָיִם: יח וְהָיָה
בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא־תִקְרְאִי־לִי עוֹד בַּעְלִי: יט וַהֲסִרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת
הַבְּעָלִים מִפִּיהָ וְלֹא־יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם: כ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה
וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁכַּבְתִּים
לָבֶטַח: כא וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים:
כב וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת־יְהוָה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת
וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ
אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל
הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה
בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ,
בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד
אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ
אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם
וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

לוח זמנים לשבוע פרשת במדבר בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה הנראית		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	5:46	5:42	8:38	8:35	9:10	9:08	10:19	10:17	19:29	19:33	19:54	19:59	19:12	20:09
חיפה (ק)	5:42	5:38	8:35	8:33	9:07	9:05	10:17	10:16	19:31	19:35	19:57	20:02	19:05	20:13
ירושלים (ק)	5:42	5:37	8:35	8:33	9:07	9:04	10:16	10:15	19:30	19:34	19:55	20:00	18:53	20:09
תל אביב (ק)	5:46	5:41	8:37	8:35	9:10	9:07	10:19	10:17	19:29	19:34	19:55	20:00	19:13	20:12
אוסטריה וינה (ק)	5:19	5:11	8:32	8:28	9:03	8:59	10:19	10:16	20:23	20:31	20:57	21:06	20:12	21:24
אוסטרליה מלבורן (ח)	7:04	7:10	9:06	9:09	9:38	9:41	10:31	10:33	17:28	17:23	17:55	17:50	17:06	18:01
אוקראינה אודסה (ק)	5:29	5:21	8:37	8:33	9:09	9:05	10:24	10:21	20:19	20:26	20:51	21:00	20:07	21:04
אוק. דנייפרופטרובסק (ק)	5:05	4:57	8:17	8:12	8:49	8:45	10:05	10:02	20:08	20:16	20:42	20:51	19:57	20:55
אוק. ז'יטומיר (ק)	5:25	5:16	8:39	8:35	9:12	9:07	10:29	10:25	20:39	20:48	21:14	21:24	20:28	21:28
אוקראינה קייב (ק)	5:16	5:07	8:32	8:27	9:03	8:59	10:21	10:17	20:33	20:42	21:09	21:19	20:23	21:23
אוקראינה דונייצק (ק)	4:55	4:47	8:06	8:02	8:38	8:34	9:54	9:51	19:56	20:04	20:30	20:39	19:45	20:43
איטליה מילאנו (ק)	5:57	5:50	9:04	9:01	9:37	9:33	10:51	10:48	20:43	20:50	21:15	21:23	20:31	21:39
אקוואדור קיטו (ח)	5:59	5:59	8:33	8:33	9:03	9:03	10:05	10:05	18:21	18:21	18:43	18:43	18:03	18:47
ארגנטינה ב. איירס (ח)	7:33	7:38	9:37	9:39	10:09	10:12	11:03	11:04	18:06	18:01	18:32	18:27	17:44	18:39
ארגנטינה ברילוצ'ה (ח)	8:34	8:40	10:35	10:38	11:06	11:08	11:57	11:59	18:48	18:42	19:16	19:10	18:25	19:14
ארה"ב בולטימור (ק)	5:56	5:50	8:55	8:52	9:28	9:25	10:39	10:37	20:10	20:16	20:38	20:44	19:57	20:48
ארה"ב ברוקלין נ.י. (ק)	5:41	5:35	8:43	8:40	9:15	9:12	10:28	10:25	20:04	20:10	20:33	20:40	19:51	20:53
ארה"ב ג'רסי (ק)	5:42	5:36	8:43	8:40	9:15	9:12	10:28	10:26	20:03	20:09	20:33	20:39	19:50	20:53
ארה"ב דטרויט (ק)	6:13	6:07	9:17	9:14	9:49	9:46	11:02	11:00	20:45	20:51	21:15	21:21	20:32	21:36
ארה"ב היוסטן (ק)	6:29	6:25	9:19	9:17	9:52	9:50	11:00	10:59	20:06	20:10	20:32	20:36	19:52	20:46
ארה"ב לוס אנג'לס (ק)	5:52	5:47	8:47	8:45	9:19	9:16	10:29	10:27	19:47	19:52	20:13	20:18	19:33	20:29
ארה"ב מיאמי (ק)	6:36	6:32	9:22	9:20	9:55	9:53	11:02	11:01	19:59	20:02	20:23	20:26	19:43	20:37
ארה"ב ניו הייבן (ק)	5:37	5:31	8:38	8:35	9:11	9:08	10:23	10:21	19:59	20:06	20:29	20:35	19:47	20:51
ארה"ב שיקאגו (ק)	5:32	5:25	8:36	8:33	9:07	9:04	10:21	10:18	20:03	20:09	20:33	20:39	19:50	20:52
בוליביה לא פאס (ח)	6:37	6:39	9:02	9:03	9:31	9:32	10:30	10:31	18:21	18:19	18:43	18:41	18:01	18:45
בלגיה אנטוורפן (ק)	5:59	5:49	9:15	9:10	9:47	9:42	11:04	11:01	21:19	21:29	21:56	22:06	21:09	22:29
בלגיה בריסל (ק)	5:59	5:50	9:15	9:11	9:47	9:42	11:05	11:01	21:20	21:29	21:56	22:06	21:09	22:27
בלרוס ליובאוויטש (ק)	4:57	4:45	8:21	8:16	8:53	8:47	10:13	10:09	20:49	21:00	21:30	21:43	20:40	21:47
ברזיל ס.פאולו (ח)	6:26	6:28	8:41	8:42	9:12	9:13	10:09	10:10	17:40	17:37	18:03	18:01	17:19	18:08
ברזיל ריו דה ז'נרו (ח)	6:11	6:13	8:27	8:28	8:58	8:59	9:55	9:56	17:27	17:25	17:51	17:48	17:07	17:55
בריטניה לונדון (ק)	5:14	5:04	8:32	8:27	9:04	8:59	10:21	10:18	20:40	20:50	21:17	21:28	20:30	21:50
בריטניה מנצ'סטר (ק)	5:15	5:05	8:37	8:32	9:09	9:03	10:28	10:24	20:56	21:07	21:36	21:47	20:47	22:12
גרמניה ברלין (ק)	5:17	5:07	8:36	8:31	9:08	9:03	10:27	10:23	20:49	20:59	21:27	21:39	20:40	21:43
גרמניה פרנקפורט (ק)	5:43	5:34	8:59	8:55	9:31	9:26	10:48	10:45	21:01	21:10	21:36	21:46	20:50	21:50
הודו בומביי (ח)	6:05	6:02	8:45	8:44	9:18	9:17	10:24	10:23	19:06	19:08	19:29	19:31	18:49	19:35
הודו פונה (ח)	6:00	5:57	8:41	8:40	9:13	9:12	10:19	10:18	19:03	19:05	19:26	19:28	18:46	19:32
הונגריה בודפשט (ק)	5:12	5:04	8:22	8:18	8:54	8:50	10:10	10:07	20:09	20:17	20:42	20:51	19:58	20:55
טורקיה איסטנבול (ק)	5:50	5:44	8:51	8:48	9:23	9:20	10:36	10:34	20:12	20:18	20:41	20:47	19:59	20:51
יוון אתונה (ק)	6:18	6:12	9:15	9:13	9:48	9:45	10:59	10:57	20:26	20:31	20:54	20:59	20:12	21:03
מולדובה קישינב (ק)	5:35	5:27	8:44	8:40	9:16	9:12	10:31	10:29	20:28	20:35	21:00	21:09	20:16	21:13

לוח זמנים לשבוע פרשת במדבר בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה הנראית		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו מ. סיטי (ק)	6:56	6:54	9:43	9:41	10:13	10:11	10:19	10:18	20:10	20:13	20:33	20:36	19:54	20:40
ניו זינלנד קר. צ'.(ח)	7:28	7:34	9:22	9:25	9:55	9:58	10:45	10:47	17:24	17:17	17:53	17:46	16:59	17:50
נפאל קטמנדו (ח)	5:12	5:09	8:04	8:02	8:34	8:32	9:43	9:42	18:48	18:52	19:13	19:17	18:33	19:21
סינגפור סינגפור (ח)	6:53	6:53	9:23	9:22	9:55	9:55	10:57	10:57	19:09	19:09	19:30	19:31	18:51	19:35
פולין ורשא (ק)	4:47	4:37	8:06	8:01	8:38	8:33	9:56	9:53	20:19	20:29	20:57	21:08	20:09	21:12
פרו לימה (ח)	6:14	6:16	8:35	8:35	9:07	9:08	10:06	10:07	17:55	17:53	18:17	18:16	17:36	18:20
צרפת ליאון (ק)	6:13	6:05	9:22	9:18	9:53	9:49	11:08	11:05	21:02	21:09	21:34	21:42	20:50	21:58
צרפת פריז (ק)	6:14	6:05	9:27	9:23	9:58	9:54	11:15	11:12	21:21	21:30	21:56	22:05	21:10	22:24
קולומביה בוגוטה (ח)	5:36	5:35	8:13	8:12	8:42	8:42	9:46	9:46	18:09	18:10	18:31	18:32	17:52	18:36
קנדה טורונטו (ק)	5:55	5:48	9:01	8:58	9:33	9:29	10:47	10:44	20:33	20:40	21:04	21:11	20:21	21:26
קנדה מונטריאול (ק)	5:27	5:20	8:35	8:31	9:07	9:03	10:22	10:19	20:15	20:22	20:46	20:54	20:03	21:11
קפריסין לרנקה (ק)	5:46	5:41	8:39	8:36	9:12	9:10	10:22	10:20	19:38	19:43	20:05	20:10	19:24	20:14
רוסיה מוסקבה (ק)	5:24	5:12	8:53	8:47	9:23	9:17	10:44	10:40	21:29	21:40	22:12	22:25	21:20	22:52
רוסיה רוסטוב נא-דונו (ק)	5:51	5:43	9:00	8:56	9:32	9:28	10:47	10:45	20:45	20:53	21:18	21:27	20:34	21:31
שוייץ ציריך (ק)	5:52	5:44	9:04	9:00	9:35	9:31	10:51	10:48	20:53	21:01	21:26	21:35	20:41	21:51
תאילנד בנגקוק (ח)	5:51	5:49	8:28	8:27	9:01	9:00	10:05	10:04	18:38	18:40	19:00	19:02	18:21	19:06

בלוח זה, הזמנים חושבו על פי "סדר הכנסת שבת" ופסקי אדמוה"ז בסידורו. (פרט לסוף זמן קריאת שמע לשיטת המג"א).

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

חיש הפצת המעיינות - פקס: 9606761 3 (972)

ת.ד. 2 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 2 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail:Chish@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com ∗ www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס: www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00216
09/05/2010

P.P.
שולם
1949
תל אביב